LJUBLJANSKI ZVON

Fr. [illegible]

1906.

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

UREDIL

DR. FR. ZBAŠNIK

XXVI. LETNIK

1906.

V LJUBLJANI

TISK „NARODNE TISKARNE" V LJUBLJANI.

KAZALO.

I. Pesmi.

II. Dramatski spis.

III. Leposlovni spisi.

IV. Članki.

V. Književne novosti.

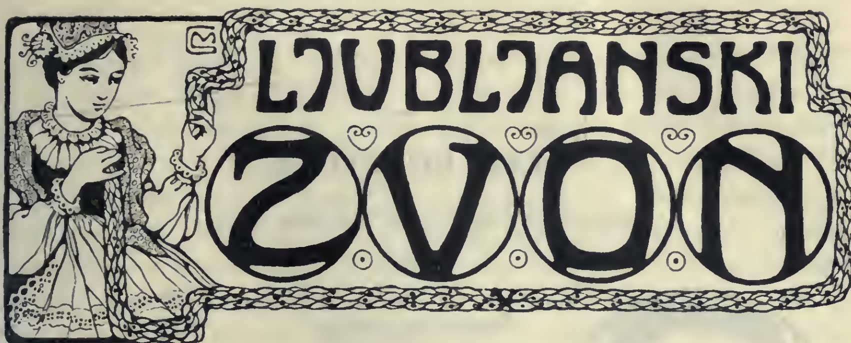
Stran

VI. Glasba.

VII. Gledišče.

VIII. Med revijami.

IX. Splošni pregled.

Tiho prihaja mrak.

Tiho prihaja mrak,
plah je njegov korak,
ni ga čuti.
Srce, zakaj drhtiš?
Česa, povej, se bojiš
v tej minuti?

Ali teman spomin
se je zgostil iz temin
brezobraznih?
Ali bodočnost — vampir
puhnil v večerni je mir
misli ti blaznih?

Ali je jata vetrov
šla preko dragih grobov
zapuščenih?
Ali iz daljnih samot
prišla je pesem sirot
zasolzenih?

Tiho prihaja mrak,
plah je njegov korak,
plaho bega.
Srce, zakaj drhtiš?
Česa, povej, se bojiš?
Vsega — vsega . . .

Oton Zupančič.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

Šesto poglavje.

Omenili smo že, da je tiste dni po Ljubljani prav zelo slovela Židanova gostilnica na Poljanah kakor radi dobre pijače, tako tudi radi dobrih jedil, pred vsem pa radi mlade in brhke krčmarice, tako imenovane Židanove Barbare. In ta Židanova Barbara je bila prava znamenitost tedanje Ljubljane in o njej se je tiste dni govorilo vsaj toliko kolikor o tem, bode li vojna s kraljevino obeh Sicilij ali ne. Bila je visoka kot hrast v gori. Če se je smejala, je donelo kakor srebrno zvonilo. Na njenih licih pa ji je cvetlo dokaj bujnih rož, ki so najslavnejšega lokalnega poeta tiste dobe, gospoda Costa, tako navdušile, da je spustil svojega Pegaza na voljno to pašo.

Bila je Židanovka res lepa, a bila je tudi huda, da se je je balo vsako pivsko omizje, če je kaj zarožljala, in da se je je bal zlasti starikasti njen mož, ki je po postavah svete cerkve in po svetnih zakonih bil izključno sam upravičen, srkati med iz tistega cvetja, ki ga je narava v taki obilici raztrosila po licih njegove žene. On ga ni srkal preveč; saj veste, kako je: star ženin in mlada nevesta ne napravljata dobre letine. A vzlic temu ima „ona“ svoje vplive, če se ve vesti in postaviti. „Ona“ pri Židanovih se je vedla in postavljala tako, da se je starikasti soprog krčmar tresel pred njo. V hiši je odločevala njena beseda, kar je v hišah na Poljanskem predmestju včasi še dandanes tako. Pri tem pa je bila Židanova mamka ženska, ki se je niso mogli dotikati hudobni jeziki, ker jim v to ni dajala niti najmanjšega povoda. Vsaj pred kongresom ne. Ko je bil nekoč mladi kaplan od Svetega Petra pričel prepogosto zahajati v gostilnico, je moral kar hipoma prestati in drugi dan potem je mladi gospod imel nekoliko zateklo lice. Ali v listinah iz tistih časov se o tem primeru ni dalo nič zanesljivega izvedeti. Zanesljivo se ve le toliko, da Židanovka svojemu možu ni nudila niti

najmanjšega vzroka, da bi dvomil o njeni zakonski zvestobi. Zatorej je pa tudi od njega zahtevala, da ji je storil vse, kar je želela, in da v hiši ni veljala druga beseda kakor njena. Tako je bilo pred kongresom. Med kongresom pa so se hudobni jeziki približali Židanovi materi in prav kmalu so precej glasno sikali okrog nje. Posebno tudi zategadelj, ker se je od tistih dni, kar se je pričelo ljubljansko kongresovanje, tudi mati Židanka začela nekako prav skrbno oblačiti. Brez belih rokavcev in brez svilnate rutice okrog lepo zaokroženih prsi je nikdar nisi videl v gostilnici. Tudi je prav rada postajala na pragu domače hiše, kar so tolmačili tako, da se je hotela kazati mladim atašejem in drugim kavalirjem, ki jih je bil kongres v Ljubljano privabil. In ti so jo tudi prav kmalu izvohali, kakor je to navada pri tako živih ljudeh. Ker je bil mož star, ona pa zelo mlada, so jo imeli izprva za domačo hčer, in za to je veljala tudi carju Aleksandru, ko je našemu cesarju, kakor smo videli v prvem poglavju, o njej pripovedoval. Ko se je izvedela resnica, so mladi atašeji še bolj silili v gostilnico, ker se je tedanjim kavalirjem zapeljavanje zakonske ženice zdelo še bolj zaslužno nego zapeljavanje nedolžne deklice. Kakor smo že povedali, so se hudobni jeziki na vse pretege vnemali. In ko se je raznesla vest, da je materi Židanki, na pragu stoječi, še celo cesar Franc, kadar se je mimo peljal, prijazno prikimal iz cesarske svoje kočije, so sikali hudobni jeziki kakor gadje na razbeljeni pečini. O kakih tajnih aferah matere Židanke se pa ne ve nič zanesljivega; ve se le toliko, da je pridno hodila na prag ter je bila izredno prijazna z mladimi kavalirji, ki so pri njej pojedali mesene klobase ter jih zalivali s kislim dolenjskim vinom.

Na svetega Blaža dan, zjutraj okrog desete ure je bilo, ko sta v Židanovi gostilnici, iz veže na levo, v navadni pivski sobi sedela pri mizi Miklavž Čeljustnik, ribič iz Trnovega, imenovan Škile, in pa Miha Rebolj, mesar iz Kravje doline. Le-ta je bil prišel, da bi od starega Židana kupil voliča, katerega je bil ta naprodaj postavil. V gostilnici pa je že dobil Škileta, ki je čakal nekoga, kar mu je bil navaden izgovor, kadar se je po pivnicah potikal. Bil je ribič, mešetar in pijanec, vse obenem; ali vendar ribič le bolj postrani, pijanec pa v prvi vrsti.

Mesar je Čeljustnika takoj naprosil, naj mu mešetari pri kupovanju voliča. Miklavž je ta posel prav rad prevzel ter je vsled tega postal deležen pravice, jesti in piti na mesarjev račun.

Rebolj je poklical krčmarico ter vprašal Čeljustnika:

„Kaj boš, Miklavž?“

„Meni je vseeno,“ se odreže Miklavž, „naj bo to ali ono, magari če je tudi pečenka!“

Ko si je bil Škile tako najboljše izbral, se je pričel drgniti ob gospodinjo: „Si pa spet obložena kot oltar na svetega Rešnjega Telesa dan! Rdeč kljunček, zelena oblekica, prav kot capovoznik v dračju pri Ljubljanici. Samo nožic nimaš rdečih, kot jih ima capovoznik, ha! ha!“ In Škile se je široko smejal.

Mati Barbara ga je zaničljivo pogledala: „Saj bi te klofila, Škile, pa si mi preumazan!“

Z nepopisnim ponosom je odšla v kuhinjo.

„Lej jo cesarico, no!“ se je drl Miklavž za njo.

„Kaj pa kaj praviš o naših cesarjih, Škile?“ vpraša mesar.

„Kaj čem reči, pri moji duši? Gospodje so res, a meni nič ne dajo; zaradi mene so lahko nad zemljo, pa tudi pod zemljo! Človek si je sam sebi najboljši cesar! Sikstum! sakstum!“

„Gospodje pa gospodje! In denar imajo!“ dostavi mesar.

„E, kaj boš! Ga imajo, ali ga pa nimajo! Pravijo, da ima naš cesar več dolga nego las na glavi, kar bi pri njegovi pleši ne bilo tako veliko! Sikstum! Ga imajo, ali ga pa nimajo! Babnice pa imajo vsi radi! Sakstum!“

„No! no!“ je hitel mesar. „Kdo jih pa nima! Še fajmoštri včasi.“

„Če jih le dobiti morejo! Sikstum! Samo, da jih včasi ne dobe! Sakstum!“

„Ljudje govore to in ono!“ je modroval mesar.

„Govore! govore!“ je pritrjal Škile. „Poglej samo tu sem, k Židanovim!“

„Si tudi že kaj čul?“

„Čul, čul! pa ne zgolj o kaplanu!“ je vpil Čeljustnik.

„O kom pa?“ In mesarju Rebolju se je od radovednosti vse napelo po obrazu.

„Kaj boš kaplana vmes tlačil?“ je kričal ribič. „So drugi, ki bi se radi pasli po Židanovi detelji. Bi se pasli, če se že niso pasli! Sikstum!“

„Kdo vendar? Povej no! Ne imej ključalnice na ustih!“

„Kdo? Prvi je stari Češka, steklar z Mestnega trga, ki mi preveč vrta tod okrog! Potem pa je z Dunajske ceste mladi Smole! Ta pa kar sili v Židanovo mamko! In nekaj ti povem Rebolj: doživeli bomo čudne reči, tu pri Židanovih! Sakstum!“

Nesrečnež v obrekovalnem svojem ognju ni čutil, da je vstopila mati Barbara. Slišala je govorico o starem steklarju z Mestnega trga in o mladem Smoletu z Dunajske ceste. Pojasnila ni zahtevala, ker ji je bilo itak vse jasno. Jed in pijačo, katero je nosila v rokah, je takoj odložila, pristopila k Škiletu, ki ni slutil nevarnosti, ter mu — sek-sek — od desne in leve priložila dve gorki, da so Čeljustniku v hipu zazvonili vsi zvonovi Kranjske dežele.

„To pa je moj sakstum, Miklavž," je dela porogljivo. „Sedaj pa grem, da si umijem roke."

Miklavž je takoj v se zlezel.

„Kaj pa sem rekel, Barba?" je zastokal. „Miha, ali sem kaj rekel?"

Miha Rebolj je točno odgovoril: „Ničesar nisi rekel!"

„No, vidiš, Barba!"

In že bi se bil Miklavž Čeljustnik razjezil, da nista tedaj vstopila dva nova gosta. Pri vstopu sta snela visoka, siva cilindra z glave ter krenila proti posebni sobi. Ko je bil starejši snel svoje pokrivalo, se je prikazal plešasti, podolgasti in ostri obraz, ki ga je tedaj že poznal vsak ljubljanski otročaj.

„Ježeš, cesar!" je viknil Škile. „Miha, sedaj pa odriniva! Naenkrat bo vse polno policajev!"

Mihu ni bilo treba prigovarjati. Pustila sta jed in pijačo ter jo odkurila, kakor bi gorelo za njima. Tudi domača mati je odhitela iz sobe. Ona dva pa sta vstopila v gosposko pivnico, v tako imenovano ekstrasobo.

Razgrnila sta plašča ter prisedla k mizi. Oba sta bila nekako v škripcih, a cesar Franc še posebno.

„Grof Wallenstein," je izpregovoril suhotno, „ta ekspedicija ostane med nama! Nočem nikakih nepotrebnih govoric!"

„Kakor ukazujete, veličanstvo!"

„Dobro! Je torej v redu!"

Prisukala se je mati gostilničarka. Ko je videla, kak gost je obiskal njeno gostilnico, je odfrfotala v svojo sobo, da si je preodela opasnik in svilnato zavratno ruto. Ko je vstopila, ja bila kakor iz perila vzeta in na lepem njenem obrazu se je vse žarilo. Sam cesar je prišel k njej! Kaj takega Židanova hiša še ni doživela in ne bode tako kmalu zopet doživela! Sam cesar!

Z veliko všečnostjo so jo objemali vladarjevi pogledi. Pa je ti pogledi niso spravili prav nič v zadrego. Pogumno mu je vračala poglede s pogledi.

„Verfluchter Kerl!“ Pri tem je mislil cesar Franc na svojega „ruskega“ brata.

„Grof,“ se je obrnil k adjutantu, „to severno veličanstvo nima slabega okusa!“

„Prišla sva na ledice, veličanstvo!“ je odvrnil Wallenstein ponižno.

Cesar se obrne k domači gospodinji: „Mati, ruski moj brat mi je pravil, da se dobe pri vas prav dobre ledice. He?“

„Gospod cesar, gotovo!“

In smejala se je, da je kar zvonilo po sobi. Obraz pa se ji je svetil kakor kres na hribu.

„Torej ledice!“

„Dva porcijončka seve! Kaka čast! Kaka čast, gospod cesar! Torej dva porcijončka in cel krompirček zraven! Kaka čast! Kaka čast!“

„Wallenstein, vi jih tudi naročate!“

„Kakor ukazujete, veličanstvo!“

„Torej dvakrat ledice!“

Odhitela je.

„Ste opazili, grof Wallenstein, kak obraz ima ta ženska? Ne čudim se, če zahaja rusko veličanstvo k njej na ledice!“

„Kakor spomlad je!“ vzkipi grof Wallenstein. „Le škoda, da je omožena!“

Cesar je zavil svoj obraz v znano svojo prezirljivost:

„Omožena ali neomožena! Prišla sva k njej na ledice, na kislo vino, o katerem je govoril ruski car. Zapomnite si to še enkrat, grof Wallenstein!“

„Popolnoma po ukazu!“

Mama Židanka je prinesla dva porcijončka ledic, v beli omaki, malo okisanih, da se je takoj cela soba napolnila s prijetno vonjavo. Postavila je vse na mizo, a prinesla je tudi belega kruha in kislega dolenjskega vina.

Cesar je pričel jesti, a jedel je s tako slastjo, da ga je bilo radost gledati. Mlada gospodinja je kar k mizi prisedla in niti za trenotek ni obrnila koketnega pogleda s cesarjevega obraza. Mladega pobočnika, grofa Wallensteina, za njo sploh ni bilo na svetu. Bila je prekanjena lisica ta Židanova mati.

„Prav pravi ruski brat! Kaj takega vse žive dni svojega življenja nisem jedel.“

Z velikim zadovoljstvom si je brisal usta.

Mladi ženi je sreča prikipela do vratu.

„Pa še kaj pridite, gospod cesar!“ je zažvrgolela.

Pogledal jo je, in lepa se mu je zdela: „Če bom utegnil!“

„Dela je dosti! Gotovo! Vsak ima svoje delo, gospod cesar!“

Izpil je kupico rdečega dolenjca. Malo se je stresel: „Kislo je!“

„Pa zdravo, gospod cesar!“

Niti za trenotek ni obrnila očesa od njega.

In cesar je izpregovoril francosko: „Opazujete, grof, kako me neprenehoma gleda? To greje! In tudi vino greje!“ — Otožno je potem pristavil: „Res bi bilo prijetno, če bi smel človek večkrat takole v gostilno zahajati!“

„Čemu bi ne smeli?“ je vprašala milobno.

„Eh, moj Bog!“ je vzdihnil. „Saj imamo tudi žene in zakonske žene ste včasi sitne!“

Smejala se je, da je srebrno zazvenelo po pivnici.

„Grof Wallenstein,“ — tu se je zopet obrnil v francoskem jeziku do svojega adjutanta — „ali nisem morda kaj preveč rekel?“

Grof Wallenstein je pomenljivo molčal. A cesar se je vzlic temu zopet obrnil h gostilničarki.

„Kdaj pa je bil tu moj ruski brat?“

„Še vedela nisem, da imate brata na Ruskem, gospod cesar!“

„Kaka ljubezniva nedolžnost, grof Wallenstein! Če govorim o ruskem bratu, menim njega veličanstvo, ruskega carja!“

Zopet se je zvoneče smejala in to zvonjenje je donelo priletnemu cesarju do srca.

„Ruski car je bil pač enkrat tu,“ je odgovorila bolj hladno, „pa se komaj spominjam, kdaj. Kaj mi mari človek, ki niti naše vere ni!“

Cesar je zopet pil in vino mu je stopalo v žile. Take pijače ni bil vajen in njene moči so ga prej preobdale, nego je mislil.

„Torej vam je avstrijski cesar ljubši od ruskega?“

Visoki gospod pri tem pravzaprav ničesar mislil ni. Ona pa se je vedla, kakor da se ji je Bog ve kaj povedalo. Nekako sramežljivo je bliskala z očmi takisto od strani proti njemu.

„Da tako vprašujete, gospod cesar!“

„Vprašujem, vprašujem! In odgovor bi rad imel!“

Tu se je z velikim respektom oglasil grof Wallenstein: „Predrznil bi se, vaše veličanstvo opozoriti, da bo ob enajstih posvetovanje v škofiji!“

„Saj že odhajam, Wallenstein, saj že odhajam! Ne bodite nadležni!“ Vstal je, vzel iz žepa denar ter položil na mizo svetel rumenjak. Nato je pristopil k domači gospodinji. Grof Wallenstein, ki je bržkone poznal slabosti svojega visokega gospoda, je diskretno stopil k oknu ter gledal z največjim zanimanjem na trg pred Židanovo hišo. Cesarja je v resnici preobdala strast in zakonsko ženico je prijel za obraz ter ga dvignil proti sebi. Po tem obrazu je bila razlita plamteča milina in poželjivo oko ji ni govorilo o kakem ugovoru. Nasprotno! Gospodarja Avstrije je obšla slabost in izkušnjavi se ni mogel upreti. Ozrl se je proti pobočniku: še vedno je stal pri oknu in opazoval trg pred hišo. Zategadelj se je cesar prav hitro sklonil k poprej omenjenemu obrazu in svoja usta je prav ponižno, prav mehko in prav sramežljivo pritisnil na svilnato lice!

„Gospod cesar!“ je zakoprnela, in prav čutil je, kako se je pretresla prebrisana zakonska ženica. In še enkrat je zagostolela: „Gospod cesar!“

Sladkoba teh besed se že ni dala prekositi! Cesar je pristopil k plašču, visečemu ob steni. Poljub ga je bil poživil in vse je gorelo po njem. Pa kaj, ko mu je v tistem hipu stal pred dušo mlad, strog obraz s precej velikim nosom in sivih oči, katerih pogled je segal do kosti! Malo ga je strah prešinil in sam pri sebi je zajecljal:

„Der Windhund wird doch nichts bemerkt haben!“

Wallenstein je pristopil ter pomagal, ko se je veličanstvo zavijalo v plašč, sivi cilinder mu je potisnil v roko in palico z zlatim držajem.

Cesar pa se je zopet ojačil in v slovo je izpregovoril: „Vaše ledice so izvrstne, gospa Klemenčeva! Hvala za postrežbo!“

Sklonil se je proti njej ter ji šepnil:

„In hvala vam za poljub, o katerem bodem, kakor upam, še sanjal v svojem spanju!“

Srebrno je zazvonilo po sobi: „Gospod cesar, kako ste vendar nagajivi!“

„Pst!“

Milostivo se je še nasmehnil ter odkorakal. Za njim pa je korakal grof Wallenstein kakor z vodo oblit koder, ker je bil ta „windhund“, kar se pač samo ob sebi umeje, vse opazil. Vesti pa se je moral, kot bi ne bil ničesar opazil.

Kakor ogenj se je raznesla po Poljanskem predmestju novica, da je sam cesar pil in jedel v Židanovi gostilnici in da je bil z vsem prav zelo zadovoljen. To je bila reklama, katere si Židanova mama ni boljše želeti mogla!

* * *

Karolina Avgusta, bavarska princezinja, je morala v zakon stopiti z zelo priletnim možem. Ko jo je leta 1816. snubil cesar Franc, je bil že trikrat vdovec in let je imel že skoraj petdeset. Ona pa je štela tedaj komaj štiriindvajset let. Bila je sicer tudi nekaka polovičarska vdova, ker je bila ločena od virtemberškega prestolonaslednika; a vendar se pripoveduje, da je Karolina Avgusta dosti jokala, ko so ji bili razložili, da državna rezona zahteva, da stopi v zakon s sosedom, cesarjem-vdovcem, ki je bil poprej že trem zakonom posvetil telesne svoje moči. Pripoveduje se, da se je tedaj, ko so ji priredili takozvani „polterabend", pred vsem dvorom na glas razjokala in da je stari kralj, Maksimiljan Jožef, ni mogel drugače potolažiti nego s tem, da je zapovedal, pred solzečo se princesinjo v dveh s cvetjem okrašenih kasetah postaviti njeno doto. V vsaki kaseti je ležalo petdeset tisoč suhih in neobrezanih bavarskih cekinov, kar je dajalo vrednosti dobrega milijona sedanje avstrijske vrednote. Ta zlati studenec je na nesrečno nevesto tako vplival, da je v hipu usahnil studence njenih solza. Vdala se je zakonu, iz katerega ni pričakovala bogsivedi koliko sreče. Ali Karolina Avgusta je bila praktična ženska: svojega soproga, dasi ni bila lepa, velik in dobro razvit nos ji je dajal nekaj moškega, si je vedela podjarmiti, da se je njene zamere bolj bal nego zamere pri knezu Metternichu. Kadar ga je gledala s svojimi sivimi očmi kakor jastreb in kadar je s tem pogledom združila ostri svoj glas, tedaj se je mogočni vladar mogočne Avstrije čutil nekako tesnega v svoji koži in čimpreje se je skušal izviti izpod pogledov svoje zakonske družice. A izviti se ni bilo tako lahko, posebno tedaj ne, če Karolina Avgusta tega sama ni hotela dopustiti.

Nekaj takega se je pripetilo na svetega Blaža večer. Pri čaju, ki se je serviral v navadni obednici v drugem nadstropju deželnega dvorca in h kateremu je bila povabljena mala dvorska družba, je cesarica, ki je bila ves večer malobesedna, šepnila proti svojemu cesarju: „Rada bi še s tabo govorila! Nekaj važnega, Francelj! Nekaj prav važnega!"

Ta-le „Francelj" gospodarju Avstrije ni kar nič ugajal, ker je znal, da je cesarica slabe volje, kadar se prične Francljev oklepati. Kakor ima v vsakdanjem življenju vsak zakon svoje znake, ki kažejo bližajočo se nevihto, tako je bila po gospe cesarici sladko izgovorjena besedica „Francelj" zanesljiv znak bližajočega se viharja v zakonskem življenju cesarja Franca. Tudi ta večer se je njega veličanstvo malo streslo, nato pa je hitro vstal, kar je bilo zna-

menje, da je čaj pri kraju in da je navzočnim dolžnost, po predpisani etiketi posloviti se pri cesarski dvojici.

Ko sta bila sama, je cesarica molče odkorakala v svoje sobane in ravno tako molče je cesar Franc stopal za njo. Parkrat se je z levico pogladil po pleši in široka svoja usta je nekako nervozno zvijal. Izpregovoril pa vendar ni ničesar. Dospevša v budoar, je sedla na stolec in svojemu soprogu je potisnila isto tako stol ter mu mignila z roko, naj sede. Franc je sedel ter pogledal svoji ženici v obraz. A ta obraz je bil čudovito trd. Nato se je oziral po stenah, po podobah, ki so visele po njih, in sploh po vsem, kar je bilo v sobi, prav kot bi vse te reči prvič videl ter bi ga prav močno zanimale. Karolina Avgusta je opazila to stisko in dobro ji je delo, da je videla koprneti tega svojega moža, ki je bil pravzaprav star grešnik, samo če se mu je prilika nudila! To si je pa Karolina Avgusta le mislila, kaj takega glasno govoriti ni imela poguma, čeprav je sicer umela strahovati svojega soproga. Nekaj časa je tiščala pogled predse na kožuhovino, položeno po parketu. Potem pa je hipoma dvignila oči ter obvisela ž njimi na njegovem nekako bledem obrazu. Videl je, da ni milosti v tem pogledu. Ona pa je prav počasi izpregovorila:

„Tako ne sme dalje! Avstrijski dvor postane sicer v zasmeh celi Evropi!“

„Kaj je takega?“ vpraša nestrpno.

„Celi Evropi! To ti pravim Francelj! Moj Bog, kar misliti si ne upam, če bi izvedel o vsem tem njega svetost, rimski papež! Ali pa še celo njega veličanstvo, moj oče, Maksimiljan Jožef!“

Tu je cesarski soprog opazil, da se hočejo sivi pogledi nekako z meglo prepreči in da silijo solze na dan. To je bilo najhujše, kar se mu je moglo pripetiti. Le jokanja ne!

„Ljuba Karolina! povej vsaj, kaj je?“ vpraša mehko.

Z belim robcem si je brisala oči: „To je preveč, kar počenjate!“

„Kdo?“

„No — car Aleksander!“

Cesarju se je odvalilo težko breme od srca in z globokim vzdihljajem si je olehčal svojo dušo. Karolina Avgusta ni hodila po tisti stezi, kakor je menil. Že se je hotel razljutiti, da ga nadleguje radi take malenkosti.

„Škof Gruber,“ je govorila zamolklo, „je tudi zelo moralen višji dušni pastir! Kaj si naj ta misli?“

„Naj bom jaz varuh carju Aleksandru!“ Bil je poln poguma in srdit je vstal s stola.

„Saj si njegov prijatelj, Francelj,“ je dela s prisiljeno sladkostjo. „Vendar ne gre, da dajete visoki gospodje tako pohujšanje!“

„Kaki visoki gospodje?“

„Govorim zgolj o carju Aleksandru!“

„Kaj pa je vendar zagrešil car Aleksander, da me radi njega veličanstva ljubezniva moja soproga kliče za svoje gardine?“

„Zagrešil se je črez vse dopuščene meje!“

„Kako?“

„Poslušaj! Danes je bil v gostilnici, v predmestju nekje tam doli. In mlado gostilničarko, nič prida žensko — pomisli! — je s cesarskimi svojimi usti poljubil na lice. Pa reci, če ni to grozno!“

Zopet je iskala beli robec, da bi si brisala oči.

„Poljubil na lice!“ je govoril počasi za njo. Cesarju se je zašibilo v kolenih, da je moral sesti. Sedaj ni mogel več dvomiti, da je bila cesarska družica na pravi stezi. In cesar Franc je bil zajec, ki je tekel pred njo po tej stezi!

„Kje si izvedela o tem?“ je vprašal strahopetno.

„Zadostuje ti naj, da sem izvedela!“ je odgovorila mrzlo.

Dostavila je ravno tako hladno: „Sedaj te pa prosim, da boš govoril z njega veličanstvom, naj v bodoče opušča take škandale. Že radi preprostega ljudstva, ki bi drugače moralo misliti, da niste kralji in cesarji nič boljši od pijanih hlapcev, ki iščejo prilike po pivnicah, kako bi kršili dolžnosti svetega zakona.“

„Karolina!“

Dvignil se je s sedeža. Kakor nož oster je bil pogled, s katerim ga je premerila.

„Franc!“

Nato je še pristavila: „Govorim, kakor veš, o njega veličanstvu, ruskem cesarju! Pomisliti moraš tudi, da je tista nališpana ženska, ki lovi evropske suverene v svoje mreže, omožena ženska!“

Besedo „omožena“ je posebno naglasila. Po kratkem molku je vprašala: „Bodeš li govoril z ruskim carjem?“

Bil je popolnoma mehak: „Bodem! bodem!“

„Torej dobro! Lahko noč, dragi prijatelj!“

„Lahko noč, ljuba Karolina!“ Pristopil je in hotel jo je poljubiti na lice.

Pa se je z vso silo uprla: „Na lice ne! ne! ne!“

Cesar Franc je nato svoji soprogi poljubil samo roko ter odšel poparjen.

Sam pri sebi pa je godrnjal: „Der Windhund hat geschwätzt! Na wart', Kerl!"

Tako se je glasila propoved izza gardin, ki jo je moral poslušati cesar Franc. In poslušal jo je z veliko ponižnostjo, kakor se spodobi pokornemu zakonskemu možu. Na tem polju smo vsi enaki, cesarji kakor berači!

(Dalje prihodnjič.)

Mislim.

Kam zašle ste zopet, tihe moje misli?
  Kakor tisti lepi čas
spet ste zablodile črez gore, doline
  k dragi devi v vas.

Zablodile spet ste v tajnem hrepenenju
  v tisti čisti, sveti raj,
da enkrat še zrete ljubljene, ljubeče
  sladki nasmehljaj.

Da enkrat še pijete toploto usten,
  sladki, božajoči dih;
da enkrat še slušate strme njen govor,
  blag, mehak in tih . . .

Kam ste zablodile mi, nestalne misli!
  Vaša pot varljiv je sen:
davno že odšla pomlad je, prišla v srce
  žalostna jesen . . .

Ksaver Meško.

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja **dr. Fr. Derganc.**

(Dalje.)

Med mladino je našel Navratil kmalu nekoliko posnemalcev, med katere so spadali tudi nekateri dijaki gornje gimnazije. Te velike zasluge Navratilove ne smemo pozabiti. On nam more služiti za vzor še dandanes. Žalostna izkušnja nas uči, da se nemškega žlobudranja še niso odvadili premnogi, drugače pošteni slovenski rodoljubi. Sosebno se greši v tem na Štajerskem, pa tudi v naši beli Ljubljani. V slovenskem taboru slišiš iz ust naših krasotic malokdaj pravilno slovenščino. —

V naši gimnaziji smo imeli tudi precej močno nemško stranko, ki so jo sestavljali doseljeni Nemci in sinovi nekaterih birokratov in ponemčenih mestnih obrtnikov. Pri nas, v šesti šoli, se je nahajalo takih dijakov kakih osem, morda i deset. Na čelu jim je stal glasoviti Etbin Costa, bodoči adjutant dr. Bleiweisa in grobokop banke Slovenije. V nižji gimnaziji se je učil privatno. Mi smo ga dobili medse ne vem ali v peti ali v šesti šoli. Bil nam je vsem (z eno edino izimko) silno antipatičen že radi svojega očeta Henrika. Ta Henrik je služil v nekem cesarskem uradu. Spisal je svoje spomine s potov po Kranjski deželi, v katerih je obžaloval, da ni na Bledu nemške kolonije, ki bi imela v lasti prekrasno okolico Blejskega jezera. Leta 1848. je dopisoval v razne nemške službene in polslužbene novine (Grazer Zeitung, Presse, Triester Zeitung), v katerih je zlobno napadal našo stranko in nedolžno njeno gibanje. Pomagal mu je blatiti naš narod po tujih listih lopovski Pradač. Ta dva človeka so rodoljubi po vsej pravici črtili in s tem boljšim razlogom, ker sta nas ovajala vladi tudi tajno. Sodili smo, da sta njena najeta in dobro plačana vohuna. Etbin ni bil baš zlobnega srca, ali v vsem svojem govorjenju in vedenju je razodeval nekaj zoprnega, komedijaškega in harlekinskega. Slovenski je znal tako slabo, da se ni mogel po domače z nami pogovarjati. S součenci se torej ni mogel dosti družiti, ali za to ni niti maral, kajti bil je

silno gizdav in častilakomen. Hrepenel je po hvali, slavi, odlikah in prvaštvu. Od prirode je prejel Etbin prekrasne darove, ali treba priznati, da je bil vedno tudi jako marljiv. Šolske predmete je znal kakor očenaš. Posebno ga je veselila matematika. Probleme, katere nam je dajal Martinak, je često izdelal med vsemi součenci najprvi in vselej brez napake. Ali s peresom se ni odlikoval nikdar, slog njegov je bil in ostal blebetavast in zaletavast, poln fraz, ali brez jedra in soli. Etbin se je zameril našim očem že po svoji vnanjosti. Nosil je dolge, do ram segajoče lase, visok ovratnik, ki mu je šel do sredi ušes, eksotične kravate in še druge posebnosti, ki so se nam zdele smešne. Našega društva se je ogibal že zato, ker je lahko zapazil, da ga sovražimo in zaničujemo. On nam je povračal to mržnjo s tem, da ni skrival nikdar svoje politične barve: Hotel je biti Kranjec, ali nemški Kranjec, za svojo domovino je smatral Germanijo in nemško Avstrijo. Nekoč je bleknil vpričo Valjavca: „Moj oče pravi, da so vsi Slovenci osli.“ Matija ga zavrne srdito: „Povej ti svojemu očetu, da je največji osel on sam, nas Slovence pa naj pusti na miru.“ Etbin je to očetu res povedal. Njemu pa ni mogel ugajati spor z dijaki. Prišel je v šolo k prefektu in ga prosil, naj pozove Valjavca, da se bosta vpričo njega zbogala. Ko pride tja Valjavec, začne se hud ravs med njim in strahopetnim Henrikom. Zaman mu je ta z ihtečim glasom ponujal spravo. Matija jo zaničljivo odkloni, odbacne podano roko in odide. — Stari Costa se je na vse pretege prilizoval vsakemu profesorju, pod čigar oblast je prišel njegov sin. Hvalil ga je brez konca in kraja zlasti proti takim ljudem, za katere je vedel, da ž njim občujejo. Martinak ni maral njegovega dobrikanja, ali nekaterim drugim profesorjem se je silno prikupil, sosebno pa novemu našemu ravnatelju Klemanu. Kot renegata ga je vezalo zdaj s Costo tudi politično prijateljstvo. Začela sta se družiti prav intimno in Etbin je postal Klemanov ljubljenec. Ali tudi Etbin si je našel med součenci dobrega prijatelja. V tem, ko smo se ga vsi drugi ogibali, je porabil Bradaška vsako priliko, da se mu prilizne, da se ž njim pogovarja, to seve po nemški, in mu pokaže svoje najiskrenejše simpatije. Ta Bradaška je bil v spodnji gimnaziji jako slab učenec. Učil se je na vso moč pridno, ali uk mu ni hotel iti v glavo. Sčasoma si je s stanovitnim trudom spomin izboljšal. V peti in šesti šoli je že odgovarjal, kadar je bil vprašan, precej dobro. Bil je brez dvojbe največji „piflar“ med vsemi sošolci. Bradaška menda ni čital nobene druge knjige kakor šolske; zato mu je bil jezik v nemških nalogah silno grapast in okoren.

Veliko smo ugibali, kaj je vleklo Bradaško h Costi. Morda to, ker tudi zanj ni maral noben součenec radi njegove nepriljudnosti, robatega značaja in zadirčnega govorjenja. Potrdilo se je torej tudi tukaj, da „gliha vkup štriha“. Mogoče pa je tudi, da si je hotel pridobiti Bradaška po sinu pokroviteljstvo Henrika Coste, ki je bil nemški vladi in birokraciji seveda persona grata. Kmalu Etbin in Bradaška nista mogla prebiti drug brez drugega. Henriku Costi je jako prijal sinov novi tovariš, kajti je bil „pameten“ Kranjec, ki je ž njim prav rad govoril po nemški in torej ni bil tak fanatik kakor drugi dijaki. Hvalisal ga je proti Klemanu brez konca in kraja in ta ga je na skoro pritisnil na svoje izdajalsko srce s tako ljubeznijo kakor Etbina. Povzdignil ga je med odličnjake in v osmi šoli celo za prvega premijanta. Mnogim sošolcem se je zdelo to strašno čudno. Šolske predmete je znal Bradaška res prav dobro na izust, ali v nalogah ni kazal nobene duhovitosti; izobraženje mu je ostalo kilavo in površno, ker ga ni okrepčavalo obilno čitanje dobrih knjig.

Strastno veselje za propagando pa je odločilo že leta 1848. tudi moj bodoči stan. Dejal sem si: Bodi, kar hočeš, ali nikjer ne bi mogel pridobiti narodu toliko zvestih prijateljev kakor v učiteljstvu. Izuči se torej za profesorja! Ta dobra misel me ni več minila. Začel sem se že takrat resno pripravljati za svoj zaželjeni stan. Jel sem se učiti prav marljivo latinskega jezika, ker sem menil, da me brez njega ne potrdijo za profesorja. V sedmi šoli sem si kupil Tita Livija in ga prebiral s pomočjo slovarja, dokler sem prečital vsega še pred koncem osme šole. To čtivo mi je mnogo koristilo. Nabral sem si ne le „copiam verborum“, to je znaten broj prej še neznanih mi latinskih besed, ampak sem zvedel tudi vsa poročila o starejši zgodovini rimskega naroda. Razen latinščine sem se učil v sedmi in osmi šoli tudi več novih jezikov. V čitalnici sem prebiral poleg slovenskih tudi hrvatske novine (n. pr. „Slavenski jug“) in češki šaljivi list, ki se je zval menda „Šotek“. Hrvaščine bi se bil prav resno poprijel, da me ni oplašil pisatelj Špor z neko svojo neprebavno dramo (s Škander begom?), polno germanizmov in drugih jezikoslovnih grehov. — V sedmi šoli sem se zapisal i v italijanski tečaj. Ta jezik me je takrat silno veselil. Učil sem se ga tako marljivo, da sem se mogel o počitnicah že kaj malega pomenkovati po laški z opekarji, ki so bili prišli v našo vas iz papeževe Romanije. Razni duhovniki so me nagovarjali, naj se lotim še francoskega jezika, ki je diplomatičen malone po vsem svetu in internacijonalen kakor noben drugi. Jaz sem jih poslušal, ali brez koristi.

Francoščina me je premalo mikala, jezila me je tudi pisava, da se skoro vsaka daljša beseda drugače izgovarja, nego je zapisana ali natisnjena. Zapomnil sem si samo nekoliko besed, ali še predno sta minila dva meseca, sem vrgel francosko slovnico v ropotarnico, kjer počiva še dandanes.

To sem dobro vedel, če pojdem na vseučilišče, da ne bom mogel pričakovati podpore od nikoder, niti od blage Česnovke. Zato sem začel na vso moč skrbno in varčno gospodariti s svojimi nevelikimi prihodki. Po nepotrebnem nisem izdal odslej nobenega krajcarja. Nekoč, ko sem že bil v osmi šoli, sva se pomenkovala z Dežmanom v čitalnici. On me je vprašal, kateri stan si mislim izvoliti po končanih gimnazijskih študijah. Povem mu, da profesorski, premda nimam nikogar, ki bi mi hotel kaj pomagati. Moral bom skrbeti sam zase. To ne bo lahko, ali morda mi posluži sreča, da dobim kako dobro instrukcijo ali kak drug zaslužek. Dežman mi veli: „Veste kaj, tukaj pri nas zaslužite lahko petdeset goldinarjev. Slovensko društvo je razpisalo 50 gold. nagrade za slovenskega naroda zgodovino. Skriptor naše knjižnice mi je pravil, da ste več let delali ekscerpte iz Valvasorja in drugih historičnih knjig. Po njih vas ne bo stalo veliko truda, da nam napišete kratko, popularno knjigo o naši preteklosti. Nute sprejeti moj predlog, dajte, lotite se naše žalostne zgodovine. Nagrada res ni velika, ali vam bo pa le precej zalegla". Jaz sem dejal Dežmanu: „Dobro! Jaz bom poskusil sestaviti našo zgodovino, ali že naprej vam moram povedati, da delo ne bo tako, ki bi moglo zadovoljiti omikane bralce." Dežman veli: „Tega ne more nihčé pričakovati, da bi spisal kdo že zdaj dobro zgodovino slovenskega naroda, kajti se ni še noben pisatelj ž njo resno bavil in ukvarjal. Vsekakor pa je treba začeti. Vsak začetek je težak in kritika vas ne bo nemilo obsojala, če bo tudi na vsaki strani več pomot in napak nego dokazanih resnic. Izrekla vam bo še hvaležnost, da ste začeli prvi orati našo ledino."

Po tem razgovoru grem jaz domov in začnem pregledavati zvezek svojih ekscerptov. Joj meni, kako grdo mi jih je vlaga mojega stanovanja zamazala in izpridila! Posnetke iz drobne Vodnikove knjige mi je tako izbrisala, da niso bili za nobeno rabo. Tudi prepiski iz historičnih novel so bili silno poškodovani. Hotel sem sprejeti v knjigo boj hrvatskih junakov pri Malborgetu, ali mi je vlaga uničila vse beležke. Navzlic tolikim kvaram sem se lotil dela. Največ gradiva mi je dal Valvasor. To zgodovino slovenskega naroda sem začel pisati o Binkoštih, največ sem je

izdelal o velikih počitnicah v Mengšu, konec pa sem dovršil šele na Dunaju proti adventu. Tam sem dobil v vseučiliščni knjižnici Mucharjevo zgodovino Štajerske dežele in slavnega Grka Prokopa, ki poroča tako zanimive in lepe reči o starih Slovenih. Muchar se za Slovence kaj malo briga, za moj spis mi ni dal nič gradiva; v Prokopu sem pa našel precej porabnih podatkov. Svojo „zgodovino Slovencev“ ali, kakor jo je preimenovala „Slovenska Matica“, „zgodovino slovenskega naroda“ sem spisal leta 1850. Takrat se je bila že vnela borba za nove oblike, to je, da nam treba pisati da, ne pa de (= ut), dobrega, ne pa dobriga, z Bogom, ne pa z Bogam itd. Jaz sem bil v jezikovnih vprašanjih že od nekdaj konservativec, kakor sem še dandanes, rabil sem torej stare oblike. Kmalu po novem letu sem prejel od Slovenskega društva 50 gold. z naročilom, naj dam 5 gold. tistemu pisatelju, ki prelaga starorusko pesem o polku Igorjevem, ki je takrat močno zaslovela. Jaz sem bil tako dobrodušen ali pravzaprav neumen, da sem 5 gold. res oddal in dobil torej manj nagrade, nego mi se je obetalo.

Moj rokopis je ležal menda v omari Slovenskega društva. Ko se je več let pozneje ustanovila „Slovenska Matica“, so hoteli naši čudni prvaki dati natisniti o njenih stroških mojo zgodovino. Bleiweis mi to sporoči. Jaz mu odpišem, naj za Boga ne store te neumnosti. To knjigo sem spisal, ko sem dovršil komaj gimnazijo. Od osmošolca se ne more zahtevati dobra zgodovina. Odkar stoji svet, ni se nahajal med pravimi historiki še noben gimnazijalec. V mojem mladostnem, povse nezrelem delu je polno napak že zato, ker so mi rabili nekoliko celo posnetki iz zgodovinskih povesti, ki se ne smejo smatrati za resnične. O kritiki nisem mogel imeti v osmi šoli še nobenega pojma. Prosil sem Bleiweisa, naj mi pošlje moj rokopis, da ga predelam. Trudil se bom morda kaki dve leti, ali potem dam „Matici“ vsaj tako zgodovino, ki bo vredna tega imena, dasi bo i v njej dosti napak, ker do zdaj ni še znanstveno obdelana nobena doba naše preteklosti. Ali ljubljanski naši prvaki so bili jako svojeglavni možje. Kar so si zabili v glavo, moralo se je zgoditi, naj bo dobro ali za nič. Mojo prošnjo so odbili in sklenili dati natisniti rokopis osmošolskega zgodovinarja. Zaman sem protestiral. Odgovarjali so mi, da jaz nimam nobene pravice več do tega spisa, ker sem dobil zanj plačilo (— 5 for!). Izročili mi niso niti korekture, ker so se bali, in to po pravici, da jim rokopisa ne vrnem, dokler ga popolnoma ne predelam. Zdelo se jim je predolgo, da bi čakali dve leti, ker so obljubili knjigo udom svoje družbe že za tisto leto.

V popravilo so dali moj rokopis zagrebškemu profesorju Bradaški, Klemanovemu podrepniku, ki se je kaj malo bavil z našo zgodovino in je bil moj skriven sovražnik. On je izpremenil moje stare oblike v nove (mesto dobriga — dobrega i. t. d.) in dodal nekoliko jako nepotrebnih pripomenj, ki me pa niso nič razžalile. Ali ta prijatelj Etbina Coste je vtihotapil v moj tekst jako bedast in po moji misli z zlobnim namenom storjen anahronizem (o Tatarih, ki so se po krimski vojni preselili iz Rusije na Bolgarsko). O tem bom pisal bolj obširno v biografiji tega ljubimca lopovskega renegata Klemana.

In tako je zagledala beli dan prva knjiga „Slovenske Matice“, moja nezgodovinska zgodovina slovenskega naroda. Mnogi bolj izobraženi možje so mislili, da jo je spisal profesor Trdina, ne pa dijak Trdina, in so se silno čudili in mene in knjigo brez milosti obsojali. Najhuje se je vame zaletaval goriški zgodovinar Kos. Kaj mislim o tem svojem spisu jaz, sem že povedal. Svojim strogim kritikom pa odgovarjam to-le: Kdor hoče kako knjigo presojati, mora poznati najprej njeno zgodovino. Pitati se mora: quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. Sosebno to se mora vprašati, kdo in kdaj in s kakovimi pripomočki jo je spisal. Kos in vsi drugi kritiki pa so popolnoma pozabili, da jim treba poučiti se o zgodovini moje zgodovine. Da so jo poznali, ne bi bilo prišlo nikomur na misel, pisati kako kritiko o tej zgodovini, kajti borba z osmošolcem ne obeta lovorov, nego le smešnost. Najbolj je kačilo moje sodnike, kar pripovedam o začetku krščanstva med Slovenci. To se tako ve, da je moja povest o njem nekritična, ali posameznih podatkov si nisem izmislil jaz. Če jih ni v Valvasorju, našel sem jih v kaki zgodovinski noveli. Takih se je pojavilo mnogo zlasti l. 1848. Glavna stvar je pa v mojem pripovedovanju vendarle resnična. Jaz mislim to, da nam je prišla v deželo s krščansko vero obenem politična in narodna sužnjost. Krščanska stranka je bila zaveznica bavarskih samosilnikov in nemški duhovniki niso bili samo mašniki in misijonarji, ampak tudi politični agenti in vohuni bavarske vlade, ki je širila krščanstvo med Slovenci samo iz političnih namenov. Solnograški škofje in njih samostani pa so nam nekoliko pozneje prepregli vso zemljo z nemškimi kolonijami. Kar je spadalo pod njih oblast, ki je šla od IX. veka do Drave, se je domalega vse ponemčilo. Naše pokrajine so ostale slovenske samo v oglejski diecezi, v kateri se niso mogle šopiriti nemška požrešnost, kolonizacija in propaganda.

(Dalje prihodnjič.)

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal **Ivan Cankar.**

I.

Stefana Poljanca in njegovo usodo sem že velikokrat opisaval. Objokaval sem njegovo samotno mladost, pripovedoval sem s pretresljivimi besedami o nepokoju in trpljenju njegovih mladeniških let, že sem bil potočil prezgodaj solze ob njegovi raki. Zdi se mi celo, da je bila mojega življenja in nehanja poglavitna dolžnost, ohraniti svetu in poznim rodovom Štefana Poljanca, položiti ga v arhiv človeštva. Skromna je ta naloga, mojim močem popolnoma primerna; dokument, ki ga je bila božja previdnost naročila pri meni, opisuje pedenjsko dobo pedenj-naroda; pismo in pisar sta v času in prostoru neznaten prašek in prav nobene škode ne bo, kadar se nekdaj izgubi ta prašek, raztopi v valovih zgodovine.

Kljub temu sem sprejel z resno ponižnostjo izročeni mi ukaz in izpolnil sem svojo dolžnost, kakor sem mogel. Pač sem si bil v svesti svoje posebne neznatnosti, včasi sem jo celo grenko občutil; zakaj ni se še zgodilo na svetu, da bi bil človek večji od svojega dela, in usoda že ve, kateremu zidarju je naročila grad in kateremu hlev. Tolažil pa sem se z mislijo, ki jo priporočam vsem neznatnim ljudem. Mislil sem namreč, da zasluži plešasti pisar Martin (pisar pri advokatu Gorjancu in drugega nič) prav tako svoj spomenik kakor, recimo, Napoleon. Obadva sta izvršila svojo nalogo, nič več in nič manj, izpolnila sta svoje mesto in svoj čas, in jaz nė vem, zakaj bi zahteval od pisarja Martina več nego od Napoleona. Mnogo je ljudi, ki jim je življenje sama žalost in bolest brez konca; ne cveto, ne rode sadu, izginejo naposled, trpeči in nadložni, kakor so prišli. Toda glej, izpolnili so svojo dolžnost v trpljenju, bolest jim je bila naloga, stali so v zgodovini, kamor jih je bila postavila nevidna roka; težja in večja je bila njih dolžnost nego dolžnost zmagovalca, ki hodi svojo svetlo pot preko cesarstev.

Dolgo vrsto let in s poštenim trudom sem vršil svojo nalogo; zdaj je pri kraju, dokument je dovršen, Štefana Poljanca ni več.

Vsa znamenja kažejo, da so se zaprla za njim vrata zgodovine. In veseli me, da sem ugledal ta znamenja še ob pravem času, dasi nekoliko pozno. Ni namreč na svetu dolgočasnejših ljudi od tistih, ki ponavljajo svoje življenje, ko bi morali po vsej pravici že umreti. Sramota uradniku, ki je dopolnil svoja leta in ne uživa pokoja! Poznam jih, ki so napravili prezgodaj svoje delo, od zgodovine jim ukazano, in ki se niso zaklenili v samotno izbo, da bi čakali odrešenja, temveč onegavijo neprestano na dovršenem delu, ki je last zgodovine in ne več njih last. Tako smešijo svoje ime, kar bi človeštvu nič ne škodovalo, če bi ne legla senca smešnosti tudi na njih delo, zaznamenovano v arhivu človeštva. V naših krajih umirajo delavci hitro, na telesu in na duši; zakaj kraji so majhni in ozki, dobe so kratke in se jadrno prehitevajo. Nikjer drugod ne umrje toliko mladih ljudi, o katerih pravijo govorniki, da so „usahnili, predno so rodili sad“. To naziranje ni pravilno. Umrli so natanko ob pravem času in dovršili so svojo nalogo; zgrudili so se, ko so se zaprla za njimi vrata tvornice, in niso dočakali dolgega praznika. Bog jim je bil milosten. Žalostno pa je življenje tistih, ki se ne zgrudijo ob pravem času; o, žalostno bi bilo moje življenje, če bi ne bil opazil, da Štefana Poljanca ni več.

Očitali so mi mnogi dobri ljudje, da nisem izvršil svoje naloge tako, kakor mi je bilo ukazano. Ukazano pa mi je bilo, da napišem dokument tiste zelo kratke dobe, v kateri je živel med mnogimi drugimi ljudmi tudi Štefan Poljanec. V tisti dobi nemirnih želja, nejasnih ciljev, ko je začela temneti zvezda nacijonalne in liberalne romantike in je bilo precej temno, ker drugih zvezd še ni bilo, se je porodilo več nego v vsaki drugi dobi neke posebne vrste ljudi, ki jim je zgodovinski poklic, da „hodijo poleg“. Resnica je pač, da je življenje in nehanje teh ljudi popolnoma brez vrednosti za človeštvo, in Klio bi jih ne pogrešila, dasi jih je legijon. Pomen in vrednost dobe določa delovanje tistih ljudi, ki hodijo po cesti in vlečejo kola proti cilju, ki ga vidijo jasno. Jaz pa sem ugledal pred vsemi drugimi Štefana Poljanca, ki je „hodil poleg,“ opotekal se pijan ob jarku in ni vedel ne odkod ne kam.

Poznam nekatere imenitne pisatelje in še dandanes jih je nekaj, malo manj imenitnih, ki opisujejo junaka na silo dolgočasen način. Vse po vrsti: frizuro, čelo, oči, nos, ustnice, lica, nato ovratnico, suknjo, telovnik, hlače, prav do čevljev. Človek bere, zazeha, ne vidi ničesar; če sestavi te posamezne dele, dobi mrtvo sliko, bolj mrtvo od tope figure v manufakturni ali frizerjevi izložbi. Nekateri

drugi pisatelji delajo po metodi, ki je malo manj dolgočasna, zato pa toliko bolj banalna. Prilepijo namreč junaku znamenje, ki ga razlikuje na daleč od drugih ljudi. Pretirajo kako duševno ali telesno lastnost in vzdignejo junaka za seženj od tal; polbogovi in polzlodeji so staro blago, ki je še dandanes precej priljubljeno; tudi hibe v izgovoru, izvirne kletvice, jecljanje, glupost so primerna in dobra znamenja in hromci in grbci niso nič manj popularni nego za časov Terzita in Riharda III., dasi niso več Terziti in Rihardi in jim je ostala od prejšnje glorije samo še grba. Jaz pa pozabim človeka toliko hitreje, kolikor vestneje ga opazujem od poteze do poteze, razumem ga toliko manj, kolikor bolj kriči, in kolikor bolj markanten je človek po osebi in nehanju, toliko manj me zanima. Vse nadloge in ječe tega sveta bi me ne pripravile, da bi opeval zgodovinskega junaka; če bi bila sila že zelo velika, bi opeval njegovo dobo, namreč najneznatnejše neznatnosti te dobe; na neznatnosti pa bi legla silna junakova senca in po tej senci bi ga spoznal človek jasneje, kakor da sem mu ga bil privlekel za ušesa na oder. Neznatnost, to je beseda vseh besed. Ne spozna se človek po obrazu, po obliki nosa in ustnic, po barvi las in oči, po glasu; nekoliko bolj ga razodeva obleka, če ni preveč nova in če si jo je bil dal napraviti po svojem okusu; tudi navadne kretnje, kakor jih rabijo vsi ljudje ob določenih prilikah, ne govore veliko. V neznatnosti se pojavi duša, v polizgovorjeni, brezpomembni besedi, v pogledu, nikamor uprtem, v kretnji brez cilja; manj ko hip, in pokazal je na dlani svoje življenje. Ne mogel bi se odločiti, in če bi rešil s tem svojo dušo, da bi opisal buren prizor, krvavo klanje; bolj me zanima, kako si trebi hudodelec zobe, nego kako je ubijal svojo mater. Ne bi opisaval umora, razložil bi natanko, kako je hudodelec večerjal, predno se je spravil na delo, kako se je drugo jutro izprehajal po ulici, in stavim, da bi bila groza velika. Ne bi opisaval burnega prizora med njo, njim in tretjim, pokazal bi belo roko ob oknu, roka bi izginila, zašumela bi obleka, duri bi zaloputnile, bum, lop, konec in amen brez besed. O neznatnost, o namigavanje! Resnično, kolikor temnejši je mrak, toliko vesoljnejša je vesoljnost, toliko nežneje čuti srce in mislijo misli toliko dalj.

Ugledal sem Štefana Poljanca, zato ker je bil med vsemi svojimi vrstniki najneznatnejši. Opisati sem hotel kratko dobo, samo kratek hip, tega hipa senco, zakaj za zgodovinarja so moje moči prešibke, in opisal sem klavrno življenje Štefana Poljanca, človeka, ki nima za vrednost in značaj te dobe prav nobene važnosti, ki ni

vplival nanjo ne v dobrem, ne v slabem pomenu in ki je bil zrastel ž njo samo na ta način, da je umrl ž njo tudi sam. Vse te okolnosti so me napotile, da sem si ga bil izbral za junaka njegove dobe; ne bil bi tega storil, da je bil Štefan Poljanec le nekoliko bolj znaten, da je bil le enkrat položil svojo roko na kola, ki so jih vlekli drugi navkreber.

Štefan Poljanec igra vlogo razpetega platna, na katero slika skioptikon bežeče sence resničnega življenja. Večer je pri kraju, sence so izginile, platno je mrtvo. Zdaj sem se namenil, da opišem tega večera poslednjo zarjo, in morda se bo marsikdo začudil, kako posebna, skoro neverjetna usoda je doletela mojega junaka. Tudi sam sem bil osupel, ko sem jo spoznal.

II.

Narisal sem podobo Štefana Poljanca že tolikokrat, da ga spozna vsak otrok, če ga sreča na cesti ali v dolgočasnem feljtonu. Odkar mi je bil poginil poslednjikrat pod neusmiljenimi rokami, se ni čisto nič izpremenil, tudi postaral se ni. Prav tako nemarna, preohlapna in posvaljkana je njegova obleka, prav tako kocinast in splahnel je njegov obraz in njegove oči gledajo prav tako motno in izgubljeno. Čisto tak, kakor sem ga bil predstavil prvikrat nevernemu in nezadovoljnemu občinstvu in kakor je bil v tistih časih, ko je bril iz njega norce rajni Kette.

Verzov že dolgo ne · dela več, tragedije pa sanja samo še v pijanosti. To je edina izprememba, ki sem jo opazil na njem; neznatna je navidez, v resnici pa zelo pomembna — očitno znamenje smrti.

V zibajočem se in ropotajočem koleslju se pelje Štefan Poljanec po nasuti veliki cesti. Na kozlu sedi, poleg očeta, ki drži vajeti in švrkne včasi po suhem, potnem kljusetu, stresajočem z debelo glavo; zadaj sedita mati in brat Jakob. Vroč dan je; nebo gori in polje pod njim.

Štefan sedi skljućen, roke na kolenih, in se ne ozre nikamor. Tudi govoriti mu ni treba, ker ga ne ogovarja nihče. Brat Jakob gleda na Štefanov dolgi, ozki, upognjeni hrbet in čelo se mu nabira v gube.

„Ah, no!“ vzdihne mati. „Tako je božja volja. Pol sreče, pol žalosti. Saj smo mislili ž njim pošteno, kakor s teboj, pa ni hotel.“

„Kdor pozabi Boga, njega tudi Bog pozabi!“ odgovori resno brat Jakob in sklene roke na prsih. Brat Jakob je mlad duhovnik; mlajši je od Štefana, toda na njegovem polnem, rdečem obrazu, na svetlih, osornih očeh ni več sledu vesele mladosti. Oče je slišal razgovor, zamrmral je kletev in je švrknil po kljusetu; Štefan se ni zganil.

Neprijazen molk; voz ropoče po kamenju in se stresa.

Pride mimo kmetica z rdečo ruto na glavi; postane in upogne glavo.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“

„Na veke amen!“ odzdravi Jakob s prijetnim, zvonkim glasom. Mati pokima, nasmehne se in oči ji zažare. Nato ugleda pred sabo Štefanov dolgi hrbet in zavzdihne.

„Pol časti, pol sramote. Kako bi se zdaj veselo vozili, ko bi bil tudi Štefan, kakor se spodobi. Tako pa sedi tam, da se Bogu usmili, in še poštene suknje nima.“

„Brez dela ni plačila. Tudi jaz sem sejal, predno sem žel!“ odgovori Jakob in njegov glas ni več prijeten.

„Kako čudesen je ta kraj!“ je premišljeval Štefan in je gledal po gorečem, rahlo šumečem polju. „Nobeden ga še ni opeval in nobeden še naslikal. To je znamenje, da se še ni vozil tod ne slikar ne poet.“

Štefan Poljanec je mislil na literaturo in umetnost, ko je ugledal lepoto; ni je užival kakor nezaslužen božji dar. Da ni mislil na literaturo in umetnost, bi ne bil Štefan Poljanec, temveč pesnik in umetnik.

V daljavi so se zasvetile bele hiše.

„Blizu doma smo že!“ izpregovori mati in zasveti se ji obraz. Zasveti se in se takoj omrači.

„Pol časti, pol sramote! Kaj praviš, Jakob, ali bi ne bilo lepše, da bi se peljali sami skozi vas? Saj gre lahko peš, preko polja; ne bo zamudil kosila.“

„Lahko bi šel!“ odgovori Jakob in čaka, da bi se Štefan ozrl. Štefan ni slišal ničesar, mislil je na literaturo in umetnost.

„Hej, Štefan!“ zakliče Jakob. „Daj, pojdi, pojdi rajši po bližnjici, preko polja, Štefan! Boš prej doma nego mi.“

Štefan se ozre.

„Ali tudi tako pravite, mati?“

„Le pojdi!“ pravi mati in mu ne pogleda v obraz. „Ustavi, stari!“

Štefan ne počaka, skoči z voza in črez jarek na polje. Oče švrkne po kljusetu in voz ropeče dalje po ravni cesti. Od daleč se sveti materina ruta.

Štefan premišljuje.

„Da jih je sram in da me ne ljubijo, je jasno in sem vedel že prej. Ali bi počakal kosila, ali bi se napravil kar precej na pot? Pot je dolga in ni dobro, če je človek lačen; ako ostanem, se najem do sitega, za plačilo pa bi moral poslušati besede, kakor nadležen berač, ki sedi pod stopnicami. Kaj je boljše, ali glad ali sramota? Poskusil sem že oboje in dobro ni ne to ne ono. Premisliti pa je potreba, da jim napravim veselje, če ne pridem. Tako se je povesila skodelica sramote in kosil bom.“

(Dalje prihodnjič.)

Pravijo ljudje . . .

Klenka zvon mrtvaški, klenka
iz teh zastarelih lin,
kjer skovika čmerna sova,
mir moteča nočnih tmin.

Pravijo ljudje pa, ljubček,
da že nama klenka zvon,
da velja ljubezni naši
ptic mrtvaških mrki ton.

Toda, ne veruj jim, dragec,
zlobni so ljudje samó,
ki pri živih še mrličih
tudi radi se smejó.

Naj skovika smrtna ptica,
naj le toži glas zvonov,
najino bo, ljubček, cvetje,
ki požene iz — grobov.

Utva.

V mraku.

Še ne veš, kaj roke mi drhtijo,
kaj od tebe srce moje hoče.
Luč ugasi, naj opazujoče
stene v tiho temo se zgubijo.

V temi, glej, besede, ki ležijo
v srcu tajno skrite, ko tatovi
mračni, zdaj na poti negotovi
srce moje plahe zapustijo.

A. Gradnik.

Črtice o burji.

Spisal **dr. H. Dolenec.**

I.

Jaz imam burjo prav rad in se obilokrat pogovarjam ž njo. A zdaj, ko mi je o njej pisati in praviti, o čem da se pogovarjam ž njo, sem postal skoraj malodušen in skrbi me, kaj bo svet rekel in posebno tisti, ki burje niti ne poznajo, o mojem pripovedovanju.

Pripomniti moram pred vsem, da dandanes se neposrednim razgovorom z burjo umičem bolj ko mogoče. Minili so časi, ko sem jo šel poiskat na mesto, kjer je najhuje tulila in vihrala, in se tam prepiral ž njo, ko je z vsemi možnimi glasovi brez vsakega pravšnega akorda puhtela vame in me hotela ob tla pritisniti, jaz pa sem se ji ustavljal in ji odgovarjal: „Ne boš me ne, in ako se še tako zaganjaš, na tla me pa ne spraviš!“ In res, dostikrat sem zmagal in se preril skozi njen ledeni dih. Dandanes, ko pridem ž njo v dotiko, sem miren in jo le kaj posvarim, da naj me pusti v miru, in najraje jo občudujem v gorki sobi in se pogovarjam ž njo o nekdanjih časih. In ti pogovori, ki mi živo stopajo pred oči, naj bodo predmet mojega pripovedovanja.

Tiste, ki burje niso izkušali in je ne poznajo, bo moje pisanje mikalo, ker se bodo seznanili z naravno silo in po dejstvih, ki jih bom navedel, izprevideli, da ta sila ni tako ničasta, kakor se vidi tistim, ki nimajo izkušnje in kateri se, ko slišijo izkušenca o njej pripovedovati, le pomenljivo pogledujejo in posmehujejo, češ, ta Kraševec nas pa misli danes prav pošteno nabrisati. Za tiste, ki burjo poznajo in so jo že izkušali, bo pa moj opis morda kratkočasen radi tega, ker jim bo kakor meni prebudil marsikateri mladostni spomin, in če so še pri moči, tudi radostni občutek, da junaška doba zanje še ni minila.

Burja je huda prikazen, in vendar ima malo pravcatih sovražnikov. In zakaj? Zato ker ima zdravje v sebi! Dosti sem poznal ljudi, ki so naše kraje izkušali, malokaterega pa med njimi, da bi se ne bil po svoji preselitvi spominjal burje in še omenil:

„Zdrav in lačen pa nisem bil nikdar bolj, nego kadar me je burja pregnala.“

Rojstni kraj burje je tam gori, ne prav v Franc Jožefovi deželi, ampak nekoliko bolj na desno. Že tam ima toliko orjaške kali v sebi, da se ne da nič pristaviti, ter prihaja tudi k nam od severovzhoda. Kakova imena dobiva po vsej svoji tej dolgi poti, ne vem. Pri Ljubljani pravijo, da brije ta mrzla sapa od Kamniških Grintavcev, in se že sliši ime burjica. Celo to pot pa veje ta sapa le bolj mirno. Mrazi že, ampak ne tuli in ne razsaja kakor pri nas na Notranjskem, kjer nastopa takoj kot neupogljiv orjak in kjer dobi svoje onomatopoetično ime: burja, ako je prav prava, z desetimi r. Rekel bi, da severovzhodna kal dobi šele na kranjskih tleh svojo pravo dušo in bruhne na Notranjsko navadno na treh mestih, namreč črez Col nad Vipavo, črez Predjamo in črez Globovnik nad Ilirsko Bistrico. Burja postane mahoma mogočna in ima strašansko armado pod seboj. Colski in jamski oddelek sta kar sklenjena, in ker se ne dasta pretrgati, se mora centrum visoko pridvigniti črez Javornik in Nanos, in da se vrsta zopet uravna, mora pasti centrum naravnost doli v Vipavsko dolino, in ta padec provzroči, da je burja v tej dolini prav pogubonosna in gorje mu, komur, bučeča doli črez Turo, pade na glavo. Tisti oddelek, ki se zaganja črez Mačkine jame pri Postojni proti Pivki, je nekakšen izgubljen sin, hud in strupen kot stekel pes, in vsa sreča je, da zavzema le ozek prostorček in se dodobrega ukroti, predno pride na gorenjo Pivko. Črez Globovnik doli v Bistriško dolino se podi enak, če ne še hujši naval nego črez Nanos v Vipavsko dolino, za kar bomo navedli dokaze.

II.

Jaz pomnim burjo iz dobe, še predno sem jel v šolo hoditi. Ne vem, kako se mi je posrečilo, da sem nekega zimskega jutra že takoj po zajtrku šel iz hiše.

V prvem nadstropju naše hiše je bila le v eni sobi peč. V tisti sobi pa ni nihče spal kakor le kak gost. Starši in otroci — in bilo nas je precej — smo spali v nekurjenih sobah, in prav dostikrat se je primerilo, da je bil v umivalnikih zjutraj namesto vode samo led. Odrasli so izkušali kar najhitreje priti v pritlične prostore, kjer je bila prostorna jedilna soba, ki je imela veliko, pokončno zeleno peč, ki se baje do spomladi ni nikdar popolnoma ohladila. Toda v to sobo mi mali nismo takoj prišli. Ampak kadar je mraz pritiskal in je burja brila, so nas kar v odeje povili in znesli doli

v kuhinjo in posadili ob veliko ognjišče, ki je na njem gorel od ranega jutra do poznega večera zmerom velik ogenj, nad njim pa vedno visel črn kotel. To se pa ni zgodilo že zgodaj na jutro. Ker je bilo vse veselo, ako so otroci dolgo spali in ne pohajali po hiši in nadlege delali, so nas pustili v otroški sobi, dokler se nismo jeli trgati med seboj in vpiti, tako da smo semtertja celo mater spravili zopet v prvo nadstropje, kar je bilo posebno usodno, ako je prinesla še šibo s seboj. Navadno je pa pritekla kaka služkinja po nas in nas je znosila po stopnicah doli kakor mačeta na ognjišče, kjer so se dostikrat nadaljevali na posteljah pričeti boji, ako nas niso kaj hitro utešili s kavo. Po kavi so nas oblekli in obuli in odpravili navadno v družinsko sobo, kjer je bilo kratkočasno le tedaj, ako je tam šival čevljar ali pa krojač. Takrat je bilo še prestajati v hiši in pokoriti se materinemu povelju, da danes ne sme nobeden ven iz hiše, ko je sneg in huda pa mrzla burja. Menim, da za take dni so dobili rokodelci tudi priboljšek opoldne in na večer, kajti zaslužili so ga z delom in potrpljenjem.

Nekega takega dne je bilo, ko je burja zanesla vrabca na okno ali se je sam pritisnil k hiši. Zagledel sem ga in še dandanes ga vidim, kako se je tiščal, ves čokat in komaj da se mu je glavica videla, okvira. In jaz sem z vso naglico prijel za pokrivalo in skozi sobna in vežna vrata skočil na dvorišče in za hišo, da bi upehanega vrabca pokril. Živalca je še visela ob oknu. Približal sem se ji seveda po prstih in s kapico v rokah, dasi je burja brila in mi v oči in v obraz sneg brisala. In glej! ravno ko sem se hotel vzpeti in s kapico vrabca pokriti, je popustil in črez mojo glavo ga je odnesla burja na dvorišče in po dvorišču na cesto. Toliko sem še opazil, ko sem bil skočil za njim. Tečem na cesto in pogledam gori in doli. Pod sabo kakih dvajset korakov zazrem cel kup po mojem mnenju že domalega premrzlih ptičkov. Ptiči so bili v resnici na kupu, toda ne drug vrhu drugega, ampak na takem kupu, ki ostane na cesti in ima marsikatero neprebavljeno zrnce v sebi. Zopet sem se prihulil in lezel po prstih proti kupčku, čeprav je burja šumela, da niti bobna bi ne bil šlišal, in kapico sem imel pripravljeno, da vse pokrijem. In kaj sem zapazil? Bili so sami ščinkavci in le samci. Še mar mi ni bilo, je li vrabček med njimi! Že sem bil samo tri korake od njih, takrat se pa vse dvigne črezme in le nekoliko prebrskani kupček je ostal na cesti. Hudo sem bil iznenaden, tako hudo, da nisem še čutil silnega mraza in se le oziral, kje bi zopet zagledal kakega upehanega ptička. In res, zopet pod

mano na cesti so se jeli pri drugem kupčku zbirati, in jaz zopet polezem proti njim. In zopet so naredili kakor prvič. Tako še večkrat. Vselej sem prišel prav do njih in le pokriti se niso pustili. Pogum mi je dajalo pa to, da sem že vedel, da ščinkavec navadno ne seda po cestah in ne da tako blizu do sebe, ako ni prezebel in izstradan. Ne vem, koliko časa je to trajalo; jel sem padati in morebiti bi se ne bil več pobral, da ni slučaj prinesel po cesti Jurja Senožejca, ki me je pobral in nesel domov. Zvedel sem kesneje, da so doma že iztikali za menoj, ko je Juri stopil v vežo in me izročil deklam, ki so z menoj hitele v družinsko sobo. Spominjam se, da je bila mati takoj nad mano, nisem pa čutil nje roke, ampak opletal sem z rokami in silil do peči, ker mi je bilo zašlo za nohte. Strašansko sem menda vpil, ker sem še očeta privabil v sobo, in mogoče, da sem takrat nekoliko umolknil, in jel pa še bolj vpiti, ko je prinesla služkinja mrzle vode, v katero so mi ročice vteknili. Da ni bilo še o pravem-času Jurja Senožejca in ne previdnih staršev, ki so mi roke v mrzlo vodo vteknili, bi bil morebiti to moj prvi poskus z burjo; za več časa bi vsaj z rokami ne bil migal. Odnesel sem jo bil in ves dan mirno čepel v družinski sobi in premišljeval, kak bo obračun z očetom, ki so ga mi vsi obetali, čevljar celo z nekakšno zadovoljnostjo, češ, kar bo, si že večkrat zaslužil.

To mi je ostalo v spominu iz prvih otročjih let in me pa tudi toliko prestrašilo do burje, da sem se, kadar je zopet hudo brila in stresala hišo, vendar le rajši v hiši potikal in po svoje tratil čas. Pri takem iztikanju sem naletel na posebno zabavo. Na stopnicah, ki vodijo iz prvega nadstropja pod streho, je bilo bolj majhno okence, iz katerega se je videlo na vrt in ki je bilo obrnjeno naravnost proti burji. Ni imelo dvojnih šip. Ob to okence je udrihala burja z vso silo. Gotovo je našla več razpok, kajti prav na stopnice so naletavale zamraznice, ko je burja s snegom kadila. Ker je bilo to okence ravno na presledku stopnic, sem imel dovolj prostora, da sem se usedel in poslušal „muziko“ — tako sem jaz krstil razne glasove, ki jih je silni piš provzročeval po raznih odprtinah tega okenca. Kadar je jelo že prav tenko piskati skozi vse raze in razice, takrat sem že ugibal, da bo tudi zabobnelo, in to se zgodi, ko pride najhujši udarec burje. To je bil zame turški boben, ki sem ga večkrat čul, ko so vojaki marširali še mimo nas na Laško in nazaj. Fantazija se je tako razburila, da nisem čutil niti hudega mraza, ki je vame tiščal. In kadar sem začul od spodaj gori svoje ime in vprašanje: „Kje si?“, sem se vselej oglasil: „Muziko po-

slušam“ in dobil sem v odgovor: „Le poslušaj pa priden bodi!“ Nihče ni mislil na to, da bi se na takem prepihu prehladil, in morda se tudi nobenkrat nisem, kajti predno se nisem odpeljal v šolo, nisem bil nikoli bolan, to so mi večkrat pravili.

Naj bo dovolj tega, saj vobče to ne more zanimati, toda meni bi se videlo, da nisem vsega povedal o burji, ko bi bil zamolčal, kar mi je za vedno ostalo v spominu in česar sem se dolgo vrsto let vselej spominjal, ko sem pogledal na to okence. Živo se te muzike tudi spominjam, kadar se peljem ob burji mimo telegrafskih drogov. Domalega vsak ima drugo muziko. —

(Dalje prihodnjič.)

V album.

B. S. K.

Tam v samostanu.

Tam v samostanu belem
zaprla sem mlade dni,
a srcá, svobodne volje,
zakléniti možno ni!

Molitev, post in pokora,
kesanje, ne vem zakaj . . .
In skrita ljubezen v srcu,
ah, hkratu pekel in raj.

Molitev in misel sveta,
in sanje o srečnih dneh —
priplaval za solzo blestečo
na lice je sladki nasméh . . . .

Brezskrbni dnevi mladosti
odšli so mimo nas,
in v zlatorumenem polju
zorel je žitni klas.

Obvaruj te Bog v pokoju,
o tihi samostan,
pozdravljeno mlado jutro
pozdravljen moj novi dan!

Moj novi dan . . .

Iz dalje prihaja naproti
meni pomladni dan,
rodi ga srebrno jutro
iz samih rož in sanj . . .

O sanje dekliške! Molitve
svete ve ste izraz:
radost, smehljaj v očesu
in v srcu pesmi glas!

Ne ve za dneve mladosti,
kdor sanjal o sreči ni,
saj v popju sniva cvetje
in vesna ga prebudi.

Saj v popju sniva cvetje. . . .
Iz rahlega snu je vstal
polbledi cvet ob žarkih
iz snežnobelih tal . . .

En solnčni poljub z vedrine! —
In v srcu se prebudí
ljubezen, družica mila
jasnih, mladih dni . . .

Ljubezen, družica mila . . .

Večer... Pod nebom trepeče
v tihoto hladni zefir . . .
To diha vesoljna zemlja
tja v tihi nočni mir . . .

Sorodna nebo in zemlja,
in večna sorodstva vez...
In srcé človeško! Kaj svetega
ti imaš od nebes? —

Pokoj v očeh? — Nemara!
Nebó v očeh ti leži . . .
In straži ti tiho srečo:
Ljubezen mladih dni. —

O saj vsemir neskončni
giblje neznanska moč
in séli se v srca sorodna
tak tiho, mimogredoč!

Sorodna srca . . .

V sorodnih strunah sámi
akordi se prebudé
in dihajo tihe pesmi . . .
Iz strune v struno zvené.

In prosijo melodije
polne vibriranja
pesmi veselih glasov,
in ne umiranja! —

V sorodnih srcih sama
ljubezen se porodi . . .
in prosi . . . prosi življenja
dolgih, jasnih dni! —

Naj prosim življenja? . . .

Pri zibelki moji so stale
sred tihe polnoči
in srečo prorokovale
mi rojenice tri . . .

Dé prva: „Čuj, dete! Ne plakaj!
Otreti si solz ne znaš! . . .
Počakaj, v življenju počakaj
in redko se nasmehljaš!“ —

In druga: „Ná strune srebrne!
Izvabljaj akorde iz njih
in poj v trenutkih veselih
in urah prežalostnih!“ —

In tretja resno dostavi:
„Kaj naj prorokujem ti jaz?
Od jutra do večera
ti bo prekratek čas.“ —

M. P. Nataša.

A. N. Pypin.

Spisal **dr. Ivan Prijatelj.**

I.

V globoki Rusiji, na bregovih mogočne Volge, v mestu Saratovu se je rodil Aleksander Nikolajevič Pypin l. 1833. v mesecu marcu. Dve ozko zvezani rodovini sta bili, ki je v njiju zrastel: Pypinova, mala dvorjanska, druga je bila duhovnika Černyševskih. Materi sta si bili sestri. Na bregu Volge sta stanovali v eni hiši. Otroci obeh družin so se skupaj igrali, skupaj učili in — ženili. Bratranec Pypina, znameniti N. G. Černyševskij, je bil pet let starejši od Pypina. „Ta razlika v starosti je storila, da je bil moj voditelj," pravi Pypin v svojih „Spominih". „To se je nadaljevalo tudi potem, ko sem začel študirati." Oče Pypinov je imel majhno vasico z nekolikimi „dušami". „Ko sem imel prvič priliko preživeti z očetom nekaj časa v vasi ob času poletnega dela — bil sem takrat, kakor se mi zdi, v tretjem ali četrtem razredu — se mi je prvič odkril oni svojeobrazni način kmetiškega življenja, kolikor sem ga mogel razumeti, ž njega interesi in skrbmi, običaji, predstavami o prirodi, verami in vražami." Tudi služinčad v hišo so dajali domači kmetje. Ni se še zavedal docela tega položaja kmetov, a že takrat so po njegovi lastni besedi „delale globok vtisk nanj neke strani tega patrijarhalnega življenja — posebno pa mračne slike nasilja, okrutnosti in zatiranja osebnega in človeškega dostojanstva."

Leta 1842. je stopil v gimnazijo v domačem mestu. Učil se je dobro in že zgodaj se je odločil, da pojde tudi dalje na vseučilišče. Primer bratranca Černyševskega, ki si je bil tudi izbral vseučilišče, ga je vlekel za seboj. Za študije sta bila oba skrbno pripravljena. Znala sta francosko iz družine in tudi za nemščino so jima bili našli učitelja med tamkajšnjimi nemškimi kolonisti. Černyševskij se je učil vrhutega v seminarju — kjer je bil nekaj časa — tudi tatarščine, arabščine in hebrejščine. Pred vsem pa je bil izboren latinist. Ko je vstopil na peterburško univerzo, je dopisoval svojemu bratrancu po latinsko; v teh pismih mu je govoril o svojih zgodovinskih študijah in ga navduševal zanje. Kaki interesi so mu

že takrat belili glavo, se vidi iz tega, da mu je namigaval vedno na rusko kmetiško zasužnjenost in mu pisal o „glebae adscriptis et terrae firmis“. „Tu sem prvič slišal o eksistenci tega vprašanja.“ Bratranec mu je tudi poročal, da posluša slavistične lekcije Sreznjevskega in se udeležuje dela pri sestavljanju slovarja starih ruskih letopisov. Profesor Sreznjevskij je imel takrat velik uspeh: vrnil se je bil pravkar s popotovanja po slovanskih krajih — tudi slovensko zemljo je bil prehodil deloma sam, deloma s Stankom Vrazom pokriž in podolgem — in v predavanja je vpletal svoja lastna opazovanja. „Bila je to doba — pravi Pypin — ko je vladalo na univerzi živahno zanimanje za Slovane.“

Pypin je končal gimnazijo l. 1849. Odločil se je za vseučilišče. Na peterburško si ni upal; iz pisem bratrančevih je bil zvedel o baš takrat izdanem „komplektu“, po katerem je bilo število slušateljev po ruskih vseučiliščih omejeno na 300. Zato je vstopil na kazansko univerzo. Tu je ostal eno leto in poslušal v prvi vrsti klasične filologe. „Bil pa je tukaj tudi profesor, ki je name močno vplival, dasiravno sem ga poslušal samo prvi semester — v drugem je odšel v Moskvo —. To je bil znameniti (slavist) V. J. Grigorovič . . . Njegova predavanja so bila zame nekaj čisto novega, izvirnega, zanimivega. Dajal nam je prvoletnikom obči pojem o Slovanstvu in njega plemenih ter nam kazal s pomočjo prevajanja vzorce narečij, dodavajoč slovnične razlage. Ko nam je začel predavati o Slovanih, je mislil, da že vemo za vse te Bolgare, Srbe, Poljake, Čehe, Lužičane, Slovake, Horutane (kakor je imenoval Slovence). Mi pa smo imeli sicer zrelostna izpričevala, dovršili smo bili kurze geografije in zgodovine, a vendar nam je bilo poznanje slovanskih plemen, ki ga je profesor zahteval od nas, nekaj čisto novega.“ Šele na univerzi so slišali mladi visokošolci iz ust profesorja, ki je tudi mnogo popotoval po slovanskih zemljah, o celi vrsti neznanih in pri tem celo sorodnih plemen, o tako zanimivih narodih, da je bil profesor ves navdušen zanje. Slišali so prvič čisto posebno zgodovino, geografijo z zemljepisnimi slovanskimi imeni. Do takrat še niso videli slovanske knjige. Sedaj so jih mogli izposojati od profesorja Grigoroviča. Pypin je v svoji „radovednosti in radoznalosti“ takrat prvič dobil v roke Karadžića, Kollárja, Šafaříka, Kopitarja in njegov bodoči interes je bil določen. „Ostavila je v meni silen nravstveni vtisk že sama osebnost profesorja ž njegovim navdušenjem za znanstvo in z entuziazmom za sorodna plemena, čakajoča svojega preporoda — mala naivnost profesorjeva nam je bila celo simpatična.“

Drugo leto (1850) je odšel Pypin z bratrancem na peterburško univerzo. Med počitnicami je še obiskal svojega očeta, ki se je mudil v službenih poslih v neki maloruski vasi. „Maloruski govor, noša, običaji — vse je bilo tu še nedotaknjeno. Tukaj se mi je pokazala prvič jasno in razločno fizična in moralna razlika dveh vej ruskega plemena: nasproti gospodi in uradnikom so se vedli maloruski kmetje neodvisneje in ponosneje nego tedanji velikoruski zasužnjeni kmet; na dan je stopalo neko čuvstvo in neki zmisel za lepo in fino; z venci na glavi, v krasno šitih oblekah so se šetala mlada dekleta; videl se je drugi tip, živahnejši, zastavnejši in neredko jako lep . . . Razumel sem že takrat, da imam pred seboj etnografično različnost."

Jeseni leta 1850. se je peljal Pypin s Černyševskim v Peterburg. Medpotne pogovore v poštnem vozu je vodil v prvi vrsti njegov bratranec, ki je vedel zlasti o profesorju Sreznjevskem povedati mnogo zanimivega. „Moje lastno znanje o Slovanstvu je bilo še majhno ter precej temno in z velikim zanimanjem sem poslušal v vozu odlomke iz Mickiewicza s potrebno razlago ali mesta na izust iz „Kraljedvorskega rokopisa" in „Libušine sodbe", kar sem doslej poznal samo po imenu." — Na peterburški univerzi je vstopil Pypin na jako slabo obiskano filološko fakulto; v drugem kurzu je imel v klasičnih jezikih samo dva tovariša, enega Nemca, drugega Poljaka, s katerima se je skupno pripravljal za seminarske vaje. Profesorji — po večini Nemci — so čitali s slušatelji svoje ljubljene grške klasike in jih prevajali na latinsko. Takrat se je zgodilo nekega dne, da je prišel profesor Steinmann v šolo in objavil svojim trem učencem nekoliko v zadregi, da bo bolj koristno zanje čitati poslej namesto grških klasikov — grške cerkvene očete in da zato že jutri pričnó s sv. Janezom Zlatoustom. Dijakom seveda ni ostalo neznano, odkod ti ukazi in izpremembe. Ona vlada, ki je v letu 1848. v strahu, da bi dijaštvo ne zasejalo zapadnih svobodnih idej v Rusijo, omejila s „komplektom" obisk univerz, je sedaj prepovedala klasike stare Grecije, ki je bila ljudovlada, dejstvo, ki vsekakor odseva iz njenih pisateljev in ki bi moglo biti v kvar ruski mladini. Vse to je vedelo dijaštvo in se tem bolj vznemirjalo zlasti potem, ko so prihodnje leto odpravili z univerz tudi stolice filozofije. — Umevno je, da je bil Pypinu edini zanimivi profesor Sreznjevskij. Pri njem je tudi študiral z največjo vnemo staro rusko literaturo in slovanska narečja. A časi so bili taki, da se ni mogel popolnoma prepustiti temu predmetu. Preglasno je trkala ruska sodobna resničnost na

njegovo zanimanje. Od tod izhaja, da Pypin vkljub svojim znanstvenim nagnjenjem do Sreznjevskega pravi, da „ni hotel postati slavist“. Bavil se je s slavistiko in hotelo se mu je vedeti več o Slovanstvu, nego so mu nudile ruske knjige: „Čutil sem velik nedostatek občnih, celotnih, vodilnih knjig . . . Prepričal sem se, da bi bil potreben splošen kurz s pojasnjujočim uvodom in z literaturo predmeta: tako sem se odločil delovati v zgodovini slovanskih literatur, zgodovini efnografije in ruskega slovstva.“

Sešel se je v enakem zanimanju z Lamanskim in Malorusom Mordovcevim. Lamanskij je bil že takrat prepričan pristaš onega profesorskega slavjanofilstva, ki je v Rusiji edino nekaj vedelo o Slovanstvu. Bratranec Černyševskega pa je poznal celo slavjanofilsko stranko od druge strani — iz žurnalistične borbe z zapadniki Bjelinskim, Hercenom, Kavlinim in Černyševskim samim zaradi političnih in filozofskih principov te struje. Zato je bil do slavjanofilstva, kakor pravi, „precej ravnodušen“. Bliže nego Lamanskij mu je bil Mordovcev, ki mu je odkril malorusko literaturo. Malo prej umrli Bjelinskij sicer ni bil njen zagovornik (videl je v njej zaradi malenkostne slovstvene preteklosti neopravičen seperatizem), „a mi“ — pravi Pypin — „smo zavzemali drugo stališče, in sicer stališče slovanskega preporoda. Ako je bil preporod zapadnega in južnega Slovanstva mogoč samo zato, ker je žarek (narodne) zavesti začel prodirati v najširše mase; ako so bile nove slovanske literature mogoče samo v narodnem jeziku in je razvitek tega jezika bil prvi cilj vsem slovanskim rodoljubom; ako so se celo najmanjši drobci slovanskega plemena trudili osnovati svoje literature — na primer celo Lužičani in poleg Čehov tudi Slovaki; ako so v sosednji Galiciji ravnoisti Malorusi začenjali gojiti svojo literaturo — tedaj je bilo vse to skupaj in zraven še moralna pravica naroda do svojega jezika in faktično dejstvo primera zame zadosten dokaz, da sme obstajati tudi malorusko slovstvo . . . tem bolj, ker je že imela maloruska literatura pisatelje, ki so jih njih čitatelji slavili in poznali, ker so jih razumeli . . .“

Najožje duševno sorodstvo pa je vezalo Pypina ž njegovim krvnim sorodnikom Černyševskim, ki je v istem času (1854) po enoletnem poučevanju pustil mesto gimn. profesorja v Saratovu, se povrnil v Peterburg ter stalno vstopil v redakcijo „Sovremennika“, ki sta ga urejevala Panajev in pesnik Nekrasov. Stanoval je ž njim na enem stanovanju, postal tudi sotrudnik lista in se osebno seznanil s krogom pisateljev-sotrudnikov: Nekrasovim, Turgenjevim, Botkinim,

Gončarovim, Annenkovim, Grigorovičem, Dobroljubovim i. t. d. Ideje petdesetih let, ki jih je vodil skoro celo desetletje njegov velenadarjeni bratranec, ideje socijalnega delovanja potom publicistike so prevzele tudi njega. Že je pričenjal sodelovati pri „Sovremenniku", ko je dobil leta 1858. od peterburškega vseučilišča popotovalno ustanovo, s katero je odpotoval na zapad, da se pripravi na zapadnih univerzah za docenturo evropskih literatur. Nastopil je potovanje v Berlin, Lipsko, Halle, Weimar, Jeno, Gotho, Heidelberg, Tübingen, Stuttgart, Pariz, London, Holandsko, Bonn, Švico, Italijo in Avstrijo, kjer se je dalj časa mudil zlasti v Pragi. — To potovanje je bilo za Pypina velikega pomena. „Postala mi je očividna ogromna razlika med višino našega znanstva in znanstva v Evropi; spoznal sem, da se ruski učenjak, ki hoče kolikor toliko pravilno razlagati na vseučiliški stolici to ali ono znanost, ne sme omejiti samo na sredstva naše domače izobrazbe, ampak da se mora seznaniti s stvarjo pri glavnih ognjiščih evropske znanosti."

II.

Pypin je vzrastel v dobi, ko je bil vkovan ruski duh v najtesnejše spone. To so bila mračna petdeseta leta. „Prehodno dobo" jih imenuje ruska literarna zgodovina. Ne predvečer pred velikim dnevom — šestdesetimi leti, ampak zlovešča, duhomorna noč je bila to pred olajšujočim razsvitom zaželjenega, mladostnobodrega jutra, ki nosi v sebi samo začetke dneva, lepo opojnost nadej. Dan pa, to se pravi doba, ko se svobodno delo razgrne po celi zemlji, nastopa za Rusijo morebiti šele v sedanjih dneh . . .

Ogromen je živelj slovanski in kakor element počasen v svojem razvitku. Kakor morje leži in kakor morje na svojih globinah sloni na svojih čuvstvih, izplavljajoč od časa do časa produkte svojih čuvstvenih globin, ki se jim svet čudi kakor bajnim darovom morja. Kakor morje leži sveta, elementarna Rusija. Zapadne sapice povevajo nad njo, a ona se ne gane. Na šepetanja ne odgovarja. A pride noč, strašna noč, ko se zdi, da se je podnebje zaklelo zoper morje: liki ciklopske skale buta mračni, zatohli zrak na gladino; silen orkan pritiska na površje in potaplja slednjo ladjico, ki si upa preko nepregledne gladine iskati svoj lastni cilj in veslati za njim. Zadnji nakit človeškega poguma, ki ga nosi morje, izginja in nastaja tema in strahota brez vsake zvezde na nebu. Takrat pa se strese morje v svojih osnovah. Do neba se vzpne in valove kakor gore rodi iz sebe. Razbrzdanim konjem podobno se dreve in sedaj

oni ne prizanašajo nikomur, tudi ostankom zadnjih jader ne: zanje ni osamljenih veslarjev na odlomkih in zanje ni zvezde pod nebom. Oni poznajo samo davitelje in temitelje vetrove in mrakove in neizprosen boj ž njimi. In ta boj vrše, dokler se ne razbuče vetrovi, ne razdele oblaki in ne posije solnce na razpenjenega orjaka. Takrat se umiri velikan in zopet zlekne med svoje bregove, misleč, da je pometel vse zlobne duhove, da se bo vedro nebo razpelo nad njim, da se bodo pogledi zvezd vpirali vanj in budili in snovali v njem čudovite reči, ki bodo v njih utelešene tajnosti neba in zemlje, ona čudovita bitja, ki vedo o njih praviti samo modreci in poeti.

A kje je še ta dan, veliki, svobodni dan za Rusijo? Šestdeseta leta so bila samo jutro po petdesetih, ki so pomenila zlobnotemno noč, ko so bile vlažne severne megle zavesile in zagrnile Rusijo z neprodirno, svinčenotežko meglo.

Pripovedoval sem že gori, kako je prihajala ta mračna noč na Rusijo, kako je vlada po letu 1848. omejila obisk vseučilišč na 300 poslušalcev. Že poprej je bila kolikor mogoče skrajšala pouk prirodoslovja na srednjih in višjih šolah kakor predmet, ki razvija svobodoumje, in ga nadomestila s poukom klasičnih jezikov. In za profesorje je poklicala ne Ruse, ampak vzornike pedantskega gramatizma — Nemce. Slednjič je odpravila tudi klasike kot nevarne revolucijske pogane in jih nadomestila z grškimi cerkvenimi očeti, češ da ima Rusija, ki je prejela krščanstvo iz Bizanca, več zveze ž njimi nego z Grki klasične dobe.

Z novim desetletjem se je ulegala tema še širje in teže. Posegla je tudi na literaturo. Tu je imela Rusija nekaj sijajnih umov. Samotno in individualno so bili vzrasli iz naroda ob zapadnoevropski duševni hrani. Svoje domovine so se dotikali samo v toliko, kolikor so hodili po njej, a dihali so evropski zrak ter živeli z najboljšimi Evropci eno življenje, samo etnografično lahno po rusko zabarvano: to so bili znameniti štiridesetletniki, idealisti, pristaši in sotrudniki nemške „idejne“ filozofije. Ločili so se v zapadnike in slavjanofile samo po svojih ciljih, namenih in sredstvih, ki so jih predlagali, kadar so debatirali o tem, kako prosvetliti ruski narod. Lepi teoretiki so bili, bolj ugibalci nego spontani organski ruski delavci. Zato še niso stali bogve kako blizu naroda. A sedaj so se znašli pod pritiskom reakcije z narodom na eni ploskvi. 27. januarja 1850. l. je imenoval car Nikolaj I. kneza Širinskega-Šihmatova za ministra narodne prosvete. In metropolit Filaret je pisal svojemu prijatelju: „Knez Širinskij - Šihmatov je minister narodne prosvete,

Norov njegov pomočnik; ta dva bosta seveda prosvetljevala z vzhodon svetlobo.“ In skoro nato so zvedeli zapadniki iz ukaza novega ministra, da „korist filozofije ni dokazana, pač pa je škoda od nje mogoča.“ Car je naročil svojemu ministru, naj preštudira te zapadne filozofe in mu sporoči svoj rezultat. Minister je „proučil“ logiko, psihologijo, teorijo poznanja, metafiziko, etiko in prišel do zaključka, da vsi ti filozofi — Kant, Schelling, Fichte, Hegel — „v svojih filozofskih preiskavanjih niti ne spominjajo, da eksistira krščanska vera; ampak sami z edino pomočjo svojega razuma predrzno sanjarijo, da bi doznali začetek.“ Zato misli knez, da je nujna potreba odpraviti z vseučilišč predavanja teorije poznanja, metafizike in etike, poslednje zaradi njene praktične nepotrebnosti za mlade ljudi, ki poznajo krščansko učenje o nravnosti.“ Logiko in psihologijo pa naj predavajo profesorji teologije. Tako je bila pogašena v Rusiji zapadna svetloba.

Dne 21. aprila 1852. l. je izšel prvi zvezek „Moskovskega Zbornika“, publikacije, ki so jo bili zamislili z veliko skrbnostjo moskovski slavjanofili: brata Kirjejevska, brata Aksakova, Homjakov. Tudi to so bili ljudje, ki so „hoteli poznati pri vsaki stvari koren“, zato je minister tudi njih knjigo dal na rešeto. V svojem poročilu na carja pravi, da n. pr. Fran Kirjejevskij trdi, da zapadna prosveta ne odgovarja potrebam Rusije . . . Iz tega se jasno vidi, da nepravično sodi nesmrtne zasluge velikega prenovitelja Rusije, Petra Velikega, in njegovih državnih naslednikov . . . A v članku K. Aksakova je odkril, da pisatelj čisto po krivici dokazuje, da je stara Rusija živela na demokratskih principih, „kakor se sedaj razširjajo tudi na zapadu“. Ministrovo mnenje je, da je v Rusiji „iz svojevoljstva in brezvlastja iz naroda samega pomalem vzrastel čisto drugi princip, in sicer princip enovlastja in neomejenega samodržavja“.

Razume se, da je minister takoj prepovedal nadaljnje izdavanje „Moskovskega Zbornika“. Dobil je ukor cenzor, a izdajateljem je bilo prepovedano, „vsled njih namena razširjati absurdne in škodljive pojme“, zanaprej celo pošiljati kake spise v cenzuro, in ukazano je bilo, „imeti jih ne samo pod tajnim, ampak javnim nadzorstvom.“

Tako je bila pogašena vzhodna in zapadna svetloba v Rusiji.

Nihče ni več mogel motiti vlade pri njeni skrbi za Rusijo. Birokracija je gospodovala neomejeno.

Takrat pa je prišla krimska vojna. In zgodilo se je isto, kar se dogaja danes pred našimi očmi. Pypin z živimi barvami opisuje tiste dni: „Pri vseh vrlinah armade, ki pa so bile vrline ljudi, je prihajalo na dan prepričanje, da je bila administracija armade skrajno

slaba: vojaštvo je bilo slabo oboroženo, govorilo se je, da so vojaki sami pravili, kako se jim je težko bojevati, ko imajo oni „državne“ puške, sovražnik pa „angleške“. Razlika v daljnostrelnosti je bila velikanska . . .“ Provianta ni bilo, tudi ne lazaretov in ne poštenih potov in cest. V Peterburgu poprej sijajne parade, a tukaj revna, nepreskrbljena armada. Prišlo je na dan, da niti pri vojski, tem ljubljenem detetu carizma, ni bilo vse tako „v redu“, kakor se je rada bahala vlada ob času parad. Kako je moralo biti šele v drugih državnih poslih, ki so tudi bili odtegnjeni vsaki kontroli javnega mnenja! . . . V občinstvu je nastajalo gluho vrenje . . . „Sebastopolj je padel! nam je prišel povedat prijatelj s čudnim izrazom ogorčenja zaradi velike narodne stvari in obenem radosti, da je padla poslednja opora, ki so se nanjo sklicevali zaščitniki starega redu“. Nepričakovana in skrivnostna smrt Nikolaja I., obdana z legendami samomora, in padec Sebastopolja sta kakor grom udarila v Rusijo. In zgenila se je, vzvalovila je v širokih masah ter se prebudila iz dremotnega elementarnega stanja. Prvič se je vzdramila cela Rusija ter prijela za javno delo, za najbližje, zakaj že najbližje, ki ji je ležalo takorekoč pred očmi je bilo vse v neredu. „V tem, da so se po Sebastopolju vsi vzbudili, da so vsi začeli misliti in je vse prevzelo kritično razpoloženje, v tem je odgonetka mistične tajnosti šestdesetih let,“ pravi jako dobro Šelgunov. „V s i — to je tajnost te dobe in tajnost uspeha vseh reform.“

Tu je nehalo ono lepo visokokulturno stremljenje posameznikov in izginili so zapadniki kakor slavjanofili. Porodil pa se je nov literarnosocijalni tip odkrivatelja, obtožitelja, smelega, razjarjenega socijalnega advokata, imajočega pred očmi samo to žalostno, brezupno, neredno očividnost, tip strastnega p o z i t i v i s t a, zametujočega vse abstrakcije, vso estetično lepoto, zaradi česar ga je nazval Turgenjev „nihilista“. V času, ko govore, ko kriče fakti, bridki, trdi in nelepi, naj molče vse lepe teorije. Taki so bili pozitivisti šestdesetih let: Černyševskij, Dobroljubov, Pisarjev. Prvič je nastopila cela Rusija kot taka, prijela za najrealnejše delo in zgrabila kladivo, da razbije ono spono, ki jo je uklepala pri korenini — osebno suženjstvo. In spona se je razletela. Devetnajsti dan februarja novega desetletja je prinesel kmetom rešitev iz suženjstva. Človek je zadobil tudi v Rusiji pravice človeka, a pravic državljana še do danes ne . . . Neka stara dama piše Volynskemu, da jih je takrat osvobojenje kmetov tako navdušilo, „upijanilo“ od veselja, da na kaj daljnjega, večjega niti misliti niso mogli. (Dalje prihodnjič.)

Romantiki življenja.

Spisal **dr. Ivo Šorli.**

Konec kratkega drevoreda ga je naenkrat ugledala ter obstala.

V široko razmaknjenem lesenem naslanjaču je skoraj ležal in le glavo je imel toliko privzdignjeno, da je mogel pregledati dolino pod seboj. Klobuk si je bil potegnil globoko na čelo ter se prepustil popolnoma solncu, ki je polzelo tam daleč pred njim v zaton. In niti zgenil se ni; če bi ne bila videla, da ima oči odprte, bi bil, kakor da je zaspal. A te oči so strmele s tako čudno blestečim, vso to prelestno ravan širokoobjemajočim izrazom izpod njegovih za ta mladi obraz že skoraj preveč gostih obrvi, da je postal v hipu tudi njen pogled presenečen in obenem rahlo občudujoč.

Sama ni vedela, ali naj bi ga nagovorila ali ne; toda v istem hipu se je naglo premaknil in jo pri tem uzrl.

„O, gospa grofica!“ je vzkliknil nekoliko zbegan ter se hotel dvigniti.

A bila je že pri njem ter ga pritisnila prijazno nazaj.

„Ne, ne, ostanite! Ako mi dovolite, sedem jaz prav tako na ta drugi naslanjač, da se zopet kaj pomeniva, toda pred vsem mi odkrito povejte, ali vam nisem nadležna. Pa prav odkrito!“ se je nasmehnila ter se spustila udobno na enak stol blizu njega.

„Ali — gospa grofica!“ je vzkliknil zopet in čutil, da je zdaj res že popolnoma premagal rahlo nevoljo, ki ga je vendarle obšla v prvem hipu, ko ga je zbudila iz njegovih sanj.

„Ne, ne tako!“ je stresla nestrpno z glavo ter ga merila s skoraj jeznim pogledom. „Jaz res ne vem, zakaj še vedno — —“

Ozrl se je v njo z vprašujočim pogledom in čakal.

„No, da . . . ne vem, kako bi rekla,“ se je nasmehnila in povesila oči. „Glejte, jaz čutim, da sva midva vendar morda izmed vseh teh ljudi tod okrog edina, ki bi se lahko umela“. — — —

Umolknila je zopet in se igrala s svojim solnčnikom ter si nervozno grizla ustnice.

Srce mu je postalo razburkano in nehote se je privzdignil v svojem sedežu.

„Jaz, gospa grofica — —“ je jecljal.

„No, da, to hočem reči!“ ga je prekinila odločno. „Oprostite, da vam povem, kar vem: Vi vidite v meni edino le gospo grofico in v sebi edino le domačega učitelja mojih bratov. In baš to me draži, da ima vsaka vaša beseda nekako ponižno sklonjen hrbet. Povejte mi no odkrito, ali vam res tako strašno imponira, če je kdo, oziroma celo, če kakor jaz šele pozneje postane visokoroden?“ je zategnila ironično . . .

„Hm, v duši gotovo ne, namreč samo radi tega, toda na zunaj je . . . kako bi rekel, vendar neka zapreka . . . Sploh pa, gospa grofica, nisem vedel, da vam smem — — —“

„Da mi smete biti prijatelj? Le ven; to je, česar si želim! In zato vam pravim tudi, da pustiva že te prisiljenosti, ki se jih vi še vedno nočete otresti. Kar hop čez take zapreke, kakor pravite vi, gospod profesor! Velja? Jaz sem čutila že po prvem pogovoru z vami, da se bova umela, a čakati je bilo treba čez mesec dni, predno sem vam mogla to povedati. In še zdaj imam to od svojega grofovstva, da moram jaz, dama, vam razkrivati ljubezen,“ se je zasmejala ter nekoliko zardela.

„Da, to je res . . . Ako bi mi ne bilo branilo preveliko spoštovanje, bi vas bil s tem gotovo jaz prehitel,“ se je priklonil z lahkim nasmehom.

In bilo mu je, kakor da so mu naenkrat zdrknile z udov vse neprijetne vezi, in vzravnal se je z vsem telesom ter se globoko oddahnil. In gorak občutek prisrčnosti in domačnosti ga je obšel.

„Res?“ se je zasmejala. „In kako mnenje ste si pravzaprav ustvarili o meni? Kakor vidite, pričakujem da ugodno, ker sicer bi vas ne vpraševala.“

„Glejte, gospa grofica,“ je odgovoril resno in počasi. „Včasi, dasi redko, sreča človek na svetu bitje, ki se mu nehote posili vprašanje ob njem — vsaj meni se je zgodilo to že dvakrat v življenju prej, in zdaj tretjič — vprašanje namreč, kako je le mogoč naravnost čuden slučaj, da se je poosebilo v tem enem samem bitju vse, kar je lepega in sladkega na svetu . . . Dobro, tu si videl nepopisno krasne oči, tam zobčke kakor biseri, tam zopet idealno lep stas. Enkrat na Dunaju je vprašal v predsobi ženski glas po meni; kar vrglo me je s stolice in zazdelo se mi je, da je pozvonilo iz nebes; pa tečem ven; in zunaj najdem naravnost grdo šiviljo, ki mi je

prinesla popravljene srajce . . . In tako dalje: tu to, a le to, tam ono, a samo ono: toda kako je to, da narava naenkrat takorekoč kar razsuje vse svoje prelesti nad glavo enega in istega človeka: take oči, taka usta, tak nos, taki lasje, tak stas, tak organ, tako inteligenco? . . .“

Zgrabilo ga je bilo, da sam ni vedel kdaj, in s širokoodprtimi očmi je strmel v njo.

Ona pa se je zasmejala na ves glas, tako veselo in prosto in se vrgla v prožnem naslanjaču popolnoma nazaj . . . Solnce se je bilo ravno doteknilo gora tam v modrozlati daljavi in polni trudnega hrepenenja so lili zadnji žarki sem do te čudovito lepe ženske, kakor da hočejo napolniti prav do roba mero njenih čarov . . .

„Ali mislite mene? O — — —!“

In zasmejala se je še polj prosto in veselo.

A naenkrat se ji je obraz zopet zresnil in samo nosnice krasno zakrivljenega nosa so ji še rahlo drhtele.

Te nosnice so trepetale skoraj neprestano. Kakor da se je ukrotila, vpregla samo sebe v nevidne, trdozategnjene uzde . . . Le za hip če bi popustila, se je zdelo, pa bi zdirjale strasti v prostem divjem diru ven na prosto ravan . . .

In zato je zapazil, da je bila vsaka njena živahnejša kretnja včasi naenkrat kakor odlomljena, njen smeh često hipoma kakor s silo odtrgan, in zato je dobil tudi zdaj njen obraz naenkrat zopet oni mrzloponosni izraz.

In skoraj plašno se je obrnil njegov pogled zopet tja doli v ravnino.

„Oh, glejte, to, to je lepo!“ je vzdihnila prisrčno in šla s svojo belo roko čez ves ta zdaj že nekoliko temnozasenčeni pokoj.

„Da, tudi to je lepo!“ je prikimal s tihim glasom, in oba sta se zagledala tja doli.

Svet se je spustil že štiri, pet korakov pred njima strmo nizdol, a se razgrnil takoj pod ogromno, blestečebelo brezo široko in skoraj popolnoma ravno v neomejeno daljo na vzhodni in zahodni strani ter se vzpel v više in više kipeče vrhove samo tam doli na jugu, kjer je čakal konec teh žoltozlatih njiv in zelenih trat temen gozd bele, kakor razpet trak ravne ceste. A niti ti vrhovi niso bili ostro začrtani, navpični in strogi, — vse je le hrepenelo, vse je le plavalo daleč daleč tja doli nekam v druge kraje.

„Glejte, gospa grofica, ali se vam ne zdi, da je ta kraj pravzaprav le lepo počivališče, le za kratek oddihljaj potniku, ki prihaja

od leve in gre zopet na desno; — preveč položnih poti pelje tja ven v svet, in kakor širokoodprta dlan, ki ne more nikdar postati pest in zgrabiti, se mi zdi vsa ta ravnina tu spodaj. Le poglejte! — Kamor hočete, greste — — —"

Pokazal je z roko na mestece, ki se je belilo komaj deset minut daleč v ravnini, in na tistih šest, sedem cest, ki so se izgubljale na vse strani iz njega črez plan.

„Torej vam ne ugaja tu? Povejte mi odkrito."

„Ah, ne tako!" je vzkliknil. „Hotel sem reči samo, da bi ne maral biti za vse življenje tu. Saj ste mi rekli, milostiva grofica, tudi vi, da ljubite stokrat bolj planine. Jaz pa sem celo rojen sredi visokih hribov. Mislite si cel roj takih zaraščenih korenjakov, ki stoje skoraj v kolobarju okrog male vasice in gledajo resno vanjo nizdol in na zeleno dolinico okrog nje, ki so se ji dobrodušno nekoliko umaknili kakor mali igračici . . . Ah, človek jih pusti, gre in ostane tam zunaj, a nikdar jih ne more pozabiti, njih, ki so držali v naročju njegovo mladost, in vedno ga je strah tam zunaj med tem hudobnim, umazanim svetom, da, strah . . . in ubežal bi in se skril spet med nje kakor dete med gube materinega krila . . ."

Umolknil je in strmel predse . . . Zgrabila ga je bila naenkrat čudovita otožnost . . . Iz mraka so bili stopili pred njegovo dušo njegovi gozdi, njegovi hribje, njegova vasica, vsa njegova mladost, in zaskelelo ga je v srcu hudo in bridko . . . In vsemu zagrnjenemu v oblast omamljivega fluida, ki lije iz sorodnih duš na nas, ne da se ga zavedamo in ne da umemo njegovo moč, se mu je odprla duša in vzkipela v mehke, cvetoče besede, ki se jih je zdaj ustrašil, ker se jih je sramoval . . .

Molčala sta nekoliko časa in potem se je oglasila zopet ona:

„Torej le za vedno bi ne marali biti tu? A za sedaj ste zadovoljni?"

„Da, popolnoma. O ugodnostih svoje službe niti ne govorim to je nazadnje vse tam," — je pokazal z roko na desno, kjer se je dvigala izza bližnjega gostega vejevja samo širna grajska streha in dvoje stolpov — „a meni je bilo treba zdaj na svetu pred vsem takega-le tihega kotička pod tako-le košato lipo, kakor sem vse to našel tu . . . Zato pa sem tudi skoraj ves dan, če sem le prost, tukaj-le . . ."

„In kaj delate tu?" se je nasmehnila.

„Ničesar! Prav ničesar! Tako tukaj sem-le v to hiho počivališče sem jo bil po sreči zavil — hvala Bogu še pravočasno — s

svoje zgrešene poti; in zdaj sedim tu in gledam v zrak in čakam, da se moji razdrti živci zopet nekoliko odpočijejo . . . Samo svojo dušo široko razgrnem na solnce, da mi jo zopet presolnči in pomori strupene bakcile," — se je nasmehnil z nekoliko tisto ničemurnostjo, s katero se rad skoraj vsak moški kaže pikantnim ženskam velikega grešnika.

„Oho! Lep vzgojitelj — z bakcili!" se je zasmejala in ga pogledala s pogledom, da je bil zadovoljen z uspehom svoje opazke.

„Pardon, gospa grofica! Rekel sem, da odprem svojo dušo samo tu na tem prostorčku, ko sem sam — med ljudmi pa je ovita z vsaj tako debelo skorjo, kakršna ovija in zaklepa njih gnilobo drugim človeškim dušam. In moja vsaj pušča ne . . . Saj mi oprostite to morda preveč krepko primero?".

„O, rada!" se je nasmehnila. „Samo pojasnite mi jo bolje. To se pravi: povejte mi, ali se čutite upravičenega, izreči tako ostro sodbo o ljudeh . . . in indirektno tudi o sebi? . . ."

„Da, popolnoma. In še tako govorim le o tistih izjemah, ki jim morem sploh prisojati dušo, ki jim brli nad vso tisto skvarjeno brozgo v prsih vsaj lučka inteligence."

„In, ali ne čutite, kako žalostno je, da tako govorite, tem bolj žalostno, ker je vaš glas pri tem tako iskren, vaš obraz — oprostite! — nelepo zasenčen?" je vzkliknila očitajoče.

„Hm, zakaj žalostno? Čim prej pride človek do tega spoznanja, tem bolje! Da, tem bolje, ker zna potem ceniti vsaj tiste redke, redke, res lepe duše . . . Ah, nad veselim, zdravim cvetjem velika, vesela božja luč! O, tudi takih sem našel nekoliko in vesel sem jih in tako iskreno jih ljubim!"

„A druge sovražite, kaj ne? O, že zopet en mizantrop več?"

„Čemu? Sovražiti! Vsak mizantrop se mi zdi podoben oni dami, ki je rekla pri večerji preteklo sredo — saj se spominjate? — da jo boli, ker se klati županov Sultan že po enem letu okrog svoje matere, naše June . . ."

„Oprostite, da sem omenil to!" je nadaljeval po kratkem molku. „A ta izrek one dame se mi je zdel preveč značilen . . . In boljše primere za svoje nazore glede na mizantrope bi ne mogel najti . . . Čemu se zgražati in obžalovati — tako je! In kar se tiče ljudi še posebno: ali ni lep pogled, ko se pomešajo krasen pomladanski dan med cvetoča drevesa in se zlijejo vse tja po solnčnem polju celi tropi rožnatih, belih, modrih, temnih oblek ter se giblje sredi sočnega zelenja toliko živih, pestrih šopkov? . . . Takrat celo ljubim

ljudi — ljubim kakor ljubim naravo, saj so tudi oni lep del te lepe narave... Sploh: meni so ljudje del narave, izpolnek onega, česar ji manjka, a nič več. In izkoriščal bi jih rad, jih užival, kakor izkoriščam in uživam naravo . . .“

„Tako? A to je vendar najhujši, najbrutalnejši egoizem. Taki torej ste?!“ je zmajala obžalovaje z glavo.

„To ni najhujši, to sploh ni brutalen egoizem, če ga umete prav!“ je ugovarjal vzhičen. „Samo zdrav egoizem človeka je, ki so se mu odprle oči. Tudi vi, grofica, bi se ne pustili mirno požreti krvoločnemu tigru, samo da bi mu napravili prijetno urico . . . O, in prav jaz! — glejte, če najdem človeka, ki ga morem ljubiti, pa sem ga vesel, tako vesel, da pozabim samega sebe, da mi je prava slast, ako se morem zanj žrtvovati, ako najdem priliko, da mu dokažem v dejanju vso iskrenost svojih čuvstev do njega . . .“

„In povejte mi — kaki so ti ljudje, kaki morajo biti, da jih vi ljubite?“ se je nasmehnila, in skozi polmrak so se zasvetile njene zelenkaste oči koketno k njemu.

A v tem hipu se mu ni ljubilo delati poklonov in vrhutega še rahlo ranjen v resnobnosti svojih misli, je odgovoril mirno in doktrinarno:

„O tem se ne da postaviti splošno veljavno merilo. Kvečjemu bi mogel povedati, kakih ljudi ne prenašam več, kakim ljudem se, ne da bi jih, kakor sem že rekel, sovražil, najrajši izognem.“

„In ti so?“

„Ti so, ali bolje: bi bili odslej vsi tisti, ki bi kvarili harmonijo moje duše, kvarili jo kakorkoli, ali že s tem, da bi mi vzbudili stud do sebe, ali pa s tem, da bi vzbudili v meni zopet harmonijo in mir rušeče strasti . . . Tu namreč na tem prostoru, v tem svetem pokoju sem spoznal vso krasoto harmonije v naravi in v človeku in vso ničevost in revščino tistega brezumnega hlastanja po življenju, življenju, kakor ga umejo taki ljudje.“

„Ali! — gospod pater!“ je vzkliknila s pritajenim, nervoznim smehom, ki je kazal, da nalašč noče zaiti v njegov strogi ton in da jo jezi ta ton.

„Nič pater, milostna grofica,“ se je nasmehnil, a ravno tako resno, kakor je resno govoril. „Gospod pater je zaprt — jaz pa hočem prosto ven na življenja veliko belo cesto. A to je: le na to veliko belo cesto, ves čas po njej, ali naj že pada nanjo cvetje z dehtečih vej nad njo, ali se vije skozi hladen, senčnat gozd, ali žehti razbeljena črez vsem očem odprto planjavo . . . O, če ima

človek tako pot za seboj, kakor jo imam jaz, ne bo silil več ne v močvirje in ne v robidovje!“

„Da, da, saj se mi je zdelo, da je to pri vas. Prej najbrže divji hudournik, zdaj pa hočete postati — stoječa voda.“

„O ne, gospa grofica. Jaz že vem, kaj čaka stoječe vode. Da že ostanem pri vaši sliki: mirna, tiha reka hočemo biti, ki teče tja črez solnčno ravan.“

„In če se vam postavi vseeno jez na pot — si ga li upate podreti?“

„Reki tega ni treba: kar črez gre . . .“

Ironičen nasmeh ji je zatrepetal okrog usten in on ga je videl. Že jo je hotel vprašati, kaj naj ta nasmeh pomeni, a spomnil se je naenkrat, da govorita že predolgo samo o njem.

V tem hipu se je dvignila in nehote je storil isto tudi on. Stala sta si čisto blizu nasproti in ona jo obrnila naenkrat počasi svoje oči vanj.

„No, ali imate v žepu tudi navodilo, kako se rabi vaš recept, gospod profesor?“

Presenečen se je nagnil nekoliko nazaj in strmel nemo vanjo. Burno se ji je dvigalo krasno oprsje in nosnice so ji trepetale še bolj nego navadno.

„No, da — vi, ki ste izlegli tukaj na solncu tako krepostno teorijo o beli cesti, in vi, ki pojdete ven na njo, kadar boste le hoteli, in vzamete s seboj družnika ali družico, kakršno si izbere vaše srce, vi, ki se lahko — za toliko časa bi vendar zapustili svojo belo cesto? — izognete v kolobarju, ako ugledate, da vam prihaja zoprn človek tudi le samo nasproti, in tvegate kvečjemu, da postoji pet minut pri vas — — — povejte zdaj, kaj naj stori pa oni, ki je priklenjen za vse življenje na takega-le zoprnega človeka, — moj mož je skrbel sam za to, da ni nobena tajnost, kak je najin zakon, zato lahko govorim brez vseh ozirov — da, povejte, kaj naj storimo mi, ki smo ravno tedaj, ako ostanemo na vaši ljubi beli cesti, neprestano v družbi takega ljubeznivega spremljevalca . . .? Da, saj pravim, da ste vsi skupaj brutalni in vaše teorije teorije trdih, brezsrčnih egoistov. Eh! sicer pa — — —“

Zamahnila je z roko po zraku in se bliskoma zopet ukrotila.

Stal je nepremično pred njo in sto čuvstev je zavalovalo črezenj. Sram ga je bilo in prijel bi bil njeno roko ter jo usmiljeno poljubil. Obenem pa se je zgenilo nekaj v njem kakor daljno spoznanje, da se nekaj vrši med njunima dušama . . . in da se je ona

tega že veliko prej zavedela nego on. In ustrašil se je in se je zbal . . . zakaj on je res občutil v svojih samotnih urah tu-le na tem prostoru vso blaženo slast harmoničnega življenja in zaslutil vso sladkost njegovih čistih, odprtih, ponosnih poti . . . In zdaj hoče zopet stopiti greh pred njega! . . .

Vse bridko mu je postalo pri srcu in v obupni resignaciji je videl pred seboj, kaj ga čaka . . . In obenem je začutil, da ni rešitve, da se začne v njegovem življenju nova epizoda, morda celo več nego le epizoda, in da šušljajo že spet po vseh grmičkih na levi in desni njegove poti kesi, dvomi, nemiri, vse tiste drobne muke, ki trgajo s svojimi malimi, ostrimi zobki srce zdvojenega človeka...

„Hladno postaja!“ je izpregovorila zopet z mirnim glasom.

Da, in kako ves drugačen je bil ta glas hip poprej! Če je to ponosno ženo premagalo, da so ji ušle take besede, potem jo je bil zadel s svojim modrovanjem naravnost v srce in zapadel je bil že temu srcu... A ona, ona, sloveča grofica Latur! . . . Tako daleč doli k njemu, v prah je bila prišla . . . In sladka groza ga je stresla, kakor da se je sklonila boginja k njemu . . . Kajti zdaj ni mogel več dvomiti, zdaj je spoznal vse jasno, zakaj ga je poiskala skoraj vsak dan tukaj-le in zakaj je bil ves gorak njen glas in zakaj so ga pogledale včasi njene oči, kakor ko kipi duša iz njih . . .

In vendar bi bilo bolje, da ne . . . Ne, če bi ne bila grofica Latur, bi jo potisnil od sebe! . . . In kaj bo, če se izve! In njen mož bi izvršil hladnokrvno pravico nad njim, ker se je drznil dotekniti njegovega imena . . . Ah, sploh . . .

Zdrznil se je nervozno po vsem telesu.

„Kaj vam je?“ je rekla tiho.

„Hladno. Tudi meni je hladno. Toda ne,“ je stresel z glavo in izpremenil jezno neiskreni glas prvih besedi, „pravzaprav, človeku se včasi le zdi tako. Zdaj, konec maja vendar ne more biti več hladno! Samo bridko postane včasi človeku pri srcu.“

„In zakaj vam je bridko?“

Glavo je imela povešeno in na koncu svojega čeveljčka je vrtela neprestano svoj solnčnik.

„Ne vem! Zato menda, ker se izpremeni v življenju skoraj vse v grenčico. Kako lep je bil najin pogovor danes ves čas in slednjič sem vas vendar žalil . . .“

„Ali vam je žal?“ se je nasmehnila otožno, zamišljeno.

„Da, resnično!“ je vzkliknil iskreno. Bilo mu je, kakor da mu je naenkrat že tako blizu, blizu . . .

„No, saj me niste razžalili. Samo tako ne smete več govoriti... Vi, ki ste veseli in prostih ramen, morate podpirati nas, ki smo težko obloženi, podpirati vsaj s toplimi besedami"

„O, če smem!" je vzkliknil tiho in vsa duša mu je zagorela.

„Da, smete, vi smete!" je odgovorila in mu iztegnila svojo desnico, ki jo je poljubil, kakor da je prejel milodar . . . Kar naenkrat je prišlo tako črez njega, in kakor da je to v hipu spoznala, je stala ta žena, ki je še pravkar skoraj prosila, — kakor kraljica pred njim.

Pesek je zaškripal in lakaj v livreji je stopil izza drevoreda: „Gospoda, servirano je!"

Molče sta se obrnila proti gradu.

(Dalje prihodnjič.)

Šumljajo valovi . . .

Šumljajo valovi in dalje
kot misli nemirne hite —
naprej do neznanih krajev
roke jih nevidne pode.

In človek zamišljen na bregu
na vrbo naslonjen stoji
in gleda v brezciljne daljave
z obupanimi očmi . . .

Griša.

In jaz ne bom nikoli poljubil.

In jaz ne bom nikoli poljubil
tvojih lepih oči —
ah, tvojih lic ne bom pobožal
vse svoje dni . . .

Daleč od tebe bom živel
tam, kjer je tema in noč,
in vso noč in temo bom mislil
na tebe in dan tvoj vroč.

Roman Romanov.

Anton Linhart.

Spisal prof. **Makso Pirnat.**

Po naravi zaveje pomladanski dih. Pa zažubore potoki, zazelene travniki, zabrste gozdovi, zapojo ptiči. Pomlajajoče se narave se zveselita človek in žival, pa hitita na delo veselo, zadovoljno.

Tako pomladansko živahno duševno življenje je vzklilo v Avstriji za Marije Terezije. Namen novemu stremljenju je bil: izobrazba ljudstva. In pisali so zanje abecednike, izdajali katekizme, prirejali razne poučne knjige, ustanavljali šole, snovali društva, ki naj prosvetle tudi nižje sloje.

Ljubljana je tudi dobila tako društvo. Osnovalo se je l. 1781. pod imenom „academia operosorum“ (Akademija delavnih).

Vsi naši tedanji književniki so stopili v kolo tega društa, tako oče Damascen Deu, oče Marka Pohlin, Juri Japelj, Blaž Kumerdej. Njim se je pridružil tudi mož, mlad po letih, a dozorel po nazorih, navdušen za ideale, vnet za domoljubno delo. Ime mu: Anton Linhart. Kakor drugi si je tudi on pri vstopu v društvo izbral posebno ime. Izvolil si je naziv: agilis, delavni. V istini se je izkazal neumorno delavnega moža.

Leta 1787. je društvo prenehalo, razšli se njegovi člani. In vsem tistim, ki so hoteli delati za povzdigo in razširjanje prosvete med narodom slovenskim, je odprl gostoljubna vrata Žiga baron Zois, mož velenaobražen, svojim gostom ne le vdan prijatelj, ampak tudi razborit učitelj in izpodbujevatelj. Poleg Vodnika, Kumerdeja in drugih najdemo v njegovem salonu tudi Linharta.

Preje omenjeno društvo pa blagi Zois sta dala Linhartovemu književnemu delovanju poseben pravec. V akademiji se je navduševal za znanost vobče, Zoisova prepričevalna beseda pa ga je vnela za materinščino.

* * *

Anton Tomaž Linhart se je narodil v Radovljici na Gorenjskem dne 11. decembra leta 1756. Njegov oče Venčeslav se je preselil na Kranjsko iz Ivančice (Eibenschitz), majhnega mesteca na Moravskem v okraju brnskem. Krstna knjiga imenuje Venčeslava

Linharta z občim imenom „civis“ in ne navaja pobliže njegovega stanu. Jako verjetno pa je, da je opravljal Linhartov oče v Radovljici službo grajščinskega oskrbnika.

Linhartova mati je bila Terezija, rojena Homan; Venčeslav Linhart jo je poročil kot vdovo Mertl.

V kateri hiši je bil rojen Linhart? Ker stoji v krstni knjigi pri drugih otrocih Venčeslava Linharta (iz prvega in drugega zakona) kot rojstna hiša vpisana ona pod št. 1. (sedanja Bulovčeva hiša), bi mogli sklepati, da je bil najbrže tudi Anton Tomaž Linhart rojen v tej hiši.

Humanitarne razrede je dovršil Linhart na ljubljanskem liceju.

Že zgodaj je pokazal nenavadno pesniško nadarjenost. Ko je l. 1773. zasedel grof Herberstein knezoškofijsko stolico v Ljubljani, ga je pozdravil Anton Linhart, tedaj mladenič petnajstih let, z lepo nemško odo, naslovljeno „Aemonas Feyer“.

Želje po znanstvenem delovanju, ki se je posebno gojilo v jezuitskem redu, so ga gnale v ta red. A prav tedaj so ga odpravili.

Leta 1776. se torej napoti v Stičino k cistercijencem in vstopi v njih samostan pod imenom Kristijan.

Ker mu pa ni ugajal samostanski red in ker so vladale tedaj v samostanu stiškem precej nezdrave razmere — redovniki so se hudo prepirali s svojim opatom —, je dal Linhart že po dveh letih Stičini slovo in odšel na Dunaj, izobraževat se v pravnih vedah. Pod slavnim Sonnenfelsom se je učil redarstva, trgovskih in finančnih znanosti.

Ko je dovršil visokošolske nauke, se je vrnil v Ljubljano in dobil skromno službico v knezoškofijski pisarni.

Pozneje so ga nastavili najprvo za zapisnikarja pri c. k. okrožnem uradu ljubljanskem; vsled posebne sposobnosti in vsled priporočila Zoisovega so mu skoro dali vplivno mesto c. kr. okrožno-šolskega komisarja in nato službo tajnika deželnih stanov.

Sredi vestnega stanovskega in uspešnega znanstvenega delovanja ga prehiti, starega šele devetintrideset let, nenadoma smrt dne 14. julija leta 1795. Umrl je v hiši štev. 221. (nekdanje licejsko poslopje).

Baron Žiga Zois je naznanil Linhartovo smrt Valentinu Vodniku, tedaj lokalnemu kaplanu na Koprivniku, tako-le: „S kakimi besedami naj Vam sporočim žalostno novico? Linharta ni več. Umrl je nenadoma za razširjenjem aorte, ki je narasla do debelosti pesti in v trenotku, ko se je razpočila, izlila vso množico krvi v prsno in

trebušno votlino. Anatomija nas vsaj tolaži, da se ni napravila nikaka napaka, da ni manjkalo človeške pomoči“.

Linhartu so postavili nagrobni spomenik z latinskim napisom, ki se glasi v slovenščini:

ANTONU LINHARTU
zgodopiscu Kranjske, tajniku deželnih stanov
so postavili ta spomenik zaslužnemu možu
žalujoči prijatelji
umrl dne 14. jul. 1795.

To je zunanji okvir njegovega življenja. A to življenje ni bilo brezdelaven dan, ampak polno del, polno domoljubnih naporov. In tako se izpolnjujejo tudi pri njem pesnikove prelepe besede:

v svojih delih živel sam boš večno!

* * *

Leta 1780. je izdal zbirko nemških pesmi (izvirnih in preloženih) pod naslovom: „Blumen aus Krain für das Jahr 1781. Leybach. Gedruckt mit Egerschen Schriften.“ 158 str.

Posvetilo se glasi: „Sodbi poznavalcev in milosti ljubiteljev ponižno poklanja Anton Tomaž Linhard.“

V uvodu pravi med drugim: „Moja muza je kmečko dekle, ne zna se dobrikati, a zardeti ume, in sramežljivo zardeti je pogosto boljše nego drzno se opravičevati. — Da povem istino, nisem toliko samoljuben, da bi mislil, da je v mojih pesmih poseben ogenj in da letam visoko. — Moj namen je le, sosede na severu prepričati, da v naši gorati domovini tuintam med grmovjem in osatom poganja cvetlica, ki sicer ne diši kakor ambrozija, katere vonj se da pa morda vendar prenesti.“ Uvod je napisal dne 15. decembra l. 1780.

Na čelu zbirke se nahaja enodejanski igrokaz za petje „Das öde Eiland“. Izvirnik tega igrokaza je spisal laški pesnik Metastasio. [1]) — Potem slede pesmi in na koncu dva sestavka v nevezani besedi. — Izmed pesmi so tri prevedene iz slovanščine, namreč: „Der Turnir zwischen Ritter Lamberg und Pegam“ (po znani slovenski narodni pesmi: Pegam in Lambergar), „Die Menschenliebe Josephs des II.“ in „Jasmin und seine Braut“. — Pesem „Der Ton der Welt“ je

[1]) Metastasio (pravzaprav Trapassi) Pietro, laški pesnik, rojen dne 13. januarja leta 1698. v Assisiju, umrl dne 12. aprila leta 1782. na Dunaju. Izpopolnil je pesnitev resnih laških oper (operia seria).

preložena iz francoščine, pesem „Kamillas Augen“ pa iz laščine po Guariniju. [1]) — Sestavek „O porabnosti naravnega modroslovja“ je priredil po angleščini. — V zbirko je sprejel tudi prevoda dveh Horacijevih od. — Pesmi „An Liebchen“ in „Lied“ imata pridejana tudi napeva. —

Zbirko krasi na prvi strani silhueta, ki predstavlja Linharta. Napravil jo je Kaupevz. Pod silhueto beremo ta-le angleški napis: „. . . not yet to vain to mend“ (Pope Efs. on Crit). Po naše bi se reklo: „Nikar se brezuspešno truditi za zboljšanje.“

Zbirka „Blumen aus Krain“ obsega Linhartove mladostne pesniške proizvode. Zloženi so v duhu tedanjega časa. Preveva jih toplo domoljubje. Nekaj jih je pripovedne, večina pa lirično razmišljajoče vsebine. Za nas je posebno važno, da je Linhart vpletel tri prevode slovanskih pesmi, v prvi vrsti prevod narodne pesmi: „Pegam in Lambergar“. Ostale prestave nam pričajo, da je bil vešč mladi pesnik tudi laškemu, francoskemu in angleškemu jeziku. — Opozoriti treba, da se kaže v nekaterih pesmih, zlasti v kratkih napisih (Menschenfeind, Philosoph i. t. d.) gorenjski humor in pristna slovenska zbadljivost. —

Važna je Linhartova zgodovina Kranjske, obsegajoča dva zvezka.

Prvi zvezek je izšel v Ljubljani leta 1788., naslov mu je: Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs, von Anton Linhart, k. k. Kreisschulenkommissär und Mitgliede der ökonomischen Gesellschaft in Krain. Vsebina: O prvih sledovih ljudstva v deželi do naselitve kranjskih Slovanov. — Knjigo je tiskal Eger, založil pa Viljem Hinko Korn. — 444 strani (poleg tega še: naslov 2 strani, posvetilo 2 strani in uvod 14 str.). — Knjigi je dodal Linhart Ptolomejev zemljevid Kranjske in sosednjih pokrajin in načrt posestev, pripadajočih k ljubljanski komendi, kjer je baje stala Emona.

Linhart je poklonil I. del svoje zgodovine grofu Frančišku Antonu Khevenhüllerju, guvernerju Štajerske, Koroške in Kranjske, ter deželnim stanovom vojvodine Kranjske.

Uvod k prvemu delu je tako zanimiv, da ga hočemo podati v glavnih potezah.

Najprvo omenja, da je dežela Kranjska po svoji legi, po ljudstvih, ki so tod prebivala in katerih usoda je spojena ž njo, nadalje

[1]) Guarini, Giovanni Battista, laški pesnik, rojen v Ferrari leta 1537., umrl v Benetkah leta 1612. Spisal je med drugim slavnoznano igro „Il pastor Fido“.

po dogodkih, katerih torišče ali priča je bila, gotovo zanimiva za zgodovinarja.

Nato navaja imena zgodovinarjev, ki so v zadnjih treh stoletjih pisali o Kranjski, tako: Joannes Candidus, Ant. Sabellicus, Maurolius, Laz. Merian, Buzelin, Megiser, Paladius; omenja tudi rokopisov škofa Hrena in jezuita Bavčarja.

Obširneje se bavi s Schönlebnom, Valvasorjem, Thalbergom. Schönleben je pisal brez kritike, poročal najrajši o čudovitih stvareh.

Kak razloček med Schönlebnom in Valvasorjem! Valvasor je bil vnet rodoljub, izredno marljiv, brezprimerno požrtvovalen; o Slovanih je malo povedal, a izvrstna je njegova topografija, dragocen opis Kranjcev v XVII. stoletju.

Thalberg je le izpisaval Schönlebna in Valvasorja.

(Konec prihodnjič.)

Iz starega mesta.

Semintja ulice ozke —
kam bi obrnil korak?
motno drhtijo svetiljke,
vabijo dalje me v mrak...

Semintja begajo sence
bledih, upalih ljudi —
senca približa se senci,
zgane se, zgrne, spoji . . .

Griša.

Slovo.

Zadnji pogled na tvojo podobo,
le en poljub še na tvoje srce,
zadnjič še danes — potem več nikoli,
moja naj misel za te ne ve!
Glej me ovenčano, belo nevesto,
z resno stopinjo grem pred oltar,
zid pa se dviga — naju li loči?
Fran, ah, za mano hoditi — nikar!

M. Z.

Književne novosti

Mučeniki. Slike iz naše protireformacije. Napisal A. Aškerc. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. Cena te najnovejše knjige Aškerčeve je 3 K, po pošti 3 K 20 h; eleg. vezana pa stane knjiga 4 K 50 h, po pošti 4 K 70 h. Za danes moremo knjigo priporočati le v nakupovanje. Oceno prinesemo v prihodnji številki.

A. Medved: Poezije. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani. Cena: 3 K 80 h, v elegantni vezavi 5 K, po pošti 30 h več. Več o teh poezijah izpregovorimo pozneje.

Bogumil Vošnjak: „Na razsvitu". Ruske študije. Cena: broš. 4 K, po pošti 4 K 30 h. Za naslovni list te 396 strani obsežne knjige je oskrbel izvirno risbo gosp. M. Gaspari. Knjigo, ki je spričo najnovejših dogodkov na Ruskem aktualnega pomena, ocenimo v eni prihodnjih številk. Za zdaj jo priporočamo samo v nakupovanje.

Iz naroda za narod. I. shod narodno-radikalnega dijaštva od 5. do 8. kimavca 1905 v Trstu. V Ljubljani 1905. Izdala „Prosveta". Založila „Omladina". Tisk J. Blasnika naslednikov. Cena? Tej knjižici želimo, da bi se med našo inteligenco kar najbolj razširila. Zlasti starejši rodoljubi naj bi posegli po njej. Iz nje se pouče lahko, kaj je stremljenje naše mladine. Marsikakemu nesporazumu bi se izognili, ako bi nas starejših ne bilo sram, približati se onim, ki so poklicani, zavzeti kdaj naša mesta. In človek se sam pomladi, ako vidi okrog sebe toliko mladega življenja, in nove moči začuti v sebi in novo veselje do dela ga prešine. Zlasti pa je za nas, ki nismo slepi za vse to, kar se godi okoli nas in ki smo spričo neutajljivih žalostnih razmer že obupavali sami nad seboj in nad bodočnostjo našega naroda, nemalo tolažilno, če vidimo, kako se naše dijaštvo zavzema za resno delo in s koliko treznostjo in preudarnostjo stremi proti svojemu cilju. Gotovo, samo v vztrajnem, energičnem delu je rešitev našega naroda; ako nas ne reši to, smo izgubljeni! — Zato pa zaslužijo oni mladi ljudje, ki gredo brez vseh osebnih pretenzij, iz gole idealne ljubezni do svojega naroda v boj za njegov obstanek in napredek, naše najtoplejše simpatije!

Slovensko-nemška meja na Štajerskem. Kulturno-zgodovinski in narodopisni doneski. Nabral Ante Beg. Ponatis iz „Slovenskega Naroda". Z zemljepisnim načrtom. Cena 1 K. V Ljubljani 1905. Tiskala „Narodna tiskarna". Založil Ante Beg. Majhna knjižica, a zaslužno delo! Že dolgo nismo čitali spisa, ki bi nas bil tako zanimal. Malo je veselega v tej knjižici, tem več pa poučnega. Da bi znali Slovenci v prihodnje bolje čuvati svoje meje, nego so jih znali doslej! — Morebiti bo baš razširjenje te knjižice med obmejnimi Slovenci ugodno vplivalo v tem pogledu. Naj bi se torej pridno kupovala in naša društva in naši rodoljubi naj bi skrbeli za to, da pride v roke tudi takim, ki bi je sami ne naročili. Dobiva se knjižica za gori navedeno ceno pri spisovatelju in založniku gosp. Ante Begu v Ljubljani.

Ruska moderna. Gorkij, Andrejev, Skitalec, Bunin, Čirikov. Novele in črtice. Prevela Minka Govekarjeva. V Ljubljani 1905. Natisnila in

založila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena broširani knjigi 4 K, elegantno vezani 6 K. Zanimivo to knjigo, kateri bi si želeli naslednic, ocenimo v eni prihodnjih številk našega lista.

Slovenska slovstvena čitanka za sedmi in osmi razred srednjih šol. Sestavil dr. Jakob Sket. Druga, predelana izdaja. Na Dunaju. 1906. V c. kr. založbi šolskih knjig. Cena 3 K.

Slovstvena zgodovina nikakor ne napreduje istokoračno s slovstvom samim; saj glasuje za vsako novo postojanko v slovstveni zgodovini v prvi vrsti in odločilno potreba, a potrebe so zelo različne. — Ni nadalje pod solncem slovstvene zgodovine kakega naroda, ki bi mogla povsem zadovoljiti slovstvenika samega — v ožjem pomenu — in slovstvenega raziskovalca. Izmed ostale množice, ki se uči slovstvene zgodovine prav tako in razmerno toliko kolikor kakega drugega predmeta pod pritiskom izolike, izmed teh pa nekaterim zadostuje in ugaja ta ali ona slovstvena zgodovina, zlasti ako jih je več na izbiro; vsi pa tudi tu ne bodo zadovoljni, ker vzame vsak izmed njih knjigo s kolikor toliko že vendar začrtanimi zahtevami v roke, a te zahteve so z ozirom na različne odnošaje različne.

To je tako pri vseh velikih narodih in pri velikih ter slavnih slovstvih; docela zadovoljive slovstvene zgodovine nimamo niti za Grke niti za Rimljane, niti za Nemce niti za Poljake itd.

Pri malih narodih, kjer se stvari in osebe stikajo in — butajo še tem laglje, je nezadovoljnost še toliko večja. Brez pomisleka smemo trditi, da ni in ne bo pri nas Slovencih rodila mati sinka, ki bi mogel spisati slovstveno zgodovino, da bi ugajala vsem; saj sta pri nas baje često celo v enem bitju dve osebi, ali kakor se dandanes pravi: dve stranki, ki si nasprotujeta . . .

Izbira naših slovstvenih zgodovin je sploh jedva še mogoča, ker imamo pravzaprav samo dve. Je li kdo ž njima zadovoljen? Strog kritik jima je med mladim naraščajem vsak, ki ali že — kakorkoli — pripada „književnikom", ali pa je kandidat za to. — Nas zanima to pot le dr. Sketova knjiga; s šolsko knjigo bo občinstvo že od početka nerado zadovoljno; zakaj take knjige služijo pri nas — zastonj — dvema namenoma: zadovoljiti bi morale veščaka, a tudi privabljati začetnika ali sploh vsakega, ki se zanima za slovstvo. Tudi med šolniki se slišijo različne sodbe; najbolj nezadovoljni so zastopniki učiteljišč, ki jim je knjiga ne samo preobsežna, ampak tudi postavljena na preveč sistematično stališče; v nekaj manjšem obsegu velja to za realke. Gimnazijski zastopniki pa smatrajo knjigo izvečine za prav primerno, posebno tisti, ki poznajo še iz lastne izkušnje bedo pred letom 1893., preden je izšla 1. izdaja dr. Sketove knjige. Seveda, zdaj, ko je že vzgojila več kakor eno generacijo dijaštva in ko se je vse že privadilo imeti dober pripomoček v rokah, se je zbudila želja po še boljšem; a kak naj bi bil, o tem je lahko ukrepati, težko ukreniti.

Podrobnosti o vsebini ne raziskujemo — to spada v seminarne vaje — splošno pa se je, kolikor me uči več ko desetletna izkušnja, očitavalo, da je 1. izdaja Sketove knjige pri starejših oddelkih mnogo preobširna, v novejši in najnovejši dobi preveč nedostatna. Često se je reklo: vse, kar je do Vodnika, naj se domala izpusti; tako bi se dobilo prostora za novejše slovstvo. — V tem smo si pač edini, da se ne smejo več povrniti tisti časi, ko se je do pičice proučil vsak pisateljček v dobi od leta 1550.—1800. in se je potem slovstvo zaključilo s Prešernom in Koseskim. Slovensko slovstvo je dospelo do klasične dobe šele po l. 1870., torej se mora slovstveni razvoj zasledovati še najmanj

30 let pozneje. — To je res; pa bagatelizovati se ne smejo pisatelji do l. 1800., naj bo njih absolutna veljava še tako majhna. Le kadar poznamo v dovolj primerih tistih dolgih 300 let, potem razumemo slovensko slovstvo in vemo pravo ceno dajati poznejšim dobrim pisateljem. Tudi bo treba s tem računati, da se bo šolam odmerilo več slovenskih ur in se bo torej slovstvo moglo obdelovati temeljiteje; v tem slučaju pa je temeljitost istovetna s poznanjem zgodovinskega razvoja. Osobito za gimnazije, ki jim je namen, poučevati predmete z dosežno znanstveno temeljitostjo, je precejšnje znanje iz te stare dobe vsekakor potrebno.

Naj se tudi ne zabi, da se morajo knjige, ki so izhajale v onih preteklih časih, pretehtovati s svojim merilom: preprost abecednik iz one dobe je za slovstvo lahko vreden mnogo več kakor debela knjiga ali mile pesmice iz nove dobe. — Umevno pa je, da si niti naši bodoči izobraženci, učeča se mladina, a še manj dorasli izobraženci ne bodo dobavljali z lastno inicijativo znanja o starejših periodah. Tu morata poseči šola in šolska knjiga vmes — naj se jima prisodi zato tudi mržnja; ko bi šola tega ne storila, bi znanje slovstvene zgodovine kmalu spršelo in slovstveno znanje bi se začelo pri „Rdeči kapici“ in „Gozdovniku“ ter se završilo v — političnem dnevniku.

Z novejšim in najnovejšim slovstvom se zlasti v mladeniških letih, v dobi strastnega čitanja, vsi lahko pečajo vsaj toliko, da izdelke prebero; do stastarejših in starih pa že zato ne pridejo, ker potrebne knjige navadno niso niti za denar dobavljive. Iz tega sledi dvojna naloga za slovstveno zgodovino, namenjeno šolam: starejši oddelki, ki jim je namen, da zaključujejo za vse čase znanje o njih, morajo biti toliko popolni, da res dosežejo svoj namen. V novejših odstavkih pa ni toliko poglavitno podajanje celotne slike kakor izbor markantnih potez, ki v prvi vrsti izpodbujajo v lastno čitanje in učenje. Iz obojega sledi, da je pri šolski slovstveni zgodovini za starejšo dobo potrebno, da nudi ne samo obdelavo snovi, ampak tudi snovi same toliko, a ne preveč, da je na njeni podlagi mogoča sodba o tedanjem slovstvu; pri novejši dobi zadostuje nekaj malo zgledov, ti pa morajo biti skrbno izbrani, ker se iz sprejetih zgledov nekako spozna, kak duh veje iz knjige in iz šole.

V teh ozirih je bila Sketova čitanka sestavljena po pravih načelih že v 1. izdaji. Marsikaj dobrega pa je bilo v njej še prikritega; prva izdaja je namreč imela pridejanih celih 55 strani „Opomb“ v malem tisku. V teh opombah je bilo mnogo prevažnega gradiva, ki se je pa nehote smatralo za manj vredno, ker je bilo potisnjeno tja v ozadje, n. pr. baš sestavki o naših klasikih! Tudi je bilo nerodno k tekstu iskati šele opomb. — V drugi izdaji je to drugače. Opombe so ali k tekstu pod črto postavljene in filološki prah jim je obrisan, ali pa so postavljene v tekst sam, seveda s primerno priredbo. To dela zdaj drugačen vtisk; prej so bili n. pr. Levstik, Stritar, Jurčič, Jenko skriti v opombah in se je dalo iz tega sklepati, da se šoli ni treba ž njimi resno pečati; zdaj zavzemajo v knjigi pristojno jim mesto. Pa ne samo ti! Tudi Gregorčič in Aškerc se ne skrivata več zadaj, a prišli so v tekst tudi popolnoma novi sestavki, n. pr. „Pasijonske igre“ in „Kajkavski pisatelji in ilirski pokret.“ Na novo je tudi vstavljen Janez Trdina s precejšnjm ponatiskom iz njegovih „Bajk“ in „Iz hrvaških spominov“. Takisto je poravnala 2. izdaja veliko krivico, uvrstivša v se tudi J. Kersnika z nekaterimi odstavki iz „Očetovega greha“. Tudi dr. Tavčar je zdaj sprejet v knjigo s kosom iz zaslužnega, a v slovstvenih krogih morda najmanj znanega njegovega dela, z od-

stavkom o „Zemljiški knjigi“ iz „Slovenskega Pravnika“; tak članek je ministrstvo samo zahtevalo za knjigo. — Iz kroga navedenih pisateljev pa še pogrešamo Levca in Erjavca in izmed pesnikov Cimpermana in Funtka; te bo prihodnjič vsekakor treba še umestiti na svojih prostorih. — Znanstveniki se nekako od leta 1870. dalje sploh več ne omenjajo; menda bi šlo, da bi se nekoliko na račun Hicingerja, Trstenjaka, Ravnikarja (ti imajo poseben odstavek) ter Vrtovca in Kobeta dalo malo prostora n. pr. vsaj Vrhovcu in Rutarju.

Ker je prva izdaja segala do leta 1893., a druga sega do leta 1903., se je bilo treba ozreti tudi na najnovejšo dobo. Dr. Sket je to storil na koncu splošnega slovstvenega pregleda na str. 277.—278.; le 20 vrstic obsega ta dostavek; povsem prekratek se bo zdel posebno tistim, ki iščejo tam zaman — svojega imena. Malo je res, kar stoji tu o najnovejši dobi, a mnogo pomeni, da se navaja sploh toliko; šolske slovstvene zgodovine drugih narodov nimajo običnо niti toliko. Naloga šole je, da izpopolni s privatnim čtivom tiste vrstice; da je to v intencijah knjige, kaže knjiga sama, ki je ponatisnila kos Meškovega „Cigančka“ in devet Zupančičevih pesmi. — Glede tam navedenih imen nimamo kaj posebnega pripomniti; pri dramatikih bi bil morda malo drugačen spored boljši (zdaj: Finžgar, Detela, Cankar, Govekar, Gangl); nadalje se je Aškerc naknadno postavil še med novodobne lirike. Med imeni [sploh ne nahajamo precej znanih; z imeni je res križ, Murnika pa bi vsekakor trebalo navesti.

Glede ponatisnjenih originalnih sestavkov, ki jih je pustil izdajatelj do Levstika (str. 326.) v originalnem jeziku, a jih zapisal v gajici, je knjiga temeljito preustrojena. Iz stare dobe je ponatisnil dr. Sket le toliko, kolikor je neogibno potrebno; mnogo je izpuščenega: druga izdaja obsega n. pr. do katoliške dobe 76 strani, prva 74, a v onih 76 straneh, ki imajo dokaj širše vrste kakor v prvi izdaji, je vdelanih celih 20 strani malo tiskanih opomb iz prve izdaje! — Takisto so pozneje dosledno krajšani ponatisi iz vseh manj važnih avtorjev; kako in kaj, tega ne bom navajal. Prostor, ki se je na ta način pridobil, pa je porabljen za že omenjene nove slovstvene preglede in za potrebnejše vire. Zlasti imajo več besede novejši avtorji; zdaj je sprejela čitanka na novo, n. pr. iz Prešerna: „V spomin Matija Čopa“, „Turjaška Rozamunda“, „Neiztrohnjeno srce“ in cel „Sonetni venec“; iz Jurčiča: tri poglavja iz „Rokovnjačev“; iz Stritarja: več pesem, sestavek o Jurčiču in precej iz „Zorina“ in „Sodnikovih“; iz Aškerca: „V gondoli“, „Roma“, „Buddhova čudesa“, „Jaz“, „Ahasverova himna noči“, „Herkulov kip“ in dobršen kos iz „Zlatoroga“. — Ostale sem že prej omenil.

O razdelitvi našega slovstva po naši knjigi bi se dalo prepirati; vendar se da vsak oddelek zagovarjati; le zadnji: „Doba narodne prosvete“ (1843—1903) je preobsežen in netočen; segal bi naj n. pr. do leta 1880., t. j. do „Ljubljanskega Zvona“: odslej je Ljubljana središče slovenskega slovstva in sploh naše kulturno središče, in to je velevažno.

Knjiga je — vsaj za gimnazije — jako dober učni pripomoček; služila pa bo tudi vsakemu izobražencu v točno informacijo. — Za podrobnosti pa — minima non curat praetor. *Dr. Jos. Tominšek.*

„Dama s kamelijami“. Iz francoščine preložil dr. Ivo Šorli. Salonske knjižnice VII. zvezek. V Gorici. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. Cena 2 K, po pošti K 2·20. Iz bogate francoske literature imamo Slovenci primeroma zelo malo prevodov. Z veseljem pozdravljamo torej „Damo s kamelijami“. To je morda najbolj znano delo Aleksandra Dumasa miajšega, ki je dalo sujet za nič manj znano

opero enakega imena. Nalogo kritikovanja nam je odvzel gospod prelagatelj sam s predgovorom, ki ga je postavil prevodu na čelu. Označil je s kratkimi besedami vrline romana tako dobro, da bi bilo odveč, kaj dodajati. Ne preostaja nam torej drugega nego priporočati knjigo, ki je lep božični in novoletni dar. Da je prevod dober, zato jamči ime prelagateljevo.

Talija 19. in 20. Zbirka gledaliških iger. Ureja Fran Govékar. V Gorici 1905. Tiska in zalaga „Goriška tiskarna" A. Gabrščck. Snopič 19. prinaša veseloigro v enem dejanju „Pot do srca". Cena 40 h. Snopič 20. pa obsega poleg članka, posvečenega spominu Antona Linharta, njegovo „Županovo Miciko" s predigro in poigro, ki jo je po osnovi dr. Josipa Vošnjaka spisal Anonimus. Ta knjižica je glede na to, da smo slavili pred kratkim, dasi nekoliko prezgodaj Linhartov 150. rojstni dan, aktualnega pomena. Cena 80 h, po pošti 5 h več.

„Knjižnica za mladino". Urejujeta Engelbert Gangl in Ivo Trošt. Knjiga 30. Rožnik 1906. Izhaja vsake tri mesece. Vseletna naročnina 3 K 20 h. Tiskala in založila „Goriška tiskarna" A. Gabrščck v Gorici. Knjiga 30. „Knjižnice za mladino" prinaša daljšo povest „V srca globini", ki jo je spisal gosp. Ivo Trošt, in stane 1 K. Knjižico priporočamo v nakupovanje vsem prijateljem slovenske mladine.

Karamfil s pesnikovega groba. Hrvaški spisal A. Šenoa. Poslovenil dr. K. Ozvald. Tiskala in založila „Narodna Tiskarna" v Gorici. 1905. Cena 50 h. To knjižico, o kateri izpregovorimo pozneje še kaj več, prodaja L. Schwentner v Ljubljani.

Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, XXXV. zvezek, VI. št. (za oktober l. 1905.) prinaša prvi dve poglavji aktualne razprave „Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven", ki je potekla iz peresa gosp. prof. Murka v Gradcu. V začetku pisatelj omenja, da se pri Slovanih niti v času romantike ni nihče brigal za narodno obliko hiše, četudi bi to bilo morda ravno tako hvaležen predmet kot narodna noša itd. Prvo delo te stroke imamo pri Rusih l. 1870. Grof A. Uvarov je napisal tedaj obširno razpravo o ruski hiši. L. 1884. je izšel članek „Chata polska", v katerem obdeluje Jan Karłowicz poljsko narodno hišo. Tudi Ruteni niso zaostali; V. Šuchevyč je napisal razpravo o tem predmetu, kjer se ozira posebno na huzulske hiše in stavbe. — Pri Jugoslovanih moramo med prvimi omeniti dve razpravi: I. Kršnjavi „Narodni slog" in Hefele „Bosenska hiša". Mnogo zaslug si je stekel na tem polju posebno „Srbski Etnografski Zbornik", ki ga izdaja kralj. srb. akademija (od l. 1894. že 6 zv., ki obsegajo zelo dosti materijala). V četrtem zvezku tega zbornika je razprava geografa I. Cvijića „Naselja srpski zemalja", ki je dokaj zanimiva ne samo za etnografe, ampak tudi za filologe. O Črni gori je napisal Rus P. Rovinskij obširno delo „Černogorija"; II. zv. je, kar tiče narodne hiše, zelo zanimiv. Slovenci smo žalibog tudi v tem pogledu zadnji in moral je priti Rus, da nas je opozoril na to. Etnograf Al. Charuzin je namreč napisal prvi dve deli te stroke: 1. „Krestьjaninъ Avstriskoj Krajny i ego postrojki". Peterburg 1902 in 2. „Žilišče Slovinca Verchnej Krajny". Peterburg 1903. Obe deli sta velike vrednosti, četudi ne prosti nedostatkov. — Pri Bolgarih skrbi za etnografijo „Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina". Razen tega so še dela slavista Jirečka v tem oziru velikega pomena.

V drugem poglavju svoje razprave se prof. Murko peča največ s študijami prof. Meringerja (Gradec), čigar delo „Das volkstümliche Haus in Bosnien und Herzegovina" je izšlo na Dunaju 1900. Meringer je tu dokazal, da bosenska hiša

pripada tisti kulturni zoni, ki je lastna Germanom in enemu delu Slovanov, in da je bosenska kultura taka že po svojem lastnem razvoju (bolje nazadovanju) in ne šele vsled turških napadov in vplivov. N. pr. nizke mizice, spanje na tleh itd. — Zvemo tudi, da so v Bosni hiše germanske kulture z dvema prostoroma, za ognjišče in peč t. zv. „oberdeutsches Haus", v Hercegovini pa je očiten romanski vpliv, ki ne pozna več nego en prostor z enim ognjiščem. Prof. Murko — vsak, ki pozna količkaj zgodovino Dalmacije, bo to uvidel — odločno pravi, da je to čisto naravno, kajti zveze Hercegovine z Dalmacijo so bile dosti tesnejše nego s severom. Kakor pa vidimo na severni strani tega ozemlja (Bosne, Hercegovine, Srbije) glede hiše bolj germanski vpliv, tako smemo sklepati tudi na drugih poljih kulture, da so srednjeevropske razmere dosti vplivale na Jugoslovane.

Razprava gosp. prof. Murka se bo še nadaljevala v prihodnjih številkah gori omenjenih „Izvestij". *Janko Bratina.*

„Hrvatski utjecaji u starim istočno-štajerskim tekstovima." Pod tem naslovom je priobčil prof. dr. Fran Ilešič v 162. knjigi „Rada" jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 27 strani obsegajočo razpravico. Ta razprava objavlja devet krajših literarnih spomenikov (prisege, oporoke, prošnje itd.) z jezikoslovnimi opombami, katerim se ne da dosti prigovarjati. Na strani 10. bi utegnila biti druga razlaga za „beuelih antuetuati" verjetnejša od prve, češ, da tiči v „antuetuati" antworten s pomenom tradere; pristaviti bi se še dalo, da imamo v navedeni obliki najbrže kontaminacijo z domačim „otvêtovati" (respondere). Prishene nashe je javaljne = priče naše. (Primeri prišaštnik = napovednik grajščinskih ukazov, oglasnik sodnijskih zapovedi, Überreiter, Distriktsreiter?) Od potlenje ſzvoje ſzpovedi (str. 13.) = od poslednje svoje spovedi. — Drevenka (ime neke sušinske mere, Trockenmaß) je bržčas toliko kot Holzmaß, namreč kovčežec ali truga z določeno višino, širino in dolžino, ki služi za merjenje žita in drugih sušin (n. pr. oglja, soli itd.), če je beseda sploh domačinka. — Na strani 20. pravi g. razpravljatelj glede pravopisa, da velja v tistem spomeniku cz za c, tedaj bi morali čitati „meni naj dragſega Sapicza" = meni najdražjega sapica; vendar bi se dalo sumiti, da je = zapisca (zapisec, Registrator, Protokollist) in czeli magistrat da je sceli (t. j. celokupni magistrat, plenus magistratus). Na str. 26. je ostal neraztolmačen izraz „vilahnov 7" (= 7 rjuh); primeri (Pleteršnik I, 518) lilahen, das Leintuch iz nem. das Leilachen. — Komur v gladki hrvaščini teče pero, mu je od g. Ilešiča pokazana pot, kje da lahko priobčuje svoje študije in znanstvene razpravice. *L. Pintar.*

Anton Čehov. Napisao Jovan Maksimović. Beograd 1905. (Ponatisk iz Srbsk. Knj. Glasnika XIV. in XV.)

V tej 77 strani vel. 8° obsegajoči knjigi imamo interesantno študijo o lani umrlem Čehovu. To ni nikaka običṅa biografija, ampak temeljita notranja zgodovina razvoja umetnika (ne le človeka) Čehova. Najprej išče pisatelj skrbno temeljne sile, ki jih je usoda srečno strnila v eno človeško bitje; potem zasleduje in sklepa na podlagi umotvorov Čehovih, kako so te sile aktivno delovale v umetniku. Izvršitev prve naloge je bila mogoča le s splošnim pogledom na celotni sistem ruske umetniške literature; zato je prvi del razprave kratka pragmatiška zgodovina ruskega slovstva od Puškina dalje. Ta splošni uvod zanima prav tako kakor glavni, Čehovu posvečeni del.

Dr. Jos. Tominšek.

A. Tentor: Beg Mirko. Rieka 1905. Riečka Dionička tiskara.

Pol povesti, pol životopisa čitamo v tej knjigi. Čudna je tehnika; malo težko teče beseda pisatelju, a vendar se glase nekateri odstavki, kakor bi jih bil spisal kak reporter; pripoveduje se v tretji osebi, pa tudi v prvi, v dialogih, opisovalno in v pismih, vse malce nespretno, toda s prirojeno spretnostjo. Nad vsem pa plapola očitna tendenca, ki je nam zapadnjakom posebno nova: proslavljanje Islama in njegovih naredb. To nas zanima. Marsikaj se kaže gotovo v preugodni razsvetljavi, a precej objektivne resnice še menda ostane. Ako je n. pr. le nekaj odstotkov resnične tiste sentimentalnosti, ki jo kaže včasi Beg Mirko, potem imamo mi kulturonosci dovolj vzroka, da si malo izprašujemo svojo vest.

„Beg Mirko rodio se u selu Ostrici u kuli Ibrahima, godine 1860. Ibrahim, njegov otac, bijaše dobar Turčin, pobožan, nije Islamu prevriedio niti ogriešio si duše, bijaše u ostalom dobar sluga svakomu sustavu". — Tako točno poroča začetek 3. poglavja o porodici junaka celega spisa, Bega Mirka. Šolal se je v Nemčiji, potem je prevzel vlastelinstvo doma. S tem se začenja glavna povest, dokaj bogata napetih dogodkov iz zunanjega sveta: okupacije, in notranjega sveta: dvojne ljubezni Bega Mirka do dveh deklet, izmed katerih vzame eno za ženo. Ko je boj pri okupaciji končan, se Mirko ne more vzdigniti iz letargije; v kopelih išče zdravja in zabave; naposled izgine brez sledu, ker neka „opatica" odklanja združitev z njim. Ne morem si kaj, pa zdi se mi, da mu to odklonitev — privoščimo, ker je baš v svojih nazorih o ženski ljubezni vendar preveč — turški. Celo tej opatici zagotavlja (str. 130.), da je v njegovem srcu prostora za — dve!

Dr. Jos. Tominšek.

V „**Mitteilungen des Musealvereins für Krain** XVIII, 103 sl. je priobčil dr. Valter Šmid pod naslovom „Der bildliche Schmuck der Krainer Bienenstöcke" zanimivo folkloristično črtico, ki je našla potem svoje opozorilo pod naslovom „slovenske končnice". Če slovenski filolog napiše članek s tem naslovom, se nihče ne more in ne sme čuditi, če čitatelj prebravši tak nadpis v prvem momentu misli na razne sufikse v slovenščini, če se domisli naukov Prešernovega pisarja: —

„K tem deni kônce: ača, išče, uha,
on, ôvka, ôvec — druge pritikline". —

Šele ko začneš dalje čitati dotično opozorilo, zapaziš, da ima pisatelj na mislih takozvane uljeve ali panjeve dovží, ne pa slovniških slovenskih končnic. V nekaterih krajih prav dobro razločujejo dovž na sprednjem in končnico na zadnjem panjevem koncu; poslikane pročelnice panjev imenujejo dovži. Dasiravno se ne dá z jasno razlago dokazati pristno slovenstvo tega izraza, bi ga vendar bilo toplo priporočiti za splošni sprejem, da bi torej v prihodnje govorili o slovenskih dovžéh namesto o slovenskih končnicah, če imamo na mislih okrasilne podobe na kranjskih panjih; slovenske končnice pa pustimo slovničarjem.

G. Šmid je opremil svoj sestavek tudi z nekaterimi ilustracijami naslikanih dovži; seveda bi se bile dale slike na dovžeh i v ilustraciji i v opisu še izdatno pomnožiti: izmed nabožnih slik bi lahko poleg raznih svetnikov: sv. Blaž, sv. Urban, sv. Gal (ki je panj čebel ukral) še omenili kangalilejsko svatbo, zadnjo večerjo, 7 zakramentov itd., iz živalske basni in nimrodskega življenja bi se dal poleg lovčevega brijenja in njegovega pogreba navesti še ples lisice z zajcem. Tu vidiš originalni čudostroj ali mlin, ki iz grbavih starih bab napravlja ravnostasna brdka dekleta; tam je upodobljen krojaški strah pred polžem. Tudi „bognasvaruj" ima

na teh dovških slikah precejšnjo vlogo; tu ga vidiš naslikanega z repom, rogmi in kozjo brado, kako jezikavi babi jezik brusi, tam, kako moti in bega grešnika na smrtni postelji. Tudi v skupinah nastopijo ti vragovi, tu premetavajo z vilami pogubljence po peklenskem ognju, tam se trudijo v službi ženske gizdavosti ter pero in skrobijo in likajo široka spodnja krila, „interfate“ in „grmele“ (N B prvi izraz je iz nem. „Unterpfaid“, drugi iz italijanskega „gonnella“.) — Povedati bi se dalo še marsikaj o tem poglavju, n. pr. kje je posebno razširjena ta preprosta umetnost itd. — toda za enkrat zadostuj, da smo na zanimivi članek opozorili. Le eno željo bi še trebalo dostaviti, namreč, naj bi se sestavki, tičoči se slovenskih stvari, spisavali tudi v slovenščini. Vsakdo orji svojo njivo! *L. Pintar.*

Kheil K. P.: Benedetto Cotrugli. V tem kratkem spisu poroča pisatelj, ki je ravnatelj nekega višjega trgovskega učilišča v Pragi, o neki malo znani knjigi o trgovini, ki jo je napisal l. 1458. Dubrovčan (Rangeo) Benedetto Cotrugli. Knjiga je napisana v italijanskem jeziku in je izšla v tisku šele l. 1573. z naslovom „Della mercatura et del mercante perfetto“. Zanimiva je za Slovana radi tega, ker jo je napisal Dubrovčan, torej Slovan, seveda s poitalijančenim imenom, za trgovca pa, ker je to prvo poročilo o takozvanem dvojnem ali italijanskem knjigovodstvu, ki je bilo za časov pisatelja omenjene knjige že v splošni rabi. Kdo pa je ta način knjigovodstva izumil, zgodovinsko še ni dognano. Nekateri iščejo začetka že pri starih Rimljanih in Grkih, dasi so morda imeli vsaj sličen način trgovskega računarstva že stari Feničani ali pa še kak starejši narod z razvito trgovino.

Za sedanji čas, ko boj za splošni nedeljski počitek še ni povsod dobojevan, je zanimivo, da Cotrugli v 18. poglavju prve knjige svojega dela ne priporoča samo „sabbat trgovca“, ampak predlaga celo vsako sedmo leto za popolni počitek. V tem letu naj vsak trgovec opusti vsakršno kupčevanje, naj sklene svoje račune, naj plača, kar je dolžan, in istotako zahteva svoj denar. — Kako bi se dal tak celoletni počitek praktično izvršiti, pisatelj seveda prav nič ne pove. Najbrže je imel za ta svoj predlog le verske razloge ter je hotel tudi s tem dokazati svojo pobožnost in bogaboječnost, ki se kaže v njegovem spisu vedno in povsod.

Kheilova brošurica prinaša tudi facsimile naslovnega lista knjige „Della mercatura“ in prevod 13. poglavja „o trgovskem knjigovodstvu“ (dell’ ordine di tenere le scritture mercantilmente), ki je za pisateljev namen pravzaprav najvažnejše.

Gledišče

Slovensko gledišče. *A.* Drama. „Jernej Turazer“, ki so ga uprizorili v našem gledišču dne 28. novembra popoldne nekako namenoma za splošno volilno pravico demonstrujočim delavskim krogom, je znan slovenskemu občinstvu iz prejšnjih časov. Vsekakor je ta drama ena izmed boljših del one dobe, ko je zahtevala moda tako, da je zajemal vsak pesnik, vsak pisatelj sujete svojim spisom iz življenja nižjih stanov. Trajne vrednosti seveda ima „Jernej Turazer“ navzlic mnogim efektnim prizorom baš tako malo kakor mnogi drugi slični proizvodi nemškega in tudi drugih slovstev. Vir poezije se nahaja v globočini, ne na površju. Smešna je moda v noši, še bolj smešna v literaturi. Pri nas in drugod so opevali delavca tisti čas samo zato, ker je bil delavec, in vedno od ene strani, kakor bi delavec

ne mogel biti srečen in kakor bi bilo delo najhujše zlo na svetu! Ali gorje je povsod doma! Kakor sreča tudi! Tako pristno nam proletarca še nihče ni naslikal kot Gorkij, zato pač, ker je bil sam proletarec! On svojih junakov iz nižine ne opisuje iz kakega zunanjega nagiba, ampak ker čuti ž njimi in ker ve, da je duša proletarca naposled isto, kar duša vsakega drugega človeka. Ena duša, eno življenje! Človek se razločuje od človeka v svojem jedru ubogo malo. V prsih vsakega človeka tli želja po spoznanju, želja, popeti se kvišku. Čim močnejša ta želja in čim manjša možnost, da se uresniči, tem večja tragika. Nekaj vekovitega, obče človeškega je, kar nam razkazuje Gorkij v svojih proletarskih povestih, in to je vzrok, da zasledimo tudi v največjih moralnih propalicah njegovih potezice, ki se nam vidijo znane in potezam naše duše sorodne. Zato so nam tudi njegovi junaki tako simpatični, zato sočuvstvujemo ž njimi, pa naj so še tako globoko padli. — V „Jerneju Turazerju“ pogrešamo one globosti in onih občečloveških potez — ki odlikujejo Gorkega dela.

Dne 2. decembra so igrali prvič na našem odru veseloigro v 3 dejanjih „Sveta vladar v škripcih“, češki spisal Emanuel Bozděch. Ker smo bili zadržani, udeležiti se predstave, ne moremo izreči sodbe o njej. Da igra ni doživela reprize, ne moremo smatrati za dobro znamenje.

Dne 8. decembra popoldne so se uprizorili prvič v sezoni Govekarjevi „Legionarji“, 10. decembra popoldne pa so igrali tretjič „Malo Dorrit“.

V proslavo 150. rojstnega dne prvega slovenskega dramatika Antona Linharta smo imeli dne 12. decembra slavnostno predstavo. Predstavljali sta se poleg „Županove Micke“ dve izvirni enodejanki, predigra in poigra, kateri je po zasnutku g. dr. Jos. Vošnjaka ad hoc spisal Anonimus.

„Županova Micka“ je skromno delce, a pristen otrok svojega časa in to na tej igrici še vedno mika. Zgodovinske reminiscence vzbujajo v človeku vedno neko prijetno čuvstvo, menda zato, ker se zavedamo ob njih svojega napredka. „Predigra“ in „poigra“ nista nič posebno duhoviti, a idejo, iz katere sta se porodili, moramo pohvaliti. Obe enodejanki sta tehnično še dokaj spretno zgrajeni in sta dali slavju neki celoten okvir in prijetno zaokroženost. Zaključila je predstavo alegorična podoba. Slikovita skupina je bila z okusom sestavljena in je mogočno učinkovala.

„Carjev kurir“, ki ga je po Jules Vernejevem romanu priredil R. Elcho in ki se je uprizoril prvič na našem odru dne 20. decembra, je baš tako malo drama v pravem pomenu besede kot „Pot okoli sveta v 80 dneh“. Slučaj je izključni činitelj v teh igrokazih in s strogo dramatičnega stališča nas zanimljejo kvečjemu značaji posameznih oseb, ki nastopajo v njih. Da pa je „Carjev kurir“ velezabaven, in sicer zabaven v dobrem zmislu besede, ne bomo prerekali.

Dne 26. decembra popoldne je prišel po daljšem presledku Finžgarjev „Divji lovec“ na vrsto.

Nekaka stagnacija se kaže zadnji čas pri dramskih predstavah. Vzrokov je lahko mnogo. Kdo ve, s kakimi težavami se je boriti intendanci. Upamo pa vendar, da bomo imeli kmalu priliko, videti zopet kako znamenitejše dramsko delo na našem odru!

B. Opera. Dve jako lepi operni predstavi smo imeli dne 28. novembra, ko so tretjič letos peli „Aido“, in dne 30. novembra, ko se je uprizoril prvič v sezoni „Trubadur“. Obakrat je nastopil kot gost g. E. Cammarota iz Zagreba.

G. Cammarota je pevec, kateri čuti v srcu vsako noto, ki jo poje. Šele spričo tako umetniškega petja, kakor je njegovo, pride človeku do zavesti vrednost kake skladbe! Za ta dva večera smo intendanci našega gledišča odkritosrčno hvaležni!

Dne 8., 10. in 17. decembra se je pel kot noviteta na našem odru slavnoznani Rossinijev „Brivec seviljski". Sveža melodijoznost in prelestna ubranost, po katerih se odlikuje to poleg „Viljema Tella" najznamenitejše delo Rossinijevo, jamčita, da ta opera nikdar ne zastari in da bode še dolgo uspešno kljubovala zobu časa.

Pred Božičem smo dobili tudi prve operetne predstave v letošnji sezoni. Peli so z lepim uspehom dne 14., 19. in 26. decembra „Cigana barona".

Dr. Fr. Zbašnik.

Med revijami

„Osa". Z enajstim novembrom t. l. je jela „Narodna tiskarna" izdajati nov list, satirično-politični in humoristični tednik „Oso". Z odkritosrčnim veseljem smo pozdravili ta najnovejši tednik slovenski. Takoj prve številke so pokazale, da je „Narodna tiskarna" izredno ustregla našemu občinstvu, ki se je takoj početkoma živo zanimalo za mlado „Oso".

Doslej so se prej ali slej izjalovili še vsi poizkusi na tem polju, največ pač zato, ker se nihče tako hitro ne zameri in pristudi bralcu kakor pomilovanja vreden talmi-humorist, nekaj pa tudi zaradi tega, ker so poizkušali večinoma nezmožni Demokriti po vsej sili zadelati zevajoče vrzeli z nerodno spačenimi tujkami in neokusno izpodrecanim predpustnim puhloslovjem. Zato nas veseli prav posebno, da se uredništvo „Ose" dosledno ogiba zveriženih spak in da goji vseskozi le plemenitejši dovtip ter prinaša satire, katerim se literarna vrednost ne more odrekati.

„Osa" prinaša poleg mnogovrstnega, zares izbornega čtiva tudi najmanj po dvoje podob iz rok akademično izvežbanih slovenskih umetnikov. Ker provzroča to zaradi dragih klišejev jako mnogo stroškov, je upravičena nada, da bo naše inteligentno občinstvo z veseljem podpiralo „Oso" in pridno segalo po njej; le tako je mogoče, da se poveča list, pomnože podobe in pa da hitreje izide vsaj večji del doposlanega gradiva. *P.*

„Občinska uprava", to je naslov novemu slovenskemu listu, ki je začel izhajati z decembrom pr. l. v Ljubljani. Odgovorni urednik mu je g. dr. Vladimir Ravnihar. List izhaja vsakega 1. in 15. dne meseca ter stane celoletno 8 K, polletno pa 4 K. Naročnino in oglase sprejema upravništvo „Občinske uprave" v Ljubljani. Če se ne motimo, izhaja podoben list tudi na Štajerskem. Ali bi se obe podjetji ne dali združiti? Res so na Štajerskem pri občinski upravi deloma druge razmere nego na Kranjskem, a na drugi strani je toliko sličnega iu skupnega tu in tam, da bi se po našem mnenju lahko izdajal skupen organ. Družiti naše moči in buditi med Slovenci raznih dežel zavest skupnosti bodi vselej in povsod naše geslo!

List bode gotovo mnogo koristil, če bode kolikor mogoče praktičen in če bode prinašal poleg poljudno pisanih razprav tudi primerno število vzgledov in vzorcev, za katere bode večina naših županov bolj dovzetna nego za razne članke.

„Nový Život“, znani ilustrovani mesečnik češki, je prinesel v 10. številki lanskega leta prevod lepe Meškove črtice „Ali niste nič molili zame?“ Kakor se nam poroča, se prevajajo tudi druga Meškova dela v češčino.

„Naša Iskra“, ta odlični ilustrovani srbski list, ki izhaja v Belgradu, je prinesel v svoji 11. številki pr. l. tudi več reprodukcij del slovenskih umetnikov. Zastopani so gospodje Ivan Zajec, Fran Tratnik in Srečko Magolič.

„Pokret“. Časopis za narodnu prosvietu i slavensku svijest.

Ta revija je pričela z avgustom pr. l. izhajati v Sarajevu z gesloma „prosvjetom k slobodi“ in „svoj k svome“, ki sta v soglasju z naslovom „pokret“. Podrobneje označuje program spremnica, ki je pridejana prvi številki, češ, namen reviji je, „da pored sustavne osnovne naobrazbe upoznava svoje hrvatske i srpske čitaoce takogjer i s važnim savremenim dogagjajima, koje valja našemu čovjeku znati i o njima zdravo promišljati, ima li steći ispravan nazor naprednog čovjeka o životu i svijetu.“ — Da ima list resno voljo, skušati zadoščevati svoji obširni zadači, kažejo spisi, kakor: „Važnost knjig in čitanja za odgojo in naobrazbo“, „Borba proti pijančevanju“, „Svetloba in tema našega tiskarstva“ (1. štev.), „Žensko vprašanje“ (3. štev.) i. t. d. Govori se tudi o žetvi, o poljedelskih zadrugah i. t. d. V rubriki „Slavenstvo“ se poroča na kratko o važnih vsakovrstnih kulturnih pojavih pri vseh Slovanih (na str. 44. n. pr. o borbi za Prešernov spomenik); a beležijo se tudi o inorodnih narodih važni točasni dogodki. — Poročilom o književnosti in umetnosti pa je odmerjen poseben oddelek; v 1. štev. je kratek životopis dr. G. Kreka, v 3. štev. se govori o dr. Tomažu Dolinarju, „velikem avstrijskem pravniku“. — Znamenita posebnost revije je, da prinaša prispevke vseh vrst tudi v cirilici (v 1. štev. n. pr. pesem „Duša naših pjesnika: Grehote“, zložil „Nikola I., knjaz crnogorski“). —

„Pokret“ izhaja 1. in 15. vsakega meseca in stane na leto 5 K. — Redakcija in administracija: Sarajevo, Terezija 11. Urednik je Rud. M. Zahradník.

Dr. Jos. Tominšek.

„Slovanský Přehled“, ta odlična slovanska smotra, je pod umnim uredništvom A. Černega nastopil svoje osmo leto. Poljak Tad. Stan. Grabowski, ki govori povsem gladko hrvatski, piše letos v njem o zastopnikih sodobne hrvatske literature (Gjalski!), urednik sam pa o dolnjelužiški Matici v Hotebuzi, ki slavi baš 25letnico svojega obstanka. Jako ugodno ocenjene so na koncu Zofke Kvedrove-Jelovškove „Iskre“. *Dr. Fran Ilešič.*

„Osvěta“, češki list za umetnost, vedo in politiko, se v zadnjem zvezku pravkar končanega 35. letnika med drugim spominja kraja Budeč poleg Prage, ki slavi letos svoj 1000letni jubilej in se ponaša s prvimi spomini češkega šolstva (Učiteljstvo je po njem nazvalo nekatera društva in časopise).

Dr. Fran Ilešič.

„Varpas“,[1]) litovski leposlovni list, ki izhaja v Tilzitu v Nemčiji, je prinesel pod naslovom „Slavenu judejimas“ (Dviženje Slovencev) v svoji 11. številki 14. letnika kratek pregled narodnega preporoda in boja za svoj obstanek nas Slovencev od začetka 48 let minulega stoletja do naših dni. In tu nas stavi v zgled Litovcem, ki jih je dvakrat toliko ko Slovencev, in se čudi sedanjemu visokemu kulturnemu stališču, ki ga je zavzel sredi drugih omikanih narodov mali, poldrugomilijonski, okroginokrog od sovražnih plemen zatirani slovenski narod.

Rad. P—n.

[1]) „Zvon“.

Splošni pregled

Ivan Cankar piše novo dramo, ki bode, v kolikor moremo soditi po tem, kar smo zvedeli doslej o njej, velezanimivo literarno delo. Prizorišče igri bode stara „cukrarna". V njej nastopi poleg nekaterih mladih naših, umrših in še živih literatov tudi več oseb, ki so že iz prejšnjih del Cankarjevih znane. Glavna oseba v drami pa bode „Lepa Vida".

† **Miloš Cvetić,** slavni dramatik in igralec, je nanagloma v Belgradu umrl dne 20. decembra p. l.

Branković Gjorgje (Juri), srbski metropolit v Sremskih Karlovcih in patrijarh srbski, je meseca decembra 1905 praznoval petdesetletnico svojega svečeništva (r. l. 1830. v selu Kulpini v Bački, od l. 1882. škof v Temišvaru, 15 let že metropolit v Karlovcih). Časniki so poročali o tem, cesar ga je odlikoval in prof. Magaraševič v Karlovcih mu je napisal obširen opis njegovega delovanja na polju srbske in narodne cerkvene avtonomije in prosvete („Petdeset godina Njegove Svetosti Georgija Brankovića 1855—1905, U Srem. Karlovcima 1905", 8°, 282 str.). Metropolit karlovški je predstavnik srbske avtonomije v trojedni kraljevini in Ogrski in je zato velevažna javna oseba; to se je jasno pokazalo l. 1848., ko se je vse Srbstvo združilo okoli patrijarha Rajačića za boj z Madžari; metropolit karlovški pa je tudi radi tega najjačji činitelj v razvoju svojega naroda, ker njegova cerkev vodi in vzdržuje velik broj kulturnih institucij (šol).

Doli pod Fruško goro ob Donavi se širi mestece Karlovci; ozadje so mu vinorodna brda, pred njim pa se širi onostran Donave širna planjava ogrska z gozdovi, iz katerih se mi belijo zidovi srbskega manastira (samostana).

Ob glavnem trgu mesteca se dviga veličastna nova palača, patrijarhija; vprav carski dvor je to, velepomenljiv za vsakega Srba, ki vidi v njem naslikan tisti zgodovinski dogodek, ko se je pred več nego 200 leti srbski narod, bežeč pred Turki, preselil na svoja sedanja selišča v Avstro-Ogrski.

Stojim pred patrijarhom Brankovićem; impozantna postava z dolgo, sivo brado; vljuden in domač, kakor da bi govoril z najožjim prijateljem; omenja mi Strossmayerja; to označuje kakor Brankovića, tako pokojnega vladiko djakovskega.

Bil sem menda prvi Slovenec, ki je imel v aprilu l. 1905. priliko, pokloniti se Njegovi Svetosti, sedanjemu patrijarhu srbskemu. *V.*

Petdesetletnica „Vaj" ljubljanskega dijaštva. — Preteklega leta (1905) je minilo pet desetletij, odkar je znamenita osma šola v Ljubljani pisala svoje „Vaje". „Jeseni l. 1854. so se namreč združili osmošolci: Bril, Erjavec, Mandelc, Tušek, Zarnik in Jenko ter začeli pisati literarni list „Vaje" . . . To so možje, kateri so nam poleg Cegnarja, Valjavca in Levstika (takrat) osnovali našo leposlovno, osobito pripovedno literaturo." (Levec v „Zvonu" 1879, 354.) — Časi so se sicer izpremenili, a dijaške „Vaje" bode vselej pobuda rastočim pisateljem. Tem bolj zaslužijo one „Vaje" petdesetih let prošlega veka, da se jih spominjamo ob njih jubileju. Kdo ve za kateri eksemplar? *Dr. Fran Ilešič.*

Nobelova nagrada. Kot literat je dobil Nobelovo nagrado pri zadnjem tekmovanju slavni Poljak Henrik Sienkiewicz.

LJUBLJANSKI ZVON

Junak Marko.

Tinka, bunka podkovač po naklu,
tinka, bunka, da odmeva kladvo
črez tri gore, tri zelene gore.
Jaše Marko po prisojnem bregu,
jaše šarca, starega pajdaša.
Kleplje rahlo šarec zemljo skalno,
kleplje rahlo, so mu bose noge.
Je izgubil podkve v ljutem diru,
ko podil je Marko z buzdovanom
po ravnini zbegane Turčine.
Brusil podkve je ob pale vrage
in izbrusil vse ob mrtvih vragih.
Čuje Marko, káko tinka, bunka
podkovač po naklu z glasnim kladvom,
pa pogladi šarcu dolgo grivo,
pa pogladi šarcu vrat široki
in zavrisne, da gre črez planino:
„Ajdva, šarec, ískat trših podkev!“

„Čile noge, vidiš, ima šarec,
čile, jake noge, a so bose;
daj, podkuj ga s trdim ruskim jeklom,
pol dne kuj in bij mi vsako podkev,
evo, zláta žoltega za vsako!“

„„Kaj ti pravim, kraljeviče Marko!
Nimam jekla, niti ne železa.
Črez tri dole, tri srebrne vode
moraš, Marko, k sósedpodkovaču.
Ta podkuje Šarca z ruskim jeklom.““

„Oj, ne more se mi tako daleč! —
Vreba name stótina Turčinov,
vreba name, oj, na glavo mojo!
Póšlo morda bi Turčinom jelo,
póšla bi jim bela studenčica,
če ne dojde kmalu Marko s šarcem.
A ti jekla nimaš, ni železa,
pa podkuj mi šarca s suhim zlatom.“

In odpaše Marko težko torbo,
dá kovaču dvesto žoltih zlátov,
da izkuje iz njih podkve šarcu.

Tinka, bunka podkovač po naklu,
tinka, bunka, da odmeva kladvo
črez tri gore, tri zelene gore.
Zablesté se težke zlate podkve,
zablesté se šarcu na kopitih . . .

„„Kaj ti pravim, kraljeviče Marko!
Videli kov bodo zlato Turki,
razkovali v črni noči šarca,
nesli zláto v beli zori pašam.““

„Prsi le je videl moje Turčin,
videl čelo moje, šarca glavo!
Nikdar pa ni videl podkev šarca
in ne bode nikdar jih nikoli!“

Pa zasuče buzdovan nad glavo,
brusi šarec zlate podkve v diru . . .

Rudolf Maister.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

Sedmo poglavje.

Čédna postáva bilà ti je dána,
Bistri je úm ti z bogastvom bil dán,
Bólj'ga srcá ni iméla Ljubljána,
Kàk si za sréčo človeštva bil vžgán!

Prešeren: *V spomin Andreja Smoleta.*

Napočil je dan, ki je razvnemal celo Ljubljano, ki je rodil nebroj nasprotstev, ki je razdvojil stare prijatelje, ki je posebno med ženstvom provzročil prave katastrofe: napočil je dan cesarskega obeda. Čutilo se jih je obilo poklicanih, a bilo je le malo izvoljenih. Bil je dan nesreče! Neizvoljenci so škripali z zobmi in v mislih izrekali najkrutejše žalitve veličanstva, poklicani pa so iztegovali vratove kakor rdeči purani na dvorišču. Na videz so kazali, da jim ni nič do vabila, a vzlic temu se jim je videlo, da so srečni in da se pohotno grejejo v žarkih cesarske milosti. Ta sreča pa je bodla neizvoljence kot trn v peti. Zategadelj se je v času pred 5. februarjem ohladilo marsikatero prijateljstvo. Cesarski obed je šinil med ljubljanske filistre kakor bomba, in ko se je razpočila, je bilo razmečkanih mnogo starih zvez. In resnica je, da se nekaj let ni mogla zaceliti globoka rana, ki jo je vsekal Ljubljani cesarski obed z dne 5. februarja 1821. leta! —

Tistega dne popoldne okrog dveh sta sedela v sobi male Smoletove hiše na Dunajski cesti dva mlada moža ter pila vino. Eden je bil hišni gospodar, Andrej Smole, drugi pa France Prešeren, poznejši največji pesnik slovenski. Oba sta bila takrat še nezrela mladeniča; bila sta kakor mlado vino, ki je vrelo, a se še ni očistilo. Podobna sta bila rastlini, o kateri se ne ve, kako se razvije in razcvete. Življenja sicer nista poznala, a vzlic temu sta bila prepričana, da ga poznata do korenine, da vse znata in da smeta o vsem govoriti. Pri mladini tudi dandanes ni drugače. Andrej je bil poleg tega še lah-

koživec in ženskemu svetu nevaren, ker je s svojo zunanjostjo moral ugajati ženskam. Tudi s svojim bogastvom se je ponašal, meneč, da mu nikdar ne poide, najsi že kaj dela ali ne. Svoji materi je provzročeval obilo skrbi, dasi ni bil hudobnega srca. V Ljubljani so ga šteli tiste dni za eno najboljših partij. Zatorej so ga matere, ki so imele za možitev godna dekleta in so vedele, da se ne bode k njim v hišo prisnubil, prav močno obirale in črnile. Druge, ki so na tihem upale, da se Andrej vendarle prisnubi, so ga pa iskreno branile, da se mora mlad človek izletati, če naj iz njega postane kaj dobrega. Niti za sodbo teh kakor prejšnjih se ni brigal Andrej Smole, še celo radi sodbe lastne matere si ni belil las. Živel je veselo in hrupno, da je opozarjal nase vso Ljubljano. Še celo visoki gubernij je opazil lahkomiselnega mladeniča potratno življenje in vladni gospodje so se jezili, da se drzne človek, ki niti plemič ni, piti drago francosko vino ter zapravljati premoženje, ki si ga ni prislužil s svojimi žulji. Privilegij, piti francosko vino ter z metresami zapravljati očetno premoženje, so imeli tiste dni zgolj čistokrvni aristokrati, in vlada je tudi v Ljubljani stala na straži, da bi si tega privilegija ne lastil kak subjekt iz ponižnega meščanskega pokolenja. V očeh grofa Sporka je bila torej največja pregreha, da je pil Andrej Smole za svoj denar dragi francoski šampanjec! A Smole je vendarle pil, in marsikak očetov zlatnik je raztopil za tujezemsko peneče vino. Če si ogledaš podobo Andreja, ki jo hrani naš deželni muzej, ne moreš o njem dobiti drugih pojmov, nego da je bil veseljak, ki je ljubil, kar je na svetu najboljše: vino in žensko. Lahkoživnost je razgrnjena po njegovem okroglem in v rdečici cvetočem obrazu, in kar videti je, da je bil v svojem življenju prav malokrat slabe volje. Ali dne 5. februarja je bil v istini slabe volje.

Pri mali mizi je sedel s svojim prijateljem Prešernom. Oba sta bila redkih besedi. Včasi je Andrej natočil v kupo rdečega vina ter jo hitro izpraznil. Prešeren pa je čital knjigo in tudi tuintam izvrnil čašo.

Naposled se oglasi Andrej: „Govori kaj, pustež!“ Pri tem je globoko vzdihnil.

Prijatelj je počasi odgovoril: „Čitam Rousseaujevo knjigo. Pustim ti jo in pazljivo jo čitaj! Marsikaj koristnega se lahko priučiš!“

Oni je zopet vzdihnil.

„Vidi se mi, da malo čitaš sedaj, prijatelj Andrej!“

Andrej je pogledal proti stropu: „Da ti povem resnico, prav malo!“

Sedaj je zopet Prešeren vzdihoval: „Kje si bil včeraj zvečer?“

„Kje sem bil včeraj zvečer?“ je ponavljal Smole. In skoraj nejevoljno je pristavil: „Pri Židanu, če hočeš vedeti!“

„In danes te glava boli! Glava in srce, prijatelj Andrej!“

Prijatelj Andrej je z roko premečkal lase, planil kvišku ter letal po sobi. „Tudi srce, je vpil, tudi srce!“

Prešeren je čakal, da se je prijatelj nekoliko pomiril, potem pa je dejal: „Kake slabe zglede dajete ljudstvu!“

„Si že zopet pričel s svojim ljudstvom?“

„Ni li to največje, kar je na svetu?“

„Ljudstvo je kanalja, umazana kanalja!“

„Andrej!“

In pesnik se je dvignil kvišku kakor ranjen lev: „Kako moreš tako govoriti? Kdo nam je priboril francosko revolucijo, priboril s svojo krvjo? Ni bilo to ljudstvo! Za ljudstvo živimo, za ljudstvo moramo umreti, če treba!“

„Hvala Bogu, da ni treba,“ se je odrezal Smole hladnokrvno, „hvala Bogu, da ni treba! Sicer pa se potolaži, France, saj veš, da ne premišljam svojih izrazov! Tudi tvojih revolucijonarnih vzorov se ne dotikam! Pij vino!“

„Niti kaplje“ — pesnikovo lice je bilo bledo kakor sveča — „niti kaplje ne, dokler ne prekličeš ostudnih svojih besed!“

„Kanaljo torej preklicujem! Na vse slovesne načine jo preklicujem!“

Zopet sta sedla k mizi. Razvnetje se dolgo ni hotelo pomiriti. Prešeren je čital, Smole pa je tožno gledal predse.

„Kaka ženska je to!“ je zakoprnel. „Vse na njej me sili v greh in v verige ima vkovano moje srce! Njeno telo, njeni udje! O Venera, ko je vstajala iz morskih pen, ni mogla biti lepša!“

Trpko mu odgovori prijatelj: „Kako je zapisano? Ne želi si svojega bližnjega žene! Pametna zapoved in jaz jo podpišem!“

„Ne nadleguj me s katekizmom!“ zagodrnja Smole. „Ta je za otroke!“

„Pa divjaj naprej!“

„Ne govori tako neusmiljeno!“ je tarnal Andrej. „Rojena je že ženska, ki zasede tvoje srce. Tedaj boš letal za svojo pametjo, a dohiteti je ne bodeš mogel! Moj Bog, saj sam vidim, da iz tega ne more nič postati. Kar je bil cesar pri njej, mi jo je čisto pokvaril!“

„In več te ne ljubi! Avstrijskega cesarja ima rajša od tebe! Kaka nesreča! Židanka ne ljubi več Andreja Smoleta! Pač res, kaj ti ostaja?“

„Pač res, kaj mi ostaja?“

„Dvoje ti ostaja, ljubi moj! Ali skočiš v Ljubljanico ali se pa oženiš. Za to zadnje smo mi, kar je nas pametnih mož!“

Smole je pričel po sobi letati: „Ti, Prešeren... ti! Ne tiči li za tabo moja mati?“

„Za mano tiči pamet in nihče drugi!“

„Moja stara je sitna, da kar gode! Vrag vedi, kdo ji je nekaj natvezel? Sedaj me hoče z vso silo ženiti! O Jezus, in svoje mladosti nisem še prav nič užival!“

Sam sebi se je smilil, da se mu je orosilo oko. Prisedel je k mizi, si napolnil čašo ter jo izpil.

„Kaj praviš k temu?“ je vprašal otožno.

„Da je tvoja mamica pametnejša od tebe! Drugače podivjaš, prijatelj Smole!“

„Tepec si in drugega nič!“ mu je zarentačil Smole v odgovor.

Prešeren je bil „trdega“ Andreja trdih izrazov vajen in znal je, da so največkrat izraz prijateljstva, a ne žaljenje. Utihnil je ter čital dalje.

„Le to bi rad vedel,“ je pričel Andrej iznova, „kdo je moji ljubi materi to v hišo znosil. Ljubljana je preklicano mala vas! Dan za dnevom moram poslušati litanije, da za babnicami letam, da se za trgovino ne brigam, da zapravljam, da postanem berač, in hudič vedi, kaj še vse!“

„Je mnogo resnice na tem!“ se je oglasil Prešeren.

„Ti si nezrel dijak! Ti molči!“

Prešeren je takoj utihnil. Oni pa je nadaljeval: „Za vsem tiči stari lisjak Češka! Kuhan in pečen je pri Židanu. Dobro vem, da sem mu na poti. Pa ne bo kuhal stekla tam doli! Svojo hčer bi rad obesil na moje groše! Ni napačna misel! Mene bi rad vtaknil v svoj globoki lonec! Sebi bi pa ogladil stezo do Židana na Poljanah! Ali tega veselja, stari grešnik, ne doživiš! Tvoje hčere ne vzamem, če se še tako sliniš okrog moje ljube matere!“

„Torej ti je gospa mati že izbrala nevesto?“ vpraša Prešeren.

„Saj nisi gluh, ko vendar že celo večnost o njej govorim!“

„Dobro! Počakaj! Premišljujva malo! Češkova Finica ti je torej izbrana!“

„Da, tisto nalepotičeno dekle z Mestnega trga! Ko je bilo otroče, se je za vsak nič kremžilo. Že od takrat je ne maram!“

„Saj ne vzameš otroka! Danes je najkrasnejša vseh devic ljubljanskih!“

„Pojdi se solit na Šmarno goro! Hudobna ženska je, drugače bi ne dopuščala, da bi jo stari Češka prodajal okrog stare Smolečke po Dunajski cesti.“

„Bog vedi, če te še hoče!“

„Z obema rokama grabi po meni ali bolje po mojem denarju. Kar je Češkovih, so vsi lakomni volkovi. Lakomna ženska je in drugega nič!“

„Meni bi bila ljubša nego polna ladja Židanovih mater, za katere bi se moral vojskovati s starimi Židanovimi očeti!“

„Ti naj bodeš pesnik! Prismoda si in drugega nič!“

„Samo milobo diha! Ti pa si osel, ki slepo brklja mimo tega cveta, samo da se na Poljanah nažre bodečega osata! Sicer pa še enkrat: Bog ve, če te hoče!“

Smole je nekaj časa porogljivo zrl na svojega prijatelja.

„Če me sploh hoče!“ je izpregovoril zaničljivo. „Saj je vendar vse pripravljeno in tudi limanice so skrbno nastavljene, da se zanesljivo ujamem, jaz, kalin z Dunajske ceste! Vse je čedno dogovorjeno! Ko odbije štiri na špitalski cerkvi, pridrdra Češkov voz pred našo hišo. Ta voz — tako sta se dogovorila premetena moja mamica in Češkov ata — me popelje na Mestni trg ter obstane ravno pred Češkovo hišo. Ko pa zgoraj vstopim, bo deklica sama doma. S povešenimi pogledi me sprejme in dela se, da ji je grozno žal in neprijetno, da ni ne mamice ne očka pri roki. Igrala bode presenečeno nedolžnost, dasi sem prepričan, da ji je gospa Eliza poprej do pičice vbila v glavo, kako se ji je vesti in kako ji je mrežice nastavljati, da se gotovo ujame zlata ribica z Dunajske ceste. V srednji sobi bo stara prežala, in naj le izpregovorim nepremišljeno besedo, pa bo mahoma priveslala kakor široka galera ter mi izkrcala svoj materni blagoslov! A v to past se Andrej Smole ne ujame!“

„Čemu se potem tja voziš?“

„Čemu? Ker sem prisiljen. Dobro veš, da je danes ob šestih cesarski obed. Tudi jaz sem povabljen, ker me štejejo med prve trgovce v mestu. Stari Češka jo je izvohal, da se v njegovi kočiji skupaj popeljeva v dvorec. Zategadelj moram že ob štirih v njegovo hišo, a cesarski obed bo ob šestih. Pojmiš li to, prijatelj France?“

„Odpovej se vabilu! Republikanec ne antišambruj po cesarskih dvorih! Jaz bi se takega vabila sramoval!“

„Prismoda! Ali naj mojo mater kap zadene, če bi se odpovedal? Tu gre za vljudnost in drugega nič! S tabo danes ni mogoče govoriti!“

„Zatorej pa grem!“

„Pojdi griža, kamor hočeš! Saj je itak čas, da zlezem v praznično obleko, ker sem danes pri cesarju povabljen!“

„Sramuj se!“

„Adijo!“

„To ti je danes ošabno in dolgočasno!“

S tem vzdihom se je pričel Andrej Smole pripravljati na cesarjev obed. Zlezel je v praznično obleko in v modri frak z rumenimi gumbi. Postajal je bolj in bolj slabe volje. Opoldne mu je mati, katere se je še vedno bal, kategorično povedala, da se mora ženiti in da je Češkova Fina ženska, kakor si je boljše ne more želeti. Dostavila je, da je s staro svojo prijateljico že govorila, tako da so mu razmere uglajene še prej, nego je z dekletom izpregovoril kako besedo. Ko se je napravljal, mu je vse to brodilo po glavi.

„Kakor teliča me tirajo na trg,“ je godrnjal, „a prodati se ne dam!“

Točno ob štirih je pridrdral Češkov voz. V tistem hipu je vstopila sivolasa mati v sinovo sobo. S plamtečim očesom ga je pregledala od nog do glave. Objela ga je. Bila je ginjena in malo da se ni zjokala.

„Pametno se obnašaj, Andrej!“ je izpregovorila zamolklo. „Ne bodi pretrd! Bodi mehak in ne greni življenja stari svoji materi! Če zatisnem oči, moj Bog, kaj če biti potem! In ženske roke tako zelo potrebuješ, ker si predivji, Andreas, predivji!“

Poljubila ga je na lice: „Danes je važen dan za Smoletovo hišo! Andreas, tega nikar ne pozabi!“

Že so ji tekle solze po suhem licu.

„Sitni ste, mama!“ je zastokal ter se izvil iz njenih objemov. Ko je sedel v vozu, se mu je zdelo, da vse gleda za njim in da vsakdo ve, kam se pelje in po kaj. S tesnim srcem je stopal v Češkovi hiši po stopnicah navzgor. Pri stanovanju je rahlo pozvonil. Odprla mu je stara Lenka in Andrej je takoj opazil, da ji niso neznane skrivnosti današnjega dne. Gledala ga je čudno ljubeznivo, prav kot da je že član Češkove obiteli.

„Ste tudi enkrat k nam prišli!“ je zažuborela. „Kako je to lepo!“

Vzela mu je plašč in klobuk ter kazala največjo postrežljivost.

„Kdo je doma?“ je vprašal osorno.

„Gospodična Fina!“ je odgovorila sladko. In s sramežljivim smehom je pristavila: „Pa nič ne de! Le vstopite, gospod Andrej!“

Sama je odprla vrata ter na glas izpregovorila;

„Fina! Gospod Andrej je prišel!“

Če je bilo mogoče slabo njegovo voljo še povečati, povečala jo je ta služkinja z zoprnim svojim vedenjem. Vstopivši v sobo, je opazil, da je bil obisk pri domačem dekletu. Mlad človek je sedel tik mize, a za prišleca se ni mnogo zmenil. Komaj da je vstal, ko je bila gospica tudi vstala.

Smole vpraša: „Kje je oče, bo li kmalu pripravljen?“

„Mislim, da kmalu!“ je odgovorila tiho.

Tujec je imel občutek, da je morda odveč v družbi. Ozrl se je po Andreju. Ni mu ugajal; bil je prepričan, da ima pred sabo mestnega gizdalina, ki prejkotne nikakega dela ne ljubi.

Hotel se je posloviti: „Gospica, zame je čas, ker se moram še danes v Kranj odpeljati!“

„Že odhajate?“ se je začudila hinavsko. „Toda prej mi dovolite, da vas seznanim z gospodom Smoletom!“

Mladenič iz Kranja se je nerodno priklanjal.

„Andrej, tu ti predstavljam gospoda Fidelisa Terpinca iz Kranja. Priporočite me očetu in materi! In srečno se vozite!“

Spremila ga je do vrat.

Ko je odšel, vpraša Smole: „Kdo je ta človek?“

„Trgovčev sin iz Kranja! Pozna se mu, da je z dežele! Pa ima dobro srce! Očeta sta se seznanila nekje, a ne vem kdaj!“

„Dolgočasen je videti! Skoraj nič ni govoril! Samo v me je gledal, da mi je bilo prav všeč, ko si prišel!“

Sedel je k njej na zofo. Čutil je, da se bliža odločilni trenotek. Tudi ona je lahno slonela na svojem sedežu in dvigale so se ji prsi. Oko se je ujelo z očesom, in tedaj je dekletu zakipela kri, da se je kar videlo, kako se je razširila od vrata po belem obrazku navzgor do kodrastih las okrog čela.

„Ne glej me tako!“ je prosila.

Skoraj se mu je smililа, da ni mogel izpregovoriti besede, s katero bi ji bil morda ranil srce. V svoji zadregi je pograbil po listu, ki je ležal na mizi.

„Kaj je to?“

„Glediški list!“

„Si bila v gledišču včeraj? Kaj so igrali?“

„Čitaj sam!“

Vzel je v roko zmečkani list, rekoč: „Poglejmo torej, s čim so muze osrečile Ljubljano pri včerajšnji predstavi!“

Glasno je čital:

Mit hoher Bewilligung
wird heute den 4. Februar 1821 die hier anwesende Schauspieler- und Sänger-Gesellschaft unter der Direktion des
Carl Waidinger
im hiesigen landständischen Schauspielhause
zum Vortheile der Schauspieler
A. Wanderer und J. Bretsch
zum erstenmale die Ehre haben aufzuführen:
Die Haarlocke, der Ring, und die Buchstaben
oder
Der Richter um Mitternacht in der Waldhütte.
Ein Ritterlustspiel in 3 Aufzügen, nach einer wahren Geschichte frei bearbeitet von Cuno, Verfasser der Räuber auf Maria Kulm etc. etc.

Porogljivo je vzkliknil: „Kaj takega ugaja Josipini Češkovi?“

Milo je gledala: „Reveža sta Wanderer in Bretsch! Otroke imata!“

„Vodilo te je usmiljenje! To te opravičuje! Sicer pa sta tudi milo prosila!“

Ob koncu glediškega lista je bilo čitati:

Hohe! Gnädige! Verehrungswürdigste! Wenn wir auch, nicht auf glänzende Verdienste gestützt Ihre grossmüthigen Beweise von Huld und Gnade kaum hoffen dürfen, so richtet uns die Überzeugung wieder auf, dass auch minder ausgezeichnete Glieder in einer Kette nothwendig sind, und dass Ihre Gerechtigkeit minder nach Verdiensten sondern nach dem Willen und Eifer richten wird, womit wir unsere uns angewiesenen Plätze in der Ordnung des Ganzen nicht unwürdig ausgefüllt zu haben glauben dürfen, und bitten uns Ihre Gabe nicht zu entziehen.

Ihre
gehorsamsten
Anton Wanderer,
Sänger und Schauspieler,
Josef Bretsch,
Schauspieler.

„Nemška beračija!“ se je zajezil Smole.

„Beračija in revščina,“ je zatarnala, „in da poznaš Bretscheve, bi se ti gotovo smilili. Na Bregu stanujejo, nekje pod streho.

Žena je v postelji in troje polnagih otrok strada in prezebava okrog nje!“

„A gospod Bretsch?“

Obrnila se je od njega, ker si mu naslednjih besed ni upala v obraz povedati: „Bretsch je pijanec, za ženo in otroke se ne meni.“

Vedel je, da njemu v obraz ni hotela govoriti o pijancu, ker je za takega veljal pri hudobnih jezikih. Kako se je razlikovala od šopirne Židanove matere! Na um so mu prihajale prejšnje Prešernove besede. In mislil si je tudi, da bi ne bilo napačno, če bi jo smel poljubiti na rdeča usta ali pa vsaj na deviško njeno lice. Ali zopet je postal srdit sam nase, ker se vendar ni hotel prodati, kakor se proda teliček na semnju!

„Pijanec!“ je izpregovoril ostro. „Vidiš, tako je, če vzameš pijanca!“

Obrnila je proti njemu nedolžne oči. „Pa ga ima vzlic temu rada!“

„Kdo?“

„Bretscheva! On jo pa pretepa!“

„Nespametna ženska je!“

„Kdo ve? Ženska je drugače ustvarjena od moških.“

Te preproste besede so segale „trdemu“ Andreju do srca. Kje je imel oči, da do sedaj še ni bil opazil njene ljubeznive lepote? V otročjih letih sta se mnogo skupaj igrala. V bregu proti Gradu so imeli Češkovi svoj vrt z lopo v njem. V to lopo je zbirala Finica svoje otročje prijateljice. On pa je bil že tedaj divji, kakor je še dandanes. Včasi se je priplazil od Grada navzdol ter se pri vrtnem zidu, ki je bil na nekem mestu podrt, pritihotapil do vrtne lope. S krikom je oplašil ondi zbrana dekletca, da so se kakor piščeta razpršila po vrtu. Nekoč je bil navzočen Galetov Dolfe, ki je bil močnejši od njega. Ta ga je, ko je bil oplašil otroke, prav pošteno naklestil.

In domača Fina je prosila zanj; a ko Dolfe ni hotel odnehati, je pričela po njem udrihati z malo svojo pestjo, dokler res ni odnehal. Sam ni vedel, kako da mu ta dogodek ravno sedaj prešinja možgane. Vse ni hinavščina, je dejal sam pri sebi, ker me je že v otročji dobi rada imela!

„Fina!“ je zaklical, „še veš, kako je bilo takrat na vašem vrtu?“

Sramežljivo je odgovorila: „Kaj bi ne vedela!“

„Ko me je Dolfe tepel!“

„In si si raztrgal obleko, ko si plezal črez zid!“

„Ti si me branila!“

„Ker sem te rada imela!“

To je izpregovorila v nepremišljeni naglici. Ko se je zavedela izpregovorjenih besed, je zopet postala rdeča kot makov cvet sredi njive.

Andrej pa je globoko vzdihnil: „Že tedaj sem bil divjak!“

„Otroci so vsi enaki!“ je tolažila rahlo.

„A jaz sem še vedno divjak! In to je žalostno!“

Ker ni bilo odgovora, je dostavil: „Pijanec tudi, Finica, pijanec tudi!“

Povesila je glavico: „Nekaj sem čula.“

„Veliko se govori, a vse je resnica!“ se je zatogotil.

„Bo Bog pomagal.“ Kakor lahen vzdih so ga dosegle te besede.

„Nič ne bo pomagal! Denar zapravljam!“

„Ko boš starejši, ga ne boš več!“

„Za ženskami lazim, za omoženimi ženskami. To je ostudno!“

V tem hipu je bila bolj bela nego stena za njo.

„Bile so govorice,“ je zaječala, „in veliko sem že premolila radi tega!“

„Sedaj naj tebe snubim, Fina! V blato naj te potegnem! Mama sili, in tvoja gotovo tudi!“

Že je klečala pred njim in z rokami se ga je oklepala. Ko je dvignila obraz proti njemu, so bile oči polne solza. Zaihtela je: „Če bi me ne mogel ljubiti, Andrej, pa nikar!“

Vroče čelo je pritiskala k njegovi roki.

„Da bi le te ženske ne bilo!“

„Saj jo pozabiš!“

Obdale so ga vonjave njenega deviškega telesa, prešinila ga je vsa čarobnost nedolžnega bitja, in njegova duša je koprnela po njej, katere v tistem trenotku morda še resno ljubil ni. Dvignil jo je k sebi in na njegovih prsih se je zjokala; to pa je ni motilo, da je pri prvi priliki napravila velik križ črez svoj obraz, da bi Bog blagoslovil ravnokar rojeno srčno zvezo. Božjega blagoslova pa ni bilo! Pač pa je prihitela iz sosednje sobe mati Eliza in debeli lešniki so ji kapljali po licih, iz ust pa se ji je izlil močan potok materinega blagoslova. Tudi stara služkinja je vstopila ter se zagnala v mogočen jok radi sreče njene Fine.

Tako je zagazil v zaroko gospod Andrej Smole. —

(Dalje prihodnjič.)

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja **dr. Fr. Derganc.**

(Dalje.)

Meni se bogme ni treba sramovati moje zgodovine slovenskega naroda. Lahko bi se ž njo celo ponašal in bahal, ako ne bi bilo vsako bahanje smešno in neumno. Jezik je v njej dosti živahen in precej pravilen, samo glagol se često ne nahaja na pravem mestu. Knjiga je spisana v pravem narodnem duhu. Ona izpričuje, kako vneto je bilo že takrat moje srce za domovino in Slovenstvo. Baš radi tega je tudi dosti koristila, kajti je budila v mladih bralcih rodoljubje. Nekateri so mi sami priznali, da jim je dala šele moja knjiga pravo narodno zavednost in vročo ljubezen do slovenske domovine.

Leta 1850. sem končal gimnazijo in šel na Dunaj. Ko sem se pripeljal tja, sem imel v žepu še 80 gld., dovolj za začetek. Kmalu sem dobil inštrukcijo, ki mi je nosila na mesec 10 gld. Še isti mesec me je vzel v svojo pisarnico doktor Dolenec, tudi on mi je dajal po 10 gld. na mesec. Radi šolskih poslov nisem mogel hoditi k njemu tako točno, kakor je zahteval; zato sva se kmalu ločila. Ali še isti teden, ko se je to zgodilo, me pozove Miklošič, naj mu pomagam pri slovenskem slovarju. Naj vpišem vanj vse besede, ki so mi znane, katerih pa v slovarju ni, in naj zabeležim na vse daljše besede naglas, ki je navaden na Kranjskem. To delo torej ni bilo težavno, neslo pa mi je precej dohodkov. Miklošič je bil z menoj zadovoljen in mi je trud prav dobro plačeval. Drugo in tretje leto pa je pošiljal iz Celovca Janežič (menda po nalogu vladike Slomška) vsakovrstne pobožne knjige, da smo jih prelagali z nemškega na slovenski jezik Žepič, Valjavec in jaz. S tem poslom smo se bavili samo zvečer, ko smo dogotovili vse druge opravke. Plača ni bila slaba. Če smo bili le količkaj pridni, zaslužili smo si lahko na dan vsak po tri goldinarje, kadar pa smo se bolj potrudili, tudi po pet goldinarjev. V zgodovinskem semenišču me je doletela že drugo leto mala ustanova letnih 60 gld., Janežič pa mi je poslal za neko novelo 25 gld. nagrade. Največ dohodkov sem imel tretje leto. K

meni je prišel primorski Slovenec Legiša in me prosil, da bi mu pomagal pripraviti se za izpit iz zgodovine. Služil je prej več let za domačega učitelja pri neki zelo bogati rodovini. Pri njej se je nalezel denarja. Zdaj se je hotel izučiti za gimnazijskega profesorja. Razpravljal sem ž njim najvažnejše dobe obče zgodovine in prejemal za ta trud sijajno nagrado. Vselej je dal prinesti tudi bokal najboljšega vina, ki se je moglo dobiti v obližju. Po takem sem imel na Dunaju dovolj prihodkov za vse svoje potrebe, dasi nisem prejel od nikoder nobene podpore. Ali prvo leto sem pa živel tudi na vso moč varčno. Potrošil sem samo 120 gld. Lačen nisem bil nikoli, ali na zabave seveda nisem mogel misliti. Drugo, še bolj pa tretje leto sem si smel privoščiti že lahko kak priboljšek. Ob nedeljah sem mahnil v društvu svojih prijateljev kam na deželo, kjer smo se krepčali tudi z vinom in pečenko. Včasi sem šel celo v dvorsko gledišče, vsak dan pa v Gerlovićevo kavarno, v kateri so se zbirali vsi slavjanski akademiki razen Poljakov. V njej smo sedeli kdaj po več ur in pretresali dnevna, politična vprašanja, posebno pa tudi naše literarno življenje. Razen mene so se udeleževali teh pomenkov Cigale, Podgorski, Jeriša, Bohinec, Jenko, Novak, Plemel, Vojska, Bučar in Navratil, ki je bil dobil v nekem ministeriju službo. Ta nas je razveseljeval vsak teden enkrat z najnovejšimi dunajskimi „vici“, ki jih je zvedel v svoji službeni pisarnici od tovarišev. Te dunajske šale so bile često jako kosmate in neprikladne za nežna ušesa. Rodilo se jih je vsak dan brez broja. Dokazovale so očitno, da stoji nravna temperatura na Dunaju precej nizko.

Izmed mojih dunajskih profesorjev mi je imenovati najprej Miklošiča. Razlagal nam je staroslovensko slovnico. Čitali in tolmačili smo pri njem tudi „Slovo o polku Igorja“ in nekaj strani iz Nestorja. Razlaganje njegovo je bilo jako suhoparno in ni moglo nikogar navdušiti za prekrasni jezik Cirilov in Metodijev. Najbolj se nam je zameril Miklošič s tem, da ni hotel govoriti po slovenski. S Hrvati in Srbi se je pomenkoval rad po ilirski, s Poljati po poljski, z nami pa je vedno le nemškutaril. To nesramno preziranje našega jezika je moglo imeti samo dva vzroka. Ali ga je tako zaničeval, da ni hotel govoriti jezika svoje matere, ker se je sramoval, ali pa našega pismenega jezika ni dobro znal in se torej ni hotel blamirati. Ta dva vzroka sta oba enako grda in podla in zato ostane na Miklošičevem imenu na vse veke žig sramote. Filologi naj ga slobodno časte s kadilom, kajti je bil te časti tako vreden kakor nobeden izmed njegovih vrstnikov. Mi rodoljubi pa ga ne moremo

in nočemo spoštovati in ljubiti, smatramo ga za izgubljenega sina naše matere Slavije. Staroslovenščine sem se učil na Dunaju le površno, ker sem imel preveč drugih poslov. Resno in temeljito sem sem se jel baviti ž njo šele na Reki. Izpit za profesuro sem namenil narediti iz zgodovine in zemljepisja. Občo zgodovino nam je predaval Prus Gravert, majhen, grbast možiček, čigar bistra glava pa je bila polna najglobokejše učenosti. Poslušal sem ga z velikim veseljem. Avstrijsko zgodovino pa nam je razkladal tirolski duhovnik Jaeger, in to prav racijonalno, objektivno, brez tesnih klerikalnih nazorov. Posebno obširno je razpravljal ugovore naše vladarske rodovine z ogrskimi in češkimi kralji, in to je bilo tudi potrebno za njegov predmet, kajti stoji avstrijska monarhija baš na temelju ugovorov s tema dvema kraljevinama. Poleg svojih dveh glavnih predmetov sem se učil tudi klasično filologijo, sosebno grški jezik, v katerega sem se bil ves zaljubil. Grško slovnico sem premagal že prvo leto, drugo sem jel čitati klasike, najprej Ksenofontovo „Anabazo“, potem druge njegove spise. Prebral sem sčasoma v originalu vso Odisejo; dober del Ilijade, Herodota in Platonovih dialogov. V kolegiju pa smo prelagali in tolmačili dve drami Sofoklejevi in dve komediji Aristofanovi („Oblaki“ in „Ose“). Silno me je zanimala tudi zgodovina grške filozofije, katero nam je razlagal kaj lepo Prus Bonitz. Čital sem o njej tudi nekatere knjige in se seznanil precej dobro z grškim modroslovjem, katero se mi je izredno priljubilo in mi ugajalo. Nikakor pa ne morem dati take hvale nemški filozofiji, s katero sem se tudi nekoliko ukvarjal. Spoznal sem sisteme in glavne nazore Kantove, Schellingove, Fichtejeve in Heglove. Zadovoljil me ni nobeden. Mnogo preglavic mi je delala že vražja terminologija teh švabskih modrijanov. Pogrešal sem tudi jasnosti nazorov in logičnosti dokazov. Takrat je slovel najbolj Hegel. Za moj slabi slovenski želodec je bil neprebaven. Strašno me je razkačil njegov pangermanski šovinizem. Mislim, da pripoveduje Mickiewicz v svoji zgodovini slavjanskih literatur, da so hodili Hegla povpraševat poljski poslušalci, je li človeška duša brezsmrtna ali ne. Odgovarjal jim je tako frazasto in megleno, da so nekateri potem trdili, da veruje, drugi pa, da ne veruje v to brezsmrtnost. Isto so izkusili vsi, ki bi bili radi izvedeli, če veruje v osebnega Boga ali ne. Za tako filozofijo se Slavjan bogme ne more lahko navdušiti. Kar je meni znano, ni našla nemška filozofija dozdaj še nobene velike resnice. Ker sem se mučil z njo le površno, ne morem izreči o njej nobene temeljite sodbe. Toda to pa vem za gotovo, da

sreče človeškega rodu ni pomnožila ne za toliko, kar je za nohtom črnega.

Razen potrebnih študij sem se bavil kolikor toliko tudi z leposlovjem in politiko. Marljivi rodoljub Janežič je začel izdajati v Celovcu „Slovensko bčelo", v Ljubljani pa je izhalal po smrti drugih naših listov „Ljubljanski časnik", katerega urednik je bil duhovnik Potočnik. Jaz sem stopil med sotrudnike v obeh listih. Butila mi je v glavo smešna misel, da se spravim na Pegaza. Ker mi priroda ni dala nobene žilice za pesnikovanje, sem ga jahal jako nespretno. Zveržil sem oblego Metuluma, prevod prvega speva Ilijade in še nekatere druge malenkosti, eno vem da v slavo svoji Radoslavi. Homerja sem prelagal tako svobodno, da sem često zanemarjal nalašč cezure, dasi sem dobro vedel, kje jim je biti. Dejal sem si: Kaj bi se človek vezal pedantsko na pravila tujih diktatorjev. Slovenščina zdeluje lahko i brez cezure. Moj prevod je bil torej nekoliko verzificirana slaba proza. Sploh se mora imenovati vse, karkoli sem pisal v verzih, „literarischer Schund", ali po domače smeti in pleve. Nekoliko boljši so bili moji prozaični spisi. Novelo „Arov in Zman" sem priobčil v „Sl. bčeli". Ker sem vsebino njeno popolnoma pozabil, ne morem povedati, če je kaj prida ali za nič. Janežič je bil ž njo zadovoljen. Mojo „Oblego Sigeta" je prinesla tudi „Bčela", „Novice" pa mojo „Sedemletno vojsko". Ta spisa sta oba kompilacija iz nekaterih nemških knjig, ki niso bile strogo znanstvene. Njiju vrednost je torej jako dvomna. Jezik „Oblege Sigeta" pa so moji dunajski rojaki sploh hvalili. O obeh spisih mislim jaz tako, da ju ni vredno iznova kje natisniti, ker sta preveč dijaško delo. V „Ljubljanski časnik" sem pošiljal pridno svoje „narodne pripovedke". Če se ne motim, je prinesla nekatere tudi zamrla „Slovenija" (tiste iz Bistriške doline). Te pripovedke niso brez vrednosti. Mogle bi se zopet natisniti z naslovom: „Narodne in polunarodne pripovedke" in z mojim predgovorom, v katerem bi pojasnil pomen tega naslova. Nekatere teh povesti sem zapisal tako, kakor sem jih slišal. Večkrat pa sem zvedel le ulomke iz narodnih pravljic, ki sem jih dopolnil potem po drugih pripovedkah ali saj v narodnem duhu in po narodnem načinu. Nekatere pripovedke sem pa podaljšal s svojimi dodatki. Izmed vseh se je prikupil čitalcem najbolj „Glasanbog". Zanj sem porabil več narodnih pravljic in poročil, ali tako svobodno in subjektivno, da je ta precej dolga povest mnogo bolj moja nego narodna. Isto se mora reči tudi o „Zlati hruški", katere je prišla na svetlo samo prva tretjina. Druge

tretjine urednik Potočnik ni hotel priobčiti, ker so se zgodbe vršile v — nebesih! Zadnjo tretjino pa bi bila brez dvojbe prepovedala policijska cenzura, kajti je bila polna očitnih napadov na reakcijo, ki je zavladala v Avstriji, in bolj skrivaj tudi na zloglasnega ministra Bacha.

Čital sem na Dunaju poleg zgodovinskih in zemljepisnih knjig tudi precej leposlovnih in političnih spisov. Seznaniti sem se hotel zlasti s tistimi nemškimi pesniki in pisci, ki so se rodili in vzgojili v Avstriji, torej z Zelencem (Anastazijem Grünom — Tonetom Auerspergom), z Lenauom, Grillparzerjem, Stifterjem i. t. d. Stifter mi se je najbolj priljubil radi svojega prekrasnega, originalnega sloga in jezika in velepoetičnega risanja prirode. Grillparzerja postavljajo zdaj mnogi nemški kritiki precej za Schillerja in Goetheja. Mene je dolgočasil, morda zato, ker sem imel takrat mnogo drugih nujnih opravkov in sem ga čital torej prenaglo, z razmišljenim duhom. Anastazija Grüna pa jaz ne maram in ne maram. Kar kvasi v svojih liberalnih pesmih, ni zajemal iz svojega srca, nego iz prepovedanih spisov nemških svobodnjakov. Brezdušnega zatiralca slovenskih kmetov se noben rodoljub ne more spomniti drugače kakor z gnusom in zaničevanjem. Omeniti moram še znamenito knjigo „Lebensphilosophie“, ki jo je spisal Galbe. Pisatelja sem poznal tudi po obrazu. Bil je profesor v pravoslovnem oddelku dunajske univerze. Vlada ga je suspendirala in zapodila, ker je razlagal preveč svobodno in — resnično! Njegovo ne debelo, ali duhovito in poetično knjigo sva brala z Žepičem vred. Zabavala naju je prekrasno, obenem pa tudi potolažila in poučila, da sva mogla verovati zopet trdno v brezsmrtnost človeške duše.

Na Dunaju sem čital tudi Voltaireja in Rousseaua, Voltaireja samo par knjig, ali dovolj, da sem spoznal njegov ogromni genij, kakršnih nam zgodovina ne oznanja mnogo. Izreči pravilno sodbo o njem, ni prav lahko. Voltaire ni bil ateist, in kar jaz vem, ni napadal nikdar jedra krščanske vere — ljubezni do Boga in do bližnjega. Njegova uničujoča satira je bila naperjena proti cerkvenim dogmam in šegam. Ni čudo, da ga klerikalci obsojajo huje nego vse druge svoje sovražnike in ga mečejo brez milosti na dno pekla v najbolj vročo žerjavico. Ne da se tajiti, da je s svojim duhovitim roganjem razžalil mnogo milijonov rimskih katoličanov. Ali po drugi plati pa vendar ne smemo prezreti, da je Voltaire z vso silo svojega mogočnega duha napadal in podiral tudi praznoverje, ki je pravi veri veliko bolj nevarno in škodljivo nego brezverstvo, ker ji jemlje

vso svetost ter jo kazi in dela iz nje smešno in ostudno karikaturo. Radi te velikanske zasluge se morajo Voltaireju mnogi grehi odpustiti. — Rousseaua sem prebral vsega, nekaj na Dunaju, nekaj v Varaždinu, nekatere spise in poglavja še po večkrat, n. pr. „Socijalni ugovor“ in „Savojskega vikarja“, ki je v njegovem „Emilu“. Nemogoče mi je povedati, kako silno so me ganile, zanimale in navdušile vse njegove knjige. Najbolj mi je imponirala odkritosrčnost, da razklada brez ovinkov vse svoje predrzne nazore in velike grehe. Farji ga ne sovražijo tako kakor Voltaireja, dasi je še veliko bolj nevaren njih brezbožnim in hinavskim težnjam. — Izmed drugih tujih literatur moram imenovati Šveda Tegnérja, čigar velepoetični „Fritjof“ mi je podaril par jako prijetnih ur. — O slovstvu inih slavjanskih bratov sem dobil prve pojme tudi na Dunaju. Bral sem biografijo Gogoljevo in vsebino njegovih „Mrtvih duš“ in tudi nekoliko pesem Puškinovih v nemškem prevodu (menda Bodenstedtovem). Nemci niso hoteli priznati Puškinove originalnosti. Razglašali so ga za nadarjenega učenca in posnemalca Byronovega. Rusi jim pa ugovora niso ostali dolžni. Izmed vseh slavjanskih knjig pa smo se tista leta zabavali najbolj marljivo s „Kraljedvorskim rokopisom“. Napadi nanj niso hoteli ponehati. I med Čehi se je pojavljalo čimdalje več kritikov, ki so mu tajili starinstvo in trdili, da je plod XIX. veka in povod rojstvu da so mu dale Vukove srbske narodne pesmi. Mene je ta prepir kaj malo brigal. Poezija tega „Rokopisa“ se mi je tako priljubila, da mi je bilo povse enako, je li iz zgodnjega srednjega veka ali iz XIX. stoletja. Slovenci smo dobili tisti čas že tudi lepi prevod tega češkega bisera, izdelal ga nam je sloveči pisatelj Podgorski. Jaz sem čital z istim veseljem i original i prevod. Nekatere pesmi sem se naučil na pamet in jih znam še dandanes.

(Dalje prihodnjič.)

Po potih tujih . . .

Po potih tujih blodi duša moja,
ljubimca išče tih, premil obraz . . .
nejasen dan leži na zemlji,
noči se bliža pozni čas . . .

Zaspale trudne bodo želje moje,
umrlo hrepenenje sred srca . . .
ljubezen svetlo zagrnila
bo temna noč brez upov, brez zvezda.

Kristina.

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal **Ivan Cankar.**

(Dalje.)

Z lahkim srcem in dolgimi koraki je šel po ozki ilovnati stezi preko polja, črez holm, in je dospel v vas ob istem času, ko se je ustavil voz pred hišo. Brat Jakob je pozdravljal sosede, ki so se odkrivali spoštljivo, mati je šumela pred njim v nedeljski obleki in ni se ji mudilo v vežo, oče je peljal voz na dvorišče.

„Tam prihaja pa še Štefan!“ je zaklical sosed.

„Štefan, Štefan!“ je zavzdihnila mati in je stopila na prag. „Z eno roko Bog blagoslavlja, z drugo kaznuje; on ve zakaj!“

„Njega samega je kaznoval najbolj; na tem svetu in ga bo na onem svetu!“

Brat Jakob je stopil za materjo v izbo.

„Med kosilom bodo molčali!“ se je tolažil Štefan in je stopil za njima.

Sestra je prišla iz kuhinje z golimi rokami in vsa razgreta. Obrisala si je roke ob predpasnik in je pozdravila Jakoba s smehljajočim obrazom in veselimi očmi.

„Pa vendar res ne ostaneš samo dva dni doma, Jakob?“

„Dolžnost, Manica, dolžnost! Zmerom sem ti pravil: dolžnost je prvo na svetu in še celo dolžnost do Boga in njegove službe!“

„To je merilo name!“ je pomislil Štefan in si je svaljkal cigareto.

„Kadi pa tudi še zmerom!“ je zamrmrala mati, ko je pogrinjala mizo s snežnobelim prtom.

„Kaj si ti tukaj, Štefan?“ se je ozrla sestra. „Odkod pa ti?“

„Na cesti so me pobrali.“

„Ali boš z nami kosil?“

„Pravijo.“

Sestra se je vrnila v kuhinjo; oče je stopil v izbo in je sedel takoj za mizo. Nasmehnil se je široko in je pomežiknil.

„No, zdaj pa še ti kaj povej, Štefan! Dolgo te že nismo videli, dolgo že nisi pisal po denar. Ali si zadel v loteriji?“

„Ne še!“ je odgovoril Štefan mirno in si je mislil: „Pred kosilom se ne bom prepiral, saj je potem še zmerom čas!“

Tudi Jakob je sedel za mizo, naslonil se je na stol in je položil bele, okrogle roke na kolena.

„Ne šalite se, oče!“ je izpregovoril, „zakaj resne so te reči. Jaz obžalujem izgubljenega človeka, ali pa ga obsojam; ne smejem se mu nikoli.“

Štefan je stal ob oknu in je pušil in čakal kosila.

„Kako je to čudno!“ je premišljeval. „Tako daleč so mi ti ljudje, ki sem jih nekdaj od srca ljubil, da me ne zaboli več nobena njih beseda in tudi misel ne. Čisto nič me ne boli, da jih vidim in slišim poslednjikrat, in bolj mi je na skrbi, če se je Manici potica posrečila ali ne.“

„Zakaj ne odgovoriš, Štefan?“ se je okrenil Jakob proti oknu.

„Ali si me kaj vprašal?“

„Povej mi no, Štefan, kaj pa misliš?“ se je razsrdil Jakob in je zardel. „Kaj te nič ni sram?“

„Če bi me bilo sram, Jakob, bi si samo srce težil in še bolj nerodno bi mi bilo, kakor mi je. Kdor se napravi na dolgo pot, si ne naloži pretežkega brašna, drugače ne pride daleč.“

Nejevoljen se je obrnil Jakob; sestra je odprla duri in je postavila na mizo prvo skledo.

Mati je srebala juho in se je ozrla postrani na Štefana.

„Kako lep bi bil ta dan!“

Štefan je bil nekoliko zatisnil oči, kakor človek, ki se ne meni za nikogar nego za svoj krožnik.

„Kam pa si namenjen, Štefan?“ je vprašala sestra.

„Zdaj nikamor, ampak precej po kosilu pojdem.“

„Prav!“ je pokimal oče in Štefan se je skoro prestrašil njegovega obraza. Trd je bil in sovražen, kakor iz temne grče iztesan. Štefanu se je zdelo, da je bil nekoč prijazen ta obraz, in čudil se je.

Kosili so molče; ko je rezala mati potico, so se ji zasolzile oči.

„Tako sem bila vesela tega dne, ko sem se oblačila, da bi ti šla naproti. Zdaj pa je vse tako pusto, kakor da bi bil zunaj dež“.

Ozrli so se na Štefana: mati, oče, brat in sestra.

„Tako pride človek, sam ne ve kako in odkod, in moti svetost rodbinskega življenja!“ je pomislil Štefan. Zgrabil je kos potice in ga je vtaknil v žep, izpil je kozarec vina, nato je vstal.

Sredi sobe je počakal za hip in se je ozrl po omizju. Gledali so na prt in molčali. Štefan se je okrenil, odprl je duri in je šel.

„Še pokrižal se ni!“

„Še Bog povrni ni rekel!“

Obrazi so se zjasnili, solnce je posijalo v izbo; oči matere, očeta, brata in sestre so se srečale, polne resnične, globoke ljubezni. Sestra je vstala in je nesla v kuhinjo njegov krožnik in kozarec.

„Ni treba, da bi bil v hiši njegov spomin.“

Štefan je šel v krčmo. Krčmar ga je pozdravil napol prijazno, napol s prezirljivim nasmeškom.

„No, kako je, krčmar?“ ga je ogovoril Štefan in se ni zmenil za prezirljivo prijaznost. „Ali sem še vreden kozarca?“

„Še zmerom; kar je bilo lani, je pozabljeno. Vsako leto umijem duri!“ se je zasmejal krčmar. „In zdaj je gospod Jakob doma.“

„Doma je; pravkar je kosil.“

Štefan je pogledal krčmarju v obraz in obšla ga je prijetna misel.

„Glej, na Jakoba se zanaša. Kaj, ko bi se zanesel nanj tudi jaz? Res je sicer, da je velik prasec, ampak prasca se ogibljem, gnjati pa ne zaničujem in nihče mi ne more očitati, da ravnam nespodobno.“

Pil je, ob vinu pa je pisal pismo, ki ni bilo njegovim mislim čisto nič podobno. Tako se človek privadi posebnemu slogu in priljubljenim besedam, ki jih redi in izrablja kakor domačo živino. Misli nikakor ne sodijo v tisti slog; slog jih pogoltne in jih izpremeni popolnoma.

Pismo je bilo pisano zelo resno in otožno; govorilo je o slovesu, o poslednjem pozdravu, izgubljeni mladosti in drugih grenkih rečeh. Razcapan fant, ki se je klatil po cesti brez opravila, je prinesel odgovor in tam je bilo zapisano:

„Kdor zataji Boga, ga Bog zataji. Kdaj boš že nehal svoje hudičevo življenje? Doto si zapravil ne enkrat, temveč dvakrat in zdaj bi se rad redil ob tujih žuljih. Jaz pa ti pravim, da sem te sit in da se mi ne prikaži več pred oči. To je bilo zadnje tvoje pismo, pismo, ki sem ga bral, odslej ne odprem nobenega več. Kar ti pošiljam, sem vrgel skozi okno v blato; dal naj bi ga bil rajši beraču, ki bi molil zame. Zapil boš in požrl in boš obležal v jarku. Le tam ostani, odrešeni bomo!“

„Kako se je razjezil!“ je pomislil Štefan in se je popraskal pod nosom. Denar, ki je bil zavit v pismo, je spravil previdno, da bi ga ne ugledal krčmar.

„Nikoli bi si ne bil mislil," je premišljeval v svojem srcu, „da se morejo ljudje tako popolnoma izpremeniti. Ljudje in kraji — ves svet ima drugo lice, kakor da sem bil vdrugič rojen. Nekoč sem ljubil te ljudi, in če bi me bil kdo odtrgal od njih, bi bilo razparano moje srce. Njih obrazi so isti kakor prej, morda še bolj ljubezni vredni; toda glej, komaj pod pazduho me je poščegetalo, ko sem se poslavljal za zmerom. Nekaj je izginilo, Bog vedi kaj; izpremenili so se, Bog vedi na kak čudežen način."

Slonel je s komolci na mizi, gledal na politi prt in premišljeval.

„Tudi kraji so se izpremenili. Nekoč je živelo to polje v vseh mojih sanjah; kadar sem si zaželel, da bi mi bilo prijetno pri srcu, sem ga ugledal z zatisnjenimi očmi; in kadar je zakoprnelo moje srce, je zakoprnelo v te puste laze. Zdaj se poslavljam od njih, kakor od štacije, kjer je stal vlak pet minut. Jako čudno!"

Ozrl se je skozi okno. Deset korakov pod krčmo je tekla voda; velik plav je ležal ob bregu in plavci so nakladali les.

„Kakor nalašč!" se je razveselil Štefan in je izpil. „Pot je dolga, voza ni."

Vstal je in se je napotil na breg.

„Kdaj pa odrinete?"

„Precej."

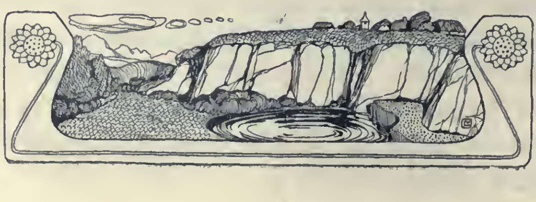
„Ali bi me vzeli s seboj?"

„Zakaj ne, ko gre z vodo! Kako da ti ni oče napregel?"

„Pripeljal je Jakoba iz mesta, pa kobila še ni spočita."

Plav je odrinil od brega. Štefan je legel na klade in je položil roke pod glavo. Gledal je v nebo, ki se mu je zdelo zmerom bolj svetlo in prostrano; bela in pisana trepetajoča luč je deževala z njega. Narahlo se je zibal plav, valovi so šumeli zamolklo, kakor iz velike daljave se je glasilo šepetanje polja, ki se je razprostiralo ob obeh bregovih; iz trstja in vrbovja se je vzdignil včasi rezek klic in zafrfotale so nevidne peroti. Štefan je zadremal.

(Dalje prihodnjič.)

Anton Linhart.

Spisal **Makso Pirnat.**

(Konec.)

svojem delu pravi Linhart:

„Sedaj še nekaj o mojem delu, ne, kaj je, ampak, kaj želim, da bi bilo — bo naj več nego kronologičen izpisek; spremlja naj razvoj človeštva v tem malem delu Evrope (in kateri del je v tem oziru majhen) skozi vrsto neskončnih dogodb; zasleduje naj, kako so vplivali ti dogodki na meščansko stanje prebivalstva: izogniti se ne sme tudi grozovitim prizorom, ako so provzročili važne revolucije; bati se ne sme suhoparnih raziskavanj, na katerih podlagi postavi uporabne trditve; združi naj vzroke in posledice usode onih narodov, ki so tukaj stanovali ali tod skozi potovali; bo naj končno zgodovina avstrijskih Slovanov na jugu. — Bo li dosegla zgodovina ta namen? Ne vem; moj namen prekaša moje moči. — Rabil sem starogrške pisatelje, nekatere v prevodih, in novejše zgodovinarje, katerih ne imenujem vedno. Napakam se skušam izogniti. Uporabil sem tudi starorimske napise in spomenike; v drugem delu sem se naslanjal tudi na jezikovne sledove. Pogosto pa je moj vir narava sama. Delo sem razdelil v razne dobe z ozirom na deželo in narode, ki so stanovali v njej. — Dodal sem zemljevid Kranjske in sosednjih dežel. Veliko se zahteva od zemljevida. Na en pogled naj pokaže razvoj dežele tekom več stoletij: rabil sem trojno pisavo, da se tako ločijo *a*) kraji pred Rimljani, *b*) kraji, ki so nastali za Rimljanov, in *c*) sedanji kraji. — Ime „Kranjska“ sem rabil zaradi jasnosti in kratkoče že v dobi, ko še ni bilo dežele pod tem imenom. — Večkrat sem posegel preko mej dežele. Zakaj? Težko je pisati zgodovino samo ene dežele. Treba se ozirati na zgodovino sosednjih dežel. Zgodovina kake dežele same je v strogem pomenu nemogoča. Red in zveza vladata v celi naravi. Vzrokom slede posledice. Vzrokov pa, zakaj je narod postal to, kar je, ne pa kaj drugega, ni vedno najti pri narodu samem; treba jih izvečine iskati pri drugem narodu. Potem, menim, je neizogibno, da mora zgodovinar pisati na širši podlagi.“ Končuje pa Linhart z značilnimi besedami: „Z veseljem

se podvržem najstrožji sodbi. Ako pri tem tudi jaz kaj izgubim, pa pridobi resnica.“ Uvod je spisal dne 1. maja leta 1786.

Razdelil pa je prvi del v te-le odstavke: I. Prvi sledovi ljudstva v deželi. II. Stanje dežele in njenih prebivalcev pod lastnimi zakoni. III. Dogodki dežele in prebivalcev do podjarmljenja po Rimljanih. IV. Stanje dežele in prebivalcev pod Rimljani. V. Zgodovina dežele pod Rimljani do naselitve kranjskih Slovencev. VI Dostavek: rimski napisi in spomeniki na Kranjskem in v obližju Kranjske.

Drugi del Linhartove zgodovine popisuje zgodbe Kranjske od prve naselitve kranjskih Slovanov do podjarmljenja po Frankih. Dodan je zemljevid stare Karantanije in pregled slovanskega pravopisa. — Na svetlo je prišel leta 1791. in obsega 368 str. (razen tega še naslov 2 str., posvetilo 4 str., pregled naročnikov 7 str. in uvod 10 strani).

Linhart je poklonil drugi del grofu Ivanu Nepomuku Gaisrucku, predsedniku Kranjske. Posvetilo se glasi: „Vaši prevzvišenosti je izročen blagor naroda, čigar zgodovino podajam. Brez lastnega glavarja, osirotel osem dolgih let, vidi ta narod v svojo sredo prihajati Vašo prevzvišenost, da, od previdnosti poslani, pospešujete njegovo dobrobit. — Na potu k temu plemenitemu smotru bo Vaša prevzvišenost pač z milostnim očesom zrla na trude uradnika, ki ga vodi ljubezen do domovine preko meje njegovih službenih dolžnosti.“

Sledi zapisnik subskribentov; njih število znaša 135.

V uvodu pravi pisatelj: „Naposled prihajam do Slovanov na jugu Nemčije. Temu deblu slavnega naroda sem posvetil v prvi vrsti svoje napore. – Davno je že učeni svet edin v tem, da so se Slovani razširili kakor noben drug narod; da so, preden je vedel o njih Rim in Bizanc, bili mogočni, snovali države in jih razdirali; da posedajo še sedaj pol Evrope in Azije, da ne zasluži nobeno ljudstvo tolike pozornosti od strani zgodovinarja, modroslovca in državnika. — Da so med narodi avstrijske monarhije Slovani po številu in moči najodličnejši, da bi se morala Avstrija prav tako imenovati slovanska država kakor Rusija, ako bi bila v državoslovju navada, vsoto združenih moči, na katerih sloni mogočnost te države, imenovati po največji enakovrstni moči, na to se je doslej premalo oziralo. Ako se hočeš o tem prepričati, poglej od Jadranskega morja preko Notranje Avstrije, Ogrske in pridruženih kraljestev — s postranskim pogledom proti vzhodu — skozi Galicijo, Vladimirijo, Šlezijo, Moravsko, Češko

preštej potem milijone Slovanov in preudari, „kaj so Slovani za Avstrijo, kaj lahko postanejo.“

O imenu ilirski razpravlja Linhart tako-le: „Učeni možje naj ne uveljavijo imena, ki je brez pomena v slovanski literaturi, odkar je kritika pojasnila njene temne strani. To ime je: ilirski narod (jezik, dvorni urad). Sedaj ni Ilirije več. V širnih avstrijskih deželah ne stanujejo nikaki Iliri, izvzemši kopico Klementincev (ki so prišli leta 1737. iz Albanije in se naselili v Sirmiji ob Savi v petih vaseh). Slavonci, Hrvatje, Dalmatinci, njih bratje v Banatu, na Ogrskem in Sedmograškem niso Ilirci. Oni so Slovani, ki so posedli v VI. in VII. stoletju nekdanjo Ilirijo in pomagali pregnati stare prebivalce v Albanijo. Tam med Jonskim morjem in Macedonijo, med Črno goro in Neokasiro, tam stanujejo stari Ilirci. Sami sebe imenujejo Skipetare. Njih jezik ni slovanski. Oni so poseben narod, ki se ne sme zamenjati niti s Slovani niti z drugimi evropskimi narodi. — Torej Skipetari, ne pa Slovani v Slavoniji, Hrvaški, Dalmaciji itd. so potomci starih Ilircev. Slovanski zgodovinarji so zlorabili ime iz nevednosti, ali iz gizdavega domoljubja, ali zapeljani od imenitnosti; hoteli so dati slovanskemu narodu, čigar stara zgodovina jim je bila temna, v zgodbah in delih tega nekoč tako imenitnega naroda slavno preteklost. To krivo mnenje je zašlo celo v slavni slovar, ki ga je izdala carica Katarina (l. 1786.); med 200 evropskimi in azijskimi jeziki se ondi imenuje tudi ilirski kot slovansko narečje. — Moji bralci opazijo, da nisem delal Skipetarom v Albaniji nikake krivice. Ako imenujem ilirske Slovane, ne mislim Ilircev, ampak Slovane, ki stanujejo po stari Iliriji. V tem zmislu imamo tudi navado govoriti o nemških Slovanih, o ogrskih Slovanih.“

Nadalje pravi: „V allgem. deutsche Bibliothek“, 2 St. des 92. Band. Berlin 1790, se mi po krivici očita, da ne smatram imena Slovana za izvirno, ko vendar dokazujem, da je Slovan nastalo iz sela (glej I. del str. 396. moje zgodovine). Ime je izvirno, koren se nahaja v jeziku. Isti kritik trdi, da so po mojem mnenju bili Vendi Nemci (deutsches Stammvolk). — Pač je bil čas, ko so bili Nemci, Slovani, Grki, Latinci en narod, potem so se razcepili; to se da dokazati iz jezika. — Ako pride moj „Versuch“ v roke Gebhardiju (v Lüneburgu), preden konča svojo „Geschichte aller Wendisch-Slavischen Staaten“, pač ne bo zamolčal notranjeavstrijskih Slovanov, kakor je to storil v predgovoru str. XIV.“ —

Končno izreka zahvalo Karlu Gottlobu Antonu (v Görlitzu), ki mu je pomagal najti v jeziku bogat vir zgodovinskih resnic, Bre-

kerfeldu (v Altenburgu) in Kumerdeju v Celju, ki ga je prijateljsko podpiral v ustnih razgovorih, dokler je bil še v Ljubljani.

Uvod je spisal dne 15. novembra leta 1791.

Drugi del razpada v ta-le poglavja: I. Kranjska od Konštantina Velikega do ustanovitve nemškega gospostva v Italiji na razvalinah zahodnega cesarstva. II. Kranjska, deloma vladana, deloma zatirana od nemških narodov, do Karla Velikega. III. Razmotrivanje o stanju starih Slovanov na Kranjskem. To prezanimivo poglavje zavzema večino drugega dela in ima te-le pododdelke: izvir narodnosti; splošna imena; posebna imena ljudstva in dežele; nekaj najstarejših prebivališč in gradov teh Slovanov; postava Slovanov; značaj ljudstva; oblika vlade, zakoni; vojskovanje Slovanov; vera; bogoslužni obredi; običaji pri ženitvanjih in rojstvih; navade ob smrti, pogrebi; hiše, oprava; živež; obleka; zabave; lov, živinoreja; poljedelstvo; rudarstvo; rokodelstva, umetnosti in trgovina; prosvetno stanje; nazori o naravi.

Linhartovo delo je prva kritična zgodovina naše dežele. Razna mesta iz obeh uvodov nas uče, kako zdrave nazore je imel Linhart v zgodovinopisju, nazore, ki so še danes obče veljavni. Ista mesta iz uvodov pa nam tudi pričajo, da je pisal Linhart svojo zgodovino s slovenskega, še več, s slovanskega stališča. In kako navdušeno razpravlja zlasti v II. delu o davni preteklosti našega naroda! Res, da nekatere njegove trditve ne veljajo več, da je kriva marsikake njegova etimologija. Vendar pa ostane njegovi zgodovini zagotovljeno častno mesto med enakimi deli v naši deželi, in v resnici moramo obžalovati, da mu ni bilo dano, da bi bil nadaljeval svoje delo do novejših časov. Prezgodnja smrt mu je izbila pero iz roke. —

Bogato znanje domače zgodovine je Linhart tudi dokazal v obširni spomenici kranjskih stanov do cesarja Leopolda; spisal jo je leta 1790. Istega leta je priredil za stanove točen, obširen popis davkov za Jožefa II.

Da je pa Linhart zastavil svoje vešče pero tudi v maternem jeziku, do tega ga je pripravil blagi baron Žiga Zois. Kakor nam je Zois v Valentinu Vodniku vzgojil našega prvega pesnika, tako nam je v Linhartu obudil prvega slovenskega dramatika.

Kaj je napotilo Zoisa do tega? Konec osemnajstega stoletja so v ljubljanskem gledišču nastopali laški pevci. Večkrat sta laški pevec ali pevka nenadoma prekinila z laškim ali nemškim tekstom in nadaljevala slovenski. Dotične slovenske vložke je preskrboval

Zois sam. Ob takih prilikah je vselej občinstvo prasnilo v burno odobravanje.

Zois je izprevidel, da bi občinstvo gotovo z veseljem sprejelo slovensko igro. A kje dobiti igro? Zois, ki je imel v takih stvareh posebno srečno roko, se je obrnil do nadarjenega Linharta. Ne zastonj!

Že leta 1789. je Linhart po Richterjevi[1]) igri „Die Feldmühle“ priredil svojo „Županovo Miciko“.

Predstavljali so jo prvič dne 28. decembra leta 1789. diletantje iz najboljših ljubljanskih meščanskih krogov.

Vloge so razdelili tako-le: Tulpenheim, žlahtni gospod (suknjar Desselprunner); Šternfeldovka, mlada, bogata vdova (gospa pl. Garzarolli); Monkof, Tulpenheimov prijatelj (dr. Makovic); Jaka, župan (dr. Merk); Micka, njegova hči (gospa Linhartova); Anže, Mickin ženin (dr. Piller); Glažek, pisač (dr. Repič). Šepetalčev posel je opravljal Linhart sam. —

O predstavi je poročala „Laibacher Zeitung“ z dne 29. decembra leta 1789.: „Včeraj so zopet naši prijatelji gledišča stopili na oder in sijajno dokazali, da je tudi kranjski (slovenski) jezik dovolj gibčen, spreten in blagoglasen in da ga je enako prijetno čuti v ustih Talije kakor ruskega, češkega, poljskega. — Igrali so „Županovo Miciko“ ali „Marie, des Dorfrichters Tochter“, pravzaprav znano veseloigro: „Die Feldmühle“, prosto in popolnoma v duhu kranjskega naroda predelano. — Vzoren prevod je dal igri posebno notranjo popolnost in znana umetnost igralcev in igralk je prekosila vse pričakovanje ljudstva. Vam, moji gospodje in gospe te družbe, se ne zahvaljuje iz dna srca le revež (predstavljali so na korist ubogim); ves narod je ponosen na vas in vas bo ovekovečil v zgodovini svojega slovsta in bo rekel: „Ti so bili, ki so položili temelj, da se izpopolni materni jezik, in ki so dosegli, da je sposoben tudi za oder“.

„Laibacher Wochenblatt“ je pisal o predstavi: „Igro so predstavljali zasebni igralci v mestnem gledališču; dosegla je, kakor je bilo pričakovati, splošno priznanje občinstva“.

Igro so ponovili leta 1790. Tedaj je poleg Linharta, Pitterja in dr. nastopil tudi grof Frančišek Hohenwarth. — Istega leta je izšla „Županova Micika“ prvič v tisku; drugo, predelano izdajo je oskrbel dr. Janez Bleiweis leta 1864.; tretjič pa jo je izdal l. 1905. Andrej Gabrščck v Gorici. —

[1]) Jožef Richter, dramatik in časnikar, rojen 16. marca l. 1748. na Dunaju, umrl 16. junija l. 1813. istotam.

„Županovo Miciko“ so neštetokrat igrali po raznih odrih širom slovenske domovine, najboljši dokaz, kako primerna, kako dobro priravnana je ta igra našim razmeram. —

Leta 1790. je zagledala beli dan že tudi druga Linhartova igra pod naslovom: „Veseli dan ali Matiček se ženi“. Predelal jo je po francoski veseloigri v petih dejanjih „La folle journee, ou le mariage de Figaro“. Izvirnik je spisal Francoz Beaumarchais l. 1784. Beaumarchais je bil eden tistih pisateljev, ki so s svojimi spisi pripravljali veliko francosko revolucijo.

Tip revolucijonarja je tudi glavna oseba te veseloigre: Matiček. V zakon želi dobiti hišno Nežiko, s katero skupaj služita pri baronu Naletelu. Stavijo se mu razne zapreke. Na eni strani postopa baron za Nežiko, na drugi se pojavi zakotni pisač Zmešnjava; ta zastopa Smrekarico, ki je bila Matičku svoj čas posodila večjo vsoto s tem pogojem, da jo poroči. Matiček se srečno izmota iz vseh neprilik. Barona vodi neusmiljeno za nos; pri tem mu pomaga seveda v prvi vrsti Nežika, potem dijak Tonček in celo baronova gospa sama. Glede Smrekarice pa se dokaže, da je Matičkova rodna mati, grajščinski oskrbnik Žužek, ki mu je doslej vedno nasprotoval, pa njegov oče. Igra se konča z dvojno poroko. Matiček se oženi z Nežiko, Žužek pa s Smrekarico.

Igra se odlikuje po velekomičnih prizorih, izvirnih šalah, mičnih zapletkah ter po ličnem, narodnem jeziku.

Drugo izdajo Matička je oskrbel s Prešernovo pomočjo Andrej Smole l. 1840.

Kopitar piše v svoji znameniti slovnici o Linhartovih igrah: „Županova Micika in še bolj Matiček našega žal prezgodaj zamrlega zgodovinarja zaslužita, da se izdasta v drugi izboljšani izdaji kot edina omembe vredna spomenika naše posvetne literature.“

Tudi Šafařík hvali obe igri; pravi, da nista prestavi, ampak prosto predelani; da imata narodno, po domače prikrojeno snov; uporabljene so v njih narodne šege, zato sta živi sliki kranjskega življenja ob Linhartovi dobi; tudi jezik je vrlo zadet.

Linhart pa ni skrbel le za zabavo svojih rojakov, ampak jim je priredil tudi poučno knjigo, namreč: „Bukuvce od živinskih bolezni za kmečke ljudi“ (predelal jo je po izvirniku živinozdravnika Wollsteina na Dunaju).

Pristaviti je tukaj še treba, da je Linhart kot okrožni komisar prevajal uradne razpise v slovenski jezik.

Možje kakor Linhart, neumorno delavni sami, vplivajo blagodejno tudi na svoje znance. Tako je Linhart s Zoisom nagovoril Vodnika, da je začel z letom 1795. izdajati „Pratiko“. Pomagal je Vodniku pri sestavi pratike, opravljal je korekturo in sklenil prirediti izpiske iz svoje nemške zgodovine za pratiko. A sodelovanju njegovemu je pri tem koristnem podjetju napravila nepričakovana njegova smrt nagel konec.

* * *

Konec osemnajstega stoletja je vstajala našemu slovstvu nova doba. Med zaslužne može, ki so jeli preganjati temo nezavednosti, ki so skrbeli za pouk, izobrazbo, pa tudi za zabavo preprostega naroda, spada v prvi vrsti Linhart. Bil je med njimi eden najdelavnejših. Pri vsem delovanju pa ga je vodila čista, požrtvovalna ljubezen do domovine. To nam izpričuje že njegova mladostna pesniška zbirka „Blumen aus Krain“, to nam izpričuje njegova navdušeno pisana zgodovina, to nam kažeta z velikim trudom prirejeni gledališki igri, to njegova knjiga o živinskih boleznih. Bolje ne morem završiti članka o Linhartovemu delovanju in življenju, nego da navedem one stihe, katere je zložil naš nesmrtni Prešeren za Linhartov nagrobni spomenik l. 1840., ko so ga popravljali. Glase se:

Steze popustil nemškega Parnasa,
je pisal Kranja zgodbe star'ga časa.
Komu Matiček, Mic'ka, hči župana,
ki mar mu je slovenstvo, nista znana?
Slavile, dokler mrtvi se zbudijo,
domači boste ga Talija, Klijo.

Demon.

Noč. Tema črna . . . Les visok
do zvezd preplašenih štrli,
a vrh njega odprl oči
je demon krvavečih rok . . .

Strupen je teh oči pogled:
oskrunil je bogov svetost,
oskrunil je duhá prostost,
s krvjo lernejsko vžgal je svet! . . .

Vladimir.

Romantiki življenja.

Spisal **dr. Ivo Šorli.**

II.

Prihitel je bil takrat, pred štirimi leti, s hlastnimi koraki iz domovine v veliko mesto in burno odprl duri v življenje. In zableščalo se je pred njim, in nekaj kakor gorke, sladke roke je seglo po njem in ga potegnilo na mehke, dehteče grudi . . .

A potem je prišlo naenkrat in sam ni vedel, ne zakaj ne kdaj da se mu je zazdelo življenje kakor strašen, stoglavi zmaj, ki mu sesa najboljše moči iz telesa, da se podira steber za stebrom v njegovi notranjosti. A vse še bolj trhlo, vse preperelo okrog njega, same razvaline, razširjajoče težek, neprijeten vzduh . . .

Samo včasi je srečal sredi tega gomazenja tudi ljudi, ki so bili vsi čisti in zdravi . . . Ali tedaj mu je bilo le še bolj mučno, in sedel bi bil najrajši daleč proč od njih, kajti bal se jim je biti isto, kar so bili drugi njemu . . . In naslednji dan je šel s topim obžalovanjem kam drugam . . .

Zato je presedel zadnji čas cele večere v ponočnih kavarnah pri kakem oknu, pušil cigarete in gledal skoraj topo ljudi okrog sebe . . . In včasi je prisedla katera izmed žensk k njemu, in ponudil ji je cigareto . . . „Tako!“ si je mislil, ko jo je videl potegovati dim globoko v prsi; „potem te lahko poljubim, če so mi bo hotelo, ko si okužiš usta . . . Nekaj boljši sem še vedno nego drugi; jaz se vsaj zavedam, da sem gnil, in še pri gnilih izenačim vsaj nosove prej . . .“ Nekoč je videl spodaj nekje v domovini v polpijani, elegantni družbi takega-le junaka napraviti prav originalen dovtip: potisnil je z jezikom viržinko kar kratkomalo na levo stran ust, pa poljubil dekle na svoji desnici . . .

Ampak nikomur bi si ne bil upal povedati, zakaj ponuja takim ženskam cigarete, ker je vedel, da je neumno, in nikomur bi si ne bil upal povedati, da se je umaknil čistim dušam le iz dostojnosti... Nikomur tudi ni povedal, zakaj zapušča veliko mesto in gre ven v samoto, ker ni maral žaliti svojih prijateljev.

Sicer pa ni šel ven, da bi postal svetnik in puščavnik — šel je, da bi se mu zopet odpočili prenapeti živci, šel je, da bi ubežal

pijavki — življenju in njenemu sesanju, da bi se mu vseh teh krvoločnih ust prosto telo napolnilo zopet s krvjo — da bi se vrnil zdrav in močan in se vgrizel, vsesal potem sam življenju globoko v njegovo opojno kri . . . Toda le na onem mestu, kjer bo hotel on, in le s svojimi usti in ne več s svojo dušo . . .

In zato se je oddahnil tako prosto in globoko, ko je bil dospel sem in korakal prvikrat po pravkar tiho iz zimskega sna vzbujajočem se gozdu. In ves čas s tistim globokim spoznanjem v svoji duši, da je v življenju zunaj vedno tako, da pije kdo iz tebe ali pa ti iz njega, in ves čas z vso sladkostjo zavesti, da je narava edina, ki daje, ne da jemlje in ne da ji jemlješ ti. In vdal se ji je z vso dušo in bal se ni ničesar več, tudi ljudi ne . . . Ah, parkrat je bil spodaj med njimi, med temi dobrodušno topimi, vsakdanjimi malomeščani in nasmehniti se je moral, če se je ozrl na te debele, site ustnice . . . „Glej jih — ščuke . . . Vrgel bi jim kaj, pa bi lovili . . .“ A vstal je rajši in odlazil počasi zopet na grad.

In tudi, ko je došla grofica s svojim možem in otrokom, je ostal miren. Samo gorko mu je bilo ob njej in zazdelo se mu je, da je zadehtelo po vijolicah, odkar je stopala ona tod okrog . . .

Ko ju je videl prvikrat stati zunaj na terasi skupaj in je skakalo njiju kakor angel lepo dete okrog, mu je bilo žal, da mu je povedal grajščak, kako je s tema dvema lepima človekoma. Morda bi sam vendar ne bil zapazil, da je ta vsaj na prvi pogled tako harmonična slika le žalostno slepilo . . .

Spominjal se je zdaj zopet tako živo onega jutra. Sedela sta z grajščakom sama na terasi, ko je prinesel sluga pošto in jo izročil svojemu gospodu. Hlastno je segel starec po drobnem zavitku ter vzel iz njega list in ga prečital. In potem se je zagledal predse in šele črez dolgo časa je pričel počasi:

„Hči mi piše, da pride za vse poletje k meni. Grof je baje bolan na živcih in si privošči šestmesečen dopust, da se tu okrepi. Najbolje je, da vam že zdaj vse povem, ker boste itak videli sami, kako je z mojo hčerjo in njenim soprogom.“

Obmolknil je zopet za hip in gledal mračno predse.

„Videli boste namreč, da ni srečna s tem človekom. Jaz sem ji pravil to že prej, a mi ni hotela verjeti . . . Kakor veste, sem se odpovedal takoj po smrti svoje žene profesuri na dunajski tehniki ter si kupil to grajščino. Ona mi je delala tujino ljubo, dokler je živela, a ko je ni bilo več, se mi je zahotelo spet po domovini. Poleg tega mi je prigovarjal tudi moj brat konzul toliko časa, da

sem se vdal. No, in brat, že takrat ves bolan, se je preselil takoj prvi teden k nam, in živeli smo črez eno leto svoje tiho, zadovoljno življenje tu gori. Naenkrat čitam nekega jutra — dobro se še spominjam, bilo je prvega junija pred sedmimi leti — da se bodo vršili to poletje veliki manevri tu okrog Stranic. Dirnilo me je zelo neprijetno. Moja hči je imela takrat sedemnajst let. Eden izmed vzrokov, da sem prišel tu sem, je bila tudi moja želja, da bi njo odtegnil življenju v tej nezreli dobi ter jo privedel zopet vanje nazaj, ko bo že vedela, kaj je svet in kaj ljudje, ko se izkratka človek, če je sploh kaj na njem, začne že obračati iz zunanjosti v notranjost, pri sebi in pri drugih. Tako sem tudi upal, da bo potem znala izbirati izmed moških moža. Pa prišlo je pač tako, in v avgustu smo dobili pet huzarskih oficirjev na grad, med njimi nadporočnika grofa Laturja. Samo en teden so ostali tu, a Selma je bila že „izbrala za življenje“, kakor mi je ta neumni otrok patetično zatrdil, ko so bili odšli.

Tako me je usoda potisnila po sili v vlogo očeta, ki brani svoji hčeri „voliti po srcu“. In igral sem jo, to vlogo, s precejšnjo trdovratnostjo, dasi se mi je ustavljala do skrajnosti. In baš, ker je bila moja lastna hči kriva, da sem postal ves sprt sam s seboj, se je nabiralo v mojem srcu polagoma nekaj proti njej, da sem slednjič z neko zlobno škodoželjnostjo privolil . . . Človek je včasi res čuden: zadnji čas sem se ustavljal že samo zato, da sem se potem vdal s tem večjo ironijo . . .

Grof je naredil name najslabejši vtisk, ne glede na to, da sem jaz sploh proti vsaki mesalijanci. A takrat sem mislil, da ga je moje lepo, kakor jutranji cvet sveže dekle vsaj v resnici omamilo, in da ne sega precej zadolženi razuzdanec samo po mojem denarju . . .

Jaz sem moral vse svoje življenje delati trdo in z velikim samozatajevanjem in upal sem, da sprejme nekoč sad mojega truda spoštljiva roka človeka-delavca. A ker je prišlo drugače, sem porinil s sarkastnim nasmehom delež svoje hčere pred one skrbno gojene, dolge prste . . .

Enega vendar svoji hčeri nisem pridigal zaman: skrivati svojo dušo za svojim obrazom. Ko sta bila prvič skupaj tu, sem se pustil varati celo jaz in mislil sem že, da sem se zmotil. Drugo leto pa je bil gospod grof tisti, ki se mu ni zdelo več vredno spoštovati niti tihega mučeništva mojega nesrečnega otroka; in odtlej je spustila tudi ona krinko s svojega obraza pred menoj.

Dragi Lastan, morda se bo vam zdelo nekoliko čudno, da vam sam kažem s toliko odkritosrčnostjo, kar bi moral poskusiti s svojo

hčerjo vred skriti pred vašimi očmi. A prvič bi grof zopet sam skrbel za to, da vidite resnico, drugič vi niste človek, ki bi se pustil imeti za norca skozi vseh šest mesecev, in tretjič je moje načelo, da rajši sam odkrijem, kar se ne da skriti. Tako si kupim s tem vašo diskretnost, ker do skrivnosti, ki jo komu razgrne človek sam, ima tudi vse pravice."

In odtlej se mu je revica zasmilila, a nič več. On ji ni mogel pomagati . . . Ne, — na nikogar več vezati svojega srca, niti ne v preveč gorkem sočutju . . . Prišel je sem, da se mu to srce zaceli, in ne, da se zasadijo nove bolesti vanje. —

In zdaj se je zopet spominjal teh svojih sklepov, in grenko samozaničevanje se mu je razlilo črez dušo, ker je bil preslab . . . „In tako sedim tu in se silim k delu, da bi ne premišljeval o vsem, kar se je zgodilo z menoj, in ne morem vendar nič za to, če se zastrmim vsak hip iznova v zrak," je zamrmral temno predse.

Na steni je visela njena slika, in počasi se je ozrl nanjo ter jo gledal dolgo, dolgo.

„Ubogo bitje!" je vzdihnil. „Glej, tako ponujaš svoje srce okrog in prosiš, naj bi ga kdo sprejel. A zopet si se zmotila . . . Pride dan, ko odprem okno in pogledam ven črez to odprto planjavo. In sem izza mej pride do mene daljni glas, in vedel bom, da me je zopet poklicalo življenje . . . In morda zaprem okno hitro in burno. A drugi dan ga spet odprem in zopet me pokliče . . . In še za hip se bom obotavljal, potem pa vstanem in pojdem z odločnim, temnim obrazom od tod . . . Tam za ovinkom pa zavriskam in se ne ozrem več nazaj . . .

In morda bo kmalu to! . . . Kaj te je bilo treba!" je vzdrhtel naenkrat srdito in se ozrl sovražno na njeno sliko. „Nekje mora biti vendar kaj, kjer je vse tihó in kamor niti šumenje življenja ne more . . ."

Toda vstale so mu zopet njene žalostne besede iz srca, in zopet mu je postalo tako neznano čudno, da je moral iti ven . . . „Kaj naj začnemo pa mi, ki smo za vse svoje dni prokleti v tako-le strašno življenje? . . ." In če sta se zunaj srečala in so se jima ujele oči, je občutil zopet, kako se ju ovija nekaj tako sladkega in vendar tako groznega in kako spušča nekaj počasi svoje roke nad nju in ju hoče zaznamovati drugega za drugega . . . Samo še desnici si podasta v bogve kaki čudni uri, in k njima stopi krivda in poreče svoj svečani: „Ergo vos coniungo . . ."

Sedeli so pri večerji. Bilo je tretji dan po onem pogovoru zunaj pod lipo. In zopet so se jima srečali pogledi, in še nikdar

niso bile tako globoke njene oči... In ves se je zganil in strepetal, kakor človek v sanjah ko pada mehko, a vendar tako nevzdržno navzdol, pade v nepoznane, skrivnosti polne globine, in ne ve, kaj bo...

Naenkrat se je zganil in zdrznil ter pogledal plašno okrog sebe, ali ga kdo opazuje.

A oni tam so govorili mirno dalje, in nihče se ni več zmenil zanj. Bilo se je napravilo že samo po sebi, da je bilo omizje nekako ločeno v dva dela. Tam gori so sedeli grajščak, konzul in grof in imeli svoje pogovore; on, grofica z malo Elzo in oba dečka, Henrik in Friderik, pa so bili krog zase.

„Vi kot mož bi spadali pravzaprav tja gori na sever med može," se mu je nasmehnila grofica že drugi dan in namignila z glavo na gorenji del mize.

„O, pa je veliko bolj sladko živeti tu na gorkem jugu," je vzkliknil tiho in njiju oči so se srečale prvič v toplem umevanju... Tu prisrčnost, neprisiljenost, srce, od tam gori pa se mu je zdelo, da prav čuti, kako veje nekaj hladnega, ostrega doli k njim. In zbudilo se mu je takoj še daljno, nejasno spoznavanje, da je vse to tako-le radi grofa.

„A zakaj to?" se je vpraševal večkrat z že nestrpnim začudenjem. Saj je bilo vendar lepo gledati tega krepkega človeka, kadar je vstal in so zazvenele njegove srebrne ostroge, zazvenele tako trdo in mrzlo, kakor da so tudi one same del te brezkončno ošabne narave, in Lastanu je proti lastni volji in proti lastnemu srcu obstalo oko večkrat na njem. In ni se čudil, da se ga je grofica oklenila na prvi hip.

A še manj se je čudil, da je cvetje njenega srca tako hitro usahnilo ob njem. In če bi bilo zagorelo vse tam notri v njej in bi se bili razlili rdeči zublji od vzhoda do zahoda njene duše, še te plameneče rože bi bile morale pozebsti pred dihom iz njegovih prsi.

Samo glas tega človeka je bil skoraj nenavadno ljubezniv, in če bi ga bil človek zaslišal prvikrat v temi, bi bil mislil, da govori blag, prisrčen človek. In potem mu je zatrepetal okrog usten nasmeh, tako prijazen in dobroten, kakor bi se bil oglasil pod mehko roko melodijozen bron . . .

In tako je postalo včasi Lastanu čudno pri srcu in sam ni vedel, zakaj se ves zgane in strepeta, če se mu je oni naenkrat približal, in zakaj se je tako bal biti ž njim sam.

A menda je bilo tudi onemu baš tako, ker sta se izogibala na samem oba enako skrbno drug drugemu. Le če sta kdaj res

morala prebiti kak čas sama skupaj, sta postala drug ob drugem; toda tedaj bi bil moral misliti vsakdo, ki bi ju bil poslušal, da se umeta še prav posebno. A baš to je bilo: v strahu pred dušečim molkom sta se spustila — in oba kot spretna človeka brez težkoč — vselej takoj v hiter pogovor in se drevila v hlastnih skokih čez vso to praznoto pod seboj, čez vse te stotere zeve med njunima dušama, ves čas dalje in dalje, dokler ni prišel kdo, ki ju je rešil, da sta se mogla odpočiti . . .

In nekaj takega se je začelo goditi tudi že med Lastanom in grajščakom samim... Naenkrat se mu je zazdelo, da začenja zehati iz teh njegovih temperamentnih, varnih govorov, ki so ga izprva tako ogrevali, neka čudna praznota, da puhti iz njih neoznačljiv duh po plesnobi, in vsaka beseda mu je bila bolj in bolj, kakor da se trga le nekje raz neko površje in da se ni prerila iz globin globoke človeške duše. In v tem hipu mu je bilo, kakor da vse te modrosti nimajo nobene veljave, da so samo sive, prazne pene, in proti svoji volji je zastrmel v pogovoru z grajščakom često daleč predse in ni slišal ničesar več.

Edino še konzul ga je resnično zanimal. A mož je bil bolehen, ves ohromljen in do skrajnosti redkobeseden. Navadno je obedoval v svoji sobi in prihajal med druge le radi družbe. In potem je sedel poleg brata in pušil počasi svojo smodko. In včasi je prikimal. včasi omenil kaj vsakdanjega, a večinoma so šle samo njegove male, skoraj zelene oči malomarno od enega do drugega. In zaradi teh oči se je Lastan vprav zagrizel v misel, da skriva ta starec vse zaklade v svoji duši. In če so obstale te oči na njem, je občutil vsakokrat težko, a vendar prijetno zbeganost . . .

Nocoj pa se jih je prvič vprav zbal . . . Zazdelo se mu je, da mora biti že zapisana krivda na njegovem obrazu in v njegovih očeh...

Mučno čuvstvo mu je leglo na prsi in premaknil se je sunkoma na svojem stolu, da se je ozrla grofica rahlo začudeno vanj.

A v tem hipu se je zabliskalo zelenkasto tam od one strani in konzulov pogled je švignil naenkrat in trdo kakor prepoved med njune poglede in jih raztrgal jezno narazen.

Lastanu je oledenela kri v vseh žilah in strmel je prestrašeno tja in ni mogel premakniti svojega očesa, kakor da je starčevo zapičeno vanj. Šele čez nekaj hipov ga je konzul spet izpustil in se naslonil leno v svojem sedežu nazaj.

„Ta človek vidi vse!“ je strepetal Lastan. Ta sam pogled mu je povedal vse in ga posvaril, naj ne misli, da moreta varati tudi njega...

Tedaj pa se je grof počasi dvignil s svoje stolice in rekel, da gre še malo v mesto.

Vstali so vsi. Grof je poljubil hčerko na čelo in pokimal potem še drugim v pozdrav. In Lastan se mu je globoko priklonil, kakor da hoče skriti svoj obraz pred njim . . .

Vrata za naglo odhajajočim grofom so se zaprla, in Lastan se je zopet zravnal in se ozrl okrog sebe . . . A v tem hipu je začutil na svojem obrazu zopet konzulov pogled . . .

Stopil je naglo k durim na teraso in se obrnil v temo.

„Kaj greš ti že v svojo sobo, papa?" se je oglasila grofica. „Da? Jaz pa bi ne marala še, ko je tako lepo zunaj na terasi. Samo Elzo peljem spat, potem se vrnem. Gospod profesor, kaj ne da mi boste delali še kake pol urice družbo, če vam ni nadležno?"

„Jaz tudi še ostanem," se je oglasil konzul . . . „Če ima kake druge opravke, se gospodu profesorju ni treba ženirati."

„Ah ne!" je vzkliknil Lastan še skoraj preveč naglo. Ustrašil se je bil tega grofičinega povabila, a že čez hip je vendar spoznal, da je popolnoma naravno in da bi bilo sumljivo, če bi se umaknil. Zato je pristavil: „Samo če smem, sem gospe grofici na uslugo. Gospod konzul, ali vam smem pomagati?"

„Ne, hvala! Zdrsam se že sam ven!" je zamrmral oni ter se dvignil res sam, težko se opiraje na svojo palico.

Grajščak je odšel z dečkoma, grofica je odpeljala Elzo in nekaj časa sta bila s konzulom sama zunaj.

Konzul je molčal in gledal nepremično predse.

Tedaj pa je potegnilo naenkrat od vogla sem in završelo je čudno rezko v smrekovem gozdičku na desno pod gradom, tam daleč nekje na zahodu pa je votlo zabobnelo.

„Fej! To ni zame!" je vzkliknil konzul in se premaknil jezno na svojem stolu. „Človek res nima že nikjer miru. Sicer pa nima zmisla, da bi sedel ob tej uri tu zunaj in lovil trganje v svoje stare kosti. Ko pride grofica, jo naprosim, da me spravi v sobo, potem se pa sama kaj pomenita. Zdi se, da pride nevihta, in take noči je potem lepo gledati, le če je človek še zdrav in mlad."

Njega glas je postal naenkrat prijazen in prisrčen, le ko se mu je Lastan ponudil, da ga spravi on v sobo, se mu je zahvalil nekoliko rezko. „Zakaj pa ima človek nečakinjo!" je ublažil potem svojo opazko.

V tem trenotku se je vrnila grofica.

Konzul se je zganil in počasi vstal.

„Stric, ali hočeš, da ti grem po plašč? Nevarno je res, da se prehladiš in da te bo trgalo še huje!“ je stopila k njemu.

„Ne, ne, ni treba! Ah, zlodej!“ se je zasmejal nekoliko jezno, ker je baš v tem hipu skoraj sunil naravnost v njega leden val bolj in bolj ljuto preganjanega zraka.

„Že vidim, da moram zaviti svoj škelet zopet v gorke cunje. Stari vrag se oglaša že spet!“

Prestopil se je s težavo in se oprl na palico.

In Lastan je ostal sam. Bil je razburjen in nervozno je pritiskal spodnjo ustnico z zobmi. Vrgel je pokrivalo na bližnjo mizo, odpel si jopič in stopil na kraj terase, kjer je bril veter najmočneje.

Zagledal se je s temnimi, nejasnimi mislimi tja doli in se sunkoma obrnil šele, ko je zaslišal korake za seboj.

„Ah, gospa grofica! Že nazaj?“ je vzdrhtel.

„Že? Meni se zdi, da je bil ta „že“ precej dolg.“

Šele zdaj se je ozrl nanjo in opazil, da je silno razburjena. „Kaj vam je?“ je vprašal naglo.

A naslonila se je samo na držaj poleg njega in se zagledala tja doli v temo.

„Kaj je bilo?“ je zavprašal zopet že sam razburjen.

„Govorite vendar bolj tiho!“ je vzkliknila pridušeno in zopet umolknila.

In zopet šele nekoliko pozneje: „To je grozno, neverjetno!“

„Kaj, za božjo voljo?“

„Moj Bog! — — Res — — Da moram biti vedno jaz tista!“

„Vi? A kaj?“

Sklonila je svojo glavo globoko črez ograjo in molčala.

„Ah, saj je preveč gnusno!“ je vzdrhtela naenkrat, a pristavila takoj nato burno in proseče:

„A pustiva to! Uživajva raje te divne prizore! Poglejte!“ je pokazala tja doli črez črno, bolj in bolj divje se premetajoče smrečje vrhove v daljavo, kjer so se vžigali in ugasovali visoko po nebu navzgor plameneči bliski.

Njemu pa je srce zastalo. Ničesar ni mogel umeti, kaj ji je. Preplašeno in presenečeno so mu strmele oči vanjo. A samo nejasno se je belil njen obraz k njemu in zdaj si ga je zakrila še z obema rokama.

„Škoda, da ne smeva ostati več dolgo, tako lepo je tu!“ je vzdihnila in se počasi zopet vzravnala.

„In zakaj ne?“ je vprašal nehote.

„Zakaj ne? Moj Bog! . . . O, saj vi ne veste, kako strašno je moje življenje . . . In vedno strašnejše . . .“

Zadnje besede je skoraj kriknila; in ali je pristopil on k njej ali se je primaknila ona k njemu — stala je tik ob njem in na svojem ramenu je čutil, kako ji trepeče celo telo.

Tedaj pa je prišlo kakor ta vihra tudi nad njega in vzelo je njegovo dušo kakor odtrgan list in jo zadrevilo v divji vrtinec . . .

In obenem je legla bajna groza nanj in zazdelo se mu je, da je morala priti ta ura in da se ji je bilo zaman ustavljati.

In kakor od daleč so prihajale njene tako bolne in trudne besede:

„A nikomur na svetu bi ne bila potožila... Samo vam... ne vem, kako je to... samo vam sem lahko, sem morala, morala povedati, kako mi je... Saj nimam nikogar, da bi se naslonila nanj...“

„In če bi vi ne bili grofica Latur, bi jaz vzel zdaj vašo roko v svojo in bi vas prosil, da — — —“

„Ah, že zopet ta grofica Latur!“ ga je prekinila strastno. „Jaz nisem za vas grofica Latur — brezkončno nesrečna žena sem, ki ji je morda še v večjo nesrečo, da je spoznala vas, da . . . Ah, nehajte že vendar s tem, saj vidite sami, kako je — — —“

Strasten jok ji je zadušil zadnje besede in s strtim vzdihom se je zgrabila za glavo in naslonila svoje čelo na držaj . . .

Zagorelo je na nebu in obsijalo za hip to ubogo, sklonjeno bitje, a takoj nato treščilo trdo in rezko, da je zadrhtela zemlja.

Ona pa se ni zganila, kakor da čaka, čaka . . .

In položil je svojo desnico rahlo na njen pas in ji poskusil z levico privzdigniti glavo.

„Ne jokati, ubožica!“ se je sklonil mehko k njej.

Vzela je nemo njegovo levico v svojo roko in jo pritisnila k licu, in gorke solze so vrele črez njo . . .

„Ne, ne jokati!“ je ponovil zopet proseče in jo nagnil rahlo k sebi.

Tedaj pa se je vzravnala hipoma pokoncu, se ozrla naglo na vse strani, ovila svojo levico pod njegovim jopičem burno okrog njegovega pasu ter se vzpela hlastno k njemu. In vsesala je svoje ustnice z zamolklim, pridušenim krikom žejno v njegove.

Njemu pa je zopet srce zastalo, in stal je tam kakor pribit, ko je ona že spet zdrknila raz njegove prsi in zagrebla glavo zopet v svoje roke.

In strmel je v noč s široko odprtimi očmi in s sklenjenimi rokami... Drevesa so vršela in ječala, in bliski so švigali za bliski črez njega, in nebo se je lomilo, kakor bi stal tam spodaj na naj-

višjem hribu grozen velikan in bi bičal zdaj z ljutim bičem, spletenim iz ognjenih vrvi, v strašnih grozah tuleče temine, zdaj zopet vrgel bič besno od sebe v globine in zgrabil ogromno kladivo ter bil ž njim divje na črno naklo, da so prhale iskre kakor blazne na vse strani . . .

Greh! . . . Začutil je vso sladko strahoto te besede, in kakor da so tam nekje v noči pred njim završela mirno krila pošastnih furij . . . Storil je bil prvič v življenju nekaj, kar mora ostati skrito pred vsem svetom, potopljeno v črno, nemo noč, in ves težki misterij krivde se je bil razgrnil okrog njega in tega drhtečega bitja ob njem . . .

In zato se je sklonil zopet k njej, jo vzel mehko v svoje naročje in jo stisnil z bolestno pobožnostjo k sebi.

„Glej, zdaj sva svoja, popolnoma svoja!“ je zadrhtel. „V tej uri sva stopila iz vsega sveta tu noter v ta-le najin krog, stopila iz zveze življenja, ki je nama zdaj sovražno in tuje vseokoli, in pahnjena sva v globine te najine čudne, sladko-grenke skrivnosti . . .“

Zaihtela je, prijela njegovo glavo z obema rokama ter jo potegnila k sebi in ga poljubila, a jo naenkrat skoraj vrgla od sebe in zbežala brez pozdrava od tod . . .

In hip je še stal tam, potem je pa povesil glavo in stopil počasi v svojo sobo. (Dalje prihodnjič.)

Solnčni zahod.

Morje žari, zaplamtele so vode,
ogenj nebeški v njih sije, gori —
brezdna sijajna so se odklenila,
gledajo divno mi tajnost oči!

V njih je kraljestvo, in v zlate grobove,
k sanjam očetov visoki gre car —
duša zadivljena mi je umrla,
kaj ji življenja je temnega mar . . .

Tam je svetloba in luč in resnica,
v njeno obličje naj zrem vekomaj!
Smeje se večnost, poljublja me sfinga,
v njenih očeh sem zagledal svoj raj!

C. Golar.

A. N. Pypin.

Spisal **dr. Ivan Prijatelj.**

(Dalje.)

Velika Rusija se prebuja in razvija počasi, elementarno in pod udarci . . . Zakaj ni se še tako konsolidirala v svoji celoti, da bi bila živ, civiliziran organizem, ki bi porajal impulze iz sebe, odgovarjajoč na vsako svojo potrebo enotno z akcijo iz sebe samega.

Začetnik in duša ruskega pozitivizma Černyševskij je bil v usodepolnem letu 1855. sourednik Nekrasovljevega „Sovremennika“. Ideje svoje estetike je razložil v istem in prihodnjem letu v člankih „Skice Gogoljeve periode ruskega slovstva“. V njih je dvignil Gogolja nasproti Puškinu, onega Gogolja, ki je odkrival napake ruske družbe, pisatelja „Revizorja“ in prvega dela „Mrtvih duš“. Puškin mu je bil velik iz sebe in za vse one, ki imajo podobno konstrukcijo duha. A delovanje Gogolja je bilo „služba izvestni smeri“ socijalnega življenja. On je prvi v ruski literaturi dal pravec kritičnemu stremljenju. Gogolj in kritika Gogoljeve dobe (Bjelinskij) sta „cenila vsak fakt umetnosti samo po tem, kakršen pomen ima za rusko življenje. Zakaj trajno naslado daje človeku samo resničnost.“ In ruske potrebe to so predmet za ruskega pisatelja, one so njegova resničnost. „Priti do tega prepričanja in delovati ž njim soglasno, se pravi biti pozitiven človek.“ Stokrat lepši kakor vse, kar si človek izmisli, je resničnost, razvija dalje svoje misli v drugi razpravi. Vsa umetnost do danes ni mogla dati ploda, kakor je oranža ali jabolko. Najkrasnejši kip ne doseže nikoli živega modela. Vsa lepota resničnega življenja stoji brezprimerno više nego vse, kar je ustvarila tvorna fantazija. Umetnost je samo surogat resničnosti. Zato je najvišji cilj umetnosti — po moči reproducirati resničnost.

Zveza teh estetičnih idej, ki pravzaprav odpravljajo vsako estetiko, z ono dobo ruske družbe je očividna. Fakt je vse, a delovanje človeške misli, snovanje človeškega čuvstva in ustvarjajoče gledanje jasnovidne človeške imaginacije je Černyševskemu samo onemogel odsev resničnosti.

Umevno je, da je ta pravec odgnal od „Sovremennika“ pisatelje štiridesetletnike, zastopnike idealistne estetike: Feta, Turgenjeva,

Botkina i. t. d. Nekrasov, čigar meščanska muza „srda in žalosti“ je že zdavnaj nosila podobne črte v svojem mračnem obličju, bi bil rad vsaj Turgenjeva pridržal. A končno ni hotel njemu na ljubo žrtvovati Černyševskega in pozneje tudi Dobroljubova ne. In Turgenjev je pretrgal tudi z Nekrasovim in „nihilisti“ vsako občevanje. Svoje spise je priobčeval raje v „Ruskem Vjestniku“ Katkova; isto je delal tudi L. N. Tolstoj. Dostojevskega, Alekseja Tolstega, Majkova, Polonskega, Feta pa je gnala estetika pozitivistov naravnost v reakcijonarni tabor kneza Meščerskega.

Razdor med „čistimi umetniki“ in „odkrivatelji“ je postajal vedno večji. Med tem, ko so prvi pustili vplivati nase nove ideje, ustvarjajoč pri filozofsko-estetični strukturi svojega duha znameniti ruski realizem, so se poslednji vedno bolje oddaljevali od njih, tako da naposled niso priznavali nobene poezije več. Prirodoslovje jim je bilo vse. In ko jih je Turgenjev karikiral v podobi junaka „Očetov in sinov,“ je smelozaleteli Pisarjev s ponosom proglasil Bazarova za svojega junaka.

Delo pozitivistov za razvoj ruske družbe je ogromnega pomena, v umetnosti pa so njih ideje pisatelje njih struje bolj motile in ovirale nego razvijale. Najboljši primer za to je eminentno nadarjeni Gljeb Uspjenskij.

III.

Ko se je leta 1855. Černyševskij hotel posvetiti vseučiliškemu delovanju, mu je tedanji minister Norov konfisciral disertacijo vsled idej, ki jih je v njej zastopal. Leta 1860. je postal Pypin, vrnivši se z zapadnega potovanja, profesor evropskih literatur na peterburški univerzi. A čez eno leto je odstopil od stolice sam, ker v dijaških nemirih, ki so bili vzbuknili v onih letih, ni hotel biti vladni policaj. Postal je publicist, sotrudnik „Sovremennika“, ki ga je že urejal njegov bratranec. On ni prinašal v list nikakih novih idej kakor Černyševskij, ali delal je v zmislu nove struje s tem, da je objavljal skozi dolga leta fakte, materijale, človek bi rekel dokumente razvitka ruskega duha. In ko je bil „Sovremennik“ zasežen in Černyševskij pregnan v Sibirijo, je stopil Pypin 1866. l. v uredništvo novoustanovljenega „Vjestnika Evrope“, kateremu je ostal zvest do svoje smrti (dne 9. dec. 1904.).

Delovanje Pypinovo je bilo posvečeno temu, kar tvori podlago zgodovine človeškega duha: ruski etnografiji in gibanju duševnega življenja v Rusiji. Napisal je štiri debele knjige „Zgodovine ruske

etnografije", izdal prve povesti ruske pismenosti ter potem začel zasledovati tok življenja ruskega duha devetnajstega stoletja v dveh kapitalnih delih: „Društveno gibanje v Rusiji pod Aleksandrom I." in „Karakteristike literarnih mnenj od dvajsetih do petdesetih let." V dveh knjigah je izdal življenjepis in korespondenco Bjelinskega ter končno pristopil na podlagi teh podrobnih študij k svojemu največjemu delu: „Zgodovini ruske literature" v štirih debelih knjigah. Z Gogoljem in Bjelinskim je sklenil svoje delo. Že je bil začel v novih podrobnih študijah razglabljati tudi pogogoljevsko dobo, morebiti z namenom, da doda svoji slovstveni zgodovini še eno knjigo, ki bi bil v njej opisoval še svoje sodobnike, ko ga je ugrabila smrt sredi neumornega dela. Med tem ko je bil svoji knjigi o Saltykovu in Nekrasovu še sam izdal, so njegovi „Spomini" izšli šele po njegovi smrti in — nedokončani.

Leta 1858., ko je bival mladi Pypin v Pragi, je spisal na prošnjo Hanke nekaj pisem o takratni ruski literaturi. Hanka jih je priobčil v Časopisu musea král. českého (1858. XXXII. zvez. 3.). Že v teh pismih je razločno pokazal svojo barvo ter tesno zvezo s svojim časom. „Mi cenimo — pravi — poezijo Nekrasova kot najizvirnejši in najsilnejši izraz mišljenja sodobnega pokolenja. Sicer pa igra čista poezija pri nas sedaj manjšo vlogo nego v dobi Puškina. To se objasnjuje s tem, da je ruska literatura počenši od Gogolja izbrala drugo formo za svoje glavne plodove, namreč formo povesti in romana, ki globlje in praktičneje deluje na čitatelja, bolje razširja znamenite resnice. A tega je bilo treba ruski literaturi... Občinstvo zahteva sedaj od pisatelja, kaj naj piše, ono vidi v njem zaščitnika svojih moralnih interesov, ne pa razodevalca svoje lastne imaginacije . . ."

Že te besede same odkrivajo jasno zvezo Pypinovih idej z estetiko Černyševskega.

Posebno toplo piše mladi Pypin o Bjelinskem, o katerem pravi, da je vzgojil mlado pokolenje: „Med tem ko so slavjanofili govorili o narodnosti, je izhajal Bjelinskij v svojem obširnem kritičnem delovanju od drugega principa, od potrebe znanosti, in sicer zapadnoevropske znanosti, ki bi edina mogla razviti naše narodne zmožnosti in nas uvrstiti med izobražene narode. Vse naše sodobne nedostatke je razložil z nedostatkom evropske civilizacije, ki zato do danes še ni mogla zbrisati z nas našega azijatskega barbarstva."

To je tudi tenor knjige, ki je morebiti najbolj razglasila Pypinovo ime v zapadnih krajih: „Zgodovine slovanskih literatur",

izdane skupaj s Spasoviczem leta 1865. Pypin ni bil slavist, kakor pravi sam; on tudi ni bil slovanski literarni historik, on je bil zgodovinar razvitka ruskega duševnega življenja. Zato njegova knjiga ni bila slovansko literarno delo, ampak interen fakt ruskega družtvenega življenja v šestdesetih letih. Pypin ni pisal svoje „Istorije“ zato, ker je študiral slovanske literature — saj je bil poslan na zapad študirat germanska in romanska slovstva. — Pypin je po svoji moči in pomagalih, ki so mu bila na razpolago, študiral slovanske literature, da je mogel napisati to knjigo. Pisal jo je iz potreb in zahtev takratnega ruskega javnega življenja kot kritiko slavjanofilskih tendenc, s katerimi je tedanji čas baš obračunjal. — Rekel sem že, da sta pri pojavu šestdesetletnika izginila iz ruske javnosti zapadnik in slavjanofil kot društvena tipa. Postala sta nepotrebna. Zapadnik je bil šestdesetletnik sam kot materijalist ter ekonomik in slavjanofil tudi vsaj v toliko, da so ga zanimale samo ruske razmere, ruska resničnost. Ko si je pozneje kot „narodnik“ natanko izdelal svoj socijalni program, je celo sprejel vanj za narodnoekonomično podlago princip ruske občine, vsled česar so v devetdesetih letih pristaši „kapitala“ — marksisti navalili nanj. — V mladem pokolenju torej ni bilo niti zapadnikov niti slavjanofilov, a bili so v še živečem in delujočem starem pokolenju. In proti tem je pisal Pypin svojo knjigo. Hotel je ž njo dokazati slavjanofilom, da je brezplodno sanjariti in modrovati o zmagonosnem splošnem nastopu Slovanov, o tem, kako bodo zamenili zapadnoevropsko kulturo s svojo lastno. Rajši pokazati v dejanju, kakšno je to Slovanstvo in kolikšna je kultura njegova. Pypin je v svoji knjigi dokazal, da je slovansko edinstvo za enkrat še v meglah, ker si vsak posamezen slovanski narod prizadeva, da si s trudom in težavo ustanovi pogoje za lastno eksistenco; drugič pa je napravil bilanco slovanskih kulturnih prizadevanj, tiste kulture, ki naj bi v prihodnosti nadomestila romano-germansko. In rezultat bilance je bil mršav, morebiti še nekoliko bolj, nego je bil v resnici. To sta bila dva vzroka (Pypin-nestrokovnjak slovanskih literatur in Pypin - polemik), da so zapadnoslovanske in še posebej južnoslovanske literature v knjigi obdelane brez podrobnejšega, ljubezni polnega vpogleda v stvar, torej publicistično. Danes nam seveda ni treba pristavljati, da bi bil Pypin dokazal svoje teze, ko bi bil tudi skrbneje proučil in obdelal zapadnoslovanska slovstva. Pomanjkljivo poznavanje predmeta in krajevnih razmer in tradicij pa ga spravilo v protislovje celo z njegovimi lastnimi nazori. Isti Pypin, ki je že

v svojih dijaških letih sprejel za svojo slovansko idejo nazor kulturnega preporoda na najbolj udobni podlagi — na prostonarodnem jeziku v svrho razširjanja kulture, ki Slovanom edina more zagotoviti trajno eksistenco in za enkrat vsaj svobodno duševno edinstvo — isti Pypin v svoji knjigi ne more razumeti, zakaj slovenska literatura nastopa samostojno, ločena od hrvaške, in zato že prorokuje slovenskemu narodu poslednje reči. Tu je pač napravil sam isto napako, ki jo graja na Bjelinskem glede samostojne maloruske literature.

(Dalje prihodnjič.)

Sicilski kitici.

1.

Mesečna slika.

Opalnomoder šal zemljó pokriva,
sijajen v sredi, z zvezdami ob meji,
spi ulica in trg in dalja siva,
spi hrostek v travi in spi list na veji;
o deklicah pol v sanjah govoriva
in šetava se tiho po aleji,
spod reka, gladka kakor kača, živa,
vsa v luskah, ki srebrno se bleste ji.

2.

Premagan.

Z lepoto, ki brez ključa vse otvori,
prišla kraljica solnčnih dežela ;
moj grad prostosti pal je hitro : dvori
odprli na stežaj so vrata vsa.
„Tvoj sem, gospa, z menoj, kar hočeš, stori!
Tvoj sem, gospa, do diha zadnjega!“
No, ona gre in me pusti s tovori
sramu, bolesti, srda samega.

Pavel Golob.

Molitve.

I.

Po pestrem polju hodim v beli dan,
ko v solnčni strasti se zemljica smeje
in bajke sladke raz cvetoče veje
se vsipajo na svatovsko raván . . .

Z radostjo praznično me polniš, plan,
ko luč ljubezni te nebeške greje
in seme sil ti v večno krilo seje,
da blagoslov rodiš v poletni dan.

Vse sreče naše ta ljubav izvor je:
sopeč se sklanja siromak-seljak
nad plugom in poljano črno orje,

a v srcu trudnem nosi up sladak,
da nekdaj se zaziblje zlato morje
nad njivami, ko dahne vroči zrak!

II.

Boginj najlepša si v prelesti zlati,
kraljica Vesna, in tvoj blagoslov
je vedno isti in je vsekdar nov,
ti cvetja, sile, pesmi večna mati!

Ti nosiš nam nebeške blagodati
in srečo tihih nad pod revni krov
domov seljaških in v sijaj gradov,
ti dajaš cvet drhtečesveži trati . . .

O, blagoslovi me, priroda mlada!
Le tebi klanja tilnik Prometid,
ki žitja snuješ nam brezkončno nit:

brez rojstva, smrti, vztoka in zapada,
brez mej neba, brez črne sence Hada
tvoj čar v vesoljstvu večnem je razlit!

III.

Pozdravljam te, oj solnce koprneče!
Zakaj vzljubilo zemljo si takó,
da ogenj sveti siplješ vse na njó,
poljube žarke, plod stoter budeče?

Resnice znamenje si mi blesteče:
ti vir si luči silne, ki v temó
in v njene sužnje meče smrt strašnó,
pešice jasne, pravdo govoreče!

Kedor se v tvoji luči je preródil
in hrepenečih grudi pil tvoj soj,
k nesmrtnim ciljem pot izbral je svoj:

Nikdar ne bode po mrakovih blodil,
titana smeli klic ga bode vodil:
„Zemljanom srečo in bogovom boj!“

Vladimir.

Kadar v sanjave ti zrem oči . . .

Kadar v sanjave ti zrem oči,
vidim v njih dušo tvojo belo —
zdi se mi, da večer okrog žari,
da je morje v sanjah zašumelo . . .

Bel labod je priplul črez valove
v noč molčečo — kakor polnočni san —
in pozdravil gredoč je bregove,
v luninem blesku vzblestel črez plan . . .

Kroginkrog je brezmejen mir,
rahlo le diše valov šepetanje,
lahno drhti skozi noč zefir
in trepečejo v vzduhu blažene sanje . . .

Duša je sreče globoko morje,
kadar ti v tvoje zrem oči . . .
Zdi se, da v noč se zavija obzorje,
zdi se, da v zvezdah nebo žari . . .

Spitignjev.

Črtice o burji.

Spisal **dr. H. Dolenec.**

III.

Priznati moram, da delam krivico tistim, ki sem jim v svojem uvodu obljubil, da jih seznanim z burjo. Posegel sem kar v dogodke in učinke burje, ne da bi jo bil vsaj nekoliko opisal.

Burja je huda sapa, vselej hladna, po zimi pa mrzła, da še kožuh prežene. Nje silo in moč naj dokažem z naslednjim primerljajem.

Menim, da je bilo leta 1893., ko sem lovil po Ljubljanskem barju. Okoli treh popoldne nastane hud vihar, ki je tudi dež nanašal. Ko je ponehalo, sem se odpravljal proti domu in lovil mimo Črne vasi proti Ižanski cesti. Bil sem še kakih pet streljajev od nje, kar se zopet zažene strašanski južni piš. Razsajal je tako silno, da je kar vpričo mene na tla potlačil staro brezo. Le še dober streljaj sem bil od Ižanske ceste, ko se pripelje in postoji ravno pred „Mokarjem“ eleganten voziček z iskrima konjičema. Kočijaž skoči doli in naglo vzpne streho in eden gospodov mi namigne z roko in pokaže, da ni več prostora zame. Naglo oddrdra kočijica z vzpeto streho in jaz gledam za njo in se čudim, da je vihar ne preobrne z napete ceste v jarek. Vihar je bil grozen, kakršnega jaz še nisem skušal. To sem si mislil, toda, ko le gledam za vozičkom in opazim, da ga vihar niti ne zanaša, mi je kar šinilo v glavo: „Prijatelj, kaj se groziš in plašiš? To je le sapica proti pravi burji! Da burja zaloti lahko kočijico z vzpeto streho na planem, kakor je Ižanska cesta, ne v jarek, ampak črez njega bi pometla ž njo in konja potegnila za seboj.“ Kar pomiril sem se in tem lože korakal proti Ljubljani, ker sem imel sapo za hrbtom. Gledal in oziral sem se le toliko, da mi ne prileti na život kaka debelejša veja, ki jih je kar lomilo s takrat še ob kraju ceste stoječih jagnedov. Še predno sem dospel do botaničnega vrta, je bilo že vse mirno in po cesti le dosti ljudi, ki so se mi čudili, da sem bil pri takem nevremenu pod milim nebom. Drugi dan sem imel opravka na deželi in se peljal proti Šmarni gori. Povsod in posebno dosti okrog Gamelj je ležalo

po tleh sadnega drevja in drugih dreves, ki jih je vihar kar s koreninami iz tal izpulil.

Toda ta vihar, ki je izroval toliko drevja, odkril strehe, podrl kozolce, ta ni bil niti senca silovite burje, kajti ne samo človeka, tudi lahko kočijico z vzpeto streho je pustil na cesti, da je šla svojo pot naprej. Veruj mi, neverni Tomaž, da bi, ko bi le pol dne vihrala prava pravcata burja črez Ljubljansko polje, na njem ostalo le še malo dreves pokoncu in za par let bi bila kurjava poceni! Le poglej, ko prideš na kraška tla in na mesta, po katerih burja najbolj drevi in ki se imenujejo „zbrisi", kako je tam drevje opravljeno, da se more silovitosti burje ustavljati. Na strani proti burji deblo nima vej. Stranske in prednje veje se tiščijo bolj skup, vrh je uglajen in prihuljen, najbolj razpostavljena drevesa so le pritlična in tudi pri lepem vremenu se hulijo kakor že prevegajoči, toda še trdni starčki, ki imajo klobuke pod pazduhami. In kako je zakoreničeno tako drevo! Ponajvečkrat je na strani proti burji debela korenina kar na površju. Vidi se, kakor da bi bilo drevo spočetka kar po tleh raslo, češ, da se trdno poprime na tem mestu, in vidi se, kakor da bi bil še dober kos debla spojen z rojstnimi tlemi, kajti kakor debela žila se steza ta površna korenika gori v deblo. Tla pri takem drevju so ponajveč skalovita in le med skalicami se vidijo travnate bilke in kaka cvetka. Rahle zemlje ne najdeš po zbrisih. To je burja že davno odnesla, ko je bilo prvotno drevje prišlo pod sekiro. Mnogo let je treba, da se po zbrisih zopet uraste rast, izprva seveda le grmičevje, in iz tega pričetka nastane pritlikav gozdiček.

Pozneje izrečem v teh vrsticah svoje mnenje, kaj da je vzrok, da severnovzhodna sapa na notranjskih tleh postane tako silna in se izpremeni v burjo, ki pa ravno po dolinah, katere so proti severu zavarovane, najbolj razsaja. Še prej pa moram ugovarjati mnenju, da je burja ustanovila Kras in ga še ustvarja.

Kras sega po geoloških popisih še prav na Dolenjsko in do Ljubljanskega barja. Toda med ljudstvom velja za Kras tisti del notranjske in primorske zemlje, ki nima več gozdov in ki se pričenja na eni strani ob robu Šneprškega gozda ter sega črez Čičarijo in se pričenja na drugi strani nad Vipavsko dolino in sega do Furlanije, do Jadranskega morja in doli v Istro. Prepričan sem, da so tudi po teh tleh rasli kdaj lepi gozdovi, črez katere je brila burja, toda sekira ter nebrižnost ljudstva in še bolj pa nemarnost oblastev so provzročile, da so postala tla plešasta in je jelo kamenje iz tal moleti. Kraška tla so plitva in imajo kakor navadno gozdna tla rahlo

zemljo. To je burja lahko odnašala. Ne smemo pa misliti, da so gozdove posekali kar do kraja. Ne, sekali so lepše in posebno za ladje porabno drevje, drugo je ostarelo in ostarelo drevje ne daje več semena, in ko so ti ostanki minevali, so nastale, kakor sem prej omenil, goličave. Vsled pomanjkanja drevja je primanjkovalo tudi dežja in vlažnosti, in to je bil pravzaprav glavni vzrok, da so posebno južne lege kraškega sveta popolnoma zgorele. Taka tla so kakor nalašč za pravi Kras, katerega je tudi umetno le težavno pogozditi. Severne plasti, ako po njih burja še toliko brije, boš prej zasadil nego južne, na katerih je vročina uničila vso prst, in zato so južne plasti tudi bolj gole in bolj skalovite. V zimskem času zemlja na severni strani tudi pomrzne, da je ne more rušiti burja. Burja pa nanaša tudi seme iz daljnih krajev in ga ponajveč posaja po severnih tleh. Še pred petdesetimi leti se je pisalo in tudi v Ljubljani javno predavalo, da burja povečuje Kras. Šele v novejšem času se čujejo tudi nasprotni glasovi, in tudi jaz trdim, da bi, ko bi pašo in sekanje brinja po kraških tleh ustavili, burja sama polagoma zaplodila in pogozdila Kras, kolikor ga je ravnega in proti severu obrnjenega. Ne bom nadalje razmotrival te misli, saj moj namen ni, opisovati Kras in svojo vednost o njega pogozdovanju trositi med svet, toda kakor zagovornik burje, za katerega sem se oglasil, sem se moral pobriniti tudi za nje dobre lastnosti. Saj bom tudi še dovolj hudega povedal o njej.

S tem pa modrovanja ne more biti še konec, ker sem že obljubil, da bom nastop burje skušal pojasniti tudi s fizikalnega stališča. Seveda storim to kot prav pohleven pripovedovalec, in nikakor ne želim, da bi se učenjaki črezme usuli in mi očitali, da jim le vodo kalim in da bi najbolje pogodil, da jim grem kar s poti. Hitro me bo burja odnesla, le par vrstic bom napisal svojim dobrovoljnim čitateljem, ki me že poznajo in vedo, da se le prav na rahlo lotim učenjaštva, potem pa hitro nazaj odletim med zadovoljstvo in zabavo.

IV.

Prosil bi kakega prijatelja, da vzame v roko toplomer, ko kaže dvajset stopinj pod ničlo, in se z menoj napoti po veliki cesti peš iz Ljubljane v Trst. Na ljubljansko ravnino ne sme tiščati megla, kajti potem ni burnega vremena. Ako je pa Ljubljana jasna, potem si bodi v svesti, da pri nas na Notranjskem burja brije. Do Logatca se toplomer ne bo dosti izpreminjal, mogoče, da zleze še niže, jel se bo pa dvigati, ko hitro prideva vrh planinskih rid, kjer naju bo

že burjica pozdravila. Hitela bova proti Postojni, kjer naju bo jelo zebsti in nama bo od vedno hujše burje zima lezla zmerom bolj pod obleko in do kože. In predno stopiva v Postojni v kako gostoljubno gostilno, pogledava še enkrat na toplomer in se prepričava, da se je dvignil že do deset stopinj. Prijatelj, ki tega še ni skušal, me debelo gleda in, ko sedeva v gostilni za mizo, me takoj vpraša, kaj to pomeni, ko ga vendar mraz pri dvajsetih stopinjah ni tako poiskal, kakor odkar sva stopila na burna tla. Jaz ga pomirim in mu velim, da naj brzda svojo radovednost do konca najine poti. Ko sva se zadostno okrepčala, kreneva naprej proti Krasu. Joj, kako burja raste in kako pritiska mraz! Do postojnskega mostu kar tečeva in potem zopet bolj polagoma korakava do Razdrtega, tam pa zopet ne kaže kakor zadnjih deset minut poteči v vas. Ko tam pogledava zopet na toplomer — o čuda! zopet se je dvignil za dve stopinji. Tukaj se dobro okrepčava in prenočiva. Jaz, ki sem temu vajen, spim kot polh, prijatelj mi pa zjutraj pove, da ni trdno spal, da ga je vedno bobnenje in udrihanje po oknih dramilo in da me je hotel parkrat prebuditi in me vprašati, ali nama ne preti kaka nevarnost.

Zgodaj se odpraviva in ni naju treba priganjati, da hitro pojdiva, kajti mraz nama je naenkrat do kože in burja naju poganja, da sva domalega za pol ure v Senožečah. Hitiva naprej in komaj sva deset minut iz trga, pa jame burja tako razsajati in mrzlota tako sili v človeka, da me prijatelj, ki se je zaveril, da tudi on ne odneha, dokler jaz ne, kar začne plašljivo pogledovati in z očmi povpraševati, ali bova v resnici naprej silila v grozno puščavo in v zmerom večjo burjo in hujši mraz. Meni ni mogoče govoriti in sotrpinu pripovedovati, da sva sedaj na Skrilavcah in da prideva, ko jih prestaneva, na Gabrk, o katerem piše že Valvasor, da se vsak obrne, kdor ni burji na tem kraju vajen, ker ga je strah, da mu sapa ne popiha duše iz telesa. Srečno sva premagala tudi Gabrk, in ko prideva do Bajte, pogledava na toplomer in prijatelj kar ostrmi: zopet se je dvignil za par stopinj. Od Harij naprej do Sežane nama je tudi hitra pot, kajti ogrela se nisva prav nič in burja se je nama pa tako zaganjala v hrbet, da sva šla, kakor bi imela kreljuti razprostrte. Po kratkem oddihljaju mahneva proti Opčinam in moj prijatelj pričakuje že težko, da pride za rob in mimo piramide, češ, tam bova pa v zavetju. Oj, kako se je motil! Prav do mesta naju spremlja burja, in ko prideva na trg pred veliko vojašnico, morava kar zavrniti se za hiše, da naju piš še za zadnjo oplat ne izpodnese. Kar vidiva ljudi po ulicah, vsi hitijo, kolikor

morejo naprej. Vsak tišči roke v žepih, ako mu ni treba držati klobuka, in vidi se vsak bolj premražen nego ljudje v Ljubljani, ki so hodili po zraku dvajsetih stopinj pod ničlo, dasi v Trstu našemu toplomeru primanjkuje le še dveh stopinj do ničle.

Kajpada greva s prijateljem v dobro gostilno, in ko se nekoliko okrepčava, se takoj pokorim njegovim radovednim pogledom in mu jamem razkladati svojo fizikalno bistroumnost. Po mojem mnenju je južna toplota že označena po vsem Krasu, in tudi da ni burje, ampak tih mraz, je ta dosti manjši nego od Postojne naprej proti Ljubljani. Jaz pomnim v Ljubljani že večkrat dvajset stopinj mraza, v svoji rojstni vasi, ki je za 400 metrov više nad morsko gladino nego Ljubljana, pa še nikoli ne nad štirinajst stopinj. Kar je pa notranjskega sveta v nižini, kakor v Vipavski in Bistriški dolini, tod pa domalega še za sneg ne vedo, če jim ga ne nanese burja. In ravno po teh dolinah imajo pa najhujšo burjo. Vidiš prijatelj, črez Skrilavce sva midva še prešla in le parkrat sva se pristavila, da naju ni burja s ceste potisnila. Da sva midva pa šla z Razdrtega namesto naprej po Tržaški cesti proti Vipavski dolini in torej krenila na Goriško cesto, bi ti, ki nisi vajen, od Šentvida naprej do Vipave ne bil prišel. Prepričal si se tudi, da v Trstu ni bila burja nič manj silna nego na Skrilavcah, le nekoliko manj mrzla je vela. In jaz pravim tako: burja ni drugega kakor silni efekt med naglo izpremembo mraza in gorkote in v dolinah je burja tem silnejša, ker je tam toplota neprimerno večja. Severni mrzli zrak, ki se je po grintavcih in hribovju še bolj ohladil, kar z najhujšo silo drevi v gorkejše kraje in kar naravnost pada v še gorkejše doline po svoji specifični teži. Vprašuješ me: Zakaj pa gorkota ne prehaja s tako silo od juga proti severu? Zato ne, ker se jug na morju bolj zenači in je ravno tako gorak na Krasu kakor v Ljubljani. Sam si se pa prepričal, da je med Ljubljano in Trstom pri mrazu do osemnajst stopinj razlike. Da si pa mraz bolj občutil, ko sva prišla v gorkejše kraje, je vzrok samo to, da ti čimdalje silnejša sapa prepihava obleko, ti sili v rokave in najde sploh vsako odprtino. To so moje misli o silnosti burje in v daljši razgovor se jaz z umetnega stališča ne spuščam. Ako boš čital, kar bom o burji napisal, najdeš morda še marsikaj, kar to moje fizikalno stališče podpira, modroval pa ne bom več. Seveda kar tiho sedaj ne bova sedela in drugega predmeta si tudi ne bova izbirala. (Dalje prihodnjič.)

Književne novosti

A. Aškerc: Mučeniki. Slike iz naše protireformacije. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. Cena 3 K.

Nekaj prav posebnega v našem slovstvu je ta knjiga, in kdor se nameri nanjo, vsak se ustavi ob njej. Že ta slika na čelu! Lepa ni in všeč morda ni nikomur, ali svoj posel opravlja izborno; da bi bila komu baš všeč, na to tudi ni preračunjena. In vsebina? „Lepa“ v tistem nejasnem in v zavesti vendar jasnem splošnem pomenu morda niti ne namerava biti in docela všeč je ne vem komu, ali svoj posel opravlja izborno. Učinkuje pač najprej dvostroko, pozitivno in negativno: tu zbuja, nemara namenoma, gnev in ostro obsodbo, tam glasno pritrjevanje; a vmes zbuja, ne namenoma, indiferentno ravnodušnost, in ta je napram Aškerčevim delom nekaj novega.

Vse to je v značaju knjige. Markantna osebnost, kakršna je Aškerčeva, poriva ob vsakem nastopu voz načel za korak dalje. Tako se mi je ob tej knjigi vrivalo načelno vprašanje o razmerju med pesništvom in med ognjevitim prepričanjem, ki bi ga najbolje imenoval entuziazem. Po Platonovem mnenju pesnijo vsi pesniki v nekem entuziazmu, ne popolnoma se zavedajoč dogodkov v svoji duševni delavnici; zato obsoja Platon pesnike kot nezavestne blodilce. Tako je lahko pisal velmož, ki je imel sam pesniški dar kakor malokateri zemljan; mi bomo seveda rekli, da pesem brez entuziazma ne greje. — Zdaj pa obrnimo razmerje: je li kak entuziast tudi pesnik? In so li njegove entuziastne besede tudi poetične? Morda so, morda ne. To je odvisno od predmeta, ki navdušuje, in od nastopa dotičnikovega. Kritik F. Salten stavi entuziaste in pesnike v ostro nasprotje, govoreč o Berti Suttnerjevi, entuziastni apostolici miru. O njeni knjigi „Proč z orožjem“ pravi, da na njej ni hvale vredno nič, ne umetnost, ne lepota, ne obrazovalnost, ne jezik, v največji meri pa prepričanje in entuziazem; taka knjiga bi pravzaprav ne smela pripadati slovstvu, ne umetnosti, ampak le i d e j i; tista knjiga je prišla le propagandi na pomoč kot krepka zaveznica in brhka agitatorica.

Nehote mislim na to knjigo ob Aškerčevih „Mučenikih“; razlik je seveda premnogo, a vendar se mi zdi, da bi Aškerčevo delo kot — ne morem drugače reči — agitatorna knjiga našla več naklonjenih sodnikov nego kot literarna prikazen. S tega stališča bi se na pr. dalo opravičiti, da so v njo sprejete pesmi kakor „Ilija pred Jurjevim kloštrom“, v kateri se izkaže tristo „junakov“ s tem, da so „jeli meso in pšenični hleb, v kleti se vinca napili“, ali pesem „Stopistran in hudič“, ali prva polovica pesmi „Flerič“, ali „Jezuitov spremljevalec“ (= hudič), ali „Kmet Zagorjan in kelih“, kjer kmet, na smrt bolan, pokliče protestantskega duhovnika zato, ker ne prinese samo hleba, ampak tudi kelih dobrega vina, ali „Trije sodi“, ki so napolnjeni s knjigami. — Te in take pesmi in misli bi na pr. pred prostim ljudstvom, ki ljubi take groteskne, na robato stran zasukane domislice, kot agitatorno sredstvo več zalegle nego najtemeljitejše dokazovanje in najpoetičnejše pesmi, osobito ako bi kaj takega g o v o r i l kdo z živo besedo. — V pričujoči knjigi pa to nekoliko kvari splošni vtisk.

Računati je torej s sedanjo individualnostjo našega pesnika; na zunaj hoče nastopati, kakor bi bil le entuziast, a v srcu je le pesnik. To dvoje se bori v njem

in borba postane skoraj mučna, kadar hoče entuziast kar poveljevati pesniku. Saj hodita pristen entuziast in pristen pesnik res povsem nasprotna pota; pesnik se vrača iz polnega življenja, obložen z vtiski, vedno v svojo tiho delavnico; entuziast pa se vname v tihi delavnici, potem drevi iz nje v burno življenje, da neposredno razširja svoje plodove; pesnik spiše svojo knjigo in je ž njo povedal, kar je imel povedati; entuziast morda začne s knjigo, a potem deluje aktivno ž njo in preko nje, vedno se kretajoč med življenjem in umetnostjo, a je običnо prežarek, da bi se mu posrečilo umerjeno umetniško učinkovanje.

Aškerc je in bo pesnik; a skušal je nastopiti kot entuziast in izbral si je snov, ki bi bila hvaležna za takega; kot entuziast jo je obdeloval v pesniški obliki in zato je tam, kjer se pozna ta posebnost očitno, omagoval ali pesnik ali pa entuziast. Vendar takih slučajev v veliko korist knjige ni premnogo: pesnik je končno zmagoval!

Snov, ki si jo je izbral, je zaradi pestrosti tudi za pesnika hvaležnejša nego na pr. Trubar. Najvažnejše pa je, da se je Aškerc povrnil k onemu načinu svojega pesniškega obrazovanja, ki je prav pristen njegov in pri njem v najboljših rokah: k pripovedni pesmi v obsegu balad in romanc. Edina širša, prizorna, ki je v tej zbirki („Jurij Dalmatin"), se ni posrečila, ker je pogovor med tistimi tremi tolovaji, ki „ležijo na trebuhih", čisto neplodovit; a drugi in tretji del, spevana v tonu romanc, sta prav lepa. — Tako je Aškerc dosegel, da se knjiga bere gladko in z zanimanjem. — Velika zasluga mu gre nadalje, da je izkopal iz pozabljenosti marsikako občinstvu tujo osebo in tuje dejstvo ter jih opremil z živimi barvami, tako da bi se te pesmi dale porabiti kot vložke v kaki zgodovini protireformacije. Kjer je nedostajalo zgodovinskih oseb in dejstev, tam je ustvaril s sebi lastno plastičnostjo duhu časa primerne tipe, na pr. kmetske. — Snov je tudi historično urejena; začenja se s „Himno slovenskih heretikov", z nastopom Jurja Dalmatina in s „Trubarjevo smrtjo"; potem se vrstijo v značilnih dejstvih dogodki do propasti luteranstva in zaključuje se zbirka z epilogom „Tožba slovenskega ljudstva v protireformacijski dobi". — Baš ta zasluga gre Aškercu brez prigovora: posvetil je v ono temno dobo našega slovstva, ki se bo zdaj dala na obe strani ilustrovati z njegovimi pesmimi.

Razume se, da se pesnik ni omejil le na protestante, ampak da nastopajo soglasno z zgodovinsko resnico tudi protireformatorji kot taki. Nič ne de, da se zaradi tega naslov „Mučeniki" ne ujema popolnoma z vsebino; iz prologa („pradedje naši lutrovski so to, svobode to so naši mučeniki") je razvidno, kako nam je umevati izraz „mučeniki". To je treba imeti pred očmi, sicer se bo bralec čudom vprašal, kaj ima z mučeništvom opraviti na pr. pesem „Škof Hren v Vinjem Dolu", kjer je župniku vinska klet biblioteka (motiv kakor v „Listu iz kronike Zajčke" iz l. 1890.), in druge.

Ker so torej lahko bili oboji nasprotniki predmet pesmim, je imel pesnik vobče dokaj hvaležno polje; a nedostajalo mu je vkljub temu, da je vestno študiral zgodovinske vire, velikih idej in znamenitih dogodkov, ki bi se bili dali plodno utelesiti. Največja ideja je bila pač ideja svobode; ali njo je bilo težko utelešavati pri zastopnikih nižjih slojev, ki so se pesniku zlasti nudili v virih; saj je znano, da so voditelji protestantstva kmalu ali se izpokorili ali izginili iz dežele; vrhutega ti — Nemci — niso bili z ozirom na prolog „naši predniki"; pri nižjih slojih pa se zmisel za svobodo kaže često v kaj čudni obliki: brez davkov dobro jesti in piti ter svobodno kleti in udrihati. (Prim. ciklus „Skakači", „V krčmi pri belem

medvedu", „Luteran Kremenjak".) — „Stara pravda" bi bila hvaležna snov, a za pesnikovo sedanje namene je bila tem manj porabna, ker jo je že pred 16 leti opesnil tako izborno, da zdaj samemu sebi pač nima ničesar dostaviti; to velja res o „Legendi o Novem kloštru", kjer se še enkrat opeva ista snov. O „Iliji pred Jurjevim kloštrom" smo že govorili. — Dejstvo, ki se da dobro izrabiti, je nadalje sežiganje knjig; pa tudi v tem oziru je Aškerc v pesmi „Luteranski kres" v svojih „Novih poezijah" na str. 101.—104. že l. 1900 v dovršeni obliki postavil samemu sebi nedosežen vzorec. Vendar je ta motiv kot najpriročnejši in najdovzetljivejši poinačeval na prerazlične načine tudi v „Mučenikih", ne vedno srečno. Z neopravičljivo pretiranostjo se pravi že v prologu, da se od požiganja knjig kadi „siv dim nad dolinami in vrhovi", takisto na str. 101. v „Auto da fé" (to je vzorec za naslovno sliko). L. 1900. je bolj pravo zadel; češ, da te bukve niso rade gorele; zato so jih polivali z oljem in pomagala je klasična branjevka Urška iz Kurje vasi s piskrčkom. Izborno pa je pesniku uspela isti snovi posvečena pesem „Aleksandrijska knjižnica". Tako v virih res ni bilo najti mnogo navdušujočega, a kar se je našlo, to je z vnemo porabljeno. Znamenito je, da spadajo baš pesmi, posvečene ženskam, med najboljše v zbirki; te ženske kažejo gorečnost in neupogljivost in njih nastop odseva res poezijo. Kar se tiče poetične vrednosti, je na pr. daleč nad „Dalmatinom" pesem „Opatinja Suzana", prava Aškerčeva je „Klara Javornikova", dobra je tudi „Helena Bernardinijeva", slabša „Ana Znojilšekova". Ena izmed tistih, v katerih govori res tudi srce, je „Župnik Lapicida" in globoko sega v vsakem oziru dobra „Poslednji šolski dan". Zanimivi sta „Peter Kupljenik" in „Kovač Iskra", pri „Jurju Bohincu" je zadnja kitica odveč. V stilu lahkih romanc je spevana „Na gradu Lanšprešu"; dokaj medlejša je „Na Dobraču"; všeč mi je „Golška legenda" in „Ferdinandov razglas" in jezgrovita je „Luterana Kremenjaka pridiga na ulici".

Splošno oni dobi so posvečene naslednje: „Prolog", „Tožba slovenskega ljudstva", iz katere zveni trpka resignacija; nadalje glasno doneča „Pesem izgnancev". Sem bi tudi uvrstili „Voznika Kosa sanje" in morda najkrepkejšo v celi zbirki „Neizpokorjen grešnik". — Ostale pesmi opevajo protireformatorje, zlasti Hrena. In primeril se je čuden slučaj: prav pesmi te vrste so najboljše v zbirki! V vsakem oziru lepa je pesem „Francesco Barbaro"; tu zadonijo iznova pravi Aškerčevi akordi; po duhu in obliki spominja tudi ta pesem na „List iz kronike Zajčke". — In Hren! Pesmi: „Škofa Hrena jutrna molitev" ali celo „Hren v cerkvi sv. Lizabete" in še štiri druge nam slikajo tega za svojo stvar gorečega moža tako, da nam kar ugaja. Le pesem „Tomaža Hrena čuda" je zašla pregloboko.

Tako prinaša knjiga vsakemu nekaj in je za razvoj našega pesnika znamenita, zlasti zato, ker je v njej povedal v absolutno določeni obliki svoje veroizpovedanje, povedal pogumno, bodi nam všeč ali ne.

Dotakniti se moramo tudi tehniških stvari. Motijo nas semtertja mašila in razvaljene podobe. Ne bojimo se „vraga" v — rimah, a naveličamo se ga; v vzvišenih pesmih bi ne smelo biti „trebuha" itd. Na str. 6. se započetek tihega razgovora primerja obširno z — jezom, ki se naglo odpre; na str. 24. iz pipe (pri sodu) nič ne teče „vlaga" (?) — samo zaradi rime z „vraga". Nejasen je stavek na str. 26.: „Kaj se je zgodilo, da ko črn je prst nad slovensko zemljo razprostrt".

Kdor hoče Aškerca poznati, ta naj poseže tudi po tej knjigi; kdor ga hoče študirati, ta mora poznati knjigo do pičice: zanimal ga bo v Aškercu zlasti entuziast.

Dr. Jos. Tominšek.

Knjige „Slovenske Matice“ za leto 1905 so sledeče: 1. Anton Knezova knjižnica. XII. zvezek. Uredil Fr. Levec. 2. Prevodi iz svetovne književnosti. II. zvezek. Beneški trgovec. Igrokaz v petih dejanjih. Spisal William Skakespeare, poslovenil Oton Župančič. 3. Spomini. Spisal dr. Jos. Vošnjak. I. zvezek. 4. Slovenska bibliografija. I. del: Knjige. (1550—1900). Sestavil dr. Franc Simonič. 5. Slovenske narodne pesmi. 9. snopič. Uredil K. Štrekelj. 6. Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. VII. zvezek. Uredil L. Pintar. 7. Letopis „Slovenske Matice“ za leto 1905. Sestavil in uredil Evgen Lah.

Koledar družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1906. Izdalo in založilo vodstvo. Cena koledarju, ki nadomešča obenem nekdanji „Vestnik“, je 1 K 20 h. Ker se vodstvo nadeja primernega dohodka od razprodaje koledarja, ga bo gotovo naše občinstvo pridno kupovalo, tem bolj, ker se nahajajo v njem trije zanimivi, na našega Prešerna nanašajoči se spisi, ki so jih spisali društveni predsednik msgr. Tomo Zupan, g. Ivan Vrhovnik in g. I. Pobolјšar.

Slovensko-Amerikanski koledar. 1906. Izdalo in založilo uredništvo: „Glas Naroda“. XII. letnik. New York. Cena 30 centov. Ta koledar mora zanimati zlasti iz tega vzroka, ker je nekako zrcalo kulturnega življenja amerikanskih Slovencev. Kaj znamenitega baš ne nudi njegova leposlovna vsebina, a navdajati nas mora z zadovoljstvom že golo dejstvo, da naši prekmorski bratje v trdi borbi za eksistenco sploh še čutijo potrebo po domači dušni hrani in da so sploh med njimi še ljudje, ki pišejo v svojem materinem jeziku. Preprostemu čitatelju, kateremu je namenjen, nudi ta koledar vsekakor mnogo in uverjeni smo, da bi ga narod tudi v stari domovini rad pregledaval in čital.

„Matica Hrvatska“ je razposlala za leto 1905 svojim članom sledeče lepe knjige: 1. Hrvatsko kolo. Naučno-književni i umjetnički zbornik. Knjiga I. 2. Savremena Evropa ili karakteristika evropskih država i naroda. Napisao Stjepan Radić. Poučna knjižnica „Matice Hrvatske“. Knjiga XXXI. 3. Evgenij Kumičić: Jelkin Bosiljak. Pripovijest iz istarskoga života. Zabavna knjižnica „Matice Hrvatske“. Svezak CCLXXXVII.—CCLXXXVIII. 4. Vjenceslav Novak: Zapreke. Pripoviest iz savremenoga hrvatskoga života. Zabavna knjižnica „Matice Hrvatske“. Knjiga CCLXXXVII.—CCLXXXIX. — 5. I. Perkovac: Pripoviesti. Iz bojnoga odsjeka. Sa životopisom I. Perkovca od dr. Ivana Zahara i slikom piščevom. Zabavna knjižnica. Svezka CCIC.—CCICII. 6. N. A. Nekrasov: Komu je dobro u Rusiji? Preveo August Harambašić, Slavenska knjižnica. Knjiga trinaesta. 7. A. P. Čehov. Izabrane pripoviesti. Preveo Martin Lovrenčević. Slavenska knjižnica. Knjiga četrtnaesta.

Poučno potovanje v Švico je naslov ravnokar izišli knjigi, ki jo je izdala c. kr. kmetijska družba kranjska kot VI. zvezek svoje „Kmetijske knjižnice“ in ki jo je spisal Viljem Rohrman, pristav kranjske kmetijske šole na Grmu. Ker je knjiga zanimivo ter živahno pisana, prepletena z dogodki naših potnikov-rojakov, zato je obenem mikavna in poučna. Dobiva se pri kmetijski družbi v Ljubljani po 1 K s poštnino vred. Denar je z naročilom vred poslati naprej.

Soseda Razumnika govedoreja je naslov VII. zvezku „Kmetijske knjižnice“, ki jo izdaja c. kr. kmetijska družba kranjska. Nemški je spisal knjigo dr. L. Steuert, poslovenil pa jo je g. Gustav Pirc, ravnatelj c. kr. kmetijske družbe kranjske. Dobiti jo je za 1 K pri kmetijski družbi.

Vladoje Dukat: Slike iz povjesti engleske književnosti. U Zagrebu. Izdala Mat. Hrv. 1904.

Knjigo bi še izdatneje pohvalil, ko bi vedel, da jo potem kdo vzame v roke. — Kajti, kdo se vobče briga za angleško književnost? Pač! V dnevnikih, v revljah čitamo večkrat kak prevod, no, in Shakespeare nam že skoraj ni več Anglež! Kdor bere Scotta, Dickensa, Byrona, Marryata, ta se tudi kaj malo briga za to, da so bili ti možje Angleži. In vedno še nedosežni Robinson — kateri dečak misli na njegov angleški izvirnik (1. izdaja 1. 1719)? In moderen kritik, ki se opira na Ruskina, čisto pozabi, da je to Anglež; o starem Carlylu niti ne govorim. — Ko bi tako nekoliko pregledali velike literature in svojo literaturico, bi naleteli zdajpazdaj na kakega Angleža in naposled bi nas zanimalo, izvedeti kaj več o možeh in o knjigah, ki so toli slavne, da so prikoračile do nas. V to nam je dobro došla Dukatova knjiga, pisana strokovnjaško in vendar zanimivo, natančna v podatkih in spretno ozaljšana z lepimi prevodi izvirnikov; že zbiranje teh prevodov pomeni kulturno delo.

Ne vem, po kakih virih je pisatelj sestavljal svojo knjigo, ker jih ni — zakaj ne? — navedel; a kjer sem kaj potipal, povsod sem našel natančnost. Morda bi bilo dobro, ko bi se bil pisatelj ravnal še bolj po tendenci, ki leži v naslovu „Slike", omejivši še nekatere podrobnosti in ne računajoč na — angleške bralce; staro dobo bi n. pr. smel brez škode nad polovico skrajšati. Sicer pa je bolje preveč temeljitosti kakor premalo. — Tudi s splošnega vidika je knjiga važna, kažoč, da ima narod trgovcev literaturo, ki je v več ozirih prva in največja na svetu.

Dr. Jos. Tominšek.

Ante Petravić: Studije i portreti. Zagreb. 1905. — K 3. — Trinajst temeljitih literarnih študij je ponatisnjenih pod gorenjim naslovom. Izraz „študije" je tu umesten, ker pisatelj sega res zelo v globino in širino; s sigurno roko in z vajenim očesom določuje obzorje pisateljem, ki jim je posvetil svoj trud. To mu je mogoče spričo njegovega obsežnega literarnega znanja v modernih književnostih, posebno v italijanski, a tudi v francoski. — Med članki so nekateri splošno zanimivi, n. pr. „O plagijatu ili književnoj kradji"; za hrvaško slovstvo važne so „Razvitak pjesništva u Dalmaciji od početka 19. vijeka do smrti Pavlinovića i Despota", monografije o Velimiru Deželiću, o Josipu Milakoviću, o Iovanu Hraniloviću i. dr.

Za Slovence je knjiga pomembna, ker je v njej najobširnejša in najboljša študija o našem — Simonu Gregorčiču (str. 173—193). Študija je res tako spretno pisana in v rezultatih toliko resnična, da bi obžalovali, ker ni pisana v slovenskem jeziku, ko bi ne bila pisana v hrvaškem. Nekateri stavki se glase kakor trdno utemeljene formule: „Gregorčičeva poezija je pretežno patriotična" (str. 174, 181), „‚V pepelnični noći' je Gregorčičeva najlepša rodoljubna pjesma". Oboje je res! „Gregorčič znade uvijek naći sliku u prirodi, iz koje će on izkresati po koji patriotički motiv" — res je to. „Ovakvi su pjesnici osobito ljubimci mladosti" (182); pa ta vdanost domovini, „to neprestano pjevanje o svojoj Sloveniji, doista ne može Gregorčiču podati velikoga mjesta u svjetskoj književnosti —" tudi to je res. — Da je Slovencem Gregorčič to, kar je Hrvatom Šenoa, to tudi velja, kolikor je sploh mogoče primerjati lirika z romancierjem. — Gregorčič je v patriotskih pesmih optimist, a „u drugim pjesmama, osobito, kada pjeva o životu i vlastitim utiscima i doživljajima", pesimist, to bi stalo, ako namesto pesimist pravimo: melanholist. Da se Petraviću „pjesme ovoga smjera ne svidjaju onoliko, koliko one patriotične," to je pač res, ker avtorju moramo verjeti; a za svojo osebo izjavljam baš nasprotno, da mi ugajajo pesmi te subjektivne smeri še mnogo, mnogo bolj kakor

patriotske; v njih je srčna kri, v onih šampanjec. Pozitivno sodbo (str. 173): „Gregorčič kao pjesnik bez kak sumnje zauzimlje prvo mjesto kod Slovenaca. To mu Slovenci svi bez razlike priznaju“ — to sodbo beležim z opazko, da se izmed naših pesnikov smatra in je smatral pač vsak „količkaj“-pesnik za prvomestnika vsaj v svojem žanru, a kritiki bi Gregorčiču in njegovemu žanru priznali brez ugovora prvenstvo, ko bi sploh kdaj prišlo do pesniškega taksametra.

Dr. Jos. Tominšek.

Popović Pavle: Pripovetka o devojci bez ruku. Studija iz srpske i jugoslovenske književnosti. Nagradjeno iz fonda dr.-a Ljubomira Radivojevića. Beograd (Srpska kraljevska akademija). 1905. 123 str. Cena 2 dinara.

Nesrečna in preganjana deklica, slična Genofefi, Grizeldi itd., je junakinja pripovedek, ki jih analizuje pisatelj v tej knjigi. Cesar hoče svojo hčer za ženo, a deklica si raje odseče roke, nego da bi s svojo lepoto bila kriva rodoskrumbe. V nekaterih pripovedkah stori deklica to radi mržnje mačehine. O taki deklici brez rok nahajamo pripovedke skoro v vseh srednjeveških evropskih literaturah, a jugoslovanske doslej v tem oziru niso bile obdelane. Pavle Popović, profesor na vseučilišču belgradskem, je v tem svojem najnovejšem opisu zbral in prebral, kar je o tej snovi mógel najti v jugoslovanski, osobito srbski literaturi. Tudi Slovenci smo zastopani v njegovem delu (str. 109.—111.); več bo se dalo navesti, ko bomo imeli zbrane svoje pravljice in pripovedke. Prof. Popović nam je ljub znanec; mudil se je lani (1905) več tednov na Kranjskem na Bledu in v Škofji Loki ter proučeval našo književnost in naš jezik ter zastopal belgradsko vseučilišče pri Prešernovi slavnosti. *Dr. Fran Ilešič.*

Šurmin Gjuro dr.: Početak Gajevih Novina. Prilog kulturnoj povjesti Hrvatske. (Preštampano iz 162. knjige „Rada“ Jugoslov. akademije znanosti i umjetnosti) 25 str. — Kdo pri nas ne bi poznal pesmi „Još Hrvatska ni propala“! Kdor pa pozna to pesem, pozna tudi duh Ljudevita Gaja, ki je l. 1835. začel izdajati svoje „Novine“ z „Danico“ ter s tem pokrenil ilirizem. Znano nam je že vobče — natančneje se nam bo še pojasnilo — s kakimi bolečinami so se porodile naše „Novice“; tudi Gajevim „Novinam“ je bil porod težak; policija in cenzura sta bili kumici-sojenici, a Gaj je bil spreten mož, ki je znal sprečiti „usodo“ ter je svojemu detetu očuval življenje. Razpravo prof. Murka v „Spomen-cvieću (1900) je tu popolnil prof. Šurmin osobito z dokazom, da Gajeve „Novine“ niso m o g l e biti drugačne, nego so bile. Vkljub vsemu utesnjevanju pa so postale glasonoše najsijajnejše dobe v jugoslovanski povesti, ilirizma. — Prof. Šurmin je veščak baš v tej dobi literarne zgodovine, saj nam je podal še dva zvezka „Hrvatskega preporoda“, ki se jima skoro pridruži še tretji in zadnji (do l. 1848).

Dr. Fran Ilešič.

Glasba

Oratorijski koncert „Glasb. Matice“ — Bossija „Canticum canticorum“. Komplicirana razlaga svetopisemske „Visoke pesmi“ kralja Salomona v zboru cerkvenih očetov, po katerih učenju je vsa erotika te pesmi le alegorija in pa simboliški izraz za združenje katoliške cerkve s Kristusom, je dala uglasbitelju Visoke pesmi, M. Enricu Bossiju (roj. 1861 v Saló ob Gardskem jezeru, sedaj organist v Bologni), pravec, ki mu je branil izraziti erotiko besede drugače nego le ob umir-

jenem, čutenje s plemenitostjo zaplavljajočem mišljenju. Mistika, katero uvaja cerkvena razlaga v Salomonovo pesem, odseva tudi iz Bossijeve glasbe, vabi poslušalca k vznositejšemu naziranju, in ker je Bossi ne samo znamenit kontrapunktik in briljanten instrumentalist, ampak tudi krepko ustvarjajoča muzikalna individualnost, hvalimo v njegovi kantati delo odlične, da, mogočne vrednosti.

Dve glavni temi sta Bossiju temelj, na katerem je vzgradil veliko svoje delo, to pa velepotezni tema iz koralne melodije „Ecce panis angelorum“ in pa brhki in krepki hebrejski motiv. V medsebojnem si ugovarjanju služita oba ta motiva kot vodilni misli, ki kipita na površje, kjerkoli to zahteva globoki zmisel uglasbene alegorije, ki slika izvor krščanstva iz židovstva, upor tega proti uspehu prvega, trpljenje krščanske ideje in končno zmagoslavje krščanstva. In to zmagoslavje podaje Bossi markantno v grandioznem zaključnem himnu drugega dela, kateremu ravno je povzel krščanski motiv.

V invenciji melodike je Bossi bogat, zanimiv, vsekdar samosvoj. Ni pa Bossiju melodičnost prvi smoter, kantileno podreja marveč ustroju kontrapunktiški in polifonski vzgrajene simfonije, za kakršno smemo označiti njegovo uglasbenje. Težišče skladbe je v orkestru, v Bossijevi „Visoki pesmi“ prevladuje instrumentalnost, zbori in solistovski spevi služijo le v podkrepitev, v povekšanje instrumentalnega aparata, s katerim deluje skladatelj, ekstatično proslavljajoč idejo, izraženo v besedilu. Zato pogrešamo v Bossijevem delu karakterizovanja pevane besede, karakterizuje marveč le orkester; ni v skladbi drobnoslikarstva, zato pa tem uspešneje izvršenih veleslik, s katerimi se povzpenja skladatelj do le tem višjih učinkov. Kako krasna je slika vračajoče se spomladi, slika bojaželjnih trum Salomonovih junakov ali pa veličastni prizor prihoda kraljevega.

S proizvajanjem Bossijeve svetopisemske kantate, kakor nazivlje skladatelj svojo „Visoko pesem“, je opravila naša „Glasbena Matica“ koncert sijajne vrednosti. Izbrala si je delo, ki zahteva spričo svoje moderne fakture izreden napor kakor orkestrskega tako pevskega materijala, ko ustvarja skladatelj, uporabljajoč vsakršne pridobitve tehniškega razvoja novodobnega skladanja. Podala je „Glasbena Matica“ koncert v dovršeni obliki in bilo bi odveč, nadrobno ocenjevati vrline njene proizvedbe, ko je že utrjen renome, ki ga uživajo produkcije „Glasbene Matice“ pod vodstvom njenega koncertnega vodje M. Hubada. Solista Henrieta Kury z Dunaja (sopran) in Jan Ouřednik iz Ljubljane (bariton) sta bila izbrano vrla predstavitelja velikih solistovskih partij. Odlikovala sta se umetniški kakor kot muzika tako glasovno.

Dr. Vladimir Foerster.

Novi akordi. V. letnik št. 2. (sept.) in 3. (nov. 1905). Mešan zbor, ki ga prešinja krepak vzlet in ki poje ter zveni samega veselja, je Emerika Berowa v markantnem starem madrigalskem slogu polnoglasno uspela skladba „Madrigal“. Uvrščen v koncertni spored doseže ta madrigal pač učinljiv uspeh. Globoka zamišljena, zasnovana na temnem podbarvanju je Antona Lajovica melodična pesem za en glas in klavir „Iskal sem svojih mladih dni . . .“ Priporočljiva sta moška zbora Emila Adamiča šegavi „Res, oženil bi se“ in Frana Gerbiča blagoglasni „Rožmarin“. Lepi svoj klavirski ciklus „Iz karnevala“ nadaljuje Jos. Procházka s 4. točko „Quasi polacca“, dr. Benj. Ipavec podaje pianistom lahko, spevno „Podoknico“, Emil Adamič „Valček“, Julij Junek „Impromptu“. Slede še dr. Benj. Ipavca kratki mešani zbor „Pod nebom širnim“, Iv. Nep. pl. Zajca op. 852. „Erotičen napjev Clelje iz opere Armida“ in K. Koranskega napev „Uvenuloj ruži“.

Dr. V. F.

Gledišče

Slovensko gledišče. *A.* Drama. Na novega leta dan popoldne so uprizorili na našem odru drugič „Carjevega kurirja".

Dne 2. januarja smo videli prvič v sezoni Govekarjevega „Martina Krpana". V tehniškem oziru je zdaj zadnje dejanje mnogo boljše, nego je bilo spočetka, sicer pa je ostala igra na isti višini, kakor je bila. Moje mnenje je to, da tak „Hanswurst", kakršen je Martin Krpan sedaj, ne more ostati simbol našega naroda. To ni ne častno ne prikladno! Nobene besede bi ne tratil o tej stvari, če bi ne bil gospod Govekar baš v tej drami dokazal, da spiše lahko tudi dramo vseskozi umetniške vrednosti, ako le hoče. Prvo dejanje v „Krpanu" sem hvalil že in ga hvalim še danes. Zakaj ni ostal Govekar sam sebi zvest, zakaj ni ostal dosleden? Jaz bi mu svetoval, da bi šel enkrat prav tja, kjer je bil Martin Krpan doma, in prepričal bi se, kako ponosito, kako inteligentno je ondi ljudstvo. Tista moč naj bi se ne kazala samo v mišicah, ampak tudi v duhu! Vsekakor bi besede ne smele pokvariti tega, kar so storile roke! Tu bi bilo treba skladja! Nič nimam zoper to: naj se „Martin Krpan" uprizarja še nekaj časa tak, kakršen je, toda prej ali slej naj se gospod Govekar odloči ter nam ustvari dramo, ki bo njemu in našemu slovstvu na čast. To je dolžan sebi, dolžan nam, ki vpoštevamo njegove zmožnosti, dolžan tudi sujetu, ki je vreden, da se mu posveti nekaj moči!

Ponavljali so „Martina Krpana" 7. jan. zvečer in 21. januarja popoldne.

Lepi so bili večeri, ki so bili posvečeni Tolstemu, dasi so se po našem mnenju ti večeri prehitro vrstili drug za drugim. Kajti težka je hrana, ki nam jo nudi Tolstoj, in daljšega oddihljaja si človek želi, ako ga je poslušal dve uri!

Dne 11. in 13. januarja smo videli po njegovem romanu „Vstajenje" sestavljeno, našemu občinstvu že znano dramo enakega imena. Pri drugi predstavi je gostovala v vlogi Katjuše gospa Mila Dimitrijevićeva, član kralj. zem. gledišča v Zagrebu. Da je gospa Mila Dimitrijevićeva res umetnica, smo se prepričali že precej v prvem prizoru. Čudovito se je poglobila v duševno življenje svoje junakinje, poglobila pa tudi v intencije pisateljeve. Kajti Katjuša je tudi v igri popolnoma Tolstega delo. Vloga Katjuše je v drami takorekoč vse. Kar je izven nje, je samo milje, če ne celo balast. Zato s to vlogo igra stoji in pade in je treba za njo v istini talentirane interpretinje, da pride igra do veljave. Želeli bi gospo Milo Dimitrijevićevo še večkrat videti na našem odru.

Dne 21. januarja pa so igrali Tolstega znamenito delo „Moč teme".

Nič se nimamo pritožiti, naši igralci so se potrudili in zadovoljni smo bili s predstavo. Pogrešali smo semtertja le one umetniške višine, ki usposablja igralca, da se tam, kjer treba, emancipira nekoliko od grozne realnosti ter s svojo igro ublaži kruti učinek besede in dejanja.

Ta večer je praznovala gospa Avgusta Danilova svojo dvajsetletnico, odkar je na slovenskem odru. Gospa Avgusta Danilova je izborna domača moč, ki smo jo vsekdar radi videli igrati. Nastopala je v najrazličnejših vlogah in vselej z uspehom. Njena glavna moč leži v karakterizaciji. To in pa njeni močni in prijetni organ jo usposablja zlasti za heroične vloge. Pridnost njena pa bi služila lahko marsikomu izmed naših igralcev za zgled! Kako jo naše občinstvo čisla, se je ta večer pokazalo na jasen način.

Omeniti nam je še „Županove Micke“, ki se je s predigro in poigro ponavljala dne 7. januarja popoldne, ter dr. Jos. Štolbove veseloigre „Potujem s hčerko“ (Njen sistem), ki se je prvič uprizorila na našem odru dne 23. januarja. Dr. Jos. Štolba je znan češki dramatik. „Potujem s hčerko“ je veseloigra, polna srečnih domislekov in situacijske komike. Kar ugaja posebno, je to, da je igra brez tistih groznih pretiravanj, ki smo jih navajeni v nemških veseloigrah in ki se jih tudi nekateri mlajši francoski pisatelji ne izogibljejo več. V Štolbovi drami pulzira pristno življenje in to pomeni za veseloigro mnogo!

B. Opera. Opera nam zadnji čas ni nudila kdovekaj. Peli so dne 28. decembra p. l. prvič na našem odru „Zvonove korneviljske“, komično opero v treh dejanjih, spisala Clairoilie in Gabet, uglasbil Robert Planquette, ki so jo vsled raznih ovir ponavljali šele 9. in 16. januarja zopet.

„Zvonovi korneviljski“ so bolj opereta nego opera, delo, ki služi utrujenemu človeku za razvedrilo, a zanimivo zlasti zaraditega, ker stavi originalnost nekaterih nemških komponistov v nekam čudno luč.

Ponavljali so razen tega dne 30. decembra p. l. in 1. januarja t. l. „Cigana barona“, a dne 19. januarja peli prvič v sezoni Weberjevega večno mladega in svežega „Čarostrelca“. *Dr. Fr. Zbašnik.*

Stanislav Przibyszewsky je spisal novo dramo „Večna pravljica“. To najnovejše je tudi najboljše delo slavnega Poljaka. *Rad. P-n.*

Med revijami

Planinski Vestnik. Glasilo Slovenskega planinskega društva. Urejuje Anton Mikuš. — Ko pregledujem pretekli XI. letnik tega novodobnega lista, se mi zdi, kakor bi mi govoril tisti kos mojega bitja, ki je turistovski, tako-le: Planinski Vestnik je tak, kakršni so pravi turisti: zanesljivega in skrbnega vodnika-urednika ima, ki je že davno prebil vse vodniške preizkušnje; opremljen je list z vsem potrebnim: s tečno hrano — ukovitimi spisi, z dobro pijačo, ki daje moč — z društvenimi vestmi, s prebavljivim prigrizkom — „raznimi vestmi“, a tudi s sladčicami za suha in razvajena usta. Navdušen narodnjak je v zastopstvu za slovenskega naroda življenske interese, oprezen v pripravah, odločen v nastopu, vedno pogumen in nikdar vrtoglav; dober tovariš vsakemu, ki se mu bliža vljudno, nepristopen pa nasprotnikom. Zato je mil gost v vsaki hiši.

Naj bi ne bilo slovenske hiše, kamor bi ne zahajal Planinski Vestnik. Eden ud vsake rodbine pač lahko postane član Slov. plan. društva z letnimi 6 K; kot član dobiva tudi „Plan. Vestnik“.

List je tudi z ože slovstvenega stališča važen in orje v mnogih ozirih ledino: naše potopisje, panoga slovstva, zanimajoča dorasle in nedorasle, ima njega zahvaljevati vprav za vse.

Vrhutega se Plan. Vestnik ne omejuje le na razkazovanje domačih krajev; on posega sploh v zanimive kraje naše zemlje, da so le opisovalci neposredni očividci. — Preskrbel nam je nadalje gladko terminologijo ne samo za turistiko, ampak zlasti za zemljepisje, in to ne le splošno, temuč do vprav najzanimivejših podrobnosti, ki jih iztakne le turist. Torej oglašajte se novi člani Slovenskega planinskega društva! *Dr. Jos. Tominšek.*

„Savremenik“. Ljetopis „Društva hrvatskih književnika“. To je naslov novemu hrvatskemu mesečniku, kateremu želimo dolgega življenja, ker se nam vidi, da Hrvatje potrebujejo takega lista, vidi, da se ž njim izpolni občutna vrzel v hrvatski književnosti. Odlična imena nahajamo precej v prvi številki med sotrudniki. Ta imena so porok za to, da bode list prinašal vseskozi zrele stvari in da bode ustregel vsem zahtevam, ki se smejo staviti dandanes do leposlovnega lista. Naj bi se tudi Slovenci, katerim je mar napredek bratskega nam naroda, pridno naročali na novo revijo! Celoletna naročnina stane 14 K, polletna 7 K. Naročnino sprejema Gj. Trpinc v Zagrebu, Ilica 6. — Kaj več o tem listu izpregovorimo v prihodnji številki.

Naučno - literaturnyj sbornik, ki ga izdaje „Cališko-ruska Matica“ v Levovu, je v tretji knjigi četrtega zvezka za l. 1905. prinesel članek o Prešernovem življenju in delovanju iz peresa O. A. Mončalovskega. To je spis prigodnik za Prešernovo slavnost minolega leta, ki se je je brzojavno udeležila tudi „Gališko-ruska Matica“. Par netočnih ali krivih podatkov mu nikakor ni zameriti — saj smo iste trditve še pri nas letos čuli, na pr., da se je Prešeren na Dunaju seznanil s Čelakovskim. Za zgled Prešernovih poezij objavlja prevod „Nezakonske matere“. Ta prevajatelj je prevedel tudi dve Gregorčičevi pesmi, in sicer „Človeka nikar“ in „Njega ni“ pa po eno pesem črnogorskega kneza Nikite in A. Šenoe.

Dr. Fran Ilešič.

„Politisch - anthropologische Revue“ prinaša spis slovitega socijologa Ljudevita Gumplowicza „O socijoloških problemih v avstrijski politiki“, v katerem pravi ta med drugim: Podlaga narodnosti so narodna tla („nationaler Boden“), t. j. ozemlje, ki mu je narod vsled stoinstoletnega prebivanja takorekoč podelil svoj značaj, tako da se na teh tleh druga narodnost obdržati ne more. „Narodni zemlji“ odgovarja s strani naroda „domovinsko čuvstvo“; uživanje narodnih krasot gotovega geografskega okoliša se ne da ločiti od priznavanja socijalnih idealov tamkaj bivajočega ljudstva. Zatorej na pr. poljska zemlja nemške prisiljence naravnost „žre“. — Zato stremi razvoj v Avstriji za kulturo narodnega značaja; tudi državna politika temu razvoju ne more odoleti, temveč ga nevede in nehote pospešuje, pospešuje pa tudi zbliževanje slovanskih narodov v okviru te države, ki se vrši sedaj še na literarnem polju, postaja pa bolj in bolj tudi političnega pomena. Ruskemu panslavizmu pa je zadala rusko-japonska vojska smrtni udarec. V času prometa se seveda narodnost tudi na tuji zemlji skozi dolgo vrsto generacij vzdržuje, in narodne naprave uspevajo tudi zunaj „narodnega ozemlja“. Domovinsko čuvstvo pa v neagrarnih slojih — žal — gineva. Razširjajoča se izobrazba pač provzroča, ne le da se naziranje o naravi počasi emancipuje od tega ali onega verskega ali političnega prepričanja, marveč da se tudi socijalni pojavi bolj in bolj pojmujejo kot faze naravnega razvoja.

m.

Splošni pregled

Anton Aškerc je praznoval 9. januarja svoj petdeseti rojstni dan. Njegova skromnost in naša brezbrižnost, morda tudi preobilica poslov, ki nam ne da misliti na vse, je vzrok, da je potekel ta dan tako brez vsega šuma. — Aškerčeve petdesetletnice so se spominjali razni slovanski časopisi s toplimi besedami, ki pričajo,

koliko spoštovanja uživa naš pesnik v širnih krogih. Da je „Ljubljanski Zvon“ svojemu nekdanjemu uredniku čestital, je samo ob sebi umevno. Naj mu zakličemo tudi na tem mestu: Še mnogo mnogo plodovitih let!

Ivana Cankarja literarna povest, ki jo priobčuje „Ljubljanski Zvon“, je že v svojem začetku provzročila tuintam zamero in pikiranost. To nas sili do sledeče izjave. Ni dvojbe, da misli Cankar, ko razvija svoje nazore, oziroma ko pobija nazore drugih, na eno ali drugo eksistujočo osebo, ne najmanjkrat morda na osebo „Zvonovega“ urednika. Toda naj li zaradi tega, ker se čuti kdo izmed nas zadetega, Cankarju vzamemo besedo? Na tako omejeno stališče se sedanji „Zvonov“ urednik nikdar ne bo postavljal! V „Zvonu“ ima vsakdo pravico, povedati svoje mnenje, ako se tiče to mnenje take stvari, da spada v okvir lista, in če se vrši to v taki obliki, da se ji z estetičnega stališča ne da nič prerekati. Tudi o Cankarju pove lahko vsakdo svojo sodbo in obsodbo v našem listu, samo če izvira iz resničnega prepričanja in ne morda iz kakih nizkotnih nagibov. Vsak „pro“ in „contra“ je nekak ventilator, ki čisti zrak, čisti in izbistruje nazore ter pospešuje na ta način napredek. Da pa golim polemikam v listu, kakršen je „Zvon“, ne more in ne sme biti mesta, menda ni treba še posebej poudarjati! — Vprašalo se nas je celo tudi, če se „Zvonov“ urednik strinja z vsemi tistimi nazori, ki dobe izraza v tem ali onem „Zvonovem“ spisu. Ne, tako polimeričen „Zvonov“ urednik vendar ni! Če bi se na pr. strinjal povsem s Cankarjem, potem bi moral kar nemudoma odložiti pero ter se zabubiti, kajti tudi on je že stopil v ono dobo, o kateri Cankar misli, da nič več ne velja. Toda mi vsi vemo, da je spisal Tolstoj — „Vstajenje“, v katerem se nahajajo ljubimski prizori, kakor samo še v „Faustu“, kot sedemdesetleten starec, in vsi oni, ki so čutili kdaj v sebi morda nekoliko talenta, pa niso imeli toliko poguma, da bi bili kakor Cankar raztrgali verige konvencijonalnosti ter se posvetili zgolj temu, kar je od njih zahtevalo srce, se morajo tolažiti z upom, da bode njih „poklica“ morda vendarle enkrat konec in da dobe potem šele časa, vsaj deloma nadomestiti to, kar so zamudili v mladosti. Seveda je ta up podoben upu ujetnika, ki vidi okroginokrog zidovje in šteje dneve v vednem strahu, učaka li uro prostosti ali je ne učaka! Kajti prav lahko je možno, da tisto naše hrepenenje ne dočaka utehe!

Ne more biti torej govora o tem, da bi bilo vsako prepričanje, ki ga kdo zastopa v „Zvonu“, tudi že urednikovo prepričanje. „Zvonov“ urednik se drži temveč načela — in naj se zaraditega obdolži tudi breznačelnosti — da nima nikomur vsiljevati svojih nazorov, kakor jih semtertja nekateri uredniki. Kdor misli, da je na svetu kaj popolnega, kdor živi v tej veri, da je v poeziji, v umetnosti ali sploh kje en sam „prav“, ta se zelo, zelo moti! Kakšen bi bil leposloven list, če bi se postavil njegov urednik na tako ekskluzivno stališče? Urednik leposlovnega lista bodi kakor vrtnar, ki skrbi za to, da presadi na svoj vrt kar najrazličnejše in najžlahtnejše cvetje. Pod različnim podnebjem poganjajo različni cvetovi in vsi ne moremo enako čutiti, vsi ne moremo biti enih misli. Zbrati okrog „Ljubljanskega Zvona“ kolikor mogoče vse najboljše naše pesnike in pisatelje, za tem smotrom je stremil njegov sedanji urednik od prvega hipa pa do današnjega dne, za tem smotrom hoče stremiti še dalje, dokler ne prevzamejo njegovega posla spretnejše roke. V koliko se mu je doslej to posrečilo, ne gre njemu sodba. A to je bil pravec vsemu njegovemu dosedanjemu prizadevanju, in zdaj bode morda jasno marsikaj, česar nekateri doslej niso mogli umeti. Tega načela se je držal „Zvonov“ urednik dosledno navzlic raznim poskusom, potisniti ga v drug tir! A da se vrnemo

k Cankarjevi povesti! Cankar je najbolj v svojem elementu takrat, kadar vihti bič. Ne kratimo mu veselja, ne omejujmo ga v njegovih evolucijah. Občudujmo v njegovih spisih to, kar je neoporečno občudovanja vredno — se li kdo pridruži njegovim nazorom ali ne, to odločuj njegov osebni okus! Pripomnimo naj samo to: enostranost ne more nikjer obveljati! Telo in duša — oboje mora biti, brez enega ali drugega ni človeka! Upamo, da je zdaj vsa stvar pojasnjena in da ne dobimo od naših sotrudnikov nobenih naznanil več, da se umaknejo od sodelovanja, ker sumijo, da jih je hotel zadeti ali celo osmešiti Cankar. Poudarjamo še posebej, da baš tisti, ki so se čutili najbolj žaljene, nimajo prav nobenega povoda za to, ker vemo, da njih Cankar ni imel v mislih!

A. Aškerčeve pesmi v ruskem prevodu. Glasilo „Slavjanskega blagotv. občestva", „Slavjanskija Izvestija", priobčuje v svoji najnovejši 7. številki več dobro uspelih prevodov Aškerčevih pesmi iz peresa Sergeja Štejna in N. Noviča. N. Novič je prevedel „Najlepši dan", Sergej Štejn pa pesmi „Javor in lipa", „Buddha in Sariputra" in „Kraljeviča Marka". — V novejšem času prevajajo Rusi najmarljiveje Aškerčeve pesmi, da smemo upravičeno trditi, da je izmed modernejših slovanskih pesnikov med Rusi najbolj znan in spoštovan Slovenec Aškerc!

Vseslovenska knjižnica na ljubljanskem magistratu. Mestni magistrat ljubljanski se obrača iznova do uredništev slovenskih časnikov, da bi mu pošiljala po en izvod svojega lista za vseslovensko knjižnico na ljubljanskem magistratu. Misel, ustanoviti tako knjižnico, se nam zdi jako srečna. Služila bo, kar poudarja magistrat v dotičnem svojem pozivu, jako dobro drugim Slovanom, ki prihajajo leto za letom v Ljubljano kot duševno središče slovenskega naroda, hoteč se poučiti o njega kulturnih težnjah in napredku, služila istotako dobro pa tudi domačim časnikarjem in literatom, ker bodo v taki knjižnici imeli pri rokah na enem mestu vse, kar bodo potrebovali za svoje namene, in jim ne bode treba šele iztikati po raznih takih krajih, kjer izhaja kak slovenski časopis. — Želeti je torej, da bi se odzvala magistratnemu pozivu vsa uredništva, oziroma upravništva slovenskih časopisov ter tako dejansko pripomogla k uresničenju lepe ideje.

L. N. Tolstoj, ki je krenil zadnji čas na politično polje, je spisal članek „Moč", ki izide v Londonu. *Rad. P-n.*

J. E. Rjepin je končal portret Maksima Gorkega. Kritiki prištevajo umotvor k najboljšim portretom sedanjega časa. *Rad. P-n.*

Vegov spomenik na nebu. V životopisu Jurja barona Vege*) piše med drugim pisatelj F. Kaučič tudi o učenjaku Vegi na str. 57. sledeče: „Auch am sternbesäten Himmelszelte trägt einer der hellsten Sterne den Namen „Vega". Der Name ist alt und der Autor vielleicht nur mit vieler Mühe zu finden; so schreibt mir der Astronom Palisa, an welchen ich mich in dieser Angelegenheit gewendet." Vkljub tako preciznemu izrazu g. pisatelja je pa ta stvar popolnoma napačna. Nedavno, ko sem dobil Vegov životopis v roke, se mi je gori navedeni odstavek takoj zdel sumljiv, posebno zato, ker mi je znana astrognozija. Res je, da se nahaja na severni nebesni poluti najsvetlejša zvezda I. reda v ozvezdju „Lire" z imenom: Vega. A ta zvezda nepremičnica ni dobila, kakor meni g. Kaučič, svojega imena po našem slovenskem učenjaku Vegi, ampak je čisto drugačnega izvora. Astronomsko znanost so dobili Evropci od Arabcev in ž njo vsêda tudi imena večine zvezd. „Vega" ali tudi imenovana „Lira", ki se je v srednjem veku zvala tudi „Lucida", t. j. svetla,

*) Georg Freiherr von Vega, von Hauptmann Fridolin Kaučič. Wien 1904.

ima svoje ime iz arabščine. Arabski astronomi so jo zvali: „el-nesr el waki", t. j. padajoči orel, iz katere besede se je stvorila beseda, oziroma ime te zvezde: Vega. Arabsko astronomijo so najprvo izmed Evropcev dobili Španci, ker se pa v španskem jeziku tudi nahaja beseda „vega", t. j. trata (polje), je možno, da so jo izprva Španci tako imenovali popačeno iz arabske besede „el waki". Čudno se bo pa marsikomu zdelo, kako pa to, da ni že tega povedal g. Kaučiču dunajski astronom g. Palisa. Jaz si razlagam to stvar na sledeči način: g. Kaučič je vprašal g. Paliso najbrže samo, kdo je imenoval ono zvezdo prvi Vego in kdaj — ni pa vprašal, če se tudi imenuje omenjena zvezda po našem slovenskem matematiku Vegi. Seveda ni mogel g. Palisa na to pravilno odgovoriti, morda ni niti vedel, za kaj gre. Ali pa naj bi bil naš Vega brez tako veličastnega spomenika na nebu, kakršnega mu je menil postaviti g. K.? Gotovo ne!

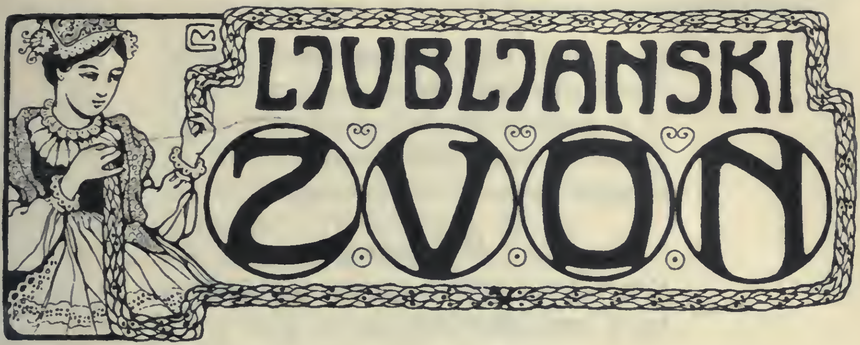
Bronast spomenik bodo Slovenci v kratkem postavili vojaku-matematiku-učenjaku Vegi v beli Ljubljani. Minljiv je ta spomenik, ki ga bodo Slovenci postavili šele tako pozno svojemu duševnemu velikanu.

Astronomi so pa že davnaj poskrbeli našemu matematiku-astronomu Vegi za dostojen, veličasten spomenik, ki sicer ni bronast-minljiv, ampak takorekoč večen in izginil bo le z vesoljstvom. Že slavni astronom dr. I. H. pl. Mädler ga omenja v svoji astronomski zgodovini (Geschichte der Himmelskunde. Braunschweig 1873. II. Bd) na str. 37. med matematiki-astronomi ter tudi navaja njegova astronomična-matematična dela, kakor: Logaritme, „Anleitung zur Zeitbestimmung", „Die Massen des Himmelskörpers zu finden" in „Die Geheimnisse der Gravitation".

V letih 1830—1837 je opazoval in študiral Mädler našega najbližjega soseda: luno. Bil je on eden prvih natančnejših poznavalcev lune ter je tudi napravil v omenjenih letih prvo boljšo ter rabno karto mesečeve površine. Izprva so imela mesečeva pogorja in gore imena po zemeljskih in celo neki astronom je vpeljal svetniška imena. Toda prišel je Mädler ter napravil pravcati prevrat v imenovanju gorskih oblik na mesecu. Marsikateri svetnik se je moral umakniti paganskemu učenjaku matematiku-astronomu. In tako so prišla na njih mesta imena, kakor: Plato, Ptolomaj, Hiparh, Aristotel, Arhimed itd. Mädler je tedaj narisal eno prvih boljših kart o luni ter imenoval gorske formacije izključno le po znamenitih učenjakih astronomih-matematikih od najstarejše do najnovejše dobe. In ta imena so ostala še do danes. Vse mesečeve karte, bodisi risane ali fotografične, imajo imena zaslužnih učenjakov. Tako je tudi Mädler imenoval neko krožno pogorje in zraven več manjših gora v „Mare Australe" po našem slovenskem učenjaku Vegi (glej: „Der Mond", Mädler, Berlin 1837 in „Der Mond", Neison. Braunschweig 1881. pag. 322.). Pogorje „Vega" se nahaja na luni na južnozapadnem robu, če gledamo proti polni luni, torej ob spodnem desnem robu. — Tudi naj tu omenim, da so hoteli imeti nekateri tuji narodi našega Vega za Španca. To se opravičuje s tem, da je istodobno (1718.—1798.) z Vego živel tudi neki Eusebio de Veiga ter bil profesor matematike v Lizabonu na Španskem. *Ivan Tomec.*

Razpis častnih nagrad družbe sv. Mohorja. Odbor družbe sv. Mohorja naznanja, da je obrok za dopošiljanje rokopisov na razpis z dne 17. decembra 1900 podaljšal do dne 30. aprila 1906.

„Ljubljanski Zvon" in „Slovenec". Povodom podlega napada „Slovenčevega" na „Ljubljanski Zvon" in njegovega urednika so nam došli od raznih strani izrazi toplih simpatij. Iskrena zahvala! Na vprašanje, ne dobi li „Slovenec" nič več odgovora, pa odgovarjamo: Ni vredno!

Knez Volkun.

Zgodovinski prizor iz osmega stoletja. [1])

> „Wil iuch sîn gezemen
> ze hôren, wie er
> sîn recht enphie, als ez ist her
> von alter gewonheit komen?“
>
> *Otokarjeva „Kronika v verzih“ iz 13. stoletja.*

I.

Veliko kmetišče blizu Krnskega gradu. Proti večeru. Poleg hiše stara košata lipa, pod katero se zbirajo slovenski svobodni kmetje, velmožje, starejšine, župani in plemiči. Pozdravljajo drug drugega in si stiskajo roke. Iz hiše stopi mednje gospodar, visok in močan velmož *Vitomir.* Vsi se mu priklonijo.

Prvi kmet.

Pomozi Bog, tovariš Vitomir!

Drugi kmet.

Zdrav, sosed!

Tretji kmet.

Živel, brate!

Vitomir (stiska posameznim roke).

Živeli!
Pozdravljam vas in zahvaljujem vas,
da prišli ste na povabilo moje,
predragi bratje moji in rojaki!

[1]) Glej: Dr. Paul Puntschart: „Herzogseinsetzung u. Huldigung in Kärnten. Ein Verfassungs- u. kulturgeschichtlicher Beitrag. Leipzig. Verlag von Veit & Comp. 1899.“ Str. 304.

Prevažen je sestanek naš današnji.
Posvetovati treba bode nam
se o rečeh velikih, in zato
izberite si shodu starejšino,
ki vodil modro bo razgovore!

Prvi velmož.

Kdo boljši pač bi bil nam starejšina
ko ti sam, Vitomir?

Drugi velmož.

I, kajpada!

Tretji velmož.

Hej, Vitomir, ti bodi nam glavar!
Tvoj rod je na Koroškem najstarejši.
Mi vsi priznavamo te za prvaka.
Velmož ugleden si, svoboden kmet
in marsikrat pomagal svet je tvoj
sosedom in rojakom iz zadrege.

Četrti velmož.

Jaz tudi pravim: Vitomir nocoj
naj načeluje shodu! Jelite,
možje?

Vsi.

Da, Vitomir!

Vitomir.

Pa dobro! . . . Bratje,
vsi veste, kaj bo jutri. Novi knez
Volkun nastopi vladanje in tukaj
na Gosposvetskem polju se predstavi,
ko jahal bode v cerkev h kronanju,
slovenskim kmetom, velmožem, županom
in starejšinam, plemičem domačim.
In ljudstva trume vrejo že nocoj
od vseh strani ko hudourniki
ob dežju z gor. Vsa Karantanija
pozdravi jutri novega vladarja . . .
Pa vprašam vas, rojaki: Al imamo
zares še svojega vladarja mi

Slovenci? Ali smo svobodni še
in neodvisni? . . . Ah, naš novi knez
Volkun, to veste, bode le nekaka
podoba senčna knezu pravemu —
in tisti pravi knez naš, to je Nemec,
je Bojuvar! To čutimo že davno.
Saj veste, kaj bil storil je Borut
v zadregi strašni, ko pritiskali
Avarji divji so na nas. Pozval
bil dobrodušni knez je na pomoč
sosede Bojuvarje. Prišli so
in rešili so nas Avarjev res,
a za plačilo vzeli so s seboj —
svobodo našo! In namesto jarma
avarskega zdaj nosimo na vratu
že dolgo let žuleči jarem nemški!

Vsi.

Res, res je to!

Vitomir.

In jarem bavarski
pritiska nas čimdalje bolj! In kdo
je kriv te naše sužnosti? Al niso
je krivi tudi knezi naši?

Vsi.

Res je!

Vitomir.

Popenjajoč visoko se nad nami,
pozabili so dobri knezi naši,
da naroda so svojega sinovi,
da tudi njih je porodila zemlja,
slovenska zemlja, skupna mati naša!

Vsi.

Tako je!

Eden iz množice.

Ali knez ni brat naš pravi?
Pradedje kdo so knezom našim?

Vsi.

Kmetje!

Vitomir.

In meni se dozdeva, bratje dragi,
da knezi naši klanjajo se preveč
in laskajo Bavarcem se lokavim,
premalo ščitijo pa pravde naše!

Vsi.

Tako je, Vitomir!

Vitomir.

Krščanska vera,
ki v Korotan zanesli so jo knezi
tam izmed Nemcev, ej, tovariši,
to samo tista nova je veriga,
s katero nas priklenejo še bolj
na tujce. In možje pobožni tisti,
ki k nam prihajajo že dolgo let
iz Nemčije, učit nas evangelja,
kaj drugega so pač ko le vojaki
v meniških svetih haljah. Neki dan
potegnejo izpod obleke svoje
meč, kruti meč, s katerim zamorijo
svobodo domovine korotanske!

Vsi.

Res, res je, Vitomir!

Prvi župan.

Perun, Perun
živí naj! To je bog slovenski močni!
Kaj treba nove vere nam! Daždbog
pa Svetovit sta vladala nas dobro!
Jaz zmerom ljubim še bogove stare.

Drugi župan.

Jaz tudi! Ko smo žrtvovali še
Perunu, zemlja je rodila več
in črede naše bolj so se množile . . .

Tretji župan.

In bolj odkriti bili so ljudje,
pogumnejši so bili in močnejši!

Cetrti župan.

Bogovi naši stari — živeli!
Perunu čast in slava!

Vsi.

Slava, slava!

Vitomir.

Veliko nas je zbranih, ali vsi
nocoj imamo samo eno glavo
in eno srce, eno misel, bratje!
Kaj hočemo? Ko jutri se predstavi
nam novi knez Volkun, povemo mu
v obraz pogoje, pod katerimi
priznavati ga hočemo za kneza!

Glas iz množice.

Pogoje, da!

Drugi glas.

Pogoje jasne svoje!

Vsi.

Izborno!

Vitomir.

In priseči mora knez,
da vladal bode nas po naši volji,
a ne po volji svoji, ali kakor
želeli bi nemara Bojuvarji!

Vsi.

Tako je!

Glas iz množice.

Knez Volkun naj gospodari
v imenu našem in v imenu vseh
Slovencev korotanskih posihdob!

Vitomir.

Kako pa! Kdo mu da oblast vladarsko?
Ne mi? Ne ljudstvo korotansko?

Vsi.

Res je!

Vitomir.

Odkod izvira torej mu oblast?

Glas iz množice.

Iz nas!

Drugi glas.

Iz naše volje!

Vitomir.

Prašam vas:
Čigava ta so polja, ti gozdovi?

Glas iz množice.

Vse naše!

Vitomir.

In čigave so planine,
trdnjave te visoke, skalovite,
ki branijo nam domovino drago
pred divjimi sovražniki?

Vsi.

Slovenske!

Vitomir.

In kdo postavil tod je koče bele
po Korotanu, kdo sezidal v njih
ognjišča je družinam našim?

Vsi.

Mi!

Vitomir.

Čigav je narod, ki prebiva tod
po naši zemlji?

Vsi.

Naš!

Vitomir.

Čigav je knez?

Vsi.

Naš!

Vitomir.

In zato njegova je dolžnost,
da vlada nas po naših zákonih.

Vsi.

Po naših zákonih!

Glas iz množice.

Po šegah starih.

Vitomir.

Po naših običajih starodavnih!
Svoboden mora biti Korotan,
ostati neodvisen od sosedov!
Pradedje naši so zasedli zemljo
in nam jo izročili. Mi sami
jo izročimo kdaj otrokom svojim,
da orjejo po njej in žanjejo
ter truda svojega uživajo
plodove, veselijo se življenja!
Dežele krasne naše vsaka ped
je blagoslovljena stotisočkrat
z obličij naših znojem vročim. Svet je
vsak kraj po domovini naši.

Vsi.

Svet je!

Vitomir.

Svet kakor prah očetov naših starih!
Tó mora vedeti naš novi knez!
In jutri mu povemo to naglas.
In eden izmed nas v imenu vseh
pove naj knezu voljo narodovo
na polju vpričo vseh! Izvolite
glasnika svojega si, bratje, zdaj,
ki jutri razodene voljo našo
Volkunu! Kdo se naj pogaja ž njim
v imenu Korotancev?

Glas iz množice.

Vitomir!
Ti bodi posredník naš in glasník!

Vsi.

Da, Vitomir! Ti bodi naš zastopnik!

Vitomir.

Zahvaljam vas za čast, za polnomoč
in za zaupanje! Prisegam vam,
da varali ne bodete se v meni!
In ko zasvita nam svečani dan,
se snide ves slovenski Korotan!
Pa pridejo župani, starejšine,
velmoži, kmetje naše domovine.
Volkunu potrdimo knežjo čast,
vladarsko izročimo mu oblast!
Po naši milosti, po naši volji
izbran za kneza bo na tem-le polji.
Vse ljudstvo bode priča naši slavi.
Da vidimo se jutri, bratje, zdravi!

Zmračilo se je. Kmetje, župani, velmožje in starejšine se razhajajo, kramljaje med seboj. Po hribih se vžigajo drug za drugim kresovi. Luna vzhaja izza planin. Pod lipo se začno zbirati fantje in dekleta, držeč se za roke. Pojo.

Mladenič.

Radujmo se, dokler po žilah
nam pôlje vroča mlada kri,
dokler so lahke noge naše
in jasne zro nam v svet oči!

Vsi.

Mladost, mladost! Kako si krasna!
Ti zarje jutrnje si soj
in same zlate nade sije
iz sebe žar nebeški tvoj . . .

Mladenič.

Radujmo se, dokler v telesu
nam raste zdrava čila moč,
ki ognjevita sili sama
na dan, le truda si iščoč.

Vsi.

Hej, mlada moč ti bojevita!
Kdaj tebe je premagal kdo?
Smehljaje svet si podjarmljuješ.
Kdaj tebi kaj je pretežkó?

Mladenič.

Radujmo se, dokler ljubezen
oživlja v prsih nam srcé,
dokler poljub sladak na ustih
od nas preganja vse gorjé!

Vsi.

Ljubezen, ti življenja sreča
edina, ki pozna te svet!
Ti duše naše san najlepši,
ti vseh vrtóv najlepši cvet!

Radujmo se! Pod lipo staro
zaplešimo veseli raj!
Srcé na srcu, roko v roki,
tako naš ples se pleše naj!

(Zaplešejo.)

II.

Pod Krnskim gradom. Solnčno poletno jutro. Na kosu starorimskega kamena, katerega gornji konec kaže obliko kapitéla, sedi *Vitomir* v svoji narodni kmečki obleki, s širokokrajnim klobukom na glavi. Sedi oblastno in samozavestno, držeč noge prekrižane drugo preko druge. Okoli Vitomira stoji na travniku vse črno kmečkega ljudstva, velmož, županov in starejšin. Rog zatrobi.

Prvi starejšina.

Volkun prihaja!

Drugi starejšina.

Knez se približava!

Tretji starejšina.

Možjé, pozor, pozor!

Četrti starejšina.

Ga vidiš? Slava!

Peti starejšina.

Lep mož je ta Volkun!

Prvi starejšina.

Zares, junak!

Drugi starejšina.

Da, pravi Korotanec, naš prvak!

Tretji starejšina.

Volkun se bliža nam v obleki naši.

Četrti starejšina.

In spremljajo ga naši velikaši.

Peti starejšina.

In vola vodi eden ob levici,
a drugi mu konjiča ob desnici!

Prvi župan.

Možjé, poglejte prapor naš koroški!

Drugi župan.

Visoko nosi ga glasnik in moški!

Tretji župan.

Ljudjé, narazen!

Cetrti župan.

Prosta pot in tir!

Peti župan.

Zdaj tí imaš besedo, Vitomir!

Vitomir (Volkunu).

Kdo mož si ti, ki se nam bližaš tod?

Volkun.

In kdo si ti, ki mi zastavljaš pot?

Vitomir.

Jaz? Jaz sem narod! Jaz sem Korotan!
In kneza čakam svojega ta dan.

Volkun.

In jaz sem knez Volkun . . .

Vitomir.

Še ne! Poprej,
če mož svoboden si, naglas povej!

Volkun.

Svoboden rod je moj od njega dni!
Svoboden sem ko narod naš, ko ti!
Svoboden kakor Samo, ko Gorazd,
vladarja slavna naša, naša čast;
svoboden ko Borut, ko Hetimar,
moj rajni prednik, hrabri vaš vladar!

Vitomir.

In hočeš biti moder nam vodnik,
pravičen, nepristran nam vsem sodnik?
In hočeš braniti nam domovino
slovensko, ljubo našo dedovino
kot prvi, najpogumnejši njen stražnik,
če bi napadel tuj jo kak sovražnik?
Pospeševal li bodeš blagostan,
ko oče skrbel za svoj Korotan?
Zapisal si globoko si v spomin,
da kmeta tudi ti si pravi sin?

Volkun.

Pravično, bratje moji, vas bom sodil
in k sreči Korotan svoj bodem vodil
pa skrbel zanj ko oče in vladar
in pred sovragi čuval ga vsekdar!
Ponašam se in dobro vem, odkod
izvira moj slovenski knežji rod!

Vitomir.

In s čim odkupiš, gospodar častiti,
sedaj od mene si prestol kamniti?
Kaj danes v dar od tebe jaz dobim,
če hočeš, da ti sedež prepustim?

Volkun.

Denarjev mošnjo dam ti in voliča
ter kmečkega ti podarim konjiča!
Obleko svojo knežjo ti še dam,
in davkov vseh oproščen bodeš sam!

Volkun izroči darove *Vitomiru,* ki stopi s kamena pred kneza ter ga lahno udari po licu.

Vitomir.

Opomnil sem z udarcem te po lici,
da truda in trpljenja se ne boj!
Na mestu svojem hraber vselej stoj!
Ti vladaj nas, Volkun, zdaj po pravici!
Za kneza mi te potrjujemo
in vso oblast ti izročujemo!

Eden izmed starejšin.

Hej, živel knez, koroški novi knez!
Naj Bog blagoslovi ga iz nebes!

Ljudstvo.

Bog živi kneza! . . . Živel, živel, živel!
Da v zdravju, sreči kdaj bi nam osível!

Vitomir.

Kamniti prestol, knez, sedaj je tvoj!
Ti stopi nanj, naglas prisezi koj
nam z golim mečem v viteški desnici,
da vse obljube držal boš v resnici!

Volkun (stopi na kamen, potegne meč iz nožnice in zamahne ž njim na vse štiri strani sveta).

Vi potrdili zdaj ste me za kneza
in bojni meč moj zdajle vam priseza,
da vladal vas bom žive svoje dni
pravično! Korotan naš naj živi!
In kakor ta-le staroslavni kamen
prisega moja bode trdna. Amen!

Starejšine, velmožje in župani.

Bog živi kneza! Mnogo, mnogo let
naj zdrav nam vlada korotanski svet!

Vse ljudstvo.

Bog živi te, Volkun, naš novi knez!
Naj pošlje Bog ti sreče iz nebes!

Vitomir (zajame s svojim klobukom studenčnice ter jo ponudi knezu).

Pij, knez! Ko vrelec čisti tá
preprosti smo in zdravega srcá

in duše smo še neokužene,
nraví smo še neomehkužene.
Le čvrsto ljudstvo vredno je svobode!

Volkun (popivši iz klobuka).

In kakor bilo je, tako naj bode!
Za zdravje tvoje, narod čili moj!
Naj mir nam cvete, naj nas kliče boj,
da vselej posihdob možjé smo jaki,
za dom, svobodo vneti vsi junaki!

Vse ljudstvo (zapoje).

Za dragi Korotan
srcé nam v prsih bije;
pripravljeni na bran
smo svoje domačije.

Pradedje svojo kri
junaško so prelili
in z mečem si samí
deželo priborili.

Naš meč jo vlada zdaj
to zemljo plodovito;
naš plug ta orje raj,
naš srp tod žanje žito.

Ti naša sveta last,
ti naša dedovina!
Naš pónos, naša čast,
svobodna domovina!

Bog živi Korotan!
Naj sreče žarke zlate
razseva dan na dan
z višave solnce nate!

Bog živi te, naš knez!
Močí, modrosti, svéta
in zdravja iz nebes
daj Bog ti mnoga leta!

A. Aškerc.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

Osmo poglavje.

Ze ob štirih, dve uri pred dvornim obedom, so se zbirale množice na trgu pred deželnim dvorcem, da bi gledale, kako se vozijo ljubljanski bogataši k cesarju. Največ je bilo gledalcev iz nižjih slojev prebivalstva, ki so bili že takrat najradovednejši Ljubljančani. Privedli so s sabo žene in otroke ter se družili z znanci in prijatelji v gruče, s katerimi je bil trg nasejan od dvorca pa skoraj do nunske cerkve. Ozirali so se v okna pri cesarskem stanovanju, da bi ne prezrli trenotka, ko prižgo luči. Ko se pa luči le niso zasvetile, so pričele množice kramljati, da je po trgu šumelo, kakor šume čebele v panju.

Prav zadaj za množicami, skoraj tik tlaka pred nunsko cerkvijo, je stala naša znanka iz drugega poglavja, Topolščakova Marička, ter se prav živahno razgovarjala s starikasto žensko. Bila je to pobožna navidez-devica, Komarjeva Magdalena, tiste dni sloveča perica ljubljanskih duhovnikov, mladih in starih. Bolj bistre gláve, ki so nekoliko globlje mislile, so sumničile staro dekle še drugih poslov, ki s pobožnostjo niso v nikaki zvezi ter prihajajo le tedaj v poštev, če hočeš dobiti zanje odveze pri izpovedi.

Marička je perilo raznesla po hišah, po končanih opravilih pa je tudi hotela iti pred deželni dvorec, da bi si napasla svojo radovednost.

Ravno pri nunski cerkvi začuje sladak glas za sabo: „Kje kaj pereš, Marička?“ Ko se je bila obrnila, je stala pred njo Komarjeva Majda, s katero si dosedaj nista bili niti dobro znani, dasi je tudi le-ta stanovala v Kravji dolini. Zavidala je Topolščakovim vsako capico, ki je prihajala pri njih v perilni čebriček. Danes pa se je Komarjevi Magdaleni od same prijaznosti cedil obraz. Kar silila je v Maričko, in predno se je zavedela, kaj se namerava ž njo, je že

Majda ujela njeno roko ter jo krčevito stiskala, prav kakor da se je sešla z najboljšo svojo prijateljico. Še enkrat je ponovila: „Kje kaj pereš, Marička? Hvala Bogu, dosti je pranja v teh časih!“

„Ne preveč,“ je odgovorila deklica. „Podgolovčani nam vse pobero.“

„Vem, vem! Najprijetnejše pranje je pač pri naših gospodih!“

Še predno je Marička utegnila kaj odgovoriti, je Majda nadaljevala: „Drugi gospod dvorni kapelan — ona je rekla ‚gofkaplan‘ — so mi zadnjič rekli: ‚Ljuba Magdalena, pravim ti, da spati ne morem, če ne ležim v srajci, katero si ti oprala!‘“

„Ti imaš srečo, Magdalena, pri nas pa včasi še kuhati kaj nimamo!“

„Srečo! In Mariji devici bodi zahvala zanjo! Pomisli, zdaj imamo tudi korarja Grizonija, poprej ga je imela Štrajnarjeva Polona, tisto sitno babišče, ki stanuje za Gradom in ki vsakega človeka obere. Pomisli vendar, še gospodom korarjem ni prizanašala ta grdoba!“

Komarjeva Majda je gledala predse, kakor da je ravnokar zazeval pred njo globok prepad.

„Izgubila ga je mojega Grizončka! Jaz mu pravim le moj Petrček! A ni res fletkan? Prav kot igračica, ki si jo ravnokar iz škatlice vzela! Vse je majhno na njem! Kako se vse prijetno pere: njegove srajčice, njegove spodnje hlačice! O Ježešta!“

Tu je Majda sramežljivo gledala kot boginja Diana, če so jo pohotni lovci nago zasačili v kopeli!

„Kdo pa škofu pere?“ je vprašala Marička nato.

„Škofu Gruberju?“ je odgovorila Magdalena kislo. „Naj mu pere, kdor hoče!“

„Perila ima gotovo na ostajanje!“

„Ga ima, ali ga pa nima! Nekdaj sem njegovi kuharici na trgu nekaj namigavala, da bi tista, ki korarjem pere, prala tudi škofu. No, odgovorila mi je, da mu pero strežaji, ker ne dopušča, da bi ženske njegovo perilo jemale v roke. Lahko si misliš, kako je raztrgano. Da ni škof, bi dejala, da je prismojen človek!“

„Berač vendar ni!“

„E, mila Majda, je! K nam je prišel za škofa, dasi ga nismo klicali!“

„Pobožen gospod je!“

„Pobožen? Človek, ki — no — kaj bi govorila! Ali moje misli so take, da se ti motiš!“

„Ni mogoče!“

„Revišče, kako si še nevedno! Nekega dne sem bila v škofovih hlevih, pa mi je pravil kočijaž, da Gruber prepogosto zahaja tam kje gori v neko nemško mesto. Česa išče tam gori? Jezusa Krista gotovo ne, saj ga ima doma v šenklavškem oltarju!“

Ko je deklico kruto to očitanje pretresovalo, je Magdalena še dodala: „Je to kak škof? Kadar deli blagoslov, človeka niti v oko ne pogleda! Kar tja predse nerga: če poje mašo, nerga, in če govoriš ž njim, tudi nerga! Sem nekaj čula, da mu ni všeč, da gospodom korarjem perem. Pa me ne bo izpodrinil, ker gospodje korarji tudi ne marajo te nemške nerge!“

Topolščakova ni vedela kaj odgovoriti. Ona je nadaljevala: „To je naš Anton Alojzij Wolf drug mož! Ne vem, čemu ga niso napravili za škofa v Ljubljani. Pa je moral v Trst, kjer naj Lahe boža! Kakor bi rožice sadil, tako mašuje! Papež in cesar sta dostikrat slepa, pa imenujeta škofa, ki je bolj podoben prekli v fižolu nego mašniku pred oltarjem!“

„Ne vpij tako,“ je zahitela Marička! „Morda je kaka nuna pri oknu, pa te sliši!“

„Nune so zdaj v koru,“ se je odrezala Magdalena, „če so kaj prida! Ga nisi nič videla, saj je bil te dni tukaj, gospod Anton Alojzij? Po Lattermanovem drevoredu se je izprehajal in grofinja Stubenbergova je hodila ž njim. Mari bi bila tega vzela namesto grbastega grofa! Marička, duhovni gospodje so ubožčki in Bogu je prijetno, ako imamo ženske usmiljenje ž njimi! To usmiljenje se nam bo v nebesih bogato plačevalo! Verjemi, Marička!“

„Kaj mi to vse pripoveduješ?“

„Nič hudega ne misli! Vem, da so hudi časi za mlada dekleta! Ta kongres nam je prinesel kraljev in cesarjev, škofov in kardinalov! Visokih gospodov, pa tudi mladih gospodov! Kamor stopiš, stopiš na kakega grofa! Vročo kri imajo, pa tudi denarja dosti! Nam ženskam delajo izkušnjave! Pa so tudi pametne izkušnjave. Si že kaj mislila o tem, Marička?“

„Čemu naj bi na kaj takega mislila? Saj se bom morala tako omožiti!“

Sedaj se je Komarjeva kar razvnela: „Možiti se češ! V teh časih, ko leži denar v kupih po ljubljanskih cestah. Mlademu dekletu je treba samo roko iztegniti! In ti se češ možiti! Koga pa češ vzeti? Saj se vendar nisi zapredla v kako neumno ljubezen! Povej no, oj ti ljuba šemica moja!“

„Poprej je Bergamucev z močvirja," je odgovorila Marička, „malo k nam zahajal. Zadnje čase pa ne sme več v hišo! Prav priden, delaven človek je! In tudi pijanec ni!"

Dekle je od srca zdihovalo.

„Na močvirje!" je zakričala Magdalena kot žaba v luži. „Ta bi bila lepa, da bi se naša dekleta iz Kravje doline na barju možila! Od smeha bom počila! Vendar nimaš prazne glavice, ljubica moja!"

„Z Bergamucevim tako nič ni! Drugega pa moram vzeti!"

„Kdo te sili?"

„Oče in mati!"

„In kdo je ta drugi?"

„Tisti Smoletov štongrajtar! Star je že tudi! A v „novi kasi" v Gosposkih ulicah ima naloženega precej denarja! In radi tega denarja ga moram vzeti!"

„Smoletovega štongrajtarja!" se je smejala Komarjeva. „Tega soka štongrajtar prejkotne ni sam k ognju pristavil. To je maslo gospoda Andreja, da bi te potem kar pri roki imel, tebe in štongrajtarja, tega starega osla! Mlado dekle, ženin pa star! Punca, rabi oči, ki ti jih je gospod Bog ustvaril! S takim človekom v zakon! Rajši se v najhujši zimi v Ljubljanico kopat hodim!"

„Precej denarja ima!" je zastokala Marička, „in oče in mati, oba mi prigovarjata, da naj ga vzamem." Črez nekaj časa je še pristavila: „Tuintam ni kaj v lonec dejati! In še za sol je komaj pri hiši! Denar pa ima!"

„Si li gluha, Micka? Kolikokrat ti pa naj še povem, da leži denar po cestah? Samo grablje v roko, pa si ga nagrabiš, kolikor hočeš! Že vidim, da ti moram nekaj povedati! Potem dobiš pogum, ti revica vseh revic! Malo v stran stopiva, da naju ne vidi vsak, ki prikolovrati tod mimo!"

Vlekla jo je pod obokani hodnik pri sedanji nunski šoli. Komaj sta bili ondi, kar zakliče Topolščakova: „Ravno prav, da sva se skrili! Lej ga, tam-le prihaja!"

„Kdo?"

„Moj štongrajtar!"

In res je prišvedral Urban Pintar po cesti tik nunskega vrta s kosturcem na glavi in s ponosom, ki se mu je bil od zadnjega pretepa zopet ozdravil do prejšnje visočine. Pri Topolščakovih je bil zvedel, da je Marička v mestu in da jo dobi prejkotne na trgu pred deželnim dvorcem. Odrinil je tja. Gnala ga je ljubezen, nekaka milostljiva ljubezen, s katero je, kakor je bil za trdno prepričan,

počastil revno dekle. Da bi ga ona ne hotela, o tem se Urbanu Pintarju še sanjalo ni! V svojo veljavo zatopljen je krevsal mimo in žensk na hodniku niti opazil ni.

Magdalena se je zatogotila: „Ta meh naj bi jemala? Ti, ki si najlepša izmed vseh kravjedolinskih deklet!“

„Res, težko živim!“

„Kaj boš težko živela?“ se je začudila Komarka. „Ti ni še nikdar prišlo na misel, da bi se bil kak boljši, nego je ta Smoletov meh, zagledal v te? Saj si vendar taka kot rožica na travniku! Prej ti nisem hotela povedati, sedaj ti pa povem, ko vidim, da si res žalostna. Vidiš, Marička, tu je velik, velik gospod, ki prihaja na šentpetrski breg, samo da te gleda, kako pereš ob Ljubljanici. Tvoje zaokrožene ročice in tvoje še bolj zaokrožene nožice ga ne puščajo pri miru, kar jih je prvič videl!“

Maričkí se je razrahljalo srce. Ljubezen ji je dosedaj samo trnje rodila! Tu pa se je visok gospod zanimal zanjo, ki je bila Topolščakova iz Kravje doline.

„Ali je naše vere?“ je vprašala z vnetim zanimanjem.

„Kaj boš po veri povpraševala? Sveti Jožef je bil tudi jud, pa je bil vendar mož naše preljube device Marije!“

„Misliš, da bi me vzel?“ je Marička dalje vprašala.

„Na božjem svetu je vse mogoče, Marička! Tukaj ne rečem ne ene, ne druge!“

Ko je dekle molčalo in se zamislilo v bodočo svojo srečo, je Komarjeva Magdalena skrbela, da se je še bolj zrahljala zemljica, v katero je bila ravnokar položila pregrešno svoje seme. Hinavka je govorila: „Prijatelja ima! In ta mi je pravil, da visoki gospod zavoljo tebe kar cele noči ne more spati! Vedno si mu pred očmi; on pa le zdihuje: vem, da ne mara zame in da nikoli zame marala ne bode!“

Maričkí se je milo storilo. Kako je bilo mogoče, da je ona, neznatno dekle, vzbujala toliko ljubezni?

Komarka pa je pridno rahljala:

„Zadnjič mi je poslal zate majhno darilce! Tu pri sebi je imam! Prijatelj mi je pripovedoval, da je gospod skoraj jokal, ko mu je darilce izročil. Bog ve, če je bo hotela vzeti, je tarnal. Drugega ničesar nočem, samo da včasi name misli in da me pogleda z lepim očesom, kadar jo srečam! Dober gospod je, Marička, in vesela ga bodi! Glej!“

Tu je stara grešnica nekje izpod obleke potegnila majhen zavitek. Ko ga je razvila, je dvignila strmečemu dekletu pred obraz

svilnato ruto, ki je bila nežna kakor pajčevina v rosnem jutru in črezinčrez pretkana z zlatimi in srebrnimi rožami. Maričkí se je zavrtelo pred očmi in poželjivo je iztegnila roko po „malem darilcu".

„Moja naj bo?" je vsa srečna zaklicala.

„Tvoja! tvoja!" je hitela Magdalena. „Le dobro jo zavij, da ti je sapa ne odnese!"

„Kaj naj sporočim gospodu?" je vprašala črez nekaj časa Magdalena.

„Reci mu, da bodem mislila nanj!" Kri ji je šinila v lice in v veliki zadregi je spravljala podarjeno ji svilnato ruto ter jo skušala skriti pod obleko.

Stara devica pa jo je potrjevala v njenem sklepu, rekoč: „Tako je prav, Marička! Le v Boga zaupaj, boš videla, bo vse prav! Kmalu se zopet vidiva, takrat ti povem kaj novega, kaj sladkega. Za danes pa zdrava ostani, ljubica moja! Zdaj moram k Petrčku, da vzamem umazano perilo! Ne veš, kako sem srečna! Adijo!"

Odhitela je na Mestni trg, da je pri kanoniku Grizoniju vzela umazano perilo. Tudi Topolščakova se je odpravila proti domu. Pri sedanjem položaju je ni več zanimalo, kdo se pripelje k cesarjevi večerji; umevno je tudi, da ni hotela v množici kje naleteti na starega svojega ženina, ki se mu je z današnjim dnem popolnoma odpovedala. —

Med tem je Urban Pintar stopal po trgu proti dvorcu. Njegovo oko je iskalo ljubljene deklice. In prav slabe volje je postajal, ko je nikjer ni mogel ugledati.

„Kaj me ne čaka! Vedela je vendar, da pridem!"

Prav pošteno se je razjezil. Jeza bi mu bila še rasla, da niso njegove pozornosti vzbujali mladi ljudje, ki so letali po trgu ter hrup delali. Čulo se je nekaj žvižganja, nekaj smejanja. Tuintam se je oglašal klic: „Voličkí!"

Z drugega kraja se je v istem visokem glasu odgovarjalo: „Abeceoslički!"

Kot bi trenil, so prileteli skupaj od leve, od desne. Hipoma je bil gospod Urban Pintar obdan od mladičev, ki so si grozili drug drugemu. Dvigale so se palice in nekaj rok se je stiskalo v pesti. Ta in oni je brskal po tleh, da bi dobil kamen.

„Volički!"

„Abeceoslički!"

Skupaj so trčili največji nasprotniki, ki jih je tedaj poznala Ljubljana: dijaki in mesarski pomočniki. Že bi se bili po stari navadi

udarili, da ni prihitela na lice mesta oborožena javna oblast. C. kr. policaj Tomaž Raznožnik je prisopihal in malo špansko paličico je vihtel po zraku, da je kar šumelo.

„Ste že spet skupaj, prokleti študentje! In vi mesarski fantalinje! Mir, zverine! Drugače zapoje moja rumena! Cesar hoče jesti! In pri jedi ima še žival rada mir! Mir, pravim!“

Mladina se je kar potuhnila. Nekdo izmed pomočnikov je ponižno izpregovoril: „Oče policaj, komu pa kaj hočemo!“

„Tihooo!“

In Tomaž Raznožnik je zavestno odšel. Odhajaje pa je še dostavil: „Samo da veste, da sem tu! Da sva tu! Jaz in moja rumena! Tihooo!“

Komaj je odšel, se je žuborenje iznova pričelo. Sikalo se je od dijaške strani: „V nedeljo ob dveh popoldne! Na Gradu! Če imate pogum!“

Točno so se odrezali mesarji: „Pridemo! A vas ne bo! Zbali se boste direktorja in kateheta!“

„Pridemo!“

Vojna je bila napovedana. Mladiči so se razšli eni proti cerkvi, drugi proti gledišču.

Zgoraj pri cerkvi se je zopet oglašalo: „Volički!“

In ti pri gledišču niso mogli molčati: „Abeceoslički!“

Urban Pintar se je jezil sedaj nad policajem. Po njegovem mnenju bi bila morala peti rumena šiba že zategadelj, ker so ti otročaji zadržavali njega, Urbana Pintarja! —

V tej misli je dospel Urban pred deželni dvorec. Tam je taboril stari naš znanec, Miklavž Čeljustnik. Pridružilo se mu je bilo nekaj prijateljev, katerim je razkladal svojo modrost.

„Škile,“ je zaklical Pintar, „nekaj bi te rad vprašal!“

Tomaž se je obrnil proti njemu in z nepopisnim zaničevanjem mu je odgovoril: „Kako me kličeš? Tako me smeš klicati, kadar sem pijan! In še takrat le, če si ti plačal vino!“

Obrnil se je k prijateljem: „Gorjanec! Če hočeš z mano govoriti, čakaj!“

„Hej!“ je začel Anžek iz Kravje doline, „nekaj bi pa le rad vedel, Miklavž! Kaj misliš?“

„Kaj mislim?“ odgovori Čeljustnik, „kaj mislim? Da sem mož, ki ti odgovori pravo besedo, če me kaj vprašaš! To mislim! Sikstum!“

„Kaj misliš, kaj bodo jedli ti cesarji in ti kralji tam zgoraj?“

Spoštljivo se je stari možiček ozrl proti cesarskemu stanovanju, kjer so ravno pričeli luči prižigati: „Kaj hočejo jesti? Župo, meso in nekaj boljšega krompirja! Meniš, da so drugače ustvarjeni kakor mi? Če so se najedli in napili, morajo ravno tista pota hoditi kakor mi! Sakstum!“

„Pa bo vse bolje zabeljeno, hudika! Nekaj razločka bo pač. Kaj misliš, ali cesarjevim pri tej zimi zmanjka kdaj zabele?“ In Anžek je verno zrl na Miklavža.

„Pa gotovo tudi! Kolikokrat je že prišla cesarjeva kuharica v škofijo, da so ji masti posodili!“

Anžku so se usta do ušes odprla: „Pa jo vrne pozneje?“

„E Bog ve! Vojske so drage in cesar Fronc ima vse polno snedežev, ki glodajo na njem spodaj in zgoraj! Poglej samo ta večer! Najedli se bodo do grla, plačal pa nihče nič ne bo!“

Anžek je zmajal z glavo: „Buzarona, res so slabi časi!“

Tu je Čeljustnik zagledal novega znanca. Mimo je prišel čedno opravljen Trnovčan, ki je tiste dni imel službo tako imenovanega „ribiškega mojstra“. Ribičem je vodo odkazoval; enim je odkazal potoke, drugim pa Ljubljanico. Prvi so se zvali „potokarji“, drugi pa „lovničarji“, ker se v Ljubljanici večinoma le z lovnico da ribariti.

„Fižmojster!“ je zaklical Miklavž. „Ravno prav, da te vidim! Pojdi no sem!“

Oni se je zadrl: „Kaj češ, Škile?“

Nato je prijazneje vprašal: „Kaj si ujel zadnjič?“

„Kaj čem ujeti!“ je odgovoril Škile čemerno, „kaj čem ujeti če v potocih, ki si mi jih odkazal, ni ne ribjega, ne račjega repa! Goriški graben je prazen, Farjevec ni za nič, Kapsov graben ni za nič in Kozja noga je prazna bolj kakor izstradan kravji vamp!“

„Tako hudo pa že ni!“ ga zavrne ribiški mojster.

„Fižmojster! pravim ti, da je še hujše! Če ujamem par kliničev, par črnookic ali pa že celo par činkelj, pa si mislim, da sem v nebesih in v trhleni svoji škatli kar od veselja poskakujem. Hudič je, ti pravim! Sikstum!“

Ponižno je prosil: „Daj me no med lovničarje, fižmojster! Pa koga drugega med potokarje vtakni! Saj so tepci, ki mislijo, da je potokar boljši od lovničarjev?“

„Ni mogoče!“

„Ti reci, pa bo mogoče! Vsak petek ti prinesem v hišo ped širokega karpa ali pa težko ščuko, da ne bo skoraj prostora zanjo v tvojem želodcu!“

„Je vse zasedeno! Kar ujameš, itak vse v žganju zapiješ! Ni prostora!“

In „fižmojster“ je odkorakal s ponosnostjo, ki je bila primerna visokemu njegovemu ribiškemu dostojanstvu.

Čeljustnik je vpil za njim: „Sem te poznal, ko si na Gmajni še gliste kopal ter jih nam ribičem za denar prodajal! Kdor ti več da, ta več velja pri tebi! Pojdi, kamor češ, magari vragu v čreva!“

Ko se oni za to kričanje ni zmenil, je ta še vpil: „Kako to, fižmojster, da te cesar ni na kosilo povabil? Da sem jaz cesar, bi te gotovo povabil, če ne za drugega, pa zavoljo skled, da bi jih ti pomival! Sikstum!“

„Ne jezi se, da ne zboliš, Miklavž!“ Tako je vpila vesela družba, ki je ravno takrat prihajala na prizorišče. Bili so čolnarji iz Zaloga. Pristopili so bliže, da se udeleže razgovora. Miklavža so itak vsi pijanci dobro poznali in naravno je, da so ga poznali tudi zaloški čolnarji.

„Kaj kričiš, Škile?“ vpraša Avšičev Jaka. „Morda se jeziš, da nisi povabljen danes zvečer?“

„Čemu bi se jezil! Sem bil povabljen, pa le v tvoji družbi, Jaka. Iskal sem te tri dni in tri noči. A na Savi si bil in tako ga danes ne bova pila zlatega, cesarskega vina. Škoda!“

„Na Savi ste bili?“ se je vtaknil vmes stari Anžek. „Kakšno ste pa kaj vožnjo imeli?“

„Dobro in slabo,“ je odgovoril Jaka. „Danes smo pili, jutri smo spali!“

„Ježeš, ali se sme spati na vodi?“

„Na sodih, če so skupaj zbiti in če se vozimo navzdol, se lahko napiješ in naspiš! Če se vozimo v ladji navzgor, pa druga poje. Takrat ni življenje nič prida!“

Anžek še vedno ni bil prepričan: „Pijani vendar niste, ker ni držajev pri barigljah!“

„Čemu bi ne bili! Malo nevarno je že, pa pazimo drug na drugega!“

Anžek je koprnel: „Ihta! ohta!“

Avšiču je dobro delo, ko je videl starca v strahu.

„Brez nevarnosti ni,“ je govoril važno, „tuintam se kaj zgodi. Lansko leto nam je Brdavsov Tinče zdrknil z barigelj, ko smo najmanj mislili. Z Loga pod Litijo je bil doma. Z očetom sta se sprla in zategadelj je prišel k nam čolnarjem.“

„Ste ga dobili potlej?“

„Ravno pri Močeniku je bilo, kjer je tisti hudi curk in tisti veliki vrtinec. Še zastokal ni, ko je tlesknil v Savo! Tako je bil pijan!

Parkrat ga je vrtinec zasukal, pa je bilo po njem. Z drogovi smo nekaj drezali po vodi, ki je bila tisti dan kalna, pa vse skupaj ni bilo nič! Ko smo nazaj ladjo vozili, so pripovedovali, da ga je pri Renkah na sipo vrglo. Možje, Sava je hudobna voda in naš kruh je grenak!“

Stari Anžek je zdihoval: „Jezus in Marija! Utonil je! Utonil je!“

Sedaj je poprijel Čeljustnik besedo: „Kaj ste včeraj vozili?“

„Polovica barigelj je bila z žitom nasuta, druga pa nalita z vinom.“

„Torej žito in vino!“

In Miklavž je radovedno vprašal: „A kaj navrtate, kadar imate suha grla?“

„Boš vrtal, hudiča!“ se je zajezil Jaka, „ko ti pri prihodu v Zalog vsako špranjico na barigljah prevohajo! In če kaj iztaknejo, ti odtegnejo pri zaslužku, da si črn kot noč, ali te pa še zapro, ali ti pa jih naštejejo z batino! Trpljenje je trpljenje! Delavec je vsekdar revež, posebno pa takrat, če je v žeji bariglje navrtal!“

Škile ga je oblastno zavrnil: „Trpljenja, bi dejal, ni posebnega! Saj voda za vas dela!“

Te besede so Avšiča posebno razjarile: „Kaj boš pel? Če ti solnce sije na razbeljeno bučo in če imaš v ladjo vpreženih kakih petnajst jarmov volov, pa boš videl, kaj ti voda dela!“

„Meniš li, da meni ni vroče, kadar s svojo škatlo po Ljubljanici brodim?“

„E kaj boš ti, Škile! Če ti na slabi poti jarem izpoddrsne, da si par volov sprednje noge zlomi ali pa še celo v Savo zdrkne, potem kliči hudiča, če ti bo hotel pomagati!“

Eden čolnarjev se je vmešal: „Čemu se prepirata? Težak kruh je na Savi, težak! Danes pa imamo denar in v Ljubljano smo prišli, da se dobro imamo. Čemu lazimo tod okrog? Cesarjev in generalov, katere smo hoteli gledati, ne bo; da sem hotel gledati prazne zidove, ostal sem lahko v Zalogu!“

„Prav govoriš!“ pravi Jaka. „Pojdimo k Židanu! Tam imajo sladko vino in mlado gospodinjo. Vino bomo pili, gospodinjo pa objemali! Danes je še denar, jutri pa ga več ne bo! Pri Židanu bomo židane volje; jutri pa zopet na bariglje, da se odpeljemo po hrvaško koruzo, ki naj jo vrag vzame, njo in zeleno Savo!“

Čolnarji so odšli.

„Kako se to napihuje!“ je godrnjal Miklavž za njimi. „Če jih na stol položiš in vsakega pretepeš kakor otep na skednju, pa ti od vseh ne pade kopa petic!“

Sedaj, ko so ga bili drugi poslušalci zapustili, se je spomnil Miklavž Čeljustnik svojega znanca Urbana. Ta je ves čas pri strani stal in ponižno čakal.

„Zdaj govori, štorklja!“

„Za svet bi te rad vprašal, Miklavž!“

„Dobrih svetov je pri meni več, nego je plavcev na Mesarici spomladi! Kaj je?“

Urban je zašepetal: „Knjižico imam od nove kase v Gosposkih ulicah. In vedel bi rad, če je vse varno in če je prav narejeno?“

„Knjižico od nove kase!“ Tukaj je bil Miklavž ves pri stvari. Vlekel je Pintarja iz množice v stran, da sta bila sama.

„Koliko imaš?“ je vprašal z zanimanjem.

„Osemsto goldinarjev je! Težko sem jih prislužil. In sedaj mi delajo nekateri skrbi, da bo denar samega sebe snedel! In kako naj nosi obresti, če bo v Gosposkih ulicah na kupu ležal? Saj denar ni kokla, ki nese jajca na gnezdu. Vse to mi napravlja skrbi! In tebe vprašam, ki si pameten človek, kolikor te jaz poznam!“

Škile je nekaj časa sam pri sebi premišljal. Ta-le gorjanec, čigar puhlo ošabnost je poznal, se mu je videl kakor riba, ki je siloma silila v njegovo lovnico.

„Izgube se ti ni treba bati,“ je odgovoril strokovnjaško, „izgube se ti ni treba bati. So dobri gospodje zraven! Gospod Gale, gospod škof in Bog ve koliko korarjev! Pač pa mora biti v knjižici vse prav zapisano! Jo imaš pri sebi?“

„Nimam!“

„To je pa glavna stvar! Knjižico moram videti! Čakaj, Kapsov graben imam zaprt! Jutri pojdem gledat, če se je kaj ujelo. Pojutrnjem pridi! Ob devetih te bom čakal pred kaso v Gosposkih ulicah!“

„Pa bo kaj stalo?“

„Kaj če stati? Polič vina boš plačal, pa bo! To ti pa pravim, pri knjižici bodi previden!“

Urban Pintar je bil potolažen. Obljubil je, da prinese knjižico pojutrnjem ob devetih zjutraj. In Miklavž Čeljustnik je obljubil, da bo vse natanko pregledal, če je prav zapisano. Ravno tedaj je prirožljala prva kočija po Glediških ulicah. Čeljustnik ji je takoj posvetil svojo pozornost.

„Poglejmo no,“ je kričal, „kdo je prvi, kdo je najbolj lačen! Steklar Češka je! In vozi se kakor grof! Včeraj so konji še gnoj vozili na njive za špitalom, danes pa vozijo kočijo! Naj vrag vzame to lačno, jaro gospodo! Sakstum!“ (Dalje prihodnjič.)

A. N. Pypin.

Spisal **dr. Ivan Prijatelj.**

(Dalje.)

Najznamenitejše delo Pypinovo pa je njegova „Zgodovina ruske literature". Iz nje nam jasno odseva Pypinov duh, kakor se je bil sformiral v gori opisanih pogojih ruskega javnega življenja, in odseva nam iz nje tudi značaj ruske kulture. Zakaj ta knjiga je bolj kulturna nego literaturna zgodovina, čisto odgovarjajoča stremljenjem ruskega naroda, ki so še danes bolj stremljenja po kulturi nego po umetnosti. — Znamenito delo Pypinovo leži pred menoj, in zdi se mi, kakor da ga vidim živega pred seboj, sivega starca, ko mi je izročal svoje delo in mi pisal na prvo stran naslednje besede: „G. Iv. Prijatelju, mlademu bodočemu zgodovinarju slovanskih literatur — posebno ruske, v dober spomin od starega historika. A. Pypin." Spominjam se, kako sem gledal s spoštovanjem na krepkega starca kakor na nosilca oporok onih silnih, ognjevitih mladeničev-šestdesetletnikov, ki so se bili pojavili na mračnem ruskem horizontu, zableščali in zgoreli. Samo zasijali so, začrtali pot, osvetlili in odkrili rusko realnost. Da bi bili sami predstavili in sistematično in nagledno pokazali to realnost, kakor se je razvijala skozi stoletja, tega niso bili zmožni. A zmožen je bil tega Pypin, ta kolosalna delavna moč, ki je z mirno vestjo in samozaupanjem vzel v roke oporoko svojih vrstnikov in se poprijel velikega dela. Kakor za otroke in družino Černyševskega, tako je skrbel Pypin tudi za kredit duševno-idejne zapuščine njegove.

Zvest estetičnim načelom Černyševskega, da je pisatelj samo glasnik svoje dobe, samo imenovalec brezštevilnih števcev, onih drobcev, ki tvorijo v svoji celoti kulturno družbo človeško, zasleduje Pypin življenje in valovanje idej v ruski družbi skozi vse dolge veke, slika široko strujo duha, objektiviranega v stremljenjih naroda, opisuje, kako je iz južnoslovanskih dežel prišlo v Rusijo cerkvenoslovansko slovstvo in nanovo vzcvelo v starem svetem Kijevu, odkoder se je zasejalo v stolico moskovitskega carstva, matuško Moskvo, kjer je okostenelo sredi neizmerne pustinje — sprejemši vase zadnje

sterilne odrastke pokopane bizantijske kulture — v hieratičnem ponosu drugega in poslednjega Rima. Toda ko je bil ortodoksni plašč najbolj zapet in stisnjen, so se začeli gibati ovirani udje sami od sebe in razrivati preozke forme: započelo sa je sektantstvo, ki se je še bolj oživilo, ko je zapadni veter prinesel nove klice poljsko-južnoruskega sholasticizma iz šol z zapadno disciplino. Nastalo je novo valovanje, v katerem se je krepil duh in razmah Petrovih reform, dokler ni prišel čisto na krmilo v Petru-carju, velikem šolniku z žezlom in palico v roki. Rusija dobi svojo akademijo, dobi svojega polihistorja Lomonosova, in Pypin ima zopet priliko, na široko slikati družabno borbo akademizma s cerkvenostjo. Akademija nadvlada in na stežaj odpre zatvornice curkom zapadne kulture: francoske umetnosti in nemške znanosti. Pod Katarininim pokroviteljstvom se curki zbirajo v mogočno reko na ruskih tleh. Osemnajsto stoletje gre h koncu in Rusija ima pesnike, ki se lahko merijo z zapadnimi, devetnajsto pa ji prinese sintezo, heroja, ki je po svoji vsestranski velikosti vreden velike države in se more imenovati sinonim Rusije kakor Goethe Nemčije ali Shakespeare Anglije. In okrog Puškina, tega krasnega vala ruskega elementa, kaka lepa plejada: Žukovskij, Gribojedov, Lermontov, Koljcov, Baratynskij, Gogolj . . . Na brezmejni ruski gladini postaja živahno.

To je vtisk, ki ga imamo pri čitanju Pypinovega velikega dela neprestano. Pred nami se razgrinjajo tla, širi se podlaga kulture, ideje valové, objemljejo in oživljajo čimdalje večji kontingent. Nerodovitna zemlja postaja plodna. Človeška družba se organizira, ustvarjajoč podstavo kulturi.

Sedaj, ko vemo, v kakem času je vzrastel Pypin in njegovo pokolenje, razumemo tudi, da se je morala tako pisati literaturna zgodovina v dobi, ko je Rusija dobila prvo široko kulturno podlago — občinstvo. V šestdesetih letih, takrat ko se je to občinstvo vzgojilo in zvezalo med seboj z neštetimi vezmi, ko so v njem dobivali posamezniki duševne redilne sokove drug od drugega, ko je še bila publika en sam organizem brez diferencijacije in je bil viden samo ta organizem, kako je plal in snoval svoja dejanja. Ruski ljudje so se takrat prvič začutili na širokih, trdnih tleh kulture in pozdravljali so jih kakor Kolumbovi pomorščaki in klicali: zemlja, zemlja! In samo zemljo so videli; hribov na njej še niso razločili.

In tako tudi Pypin vidi in razgrinja pred našimi očmi samo duševni nivo ruske kulture. Za posameznike, ki so se liki ognjeniki vzpeli nad površino, da raz svoje višine z lavo svojega genija

ustvarjajo v morski pustinji nove celine, še nima pravega pogleda. On jih pozna samo v toliko, v kolikor temelje v družbi. Do njih individualnih obrisov se ne dviga. Posamezne duševne velikane vidi samo s perspektive človeške družbe. Za ono, kar je pesnika neslo nad družbo in pred njo, kar ga je dvignilo nad čas, za oni sveti ogenj iz večnosti, ki ga je hranil poet v sebi čisto drugačnega nego drugi, dasi v posodi, podedovani od družbe in svojega časa, še nima zmisla sin evolucijskega svetovnega nazora.

V zadnjem času je Pypina v njegovi metodi še podprl in potrdil primer nemške literarne zgodovine, ki je v poslednji dobi izdelala disciplino, imenovano filologija, disciplino, ki je iz želje po razširjenju znanstvenega obsega in baze svoje, sprejela v področje svojega proučevanja vse, kar človeški duh pri njegovi rasti določa in barva, ter vsa dejanja in nehanja, ki v njih človek zapušča sledove svojega bistva.

Ali vse to, kar se tem potom odkriva in pridobiva, je sedanji literarni zgodovini samo sredstvo, ne namen; ji služi samo v to, da tem razločneje sine iz nje edini nadprirodni stvarnik na zemlji — človeški duh. A to metodo, ki se sedaj prihaja do nje sistematično, je s svojim genijem že pred polstoletjem instinktivno našel francoski literarni zgodovinar Taine.

Tudi Pypin je čutil, da prihaja doba, ko se bo literarna zgodovina pisala drugače, in je to tudi izrazil v predgovoru k svojemu delu. A on sam je bil že završen in njegova figura na horizontu ruske kulture dorasla kot silna delavska moč, vzklila iz živih, polnosočnih semen, s krepko logično konstrukcijo uma in mirnim grupirujočim pogledom. (Konec prihodnjič.)

Povratek.

Mladostni so jasni se dnevi
povrnili k meni nazaj . . .
prinesli mi rož in zelenja
in solnčnih so žarkov sijaj...

A našli zvenelo so lice,
ugasle so našli oči . . .
in strah jih je bilo samote —
strah bilo prečutih noči . . .

Zatonili spet so za gore,
cvet rožni so vzeli s seboj . . .
brez svita — vse mračno, otožno
nebo zdaj visi nad menoj. —

Kristina.

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal Ivan Cankar.

(Dalje.)

III.

Zdramil se je šele, ko je zadel plav ob breg. Odprl je oči in je ugledal mesto in se je začudil. Sanjalo se mu je o lepem dekletu; peljal se je v zlatem čolnu in ona je čakala na bregu pred visoko kamenito hišo, ki je bila popolnoma podobna doževi palači v Benetkah.

Skočil je s plava in se je napotil po vročih, prašnih, polvaških ulicah v mesto. Dan se je že nagibal; solnce je stalo tik nad gozdičem in v poslednji uri je bila še žarnejša njegova luč; na stolpih so gorela pozlačena jabolka in okna so se vžigala in so ugasovala.

Štefan Poljanec je prišel v mesto ob pravem času, tako da bolje ni mogel priti. Veliko svojih znancev je srečal na cesti; nekaterim se je ognil, druge je pozdravil in je šel hitro mimo. Ker je bil pameten človek, je opazil, da so bili tisti, ki se jih je ognil, bolj zadovoljni. Ne da bi ga bil kdo sovražil; Štefana Poljanca ne more sovražiti nihče na svetu, zato ker ni čednosti v njem, ki bi bila zavisti ali bojazni vredna. Tudi zaničevati Štefana Poljanca ni mogoče; preveč je ponižen in pregloboko uverjen o svoji neznatnosti. Toda človek, ki je bil oblekel frak, tudi svoje matere ne sreča rad, če ima pisano ruto na glavi.

„Ne zameri, Kositar, da te ustavljam na cesti vpričo drugih ljudi; ampak če ti je hudo, da bi govoril z mano, stopiva v vežo; temna je.“

Stopila sta v vežo; črno oblečeni Kositar s tenko kozjo bradico in zaspanimi očmi in dolgi, oprašeni Štefan Poljanec.

„Zdaj, ko stojiva v mraku, pa mi prijazno povej, kakšna slovesnost je nocoj v tem mestu, zakaj ti si že peti, kar jih je bežalo nocoj črnih in spodobnih mimo mene.“

„Slovenska mladina manifestira nocoj za univerzo. Petrin bo govoril, doktor Petrin.“

„Doktor Petrin!“ je zavzdihnil Poljanec in se je zagledal v mrak. „Hvala, prijatelj, in ne zameri, če sem ti delal sramoto.“

Šel je dalje, nagnil je glavo in ni videl več nikogar. Šel je in šel, ni videl poti, in vendar je prišel natanko pred tisto hišo, kamor mu je bilo ukazalo srce. Okno je bilo zagrnjeno.

„Seveda je treba, da je okno zagrnjeno!“ je pomislil Štefan. „Petrin se pripravlja na govor, hodi po izbi z velikimi koraki, iztega roko, oči mu žare; in tam na zofi, pred tisto malo mizico, tam sedi — kdor hoče.“

Zamahnil je in se je okrenil in je šel.

„Zakaj bi se tudi jaz ne navduševal? Saj sem narodnjak!“

Dvorana je bila že polna; tudi na galeriji so bili ljudje. Kolikor bolj črno so bil oblečeni, toliko bliže so bili odru in tisti, ki so stali na odru, so bili popolnoma črni. Štefan Poljanec je ostal za durmi. Šumelo je in šuštelo, vesela zadovoljnost je sijala z obrazov, Poljancu se je zdelo, da je Velika noč. Šele črez dolgo časa je čudoma opazil, da stoji sredi odra dolg človek z dolgim nosom in dolgimi kodri, maha z rokami, grdo gleda in govori.

„Pričelo se je!“ je pomislil Štefan Poljanec in je poslušal. Toda dolgi človek je nenadoma utihnil, pokazal je poslušalcem hrbet in je stopil v ozadje. Na njegovem mestu pa se je prikazal doktor Petrin in Štefan Poljanec, ki je slonel prej ob zidu, je stopil za korak naprej in je zardel.

Doktor Petrin, slok mlad človek z lepimi kodri in inteligentnim obrazom, se je nalahko poklonil, ozrl se po dvorani ter izpregovoril z blagozvonečim glasom. Govoril je zelo navdušeno o pravicah naroda, o njegovi kulturi, ki zasluži uvaževanja, o njegovi zvestobi do države in vladarske hiše, nadalje o kulturnih in materijalnih koristih, ki bi jih donesla univerza državi in narodu vobče in Ljubljani posebej, naposled pa se je razgrel, govoril je o zatiranju, krivicah in nasilstvih ter je z žarečimi očmi in trepetajočimi ustnicami opominjal nekoga in žugal nekomu — Štefan Poljanec ni mogel natanko razumeti, koga je imel v mislih — in je potrkal s pestjo krepko po mizi, kakor da bi klical lenega natakarja: „Univerzo nam dajte! S tem končujem!“

Navdušeni klici so zagrmeli po dvorani, na galeriji je mahala neka dama v rdeči bluzi z velikim belim robcem, doktor Petrin se je smehljal trudno, brisal si je potno čelo in se je skril v ozadje.

Štefanu Poljancu se je zdelo, da je bil tisti govor že nekaterikrat slišal. „Ampak,“ je pomislil, „govornik je vse in govor ni nič.

Da bi, na priliko, jaz govoril te besede, ki nimajo ne posebnega jedra, ne posebne lepote, bi me nihče ne poslušal in nihče bi mi ne ploskal. Na jeziku tega lepega gospoda pa so se nenadoma izpremenile, zadobile so velik pomen in blag zvok. Poglavitna stvar je na govoru govorjena, ne napisana beseda in med vsemi ljudmi na svetu sodi samo govorniku pravica do plagijata. Njegova zasluga je in njegov poklic, da vdahne življenje mrtvi besedi in jo napravi aktivno. Tudi Mirabeau ni imel zmerom časa, da bi si bil sam napisal govor, in vendar ga ni človeka, ki bi mu kratil slavo. O Petrin, visoko drži tvoja pot!"

Tako je premišljeval Štefan Poljanec in se je okrenil, ker je mislil, da je stvar pri kraju. Toda na oder je stopil bogoslovec v ozki črni suknji, plašljiv in bledikast človek, in je pričel govoriti s tenkim glasom. Poleg Poljanca je stal debel študent, ki je bil tako svobodnomiseln, da je bilo Štefana strah. „Ejduš, ali bi ga . . .!" se je razsrdil svobodnomiselni študent in je zaškripal z zobmi. V tistem trenotku pa je bogoslovec dovršil in svobodnomiselni študent je ploskal in klical z bobnečim glasom: „Živja! Živja!" Iz sosednje sobe se je že glasilo veselo žvenketanje kozarcev in tja se je napotil Štefan Poljanec. Ponižen kakor je bil, je sedel v mračen kot, da bi ne bil nikomur v nadlego. Iz vseh duri so šumeli črni gostje v sobo in kmalu so bile mize zasedene. K Poljancu je prisedel Kositar, ker je bil kratkoviden; položil si je krila črne suknje skrbno na kolena, nataknil si je nanosnik ter se ozrl po omizju.

„O, glej, ti tudi tukaj, Poljanec! No, kako pa se ti godi?"

„Dobro. Kaj pa ti? Ali še nisi doštudiral?"

„Že, ampak . . . Veš, z advokaturo ni nič, s sodnijo tudi ne. Človek pride do kruha, ko ima že sive lase. Zdaj sem pri notarju Koscu na Goriškem; star je že, siromak, in ne bo več dolgo. Sploh so goriški notarji vsi do zadnjega bolehni in nadložni, Bog jim dodeli lahko smrt. Ampak to je, mi smo zatiran narod; težko dobi Slovenec pošteno službo, če nima takega imena, da ga lahko nekoliko izpremeni. Zdaj se pišem s C, pa ne vem, če bo kaj pomagalo. Škoda, da nimam črnih las. Notar Kosec zasluži na leto dvanajst tisoč. Tako trpi človek za svoj narod. Poznam nekoga, ki ima tako ime, da se bere lahko laško in slovensko, ne da bi ga kaj izpreminjal. Nekateri ljudje imajo srečo."

Med črnimi gručami se je izprehajal po sobi doktor Petrin; obraz se mu je svetil, smehljal se je prijazno ter se oziral naokoli.

„Ej, Poljanče, ti tukaj! Daj no roko!"

Ponudil je Štefanu desnico, z levico ga je potrkal po rami in je prisedel na prazen stol.

„Lepo si govoril, čestitam!“

„No, tako pač! Izbrali so me, pa sem moral,“ se je nasmehnil zadovoljno Petrin.

„Misliš torej, da jo kmalu dobimo?“ je vprašal Poljanec.

„Kaj?“

„Univerzo.“

Petrin se je zasmejal krohotoma.

„Še zmerom tak idealist, kakor si bil! Nikoli je ne dobimo!“

Štefan ga je pogledal začuden in ni mogel izpregovoriti.

„O, idealist!“ se je smejal Petrin. „Pozna se ti, da si ostal tam, kjer si bil, v tistih otroških letih, ko smo še tako lepo sanjali in ko smo bili pogumni, da bi bili pognali Jupitra z Olimpa. Ti si še zmerom tisti otrok; prav je in zavidam ti; mi pa smo že bolj ali manj možje, stojimo v resnem življenju in računimo s praktičnimi razmerami.“

Začuden in ponižan je poslušal Poljanec in je trkal narahlo s pestjo po mizi, kakor je trkal doktor Petrin, ko je stal na odru in klical natakarju: „Sem z univerzo!“

„Da, Poljanec, otrok si še, ne zameri; zmerom si bil otrok in po pravici bi moral biti večji pesnik, nego si. Ali se še ukvarjaš s poezijo?“

„Nič več.“

„Kaj pa počneš zdaj?“

„Nič.“

Doktor Petrin se je čudno nasmehnil, ljubeznivost je ugasnila v njegovih očeh, pogledal je na Poljančevo obleko, na kravato in čevlje.

„Tako, tako! No, pa Bog s tabo!“

Vstal je in mu je ponudil dvoje prstov v slovo. Nato se je pridružil črni gruči, zasmejal se je veselo, žareč in ponosen je bil njegov obraz.

„Petrin se ženi!“ je izpregovoril Kositar.

„Ženi se?“

Kri je udarila v Štefanova lica in oči so se mu zalile.

„Nekateri ljudje imajo srečo!“ je vzdihnil Kositar. „Mlajši je od mene, pa so mu odprta že vsa pota v svet. Zmerom je imel protekcijo in povsod, Bog vedi zakaj; jaz sem se vse svoje življenje pehal za kakšno protekcijo, pa se mi nikoli ni posrečilo.“

„Rekel si, da se ženi.“

„Zaročil se je in zdaj se vozi z njo po mestu in razkazuje svojo slavo. Bogata je in lepa; temu človeku se vse posreči.“

„Bogata je?“

„Neizmerno. Saj sem tudi jaz že skoro imel bogato nevesto, ampak jaz nimam sreče. Zahajam v hišo, vedem se spodobno, in ko mislim, da je že vse narejeno, pišem lepo pismo; povedati nisem hotel kar tako, ne znam govoriti; in mi odpiše, da naj se ne prikažem nikoli več. Kaj pa sem ji storil? Nekateri ljudje imajo srečo.“

„Čigava je?“

„Kdo?“

„Petrinova nevesta.“

„Majerjeva. Lepa je in hudo bogata; suplent Komar jo uči slovenščine, zato ker Petrin ni filolog.“

Štefan Poljanec je vstal, poslovil se je nakratko in je šel. Šel je in je dospel natanko do tiste hiše, kjer je bilo okno zagrnjeno. Noč je bila, na ulici so gorele svetiljke, okno pa je bilo temno. Stopil je v vežo in je šel počasi po stopnicah. Pred durmi je vzdignil roko, da bi pozvonil.

„Kaj pa? Kaj bi?“

Prestrašil se je in roka mu je omahnila.

„Kako bi ji mogel stopiti zdaj pred obraz? Gospod je šel in hlapec misli, da je prišla njegova ura. Kako umazane so bile moje misli!“

Vrnil se je na ulico.

„Zakaj pa sem se razburil?“ je pomislil. „Petrin je napravil, kar je bilo treba, da je napravil. Stopil je v resno življenje in računiti mora s praktičnimi razmerami. Skoro sem že nameraval v svoji nespameti, da bi ga zaničeval, ko je samo resničnega občudovanja vreden. Nekateri ljudje imajo srečo, pravi Kositar; le malo pameti je treba zraven in vse je dobro. Njemu se ne da očitati prav nič, pač pa njej, ki je bila tako nespametna, da se mu je hotela obesiti za suknjo, ko je lahko videla, da se ne spodobi. Sramota in žalost ji je zdaj plačilo in Bog vedi, če ni pošteno zasluženo.“

Premišljeval je Štefan Poljanec, pri srcu pa mu je bilo sitno in ogibal se je svetlih ulic. Daleč v predmestju je pozvonil v prvem nadstropju nizke hiše.

(Dalje prihodnjič.)

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja dr. Fr. Derganc.

(Dalje.)

Dejal sem, da sem se ukvarjal na Dunaju tudi s politiko. Čital sem vsak dan „Augsburger Allgemeine Zeitung“, ki je bila vobče priznano glasilo nemške inteligencije in najbolje urejevani list vse nemške žurnalistike. Te novine so me dobro poučile o vseh razmerah evropskih držav in narodov. Nepristranosti v njih ni bilo. Razni časniki so jim očitali naravnost, da služijo za denar vsakomur. To se je često i dokazalo, ali navzlic tej grdobi jih Nemci niso nehali hvaliti in naročati. Jaz sem bral v tem listu najrajši obširne popise bojev, ki so jih imeli naši ruski bratje s Šamilom in kavkaskimi razbojniki. V „Augsburger Allgem. Zeitung“ je kvasil večkrat glasoviti Falmerajer, kako nevarni da so Rusi evropski civilizaciji. Neki drug nemški modrijan pa je povedal v njej svetu zanimivo novico, da na barbarskem ruskem jeziku še ni prepeval nikdar noben pesnik! S političnimi nazori nemških in sploh evropskih liberalcev sta me seznanila Rotteck in Velker. Bujna in splošna reakcija, ki je zavladala po Evropi, je gledala pisano te in druge take razprave ter jih preganjala, kar se je dalo. Tem bolj pa so se širile in čitale skrivaj. Policija je to vedela, ali se je smejala, kajti baš njeni udje so jih dobivali redno od prijateljev in prebirali željno njih prevratne nauke. —

Občeval sem na Dunaju z mnogimi rojaki, ali intimno sem se družil samo z nekaterimi. Prvo leto najbolj s Podgorskim in Jerišo, ki sta stanovala skupaj, ker sta si bila velika prijatelja navzlic različnemu značaju. Z obema sem se razgovarjal često v Gerlovićevi kavarni, često pa sem prišel tudi k njima v stanovanje. To društvo je bilo zame jako prijetno in koristno, ker sta oba prijatelja mnogo čitala, mnogo znala in mnogo tudi sama mislila. Mladim ljudem se srce kmalu odpre. Tudi nam trem se je odprlo na stežaj, da smo si vse povedali, karkoli smo doživeli, mislili in — grešili. Prav čudno se nam je zdelo, da imamo vsi trije skoro enake slabosti in

napake navzlic različnim temperamentom. Drugo in tretje leto pa sem se le malo družil s to dvojico. Na Dunaj sta prišla Zepič in Valjavec, moja dva stara prijatelja. Dobili smo si skupno stanovanje, ali ostali smo skupaj samo eno leto. Potem pa se je preselil Valjavec nekamo drugam. Zaman sva ga povpraševala, zakaj sva se mu zamerila. Dejal je, da ni nobene zamere, ampak njemu je ljubše, da je sam zase. Ta odgovor naju ni zadovoljil; kajti do takrat ni hrepenel nikoli po samoti. Pokazalo se je prvikrat, da je Matija „pokrita rihta". Z Žepičem sva živela skupaj dve leti na Dunaju in eno v Varaždinu, pa se ni pripetil nikdar niti najmanjši prepir med nama. Njega smatram še zdaj za najboljšega človeka izmed vseh mnogobrojnih ljudi, ki sem jih spoznal v svojem življenju. Najino prijateljstvo je trajalo neskaljeno do njegove smrti. Proti Valjavcu pa se mi je moralo srce žal ohladiti. Neko grdo osebno razžaljenje bi še laglje pozabil, ali nikakor mu nisem mogel odpustiti, da se je združil z mameluki in glasoval v Varaždinu že kot potrjen profesor iz straha za kandidata Hrvatom sovražne stranke. Izgovarjal se je: „Moja glavna dolžnost je skrbeti za svoje otroke. Meni in njim pa bi se utegnilo jako slabo goditi, ako bi se zameril vladajoči stranki." Tako opravičujejo i drugi uradniki svojo politično strahopetnost. Ta izgovor pa ni vreden ne piškavega lešnika. Vsakemu očetu mora biti glavna skrb to, da daje svoji deci dober zgled značajnosti in stanovitnega rodoljubja, ki se ne boji nobenega preganjanja in nobene kazni. Matija je ostal tudi pozneje „vladinovec" in ni imel v svoji službi nikdar nobene sitnosti in neprilike radi svojega v zadnjem kotu srca se skrivajočega narodnjaštva. — Kmalu po dohodu na Dunaj sem se seznanil z znamenitim rojakom Čižmanom, ki me je povabil, naj pridem večkrat k njemu na dom, da se bova pomenila kaj o zgodovini in sploh o literaturi. On je živel na Dunaju že mnogo let. Tam se je i oženil. Dobil je bogato, ali precej pusto, starikasto babo, katere ni pokazal nobenemu rojaku. Kadar je prišel nas kateri k njemu, je sedela blizu njega na zofi mlada, prav lepa ženska nizke rasti, ki je vselej odšla, kadar se je prikazal kak prihodnik. Vsi smo mislili, da je njegova gospa. Resnico mi je odkril v kolegiju neki Dunajčan, ki je dobro poznal Čižmana in vse njegove razmere. Tega svojega rojaka moramo šteti vsekakor med prave učenjake. Bavil se je resno s klasičnimi jeziki, še bolj pa z zgodovino. Kupil si je vsako boljšo historično in geografsko knjigo, njegova knjižnica je bila bogata in dragocena. Z rojaki je govoril le po nemški. Tudi po mišljenju svojem je bil nemškutar. Po njegovi

želji naj bi vladala v vseh višjih in srednjih šolah nemščina, kajti je med vsemi avstrijskimi jeziki najbolj razvita in ima najbogatejšo znanstveno literaturo. Ali Čižman ni bil fanatik, privoščil je tudi jezikom nenemških narodov, da se temeljito goje v šolah. Jaz sem pisal o njem v „Bahovih huzarjih“ tako, kakor mi je poročil moj dunajski prijatelj. On ga je sodil vsekakor prestrogo. Rad verjamem, da je hotel ohraniti nemščini vlado v gimnazijah, ali tako divji nasprotnik nam pa vendar ni bil nikoli. On ni zaničeval nobene narodnosti in je bil dovolj pameten, da ni pričakoval nobenega uspeha od vladne politike. Južnim Slavjanom je prorokoval včasi celo prelepo bodočnost. Rad je pravil, da je videl nekje stoletnega Srba, slepega goslarja, ki je oznanjal z navdušenimi besedami, da se ponove slavni časi Dušanovega carstva. In Čižman je vselej izustil svoje mnenje, da se bo to tudi zgodilo, morda prej, nego diplomati mislijo. Da ni bil zloben, je pokazal i v drugih rečeh. Svojim mladim rojakom, akademikom, je pomagal često z dobrim svetom in s priporoko, da so dobili kako ustanovo ali dobro instrukcijo. Dejal je večkrat: „Für meine lieben Rojaken thue ich immer gern, was ich nur kann.“ Meni je posodil drage volje grškega historika Prokopa in še druge knjige. Čižman je spisal slovečo zgodovinsko knjigo (o grško-latinski uniji, če se ne motim). Dunajska kritika ga je grdo napadala, ali njeni švepasti argumenti so dokazovali samo to, da ima pisatelj med dunajskimi literati mnogo osebnih sovražnikov. Strašno sem se moral smejati, ko mi je razkladal Čižman svoje popotovanje po nemških deželah. Dobro pripravljen je šel tja, da bi se seznanil s slavnimi nemškimi zgodovinarji in jih prosil, da mu pojasnijo razne manj znane historične zgodbe in spletnje. Silno se je čudil, da mu niso mogli ničesar povedati. Svojo učenost so imeli vsi samo v bukvah in spisih, glava pa jim je bila prazna! Niti važnih prigodkov in državnih dogovorov niso znali na pamet, tako slab jim je bil spomin. Čižman niti v sanjah ne bi bil pričakoval, da se bo nameril na takove ignorante v deželi, ki se baha ob vsaki priliki in pred vsem svetom s svojo temeljito učenostjo. Od takrat Čižman ni bil več tako zaljubljen v nemško „Wissenschaft“, katero je prej nam rojakom neprenehoma hvalisal in priporočal.

Naj povem zdaj še to, katere imenitne može in velikaše sem spoznal na Dunaju, zvečine v Gerlovićevi kavarni. V njej mi je pokazal Navratil Palackega, Riegerja in Havlička. Palacký je stal že takrat na prvem mestu vseh avstrijskih zgodovinarjev, Rieger vseh avstrijskih politikov in Havliček vseh slavjanskih žurnalistov. Najbolj sim-

patičen mi je bil Havliček pod svojim malim klobukom in s svojim duhovitim obrazom in sarkastnim smehom. Na ulici sem videl in srečal večkrat bivšega srbskega kneza Miloša. Radi nekaterih surovih črt v obličju mi se ni nič posebno prikupil. Srbski akademiki pa so ga silno častili kot svojega velikega dobrotnika in mecena srbske književnosti. Miklošič mu je posvetil svoje „Radices linguae palaeoslovenicae“ in prejel od njega lepo darilo — 1500 goldinarjev. Svojo radodarnost pa je pokazal Miloš kaj rad tudi lepim glediščnim pevkam. Najlepši in najslavnejši med njimi je dal za eno samo vizito tisoč goldinarjev. V kavarni sem se seznanil s srbskim akademikom Miletićem, bodočim vodnikom ogrskih Srbov. Nosil je rdečo kapo in je bil sploh opravljen po narodno. Njegovi rojaki so mi pravili, da živi na Dunaju ob Miloševi podpori. Slavnega Vuka Štefanovića sem srečal često na glasiju in v notranjem mestu. Držal se je vedno strašno resno in čemerno, kar ni čudo, kajti mu se je godilo dosti slabo. Nahajal se je skoraj zmerom v denarnih stiskah navzlic Miloševi pomoči. Znanci so me opozorili i na več tujih velikašev in vladarjev, ki so se vozili po Dunaju. Mene je zanimal edini ruski car Nikolaj, ki je ogledoval na glasiju avstrijsko vojsko. Bil je silna, impozantna prikazen; zdel mi se je tak, kakor da je ulit iz jekla. Slavjanski akademiki smo mu vpili na vse grlo: Živio slavjanski car! Semtertja švigajoči policisti so nas opominjali zaman, da naj molčimo. —

Na Dunaju so mi tri leta minila. Zadnje izpite sem prebil konec leta 1853. Potrdili so me za celo gimnazijo. Kmalu sem dobil povabilo od Vidica, ravnatelja tržaške gimnazije, naj pridem tja za suplenta. Priporočil me je bil Čižman, ki je služil tam že eno leto za profesorja. Jaz pa nisem maral nemškega zavoda in poučevanja, zato sem sprejel rajši ponudbo hrvaškega nadzornika Jarca, ki me je pozval za suplenta na hrvaško gimnazijo varaždinsko. Kaj sem videl, slišal, zapazil in doživel v tej službi in pozneje kot pravi profesor reške gimnazije, ne mislim pripovedovati, kajti popisal sem vse to v „Bahovih huzarjih“. Iz življenja v Varaždinu mi je treba omeniti še par črtic. Z Valjavcem sva pridno prebirala in pretresala znamenitega angleškega pesnika Byrona, za katerim je šlo toliko posnemalcev v vseh kulturnih narodih in tudi med Slavjani. Njegovi oblasti se je podvrgel in vdal vsaj za nekaj časa tudi prijatelj Valjavec. Byron je pel res svobodno, kakor mu je velevala svobodna duša. Mladino mora ta pesnik očarati in oduševiti, če je le količkaj dovzetna. On riše odločne, energične značaje, ki se ne boje ni greha

ni pekla, ni Boga ni hudiča. Na svojem uverjenju stoje nemični kakor granitna skala. Byron je pesnik nepopustljive, brezobzirne volje, ki ne mara nobenih koncesij, nobenega kompromisa. — Mnogo prijetnih ur so mi dale tudi študije staroindijske književnosti. Čital sem (to se ve, da le v nemškem prevodu) vede, epos Mahabharata, zakonik Manuov in nekatere dramatike, med katerimi se nahajajo i obče priznani klasiki. Dramo „Sakuntalo" sem prečital sam dvakrat zaporedoma, v tretje pa sva jo brala skupaj z neko jako izobraženo gospodično. —

Pred odhodom iz Varaždina sem si obremenil dušo s težkim grehom, ki me bo tiščal do groba. O njem ne bom pisal obširno, ker sem to že storil. Jaz sam sem namreč tisti Ivan Slobodin, čigar roman sem priobčil v „Bahovih huzarjih". Da je bila moja Milka kaka strastna nemškuta, bila bi nezvestoba moja precej opravičena, kajti uči izkušnja, da se take prismode presneto težko poboljšajo. Ali Milka je vsa gorela za svoj hrvaški narod, opustila bi bila gotovo prav rada nemško blebetanje in se privadila v kratko dobo ilirski ali pa tudi slovenski konverzaciji. Jaz torej nimam nobenega izgovora, ki bi bil kaj vreden. Od takrat je minilo že pol stoletja. Ali tiste tri besede, s katerimi sem se tolikokrat pokaral v teh petdesetih letih, ponavljam s skesanim srcem često še dandanes in pravim: Sram me bodi! — —

Preselivši se na Reko, sem se izkušal brez odloga seznaniti s primorskimi prebivalci, posebno pa tudi z otočani, o katerih nisem še ničesar slišal in čital. V „Novicah" se nahaja moj popis otoka Krka in njegovih vrlih stanovnikov, ki se po vsem primorju zovejo Boduli. Mislim, da so druge reči, katere o njih pripovedujem, resnične, ker sem rabil dobre vire, to je poročila izobraženih, zastavnih mož, ki so se rodili na tem otoku. O bodulskem narečju pa mi je pravil neki bogoslovec, ki ga ni poznal temeljito, dasi je bil Bodul. Ta gospod se je bavil mnogo s staroslovenščino in tudi z živimi slavjanskimi jeziki. Te študije so mu zmešale glavo, da je čul na otoku i take reči, ki jih nihče ni govoril. Jaz sem zapisal, da se veli na Krku blha in bleha (= bolha). Blha se, mislim, res čuje, bleha pa gotovo ne, razen če se spakuje tako kak posamezen človek. Trdil sem v spisu tudi, da se govori še stari particip bišnò (od biti), ali nobeden mojih mnogobrojnih bodulskih znancev ni poznal in čul te besede. Kaj čudno se mi je zdelo, da poznajo Krčani dolenjskega godca Kurenta. Tako mi je trdil neki dijak, rojen Bodul. Pozneje mi se je razjasnila ta zagonetka. Stari Boduli niso slišali

nikdar o kakem godcu Kurentu. Bajke o njem so prinesli na otok šele v novejši čas slovenski žandarji in financarji, ki so bili rojeni Dolenjci. V Novem mestu mi je pravil neki financar, ki je služil več let na Kvarnerskih otokih, kako so se mu smejali Boduli, ko jim je razkladal življenje in dela Kurentova. Tisti dijak je zvedel torej to bajko posredno ali neposredno od naših rojakov.

(Dalje prihodnjič.)

Mak žari . . .

Mak žari, mak žari,
kje si, dekle moje ti!

Pomniš . . . Zlati solnčni žar
bliskal je na najin par.

Vsa gorela si v obraz,
vsa kot mak v poletni čas.

V tvoje oči zatopljen
sanjal sem nebeški sen.

Zdaj sem sam . . . Oj, kje si ti!
Mak žari, mak žari . . .

C. Golar.

Juristom.

Smejim se vaši sivi učenosti,
boginji vaši strogi se smejim;
pravice vaše nauk je puhel dim —
smejim zakonov vaših se svetosti!

Katere ječe jeklo ne razbije?
Moč je pravica, ki ravna vesmir
brez vrat železnih, vislic in sekir:
življenje stopa preko teorije!

Iz sil svobodnih klije in izvira
postava sveta in pravica vsa, —
a dajati jo sme bedakom ta,
kdor je dovolj močan, da jo razdira!

Vladimir.

Romantiki življenja.

Spisal dr. Ivo Šorli.

III.

V tistih dneh se je spomnil zopet nekega tovariša iz prejšnjih časov, ki je imel razmerje z ženo svojega prijatelja.

Kako se mu je zdel dečko smešen v tistih ponesrečenih poskusih, da bi preprečil vsak sum, kaj se godi med njim in ono stvarco! Takrat si je rekel tolikokrat, kako bi on vse drugače znal varati ljudi. Naraven ostati — to je vse in vse drugo je odveč, ako že ne provzroči baš nasprotnega, kar se je hotelo: da ne skrije, ampak odkrije.

Da, naraven ostati! To nekomedijantstvo bi bilo temelj komediji. Toda tu je naenkrat spoznal z večjo in večjo grozo, da je pozabil, kak je človek, ko je naraven . . .

Podprl je glavo v obe roki ter se naslonil na koleni in si skusil z vsemi silami svojih možganov ustvariti vlogo, ki jo bo moral igrati odslej, premisliti vsako kretnjo, vsako besedo že vnaprej ter se je potem naučiti . . .

In zaprl je še oči in sklenil prste trdno čreznje . . . In počasi, počasi se je začelo res nekaj črtati iz teme, oblikovalo se je bolj in bolj določno, se jelo premikati in pregibati.

„A to nisem jaz, to je marijoneta!“ je siknil naenkrat in se vrgel ljuto nazaj.

„Naraven biti! Če bi hotel biti naraven, bi moral sedeti vedno tik ob njej in ji gledati v oči, kakor delajo zaljubljenci. A jaz ne smem biti naraven in moram biti vseskozi narejen, slepar!“

„A vrag, to jaz vendar nisem in tudi ne znam biti! Kaj mi tudi pomaga, če se naučim te proklete vloge, ki naj jo igram tam zunaj med ljudmi — pride moment, močnejši nego marijoneta, pa jo sune vstran, sikne beseda in pljuskne v mojo kri, da se razpeni in vrže ta mrtvi nestvor na beli dan pred vse oči . . . In potem me sme oni ustreliti kakor psa in nihče mu ne skrivi lasu radi tega. Poženejo me od tod, in jaz, ki nisem sklonil svoje glave še pred nikomer, se ne bom upal ustaviti pred njimi.“

„Ne, nočem!“ je udaril z nogo ob tla. „Trdo hočem iti mimo nje zopet na svojo pot, in če se me oklene, jo sunem vstran.“

In začutil se je naenkrat trdnega in varnega sam pred seboj in ponosno je premeril konzula, ko so se pri kosilu zopet sešli, in ošabno je vzravnal svojo glavo pred njim. Kakor jeklen klin je bil iznova ustavil in pritrdil njegov sklep gugajoča se tla pod njim, in njegova noga je stala zopet trdno in varno.

In kakor da mu bere v duši, so se razširile za hip konzulu oči in potem zbegale v razočaranem presenečenju.

„Pa zdaj bulji v me, starec! Pred teboj Oton Lastan še ne bo povešal pogledov!“

V tem trenotku je vstopila še grofica. Bila je nenavadno bleda. Lastana je zabolelo v srcu, a takoj je strl to hipno usmiljenje in se spustil potem z odločnim pogledom okrog sebe na svoj prostor.

In posegal je zopet s svojim navadnim, mirnim, samozavestnim glasom v razgovor in s sladko zadovoljnostjo je občutil, kako je vsaka beseda rahlo razžarjena mirnega, s krepko, moško njegovo roko spet ukročenega ognja v njegovi duši. In kadarkoli bodo hoteli zopet bukniti plameni strasti iz tega pokojnega ognjišča v zatišju njegovih prsi, stopi zopet njegova silna volja tja noter in zaukaže mir.

S treznim, tehtajočim pogledom se je ozrl od strani na grofičino obličje in s trpko škodoželjnostjo od krutega življenja že razbičanega plebejca je motril bolestno potezo okrog teh žalostnih ust.

„Da, lepa si!“ je prikimal, „a zato še nimaš pravice, porušiti s krvavimi žulji zgrajeno mojo eksistenco. Ne, draga moja — trdi kamen je trdi kamen in ne ve, zakaj naj se raztopi pod mesečino tvojih oči . . . Poskusi tudi ti, da niso rože samo vaša last in da se smejo splaziti kačja stebla bodečega robidovja tudi po zidovih vaših gradov! Kupi si jo zdaj za denar srečo, kupi si jo, če moreš... Pridi, ponudi mi vrečo zlatov, da te ljubim, pa boš videla, kako ošabno zna pokazati zaničevani kruhoborec skozi duri! . . . Delati, delati, ljubica, pa ti ne pridejo več take neumnosti v glavo...“

In spomnil se je svoje matere, in še večja trpkost se mu je razlila črez srce . . . Tudi ona je imela brutalnega moža, pijanca, predmestno barabo, a ni mogla misliti, kdo jo bo tolažil. Črviček za črvičkom je oslabel gladu in so ga ji odnesli, dokler ji niso iztrgali celega srca, da je potem prav zaspala ob smrtni postelji njegovega zadnjega bratca... „Tisti še tako mladi, neprestane groze ves razdejani obraz da bi bila ti videla, pa bi ne iztegala svojih ža-

metnih rok po njenem sinu!" . . . se je obrnil z mrkim pogledom zopet proti njej.

In ta pogled je ona ujela... In vsa se je zdrznila pred njim...

A tudi on je strepetal in žal mu je bilo teh trdih misli. Saj ona, revica, ni kriva . . . A samo njega naj pusti pri miru . . . O dovolj jih bo, ki sežejo hlastno po taki krasni ženski. Vsi količkaj praktični mladi moški so srečni, če se jim posreči dobiti kako izmed teh najbolj vdanih in tudi najbolj cenih ljubic . . .

Toda ne — tega ne zasluži ubožica, da bi postala žrtev človeka, ki bi vzel samo njeno lepo telo . . . Mehke, dobre roke naj bi jo sprejele in jo podpirale, da ne omahne še niže, in odprla naj bi se ji duša, ki bi ji zacvetla z vso pomladjo dehteče ljubezni nasproti . . . Naj ne gre življenje mimo tega lepega bitja, ne da bi se mu vsaj enkrat nasmehnilo . . .

Stresel se je zopet . . . Zapazil je dobro, kako so se ji naenkrat orosile njene čudovite oči in kako jih je prisilila zopet z vso svojo močjo, da so spet same popile vso grenko bol, ki je hotela prekipeti v njih.

Plaha misel se je odtrgala nekje v njegovih možganih, se razgrnila na vse strani in zakrila za hip vsa druga njegova čuvstva. „Prešibak bodem! . . . zaman bode vsako ustavljanje," je zatrepetal . . .

In kakor bi hotel poskusiti še enkrat svoje moči, je pustil zopet, da mu je šel pogled na njen obraz ter ga počasi preiskoval, braneč se sili vse te čarobnoopojne miline . . .

„Da, prešibak bodem! . . ." je zadrhtel vnovič.

A otresel se je zopet s silo teh misli ter se obrnil k drugim in se naredil, kakor da je ves čas poslušal njih pogovore.

Po kosilu pa sta bila zopet za hip sama zunaj na terasi.

„Zakaj ste me pogledali tako čudno?" je rekla tiho in gledala daleč ven v ravnino.

„Kako?" je zardel.

„O, ali mislite, da ne čutim dovolj grenko že sama, kaj sem storila? . . . A vi ne, vi vsaj bi me ne smeli obsojati radi tega! Moj Bog, kako je strašno živeti!" je jeknila in se stresla kakor pod težkim udarcem, nato pa se hlastno obrnila in odhitela odtod.

„Jokat gre" . . . je zastrmel z izgubljenim pogledom za njo . . .

In bilo mu je naenkrat, kakor da je to lepo, nesrečno bitje njegova starejša sestra, tako iz vse duše ljubljena in tako samo njegova, da bi mu ne smel nihče braniti, če bi stekel zdaj za njo

v njeno sobo in se sklonil k njej in jo držal na svojih prsih, dokler ne izplaka vsega svojega gorja . . .

In začutil je prvikrat vse prokletstvo spolnega momenta, radi katerega edino imajo ljudje pravico, postaviti kruto prepoved med dvoje duš, ki kipita druga k drugi v čisti, deviški vdanosti... Stopil bi tja pred tega odurnega trinoga in ga zaklel, da se ne dotakne niti z eno grdo mislijo njenega telesa — a dušo, njeno žalostno dušo hoče on zase, da jo boža in tolaži, njeno žalostno dušo in njene žalostne oči z vso njih otožnosladko poezijo, ki izdehti drugače izgubljena v te mrzle, topo bulječe praznote njenih samotnih ur... In zato naj ga pusti do nje in naj ju ne moti.

V obednici so se tedaj odprla vrata s hodnika in videl je iti grofa mimo. Pokimal mu je v pozdrav, in Lastan se mu je priklonil. Trenotek pozneje ga je ugledal spodaj na cesti, korakajočega proti mestu.

Gledal je za njim in čuden občutek ga je obšel, da se je mu že storilo skoraj veselo.

„Svak!"... Res, moral bi ga pravzaprav sovražiti, a vsa mržnja proti njemu je bila izginila iz njegovega srca... Svak... mož njegove sestre... Človek vidi, da jo preganja, da jo zaničuje vpričo brata, a kljub temu ostane neki čut sorodstva, zavest nekake svojščine...

Bil je v resnici presenečen teh novih čuvstev in z zadovoljstvom samoopazovalca je proučeval ta pojav v sebi. . . .

„Nazadnje je vse to vendar neka prebuditev iz duševnega mrtvila," je premišljeval obenem.

„Postal sem bil že nekako komoden in zato sem se bal vsakega vztrepeta v sebi. In vendar je to življenje in ono smrt — stoječa voda, kakor mi je rekla ona popolnoma prav, dasi ji tega nisem hotel priznati. Dobro torej — zdaj spet šume valovi in treba je paziti samo, da ne stopijo črez breg . . ."

Vzravnal se je počasi in odšel na vrt. Solnce je pripekalo že precej močno, zato je hitel pod košate jablane ob plotu ter se naslonil na ograjo. Bil je zakrit pred vsemi očmi, tako globoko doli so visele veje s svojimi še tako drobnimi, zelenimi sadovi. In stal je tam in opazoval skrivno njeno okno, ki je bilo široko odprto baš tam gori pred njim.

„Bog ve, kaj dela?" se je vprašal. „O, to bitje res trpi . . . Čudno, kako umejo nekateri ljudje trpeti!" je zmajal z glavo.

„Ne, ne, jaz pravzaprav ne zaslužim, da bi me ljubil kdo, ki bi moral radi mene trpeti, ki bi čutil več nego bolestno vznemirjenje

in tako težko in zaman vztrepetavajoče hrepenenje. Kvečjemu toliko, — kolikor morem dati jaz sam . . . In jaz ne maram biti nikomur dolžan! . . .“

„Toda, čemu si to očitam!“ je zamahnil jezno pred se. „Kaj morem jaz za to, če ne morem umeti, da lahko boli srce bolj nego zob.“

„In vendar bi bilo nekaj lepega, če bi človek mogel pogledati v tako-le od vseh groz razdejano, vso v črne temine zavito dušo“, se je ustavil . . . „Vse, vse pogaženo, pohojeno, in niti enega veselega žarka, nití ene poti tja ven v sladke kraje iz dalj skozi mrakove pobliskujočih se upov . . .“

„In tako-le nekako mora biti v tej-le duši tu gori . . . Samo da hodi tam notri po njenih teminah vsaj to njeno lepo, ljubo dete in da se razliva raz zlate kodre tega angela sladkosti poln krog svete luči vsaj tam, kjer se prikaže . . .“

„Ah, in zdaj kliče še mene tja noter! . . . Zdim se samemu sebi kakor zločest duh, ki je priletel na črnih krilih po ukazu usode nad njeno dušo, da bo tem bolj strašno in žalostno tam notri . . .“

„Ne, ne, jaz ti ne bom v srečo in ti ne meni! Moj Bog, zakaj je moralo priti tako!“ je vzdihnil. „Potem pa pridejo in modrujejo o krivdi in kreposti in niti ne slutijo, kaj so usode neumljivi kruti zakoni . . .“

In postal je ves žalosten.

„Nakaj hudega se ulega name in morda je prišel tudi meni čas, ko bo moja duša morala resnično in težko trpeti . . . Morda imam več srca, nego vem jaz sam, morda ga doslej samo zbuditi ni še nihče umel . . .“

Naenkrat se je ustrašil in potegnil naglo uro iz žepa. Kmalu bi bil zamudil svoj pouk, in tega ni hotel. S strogo točnostjo in resnično vnemo je opravljal svoj posel in čim bolj je spoznaval po tolikih izgubljenih letih slast izpolnjevanja svojih dolžnosti, s tem večjo gorečnostjo si je nakladal celo prostovoljno novih bremen. Samo to je bil sklenil, da se do jeseni ne loti nobenega le preveč težkega posla, ker je čutil, da se mora najprej telesno okrepiti, potem pa izpolni črez zimo, česar mu je še treba na študijah, in se vrne prihodnjo jesen zopet ven v življenje.

„In če me zdaj ta ženska potegne zopet v brezdelnost?“ se je zdrznil. „Čudno je to! — še nikdar nisem menda nobene ljubil resnično in globoko, in vendar so bile vedno ženske, ki so me speljevale z moje ravne poti. „O, saj se vrnem takoj!“ — pa me ni

bilo celo leto nazaj. In komaj sem stopal zopet par dni po gladki cesti, pa se je zopet zasvetilo rožnato krilo na desni ali levi . . . In zdaj zopet!"

A ostrmel je zopet sam nad seboj.

„Kaj pa mi je? — Zdaj sem trezen, frivolen, zdaj sentimentalen in žalosten in nežen... Ne, ne, to se ne konča dobro, gotovo ne" — je zmajal s plašno skrbjo zdravnika, ki opaža sam vznemirljive simptome bližajoče se nevarne bolezni . . .

In ves čas med poukom se je čutil neprijetno nemirnega in zamišljenega in jedva je čakal konca.

Potem pa je hitel takoj zopet ven, pod lipo in sedel na svoj stari prostor . . . Upal je za trdno, da pride ona tudi nocoj in da se popolnoma razgovorita . . .

A čas je pretekal, solnce se je nižalo, in nje ni bilo. Že se ni več neprestano oziral tja na desno, ali se ne prikaže izza drevoreda — vdal se je bil in strmel temno, čemerno tja doli predse na to solnčno poletno polje.

In zdelo se mu je, da je nocoj črez vso to solnčno krasoto razgrnjen mračen ovoj čemernih senc. Kakor da je izginilo naenkrat tisto tajinstveno prijateljstvo med njim in naravo . . . „Oba sva enaka," mu je šlo pred enim tednom prvič črez dušo. „Obema je zdaj že odpadlo tisto slabotno, plaho, dolgočasno belo cvetje, obema se je razgrnilo življenje v vsej silni veličastnoenolični harmoniji ene same zelene barve, a pred obema so vihre in bliski in strele... še daleč tam za gorami in tudi moja duša šele čaka z velikim pričakovanjem onega, kar ima priti . . ."

Toda nocoj je bilo, kakor da sta pozabila oba drug na drugega ter da čakata samo nje, ki je ni, da bi se stopila pod njenim pogledom oba zopet v eno in bi se razlila mehko črez nju sladka, modrozlata luč iz njenih oči . . .

In tako je zdrknilo solnce mrtvo tam daleč za ravnijo raz nebo in brezčutna so stala drevesa vseokrog. Žalostno je postalo človeku pri srcu in pusto na svetu, ker ni bilo nikogar, ki bi bil rekel „lahko noč".

Vstal je in se odpravil s sklonjeno glavo v grad.

Na terasi je ugledal iz obednice grofico samo. V naročju je imela neko šivanje in okrog nje so skakali Elza in dečki.

Stopil je ven in se ji približal.

„Zakaj vas ni bilo, gospa grofica?" je vprašal tiho.

„Ker . . . ker so ljudje preveč hudobni . . ."

„Ali je kdo — —?“

„Da, stric me je zbodel prej do srca.“

Videl je zopet, kako so se ji hotele orositi oči.

„Toda kako!“ je vzkliknil tiho.

„Jaz ne vem, a vsekakor ne smeva biti več sama skupaj. Oh, bilo bi strašno . . .“

„Eh, kaj pa more konzul storiti! Še celo čudno bo videti, ako bi kar naenkrat . . .“

Umolknil je in gledal nevoljno predse. Globoko v njem se je zbudilo egoistno obžalovanje, da bo moral imeti od vse te ljubezni morda le ta nemir in vse to hrepenenje, a ničesar, kar bi ga odškodovalo. In dražilo ga je tudi, da se je vdala s to vsaj navidezno mirno resignacijo v svojo usodo.

„Ne, ne, ni mogoče!“ je vzkliknila hlastno. „Jaz si ne upam... In potem vidim tudi, da ne znam varati . . .“

Sklonila je glavo globoko doli, da ji ni mogel videti obraza.

„Potem ti pa ni bilo treba začeti in si me morala pustiti pri miru!“ je strepetalo še bolj trdo v njem.

„Kakor mislite, gospa grofica!“ je rekel glasno s hladnim, dolgočasnim izrazom.

Privzdignila je presenečeno svoj obraz k njemu in zadel ga je z vso silo bolesten pogled iz njenih oči . . .

A predno je mogel reči še kaj, je vstala in odšla ven.

Tedaj pa se je zganil in skoraj planil za njo. In zunaj na temnem hodniku jo je dotekel in jo zgrabil za roko.

„Oprostite mi!“ je zajecljal.

Za hip je stala trdo na svojem mestu, potem pa se je nagnila naenkrat kakor posekana nanj in stisnila krčevito njegove prste.

In sklonil se je k njej in našel njena trepetajoča usta . . .

Ves omamljen je pritaval v svojo sobo in se spustil na stol.

(Dalje prihodnjič.)

Satura.

Spisal **L. Pintar.**

Velika, Togenburg, bilà je mera
Trpljenja tvoj'ga; moje ga premaga . . .

Prvi dve kitici tega Prešernovega soneta se naslanjata na znano Schillerjevo balado „Ritter Toggenburg", ki jo hočem v prostem prevodu privesti pred slovensko čitateljstvo. Evo je!

„Vitez, zvesto posestrimstvo
Srce Vam kloní;
Vsako drugo pa ljubímstvo
Srce mi greni.
Mirnega Vas gledam rada,
Če pa vidim, da
V tožnosti pogled vam strada,
Kak naj vračam ga?" —

Kar inako se stori mu
Ob odvetu tem,
Stisne v burnem jo obimu,
Pa odjezdi nem;
Zbere hitro vso družino,
Skliče Švícarje
Ter odvede v Palestino
Vrle križarje.

Hrabro so se tam nosili,
Roj junakov čvrst;
Šlemi njih so se svetili
Sred sovražnih vrst;
„Togenburg" je v bojni gneči
Turkom grozen vik;
A srcá mu ne izleči
Bojni hrum in krik.

Ko pa leto dni preteče,
Več strpet' mu ni;
Mir se mu vrniti neče, —
Vojsko zapusti;
Barka čaka v luki Jopski,
Vabi na svoj krov;
Vitez vstopi, da v evropski
Svet bi šel domov.

Na nje dom naravnost roma,
Da o njej izvé,
Kaj je z njo, kar bil je z doma. — —
Kar se mu pové,
Do dna duše ga pretresne:
„Šla je v samostan,
Včeraj baš je bil slovesne
Preobleke dan." —

Dom očetov zdaj za vedno
Vitez zapusti,
Konj, orožje, plemstvo dedno,
Vse to mar mu ni.
Togenburški grad ostavi
V raševnik odet;
Kdo spoznal bi v tej opravi
Viteza od pred? —

Kočo si zgradí samotno
Tamkaj malo v stran,
Kjer zelenje lip mrakotno
Krije samostan;
Tu sedí, ko dan proseva,
V pozni mrak tu ždi,
S tihim upom tu sameva,
Tihih želj kopni.

Zre na samostanske zide,
Cele ure zre,
Dokler ona k oknu pride,
Da prozor odpre,
Da se v oknu mu odkrije
Angelski obraz,
Da z obraza nje posíje
Mirnomil izraz.

Potlej ležc potolažcn
Ter mirán zaspi,
Svidcnja mu up preblažcn
Mirni sèn sladí;
Dan na dan tako sedcva
Mnogo dolgih let,
Brcz tožbá, udán, brcz gncva
Čaka vedno spet,

Da sc v oknu mu odkrijc
Angclski obraz,
Da z obraza njc posijc
Mirnomil izraz. —
Ncko jutro tu sedcl jc
Mrlič tih in blcd,
Trhlih lic še zdaj strmel jc
V okno v isto glcd. —

Nekateri so to Schillerjevo balado devali v zvezo s švicarsko legendo o sv. Idi. Pri nas je ta legenda znana po Krištof Šmidovi povesti, ki jo je leta 1830 Juri Kosmač pod naslovom „Ita Togenburſka grafinja" prevel na slovenščino in 1831 pri Joshefu Sassenbergu v Ljubljani dal na svetlo.[1]) Toda v Schillerjevi baladi bi bilo z ono legendo težko najti kako drugo zvezo kot edino le ime grada „Togenburg"; v vsem drugem sta si obe povesti precej različni. Legenda nam namreč pripoveduje, da se je grof Henrik Togenburški poročil s krepostno plemkinjo Ido Kirchberger. Ko sta nekaj časa v lagotnem in zadovoljnem zakonu živela, izgubi Ida svoj poročni prstan, pa o tej izgubi nikomur nič ne pove. Grajski lovec Kuno, Henrikov oproda, najde prstan in si ga v svoji gizdoljubnosti, ne da bi povpraševal, kdo bi ga bil utegnil izgubiti, natakne na prst. Premeteni in hinavski njegov tovariš Dominik ga hitro pri grofu počrni, češ da ima z grofinjo pregrešno znanje, ki je dospelo že do tolike predrznosti, da Kuno prstan, ki mu ga je grofinja podarila, brezobzirno javno nosi. Togenburžan je nato v svoji slepi jezi brez preudarka, brez preiskave ukazal nesrečnega oproda privezati konju za rep ter konja pognati, da je ta s tem privezkom dirjastil in ga do mrtvega vlačil. Ido je pa preko grajskega ozidja Henrik sam strmoglavil črez visoko strmino. Njegov namen je bil, zaradi namišljene nezvestobe jo usmrtiti, toda Ida se ni do mrtvega pobila, ampak se je rešila osvestivši se daleč v pragozdno goščavo ter se ob jagodah in koreninicah tu preživila v neki špilji, kjer jo je črez 17 let novi grajski lovec našel ter sporočil to neverjetno novico grofu Henriku. Obrekovavec Dominik se je sedaj v obupnosti in v strahu pred kaznijo s samomorom končal, grof pa, izprevidevši svojo nekdanjo prenaglico, jo je skrušen obžaloval. Ker se je pa Ida branila

[1]) Ta Kosmačev prevod ni ravno vzgleden in jezik je tupatam grozen; kot kurioziteta Kosmačeve slovenščine naj zadostujejo ti le zgledi: ſlavnoveſelni lok (Triumphbogen), letijozhi = leteči, od glagola „priti" mu je infinitiv „priditi" in particip „pridevlhi" (prišedši); namesto „Henrik ves divji" ali „ves razjarjen" pravi prelagatelj „Henrik poln divjazhine". —

vrniti se na Togenburški grad, češ da jo veže obljuba, dal ji je grof Henrik blizu Fišinskega samostana sezidati majhno kočico, kjer je Ida kot samotarka preživela svoje zadnje dni do svetniške smrti. Tako legenda. Schillerjeva balada pa ima svoj temelj v narodni pripovedki, a ta narodna pripovedka ima dve različni verziji, ena je razširjena v tirolskih gorah, a druga je znana v Porenju. Pozorišče tirolski pripovedki je samostan Wolkenwiegt, kamor se je v svoji plahosti pred svetom za vitezove odsotnosti grajska gospica umaknila; Wolkenwiegt pa stoji v sosedstvu grada Wolkensteina, a z vitezom Wolkensteinskim, svojim sorodnikom, je bil odšel Togenburžan v sveto deželo na križarsko vojsko. Togenburg je sicer v Šentgalskem kantonu v Švici, a vendar je v tem, da stavi Schiller svojo povest na šviška tla, nekaj anahronizma, kajti takrat še ni bilo Švice v tem obsegu.

Z drugimi imeni in z nekolikiko izpremenjenimi okoliščinami se pripoveduje ta pripovedka v Porenju: Roland, Karla Vélikega sestranec, se je enkrat napotil iz Ingelheima ob Renu navzdol ter dospel k nekemu vitezu, ki je imel edino hčer Hildegundo. Zaljubila sta se drug v drugega in oče je bil pri volji, da mu da Hildegundo za ženo. Roland je moral s Karlom Vélikim iti v boj zoper Saracene in je obljubil, da se takoj po vrnitvi s Hildegundo poroči ter jo popelje na svoj dom. Minilo je leto dni, tedaj se je pa oglasil v gradu neki vitez z novico, da je Roland našel na vojski smrt. Tedaj je devica hudo žalovala ter prosila očeta, da ji dovoli vstopiti v samostan na Nunskem ostrovu (Frauenwörth), otoku sredi Rena. Škof tistega okraja, tej družini sorodnik, je dovolil okrajšavo poskusnega leta, in že črez tri mesece je smela storiti obljubo. Kmalu potem se je vrnil Roland; zamrtev je bil obležal na bojišču, toda pozneje se je zopet osvestil in okreval. Ko je izvedel, kaj se je med tem zgodilo, je odložil orožje in viteško opravo ter si na skali poleg Nunskega ostrova sezidal samotarsko celico; ta skala ob Renu je baje od tega dobila ime Rolandji rtič (Rolandseck). Tukaj je presedel cele dni pred svojo samotarnico ter nepremično zrl na samostan, kjer mu je bivala izgubljena ljubica. Ko je zjutraj k maši zvonilo, je vstal ter poslušal petje samostank in večkrat se mu je zdelo, da sliši izmed drugih Hildegundin glas. In če je pozno v noč videl še brleti v kaki celici luč, domišljal si je, da je Hildegunda, ki zanj moli. Dve leti sta tako minili, od toge so bile moči njegovega življenja že opešale. Oblačnega jesenskega jutra je gledal doli na samostan in videl, da na pokopališču kopljejo jamo, in zdelo

se mu je, kakor da poleg njega šepeče glas: „za Hildegundo“. Poslal je posla v samostan ter res izvedel, da je — sklenila. Videl je, kako so jo položili v hladni grob, slišal grozni „requiem“, zadnje slovo živih od umrlih. Bolest je preobładala njegovo življenjsko moč; mrtvega so ga našli sedečega v celici in otrplega; oči so mu pa še vedno strmele na samostan. —

Schiller se je sicer v svoji baladi držal tirolske narodne pripovedke, vendar mora druga v Porenju razširjena verzija s pesniškega, oziroma estetično-kritičnega stališča vsakemu bolj ugajati, ker je s tragično usodo nekako utemeljena. Pri Rolandu in Hildegundi je zlokobna usoda, ki je imela svojo roko vmes, zakrivila, da sta morala sicer v ljubezni zvezana, po usodi ločena, tiho in vdano trpeti, dokler da ju smrt reši in združi.

Schillerjev Togenburg pa napravi na nas vtisk mlahavega Seladona.[1]) Pri njem popolnoma pogrešamo tiste tragike, ki ima poleg vztrajnosti tvoriti junaka. Najprej moleduje za ljubeznijo, neuslišan se hitro skuja, odide s križarji na vojsko, tam tudi ne vztraja — vrnivši se iznova ubegne z doma, da zadnje svoje dni preždi v brezsmotrenosti, oči vpiraje na samostan, kamor njemu nikdar ne bo vstopa, odkoder njej ne izhoda.

Če torej Prešeren neugodno svoje razmerje do oboževanke primerja s Togenburgovim trpljenjem ter sklepa, da je on še večji revež nego Togenburg, kajti oni je vsaj smel dan na dan naslajati svojo dušo z oziranjem na mirnomili njen obraz, on pa da si niti ne upa pogledati v njeno strogo obličje, boječ se, da bi je ne žalil (primeri 2. gazelo!), — tedaj vendar ne bomo jemali te pesnikove izjave preresno, marveč vidimo v njej le nekoliko nagajive ironije o trdosrčnici, spojene z nalahno posmešico svoje lastne plašljivosti. —

Glede perfektivnega glagola v stavku „moje ga premaga“ primeri Ljublj. Zvon XIII. 696. Zadovoljiva prikazen se mi vidi, da se kaže vsaj tupatam že odpor proti pretirani nekdanji zahtevi imperfektivnikov. Primeri Archiv für slav. Phil. XXV. 554 nasl.

[1]) Seladon je v pregovoru izraz za medlečega zaljubljenca. To ime je posneto iz pastirskega romana Urféjevega o ljubezni „Astreae et Celadonis“ (pastoral allegorique Astrée). — V francoskih pastoralih nastopa tak koprnenja medleči zaljubljenec v zeleni opravi — pravi zeleni zatelebanec.

Črtice o burji.

Spisal **dr. H. Dolenec.**

(Dalje.)

Ker sem se spomnil, da me je prijatelj na Skrilavcah še posebno pogledaval in se zavzel o grozovitem razsajanju burje, mu jamem praviti o Skrilavcah in o Gabrku.

Iz Senožeč dovrh Gabrka je štiri kilometre ceste in po mojem mnenju ni na toliki daljavi nikjer na Kranjskem po vremenskih uimah toliko ljudi ponesrečilo kakor na tem prostoru. Sedaj seveda je groznost tega kraja domalega minila, ko železnica prepeljava ljudi in vse blago, ki je prejšnje čase prihajalo v Trst in odhajalo iz Trsta proti severu le po cesti. Tukaj, bi rekel, se spozna, kako daleč smo mi Slovenci od Dunaja, kamor se ne čuje naš klic na pomoč, in se spozna, kako malo so si upale doseči naše politične oblasti, o katerih nisem nikdar slišal, da bi se bile le količkaj potrudile, da se kaj stori v prid nesrečnežem, ki morajo v zimi črez Gabrk in Skrilavce prehajati. Da bi se bili od nekdaj po teh krajih stavili križci in znamenja na mestih, kjer so ljudje ponesrečili, bi bilo te tvarine ne samo ob cesti, ampak po celi širini senožeškega, gabrškega in dolenjevaškega sveta strahovito dosti. In vendar nikjer na vsej progi od Senožeč in dovrh Gabrka ni ne enega zavetišča, v katero bi se lahko obnemogli potniki rešili. Nisem hotel modrovati, še manj se mi pa ljubi politikovati, zatorej puščam na miru vse okrožne in okrajne glavarje, ki so ukazovali po teh krajih!

Zopet me gledaš, prijatelj, kakor bi hotel reči, da tako hudo in silno pa vendar ni bilo na Skrilavcah in na Gabrku, da bi se moralo kar poginiti. Da, prijatelj, pri suhi burji ne, ako je še tako silovita! Ali da sva midva to pot skusila, kadar burja razsaja in obenem kadi in mete, da ti sneg vid jemlje in ti ogromni zameti cesto zapirajo, da si moraš nadaljne poti po zbrisih iskati, potem ne vem, ako bi midva že sedela tukaj pri pošteni kapljici našega Brega in se krepčala z okusnimi ribami našega morja, ki jih pa smejo le Lahi loviti, domači ljudje pa ne. Ti praviš, kadar je tako nevreme, pa naj nihče ne hodi na pot črez Skrilavce in črez Gabrk. Dobro! Toda, kaj pa storiti, ko je človek na poti? Ko še ni bilo

železnice, je morala pošta prihajati po cesti in na tisoče voznikov, ki so prepeljavali ves tovor, kar ga je prišlo v tržaško luko in odhajalo iz nje, je moralo preriniti tudi črez opasni ta del ceste, da ni itak borni zaslužek že na polpoti minil. In kolikokrat pa bruhne nevreme z burjo in metežem kar tako nenadoma v svet, da si v najhujši sili, predno bi si mogel to misliti. Povedal ti bom, prijatelj, slučaj, katerega sem deloma sam doživel. Naj ti še povem, da je človek ali najsi bode žival, kadar „kadi in mete“, kar hitro ob pravo zavest in potem pa tudi hitro ob pravo pot. Posebno pa, ako nista ti in tvoja vprega že privajena metežu s hudo burjo, sta kar hitro ob ves pogum, in ako si ti tudi prizadevaš, ubraniti se elementarni sili, obnemoreš, ko ti žival odpove. Dostikrat je prejšnje čase obtičalo na stotine voz po Skrilavcah in po Gabrku v zametih in prebrnjenih po rebrih, po katerih so se hoteli vozniki zametov ogniti. Le do zadnjega se je branil voznik, predno se je vdal v to, da mora vsaj sebe in vprego rešiti, in večkrat se je primerilo, da se je prekasno vdal, in predno je zmagal do ljudi in rešitve, plačal svojo vztrajnost z življenjem. Midva, prijatelj, sva drsknila po dne in brez snega črez Gabrk, pomisli pa, da sta večkrat tudi noč in tema zasačili potnike po teh mestih. In ko se je to zgodilo, je bilo malokdaj potem brez ozeblih in tudi mrtvih. Čuj sedaj slučaj, katerega sem prej omenil!

Ne morem reči, koliko let je minilo, menim, da okoli trideset, ko sem bil že dan pred Božičem doma na Razdrtem. Popoldne se je jelo mračiti, severni piš se je čutil in zamraznice so jele naletavati. Zmerom bolj proti večeru se je vreme hujšalo in z mrakom vred sta pa bruhnila burja in metež med svet z vso silo. Že smo mislili, da pošte iz Vipave ne bo. Kar pride. Voznik je bil opravljen za vsako vreme. Temu ni bilo hudega. Neki viničar z Gorenjskega in fant junak, ki je spremljal pošto, ker je burja že pretila, sta pa vpila od bolečin, katere jima je provzročeval mraz po golih rokah. Zadnjih dvajset minut se nista več peljala na odprtem vozu, ker jima mraza ni bilo mogoče več prestajati. Tekla sta za vozom in se ga držala. Hitro smo oba potisnili v gorak konjski hlev, kjer sta kar poskakovala radi bolečin po rokah. Skušen hlapec je tekel takoj po škaf vode in Gorenjca smo posilili, da je roke v vodo vtaknil. Hlapca spremljevalca, bil je orjak, pa nismo mogli zmagati in pripraviti, da bi bil enako storil, in že črez uro časa je imel roke otekle kakor ne po nobeni spečenini in trpel bolečine, da je kar obnemagaval. Gorenjec je pa za kakih deset minut roke potegnil iz

vode, si jih potem ogrel in celo noč dajal za vino, da se mu ni taka dogodila kakor nepokornemu tovarišu, ki je šele avgusta meseca mogel roke zopet rabiti in prestal tudi silnega strahu, da mu jih bodo odrezali.

To se je dogodilo na Goriški cesti in ugibali smo še tisti večer in drugi dan, da bomo enakega kaj, ako ne hujšega čuli s Tržaške ceste. In nismo se motili. Isti revež, ki se je še v novejšem času po nalašč napravljenem vozičku po Ljubljani vozil in kazal dobrosrčnim ljudem le ostanke rok in nog, je tisto noč obtičal na Skrilavcah v snegu z vozom in s konji. Prasiče je bil peljal v Trst na prodaj, v mraku ga je nazaj gredočega na Gabrku zasačilo nevreme in ni mogel zmagati do Senožeč. Nezavestnega so drugi dan našli pod snegom in ga prinesli v Mušičev hlev v Senožečah ter ga tam zagrebli do glave v gnoj. Življenje so mu rešili, ob noge in roke pa je bil lepi, krepki mladenič.

Da, prijatelj, večkrat se prigodi, da kar nenadoma zavrešči burja in iz temnih oblakov, ki jih s seboj podi, jame snežiti. In ako te še noč zasači, lahko je po tebi, ako te to doleti na Skrilavcah in na Gabrku. In vendar ga ni bilo in ga ni rešilnega zavetišča na vsej tej progi, ko so vendar drugod po svetu že od nekdaj zavetišča in hospici za potnike, ki jih nevreme zasači. Zelo se baha človekoljubnost, ampak za nas Slovence ni dosti storila! —

S tem naj bo najin zimski izlet končan. Mogoče, da te povabim na burno popotovanje še v Vipavsko dolino.

V.

Nobena letna doba ni brez burje. Prav huda in obenem mrzla je pa le po zimi. Nevarna je pa tudi v jesenski in pomladnji dobi. Najbolj opasna je od aprila meseca do konca septembra, kajti takrat škoduje poljskim pridelkom in sadnemu drevju. Da bruhne med svet, ko je trta pognala, ko že rodi in ko grozdje dozoreva, takrat je usodna. Ko nastopi v poletni dobi, takrat izpremeni rodovitna tla v bojno polje. Vsaj meni se je tako videlo, ko sem pohajal po Vipavski dolini v poletni dobi po hudi burji. Kar cele vrste koruznih stebel je do tal potlačenih. To so mrtveci. Dosti jih je upognjenih, to so ranjenci, in le malo jih stoji še pokoncu tam, kjer so krogle gosto drevile. Manj izpostavljenim tropam so krogle prizanašale, toda stebla so vendar drugo k drugemu potisnjena, prav kakor bi se bila stiskala in upogibala, da so krogle čreznje frčale. Trte so omandrane, mnoge tudi od svojih opor odtete, kakor bi se bili vojščaki

mimo njih plazili in potikali ali pa konjiki po njih drevili. Tudi drevju se pozna vojska. Mladovje je potrgano in leži po tleh ali pa visi z uvelim listjem na drevesu. Koder so topovske krogle drevile, so pa tudi vrhovi odbiti in odlomljene veje strme v zrak. Da je grozdje že omehčano, rosijo plemenite kapljice zemljo. Ko je še listje na drevju, je vse bolj oškodovanju podvrženo, ker ima burja več opore, nego če piš kar sika skozi vejevje, ki je že okrepčano po rašči. Kdor je Vipavsko dolino videl v njeni krasoti južnega podnebja in v bujni razkošnosti majnika meseca, temu se ni čuditi, ako začuje le prav pogostoma vzdihljaj: „da bi le burje po dolini ne imeli“ in ako tudi on izusti ta vzdihljaj, ko se nameri v dobi cvetja in bujne rasti na dan po hudi burji. Kdor pa tega ne ve in ne veruje, kar sem omenil že v uvodu, da namreč v nižini burja kar pada, temu se mora kar čudno videti, da dolina tam več trpi od burje, kjer je ožja in kjer je širja le bolj po tistem delu, ki je bliže gorovja in ki je torej proti severu bolj zavarovan. Vasi Podraga, Slap sta nastavljeni proti burji, in vendar jima burja toliko ne škoduje kakor Lozicam in Šentvidu, ki sta prav pod hribom. In zakaj to? Zato, ker mrzli zrak pada v gorko dolino, in ko hitro se tam pomeša in kolikor toliko poenači z dolinskim zrakom, ni več v njem tiste sile, s katero si nasprotujeta mraz in gorkota. Burja v Vipavski dolini je najbolj silovita med Šentvidom in Vipavo, in sicer na Izarcah in na Ravni cesti, ampak precej le do ceste, naprej proti Podragi, Mančam, Ložam in Slapu že odnehuje, kar dokazuje mojo trditev, da le padec je silovit in da sila odneha, ko hitro se različna zrakova, gorki in mrzli, poenačita.

(Dalje prihodnjič.)

Posijal je topel dan . . .

Posijal je topel dan naravi speči,
in nebo je širom radosti vzdrhtelo . . .
solnce se nasmehnilo je logu
in vijolic tisoč cvetov zadehtelo . . .

Posijal je srcu topel dan ljubezni,
da v dnu svojem je mogočno vzvalovalo . . .
in ob solncu ljubih se pogledov
svoje skrite sreče radovalo . . .

Kristina.

Književne novosti

Testament. Narodna igra. Po romanu Janka Kersnika spisal Janko Rozman. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. Cena 1 K 40 h, po pošti 1 K 50 h. — O tej zanimivi narodni igri smo govorili že tistikrat, ko so jo uprizorili na našem odru. Zdaj nam jo je podal g. pisatelj predelano v knjigi. Tudi o taki, kakršna je zdaj, izpregovorimo v eni prihodnjih številk. Za zdaj pa priporočamo knjigo vsem, ki se zanimajo za slovensko dramatiko.

Anton Medved: Poezije. Lepi so bili časi, ko se je zbudila v Antonu Medvedu pevska sila. Lepi so bili zategadelj, ker so obetali bogato žetev. Približno pred šestnajstimi leti se je oglasil tedanji Bistran v tem listu. Kar nas je bilo mlajših, smo želeli biti njemu enaki. Kdo bi ne bil vesel pesmi, ki jih je Bistran spletal v venec „Iz mladih dni"? Teh pesmi ni v tej zbirki, in še mnogo drugih ni, ki jih je napisal Bistran, Novljan in Dolenjec — mladi Medved, ki je govoril svobodno od srca. Danes uživamo, kar je sejal in kar je dozorelo.

Cimperman, ki je tedaj zbiral ob sebi mlade „Zvonove" pesnike, je bil ponosen na pesniški del tega lista, ker ga je zalagal Medved s tistimi pesnitvami, ki jih je ustvarjalo njegovo srce v pravem pesniškem razpoloženju. Kar je bilo slabšega, je pošiljal drugam. Imel je torej sam najboljšo sodbo o svojini: o tem, kaj je poezija, in o tem, kaj je zgolj verzifikacija.

Sedaj, ko se mu je zbudila želja, da poišče po slovenskem časopisju, kar je napisal vanje, in to zbere pod preprosto firmo „Poezije" javnosti v užitek in v sodbo, se je postavil na stališče, da se ni pesniku v zreli dobi sramovati ničesar, kar mu je rodila mladost in mu ukrčila pot na pusto njivo slovenske pesmi. Le dvoje je mogoče: ali se pokaži pesnik tako, kakor se je razvijal, ali naj stopi pred kritikujočo javnost tak, kakršnega se čuti v popolnosti. Medved se je odločil za prvo. Zatorej ni ta njegova zbirka pesmi subjektivnega značaja, nego je objektivna sodba njegovega pesniškega razvoja. Logično ne moremo o prihodnji njegovi zbirki pričakovati nič drugega, in šele tedaj, kadar se mu predrami zadnja pesem v duši, bo stal Medved pred nami tak, kakršnega je dala slovenski književnosti njegova lastna pesniška natura in kakršnega je preustrojalo in končno do stalnih nazorov pritiralo vihrovito življenje.

In eno je gotovo: življenje, ki je hitelo po trnju in bodičju, malokdaj obsipano s prijazno solnčno toploto, tako življenje govori iz Medvedovih pesmi te zbirke. Zato je njegova knjiga živobojna, neovržna priča, da jo je spisal pesnik. A te knjige ni pisal pesnik osebnosti, nego jo je pisal pesnik splošnosti, če se smem tako izraziti. To trditev opiram s prvim oddelkom Medvedovih „Poezij", ki nosijo naslov „Pesmi", ki naj bi bile torej čista lirika in obenem dokaz, da je Medved refleksiven pesnik. A ravno te pesmi dokazujejo, da niso bile spočete neposredno iz srca samega, temveč so jih provzročali zunanji vtiski. Nekatere so celo čisto feljtonskega, druge didaktiškega značaja. Za koliko je torej njih vrednost manjša? Za toliko, za kolikor ne odgovarjajo istinitosti lastnega notranjega življenja. V rahlih srcih, ki žive življenje samo zase in zaradi sebe, ne zadenejo ob sorodne strune, temveč jih kvečjemu zdramijo iz sanjavosti, govoreč jim, da ima življenje pravico udariti ob vsakogar in da smo pred življenjem vsi enakoveljavni. Zato je dahnil tem pesnitvam Medved — nehote in nevede — moralno obeležje.

Medved ne gleda samo, on tudi vidi. Dvignil se je izmed vsakdanjih ljudi, stopil na sodni stol, odkoder nam govori svojo filozofijo. Sporazumno s srcem in z glavo izreka sodbo. Kdor pade, tega ne obsoja v pogubo, ker ve, da je slabost človeku bližja nego krepost. S priznanjem, da je človek velika in največja tajnost (str. 79.), so završeni vsi zakoni moralizujočih privilegirancev, in dokazano je s to resnico obenem dejstvo, da se s hlimbo izkuša prikriti gniloba značaja in kreposti, s pobožnjaštvom samopašnost in nemoralnost, z bobnečimi frazami puhlost glave in praznota srca. Veselo je priznanje, ki ga je pesnik uveljavil za zakon, da ubijajo ljudje lastno prepričanje, ako jim to služi v lastno korist.

Od dne do dne moči so naše manje
za krepko neustrašeno dejanje. (Str. 125.)

Jaz prisojam razpredelkom „V gozdu", „Gazele" in „Bršljan in bodičje" prvenstvo med vsemi Medvedovimi pesnitvami, a tudi trditi si upam, da je malo (ali pa nič) temu enakega v našem slovstvu.

Od tedaj, ko je začel Medved objavljati svoje pesmi, pa do danes se je uveljavila tudi pri nas mlada struja modernosti. Prišli so samosvoji ljudje in so zahtevali svoj delež. Priznanje jim gre, da so osvežili našo poezijo in častno sukali kopje za svoja načela. Kar je mladega sveta, so vsega potegnili za seboj. To pa zategadelj, ker iščejo mladi zunanjega leska in vidijo v igrajoči lahkoti, ki z njo vlada istinit pesnik jezik in čuvstva, namen, a ne sredstva. Kdor pa išče igre v resnosti, ne najde resnosti in se z igro osmeši. Zato je malo tistih — prsti ene roke zadostujejo, da jih seštejemo — ki so našli sredstvo, da so prišli do namena.

Ta vihrajoča, kipeča pomlad naše moderne struje je šla preko Medveda. Morda ga je za nekaj hipov potisnila v ozadje, da se je tamkaj umirilo valovanje njegove krvi, a da je danes, tem čistejše in samorodnejše, prišlo tudi zahtevat svoj tribut. Zakaj kdor dela, dela sebi in zase, a ker je član velike družbe, dela zanjo in hoče od nje to, kar mu sodi. Tega morda noče izrečno človek sam, toda d o s t o j a n s t v o d e l a je tisto, ki v današnjih časih odločno zahteva, da ga javnost upošteva in izreče sodbo o njem in nad njim.

S knjigo svojih „Poezij" v roki lahko danes Medved prepotuje naš svet: dal mu je več, nego je dobil od njega.

Na nikdar site nas berače,
ki nismo vredni niti plače,
ozira (samo!) Bog se iz neba. (Str. 121.)

Do umevanja vsega tega, kar je povedal Medved v imenovanih razpredelkih, nimajo zmisla tisti, ki je nanje meril s pšicami. Pride doba, ko bo zanimivo slišati, kdaj, kje in kako je pesnil Medved „V gozdu". Zatorej se mi zdi: kar je najlepšega v njegovi knjigi, to je rodila r e s i g n a c i j a.

V življenja službo sem prišel začasno
z nalogo tiho — mislit in trpet. (Str. 153.)

Zaman je bilo hrepenenje po lastni sreči, zato se je pesnik vdal. A ker je bila njegova notranja sila jačja od navalov zunanjega sveta, zato ni zapadel letargiji, temveč je pustil sebe in stopil v službo življenju. Nikjer ni v njegovih pesmih veselega akorda. Tuintam zazveni glas, ki bi sodil o njem, da je odmev iz cvetočega gaja, pa je zgolj ironija, sarkazem. S svojo knjigo v roki bi bil Medved

lahko junak kake Shakespearove drame, kakega glumca morda, ki zabava in odpira ljudem oči. In ko spoznajo v njegovih besedah sebe, jih je sram. Zato molče, da tudi z molčanjem množe svoje bogastvo . . .

Blagrujem pesnika, ki ga je vrglo valovje neprijaznega življenja pred tisoče drugih, da stoji pred njimi kot glasno očitanje, kot pekoča vest, kot živa kazen, ki ne umrje niti s pesnikovo smrtjo! In tako ostane Medvedu vzgledno mesto v naši književnosti.

O formi njegovih pesnitev ni mnogo povedati: hodil je v šolo k Cimpermanu. Zdi se mi, da je včasi tudi iskal po slovarju, kar ni pesmim v korist. Da pa se dado moč jezika in pravila stihotvorstva zliti v zgledno enoto, to dokazujejo zlasti gazele in epski spevi. *E. Gangl.*

Iz naroda za narod! I. shod narodno-radikalnega dijaštva od 5. do 8. kimavca 1905. v Trstu. V Ljubljani 1905. Cena za dijake 1 K, za nedijake 1 K 50 v.

Ta knjižica je dokumentarnega pomena. Signatura najmlajšega naraščaja je kakor lanski tržaški shod, katerega resumé prinaša. To narodno-radikalno dijaštvo je današnja mladina, ki se korenito loči od nas, ki smo bili včeraj „nadebudni“.

Mladenič iz pokolenja „fin de siècle“, je bil individualist, zaprt in zamaknjen v svet svoje duše, ljubeč svoje sanje in hrepenenje do zvezda. Z najfinejšimi in najbolj kultiviranimi dušami Evrope je v duhu občeval, ves zamišljen v kulturo svojega „jaz“-a. Svoje okolice, svoje srede, svojega naroda se je spomnil, kadar je le-ta neljubo in ovirajoče zadel obenj. In v takem trenotku se je bolestno-satirično zasmejal kakor Cankar, ali se zgrozil v plemenitem patosu kakor Zupančič. V svojem individualnem svetu si je stavil nebotičen tron, sedal v podnožje „svojega Boga“, a v realnem svetu je taval in končno našel samo pot v staro cukrarno, da je tam umrl. Bil je otrok, sposoben, da zajde za prvim ovinkom. Cankar ga opisuje leto za letom tega mladiča, ki mu je „Krim krtina“, a mu vkljub temu „zastavi pot vsaka kaplja dežja“, ker je sanjar, ki ljubi svoje sanje bolj nego komoditeto postelje, ki na njej sanja.

Mladenič „začetka stoletja“ je ves drug. Človek nehote misli na regulativ v progresu. Današnja mladina je realistična, pozitivna, empirična. Ekonomska vprašanja jo zanimajo. O pogojih življenja in gmotnem stanju slovenskega dijaka v Pragi, na Dunaju in v Gradcu razmišlja in prinaša s pomočjo statistike v tej knjižici pri nas pač prvič zanimive podatke. O „ekonomični izbiri stanu“ razpravlja. In ko je tako zamislila materijalno reformacijo pri sebi, hoče na podoben način začeti z reformacijo v narodu. Ustanavlja izobraževalna ferijalna društva, ljudske potovalne knjižnice, prireja poljudna predavanja. In ko zadeva tu ob nedostatke ljudske izobrazbe, zahteva vehementno od poslancev, da zastavijo svoje moči na obmejniku za ljudske, a v deželi za slovenske srednje šole, da bo mogoče potem čisto konsekventno zahtevati slovenskega vseučilišča, ki je njen zaželjeni ideal. A ne samo intenzivna, tudi ekstenzivna je; svoje poglede obrača v Trst in opozarja na ugodno lego slovenskih dežel glede na trgovstvo.

Včerajšnji „mladi“ so bili pesniki, današnji so nacijonalni ekonomi, statistiki. In ako so pesniki, se posvečujejo naravoslovju, kar pa bo bolj v prid njih popularnosti. Oni so bili individualnosti, ti so struja.

Težišče njih duha leži torej v praktičnosti. Filozofi niso. So pa svoje vrste znanstveniki, računajoči s samo empirijo. Njih navdušenost in polet nista idealistnega porekla, ampak prihajata iz znanstvenega neofitstva. Malce konvertitskega srda se čuti v njh besedah, kadar govore o veri, ker jim je še vedno pred očmi njih prejšnja

konfesija. V svojih teoretskih predavanjih se mude dolgo ob pozitivni etiki, morebiti iz prosvetnih ozirov, morebiti porajajoče se slutnje, da je tu najranljivejše mesto pozitivizma. In brez metafizike ne gre. Znanost more pač dokazati, kako se je uveljavljalo „dobro“ v zgodovini; toda princip „dobrega“ je nadempiričen, nadznanstven kakor „resnica“ in „lepo“. Seveda ta troedini absolut ni nič aprioristnega kakor v krščanski filozofiji, ampak neki dolžen, neobhoden cilj in kot tak večen. — Grošelj pravi (str. 40.), da „znanost ni bila nikoli agresivna, ona je le branila svoje rezultate“. Prava znanost gotovo ne, ker ji tega treba ni. Malo čudno pa se čita nekoliko niže, kjer pravi: „(Nadnaravne sile) so se rešile na zadnjo postojanko — na postanek sile in snovi. Bodo li obdržale . . . to postajanko ali ne, tega ne morem izpovedati, ker stojimo tu že na zadnjih mejah človeškega razuma, zdi se mi pa, da tudi ta postojanka ni primerna zanje.“ Mislim, da je baš v zadnjih besedah Grošelj sam postal agresiven, in to „na zadnjih mejah razuma“, torej v sferi, kjer je znanstvenik Grošelj brez vsakega orožja in se mu znanstveno nima prav nič „zdeti“.

O teh rečeh je moje mnenje tako, da se znanstveni resnici res ni treba niti braniti, nikar še bojevati. Ona je prepričljiva in imuna proti vsem napadom sama po sebi, ker je evidentna. V podobnem položaju pa je tudi religijozna resnica. In ako kakšen ateist misli, da se bori zoper Boga, pač ne ve, da se bori samo z — mlinom na veter. V Dostojevskega romanu „Idiotu“ čitam naslednje mesto: „Davi sem se vozil po neki novi železnici. V kupeju sem se seznanil in potem štiri ure pogovarjal z nekim S. Slišal sem bil že poprej o njem mnogo, med drugim tudi, da je ateist. Mož je v resnici učen človek, in bil sem vesel, da bom govoril s pravim učenjakom . . . V Boga ne veruje. Toda ena reč me je presenetila: da ves čas, ko je govoril, nekako ni govoril o stvari. To me je presenetilo posebno zato, ker sem tudi poprej, naj sem še toliko poslušal neverujoče in čital take knjige, imel neprestan vtisk, da govore in pišejo nekako čisto o drugem, čeprav se na videz zdi, da o tem.“ Kakor Boga ni moči z razumom dokazati, tako ga tudi ni moči z nobenim modrovanjem zanikati . . .

Zelo sem radoveden, kako se bodo razvili mladeniči „začetka veka“, ki so izdali to zanimivo knjižico, ki si naj jo oskrbi vsakdo, ki hoče živeti sodobno. Začeli so podobno kakor ruski šestdesetletniki, strastno se oklepajoč pozitivizma. Njim zveni še to ime čisto in blagoglasno. Sedaj je dvoje mogoče: ali bodo započeto smer forsirali; potem imamo tudi mi pričakovati podobno dobo, kakor so bila ruska osemdeseta leta, dobo upadka duha, poleta in idealov, do katere se prihaja vedno, ko se razgali glavno bistvo pozitivizma, ki se imenuje hladna, praktična, materijalna neobhodnost brez zmisla za žrtev in brez vabečega visokega cilja — ljuba ploska buržoazna kultura. Ali pa bodo, preden se bo njih smer zakrknila, evolucijonirali v enem koraku s sodobno Evropo novi sintezi nasproti, ki se imenuje kritični idealizem. (Revizijonisti nemške socijalne demokracije ga imenujejo „Wirklichkeitsidealismus.) Ker današnji idealizem ni več nikakršna meglena doktrina, ampak sveto hrani na svojem dnu vse pridobitve novejših materijalnih, ekonomskih in znanstvenih prizadevanj — v Rusiji se je idealizem razvil naravnost iz marxizma — bi dobili v njem prostorno mesto in neoviran delokrog. Obenem pa bi našli v njega idealni nadstavbi polet, opravičenost in večnost čuvstva in vseh njegovih zahtev in likov. — Na ta način bi se mogli srečati z generacijo „konca veka“. Dve dobi bi se sumirali, poglobili, vzajemno obogatili, združili v eno celoto in eno delo, višje, globje in zavestneje, nego v katerikoli dobi naše mlade prosvetne zgodovine. *Dr. Ivan Prijatelj.*

„Slovenska Šolska Matica“ je razposlala svojim članom za leto 1905. sledeče knjige: 1. Realna knjižnica. Urejuje V. Bežek. Zbirka učne snovi za pouk v realijah na ljudskih šolah. Pomožna knjiga za ljudskošolske učitelje. I. del. Zgodovinska učna snov za ljudske šole. Spisujeta prof. I. Apih in dr. M. Potočnik. Peti (predzadnji) snopič. 2. Pedagoški Letopis. V. zvezek. Uredila H. Schreiner in dr. Jos. Tominšek. 3. Učne slike k ljudskošolskim berilom. 3. snopič. Uredila H. Schreiner in dr. J. Bezjak. 4. Nazorni nauk. Zbirka učne snovi za nazorni nauk. Prvi del. Nazorni nauk za prvo šolsko leto. Uredila H. Schreiner in dr. Fr. Ilešič. — O teh knjigah izpregovorimo še kaj več.

Korespondenca dr. Jos. Muršca. Priobčil dr. Fran Ilešič. (Ponatisk iz „Zb. Mat. Slov.“) To osobito za dobo okoli 1848 pomembno publikacijo je dobiti pri L. Schwentnerju. Cena 280 strani obsežne knjižice je samo 1 K 20 h.

Perkovac Ivan: Pripoviesti. — Iz bojnoga odsjeka. V svoji „Zabavni knjižnici“ za l. 1905. je „Matica Hrvatska“ izdala četvero povesti Perkovčevih, ki so izšle l. 1869. in 1871. v „Viencu“, in pa njegove spomine na l. 1848. S temi podatki je pravzaprav označena knjiga. Perkovac je eden izmed starejših pisateljev (umrl 1871), izmed tistih, ki so delovali v začetku ustavne dobe, a so pozabljeni, ker so njih proizvodi raztreseni po raznih listih. S takimi izdajami, kakor je pričujoča, se rešujejo možje preteklosti ter se pospešuje umevanje književnega razvoja. Od ilirskega romanticizma loči Perkovca realistična osnova njegovega pripovedovanja; a baš radi te svoje osnove ni mogel prezreti značilnih pojavov družabnega življenja svoje dobe, namreč na pr. zdravic ob čašah vina; „znao je on, da u takim zdravicama ima često duha i zrelih misli i da su one često zarodak djelâ u našem javnom životu: u politici, književnosti i umjetnosti“. L. 1848. je Perkovca iz bogoslovja spravilo v bojni odsek Jelačićevega banskega sveta, kjer je poleg Preradovića in Utješenovića delal na organizaciji hrvatske vojske. Iz te njegove službe izvirajo njegovi memoarji o l. 1848., ki so tem pomembnejši, čim važnejše je navedeno leto v naši zgodovini; tu stoji pred nami v zrcalu svojega souradnika simpatični Preradović, tam zopet flegmatični Jelačićev namestnik Mirko Lentulaj. O madžaronski aferi, ki je omenjena na str. 225., pišem natančneje jaz v mariborskem „Časopisu za zgodovino“ II. — Perkovčevim spisom, ki obsegajo 238 strani, je napisal dr. Ivan Zahar 112 strani dolg uvod o Perkovčevem življenju; ta uvod je velevažen za poznavanje političnih dogodkov okoli l. 1867., ko je bansko stolico zasedel ljuti protivnik Perkovčev, znani baron Rauch, ter je bil pretrgan ves ilirski narodni pokret. Dve leti zatem je začel izhajati „Vienac“, ki mu je bil faktični prvi urednik baš Perkovac. Ako tudi zabavno-poučen list, v katerem se ni politiziralo, je bil „Vienac“ ipak list hrvatskega odpora proti madžaronsko-„horvatskemu“ sistemu. *Dr. Fran Ilešič.*

I. E. Tomić: Veronika Desinićka. Historijska tragedija u četiri čina. (Zab. knj. Mat. Hrv. svez. 263—64.) U Zagrebu 1904.

Naš Jurčič je, kakor poroča Levec v XI. zvezku Jurčičevih spisov, tri dni pred smrtjo „spisal, a ne umetniški zvršil“ tragedijo „Veronika Deseniška“. — Da bi bila kruta usoda počakala le še kak mesec, in imeli bi Slovenci res tragedijo! Zdaj je še čakamo . . .

Pri Veroniki je že snov sama res tragična in je posajena v tako bogato življenje, da učinkajočih momentov ni treba izsiljevati, in Jurčič je res z umetniškim čutom začrtal pota, ki bi sigurno peljala do prave tragedije; bilo bi jako zaslužno delo, ko bi kak pesnik dovršil to, kar je pri Jurčiču preprečila smrt . . . Pa ta

bogata snov menda ne bo našla pravega tvorca. Ko sem vzel Tomićevo knjigo v roke, sem mislil, da morda dobimo pri njem, česar pogrešamo pri Jurčiču; saj je Tomić pisatelj velike spretnosti in finega umetniškega ukusa. A ne morem si kaj: ko sem dramo prebral, nisem bil zadovoljen niti z dramo niti s seboj. Preverjen sem sicer, da igra na odru učinkuje zaradi svojih pestrih prizorov, in hotel sem se prepričati, da je umotvor res dober; pa moral sem si vendar reči: kdor ne gleda le z očmi in ne gleda le na usta, ampak s srcem v srce, ta bo odšel nezadovoljen. — Glavni nedostatek v igri — nekateri gledalci pa bodo morda baš zaradi njega ploskali — je ta, da je pesnik na mesto tragičnosti postavil — nekako političnost; njegova igra je velepatriotična, a ni tragična; odsevati pa bi morala kvečjemu ali tragičen patriotizem ali — če hočete — patriotično tragiko, ne pa samo političen patriotizem; tragika pa ni rešena, ako se junakinja koncem zadnjega dejanja utopi.

Da si je pesnik zgodovinske dogodke priredil po svoje, v to je upravičen. Pa kaj je napravil iz Veronike! Kaj poreče historik k njenemu liku, po tem res ne vprašujemo. Ko bi se le naš um in naše srce mogla sprijazniti ž njo! A temu se upira vse. Zakaj se vda v naši drami Veronika Frideriku? Edino kot politično orodje; saj ona mrzi in zaničuje Friderika! Vzame ga z edinim namenom, da ga bo, izrabljajoč njegovo ljubezen do sebe, omamljala tako, da bo pozabil visoke načrte in puščal Hrvatom proste roke. Lepo ravna kot Hrvatica, a ne lepo kot dekle, kot človek — namen ji posvečuje sredstvo. Da nazadnje vzljubi Friderika — v drami očitnega morilca in nravstvenega propalico — to je potemtakem docela neverjetno. Jurčič je mnogo bolje zgrabil tragiko; pri njem Veronika že od početka strastno ljubi svojega Friderika, se zgraža ob sumu, da je on morilec svoje žene, a bi se navsezadnje mogla vsaj tolažiti, da je Friderik izvršil čin njej na ljubo. Pri Tomiću je to nemogoče, ker je nastavil časovno dobo dogodkov za 2 leti pozneje kakor Jurčič, v dobo, ko je Friderikova žena bila že mrtva. Tako izgubi drama mnogo srčnega efekta: Veronika — Friderikova ljubica, pa nasproti njej Friderikova žena, to daje prvi in pravi konflikt. Potrebnejša je Friderikova žena za našo tragedijo kakor kraljica Barbara, ki je v Jurčičevi drami ni. Za razvoj drame je tudi pri Tomiću ona malo odgovorna; sploh je njena poglavitna vloga senzacija. Barbara se nam namreč predstavlja kot cinična brezstidnica, ki javno ljubimkuje z mladim Benečanom; celo zagrebški škof Alben ji, karajoč njeno razkošnost, ne svetuje nič plemenitejšega kakor, naj se v svojih ljubavnih pustolovščinah ravna po pravilu: si non caste, tamen caute!

Tudi sicer je aparat v igri precej velik, dokaj večji kakor skromni Jurčičev. Stranske osebe so res kaj dobro narisane, n. pr. Veronikin oče in knez Blagaj. Baš prizori s takimi osebami bodo „vlekli“ očitno in je tudi zato drami pri Hrvatih pač zagotovljen uspeh, za Slovence bi ne bil posebno velik, ker so nam tiste politične aspekcije tuje.

Na vsak način pa je delo toli važno, da Slovenec, ki se peča s slovstvom, ne more korakati preko njega. *Dr. Jos. Tominšek.*

Izveštaji G. G. V. Jordanova, M. Iv. Dežmana i P. Popovića. — Izdanje „Srpskega Književnega Glasnika“. Belgrad 1905 (Se ne prodaja). — Pod tem naslovom so izdani referati omenjenih pisateljev o današnjem stanju bolgarske, hrvaške in srbske književnosti, ki so bili sporočeni ob lanskem jesenskem sestanku jugoslovanskih književnikov in časnikarjev v Belgradu. Slovenci se tega sestanka niso udeležili zaradi prepoznega obvestila; pač zato tudi ni poročila o stanju naše književnosti. — Omenjena tri poročila so zanimiva vsako v svojem oziru; prvo in

tretje je bolj estetično in historično, drugo (Dežmanovo, o hrvaški književnosti) pa statistično in realno. Baš tega sem prebral s posebnim zanimanjem, ker nudi nekaj, kar se ne sliši pogosto: vpogled v pisateljsko gospodinjstvo in v razmere pri založnikih in knjigotržcih; večkrat se rabi izraz „mizerija“ in njemu prikimamo tem raje, ker leži v njem tudi prava označba za razmere, ki so nam kaj blizu.

Vsa poročila zaslužijo, da bi se izročila knjigarskemu prometu; Popovićevo je natisnjeno tudi v „Srpsk. Knj. Glasn.“ št. 118 in v Brank. Kolu l. 1905, št. 51/52, str. 1617 idd. *Dr. Jos. Tominšek.*

Gledišče

Slovensko gledišče. *A.* Drama. Predpustni čas, sicer tako ugoden gledišču, nam je prinesel nekaj prav lepih dramskih predstav, ki so nas vsaj deloma odškodovale za to, kar smo pogrešali v prvih dveh tretjinah letošnje glediške sezone.

Dne 30. januarja smo videli prvič na našem odru Ibsenovo dramo „Sovražnik ljudstva“. Če bi te igre ne bil spisal Norvežan Ibsen, spisal bi jo lahko tudi kak Slovenec! Tako znana, tako domača se nam zdi snov, ki jo je obdelal v njej pesnik! Že iz tega dejstva izhaja, da je drama pri nas učinkovala. No, učinkovati mora povsod, kjerkoli velja zakon o nedotakljivosti oblastvene avtoritete, pa naj to v posameznem primeru še tako nasprotuje zdravi pameti in naj bo še tako nehasnovito, da, celo škodljivo človeški družbi. Znamenito je naslikan tu boj brata-uslužbenca proti bratu-oblastniku! Tolika je razlika v nazorih in v temperamentu obeh Stockmannov, da si ju človek težko misli kot brata. Toda česa ne storita vsega oblast in moč iz človeka! . . . Ako bi Oton Stockmann in Ivan Stockmann zamenjala službi, kdo ve? . . . Trda sta pač oba enako! . . . In da je oni mirnejši, ki se čuti močnejšega, je umevno! . . . Ibsen nam ne pove, kako se je naposled ta boj končal. Da se utripi Iv. Stockmannovega srca ne bodo dali regulirati, kakor bi se komu ljubilo, da se mož dr. Stockmannove odločnosti ne bo uklonil kar tako, o tem ne bo dvomil nihče. Pač pa dvomimo, da bi se tista končna zmaga, na katero se zanaša dr. Stockmann, obistinila. — Za vsako tako zmago je treba dosti, dosti dr. Stockmannov! Poedincu se zmaga malokdaj posreči! No, Ibsen baš hoče vzgojiti take ljudi. To je jedro in pomen igre! — Vpliv te Ibsenove drame se kaže v raznih literaturah. Kolikor toliko tudi v naši.

Poseben sijaj je zadobila predstava te drame na našem odru po dejstvu, da je nastopil v vlogi dr. Stockmanna gospod Fijan z zagrebškega gledišča. Spričo njegove igre smo popolnoma pozabili, da smo v gledišču. Večja pohvala o igralcu, mislimo, se ne da izreči!

Tudi za prvo izvirno noviteto imamo zahvaliti predpustni čas. Dne 6., 8. zvečer in 18. februarja popoldne so se uprizorili „Cigani“, malomestna šaloigra s petjem v treh dejanjih, spisal Jakob Dolinar.

V tehniškem oziru so „Cigani“ dovršeno delo. Avtor pozna dobro glediški oder in njegove zahteve. Dejanja je v igri dosti, istotako situacijske komike in pa — pikre persiflaže. Poleg nekaterih starih in precej slabih besednih dovtipov se nahaja v igri tudi mnogo prav dobrih. Komur posamezni dovtipi ne ugajajo, naj

pomisli, kdo jih dela in kje se delajo. Meni se zdi, da gospod pisatelj v teh ponesrečenih dovtipih ni nameraval kazati toliko svoje duhovitosti, nego neduhovitost drugih. Ti dovtipi so mu bili izvrsten pripomoček pri slikanju miljeja! — Značaji nastopajočih oseb so dobro risani. A za moj okus je v igri nekoliko preveč drastike. Najbrž so v tem pogledu to in ono igralci zagrešili. Zdi se mi tudi, da si pisatelj Anice ni povsem tako mislil, kakor jo je predstavljala gospodična Spurna. To bi bila kaka nemška „Dorfschöne", pri nas so dekleta na drug način naivna.

Zadnje dejanje trpi radi neverjetnosti. Avtor je čutil to in izposodil si je — pač nevedoma — nadzornika iz „Lanovca". Hotel je zaključiti s plesom, a kako naj bi se vršil ples v pisarni vpričo nadzornika, ako ni ta že posebno blag in popustljiv človek? Ali ta popustljivost sega vendar malo predaleč! Bolj verjetno in bolj komično bi bilo, če bi se ples vršil zoper voljo nadzornikovo! Kaj ve cigan, kaj je pisarna, kaj nadzornik! Zaroko vidi, pa začne plesati! In sluga v svoji pijanosti tudi lahko pleše! To se ne bo nikomur čudno zdelo. Nadzornik pokaže svojo blagodušnost še vedno lahko na ta način, da zatisne oči spričo vsega tega, kar se je zgodilo — zoper njegovo voljo. Tudi drugače bi se dal še napraviti efekten konec. Sicer pa nič ne de, če igra tudi izgubi nekoliko na zunanjem efektu, ako pa pridobi na drugi strani na notranji vrednosti! —

„Mali lord", igrokaz v treh dejanjih, ki ga je spisal Mrs. Hodgson Burnett in ki se je uprizoril kot noviteta na našem odru dne 10. in 22. februarja, je eden izmed onih dandanes precej redkih dramatičnih proizvodov, ki vzbujajo v gledalcu čuvstvo všečnosti in neke tihe zadovoljnosti. Živcev si nihče ne razburja ob igrah te vrste in baš zato je prav, ako se zdajpazdaj uprizarjajo, tem bolj, ker jim je jedro vseskozi zdravo.

Velikanski je prepad med igrami te vrste in igro, kakršna je Viktorja Huga znamenita drama v treh dejanjih (petih slikah) „Lukrecija Borgia", ki se je igrala prvič na našem odru dne 18. februarja zvečer. — O tej predstavi, pri kateri so se naši igralci odlikovali, mogoče kaj več prihodnjič.

Razen navedenih smo imeli zadnji čas še sledeči dramski predstavi: dne 2. februarja popoldne so ponovili veseloigro „Potujem s hčerko", a dne 4. februarja so igrali tretjič istotako popoldne „Brate sv. Bernarda".

B. Opera. Dne 25. januarja so peli drugič in dne 2. februarja zvečer tretjič v sezoni „Čarostrelca". Smetanovega „Daliborja" smo čuli prvič v sezoni dne 27. januarja, drugič pa 4. februarja zvečer. V dneh 13., 16. in 20. februarja se je uprizorila kot noviteta velika narodna opera v štirih slikah „Poljski žid", besedilo po noveli Erckmann-Chatrina spisala Viktor Leon in Rihard Batka, uglasbil Karel Weis. Prvo dejanje te opere je precej monotono, tem bolj dramatično pa je dejanje v ostalih treh slikah, da, za opero skoro predramatično. „Poljski žid" je brezdvomno duhovito, po jasno izraženih vodilnih motivih v krasno celoto spojeno, zaokroženo glasbeno delo, ki se odlikuje zlasti po izborni karakterizaciji. Beseda in ton sta tu res v najlepšem skladju in celo lajik mora čutiti, kako drug drugega podpirata, drug drugemu vekšata pomen in moč. Kdor je načelen nasprotnik Wagnerjeve godbe, se seveda tudi za to opero ne bo posebno ogreval. Kajti melodij tu ni. Umetniški učinek opere pa je vsekakor velik.

Ob premieri te opere je imel svoj častni večer zaslužni kapelnik naše opere gosp. Hilarij Benišek, ki si je s svojo vestnostjo in spretnostjo pridobil splošne simpatije našega občinstva.

Dr. Fr. Zbašnik.

Med revijami

A. Aškerc v Čehih. Češka odlična revija „Květy“ je prinesla v februarskem zvezku t. l. l. del prevodov Aškerčevih poezij, in sicer: „Mutec osojski“, „Firdusi in derviš“, „List iz kronike Zajčkega samostana“, „Po bitki na Beli gori“, „Dvorni norec“. Nadaljevanje pride. Prevode je spesnil najodličnejši češki poet, Jaroslav Vrchlický.

Slovenci na Ogrskem. Stanislav Klima je priobčil v „Slovanskem Přehledu“, ki ga ureja znani češki pisatelj in navdušeni Slovan Adolf Černý, veleinteresantno študijo o „Slovencih na Ogrskem“, kateri je tudi pridejal zemljevidni črtež. Prekmurski Slovenci so naši rodni bratje, od katerih nas ločijo žal državnopravne meje tako temeljito, da smo o njih skoro popolnoma nepoučeni, da se zanje tudi čisto nič ne brigamo in mirne duše gledamo, kako polagoma, a tem gotoveje izginjajo v madjarskih valovih. O prekmurskih Slovencih se je pri nas še jako malo pisalo, edina izjema je v tem oziru Ant. Trstenjak, ki je predlansko leto priobčil v „Slovenskem Narodu“ študijo „Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem“. Ker se mi sami tako malo zanimamo za te svoje rojake, moramo biti tem bolj hvaležni, ako se je za to že skoro mrtvo vejico našega narodnega telesa zbudilo zanimanje, ako ne pri slovenskih, pa vsaj pri slovanskih znanstvenikih. Po Klimi gre narodnostna meja od Radgone na Štajerskem proti severu, ob štajersko-ogrski meji preko Petrovcev, Gederovcev, Krajne, Skalkovcev, Cankave in Karlovcev do vasi Srdice; tu se meja obrne proti severovzhodu preko Kuzme in Gornjega Sandika in doseže pri Dolenjem Sandiku reko Rabo. Od Dolenjega Sandika do Slovenske vasi (Tótfalu) je meja reka Raba. Pri Slovenski vasi, ki je v neposredni bližini mesta St. Gotharda, se meja obrne proti jugu, teče preko Bergotina, Dolincev, Šalovcev, Križevcev, Gerenčevcev, Berkovcev (Berkeháza), Bakovnice, Strelca, Tornišča in Velike Paline, doseže reko Muro in stopi pri Gornji Bistrici zopet na štajerska tla. Proti severu torej segajo Slovenci do reke Rabe, iz česar se da sklepati, koliko zemlje so nam ugrabili Nemci na Štajerskem. Slovenci stanujejo v županiji železenski v mursko-sobotskem in št. gothardskem okraju in v županiji zaladski v dolnjelendavskem okraju.

V mursko-sobotskem okraju je izmed 114 občin 102 po večini slovenskih. V tem okraju prebiva 41.151 Slovencev.

Izmed 80 občin v št. gothardskem okraju jih je 17 po večini slovenskih. Tu živi 9355 Slovencev. V zaladski županiji v dolnjelendavskem okraju prebiva 21.835 Slovencev, in sicer v 28 občinah, v šomodski županiji pa 1627.

Slovenci pa žive raztreseno še tudi po drugih ogrskih županijah: v ostrogonski županiji jih prebiva 145, v komarenski 294, v novogradski 180, v aradski 104, v Pešti 312, v baranski županiji 738, na Sedmograškem pa 311. Na Ogrskem je torej 77.084 Slovencev.

Na Hrvatskem in Reki živi 25.235 Slovencev, torej skupaj na Ogrskem in Hrvatskem 102.319. Ker živi Slovencev na Avstrijskem 1,192.780, na Ogrskem in Hrvatskem 102.319, v Italiji 40.000, na Nemškem 6265, v Ameriki 100.000 in v Egiptu 3000, je vseh Slovencev skupaj **1,444.364.**

Slovenci na Ogrskem nazivajo sebe „Slovene“, svoj jezik pa „slovenski“, Madžari jim pa pravijo „Vendek“. Velezanimivo je, kakšna imena imajo meseci pri ogrskih Slovencih. Januar je sredzimec, februar pozimec, marec premladnjek, april

sredmladnjek, maj pomladnjek, junij predletnjek, julij sredletnjek, avgust poletnjek, september predjesenec, oktober sredjesenec, november pojesenec, december pa predzimec. Ali žive ta imena še kje drugod? *Rasto P.*

Brankovo Kolo, ta list „za zabavo, pouk in književnost", ki je izhajal 11 let v Sr. Karlovcih, a je proti jeseni l. l. javil, da se ustavi, bo vendar izhajal dalje, ker so drugi listi — tudi naš „Zvon" — in merodajni poedinci kazali, kako bi bilo škoda tako vrlega časopisa. — Mi pozdravljamo kakor doslej z veseljem bratski list in ga priporočamo vsem, ki radi bero kaj lahkega in zanimivega v cirilici. — List izhaja vsak četrtek, cena mu je 10 K na leto (pošilja se administraciji „Brankovega Kola" v Sr. Karlovcih v Slavoniji). *Dr. Jos. Tominšek.*

Behar. List za zabavu i pouku. Sarajevo, Ferhadija ulica, br. 23. Cena 10 K na leto. Ta polmesečnik, ki zastopa v hrvaškem jeziku interese islamskega prebivalstva v Bosni, izhaja zdaj že šesto leto. „Behar" spada med družinske liste, prinaša razprave o raznih snoveh, baš zdaj pregled zgodovine Islama po arabskih in turških virih, zlasti pa povesti iz islamskega življenja, pesmi, a tudi dnevne novice, kakor jih pri nas prepuščamo žurnalistiki. *Dr. Jos. Tominšek.*

Splošni pregled

Stritarjeva sedemdesetletnica. Dne 6. marca t. l. bo praznoval Josip Stritar svoj sedemdeseti rojstni dan. O Stritarjevih zaslugah za razvitek našega slovstva in za napredek slovenstva sploh se ne da na kratko govoriti. Obljubljen nam je daljši spis o Stritarju. Na tem mestu nam ne preostaja drugega, nego zaklicati odličnemu pesniku, učitelju našemu in prvoboritelju na polju prosvete iz dna srca: Še mnoga, mnoga leta!

Svatopluk Čech, znani pesnik in esaist češki, je praznoval dne 21. februarja svoj šestdesetletni rojstni dan.

Bodoči knjižni program „Slovenske Matice". Knjižni odsek „Slovenske Matice" je poveril v seji dne 28. junija 1905. l. pododseku petorice izmed sebe nalogo, naj sestavi osnovo bodočemu društvenemu knjižnemu programu. Omenjeni pododsek je poverjeno mu nalogo v svojih sejah dne 3. in 18. avgusta 1905 izvršil in osnovo predložil knjižnemu odseku. Ta je o tej osnovi v svojih sejah dne 20. oktobra, 14. novembra, 20. decembra lani in 16. januarja letos razpravljal, jo z malimi izprembami sprejel in odboru v odobrenje priporočil. Odbor je njegovemu nasvetu v redni seji dne 18. januarja t. l. pritrdil in obenem sklenil, naj se program v časopisih objavi. Program je sledeči: 1. „Zbornik" se kot perijodična knjiga obdrži v ta namen, da se v njem objavljajo krajše razprave strogo znanstvene vsebine. 2. „Letopis" ostani še nadalje društvena knjiga za objavljanje pisarniškega poročila. 3. Matica izdaj vsako leto po eno ali dve monografiji. Kot primerna tvarina tem monografijam se priporočajo sledeče razprave: *a)* Zgodovina Ilirije kot spominska knjiga z ozirom na bližajočo se stoletnico. *b)* Zgodovina ilirizma. *c)* Zgodovina reformacijske dobe v Slovencih. *č)* Bleiweis in Novice, ob stoletnici pokojnikovega rojstva. *d)* Zgodovina slovenskega naroda. *e)* Zgodovina slovenske in drugih slovanskih književnosti. *f)* Opis drugih slovenskih pokrajin. *g)* Prešernov zbornik. *h)* Etnografske študije o Slovencih (z ilustracijami). *i)* Novejše tehnične pridobitve (z ilustracijami). *j)* Občna zgodovina v monografijah (ilustrirana). *k)* Zgo-

dovina umetnosti v monografijah (ilustrirana). *l)* Kemična tehnologija. *m)* Bakteriologija in mikroskopija (ilustrirana). *n)* Narodno gospodarstvo. *o)* Socijalizem in socijologija. *p)* Poučni spisi iz zdravstva. *r)* Etika. *s)* Estetika. *š)* Poetika. *t)* Astronomija. 4. Leposlovju naj se pridrže vsako leto vsaj po tri knjige pod splošnimi naslovi: *a*) Knezova knjižnica; *b*) Zabavna knjižnica, *c*) Iz svetovne književnosti. Kot tvarina prvima dvema knjigama se priporočajo poleg izvirnih leposlovnih del ponatiski izbranih spisov umrlih ali pa tudi še živečih domačih pisateljev. Izdajala naj bi se tudi izvirna dramatična dela in pesniški zborniki. Za prevode v knjigi „Iz svetovne književnosti“ se priporočajo pesniške antologije, dalje najboljša starejša in novejša slovanska leposlovna in dramatična dela ter klasična in moderna dela tujih književnosti. Sprejemajo se pa le prevodi po izvirnem besedilu; prevodi iz nemščine se načelno odklanjajo. Vsakemu teh prevodov naj se pridoda kot uvod kratek pregled o avtorjevem življenju in delovanju. Slavno občinstvo se s to objavo opozarja na bodoče društveno delovanje „Slovenske Matice“. Slovenski pisatelji se prav vljudno prosijo, naj stopijo v kolo sotrudnikov „Slovenske Matice“, ako niso že med njimi. Program je tako bogat in raznovrsten, da vsakdo, ki čuti v sebi poklic in voljo, najde v njem obširno in hvaležno polje za sodelovanje. Hvaležni mu bodo za to društvo, odbor in društveniki. Kdor bi se utegnil za program natančneje zanimati, ga dobi lahko na ustno ali pismeno zahtevo iz društvene pisarne.

Tehniški slovar. Lani spomladi se je v „Slovenski Matici“ ustanovil odsek za izdavanje „Nemško-slovenskega tehniškega slovarja“. Izmed Matičnih odbornikov so poleg načelnika ravnatelja Šubica stopili v odsek: ravnatelj Senekovič in pa profesorji Bartel, dr. Ilešič, Pleteršnik. Zapisnikar je tajnik Lah. Odsek se je pomnožil s tehniki strokovnjaki. Pristopili so mu: stavbni svetnik Klinar, nadinženir Sbrizaj, inženirji: prof. Foerster, Prelovšek, Turk (ki je v novejšem času postal tudi Matični odbornik), Zajec in Skaberne. V odseku je zastopana tudi trgovska in obrtniška zbornica po svojem tajniku dr. V. Murniku. Odsek je imel doslej pet sej, v katerih se je izvršilo že več pripravljalnih del. Odsek si je nabavil iz kredita, ki mu ga je dovolila „Slovenska Matica“, več vnanjih slovarjev kot vzorce za delo. Strokovnjaki ekscerpirajo Wolf-Pleteršnikov slovar. To delo dobro napreduje in utegne biti do poletja gotovo. Podjetje krepko podpirajo tehniški dijaški klubi v Pragi, na Dunaju in v Gradcu. Za podjetje se zanima tudi občinstvo. Po navodilu, kako nabirati pojme tehniške vsebine (dobiva se v društveni pisarni „Slovenske Matice“) je dokaj vprašanj. Več gradiva so že poslali ali pa dali na razpolaganje gg. učitelj Bezlaj in dvorni kaplan Steska v Ljubljani, poštni ofic. Wisjan v Trstu, slovenski tehniki v Pragi po stud. ing. I. Rusu pravnik I. Modic na Dunaju i. dr. Hvalno je tudi omeniti krepke podpore „Društva čeških arhitektov in inženirjev“ in pa „Spolka čeških železniških uradnikov“ v Pragi, ki sta odseku s svojimi strokovnimi publikacijami na uslugo.

V pojasnilo. V oceni „Mučenikov“ (v predzadnjem odstavku na str. 118.) je pomotoma natisnjen brezzmiselni „prst“ namesto „prt“. Besedilo na onem mestu sicer jasno pove, da tam ne gre za posamezno besedo — in naj bo „prt“ ali „prst“ — ampak za celoten, nejasno ustrojen stavek; to v pojasnilo tistim bralcem, ki ne poznajo izvirnih „Mučenikov“ in morda mislijo, da se je kritik spotaknil ob besedo — „prst(!)“. *Dr. J. T.*

Stritarju ob sedemdesetletnici

dne 6. marca 1906.

S slovesnim glasom naj zapoje zvon
na slavo Tebi, mojster sivolasi;
Tvoj dan, Tvoj sedemdesetletni praznik,
slavit naj vabi ves slovenski rod!
Sicèr slavimo ponajveč mrliče,
katerih čast ne škóduje živečim;
a danes se veljak proslavlja živ,
zastopnik že odmrlega rodu
duševnih delavcev, visok dovolj,
da dviga se iz polminule dobe
za glavo vsaj nad delavce najmlajše . . .
Za glavo vsaj! Kdor dela pol stoletja,
naposled skloni teme nehote,
ne toliko mordà od težke slave,
ne, od izkušenj bridkih, od ukan —
to starosti je že usoda taka!
Ti ne tako! Ti zreš na mladi rod,
ki rastel je, dorastel poleg Tebe,
življenje gledaš bodro kroginkrog
in če bi hotel, bi lehkó dejal
s ponosom upravičenim: „Učenci
ste moji vsi na desni in na levi
in vse življenje to je moje delo!"

Todà drugače nam zveni Tvoj glas:
„Rojaki, nič razlike! Vsak pozdravljen
in dobrodošel, kar se vas je kdaj
družilo, druži še pod tistim geslom,
čigàr glasnik sem bil pred leti jaz:
Svetó služimo domovini sveti!“

In mi se klanjamo! Iskren pozdrav
pošiljamo učenci v daljo k Tebi,
ki si prerodil duševno življenje
po krajinah slovenskih, ne prerodil
samo, ampàk mu vlil ves Svoj značaj
krepké osebnosti, ki s tenkim čutom
za vse, kar blago je, lepó in sveto,
odkazal mer si poeziji naši,
razvil naš jezik, da ni jezik več
beraških koč, da jasno kakor zvon
zveni po hišah tudi nam bogatih! . .

To bil zvonar je od Boga poslan,
ki pred četrt stoletjem z veščo roko
ulil je takšen zvon, da glas njegov
zapel je v mraku kakor zvon jutranji
in na veselo delo v hram prosvete
pozival vsakogar, ki čut in misel
ohranil še umetnosti je naši!
In danes tudi še zveni tako,
kakòr je pel pred petindvajset leti!
Pač vile so nevihte okrog njega
in često nas je bilo strah, da grom
ne trešči ga iz jasne visočine;
a strah je bil odveč, bil nepotreben!
Saj trdno je zgrajen prosvete hram —
slovenska zemlja vsa mu je podstava!
Takràt šele, kedàr se zmaje ta,
takràt šele se zgrudi to svetišče
in — mi pod njim! . . .

Ne, danes nič tožbá,
spominov nič na one mračne dni!
Tvoj zvon je pel vsekdár srebrnočist,
oznanjal dan, oznanjal nam življenje,
pel živim, a nikoli ne mrličem!

In čudo glej! Duhá svetišče naše
je polno dan na dan, in ko upehan
umakne se iz njega kdo, že čvrst
na njega mesto stopi drug! Zgrmeli
na tla že davno trhli so oltarji,
kjer marsikdo se je šopiril prej
z ukradenim sijajem — boj lažém
in boj nadutemu prvaštvu, boj
vsakomur, ki drzan zabrani pot
v deželo nam duhov, v deželo sveto,
kjer mir in pokoj, sreča je doma!
In on, ki pot je to nastopil prvi,
Prešeren — kdo glasil je njega čast,
kdo nam razkril vse tajni njega duše?
In kdo potem vrstnik je, pevec sam,
nadaljeval to pot in kdo učil
in vžigal nas, edino nanj kažoč,
kdo klical nam: Prešernov duh nas vôdi? —
To zopet bil si Ti, častiti mož;
z njegovim Tvoje bo ime slovelo!
Tako stojiš v književnosti slovenski,
oprt na prejšnjo dobo, in tako
sedanji dobi tudi sezaš v dlan!
Glavó ovija zarja Ti večerna,
oko Ti v zarji gleda mlado jutro;
ko si telesno star, si dušno mlad,
ko zreš nazaj, zreš tudi čil naprej,
in tak si naš in moraš biti naš! —
To sladka je zavest, da dolgoletno,
naporno delo za prospeh idej
svobode, bratoljubja, človečanstva
rodilo tak je plod. Poglej, Tvoj duh
prešinil nas je vse, prosvetno delo
vrši se v Tvojem znamenju, na praznik
častiti Svoj zreš zbrane vse bojnike
krog sebe, pesmi Tvojih mili glas
rodil je pestro, pristno poezijo,
in zdi se nam, da to samó po sebi
je tudi poezija Tvojega
življenja, ki Ti srče duh iz nje

mladostno moč! —
In ko zveni povsod
po naši zemlji klic: Naprej, naprej!
sam gledaš mladega se med mladino:
„Tovariši vi mladi, ves sem vaš
in moja duša se preliva v vašo!“
O blagor mu, kdor reči sme tako,
ko se k večeru mu nagiblje dan,
nagiblje pač, a vendar ni večera
in tudi ne pošastnih senc; le jasna
in mirna zarja mu vesoljni svet
obliva z mehko in sanjavo lučjo!
Minile so strasti, minila bol,
ki je nekoč izvila prsim vzdih,
da človek rojen je samo v nesrečo
in da je zemlja vsa le solz dolina . . .
Večer je dan in starost je mladost!
To čudo gledamo pri Tebi. Glej,
zato si naš, zato ostaneš naš!
In kadar Ti napoči dan, ki dušo
Ti loči od telesa, Stvarnik Tvoj
Te vendarle pozove v drugi svet
spomladi, ne pa v žalostni jeseni!
Tedaj porečemo iz dna srcá:
Ti miren bodi, storil si zadosti!
A danes nam je še drugačen klic,
življenja klic, in ta zveni glasan
v daljino k Tebi kakor glas zvoná,
kličoč živeče in budeč veselje,
edini klic: Ti naš, mi Tvoji! — Slava!

A. Funtek.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

Deveto poglavje.

Točno tri četrti na šest sta stari Češka in mladi Smole sedla v Češkovo kočijo, ki ju je imela peljati k dvornemu obedu. Materi Elizi, dasi je bila vsa srečna radi hčerine zaroke, skrb ni dala miru, da bi morda povabljenca ne prišla prepozno. Neprenehoma ju je opozarjala, da je čas odriniti, in da Bog ne daj, da bi kaj zamudila. Pred odhodom je še enkrat preiskala svojega moža od nog do glave, če je vse v redu in vse tako, kakor se spodobi človeku, ki je pri cesarju povabljen. Ko je na magistratnem stolpiču trikrat udarilo, je pomočila prst v blagoslovljeno vodo, ki je po tedanji navadi visela v posodici ob steni, ter se ž njim doteknila moževega čela, da bi srečno in dobro iztekli dogodki tistega večera. Nato ju je spremila do hišnih vrat in pod njenim nadzorstvom sta splezala v domačo kalešo, ki je pri tem stokala in se zibala na debelih svojih jermenih. V hipu, ko je hlapec ali pravzaprav kočijaž s svojim bičem švignil po tolstih konjih, je naredila križ po svojem obrazu ter tako še enkrat izrazila željo, da bi Bog vzel pod svoje okrilje moža in bodočega zeta pri današnjem večeru.

Stari Češka se je zadovoljno naslonil v voz, položil roki okrog obširnega trebuha ter izpregovoril:

„Imeniten je današnji dan, Andrej! Glej, da se boš čedno vedel in mi ne napravljal sramote, ker postaneš moj zet. Prav je tako!“

Andrej je molčal.

„Dekle ti bo veselje delalo! Veruj mi! Prav je tako! In tudi tvoja mati bo zadovoljna. Hvala Bogu, da je vse tako prišlo! Na Dobrovo hočemo romati eno prihodnjih nedelj! Kaj praviš, Andrej?“

„Meni je prav!“

„Čemu se držiš tako kislo? Kakor riba v ledu! Hej, si pa že zopet pozno spat prišel včeraj po noči? Govori!“

„Res je, preveč smo pili! In pozno sem legel v posteljo. Človek nikdar ne ve, kdaj ima dosti!“

„Kje si bil?“

Stari se je že popolnoma čutil v avtoriteti bodočega tasta, kar Andreju ni bilo posebno všeč.

Čemerno je odgovoril:

„Ob štirih nas je vrag nesel še k peku v Gradišče! Jedli smo novopečen kruh in brinovec smo pili!“

Tedaj je bil pri ljubljanskih ponočnjakih ukoreninjen običaj, da so po prepiti noči proti ranemu jutru obiskali še peka, kjer so jedli novopečene, ravnokar iz peči vzete rogove ter se zalivali z žganjem, najraje s slivovko ali pa z brinovcem. Če so bili v reduti ali na strelišču plesi, je bilo vsakokrat prav živahno jutranje življenje po ljubljanskih pekarnah. Udeleževale so se ga tudi čestite dame in prigodilo se je, da so pri tem včasi prav junaško sodelovale. Ko so točili svetli brinovec, so se predle tuintam zlate niti ljubezni. Vsak pek je imel v ta namen pripravljeno posebno sobo in lep denar si je služil. Danes pa, seveda, ni več sluha ne duha o tem običaju, dasi smo prepričani, da bi ljubljanski peki prav nič ne godrnjali, če bi se iznova vpeljal.

„Torej pri peku!“ se je zajezil stari Češka. „In danes te glava boli!“

„Tudi malo!“

„Veš kaj, Andrej, nekaj, to in ono se bo že moralo izpremeniti. Zakon nalaga posebne dolžnosti! To sam veš! Prav je tako! Na svetu bo odslej zate ena sama ženska! Ena sama ženska! In Frančiška ji bode ime!“

Andrej je nekaj zdihoval. Stari hinavec pa je nadaljeval: „Ena sama ženska! Če je mlada in lepa, ni to nič hudega! Principe Neri-Corsini trdi, da je naša Fani lepa! To je mož, ki se v takih rečeh spozna! Če je stara, ljubi Bog, je pa še ena preveč! Prav je tako!“

„Pametno je, kar govorite!“

„Res je! Torej dolžnosti boš imel. K Židanu ne boš smel več zahajati! To se ve! Ljudstvu se dajati pod zobe, bi bilo pri tvojih sedanjih razmerah nespametno!“

Smole ga je zbadljivo zavrnil: „Kaj, ko bi sklenila pogodbo, da k Židanu ne bova zahajala več ne vi, ne jaz!“

Stari se je razburil: „Poglej no repnika, kako mi žvrgoli vrhu drevesa! To je drugače, Andrej! Ti zahajaš k Židanu radi ženske, jaz pa radi — vina!“

Ta dovtip se je dozdeval staremu možu tako izvrsten, da se je pričel glasno smejati. Ravno takrat sta se pripeljala pred portal starega deželnega dvorca v Gosposkih ulicah. Voz je ječaje obstal. Prihitel je portir z zlato, debelo palico, z zlatim klobukom in z zlatoobšito obleko. Devotno je odprl vratca pri vozu, na obrazu pa se mu je odločno kazalo, da je gospodu portirju ponižnost le prisiljena in da je mož sam pri sebi čutil, da stoji visoko nad vsakdanjimi meščani, katerim je moral danes vratca pri vozovih odpirati. Res je bila sitnost hišne matere provzročila, da sta se Češka in Smole prva pripeljala. Tako prvenstvo je pri vsaki priliki nekaj neprijetnega. Staremu gospodu je takoj upadel prejšnji pogum in v svoji stiski je skušal pričeti razgovor s portirjem. Ta pa se je bil takoj, ko sta bila gosta izstopila, zopet zavil v svojo portirsko nepristopnost, in ko je Češka nekaj govoril, je le z roko pokazal na razsvetljeno vežo in na stopnice v ozadju.

„Ošaben gospod!" se je zatogotil Češka. „Sram ga je govoriti z ljubljanskimi meščani!"

Tedaj je pridrdral drugi voz. Pripeljala sta se škof in prošt. Tu je bil portir že ponižnejši in cerkvena dostojanstvenika je spremil do stopnic. Pri tem niti zlatega klobuka ni bil del na ponosno svojo glavo. Češka in Smole sta stopila v stran. A škof Gruber je bil ljubezniv gospod. Takoj ju je ogovoril:

„Gospod Češka, veseli me, da je tudi vas obsijalo solnce cesarske milosti! Lahko pravimo, da sije na vrednega!"

Stari se je kar topil od sreče. Po tedanji navadi — ki je dandanes skoraj popolnoma izginila iz Ljubljane — je brez odloga poljubil žareči prstan na škofovi beli roki. Škof je dalje vprašal:

„Kdo je mladi vaš spremljevalec? Že nekaj let sem vrhovni vaš dušni pastir, a rdeči njegov obraz mi je čisto neznan! Gotovo ne zahaja v cerkev! Naša mladina je lahkomiselna in tudi premalo pobožna!"

Češka je bil v zadregi: „Pritrjujem vaši škofji milosti! Lahkomiselna in malo pobožna. Pivnica ji je ljubša od cerkve."

„Žalostna resnica! žalostna resnica!" je godrnjal škof. „A moja krivda ni, da je tako!"

„Če je dovoljeno, bi vaši škofji milosti predstavil tega mladeniča. Andrej Smole z Dunajske ceste je!"

„Andrej Smole" — tu se je škof pomenljivo nasmehnil — „ime mi ni neznano! Čul sem o njem, dasi ni bilo vse dobro, kar sem

slišal o njem. Ali ljubi moj Bog, mladina mnogo greši, zategadelj se ji mora tudi obilo odpuščati!“

Na te milostive besede je moral tudi mladi Andrej pristopiti ter poljubiti prstan na beli roki.

Škof je dostavil: „Kakor čujemo, ni izključeno, da stopi gospod Smole v tesno zvezo s Češkovo obiteljo. Ako se zgodi, moj blagoslov vam, gospod Češka, in pobožni vaši gospe! Sedaj pa nam je hiteti, ker tudi na cesarski mizi ima juha navado, da se shladi!“

„Ha! Izvrsten dovtip!“ Tako je vzkliknil prošt ter se spoštljivo smejal.

Nato so korakali po svetlih stopnicah navzgor v drugo nadstropje, kjer je bila obednica. Vstopili so v tako imenovano cerklesobo, kjer jih je sprejel obedničar — tafelmeister — ter vsakemu izročil bel listek, na katerem je bila narisana miza v obednici. V tem narisu je bil zaznamovan sedež, ki je bil vsakemu odkazan. Kakor živo srebro je skakljal ta obedničar po sobi. V znak svoje službe je nosil v roki črno paličico. Najprej je spremil do sedežev škofa in prošta ter parkrat jasno poudaril, da njega škofja milost itak ve, da sedi tik cesarja. Proštu pa je razkladal pomen belega listka ter mu prav jasno opisal, kje se nahaja sedež njegov. Manj si je dal opraviti s starim Češkom. Ta je moral sam napenjati svoje možgane, da si je dobil prave pojme o legi svojega sedeža. Ko je Smole naznanil svoje ime, se je cesarski obedničar prav prijazno priklonil.

„Gospod Smole,“ je dejal, „doživeli ste posebno odlikovanje.“

Namesto Smoleta pa se je začudil stari Češka: „Kako to?“

„Njega svetlost, knez Volkonski, si je izprosil milost, da bi se smel udeležiti današnjega najvišjega obeda! To je čudno in proti vsaki etiketi!“

Obedničar se je postavil tu v pozo ceremonijskega mojstra.

„Čudno in proti vsaki etiketi, gospod Smole!“ — ime je obedničar ponosno poudaril ter hotel s tem Češka opozoriti, da ne govori ž njim, nego s Smoletom.

„Njega veličanstvo“ — je nadaljeval dvorni obedni dostojanstvenik z važnim glasom — „njega veličanstvo je prošnjo milostivo uslišalo. Knez Volkonski se obeda udeleži, a izrekel je željo, da bi sedel tik vas, gospod Smole. To pa je odlikovanje, radi katerega vam iz srca čestitam, gospod Smole!“

Srebrnoživi obedničar je videl v Smoletu posebnega človeka, ker bi drugače bilo nemogoče, da se je zanj zanimal tako visok aristokrat, kakor je bil knez Volkonski. Z isto natančnostjo mu je

razkladal pomen belega listka kakor prej proštu. Navsezadnje pa je še dostavil: „Tik vas, gospod Smole, sedi njega svetlost, knez Volkonski!“

Prihajali so gostovi, tako da je imel obedničar na vse pretege opraviti. Ko je zapustil Smoleta, je Češka takoj vprašal: „Kaj imata s tem ruskim knezom?“

„Ko bi le sam vedel!“

„Hvala Bogu,“ je dostavil stari zadovoljno, „da govoriš francosko, drugače bi s tem Rusom niti občevati ne mogel!“

Povabljenci so dohajali v tolpah. Prišel je deželni glavar, prišli so zastopniki plemstva, uradništva, učiteljstva in trgovstva. Ti zadnji so se združili v kotu ter imeli svoje razgovore. Pridružila sta se jim tudi Češka in Smole. Vse je trla skrb, ker so se brez izjeme nahajali v situaciji, ki je bila vsakemu povsem nova. Z eno besedo, možje niso vedeli, kako se jim je vesti pri cesarskem obedu, delali pa so se vsi tako, kakor bi vse vedeli, kakor da so že stokrat kosili pri cesarju!

„Čujem,“ je izpregovoril kupec Bernbacher, „da se bo serviralo na srebru!“

Takoj je bil pri roki gospod Gale: „Na srebru, to je gotovo! Zlata namizna oprava se rabi le pri najredkejših prilikah.“

„Tako je!“ je pritrdil Bernbacher. „Sicer pa nikar ne mislite, da je vse iz srebra ali zlata, kadar veličanstvo obeduje na srebru ali zlatu! Krožniki za juho so vsekdar porcelanasti!“

„Čudno, čudno!“ se je vtaknil Češka vmes. „Jezus in Marija, če bi človeku tak krožnik z mize padel!“

„Bilo bi grozno!“ — in gospodu Galetu se je kar videlo, da ga je mraz pretresel — „bilo bi grozno! Pač res, napiti se ne smemo, kakor se včasi napijemo pri Detelji ali pri Židanu.“

„To bi bila govorica!“ je zastokal Češka. „Lavrin in Gogala bi od veselja kar poskakovala, da se meni ali tebi zdrobi krožnik pri cesarski mizi!“

„Oba sta upala“ — je izpregovoril Gale z zadovoljstvom, „da bodeta povabljena. A sedaj sta morala oba doma ostati. In da govorim odkritosrčno, jaz obema privoščim.“

„Jaz tudi! jaz tudi!“ so vsi potrjevali po vrsti. Prijateljstvo v Ljubljani je bilo tiste dni ravno tako, kakor je še dandanes; prijatelj je prijatelju privoščil — najhujše!

Tedaj je Bernbacher škodoželjno izpregovoril: „Pa vendar postaneta oba deležna, če že ne cesarskega obeda, pa vsaj cesarskih jedil!“

„Kako to? Kako to?“ se je čudilo vse.

„Komaj verjetno, a vendar je gola resnica. Lavrin, stari lisjak, jo je izvohal! In danes ob osmih bode zbral okrog sebe enajst nepovabljenih glav — v zadnji izbici pri Detelji za frančiškansko cerkvijo. In na mizo se jim bode prinašalo vse tisto, kar se bode nam dajalo tu pri cesarski mizi. In gostili se bodo in bolj bodo židane volje, nego smo mi! In niti na krožnike jim ne bode paziti, da se jim kateri ne ubije! A do kosti bodo obirali nas, ki smo povabljeni!“

„To ni mogoče!“ je vzdihnil Češka.

„Na svetu je vse mogoče!“ je odgovoril Bernbacher hladnokrvno.

„Povej vendar, kako je mogoče?“ je silil Češka.

„Lavrin si je vedel — ne vem na kak način — pridobiti zvezo z dvornim kuharjem. Pogodila sta se, da se bode dobavil obed za dvanajst oseb iz cesarske kuhinje, in sicer takoj, ko se konča pojedina v deželnem dvorcu.“

„Pojedli bodo torej naše ostanke!“ se je oglasil Gale strupeno.

„Ne verujem!“ je odgovoril Bernbacher. „Mislim, da bodo ravno tako dobro jedli kot mi tukaj.“

Češka vpraša radovedno: „In koliko plačajo najvišjemu kuharju?“

„Čul sem, da pet goldinarjev za vsako glavo.“

„Grozno! grozno!“ je hitel steklar. „Da cesar kaj takega ne prepove!“

„E kaj boš!“ ga zavrne Gale, „cesarja povsod goljufajo, ne samo v kuhinji.“

Le neradi so se pomirili možaki, ker jim ni hotelo v glavo, da bodo ta večer drugi jedli ravno isto kakor oni — na cesarski dvor povabljeni prvaki. Najbolj jih je peklo, da sta se ravno Lavrin in Gogala, ki sta bila prezrta in katerima so to tako gorko privoščili, po ovinkih priklatila do dvornih skled ter se brez sitnosti, brez skrbi udeležila darov bogate mize, radi katerih so se morali oni praznično obleči, se priklanjati, paziti na vsak korak ter paziti pred vsem, da jim pri obedu ne zdrkne žlica iz rok ali pa krožnik z mize!

Nič jim ni jeza pomagala! Pri Detelji za frančiškansko cerkvijo se je ob osmih v resnici pričel postranski obed. In servirala so se

vsa tista jedila kakor prej v deželnem dvorcu. In dvanajst filistrov se je gostilo, a svojo gostijo so si s tem sladili, da so prav na široko zabavljali onim, ki so bili povabljeni in ki so dosti manj prida od njih! Pa veselje se je pri koncu tudi skalilo. Vsak izmed dvanajsterih je imel doma ženico in otročiče in vsakemu so otročiči in ženica na srce polagali, da naj od Detelje kaj domov prinese, da pokusijo tudi žena in otročiči, kaj in kako se je pri avstrijskem cesarju. Vlačili so iz žepov papir ter skušali kolikor največ mogoče zaviti v njega. Razvila se je huda konkurenca in iz nje srdit prepir. Razšli so se v jezi in srdu.

(Dalje prihodnjič.)

Svarilo.

„Ne ljubi, o hčerka, teh temnih noči,
varuj se mi tujčevih lepih oči."

„Nikar ne poslušaj njegovih besed!
Verjemi, otroven prikrivajo med!"

„Ne sanjaj o sreči! Nikar ne veruj,
ni srcu domač, kdor jeziku je tuj!"

To starka ponavljala dan je na dan,
a hčerki sta uk in svarilo zaman. —

Ni znal nje govorice, a njegov pogled
več pravil je srcu ko tisoč besed.

In ko jo poljubljal je sredi noćí,
kaj so govorile njegove oči? —

Ah — da je vęrjela tem lepim očem!
Bil sladek poljub je — bil gorek objem —

ko vzel iz srcá ji je sladko prostost,
ko strl ji tak rano to lepo mladost!

A zdaj so ji strašne samotne noči
in v solzah ga iščejo njene očí.

Povedal ni kam in povedal ni kaj,
li vrne se — ali ne vrne se kdaj? —

M. P. Nataša.

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja **dr. Fr. Derganc.**

(Dalje.)

Primorskemu življenju sem se privadil dosti lahko, dasi se je precej razlikovalo mimo gorenjehrvatskega. Gospoda je bila na Reki potujčena kakor v Varaždinu, samo da ni govorila po nemški, nego po laški. Prosto ljudstvo pa sodi po vsem hrvatskem Primorju med čakavce. To narečje se mi je brzo priljubilo s svojo prijetnostjo in bogastvom. Kaj čudno pa se mi je zdelo, da tudi čakavski Hrvatje kakor kajkavski gosposkega človeka od sebe vičejo. V tem spodabljajo na Slovence. Še bolj pa sem se čudil, da mnogi čakavci Boga vičejo kakor romanski narodi. Reka in del Istre sta bila dolgo združena s Kranjsko deželo in sta dobila iz nje precej slovenizmov pa tudi nekoliko germanizmov. V primorski prirodi vlada kamenje, zato bi zaman iskal lesenih koč. S stanovanjem često nisem mogel biti zadovoljen, ker ni skoro v nobeni hiši brez stenic, nameril sem se včasi celo na škorpijone. V gostilnicah se je kuhalo na Reki po laški šegi. Zabela je olje, kar mi ni prijalo. Nekoliko laškim jedem pa sem se vendar lahko privadil, sosebno polenti in gostemu rižu brez juhe (riso fisso). Mnogo tečne hrane daje ljudem morje. Od konca so dišale ribe tudi meni, ali so se mi črez nekoliko mesecev uprle razen edine tunine. Morje pa me je tako neskončno veselilo, da se ga nisem mogel nagledati. Vozil sem se po njem le poredkoma, tem marljiveje pa sem se kopal. Po leti sem bil v njem često že ob štirih zjutraj. Ali v Primorju pa človek kopeli tudi silno potrebuje, kajti ga strašna poletna soparica vsega prevzame in omami. Kaj rad sem se ob morju tudi izprehajal. Prekrasnih šetališč sem imel na izber. Za to zabavo sem porabil vsak prosti dan. Ob nedeljah sem hodil najrajši v Opatijo ali pa v Kastav. Opatijo so takrat še sosedje tako zanemarjali, da sem bil v njej često edini gost. Nad Opatijo se dviguje veličastni hrib Učka, ki je še precej višji od dolenjskega Kuma. Najvišji vrh te gore se zove „Goli breg“. Na njem sem bil ravno desetkrat. Diven pogled se odpira z njega ra-

dovednim očem. Istra leži človeku pred nogami kakor na zemljevidu, isto tako Kvarner in vsi njegovi otoki. Z njega sem gledal zamaknjen tudi slovenske snežnike in njih troglavega vladarja. Razločno se vidijo ladje, ki švigajo po tržaškem zalivu, ali so majhne kakor kaka otročja igrača. V knjigah sem čital, da se ob jasnem vremenu prikažejo strmečemu potniku tudi Benetke, kar je pa prazna bajka. Neizrečeno me je mikal tudi dražestni pot v Bakar. To mesto sem častil in ljubil že zato, ker so se rodili v njem trije preznameniti hrvatski rodoljubi, prvoborilci in duševni velikani: Čepulić, Šepić in Veber-Tkalčević, ki sodi tudi med najizbornejše hrvatske pisatelje. Kadar sem imel pa več dni počitnic, mahnil sem jo brzih krač proti Senju ali ob morju mimo Cerkvenice in Selc, ali pa skozi krasno in rodovito, več ur dolgo dolino, ki se zove po pravici Vinodol. Ob poletni vročini sem se popel včasi visoko gori v hladno Fužino ali Lič in se izprehajal s srčno radostjo po bližnjih gozdih in košenicah. Sčasoma sem si dobil po vseh primorskih mestih, trgih in večjih selih dobrih znancev in prijateljev, s katerimi sem se pogovarjal o prilikah vseh slavjanskih dežel in narodov. Binkoštne praznike pa sem popotoval navadno med svoje slovenske brate v Ilirsko Bistrico, kjer sem občeval največ z najstarejšim slovenskim rodoljubom Ličanom, ki je poznal še Vodnika in Žigo Zoiza.

Velike počitnice sem porabil, da se seznanim temeljito s hrvatsko deželo in njenimi prebivalci. Prepotoval sem to svojo drugo domovino od enega konca do drugega popreko in podolgoma. Videl sem premnogo čudovito lepih krajev, ki bi sloveli po vsem svetu, da se nahajajo v Italiji ali na Nemškem. Ker se o njih skoro nič ne piše, izobraženci zanje ne vedo. Šele zadnja leta so se seznanili nekoliko s Krapino in Plitvičkimi jezeri. Ali drugo rajskodražestno Zagorje jim je ostalo neznano, isto tako romantični bregovi Kvarnera in njegovih otokov, velepoetični gorski kotar reške županije, Samobor s svojo predivno okolico, Križevci, Kalnik, Okić, Fruška gora, Požega i. t. d. V Zagreb dohajajo mnogi izobraženi tujci, ki se ne morejo načuditi prekrasni njegovi okolici, ali bogati turisti se vendarle ogibljejo Hrvatske, ker je veliki gospodi skoro neznana. Tudi hrvatski narod se mi je priljubil tem bolj, kolikor dalje sem ga spoznaval. Bolj dobrodušnih, ugodljivih, gostoljubnih in prijaznih ljudi, kakor so Hrvatje, ne najdeš v Evropi nikjer. K njim se morejo primerjati le tisti slavjanski narodi, ki žive daleč proč od Nemčije in se še niso ostrupili z njeno nam zagatno in ubojno kulturo. Jaz sem popotoval skoro vedno peš. Na kmetih sem živel jako poceni, pa tudi

jako slabo. Krčme so imeli na mnogih mestih v zakup židje, vendar so se že takrat jeli zarivati mednje in jim delati spako naši podjetni rojaki. Vselej sem se obveselil, kadar sem zvedel, da sem prišel v krčmo kranjsko, ker sem dobil v njej pitno vino, dobro hrano in posteljo in sploh pošteno postrežbo in prijazen pomenek. Potovanje po deželi znatno olajšuje in oslaja slavno hrvatsko gostoljubje. Kdor je le količkaj znan s kakim župnikom ali grajščakom, bi se mu hudo zameril, ako se ne bi pri njem oglasil. V njegovi hiši dobi tako izborno jed, pijačo in posteljo kakor komaj v najboljši mestni gostilnici. Hrvatski duhovniki se odlikujejo ne le s svojim gorečim, požrtvovalnim rodoljubjem, ampak tudi s svojo društveno taktnostjo, oliko in prijaznostjo. Pri njih človeku ni kmalu dolgčas. Nameril sem se večkrat na take humoriste, da naj se skrijejo pred njimi vsi sotrudniki švabskih šaljivih listov. Ti vrli možje tudi ne hrepene tako po denarjih kakor premnogi njih tovariši v drugih, katoliških deželah. Našel sem precej pogostoma župnike, ki so izustili zlate besede, da je za vsakega duhovnika dovolj, da ima le petdeset goldinarjev gotovine. Pri župnikih in njih dobrih prijateljih, učiteljih, pa sem videl tudi povsod najboljše domače politične in leposlovne liste in vse dobre nove knjige, med pobožnimi tudi slovenske. Ta dva stanova sta glavni steber hrvatske književnosti in prosvete. O drugi hrvatski gospodi pa žal ne morem govoriti tako pohvalno. V grajščinah in bogataških hišah se šopiri nemščina, da je groza. Sosebno gospe in gospodične žlobudrajo po nemški med sabo in z vsakim izobraženim človekom. Mnogi pismenega hrvatskega jezika niti ne poznajo. Mesto domačih listov čitajo „Gartenlaube“, Über Land und Meer“ in še mnoge druge tuje časopise, ki se nikakor ne morejo kosati na pr. s hrvatskim „Viencem“. Življenje v hrvatskih mestih nima mnogo posebnosti, je pač tako kakor pri nas in na Nemškem. Nemčari se tudi v njih preko mere in potrebe kakor v slovenskih. Velika trgovina in obrt se nahajata tudi tako kakor pri nas zvečine v tujih, zlasti v židovskih rokah. V edinem Primorju so ostali trgovci domačini po rodu, ali po duhu in značaju so trgovci reški madjaronski Italijani. Velike gostilnice so se mi zdele v hrvatskih mestih boljše nego v slovenskih, ali zato je pa tudi draginja v njih mnogo večja. Slavjanskega rodoljuba pa žali in boli, da točaji in drugi sluge često ne znajo hrvatski. Z vsakim gostom hočejo švabčariti in hrvatski rodoljubi mirno gledajo to nespodobnost in sramoto. Nekdaj so tožili popotniki, da v hrvatskih mestih ni nikake snage, nobenega reda, izobražen človek da v njih

ne more dolgo prebiti. Ali dandanes take tožbe niso več pravične. Jaz sem našel skoro v vseh skrbno upravo in pazljivo policijo. Zagreb se more prištevati zdaj med najbolj snažne kraje avstrijske monarhije. Hrvatje, ki so videli mnoge tuje države in dežele, trdijo skoro soglasno, da tako čistih in dobro urejenih mest, kakor je Zagreb, niso našli nikjer. Ali potovanja po Hrvatskem se drže tudi razne neprijetnosti. Največja so slabe ceste. Tista, ki gre z Reke v Karlovec in se zove „Ludoviceja", se more kosati i z najboljšimi tujimi. Njej se pridružijo lahko še dve ali tri druge. Vse ostale pa se ob deževnem vremenu ali ob jesenski in pomladnji odjugi pogrezajo v blatu, lužah in kotanjah. Take so i mnoge mestne ulice in celo v slovečem radi svoje snage Zagrebu. V vsej Slavoniji nisem hodil sploh po nobeni cesti, ki bi se mogla imenovati dobra. Ali prestrogo ne smemo soditi te nerednosti. Na mnogih krajih po več ur daleč ne dobiš nobenega kamena, nič debelega peska ali hrešča; šljunek se nahaja le v večjih potokih in še tod ne povsod. Takrat, ko sem živel jaz na Hrvatskem, ni se potovalo povse varno. Med Reko in Karlovcem so spremljevali pošto često vojaki, najmanj po dva, včasi pa tudi po štirje. Po Slavoniji sta šarila mnogo let dva glasovita razbojnika, ki sta si pridobila veliko popularnost, ker sta jemala bogatinom, revežem pa prav rada in izdatno pomagala. Zagrebško županijo in njeno obližje pa je nadlegoval tudi precej dolgo predrzni Udmanić, ki je prežal posebno na duhovnike in se oblačil, da jih laglje prevari, tudi sam po duhovniško. Jaz sem hodil često po takih krajih, koder so mi pravili, da se prikazujejo hajduki, pa me nikdar ni nobeden ustavil ali napadel. Morda je bilo to le srečno naključje, morebiti pa so me tolovaji iz bližnje hoste zagledali, pa so si mislili: Ta človek je res da po gosposki oblečen, ali denarjev gotovo nima veliko, ker bi drugače ne capljal peš. Najbrž bo kak nemški rokodelec ali pa kak pisar najnižje vrste. Ko sem se vozil nekoč po železnici iz Zagreba v Sisek, so vprli vsi potniki oči vame in si šepetali nekaj na ušesa. Ker je bil že jesenski čas, sem imel na sebi debelo, zimsko surko z velikanskimi gumbi. Morda so vzbudili sum baš ti nenavadni gumbi, da so mislili: Bog zna, ni li ta človek Udmanić. Ko smo prišli v Sisek, so mi v gostilnici nekateri, ki so se vozili z mano, sami povedali, da so me smatrali za strahovitega Udmanića. —

Na Reki sta se mi dva kraja enako primililà: šola radi dijakov, ki so me ljubili iz vsega srca, kakor sem ljubil tudi jaz nje, in pa naša narodna čitalnica radi zvestih sinov matere Slave, ki so se zbirali

v njej na zabave, čitanje in pomenek. To važno društvo se je osnovalo okoli leta 1850. Najelo si je vse prvo nadstropje velike, blizu luke stoječe hiše, katere gospodar je bil Slovenec Jelovšek. Opravilo je dvorano in vse sobe jako udobno in elegantno. Na mizi je ležalo obilo časnikov v raznih jezikih. Poleg vseh hrvatskih listov si našel tu „Srbski Dnevnik“, srbski „Javor“, slovenske „Novice“, češkega „Lumira“, poljskega „Nadvislanina“, rusko „Besědo“; razen najznatnejših dunajskih nemških novin: „Presse“, „Wanderer“, „Oesterr. Zeitung“ smo imeli „Augsburger Allgem. Zeitung“, laškega „Osservatore Triestino“ in francosko „Indipendénce Bélge“, ki se je posebno marljivo čitala. Udje tega zavoda niso bili samo Hrvatje, ampak tudi Srbi, Slovenci, Čehi in celo nekateri Nemci. Razlikovali so se jako tudi po stanu. Družili so se tu trgovci, morski kapitani, upokojeni graničarski častniki, profesorji, uradniki, katoliški in pravoslavni popi i. t. d. V našem društvu je vladala ves čas Bachovega absolutizma najlepša sloga in edinost. Iskreno prijateljstvo je sklepalo vse člane, vendar pa se je osnovala sčasoma še tesnejša družba „politikov“, kateri je stal na čelu čitalnični predsednik Suppe. Ti družabniki so politične novine ne le čitali, ampak so potem politične zgodbe in razmere tudi razpravljali in presojali. Vnele so se med njimi često jako žive debate. Najstrastnejši politik je bil med nami glasoviti Kvaternik, ki se je preselil pozneje v Rusijo in je vrnivši se tako žalostno poginil kot puntar v boju z Avstriji vsekdar zvestimi graničarji. More se trditi, da smo se v glavnih rečeh strinjali vsi čitalničarji. Ogenj rodoljubja je gorel malone enako v vseh, vsi smo črtili enako vladni sistem absolutizma in germanizacije, vsi smo se čutili za Slavjane: obča slavjanska ljubezen in vzajemnost ni bila nikomur prazna beseda. Vsi smo želeli tudi politično zvezo vseh Slavjanov, ali nismo bili tako abotni, da bi je pričakovali že v bližnji bodočnosti. Mogel si nas imenovati „akademične panslaviste“, kajti nismo bili vladi čisto nič nevarni. Vsi čitalnični politiki so bili uverjeni, da Bachov sistem ne more dolgo trajati, ker je izgubil glavno svojo oporo „sveto alijanco“ in zvezo z Rusijo, katero je razbilo na kosce orijentsko vprašanje. Vsi smo mislili, da ga poruši in odnese prva politična nevihta, ki se je že začela zbirati nad Italijo. Vsi smo se nadejali, da se vrne potem Hrvatom avtonomija in narodni jezik v šole in urade. Dočim so po vsej hrvatski kraljevini rodóljubi obupovali, ker so prorokovali Bachovemu sistemu dolgo življenje, je navdajalo ude reške čitalnice veselo upanje, da pogine brez dvojbe v dveh ali treh letih in da zasije potem zopet zlato solnce

svobode in narodne samouprave. Lahko bi se bilo po pravici trdilo, da je genij hrvatskega naroda, povsod preziran in preganjan, našel povse varno pribežališče v odušēvljenem društvu reške čitalnice. Ona se je pa tudi živo zavedala, kakovo častno mesto zaprema v domovini, in se je vestno o vsaki priliki potrudila, da ostane verna vzvišenemu svojemu poklicu. Prirejala je sijajne, rodoljubje budeče zabave, na katerih si videl cvet vse primorske inteligencije. Ko je zahiral v Zagrebu prekrasni, leposlovni „Neven“, ga je vzela pod svoje pokroviteljstvo naša čitalnica in ga preselila na Reko, izbravši mu za urednika veleumnega profesorja Pacela. Ko je mogočni glas vladike Strossmayerja ustvaril jugoslavensko akademijo, so podpisali zanjo udje njeni en sam večer s e d e m t i s o č g o l d i n a r j e v! Zaman so jo skušali ugonobiti reški talijanaši in madjaroni, da bi osvobodili svojo kazino te nevarne tekmice. Rovalo in kovalo se je zoper njo dolga leta. Spletnje so se dovršile naposled s tem, da je narodna čitalnica izpodrinila kazino, kupivši krasno hišo, v kateri je stanovala.

(Dalje prihodnjič.)

Na pragu.

Mi smo stali na bregu,
mi smo zrli morjé,
mi smo v srcu čutili
burne valove vse.

Vstajali so, pridreveli
ob skalne bregove so —
ah, kot da šumeči umrli,
legli v grobove so.

Še je sijala v dalji
samotna luč sred morjá —
Bila je črna ladja,
ki je v tujino šla.

V dalji se je gubila,
v dalji ugasnila luč,
vstal čarovnik sred večera,
dvignil do src je ključ.

Odpirala so se na skrivnem,
odpirala, bližala,
ah, tvoja tiha duša
se je k meni ponižala . . .

Bilo je tak tiho okoli,
valov že več bilo ni,
sama neskončna milina
se lila od vseh je strani.

Ah, to je bilo bogastvo
razkošnih mladostnih dni,
srečnih, nikoli pozabljenih,
zlatih, demantnih dni. —

Roman Romanov.

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal **Ivan Cankar.**

(Dalje.)

IV.

Štefan Poljanec je imel prijatelja in ga je ljubil od srca. Kadar mu je bilo sitno in težko, se je napotil k njemu, samo zato, da je sedel pol ure v njegovi bližini in da je slišal njegov glas. Pripovedovanje prijateljevo ga ni nikoli posebno zanimalo, zdelo se mu je dolgočasno in blebetavo. Sedel je na mehkem stolu, gledal je v strop in premišljeval, na uho pa mu je pljuskalo pripovedovanje prijateljevo, enakomerno in nerazumljivo, kakor šumenje vode. Zahajal je k njemu in imel ga je rad, ker je čutil v svojem srcu, da sta obadva nedozorela sadova istega debla, obadva sinova iste žalostne in smešne usode.

Gospod Valentin je bil mučenik, trpel je nekoč zelo za svoj narod in za svoje prepričanje. Nihče ni vedel natanko, kakšno je bilo tisto trpljenje in kdo je bil tako neusmiljen, da je preganjal ubogega gospoda Valentina, toda nikogar ni bilo na svetu, ki bi bil dvomil v gospoda Valentina mučeništvo. Šel je po cesti s ponosnimi koraki in vihrajočo suknjo, glavo pokoncu, široki klobuk pomaknjen precej na tilnik, da se je kazalo svetu lepo, visoko čelo; na prsi je padala dolga, že nekoliko osivela brada. Šel je po cesti in gledali so za njim: „Tam gre gospod Valentin. Trpel je za svoj narod.“

Živ spomenik je bil gospod Valentin, spomenik tistih lepih časov, ko so ljudje, kakor nam pripovedujejo zgodbe, trpeli za svoj narod in ko je bil širok klobuk prav tako nevaren pošteni karijeri kakor rodoljubna brada in slabi verzi. Jaz ne vem in tudi Štefan Poljanec ni vedel, če je bilo takrat res toliko mučenikov na svetu in če je bil gospod Valentin med njimi. Tista doba je minila zelo hitro, kakor mine vsaka doba narodu, ki ima premalo sape, da bi počasi in globoko dihal. Nenadoma so mučeniki izginili, komaj še da je ostal spomin. Zgodilo se jim je kakor Petrinu; stopili so v

resno življenje in so uvaževali praktične razmere, zakaj mučeništvo je dolgočasno, če pride človek v leta. Gospod Valentin pa je ostal; telo je umrlo, senca je ostala.

Štefan Poljanec je pozvonil in prišla mu je odpirat prijazna, okrogla gospa z dobrodušnimi očmi, ki so bile tisti večer nekoliko zatekle in objokane.

„Ali je gospod Valentin doma?“

„Doma je, doma, gospod Poljanec, da bi tako ne bil! Le noter stopite, gospod Poljanec!“

Štefan je stopil v izbo in se je začudil, ko je ugledal gospoda Valentina. Ležal je na zofi, glavo naslonjeno na belo blazino; na kolenih mu je ležala pisana odeja, noge so tičale v rdečih copatah in so počivale na blazinici. Obraz gospoda Valentina je bil rumen, zgrbljen, lepa dolga brada je bila nekoliko zmršena, oči pa so bile žive in nemirne kakor nekdaj.

„O, prijatelj Poljanec, prav je, da ste prišli! Vi ste edini, ki se me je spomnil v teh žalostnih časih. Teden dni že ležim in se ne morem geniti, pa ni nikogar k meni. Počakali bi bili vsaj, da ležem v grob, potem bo še zmerom prilike dovolj, da me pozabijo.“

Nikoli še ni slišal Poljanec toliko resnične grenkobe v besedah gospoda Valentina. Tožil je zmerom in kadar je pil dobro vino, so se mu včasi celo oči zasolzile in objokaval je svoje mučeništvo. Ali ta otožnost je bila kvečjemu dolgočasna in tudi gospod Valentin sam ni zahteval, da bi prijatelj jokal z njim.

„Ni tako hudo!“ ga je tolažil Poljanec. „Zakaj bi človek govoril o grobu, dokler je mlad!“

„Malči, kje pa je vino?“ je zaklical gospod Valentin. Prijazna gospa je prinesla vina, gospod Valentin je točil s tresočo roko.

„Te dni, ko sem bil tako sam, sem premišljeval veliko!“ je govoril gospod Valentin s tako resnim in zamolklim glasom, ki ga Poljanec prej ni poznal. „Veliko sem premišljeval in dobro vem, zakaj ni nikogar k meni. Pomislite dobro, gospod Poljanec, da je spoznanje prvo poglavje smrti. Zdaj, ko sem izprevidel, da že dolgih dvajset let ne živim več, kar se pravi živeti, zdaj se je odprl grob pred menoj in vidim ga tako natanko, kakor da so ga bili izkopali tu pred zofo, pred mojimi nogami. Zakaj pa ne pijete, gospod Poljanec?“

Štefanu Poljancu je bilo zelo čudno pri srcu; zgenilo se je v njem spoznanje in pomislil je: „Spoznanje je prvo poglavje smrti.“

Gospod Valentin je pogledal v strop in je zavzdihnil.

„Takrat bi bil moral umreti in moje ime bi se svetilo jasno iz tistih časov. O, kako neprijetno je, če živi človek v preteklosti in mu je sedanjost ob vsakem koraku napoti, ker se ni o pravem času vtelesil vanjo! Sedanjost ima čisto drugačno mero nego preteklost. Kar je bilo nekoč veliko, je zdaj majhno in narobe. Misli so drugačne, jezik je drugačen; kakor da bi prišel človek z zemlje na Marta. Kaj pravite, gospod Poljanec, kakšni so moji verzi?“

Gospod Valentin mu je pogledal naravnost v obraz in Štefan je zardel.

„O, gospod Valentin —“

Gospod Valentin se je zasmejal zadovoljno in ves obraz se mu je svetil.

„No, glejte, kako lažete! Saj vem, da se vam zde moji verzi neumni, starinski, brez duha in brez poezije, posebno tisti, ki opevajo ljubezen in domovino. Vsem se zde taki; nekoč sem jih poslal cel šop uredniku Klepcu, svojemu prijatelju, in točil je solze od hvaležnosti, objavil pa ni nikoli niti besede. Nekdo drugi — če niste bili vi sami, gospod Poljanec, Bog vam grehe odpusti! — nekdo drugi mi je svetoval, da naj jih izdam v lepo opremljeni knjigi, in tako sem storil. Ali imate to knjigo?“

„Ne!“ je zardel Poljanec.

„Nič vas ne bodi sram, saj je nima nihče. Dvesto forintov me je stala ta reč, sedem izvodov sem prodal, stoinpetdeset sem jih podaril znancem, ostali pa leže v velikem zaboju pod streho in to zimo, če jo doživim, bo moja žena kurila ž njimi.“

Poljanec je poslušal in je mislil: „Kako je to čudno! Nikoli nisem objavil svojih verzov, nisem ne mučenik, ne starec in tudi ne oženjen, pa vendar se mi zdi, kakor da bi govorilo moje srce besede gospoda Valentina!“

„Pa vendar, le pomislite, gospod Poljanec, rečem lahko brez napuha, da so bili moji verzi nekoč dobri in se je marsikatera devica jokala ob njih. Niso bili slabši od Tomanovih — zdaj pa preudarite, če bi sedel zdajle pred vami Lovro Toman in bi vas vprašal, kako sodite o njegovih verzih!“

„Toman je zapisan v zgodovini,“ je omenil Poljanec.

„Saj to je!“ je zavzdihnil gospod Valentin. „On je živel o pravem času in je umrl o pravem času. Poznal sem ga dobro in tudi njegovo lepo brado sem poznal. Vse ljudi sem poznal, ki so živeli takrat in ki je zdaj njih ime zapisano v zgodovini; bil sem

med njimi, živel pa nisem, prav nikjer se ne pozna in nikjer ni zapisano, da sem živel. In ko so šli oni dalje, ko niso več delali rodoljubnih verzov in niso več nosili širokih klobukov in so bili zmerom bolj in bolj debeli, sem ostal jaz, kjer sem bil, in sem se vrtel v kolobarju. Drugi se šli z življenjem po vseh potih in ovinkih, niso bili nikoli ne večji in ne manjši, ker jih je videlo življenje zmerom od blizu. Jaz pa sem bil že daleč zadaj, zmerom dalje, naposled me niso videli več in so me pozabili . . . Kaj pa vam je, gospod Poljanec? Ali sem vas razžalil?"

Poljanec se je zleknil na stolu, vzdignil je kozarec in je pil, da bi zakril grozo, ki mu je bila spačila obraz.

„Tudi jaz sem že tako mislil, gospod Valentin, kakor pripovedujete!" je izpregovoril mukoma s tihim glasom.

„Tako je, kakor pripovedujem. In zato ni ob teh dolgočasnih urah nikogar k meni. Spomnijo se me, kadar me srečajo, in še takrat se začudijo, kakor da bi ugledali znanca od Sv. Krištofa. Moja doba je minila, umreti bi bil moral ž njo, ali pa jo pozabiti. Ah, in tako kratka je bila tista doba! Te dni, ko sem bil sam in me je obsenčilo spoznanje, sem štel dobe, ki so šle že mimo mene. Naštel sem jih pet, in če mi da Bog učakati zimo, jih bom štel šest. In poznam ljudi, ki so živeli vseh petero, prijatelj, živeli in jih niso samo gledali od strani kakor jaz. Kako spretni so ljudje, o, kako spretni!"

Gospod Valentin je izpraznil že dvoje kozarcev; lica so mu rdela in oči so se mu svetile. Poljanec ni razumel več njegovih besed; tako težka mu je bila glava, kakor da je bil prečul vso noč. Vstal je izza mize.

„Kam pa, kam?" se je prestrašil gospod Valentin.

„Imenitno pot imam še nocoj," je jecal Poljanec. „Skoro bi bil čisto pozabil nanjo... Ali poznate gospoda Petrina?" je vprašal nenadoma in komaj da je sam vedel zakaj.

„Petrina?" se je začudil gospod Valentin. „Seveda ga poznam, Petrina. Moj prijatelj je bil nekdaj takorekoč. V tisti dobi, veste! Ah, da ste slišali, kako lepo je govoril! Ženske so jokale in so nosile teden dni trobojnico in lipov cvet na prsih. No, on se ni vrtel v kolobarjih. Stopil je v resno življenje in je uvaževal praktične razmere..."

„Kako pravite?" je vzkliknil Poljanec in ga je pogledal z velikimi očmi.

„Takrat je imel ljubico — v tisti dobi namreč, ko je delal rodoljubne pesmi, kakor smo jih delali vsi. Pozneje pa je seveda,

kdo bi mu zameril, stopil v resno življenje in se je oženil bogato. Nekateri ljudje imajo srečo . . .“

„Kaj pa se je zgodilo z ljubico?“ je vprašal Poljanec in vrtelo se mu je v glavi.

Gospod Valentin se je nasmehnil.

„Pravkar nama je prinesla drugo steklenico, in če še malo ostanete, gospod Poljanec, jo izprazniva skupaj.“

Štefan Poljanec je zgrabil klobuk, pozdravil je, da sam ni vedel kako, šel je mimo prijazne, okrogle gospe skozi duri ter hitel po stopnicah na ulico.

Bilo mu je, kakor da je bil ugledal v ogledalu svoj obraz, že napol spačen od smrti, rumen in zgrbljen. In Poljanec je spoznal v svojem srcu, zakaj je imel rad gospoda Valentina.

Pozno je že bilo, ulice so bile samotne. Štefan Poljanec pa se ni več obotavljal, stopil je v hišo z zagrnjenim oknom in je pozvonil.

„Jaz bi se ne vrtel rad v kolobarju!“ je pomislil, ko je čakal pred durmi in slišal korake, ki so se bližali.

(Dalje prihodnjič.)

Zvezdic ni nocoj . . .

Zvezdic ni nocoj na nebu,
in na zemljo dežek tih rosi . . .
zlatih nad nocoj ni v duši,
v srcu pa ni sladke radosti . . .

Daleč najini so cilji,
trnjeve k njim vodijo steze . . .
misli najine — vse ljube želje
presamotne hodijo cesté . . .

Dežek tih rosi na zemljo,
svetlih zvezd na nebu ni nocoj . . .
srce le na srcu naj počiva —
in v ljubezni išče svoj pokoj . . .

Kristina.

A. N. Pypin.

Spisal **dr. Ivan Prijatelj.**

(Konec.)

IV.

Lep aprilski dan je bil — sedaj bode že tri leta od tega [1]) — ko sem nameril korake na četrto ulico Vasiljevskega otoka obiskat Pypina. Skozi prostrane „linije“ peterburškega „latinskega kvartirja“ je vlekel z morja čist, svež veter; napovedovala se je ona nežna severna pomlad, ki je ne pozabi človek, ako jo je preživel enkrat sredi redke, prosojne flore Finskega zaliva.

Postrežnica me je vedla v salon, in preden sem se mogel dobro ogledati po svetli, čisto belo opremljeni sobi, so se že odprla vrata in iz sosednje sobe je stopil predme ruski učenjak. Kakor ruski kmet je videti s svojo tršato, krepko, zastavno postavo, bujnimi, gladkopočesanimi lasmi in dobrodušnim, širokim, do vrhu lic poraslim obrazom, iz katerega gleda dvoje majhnih, rjavih oči, ki živo zagore, ko prične govoriti o Rusiji.

Ta mož pozna Evropo, pozna njene kulturne vrednosti in ne samo komforta njenih kopališč, a svojo Rusijo čuti v vsakem svojem utripu. Celo svoje življenje se je trudil približati Rusijo Evropi, pokazati raznim teoretikom geografično, historično in kulturno istino, da spada Rusija k Evropi in da morajo zavladati nad njo iste socijalne in kulturne zvezde-vodnice kakor na zapadu. Kot tak je znan po svojih delih. Zato se človek začudi, ko ga vidi pred seboj osebno in to na videz — čisto drugačnega. O zapadu niti besedice, samo Rusija in Slovanstvo sta mu v mislih. Ko ga človek posluša, izprevidi vso ironijo ruskih birokratskih preganjanj. Ta človek ni bil ruski vladi pogodu, da mu je leta 1861. odvzela profesorsko mesto in mu leta 1871. preprečila sprejem v akademijo! In vendar je ta mož Rus v vsakem izgibu svoje duše in ljubi svojo domovino in to s pravo rusko ljubeznijo. Pred domačim svetom graja njene

[1]) To poglavje je bilo napisano, izvzemši nekatere poznejše izpremembe, leta 1903. pod svežim vtiskom občevanja s Pypinom kot sestavek v dnevniku.
Dr. I. P.

napake ter brezobzirno odkriva njeno zaostalost; pa naj poskusi tujec ali tudi „brat“ izreči kako besedo kritike o Rusiji, in našel bo v njem vročega zagovornika „svete“ domovine njegove. To rusko lastnost sem opazoval povsod med Rusi. A najbolj me je iznenadila pri dveh proslulih zapadnikih: moskovskem profesorju zapadnih literatur Alekseju Veselovskem in Pypinu.

Pypin je pred menoj bridko obžaloval, da zapadni Slovani prezirajo Rusijo. Ne spoznavajo je, kakor bi jo morali; in kadar grajajo razmere v njej, se ne zavedajo, da govore že čisto kakor Nemci, od katerih dobivajo vse svoje pojme o Rusiji. — „Zapadni Slovani tiče popolnoma v nemštvu. O naši literaturi se poučujejo po nemških virih, in kadar nemški kritiki zagovore o kakem umotvoru našega slovstva, gredo Slovani k Nemcem po prevode in iz njih prelagajo ruska dela.“ Pri teh besedah vzplamte starcu oči. Z energično gesto indignacije se vzpne na svojem naslanjaču: „Westen, kakšen znak je to? Znak propada in potapljanja v tujstvu!“

„Od časa do časa pride kateri izmed njih v Rusijo. A ne pride je proučevat, ampak sodit . . . Bili so pri nas Murko, Holeček i. dr. Ali pa je res že zadosti, videti žandarma na ulici in lakaja v hotelu in potem modrovati o policajstvu, lakajstvu ruskem? In dajati nasvete Rusiji! Ta se smeje... Kdor jo je proučil, spoznal, razumel, on veruje vanjo in v njen samostojni razvoj.“

Človek bi ga rad spomnil na prejšnje in sedanje razmerje zapadnih Slovanov do Rusije, na poprejšnje brezmiselno hvalisanje vsega ruskega in novejše kritično stališče, ki brezdvomno razodeva napredek, čiščenje pojmov, nekak štadij, ki bo v njem prvič mogoče potegniti paralelo med zapadno in vzhodno slovansko kulturo ter dognati to, kar je različni kulturni razvoj v eni in isti rasi ostavil neizpremenjenega, skupnega in torej vrednega, da se sprejme za bazo neke realnejše zajednice. Saj je to edina pot, da se odkrije neka bolj ozmisljena in jačja kulturna zveza nego same samcate jezikovne podobnosti in predstave o ruski sili, ki je na njih slonelo poprejšnje zapadno rusofilstvo. Opomnil bi ga človek na nove realnejše težnje, ki se oglašajo tuintam vedno pogosteje med zapadnimi Slovani: sprejemati iz ruskega prosvetnega življenja vse to, kar nam je prikladno iz čisto sebičnega in torej kulturno najbolj zanesljivega vzroka: ker nam prija in nas razvija. A da najdemo to, česar iščemo, moramo ne samo opazovati, gledati stvari v Rusiji, ampak jih tudi sondirati in — soditi. Toda nočem motiti starca v njegovem plemenitem srdu ter mu segati sredi razvnetega razla-

ganja v besedo. Vrhutega bi to bilo skoro brez koristi, zakaj mož je tudi v ostalih vprašanjih zaostal za sodobnimi stremljenji. Sedanjost ga je prehitela, ko je sklonjen razglabljal in odkrival korenine preteklosti. To kakor da bi sam čutil:

„Veste, kaj vam svetujem? Ne bavite se z literaturo antikvarno. Mi vidimo na zapadu, kakšen predmet društvenega zanimanja postaja sodobna zgodovina in kritika slovstva, kako interesira, vznemirja in giblje človeštvo. Mogočen socijalen faktor postaja . . . In to se opaža tudi pri nas. Starino študirajte zase, da vam bo neprestano pred očmi genetični razvitek sedanjih stvari in pojavov. Nič na svetu ni slučajnega, samo od sebe, brez preteklosti. A sedanjosti ne razume pravilno, kdor nima vsaj v glavnih potezah pred očmi preteklosti. Veste, zakaj vam to govorim? Ker se boste morebiti hoteli podvreči hvaležni nalogi, odkriti na zapadu temu ali onemu človeku, zanimajočemu se za sedanjo Rusijo, dejstvo, da ruska literatura ni, kakor zapad misli, neki hipen, nenavaden pojav, ampak da je priroden historičen rezultat ruske misli in čuvstva.“

Na ostalih sestankih sva govorila skoro vedno o ruskem slovstvu. V teh razgovorih je kazal, kako so mu zlasti pri srcu pisatelji njegove dobe. Pritoževal se je, da je Saltykov tako malo znan. — „To je velik talent, ki je bil obenem duh in srce, satira in humor brez groteske kakšnega Swifta ali Rabelaisa. Seveda je on tičal vedno tako v aktualnostih, da ga celo sedanji ruski naraščaj ne pojmuje več popolnoma. Saltykova bi bilo treba odkriti zapadu, ga prevajati, a ne brez veščega komentatorja, poznavajočega Rusijo njegove dobe. Potem bi prodrl in zaslovel tudi na zapadu. Saj tudi Gogoljevega „Revizorja“ ne razume Evropa še do danes, ker ji ni nihče razložil in razjasnil onega birokratskega ozadja, ki je iz njega vzrastel kot silen, temperamenten protest in sijajen dokument samoniklega in samoregulativnega ruskega duha.“

Vrhutega je Pypin čestilec Gljeba Uspenskega. V sedemdesetih in osemdesetih letih je bila Rusija polna njegove slave. Ko je bil Brandes v Rusiji, so mu povsod pravili o njem. Mihajlovskij, ki je par desetletij vodil literarno kritiko, ga je dvigal na ščit. Tudi Pypin ga nenavadno ceni in obžaluje, da ga je na zapadu doletela ista usoda pozabljenosti ko Saltykova. Sicer se mu pa tudi v Rusiji ne godi dosti bolje. Ko je pred par leti umrl, so listi v kratkih beležkah registrirali njegovo smrt. Stvar je že taka: možje, ki so pretesno zvezani s kakšno dobo, postanejo preteklost, ko postane preteklost njih čas. In noben komentar jih ne more popolnoma

vživiti. Samo kdor je bil tako velik, da se je dvignil nad razmere svojega časa in zapustil sledove svojega duha v večno človeškem, ta hodi s sedanjim človekom, kakor je hodil s preteklim in bo hodil s prihodnjim.

O novejših pisateljih Pypin ne govori rad. Leposlovni revolucijonarji, zbrani okrog Gorkega, so mu pretirano mračni. Gorkega ima vseeno za talent. Modernistov okrog Merežkovskega in moskovskih dekadentov okrog Baljmonta ne more trpeti. Merežkovskega smatra sicer za nadarjenega, a hladnega, kozmopolitsko hladnega, brez toplote in sočnosti ruskih čuvstev. V Volynskem vidi premetenega žida, ki hlasta za idejnimi senzacijonalnostmi na zapadu, da gre potem prvi ž njimi krošnjarit po Rusiji.

„Prosim vas, kaj pa je ta Nietzsche, ki o njem toliko govore naši moderni? Übermensch, človek brez usmiljenja! . . . V Nemčiji, Franciji naj se v božjem imenu navdušujejo zanj; tam je zanimiva specijaliteta. Poleg racijonalistov, materijalistov, pesimistov, pozitivistov in simbolistov je zanimiv tudi lehko aristokrat-individualist. Toda kako se more ruski človek navduševati za človeka, zanikujočega usmiljenje, milosrčnost, tega ne umem. Po rusko bi se človek brez milosrčnosti ne imenoval „Übermensch“ ampak „negodjáj“ (ničvrednež). Saj je iz človeka šele sočutnost napravila človeka.“

Pri teh besedah začutiš pred seboj pravega Rusa, ki bi se dal karakterizirati z eno samo besedo: altruist. Te besede ruski čar moraš poznati, preden se spustiš v globino ruske duše. Ako nimaš tega ključa s seboj, ti bo ostalo vse gluhozaprto v labirintu ruskega duha. Dostojevskega, človeka najsilnejših individualnih strasti, najkompliciranejših čuvstev in genijalnih bliskov uma, pogrezajočega se v najskrivnejše globine človeka in dvigajočega se v najvišje sfere duha, borečega se s samim seboj in nahajajočega oporo v Bogu, ne razumeš, ako ne poznaš preprostega, krotkega ruskega usmiljenja. Brez tega ključa ne veš, čemu privaja na pozorišče svojih romanov od časa do časa vedno zopet svoje priljubljene brezzaščitne otroke, iščoč v njih rešitve neke uganke, ki ga muči in ki je uganka njegovega Boga. Odtod njegov postulat Boga-povračnika, ki se ga pisatelj Karamazov oprijemlje že zaradi onega samega nedolžnotrpečega otroka, ki se je trkal s pestjo po prsih in molil v zatohli kleti s svojimi nemaščevanimi solzami k „Bogcu“. — Ves njegov veliki talent ga vleče na novo, v začetku vsekakor individualno višjo fazo človeka, a on se s silo vrača nazaj med „ponižane in razžaljene“, postaja včasi naravnost reakcijonaren, ker ne veruje

v bodočo vseobčo srečo napredka, osnovanega na individualizmu. — Isti proces se nam razodeva v duševnem življenju Tolstega, ki je na svojem visokem potu, na sijajnih višinah svojega duha naenkrat začul iz človeških nižin pridušen klic: usmiljenje!, se namah okrenil in odpovedal svoji visoki individualni stezi ter zanikal umotvore svoje, nastale na njej. Pristopil je k najmanjšemu. V odgovor na klic po sočutju je izdal geslo: ne protivi se s silo niti zlu! in se s tem odpovedal napredku in kulturi, ki s silo uničuje, da s silo ustvarja.

Isti čar kot za Rusa beseda „usmiljenje“ pa ima za Nemca geslo: „napredek“!, h kateremu stremi z vso elementarno brezobzirnostjo. In Nietzsche je oni nemški filozof, ki se je izrazila v njem ta lastnost nemškega duha najrazločneje in najodkriteje. Ta veliki immoralist sovraži vsak altruizem, ker bi ga oviral v njegovem individualnem izpopolnjevanju. On se odvrača od slabotnih in ponižanih in v zaletu za individualnim napredkom pripravlja pot njega najvišji kristalizaciji, svojemu idealnemu nadčloveku. — V teh treh možeh se jasno zrcali diametralno nasprotno naziranje dveh ras in nam dela docela umljiv plemenski srd, ki ga goji napram Nietzscheju Pypin, ta pristni Rus, vrhutega še sin ruskih šestdesetih let preteklega stoletja, te najbolj utilitarne in socijalne dobe, ki ni imela mesta za individualizem.

Pypin se zanima tudi za umetnost vsestransko. V slikarstvu je njegov ljubljenec sočni, v realnosti tičoči poglavar „peredvižnikov“ — Rjepin, čigar „Zaporožci“ vise v dobri reprodukciji na steni učenjakovega salona. Na to sliko človek vedno iznova naleti v salonih ruskih literarnoizobraženih družin, dokaz za to, kako široko in globoko je bil pognal znameniti ruski realizem korenine v ruskem društvu. Vrhutega krasi belo tapecirane stene večje število snimkov, skulptur kiparja Antokoljskega, osebnega prijatelja Pypinovega. Podaril mu jih je umetnik sam in signiral vsako podobo z lastnoročnim podpisom.

Iz glasbenikov ljubi Pypin poleg Glinke in Čajkovskega zlasti Musovskega. Posebno toplo govori o njegovem „Plesu čarovnic na Lysih gorah“, poudarjajoč ruski značaj te skladbe. Tudi Rubinstein mu je pri srcu. Žive besede občudovanja ima posebno za poslednjega skladatelja „pljaske“. „Koliko pristno ruske dobrodušne šegavosti je v njih! Na primer v „pljaski“ z naslednjim sujetom: Ruski kmetič se je napil. Vsled tega je doma pri ženi ogenj v strehi. Končno se pomirita. Na ženino prigovarjanje mož sveto obljubi,

da tega ne stori nikoli več. A ne zdrži. Pri prihodnji priliki je zopet pijan. Ha ha ha!“ In Pypin se smeje od srca, kakor da bi čutil vso ono prekipevajočo življenjsko energijo, ki jo izraža ruski kmet v svojih „pljaskah“. Kmetič pleše od nebrzdane življenjske radosti in kakor v pesmi tako daje tudi v plesu duška svoji silni ruski duši.

Pogovor nanese tudi na Pypinova lastna literarna dela, med tem na njegovo „Zgodovino slovanskih slovstev“, ki je pošla v ruskem izvirniku kakor tudi v nemškem prevodu. Potrebna bi bila nova izdaja. Pypin pravi, da misli ukreniti vse potrebno, da izide v novi predelani izdaji. Na njegov poziv sem mu pripravljen oskrbeti obris slovenskega slovstva jaz. Za češki oddelek je naprosil prof. Franceva, za poljski Kallenbacha, maloruski oskrbi Ljaščenko, hrvaški Lipovskij, srbski Korabljev, za Bulgare še nima nikogar. Pri tem stavi za pogoj vsakemu sotrudniku, da samo nadaljuje zgodovino do današnjih dni, njegovega poprejšnjega dela pa se ne dotika. Glede slovenskega slovstva mu izrazim svoj pomislek, da bo sedaj javaljne mogoče vzdrževati njegovo „ilirsko“ stališče napram slovenski literaturi, ki ga je bil zavzel v sedemdesetih letih, dvomeč celo o opravičenosti samostojne slovenske literature. Opozarjam ga, da je takšno stališče nedosledno pri tako vnetem zagovorniku samostojne maloruske literature, kot je on.

Pypin molči. Očividno mu moji ugovori niso pogodu. Slovence in njih kulturne razmere pač premalo pozna. To se pokaže takoj, ko prične pripovedovati, s kom se je bil osebno seznanil v dnevih svojega študijskega popotovanja v mladosti: „V Pragi sem se spoznal in sem občeval s Šafařikom, Palackim, Riegerjem, Šembero, Hanko, Patero, Nebeskim, in k temu pristavlja: „a izmed vaših s — Šenoo.“

* * *

Predzadnjikrat sem videl Aleksandra Nikolajeviča ob slavnosti, ki so mu jo bili priredili ruski učenjaki povodom petdesetletnice slovstvenega delovanja in sedemdesetletnice rojstva. Akademik Korš me je bil ljubeznivo povabil na svojega izvoščka. Ko sva stopila v znani mi svetli salon, se je trlo v njem znamenitih ljudi ruske znanosti. Čitale so se dolge adrese, govorili vzneseni govori, izročale diplome. Tiho učenjakovo stanovanje je bilo polno prazničnega šuma, glasne slave. Mnogoštevilni čestilci so se tesnili in se zadevali ob palme, stoječe ob oknih in pogreznjene leta in leta v tihi pokoj

stanovanja kabinetnega učenjaka. Skozi redke zavese so se kradli nanje komaj razločni, hladni solnčni žarki. Govornik za govornikom je stopal pred slavljenca. In vsak je govoril o plodoviti, v delu in stremljenju prežiti — preteklosti . . .

Sivi starček je stàl tih in upognjen kakor pripravljen, da vstopi skozi portal, ki se dviga nad vhodom v — zgodovino.

Jutro.

Pozdravljeno, vztočno obzorje!
Kot morje
si ti . . . Kakor zemelj nezemeljskih morje,
ki ladja solnčna ga orje,
kot morje žareče krvi!

Naklonil bi glavo in vate bi pal
in pokoj
bi zaplal nad temenom kot čároben val
in kot bog plameneči v višine bi vstal,
vse misli bi vzel mi s seboj.

Kot meč leži cesta na plani zeleni
in ost
tega meča se brati s plameni
dežele božanske in v raj izgubljeni
popotnika vodi, — v prostost!

Vladimir.

Na vrtu . . .

Na vrtu pri cvetkah
dehtečih sem stal,
ko žarek je prvi
na nje posijal; —

iz njih pomladanski
dih kvišku dehtel, —
nad vrtom v oblačku
je lahnem visel. —

Omamljen od vonja
zaprl sem okó,
in sanjal o tebi —
ah, sanjal grenkó.

Ivanov.

Romantiki življenja.

Spisal **dr. Ivo Šorli.**

III.

Od tega večera dalje se je začelo tisto od dne do dne neznosnejše življenje.

Zakaj z onim poljubom je bilo zagorelo v njem povsod, kjer je moglo zagoreti: v srcu, v glavi in v krvi vseh žil.

In danes je bilo že peti dan, da nista mogla biti niti za hip več sama skupaj in da sta se videla samo pri obedih po trikrat, kvečjemu štirikrat na dan. In tedaj sta se palila le še bolj in bolj s svojimi pogledi in srkala drug drugemu zadnjo roso iz oči, da je bila njuna žeja ljutejša in ljutejša . . .

A pred drugimi sta bila sedaj oba mirna in Lastanu se je zdelo, da je celo konzul izgubil sled. Bil je videti naenkrat sam nekam čudno plah; in včasi je Lastan opazil, da so grofičine besede do njega kratke in zapovedovalne. In trudil se je, da bi našel, kaj naj to pomeni, a dalje ni prišel, nego da se je moralo med njima nekaj zgoditi.

Drugih se pa skoraj niti bati ni bilo treba. Grajščak je bil sklenil postaviti na trati za gradom majhen paviljon v nekem posebnem, lastnem slogu in ni mislil in govoril drugega nego o tem svojem načrtu.

Tudi sedaj je slikal z živimi barvami, kako hoče spojiti to malo stavbo v lepo harmonijo z vso pokrajino. Kajti to mu je bila vodilna misel pri tem načrtu. Brat mu je prikimoval, grof pa se je očividno dolgočasil.

Lastanov pogled se je ustavil zopet dalje časa na tem lepem, a tako pustem obrazu. In zopet se je dvignila v njem misel, kako bi bilo, če bi izvedel, kaj se godi med njim in grofico . . . „Da, najbrže bi me res hladnokrvno ustrelil in šel potem mirno povprašat na oblast, ali je kaj dolžan . . .“

In potem je zopet začutil zlobno škodoželjnost in zadoščenje, da ima ta nadutež oči zavezane z lastnimi predsodki.

— — — — — — — — — — — — — —

Prav tedaj je izrazil grajščak obžalovanje, da mu manjka nekega inštrumenta in da si ga mora šele naročiti iz glavnega mesta.

„Saj pojdem jaz jutri tja in ti ga lahko takoj odpošljem,“ se je oglasil grof.

„Ti pojdeš z doma?“ je vprašala grofica hlastno.

„Da, povabljen sem k baronu Bergheimu na divje peteline. Najbrže me nekaj dni, vsekakor pred nedeljo ne bo nazaj.“

Lastan je strepetal. In zapazil je, kako je izpreletelo tudi njo, da je šla z zbeganim pogledom črez svoje roke . . .

In potem so vstali in se razšli. Lastan se je ustopil ob vrata na teraso in čakal, da pojde grofica mimo. A šla je molče ven, za spoznanje bolj bleda nego navadno, in slišal je, kako je hitro zaprla duri svoje sobe za seboj.

Ostal je sam in strmel dolgo predse. Potem pa je odšel tudi on v svojo sobo po klobuk in hitel v gozd.

Postalo je bilo te dni že jako vroče, in danes se mu je zdelo, da se je pogreznil gozd v svoj prvi, še rahli, a že ves poletni sen, in s tihimi koraki je hitel k bližnji klopici. Samo najvišji vrhovi so se zibali v počasnem taktu kakor ogromne pahljače in včasi rahlo in daljno zašumeli . . .

Skoraj temno je bilo vseokrog in le tam gori na levi se je svetlikalo skozi ravna debla in sem do tu se je bleščalo kakor odsev z zlatom oblitega polja . . .

In tam na sredi tega polja je stal naenkrat grajščak in se oziral s počasnim pogledom okrog sebe. Lastan se je dvignil in ga opazoval.

„Aha! tako študira torej svoj paviljon,“ je prikimal predse.

Že je napravil korak, da bi stopil gori k njemu; kajti vedel je, da bi ga Starem z veseljem pozdravil. Stari arhitekt se je čutil skoziinskozi umetnika — že njegovemu glasu, če je izrekel to besedo, se je poznalo, kako trdna je njegova vera v lastno moč, — in srečen je bil, če je našel človeka, ki ga je poslušal, ko je govoril glasno in važno o svojih delih.

A nehote se je Lastanu ustavila noga in njegov pogled je postal skoraj prežeč.

In oni je stal tam na istem mestu in nagibal glavo zdaj malo na levo, zdaj malo na desno in vsakotoliko so mu šle oči široko in počasi črez gozd. —

In v tem hipu je postalo Lastanu vse jasno. „Ne, nisi umetnik, — ker nisi poet. Samo mrtvo lepoto v stvarstvu občuduješ, samo prelivanje luči in barv čutiš, — — — ti samo vidiš naravo, a je ne slišiš, ti poznaš samo njeno telo, a niti slutiš ne, da ima divno, ogromno dušo . . .“

Oni tam gori pa je stal vedno na istem mestu in nagibal glavo zdaj malo na desno, zdaj malo na levo . . . In predse je bil zasadil majhno mizico na eni nogi globoko v zemljo.

„Glej ga, ko ne ve še, kam bi ji prišil, naravi, svoj gumb“ se je nasmehnil Lastan veselo. A takoj se je uresnil. „Ne, ni prav, da se norčujem“, je zmajal z glavo. „To so ljudje, ki vsaj nekaj store na svetu, ti ‚realisti življenja‘, kakor pravi mož sam. Jasen je njih pogled, in ko merijo zemljo in življenje pred seboj, pred njimi vse stoji in čaka, da zabodejo svoje instrumente predse in premerijo, kam to, kam ono. Mi pa tavamo tod okrog po zemlji, mi romantiki življenja, in sanjarimo in se pogovarjamo s šumljajočimi gozdi in cvetočimi tratami in iščemo vdanih oči in mehkih ust in se objemamo in poljubujemo s svojimi fantomi, ki so samo nam resnica, — vsem pametnim ljudem za hrbtom . . . Ah, sladko je tako življenje, a prav je, da nas ni veliko, ker smo pijani, in sreča je, da stojijo ob potih nad vsemi prepadi trezni ljudje kakor koli v ograjah, ker bi se sicer gotovo prej ali slej zvrtoglavili tja doli . . .“

„Eh, umetnik,“ je skomizgnil zopet. „Morda je nas desetkrat več, nas nemih, ki smo pristni, nego jih štejejo vse te dolge, oficijalne vrste . . .“

In zdaj mu je prišla zopet na misel vsaka beseda tega moža o življenju, vsaka onih pametnih, treznih besed, tako hladno, ostro se blestečih, in niti ena ovita z mehko, dehtečo, rožnato tenčico poezije.

In spomnil se je, da sta sedela spomladi, kmalu potem, ko je bil došel sem, tamle pod lipo in kako je on govoril z globokim navdušenjem o ideji harmonije življenja, ki ga je bila tule sredi proste narave popolnoma prevzela, in kako mu je Starem živahno pritrjeval in kako je njemu dobro delo, da je našel v očetu svojih gojencev sorodnega človeka. Toda zdaj se je zavedel, da je oni vse to umel popolnoma drugače, da je govoril le o harmoniji ostro-začrtanih idej, le o plastiki določenih form, a ne o skladnosti čuvstvovanja o zasanjanem pokoju srca . . . Kaj je njemu meglica? Ali jo moreš oblikovati v trdnem marmorju? Saj je le nad zemljo plavajoča mokra pega in ne sanjava misel zaljubljene poljane, ko jo kliče jutranje solnce izmed že pol pozabljenih polnočnih bajk...

In z vso jasnostjo se je zdaj zavedel, da bi bilo grozno, ako bi zasačil ta mož svojo hčer na krivih potih. Tu bi ne našla ne umevanja in ne usmiljenja in ne odpuščanja . . .

„Ti ubogo, nesrečno bitje!“ je vzdihnil in strepetal . .

In strmel je zopet dolgo predse in novo spoznanje se je izvijalo počasi iz njegovih možganov . . .

Štirinajst dni po onem pogovoru z grajščakom pod lipo je bil prišel k njemu na kratek poset njegov naslednik. Starem je poudarjal z velikim zadoščenjem, da si je bil sam poiskal in vzgojil človeka, ki naj zasede za njim njegovo stolico ter nadaljuje docela v njegovem duhu njegovo delo. „Pristen umetnik s pravimi nazori o umetnosti!“ je rekel o njem . . . In Lastan se je zdaj spominjal, da je gledal tudi tega še mladega, elegantnega, korektnega človeka s krasno, svetlo brado z vedno večjo nezaupljivostjo. Vedel je neneizmerno mnogo in govoril z gotovostjo in nezmotljivostjo svojega mojstra in prav isto, kar on, samo da je bil v njegovih ustih že vsak stavek dogma . . .

„Aha! in tega svojega učenca je namenil starec svoji hčeri,“ se mu je zasvetilo zdaj v glavi. Seveda, popolna harmonija med tastom in zetom . . . In ta zet je soliden, resen, delaven mož in bi bil dober, ljubezniv ž njo . . . Gotovo bi bilo bolje . . .

Bolje? . . . Hm, morda bolje, a dobro ne . . .

Ah, da!“ se je nasmehnil. „Ona je gotovo trdno prepričana, da se je zaljubila v me, ker je njen mož krut ž njo . . . Toda če bi bila zdaj žena tistega finega profesorja in bi bila prišla za vse poletje sem, bi se bilo zgodilo isto, prav gotovo isto! Samo to je: zanj ima opravičilo v sebi in borba same s seboj je bila lažja, zakaj če bi morala varati dobrega in korektnega človeka, bi jo pekla vest še huje . . .

Da, samo več bi trpela“ . . . Tako lahko si je predstavljal onega, kako hodi z mirnimi in strogo umerjenimi koraki po sobi in ji modruje o tem ali onem. In vsak njegov pogled nanjo je čestitka, da ji je usoda naklonila takega moža. In ona sedi ob oknu in strmi tja predse, daleč, daleč tja mimo tistih modrih besed . . . in ona sanja prav tako o tistem mladem človeku tam zunaj, ki sedi cele ure pod lipo in strmi predse, morda tako daleč in baš tja, kamor ona sama . . .

Samo več bi trpela . . . Morda, ker je njen mož tako dober in ga vseeno vara, ali pa ker ga vara, in je vseeno tako dober . . . Tako težke, kakor bremena na naših ramenih so dobrote ljudi, ki jih ne ljubimo, in tako težka dolžnost je hvaležnost do njih . . . In samo toliko vrednosti imajo, da nas težijo, ker mi gremo vseeno s to bridko butaro tja na svoja zgrešena, sladkožalostna pota, kamor nas vleče naše čudno hrepenenje . . .

Ne, tvoj oče te ni umel, ubogo bitje, in morda te ni srečal še nihče pred menoj, ki bi te bil umel . . . Saj so samo naše oči, zaznamovane s tistim samo nam umljivim znamenjem, in če se srečamo, se pogledamo in zavijemo molče tja ven izven ljudi v svoje tihe, skrite kraje . . .

In tako se je zgodilo zdaj, da stopava drug ob drugem tja nekam bogve kam in da je moralo priti tako . . .“

In misli se mu je zopet ovila vsa tajinstvena romantika krivde in s čudno grozo je strmel v tla, počasi korakajoč nazaj proti gradu.

Med poukom je opazoval danes dečka s posebnim zanimanjem. In docela jasno mu je postalo sedaj, da je to dvoje mladih bitij popolnoma različnih narav. Večkrat mu je ušel pogled na malega Friderika, ki je pisal med tem nalogo, ko je imel opraviti s Henrikom, in toplo mu je postalo pri srcu. Grajščak sam ga je bil opozoril, da se je vrgel mlajši bolj po materi. „Bila je nepoboljšljiva sanjarka, in tak bi lahko postal tudi ta dečko, kakor bi ne bilo dovolj, da je že hči popolna mama. In kam privede to, vidite sami: komaj je zaslišala o grofovih ogrskih gradovih, pa je že mislila, da ležijo v deveti deželi; in je silila tja s svojim z zlatom obšitim vitezom. In zdaj jo ima deveto deželo! . . . Zatirajte torej po svoji moči vsaj v dečku njegova sanjarska nagnjenja. Jaz ne maram naturalistov, a skoraj še manj romantikov življenja, — ustvarite mi dva zdrava realista in pridobili si boste celo moje srce.“ Takrat mu je iz srca pritrjeval, takrat sedeč široko sredi svoje harmonije, — in tudi sedaj mu je prigovarjal razum, da je Staremova teorija za življenje edino prava, — — — toda nič ni mogel za to, da se mu je v tej uri srce oklenilo z vso silo tega svetlolasega malčka z globokimi, ves čas praznih bajk zahtevajočimi očmi in da mu je postal pogled hladen, če se je ustavil na tem drugem že skoraj dozorelem treznem obrazu pred seboj. „O, ti si pameten dečko in ni čuda, če vsi strmimo nad tvojimi ostrimi, jasnimi odgovori!“ ga je gledal sedaj in le napol poslušal njegovo gladko prevajanje iz latinščine. Zakaj Henrik je imel delati na jesen izpit za drugi gimnazijski razred, mlajši pa je bil določen za realko. „Ali meni se zdi, gospod dvorni svetnik, da je Friderik veliko bolj za gimnazijo in Henrik za realko!“ je bil opozoril Lastan Starema, ko ga je bil že nekoliko spoznal. „Baš zato sem dal prvega na realko in drugega na gimnazijo, da preprečim Friderikovo nagibanje preveč na idealistovsko in Henrikovo preveč na praktično stran. A oba naj rasteta pokoncu, to je moja želja!“ mu je bil odgovoril oni, in tudi v

tem je občudoval Lastan takrat njegovo modrost. A danes si zopet ni mogel kaj, da bi ne imel občutka, kakor da hoče pametni mož prisiliti rožo, naj požene poleg cvetja veliko svetlo listje in palmo, naj požene poleg listja grm rož. „Pa bo vse zaman!“ je zmajal z glavo. „Ah, ta pamet, ta strašna pamet, — kamor se človek ozre, povsod pokriva cvetoče življenje, kakor slana pomladansko livado!“

„Pa morda je prav tako!“ si je šel počasi z roko črez čelo in se nagnil bliže črez mizo, da bi pomagal dečku razrešiti težak stavek.

Po pouku pa je hitel zopet ven in našel pod lipo grofico.

Zdrznila se je, ko ga je ugledala, in hitro vstala.

„Kaj je že tako pozno?“ je vzkliknila.

„Ali radi tega mi vendar ne ubežite?“ Elza je z dečkoma na vrtu. Zakaj se me naenkrat tako izogibljete?“ je pristavil bolj tiho... „Niti enega pogleda opoldne!...“

Gledala je v tla in vrtela počasi svoj solnčnik pred seboj.

„No, zakaj?“ je ponovil.

„Zakaj? Bojim se vas?“

„Bojite? Mene?“ je zategnil.

„Vas in vsega tega, kar se je zgodilo z menoj,“ je strepetala in obrnila svoj pogled daleč ven črez ravnino.

„Glejte, saj vem, kako je to,“ je nadaljevala črez nekaj časa ter sedla počasi zopet na svoj stol. „Jaz vem, da me vi ne morete spoštovati.“ — —

„Ali, grofica!“ je vzkliknil burno.

„Recite mi vendar Selma, saj za vas pač nisem nič drugega več nego Selma. In poslušajte me do konca. Ne, prijatelj, jaz ne pravim, da me zaničujete, preveč umete človeško srce in posebno žensko moje vrste. Še nikdar nisva govorila o tem, a jaz čutim vendar, da me umete popolnoma. Zato vem tudi, da ni bilo še niti ene grde misli v vaši duši proti meni. Nekoč sem čitala, da skuša vsaka ženska, ko je enkrat zvabila — bodisi tudi le s pogledi — v svoje naročje moža, ki ga je zaželela, polagoma in diskretno preveriti, kakor da je on začel, da jo je on „omamil šele s svojim prvim poljubom,“ in da slednjič same verjamejo, da je bilo res tako. Jaz imam preveč spoštovanja do vaše bistroumnosti, da bi se drznila pred vas s takimi poskusi, a tudi če bi ne bila prepričana, da veste prav tako dobro kakor jaz, kako je prišlo med nama tako daleč, bi bila že preveč poštena, da bi hotela zvračati glavno težo te krivde na vas. Ne, obdolžujem se temveč odkrito pred vami, da sem se bila jaz že sama, a veliko prej, nego ste me vi sploh opazili, zvrto-

glavila v prepad in da ste skočili šele na moj krik za menoj in samo iz usmiljenja . . .“

„Samo iz usmiljenja?“ se je zavzel počasi in zmajal z glavo.

„Da, samo iz usmiljenja! In to je bilo, česar se bojim . . . Morda se sme še moškemu smiliti žena, nikdar pa ne ljubica. Vam se sploh ni dobro smiliti!“ je pristavila nekoliko veseleje in fin smehljaj ji je zaigral okrog usten.

„Zakaj pa baš meni ne?“ jo je pogledal začuden.

„Ne tako!“ je zamahnila z roko. „Jaz sem mislila sploh moške. Zato ker ste vsi egoisti in so izjeme kvečjemu le tiste res pristne, često celo malo omejene dobričine. No, sicer pa naj bo: da baš vam moškim vaše vrste se je nevarno smiliti...“ je prikimala zopet resno predse.

„In sicer, ker — — —?“

„Ker hočete in tudi znate življenje uživati. — Za vas so vesele ljubice, ženske, ki — — —“

„Ki ne mislijo ničesar, ne čutijo ničesar razen morda nekoliko strasti, take-le plitve, puhle mondenke? Hvala lepa!“ jo je prekinil vzhičeno.

Povesila je glavo in umolknila. Potem pa je rekla počasi in zamišljeno: „To pravite zopet vi prav! Toda če je tako, potem je bilo dvojno fatalno za vas, da se je zaljubila poročena ženska v vas. Fatalno pa je še bolj za to ženo . . . O, in če me premaga in se mi ulijejo solze iz oči . . . in to dan na dan . . . tako kmalu se me naveličate! . . . In potem se obrnete od mene vstran in pojdete... In jaz ne bom nikdar več vesela na tem svetu. O, saj vi ne veste, kako ljubi ena izmed nas! . . .“

Glas ji je odrekel in videlo se ji je, da se premaguje z vso silo . . . Ostro so strmele njene oči v daljavo, vse suhe in svetle in nosnice so ji vprav drgetale.

„Ali pustiva vendar to!“ je vzkliknil vznemirjen. „Jaz nočem izrekati tu nobenih priseg, ker so smešne in ne veljajo nič, a to lahko trdim, da vas ljubim, kakor nisem še nikogar na svetu. Zdi se mi, da bolj ne bom mogel ljubiti tudi pozneje nikdar več in da ima vsaj človek, ki si daja tako oster, skoro pedantski račun o svojem čuvstvovanju kakor jaz, v trenotku, ko je prekipelo v njegovem srcu do vrha, popolnoma jasen občutek, koliko sploh drži to njegovo srce . . . In tak trenotek sem imel jaz snoči po onem poljubu . . . In čutil sem, da nimam, tudi če bi hotel, kdaj dati kaki drugi več . . . Ne čudite se, da so moji izrazi skoraj strokovnjaški,

skoraj termini, — skovalo jih je moje srce po tistem poljubu, ko mi je tolklo v prsih, da sem se bal za svoj razum . . . In zato: ne očitajva si ničesar več in vsaj midva ne zalezujva več drug drugega in ne preživa več v bodočnost. — Tu sva, dva uboga, s svojo težko, iz luči obsojeno ljubeznijo, z bele ceste v skrivališča pregnana otroka življenja, in zato proč vsako nezaupanje, proč vse, kar boli. Uživajva rajši in napolniva si vso dušo s sladkimi spomini za žalostne dneve, ki morda res pridejo in ki bodo prazni, če se ne bo vzelo še vedno iz prejšnjih v nje . . .“

Zagorelo je v njem in upijanjen svoje lastne krvi se je pogreznil popolnoma v svoj široki sedež in se zazrl daleč tja doli na južno stran . . . Ona pa se je črez hip počasi dvignila in pogledala plašno okrog sebe.

„Čas je, da grem. Predolgo sva že sama tukaj,“ je rekla tiho.

„In nobenega odgovora nimate na moje besede?“ je vprašal z nekoliko razdraženim glasom.

„Moj Bog, kaj naj vam odgovorim! Saj veste sami, kako je!“ je skomizgnila tiho.

„Ali tako ne prideva nikamor dalje!“ je vzkliknil še bolj razburjeno.

„Kaj moreva še dalje?“ se je ozrla vanj z mirnim, skoraj strogim pogledom.

„Ali se le dela ali je res taka?“ je zavrelo v njem, in že je hotel nekaj krikniti, a premagal se je naenkrat in vprašal počasi:

„Jutri on torej odpotuje?“

„Da, saj ste slišali sami.“

„Dobro! A potem je vendar več prilike, da bova lahko sama skupaj,“ je nadaljeval z vedno istim, nekoliko ostrim glasom.

„Da, morda. Ali veliko vsekakor ne bo mogoče.“

„Vi se bojite torej konzula?“

„Ah, ne!“ je vzkliknila naenkrat živahno, in črez obraz ji je hušknil zmagonosen nasmeh. „Tega sem strla popolnoma k tlom. O, saj veste — ženska je vrag, posebno, če ljubi in ji kdo stopa na pot,“ je pristavila samozadovoljno.

„In kako ste to napravili?“ jo je pomeril radovedno.

„Hm . . . Ali to je malo težko povedati,“ se je nasmehnila in zardela. „Saj veste, kako je bilo . . . Jaz sem prej samo čitala o takih stvareh . . .“

„No, in vi ste ga pustili priti vedno bliže. In ko je bilo čas, ste ga prijeli za vrat in stresli?“

Gledala je molče v tla in s tem potrdila njegovo domnevanje.

„O, to je izborno! In mislite, da res neha vohuniti?"

„Kakor hoče . . . A če le zine, mu stopim na vrat in porabim svoje orožje . . . On ve, da z mojim možem in mojim očetom ni šale," je vzkliknila z nekim čudnim ponosom, a obenem preplašeno umolknila, kakor bi bila za hip pozabila, da govori s človekom, ki ga čaka morda isto . . .

„Potem se torej ni treba bati nikogar več!" je pomagal obema iz zadrege.

Molčala je zopet in gledala v tla.

„Ne, jaz tega ne prenašam več dalje!" je vzkliknil nervozno. „In posebno če vem, da ni več čuvaja ob studencu, umrem žeje!" je pristavil počasi, kakor bi iskal vsake besede posebej, kako ji diskretno povedati, kaj hoče.

A ona je še vedno strmela v tla . . .

„Torej jutri zvečer ob desetih na koridorju pred najinima sobama!" je rekel tiho in vstal, da ji je bil tem bliže.

Strepetala je vsa, a še vedno molčala.

„Vse že spi takrat in nikogar ni na oni strani. Samo pet minut, da . . . da me ne zaduši ta ogenj . . ."

Prikimala je počasi in tako smelo, da je komaj zapazil, ter odšla počasi proti gradu. In drhteč in s širokoodprtimi očmi je strmel za njo . . .

In tisto noč potem ni mogel dolgo, dolgo zaspati. Kakor vroči, sladko omamljajoči sopari so se dvigale razkošne slike iz njegove razgrete domišljije in kri se mu je drevila divje po žilah.

Toda nad vsem tem razburkanim kipenjem je svetila še vedno mirna luč njegovega razuma in le spočetka so zapljuskali do nje navzgor vzpenjajoči se valovi.

Počasi se mu je pa vendar posrečilo vsaj nekoliko ukrotiti razigrane sile v svoji duši in pregledati kraje, kamor ga je bil zagnal deroči tok teh zadnjih dogodkov.

Zakaj zazdelo se mu je naenkrat, da je bilo vse tisto opazovanje, kolikor so ga bili vendar tako polni vsi ti časi od onega hipa naprej, ko je bil zapazil, kaj da čuti grofica do njega, vseeno le opazovanje človeka, ki ga nese reka dalje in dalje in ki vidi le v hitrici in tajni grozi svet na desni in levi, a da ga je šele zdaj vrglo tja, kjer naj se završi usoda te njegove nove ljubezni . . . Takrat, ko je grofica tam zunaj prikimala, takrat se je bil zadel njegov čolnič ob kraj in se ustavil . . . In vse to njegovo razburjenje nocoj je

bilo le še pojemajoče guganje valov pod njim. A zdaj je že zunaj in pod njim trdna tla.

In še enkrat mu je nekaj prigovarjalo, naj bi zapustil ta nevarni kraj. Njegovo mesto ga je čakalo še vedno in vsak dan bi se lahko vrnil; treba bi bilo pisati samo ravnatelju, naj ga pozove, da pride, ker si mora sicer poiskati nadomestnika, in imel bi pred grajščakom dober izgovor ter lahko odšel... In vsega bi bilo konec in ona bi ga zdaj še vedno pozabila . . .

Pa zadušil je takoj ta glas v sebi in se obrnil, kakor da hoče za vselej proč od njega, v svoji postelji na drugo stran.

Ne, niti ne morda toliko radi nje, — zdaj je hotel že radi sebe ostati... Še to moram, moram poskusiti v življenju, potem šele krenem za vselej in odločno na pravo pot," je zamrmral strastno v temino.

In nekaj kakor veliko hrepenenje po časih, ko bo vse to že za njim, mu je dvignilo prsi, daljna želja po sladkem, težko zasluženem počitku za opasnim, težavnim delom.

„Kakor strasten hribolazec, ki gleda iz doline na vratolomno čer . . . Še tja gori mora, dasi se jih je na tej poti že toliko ponesrečilo, potem je odpravil vse, kar je zahtevala njegova turistovska čast, in odtlej si bo smel izbirati bolj položne in več nudeče vrhove," se je nasmehnil samemu sebi.

Toliko je že okusil na svetu ljubezni, iz toliko kup jo je že pil, — samo iz te, s fatalnim paragrafom odičene še ne . . . Saj je moral že često k temu sladkemu viru v temno noč, v tajne, nevarne kraje, a treba se je bilo bati kvečjemu grajajočega zmajevanja z glavami strogih moralistov in morda še rezkih očitanj razljučenih mater, nikdar pa še ne strahotnega rožljanja verig iz temine . . .

Postalo mu je skoraj veselo pri srcu... Predvčeranjim še si je bil poiskal v grajščakovi zbirki kazenski zakonik in v njem prvi paragraf, proti kateremu je hotel v svojem življenju grešiti... In čital je s plaho grozo:... „in se kaznuje z ječo od enega do šestih mesecev..."

„No, tega se mi ni treba bati," se je nasmehnil zopet. „To tolažbo imam, da bi grof že sam obračunil z menoj."

„Toda kaj bi mislil na to!" se je stresel in si pokril z odejo svojo trudno glavo . . . In ležal je čisto mirno in se vtapljal zopet v svoje sanje globlje in globlje. In zavrela je zopet njegova kri in zakipeli so iz vseh globin burni valovi in iz njih so vstajale zopet težke, razkošne slike in se ovijale blede lučke nad seboj, da je počasi zamirala in zamrla . . . In v polsnu so zastokale njegove žejne ustnice še enkrat njeno ime . . . . (Dalje prihodnjič.)

Črtice o burji.

Spisal **dr. H. Dolenec.**

(Dalje.)

Rekel sem že, da je burja najsilovitejša v zimskem času in tudi po največ časa traja v zimski dobi. Jaz pomnim zimo, v kateri je burja štirinajst dni zaporedoma vihrala. Navadno poneha, kadar se zjasni nebo. Najbolj pa udriha takrat, kadar se preganjata z jugom. Ko jug napenja in se burja nasproti zaganja, takrat ni varen ne človek ne drugo bitje po mestih, ki so burji najbolj izpostavljena. Burja buči po zraku, kakor bi celo nebo donelo. Da se to čuje v temni noči, je človeka kar groza. Jug jo odvrača in ne more prav do tal. Kar pa še bolj zabobni v nanoškem skalovju in proti tebi drevi tanki piš in trenotek potem pa zavrešči in zabobni okoli tebe, in da se nisi poprijel kamena odpestnika ob kraju ceste ali kakega drevesa in, ako ni druge pomoči, legel na tla, pobere te silna moč s ceste kakor smet in srečen si, ako te le zmete v cestni jarek in te ne butne ob kak kamen ali kak rob. Ako se taki siloviti udarci pogostoma ponavljajo, takrat burja zmaguje, nasprotno je misliti, da jug prevladuje, ako so sunki le bolj redki. Seveda so to le bolj navadni ugibi. Sploh pa nima burja določenih znakov, kdaj da prične vihrati in ne za svojo vztrajnost. Najbolj gotovo znamenje za pričetek burje je oblačno nebo z meglami po vrheh hribovja in da obenem toplomer jame padati. Megle se pomičejo proti jugozahodu in postajajo čimdalje bolj svetle in redke, in kadar se poprimejo le najvišjih vrhov in se iz njih trgajo, kakor bi cunje odletavale, takrat so pravi znaki za hudo burjo. Meglenim kapam po vrheh, ki se vedno trgajo, pa so zmerom enake, se pravi zastava. Brez zastave prav hude burje ni, in ko se že zastava pogubi in postanejo vrhovi jasni, takrat odneha silovitost burje, traja pa najdalje, ako še pri jasnem nebu in brez zastave venomer piha. Pregovor pravi, da burja z dnevom raste in z dnevom pojenjuje. Jaz temu ne bom ugovarjal, trdil bi pa, da nastane najhujša o mraku po solnčnem zatonu. Dogodi se tudi, da burja mahoma poneha, črez par ur pa zopet bruhne s tako silo med svet, da se ji ni mogoče ustavljati. Bilo je pred par leti, da je na večer dodobrega odnehala in

se je poštni voz brez držača in pri tihem vremenu odpeljal iz Šentvida proti Vipavi. Ob sedmi uri na večer so se odpeljali štirje vozovi z ogljem obremenjeni iz Šentvida, in predno so dospeli do Vipave, so bili vsi štirje v cestnih jarkih, ob devetih zvečer pa je bila zopet tihota. Jaz sem se drugega dne po ne mali burji peljal v Vipavo in vse to zvedel v Šentvidu, in ko sem se od tam naprej peljal, našel še dva voza prebrnjena in od drugih dveh še videl povališča. Taki presledki vzbujajo misel v premirju na bojišču. Kakor nepremagljivi orjaki stoje na svojih mestih utrjeni hrastovi in drugo burji privajeno drevje. Kako listjiče še šumi po njih in kaka odbita vejica na lahko miglja na nitki. Semtertja se potrese še kaka vejica, in da ni še pravega miru, znači daljno šumenje v višinah. To šumenje se približuje in najbolj izpostavljena drevesa jamejo že namigavati. Šumenju v visočini se pridružuje tudi že rahlo bobnenje, premirje je pretrgano in prvi udarec se že sluti za tistega, ki to pozna. In mahoma sledi drugi še hujši in kar obenem je vsa sila zopet razprostrta črez celo dolino. Žvižga in piska okoli tebe, kakor bi bil sredi sovražnih krogel, in bobnenje topov je domalega nepretrgano, ko se padec za padcem lovi in drobi po strugah in razpokah med skalovjem. Ko najhuje zabobni med pečevjem, takrat si misli, da je počila granata, kajti na stotine je žvižga okrog tebe in nad tabo in bolj prav storiš, da se na videz zgrudiš, kakor da bi te sila k tlom pritisnila in te po trdih tleh in kamenju povalila.

Omenil sem že, da bolj opasen nego burja sama na sebi je metež, ako se ji pridruži. Mrzla je tudi jasna burja, toda ako le rineš naprej proti njej in jo zmaguješ, se pri tem delu še ogreješ. Kraševec in Vipavec ji še nage prsi nastavita. Poznal sem priletnega moža od Zerjalov na Lozicah, ki je pogostoma prihajal na Pivko. Nosil je v zimskem času nizko kosmato kapico na glavi. Imel je na životu dolgo suknjo iz domače volne in tiščal roki črez život, da mu burja ni vihrala z dolgo suknjo, ampak prsi so mu bile tudi pri najhujšem mrazu vidne, kajti tudi srajca ni bila prav zapeta. In ko je mož stopil v hišo, vselej je pristopil k ognjišču, pomolil roki proti ognju in se nasmehnil, rekoč: „Mraz je mraz, danes je pa huda,“ in prsi so bile pa gole. Čujem, da ta mož še živi, je še krepak in se bliža devetdesetim.

VI.

Svoj spis sem pričel s tem, da sem rekel, da imam burjo prav rad in da se obilokrat ž njo pogovarjam, ampak jaz odznotraj

v gorki sobi, ona pa odzunaj in na dobro zaprtem oknu. Živo mi prihajajo pred oči nekdanja velika ognjišča, na katerih smo se greli v zimskem času in kadar je odzunaj burja brila in na okna udrihala in po dimniku se lovila in bobnela. Mi mlajši smo poslušali in večkrat tudi poželeli, da bi se tudi nam ponudila prilika, izkazati svoj pogum in svojo vztrajnost. Minila so leta in ž njimi dosti lepih ognjišč, na katerih se je sedelo in govoričilo. Nadomeščujejo jih železna ognjišča in tudi pripovedovalci so se nam umaknili, ki jih sedaj namestujemo. Na nas je sedaj vrsta pripovedevanja, da zveste mlajši, kaj smo slišali in kaj doživeli in kaj se nam razgrne živo pred dušo, ko burja zabobni in se oživi spomin. Ni hudega, ako je burja sama na sebi, da se ji le ne vsiljujeta sneg in metež, ta zveza je pa že bolj pogubonosna.

Moj oče je bil krepak človek. Kot mladenič najboljše dobe je prišel k svojemu očetu v Podbrje pri Šentvidu. Ni našel nikogar pri domu, le hlapec mu je povedal, da so se oče s hčerami in sinovi odpravili v Vipavo k veselici. Strašanska burja je že vihrala in še naraščala, vendar je oče velel hlapcu osedlati mu Čičota, finega napolitanskega vranca. Hlapec je svaril, da nikar se ne skušati ni na konju pri taki burji. Oče ni odnehal in je odjahal. Ali že črez malo časa je pridirjal Čičo domov brez jahača. Hlapec, služeč nezgodo, se je odpravil črez senožeti proti Izercam in je, bližajoč se temu kraju, zagledal očeta, ki se je plazil proti domu. Dolgo je trajalo, da sta se sešla in potem skupaj pririnila do doma. Oče je pripovedoval, da do Izerc je še mogel obsedeti na konju, tam da je burja konja in njega izrinila s ceste in da je, ko je hotel poskočiti s konja, njega burja ob tla povalila, konj pa je odskočil in jo ubral proti domu. Oče je vselej dostavil, ko je to pripovedoval, da take burje ni nikdar več skušal; on in hlapec da sta mogla le po vseh štirih se splaziti do zatišja in doma. Strah nas je bilo, je pravil oče, tudi v gradu, kajti celo noč so bingljali ob sebi zvonovi pri Svetem Roku. Tako zvonjenje je v resnici grozno. Jaz sem to sam skušal. Posetil sem s svojo mlado ženo svojega sorodnika. Burja je bučala in stresala in dolgo se nismo odpravili spat. Ležala sva z ženo v skrajni sobi in čimdalje bolj se je zaganjala burja ravno v naš vogal. V veliki sobi pràv sredi nje je stala na plošči steklenica in tik nje sta bila kozarca. Kadar je udrihnil pravi sunek, se je stresel ves grad in steklenina na mizi je jela žvenketati. Vstal sem, da sem kozarca popolnoma odstranil od steklenice. Jaz bi bil zaspal, ali kar začujem cviljenje od cerkve

svetega Roka. Vedel sem, kaj to pomeni, in skočil zopet iz postelje in k svoji ženi in se je poprijel, rekoč ji: „Ne prestraši se še bolj, jelo bo zvoniti!“ In v resnici je jelo bingljati. Burja je zvonova obmajala in zdajpazdaj sta se oglašala, posamezno in skupaj. Ne želim nobenemu čitatelju, še manj pa kaki čitateljici, da bi kdaj enakega kaj skušala. Jutro potem sem pohodil lastnika sosednjega gradiča. Našel sem ga še v postelji, dasi je bilo že okoli desete ure. Šaljivo sem ga pokaral, da toliko časa lenobi, a on mi je na videz strogo odgovarjal, če ne opazim, da je imel po noči tatove v hiši in da torej sedaj spanje nadomešča. Pogledam po sobi in v resnici zapazim eno okno kar čudno zadelano, na tleh pod njim pa veliko škrli, s kakršnimi so večinoma krita poslopja v Vipavski dolini in tudi ta gradič, ki je sezidan na podolgat kvadrat in ima v sredi dvanajst metrov dolg prostor. S severnega dela strehe je izrula sila burje eno škrl, jo zavihtela črez ves notranji prostor in butila ž njo v notranjo okno južne strani, prebila obedve šipi in padla v sobo, v kateri je prijatelj spal. „Prebudil sem se“, je pravil, „in slutil hudi piš v sobi in za prvi hip ugibal, da so tolovaji skozi okno prodrli v sobo. S trudom sem prižgal luč in jo branil pišu in zapazil pod razsutim oknom škrl. Zadelal sem okno, kakor vidiš, škrl si bom pa hranil v veden spomin“. Prijatelj, takrat še samec je imel okusno opremljene sobe in tudi mizo, na kateri so bile raznovrstne posebnosti, in med njimi je ležala več let tudi škrl, ki je tehtala najmanj tri kile.

(Dalje prihodnjič.)

Zgodnji sneg.

Vrtič krasen nasadila
s cvetjem živim sem nekoč,
cvetje čuvala, da slana
ga ne vzame mi črez noč. —

Zgodnji sneg pobelil vrtič,
cvetje živo je zakril . . .
zamorjeno, pokošeno
zdaj leži od smrtnih sil. —

In zakril je rože moje,
strl jim žametni je cvet . . .
ljubček moj izbral si drugo
in odšel je v daljni svet. —

Kristina.

Dva portreta.

Spisala **Zofka Kveder-Jelovškova.**

1. Vida.

Tih zimski dan je bil. Bila sem na obiskih pri prijateljici učiteljici. Vse je bilo belo — vas, gozdovi naokrog. Sedela sem pri oknu in gledala ven na drevje, ki se je krivilo pod belo sneženo težo. Zrak je bil poln snežink, ki so padale enakomerno in vztrajno ves dan. Veličastni zimski molk je ležal nad naravo in prodiral v hiše k ljudem. Čudno tiho je bilo srce, kakor utrujeno od težkih bojev, željno miru, počitka. Misli so mirovale, mirno so gledale oči, kako so padale snežinke, neprenehoma, neprenehoma . . .

Vstopila je Vida, postarna kmečka ženska, daljnja sorodnica moje prijateljice, kateri je vodila gospodinjstvo. Sedla je k oknu meni nasproti in je začela popravljali raztrgano perilo, ki je bilo še vlažno in je prijetno dišalo po vzduhu. Pogledala sem Vido. Polt njenega obraza je bila temna, obrvi in lasje že sivkaste, oči še vedno lepe in blesteče.

„Vi ste bila lepo dekle, ko ste bila mlada, Vida, — ne?“ sem rekla.

Nasmehnila se je. „O, čedno dekle,“ je pritrdila. „Najlepših ena, če verjamete. Zdaj, ko sem stara in grda, se lahko pohvalim.“

„In zakaj se niste omožili?“ sem vprašala. „Gotovo vam ni manjkalo snubcev?“

„Ne, snubcev mi ni manjkalo, res. Tu so bile druge stvari krive.“

Pogledala je skozi okno. „Lepi so taki dnevi, ko pada sneg. Čisto in tiho je v človeku, — se vam ne zdi?“

„Čisto, da . . .“ sem rekfa in moje oči so obstale na smrekah konec vrta. Čudovito so se bile izpremenile, vse bele in krasne.

Povedala vam bom, zakaj se nisem omožila,“ je rekla Vida in si popravila sive lase, ki so se ji usuli na čelo.

„Iz ene vasi sva bila doma, jaz in on. Ime mu je bilo Seraf. Skupaj sva hodila v šolo. Potem ga je poslal njegov varuh v mesto, da bi se izučil za mizarja.

Oba sva bila iz kočarskih hiš. On ni imel ne očeta ne matere, samo sestro, ki je bila moja vrstnica. Tudi meni je umrl oče tisto

leto, ko sem stopila iz šole. Z materjo sva delali pri hiši. Slabo se nama je godilo.

Ko se je bil izučil, je prišel Seraf za dva meseca domov v našo vas. Takrat je bil sedemnajst let star, a jaz šestnajst. Skoro vsak dan sva se videla, ker sva drugovali z Nežko, njegovo sestro. Ali nič takega nisva govorila skupaj.

Črez dva meseca je moral spet nazaj v mesto k mojstru. Dogovorili smo se, da ga spremiva z Nežko na kolodvor, dve uri daleč po bližnjicah. Tisti večer mi je rekel, ko smo stali pred našo hišo: „Vida, prav, da me spremiš, moram ti nekaj reči. Po poti ti povem."

Jaz sem takoj vedela, kaj mi je namenil povedati. Sestri njegovi sem rekla drugi dan, da ga jaz ne pojdem spremljevat. Ali prosila me je in šla sem vendar. Pod neko lipo, kjer so se križale steze, smo počivali. In zopet je začel: „Vida, nekaj ti povem, če hočeš vedeti . . ."

„Jaz vem, kaj boš rekel, pa je bolje, da ne rečeš, Seraf," sem dejala. „Otroci smo še, kaj bomo govorili o takih stvareh."

Vsa rdeča sem bila in vroča in tudi on je bil rdeč. Nisva se upala pogledati drug drugega. Samo roko sva si podala na kolodvoru, rekla pa nič.

Drugo leto se nama je godilo z materjo slabo. Od tistih par njivic toliko, da se naješ, a za druge potrebe ga ni groša pri hiši. Šla sem v mesto služit.

Že par mesecev sem bila v mestu. Neko nedeljo se izprehajam po parku z znanko, kar nam prideta nasproti dva para. Seraf je bil in še eden njegovih tovarišev. Prebledel je, ko me je ugledal, in komaj da me je pozdravil. Mene je jako jezilo, da sem ga videla s tujim dekletom.

Ali ko stojiva z znanko pred vodometom, pristopi k nama oni mladenič, ki je bil prej v Serafovi družbi, in mi pravi: „Seraf bi prišel k vam, pa si ne upa."

„Ko bi imel čisto vest, bi si že upal," sem rekla.

„On je šel z mojo sestro in vi ste ga jezno pogledala. Pa on nam je vsem pripovedoval o vas in vsi vas poznamo. Lepo je, da ste tudi vi v mestu."

Nato je prišel tudi Seraf k nam, hodili smo do večera po parku in vsi smo bili veseli.

Seraf je hodil od tedaj vsak večer gori in doli pred hišo, kjer sem služila. Vedno bolj je bil zaljubljen. Prišel je gori pred stanovanje in pozvonil pri vratih, da bi prišla ven in mu rekla par besed.

Par mesecev je trajalo to, vedno bolj nerazumen je bil in jaz sem mu rekla enkrat: „Vse, kar je prav, Seraf. Jaz te imam rada, ali nikar ne hodi več zvonit gori k nam, da se gospa jezi name, tudi na oglu ne stoj cel dan. Ti imaš svoje delo, jaz svoje. Če ne bo drugače, pojdem na Dunaj.“

To se razume, da ni nič pomagalo, kar sem govorila. Rekla sem svoji gospe, kako in kaj, in izginila sem nekega dne na Dunaj.

„Zelo te imam rada in zvesta ti bom,“ sem mu pisala. „Naslova ti pa ne povem. Mlada sva še in lahko počakava dve ali tri leta. Jaz ti zaupam, pa daj še ti meni. Če si pa tak, da si boš drugo izbral, te pa tudi ni škoda. Ali jaz mislim, da nisi tak.“

Dve leti sem bila na Dunaju in nič nisem slišala o njem, on pa o meni ne.

Potem o Veliki noči sem prišla domov. Pet let sem bila proč, prihranila sem si nekaj denarja in z materjo sva se dogovorili, da bom ostala doma. Malo sem se naučila šivati pri ljudeh v mestu in s tem si človek tudi zasluži kakšen krajcar.

Tudi Seraf je prišel o Veliki noči domov, čeprav ni nič vedel o meni, da pridem. Varuh mu je svetoval, naj ostane doma in naj se oženi. Seraf me je vprašal, če bi hotela biti jaz njegova žena. In jaz sem rekla, da bom rada, da sem mislila nanj od otroških let.

Na Veliko nedeljo popoldne sva šla na pokopališče k njegovim staršem in k mojemu očetu na grobove. Daleč se vidi črez kraj in črez vasi z našega pokopališča. Lep pomladanski dan je bil, vse je brstelo in poganjalo po logih in po polju. Tam mi je Seraf trikrat prisegel, da mi bo zvest in da me ne zapusti nikdar.

Njegov varuh je hotel, naj bo poroka majnika meseca, moja mati pa, da naj bo jeseni. „Pet let si bila proč,“ je rekla mati, „spodobi se, da mi pomagaš pri delu na njivah teh zadnjih par mesecev, predno se omožiš.“

In jaz sem videla, da ima mati prav. Seraf pa je hotel poroko takoj in varuh ga je podpihoval. Imel je zanj drugo nevesto izbrano, bolj bogato in iz imenitnejše hiše, nego sem bila jaz.

Enkrat mi je Seraf zopet prigovarjal, naj ne čakam do jeseni. Malo sva se bila sporekla. Jaz sem mu dejala, če me ima tako malo rad, da ne more počakati par mesecev name, naj pa gre in naj si vzame, katero hoče.

In res, drugi dan v nedeljo sta se peljala z varuhom v sosednjo vas in snubila sta ono bogato nevesto, ki jo je varuh nasvetoval. Črez šest tednov je bila že poroka.

Jaz sem zelo jokala; bolelo me je jako, da me je tako pustil, ali pred ljudmi nisem hotela pokazati, da mi je kaj naredil.

Ali zdaj šele se je začela cela povest.

Seraf se je čisto izpremenil, postal je kar drug človek. Nikamor ni hodil med ljudi, vedno je bil čemeren in zamišljen. Če sva se kje srečala, se je ustavil in gledal za menoj. In take oči je imel kakor živ ogenj. Kar v srce me je speklo in od Bog ve kako daleč sem začutila njegov pogled na sebi. Ogovoril me pa ni, tudi pozdravil ne.

Tako je bilo par mesecev. Jeseni enkrat sem kopala krompir na njivi gori pod gozdom. Mračilo se je že, nebo je bilo oblačno. In tak čuden veter je pihal. Krila so frfotala za menoj in jaz sem hitela, da izkopljem še tiste dve, tri vrste, da bi ne morala hoditi drugi dan še enkrat sem iz vasi.

Ravno Zdravo Marijo je zvonilo, vrane so krakale po njivah in v gozdu je hreščalo drevje od vetra. Čisto lahno se je še svetila večerna zarja na velikem, sivem oblaku, ki je stal nad vasjo.

Takrat je pristopil Seraf k meni. Iz gozda je prišel in take oči je imel, da me je bilo strah. Ves v plamenih je bil, vroč in divji.

„Ah, Vida, da te še enkrat vidim samo!“ je rekel in me je hotel objeti.

Jaz pa sem ga pogledala ostro.

„Ti, Seraf, si upaš priti in me objeti, ko si oženjen!“ sem rekla in vsa sem se tresla.

Takrat je padel predme na kolena. Okoli nog me je objel in z obrazom je udaril ob vlažno prst. „Oh,“ je rekel, „oh, Vida, če bi ti vedela, kako sem nesrečen! Oh, kaj sem storil, da sem tebe pustil! Kar ves brez miru sem. Kakor brez duše hodim okrog in ne vem, kaj bi počel!“

„Pusti me,“ sem rekla, „pusti me! Kakšno pravico imaš, da me objemlješ! Sam si hotel! Trpi, tudi meni je hudo!“

Stisnil me je k sebi strašno.

„Oh, Vida, kako sem nesrečen!“ je kričal. „Peklo je v mojem srcu. Odpusti mi, Vida, da mi bo laglje!“

„Jaz ti odpuščam. Tebi je teže nego meni, ker si ti kriv. Jaz nisem kriva in odpuščam ti!“

Ko sem pogledala naokoli, je bila že skoro noč. V gozdu je šumel veter močneje, oblaki so leteli pod nebom.

„Pusti me,“ sem rekla, „če nočeš, da bo še večja nesreča!“

Potegnil me je doli, da sem tudi jaz padla na kolena. Pritisnil je svoj obraz na moj obraz. Kakor da so strašni, ognjeni plameni švignili name, tako mi je bilo. Lepo in strašno, neizrekljivo strašno. Zakričala sem od groze na vso moč.

Od spodaj s samotne kolovozne poti se je oglasil nekdo. Sunila sem Serafa od sebe in letela doli. Na poti sem se spoteknila ob kamen in telebnila sem po gramozu pred starega kmeta, ki se je vračal iz mesta domov.

„Kaj ti je, dekle?!“ me je vprašal kmet.

„Delala sem na naši njivi in se zapoznila. Pa je zaskovikala sova v gozdu in mene je stresla groza,“ sem rekla.

„O ženske neumne!“ je zagodrnjal kmet in spremil me je do doma.

Od takrat si nisem upala sama nikdar več na samoten kraj in v mraku nisem hodila čez prag.

O moj Bog, to so bili časi!

Šla sem po poti, prišel je Seraf mimo in jaz se mu nisem mogla umakniti nikamor. Obstal je pred menoj in počakal, da sem šla mimo. In potem je stal po pol ure na istem mestu in je gledal za menoj. O, strašno je bilo to! Od daleč me je kje zagledal in ves je vztrepetal in njegov obraz je bil tak, da si ga ni upal ogovoriti nihče.

Ob nedeljah je hodil v laze nad vasjo. Legel je v travo in gledal na našo hišo, da me vidi kje na pragu ali pri oknu.

Odšla bi bila od doma, pa nisem mogla. Mati je bolehala in nisem je mogla pustiti same brez postrežbe.

Leta so tekla, pa je bilo vedno enako.

Še dobro vem. Šla sem nekoč po stezi čez travnike. Po leti je bilo. Lep dan, solnce, vse je pelo in cvetlo okrog. Šla sem po stezi in naenkrat me je nekaj pretreslo. Vzdignem oči in ugledam njega. Kosil je bil. Sredi travnika stoji, naslonil je čelo na koso in jaz vidim, kako kapajo solze iz njegovih oči v travo. Zasvetilo se je v solncu kakor drag kamen in kanilo je v travo . . . Kakšne strašne solze so bile to, oh!

Šla sem mimo in nisem si upala ozreti se še enkrat nanj. Vsa plašna sem šla mimo in srce me je bolelo strašno.

Tako so šla leta. Pravili so mi, da živi drugače mirno z ženo, samo da je žalosten neprestano, da se nikoli ne smeja. Petero otrok je imel, ali tudi ž njimi se ni veselil kakor drugi očetje.

Neki dan sem šla s postaje. In pod tisto lipo, kjer smo počivali enkrat pred leti ž njim in z njegovo sestro, vidim, da stoji on in da drži najmlajšega otroka v rokah. Trgalo je cvetje z vej. Hotela sem se umakniti v gozd, pa me je že zagledal. Otrok je zdrknil doli na tla, on pa se je obrnil proč od mene in se prijel za glavo. Otrok se je zajokal, ali on se ni ozrl nanj. Bežala sem proč.

Neko jesen se je prehladil in zbolel. Pljučnico je dobil. Celo bolezen se ni smela prikazati žena v sobo in kadar ga je žgala vročina, je kričal na ves glas: „Vida! Vida!“ Na cesto ga je bilo slišati, kako me je klical.

Ljudje so hodili k meni in mi rekli, naj grem k njemu, da ne more umreti, dokler ne pridem.

Ali kako naj bi šla v njegovo hišo, kako naj bi stopila pred njegovo ženo in otroke?!

Ves dan je klical, predno je umrl: „Vida! Vida!“

Za pogrebom sem šla tudi jaz.

Jasen dan je bil, solnce, nikjer oblaka. In ko so spustili rakev v grob, je trikrat zagrmelo.

In spomnila sem se, kako mi je prisegel trikrat, da me ne zapusti nikdar, da mi bo zvest.

Prelomil je prisego.

Trikrat je zagrmelo z jasnega neba, ko so ga devali v grob. Bog ga je poklical! . . .“

— — — — — — — — — — — — — —

Tiho je bilo v sobi. Zunaj je padal sneg in mračilo se je.

Stara Vida se je zagledala v smreke konec vrta. Dolgo je gledala tja, potem je rekla s čudnim glasom: „Vidite, zato se nisem možila.“

Vbodla je iglo v bel prt, da popravi rob na kraju, ali vbodla se je v prst in tri krvave kaplje so padle na belo platno.

„Srčna kri,“ je rekla in se je zasmejala.

2. Ana.

V Opatiji sem se seznanila z nekim Rusom. Bil je okrog štirideset let star in jetičen. Imel je interesanten obraz in lepe, velike, melanholične oči. Vedel je, da bo kmalu umrl. Ni se bal smrti in meni je včasi dejal, da je le „nežno in prijetno žalosten“, kadar misli na to, da ga črez par mesecev ne bo več na svetu.

Bil je od onih ljudi, ki so vsem simpatični, in osobito me ženske smo mu rade izkazavale majhne ljubeznivosti — „poetične

ljubeznivosti“, kakor jih je pokrstil on. Človek, ki je na smrt bolan, ima zase in za vse, ki ga poznajo, nekaj ganljivega: vsak bi mu izkazal rad še kaj lepega in dobrega, da bi bili njegovi zadnji dnevi polni miline, tihe, neke žalostne sreče.

Ljubil je noč. One kraljeve pomladanske noči v Primorju, mehke, sanjave, svetlobe polne, dehtenja prvih rož, od neba do zemlje polne krasote in mamljivega slavčevega petja. Tiho leži morje, lahno, sladko dihajoče; stotisoč zvezd drhti v njem, kakor bi bile padle s ponosnega, kraljevega neba doli v jasne, neizmerne vode. Bog ve od katerega daljnega brega se glasi slavčeva pesem črez mirno morsko gladino, v rožmarinovem grmu se vzbudi drug pevec, od enega brega do drugega gre pesem črez morje in se dviga k zvezdam, ki so svetle, velike, čarobne kakor nikjer drugje.

Šla sva z Rusom ob morju po poti, na visoko skalo sva se vzpela in sedela sva dolge ure sama v svetli mesečini. Kraški hribje za nama so stali nepremično, molčeči, tuji in krasni, kakor niso nikdar krasni ob belem dnevu v solncu. Izlila se je lepota celega kraja v dušo, da je vzkipela do nebes, zamaknjeno so hodile oči okoli, srce je drhtelo v prsih.

Zapihal je jug od morja sem, božajoč, sladak in mamljiv.

„Oh, kakšne noči, oh, kakšne čudesne noči!“ sem vzkliknila in roke so se same vzdignile k nebu nedosežnemu, skrivnostnemu, veličastnemu.

Rus je zakašljal. „Rad bi, da bi bila tista noč taka, v kateri bom umiral,“ je dejal in njegove oči so se široko uprle v nebo, polno zvezd so bile, žalostne in srečne obenem.

Pogledala sem črez morje in mojemu srcu se je stožilo. Daleč črez morje so letele moje misli v notranje kraje.

„Kam gledate? Na koga mislite?“ me je vprašal Rus.

„Rada bi, da bi bil tukaj tisti, ki ga imam rada,“ sem rekla tiho, tiho.

Nasmehnil se je. „Moje misli ne vedo kam bi šle k tisti, ki jo imam jaz rad. Morda je že umrla.“

Daleč na drugi strani v temnem zatonu se je vžgala rdeča luč.

„Ribiči spuščajo mreže v morje.“

Zopet je zapihal jug in morje doli je zapljuskalo. Zadišalo je po lovorikah, oljkah, cipresah, pelinu, timijanu in rožmarinu.

„Noč diši,“ je rekel Rus. Preko neba je letel bel oblak.

„Zakaj ste prišli tako sami zdravit se k nam v naše kraje? Kakšnega svojega bi bili vzeli s seboj, lepše je.“

„Imam samo eno hčer, ki je omožena. Kaj bi hodila z menoj, lepše ji je pri možu.“

„Soproge nimate več?“

„Umrla je mlada, drugo leto najinega zakona.“

Slavci so peli, jaz sem gledala v luno. Globoko pod pečino je pljuskalo morje.

„Ljubili ste jo zelo,“ sem rekla rahlo.

„Zakaj?“

Ozrla sem se nanj. Njegov obraz je bil obsejan s srebrno mesečino, lep je bil in plemenit.

„Zelo ste jo ljubili, ker ste jo zvesto ljubili,“ sem rekla. „Ali ste ljubili katero po njej?“

„Nisem.“

„Lepa je taka ljubezen,“ sem rekla tiho in moje oči so šle za belim oblakom, ki je daleč, daleč padal v morje.

„Nisem ljubil svoje žene,“ je rekel Rus trdo.

Vstal je in stopil tik mene. Mnogo večji je bil od mene. Njegove oči so se uprle v morje, tja, kjer se je svetilo srebrno od lune.

„Ko sem bil mlad, sem imel prijatelja. On je imel sestro z velikimi, sivimi, plašnimi očmi, kateri sem posojeval knjige. Potem sem odšel v Švico in tam sem se seznanil s svojo ženo. Bila je tudi Ruskinja, bogata, lepa in študirala je drugo leto na univerzi. Zaročil sem se ž njo. — Sestra mojega prijatelja je bila takrat učiteljica nekje med mužiki. Pisal sem ji včasi in ona mi je odgovarjala točno z lepimi in obširnimi dopisi. Imenovala se je Ana.

Takrat se mi je zdelo zelo potrebno, da bi bili vsi ljudje učeni in izobraženi, da bi poznali filozofe in učenjake; zdelo se mi je, da je življenje prazno in ničvredno, če ga ne živiš po kakem filozofskem sistemu. Pisal sem Ani o tem in ona je čitala vse, kar sem ji svetoval, da naj čita.

Nekoč sem ji pisal, naj ne gnije tam v neznanem, umazanem ruskem gnezdu, naj pride v Švico študirat, da bo šele potem vedela, kaj je življenje. Pisal sem ji to med drugimi stvarmi in pozabil sem na to.

Kmalu potem sem bil pri svoji nevesti skoro celi dan. Njeni starši so prišli iz Moskve in slavili smo oficijalno zaroko.

Ko sem prišel zvečer domov v svojo sobico v majhni vili nad mestom, mi pravi gospodinja: „Obisk imate. Neka gospodična, Ruskinja, je prišla in že tri ure sedi v vaši sobi in čaka.“

Nisem se mogel spomniti, kdo bi naj bila ta gospodična. Zvedela je slučajno mojo adreso, sem mislil, in zdaj se je obrnila name, da ji svetujem zaradi stanovanja in študij.

Ko stopim v svojo sobo, vidim, da je to Ana. Sedela je v potno obleko oblečena pri mizi in v rokah je držala sliko moje neveste. Skrajno sem se začudil in vzkliknil sem: „Kaj pa si ti prišla, Ana, reci?!"

„Prišla sem, ker si mi pisal, naj pridem!"

„Jaz sem ti pisal, da pridi?! Ničesar ne vem."

Njeno lice se je čudno zategnilo. „Pozabil si," je rekla in vstala. „Kdo je to?" me je vprašala in pokazala sliko.

„Moja nevesta," sem odgovoril.

Stopila je k oknu in še enkrat natančno pogledala sliko. „O tem mi nisi pisal," je opomnila. „Lepa je, čestitam!" je rekla in mi podala sliko.

„Zdaj ostaneš in se vpišeš na univerzo," sem dejal.

Vzdihnila je. „O dragi, tako sem trudna od pota! Spremi me do hotela, kjer so moje stvari, jutri bova govorila o drugih rečeh."

Res se mi je zdela zelo slabotna in utrujena. Spremil sem jo do hotela in ji dejal, da pridem drugo dopoldne ponjo.

Premišljeval sem tisti večer, kako je prišla, kje je dobila denar, ker je bila zelo siromašna.

Ko sem prišel drugo dopoldne v hotel, so mi rekli, da je odpotovala še tisto noč.

Šest dni je potovala iz Rusije v Švico in šest dni zopet nazaj. Tri ure me je čakala v moji sobi, in ko je videla mene in sliko moje neveste, se je vrnila nazaj."

Obmolknil je. Gledal je za oblakom, ki je izginjeval daleč, daleč v morju.

„Oh! kakor oblak je sreča. Je in ga ni!"

Iztegnil je roke in jih zopet spustil doli. Obrnil je obraz proti meni, oči njegove so bile vlažne.

„Ona me je ljubila. In ko je bila odšla, sem vedel, da tudi jaz ljubim njo. Pisal sem za njo, pa ni bilo odgovora. Poročil sem se s svojo nevesto. Nisva bila srečna.

Mnogo sem poizvedoval za Ano, a izvedeti nisem mogel ničesar. Samo to vem, da je odšla potem v Sibirijo — zakaj? kam? ne vem!"

Glasno so peli slavci po vrtovih, nebo nad nami se je vzpelo še više, milijonov zvezd se je bleščalo na njem. Molčeče so stali kraški hribje okrog, tuji in stokrat lepši nego o belem dnevu v

solncu. Morje se je raztezalo do daljnjih bregov v nedogled, vse srebrno, čudovito mirno, sanjavo. In pomladanski veter je bil prepoln svežih, opojnih dišav.

„O kraljeve noči, o čudovite noči! Naj bo tista noč taka, v kateri bom jaz umiral!“ je zaklical Rus z močnim glasom, naslonil je glavo nazaj v tilnik in raztegnil roke.

Potem se je zasmejal glasno. „Domov, domov! Kaj bodo rekli ljudje! Kompromitiral vas bom docela!“

— — — — — — — — — — — — — —

Tisto noč, ko je umiral, je bila divja burja.

Književne novosti

Ivan Cankar: Potepuh Marko in kralj Matjaž. Knezove knjižnice XII. zv. (1905). — Stopal sem po strmi kameniti stezi, da sem prav od blizu zrl te rjavosive plasti razsušene kraške zemlje, ki je koprnela po blagodejni vlagi. Bil sem veselo razpoložen, saj sem bil brez skrbi, vsaj nekoliko ur čisto svoboden človek; bil je tudi krasen pomladanski dan, kakršne pozna le solnčni jug. Kdo bi torej ne bil vesel, četudi stopa po strmi stezi in kraškem svetu! Od časa do časa se je moja steza zavila, in tedaj sem zazrl pred seboj veličastno morje, po katerem je obhajala solnčna svetloba, prodirajoč tu skozi oblake in delajoč na živih valovih temnejše proge, tam usipajoč se v širokih snopih, prave orgije čarobnih barvnih prikazni, ki so se zdaj ostro lomile, zdaj mehko se prelivale v čudesne nianse. In na vsaki mojih vedno više ležečih postaj se mi je odprl nov, čudovitejši prizor, kolikor širše je bilo moje obzorje. Sprva sem strmel, omamljen od teh nenavadnih bojnih izpremememb, potem sem slastno užival to bajno krasoto narave. In tako se mi je godilo čitajočemu divno povest o potepuhu Marku in kralju Matjažu, saj se je razgrinjal pred menoj čimdalje bolj čaroben svet misli in domišljije: čimdalje sem prodiral po stezi, ki ni bila ravna in gladka, tem krasnejši pogledi so se mi odpirali na bojne pokrajine čudesnega sveta, ki se širi in širi tja do pravljične devete dežele, kjer so bajke doma in sreča, kjer je cilj našega hrepenenja. In res je razlit nekak bajen čar preko tega Cankarjevega umotvora. To pa ne samo radi tega, ker je pisatelj spletel konkretno dejanje in samoustvarjene like z bajnim junakom narodne pesmi in pripovedke, ampak vse delo objemlje neka tajinstvena poezija, nestalna in valoveča, ki je lastna pristni narodni pravljici. Kompozicija našega umotvora je vse drugo kakor enostavna in prozorna, vendar se razvijajo posamezni deli tega spisa tako lahko in naravno kakor bi drugače ne moglo biti, kar je svojstvo tudi narodnim proizvodom te vrste. In kakor je narodna pravljica in bajka, gibajoča se v sferah čudesnega sveta, kjer ne veljajo strogi zakoni možnosti in verjetnosti, često nejasna, včasi simbolično mnogo pomembna, brez strogega utemeljevanja, tako je tudi v pričujoči Cankarjevi fantaziji poleg najfinejše psihologične karakteristike površno očrtanih likov brez izraženejše fiziognomije, poleg najstrožje psihologične motivacije marsikaka megleno zabrisana partija, ki pripušča več kot eno

tolmačenje; to pa je baš za umotvore te vrste veleznačilno, in tega se je Cankar prav dobro zavedal. Narodna pravljica je dala umetniku povod za naš umotvor, a meni se zdi, da narodno slovstvo slovensko posredno še ni rodilo tako dovršenega dela, kakor je ta Cankarjev umotvor, in vendar ni majhno število spisov, kjer so pisatelji-umetniki izrabili narodne motive. Nekatere momente, ki dokazujejo mojo trditev, sem že zgoraj omenil, trdeč, da je Cankar izvrstno pogodil vsaj v nekaterih partijah duh in včasi celo slog narodnih proizvodov. Pri vsem tem pa je omenjeno delo vseskozi značilno za Cankarja in njegovo umetniško stvarjanje, kajti način, kako je spravil v zvezo svojega junaka Marka potepuha z narodno pripovedko, tolmačenje te pripovedke v zvezi z raznolikimi prikaznimi našega notranjega in deloma zgodovinskega življenja danes in v preteklosti, je razumljivo le pri Cankarju; takega dela bi ne bil ustvaril nobeden živečih slovenskih pisateljev. Pa ne samo svoji umetniški duši je ostal zvest Cankar pri tem umotvoru, ampak tudi svojim raznolikim tehničnim pripomočkom, ker tudi tu rabi poleg prostega pripovedovanja in risanja, poleg refleksij in reminiscenc sanje in fantazijo, da, poslužil se je celo dovolj samostojne epizode, ki jo predstavlja neznani popotnik-potepuh, pripovedujoč Marku povest o Ali paši; o slogu in njegovih cankarskih posebnostih niti ne govorim. — Sila, ki giblje vse dejanje, je tisto vseobče, neodoljivo hrepenenje človeškega srca po sreči, ki je lastno vsemu človeštvu. Vendar se izraža ta duševna sila pri raznih osebnostih, torej tudi pri narodnih skupinah različno, in zlasti te družabne enote so v teku časa kristalizirale to hrepenenje v stalne, rekel bi, narodne ideale, ki imajo svetlejšo ali medlejšo barvo, kakor je narod živel in čutil. Kot obče pravilo bi morda smel veljati stavek, da človek tem silneje hrepeni po idealu sreče, čim bednejše je njegovo življenje. Tak ideal slovenskega ljudstva je dobil polagoma obliko kralja-rešitelja, ki so mu že v XVI. veku nadeli konkretno ime kralj Matjaž. In lik tega kralja in vera vanj mu jasno priča, da je nastal ta učlovečeni ideal slovenske sreče v žalostni dobi tlačanske sužnosti; dasi pa je medel lik tega našega Mesije, vendar je bila silna vera vanj, gotovo silnejša za zdravje in pozemeljsko življenje kot vera v vsečloveškega rešitelja, ki je bil baš radi tega preabstrakten, najsi je slovenski tlačan ob nedeljah in praznikih v cerkvi in zlasti ob smrtni uri zaupno molil k njemu. In baš moč te narodne vere v zemeljskega rešitelja, pomen njegov za dušno življenje trpinovo, vso srečo, ki izvira iz nje, in vse razočaranje, ki ga prinaša bornim zemljakom, nam v živih barvah, v plastičnih oblikah in živahnih prizorih predstavlja Cankar v svojem junaku Marku potepuhu. Marko postane potepuh, ne radi vina, ki ga rad pije, ne radi plesa in harmonike, marveč radi svoje vroče, nestalne krvi, ki sploh dela iz ljudi popotnike, sanjave pesnike in prikazni, podvržene hipnim vtiskom. A vso srečo uživamo le v kratkih hipih; kdor premišljuje, kaj bo potem, ta ne uživa, njegova sreča vsaj ni popolna. Zato pa je tak človek, ki je sposoben za brezmiselno uživanje, za absolutno srečo, tudi najnesrečnejši človek, če ga ne osrečuje vsaj silno hrepenenje po sreči. In Marko — nositelj neodoljivega hrepenenja narodovega po sreči — je tak človek. Zato je Marko tudi umetniška duša v najprvotnejšem pomenu besede. Žaloval je po očetu sedem dni, potem pa se je vzdramil, češ: „Saj nisem bolnik, ne hudodelec!" (1) Napravil je sedmino, slavno in veselo sedmino, in tako se je začelo z vinom, harmoniko in kvartami. Storil je svojo dolžnost še oderuh, in Marko je stal na cesti — popotnik, potepuh. In šele sedaj se je zavedel, da je prej užival, držeč križem roke, in sedaj je spoznal, da je zapravil to belo hišico na holmu, črni skrivnostni gozd in to sopeče polje, ki je vse govorilo, vse živelo. Razumel je govor narave in po-

lastila se ga je živa želja po nečem lepem, svetlem, velikem. Pozneje je zvedel, da je to sreča. Sreče pa ni brez ljubezni, zato so nesrečni ti kmetje s prstenimi, starikavimi obrazi, ki obdelujoč zemljo ne vedo, da je ona njih mati-rediteljica, marveč kolnejo grudo, ki vanjo sejejo skopo seme. Pa baš v tej sredi zve Marko, da je sreča, da mora biti, kajti vladal je kralj Matjaž in bo zopet vladal. In iz njih topih oči gori vera v kralja Matjaža, šli bi mu naproti tja v deveto deželo, zato mladi Marko ne more ostati v teh tesnih mejah, na grudi, ki je ne ljubi, zato popotuje. In ko spi pod tujim kozolcem, se priklati neznan popotnik — potepuh in mu pravi o srečnih Matjaževih časih, ki pa so bili goljufivi, ki so rodili suženstvo. Trpka je povest o Ali paši, in Marko sliši, da ni sam zamatjaževal svoje dediščine. Pa Ali paša je bil Markov ujec, vanj je stavil mnogo zaupanja, in sedaj mu je tuji potepuh pokvaril vse nade. Pa da bi bilo kaj koristilo sužnjem strastno maščevanje, ko niso znali sami sebi gospodariti, marveč so pijani obležali po blatu, da so jih biriči kakor snope pobrali in povezali. In če ljubezni ni, kaj pomagajo vroče prošnje tete Agate, da bi Marko ostal pri njej. Da, zredil se je in odebelil, pa dobro se mu je godilo pri njej, a kaj pomaga, ko žive tu sami stari ljudje, ko je vse pusto in plesnobno; saj so ji ušli v svet celo lastni sinovi, brhki fantje, tja v obljubljeno deželo, kjer sedaj stradajo ali drobtine pobirajo, padajoče od bogatih miz. A ni ljubezni v prsih, zato zastonj vse prošnje tete Agate, ljube hraniteljice zemlje; Marko je ne razume. In kakor čudo se mu zdi, ko roma, gode in poje dobrim ljudem po svetu, in pride do koče na holmu, pred katero stoji starec, željno zroč na rodovitno polje, „ki se je bahalo v dolini pod svetlim solncem, kakor dekle ob prazniku" (67). In ves ginjen pripoveduje mlademu potniku. „Tam je polje, glej, kakor da bi čakalo mene, moje roke pa ne morejo več. Moji sinovi so tam, glej jih, in moji vnuki; veselo prepevajo in pot jim teče po obrazu. O, kdaj že ni bilo sladkega potu na mojem obrazu! Samotno je življenje, samotno brez dela . . . Hudo je tako življenje, življenje brez življenja. In tam doli se sveti moje lepo, bahato polje; nič se ni postaralo, še zmerom je kakor nevesta". (68) In pozneje je zrl Marko s klanca in videl, kako je šel stoletni starec doli na polje, se zgrudil na brazdo, objel zemljo in jo božal po mehkih licih, „svojo mlado nevesto", in kakor se je bil zgrudil, ni več vstal. Marko pa je ob tem čudesnem prizoru pripognil koleno kakor ob povzdigovanju: Tam je bila ljubezen, tu le hrepenenje in še to je ginilo pod vtiskom velikega prizora. Marko potepuh pa je jel tožiti svoje srce, ki ga je vodilo za nos vso lepo mladost in ga pustilo na cedilu ob usodnem hipu. In jokaje se je zgrudil na zemljo in je ihteč zaspal. V sanjah, živih sanjah pa je šel naravnost h kralju Matjažu, ki je spal v votlini, sam Bog mu je pokazal pot. Našel je jamo, našel vojake stražnike in veliko-vojsko, a vse je bilo mrtvo, okamenelo, na najprisrčnejše prošnje ni dobil nikakega odgovora. In sam kralj — sloneč ob kameniti mizi, je bil okamenel kakor oba oprodi poleg njega in se ni ganil. Pa še ni hotelo ostaviti upanja srce, ker bi bilo pregrozno, izgubilo bi poslednjo oporo in bi se razsulo v nič. A kralju Matjažu je sedel na rami črn vran, istotako okamenel, in sedaj je spoznal Marko, da je Matjaž umrl, zgrudil se je na kolena in zavpil: „Ljudje božji, umrite: umrl je kralj Matjaž!" (75) Marka je zbudila iz težkih sanj stara ciganka in ga peljala v cigansko šatorišče sredi gozda. Tam so bili trije cigani-godci in mlada, krasna črnooka ciganka. Ko jo je ugledal mladi Marko, mu je zaplalo srce, doslej neobčutjivo srce, v vroči ljubezni, in ko je Marko igral, je govorila njegova duša in narava in ljudje — cigani so priznali, da še ni bilo takega godca na zemlji. Ni sreče brez ljubezni, a

ljubezen sama ne zadostuje, ker ona je tudi le hrepenenje — treba je imeti, uživati. In ko je pristopila mlada ciganka k Marku in mu pobožala lice, tedaj je spoznal, da ni treba, da bi bil umrl kralj Matjaž, spoznal je: „Neumrljiv je, ker je neumrljivo moje srce in ker je neumrljiva lepota tvojih oči" (78). Mladi Marko je postal iz potepuha cigan, ker njegovo srce ni našlo poti nazaj k majki-hraniteljici zemlje, a njegova prečudna pesem „o zveličalni ljubezni" je pričala, da je ta večni popotnik srečen, ker je gorelo njegovo srce ljubezni, ki je uživala. In naša povest se res končuje kakor kaka narodna pravljica: „Marko se je poročil z lepo cigansko devojko in je napravil imenitno svatbo. Peli so in peli in plesali in so bili veseli do konca dni". (78)

Dr. Iv. Merhar.

Iz borbe med ilirsko in madžarofilsko stranko leta 1848/49. Napisal dr. Fran Ilešič. Ponatisek iz „Časopisa za zgodovino in narodopisje". Maribor, 1906. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. Ta 40 strani obsegajoča brošurica, ki se odlikuje po velezanimivi vsebini, se dobiva po 40 h pri založniku L. Schwentnerju.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja „Zgodovinsko društvo" v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. 3. in 4. snopič. S tem je zaključen II. letnik tega važnega časopisa. Kaj več o tem letniku izpregovorimo v kratkem.

Grof Monte Cristo. Roman. Napisal Aleksander Dumas. Poslovenil I. H—n. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna". A. Gabršček. Gorica 1906. I. del tega slovitega romana je izšel kot VII. zvezek „Svetovne knjižnice" in stane 4 K, po pošti 30 h več. Knjiga obsega 684 strani velike osmerke in ji je cena torej jako nizka. O romanu in njegovem prevodu izpregovorimo kaj več, ko prejmemo tudi zvršetek.

Anton Aškerc, poeta słowieński. Sylweta jubilenszowa (1856—1906). Napisal Tad. Stan. Grabowski. Kraków. G. Gebethner i spółka. 1906. Ta brošura, na katere čelu se nahaja pesnikova slika prva, ki nam je prišla pred oči — je na eni strani vesel dokaz za to, da so se začeli Poljaki v novejšem času živo zanimati za nas Slovence, na drugi strani pa isto tako dokaz, da je slava našega pesnika tudi med Poljake prodrla in da ga zdaj pač ni več mesta med Slovani, kjer bi se ne imenovalo s častjo Aškerčevo ime. O tej študiji izpregovorimo kaj več v eni prihodnjih števil.

Vladimir Nazor: Krvava košulja. (Uspomene iz doline Raše.) Pula 1905. Izdal Josip Krmpotić. (Pula, Piazza Carli 1.) 56 str. male 8°.

Krvava košulja — krvava srajca? Ta čudni naslov nas tem bolj ostraši, ker vidimo na naslovnem listu naslikano, kako vihra v temni noči na suhem drevesu — rdeča srajca! — A ko prečitamo knjižico, nam je žal, da ji je izbral pisatelj tako kričeč naslov; kajti vsebina je dobra. Obsega namreč deset epskih pesmi, napol pripovedek, napol zgodovinski utemeljenih (vir je tudi Valvasor); vse so vzete iz časa tlačanstva in žigosajo njegove grozovitosti. Vsaki pesmi je pridejan kratek stvaren in res dobro došel komentar.

Zadnja izmed desetorice pesmi je „Krvava košulja", po kateri je zbirka naslovljena; iz njenega komentarja posnemamo tole: „Josip Ferdinand Brigido (l. 1816 do 1840), edini sin grofa Pavla, vlastelina lupoglavskega, je padel v dvoboju na Dunaju. Pripoveduje se, da je njegova žena, baronica Karolina Wackelberg-Landau, čuvala na lupoglavskem dvoru krvavo srajco svojega moža", držeč se običaja, da se hrani srajca ubitega tako dolgo, dokler ni maščevan. — Okoli l. 1848. pa je preminil rod grofov Brigidov in „novo nasta doba... grof je pao, a kmet se podiže".

Take pesmi bi tudi v slovenščini radi čitali. *Dr. Jos. Tominšek.*

Radić Stjepan: Savremena (Sodobna) Evropa. Karakteristika evropskih država i naroda. (Izdala za leto 1905. „Matica Hrvatska", 416 str.). — Veliko delo, veliko po obsegu, veliko po vsebini in smotru, in velepomembno v primeri z običajnim značajem in izvorom naše naobrazbe, ki je skoro vsa pod sugestijo nemštva. Stjepan Radić, urednik smotre „Hrvatska misao", znan bojevnik zoper Khuena in khuenovštino, je svoje študije dovršil v Zagrebu, Pragi, na „politični šoli" v Parizu in Rusiji in pozna v istini vso Evropo, govori dakako tudi francoski, češki in ruski. Glavni viri za to delo so mu bila francoska dela, za njimi ruski in češki spisi; baš radi tega je njegovo delo znamenito za nas, ki drugače v takih stvareh mislimo in pišemo za Nemci. — Natančnejša ocena takega dela bi zahtevala trud, sličen trudu, ki ga je pisatelj položil vanje. Tu naj navedemo samo v glavnih potezah vsebino. Knjiga razpada v dva dela: v prvem razpravlja o „Pojmu Evrope in njenih elementih" (pogled na grško, rimsko in srednjeveško Evropo; nove evropske države: Francoska, Španjolska, Nizozemska in Švicarska, Turška, Švedska in Poljska, Pruska in Avstrija, Rusija, Hrvatska, Češka in Ogrska, Romunska, Srbija in Bolgarska; novi narodi; novi narodi v javnem življenju), v drugem delu o „Štirih področjih evropske kulture" (slovansko področje **moralne** evropske kulture; anglosasko področje evropske **materijalne** kulture; germansko področje evropske **intelektualne** kulture; romansko področje evropske **umetniške** kulture). — Konec knjige označuje svetovno znamenovanje Francoske po Micheletu ter izzavanja v teh-le njegovih mesijanskih besedah: „Kristjan je veroval, da je Bog zišel iz nebes, postal človek in da bode prej ali slej ves svet ujedinil v bratski ljubavi. To se ni obistinilo, ali se bo obistinilo po našem prizadevanju. — Domovina, edino moja domovina more spasiti svet." *Dr. Fr. Ilešič.*

Nekrásov Nikolaj Aleksijevič: Komu je dobro v Rusiji? („Slavenska knjižnica" Matice Hrvatske za leto 1905., 158 strani). — Znani hrvatski pesnik, prevajatelj in političar A. Harambašić je prevedel to delo ruskega pesnika Nekrásova (1821—1877, 27. decembra po st. k.), in sicer v tako lahkem jeziku, da bo prevod dobro došel tudi širšim slojem slovenskim. Pa je pesnitev tudi vredna, da se seznanimo ž njo; saj nam v njej sin ruskega naroda v plastično preprostih slikah riše vse življenje svojega ljudstva, pa ne z gnevom in jezo, marveč lepo mirno, kakor da bi nas ob čaju in gorki peči hotel zabavati z anekdotami. Muza mu je baš dobro razpoložena in smejemo se njenemu humorju, kolikor nam prikazovana dejstva sama ne resne obraza; proti koncu seve se izpreminja komedija v tragedijo, samo da se poraja že tudi junak, ki utegne preprečiti katastrofo. — Šli so seljaki po svojem poslu, a na poti so se sprli o vprašanju, komu je dobro v Rusiji; prepirali so se do večera in med tem, izgrešivši svoj smoter, prišli 30 vrst daleč. Sklenili so, da prenoče v gozdu; tam so se dalje prepirali, tako da so se vzbunile gozdne živali. Osvestili so se šele, ko so se pošteno natolkli; nato so našli čarobno mizico, ki vse da, ter ob njej zaključili, da ne gredo prej domov, dokler ne rešijo onega vprašanja. Srečali so popa ter ga vprašali, a ta jim je dopovedal, da on nima ne mira, ne bogastva na časti. Prišli so na kmetski sejem: kmetje so bili na trgu vsi brez kap (ostavili so jih bili kar po nebrojnih šatorih gostilniških); kramarji in komedijaši so jim kvarili okus, vse je bilo pijano. Naši potniki so šli dalje, iščoč srečnikov; vabili so jih k sebi s pijačo in oglasilo se jih je mnogo, a bili so lažisrečniki; vprašali so tudi vlastelina; ta je bil posebno vesei svojega „rodoslovnega debla" in pa „staroruskega reda", po katerem je bil le plemič gospod, a zadonel je mrtvaški zvon — plemstvu, in mužik je bil osvobojen. — Čudno smešno vlogo

je igral „zadnji“ vlastelin, ki ga je zadela kap, ko je čul o novem redu, kmetje pa so bili že tako okosteneli v suženjstvu, da niso razumeli svobode. — Potniki so hoteli vprašati tudi žene, a seljakinja jim je pripovedovala vso tragedijo svojega ženskega trpljenja, naglašajoč pri tem suženjsko pasivnost svojih moških sonarodnikov in nasilnost nemških podjetnikov, ter končno rekla, naj sreče ne iščejo pri ženskah, zakaj ključi do njih sreče so izgubljeni. — Bila je v Glupovem pod staro vrbo gostija; tam so tudi bili naši potniki in so čuli razne pesmi in pripovedke; ruski narod sluša romarje in bogomolce, niti delo in briga, niti krčma mu ni omejila bistrega vida; dobra njiva je duša ruskega naroda; oj, sejač, oj, pridi! Ko sta se diakona Grigorij in Savelij ob zori vračala z gostije, se je razlegala ob Volgi njuna pesem:

Neka (naj) je iskren,
dobar i pošten
život nam taj!
Nema li lienosti
i pokvarenosti,
nije l' to raj?

Nad Rusijo se čuje angelska pesem milosrdja (usmiljenosti) do vseh potlačenih. Da so le čuli to pesem Grigorijevi seljaki-potniki?!

Iz vseobče moralne anarhije ne reši carski ukaz, nego notranje prerojenje, notranje vstajenje. V tem zmislu je pesnik pričujoče humoristične satire pesnik „biednik i potištenih, a naročito pjesnik ruskoga seljačkog puka.“ — Pesmotvor obiluje krasnih misli in pregovornih verzov. *Dr. Fran Ilešič.*

Metaforski izrazi ali metafore in primere v jeziku Gorenjelužiških Srbov. Med ljudstvom nabral in sestavil Jan Radyserb-Wjela. Izdal in založil dr. Ernst Muka. Budyšin 1905. 98 str., 2·25 M (Metaforiske Hrona abo Přenoški a Přirunanki w rěči Hornjołužiskich Serbow). — O vsebini naj svedočijo ti-le primeri: Ti pesmička! (ljubkujé). Ti materno očesce! Ti moja dušica! — Solnce roso popije. — Morje preplavati, a v mali rečici utoniti. — Bela ko smrt. Bela ko sneg. Črna ko kavka. Grob ko ogrski gospod. Jedrnato ko biblijska beseda. Jedrnato ko žito iz dola. Jasno ko beli dan. — Moder, kakor da bi k Sirahu v šolo hodil. Velik, da v dolu črez goro vidi. — Mačeha ko majka. Mati ko zlata babica. Možak ko Goliat. Globina, da bi se povodni mož bal v njo. — Pajčevino zmesti, a pajka pustiti. — Dvojno pivo v enem sodčku imeti. — Ovco na volka ščuvati. — Imeti na čelu mrak. — Spi trdno, da bi sodni dan prespal itd. Tu se nam torej razkriva del poezije lužiško-srbskega naroda oziroma njegovega jezika. Slovenec, ki bi čul tam gori ob Budišinu ali dalje proti Berlinu besede: „Jasno ko beli dan,“ bi se počutil med svojimi. Dandanašnji meri ves jezikovni pouk bolj na vsebino jezika nego na golo obliko in s tega stališča se mora reči, da je knjiga tudi popolnoma v okviru modernih pedag. teženj. Ljubitelj poezije, jezikoslovec in pedagog čitajo taka dela z istim pridom: jezik sam tu pesni in uči. Kako pesni in uči naš slovenski jezik, tega nam še ne kaže nobena slična slovenska knjiga, a pričujoče naznanilo Wjela-Mukovega spisa naj bode novo bodrilo pripravam, ki se tudi pri nas že vrše v tem oziru. — Meseca aprila pride iz saskega Freiberga, kjer deluje, prof. Muka sam na naš slovanski jug in poseti tudi Ljubljano, ki bo vesela tako odličnega gosta.

Dr. Fr. Ilešič.

Univerza v Sofiji. Po zgledu ruskih vseučilišč, ki izdajejo svoje „učene zapiske“, je izdala tudi na novo ustrojena sofijska univerza (za l. 1904/05) svoj „Годишник“ (Annuaire de l' université de Sophia“, 288 str.). Želi ga zamenjavati tudi z „Ljublj. Zvonom“. *F. I.*

Gledišče

Slovensko gledišče. *A.* Drama. Etbin Kristanova izvirna drama v štirih dejanjih „Ljubislava“, ki smo jo prvič videli na našem odru dne 8. marca in ki se je ponavljala 10. marca, je resno, lepo delo nadarjenega pisatelja, ki spominja malce na klasične dramske vzore, ali če hočemo biti popolnoma konkretni, na „Devico Orleansko“. Navzlic temu pa sta si Jeanne d' Arc in Ljubislava različni kot dan in noč! Ivana bodri in podžiga k delovanju, ona se postavi sama na čelo vojnim trumam in jih vodi v boj, Ljubislava se vrže med nasprotnike, ko se hočejo spopasti, ona miri samo in oznanja ljubezen. Kdor razume bistvo drame, vidi, da si je Schiller izvolil pravo, Etbin Kristan nepravo. Vsa Kristanova drama trpi za nedostatnostjo dejanja; oseb vidimo na odru dosti, a večina teh oseb ne ve, kaj hoče, ne ve, čemu jih je pisatelj pozval na prizornico. In še tiste, ki imajo nekaj vloge, so preveč pasivne . . .

Karakterizacija oseb ni baš slaba. Največjo skrb je obračal pisatelj na glavno junakinjo v drami, kar je gotovo prav. In meni se ne zdi, da bi se bil Ljubislavin značaj pisatelju tako ponesrečil, kakor mislijo nekateri, nasprotno, meni se vidi, da se razvija psihološko še dokaj resnično. Pokazati nam nervozno, histerično žensko, to se je pisatelju gotovo prav dobro posrečilo, in kakor hitro doznamo, da imamo opraviti z nenormalnim bitjem, nam mora biti umevno vse tisto, kar bi se nam zdelo sicer morda neumevno. Taki so pač nervozni ljudje: hitro vzplamte, hitro izpreminjajo svoje nazore in marsikaj učinijo, česar ne bi storil navaden človek. Tudi Jeanne d' Arc ne bi bila šla v boj, če bi bila normalna! Da se kaže pri Ivani abnormalnost v izredni podjetnosti, v bojevitosti, pri Ljubislavi nasprotno v preveliki krotkosti in resignaciji — to je stvar pisateljeva, oboje pa je psihološko utemeljeno.

Ne vem, če se je g. Kristan tega zavedal. Pogodil je vsekakor pravo!

Kaj drugega je seveda, če se vprašamo, so li bile v tistih časih med zdravim prirodnim narodom možne take ženske, kakršna je Ljubislava. Meni vsaj se zdi ta Ljubislava kot nekak anahronizem!

Da ima dramski pisatelj težko nalogo s tako nenormalno osebo v ospredju, je jasno. Ljuboslava je danes vneta za Kristov vzvišeni nauk, drugi dan je zopet lahko poganka! Pod hipnim vtiskom ji prešine kaj srce, prešine možgane in zopet je druga. Tudi pri Ivani se menjujeta velika samozavest in obup. Zato morata pa obe umreti o pravem času. S tega stališča je smrt Ljuboslavina popolnoma logična. Toda sicer je slabo motivirana kakor tudi še marsikaj drugega v drami! Če se pisatelj že ni hotel ali ni mogel držati načela tragične krivde, bi bil moral napraviti vsaj zunanji proces Ljuboslavine smrti nekoliko bolj verjeten. Da Gottwalde nenadoma tako zdivja, se mora zdeti vsakemu čudno. Pa tudi tehniške hibe, ki jih je v drami več, se kažejo baš ob Ljubislavini smrti posebno očitno! Da more Gottwalde Ljuboslavo spričo njenih ljudi, spričo njenega oboževatelja Milorada umoriti, je samo na ta način mogoče, da kažejo ti ljudje napram dogodkom, ki se vrše v njih bližini, res toliko brezbrižnost, kolikor so je kazali naši igralci ob tistem prizoru. Gospod Nučič (Milorad) je čutil ta tehnični pogrešek tako zelo, da se je zasukal docela naokoli ter zrl v popolnoma nasprotno stran, nego bi bil po vsej situaciji moral . . . No, ta hiba bi se dala popraviti!

Pisatelj kaže v igri vseskozi strogo umetniško objektivnost, ki je sama na sebi gotovo pohvale vredna, ki pa človeka, kateremu še ni zamrl popolnoma narodnostni čut, spričo snovi, ki jo obdeluje pisatelj, skoro boli . . . Konec drame vidimo, kako se začenja boj med dvema sovražnima plemenoma. Po našem mnenju ne bi smela dati za ta boj povoda ženska, in bodisi ta povod samo zunanji. Vso drugo potrebo čutimo mi potomci tisočletnih tlačanov ob misli na oni narodni boj, ki se je tistikrat pričel in ki se nadaljuje še dandanašnji. V tem boju je nagrmadene toliko pristne tragike, da se zdi neumevno, kako se je je mogel pisatelj dotekniti tako rahlo. Seveda, kot vodja socijalnih demokratov gosp. Kristan ni mogel zavzeti drugega stališča! . . . Vsak po svoje pač!

Opozoriti sem hotel s temi opazkami samo na to, da je poleg Kristanove „Ljuboslave" še vedno mesta tudi za drugo dramo izza onega časa naše žalostne povestnice . . .

„Ljuboslava" je pisana v verzih, lepih, blagoglasnih verzih. Etbin Kristan je s tem delom pokazal, da ima jezik v oblasti. Marsikaj v drami je povedano z umetniško precijoznostjo in zares pesniškim poletom. Navzlic temu, da drama radi navedenih hib na odru ni mogla posebno uspeti, ji gre med dramatičnimi proizvodi naše literature častno mesto! . . .

Dve lepi noviteti sta se uprizorili dne 16. marca, in sicer: „Venus victrix", komedija v enem dejanju, spisal M. Begovič, in „Tuji kruh", drama v dveh dejanjih, ruski spisal Ivan S. Turgenjev. Med novitetami nam je omeniti tudi še burke v treh dejanjih „Luce in Lipe", nemški spisal Karl Kraatz, ki so jo igrali dne 27. februarja in 6. marca. Reprize pa smo imeli ob koncu sezone sledeče: dne 24. februarja se je ponovila „Lukrecija Borgia, dne 4. marca popoldne so igrali tretjič „Malega lorda", 10. marca popoldne pa je bil še enkrat na vrsti Finžgarjev „Divji lovec", dočim se je zvečer tega dne uprizorila prvič v sezoni „Madame Sans-Gêne, v kateri je naslovno vlogo igrala slovenskemu občinstvu že znana odlična hrvaška umetnica Ljerka pl. Šramova.

Na korist dramskemu osebju sta bili dne 1. aprila dve predstavi. Popoldne so igrali še enkrat burko „Luce in Lipe", zvečer „Lepo Lido".

B. Operne predstave. Dve muzikalni noviteti smo učakali še ob koncu sezone. V prvi vrsti nam je omeniti „Toske", velike opere v treh dejanjih, po drami Victoriena Sardoua spisala J. Illica in G. Gicosa, uglasbil Giacomo Puccini. Prvič se je pela ta opera ob častnem večeru naše velepriljubljene primadone Marije Skalove, t. j. dne 22. marca, drugič ob častnem večeru našega izbornega baritonista Jana Ouřednika, dne 24. marca, in ponavljala se še dne 27. in 30. marca.

O glasbeni vrednosti te opere prinese naš list prihodnjič veščaško oceno. Na tem mestu naj omenimo le, da se nam ne zdi posebno srečna misel, uglasbiti dramo, kakršna je „Toska". Kaj je treba še inštrumentalnega poudarka ondi, kjer že dejanje samo na sebi tako pretresa živce! —

Slovensko gledišče je bilo v pretekli sezoni približno na isti višini kot prejšnja leta. Želimo iskreno, da bi prihodnje leto napredovalo! Intendanca našega gledišča bo morala vsekakor pravočasno vpoštevati dejstvo, da dobe prihodnje leto tudi Nemci zopet svojo opero. Treba bode torej tekmovati in ugled našega gledišča zahteva, da se v tem tekmovanju izkažemo! V drami so itak Nemci pred nami! —

Dr. Fr. Zbašnik.

Med revijami

Savremenik. Ljetopis društva hrvatskih književnika. — Celoletna naročnina K 14.— (pošilja se knjigotržcu Gj. Trpincu v Zagrebu), urednik prof dr. Gj. Šurmin; posamezni zvezki po K 1·50.

Mi, ki zasledujemo razvoj hrvaške književnosti po možnosti prav tako kakor razvoj domače, smo, odkar je legel „Vienac" v grob in odkar je izginila še „Nada", bridko pogrešali kakega lista, ki bi nas točno in avtentno ter s pristno sodbo poučeval o hrvaškem knjištvu. Zbirati smo si morali podatke iz malenih drobtinic, a sodbo smo si, ker „Prosvjeta" v tem oziru ne more opravljati vsega, ustvarjali redovito sami. Zadnje je sicer naša dolžnost, a vendar bi v svoji težnji za pravim spoznanjem kaj radi slušali besede domačinov, dosledno motrečih domače slovstveno gibanje. Ker se tudi pri Srbih le v izjemnih slučajih točneje poroča o hrvaških knjigah, smo — in to nas navdaja z nekakim ponosom — iskali in našli informacij še najprej v naših treh domačih slovstvenih listih. (Prim. Hranilović, „Osvit na hrvatsku beletristiku od god. 1900" v „Hrvatskem Kolu", izdala Matica Hrvatska za leto 1905., na str. 371.—372.)

Odslej bo to bolje. „Savremenik" je list, ki ga je tako nujno treba, kakor ne vem za kak drugi namen pri nas na jugu; on hoče namreč biti „književni list" v pravem pomenu in najprej — to, pa tudi, kolikor mogoče, „ogledalo kulturnega življenja" sploh. To list obljublja in to bo ta list tudi vsekakor izpolnjeval, dokler mu stoji na čelu sedanji urednik in duša njegova, vseuč. prof. dr. Gjuro Šurmin. Njegovo ime jamči za resno delo in nas obvaruje skeptičnosti, s katero smo motrili v drugi polovici preteklega leta in že od nekdaj razne poskuse z listi, ki jih je spočela in, še preden so bili godni, porodila kaka trenotna navdušenost ali — spekulacija. „Savremenik" je na prvi pogled resen list, ki ve, kaj hoče, ki ne obeta preveč, dasi ima očitno v vsakem oziru solidno podlago in krepko zaslombo.

List se ne boji, dotekniti se skelečih ran; program se začenja s priznanjem: „U hrvatskoj je javnosti bilo dosta tužbe, što nemamo nijednoga književnoga lista", in to je žalostno izpričevalo za narodno moč, „znak neuredjena života". „Savremenik" hoče postati toli pogrešani voditelj naroda v slovstvenih stvareh, in to z odkrito besedo, naj se tudi pojavi odpor. Že ta izjava nas veseli; še bolj pa naslednja, ki je pri uredniku znanstveniku sicer sama umevna, ki jo je pa spričo raznih dejstev treba posebej poudariti: „Iskrenost i slobodni književni ukus ne će nas nikad ni s kakvim razlozima zavesti na put, koji bi se samo vanjskim svojim pravcama mogao činiti kao da je opravdan. U našem će nas poslovanju voditi uvijek samo jedna misao: slobodno razvijanje i slobodni rad bez ikakovih drugih obveza — jer bez slobode ne može da bude pravoga napretka nikdje, pa ni u književnosti."

V podrobnostih obeča revija v prvi vrsti poljudne članke, a takisto bo posvečena lepi književnosti; prinašala pa bo tudi društvene vesti o „Društvu hrvatskih književnikov" itd. —

Prvi zvezek (5 pol v 4°) res izpolnjuje, kar je bilo obljubljeno. Vsebina je zelo pestra: Na prvem mestu je odlomek iz romana „Za materinsku riječ" Šandora Ksavera Gjalskega, ki ima v kratkem iziti. Roman je vzet iz dogodkov l. 1848.;

kar se da iz pričujočega odlomka „Ples u narodnom domu“ posneti, bo navdajal z mirnim oduševljenjem, a preveč bo lepih besed, da bi zbujal čuvstva z elementarno silo, dasi bi to bilo po snovi morda mogoče. Zanimiv bo vsekakor; načelno pa je pripomniti: priobčevanje takih odlomkov iz ne še objavljenih del je zdaj res precej običajno v revijah, a vsaj meni ne ugaja, ker je preveč reklamno. — Mutatis mutandis velja to i o odlomku „Naše tugovanje“ (iz knjige „Liječnikovi zapisci“ dr. F. D. Marušića). — Urednik sam je objavil lepo študijo „U spomen fra Grga Martića“. M. Begovićevi „Dvorovi mog života“ so zgledi visoke lirike. B. Livadić je spisal s finim čutom nekake silhuete o Venceslavu Novaku, ki ga tudi pri nas dobro poznamo. K. Horvat piše o duhovnih pesmih o. B. Kašića in R. Horvat je podal zaslužen pregled hrvaške historiografije od leta 1900. do leta 1904. — V živo pisanem članku M. Spicerja „Umetnost i stidljivost“ leži cel program za beletristiko; pisatelj se ostro obrača proti cenzuri in kaže na zgledih, v kakšna protislovja je že zapeljala svoje zastopnike v raznih krajih; med drugim pravi tudi (stran 32.): „Komu će se carstvo Erosa prvi put očitovati iz remek djela velikih pjesnika, taj će u vlastitim grudima nositi najjači štit proti vsakomu sramotnomu činu. Da će ova tvrdnja mnogima glasiti paradoksna, moguće je samo pod strahovladom pruderije, ove najgore neprijateljice svakog istinog ćudoredja. Rijetko je kad još obligatnom svojom pratnjom, licemjerstvom i podmuklošću tako veselo bujila, kao dan danas . . . Smokvin list joj je odurni štit.“ V. Lozovina razpravlja o „Janu Sobieskem“, pesmi italijanskoga pesnika Vincencija da Filicaia; pesem sama nas malo zanima, a z veseljem se damo poučiti o italijanskih pesnikih v XVII. stoletju, ki so uganjali prav take kakor novodobni dekadenti. — Napol članek, napol utrinki v slogu Funtkovih „Luči“ so „Solo-varijacije“ A. S. Matoša, s satiričnim uvodom („već ta glupost: posvetiti se književnosti, pa još, hrvatskoj!“) — Nadalje so v list umeščeni trije samostalni pripovedni spisi, vsi krepki in drzno zdravo realistni, vsi pisani s tako plastično in slikovito preprostostjo in nevsiljivostjo, da res ne vem, kateremu bi dal prednost: ali naši Zofki Kveder-Jelovškovi („Crna noć“), ali M. Lisičarju („Život i ljudi“) ali J. Kosarju („Miloš i Srebrna“). — V oddelku „Književnost“ se med drugim ocenjajo: A. Petrović „Studije i portreti“ (oceno te knjige prinese tudi „Zvon“!), Brücknerjeva „Geschichte der russischen Literatur“ in z nekaj vrsticami A. Medvedove „Poezije“. — V „Bilješkah“ so male vesti in na koncu zvezka se poroča o „Društvu hrvaških književnikov“, o Matici Hrvatski, pri kateri je nastala nekaka notranja kriza itd.

Možno mi je se ozirati tudi še na 2. zvezek. Ta podkrepljuje sodbo, ki smo jo izrekli zgoraj; temeljitost, resnost, neprikrita — pa bodi tudi trpka in morda ne čisto resnična — sodba o vsem, o čemer se govori, to označuje ta zvezek še izraziteje kakor prvega. Začrtava se v tem zvezku tudi odločneje značaj „Savremenika“ kot splošne revije; kajti člankom je odmerjenega, kakor je obetano v napovedi, največ prostora ter očitno se kaže, da bo ta smotra iskala in vzela zanimivosti, kjer jih dobi, ne omejujoč se le na Slovanstvo. To je pri današnji vseobčnosti prosvetnih teženj prav; kakor čitamo radi lep essay Branka Vodnika o Markoviću, tako smo hvaležni Iv. Krnicu, da nas pouči o velikem sodobnem angleškem pesniku, kritiku itd., o Bernardu Shawu. — Obširen in za nas posebno zanimiv je majhno tiskani „Pregled“, ki prinaša ocene. S sodbo, ki smo jo izrazili zgoraj o hrvaškem ocenjevalstvu, soglaša popolnoma, kar piše „Savremenik“ na strani 146., kjer se zaključuje sumarni pregled „Hrvatske knjige u 1905. godini“: „moglo bi se još spomenuti, da je kritika svu tu produkciju slabo pratila. Književni listovi ili

su bili nepotpuni i jednostavni ili kratkotrajni, svakako nesustavni". (Slično se izraža tudi Dežmanin v svojem poročilu „O stanju današnje hrvatske književnosti", na str. 13. „Izveštajev" o sestanku jugoslovanskih književnikov in časnikarjev dne 6., 7. in 8. novembra v Belgradu). — Seveda je zdaj „Savremenikova" dolžnost, da zamaši vrzel, ki jo tako očitno graja in konstatuje. V tem oziru se doslej seveda še ne da izreči končna sodba o njem; važno za nas pa bo gotovo, da „Savr." očitno namerava poročati, kakorkoli, tudi o slovenskih knjigah (v 2. štev. o Aškerčevih „Mučenikih" in o Vošnjakovem „Na razsvitu"). — Značaj splošne revije se kaže tudi v tem, da se ocenjajo knjige kakor W. Sombartova „Sozialismus und soziale Bewegung". — V „Bilješkah" se iznova govori o Matici Hrvatski kaj malo laskavo: ni naša naloga povpraševati po vzrokih in učinkih, a za zdaj si hočemo le zapomniti uničujočo sodbo o najnovejšem podjetju Matice Hrvatske, o izdaji nove, ilustrovane in sploh razkošno opremljene publikacije, o „Hrv. Kolu", od katerega se je toliko pričakovalo; „Savr." namreč pravi suho in kratko (str. 157.): „Prva knjiga Hrvatskog Kola — veoma je slaba!" Sicer bomo o Kolu svoječasno poročali tudi mi.

Dostavek. Roman „Za materinsku riječ" je med tem že izšel v založbi Gj. Terpinca v Zagrebu (Cena 5 K). O tem sila obširnem romanu še izpregovorimo. — Tudi „Brankovo Kolo" je prineslo v letošnji 2. štev. (idd.) odlomek iz njega.

Dr. Jos. Tominšek.

Glas „Matice Hrvatske". To glasilo „Matice Hrvatske", ki izhaja po dvakrat na mesec in kateremu urednik je dr. Ante Radić, je bilo oživotvorjeno kot nekako protitežje proti „Savremeniku", o katerem govorimo v tem listu na drugem mestu. Kam se nagne skodelica, se bode še pokazalo. Ob razporu, ki ga opazujemo zdaj med hrvatskimi literati, nas tolaži izkušnja, da je imel doslej še vsak literarni boj dobre posledice. Ker velja pač kolikortoliko tudi v literarnih stvareh: „Da se resnica prav spozna, je treba čuti oba zvona" — priporočamo tudi ta list vsem onim, ki jim je pri srcu razvoj književnosti med najbližnjimi našimi brati. Cena listu je za člane „Matice Hrvatske" 3 K, za nečlane 4 K.

Bosanska Vila. Ta list „za zabavu, pouku i književnost", ki izhaja v Sarajevu po dvakrat na mesec, spada med najstarejše srbske liste; da mu teče zdaj že 21. leto, zasluži tem več poudarka, ker se srbsko-hrvaških listov marsikako leto porodi po več, a takih, ki doživе le nekaj mesecev. Bosanska Vila spominja po obliki in obsegu na Brankovo Kolo, a je manj beletristna nego Brankovo Kolo in zastopa tudi stanovske interese, posebno učiteljstvo, ki je listu glavna opora. — V tekočem letniku objavlja n. pr. 1. številka obširno resolucijo „Srbskega učiteljskega društva" na „veliki i upravni prosvjetni savjet"; tu se poteza učiteljstvo za svoj ugled in zahteva odpravo raznih uredb, ki so za učiteljstvo poniževalne ali celo sramotne. — „Listek" prinaša mnogo vesti, za nas zanimivih, ker prihajajo iz onega dela srbskega jezikovnega okrožja, ki nam je najmanj znan.

List stane na leto 8 K, jako nizka cena! Za dijake in učitelje s — podoficirji znižana cena 6 K; a kakor kaže poziv v omenjeni številki, se niti ta naročnina ne plačuje redno – svet je povsod enak! *Dr. Jos. Tominšek.*

Sarajevski „Pokret", smotra za narodnu prosvjetu i slavensku svijest, izlazi sad u novom sjajnom ruhu po nacrtu češkog slikara J. K. Janovskog i donosi u 4. broju ovaj vrlo bogati i zanimljivi sadržaj: Maksim Gorki. Študija Adolfa Makala. — Uzgoj i škola. Ljubav kod djece. Od R. Speyera-M. Borojevića. — Umjetnost u škole — narodnu umjetnost narodu! Od J. K. Janovskoga. — Borba proti pijanstvu ili antialkoholizam. Učitelji, prihvatimo spasonosni antialkoholizam! Od J. V. —

Higijena. Zdravi duh u zdravom tijelu! Od K. S. — Književni i umjetnički obzor. Beletristika. Znanost. Prikazujuća umjetnost. — Socijalnopolitički pregled. Domaći vjesnik. „Hrvatski Dnevnik". „Bosansko-Hercegovački Glasnik". Prosvjetna organizacija sarajevskih Čeha. Pouka uredništva. Gospodi oko sarajevske „Vrhbosne". — „Pokret" izlazi dvaput mjesečno. Godišnja je pretplata samo 5 K in šalje se: Upravi „Pokreta" u Sarajevu (Terezija 11). Svaki literarni prilog u „Pokretu" se dostojno nagragjuje. Rukopisi šalju se: Redakciji „Pokreta" u Sarajevo. — Oglase sprejema le od slovanskih tvrdek. V književnem pregledu naznanja in na kratko ocenjuje Minke Govekarjeve „Rusko moderno" in Regalijeve „Reliefe". *F. I.*

V **„Slovanskega Přehleda"** peti letošnji številki čitamo v posebnem članku urednika A. Černega natančen referat o Begovi brošuri „Slovensko-nemška meja na Štajerskem" (dodana je tudi mapa, konec v prihodnji številki). Za Aškerčevo petdesetletnico objavlja pesnik Jaroslav Vrchlický v češkem prevodu troje Aškerčevih pesmi, namreč „Brodnik", „Grešnik", „Hafiz in poulična mladež".

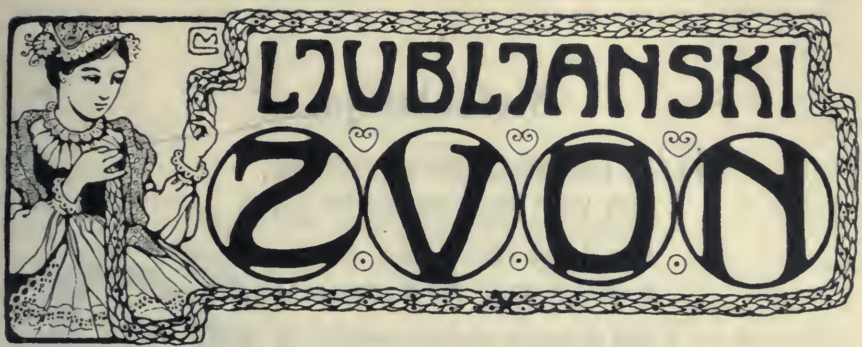
V šesti letošnji številki pa prinaša ta list obširen dopis Trinkov o Slovencih v Italiji, ki jasno slika tužni položaj tamošnjih naših rojakov. Ljudje (ital. Slovenci) ne razumejo slovenskih knjig, ker ne čujejo v šoli ne besede slovenske, zato jih polagajo v mir na polico, tudi če jih dobijo. Privatnih šol si ne morejo ustanoviti sami; avstrijski Slovenci imajo svoje skrbi in svoje boje; zato je njih ljubav do bratov v Italiji kvečjemu platonska. Drži se med ljudstvom edino molitvenik in katekizem; tu pomaga duhovniška razlaga v cerkvi; kjer ni slovenskega duhovnika, tam gine slovenska beseda. Posvetna inteligenca je vsa renegatska, ne samo brezbrižna za svoj narod, nego mu direktno protivna ter celo šunta vlado in časopisje proti delovanju duhovništva, češ, da buni ljudstvo z nevarno politiko. „Večna sramota temu nepoštenemu počenjanju, tej lakomnosti in sebičnosti" umetno nastalih Toskancev. *—č.*

Splošni pregled

Stritarju ob sedemdesetletnici. V pesnitev, ki jo priobčujemo v današnji številki pod tem naslovom, je vpleten tuintam kak Stritarjev verz. Da zaprečimo vsako krivo umevanje, opozarjamo, da se je zgodilo to vedoma in namenoma.

Jugoslovanska umetniška razstava v Sofiji. O priliki, ko odkrijejo Bolgari v Sofiji spomenik carju-osvoboditelju, se priredi ondi tudi razstava jugoslovanskih umetnikov. Kakor čujemo, se tudi slovenski umetniki resno pripravljajo za udeležbo pri tej razstavi. Prav tako!

Tiskovne hibe. V zadnji „Zvonovi" številki so na strani 184. v 5. vrsti odspodaj pomotoma izostale zadnje tri besede v stavku, tako da se ima konec tistega pravilno glasiti: „. . . kar pa bo bolj v prid njih popularnosti nego njih znanstvenosti". — V poročilu o gledišču na strani 188. pa je izostala v prvi vrsti besedica „malo", tako da je čitati: „Predpustni čas, sicer tako malo ugoden gledišču . . ."

Pridem k tebi . . .

Zatajiti hočem ponos svoj,
pozabiti hočem svoj stan,
v tihi noči, ko boš sladko snivala,
v deviški pridem tvoj stan.

Pokleknem ob posteljo tiho
in ti belo poljubim roko,
z besedami nežnimi, sladkimi
priznam ti ljubezen vso.

Klečeč ob tebi izplakam
vse veliko srčno gorje —
Posluša ti duša, posluša:
je sen, je resnica — ne ve.

Saj veš, da pred svetom ne morem,
saj veš, da pred svetom ne smem,
a v tihi ti noči na skrivnem
skrivnost vso veliko povem.

Skozi okno smehlja se luna,
v njenem žaru ti se smehljaš —
Posluša ti duša, posluša:
ni sen, resnica je, znaš . . .

Zatajiti hočem ponos svoj,
pozabiti hočem svoj stan,
v tihi noči, ko boš sladko snivala,
pridem k tebi in ti vso ljubav priznam . . .

Ksaver Meško.

Melanholija.

Med rožami, ki ne rastó pri nas,
sem videl polzasenčen, tih obraz.

Kot da ni vedel zame, jaz ne zanj,
a bilo je med nama polno sanj.

Kot mavrica nevidna vzpel se most
je med menoj in njo, da je skrivnost

lahko hodila med menoj in njo,
o, kot bridkost, s povešeno glavo.

In vrča njenega napoj je bil,
kot bi žerjavico mi v srce lil.

In spomnil sem se, da je davno ni,
da veter ji črez daljni grob šumi.

Oton Zupančič.

Veliki teden.

Mrtvaški mir, oltarji polpodrti.
Leseni križ leži na golih tleh,
pred njim pa mi, ki nas je zlomil greh,
klečimo vsi spokorni in potrti.

Nemirni strah neizogibne smrti
za nami hodi v teh molčečih dneh,
beži veselje in zamira smeh,
kot da bi stali grobi že odprti.

Takó se s tabo, Kriste, žalostimo.
A ko so dnevi žalosti za nami,
kdo še poljublja ti nogé krvave?

Svobodni spet, z veselimi rokami
pepel otresemo s ponosne glave
in kakor prej, takó te spet tajimo.

A. Gradnik.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

Človeštvo je vedno eno in isto! Ko je sedanji cesar leta 1883. obiskal Ljubljano, so „odklonjenci“ istotako živeli od odpadkov cesarske kuhinje. Dotični dvorni podobedniki so imeli svojo gostijo v zadnji sobici pri „Roži“, pristojbina, katero je vsak udeleženec plačal cesarskemu kuharju, pa je znašala pet goldinarjev. Vse to je bil uredil pokojni Zmagoslav Smole, tako da je tudi ta poznejša epizoda v neki dotiki z našo pripovestjo. Ako povemo golo resnico, da so se obedniki pri „Roži“ tudi uprli, ker so nekateri preveč zavitega hoteli odnesti, se temu pač nihče ne bode čudil!

A napotimo se zopet v dvorec, kjer so čakali povabljenci v cercle-sobi. Doslej smo čuli razgovore plebejcev, sedaj poslušajmo, kako so se razgovarjali višji stanovi. Okrog škofa Avguština se je zbralo nekaj plemenitašev in dostojanstvenikov. Ti niso govorili, ti so šepetali, a vzlic temu se je tudi šepetanje sukalo okrog ljubega bližnjega, kateremu se je čast glodala prav tako kakor v meščanskem krogu.

„Vaše zdravje,“ je izpregovoril predsednik „deželnih pravic“ baron Krust, „vaše zdravje, škofja milost, zadnje čase ni bilo najboljše? V svojo žalost sem to čul!“

„Božične praznike,“ je odgovoril škof, „me je protin nadlegoval, a sedaj mi je — hvala božji porodnici! — zopet odleglo!“

„Vaš poklic, škofja milost, je težaven in take mučne bolezni so posledica tega poklica!“

„Težaven in odgovoren!“ Tu se je obrnil vladika k mlademu rakovniškemu grofu, ki je bil prišel v rdečem fraku, kakor so ga nosili deželni stanovi grofovskega pokolenja.

„Oj Rakovnika bodoči gospodar! Ko sem jeseni opravljal v Šentruprtu sveto birmo, me je gospa grofica sprejela z vprav plemenitaško gostoljubnostjo. Kake vesti mi prinašate o dobri gospe materi, grof Oton?“

Na ta milostni ogovor se je grof Barbo priklonil, poljubil škofov prstan ter odgovoril, da je gospa mati pri najboljšem zdravju in da je še sedaj ponosna, da je svojega vrhovnega dušnega pastirja smela sprejeti pod ponižno svojo streho. Z velikim veseljem je počivalo škofovo oko na mladem plemiču. Ta grof Oton Barbo je bil prav orjaška postava in nikakor ne kaka vitka bilka, kakršni so današnji potomci te znamenite kranjske rodbine, ki so tako nežni in šibki, da bi jih kmalu sapa odnesla, če bi premočno zapihala od Vesele gore sem. Grof Oton je bil visok kot cerkven stolp, a rodbinski znak grofov z Rakovnika je bilo videti tudi na njem: pod nosom mu je tičal mogočen čop širokih in močnih brk, kakor jih imajo le malokdaj mladeniči v tej dobi. Bil je vreden potomec grofa Danijela, ki je skoraj sto let poprej v Nemškem Gradcu z veliko spretnostjo, pa tudi z veliko predrznostjo naskakoval privilegije kranjskih mest. V koliko je bil grof Oton bistroumen, ne vemo, da pa je bil predrzen in na svoje rojstvo ošaben, to je kazal pri vsaki priliki. Tudi nasproti svoji materi, kateri ni izkazoval posebne pokorščine, in zatorej je bil takoj odrinil na kongres, ne da bi bil čakal odgovora grofa Thurna na materino pismo. Ko je dospel v Ljubljano, mladi grofič ni imel bogsivedi kake posebne garderobe. Na Rakovniku ga v tem pogledu niso trle skrbi; tudi mu varčna mati ni preveč denarja dajala za take reči. Ko pa je prišel na kongres, mu je sililo takoj v oči, kako je cvetla moda med kongresno mladino, in da bi ne delal sramote staremu svojemu imenu, je sklenil takoj, da ne bode zaostajal za omenjeno kongresno mladežjo. Najbolj sloveč krojač tedanje Ljubljane je bil Tadej Mühleisen. Imel je še celo s Parizom neposredne zveze, kakor je pravil vsakemu, ki si je dal meriti novo obleko pri njem. Ravno tedaj so prišle v navado ozke, sivkaste hlače, ki so bile spodaj popolnoma ozke, kakor na primer erarni pantaloni pri ogrskih polkih. K takim hlačam so nosili sivo dolgo suknjo z visokim in širokim ovratnikom, ki je iz dalje bil videti kakor konjski komat. Naš Tadej si je mislil, če druge oblačim, čemu bi sebe ne oblekel po najnovejši in najfinejši modi. Prikrojil si je vse. In neko nedeljo je tanka svoja stegenca potisnil v ozke hlačice, nožice pa v nežne šolničke, ki so bili okrašeni s še bolj nežnimi trakovi. Grbasto svoje telesce je zavil v dolgo suknjo z velikim ovratnikom in na glavo si je posadil visoko, sivo pinjo, tako da je bil vsega in vsakega smeha vreden. Tako ošemarjen je v nedeljo, s paličico v roki, katere gumb je bil pozlačen, svedral k poldvanajsti maši v šenklavško cerkev. Po končanem božjem

opravilu se je postavila plemenitaška mladina v vrsto zunaj pred katedralo, in ko so rdečelična meščanska dekleta hodila mimo, so morala poslušati neukusne opazke arogantnih aristokratov. V tej vrsti je stal — seve — tudi grof Oton Barbo in je bil eden najglasnejših. Iz cerkve je prikrevljal tudi gospod Tadej. Prevzela ga je zavest, da ga gleda in občuduje ves svet. In to ga je dvigalo in povišavalo, ko je dospel k plemenitaški vrsti. Mislil si je, čemu naj jih pozdravim, saj nisem slabeje opravljen od njih. V tem sklepu ga je potrdila okoliščina, da je videl mnogo najfinejših oblek, ki so jih mladeniči nosili, a so bile z debelimi številkami zapisane v njegovi krojaški knjigi, ker še plačane niso bile. Med temi je bila tudi obleka grofa Otona. „Čemu naj jih pozdravljam, ki me niti plačali niso za delo, ki mojstra hvali?!" In gospod Tadej je štorkljal mimo, ponosno sukal paličico s pozlačeno gumbo, a svojega dolgega, sivega cilindra se niti s prstom ni dotaknil. Nikogar ni pozdravil. Mladeniči, ki so mu bili dolžni, so to opazili z največjo ogorčenostjo. Da bi jih njih krojač ne pozdravljal, v tem se jim je videla največja nehvaležnost, nedopustna prešernost. Ker so živeli v veri, da človek, če ni plemenitaš, sploh človek ni, se je treslo vse v njih in na njih so se tresle Tadeju Mühleisnu neplačane obleke! Splošni razburjenosti je dal najživahnejšega duška grof Oton: ko je stopal ponosni krojač mimo njega, je dvignil grof svojo desno nogo in v hipu jo je zasukal nad malim možičkom, da mu je posnel visoki cilinder raz glavo. Cilinder in paličica, katere gumb je bil pozlačen, sta padla v prah in grbasti krojaček je napravljal nepopisno komične prizore, ko je oboje lovil po cestnem prahu. Nastal je viharen krohot, množica je drla skupaj in Tadej Mühleisen, ko je bil paličico in cilinder z velikim trudom rešil izpod plemenitaških brc, jo je v ozkih svojih hlačicah odpihal kakor poparjen mlinec. Da tedanje ljubljanske policije ni bilo na lice mesta, ni treba posebej poudarjati. Od tiste nedelje je bil Oton Barbo ljubljanska imenitnost. Nekaj dni se je samo o njem govorilo po mestu in ravno m e š č a n s t v o je grofa najbolj hvalilo, ker je osramotil šopirnega krojača, ki ni hotel ponižno klobuka sneti pred plemenitaškimi gospodiči! In zategadelj je tudi tisti večer na mladem Otonu z velikim veseljem počivalo oko ljubljanskega vladike. Proti baronu Krustu je vzdihnil:

„Vi posvetnjaki ste pač srečni, ker vam je dano, pomladiti se v krepkih svojih otrocih! Mi, služabniki oltarja, pa smo stara drevesa, ki so črezinčrez obrasla z dolgim mahom!"

„Tej primeri bi ne hotel pritrditi! Vsaj vaša milost ste kakor cedra na Libanonu in vaše dušne ovčice se iz srca veselimo tega! Sicer so pa otroci včasi vse drugo, samo blagoslov božji niso!"

„Vi baron," je odgovoril škof galantno, „gotovo nimate te izkušnje! In naša ljuba grofica na Rakovniku tudi ne!"

Tu je zopet gorak pogled objel bodočega gospodarja na Rakovniku.

„O sebi ne govorim," je izpregovoril Krust, „ali vobče smem omeniti, da so otroci dostikrat v nesrečo najboljšim staršem."

Ko ni škof ničesar odgovoril, je šepnil predsednik deželnih pravic: „Poglejte le grofa Thurna!"

„Čemu ravno grofa Thurna? Njegovo obitel visoko čislam, baron Krust!"

„Grof Vencel, škofja milost, je vse časti vreden kavalir! To prisegam pri sveti Trojici! A otroci so mu v nesrečo, in to bodi potoženo Bogu!"

„Same skrivnosti mi govorite, baron predsednik! Zategadelj mi ni jasno, kaj mi hočete povedati!"

„Vaša milost, vi živite v svetiščih in valovi življenja, skoraj bi rekel, umazanega življenja ne pljuskajo do vas!"

„O grofici Lichtenbergovi sem nekaj čul!" se je oglasil prošt, samo da je nekaj vmes govoril.

„Grofica Lichtenbergova," ga zavrne baron Krust, „ima tudi svoje slabe lastnosti. A jaz govorim o kontesi Thurnovi!"

„Moj Bog," je dejal škof, „saj je še skoraj otrok!"

„Bojim se, da doživimo sramotne pripetljaje in da jih preprečiti skoraj ni več mogoče. Morda bi v resnici kazalo, da posežete vmes s svojo nadpastirsko avtoriteto, kateri se mora vsakdo v deželi pokoriti!"

„Sveti Jožef nas obvaruj! Kaj se je vendar pripetilo? Le malo časa so vendar v Ljubljani!"

Tu se je sklonil baron k škofovemu obrazu: „Mlajša kontesa je zblaznela, čisto zblaznela! Za knezom Metternichom, pomislite, škofja milost, za oženjenim knezom Metternichom leta, da se nad tem spogleduje ves svet! To se pravi, sedaj se spogledujejo še samo naši ljudje; pa Bog vedi, koliko časa ostane to pohujšanje tajno pred drugim svetom?"

„In kaj pravi državni kancelar?" vpraša škof.

„Na ulico si skoraj ne upa! Vsaj moja soproga mi je to zatrdila. Kjer se prikaže, že mu je za petami kontesa Thurnova. Da

je stvar lepša videti, pravijo, da obožuje v njem zgolj le velikega avstrijskega državnika!“

„No, vidite, baron predsednik, potem je vse skupaj gola otročarija! Saj sem si takoj mislil, pri takem otroku!“

„Otročarija! Pojdimo rajši za izdatno nianso više! Njega svetlost si skoraj z žensko govoriti ne upa, če hoče, da mu kontesa Thurnova prizanaša s svojo ljubosumnostjo. Prava sreča, da nima knez svoje soproge tu, brez dvojbe bi ji mala Radovljičanka izpraskala oči!“

„Prepričan sem, da se vse skupaj pretirava! Kaj takega se vedno pretirava! Deklica je predobro in prekrščansko vzgojena!“

„Bojim se, da bodete morali izpremeniti svoje prepričanje, škofja milost! Deklica je zaljubljena, v kneza Metternicha, in to s strastno silo prve ljubezni. Mučni prizori so neizogibni! Ali tu prihaja dvor!“

Ko sta se razgovarjala predsednik deželnih pravic in škof ljubljanski, je grof Oton Barbo molče slonel ob steni. A vsako besedo omenjenega razgovora, v kolikor se je tikal kontese Thurnove, je vlekel v se, in vsaka taka beseda ga je pekla na duši kakor živo oglje. Polagoma se mu je izgubila kri iz cvetočega lica in še celo ustni sta mu obledeli. Opazil je to baron Krust.

„Kaj ti je, Oton?“ ga vpraša z očetovsko skrbnostjo.

„Nič! nič!“ je zajecljal mladi grof, „majhna omotica, pa je že zopet prešla! Preveč nas je v sobi in zrak je slab. Ne imej nikakih skrbi!“

Dalje se nista mogla razgovarjati. Zapela je znana dvorska palica s svojim tek, tek, tek. Odprl se je vhod k stanovanju cesarske dvojice. Vstopil je cesar sam s spremstvom in s ceremonijami, kakršne so še danes v navadi na avstrijskem dvoru. Že malo poprej je bil obedničar razvrstil povabljence v špalir in med tem špalirjem je cesar Franc v maršalski uniformi ponosno korakal ter se na vse strani lahno priklanjal. Oni v špalirju pa so se globoko priklanjali, posebno meščanje, ki so bili takrat prvič na dvoru, so obhajali v devotnih poklonih prave orgije, kar bi se tudi dandanes pripetilo, da je slučajno zopet sklican kak kongres v Ljubljano.

V obednici je cesar stopil k svojemu sedežu, potem pa je vsak bržkomogoče poiskal svoje mesto. Čudovito hitro se je vse uredilo, in ko je vladar sedel, so zasedli obenem vsak sedež. Meščani so sedeli skupaj, na čelu jim mladi župan Hradecki. Ta je hotel vse vedeti in vse znati. Tudi pri tej priliki je igral nekakega mentorja, ki se je čutil poklicanega, dajati drugim dobre nauke. Najprej je

ukazal svojemu sosedu, naj ne pozabi, da je pri cesarskih obedih strogo predpisano, da se razgovarjaš samo s sosedom na desni ali na levi, da pa ne smeš vpiti nad tovarišem, ki ti sedi vis-a-vis. Sosed, sprejemši to naročilo, je je povedal zopet svojemu sosedu, dokler niso bili vsi meščani poučeni, da ne smejo govoriti črez mizo. Hradecki je izdal migljaj, da naj se pazi na porcelan, na nože, vilice in žlice, da ne pade kaj pod mizo. Končno pa je izrekel še željo, da naj se ravnajo vsi po njem: Kar bode on počel, to naj za njim počenjajo tudi drugi meščanje. Hradecki je veljal meščanom za veliko avtoriteto na tem polju, ker se je bil udeležil dvornega obeda pri tisti priliki, ko je obiskal Ljubljano v letu 1819. prestolonaslednik Ferdinand.

Staremu Češki pa niso ugajali županovi migljaji, posebno zategadelj ne, ko ni smel govoriti s Smoletom, ki mu je sedel ravno nasproti.

„Malo bode kratkočasja!“ je zastokal sam pri sebi. „Govoriti se ne sme in morda se še jesti ne bo moglo. Pri jedi imam rad mir in čas. Vse pa kaže, da ne bo tu ne miru ne časa. In z Andrejem, ki ume francoski, naj ne govorim! Tukaj bo dosti jesti, pa kaj mi pomaga, ko je na jedilniku vse francosko povedano! Misliš, da ješ bogvekaj imenitnega, pa ješ navadno sočivje z imenitnim francoskim imenom. Andrej bi mi lahko to in ono pojasnil!“

Ker se med tem premišljevanjem ni doteknil svoje juhe, je vzel lakaj krožnik ter ga odnesel. Starega moža je to zjezilo in kričal je za njim: „He, prijatelj, stoj no! Vendar vidiš, da še nisem jedel!“

Nič mu ni pomagalo. Lakaj je gravitetno odnesel krožnik, a ustni mu je obdal smehljaj usmiljenja ali pa zaničevanja. Krožnik z juho je ostal Češki terra incognita, kar ga je tem bolj peklo, ker mu je bila ženica posebno k duši privezala, naj pazi v prvi vrsti na juho, kaka bode in kaj bode v njej zakuhanega.

Tedanji ljubljanski župan je imel slabost, da je od lojalnosti takorekoč umiral. Absolutizem mu je bil najpopolnejši vladni sistem in cesar Franc, ki je bil reprezentant tega absolutizma, se mu je videl nekako višje bitje. Prav tako, kakor spoštuje ruski kmetič še dandanes nekaj nedotakljivega, nekaj božjega v svojem carju! Komaj je bil posrebal juho, se je obrnil z velikim navdušenjem h Galetu, ki mu je bil sosed pri obedu.

„Dobro de očem, ko se nam veličanstvo kaže v podobi svetlega solnca! V teh viharnih časih, v katerih bi lahko peli: quare

fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania, stoji naš France kot hrast na gozdnem vrhu! Nam zvestim podložnikom je to nemajhna uteha!“

„Kaj je rekel?“ je vprašal Bernbacher Galeta.

„Cesarja hvali!“ Tu se je Gale previdno okrog sebe ozrl, da bi ga kdo ne čul. „Jaz ne vidim nič posebnega na njem. Nasprotno, vidi se mi z dolgim svojim obrazom precej dolgočasna prikazen!“

„Kak red je to, ki ga nosi okrog vrata?“

„Kak red naj bo!“ ga zavrne Gale. „Saj vendar vidiš, da mu visi pod podbradkom zlata ovca!“

Nato Bernbacherja redovi niso več zanimali: „Juha ni bila slaba! Za moj okus skoraj premalo slana!“

„Kaj boš zabavljal: celo svoje življenje ne boš take več užil! Ti mali cmoki v njej so bili nekaj posebnega!“

„Morda so bili to pribja jajca? Čujem, da so v navadi pri dvoru.“

„Ej,“ se začudi Gale, „kje dobiš pribo, ki naj ti leže jajca v tem času?“

„Čemu bi jih med letom ne imeli spravljenih v apnu? Gotovo so bila v juhi taka jajca, meni veruj!“

„Pustiva to,“ je del Gale ošabno, „in govoriva kaj drugega! Si videl, kako so Češki juho odnesli?“

„Videl! In obraz, ki ga je zvijal! Že ta obraz je bil vreden košarico pribjih jajc! No, gospa Eliza bo lepo godrnjala, kadar izve o tej nesreči!“

Oba poštenjaka sta bila vesela tuje nesreče.

Mladi Andrej Smole se je kakor v sanjah udeleževal cesarskega obeda. Ni mogel krotiti svojih misli, da bi se ne vračale k dekletu, s katerim se je danes zaročil. Je li jo bode mogel ljubiti v bodoče? Bode li srečno živel ž njo v zakonu? Je li pametno postopal, da je v mladih letih se vezal za celo življenje? In kako bo to življenje, ko bo moral tičati pri ženici ter opuščati družbo prijateljev, s katerimi je prijetno preživel mnogo prelepih večerov! Večerov in noči! In še nekaj drugega mu je rojilo po glavi: kako mora človeku pač težko biti, v življenju zadovoljiti se z eno samo žensko! Kamor se je ozrl, povsod so mu zrle nasproti kostanjeve oči mlade Židanove matere. Gledal jih je v plamenih debelih voščenih sveč, bleščale so mu nasproti iz žarenja bogate srebrne oprave, pod katero se je upogibala cesarska miza. Nasproti so mu švigale še celo iz črne paličice, katero je ob strani stoječi obedničar dvigal,

kadar je dajal znamenja, da naj se poberejo krožniki ali pa prineso nova jedila. Menil je, da se mu vse to sanja, a če je pogledal na zlatoopravljenega cesarja, se mu je zazdelo, da je zašel v pravljico, na dvor kakega zakletega kraljiča. Ni se brigal za jedi, ne za pijačo, kar se ni povsem ujemalo z njegovo naravo; še celo svojih sosedov si ni ogledal in pozabil je bil tudi na ono odlikovanje, ki se mu je bilo obetalo poprej v cercle-sobi. Prebudil ga je glas, ki se mu je poznalo, da navadno zapoveduje.

„Andrej Francevič!“

Ker Andrej ni bil vajen takega tujega ogovora, se v hipu ni zavedel, da velja njemu.

„Andrej Francevič!“

Šele sedaj se je obrnil mladenič proti svojemu sosedu na levi. Tam je sedel mož, ki ni nosil vojaške uniforme, pa se mu je itak na vsem poznalo, da je vojak. Iz resnega, še precej mladega obraza ga je opazovalo dvoje jastrebovih oči. Naš Andrej je bil v stiski. Ogovor moža, ki mu je bil tuj kakor po rojstvu tako po mišljenju, ga je osupnil, presenetil. Izpregovoril je francosko:

„Knez Volkonski, če se ne motim.“

„Da, knez Volkonski! A ljubše mi je, če me kličete: Sergej Semenovič!“

Smole si je mislil, česa išče ta Sergej Semenovič pri meni? Oni pa je nadaljeval:

„O vašem imenu mi je govoril škofov dvorni kaplan Kutnar. Ta mi je tudi povedal, da bodete pri današnjem obedu. In tako se mi je nudila prilika, da se seznanim z vami, Andrej Francevič!“

„Čemu, Sergej Semenovič?“

„Umejem, da se vam to čudno vidi, Andrej Francevič! In v istini je čudno! Ali v svoje opravičenje bi vam vedel navesti nebroj razlogov. Prvi je pač ta, da se silno dolgočasim, in vi ste brez dvojbe take vere, da se ruski kavalir itak vedno dolgočasi, ker pri ljubem Bogu ni prav čisto za nič na svetu!“

„Delate mi krivico, Sergej Semenovič, ko mi podtikate tako sodbo!“

„Da jo imate, bi bila o večini ruskega plemstva pravična! Tako vam govori Sergej Semenovič Volkonski!“

In nadaljeval je: „Izredni nazori! Da živite na Ruskem, bi naleteli še na obilo takih nazorov! Svojih ne prikrivam niti njega veličanstvu, carju Aleksandru! Pa ostaniva pri stvari! Tu na vašem kongresu se torej dolgočasim. Kdo bi se ne dolgočasil pri ostudnem

delu, ki ga izvršuje ta Metternichov kongres. Vidite, narodi v Evropi so bili zopet zaspali; dandanes se prebujajo in prvo, kar občutijo, je potreba, da obstrižejo, da obsekajo stare svoje dinastije. Čemu bi tajili, da je na njih strani pravica, pa tudi moč? Včasi je največje patriotično delo, obsekati staro, zalenarjeno dinastijo! Kakega mnenja ste vi, Andrej Francevič?"

„Čisto vašega mnenja, svetlost!"

„Dobro! Zatorej je tako grozno dolgočasno, gledati tega smešnega Metternicha, kadar buta s svojo glavo ob neapolitanski zid. Končno pa le zmagajo ideje, za katere se bori naš dobri Kapodistrija, dasi bi mu v praktičnem življenju ne dal v roke niti stotnije naših kozakov!"

Razvil mu je še nekaj svojih dekabristnih nazorov, za katere je pozneje knez Volkonski prenašal težke verige po sibirskih rudokopih, nato pa je zopet ponovil: „Vaše ime mi je naznanil kaplan Kutnar. In če se ne motim, sem govoril o tem z nekim profesorjem Zupanom! Da, da, mladi prijatelj, dolgčas je huda, huda bolezen!"

„Zakaj nimate s sabo svoje soproge, ekscelenca!"

„Kaj mi če soproga? Da bi vedeli, Andrej Francevič, kako se ženimo mi Rusi, bi po naših soprogah nikdar ne povpraševali. Soproga! Dobimo jo v hišo, kakor dobimo kravico v hlev! Ničevo!"

Da je Sergej Semenovič pri tisti priliki imel kaj domneve o bodočih svojih dneh, bi se bil moral do dna duše sramovati izgovorjenih trpkih besed! V temo sibirskih rudnikov ga je vrgla cara Nikolaja neizprosna volja; a to temo mu je razsvetljevala ena sama zvezda. Ta zvezda je bila njegova žena, katere poprej ni mnogo više cenil od kravice v svojem hlevu! Ona pa je šla za njim po trnjevih stezah, katere je Rusija odkazovala svojim zločincem, in ž njim je v vdanosti, katere je zmožna le ženska, delila vse bridkosti sibirskih ječ. Nekrasov ji je postavil bleščeč spomenik, žal, da ga spreten prelagatelj ni prestavil tudi v našo literaturo, ki ji drugače ne primanjkuje tujih, včasi zelo nepotrebnih prevodov.

Tedaj je vstal cesar Franc.

(Dalje prihodnjič.)

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja **dr. Fr. Derganc.**

(Dalje.)

Izmed mnogih, predragih prijateljev, s katerimi sem se seznanil v čitalnici ali znanje z njimi ponovil, omenim samo najstarejše. Gregor Blaž, po rodu Mengšan, je bil nekdaj moj součenec. Radi breztaktnosti profesorja Petruzzija je moral gimnazijo ostaviti. Pri poštenjaku Hajmanu se je izuril za trgovca. Več let je živel v gornji Italiji in podonavskih kneževinah. Naučil se je dobro več tujih jezikov. Blaž je založil Majarjevo rusko slovnico, ki pa žal ni imela zaželjenega uspeha, ker je bil Matija Majar odličen rodoljub, ali jako slab filolog. Blaž je pisal jedrne sestavke v novine in jaz ga štejem med tiste slovenske može, ki poznajo najbolje vse naše politične prilike, posebno pa ruske. Na Reki je živel že več let v dobri službi pri neki kemični tovarni. —

Prijatelj Malešević je služil v finančnem uradu. Izučil se je v zagrebški pravoslovni akademiji. Tam je bil najboljši prijatelj glasovitemu Starčeviću. Svojo samostalnost in bistroumnost je dokazal s tem, da ga ta čudak ni mogel premotiti. Hvalil je na vsa usta njegova dobra svojstva, ali se je smejal ekscentričnim nazorom in fantazijam njegovim. Obsojal je strogo Starčevićevo mržnjo na Srbe in Ruse in celo na slavjansko ime. — Prijatelj Milošević je bil pop, v službi nevelike srbske srenje na Reki. Pravoslavci so imeli tu svojo cerkev in dva duhovnika. O pravoslavnih popih mislijo mnogi rimski katoličani, da so v verskih rečeh divji fanatiki, drugače pa neomikani, surovi tepci in bedaki. To mnenje je jako neumno. Jaz sem poznal bolj natanko kakih deset popov, ki so bili vsi jako pametni možje, fanatik pa nobeden. V svojih šolah si res niso mogli nabrati mnogo znanosti, ali so čitali kaj radi vsakovrstne knjige in časopise in se izobrazili kot samouki. Milošević si je pribavil z marljivim čitanjem jako znatno omiko, mogel se je kosati z vsakim katoliškim duhovnikom. Pridige je prebiral i pravoslavne ruske, pa tudi rimskokatoliške in protestantske. Te so se mu zdele

najlepše in najbolj prikladne za sedanje čase. Nas Slovence je ljubil ta blagi pop tako prisrčno kakor svoje prave rojake. Kaj rad je prebiral naše „Novice“ in „Drobtinice“. — Prijatelj Borojević se je rodil iz stare srbske rodbine v Karlovcu. Bil je upokojen častnik, in to stotnik. Že v mladih letih je začel zlagati rodoljubne pesmi, ki so jih rojaki njegovi jako čislali in se jih učili naizust. Pošiljal jih je tudi hrvatskemu „Nevenu“. Tudi Zmaj Jovanović in še nekateri drugi srbski pisatelji so rabili takrat za svoje spise hrvatske liste. Vladala je sploh najlepša sloga med Hrvati in Srbi ne le v naši čitalnici, ampak v vseh izobraženih društvih. Borojević je trdno veroval, da se povrne doba in slava Dušanovega carstva, on torej ni bil akademičen panslavist kakor vsi drugi čitalničarji. Z Borojevićem sem občeval jako intimno ne le v čitalnici, ampak tudi v njegovem stanovanju. Ta hiša je bila lastnina njegove gospe. V njej se je nahajala tudi dobra gostilnica „Aquila nera“, pri „Črnem orlu“, kamor sem šel često na obed in večerjo v družtvu predsednika Suppeja in drugih prijateljev. Često sem se moral čuditi silni razliki med graničarskimi in linijskimi oficirji. Med temi smo imeli Slavjani kaj malo prijateljev. Mnogi so nas celo črtili, vsi pa so se pogovarjali i med sabo i z drugimi. ljudmi po nemški. Graničarski častniki, udje naše čitalnice, pa so ostali brez izimka vsi zvesti sinovi svojega naroda. Iz njih ust sem čul prav malokdaj kako nemško besedo. Z mano so govorili vsi po hrvatski. Pa kako gladko in sladko jim je tekla materinščina! Rodili so se in odrasli v gornji Krajini, zvečine v Liki in Krbavi, koder se glasi najkrasnejša ilirščina. Tem možem ni bilo treba učiti se pravilnega jezika iz slovnice, podarila jim ga je mila mamica v domači hiši že v otročjih letih.

Ko je padel Bachov absolutizem in je zavladalo po vsej hrvatski domovini živahno politično in narodno življenje, je dobila tudi naša gimnazija kmalu drugo, bolj veselo lice. Vsi predmeti so se zopet predavali po hrvatsko, premagani nemščini sta ostali samo dve uri na teden.

Na naš zavod je prišlo več novih profesorjev. Med njimi so bili trije znameniti Dalmatini: pesnik Kazali, zgodovinar Ljubić in matematik Bakotić. Z vsemi tremi sem se brzo sprijaznil in pobratil. Občevali smo tako intimno, da smo si povedali vse svoje politične nazore in nade in celo mnoge privatne tajnosti. Tem Dalmatinom sem vse tako verjel, kakor n. pr. pobratimu Žepiču. Pozneje se je pokazalo, da sem imel o njih predobro mnenje. Od prirode so prejeli vsi trije velike sposobnosti, značaj pa so jim izpridile itali-

janske šole, knjige in tradicije. Med sabo so kramljali kaj radi po italijanski in so trdili, da morajo biti hvaležni laškemu jeziku, ker so prejeli po njem evropsko kulturo. Sploh sem zapazil po daljšem občevanju, da jih vežejo z laško deželo nekoliko prevelike simpatije. V njih so se vzgojili vsi Dalmatinci, ki sem jih spoznal. Meni se torej dozdeva, da podloga, na kateri stoji v Dalmaciji narodna stranka, ni povse trdna in nepremična. Za ravnatelja nam je poslal hrvatski kancelar Ivan Mažuranić svojega brata Toneta. Za to službo sta se kosala in ravsala moja dva kolega Pacel in Katkić, ali duobus litigantibus tertius gaudet. Ta tertius je bil glasoviti Tone Mažuranić. Od konca nam se je kazal takega liberalca, da sem kar strmel. Govoril nam je vsak dan: „Zdaj je vse slobodno, samo kraljeve osebe se ne smemo dotakniti.“ Proti njemu sem bil jaz cel reakcijonar, kajti sem mislil, da še mnoge druge reči ne smejo biti slobodne v dobro urejeni državi in deželi. Dijakom je Tone dovolil, da so si osnovali svojo čitalnico v privatni hiši. Jaz sem zaman ugovarjal in prorokoval velike nerednosti, ki se bodo godile v njej, kar se je tudi izpolnilo. Jaz se nisem protivil osnovi dijaške čitalnice, ali sem zahteval, da se namesti v gimnaziji pod nadzorom ravnatelja in profesorjev. Tudi ob drugih prilikah je pokazal Tone neomejeno svobodoljubje, kakor da je kak severnoameriški demokrat. Večkrat nam je slovesno zatrdil, ako ne bo mogel služiti po svojem uverjenju, da odstopi precej od direkcije in se vrne v Zagreb kot prost učitelj. Profesorji smo svojega novega ravnatelja malone obožavali, kajti dobili smo zdaj načelnika, kakršnega smo si sami želeli. Kmalu po prihodu je prišel poslušat mene, ko sem predaval zgodovino hrvatsko-srbske literature. Z mojim razlaganjem je bil povse zadovoljen, samo to mu ni ugajalo, da sem smatral Srbe za poseben historičen narod, ki ga veže isti jezik s Hrvati. Dejal mi je: „Srbskega naroda ni bilo nikoli. Srbija se je zvala samo ena hrvatska županija.“ Meni se je zdelo presneto čudno to utajevanje zgodovinskih faktov, ali se nisem hotel ž njim prepirati. Kmalu potem me pokliče v svojo pisarnico in mi pove, da me misli vlada imenovati za ravnatelja varaždinski ali pa oseški gimnaziji. Od mene zahteva samo to, da bom izpolnjeval natanko vse njene ukaze in ohranil službene tajne zase. Jaz mu odgovorim, da te častne ponudbe ne morem sprejeti. Gimnazijski ravnatelji imajo nalog, da poročajo skrivaj vladi o profesorjih in vseh šolskih razmerah. Taka služba je policijska, jaz pa sem se izučil za profesorja, ne pa za policijskega uradnika. Tone me je nekaj časa nagovarjal, da se podvržem želji in volji vlade. Ker

sem ostal trden na svoji besedi, ga obide nevolja ter mi reče s trpkim glasom: „Jaz vidim, da vi dobrohotnost mojo in naše vlade prezirate, e pa dobro, z Bogom!“ V isti čas se je začela prikazovati čudna izprememba v ponašanju našega ravnatelja. Prej se je razgovarjal z nami prav po bratovski, zdaj je razdrl vse intimno občevanje z nami. Na stranišču smo našli večkrat kosce papirja, na katerih je bilo zapisano, n. pr.: V četrti šoli med uro nemir, ropot, v peti šoli ni bilo profesorja še 10 minut po 9. uri, v šesti šoli smeh in ropot, dasi je bil profesor notri, v sedmi šoli razlagal profesor nepotrebne reči. Zvedeli smo tudi, da hodi k vratom poslušat, kako predavajo profesorji, in da izprašuje dijake, kakovi so njih profesorji, katerega izmed njih najbolj ljubijo ali črtijo in zakaj ga ljubijo ali črtijo.

Uvideli smo zdaj, da smo prišli pod oblast pravega policijskega uradnika. Tonetovo svobodoljubje se je razkadilo kakor dim, s profesorji ni občeval več intimno kakor od konca. Postal je mrzel, oficijalen; kazal je očitno, da ni z nami zadovoljen. Ugajal mu je le še edini Makako, ki je bil najbogatejši med nami. Razmere naše gimnazije so se obrnile tako na slabo, da smo vsak dan bolj pogrešali Vidica. Obenem pa se je na Reki po oktobrskem diplomu vzbudilo madjaronstvo, ki je hrupno zahtevalo, da se mesto odcepi od Hrvatske in pridruži Ogrski. Najeti, dobro plačani agenti so prirejali demonstracije proti Hrvatom in naši čitalnici.

Jaz sem bil stopil takrat že med sotrudnike več hrvatskih listov in literarnih podjetij. V „Naše gore listu“ sem popisal primorsko mesto Kraljevico. Udeležil sem se sestave znanstvene hrvatske terminologije za zgodovino in zemljepis pod redakcijo slavnega rodoljuba in učenjaka Šuleka. V politični list „Pozor“ pa sem poročal o reških razmerah in nemirih. Udrihal sem čvrsto po lopovskih agitatorjih, ki so sramotili hrvatsko narodnost in napadali hrvatske rodoljube in njih slovenske prijatelje. Radi takega dopisa me je tožil reški magistrat višjemu sodišču zagrebškemu, ki je pa zavrglo bedasto tožbo in poučilo reški magistrat, da se smejo reški neredi po zakonu slobodno kritizirati. Odslej niso sovražili Rečani nikogar tako kakor mene. Drag jim nisem bil niti prej. Očitali so mi po pravici, da dokazujem dijakom, da je bila Reka že od nekdaj hrvatsko mesto in da prepeljujem njih sinove v hrvatski tabor. Kjerkoli sem se pokazal, so rjoveli nad mano fanatični madjaroni in se grozili, da mi bodo polomili rebra. Branjevke pa so me pozdravljale povsod z zabavljivimi italijanskimi pesmami. Z madjarskim agentom Valu-

šnikom sem imel na ulici očiten boj. Naposled so se dogovorilli nekateri mladi divjaki, da me bodo zaklali. Dva pisarja, Brajdič in Bortoloti, sta najela še deset drugih, enako mislečih tovarišev in jih privedla zvečer v krčmo „Pri beli zastavi", kamor sem šel često večerjat. Vsi so bili oboroženi z bodali in noži, nekateri tudi s samokresi. Jaz sem bil potoval tisti dan, bila je nedelja, v Opatijo in se vrnil šele pozno po noči domov. V krčmo nisem mislil iti, po takem potu sem popil v kavarni skodelico kave ali čaja in šel potem spat. Zarotniki so me torej zaman čakali. Drugo jutro mi pove krčmar in potem i neki trgovec, ki je bival v isti hiši, v kaki nevarnosti sem se sinoči nahajal. Odslej sem se ogibal „Bele zastave" in nisem šel po solnčnem zatonu v nobeno mestno gostilnico. Ako sem šel kam dalje, sem se vračal domov šele drugo jutro. Tudi sem se oborožil z bodalom, ki mi ga je podaril trgovec Jakić. Že prej sem si bil kupil težko batino z železno bunko na koncu. Rečani so me na cesti še vedno psovali, ali z orožjem me ni napadel nobeden, ker po dnevi ti junaki niso imeli dovolj srčnosti. Tako sem živel več let v veliki, more se reči, v smrtni nevarnosti. Res je, da sem se čuval, ali vedno sem moral biti pripravljen, da vdere kaka pijana madjarska druhal v moje stanovanje in me ubije. To sem mogel pričakovati tem bolj, ker hrvatskih rodoljubov in njih slovenskih prijateljev ni branila niti avstrijska žandarmerija, niti reška policija. Hrvatska vojaščina je z nami simpatizirala, ali je dobila ukaz, da mora biti nevtralna. Ko je besna reška sodrga napadala Strossmayerja, je stal policijski komisar, c. kr. uradnik, mirno pred gledališčem pa se je smejal in govoril: „Va ben e sempre meglio." Pravo čudo je, da smo ostali prijatelji Hrvatom živi v tej samotoki razbrzdanih strasti. Ali človek se res vsemu privadi. Od konca se mi je zdelo strašno neprijazno in neprenosno v taki kolobociji, sčasoma pa sem se pomiril in poslušal brez velike jeze zabavljice in psovke, ki so letele od vsekod name. Tudi v naši šoli nisem nahajal nobenega razvedrila več. Ravnatelj me je opazoval kakor kakega nevarnega hudodelca, sosebno od takrat, ko je zvedel moje misli o svoji hrvatski slovnici, ki je postala po ukazu brata kancelarja šolska knjiga in mu dajala lepe dohodke. Dobivši jo v roke, sem se moral čuditi njeni neznanstvenosti. Za Toneta Mažuranića je Dubrovski zaman razdelil glagole na šest razredov. On jih ni priznal in morda niti poznal ne. V tej knjigi je bilo dovolj še drugih zmot in napak. Jaz sem na kraju listov zabeležil svoje kritične pripomnje, katerih se je nabralo jako znatno število. Ta svoj izvod

njegove slovnice sem pozabil vzeti s sabo, ostal je v učiteljski sobi. Ravnatelj, ki je povsod iztikal, da bi kaj sumnega zapazil, ga dobi v roke, bere moje beležke in ga odnese domov, vrnil mi ga ni nikoli. Od takrat ni skrival več svojega strastnega sovraštva proti meni. Črtil je tudi Pacela in Jelačića in od konca vse tri Dalmatince, ali tako srdit kakor name ni bil na nikogar.

Tone Mažuranić je prejel od prirode vsa svojstva za policijskega uradnika, za učitelja gimnazijske mladeži pa komaj pol slabega talenta. Hotel je veljati za velikega latinista in je razlagal latinščino v tretjem in četrtem, največ še v petem razredu. Dijaki se niso od njega ničesar naučili, pozabili so še to, kar so prej znali. Hrvatski jezik pa je poznal jako dobro. Znane so mu bile mnoge narodne besede, katerih drugi hrvatski filologi niso nikoli čuli ali čitali. Ali znanstvena jezikovna pravila so mu ostala večna tajnost, o stari slovenščini ni imel nobenega pojma. Prav dobro je govoril Tone tudi italijanski jezik, kar so mi potrdili vsi trije Dalmatini, ki so bili mnogo bolj vešči italijanskemu nego hrvatskemu jeziku. Ali glavna odlika Mažuranićeva je bila njegova ekonomična sposobnost. Svoj denar je znal tako premeteno obračati, da mu je nesel stotere obresti. Služba mu je dajala le skromne dohodke, ki so se pa v njegovih rokah bujno pomnožili. Ko je umrl, je ostavil skoro 70.000 gold. gotovine. Jaz mislim, da v vsej avstrijski monarhiji ni bilo ni pet pedagogov, ki bi bili umeli tako gospodariti s svojimi denarji. Ni torej čudo, da se je prikupil našemu ravnatelju najbolj bogati Makako, kajti dal se je narediti ž njim kak pameten „gšeft“.

Na koncu šolskega leta je priredil dvorano za svečanost po ukazu ravnateljevem baš ta Makako. Postavil je vanjo cesarsko črno-žolto zastavo, ni pa se pobrigal, da bi ji pridružil tudi narodno zastavo. Kakor Makako ni maral rodoljubnih znamenj zdaj niti Tone Mažuranić. Ko bi se bila morala svečanost začeti, so izjavili naši dijaki, da ne gredo v dvorano, ki je brez narodne zastave. Korakali so semtertja po hodniku in se jezili. Zaman jih ravnatelj prosi in zaklinja, naj ne delajo te sramote njemu in zavodu. Ali razkačena mladež se nikakor ni dala pregovoriti. Ta čudni zvršetek šolskega leta je imel precej resne nasledke. Policija poroči škandal deželni vladi in toži mene, kakor da bi bil jaz napotil dijake na to nezakonitost. V njeni prijavi je bila perfidna laž, da dijaki zato niso hoteli iti v dvorano, ker so zagledali v njej črno-žolto zastavo. Deželna vlada izroči vso stvar kr. sodišču, da jo preišče in krivce kaznuje, učiteljskemu zboru pa začne pošiljati stroge opomine, da

profesorji ne smejo pozabiti, da so kr. uradniki, ki so prisegli državni oblasti pokorščino. V teh opominih se je med vrsticami lahko čitalo, da je nahujskal dijake kak profesor. Bil sem uverjen, da me je ovadil ravnatelj bratu kancelarju v privatnem pismu za krivca, in ta moja misel se je kmalu potrdila. Ko nas pozove kr. sodišče predse, sem mu povedal vso resnico. Zatrdil sem odločno, da o demonstraciji proti črno-žolti zastavi ne more biti govora, kajti dijaki niso ostali zunaj radi nje, nego zato, ker poleg nje ni bilo narodne. Kriv pa nisem jaz, kakor misli vlada, nego tisti, ki je dal prirediti sobo brez narodne zastave, namreč ravnatelj. Sodna preiskava se zvrši brez kazni za dijake. Moja izjava pred sodiščem pa se izroči gimnazijski direkciji!!! Mažuranić skliče učiteljski zbor in mu oznani zdaj očitno, da dijakov ni nahujskal nihče drug nego jaz. Dokazal je to svojo lažno trditev z raznimi glupimi frazami in sumnjami. Tožba njegova se spiše, pod njo pa se podpiše ne le sam tožnik, ampak tudi učiteljski zbor. Podpis mojih kolegov ni mogel pomeniti nič drugega, nego da so oni ali sotožniki Mažuranićevi ali pa vsaj priče, da smatrajo njegovo ovado za resnično. Kako so se vedli o tej priliki predragi moji dalmatinski pobratimi? Ljubić mi je odkrito priznal, da igra učiteljski zbor v tej aferi jako žalostno in sramotno vlogo. On se je podpisal, ker bi ga bil sicer ravnatelj kruto preganjal in ga lahko tudi strmoglavil po bratu kancelarju. Tudi Bakotić se je silno sramoval, Kazali pa je stopil zdaj ostentativno na Mažuranićevo stran. Bil je suplent in človek slabih pozitivnih vednosti. Hotel se je vladi prilizniti, da bi ga potrdila za profesorja brez izpitov. (Dalje prihodnjič.)

Večer na morju.

„Nina mia son' barcarolo . . .“
v tiho noč zveni,
tu smo z našo dobro voljo,
kje si, ljuba ti?

Ah, da bila bi pri meni,
na morjé bi šla,
po vodáh morjá zelenih
s čolnom švigala . . .

V dalji tam morjá megleni
bi se vstavila
in v ljubezni si ognjeni
bajke pravila . . .

— Nina mia son' barcarolo —
več se ne glasi,
kam smo deli dobro voljo,
kje si ljuba ti?

Petruška.

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal **Ivan Cankar.**

(Dalje.)

V.

Vseh pripovedovalcev veliki mojster in učitelj, Miguel Cervantes, je imel navado, da je prekinil povest natanko v tistem trenotku, ko je bila najbolj zanimiva. Človek drži knjigo z obema tresočima rokama, bere z bleščečimi očmi, stisnjenimi ustnicami, namršenimi obrvmi — toda glej, nenadoma je ceste konec; ko je človek najbolj hitel, se je zaletel z glavo ob steno. Povest je „kakor odrezana“, pravi Cervantes; tam stojita srditi Biskajec in hrabri vitez iz Manche, stojita v sedlih, dvoje silnih mečev se bliska v solncu — le sekunda, kaj sekunda, le pol sekunde in odločena bo usoda življenja in slave najslavnejšega viteza. Toda meča se bliskata, bliskata se, poglavja pa je konec in Cervantes začne pripovedovati o stvareh, o katerih ga nihče ni vprašal in ki bi sodile na vsako drugo mesto, le ne tja, kamor jih je bil iz gole hudobije postavil.

Ta mojstrova navada je dandanes jako razširjena. Iz mnogoterih vzrokov, deloma trgovske, deloma umetniške nature. Pripovedovalec, ki je drugače dolgočasen, vzdrami s to finto zaspano zanimanje, ker ga s svojo umetnostjo ne more vzdramiti; pripovedovalec, ki ni prebavil snovi ter se zapleta vanjo kakor v mrežo, skače od junaka do junaka, iz kraja v kraj in ne ve, kje bi prej gasil; pripovedovalec, ki je nagnjen bolj na praktično stran in ki „nadaljuje“ brez strahu pred grehom, mora biti zanimiv in ravna cesta ni zanimiva. Lahko pa se tudi zgodi in celo zgodilo se je, da je zgodba sama in njena umetniška ideja zahtevala mojstrov trik; zgodilo se je, ampak slučaja se ne spominjam natanko.

Jaz ne maram te šege in se je nisem poslužil še nikoli. Tudi danes bi tega ne bil storil, če bi ne bil naravnost prisiljen. Štefan Poljanec stoji pred durmi in posluša korake, ki se bližajo. Trenotek čisto gotovo ni tako zanimiv, da bi ga bilo treba še s posebno finto izluščiti iz okvira ter ga postaviti kot imeniten mejnik ob cesto te

zgodbe. Tudi tisto, kar se bo vršilo, kadar se odpro duri pred Štefanom Poljancem, ni prav nič zanimivo in pomembno; narobe, tako vsakdanje je, da me je skoro sram pripovedovati. Ampak v tistem kratkem hipu, ko je čakal Štefan Poljanec pred durmi, se je pripetilo nekaj tako posebnega, za to zgodbo tako odločilnega, da bi bilo brezvestno in škodljivo, če bi brez vseh nadaljnih besed odprl duri ter sunil Poljanca v izbo.

Pripovedovalce, posebno slovenske, doleti včasi nezgoda, da se jim junak pod rokami izpremeni. Včeraj je bil še najhujši falot, danes je spoštovanja vreden angel; nenadoma, brez vzroka se je izvršila izprememba; pisatelj je bil spoznal po božjem razsvetljenju ničvrednost tega sveta ter je prevzel poboljšanje človeštva v lastno režijo. Tudi govorica junakova se čudovito izpreminja; zdaj je njegov slog poganski, zdaj krščanski in nazadnje Bog vedi kakšen; če bi ne jecljal, ali če bi se ne pridušal, bi ga človek kmalu zgrešil in zamenil. Prišla je velika nadloga nad pripovedovalce. Lepo življenje so živeli nekdaj: tepec, lump, krvolok, trdosrčen oče, lepa hčerka, krepek ljubimec, ljubezen, prepir, žalost, obup, junaštvo, sreča, „in tam se igra dvoje rdečeličnih vnukov in mati, s solzami radosti v očeh“ — to so bile figure na semanjskem gledišču in pripovedovalci, ki so živeli lepo življenje, so pušili v miru svojo pipo, držali so v spretni roki vrvice, da so se vrteli spodobno oblečeni polišineli, in občinstvo je jokalo. Toda čas je rastel in zmerom večji je bil; odgrnil se je temni zastor in iz daljnih krajev je posijalo solnce na naše poljane. Roka, ki je držala vrvice tako spretno, je polagoma omahnila, spodobna obleka polišinelov je ogoljena in razcefrana; občinstvo pa se joka še zmerom. Ne več Krjavljev, ne Nandetov? Ne več; bili so in ni jih več; njih žalostne sence hodijo po svetu in tožijo z občinstvom vred in slone objokani na njegovih prsih! O, ni čuda, da so objokani! Živeli so nekoč, ljudje so bili od mesa in krvi in z nebeškim veseljem jih je gledal človek na semanjskem odru. Toda roka je omahnila, umrli so polišineli in duhovi hodijo po svetu. Da bi bili duhovi! Kje je njih glas, kje njih obraz? Mislil sem zmerom, da je duh vsaj za silo podoben telesu, kateremu je ubežal, ampak Nande niti zlodeju ni več podoben in Krjavelj se je izpremenil, da bi ga rodna mati ne spoznala. Krepko so stali nekoč, od prvega do zadnjega diha isti stari, ljubeznivi znanci, ki jih je srečal človek tolikokrat in ki jih je zmerom enako ljubil. Ali izpolnil se je čas, prišla je nadloga nad pripovedovalce in prišlo je pohujšanje. Krjavelj se je postaral in je umrl, Jurčič mu je postavil lep

spomenik na gomilo. Ne več polišinelov — ljudi, žive ljudi drži zdaj roka na vrvici; in to je sitno opravilo. Polišinel je bil bitje, ustvarjeno enkrat za vselej, natanko določeno, na veke neizpremenljivo; na prsih je imel tablico, kjer je vsakdo lahko razločno bral: „To je Krjavelj, ker preklinja!“ — „To je Nande, plemeniti rokovnjač!“ — „To je Karel Moor —“ in „To Rinaldini!“ — Vsaka zamena je bila nemogoča. Človek pa ni polišinel, temveč tako neenostavno, muhasto zveriženo bitje, da si ubogi semanjski direktorji niso vedeli pomagati z vrvico, ki jim je služila toliko rodovitnih let, ter so posegli po zadnjem obupnem sredstvu. Takrat je prišla v dežel psihologija kakor kuga in je razsajala tako neusmiljeno, da sem celo jaz, njen bolnik, z resničnimi solzami objokaval polišinelovo smrt. Kje si, Krjavelj? Kje si, Nande? Kje ste vi vsi, neusmiljeni očetje, krvavi spletkarji, kje ste čednostne Marjetice? Sence so stopile na vaš blagoslovljeni oder. Klavrne sence, brez svojega obraza, brez svojega glasu, v megli omahujoče! V polišinelih se je pretakala gorka kri umetnika, ki jih je držal na vrvici — v sencah, usurpatorjih, se ne pretaka kri živega človeka, kakor bi bilo potreba in kakor je bila namera, tudi ne kri umetnika, zakaj umetnika ni, temveč pretaka se vrag vedi kaj, le ne življenje. Cmeri se, potvora, brez vzroka, vriska brez vzroka, brez vzroka naposled umrje in nobene solze za njim. Nobene solze, zakaj soroden ni bil ne meni, ne tebi, stotero obrazov je imel in nobeden ni bil resničen.

Čemu pa bi se jezil zaradi teh stvari? Štefan Poljanec je moj človek in vse drugo me nič ne briga. Toliko pa lahko pravim: nobena klavrna senca v najbolj klavrni zgodbi se ni v tako kratkem času tako korenito izpremenila, kakor se je izpremenil Štefan Poljanec, ko je stal pred durmi ter poslušal korake, ki so se bližali. Drugim pripovedovalcem se pripeti nezgoda, da se jim izpremeni junak po govorici, po duhu, po značaju; Štefan Poljanec pa se je izpremenil celo v obraz, tako močno izpremenil, da sem ga komaj sam spoznal. Kar je drugače samo tehniška nerodnost slabega pripovedovalca — tukaj je gola resnica. Gospod Valentin je rekel, da je spoznanje prvo poglavje smrti; in Štefana Poljanca je bilo obsenčilo spoznanje, smrt je bila zapisana na njegovem čelu.

Duri so se odprle, v mračni predsobi je stisnil Štefan drobno, gorko roko in je stopil v izbo. „Dober večer, Matilda!“

V izbi je gorela svetiljka tako dremotno, da je razločil Štefan komaj beli obraz poleg sebe. Zdelo se mu je, da so oči objokane in da so lepe ustnice blede.

„Vedela sem, da prideš.“

Sedel je na zofo in je uprl dlani na kolena.

„Ni bilo tako gotovo, Matilda, ni bilo tako gotovo. — Človek, ki prihaja v leta, mora računiti s praktičnimi razmerami. Časi se izpreminjajo, doba prehiteva dobo in gorje mu, kdor ostane zadaj. Ali poznaš gospoda Valentina?“

Matilda je sedla poleg njega in mu je gledala v obraz s strmečimi očmi. Nato je vstala, privila je svetiljko ter vzdignila senčnik.

„Ali si ti, ali nisi? Po besedah te ne poznam, komaj da te poznam po glasu in licu!“

„Posveti, Matilda! Tudi jaz sem radoveden, kakšen je človek, ki je bil včeraj še poet iz tiste lepe, nedavno izumrle družine in ki danes že računi s praktičnimi razmerami.“

Pogledal je v ogledalo in se je zadovoljno nasmehnil.

„Dobro! Jako dobro! — No, Matilda? Tvoje oči so objokane.“

„Ali si prišel gledat moje solze? Verjemi, da me je sram; jutri se že morda posuše.“

„Tako je prav. Jaz sem jokal zaradi tebe dalj časa in tiste solze so bile prav tako brezpomembne, kakor so tvoje. Človek mora računiti s praktičnimi razmerami. Jaz ležim na smrtni postelji, Matilda.“

„Tudi meni se zdi.“

„Tvoje oči so bile bistre od nekdaj. — Čuj, Matilda! Ali se spominjaš tistih časov, ko sem te ljubil po trubadursko? Vsi smo takrat tako ljubili, vsi smo bili poetje, z verzi in brez verzov. Sanjači smo bili, hrepeneči v neskončnost in v solnce, zato ker je bilo naše življenje tako tesno in temno.“

„Zdaj poznam tvoj glas.“

„To je zaradi živahnih spominov. — Žalostno je bilo naše življenje, ampak nikoli se ni porodila tako žarka luč iz noči kakor tedaj, ko smo zapeli v nižavah pesem o hrepenenju, ki se bo glasila v večnost. Ti sama, Matilda, si slišala to pesem in ne boš je pozabila nikoli, kakor je svet ne bo pozabil. Pesem ti je bila pogodi, našega življenja pa te je bilo strah. Vsi smo ti peli pesmi, jaz najslabše, vsi smo koprneli k tebi, jaz najbolj, ampak ti si bila daleč, najimenitnejši pevci so umrli na potu, drugi, mlačnejši — uvažujejo praktične razmere.“

„Govori krščansko, Štefan!“

„Oprosti, zmotili so me živahni spomini. — In zdaj ti oznanim, Matilda, da je tista doba za zmerom pri kraju. Jaz sem med tistimi,

ki uvažujejo praktične razmere (začel sem že in mislim, da pojde), in vprašam te slovesno: Matilda, ali hočeš z mano uvaževati praktične razmere?“ —

„Kaj so storili s tabo! — Prej nisi mogel tako govoriti; laž je v tvojem glasu.“

„Nič laži; saj nisem Petrin. Ali veš, Matilda, da nisva midva nič drugega nego navaden plagijat? Midva in z nama Petrin? Vprašal sem te že enkrat: ali poznaš gospoda Valentina?“

„Poznam ga.“

„Povej: ali zaslediš kako podobnost med nama? Poglej natanko: na obrazu, v pogledu, v glasu?“

„Čemu vse to? Zakaj si prišel s takimi besedami? Mislila sem, da si blag človek.“

„Boga mi, da nisem blag človek! — Ampak če govorim po pravici, me je ta nova manira že precej utrudila. Preblizu so še spomini in tudi ti si še preblizu mojim očem in mojemu srcu. Začel sem prav pošteno uvaževati tiste razmere in kadar se malo privadim, pojde brez velikih težav. Za zdaj pa mi dovoli, da si malo odpočijem. — Lepa si, Matilda!“

Žalost je bila na njenem obrazu; gledala je nanj s sočutjem in strahom.

„Glej, Štefan, sam si vedel, da sem te imela zmerom rada. Zakaj nisi prej prišel? Nič mi nisi bil bližji kakor jaz tebi in ti sam si bil, ki si zmotil moje oči. Mojega srca nisi zmotil.“

„In vendar so bile objokane tvoje oči.“

„Zakaj se ozira na moje okno, kadar gre mimo? Zakaj ji stisne roko, kadar gre mimo? Zakaj me je prosil odpuščanja s solznim glasom in zakaj je pokazal, da je slab igralec? Mojega srca ni ranil, ni mu treba odpuščanja!“

„In spet so solzne tvoje oči!“

„Lahko mi je; več je veselja v teh solzah nego bridkosti.“

„Sedi h klavirju, Matilda, in zaigraj!“

Trpljenje je trepetalo v njegovem glasu.

Matilda je igrala. On je slonel na zofi in je zatisnil oči; Bog vedi, če je slišal pesem. Zvoki so utihnili in vzdramil se je.

„Daleč je še, daleč, Matilda! — Preblizu je še preteklost in ti si še preveč podobna tisti, ki so jo ljubili poetje. Bolj pridno se moram učiti; začetek ni bil slab, ampak takoj so me zmotili spomini. Kadar pridem k tebi, ne odkleni nikoli več klavirja.“

Vstal je, zapel si je suknjo in je vzel klobuk.

„Hotel sem samo videti," je govoril hitro in jecljaje, „samo videti sem hotel, če bi bilo mogoče, da bi s tabo — da bi s tabo uvaževal praktične razmere. Morda se bo dalo napraviti. Nocoj te nisem vprašal o ljubezni, o vseh teh lepih rečeh; pozneje, Matilda, pozneje. Zdaj sem, glej, precej slabo oblečen in tudi druge praktične razmere — ne bilo bi praktično, da bi zdaj govoril o ljubezni. Pozdravi teto! Kje pa je teta? No, Bog s tabo!"

„Tako se poslavljaš?"

Tedaj pa je padel Štefanu Poljancu klobuk iz roke, stopil je k njej, da sam ni vedel kako, in jo je poljubljal s pekočimi ustnicami.

Ko je hitel po temni ulici v noč, se je bil s pestjo po čelu.

„Kaj ni mogoče ubežati?"

V svitu svetiljke je ugledal svojo senco na zidu in zdelo se mu je, da je švignil mimo gospod Valentin in da se je pritajeno zasmejal.

(Dalje prihodnjič.)

Kaj veš . . .

Kaj veš, kako se razplače vihar
nad velim jesenskim lesom?
Za bliskom blisk, za udarom udar —
in vrhi se klanjajo mračnim nebesom . . .

Kaj veš, kako morje vzkipi
in v dnu spodkopuje bregove? . . .
Stoletne skale v prah razdrobi
in dalje nad njimi vali valove . . .

Ah, da vihar sem uničujoč,
zaplakal bi v gozdnem šumenju,
vso žalost zakril bi v črno noč,
potopil v polnočnem tuljenju . . .

In da sem peneč se morski val,
vzkipel bi v viharnem hrumenju,
ves svet in sebe bi v grob dejal,
izginil v brezmejnem pozabljenju . . .

Spitignjev.

Črtice o burji.

Spisal dr. H. Dolenec.

(Konec.)

Kakor sem že omenil, divja burja najhuje na Izercah in naprej doli proti Vipavi, posebno še na ovinku, predno se prične ravna cesta, to je pri Uršičevi ogradi. Ti mesti sta znani, ker se ju ne morejo ogniti tisti, ki hočejo naprej po veliki cesti. Pešec se ju ogne, ako krene iz Šentvida proti Podragi in od tam naprej korači črez Manče proti Vipavi. Zakaj da se ni že zdavnaj cesta črez Manče in Podrago v tak stan postavila, da bi se moglo po njej priti tudi z vsakim vozom do Šentvida in nasprotno od Šentvida do Vipave, je tudi tajnost merodajnih oblasti. Imel bi dosti gradiva, ko bi hotel naštevati vse silovitosti, s katerimi se je burja na Izercah in naprej doli proti Vipavi izkazala. Pravim, da ne pomnim pogovora o burji po Vipavski dolini, da ne bi bili prišli na vrsto dogodki na teh krajih in v novejšem času tudi na presekani cesti. To mesto je nastalo, ko so državno cesto od Šentvida navzgor preložili bolj pod Nanos in s tem lep del Vipavske doline odtegnili prometu. Pravijo, da izgovor je dober, makar če je leskov, in to si mora vsak misliti, ko sliši, da se je to zgodilo iz strategičnih ozirov in se zatorej ni izpeljala nova cesta od Lozic naprej črez Grabne in dalje proti vrhu. Stara cesta bi bila s to progo še veljala do Lozic, šla bi bila od tam naprej tudi še po obljudenih krajih in se ognila strašni samoti, dolgi napetosti in veliki nevarnosti pred burjo, ki obstoji sedaj na presekani cesti bolj nego kjerkoli do Vipave. Menim, da cesti s Turjaka doli do Pijave gorice in od Čuka doli do Šentvida ostaneta neizbrisni pegi izdelovateljev cest devetnajstega stoletja. Predno me spremi čitatelj po tej cesti doli, da mu povem o vsakem najbolj markantnih mest dogodbice, posegnem dalje nazaj, ko je obstala še stara cesta črez strmi klanec Rebrnice.

Na Razdrto je prijahal eskadron huzarjev in po kratkem počitku se odpravljal naprej proti Laškemu, torej proti Vipavski dolini. Svarili so na Razdrtem poveljnika, naj ne gredo naprej v dolino pri taki burji, ki je tistega dne vihrala. Posebno tedanji župan, iz

francoske dobe odlikovani Kavčič, je imel pogum, poveljnika opozoriti na njegovo odgovornost. Poveljnik se je pikro izrazil proti svarilcu in dostavil, da ga ni vremena in posebno ne sape, ki bi huzarje pristavila. Odjahali so, in še predno so bili na Lozicah, sta se dva huzarja ponesrečila. V Ajdovščino, kjer so imeli štacijo, jih je prišlo še ne polovico in v Gorico pa le krdelce, večinoma brez vsake oprave. Tam so se sčakavali cele tri tedne, predno so dospeli za njimi izgubljenci s konji in brez konj in dokler so za njimi pripeljali pogubljeno opravo, katere se je nabralo po dolini štirinajst voz. Dostikrat sem poslušal v zimskih večerih posameznosti tega marša, žal, da jih ne pomnim več. Meni in še sploh med ljudstvom je pa ostalo to v spominu, da pogubljenih reči z ostanki razbitih voz eskadrona se je naložilo štirinajst voz. Na Razdrtem ni burja še prehuda, ali da je spojena z metežem, tedaj postane nepremagljiva. Na Žingarici se cesta lomi med Pivko in Vipavo. Vsaj med navadnim svetom to velja in sleherni Vipavec bo rekel, da je na Pivki, ko prekorači Žingarico. Ta preval ceste je znamenit tudi radi tega, ker se na njem voda čredi med Črnim in Adrijanskim morjem, enako kakor vrhu Smolevega na Tržaški cesti, kjer se prevegne proti Senožečam. Žingarica je pri hudi burji, spojeni z metežem, nepremagljiva. Rajnik Bajc z Razdrtega, svoječasni orjak, ki je pred nekimi leti preminil v štiriinosemdesetem letu svoje dobe, ta mi je večkrat kazal mesto, kakih petdeset korakov pod vrhom Žingarice, kjer sta se on in pokojni Klanfar, tudi korenjak iz iste vasi, ki je učakal devetdeseto leto, morala vrniti v Vipavsko dolino, dasi sta bila oddaljena od Razdrtega le še dobrih pet minut hoje. Nista mogla zmagati črez vrh, toliko je snega bilo nanesenega in s tako silo sta se burja in sneg vanju zaganjala. Že stari mož je postal ves živahen, ako se mu je oporekalo, da ne govori istine, in se skliceval na priče v Zvanutovi gostilni, ki je prva v Vipavski dolini in v katero sta se on in Klanfar vrnila po hudem trpežu. Na Čuku se pričenja nova, v Vipavsko dolino izpeljana državna cesta. Pod Šumljakom, primerno sredi pota med Razdrtim in Šentvidom, se nahaja presekana cesta. Ime odtod, da se je vogal, okrog katerega je izpeljana cesta, presekal, češ, da se bo skozi presek vozilo pri hudi burji, ki tukaj razsaja kakor ne v celem klancu. Med silno dosti budalostmi, ki se nahajajo na tej cesti, je ta presek, bi rekel, „triumf", kajti pri hudi burji drevi ravno skozi ta presek taka moč, da niti človek ne preleze skozi, kako pa naj preide voz. Jaz omenjam tega kraja, ker ima, dasi ne dolgo obstoječ, precej nezgod na

rovašu. Kot komičen prizor naj navedem popotovanje majhnega cirkusa. Ni se dal pristaviti na Razdrtem in tudi za svarila iz doline gori došlih ljudi se ni zmenil, ampak liki pogumni huzarji se je pomikal na treh vozeh v Vipavsko dolino. Njemu se je pridružil popolnoma hrom mož, ki je imel na štirih kolescih zelen, že razsut zaboj, v katerem je tičal sam in opica. Vlekel je to konjiček tako reven in sestradan, kakršnega jaz še nisem videl. Čudesno je bilo že to, da je ta cela karavana srečno prišla do Šumljaka. Tam so cirkusovi eksperti spoznali, da okoli vogla na presekani cesti ne pridejo. Izpregli so torej konje, poprej pa še vozove na kraju ceste s vrvmi navezali na drevje in se umaknili z lepo Olimpijo na Lozice. Popotnik z opico se pa ni pristavil in na voglu pod presekom je treščilo voziček z zabojem ob cestni zid in zasulo človeka in žival z deskami. Šele po hudem naporu so mogli cestniki hromega človeka rešiti, kajti opica ni dala do voza. Žive ostanke tega v resnici drznega podjetja je dobilo županstvo v preskrbo, leseni ostanki so pa bili še precej časa na cesti. Olimpija je črez dva dni že nastopila v Vipavskem trgu in je bila ne malo razžaljena, ko ji je nekdo povedal, da jo v Ljubljani za Francko poznajo.

Od presekane ceste do Izerc je še dosti mest, na katerih pri hudi burji nista varna ne človek ne vprega. Vendar se je nadejati, da pride, kdor je srečno prestal presekano cesto, tudi še do Izerc, seveda pod vselej veljavnim pogojem, da burja enako razsaja po dolini kakor više gori in po rebrih. O tem bi bilo dosti povedati, ali jaz se v take podrobnosti ne morem spuščati, ker bi bil to bolj predmet strokovnjaka nego pripovedovalca. Torej od Izerc naprej pa primerno do Loške ceste se kar vrstijo opasna mesta. Posebno hud je tudi ovinek pri Uršičevi ogradi. Tega imajo gotovo še v spominu ljubljanski kramarji, kateri so pred nekimi leti se vračali z vipavskega semnja. Oba voza jim je obrnilo. Morali so dobre pol ure peš do Šentvida po pomoč. Pomoč je prišla. Najboljši junaki so pripeljali še tretji voz, da bi se bilo prekladalo in lože vzdigovalo. Zaman! Ničesar niso odpravili. Z verigami so priklenili vozove k drevju ob cesti in tri dni so kramarji dobro živeli v Šentvidu brez skrbi, da jim kdo drugi, ako ne burja, kak zaboj odnese.

Pri burji je zelo pravilno, da je vse priklenjeno, privezano, sploh zavarovano. Ako ti klobuk vzame in si tako srečen, da ga še enkrat v roko dobiš, dobro ga poprimi, da se ti ne dogodi, kakor se je že meni in marsikomu drugemu, namreč da ti burja klobuk iz roke izpuli in ga potem nikoli več ne vidiš. Sploh pa si ni

misliti klobuka, ki bi bil tako točno ob glavi narejen, da bi pri burji neprivezan z ruto ostal na glavi. Še nizka kapa ni prav varna, klobuk boš pa malokdaj videl na hudi burji, ne da bi ga tiščala črez glavo doli ruta, ki je pod brado na trdo zavezana. Dandanes po naši deželi ni več posebne razlike v noši. Sejmarji ponajveč oblačijo ljudi in ti malo ločijo posamezne kraje. Nekdaj — in ni dolgo tega — je bilo to drugače. Vipavci so se še dolgo držali domačega sukna in v domači dolgi haljini je priropotal z burje v vežo in si tam otepal črevlje, ako je sneg nanašala, in otresal obleko in navadno s klobukom v roki pristopil k ognjišču, po katerem in okrog katerega so se preje došli že greli. Taki prizori so bili navadni ob mraku in v hišah, ki so imele obširno ognjišče in gorak govejski hlev, v katerem je bil človek dobro zavarovan pred tulečo burjo, ko se je šlo k počitku. In pri taki priliki smo se mi mladi navzeli pripovedek o burji in zimi. In izlepa ni prišel drug razgovor na površje. In to ostane človeku za vselej. Ljudje, ki so pripovedovali, opombe, ki so jih izkušenci delali, in — do česar je vselej prišlo — lovski primerljaji o burnem vremenu: vsega tega človek nikoli ne pozabi in rad se zamisli v to neskrbno dobo svojega življenja, in torej je tudi verjetno, da burjo še dandanes pozdravlja kot staro prijateljico, ki mu je k marsikateri neizbrisni zabavi pripomogla.

VIII.

Kar sem doslej pripovedoval o burji, gotovo ne vpliva na čitatelje prikupljivo. Morda sem koga celo toliko oplašil, da si ne želi nikdar se seznaniti ž njo. Toda sila ni nikdar prikupljiva reč ali vsaj na videz ne uganja šal. In vendar se čuje pri pogovorih o burji tudi dosti smeha. Le si predstavljajte neokretnega človeka, ki nima navade, da bi kdaj bolj hitro stopal, pa ga burja na kakem zbrisu od zadaj poprime in ga vidite tako urnega proti svoji volji, da vam ta prizor za vedno ostane v spominu. Ne ostane sam, kdor o takem prizoru pripoveduje, in navaden je izrek, da burja vadi lenuhe hitro stajati, kadar jih ima pred seboj, in vreče nositi, kadar se proti njej pomičejo. Tudi Ribničan ima burjo v svojih pandektih. Gorje mu je bilo, ko ga je zasačila, ko sta s kljusetom s suho robo po svetu tavala. Po Krasu in tudi po Vipavski dolini sem vedel za več mest, na katerih se je leta in leta poznalo, da se je ondi suha roba ponesrečila. Neki Levstik iz lončarske dežele mi je pravil, da mu je nekoč burja v Globovniku voz prevrnila in da je tako za-

hreščalo, da je menil, da se je svet pretrgal. Burjo na Gabrku je pa Ribničan takole stigmatiziral: „Burja na Gabrku ali muče, ali suče, ali pa meče.“ [1])

Ker smo že na Gabrku in pri bolj šaljivem razmotrivanju o burji, naj tudi povem, da je bila burja za nekatere ljudi produktivna. Gabrci, posebno pa Senodolci so si prejšnje čase, ko je za ves promet služila le državna cesta, malokdaj kupili kako pokrivalo. Po vsaki veliki burji je šla množica nabirat, kar je burja potujočim otela. Ne samo kape in klobuke, tudi rute in celo plašče so našli po zatrepih in obraslih dolinah. Kdor tega ni vedel in je prišel v Senodolih v vas, videlo se mu je kar čudno, s kakimi pokrivali so otroci pred njega prihajali. Spominjam se, da nam je neki Butec, ki je bil posebno dober gonjač in sploh spreten človek za vsako delo, samo za resno ne, nekoč s cilindrom na glavi prišel nasproti in nam, ko smo se nasmejali, povedal, da je po zadnji burji devet klobukov nabral.

Omenil sem že, da pri pogovorih o burji imajo važno besedo tudi lovci. Da je zajec pri taki priliki glavni predmet, se ob sebi razume. Dosti bi se dalo pisati o dogodbah z zajcem ob hudi burji. Kakor neka posebnost se omenja to, da zajec čepi o burji ravno na zbrisih, to je na mestih, na katerih se burja najbolj zaganja. To je istina in kmet ugiblje, da se zajec radi tega na zbrisu potisne, da ga sneg ne zakrije. Po svojih skušnjah bi pa rekel, da se zajec po zbrisih radi tega nahaja, ker ga zjutraj s paše gredočega burja na zbrisu zasači in tako omami, da se kar potisne za kak kamen in tam obsedi. Vselej se pa tako položi, da burja po njemu brije in mu ne zahaja pod dlako. Z zajcem o burji sem sam doživel komičen prizor. Šla sva z lovcem ob dnevu na lov in imela sva pse gonjače. Burjica je že vihrala, ko sva šla zgodaj od doma, in kakor že prigovor pravi in kar je v resnici navadno: z dnevom je burja rasla. Okolo devete ure je že tako razsajala, da ni kazalo kakor vrniti se proti domu. Doli po nekem jarku smo se potikali lovca in psi. Kar izpred nas zdrkne zajec proti golemu robu in psi se zapodijo za njim. In kaj se zgodi? Ko pride zajec na goli rob, ga burja pobere s tal in prenese črez rob, in primerno enako se je zgodilo s čvetorico psov. Niti misliti ni bilo, da bi se za zajcem pomerilo, kajti burja je toliko razgrajala, da sva si z lovcem le namigavala, češ, si li videl, kaj se je zgodilo? Šele ko smo domov

---

[1]) Tudi tale ribniški izrek je znan: „Na Gabrku so tri bürje: ena müče, ena süče, ena pa meče!“ *Uredništvo.*

paririnili, smo se mogli s poslušalci o dogodbi razgovoriti in nasmejati o presenečenem zajcu, ki mu je tal zmanjkalo.

Posebno zanimljiv naravski prizor sem pa doživel v Vipavskem trgu. Bilo je pred več leti februarja meseca, ko se vračajo gosi iz južnih krajev. Jug je pritiskal in vznemirjal morje, toda do Nanosa je pa burja tiščala. Neštete vrste gosi so se pomikale proti severu. Vile so se na vse strani, zdaj doli in nazaj gori so si pomagale. Prav ob nanoškem robu so skušale naprej zdrkniti in do bolj mirnega zraka. Zaman! Vračalo jih je nazaj in zmerom več vrst se je sukalo po dolini pod Vipavo. Ene so skušale črez Col prodreti, druge črez Razdrto, in ko jih je vrnilo, so poskušale nasprotno pot. Silno vpitje in neizmerno število živali je zvabilo polno ljudstva na cesto. Posebno pred gradom nas je stalo obilo, ker tudi uradniki, dasi neradi, so popustili priljubljene jim stole in mize in se nam pridružili, občudovat ta nenavadni naravski prizor. Noč se je stisnila, ko smo se razšli, in kar nas je bilo lovcev, smo še na večer pri kozarcu vina dajali duška veselju ob jutrišnjem plenu, ki se nam obeta, ko bo vsa ravnina z gosmi zakrita. Toda lovec obrača, burja obrne. Proti jutru so sape potihnile in ob zori se je vsa armada dvignila in odpotovala proti severu. Največji del jih je prenočil na polju pod vasjo Podrago in ljudje, ki so od tam drugo jutro v Vipavo prihajali, so pravili, da je bil celo noč tak nemir, da spati ni bilo mogoče, in ob zori, ko so se jele vrste zopet zbirati in odpravljati, pa tako glašenje in vihranje, da so ljudje kar strmeli.

IX.

Preostaja mi, da rešim svojo obljubo še o silovitosti burje v Bistriški dolini. Pogoji za nje neuporljivo moč so isti ko v Vipavskem dolu. Črez Snepršk gozd doli pridrevi sila in plane v Bistriško dolino ter v prvem naskoku pomete vse, kar najde tik pod bregom od Trnovega do Kosez. Naj zadostuje v dokaz te silovitosti dejstvo, da je na ravno omenjenem prostoru, odkar obstoji šentpetrska železniška proga, že dvakrat prevrnila burja vlake s tira in črez nasip. Sam sem doživel v Bistrici tragokomičen prizor. Po cesti, ki pelje doli po trgu in prehaja med Jelovškovo in Valenčičevo hišo na državno cesto, drevi burja s posebno močjo. V poslopju Valenčičevem so uradi, in kdor stopi iz njih in se zavrne proti Trnovemu, mora biti oprezen, da stori to z vso previdnostjo, predno zapusti Valenčičevo zidovje in stopi na ustje cest. Moj tedanji kolega tega ni storil in je imel vrhutega še širok plašč črez pleča. Ko stopi na odprt

prostor, udari burja po strani proti njemu, ga zanese črez državno cesto in pridvigne črez zid, ki loči Valenčičev vrt od te ceste. Mi, ki smo to gledali, smo menili, da se je gospod silno poškodoval, in hiteli smo mu na pomoč. Toda ni je bilo treba. Tako na rahlo se je bil preselil na vrt, da je že silil nazaj, ko smo mi cesto prestopili. Plašček je bolj nase povil in šel proti Trnovemu, kjer je stanoval. Ljudje sodijo, da burja odjenjava in da nima več tiste moči, kakršno je nekdaj izkazovala. Jaz bi temu ne pritrdil, ampak rekel, da se ne vidi več tolikanj opasna radi tega, ker se glavni promet ne vrši več po cesti in torej ni več toliko objekta, nad katerim bi se znašala. Mi, ki smo je vajeni, bi jo pogrešali, ko bi nas včasi ne previhrala in potem potisnila v prijazen gorek kotiček, v katerem je tako vabljivo se pogovarjati, ko zunaj bobni in ometa s snegom po oknih. In ako kdo potrka na vrata in mu jih vse hiti odpirat, s kakim veseljem se mu vse nasmeje, ko se jame otresati in praviti, da so ga že dvomi poprijemali, da ne bo zmagal; takoj pa kakor dober domačin tudi pristavi, da se čuti sicer krepkega, ampak silno lačnega. „Da, da," mu vse pritrdi. In modrijan pristavi: „Burja izpiha človeka odzunaj in odznotraj in zatorej po Krasu ni debelih zdravnikov, kakršni se nahajajo po drugih krajih, kjer nimajo ljudje zdravilne burje."

Poslavljam se od tebe, stara znanka! Dostikrat sva se skušala, in priznavam, da končno si ti zmagala. Vendar ne ločim se od tebe in za pečjo te bom še vedno rad poslušal!

Pri seji . . .

Med modrujočimi damami
sem v kotu sedela,
poltema nad nami je mrežo
razpela.

In to in ono prevažno
so dame motrile;
in žensko vprašanje docela —
rešile . . .

Jaz v kotu molče sem sedela;
oko polzaprto
v polkrog sem samoten imela
uprto.

In v duši spomin mi je vstajal,
kako v tej stanici
nekoč si s pogledi poljubljal
mi lici . . .

Utva.

Demonske oči.

Spisal Ksaver Meško.

Malo da nisem zakričal od presenečenja, jeze in studa, ko je odprla vrata in je, smehljajoč stoječa na sobnem pragu, vprla v me svoje demonske oči. Ker resnično, proklete so bile te oči. Čutil sem to, ko so me srečale na ulici prvikrat. Od tedaj sem jo videl večkrat in njene oči so me pekle že od daleč. Govorila nisva nikoli, ogibal sem se je z namenom in skrbno. Zagledal sem jo od daleč in sem šel takoj na drugo stran ceste, kar počrez črez ulico, a kakor bi stala tik pred menoj, so me palile iz daljave njene oči. Okrenil sem sem se včasi in sem se vračal po isti poti, a glej, kakor bi stopala tik ob meni in bi mi zrla v oči venomer. Zavil sem za vogel, a zidovje so prodirali zgoči plameni njenih demonskih oči in so me pekli, da sem čutil telesno in še bolj skelečo duševno bolečino.

Bal sem se z vso dušo teh oči in sem vzdrhtel, če sem jih videl le od daleč, če sem le slutil, da se bližajo. Vedi Bog, kaj so hotele od mene, a čutil sem, da so mi sovražne.

Nemara je vedela, s kako neskončno ljubeznijo sem ljubil nekoč dvoje čudovitih deviških oči in kako sladak in svet mi je spomin na one angelske oči. Morda je vedela in me je preganjala in mučila s svojimi demonskimi, sovražnimi in sovraženimi očmi v kazen za to mojo čisto, sveto nekdanjo ljubezen.

Ker sovražil sem jih resnično. In zato sem malone zakričal naglas, ko so se odprla vrata in so mi zazrle nasproti.

„Smem vstopiti?“

„Ne!“ — je vpila v meni slednja misel. — „Ne! — Idite! Pustite me!“

A demonske njene oči so prodrle z lahkoto v globočino moje duše, videle so jasno moje misli, kakor bi ležale na dlani pred njimi.

Nasmehnila se je sladko; v srce me je zabolel ta satanski smehljaj.

„Tako ste dobri! Slišala sem že čestokrat o vaši ljubeznivosti.“

Vstopila je, odložila je solnčnik, z najslajšim smehljajem je slačila rokavice. Ozirala se je po sobi, kakor bi bila prišla v lastni boudoir, v njeni odsotnosti opremljen na novo, zato jo zanimajoč.

„Kako krasno imate urejeno . . .“

Ogledovala je slike na stenah, knjige, vsako malenkost. A vmes sem začutil vsak hip njen paleči, demonski pogled.

„Od koga imate to? — In to? . . . Gotovo iz krasne roke?“

Pikrost je bila v njenih besedah. Hotela je raniti in ranila je.

„In ta pisemski težilnik, Benetke! — Še iz krasnejše roke, kaj?“

Nisem ji gledal v oči, a vedel sem, da ona vidi v moje, da mi vidi v srce in vidi, kako je vse zvrhom polno gneva, ker se upa dotakniti njena roka tako mi dragega zaklada.

„In ta planika v tej čudoviti vazici? . . .“

„Ali jo je utrgala sama?“

„Kdo?“

„Veste sami: ona!“

„Ne izgovarjajte niti besedice: ona! Že s tem bi jo omadeževali.“

Čutila je pač vse moje zaničevanje, vse sovraštvo. A smehljala se je neprestano, s tistim sladkim smehljajem, ki mi je provzročal bol.

„Čemu se razgrevate? Ne vzamem vam je! . . . Jo ljubite zelo?“

„Ne govorite o ljubezni! V vaših ustih zveni kakor bogoskrunstvo.“

Sam sem se čudil svoji surovosti. A ona se je le smehljala.

„Velika mora biti vaša ljubezen do nje.“

A bilo mi je, da bi odprl vrata in bi jo vrgel črez prag. A pripomnil sem le kolikor mogoče mirno:

„Vidite, kaj sem, in torej veste, da nimam z ljubeznijo nič opravka.“

„In te kartice? Od nje? . . . A kaj piše?“

„Ne dotikajte se jih!“

„Ne odnesem vam jih . . . Ah, prazne! A vendar govore ob tihih večerih z vami. Vam povedo mnogo lepega?“

„Nič! Kupil sem jih . . . A nehajte vendar!“

„Čemu se jezite name?“

Povsem k mojim očem so se nagnile nenadoma njene demonske . . . Zabolelo me je v oči, da sem jih zaklopil, zaskelelo me je v srce. Odstopil sem za korak.

„Pustite me, za usmiljenje božje!“

Nenaraven, kratek smeh je zazvenel tesno ob meni.

„Ali ne vidite, da sem duhovnik!“

„Ne zapeljem vas.“

Rogala se je vsaka beseda, izgovorjena tik ob meni, da sem čutil na licu žgoči njen dih. Po čemer nisem zahrepenel še nikoli,

sem v tem trenotku: stopil bi k postelji, vzel bi revolver raz omarico in bi jo ustrelil . . .

A njene demonske oči so brale jasno v moji duši.

„Čemu se srdite name?“ — je vprašala hipoma tiho in mehko. — „Glejte, pripeljala sem se nalašč iz mesta in sem prišla sem gori v te hribe, da vidim vsaj enkrat vaš dom . . . A niti stola mi niste ponudlli . . . Komaj čakate, da grem, kaj?“

„Čakam s hrepenenjem.“ Govoril sem s težavo, izmučen od srda.

„Sovražite me?“

„Sovražim . . . iz vse duše.“

Za trenotek so se odprle še širše njene demonske oči. Zatrepetale so obrvi in so se vzbočile, privzdignile so se visoko trepalnice. Za hip — in že je gledala spet kakor sicer, s tistim demonskim, kačjim, fascinujočim pogledom, ki je pekel in skelel.

„Pa odhajam. Oprostite, da sem motila . . . Zdravi!“

A še me je gledala.

„Vem“ — so govorile plamteče njene oči — „vem, sovražiš me. A še se vidiva, srečava se še.“

Okrenila se je polagoma; počasi, kakor v dvomih, omahujoč je zapirala duri. Čuj, še se slišijo počasni koraki iz predsobe, po stopnicah . . . zdaj je v veži . . . zaprla je hišna vrata.

Odprl sem okna širom, ker mi je bilo tesno, da bi omedlel. Oddehnil sem si globoko, kakor bi gledal ravnokar v strašno lice neizprosni smrti, ki je prišla mimo in me je prijela s trdo, neusmiljeno roko, a si je premislila nenadoma in me je izpustila in je odšla molče svojo pot.

Dal Bog, da se ne vrne nikoli več . . .

Tam v večeru nekje . . .

Tam v večeru nekje
kostanj šumi,
morda skovir se v njem
drami in budi.

Čuj, zaskovikal je,
mimo je letél —
Kaj te je, ljubica,
tako strah prevzel? . . .

Ni kostanja nikjer,
to ni bil skovir,
fant je zavriskal vesel
v nočni mir. —

Fant je zavriskal vesel,
sklonil se k ljubici,
poljubil na čelo jo,
na plašni dve gubici . . .

Roman Romanov.

Romantiki življenja.

Spisal dr. Ivo Šorli.

VI.

Ko je šel drugi dan popoldne po pouku ven pod lipo, je vzel prvič, odkar je bil tukaj, zopet debelo znanstveno knjigo s seboj ter si jo položil na kolena. In zagledal se je zopet tja doli.

Tam spodaj je ležala pokrajina, a ves tuj in hladen se mu je zdel naenkrat njen obraz, kakor če srečaš svojo zapuščeno ljubico in jo pogledaš prvikrat po ločitvi . . . „Ostaniva si vsaj prijatelja, glej, saj sem ti še vedno dober!“ prosiš, kakor prosijo vsi, ki zapuščajo, a ona zmaja z glavo, ker si ji bil preveč vse, da bi ji mogel biti zdaj samo nekaj ... In težka senca njenega gorja ti je padla, beraču, v proseče odprto dušo . . .

Vsa tuja je ležala planjava spodaj, zakaj dala mu je bila vse nazaj in vrnila mu je bila njegovo tako široko in daleč tja črez njo razlito dušo ... Potrebila jo je bila z vseh svojih livad, jo izbrisala raz vsak listič svojih zelenih dreves in mu jo vrgla kakor zmečkano kepo zopet hladno pred noge . . . In nikamor tja ven v njeno kraljestvo ne sme več in zaklenjena je vsa v ozke meje njegovih prsi...

Občutil je vse to s čudovito jasnostjo, a umeti vendar ni mogel. — Saj se zaljubijo ljudje navadno v naravo šele tedaj, ko jih prečara ljubezen v poete, in šele tedaj umejo vse vriskajoče pomladanstvo cvetočega maja . . . A morda je ljubil on naravo drugače . . . Ne le kot nekak okvir svojim dehtečim sanjam, ljubil je njo samo in vse veličanstvo njenih harmonij ... In zato mu je odprla svojo dušo le za toliko časa, dokler je bila harmonija tudi v njem samem . . . „Njen svečenik sem bil . . .“ je zadrhtel, „njen izvoljenec . . . in njena zapoved: „coelebs manebis!“ . . . In zdaj je prišel tod mimo greh in se me dotaknil . . . Ali to je pa že prebedasto!“ se je razljutil in obrnil svojo stolico trdo proti gradu. „Dokler so mi bili taki otročji dialogi z nečim, česar sploh ni, prijetni, je bilo to nazadnje moja stvar in sem se zabaval in nikomur nič škodoval, a da bi se zdaj samega sebe uničil ž njimi! . . . .“

In vzel je odločno knjigo v roke ter jo odprl.

V istem hipu pa je zaslišal za seboj pritajen smeh.

Ozrl se je in ugledal grofico. . .

„Kako zna ta naš sanjar grdo gledati!“ se je nasmehnila. „Pa saj se vendar niste jezili name?“

Bil je ves v zadregi in šele črez nekaj časa je zajecljal:

„Zaslužili pravzaprav bi, da bi se jezil na vas!“

„Kako? Zakaj?“

„Ker ste vi storili iz mene človeka, ki se prepira z zrakom.“

„Torej . . . torej vendar mislite včasi nekoliko name?“ je rekla tiho.

„Drevi vam povem vse . . . Ali se je grof že odpeljal?“ je pristavil naglo, ko je zapazil močno rdečico na njenem obrazu.

„Pred pol ure . . . Kaj se nista poslovila?“ je vprašala skoraj prestrašeno.

„O že opoldne . . . Bil je celo nenavadno prijazen.“

Umolknila sta in gledala oba tja ven črez gozd na jugu.

„Morda zato, ker ga najbrže ne bo tako hitro,“ je opomnila slednjič.

„Kaj res?“ je vzkliknil in je pogledal s svetlim pogledom.

„Pravi, da se neznosno dolgočasi tu in da se vrne morda šele črez eden, dva meseca“, je skomizgnila.

„In vi ga bodete seveda zelo pogrešali!“ je zategnil nekoliko razdražen vsled čudne gorjuposti v njenem glasu.

„Kako ste zlobni!“ je zmajala nejevoljno z glavo.

„Nič zloben, a če tako govorite . . . Saj vas res ne morem umeti.“

„To verjamem jako rada. Ah, moški ste res brez srca!“ je vzdihnila trpko.

Pogledal jo je presenečeno, a takoj se mu je zasvetila v očesu zopet pritajena razdraženost.

„Moški, moški!“ je ponavljal in v srcu je čutil ošaben odpor, da ga primerja, četudi le od daleč, s takim človekom, kakor je njen grof, z vsemi tistimi puhlimi ljudmi, s katerimi je morala živeti tam zunaj v svetu . . . „Če mislite, da so vsi enaki, potem — —“

„Potem je res čudno, zakaj mi srce še vedno uhaja drugam,“ se je nasmehnila.

„Ali jaz nisem mislil tako!“ jo je ustavil burno.

„Vem, vem,“ se je nasmehnila vnovič. „Saj jaz tudi nisem hotela reči, da ste vsi enaki. Toda čujte!“ je vzkliknila naenkrat in se ozrla naravnost vanj. „To vam moram pa že povedati, da nisem

srečala do danes še niti enega moškega na svetu, ki bi se skladal res docela z mojim idealom. Tudi vi ne, čeprav sem mislila spočetka. Ah, tudi vi ste tako! — — — Žensko ume res le ženska...“

Njen glas je postal pri zadnjih besedah bojevit, skoraj izzivalen in iz njih se je zasvetila rezka ost, obrnjena sicer proti vsem moškim, a obenem vendar prav posebno proti njemu. V svojem resnem poglabljanju v vsako stvar se je bil privadil, da je imela vsaka metafora, ki se je rodila v njegovi duši, nekaj res živečega, že skoraj telesnega na sebi . . . Zato je tudi sedaj prav zagledal to ost in vzdrhtel kakor pod bolečim zbodljajem. In že se je dvignilo v njem, da bi ga ji vrnil, a v tem hipu se je zavila vsa ostrina teh njenih besed v čuden čar, da je naenkrat pozabil vse drugo.

In mirno se je nasmehnil in ji prijazno prikimal.

„To zopet jaz vam jako rad verjamem. Hoteli ste me sicer malo krcniti, ker se jezite name, a ne na suhoparno dejstvo, da je to pač tako in nič drugače . . . a izrekli ste svoje besede le mimogrede in se jim vidi takoj, da jih niste še nikdar premišljevali. Glejte, jaz pa sem velik modrijan in opozoriti vas hočem, da ste povedali neko jako važno resnico in me prijetno presenetili, ker je ta resnica meni že ljuba, rekel bi, domača znanka iz lastnega premišljevanja.“

Delo mu je dobro, da je našel takoj ta njo in njega rahlo ironizujoči ton in da se je mogel z dovoljeno zlobnostjo maščevati za njen poskus, kako bi ga ranila.

„In pri tem mislite na . . .?“ ga je pogledala radovedno.

„Na vašo opazko, da žensko ume le ženska, ki ste jo pa že pozabili, kakor je videti.“

„In ali ni moja trditev resnična?“ je vzplamtela.

Videl ji je, kako bi zdaj rada trdovratno nadaljevala mali spor med njima in kako jo draži njegova mirnost. — „Pristna ženska!“ si je mislil in se veselo nasmehnil. A takoj je zopet uresnil svoj obraz.

„Da, seveda je resnična. Saj pravim tudi jaz, da se docela strinjava. In prav enako je pri nas: moškega more umeti docela samo moški. Jaz sem našel — danes, ko poznam ljudi, se čudim bolj in bolj, da jih je bilo vsaj toliko — jaz sem našel sicer še samo kakih štiri, pet ljudi na svetu, ki smo se res docela umeli in strinjali v vsem, a niti misliti si ne morete, kolikokrat sem si rekel pri vsakem izmed njih: „Fant, škoda, da nisi punca, kar vzel bi te!“ se je zasmejal. „In vi, ali imate vi na primer kako prijateljico?“

„O da! In kako!“ je vzkliknila ponosno. „Vse si zaupava, vse čutiva in misliva enako . . .“

Čul je, kako govori še vedno dalje, a že se je bil zamislil globoko sam vase, da je ni več slišal . . . Bilo mu je tako jasno, da misli ona vse to vse drugače... Eh, če se jim posreči iztakniti drugo, da opravljata potem ž njo pri kavi iste osebe na isti način, se navdušujeta za iste toalete in — če stojita že malo više — za iste igralce in istega tenorja, pa imenujejo to prijateljstvo . . . In če stojijo še više, govorijo že celo o istih igrah in istih operah in istih knjigah . . . A vse to je le na vrhu . . . In če govoriš ti ž njimi, te gledajo tako zavedno, pametno, da čutiš, kako v resnicl umejo pomen tvojih besed, in njih odgovori pričajo, da stopajo sporedno s teboj po lestvi navdušenja navzgor . . . A enega vseeno ni! . . . Ni tiste čudovite — resonance . . . Zadel si rahlo s koncem prsta ob strune in potem se nagneš tja črez in poslušaš, poslušaš . . . in slišiš, kako pada in pada odmev tja doli . . . dalje in dalje v globine... In potem ko je že vse utihnilo, strmiš še vedno v tajinstveni prepad . . . in veš, da akord še vedno pada, pada in da še vedno ni na dnu, ker dna ni . . . O, če bi našel tako žensko ! . . . Če je že pri prijatelju tako sladka zavest, da sta eno doli do pekla, kako bi bilo šele ob ljubici ! . . .

„Ali to je pa že preveč!“ ga je zdramila naenkrat iz njegovih sanj. „Jaz govorim tu naprej in naprej, on pa je bogve kje! To je najmanj — negalantno.“

Zdrznil se je in se ozrl k njej. Jasno je slišal pravzaprav samo še zadnjo besedo:

„Kadar začne ljubezen, neha galantnost,“ je rekel počasi.

„Oho!“

„Pa je vendar res! . . . Jaz umem namreč galantnost tu kot tisto ljubeznivost . . . kako bi rekel? — no da, kot tisto ljubeznivost pač s tujimi ljudmi. Ako pride ljubezen, postane drugačna ljubeznivost sama, vsaka beseda, resna ali šaljiva, postane drugačna, kakor postane drugačen vsak pogled . . . Celo duhovitost se mora umakniti gorkoti . . . Ali ste imeli že priliko, videti kakega duhovitega moža poleg svojega dekleta ali žene, ki jo je ljubil? . . . Kakor bi videli kralja s krono na glavi in v sami srajci do kolen... Ne, če bi ne bilo vse tako ginljivo, da je kralj pozabil plašč, ko je okrog njega toliko ljudi, bi bile tiste koščene, bose nožice naravnost smešne . . .“

Zasmejala se je iz vsega srca.

„Ali čujte! — Kaj se vam torej prikazujejo kralji v sami srajci, kadar sanjarite cele ure tu pod lipo?“

„Ne, to pride le v pogovoru!“ je odgovoril resno. „A potem de človeku tako dobro, če vidi tudi oni, v katerega družbi smo se razigrali, prav tako živo kralja v srajci pred seboj, kakor ga vidi on sam . . . In da se smeje potem kralju in ne njemu, če se že hoče smejati . . .“

„Toda jaz vas nisem hotela žaliti!“ je vzkliknila prestrašeno.

„Že zopet me ne ume!“ je skomizgnil nevoljno. „Eh, škoda, da bi se jezil.“

„Saj nisem rekel, da ste me žalili,“ je rekel malomarno. „Hotel sem samo povedati, da je najti res le jako redko med moškim in žensko pravo, popolno harmonijo,“ je obrnil pogovor drugače. „A to je naravno, drugačna vzgoja, drugačno življenje in pravijo celo, da je že drugačen telesni organizem, ki mora podati sam na sebi drugačen rezultat, to je drugačno dušo... Morda, jaz ne vem...“ je zmajal z rameni in pogledal negotovo tja doli črez ravnino . . . „Pravzaprav je pa najbrže le naša globlja in širša izobrazba, pred vsem srčna izobrazba vzrok tej disonanci . . . Toda kaj neki modrujem, ko me itak ne ume!“ se je ustavil naenkrat in jo pogledal od strani.

„Potemtakem mislite tudi vi, da stojimo me globoko pod moškimi?“ je vprašala z važnim obrazom in poznalo se ji je, da je že čitala o tem.

„Že zopet — moški!“ je vzplamtelo v njem in tudi odgovoril je skoraj neprijazno.

„Tudi tega nisem trdil! Kjer so že po naravi prava tla, mora biti mogoče vsejati pač isto in mora tudi isto vzkliti . . . Ženska ali moški, to mora, mora biti vseeno! Ampak — saj vsega tega najbrže niti treba ni, in zato je tako . . . Dovolj je že vezi, ki vežejo moža in ženo z jekleno močjo skupaj, in najsi bodo še tako malo laskave za človeka, ki je ponosen na svoje človečanstvo . . .“

„Recimo ljubezen, kaj ne? A če ta izgine?“ je vprašala z vidnim zanimanjem.

A njemu je bilo postalo naenkrat žal, da je zabredel v ta resni pogovor, in hotel je zopet ven na trdna tla. „Norec! — — tako si pokvariš lahko vse... Ta ženska bi se bila zaljubila tudi v kakega huzarja in se gotovo ni v mojo globoko modrost . . .“

A odgovoriti je moral vendar.

„Če izgine?“ je vzkliknil lahko in brezskrbno. „Vzklije pa drugje! Ljubezen je res sicer najbolj lep, a tudi najbolj trdovraten plevel . . . In kjer raste najlepšc klasje, raste tudi najtrdovratnejši plevel.“

„Tako, torej plevel je vam ljubezen?!"

„Ah, je že zopet osebno žaljena!" se je nasmehnil ironično predse.

„Ali, moj Bog!" je vzkliknil glasno. „To je le tako primera, če hočete, docela hroma primera . . . Zato ne prepirajva se vendar radi takih otročarij! Imenujva ljubezen tako ali tako — tu je, in vesela bodiva, da je!"

„Ko ste pa včasi tako čudni!" je vzbočila ustnice in ga pogledala nevoljno od strani.

„Pa ne bom več! Res se hočem poboljšati!" se je nasmehnil napol ironično. „A povejte mi, Selma — kaj pa, če bi bil jaz, recimo, sploh popolnoma nevreden vaše ljubezni?" je pristavil naglo.

„Potem bi vas ne ljubila!"

„A vi ste mi rekli, da ste me ljubili pravzaprav že takoj skraja, ko me torej še niste poznali. Jaz bi imel potemtakem pravico biti nevreden vaše ljubezni! . . ."

In z ostro radovednostjo raziskovalca je prežal na vsak gibljaj njenega obraza.

„Ljubila bi vas vseeno!" je vzdrhtela.

In tedaj je obstal ves presunjen pred njo . . . In glava se mu je sklonila pred to najbolj tragično skrivnostjo ljubezni, ki jo je ona izgovorila s temi tako preprostimi besedami . . .

„Selma! — da bi bila sama, kako iskreno bi vam poljubil roko!" je vzkliknil pridušeno.

„Zakaj?" je rekla nekoliko presenečena.

„Zato, ker so mi te vaše besede povedale več nego vse knjige, zato, ker pobožno spoštujem vsak misterij človeške duše. Ne bojte se, Selma — prizadevati si hočem, da se ne boste kesali, ker ste mi zaupali svoje srce . . . Selma, Selma! — drevi ti povem vse, kaj si mi postala!" je vzdrhtel strastno.

In ona se je zganila pod njegovimi besedami. In plaho se je ozrla.

„Da, drevi!" je prikimala tiho in vztrepetala vnovič. „Iz tega spoznajte, kako vas ljubim!"

„A zdaj moram iti!" se je stresla. „Moj Bog, koliko časa že stojim tu! Na svidenje drevi!"

„Še eno besedo!" jo je ustavil, kakor da se je naenkrat spomnil še nečesa. „Glejte", je nadaljeval počasi in previdno, „midva igrava vendar nevarno igro. Oprostite, da rabim take nenežne besede, a treba je, da si dava prej o vsem trezen račun, predno se vdava

popolnoma drug drugemu in pijanosti te najine ljubezni . . . In tako sem premišljeval o tem in prišel do sklepa, da je najbolje, če črez dan čim manje občujeva . . . Srečen slučaj je hotel, da se lahko skrijeva pred svetom — to morava riskirati, če se ljubiva — zato nama ni treba kazati niti najmanj, kako je med nama. Torej: črez dan le toliko, kolikor je naravno, a baš radi tega tudi ne manj! Kaj ne, da je prav tako?“

Prikimala je molče dvakrat, trikrat in potem hitro odšla.

In drugi večer je je čakal samo trenotek zunaj na hodniku, in že je začul tiho šumenje njene obleke in hip pozneje se je privila k njemu.

„Pojdiva v tvojo sobo, tu je preveč nevarno!“ je šepnil.

A ona se je branila.

„Moj Bog, če se otrok zbudi!“

„Otrok spi v drugi sobi in se ne zbudi. In kaj otrok razume!“

In potem sta odprla tiho vrata in tiho zaprla za seboj.

In sklonila sta oba nehote svoji glavi tja in poslušala . . . Tiho, mehko, enakomerno dihanje . . . kakor da je krožil po sobi čist angel in se dotaknil vsakotoliko s koncem svojim svilenih peroti njunih lic . . .

In sedela sta dolgo tako, roko v roki, a potem je ovila naenkrat svoje roke okrog njega in se vzpela k njegovim ustnicam...

In drugi dan in še dolgo nato je čutil nekaj grenkega v globinah svoje duše.

Kako je gledal tisto noč prej z velikimi očmi v temo in kako vso grozno in veliko je videl pred seboj tisto čudno uro, ki ji zapade njena bleda, trudna glava! . . . A v resnici se je zrušilo vse v tako pusto, prazno banalnost . . .

„Ali se izplača? . . .“ In zagledal se je zopet daleč predse . . .

VIII.

Grof je odlašal svojo vrnitev od tedna do tedna. Redno so prihajala njegova pisma vsako soboto in poročala suhoparno, da je zdrav, da se izborno zabava in da že sporoči prihodnji teden, kdaj da pride.

Grofica je odpirala ta pisma hlastno in jih hitro pregledavala, kakor da išče samo enega v njih: kdaj se vrne, kajti vselej se ji je hipoma stemnil obraz in z očividno prisiljeno mirnostjo je poročala, da je mož hvala Bogu zdrav in da pride najbrže prihodnji teden.

In grajščak je nato skomizgnil in se trpko nasmehnil, stari konzul pa je iskal po njenem obrazu, ali je ta njena nevolja res pristna, in potem s topim začudenjem povesil oči, ali pa še kradoma švignil z njimi na Lastana, ki jih je pa odbil vselej z brezčutno hladnostjo.

Privadil se je bil popolnoma tega plahega iskanja po svojih očeh, zato jih je bil že davno prisilil, da ni bilo v družbi nikakega odseva tega v njih, kar se je godilo v njegovi duši. Niti ob takih prilikah ne, ko je zavalovila strast v njem z vso silo, če je zapazil, da grofica svoje nevolje radi moževe odsotnosti niti skrivati ne more več.

Samo nekoliko prej je vstal take dni od mize in odšel v svojo sobo. In zvečer so drhteli globokega razburjenja vsi njegovi živci in le z vso silo se je krotil. A slednjič se ni mogel več premagati in začutil je razkošno poželenje, da bi jo pičil.

In zdrznila se je vsa in ga žalostno pogledala . . .

„A za božjo voljo, če te pa res ne morem umeti!“ je vzkliknil nekoliko bolj prijazno. „Saj je res videti, da ga ne moreš pričakati, a obenem trdiš vendar, da me ljubiš in sicer brezkončno in samo mene ljubiš.“

„Toda, Oton, ne bodi vendar tako čuden! Saj vidiš, da se še tako komaj umikam stričevim sumnjam.“

„Ah, saj ni res tako! Ti postajaš resnično potrta, kadar prejmeš tako njegovo pismo. Jaz nisem slep. Ali čuj me, Selma!“ jo je prijel proseče za roko. „Povej mi odkrito vse, razloži mi iskreno to uganko. Ali koga ljubim, potem si želim njegove bližine, ali pa mi je zoprn in potem bi ga hotel kar popolnoma proč, — naravnost ven iz življenja! Ah, saj ste vse enake!“ se je razburil naenkrat znova. „Vse hočete, da jih mre čim več okrog vas! Nič drugega ni: tvoje samoljubje je žaljeno, ker ti kaže, da mu nisi nič. Ti hočeš, da bi bil tu in gledal hrepeneče za taboj, ti pa bi potem seveda . . .“

A ustrašil se je svojih besedi in jih jezno pretrgal. „Sama neiskrenost jih je teh kač!“ ga je grabilo bolj in bolj. „Da bi imele pogum povedati, zakaj jim gre, vsaj če najdejo dovolj pametnega človeka, ki prenese vsako resnico in le komedije ne!“

„Oton, — ali zaslužim to od tebe?“ je vzdihnila žalostno.

„Kaj jaz vem, ali zaslužiš! Pusti! — saj ti ničesar ne očitam!“ ji je del roko na ustno, ko je zapazil njen vztrepet. „A jaz sem dovolj trezen, da niti ne poskušavam zavijati suhe proze v poetične pajčolane. Ti si pač drevo, viseče z vsemi vejami črez plot na so-

sedov svet, in zlato sadje se usipa v vsej svoji prelesti na tuja tla. In drevo je veselo, da hodi mladi sosed vsak dan pobirat sladke darove . . . Le gospodar, ki hodi s puško črez rame daleč proč po divjih hostah, je kriv, da je tako. In prav je tako, ker čemu naj segnije na tleh, čemur je namenjeno, da uteši najbolj vročo žejo?! . . . A navsezadnje, — med drevesom in sosedom je vendar plot . . . In s tem je zadovoljno, kakor je videti, celo drevo samo . . . kajti njegove korenine so v gorki, sočni zemlji, — sosed premore pa le malo peščenih tal . . . Ah, Selma, ne huduj se name, da govorim tako brezobzirno s teboj, a meni se zdi potrebno, da midva, ki morava varati ves svet, vsaj drug drugega in sama sebe ne varava. Je pač tako: okoli in okoli vsakega človeka je potegnjen ostrozačrtan krog materijalnih interesov, in le kdor stopi po sklepih usode vanj, je resnično zvezan ž njim. Ali ti svojega moža ljubiš ali ne, je v tem vseeno: notri v tvojem krogu je. Seveda se srce ne briga zanj in ga brezobzirno prestopa, posebno če sta se kroga, kakor na primer najina, doteknila, toda kakor hitro ju razmakneš daleč, daleč narazen, — bogve, ali se ne bo tvojemu srčku še posebno mudilo skočiti urno zopet v svoj skopec in se pustiti voljno prenesti drugam. So ljudje, Selma, ki drzno razrušijo vse take spone, so taki-le sužniki svojih silnih strasti, ki vržejo z obupnim vriskom vesla daleč proč od sebe, — a to midva nisva. Zato pa pustiva take romantične prisege in ne sili me, da bi začel zopet docirati. Pojdi sem, duša, in molči in bodi moja!“

In zgrabil jo je burno in jo stisnil k sebi . . . In potem jo je božal in tolažil, a v srcu mu je ostala trpka nezadovoljnost z vsem tem, kar dela in kar se godi z njim, in šele, kadar je zaplamenela slednjič strast iz njegovih poljubov, so bili spet iskreni in njemu samemu sladki.

. . . In naslednjo soboto ni odprla moževega pisma več vpričo njega in drugih. A to ga je le bolj razburilo. „Seveda, zdaj mi hoče skriti, kako ji je, in pojde v svojo sobo in bo tam strmela daleč ven skozi odprto okno!“ Rekel ji pa vendar ni ničesar več in je tudi ni vprašal ničesar več o njem.

A zato se je trudil neprestano sam s seboj, da bi umel to čudno nedoslednost v njenem čuvstvovanju, kajti drugače ni mogel imenovati vsega tega. „Morda, ker je oče njenemu otroku? . . . Ah, neumnost! Otroci ne obvarujejo nobene ženske, če je sama na sebi že zrela za kriva pota . . . Toda, če je niso obvarovali, so ji morda vendar dovolj močen klic nazaj na pravo stezo? . . . A kako bi

potem visela še vseeno na meni s tako strastjo . . . Ne, ta ženska se ne vede, kakor da jo nekaj vleče že z vso silo odtod in je še samo napol pri meni, samo še s konci svojih prstov, — vsa je moja in ločitve si še misliti ne more . . . A morda je vse samo razbrzdanost, žeja krvi?“ . . . Toda tudi na to vprašanje je moral zmajati z glavo. Tega ji ni mogel in ni smel očitati, — čutil je preveč, kako je vsa njena strast iz ljubezni in ne ljubezen iz strasti.

„A vraga, kaj pa hoče potem?“ je vztrepetal nervozno. „Njega ne ljubi več, — slepec bi moral biti, če bi dvomil o tem, — in vrgla se je z vso svojo fino dušo meni v naročje. Dolžnost in vsi ti pojmi nimajo pri njej nobenega zmisla, saj nihče ne zahteva od nje onega, kar podarja meni, in je zato njena prosta last. Najbrže sem torej zadel pravo, če vidim kot vzrok njene nezadovoljnosti po onih pismih užaljeno žensko ničemurnost, ker, moj Bog, nazadnje je ona vendar tudi le ženska in celo kakor le malokatera popolnoma ženska.“

„Da,“ je prikimal smehljaje se predse. „Podpišimo ta sklep in zapečatimo ga ter ga položimo mirno ad acta. Do dna tem stvarcam vendar ne more nihče pogledati in morda so nam prav zato tako zanimive.“

In življenje je teklo zopet mirno dalje. Zajtrki, kosila, večerje, med njimi njegove študije, ki se jim je zdaj posvečal z vso energijo krepkega človeka, kateremu ne manjka ničesar več; za vsem tem pa, česar ni nihče slutil izmed vseh teh ljudi okrog njiju. Grajščak je imel vse svoje misli le pri svojem paviljonu, ki se je dvigal že precej visoko iz tal, in le včasi je prišel pogledat, kako napredujeta otroka, ter se Lastanu potem vselej gorko zahvalil.

Nekega dne pa je prišel k njemu v sobo.

„Čujte, gospod, ampak ali vas res ne mika, napraviti vsaj enkrat zopet majhen izlet ven v svet?“ ga je vprašal. „Jaz se nisem drznil niti upati, da najdem človeka, ki bi se hotel res prav popolnoma zakopati v to naše enakomerno, pusto življenje tu gori. Skoraj se bojim, da se vsled tega samotarjenja potem pa kar naenkrat ne oglasi žeja po čem drugem v vas. Zato bi vam toplo priporočal, da si vzamete zdaj, ko je itak pritisnila že vročina in je treba dovoliti dečkoma, da se malo oddahneta, kak teden dopusta in se po dolgem času zopet enkrat nekoliko izdivjate. Ne precenjujte svoje mlade krvi!“

„Eh, jaz sem se že dovolj izdivjal že prej in zdaj sem srečen, da sem v miru. Sicer pa . . . za par dni bi lahko šel posetit svojega prijatelja, ki me vedno vabi,“ je pristavil počasi.

Spomnil se je, da bi bilo morda vendar bolje, če se ne ustavlja preveč grajščakovemu tako naravnemu svetovanju. — Nazadnje bi se vzbudil še celo njemu kak sum . . . Za tri, štiri dni bi se odtrgal in se potem vrnil še rajši zopet sem . . .

In določila sta, da se odpelje v ponedeljek in vrne, kadar bo hotel enkrat do nedelje, potem pa, da bo imel z dečkoma samo vsak dan po eno uro ponavljanja.

In ko je bil zopet sam, je bil že ves zadovoljen, da je ukrenil tako. — „Morda bi bilo še najbolje, da bi šel ves teden kam in se temeljito, temeljito zopet — naspal,“ se je nasmehnil.

Zdaj se je šele jasno zavedel, da je čutil že dlje časa neko čudno prenasičenost, kakor človek, ki ni pijanec, a mora vendar iz prijaznosti piti in zopet piti, ne da bi ga pustili, da bi postal zopet enkrat prav tako-le pošteno žejen . . .

In občutil je že naprej vso slast vrnitve . . . Na oknu ga bo čakala in veselo ga pozdravi skrivoma že od daleč. In potem bosta drhtela ves popoldan in ves večer, da zagore zopet po tolikem času usta na ustih . . .

In zvečer ji je povedal, da mora oditi. Bila je videti bolestno presenečena, in njene oči so ga vprašale polne očitanja, kako le more iti prostovoljno za ves teden od nje! A premagala se je in mu molče prikimala.

In šele pri slovesu se ni mogla več krotiti. „Ah, vsi ste enaki! Naveličate se nas in čim bolj vas ljubimo, prej se nas neveličate. Saj vidim vse, v dno duše ti vidim . . . In jaz te vendar tako, tako ljubim,“ je zaihtela in si skrila glavo v obe roki.

On pa je iskal besede, da bi jo potolažil: iskal jih je po svojem srcu, po najbolj gorkih kotičkih svoje duše, a našel je le nekaj, kar je sam spoznal kot samo prijazne fraze. In z mučno žalostjo v prsih je odšel od nje . . .

In drugo jutro se je odpeljal.

(Dalje prihodnjič.)

Nageljnov cvet.

Razcvitajo se nageljni,
ko živa kri so rdeči.
Spomini v meni se budé,
ko gledam cvet dehteči.

Podala nekdaj mi dekle
cvet nageljnov je žaren,
iz prsi mi pregnala mir,
vzbudila boj viharen.

Gorski.

Satura.

Spisal **L. Pintar.**

Slávo sramôti izdá ćenč Vólkmera Múrko '*zdajávec*.

Epigram Prešernov na Murka kot objavitelja Volkmerovih fabul ima svojo ost v dveh različnih pomenih besede „izdajavec“, ki pomeni a) tistega, ki je kaj izdal v tisku (der Herausgeber), b) tistega, ki je izdajav in izneverljiv (der Verräter). — Na svetlo dal je pa Anton Murko „ Leopolda Volkmera fabule ino peſmi“ leta 1836 in je to izdajo opremil s sledečo dedikacijo: „Njega ekſzelenzi goſpodu Matiju Konſhtantinu Grafu Wickenburgu .... daroval Isdavcz“. Pravilno je rabil Murko izraz „izdavec“ izveden iz perfektivnika, kajti knjiga, ki enkrat izide, ima *izdavca*, časopis (periodična publikacija), ki izhaja, ima *izdajavca*. Prešeren je izdavca izpremenil v izdajavca, da doseže s tem tisto zbadljivo besedno izpremlajanje, češ, mož se je pokazal izdajavega, ki je pripravljen izdati Slavo (Slovenijo, slovenstvo) sramoti, ki mu ni do lične in čiste slovenščine, do gojitve in izobraževanja materinščine, ki mu je le za knjigotržno kupčijo. Volkmer je svoje šaljive fabule namenil za ožje veseljaške družbe, a javaljne za natisk in širšo javnost, — pa pride literarni trgovec Murko, *zbere* te fabule in jih spravi v natisk. Mar bi rajši sam kaj dobrega in novega ustvaril, nego tuje proizvode dvomne vrednosti ponatiskaval! — si je mislil naš Prešeren ter odločno ošvignil ponatiskovalca s svojo zabavljico. Kdor. take proizvode dvomljive cene uvršča v literaturo, izvršuje izdajstvo nad materjo Slavo (Slovenijo) ter jo stavi na sramotišče, ne pa neguje s spoštovanjem in ljubeznijo: saj že itak porogljivi nasprotniki le preradi zabavljajo na siromašnost slovenščine, češ, da nima dosti svoje imovine, ampak od sosedov izposojeno. Tako zabavljanje pa dobi svojo oporo v taki nemškovalni mešanici, kakor jo je pisal Volkmer. Navedem naj samo nekaj naslovov njegovih fabul v potrdilo, n. pr.: *kaſhtigan* smeh, poterplivi *ſlis*, luba *tugent*, nor *rat* (nespameten nasvet), *shlak* ali *gverano* poſojilo, *ſhpegel* ali *gviſhno gverilo*, *klaguvanje* enega *venzerla* itd. Objavljanje takih proizvodov nas torej ne *proslavi*, marveč *osramoti*.

Druga ost tiči v zamembi izraza „fabule“ z izrazom „čenče“. Fabula sicer tudi prvotno pomeni vsakdanjo govorico, preprosti pomenek, plitvo besedičenje, toda Volkmer je rabil izraz menda v pomenu poučne pravljice ali basni. Fabula se je torej povzpela do neke višje veljave, služi nam namreč kot resno dostojno ime za basen, ki se je razvila na podlagi živalske pravljice. Imamo pa poleg kratke in jasne didaktične ali Ezopove basni tudi še bolj na široko razpredeno, šaljivo pripovedujočo Lafontainovo basen; zastopnik te zadnje vrste je pri nas Volkmer, kakor n. pr. pri Nemcih Hagedorn in Gellert, dočim sta se Metelko in Vodnik držala Ezopove basni. Pa ne samo, da spadajo Volkmerove fabule v vrsto Lafontainove basni, odlikujejo se še prav posebno po dolgoveznosti in gostobesednosti in to je dalo Prešernu povod, da jih je preimenil v „čenče“. Izraz ta je bržčas tujka iz italij. ciancie, ki pomeni puhlo besedovanje, prazno čvekanje, in se rabi v zaničljivem pomenu.

Slovstveniki naj bodo apostoli Slave, širitelji slovenske narodne zavesti; Judež med apostoli izdajavec — Murko literarni špekulant! —

Ta epigram je bil Prešeren zložil menda takoj leta 1836, ko je prišla Volkmerova zbirka na svetlo. Dve leti pozneje se je pa Prešeren še enkrat lotil Murka v zabavljivem sonetu „S Pompeja premagavcem . . .“ Kakor nam pripoveduje Trstenjak (Ljub. Zvon XXI. 490), je poslal Prešeren ta sonet v Gradec leta 1838, v onem času, ko je bil Murko slovensko slovstvo na klin obesil. — Če je ta zveza in kombinacija Trstenjakova opravičena, utegnilo bi tudi opravičeno biti mnenje, da je hotel pesnik zablodivšega psevdoliterata podkuriti na pravo narodno delo, češ: sramuj se nositi zvonec med nemškovalci, ti, od katerega smo po mladeniških tvojih delih sodeč pričakovali še lepih literarnih plodov. —

Da se je od zarotnikov zabodeni Julij Cezar umiraje zgrudil z besedami „Tudi ti, moj Brute!“ ali „Tudi ti, moj sin!“, je sicer zelo razširjena, vendar menda neistinita bajka. Sueton pripoveduje v življenjepisu Cezarjevem (82. pogl.), da je pri prvem zabodu samo enkrat vzdihnil, a nobene besede izustil, pristavil je pa naš avtor, da nekateri vedo povedati, da je Brutu, navalivšemu nanj, zaklical po grško: „Tudi ti si izmed tistih, tudi ti, moj sin!“ (tribus et viginti plagis confossus est uno modo ad primum ictum gemitu sine voce edito — etsi tradiderunt quidam Marco Bruto irruenti dixisse: καὶ σὺ εἶ ἐκείνων, καὶ σὺ τέκνον). In Dio Cassius tudi pripoveduje

(XLIV, 19, 4), da Cezar spričo množine napadalcev ni mogel ničesar reči, ničesar storiti, da si je samo s togo zakril obraz in se z dostojánstvenim okretom zgrudil poleg Pompejeve sohe. Pristavil je pa pisatelj: „Ta popis ima zase največ poroštva. Vendar so že nekateri tedaj trdili, da je zaklical Brutu, ki se je z vso silo zagnal vanj: „Tudi ti, moj sin!“ (λέγεται δὲ ὅτι πρὸς τὸν Βροῦτον ἰσχυρῶς πατάξαντα ἔφη „καὶ σύ, τέκνον“). Tej trditvi nekaterih sta se pridružila pozneje tudi Shakespeare (Jul. Cezar III, 1) in Schiller (Roparji IV, 5) in tako nam splošno vsi pisatelji popisujejo Cezarjev umor. Ta vzklik Cezarjev jim je bistven moment celega dogodka, češ, da je zabodenega Cezarja najhuje zabolela Brutova črna nehvaležnost in iznevera, huje nego zapičljaji bodal. Tudi Prešeren je v svojem zabavljivem sonetu, naperjenem na izdajavca (izdavca! = Herausgeber) Volkmerovih fabul in pesem, sledil pripovesti nekaterih in navedel Cezarju podtaknjeni vzklik; zanimivo pa je to, da se ni poslužil prav tistega besedila, ki je navajata Sueton in Dio Cassius, ampak je klasični ta vzklik po svoje pogrčil, zamenivši izraz τέκνον (menda zaradi rime pač!) z izrazom υἱός. — — Kakor je bilo Cezarju (premagalcu Pompeja) hudo in bolestno, ker se je Brutus, na katerega se je toliko zanesel, izneveril njegovemu prijateljstvu in prestopil na stran sovražnikov, tako mora boleti slovensko Štirijo, Murkovo in sploh štajerskih Slovencev mater, ko bere neslane Volkmerove puče in čenče, ki so po Prešernovem mnenju glede vsebine zdravemu okusu in glede jezika dostojni slovenščini na sramoto. To mora zavednega Slovenca najbolj boleti, če vidi, da se rojeni Slovenci sami silijo v nemškovanje, da habijo in kvarijo čisto materinščino. In to je ravno zakrivil Murko z izdajo Volkmerovih fabul in pesem in s tem pokvaril tudi ugodni vtisk, ki ga je bil napravil poprej z izdajo besednjaka in slovnice. — Ko se je mlademu Murku leta 1830 neizmerno trdo godilo, ko se je brez podpor vzdrževal samo ob slabo plačanih inštrukcijah, kuril peč z makulaturo in živel ob komisnem kruhu, lotil se je na poziv Greinerja, šefa Ferstlove knjigotržnice v Gradcu, sestavljanja slovenske slovnice in besednjaka. Ko sta knjigi leta 1832 izšli na svetlo, ju je vse z radostjo pozdravilo. Pohvalen razglas je v nemških novinah „Carinthia“ pod naslovom „Vesela prikazen v slovenskem slovstvu“ meseca marca leta 1832 priobčil Ljubomir (t. j. Slomšek). Prešeren je že 5. februarja 1832 v pismu iz Celovca poročal Čopu o novih Murkovih knjigah (cf. Lj. Zv. VIII, 568) ter naročil prijatelju „Recensiere den Murko in wohlwollendem Tone“, češ, mož je še mlad,

še neabsolviran dijak in se je dosti potrudil. Vidi se pa iz tega Prešernovega pisma tudi, da z Murkovim delom ni povsem zadovoljen, — samo kot z začetniškim delom da treba potrpeti. —

> Častil je Aristarh, ne priliz'vavci,
> Prihodnjih časov up v mladenča deli."

Koga nam je tukaj razumeti pod imenom Aristarh? Žigon z ozirom na prvotni načrt znane Čopove elegije, kjer je bil pesnik v zadnjem distihu že skoraj izpisal naziv Arista[rh], a ga prečrtal in v zadnjem trenotku zamenil z nazivom „rojak", misli, da je tudi v našem sonetu Aristarh = Čop, češ, oba jezikoslovca, oba bibliotekarja (Dom in Svet XVIII, 749). Verjetno! Ozvald nasprotno na 68. strani svojih „kulturnih delavcev v zrcalu Prešernovih poezij" (opomba 3.) trdi, da nam je misliti tukaj na Kopitarja. Tudi verjetno! Pogoji so isti: oba jezikoslovca, oba bibliotekarja. — Čopova sodba o Murkovih delih bi bila utegnila Prešernu sicer prej znana biti nego Kopitarjeva, vendar ne vemo, da bi se bil Čop kje odzval Prešernovemu pozivu in Murka javno recenziral, nasprotno pa vemo, da je objavil Kopitar 11. oktobra l. 1832. v 285. št. Avstrijskega Opazovalca (Oesterreichischer Beobachter) zelo pohvalno oceno o Murkovih knjigah. To oceno pričenja Kopitar z znanimi Schlözerjevimi milijoni: „Von den 50 Millionen Slawen ist zwar dermal quantitativ die größere Hälfte unter russischem Szepter, aber schon Schlözer erkannte hierbei den qualitativen Vortheil Oesterreichs, das mit einziger Ausnahme der zwischen Sachsen und Preußen getheilten Lausitzer Wenden, sonst an 14 Millionen Slawen aller Mundarten im Schooße seiner weiten und schönen Monarchie beherbergt." — Potem nadaljuje: „Es ist eine erfreuliche und in unseren Gegenden fast neue Erscheinung, daß die Ferstl'sche Buchhandlung in Grätz, um der Nachfrage zu genügen, die slawischen Gelehrten öffentlich zur Ausarbeitung eines Wörterbuchs aufforderte. Ein Studiosus A. J. Murko that mehr als der Verleger verlangte; nebst einem windisch-teutschen und teutsch-windischen Handwörterbuch gab er auch eine recht brauchbare practische Grammatik mit Übungsaufgaben. Beide Werke sind voll reger Kritik und im Ganzen sehr empfehlenswerth." — Govoreč dalje o Jarnikovem „Versuch eines Etymologikons", pravi Kopitar: „Seine Arbeit läßt sich schon wegen des Mangels eines teutsch-windischen Theils, in Absicht auf practischen Gebrauch, mit Murkos Werke nicht vergleichen."

Sicer pa nam ni treba pri nazivu „Aristarh“ misliti določno ni na Čopa ni na Kopitarja, ker nam ta naziv lahko velja splošno za slovniškega veščaka.[1] Tedaj je pomen Prešernovih besed tale: Strokovnjaki, ki o stvari nekaj razumejo, so hvalili Murkov slovar in slovnico, ne puhloglavi priliznjenci in hvaloglasni puhloslovci, ki vse vprek povečujejo in hvalisajo. — Mož, ki se je bil še kot dijak tako častno vpeljal med literate slovenske, je zdaj žalibog prvak med nemškovalci, zvončar nemškovalne črede.

Ob morju.

Črez morje za ladjo belo
brezskrbno ptica leti,
v svobodo sinjo, v azurni mrak
kot misel svobodna beži . . .

Na bregu se giblje, na bregu je šum,
in semintja ziblje se val —
zdaj v sivo svobodo, zdaj v lepe oči,
zdaj v morje pogled mu je pal . . .

In stal je mladenič z bridkostjo v očeh,
a v srcu nemir in skrbi —
in kakor mladost, ki ljubi nemir,
vprašale so plašne oči:

Kam, ljubica, kam? V svobodo naprej?
naprej črez morsko ravan?
proč v tuje dežele, v neznani svet?
naprej v nedosežnosti dan?

In rekla ni nič in stala sta tam
in zrla brez ciljev naprej —
Izginila v dalji je ladja
in družba popotnikov v njej . . .

Griša.

[1] Aristarh, slavni aleksandrinski gramatik, je bil pod Ptolemejci predstojnik aleksandrinske knjižnice. Njegovo ime označuje v starem veku višek jezikoznanske kritike in učenosti. — Prim. Jednotliví literárný Aristarch (Kolár). —

Stroj.

Črtica. Spisal **Fr. Strnad.**

Kaj se hoče, bil je malce čuden človek, ta Meden — plah, molčeč, zaljubljen v samoto ... A ni bil, kakor bi se dalo sklepati iz teh njegovih svojstev, kak zakrknjen sovražnik človeškega rodu — za kaj takega je bil pač še premlad! Nasprotno, kadar se je razvnel in je govoril, je celo rad poudarjal, da je v človeku nekaj višjega, božanstvenega, in bil je prepričan o tem, kar je govoril. Po tihem se je često divil človeškemu duhu in smatral ga je za atom one čudesne, zagonetne sile, ki je izvor vsemu bitju, vsemu gibanju in razvijanju. Ali dočim je nekatere izumke človeškega duha odkritosrčno občudoval, se jih veselil, naslajal se ob njih, se z drugimi nikakor ni mogel sprijazniti, čeprav so bili morda hasnovitejši, človeštvu potrebnejši od onih, njemu priljubljenih. Bil je mehka, sanjava, sentimentalna duša — človek, ki ni prišel o pravem času na svet. Vse njegovo mišljenje in čuvstvovanje je bilo nemoderno, anahronistično. Spadal je v tiste čase, ko je človek srkal še vso svojo moč iz golih prsi matere narave, ko nista v življenju gospodovala še niti par, niti elektrika ... In to je bilo napačno, dasi se on tega ni zavedal! ...

Bil je mehka, sanjava duša, in to v dobi, ko se je razvil nadčlovek, ni moglo biti koristno ...

Karakteristično zanj je dejstvo, da se je prav po otročje veselil, če je videl visoko gori pod sinjim nebom jastreba, a ostal je popolnoma ravnodušen, če mu je govoril kdo o tehnični popolnitvi zrakoplova. Šumljanje vetra, mrmljanje studenca — to je bila godba njegovim ušesom, a pisk stroja mu je provzročal strah. Lepa pesem, lepa slika ali stavba, dovršen kip — to ga je vzradoščalo, osrečevalo, iznajdbe praktičnega pomena je cenil malo ali jih celo mrzil. Mimo kake tvornice ni nikdar šel, da bi ga ne bila izpreletela zona — ne samo zaradi hrupa in ropota, ki je prihajal iz nje in katerega njegovi nežni, menda bolehni živci niso prenašali — ne, tvornica s tistimi visokimi dimniki, iz katerih se je valil vedno tak črn, smrdljiv dim ter zakrival očesu blagodejno vedrino azurnega neba, mu je bila že sama na sebi nekaj groznega. Ker se je spomnil pri tem

vselej tudi še delavcev-trpinov, so se ga lotevala tem neprijetnejša čuvstva, kajti bil je jako, usmiljenega srca . . . in tudi to je bilo menda napačno.

Takozvani napredek človeštva je motril z velikim skepticizmom. Bil je uverjen, da je izumel človek premnoge stvari v lastno poniževanje. Kajti kaj je človek poleg stroja? Ne mar suženj? Dokler je človek služil človeku, je bilo še upati, da zmaga ljubezen in zbliža gospodarja s hlapcem, zdaj, ko se je vrinil med njiju stroj, so bila izpodbita tem nadam za vselej tla . . . Odkar vlada vsepovsod stroj, je prepad med gospodarjem in hlapcem večji nego kdaj poprej, delavec je zdaj dvojen suženj . . . on ni samo sluga gospodarja, ki ga plačuje, ampak tudi sluga stroja, kateremu mora streči, katerega mehanizmu mora klanjati svojo voljo. Ah, biti sluga takega mrtvega, brezčutnega stroja . . . kako nevredno za človeka! . . .

Take so bile Medenove ideje . . . In bilo je čisto logično, da je sočuvstvoval z bednim delavskim stanom. A čudno je bilo da navzlic temu ni bil prijatelj one poezije, ki je bila nekaj časa tako v navadi in ki si je bila izvolila za predmet delavca in njegovo prizadevanje, da bi se popel do vrednejšega življenja. Mrzela mu je ta poezija zaradi tega, ker se ji je le preveč poznalo, da svojega izvora nima v čutečem srcu, da je puhla in prazna, in zaradi tega, ker je bil prepričan, da bi velika večina teh poetov, ki so opevali delavčevo bedo, navduševali se za njegove pravice, ne bila niti gumba žrtvovala, ako bi bilo treba dejansko pokazati ljubezen do onih izkoriščanih in teptanih milijonov . . . Njegovo srce je toplo čutilo; bilo je vneto za blagor človeštva; po njegovih nazorih bi res morali biti vsi ljudje enaki, pred vsem pa bi morali biti vsi ljudje svobodni, nezavisni . . . In ker si ni mogel misliti večje nesvobode od delavčeve, ki je prisiljen gotovo število ur nepremično stati ob stroju in vse svoje misli osredotočevati nanj, vse svoje gibljaje uravnavati po njem, je sovražil v globočini duše vse stroje tega sveta...

V tej njegovi splošni, že nekoliko patološki razpoloženosti je morda iskati vzroka, da se nekaterih predmetov v srednjih šolah ni mogel in ni mogel učiti. Vobče je bil dober dijak, a matematika in nekatere partije fizike so ga morile. Ko jim je profesor fizike razlagal lokomotivo, mu je zasmrdelo po tistem gostem, umazanem olju, s katerim mažejo strojeve dele, zasmrdelo po tistem črnem, dušljivem dimu, ki prihaja stroju iz dimnika. Ne enega ne drugega duha ni mogel prenašati. In ker se tistih iluzij ni mogel iznebiti niti med učenjem, se je učil takih stvari z veliko nejevoljo, pa tudi

težavo. Včasi sicer ni mogel zatreti nekega občudovanja do vseh teh iznajdb, morda, ker si je bil v svesti, da bi se tak ali podoben izumek nikdar ne bil mogel izcimiti v njegovi glavi, a ogreti in navdušiti se zanje vendar ni mogel. On se je še vedno rajši vozil s konji nego z železnico in ljubša mu je bila vožnja v čolnu po jezeru nego na parniku po morju . . .

Zato si je bil odmenil tudi poklic, v katerem bi mu ne bilo treba ne številk, ne mehanike, niti ne tistih groznih kemičnih znamenj, katerih učenje je bila zanj prava tortura. Čutil je v sebi poetiško žilo . . . pesniško nadarjenost in na ta svoj dar je zidal zlate gradove . . . na tem temelju si je zasnoval prihodnost polno razkošja in polno prelestne lepote . . .

* * *

Prvi boj s strojem je prestal pri maturi, trčila sta tistikrat, kakor bi se reklo, prvič vkup, a že takrat se je pokazalo, da je stroj močnejši od njega, kajti povozil ga je! — Radi njega ni dobil zrelostnega izpričevala . . .

Eh, od tedaj je sovražil vse te vražje stroje še bolj.

Čudna smola to, ki jo ima toliko dijakov, da jih vpraša profesor baš tisto, česar se jim naučiti ni ljubilo in hotelo. No, on bi se v sestavo lokomotive ne bil mogel poglobiti, če bi bil imel tudi najboljšo voljo, kajti preveč mu je stvar mrzela in tudi talenta ni imel za take stvari. In ravno to, ravno to vprašanje ga je moralo zadeti in ga pokopati, ravno to vprašanje, ki se ga nikdar učil ni. Ko jim je profesor, menda v sedmi šoli, prvič razlagal parni kotel, je bil bolan — spominjal se ni zdaj več, je li bil zaradi tega obolel, ker mu ni ugajala tista lekcija, ali pa se lekcije ni naučil, ker je bil res nekoliko bolan — skratka: tiste lekcije ni znal in naučil se je tudi na koncu leta ni, ko je izpraševal profesor vso fiziko, ker mu je bilo zmanjkalo časa za to. Še manj časa pa je imel ob maturi in umevno je, da se te stvari tudi za maturo ni učil. Ker je bil prej dvakrat srečno odšel nevarnosti, je po tihem upal, da se izteče tudi tretjič vse dobro. Ali če je tudi res, da gre v tretje rado, je baš tako res, da ga ni pravila brez izjeme. Če je kdo pod nesrečno zvezdo rojen, če je komu sreče dar klofuta, pa se spotakne na še tako gladkih tleh.

In on se je spotaknil in je padel.

O ti kleti, kleti stroj! Kako ga je črtil! A zamerili so se mu tudi profesorji, ki so bili tako malenkostni, tako smešno malen-

kostni! Občutil je kot krivico, da niso vpoštevali prirojene mu mržnje do gotovih predmetov in da se niso ozirali na njegov pesniški talent . . .

In to menda po pravici!

A ne samo, da se profesorji za take stvari niso zmenili, so postopali, kakor se je zdelo njemu, celo izredno strogo z njim. Vreči ga zaradi take stvari! Kaka omejenost v nazorih, kaka tesnosrčnost, kaka zmedenost v pojmih, proglasiti koga na podlagi takih ničevih dejstev za nezrelega!

Ah, kaj je brigal njega tak parni kotel, kaj ga brigal tisti sopihajoči železniški stroj, njega, čigar duh je stremil v zračne višave, čigar srce je vibriralo v slutnjah o večnih resnicah, čigar prsi je polnilo hrepenenje po cvetnih livadah rajske poezije!

On, ki so v njem dozorevali tako grandijozni načrti, pa da bi ne bil zrel, samo zaradi tega ne zrel, ker ni vedel stvari, ki ga čisto nič zanimala ni in glede katere je bilo popolnoma vseeno, jo je li vedel ali ne! . . .

Nekamo čudno mu je bilo ob misli, da mu je zaprta pot na vseučilišče, kjer je hotel posvetiti vse svoje moči študijam, ki so prijale njegovemu srcu.

Posebno žilav in grčav pač nikdar ni bil. Zadostovala je majhna nezgoda, da je začel omahovati, kajli zdaj, ko je videl tako neusmiljeno uničene svoje načrte . . . prekrižane svoje namere . . .

Kaj naj začne . . . kam naj krene? Ali naj iznova poskuša srečo, ali naj se še dalje uči stvari, muči s predmeti, ki so se mu tako gabili, ki jih je tako sovražil? . . . .

Njegova narava se je upirala temu z elementarno silo. Tudi poniževalno se mu je zdelo! Ali kaj potem? V semenišče bi lahko šel. Misel je bila v enem pogledu mikavna. Koliko bridkih ur, koliko odreke, koliko stradanja in pomanjkanja bi ga čakalo, če bi šel na vseučilišče — tu pa se je brez mature lahko usedel za polno mizo. Brez skrbi, brez posebnega truda bi mu tu lahko teklo življenje; ne bilo bi mu treba kratiti si spanja, niti ne v borbi za vsakdanji kruh uničevati si zdravja. Zapeljiva misel! Z osemnajstim letom že pod mirno streho in po preteku par let — izobilje celo življenje in vrhu vsega še pravica, dvigati se nad vse stanove! Čudil se je, da niso semenišča bolj prenapolnjena. A potem je potrkal na svoje srce in zardel . . . Da, ko bi ne bilo prepričanja, tistega svetega prepričanja! Sicer je poznal ljudi, ki so nocoj še kleli in se pridušali na čudne načine, a drugi dan so šli v teologijo

— in srečni so bili in dobro se jim je godilo! Ali on — ne, — kaj takega storiti, kar bi se ne dalo spraviti v skladje z njegovimi nazori, kar bi se ne bilo strinjalo s pojmom, ki ga je imel on o poštenosti, on ni mogel in ni hotel.

Ne, v teologijo ne! A drugam — kam drugam? . . .

Od svojih staršev, ki so bili revni in ki ga že sedaj niso podpirali, se ni imel nadejati nobene podpore. A drugi — kdo drugi naj bi mu pomagal? . . . Čim bolj je preudarjal, čim bolj je razmotrival svoj položaj, tem bolj ga je postajalo strah, tem manj je vedel, kam in kako.

Toda potem mu je prišla hipoma tolažilna misel! Spomnil se je, da je talent, in sladak mir mu je legel na srce. Ohrabril se je in hkratu ga je obšla spet samozavest.

„Nisem najrevnejši navzlic vsemu!“ si je dejal. „Ce se ves svet zakolne proti meni, mojega talenta, mojih zmožnosti mi vzeti ne more!“

Talent — zmožnost!

Prsi mu je napolnilo razkošje in obšlo ga je nepopisno navdušenje. Z vnemo, ki je bila podobna strasti, je šel na delo. Hotel je napisati nekaj lepega, velikega, nekaj, kar bi bilo vzbudilo splošno pozornost, kar bi mu bilo priborilo splošno spoštovanje in priznanje: Ha, kako ga je osrečevala zavest, da bode imponiral . . . imponiral nemara celo tistim profesorjem, ki ga niso smatrali za — zrelega.

Ah, kaka osveta! Uvideli bodo in . . .

No, in prisluži si s tem tudi toliko, da bo živel! Če se preživе s peresom drugi, zakaj bi se on ne? Na delo torej! . . .

(Dalje prihodnjič.)

* * *

Pramorje.

Morje, morje, očetovsko pramorje,
duša silna, brez meje razlita,
v smrtnotežke sanje zavita,
brez zvezd srebrnih, brez solnčnega dne!

Morje, morje, matuška solzna ti!
Vzkipi in vzpolji in sanje preženi,
in zmagonosno bučeče se zapeni,
v svoje valovje vse zemlje zavij!

Vladimir.

Književne novosti

Bogumil Vošnjak: Na razsvitu. Ruske študije. Ljubljana. Založil Lavoslav Schwentner. Cena 4 K.

Pisatelj te knjige je mlad „Prosvetaš". Z namenom, da napiše te „Ruske študije", je popotoval na Rusko. Mudil se je tam več mesecev. Delo njegovo se sme torej meriti z najstrožjim merilom in nima nič skupnega z raznimi potopisi naših ruskih turistov. Mene, ki sem imel priliko študirati Rusijo več let od blizu in od daleč, ne zanima tolikanj knjiga kakor njen avtor, in to tem bolj, ker je gosp. Vošnjak po svoji duševni fiziognomiji tipičen zastopnik one naše mlade nastopajoče generacije, ki sem jo označil zadnjič na tem mestu v oceni knjige „Iz naroda za narod".

G. Vošnjak je skozinskoz ekonomik. Zanimajo ga v prvi vrsti gmotne razmere Rusije. Med kmete gre in proučuje gospodarske forme njih življenja (občino), v mestih opazuje zadružno gibanje delavca v takozvanih „artélih", v ljudske domove zahaja in se seznanja s treznostnim delovanjem ter z borbo proti žganju. Trgovski stan študira, nekoliko tudi fabriko ter stopa naposled med najnižji proletarijat, v carstvo Gorkega bosjakov na moskovskem Hitrovem trgu. Pisatelj ima pazno oko za vse pojave, ki mu prihajajo neposredno pred oči. Kdor hoče poznati vnanje življenje Rusije, njen gmotni stroj, tudi njeno upravo od državne administracije do zemskih in mestnih zastopov, kdor hoče vedeti, kakšna je ruska pokrajina, kakšne peterburške ulice in moskovski Kremelj, kakšna cerkev sv. Vladimira v Kijevu in Tretjakovska galerija v Moskvi, si ne more želeti boljšega vodnika.

A kdor bi hotel globlje pogledati v rusko kulturo, vnikniti v rusko dušo, kdor bi rad spoznal razvitek ruskega duha v vseh njega izrazih, z eno besedo: kdor bi hotel spoznati rusko m i s e l, bo našel v tej knjigi samo odlomke, nekaj gradiva. Končne definicije pa si bo moral delati sam. Splošnih, vseobjemajočih, takorekoč filozofskih pojmov daje knjiga malo. In kjer jih daje, so taki, da ne morejo uzadovoljiti naprednega modernega človeka. S tem nočem grajati, ampak samo karakterizirati pisatelja, pripadajočega generaciji, ki je zavestno to, kar je. In jaz mislim, da je pri nas Slovencih, ki smo se doslej vse premalo zanimali za ekonomiko, po pravici in zgodovinski potrebi to, kar je. Kakor vsak pisatelj, je imel tudi on pravico „proučevati to, kar ga je zanimalo", v čemer je res pokazal „najboljšo voljo", ki ga sme ne samo „tolažiti", ampak tudi napolnjevati z zadoščenjem.

To pa, kar je zanimalo g. Vošnjaka, so bili socijalnoekonomski f a k t i ruskega življenja, kakor jih je videl neposredno pred seboj, skoraj bi rekel turistično, ako ne bo pri tem nihče mislil na druge naše „izletnike na Rusko". Historično pa pisatelj ne gleda na Rusijo, ker sploh nima sintetičnega pogleda. Knjiga bi torej bolj zaslužila naslov „opazovanja", nego „študije". In zato marsikdo ne bo našel v knjigi tega, kar bo iskal v njej, zapeljan po nadpisu: „Pred razsvitom". Ta naslov ima Vošnjakova knjiga popolnoma po krivem. Ako bi bil hotel pisatelj ta naslov opravičiti, bi bil moral podati res porajanje ruske zore, moral bi bil prosledití vse one činitelje, ki danes pred našimi očmi Rusijo neizprosno vedejo razsvitu nasproti. Ostal bi bil lahko na svojem socijalnoekonomskem polju, a stopil naj bi bil v živo Rusijo in ne med mrtve ljudi mrtvih nazorov, mašeče si ušesa in zatiskajoče si oči. In videl bi bil že odzdavnaj se pripravljajoče stvari, ki so se med tem časom de-

loma že uveljavile, ga presenetile in omajale njegovo stališče, ki ga sam dokaj milo imenuje „optimizen".

Sploh bi bil moral postopati pisatelj bolj historično. Dal naj bi bil kratek splošen obris ruskih reformskih prizadevanj, ki praznujejo baš sedaj svojo stoletnico. Povedal naj bi bil svojim čitateljem o svobodoljubnih načrtih Aleksandra I., o tihem kabinetnem delu takih mož, kakor so bili njega svetovalci: Novosiljcev, Stroganov, Kočubej, Adam Czartoryski, o navdušenem delu za konstitucijo pod vodstvom znamenitega Speranskega, o njegovem padcu (l. 1812.) in prognanstvu, o nastopni reakciji, ki je vodila k decembrski vstaji (1825.), o zlobno nazadnjaški vladi Nikolaja I., ki je pozabila vse dosedanje osvoboditeljno delo, a ni mogla preprečiti, da bi boljši duhovi ne delali dalje ob konstitucijskih načrtih v takozvanih „tajnih (ker ne več vladnih) komitetih", očrtal naj bi bil s par besedami teroristna zadnja leta Nikolaja, popolni poraz njegovega režima v krimski vojni, ki je presenetljivo podoben zadnjemu na Daljnem Vztoku. Omenil naj bi bil polet ruskega duha po krimski vojni v „dobi velikih reform" (o njej dobra knjiga Džanšieva!), vriskanje ob osebni osvoboji kmetov (1861), omahljivost „osvoboditelja" Aleksandra II., ki se je dal vsled parkratnega nastopa peščice anarhistov („požari" — o čemer piše knez Kropotkin v svojih „Memoarjih") ostrašiti, da je zatajil in dal obrezati polovico reform, zlasti pa reforme sodišča, da zopet ni mogel biti človek v Rusiji pravično sojen, in reforme tiska, da so zopet listi smeli pisati o najmalenkostnejših notranjih dogodkih samo to, kar jim je vlada sporočala v vsakokratnem „cirkularju", in je moral biti največji list neprestano pripravljen, da mu kar črez noč zapro tiskarno. Kako je prišlo potem do umora Aleksandra II. in je nastopil energični retrograd Aleksander III. in za njim slabič in orodje činovnikov Nikolaj II. Omenil naj bi bil samo na kratko o onih ogromnih skladih reformskih projektov, polnih velikega, skoro prostovoljnega truda, ki leže po ruskih uradnih arhivih v pravcatih gorah, o marljivo zbranih statističnih podatkih, ki jih je nagrmadilo celo stoletje in ki jih je zatajila ter odrinila v stran vlada poslednjih dveh carjev. Mrtve akte je pač pokopala v svojih uradih, a živi akti zavesti in napredka so naraščali kakor valovje, zagrajeno samo z enim jezom — militarizmom. Ko pa se je ta kolos strmoglavil v globine Tihega oceana, je prirodni razvitek razdrl temnice in se razlil — razsvitu nasproti.

Kratek historičen obris ruske notranje politike bi bil pisatelj moral podati, ker je bilo od nje odvisno dejanje in nehanje naroda tudi na poljih, ki zanimajo našega pisatelja. In tej sliki nasproti bi bil moral postaviti podobo delovanja v onih institucijah, ki je v njih izražen bolj ali manj svobodni kulturni razvitek ruskega občinstva. Opis zemstva je v knjigi nepopoln, ker ni opisana zgodovinska njegova vloga. Dogodkom zadnjega časa je odprlo ventil baš zemstvo s svojim „privatnim posvetovanjem" v Peterburgu od 6.—9. novembra 1904., kjer je sformiralo politično zahtevo neprestane udeležbe naroda pri zakonodajstvu. Skoro nato je sledila redna sesija zemskih sobranij od konca novembra do konca marca 1905. in zapustila globok rušeč sled v birokratskem režimu. Podobne korake pa je delalo zemstvo še večkrat od svoje ustanovitve leta 1864. Vedno se je zavedalo svojega pomena, ki ga je bil že stari Katkov pravilno označil z besedami: „Doslej ruski narod ni imel skupne organizacije, sedaj jo ima". Tudi J. S. Aksakov je pozdravljal leta 1864. novoustanovljeno zemstvo in pričakoval, da se sedaj Rusija odreče despotnih Petrovih reform, „ker se je občinstvo začutilo duševno samostojno in svobodno in je prestalo biti štatsobčinstvo". Odgovor na ta pričakovanja je bil

zakon z dne 13. junija 1867, s katerim se je delokrog zemstva skrajno omejil. A s tem zemstvo ni nehalo igrati važne vloge v zgodovini ruskega razvitka in občinstvo ne upati vanje. Ob kronanju Aleksandra III. je takratni moskovski župan, znani filozof Boris Čičerin, v govoru na carskem banketu nazdravil „edinosti vseh zemskih sil, hrepenečih koristiti domovini“ in je izrazil upanje, da vlada skoro „dopusti tem silam priti do glasu,“ ker „brez sodelovanja društva gubijo vse reforme preteklih vlad svoj pomen“.

V osemdesetih letih in tudi v zadnji dobi (1903) se je vlada sama obračala do zemstev glede reforme kmetiškega vprašanja in izbirala iz zemstva takozvane „veščake“. In značilno je, da so se vsi odgovori na vprašanja, kako dvigniti zaostalo kmetiško poljedelstvo, začenjali s tezo: „Dajte kmetu šol!“ Zemstva so tudi sama ustanovila veliko šol in knjižnic. O tem piše tudi g. Vošnjak. Ne omenja pa nič, kako vlada pogosto postopa s temi šolami. Naj bi bil opisal vsaj oni škandalozni slučaj, ki se je dogodil za časa njegovega in mojega bivanja na Ruskem (1904) in ogorčil celo Rusijo, ko je vlada tverskemu zemstvu zaprla vse njegove šole.

Pri takem postopanju ruske vlade z institucijo, ki je bila vedno pripravljena boriti se zoper revolucijo in nered, se razvidi, da je morala sčasoma tudi tem razsodnim ljudem poiti potrpežljivost in jim v duši sezoreti misel, storiti ob prvi nemoči vlade vse korake, da pride Rusija do zaželjenega — razsvita.

Brez slike notranjepolitičnega ozadja je nerazumljiv zazvitek ruskega agrarnega vprašanja in industrije. Pisatelj bi bil lahko podrobneje pokazal ono napolosvobojenost kmeta, vsled katere se ne more razviti niti poljedelstvo niti fabrika. Namesto v razne nemške Apostole, Schulze-Gaevernitze in von der Brüggene naj bi bil pri tem vprašanju pogledal v eno ali drugo rusko delo iz dotične ogromne literature, nastale posebno v zadnjih desetletjih v borbi med narodniki in marksisti. Zdi se mi, da pisatelju niso niti znane znamenite študije Struveja o ruski fabriki in veliko delo Bulgakova: „Kapitalizem in zemljedelje“.

Pisatelj naj bi bil brezobzirno odkril vse vzroke nezadovoljnosti ruskega kmeta in delavca, in čitatelj bi bil razumel, zakaj gre Rusija tudi preko delavskih štrajkov in kmetiških nemirov neizprosno proti — razsvitu.

Podati bi bil moral sliko razvitka ruske univerze, te Golgote ruskih reformskih stremljenj. Pokazal naj bi bil žalostni položaj ruske cerkve, ki ni drugega kot orodje carizma. Slovenski čitatelj bi spoznal vlogo ruskega profesorja in dijaka in razumljiva bi mu postala figura otca Gapona, idočega s križem v roki na čelu delavcev, kličočih po — razsvitu.

Obrnil naj bi bil samo hiter pogled na rusko literaturo, na vsa brezštevilna preganjanja in muke najboljših umov. Samo spomin naj bi bil vzbudil na Sibirijo, in čitatelj bi bil v dnu duše čutil, da je morala ta literatura v priličnem trenutku postati mogočna tromba, budeča celo Rusijo k — razsvitu. — Naj bi bil slednjič g. pisatelj stopil malo med ruske inorodce; naj bi bil napravil iz Peterburga izlet med Fince, o katerih težnjah — tako je soditi po nekaterih mestih v knjigi — nima niti pojma, proučil naj bi bil Poljake, katerih težko vprašanje spravlja s sveta s starimi slavjanofilskimi sofizmi (češ: med Slovani je mogel biti samo eden voditelj, ali Poljak ali Rus!), brezpristransko proučil malorusko vprašanje, se zamislil v obupni položaj ruskih Židov, in bilo bi vidno, da je po tej dolgi, mučni noči tudi za te narode moral priti — razsvit.

Vse to naj bi bil opisal, in njegova knjiga bi bila sama od sebe izzvenela v oni jarki napis, ki ga ima sedaj, kakor če bi na steklenico pohlevnega vipavca

prilepil etiketo šampanjca. Po tem, kar nudi Vošnjakova knjiga, ne more nihče spoznati, zakaj mora priti v Rusiji do razsvita, še manj pa dobiti pobližnji, podroben vtisk vsega tega, česar daljni odmev sam že vzbuja v celi Evropi napeto pozornost. Ključ do vsega ruskega kaosa bi moral biti za Slovence v tej knjigi, ki je napisana v zadnjem času na licu mesta. A namesto tega veje po njej neki nedopusten, sentimentalen optimizem, ki postane včasi naravnost slep in gluh, tako da se ga mora končno pisatelj — ko postanejo dogodki le preglasni — sam izpovedati: „Ko sem pisal pred pol letom prvo poglavje te knjige . . . ni bilo lahko (!) slutiti, da se pripravlja na Ruskem preobrat.“ S temi besedami je obsodil pisatelj sam stališče in duh svoje knjige. To priznanje mu dela čast. Z njim je odvzel kritiku nehvaležno nalogo, dokazovati mu, kako nepravilno se je a priori postavil na stališče sedanjih slavjanofilov (stare in znamenitejše — kritikuje!), vseh onih Komarovih, Bodilovičev, Kulakovskih in Sablerjev, ki so poleg vlade edini mislili kakor njih tihi slovenski pristaš in pridni intervjuvator, da se v Rusiji ne pripravlja preobrat. A že danes so njih nazori preteklost. Dobro pravi zato g. Vošnjak v privatnem pismu, da se mu zdi, kakor da bi bil knjigo „Na razsvitu“ napisal davno davno...

Jaz si samo želim, da bi pisatelj skoro zopet popotoval v Rusijo in nam napisal novo knjigo o njej, brez naprejšnjega mnenja, pogumno, svobodno in — krajšo. Ta je namreč vsled okornega, včasi naivno razblinjenega sloga polovico preobsežna. O netočnosti jezika in faktičnih podrobnosti naj ne govorim, da ne bo kak površen čitatelj mislil, da knjigo skozinskoz grajam.

Moje kratko mnenje je: Vošnjakova knjiga je in bo najbrž še dolgo naše najboljše delo o Rusiji. V njej je pisatelj dobro opisal nekatere predmete in pojave, ki so avtorja — večmesečnega turista po Rusiji — zanimali in ki bodo brezdvomno zanimali tudi marsikaterega čitatelja. A aktualna je malo, ker ni napisana z najzanimivejšega sedanjega stališča, s stališča onega historičnega momenta, ki se imenuje preobrat, skratka: ker ne daje psihologije razsvita. Da tega pisatelj ni storil, je bilo krivo to, ker je bil zašel v ozek slavjanofilski krog, iz katerega je videti le malo prave Rusije. *Dr. Ivan Prijatelj.*

Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada. V Adlešičih nabral Ivan Šašelj. Založilo Kat. tiskovno društvo. 1906. Cena 2 K, po pošti 20 h več. — Velezanimiva knjiga! Samo če se bomo zatekali med preprosti narod, če se bomo od njega učili naše govorice, skušali poglobiti se v njegovo mišljenje, njegovo čuvstvovanje, nam bo možno imeti zares narodno slovstvo. Belokranjec, kakor videti, doslej še ni podlegel tujemu vplivu, ki pritiska od vseh strani tako mogočno na nas. Da mora, če ne kaj drugega, njegovo izseljevanje v Ameriko provzročiti prej ali slej prevrat, je jasno. Zato je skrajni čas, da se reši, kar se rešiti da, in zaradi tega toplo pozdravljamo gorenjo knjigo ter ji želimo obilo naslednic. *—k.*

Venec slovanskih povesti. Knjiga IX. Gorica 1905. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. Cena 1 K 20 h. Vrsto lepih povesti priznanih slovanskih pisateljev prinaša ta knjiga, ki jo kakor prejšnje toplo priporočamo v nakupovanje. Naj bi obili naročniki pripomogli, da bi bilo to hvalevredno podjetje v tem in onem pogledu popolniti možno. Zlasti bi si želili nekoliko okusnejše zunanje opreme in malo boljšega papirja.

Milan Begović: Venus victrix. Komedija u jednom činu. Spljet 1906. Spljetska društvena štamparija. Cena 1 K. O tej enodejanki, ki se je v pretekli sezoni z jako lepim uspehom uprizorila v našem gledišču in ki je prevedena tudi že na nemški in italijanski jezik, izpregovorimo še natančneje.

Pri našem cesarju. Spisal Rud. E. Peerz, c. kr. profesor. Poslovenil Ivan Krulec, c. kr. vadniški učitelj. Izdalo in založilo „Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta“ v Ljubljani. Ljubljana 1905. Natisnila „Narodna tiskarna“. Cena 10 h.

Karamfil s pesnikovega groba. Hrvaški spisal A. Šenoa. Poslovenil dr. K. Ozvald. Tiskala in založila „Narodna tiskarna“ v Gorici, 1905. — Prodaja L. Schwentner v Ljubljani. Cena 50 h.

Ko smo v jeseni preteklega leta obhajali Prešernovo slavje in sem se zopet enkrat pečal s slovstvom, kolikor ga imamo o Prešernu, sem vzel v roke tudi 5. zvezek „Sabranih pripoviesti Augusta Šenoe“, ki ga je izdala Matica Hrvatska l. 1886.; saj še ni nihče tako sentimentalno dehteče proslavil poezij našega Prešerna in pesnika samega kakor Šenoa v tem zvezku s svojo novelo „Karamfil sa pjesnikova groba“. — Tega spisa sem se spomnil tem preje, ker sem ga svojim učencem poleg „Prijana Lovra“ vedno priporočal v to, da se vežbajo v hrvaščini. Tedaj in že večkrat sem si mislil, kako prijetno bi bilo, ko bi imeli posebno izdajo te lepe novele; kajti ni lahko dobiti dovolj izvodov omenjenega zvezka. — Zdaj pa leži pred menoj v lični brošuri — slovenski prevod te novele. Ko sem ga zagledal, sem se izprva malo zajezil; zakaj mislil sem si: odslej, ko je oskrbljen hrvaškemu izvirniku slovenski „šimel“, ne bo ta „karamfil“ več poraben za redovito čitanje v šoli! A ko so mi prešli ti zgolj sebični pomisleki, sem se sprijaznil s prevodom: zdaj more tudi širše občinstvo, ki je zanje pač treba prevajati tudi hrvaščino, čitati to nežno delo slavnega Šenoe.

Prevod je lep; hoteč prelagati le v pristno slovenščino, je prelagatelj celo mnogokje po nepotrebnem nadomeščal hrvaške besede in sklade, ki so tudi v slovenščini ali domači ali udomačeni, z drugimi slovenskimi. Sicer pa je v tem oziru bolje, se obremeniti s tem grehom, kakor pa z nasprotnim, pri prevodih iz slovanskih jezikov pri nas navadnim. *Dr. Jos. Tominšek.*

„Književne novosti“. Mjesečni pregled novih hrvatskih knjiga. Izdaje Gjuro Trpinac. Knjižar jugoslavenske akademije. Zagreb, Ilica 6. „Književne novosti“ dobi lahko vsakdo brezplačno, ako naznani svojo željo izdajatelju.

Emanuel Chalupný: Uvod do sociologie. S ohledem na české poměry (razmere). Spisal . . . . Zvez. I. in II. Str. 488. Cena 6 K 80 h. Samozaložba. Praga 1905. V komisiji Hejde & Tučka.

Francoz Avgust Comte je v spisu „Cours de philosophie positive“ prvi rabil besedo „sociologija“, hoteč tako krstiti obsežno vedo o družbi. Spoznal je že Comte, kako važno je, da se iz brezpomembnega materijala izločijo prvine take vede; on je tudi prvi združil različne potrebne prvine v eno pojmovanje, v enoten sestav. Vkljub temu pa je Comte smatral sociologijo samo za del pozitivne filozofije.

Comtovi nasledniki so uvidevali, da se veda, katera naj zasleduje življenje od protoplazma pa do človeka, ne more zadovoljevati le z razlago notranjega njegovega ustrojstva, marveč da se je treba seznaniti tudi z njegovimi različnimi vnanjimi odnošaji — z narodopisnimi skupinami, z naravnimi človeškimi družbami in njih pojavi — in raziskovati, ni li to tudi plod občnega razvitka. Treba je bilo H. Spencerja, St. Milla, Darwina, Haeckla, Durkheima, Tardea in dr., da se je dognalo, da mora sociolog biti ravno tako historik, nacijonalni ekonom in statističar kakor tudi biolog in psiholog. (Cf. Giddings. Temelji sociologije.) Lexis pravi, da hoče sociologija z enotnega stališča razmotrivati vse oblike družabnega vkupnega življenja, družabnih vzajemnih odnošajev in družabnega razvitka.

Schmoller (Grundriß der allg. Volkswirthschaftslehre I, 72.) govori sicer še vedno o „takozvanih sociologijah“; vendar priznava, da sociologija ne more biti le posoda, v katero bi se spravljala razmotrivanja o družbi, ker jih v statiko, v nacijonalno ekonomijo in v vedo o državi ni prav lahko vmeščati; temveč sociologija hoče celokupnost družabnih pojavov opisovati, umevati in razlagati kavzalno, sistematično. Tej sociologiji — pravi Schmoller —, ki je pač le nekakšna določneje izražena empiriška etika, se ne bo mogla več odrekati domovinska pravica v kraljestvu ved. Imenovani Giddings trdi, da brž, ko bo rešeno vprašanje, kaj označuje kak pojav kot družabni pojav, da ga tako razlikujemo od pojavov vsake druge vrste, bo zadoščeno tudi sociološki zahtevi.

Chalupný si predstavlja pojem sistema sociologije tako-le: Sistem družabnih sestavin je skupnost prvin, iz katerih se sklada družabno življenje; te prvine so empirično spoznane, analitično razporejene in sintetično uvedene v vzajemne odnošaje ter sestavljene v kolikor mogoče naravno celoto. Sistem družabnih ved je skupina ved, posamezne družabne sestavine raziskujočih. Te vede so specijalne družabne vede, podrejene splošni sociologiji; njih sestav je del konkretne logike. Sistem družabnih sestavin samih je pa — po Comtovem razčlenjenju sociologije v statiko kot nauk o ustrojstvu družbe in v dinamiko (Giddingsov termin je „kinetika“) kot nauk o razvoju družbe — kratek naris splošnega dela sociogične statike. (Stran 21.)

Metodo, ki jo Ch. uporablja v svojem „Uvodu“, je določil Masaryk. (Konkretná logika §§ 66. in 67. in dr.). Nazivlje se obratno historiška. Izhaja namreč od sedanjosti, nam neposredno znane, in na podlagi tega preiskovanja razlaga manj znane pojave preteklosti; kajti sedanjost je le višek dosedanjega historiškega razvoja in prehod v bodočnost.

Temelj, odkoder Ch. izhaja, mu je razčlenitev ved, kakor si jo je konstruiral Comte v svoji „pozitivni filozofiji“ in kakor jo je dopolnil Masaryk v „Konkretni logiki“. In sicer je razvrstitev Chalupnega: antropologija, gospodarstvo, pravo, politika, vzgoja, govor, umetnost, teorija, verstvo in nravstvo.

Pisatelj je iskal principa, kateri bi določal vzajemno razmerje vseh teh družabnih elementov. Našel ga je neposredno v življenju samem, v polnem življenju. „Ako ni mogoče strokovnjaški obsegati vseh družabnih ved, je pa vendar možno polno družabno življenje.“ Monografije same ne bi mogle nadomeščati celotnega sistema.

Knjiga ima še tri dodatke: I. Jozífkove ideje in češko politično prerojenje. (Jozífek je bil češki sociolog.) II. Historično in prirodno pravo. (Kontroverza o tem je nastala leta 1900., ko se je konstituirala stranka realistov na Češkem in ko je Masaryk pripisoval več tvorne sile prirodnemu pravu nego zgodovinskemu.) III. Narodnost in sloj.

Avtor, dasi je še zelo pod vplivom Masarykovih naukov — saj je učenec in pristaš tega učenjaka! — kaže vzlic temu veliko samostojnost v raziskavanju. Zanimivo je, da je skoro vse mogel črpati iz češke znanstvene literature, bodisi iz originalov ali iz prevodov; le redkokrat se sklicuje na inojezična dela. Zato je tudi moral ta „Uvod“ pisati z ozirom na češke razmere in zato je ta knjiga teže razumljiva onemu, ki čeških odnošajev ne pozna.

D.

☼ Gledišče ☼

Puccinija opera „Toska“, s katero je zaključila slovenska opera letošnjo svojo sezono, je uglasbena na italijanski libreto L. Illica in G. Giacosa, ki sta posnela snov po Victorien Sardoujevi drami enakega imena. Grozovitost v strasti do operne pevke Toske vzplamtelega šefa rimske policije Scarpija daje dejanju gonilno moč, njegov pohlep razdere idilo ljubavnega razmerja med Tosko in slikarjem Marijem Cavaradossijem, njegova krutost spravi na oder grozo inkvizitorske mučilnice in sili vse štiri glavne osebe v nasilno smrt.

Razburljivo to krvno dramo je opremil Puccini z glasbo, ki sledi s temperamentom vsem potezam zanimivo in efektno vzgrajenega dejanja in ki zna enako učinljivo podati nežno liriko kakor tudi mogočnost dramatski razvnetega prizora. Po svojem naziranju pretežno romantiški ustvarja Puccini glasbo, ki jo dičijo bogata, neusahljiva invencija in pa vzlet in mehkoba italijanske melodičnosti, dihajoče toploto in čuvstvenost. Ob takih lepih svojstvih mu ne izpodleti nikdar hotenje, ustvariti razpoloženje, ki zadivlja in uzadovoljuje. Pri vsem je pa Puccini krepka narava, smel verist, kot tak pa ubrani svojo muziko vsakršne nasladnosti in vsake banalnosti. Ustvarja le krepko glasbo, ki jo zna stopnjevati do dramatske sile in do monumentalnosti, ki pretresa. Vznosita in prelestna je v Toski Puccinijeva muzika, njen kras nam zatopi grozo uglasbenega čina, ko nas prevzame in zanese blagodejno vplivajoča nad treznost golega čina.

Kot opernega skladatelja usposablja Puccinija njegovo izredno znanje, da pojmuje pravilno vsak moment scenskega razvoja. Nikjer ne vklepa besede v kake spone muzike, z muziko daje marveč besedi le nov akcent, s katerim le osvetljuje njen pomen, da navaja predstavitelja k učinljivejši igri in ga navaja, da opremi tudi s kretnjo svojo nalogo, vsled česar se da v Puccinijevih operah z veseljem ne le pevati, marveč tudi z radostjo igrati. V izvirni, brezkončni svoji iznajdljivosti najde Puccini v svoji muziki vsekdar novih izrazov izobilje, da preseneča in da neti naše zanimanje.

Svojo sposobnost za učinljivo izražanje sceničnosti dokumentira Puccini le še uspešneje, kadar mu nudi dejanje prizor duševne razvnetosti. V dramatski velikih scenah se stopnjuje tudi njegovo glasbeno ustvarjanje do učinkov grandijozne mogočnosti, ki pretresa in vnema in nas zaplavlja s čarom sijajnosti. Tako sliko prelestne muzikalne bogatosti podaje na koncu prvega dejanja, ko se druži Scarpijev spev zmagovito s spevom cerkvenega zbora, ki intonira ob slavnostnem pritrkavanju cerkvenih zvonov mogočni „Te deum“.

Lepo to delo Puccinija, čigar ime je uvedla na slovenski oder že njegova preje proizvajana „Bohema“, je podal ljubljanski operni ensemble dostojno in z ono vnemo, ki jo opazujemo pri opernih predstavah vsekdar, kadar gre za resno in odlično operno skladbo.

Dr. V. Foerster.

Med revijami

Hrvatska Misao, mesečnik za javno življenje v slovanskem demokratskem duhu, menda edina kulturno-politična smotra jugoslovanska vobče, ki jo izdaje in po večini tudi piše Stjepan Radić, pisatelj knjig „Savremena Evropa" in „Kolonizacija i Slaveni" (Zagreb, Laščina, Medjašna ulica 12), ima v aprilski številki to-le vsebino: Pisma političkoga krivovjerca. — Izbori u Europi koncem XIX. stoljeća. — Dinastija i narod (hrvatski i českí). — O prezaduženosti evropskog ratarstva. (Kot priloga izhaja prevod Jiráskovega češkega „zgodovinskega obraza": Pesoglavci.) x.

„Ukrainische Rundschau". Monatsschrift. Vormals: „Ruthenische Revue". Herausgegeben von Basil Ritter von Jaworskyj. Redaction: Wien, XVIII/2, Salierigasse No 34. Administration: Wien XVIII/1, Antonigasse No 15. Celoletna naročnina temu listu znaša za Avstrijo 6 K. Namen mu je, zastopati maloruske interese, ne samo Poljakom, temveč tudi Rusom nasproti. Vsi oni, ki vidijo spas Slovanstva v zbliževanju njih jezika in slovstva, pač ne bodo odobravali smeri te revije, a celo oni, ki ne vidijo v tem, da ima vsako slovansko pleme svojo posebno literaturo, nikake nesreče, se bodo čudili prizadevanju tega lista. Vsekakor bi se morali vsi Slovani postaviti dandanes na stališče, da je za vsa slovanska plemena hasnoviteje, zbliževati nego odaljevati se. Sila naj se ne dela nikomur; kar je dozorelo v stoletjih, se mora vpoštevati; toda zgodovina nas je morala naučiti, da je samo v edinstvu moč, in zato bi morali mi vsi stremiti za duševnim edinstvom slovanskih plemen in morali bi poskusiti vse, da to edinstvo pospešimo, uresničimo, ne pa naopak! *— a —*

Splošni pregled

Gomilšak Jakob. Dne 23. marca je umrl v Trstu umirovljeni profesor verozakona na tamošnji državni realki Jakob Gomilšak. Širši slovenski svet ga je manj poznal, a njegova pesem „Slovenec sem" je znana vsakemu le malo bolj zavednemu Slovencu; postala je nekako popularno-narodna budilka. S svojo mladostjo sega Gomilšak nazaj v romantično dobo minulega stoletja, ko je slovenski dijak na čudo svojega očeta vzljubil svojo narodnost ter zanjo počel delovati. Doma iz Biša sredi Slovenskih goric na Štajerskem, spominja Gomilšak tistih patriarhalnih časov, ko so se dijaki, osobito iztočnoštajerski, mnogobrojno udeleževali primicij, ki so tam vprav velike narodne slavnosti, ter na njih skrbeli za glavo in srce. Baš Gomilšak je oče tiste znane dijaške: „Kovač si zažgal je tobak, pa usedel se je v zapečnjak" itd. (prevod!) in pa one druge o 25-letnem petošolcu, ki so „mati mu nabasali pšena no klobas, oča pa zapeljali v Marprok v štrti klas". Mlajša generacija jedva da še razume poezije tistih dni, ko je dijakoval pokojni Gomilšak, pisatelj „potovanja v Rim". Med prvimi knjigami, ki so mi v prvih deških letih oblile daljni svet s posebnim žarom, je bilo baš to „Potovanje". In Gomilšak je sedaj odpotoval dalje! *Dr. Fran Ilešič.*

„Slovenska Matica" bo imela svoj XLII. redni občni zbor dne 16. maja t. l. ob šestih popoldne v veliki dvorani „Mestnega doma". Vrsta razpravam: 1. Pred-

sednikov ogovor. 2. Letno poročilo tajnikovo za dobo od 1. junija lani do 30. aprila letos. 3. Poročilo blagajnikovo o računskem sklepu za leto 1905. 4. Volitev treh računskih presojevalcev. 5. Poročilo blagajnikovo o proračunu za leto 1906. 6. Poročilo o premembi društvenih pravil. 7. Dopolnilna volitev društvenega odbora.

Knjige „Slovenske Matice“ za leto 1906. Po programu, ki ga je sestavil književni odsek „Slovenske Matice“ in ga odobril odbor v seji dne 18. aprila t. l., izda „Slovenska Matica“ letos osmero knjig, in sicer: 1. Anton Knezove knjižnice XIII. zvezek. 2. Dr. Vošnjak: Spomini. II. zv. (3. del). 3. Tolstoj-Govekar: Moč teme (3. zvezek cikla „Iz svetovne književnosti). 4. L. Pintar: VIII. zvezek „Zbornika“. 5. Dr. K. Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. 10. snopič. 6. Letopis za l. 1906. 7. Dr. Fr. Ilešič: Hrvaška knjižnica. 1. zvezek. 8. XVIII. zvezek „Zabavne knjižnice“.

Dr. Ernest Muka, profesor na gimnaziji „Albertini“ v Freibergu na Saksonskem in znamenit sorbski književnik in učenjak, ki je obiskal na svojem potovanju po jugoslovanskih deležah dne 10. aprila Ljubljano, se je oglasil tudi v našem uredništvu. Bratskemu narodu bi želeli še več takih požrtvovalnih mož, kakršen je dr. Muka!

Prevajanje na slovenski jezik. Slovenci zahajamo kaj radi iz ekstrema v ekstrem. Nekaj časa smo se kar bali prevodov, zdaj zopet se prevaja na vseh straneh. Da je treba v takih stvareh pri tako malem narodu, kakor je naš, neke organizacije in nekakega sistema, na to misli malokdo. Kolizije so pri takih razmerah neizogibne. Kajti da bi se mogla pri nas hkratu razpečati po dva prevoda enega in istega slovstvenega proizvoda, je spričo žalostnega dejstva, da le majhen del naše inteligence redno kupuje knjige, izključeno. Tako je od dveh prelagateljev ene in iste stvari eden vedno oškodovan. Da se v prihodnje kaj takega ne bo več dogajalo, naj bi dotičniki, ki mislijo kako tuje delo prevesti na slovenski jezik, svojo namero objavili po časopisih. „Ljubljanski Zvon“ bode rade volje prinašal taka naznanila!

Slovenska Lada. Po zgledu bolgarske, srbske in hrvatske Lade se ustanovi tudi „Slovenska Lada“. Ustanovni shod se je vršil dne 7. aprila, kateremu je predsedoval akad. slikar g. Ferdo Vesel. Pravila so se predložila kompetentnemu oblastvu v odobrenje. Novemu društvu želimo že zdaj obilo uspeha!

Kopitar Jernej. V „Učenih zapiskih carskega kazanjskega vseučilišča“ (v letošnjem prvem zvezku) čitamo začetek Kopitarjevega životopisa iz peresa profesorja Petrovskega. Na 96 straneh velike osmerke nam opisuje pisatelj „Prva leta delovanja J. Kopitarja“, a pravzaprav so to le še samo životopisni podatki nekako do l. 1810. Iz tega se vidi, kako obsežno zasnovano je Petrovskega delo; bo pač najobširnejši opis Kopitarjevega življenja in delovanja. Prof. Petrovskij je pred par leti izdal sličen spis o starem dalmatinskem pesniku Hektoroviću in to z mnogim uspehom, in če smemo soditi po natančnosti, s katero spremlja naše literarno življenje (prim. njegovo bibliografski-kritično razpravo „Slovenica“ v letošnjem Žurnalu ministrstva narodnago prosveščenija), je pričakovati temeljitega dela. Posebe bomo poročali, ko izide ves spis. *Dr. Fr. Ilešič.*

Tiskovne hibe. V gledišken poročilu v aprilski številki je čitati na 252. str. v 16. vrsti odzgoraj „z umetniško preciznostjo“ in ne „precijoznostjo“. — Dalje je popraviti v dr. H. Dolenčevem spisu „Črtice o burji“ krajno ime Skrilavec v Škrlévce in Harije v Štorje.

LJUBLJANSKI ZVON

Sonet.

Pogled na Montmartre.

Izdavna nosil sem ta sen v očeh . . .
Kipenje svetih kupol v mrtvi slavi
za božjim grobom v tajni razsvetljavi
me je omamilo v mladostnih dneh.

Kaj vedel sem takrat še, kaj je greh,
in, Nazarenec, krona ti na glavi —
a slutil sem, da čaka vseh v daljavi
nas bolečina . . . In — obraz na tleh —

sem čutil v srcu za nekrivdo kes
in prosil sem te, o Jeruzalemec,
v tolažbo, kadar bom izmučen ves.

Ta sen me ni izpustil iz objema.
Si ga izpolnil, Nazarenec, zdaj,
da gledam v solncu kupol teh sijaj?

Oton Zupančič.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

V tistih časih so vladarji le redkokrat javno govorili. Imeli so absolutno moč v svojih rokah in počenjali so, kar se jim je zljubilo. Pri tej priliki pa je knez Metternich priporočal cesarju, da naj povabljene osreči s kratkim ogovorom, ker kaj takega posebno na meščanstvo prav ugodno vpliva. Pri obedu je torej cesar vstal ter izpregovoril:

„Najlepša čednost, ki diči državljana, je neomejena zvestoba do vladarja, danega mu od Boga. Ta kupa bodi posvečena vedno zvesti moji vojvodini Kranjski!“

Trčil je z grofom Sporkom, ki je kot guverner zastopal tudi vojvodino Kranjsko, na katero je posijal s to najvišjo napitnico posebno močen žarek cesarske milosti. Vsi navzočni — nekaj izjem je seveda tudi bilo — so se kar tresli od velikega navdušenja ob tako milostivem vladarjevem odlikovanju, a župan ljubljanski je imel mnogo truda, da je zadržal povabljene someščane, da niso zagnali lojalnega hrupa ob Francevi napitnici.

Tedanjega poeta Henrika Costo pa je napitnica razvnela, da je pograbil po svoji pesniški liri ter zapel:

Welche Schreckenstage!
Thränen, Schmerz und Klage
Zeichnen ihre Spur,
Ringsum Zähren thauen;
Doch in Franzens Gauen
Weint die Rebe nur.

Ko so zopet sedeli, je izpregovoril knez Volkonski: „Na neomejeno zvestobo svojih podanikov največ greše suvereni! Ali vzlic tej zvestobi je včasi veliko patriotsko delo, obsekati staro dinastijo. Toda ostaniva pri svoji stvari, Andrej Francevič. Prišel sem tu sem v kraje, ki jih poprej nisem poznal, katerih še dandanes v naši Rusiji nihče ne pozna, niti učenjak pri knjigi niti kdo drugi! Ne-

malo pa se čudim, ko čujem vaše preprosto ljudstvo govoriti jezik, ki je gotovo soroden našemu jeziku. Kako je to ljudstvo? Ima kaj preteklosti? Ima kaj bodočnosti? Ima kaj učenjakov, kaj pesnikov, kaj filozofov? Se li sploh kdo zanima za pozabljeni ta narod? Ni li naravno, Andrej Francevič, da me je vse to zanimalo?"

„Rad vam pritrjujem, svetlost!"

„Reklo se mi je, da se zanimate za ta narod vi in vaši prijatelji, da se dostikrat shajate in da bi bilo zame jako poučno, če bi se smel včasi udeležiti vaših shodov in vaših razgovorov."

„V tem pogledu ni zapreke, Sergej Semenovič!"

„Kadar boste imeli prvi sestanek, mi sporočite, Andrej Francevič!"

„Zanesljivo, svetlost!"

Takrat je vstal cesar Franc. Obed je bil končan. Vladar je stopil v cercle-sobo, da bi ondi vsakega povabljenca oblagodaril s posebnim nagovorom. Vse je hitelo v omenjeno sobo. Tudi Volkonski se je podvizal, ker je etiketa zahtevala, da se je uvrstil med tiste, s katerimi je hotel cesar najprej govoriti. Pri slovesu je Smoletu še enkrat šepnil: „Da mi gotovo in zanesljivo sporočite!"

Deseto poglavje.

Kardinal markeze Spina je sedel pri zajtrku. V Ljubljani je bil vedno nezadovoljen, zatorej je bil tudi ta dan prav slabe volje. V rdeči kardinalski svoji obleki se je odpravljal k avstrijskemu cesarju k avdijenci, katero si je bil v poseben namen izprosil. Tudi ta avdijenca mu je ležala v kosteh ter pomnoževala njegovo čemernost. Bil je gospod, ki je rad živel v miru, ki ni maral opraviti imeti s skrbmi, katerih mu je poklic itak le malo nalagal. A tu v meglenem mestu ni imel mirnega življenja, pogrešal je mehkega laškega podnebja in visokih, temnih sob svoje palače v Bolonji, kjer je v somraku sanjaril ter uganjal tisti dolce far niente, ki Lahu tako zelo ugaja. Vsega tega ni imel v Ljubljani, zatorej je bil čemeren in siten. Ko je srebrno skodelico dvignil k ustom, je menil, da je kava premalo sladka. Jezno je zaklical: „Margerita!"

Takoj je prihitela v izbo ženska, stara nad dvajset let. Bila je — po laškem okusu — lepa stvar, debela, da se je vse treslo na njej, in črnih oči, da so se kar bliski usipali iz njih. Pikantnost rumenkasto-rjavega obraza je pomnoževala temna črtica črnih brkic pod nosom, kar Lahi baje tudi ljubijo pri svojih krasoticah. Bila je

snažno opravljena, a krilo je nosila tako kratko, da sta koketno gledali izpod njega drobni nožici, drobni nožici v svetlordečih nogavicah. Ta Margerita je bila „nečakinja“ kardinala Spine, nečakinja, kakor jo je imel tiste dni skoraj vsak kardinal na svojem dvoru. Pri markezu še ni bila dolgo časa. Najel jo je bil takorekoč za svoje bivanje v Ljubljani, ker se mu je bila prejšnja „nečakinja“ skujala. Uprla se mu je bila ter ni hotela na mraz v severno mesto. Privadil se je je bil kakor pri mizi, ko mu je stregla, tako zvečer, ko ga je spravljala v posteljo. Tudi mu je znala pripravljati izvrstne kopeli, da si je umil noge ter krotil težko kri, če mu je silila v glavo, kadar je bil popil malo preveč sladkega kiantija ali pa dišečega vina, ki se rodeva po temnozelenih goricah okrog bele Verone. Vsega tega je pogrešal v Ljubljani, in sam Bog zna, bode li Margerita postala vredna naslednica oni, ki ga v grdi nehvaležnosti ni hotela spremljati na ljubljanski kongres! K drugim skrbem se je pridružila še ta, a priznati se mora, da je bila najglavnejša med skrbmi, ki so morile priletnega kardinala!

Ker je bila Margerita šele kratek čas v službi pri bolonjskem prelatu, mu je izvirala iz tega prijetna posledica, da je bila ženska še sladka, pokorna in potrpežljiva in da ni kazala tiste domače intimnosti, ki je dostikrat vir upornosti in zbadljivosti, kar se oboje rado pokaže, če je „nečakinja“ predolgo časa v kardinalski hiši.

Prihitela je v sobo ter v eni sapi vprašala: „Kaj ukazujete, eminenca?“

Kislo je odgovoril kardinal: „V kavi ni sladkorja!“

„Ni mogoče!“

In prisegala je pri vseh svetnikih in pri najsvetejši Madoni, da je dala v kavo ravno toliko sladkorja, kakor ga je dajala druga jutra.

„V kavi je premalo sladkorja! Če vam pravim, dona Margerita, potem je tako!“

„O Madona, o Madona!“

Odhitela je iz sobe, da so krila šumela okrog nje in da sta se kazali nožici v rdečih nogavicah in tisto, kar je bilo lepo zaokroženo še više zgoraj! Prinesla je še dva koščka sladkorja ter ju vrgla kardinalu v kavo.

„Sedaj bo sladka, kakor je Bog oče sladkejše ne pije!“

Vzdignil je skodelico, in ko je pokusil, je dejal: „Dobra je!“

Ali kardinalova slaba volja še ni bila pregnana.

„Čemu nosite rdeče nogavice, signora Margerita?“ Pristavil je osorno: „Me li hočete spraviti v kake govorice?“

V tisti dobi je bila v Italiji precej razširjena navada, da so dame, h katerim je zahajal kak kardinal na obiske, njemu na čast nosile rdeče nogavice. Takih rdečih nogavic je bilo svoj čas v Benetkah kakor podleskov spomladi na travniku! Vse častilke ondotnega patrijarha so nosile take nogavice. Naravno, da so nastajale hudobne govorice, katerim se tudi tako visoki gospodje, kakor so kardinali katoliške cerkve, ne morejo izogniti; to priča, kako pokvarjen je ta svet, ki hoče v najnedolžnejših rečeh kaj pregrešnega opaziti. Brez dvojbe je imel to v mislih kardinal Spina, ko je osorno dostavil: „Me li hočete spraviti v kake govorice?“

Takoj je imela solze v očeh in z jokajočim glasom je odgovorila: „Kako vprašanje je to, eminenca! Rdeče nogavice nosim, ker vendar vem, kaj gre takemu gospodu, kateremu mi je čast služiti. In materi božji v Loretu bodi hvala, da me je doletela ta služba!“

„Kaj imam od tebe?“ je zarohnel kardinal, ne da bi kaj posebnega mislil pri tem.

Po navadi pobožnih devic, ki so v svojega dušnega pastirja vsekdar in pri vsaki priliki zaljubljene, je dona Margerita sramežljivo odgovorila: „Je li moja krivda, eminenca?“

Stari kardinal je zastokal, ji nekaj hipov zrl v črno oko, ki je junaško preneslo ta pogled, končno pa je izpregovoril, a ne posebno ostro: „Taceas! To se pravi: molči!“

Užaljena je hotela oditi. A zadržal jo je kardinal, rekoč: „Počakajte, signora Margerita! Per dio mio! Tu je moj talar in dva gumba na njem sta odtrgana! Tak naj stopim pred cesarja! Vsi me zanemarjate! Jaz pa plačujem, da gredo škudi od mene kakor kaplje izpod neba, kadar je najhujša ploha! Kuharju povejte, da naj bolj skrbno opravlja svoj posel, sicer ga udarim s svojo jezo, da odfrči iz službe! Včeraj so bile pečene brinovke na mizi, in sam Bog ve, kako rad jem pečene brinovke! Pa niso bile pečene, ampak osmojene! Povejte mu to, signora Margerita!“

Z belim robcem si je brisala oči, ko je odšla.

„Naj le joka,“ je godrnjal markeze sam pri sebi, „se je vsaj kaj prime! Sicer je pa brhka ženska!“

Kmalu je zopet vstopila ter prinesla drug talar, ki se mu je videlo, da je bil ravnokar polikan in očejen.

„Tega oblecite, eminenca!“ je izpregovorila zamolklo, „ta ima vse gumbe!“

Stari eminenci se je razvedrilo lice: „Bravo! bravissimo! Tako je prav, dona Margerita!“

Z njeno pomočjo se je slekel ter zlezel v talar, ki ga mu je bila prinesla.

„Dobro mi de, Margerita — tu ni izrekel besedice „dona“ ali „signora“, kar nečakinji Margeriti ni bilo neprijetno, — če vidim, da se potrudite zame. Star sem in zapuščen! Malo imam od tega, da me pokriva purpur naše svete cerkve! Dobro mi de, če se kdo potrudi zame!“

Ko je nekaj časa molčal, je še vprašal: „Koliko mesecev sva že skupaj, signora Margerita?“

„Tri mesece, eminenca!“

„Tri mesece!“ se je začudil. „In glejte, resnica je, da vas do danes še skoraj pogledal nisem! Verujte mi, dona Margerita, da vas srečam na ulici tega mesta, pa bi vas niti ne poznal ne!“

Priletni gospod je hotel sedaj popraviti svojo zamudo: z bistrim in prejkotne tudi z zvedenškim pogledom je premeril žensko od nog do glave. Pričel je pri nožicah, kjer je opazil, da je rdeče nogavice zamenjala s črnimi. Samo, da je ustregla njegovi želji! Bravo! bravissimo! Kardinalu je bilo to všeč! Potem je plezal više s svojimi pogledi, dokler jim ni dal počivati na rožnatih holmih, ki sta se v znožju pod njenim obrazom harmonično vzdigovala in zopet padala, ker je bila dona Margerita ravno precej razburjena. Prebrisanka je dobro vedela, da bode ta trenotek odločeval o njeni prihodnosti in o službi, katero si je bila izmolila pri Materi v Loretu!

„Odkod ste, signora Margerita?“ je vprašal eminenca, ko je dognal svoje preiskovanje.

„Frascati je mesto, kjer sem se rodila, eminenca!“

„Frascati v albanskem pogorju! Iz dobrega kraja ste, signora! Ondotne ženske so od nekdaj slovele radi svoje lepote! Ni li tako?“

Povesila je oko: „O tem ne gre meni sodba, eminenca!“

„Bene! bene! Vsaj to tudi ni predmet, s katerim naj se bavi kardinal katoliške cerkve!“

Krenil je na manj delikatno polje: „In vaši roditelji, žive še v Frascatiju?“

„Pomrli so! Prej nego sem se omožila!“

„Omoženi ste, dona Margerita?“ Tu se je kar videlo, kako se je kardinalu katoliške cerkve podaljšal široki obraz. „Omoženi ste?“

„Sem in nisem, eminenca!“ Glas ji je šel na jok, kar je kazalo, da se je kardinalovo vprašanje dotaknilo boleče tajnosti.

„Sem in nisem!“ je ponavljal markeze. „Torej vdova!“

„Vdova in ne vdova!“ je zaihtela Margerita.

„Sveti Janez mi pomagaj! Kako naj vse to umejem?“ je vprašal kardinal. „Kdo je bil vaš mož, dona Margerita?“

„Frascati je rodil mene in njega! Bil je cerkovnik pri Svetem Andreju. Bogu je bil všeč, eminenca, in tudi dušnim pastirjem. Kako je imel izčiščeno svojo cerkev! Kako je spretno prižigal sveče na oltarjih! Kako izpodbudno je stregel pri sveti službi! Kako se mu je prikladal cerkovniški ornat! Eminenca, vse to se popisati ne da! Ko je na meni obtičalo njegovo srce, sem od same sreče obljubila sv. Andreju debelo, najdebelejšo voščeno svečo!“

„Ste to svojo obljubo tudi izpolnili, signora?“

„Izpolnila je nisem, eminenca,“ je odgovorila z vzdihljajem, „ker je potem poroka snedla tistih par prihranjenih škudov. Sveti Andrej pač lahko čaka, saj je v nebesih, kjer mu ni treba s strahom šteti centezimov, kakor jih štejem jaz, kadar jih izdajem!“

„Pregrešna govorica je to, signora!“ jo je pokaral kardinal.

„Saj vem, saj vem, eminenca! Da sem izpolnila svojo obljubo, bi gotovo ne bila prišla nadme ta nesreča! Kje si, Giacomo? Kje si, Giacomo?“

„Kdo je ta Giacomo?“

„Kdo drugi nego moj mož! In poročena sva bila v tako veljavnem zakonu, kakor je kdaj bil sklenjen v starem Frascatiju! Pet let in še nekaj več je preteklo, odkar sva bila blagoslovljena pred oltarjem svetega Andreja. Vsak se je moral veseliti tega zakona, ker se je sklenil iz čiste in goreče ljubezni. Giacomo, Giacomo, kje si moj ljubi?“

„Ne kričite, dona Margerita! Vi veste, da mi je zdravnik prepovedal vsak hrup, ker boleham na levem ušesu!“

Ponosno zatrjevanje čiste in goreče ljubezni ni bilo pogodu njega eminenci in videlo se je, kako se mu je zopet pričel daljšati tolsti obraz.

„Čemu bi kričali, signora Margerita? Ker se trudite dandanes v tujih službah, sklepam, da vas je zapustil tisti Giacomo. Morda je umrl; pa tudi v tem slučaju bi ga ne izklicalo iz groba vaše kričanje!“

„Odpustite, eminenca! Ali ženska, ki ima moža, pa mora živeti brez njega, je bolj zapuščena kot novorojeno dete, katero vrže brezsrčna mati v travo tik pota. Kdo se je usmili? Kdo jo še pogleda?“

„V Boga zaupajte, Margerita!“ jo je tolažil kardinal.

„V tega zaupam! Drugače sem že davno skočila v vodo! Tako sem zapuščena!“

„Vaš Giacomo vas je torej zapustil?“

„Pol leta sva živela v najsrečnejšem zakonu. V najsrečnejšem zakonu, eminenca! Nisem si mogla boljšega moža želeti! In ta kri, ki je kipela po njem! Madona santissima! Kake čase sem preživela takrat!“

„Pusti kri!“ je opomnil kardinal hladno. „Preveč imaš besed, Margerita, in še te so neumestne!“

Ali okrogla ženica si ni dala kratiti svoje pravice, da bi ne tarnala po sreči svoje zakonske preteklosti.

„Kdo naj bi ne bil gostobeseden,“ je jokala, „če se mu je gorko zakonsko gnezdo brezsrčno raztrgalo, kakor se je meni raztrgalo?“

„Z drugo je pobegnil!“ je izpregovoril kardinal zaničljivo.

„Ni res! ni res! Do zadnjega trenotka me je ljubil moj Giacomo Princi! Ne dopuščam, da bi se mu delala krivica! Ubogi Giacomo!“

„Per le ferite di Cristo!“ je vzdihnil kardinal, „sedaj je pa moja pamet pri kraju!“

„Komaj pol leta sva živela v zakonu, ko je bil v Frascati poslan gospod Sebastiano. Bolje bi bilo, da ga je zemlja pogoltnila, predno je dospel k nam, ki smo v miru in ljubezni živeli!“

„Kaj je bil gospod Sebastiano?“

„Un prete!“

„Un prete!“ je ponovil prelat z zategnjenim glasom.

„Da, un prete! Pa nikari nič hudega misliti, eminenca! Imel je obraz svetega Alojzija in srce svetega Stanislava. In pel je in glas je imel, kadar je pel pri božji službi, da so se nam odpirala nebesa! Ni bil še dva meseca pri nas, že je Pietro Claverso pretepaval svojo ženo in zakonske nesreče so na vseh voglih poganjale iz hiš. Radi njega! Per dio santo, radi njega, ki je imel obraz svetega Alojzija in srce svetega Stanislava!“

„In ženske ste šemarile za njim?“

„Si! si!“

„Zakonski možje pa so ga kleli in Pietro Claverso je radi njega pretepaval svojo ženico!“

„Si! si!“

„Take reči so mi znane! Pripetijo se tudi drugod. No, končno je tudi Giacomo Princi pričel tepsti svojo ženico? He, dona Margerita?“

„Ne, eminenca!“ je odgovorila odločno. „Ali ljubosumnost se je kuhala v njem, kakor se kuha ogenj v Neapoljski gori!“

„Je že imel svoje vzroke, vaš Giacomo, signora Princi?“

„Ni jih imel, eminenca! Ni jih imel! Skoraj mislim, da jih ni imel. V donu Sebastianu sem častila le božjega služabnika, božjega namestnika. To pa je zapovedano!“

„Zapovedano je Boga častiti! Pa kako se je končalo vaše češčenje?“ je vprašal kardinal.

„Giacoma je kri preplula in mu odvzela pamet, da je zblaznel il povero. Nekega večera me je iztaknil, ko sem z donom Sebastianom govorila v mraku pred hišo. Tedaj ga je zapustila božja milost: padel je po božjem namestniku in do krvi ga je pretepel. Dva tedna ni mogel iz postelje don Sebastiano in noč in dan je trpel velike bolečine. Giacomo je pobegnil v gore in od tedaj ga nisem več videla! Kaj je tudi hotel storiti? Eminenca, pomislite vendar: un prete!“

„Od tedaj ste vdova, uboga dona Margerita?“

„Zapuščena vdova, eminenca!“ Pričela je točiti debele solze.

„Zaupajte v Boga!“ jo je miril kardinal, ki mu je bilo všeč solzno njeno oko.

„Saj zaupam!“

„Bravo! bravissimo! Sedaj ste pod mojo streho, signora Princi. Zaupajte v Boga in v me, ki sem vaš gospodar!“

„Saj zaupam, eminenca!“ Že so ji izginevale solze iz oči.

Kardinala je zapuščala čemernost. Dobrohotno je izpregovoril: „Moje zadovoljnosti ni težko pridobiti! Nereda, seve, ne prenašam nikakega pod svojo streho!“

„Umejem, eminenca, umejem!“

„Bravo! bravissimo!“ In pomenljivo je nadaljeval: „Tudi ne ljubim, da se moja kamarijera pretesno veže z mojimi domestiki. Lahko se zgodi, da uživajo drugi veselje, madež pa ostane na kardinalovem škrlatu! Menim, da veste, kaj hočem povedati?“

„Popolnoma, eminenca!“

„Svarim vas, signora Margerita, v prvi vrsti pred Bepom, mojim strežajem. Med nosi na jeziku, srce pa mu obdaja pregrešna hudobija. Skoraj sem prepričan, da mi krade, kjer le more. Pa tudi ženske bi se ne branil ta nestvor, če bi se mu odprla pripravna steza. Svarim vas, dona Margerita!“

Vrgla je oči proti stropu ter vzkliknila: „Kako morete kaj takega misliti, eminenca! Saj sem omožena!“

„Takih reči, signora, v svoji hiši ne dopuščam. Pozor torej, ker je Bepo velik grešnik. Stokrat bi ga že bil pognal, a če poženeš lopova, dobiš na njegovo mesto še hujšega lopova!“

Pritrjevala mu je z živahnim kimanjem.

„Istotako,“ je govoril kardinal, „ni kuhar Evstah čisto nič prida. Koliko me ta hinavec goljufava pri računih, to ve sam Bog, večni stvarnik! Zakonsko ženo ima v Bolonji in kopico otrok. Ali do sedaj je še nisem imel kamarijere, da bi ne bil metal ta plešasti hinavec svinjskih svojih oči za njo! Bodi vam skrb, da ničesar ne opazim, dona Margerita!“

Odgovorila mu je z najkrepkejšimi obljubami, da ne bode poznala niti strežaja Bepa niti kuharja Evstaha.

„Le vam bode v korist!“ je del kardinal ironično. „Dobrega kuharja je težko dobiti, od pripravnih kamarijer pa dežela svetega očeta kar mrgoli!“

Markeze je izpil svojo kavo.

„Govorila sva o vsem, kar je bilo potrebno, da se ne rode nesporazumljenja med mano in vami, signora Margerita. Tudi je čas, da se odpravim: če se ne motim, se je voz že pripeljal. Cesarji ne čakajo radi, tega ne smemo izpregledati niti kardinali katoliške cerkve.“

Vstal je ter se odpravljal. Dona Margerita pa je hinavsko izpregovorila: „Madona! Koliko imate posla, eminenca! Posla in skrbi!“

Dobro mu je delo to priznanje. „Resnično besedo ste izpregovorili, signora! Težko je breme katoliškega kardinala, a prenašamo je z božjo pomočjo. Pot pa, na katero se odpravljam, mi bo služila še v vicah in radi nje se mi brez dvojbe pomanjšajo posmrtne muke. Dona Margerita, že nekaj časa ste v tem mestu, a vam se niti sanja ne, da živi v tem dolgočasnem in meglenem mestu svetnik. Pravi svetnik!“

„Ni mogoče!“ je vzkliknila.

„Svetnik, dona Margerita, ki živi le za Boga in našo sveto vero! Črez morje, iz Amerike je prišel, da bi na kongresu vnemal mrtva srca za nesrečno katoličanstvo tujezemsko. Odpravil se je na dolgo, težavno in mučno pot: viharje je prenašal, zasrambe posvetnjakov in zaničevanje krivovercev! Stradal je in v bridkostih je lazil po svetu. Poslušajte, dona Margerita! Samo katoliški mašniki so, ki se podvržejo takim žrtvam! Na to sem ponosen!“

„Si! si!"

„Si! si! To je vse, kar veste izpregovoriti ve posvetne ženske! Kaj so vam mari božji svetniki! Nova obleka, nov svilnat trak za lase, vse tako vas bolj zanima nego svetnik, ki leži na golih deskah pri očetih frančiškanih. Žalostno, dona Margerita!"

Ni sicer vedela, kako da je prišla v to karanje, a vzlic temu je poklicala vodo v oči ter zaihtela: „Kje pa naj izvem kaj o svetem možu, ko ga ne storim koraka na ulico? In če je iz Amerike, gotovo ne govori naše govorice!"

„Vidiš, Margerita," je odgovoril kardinal, „kako te tepe Bog s temo in slepoto. Ti je li mogoče misliti, da se rodi tak svetnik v drugi deželi nego v naši solnčnati materi Italiji, katera je dala največ svetnikov večnim nebesom! Dosti je! Že čujem Bepove korake. Odriniti mi je k cesarju, da izprosim izdatne podpore svetemu mučeniku. Svetli knez Metternich me podpira, zatorej odhajam z najboljšimi upi!" (Dalje prihodnjič.)

Imel ni mladenič nikogar na svetu . . .

Imel ni mladenič nikogar na svetu,
brez cilja je hodil po potih življenja,
ni vedel, kje prva pot jenja,
ni vedel, kje druga začenja,
in vprašal se ni, kje bo jutri, ob letu . . .

Odšel je iz mesta, vrvenja množice,
kjer vladalo njemu je tuje veselje;
nasproti mu vetrček vel je,
v soteske mladenič zašel je,
med skalnate morske prišel je stezice.

Morjé mu zapelo je pesmi otročje . . .
Vse davno, že mrtvo spet vstalo je živo —
morjé je tako ljubeznivo,
šumelo takó mu vabljivo:
zvabilo ga v svoje je mehko naročje.

Petruška.

Jos. Stritar.

Analiza njegovega življenja in delovanja.

Spisal[1]) **dr. Jos. Tominšek.**

I. Stritarjev idealizem.

Prav presodimo Borisa Mirana-Josipa Stritarja le, ako se zberemo v njegovem duhu; kot celokupna ideja, kot notranja sila, ki nas veže, mora zavladati med nami njegov duh, navdajajoč nas tajno in naposled očitno vsaj za kratko dobo naše združitve ž njim s toliko močjo, da si, pozabivši samega sebe, postanemo bratom bratje...

Ali nam je to lahko? Vzplamteti mora nad in med nami in vzbrsteti mora v našem srcu idealizem, potem bomo zbrani v duhu Stritarjevem. — Idealizem? Je li ta mogoč? Dandanašnji? Nevoljno bi radi zmajali z glavo in prezirno tlesknili s prsti: ta realni svet — pa idealizem! Mi realni ljudje — pa idealisti? Te realno kričeče potrebe — pa idealno naziranje, ta boj za življenje, ta borba za plačo, borba za osemurno delo, za nedeljski počitek — pa gojenje idealov! Kaj še! — Tako vzdihamo, govorimo, pišemo, kričimo napram svetu; tako tudi mislimo. Mislimo? Res? V prvi sapi pač, ko se ne zavedamo, da nam besede pobijajo misli; ako se umirimo, nam šepeče ljubek škrateljček na uho: „Ti poredni človeček ti, ali ne pomisliš, da je obsežena v potezanju za vse one realne pridobitve tudi gonja — ne morem drugače reči — za največjim idealom: za življensko srečo, za pridobitvijo idealnega stanja, ki je bolj in bolj vredno človeka?"

In ti navihani človek, ali si pozabil, da one realne želje nikakor ne napolnjujejo vsega tvojega bitja? . . . Ali si pozabil, kako je bilo, ko si vzljubil svojega dekleta, in ti deklica, ko si se prvič oklenila njega? Ali se vama ni zdelo, da se dvigujeta v nebeško ozračje na lahkih krilih? Ali ne ljubita še sedaj? Ali ni bila vajina ljubezen idealna, vzvišena nad golo, nizko in nizkotno realnost? — Pa vidva, zakonski parček! . . . Mari se vama ne vseljuje v srce nikoli nič drugega nego misel na udobnost in blagostanje? Ali so

[1]) Prvi del tega spisa in posnetek iz ostalih se je predaval pri slavnostni akademiji, prirejeni dne 20. majnika t. l. v proslavo Stritarjeve sedemdesetletnice.

za vedno prešli tisti časi: „meni nebo odprto se zdi...“? — — Ne, ne! Še se vračajo, morda ne za dolgo, a kadar se vračajo — morda le trenutki, vredni so ti trenutki več kakor leta realne borbe in realnih uspehov: „za jedan časak radosti“ bi vidva dala tisoč dni žalosti...

Dokler ljubezen na svetu ne izumrje, ne bo izginil idealizem s sveta, in dokler ljubimo, res ljubimo, bomo idealni, naj se temu še tako upiramo, trdovratno trdeč: „Idealov ni!“ ... In ne samo ta ljubezen, ljubezen v ožjem pomenu: vsaka ljubezen je idealna! Dokler mamica ljubeče zre v otroka, dokler oče ljubeče skrbi za sina, dokler se hčerka oklepa očeta in sin na materinem srcu išče ljubezni polne tolažbe — tako dolgo še solnčno ogrevajo svet ideali. — In ti, ki usmiljeno dvigneš trpečega brata, nesrečno sestro, ki te boli nesreča in trpljenje mestnega reveža; ti, ki olajšuješ breme trpinu kmetu in mučeniku delavcu — tudi ti si idealist in boš ostal idealist, dokler ostaneš zvest svojim načelom! — Ter vi vsi, ki se čutite kot ena družina, kot narod, ki hočete tej veliki družini, narodu, pripomoči do večje sreče, duševne ali materijalne, tudi vi narodni bojevniki se borite, če ste res narodni, za ideale, tudi vi ste služabniki idealne ljubezni; realisti ste, pravite, a idealisti ste in morate biti, to čuti vaš narod, vaša velika družina . . .

In naposled vi, navdušeni glasniki za občo človeško prosveto, vi, ki se zavzemate za vsako svoje sobitje, ker je nositelj božje podobe takisto kakor vi, ki vam je vsak človek brat, sestra, ki se skušate ravnati po težkem pravilu: „Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe“, vi, ki poznate le človeka, ne le člana večje ali manjše družbe ljudi, vi v svoji skromnosti morda ne boste rekli, da ste idealisti, a tiho zavest o tem imate! — — V vaši družbi pa so tisti idealisti, ki, trudeč se in raziskavajoč v svojem samotnem hramu, skušajo na omejenem polju protirati napredek, najprej svoj, potem svojega naroda, potem človeštva sploh, s plodovi svojega razmišljavanja in raziskovanja. Tudi ti so idealisti in ne najzadnji!

Naposled: mi vsi, ki si tu zremo iz oči v oči? Ali res nismo nič idealisti? Mar nismo nikoli goreli vsaj za enega izmed njih? Ali je ljubezen popolnoma zamrla v naših prsih, ljubezen, ki posredno ali neposredno, pa vsekakor edino goji ideale?... Gotovo jih gojimo, si odgovarjamo na tihem, gotovo še plamti naša ljubezen do ljubljenega bitja, do matere, do očeta, do otroka, do naroda, do človeka!

Tedaj pa, kadar se zavedamo te svoje idealne ljubezni, tedaj se spomnimo našega Stritarja, tedaj vzemimo v roke njegova

dela; iz njih odseva gorečnost za vse ideale, ki smo si jih pravkar postavili pred svoje duševno oko: od pristne ljubezni do dekleta pa do nesebične ljubezni, ki ji je predmet človek trpin ter vse človeštvo ... Zato je Stritar socijalen pesnik v univerzalnem pomenu te besede, pesnik občečloveške ljubezni in v zvezi ž njo pesnik občečloveškega usmiljenja. Da, s tem usmiljenjem še prestopa celo občečloveške meje; kajti njegovo usmiljenje velja trpljenju sploh, ki ga vidimo na svetu; smili se mu tudi žival v njenem od usode ji odmerjenem trpljenju: predmet njegove pesmi je tudi uboga trpinčena konjska para ter zvesti pes, ki strada s stradajočim svojim gospodarjem, človekom. — Smili se mu — tako pravimo v okornem človeškem jeziku, ki ne more slediti mislim — smili se mu tudi ves svet s svojim ginevanjem in umiranjem, užali ga pogled na to večno uničevanje zemskih bitij, velikih in malih, lepih in nelepih.

Tako se Stritarjeva ljubezen blago oprijemlje vsega sveta, od posameznega čutega človeškega bitja, ki se ga je sam neposredno mogel okleniti, pijoč iz njegovih ust srečo ali potrtje, pa do ogromne vesoljnosti, ki mu je mogla v srce pošiljati le posamezne žarke; a iz njih si je sam šele ustvaril zračno, a za čuteče srce čutno bitje. Prva pristna ljubezen mladeniča in mladenke pripelje tako pesnika do glasovitega svetožalja, bodisi mirno, bodisi preko pesimizma.

Kako so se posmehovali temu svetožalju! Prav tako, kakor so Stritarja obsojali zaradi njegove gorke obrambe ljubezni. In vendar! Nam vsem je svetožalje vsajeno v srce in se ne da izruvati, vsajeno prav tako kakor nagon k ljubezni in dovzetnost za njo. Že pogled na otroka nam more zbujati svetožalje: svetožalno si slikamo otrokovo bodočnost, nezgode in trpljenje, ki ga čakajo, izgubljeno njegovo nedolžnost. Kako preprosto se zdaj smeješ — a kako dolgo še in tvoj smeh bo morda drugačen . . . In tvoj jok! O, le joči se! Saj se boš še mnogokrat! — Pa ko vidimo krepkega moža, življenja prekipevajočo ženo... So trenutki, ko nas ne veseli njuna prikazen — le na nekdanje pojemanje njunih moči mislimo! — Pri pogledu na starčka pa preradi mislimo: „Prah boste in pepel!“ in boli nas, da bo zaradi trhle posode izgubljen za ta svet tudi bodri duh, ki se je, tako si pravimo tužno, izpopolnjeval samo zato, da tem bolj občutimo njega izgubo — in moj Bog! zopet se je treba od kraja mučiti in učiti!

V takih trenutkih se nas polašča svetožalje in tedaj vsesavamo v sebe s slastjo spise, ki dihajo isti duh, tedaj vzemimo Stritarja v roke. V takih trenutkih smo sami v srcu pesniki svetožalja. Da, smelo lahko trdimo, da ni pravega pesnika brez svetožalja; čim bolj se prepričuje, da ga je prost, tem bolj je vglobljen v svetožalje: on le vara samega sebe in skuša varati tudi druge, ako stopa le trdo in mrko ali pa le veselo in brhko, vedno navidezno brezbrižno, po svetu. Tudi za perečo zbadljivostjo, za pikrim pesimizmom in za veselim smehom tiči prav tako ono svetovno usmiljenje kakor za sentimentalnim koprnjenjem; in pesnik, ki bi ga ne imel, ne bi bil pesnik. Tako sta v najnovejšem času povsem vdana svetožalju baš ona dva pesnika, ki bi jima to prisojal najmanj: Meško in Cankar.

Pa vse na svetu se da pretiravati: i ljubezen i svetožalje i sarkazem; in nekaj je pretiraval tudi Stritar! — —

To so cilji Stritarjevega hrepenenja; sredstvo v njih dosego pa mu je pisana, redkeje govorjena beseda. Cilji so mu univerzalni in — rekli bi — univerzalna je tudi njegova navdušena beseda, ki mu je služila v vsakršni obliki, v tako mnogovrstni kakor še nobenemu našemu pisatelju. — V lep namen je uporabljal vsa pisateljska sredstva, a s prevažno in zanj znamenito omejitvijo: sredstva so morala biti lepa; vsa nelepa sredstva je odklanjal, pač se zavedajoč, da bi mu oskrunjala lepi namen. Zato se je bavil temeljito z vprašanjem o lepoti sploh in o lepoti v pesništvu posebe ter je sam sebe izkušajoč in izzivajoč druge v preudarjanje proučil naravnost vso pesniško estetiko in je tako postal naš prvi estetik. V sedmerih zvezkih njegovih zbranih spisov je nagrmadenega v tem oziru gradiva toliko, da nam kar narašča med čitanjem. Ta njegova dela so vedno bister vir za vsakega, kdor si hoče ugladiti ukus; tu leži pred njim praktična estetika.

A Stritar ni bil le presojajoč, ampak samobitno ustvarjajoč duh; univerzalen tudi v tem oziru. Kratke pesmice — hipni utrinki, obširni romani, lahne novelice, epske pesmi, dramatski prizori in lahkotno pisani članki — essayi, kratki epigrami — umetno zgrajene ode, ostra satira in mehka otožnost, lahka šala in krepka beseda v navdušenem poletu — vse, vse se mu posreči . . . Ni vse docela vzorno, a vzori so v vsem, ni vse docela resnično, a preudarjeno je vse in vse kaže najiskrenejše iskanje resnice; ni vse zabavno, a nikjer ni umorno; ni vse ne-

dolžno, a nikjer ni pohujšljivo; ni vse originalno, a vse je v originalni obliki in vse je priklilo iz gorkega, blagega in človekoljubnega srca moža, ki je izkusil svet, ki ga pa svet ni okužil.

Prava človeška prosveta diči pesnika od prvega nastopa pa do današnjega dne; v dolgi dobi 50 let svojega delovanja si je ostal zvest. Ni mu bilo vedno lahko; ko je zastopal svoje nazore javno s svojimi leposlovnimi in kritičnimi spisi, so se oglašali nasprotniki od vseh strani z zasmehujočo ali resno besedo. Saj so se njegove ideje zdele preobsežne za maloštevilne Slovence; mnogi so se bali, da se bodo kar poveznile črez slovensko slovstvece, ki so ga oni zastopali doslej. Merilo se jim je zdelo preveliko, dokler po njih mnenju ni bilo dovolj snovi tu, ki bi se bila merila; v svoji solidni samozadovoljnosti — filistrstvo je niti ne imenujem — niso vedeli, da je pri slovstvu, tej neograjeni panogi kulture, baš merilo največja izpodbuda. — Stritar pa je po svojem širokem obzorju spoznal, da slovensko slovstvo že ob njegovi dobi — naj je bilo še tako malenkostno — pač prenese njegovo merilo; jasno mu je bilo, da je za nujne, recimo gospodinjske potrebe, v slovenskem slovstvu že preskrbljeno, da je torej treba pogledati tudi malo izven hiše, po vrtu, po gozdu, po solnčnih planjavah; a prav tako je kot razsoden mož vselej bistro pogodil, kaj je životvornega izven domače ograje, in je samo to presajal na domači vrt.

S tem pa si je nakopal neprestan boj; izprva s premrzlokrvnimi zastopniki patriarhalnega našega slovstva v letih 1850—1880, pozneje pa z vročekrvnimi zastopniki novih evropskih literarnih struj, in sicer takih, ki so bile najnovejše in najradikalnejše, in še preden so bile izčiščene.

Tako je bil Stritar v vednem boju, od l. 1867., ko je prvikrat naravnost stopil na dan s svojim mnenjem, do l. 1896., ko se je umaknil iz slovenske javnosti. A kako se je on bojeval! To je treba glasno zaklicati na levo i na desno: vedno s poštenim, odkritim, dasi seveda nabrušenim orožjem, nikdar z batino in nikdar z blatom, pa tudi nikdar zavratno. Rekel je že l. 1867. v „Glasniku“ (Zbrani spisi V. 49): „Ko bi se pa bilo kedaj udariti za resnico, za čast domovine, takrat pa se ne bodem skrival v koruzo; saj hvala Bogu, ne nedostaja mi brušenega meča, ne ostrih sulic in pušic, ne bojim se boja iz oči v oči — gorjače pa ne vihtim rad in nikdar ne bom kakor potepuh in tihotapec pobiral tiho kamenja v ruto in hajdi od zadaj po glavi“. — Zato so njegovi polemični

spisi, ki jih je dobra polovica, trajnovredne razprave. V tem oziru je postopal Stritar tem laglje tako umerjeno, ker je, bivajoč vedno izven domovine, na kosmopolitiškem Dunaju, stal izven našega dnevnega domačega rovanja, butanja in zbadkanja in je vse, kar ga je doletelo, priletelo nanj le po precejšnjem presledku. — In v letih 1870—1880, ko se je on bojeval najbolj, so bili boji po našem merilu sploh krotkejši. Navdajalo pa je baš tedaj Stritarja lahko s ponosom navdušeno pritrjevanje vseh bodrih pisateljev in vsega za umetnost dovzetnega občinstva, kakor to sam poroča v uvodu k „Zbranim delom".

Vsekakor pa trdno stoji: Stritar ni le naš najboljši estetik; on je gentlemen med našimi kritiki in polemiki.

Tako je vse njegovo delovanje zaokroženo, vsak nastop v soglasju s prejšnjimi in poznejšimi nastopi in ne preostajalo bi mi nič drugega kakor vsakega Slovenca opozoriti, naj čita in čita v onih sedmerih zvezkih; ne vedno, pač pa tedaj, kadar se v njegovi duši nagiblje čas na nedeljski popoldan: tedaj bo črpal iz teh spisov pravo uteho, božali ga bodo, dramili in tolažili — in morda se še najde v očesnem kotičku kaka zaostala solzica, ki se bo na njegovo začudenje zaiskrila pod okorelimi trepalnicami in se utrnila . . . Ne sramujte se je!

Pač vemo, da Stritarjevi spisi po nekod ne veljajo za prav moderne. Morda so zastareli? Kako naj odgovorim na to vprašanje? Najbolje tako: „Ne vprašujmo, so li zastarali ti spisi; kajti eno je gotovo: mi, mi smo se gotovo postarali . . ."

Pa dalje! Tisti, ki jih najbolj mika, da bi govorili prezirno o „Gospodu Mirodolskem", o „Zorinu" in „Rosani" in o drugih Stritarjevih delih, ki jih vsakdo pozna po imenu, baš tisti Stritarja poznajo pač najmanj. Ne verjemite jim, ampak prepričajte se sami! Kdor pride baš iz gostilne in se razkorači v širokem naslanjaču, temu se bo najbrž res zdel Stritar presladek, premehak, rajši bi imel kaj s papriko potresenega; a noben človek ni vedno razkoračen. Vsemu tudi mi ne bomo pritrjevali, a pri Stritarju je ljubko celo to, kar nam ni všeč, in ni zdražljivo nikoli . . . A življenje nanese tudi sto in sto prilik, v katerih nam bo Stritar ljubek prijatelj, bodritelj in tolažnik . . . Kdo še pač ni doživel časov, da bi si v kateremkoli zmislu zapel nedosežno Stritarjevo „Oblačku" posvečeno, ali pa „Lehké noge — lehkó srce . . .", ali „Srce moje, kaj če to? Kar si koli poželelo, dal sem ti, da bi veselo enkrat bilo mi samo!" — Tako in slično čutimo, a besed ne najdemo; iščimo jih v Stritarju!

Sploh vse, kar kdaj utriplje v našem srcu, je v tej ali oni obliki shranjeno v veliki zakladnici Stritarjevih del; saj je Stritar v svojem usmiljenju ljubil vse in vesoljnost, ljubil seveda tudi samega — sebe. Odločuje pa pri njem srce in s srcem se moramo tudi oglasiti pri njem; skoraj se nam ne zdi slučaj, da je spisal baš on essay „Srce“ in ga objavil (l. 1887. v „Lj. Zvonu“) skoraj kot zaključek svojih „Zbranih del“.

II. Harmonija v Stritarjevem življenju in delovanju.

Zaokroženo se sme imenovati tudi Stritarjevo življenje. Njegovo sedemdesetletnico obhajamo zdaj. Stritar sedemdeset let star! Kot starčka si ga kar misliti ne moremo; saj ga poznamo le po njegovih spisih in ti so mladostni, dasi zreli; najrajši bi o njem rekel: ko je bil mlad, je sodil preudarno, kakor bi bil star, in ko je postal star, je ostal mlad v duhu, mislih in besedah.

In ob taki delavnosti, kakor jo je razvil Stritar, nas navdaja s spoštovanjem mladeniška ognjevitost in trajna brhkost sedemdesetletnega rojaka in duševnega vojaka. Le Vošnjak je dve leti starejši, sicer pa je Stritar starosta med veljavnimi našimi pisatelji, in če Vošnjaka prištevamo politikom, je Stritar naš očak. Ta beseda ni le fraza; zakaj, ako sploh koga imenujemo očeta naše novodobne književnosti, potem je to edino in v vsakem oziru le Stritar. Zavedamo se, kar mu je zapel pesnik[1]) pred kratkim: „Ti zreš na mladi rod, ki rastel je, dorastel poleg tebe. Življenje gledaš bodro krog in krog, in če bi hotel, bi lehko dejal s ponosom upravičenim: Učenci ste moji vsi na desni in na levi in vse življenje to je moje delo!“ — Tako bi rekli! —

Mi mladi si kar ne upamo izračunati, kam tja sega teh sedemdeset let: še pred leto 1848., v tisto dobo, ko so se rodili šele naši — očetje! . . . Kakor bi zrli v srednji vek, tako se nam zdi v teh hitro tekočih časih; bil je res še srednji vek v našem narodnem življenju in zlasti v našem slovstvu. Tedaj se je Stritar rodil in je rastel, dokler ni l. 1866. oznanil slovenskemu slovstvu preporoda, naše renesanse, ko je glasno in navdušeno zaklical okorelim Slovencem, naj se oklenejo svojega pozabljenega klasika Prešerna: s Prešernom je šel v boj in v njegovem znamenju je zmagoval in naposled zmagal. — Ko pa je bila zmaga (l. 1880.) pridobljena, dasi s krvavimi izgubami, je prenehal z na-

[1]) A. Funtek, Lj. Zvon 1906, 193.

skoki in je pričel zbirati čete in opozarjati sobojevnike, naj ne tratijo svojih moči. A danes je zmaga pridobljena za vse čase; naše slovstvo stoji trdno, jezik je vsestransko razvit in mi se — kar se tega tiče — lahko mirno ogledujemo po svetu. To je Stritar ne le doživel, ampak priboril. Ni li lepa njegova starost? Od prvega koraka v javnost pa do današnjega dne le ena proga bojev, a tudi uspehov: zares, kar je Stritarju dala stvarnica, to ji je povrnil. S pomočjo Prešerna s Stritarjem in s sotrudniki, ki si jih je prigojil, preko klasične dobe do slovenske moderne, to se mi zdi formula za Stritarjevo življenje in delovanje.

Ako ga torej zdaj proslavljamo, proslavljamo v njem preporod in čudoviti povzdig naše književnosti; žalosti pa nas kakor njega, da so vsi njegovi ožji sovrstniki po letih že legli k večnemu počitku: Levstik, ki je bil šest let, Erjavec, ki je bil dve leti starejši od njega, pa tudi osem let mlajši Jurčič in Celestin. Ni pa se še uklonil njegov pobočnik in pomočnik in pozneje njegov naslednik: deset let mlajši Levec, menda edini iz ožjega Stritarjevega kroga, izmed sotrudnikov pa zlasti — da o mlajših ne govorim — dični, neprecenljivi Gregorčič. — Ko bi bil Stritar zloben, bi ga lahko navdajalo s škodoželjnim zadovoljstvom, da sta legla v grob oba njemu nekdaj hudo nasprotna lista: „Novice“ l. 1902., „Zgodnja Danica“ lansko leto, oba že sicer davno sprijaznjena ž njim.

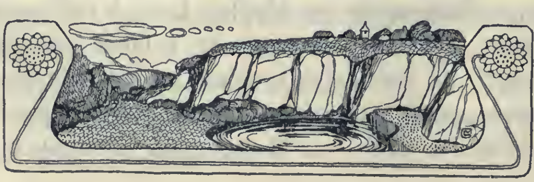
S Prešernom je torej začel Stritar pri svojem prvem resnem nastopu, opeval ga je pozneje v razni obliki — omenjam le krasno odo, ki pripada najdovršenejšim in najblagoglasnejšim, kar jih imamo: „Sreča, poezija in Prešeren“ ter „Prešeren v Eliziju“; zavzel se je za Prešernov spomenik, in res: zdaj ko je star 70 let, lahko smatra svoj poziv za izvršen: Prešeren je dosegel čast in mesto, ki mu gre. Ob Prešernu se je tudi najbolj vežbal za svoj pesniški poziv; saj do svojih mladeniških let res ni imel drugega literarnega učila, in na Prešerna tudi vselej mislimo, kadar premotrivamo podrobnosti Stritarjevega življenja.

Čuden slučaj je, da je že njegovo rojstno leto v slučajni zvezi z važnim letom v razvoju Prešernovega bitja: l. 1836. (6. marca) je zagledal Stritar v Podsmreki pri Velikih Laščah luč sveta; in l. 1836. je izdal Prešeren, šele 36 let star, že bilanco svojega življenja, „Krst pri Savici“, to pretresljivo sliko svojega duševnega obupa, pretresljivo vprav zaradi navidezno mirne resignacije, ki pa je ob njej počilo pesnikovo srce . . . Z bolestno disonanco je zaključil

Prešeren svojo življensko simfonijo — odslej je živel le od prebitka svojega duševnega kapitala, obrnila se je od njega sreča za vselej, sreča zunanja in notranja, dokler se ga ni usmilila, potrtega na duši in na telesu in starega niti petdeset let, „zadnja ljub'ca, bela smrt . . .“

Vprav istega leta 1836., ko se je Prešeren popel najviše, mu je usoda naklonila naslednika — Stritarja; a kaka razlika med njima! Tudi Stritar je pisal, le 2 leti mlajši kakor Prešeren, svoj „Krst pri Savici“, svoj roman v pismih, mnogo grajanega „Zorina“ (l. 1870.); saj ta ni nič drugega nego ideja „Krsta pri Savici“, posplošena in bogato opremljena z modernim komfortom — a kaka razlika! Prešeren je ob „Krstu“ izkrvavel, a Stritar si je ob „Zorinu“ izčistil zavrelo kri na Goethejev način; Prešeren je položil v „Krst“ vse svoje bitje in žitje, za Stritarja je bila „Zorinova“ dogodba le epizoda! — Na tem enem zgledu spoznajmo vso ogromno razliko med pesnikoma! Že tu se nam odkriva neopovržna resnica, ki nam postane do pičice očitna zdaj, ko zremo črez dobo Stritarju usojenih 70 let, tale resnica: Prešeren je pesnik disharmonije, pesnik svoje lastne nesreče; Stritar je pesnik harmonije, katere odsev je tudi njegovo življenje. Krepko je pričel nastopati v isti svoji dobi kakor Prešeren, a življenje mu je teklo gladko; solnce je sijalo nad njim. Ko je dosegel leta, v katerih je Prešeren legal v grob, je stal Stritar na vrhuncu svoje moči in svojih uspehov, čislan povsod, tudi pri nasprotnikih: slavili so tedaj (1886.) povsod dvajsetletnico njegovega kjiževnega delovanja. Pokojno se je nato bližal svojega življenja poldnevu in ob tridesetletnici svojega književnega delovanja (l. 1896.) je zaključil, šestdesetlet star, svoje aktivno nastopanje; ostal pa je še zvest svojemu pisateljskemu pozivu in danes, ob njegovi sedemdesetletnici, ob štiridesetletnici njegovega književnega delovanja, ga slavi zvesti narod po zaslugah.

Res, pri njem smemo govoriti o simfoniji življenja!

Hvala!

Že zopet slavnost! — Ta na čast je meni,
ko solnce mi zahaja za goró.
Da dnevi niso vsi mi izgubljeni,
naj ta slovesni dan mi porok bo;
a vendar slave to je preobilo,
vse ni je delo moje zaslužilo.

Kako naj prav zahvalim se? — Govoril
vam bodem, kakor mi veli srce:
Kar nameraval sem, ne kar sem storil,
to naj velja, za to mi hvala gre:
marljivo moje rodoljubno delo
uspeha ni-mi pravega imelo.

Moža slavila lani je Ljubljana,
ki je povzdignil ves slovenski rod;
sijajna njemu bodi slava dana,
nje žarek pozni moj obsevaj god:
svet razsvetljuje solnca luč kraljeva,
od meseca le solnca žar odseva.

Prešernu venec! — Mi za njim hodimo,
hvaležni, vredni vzornega moža;
od njega rodoljubja se učimo,
kreposti, plemenitosti, moštvá!
Prešernov duh naj krepko nas prešine,
nas vse, in rod slovenski ne pogine!

Jos. Stritar.

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal **Ivan Cankar.**

(Dalje.)

VI.

Stefan Poljanec je bil hudo vzburjen; nestalne, bežne so bile njegove misli, nestalnost, bežnost, nepokojno iskanje je razodeval njegov obraz, so razodevali njegovi koraki, zmerom hiteči, nikamor namerjeni.

Čudno je, kako brez težave, brez trpljenja se razvijajo nekateri ljudje. Gosenica se zabuba, zaspi, in spomladi izfrfota metulj. Nekateri se niti ne zabubajo ne. Poznal sem človeka, drugače zelo poštenega človeka, ki je bil lani še revolucijonar in je streljal v zvezde, letos pa je že ugleden rodoljub. In na zunanje se ni nič izpremenil, samo nekoliko zredil se je. Vprašal sem ga, če ga je razvijanje kaj bolelo, pa je rekel, da nič. Seveda ne, gosenica je gosenica. Nekdo drugi je bil lani še tako „moderen“, da me je bilo strah zanj; celo Prešerna je v nič deval in Gregorčiča bi še postrani ne bil pogledal. Letos je dramatiziral Ciglerjeve povesti, oženil se je in Zupančiča še na cesti ne pozdravi. Ampak ta gospod je literat in izkušnja uči, da ni bolj malopridnih značajev od literatskih. „Vsaj na Danskem je tako“. Pokaži pismarju, kanalji, kos kruha in cvilil bo vdano in mahal z repom in tekel za tabo makar do pekla. Pes ni ponižen, ker je lačen, temveč zato, ker je pes. Toda ne samo literatje — vse se razvija, vesoljen je razvitek. Dnevi teko brez dogodkov, brez bolečine, mislil bi, da so šli mimo obraza in da niso dahnili nanj. Toda glej — kdo si, ki stojiš pred mano? Upal sem, da boš nekoč v tisti vrsti, ki bo stopila z moškim korakom v prihodnost. Kje stojiš in kje stoji tvoja vrsta? Vse se je razvilo. Nezavedno, po božji volji, brez trpljenja in brez kesanja.

Lahko jim! Zelen popek, ves nedolžen, se je razvil v pohotno rožo. Saj ni mogel drugače; kaj naj bi se bil razvil v pobožno lilijo? Toda bolečina je in žalost, če zahrepeni lilija po rdeči pohotnosti; zardela bi rada in ne more zardeti.

Zato so bile misli Štefana Poljanca nestalne, bežne in polne bridkosti. Resnica je, Boga mi: težko je biti fenomen. To resnico je občutil docela Štefan Poljanec, in ker je naravno, da mi je izmed vseh ljudi na svetu najbližji človek, mi je tesno in grenko pri srcu, ko ga spremljam na tej poti, ki jo je nastopil.

Razvijati se je hotel zavedno, ob belem dnevu, s popolno odgovornostjo. Stopiti je hotel v novo dobo ne z zavezanimi očmi, v prijetnem snu, kakor stopajo drugi; bdeč, s smelim korakom, vso pot pred sabo, je nameraval preskočiti brezkončni in brezdanji prepad, ki loči trubadurja od človeka, praktične razmere uvažujočega. Namera je bila koristna in hvalevredna, toda bila je težka, in radoveden sem, kako se bo Štefanu Poljancu posrečila.

Prenočil je v gostilni, v veliki, neprijazni, zatohli sobi, z laškim delavcem, ki je bil priromal šele tisto noč in ki je ležal ves razgaljen na drugi postelji ter preklinjal v sanjah. Zjutraj se je napotil Poljanec v hišo, ki jo je poznal izza časov trubadurstva in bridkosti, in tam se je udomil. Nato pa se je takoj napravil, da bi izvršil svoj imenitni načrt. Narisal si ga je bil v mislih tako natanko in jasno, kakor da bi bil zasnoval novelo, začetek novele namreč, zakaj da bi ji poznal konec, bi je morda ne bil zasnoval. To je bilo v njegovi naturi in v njegovi usodi: pisal je samo prva dejanja, včasi samo prve prizore in zlagal je samo prve kitice. Deloma, ker je bil njegov duh nestalen in šibak, deloma pa morda tudi zategatelj, ker je bil bolj obziren in bolj usmiljen od mnogoterih poetov, ki pišejo cele drame in pojo cele pesmi. Njegov poslednji načrt ni bil slab.

Nova doba, novo življenje, nov človek! To je bil edini polnozvočni stavek v osnutku Štefana Poljanca, vse drugo je bilo samo uvaževanje razmer. Trezno je premislil svoj položaj in je izprevidel, da je zelo kočljiv. Brez doma — treba se je bilo zasidrati; brez obleke — treba se je bilo obleči; brez opravila — treba ga je bilo poiskati. Na nestalnem romanju, na neostriženih in nefriziranih laseh, na nepokojni brezdelici, povsod je še ležala težka senca ciganstva. In Štefan Poljanec ni poznal človeka, ki bi uvaževal praktične razmere in ki bi bil cigan brez doma, brez frizure in brez opravila.

Predolgo bi bilo in prenerodno (govoril sem že nekoč o svoji lenobi), da bi spremljal Poljanca po vseh potih, ovinkih in klancih tistega lepega dne. Vendar pa moram priznati, da bi se bila ob tej priliki lahko in imenitno razodela moja pripovedovalna spretnost in moč. Koliko dostojanstvenikov, koliko imenitnih in vnetih rodo-

ljubov je videl Štefan Poljanec tisti dan! Kje bi bila človeku lepša naloga, kakor opisavati teh stebrov naroda zasluge ter notranje in zunanje čednosti? Kakšen užitek bi bil, razodevati njih ljudomili smehljaj, ponavljati njih sladko, blagozvočno govorico, risati njih črez vse prijetne, le iz globoke izobraženosti in tenkega estetičnega čuta razumljive kretnje! Toda tega ne maram storiti iz mnogoterih vzrokov. Prvič bi bilo, kakor sem rekel, predolgo in prenerodno. Drugič imam včasi rad, da pokažem svojo skromnost, in tako se ne maram po nepotrebnem odevati s slavo. Tretjič mi je ostala še izza prejšnjih časov neka tiha jeza do tistih največjega spoštovanja vrednih ljudi in bojim se, da bi bilo moje navdušenje premajhno in premlačno. Četrtič so si vsi dostojanstveniki in imenitni rodoljubi navidez precej enaki in se razlikujejo samo po stopnji zaslug in rodoljubja; tista razlika pa je včasi tako fina, da bi jo lahko zgrešil ter delal krivico človeku, ki mi nič storil ni; česar me Bog obvaruj. Petič pa je stvar taka, da je bil Štefan Poljanec, ko je stopil iz velike hiše na cesto, pisar advokata Groma in to dejstvo samo je tako važno, da izgine pred njim vprašanje, kako se je izvršilo.

Truden je bil, ko se je vrnil o mraku domov, in legel je oblečen na posteljo. In ker je bil truden in ker je bila tišina v izbi in ker je bil mrak, so se oglasile misli, prej tihe.

„To je začetek, lep začetek. Dom imam zdaj in opravilo in kruha. Dovolj bo — za to leto. Samo za eno leto. Časa imam obilo, da študiram. In prihodnje leto se napotim na Dunaj in se vrnem — človek, ki uvažuje praktične razmere. Bog s poezijo! Luč za slepce, pesem za gluhce? Zdaj, ko sem se že za silo popetrinil, zdaj šele vidim, kakšna žalost mi je bila namenjena. Gospod Valentin je bil še zavidanja vreden, dasi je bil mučenik; senca in ostanek je bil lepše dobe, jaz pa sem spremljal najbolj klavrno in bridkostno, kolikor jih je še doživelo človeštvo; on se je vsaj zredil, jaz bi se ne bil nikoli. Zatorej stran s poezijo, da me ne zaloti izkušnjavec; poezije je bilo veliko v tisti dobi, zelo veliko, drugega pa ni bilo nič. In poezija je kakor čast: ne more je človek ne jesti, ne piti, ni torej za nobeno rabo. Treba je uvaževati —. Ampak to je: s praktičnimi razmerami še ni vse opravljeno. Vsaka doba ima ideje, torej jih ima najbrž tudi današnja, ki bi jo bil skoro prespal. In če hočem živeti z njo, kar je moj poglavitni namen, moram poznati tudi njene ideje. Saj se moram boriti zanje! Petrin uvažuje praktične razmere, ampak poleg tega je tudi ves poln idej in se bori zanje. Kako lepo je govoril o univerzi! Univerza? To je morda ideja. Ampak če jo napravijo, kar

Bog ne zadeni, kaj bo potem z idejo? Toda Petrin pravi, da je ne bo nikoli. Morda je to ideja: dvojna beseda, dvojno prepričanje, dvojna vest? Preveč zapleteno bi bilo zame. O delovanju so govorili — prej smo le govorili in peli, pravijo, zdaj pa da je treba delovanja. Vzdihoval sem v teh žalostnih, sramotnih dneh in neki gospod, ki tudi uvažuje, mi je rekel: Manj besed, gospodje, in več dela! — Dobro, delovanje torej! Deloval bom, kolikor bo v moji moči — ampak kako in kje? Saj še besede ne razumem prav: tisti debeli gospod je ustanovil društvo za Gomilšakov spomenik, zdaj mu je predsednik, sedi v gostilni in pije; pravijo, da deluje in da je vzoren in zaslužen rodoljub. Rajni Kette bi se bil smejal, jaz pa se ne smem, ker ne živim več v Kettejevi dobi; od sinoči nič več. Mnogo jih je tudi, ki delujejo na tihem in ki so zelo razglašeni zaradi te čednosti; to bi bilo zame zelo primerno, kajti taki tihi delovalci zadobe po navadi veliko slave in blaga. Neki advokat na Štajerskem ali kje je bil ubožen človek, deloval je na tihem dvajset let in danes ima palačo. Ko bi le vedel, kakšno je to tiho delovanje! Tudi glasnega bi se ne branil, čeprav ne nese tako veliko. Vprašal bom Petrina; on že ve, saj bo kmalu voditelj naroda. — Ah, težko je, težko, uvaževati . . . praktične . . . razmere . . .“

Zatisnil je oči, zavzdihnil je in je zadremal in je zasanjal takoj, da sedi Matilda na postelji, ob vznožju; sedi, ne gane se, molči, gleda v strop — in uvažuje praktične razmere . . .

Komaj jo je bil ugledal, je odprl oči, zakaj luč mu je bila zasijala v obraz; gospodinja je prinesla svetiljko in za njo je stopil v izbo Štefanov tovariš, ki mu je bilo ime Peter. Gospodinja, suha, zgrbljena, dolgočasna in pobožna ženska, je postavila svetiljko na mizo, ozrla se je postrani na Poljanca in je šla. Peter je vrgel knjige na polico in je legel oblečen na svojo posteljo ob drugi steni. Mlad študent je bil, toliko da mu je poganjalo pod nosom; nosil je podkovane kmečke škornje, toda bil je dolg, suh in bledikast.

Legel je na posteljo tako, da je sijala luč na papir, ki ga je držal v roki in ki je bil drobno popisan.

Poljanec se je vzdignil.

„Peter“, je izpregovoril z očitajočim glasom, „Peter, ali delaš pesmi?“

Peter se je komaj ozrl.

„Pesmi!“

„Ne delaj pesmi, Peter, prosim te, ne delaj jih! Jaz imam izkušnje v tej stvari, verjemi, Peter! Za koga pa delaš pesmi? Za ljubico?“

Peter se ni ozrl in ni odgovoril.

„Ne delaj jih za ljubico! Julija še Prešerna ni marala. Zato, misliš, ker je bil siromašen advokat? Ne — zato, ker je delal pesmi. In ti, Peter, še advokat nisi! Poslušaj moje nauke, Peter! Če ti pride rima na misel, izroči jo vragu in uvažuj rajši praktične razmere!“

„Kaj?“

„Praktične razmere! Poznal sem poeta, o Peter, ki je bil poleg tebe kakor gora ob krtini. In kaj misliš? Sinoči ga je srečal Petrin in mu je rekel: Škoda, da si se tako izgubil! — In prav je imel Petrin. Poezija zanese človeka previsoko, tako da ne vidi več svojih čevljev, temveč samo še vso prostrano domovino in ves prostrani svet. Objokuje domovino in jo obsoja in ji daje nauke, pa še toliko ni vreden, da bi si dal čevlje zakrpati. Kristus je odrešil svet, s križa pa ni stopil in žalosten je bil. Ti, Peter, nisi Kristus in tudi križali te ne bodo, ampak resnično ti povem: zgodilo se bo, da tvoji čevlji ne bodo zakrpani. Ali gleda tvoja ljubica na tvoje verze? Na tvoje čevlje, Peter, na tvoje čevlje! In tvoja ljubica je, kakor naravno, vsega človeštva in vseh čednosti vzor, začetek in konec! — Ali častiš Ketteja, ali častiš Murna?“

Petru so se zasvetile oči.

„No, glej! Angela Ketteja še pogledala ni in o Almi je boljše, da ne govorim. Edina rešitev bi bila zate, da so tvoji verzi strahovito slabi. Slabi verzi napravijo zmerom dober vtisk, ker razodevajo blagega človeka. Pokaži mi svoje verze!“

Peter je zalučil papir preko izbe na Štefanovo posteljo in Štefan je bral. Bral je in zmerom bolj žalosten je bil njegov obraz.

„Ti nisi blag človek, Peter, zdi se mi celo, da si poet! Verzi, ki si mi jih zdajle pokazal, bi mi bili napravili še sinoči veliko radost, nocoj, Peter, pa so mi napolnili srce z bridkostjo. Prosim te, ker te imam rad: raztrgaj vse te in take papirje, sežgi jih ter razpihaj pepel na vse štiri strani. Nato pa sedi ter uvažuj praktične razmere!“

Peter se je okrenil v postelji, tako da mu je zasijala svetloba v lice, in je pogledal Poljancu naravnost v obraz.

„Vse je bila resnica, kar si govoril, Štefan Poljanec! Saj jaz ne maram gledati na svoje čevlje, saj je čisto prav, da gledajo nanje drugi! Saj jaz ne maram, da bi ostal tu doli, saj hočem sam, da se vzdignem visoko! Saj jaz ne maram, da bi me kdo ljubil, saj je čisto dovolj, da ljubim sam! Saj jaz ne maram, da bi živel veselo, poznam svoj delež in ljubim ga! Ne jaz — ti, Štefan Poljanec, ti si se izgubil; ti si se izgubil in zdaj — uvažuj!“

Štefan je sklonil život, oprl se je z rokama ob posteljo in je strmel z velikimi očmi.

„Kako se pišeš?“

„Peter Novljan!“

„Tako! Hvala! Mislil sem, da se pišeš —“.

Legel je na posteljo, položil je roko pod glavo in je zatisnil oči.

„Mislil sem, da se pišeš Štefan Poljanec.“

In premišljeval je žalosten.

„Kaj ni konca? Kaj se res vrti v kolobarju? Gospod Valentin umira, ko je že zdavnaj umrl — mene, sina njegovega, je obsenčilo spoznanje — in glej, že se mi je porodil sin. V kolobarju, brez konca!“

Zadremal je v žalostnih mislih, in ko je zadremal, je ugledal ob vznožju Matildo in Petra Novljana. Sedela sta tesno drug ob drugem, držala sta v roki stare, mastne karte, molčala sta in sta gledala v strop in sta — uvaževala praktične razmere.

(Dalje prihodnjič.)

Idila.

Na morju višnjevem
čolniček se ziblje,
v čolničku mlad ribič
se k valom nagiblje!

Kraj sinjega morja
mladenka se šeta . . .
In pesmi si poje
in venec si spleta. —

A ribice drobne
se s trnkom igrajo
in vali skrivnostno
med sabo šumljajo:

„Kaj ribiču danes
nagaja tak veslo?
Kaj bi ga najraje
k obali poneslo? —“

„Kaj vedno k obali
pogled mu uhaja?
In trnek — ta trnek
pa prazen ostaja? —“

„„Ej gleda tam devo
tak lepo in mlado,
njej ribič nastavlja
pač trnek in vado!““

M. P. Nataša.

Romantiki življenja.

Spisal **dr. Ivo Šorli.**

IX.

„Čudovito lepo je tu pri tebi!“ je vzkliknil Lastan, ko sta ostala s prijateljem prvi dan po kosilu pri kozarcu vina sama skupaj, in z neko skoraj plaho pobožnostjo se je ozrl počasi ven, kjer so stala tiha drevesa vse tja ven do bele, za njih vitkimi, gostimi debli blesteče se ceste.

„Kakor v samostanu“, se je nasmehnil oni.

„V samostanu s kodrolaso, sladko nunico! Ti srečni človek! Skoraj bi ne bil mogel verjeti, da je mogoče tako na svetu. Preveč redko naletiš na kaj podobnega“.

„Morda pa ljudje ne zaslužijo boljšega! Ne misli, da se včasi tudi sem noter ne splazi kaka majhna neprijetnost, dasi sem se skril pošteno med ta drevesa, a kakor hitro se mi je posrečilo najti na svetu bitje, ki ume življenje, kakor ga umem jaz, in dokler se usoda ne vtika direktno v moj program, skoraj ne more biti drugače. Jaz nisem bil nikdar za teorijo polnih kozarcev in divjih eksov, — počasi srkam iz čaše življenja, in tako si človek ohrani to ljubo zdravje. Takim ljudem pravijo razni ženiji in neženiji filistri in sovražijo nas in nas zasmehujejo, a moj Bog, jaz res ne vem, čemu naj si nasujem pest soli v juho, samo zato, da bom delal potem kisle in — ker sem nespreten v mimiki — morda celo neslane obraze.“

„Res, tip filistra!“ se je zasmejal Lastan. „Vedno še isti Brezar!“

„Eh, je pač tako! Vi ste šli po osmi šoli stradat na vseučilišče, ker ste hoteli postati doktorji, profesorji, ali ker ste hoteli imeti pozneje zanimivejši poklic, nekateri celo samo zato, da okusite veliko življenje, — jaz sem si poiskal takoj kruha, ker sem imel že tiste skromne, malomestne lakote dovolj. Včasi, ne tajim, me je zažejalo po vsem tistem tam zunaj in zavidal sem vas, ko ste ušli za hip vsi bledi in izpiti krempljem onega velikega življenja ter prišli sem doli k nam, da vam domovina spet zakrpa raztrgane čevlje in post reže z žganci; a potem sem skomizgnil in si rekel: „Pusti, Brezar, to ni zate! Prehitro bi se naveličal.“ Jaz se sploh

takih izrednih stvari tako hitro naveličam in kavijarju se gotovo ne privadim nikdar, tudi če zadenem na loteriji."

„Le glej, da se še žene ne naveličaš! Meni se zdi tvoja Emica kavijar!"

„Eh pojdi! To se zdi tebi! Včasi se bojim kvečjemu, da bi nje nekoč, morda pozneje, ne poklical satan ven iz tega sladkega kotička, a potem zmajam mirno z glavo. Poznava oba svet in ljudi in ne verjamem, da bi ta pametna ženska tvegala vse to, kar ima, za nekaj ur dvomljive sreče. Sicer mi pa lahko verjameš, da ni nikdar dolgočasno tu notri. Seve, če se mož in žena omejita na oni košček prostora, ki ga imata prvi dan svoje zveze, da se na njem duševno sestajata one ure, ko sta in morata biti sama, potem jima mora postati ta prostor enoličen in dolgočasen, če bi bil še tako pester in duhteč, kakor navadno ni. Toda jaz in moja žena sva kakor dva pridna vrtnarja, ki prekopljeta in posadita vsak dan nekaj nove zemlje, iztrgata puščobi vedno več in več te brezkončne planjave, na kateri edino se more človeška duša počutiti resnično srečno. Le poglej!" je vzkliknil in smehljaje se vstal ter odprl veliko omaro, kjer je stala v dolgih vrstah knjiga poleg knjige.

Lastan je strmel zamišljeno predse in globoko blagrovanje je občutil za tega tihega, vedroresnega človeka in srce mu je zahrepenelo v daljo po taki trdne, skoraj res neskaljive harmonije polni sliki.

„In ti, kako živiš ti?" se je obrnil Brezar naenkrat naravnost proti njemu in pri tem počasi sedel zopet na svoj stol.

„Jaz? Jaz čutim često tudi silno žejo po takem-le mirnem življenju, a menda ni dano vsakemu. Menda meni res ni dano . . ."

„Ah, kaj ni dano!" je stresel oni nekoliko razdraženo z glavo. „Zakaj pa imaš roke: zgrabi uzde pa pritegni. Sicer pa me veseli, da si vsaj zaslutil, kaj se pravi: resnično živeti. Jaz čutim do vseh ljudi, ki poznajo in živijo samo zunanje življenje, neko neizrečeno težko, otožno usmiljenje in sovražiti jih začnem in bedasti se mi zazdijo šele, če poskusijo mene učiti, kako se pravzaprav živi".

„Tako . . . In ti ne greš nikdar ven med ljudi?"

„Oho! Vsak teden vsaj po enkrat, dvakrat. Prav zato sem vesel, da sem v mestu in da imam šum in nemir takorekoč pri roki. In tako me vidiš pri vseh koncertih, na vseh zabavah. In veš, za kaj se mi gre glavno: potem šele občutim, kako sladko je tu zunaj v mojem samostanu . . . Saj praviš tudi ti, da često zahrepeniš po takem-le tihem domu: posnemaj mene in videl boš, da boš zadovoljen."

„Saj sem že rekel, da ni dano vsakemu", je skomizgnil Lastan resignirano. „Verjemi mi — dobre volje mi ne manjka, in ko sem se odločil spomladi, da grem ven v samoto, sem šel le zato, da ubežim življenju . . ."

„Pa je bilo morda nepotrebno, da si šel tako daleč proč. To je po mojih mislih zastonj: zdrav, krepak človek ne more ubežati življenju; in tudi treba ni, da bi mu ubežal. Čemu iti v puščavo! — Ostani ob bregu življenja, če se ti ne zljubi več plavati; ko si se pa oddahnil in čutiš spet vse svoje moči, skoči spet v valove."

„Hm, morda govoriš prav, a jaz vem samo, da me je razburjalo že samo šumenje te reke, in hotel sem biti čim bolj daleč proč od nje. Pa je hotel vrag, da je prišel majhen izliv iz nje celo tja ven za menoj ter me zopet potegnil v svoje naročje . . ."

„In sicer?" je vprašal Brezar z napeto pozornostjo.

„In sicer je prišla tja ven kmalu nato za vse poletje dama iz velikega življenja, ki se je blagovolila zanimati zame . . ."

„Poročena žena?"

„Da, poročena žena ošabnega, mrzlega aristokrata, ki jo je zeblo sredi njenega razkošja in bi se bila rada vsaj enkrat v življenju ogrela ob gorki ljubezni."

„Vsekakor zanimivo?" se je nagnil Brezar nekoliko naprej, da je zaigral Lastanu lahek nasmeh okrog usten.

„Aha! Malo vas pa le vleče greh, tudi vas, krepostne stoike, posebno greh tam gori na višavah tega življenja. No, pomiri se, prijatelj! Zanimivo? Morda štirinajst dni, potem pa postane banalno kakor vse na svetu, kar ne vzklije naravnost iz najbolj globokoskritih koreninic človeške duše".

„Hm, razumem. In zdaj bi rad ubežal še globokeje v grmovje?" se je zasmejal Brezar.

„Ne vem. Menda bi se šel rajši kopat, da govorim v tvojem žargonu."

„Torej tudi prešestvo, ta baje najbolj nesebična, pristna, samosvoja ljubezen ne nudi pravega zadoščenja?"

„Meni vsaj ne. Vsi nismo za vse. Kaj hočeš, mi ostanemo vedno egoisti in večno naše vprašanje pri vsaki stvari je: ali se izplača. In jaz pravim samo to in tudi le samo zase: da se ne — izplača."

„Res, jaz sem premišljeval že večkrat o tem in sem se — pomisli, celo jaz! — prestavljal v take vloge. In zdelo se mi je, da bi bil zmožen zunaj oddati samo nekoliko svoje strasti, vse, kar je

boljšega, finejšega v meni, pa bi prinesel vendar le zopet tu noter, v to svoje svetišče.“

„Saj je navadna pesem to. Vsaj na koncu vsega pride menda vsakdo do istega konca. Nekaj časa misliš, da si našel svoj paradiž, naenkrat pa se ti obrne in spači vse skupaj. Je že tako, da ni nič stalnega na svetu, kar bi ne bilo oprto na nekaj stalnega . . .“

„Hm, da!“ je prikimal Brezar. „Našopan ptič gotovo ni tako lep kakor oni, ki žvrgoli tam zunaj spomladi, a če hočeš videti še črez deset let, kak je bil približno nekdaj, ga moraš pač natlačiti; kaj se hoče!“

In zasmejal se je veselo in se ozrl zamišljeno skozi okno.

„Oh, da!“ je vzkliknil naenkrat živahno in vstal ter pokazal z roko proti lopi ob kraju ceste. „Glej tam! Kakor veš, se pregne onostran svet položno navzdol. Ali si videl razgled? Ne? No, pojdiva potem ven! Pa že iz lope se vidi do kolodvora tam spodaj. In verjemi mi, — še vedno stojiva z Emo često drug ob drugem tam ob ograji in gledava doli, ko odhaja vlak. In ljudje se poslavljajo in se poljubujejo in jokajo, — vse se vidi popolnoma razločno. In tedaj nama je neizrečeno dobro pri srcu, če se človek spomni, kako je nekoč vsakotoliko prihajal in moral črez par dni zopet žalosten odtod, in da je zdaj vse to za vselej za teboj . . . Ko ima človek kaj izgubiti, se šele dodobra zave, kaj ima . . . In kadar vlak oddirja, se tako lahko zamisliš v tiste otožne čase nazaj . . . Glej, dečko — iz vsega se lahko izsrka kaj sladkega, če znaš živeti, in take male rafiniranosti morejo slednjič skoraj popolnoma razpogumiti prozo, ki te hoče po vsej sili in z neverjetno trdovratnostjo zapresti v svoje sive pajčevine . . .“

„Da, ti znaš živeti!“ je vzkliknil Lastan navdušeno. „Bogme, saj niti nisi filister!“ se je zasmejal.

„Tega jaz sam tudi nisem nikdar trdil. A prav tako malo je ta recept za vse. Vsak po svoje! In vem tudi, da je bilo pri meni kvečjemu le pol moje moči, vsaj pol pa gotovo srečnega slučaja, da sem si ustvaril tako življenje, prav po svojem okusu. Zato pa pustim tudi živeti vsakogar po svoje in se mi smili kvečjemu oni, ki se zastonj bori za te vrste srečo. Le če vem, kakor vem to pri tebi, da je edino le taka sreča mogoča zanj, mu pričnem pridigati in mu priporočati ta svoj recept.“

„In še tedaj bi ne bilo treba!“ je vzdihnil Lastan otožno. „Saj govori vse, kar vidim tu, že samo na sebi, dovolj umljivo k srcu. To ti že rečem“, je nadaljeval po kratkem presledku, „s čud-

nimi čuvstvi se vrnem od tod, in kar sem gledal tu, čutim, da me ne izpusti izlepa več . . .“

„Pa pusti vse skupaj in pridi še ti doli k nam! Jaz sem dobro znan z ravnateljem tukajšnje gimnazije in opozorim ga takoj nate. Napravi še do novega leta izpit in potem se oglasi . . . Že iz gole sebičnosti te vabim: meni manjka še edino prijatelja. Vsaj včasi se zdi človeku, da je ljubezen vendarle nekaka skleda sladke šatôprimake, v katero spada vkljub vsemu še pošten kos substancijozne torte prijateljstva,“ se je nasmehnil. „Toda pojdiva sedaj malo na izprehod! V eni, dveh urah se vrneva, potem zaužijemo malo južine in pojdemo vsi skupaj v mesto. Zvečer bo v hotelu koncert in seznanim te z nekaterimi naše stalne družbe.“

In vstala sta ter šla ven v svetli dan.

In tako je prešel bliskoma ves teden, ko se je moral Lastan zopet odpeljati. Zamišljeno je sedel v svojem kupeju in gledal ven na tihe pokrajine. Tako mu ni bila še nikdar jasna vsa ničevost njegovega življenja in črez vso svojo dušo je čutil razlito strašno gorjupost.

„A ona me čaka že na oknu,“ je zadrhtel. „In morda niti ne sluti ne, kako tuj se ji vračam... Tako je torej prava, — vsaj za ljudi moje vrste, — res edino le Brezarjeva teorija, da razpade vse samo od sebe, kar ni zvezano z vezmi tega lastnega, ozkega življenja.“

„Filister!“ se je nasmehnil počasi predse . . . In široka dolina se je odprla v tem hipu pred njegovimi očmi in zlata solnčna luč se je topila s sočnim, svežim zelenjem položnih trat v čudovito harmonijo . . .

„Saj si ti lepi solnčni božji svet tudi filistrozen, kadar ležiš tako pokojno-svetel pod vedrim nebom in se na tebi niti bilka ne zgane,“ se je nasmehnil iznova in zdelo se mu je, da mu hoče polagoma, polagoma razmakniti prsi, kakor da se hočejo sama, od nevidne roke, počasi in tiho odpreti velika vrata med dvema svetovoma: prelestjo tu zunaj in njegovo dušo in da se hoče ta vesela ironija izliti od zunaj vanj in iz njegovega srca vse tja ven črez te planjave.

In skoraj nevede kdaj se je dvignil in stopil k oknu. In zazdel se je samemu sebi kakor kralj, ki je njegovo vse to brezmejno kraljevstvo solnca in lepote in ki ne potrebuje ničesar in nikogar na vsem širokem svetu . . . In iztegnil bo roko in si utrga cvetico po svoji suverenski volji in si jo pripne na prsi . . . In ne bo mu vendar nič več nego cvetica na prsih, čeprav se bo topilo njegovo srce ljubezni do nje in bo vse rosno njegovo oko neizmerne než-

nosti . . . In nosil jo bo na svojih prsih samo zato, da bo vse le še bolj lepo, ko bo korakal s počasnimi, velikimi kraljevskimi koraki tja po beli, mehki stezi črez svoje veliko kraljestvo . . .

„O Bog!“ se mu je izvilo iz prsi in sklenil je roke in strmel zamaknjen ven . . .

In tiho, tiho je morala začeti sama daleč nekje širiti svoje črne peruti noč, zakaj krajini se je bolj in bolj resnilo vse pokojno in vdano blesteče se lice . . .

X.

Vse tiho je bilo na gradu, ko se je pripeljal Lastan. Čudno se mu je zdelo, da mu ne pride nihče naproti in z neprijetno tesnobo v prsih je korakal molče po stopnicah in črez koridor pred slugo, ki je nosil njegov kovčeg.

V sobi je vrgel klobuk na mizo in se obrnil k njemu.

„Kje je gospoda?“

„O, gospod profesor, saj res, gospod profesor ne veste še ničesar — — —“ je hitel oni z važnim glasom.

„Kaj se je zgodilo?“ je prekinil Lastan hlastno.

„Velika nesreča, gospod profesor. Gospoda grofa so pripeljali sinoči težko ranjenega na grad. Hotel je priti baje malo pogledat sem in se jutri zopet vrniti. In namesto železnice je vzel konje in prišel po cesti. Gori na klancu za mitnico pa so se konji nekaj splašili in gospod grof je padel pod kolesa. Še sedaj se ni zavedel.“

„Ali se more k njemu?“

„Ne vem. Grem javit gospodu, da ste prišli, vam že on pove, gospod profesor.“

Lastan je ostal sam. Čutil je le toliko, da dirjajo njegove misli divje po njegovi glavi, in čakal je samo, da bi jih mogel zopet ubrzdati in urediti. Skočil je na noge in hitel v drugo sobo ter prisluškoval. Slišal se je samo zdajpazdaj kak zamolkel korak po podu bolnikove sobe, a zid je bil preveč debel, da bi bil mogel razločevati, ali se kaj govori ali ne.

„Kako bo zdaj to? Kaj počenja ona?“ to je bila prva misel, a še bolj le čuvstvo, ki je obstalo pred njim. In obenem se mu je razlegla že nejasna slutnja črez dušo, da pride zdaj najbrže konec med njima. In sam ni vedel, ali je tega vesel ali žalosten.

V tem hipu je začul zunaj nagle korake. Potrkalo je in med vrati je stal grajščak. Iztegnil je molče Lastanu svojo roko in mu resno prikimal.

„Prav, da ste prišli!“

„Kako je?“

„Zdravnika pravita, da bolje. Najbrže okreva“.

Lastan je imel občutek, kakor da je grajščak popolnoma hladen in se mu ne da niti hliniti, da se boji za grofovo življenje.

„In gospa grofica? Gotovo jo je strašno pretreslo?“

„Neverjetno!“ je skomizgnil oni nervozno in videlo se mu je jasno, da res ne pozna niti sedaj pardona.

„Sicer pa je naravno,“ je prikimal, kakor da se je spomnil da se je treba vendar ozirati na formo. „Poskusite jo pomiriti tudi vi. Ali hočete iti z mano?“

In Lastan je šel molče z njim.

Bolnik je ležal na hrbtu. Bil je podoben v svoji strašni bledoti in s trdno zaprtimi očmi v tej polutmini popolnoma mrliču, da se je Lastan zdrznil po vsem životu, ko ga je ugledal.

In obstal je sredi sobe in strmel tja. In leseno se je premaknil, ko ga je prijel grajščak za roko in ga pritegnil bliže.

„Selma, gospod profesor je zopet tu!“ je šepnil grajščak in se je dotaknil.

Zdaj šele je obrnil Lastan naenkrat svoje oči tja, kjer je videl prej le od strani nepremično črno maso, sklonjeno vso nad posteljo.

In počasi se je grofica dvignila in vzela svojo roko z bolnikovega čela. In počasi je šla s to marmornato belo roko k svoji glavi in šele potem je obrnila obraz na to stran.

In v tem enem hipu je oledenela Lastanu vsa kri v vseh njegovih žilah.

„Zdaj se izda! Zdaj bo — —“ mu je šinila strašna bojazen skozi možgane.

In stal je sam pred njo in čakal, kaj bo . . .

Pozneje se je večkrat spominjal te grozne minute, ko so padli ti pogledi iz njenih praznih, motnih in tako strašno svetlih oči nanj. Blaznost sama je stala pred njim in držala v roki oster nož, in on je bil pritrjen na pod in je čakal, da mu se zasadi mrzlo jeklo v prsi. In potem je videl, kako se je dvignilo tam zadaj za njo še nekaj črnega iz temine in kako se je nagnil suh, oster obraz kakor iz rumenega voska počasi nekoliko na levo stran, da bi mogle zadeti te kačje se svetlikajoče oči naravnost v njegov obraz.

Toda v tem hipu se je začelo vračati daleč od nekje v grofičine oči življenje in v punčici se je zbiral počasi zopet razum.

In premaknila se je naenkrat in stopila bliže in mu mirno podala svojo roko, mirno in hladno, kakor da je že davno pozabila vse, kar je bilo nekdaj med njima, in da se je izgubil na tej dolgi strašni poti odtlej do sedaj bogve kdaj in kje celo kes . . .

Njega pa je zabolelo v srcu kakor še nikdar. Preveč krasen in preveč mil je bil ta bledi obraz . . . In skoprnel bi bil neskončno globoke in čiste vdanosti in ji pobožno poljubil roko. „Ubožica, sestrica, — ne boj se me, nič več grešnega ni v mojih prsih in moja kri teče plaho in pokorno pred svetostjo tvojega trpljenja . . . Dovolj mi samo, da ti stojim zdaj, v tej težki uri, ob strani in da sem ti ljubeč sočuten brat“.

A čutil je, da ji ni nič več . . . Nič več nego tujec, rojen daleč doli nekje na jugu, ki je prišel zdaj v to sobo, ker ga je bil njen oče sprejel v svojo službo.

In obrnila se je zopet nemo k bolniku, kakor da bi bilo le preveč čudno, če bi se ji zdelo potrebno, da se mu z enim samim pogledom opraviči, z enim samim pogledom razloži, kako da zdaj ne more biti drugače, kakor je, in kako da je moralo ostati vse, kar je bilo, daleč zadaj . . .

In potem je stopil nemo in drhteč v ozadje. In naenkrat je stal konzul tik pred njim in mu stisnil roko. In s čudno resnobo, brez vse hudobije in tako slovesno mirno je pokazal z roko na posteljo in šepnil tiho, samo Lastanu umljivo:

„Glejte, to je moč — familije. To je eden izmed največjih misterijev človeškega življenja . . .“

Lastan je okamenel in čutil je, kako mu je stopil mrzel pot na čelo. In noge so se mu začele šibiti v kolenih in v sencih mu je začelo razbijati, a v tem hipu je dejal konzul svojo roko pod njegovo pazduho in se sklonil še bliže k njemu.

„Ne bojte se ničesar in ostanite mirni! Zdaj je prišla ura, da spoznate mene in moje misli in svojo zmoto. Prosim pojdite z menoj v mojo sobo!“

In potegnil ga je tiho s seboj in previdno odprl in zaprl vrata za seboj. In molče sta korakala proti konzulovi sobi na drugi strani. Brez moči in brez volje mu je sledil Lastan in imel je samo en votel občutek v sebi, — da bi se pogreznil in izginil . . .

(Dalje prihodnjič.)

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja **dr. Fr. Derganc.**

(Dalje.)

Ta infamija mojih kolegov mi je dokazala, da je državna služba prava, le slabo prikrita sužnjost, v kateri vladata strah in protekcija, ne pa zasluga in vestno izpolnjevanje dolžnosti. *Takrat sem sklenil, da se moram vsekakor tega sramotnega jarma odkrižati.* Naš ravnatelj se je navzel zdaj vseh navad Bachovih birokratov. Občeval je le še s takimi ljudmi, ki so se mu prilizovali in mu ovajali kolege. Glavni ljubimec mu je bil in ostal famozni Makako. To človeče je slovelo v gimnaziji za največjega bedaka med vsemi učenci. Z brezkončnimi prošnjami in pasjo ponižnostjo je doseglo, da je bilo potrjeno za spodnjo gimnazijo iz filologije. Črez nekaj let mu pride od vlade ukaz, da naredi izpit za gornjo gimnazijo. Makako je bil uverjen, da mu to ne bo nikoli mogoče, ali ni obupal, saj je imel dovolj denarcev, s katerimi se da marsikaj opraviti. Na Reki se je bil oženil s starikasto in grdo, ali bogato babo. Lahko je zapazil ekonomično odličnost svojega ravnatelja in se mu jel na vse kriplje dobrikati. Zasnovalo se je med njima vsakdanje občevanje, ki se je izpremenilo brzo v najtesnejše prijateljstvo. Dočim je Vidic smatral in popisoval Makaka za ničlo, za najslabšega učitelja na gimnaziji, ga je zdaj razglasil novi ravnatelj Mažuranić za cvet marljivosti in sposobnosti, za najvestnejšega in najboljšega profesorja reške gimnazije. V vsakem dopisu ga je hvalil vladi in priporočal, da ga potrdi za pravega profesorja. Prej je predaval Makako samo v spodnji gimnaziji, zdaj ga je rabil Mažuranić tudi v zgornji in celo v najvišjem razredu, v osmi šoli in na maturi. Namesto Jarca je nadziral srednje šole na Hrvatskem zdaj preznameniti rodoljub, politik in pisatelj Rački. Na maturi je izustil željo, da naj se iz latinščine prevaja kak odstavek iz Tacita. Vprašani dijaki niso mogli pogoditi zmisla, ali ni ga znal pogoditi niti Makako in za njim menda niti Mažuranić, katerega je pozval na pomoč naš nadzornik. Bil je to strašen škandal, kate-

remu so se dijaki po dovršeni maturi iz vsega srca smejali in rogali. Račkega Mažuranić že prej ni ljubil, odslej pa ga je črtil iz vse duše in se udeležil vseh spletenj proti njemu, da ga zruši iz visoke službe. Razen mature ga je razžalil Rački tudi s tem, da je pristopil k tisti literarni stranki, ki je zavrgla ilirski pravopis in zahtevala, da se uvedi Vukov. Šele s tem bi se dosegla resnična sloga med hrvatsko in srbsko knjigo. Naš ravnatelj je to gibanje srepo gledal že od konca, bal se je za svojo slovnico, ako bi zmagalo, kajti bi potem ne mogla več biti šolska knjiga, ki mu je nesla tako lepe prihodke. Obdeloval je torej na vso moč brata kancelarja, da zabrani novi literarni struji pot v gimnazijo. Ker mu je bil mnogo dolžan, ni se mu mogel lahko zameriti in upirati, dasi ni bil zloben človek. Izšel je torej iz njegove pisarnice „ferman", ki je strogo prepovedal vsem gimnazijskim profesorjem rabiti oblike Vukove in jih hvaliti in priporočati mladini. V istem fermanu nam je tudi naznanil, kaka usoda nas čaka, ako se ne bomo hoteli ravnati po njem: V l a d a n a s b o b r e z m i l o s t i z a p o d i l a i z s l u ž b e!! Take drakonske kazni se napovedujejo morda v orijentu, v kulturnih državah so bile do takrat neznane. Boj za napredek je torej po napotku bratovem hrvatski kancelar razglasil za hudodelstvo, ker po zakonu sme biti samo dokazano hudodelstvo veljaven vzrok, da se c. kr. uradnik zapodi iz službe. Ko nam je ravnatelj prečital ta zloglasni ferman, je dejal razkačen, da je vse te novotarije zanesel med profesorje nadzornik Rački, čigar sveta dolžnost bi morala biti, da varuje ilirski pravopis.

Poleg Račkega je Tone Mažuranić sovražil, obrekoval in ovajal najbolj mene, ki sem se boril zmagovito zoper njegove spletnje. Njegovi tožbi, da sem zakrivil dijaški prestopek jaz, sem odgovoril tako uverljivo in temeljito, da jo je deželna vlada zavrgla in me pustila na miru. Ali takih birokratov, kakor je bil Tone Mažuranić, ne preplaši noben neuspeh. Če jim ne obvelja prva tožba, se napiše druga, tretja, deseta, dokler je poslušnih ušes, ki ji verjamejo. Proti meni pa res ni bilo težko najti sto povodov za nove ovade. Mažuranić je dobro vedel, kako svobodno razlagam politično zgodovino vseh narodov in da povem na vsa usta v zgodovini hrvatsko-srbske literature vse grehe, s katerimi sta jo zadržavali, kazili, kvarili, preganjali in ubijali državna in cerkvena oblast. Tudi je ravnatelj Tone kmalu zvedel, kako neusmiljeno napadam ob vsaki priliki praznoverje. Kako lahko se je ta moja navada dala tako zasukati in tolmačiti, da napadam pobožno narodno mnenje, staroslavne legende in tudi

katoliško vero, ki jih odobruje. Moj ravnatelj se je prevrgel zdaj popolnoma v preiskovalnega sodnika. Vsak dan je klical k sebi dijake, da bi mu poročali o mojem predavanju. Nekateri so imeli navado, da so puščali tiste knjige in sešitke, ki jih niso potrebovali doma, v šoli. Mažuranić je to kmalu zavohal in jel po odhodu šolske mladeži iztikati po klopeh. Če je našel v kakem sešitku kaj beležek iz mojega predavanja, ga je vzel s sabo in ga ni nikoli vrnil. To se ve, da je prebiral na vso moč pazljivo te zapiske, da najde kaj zoper mene. Našel je takih rečih dosti, tem bolj, ker so nekateri dijaki zapisovali tudi stavke iz saborskih govorov, ki so jih najbolj zanimali in vnemali. Ljubimec vse mladine je bil takrat radikalni Starčević. V njegovih plamtečih govorih se je nahajalo največ „rdečih fraz“ in psovk na vlado, ki jih je mladina željno čitala in zapisovala. Ker Tone Mažuranić ni bral saborskih govorov, je bil uverjen, da so vse beležke, katere je našel v ukradenih sešitkih, narejene po mojem razlaganju. Moji tovariši pa so mi povedali, da pridno hodi poslušat k vratom, kako razlagam zgodovino narodne literature. Tudi sem zvedel, da je zlorado govoril povsod, kako slabo se mi bo še godilo in da se bo skoro utrgal Damoklov meč, ki visi že več let nad mano. Kaj takega sem pričakoval tudi jaz sam od takrat, ko so nam lopovski spletkarji našega genijalnega nadzornika vrgli iz službe. Novo ustanovljena akademija ga je bila izbrala za predsednika. To so porabili njegovi sovražniki, da so mu vzeli službo in kruh, češ, da predsednik akademije ne more biti obenem i nadzornik srednjih šol! S tako prazno pretvezo mislim, da ni bil pregnan iz službe še nikoli noben šolski nadzornik, kar svet stoji. Ali na Hrvatskem se dogaja sploh marsikaj, česar druge dežele ne poznajo. Niso lažne besede tistega politika, ki je zatrdil, da se začenja orijent že onkraj Sotle. Tone Mažuranić je nabiral gradivo za tožbo proti meni že skoro dve leti. Od konca sem se smejal njegovemu vohanju, sčasoma pa mi se je zdelo moje položje vendar le čim dalje bolj mučno in tudi nevarno. To sem vedel iz najboljših virov, da se snuje zoper mene disciplinarna preiskava. Da pridem zopet na čisti zrak, sem jo hotel in moral pospešiti. Vest mi ni očitala nobenega hudodelstva, branil se bom torej lahko zoper laži in klevete v očitnem boju na odkritem polju, ali tega tajnega zalezovanja nisem mogel več prenašati, treba mu narediti konec. Za novega nadzornika hrvatskih srednjih šol je bil potrjen Jurkovič, podrepnik bana Šokčeviča, katerega je učil hrvatski. Jurković je izdelal svoje študije na Dunaju s precej skromnim uspehom, ali znal si je pridobiti pokroviteljev.

Za svojih mladih let se je oduševljal za vse človeške ideale. Pisatelj Bogović ga ni mogel prehvaliti, bila sta si najiskrenejša prijatelja. Za svobodo se je vnemal Jurković še bolj nego Bogovič, ki je slovel na Hrvatskem za prvega liberalca in radikalca. Ali to ni dolgo trajalo. Stopivši v državno službo je slekel Jurković brzo staro kožo in se prelevil v najoficijalnejšega birokrata. Nekdanje svoje ideale je vrgel hladnokrvno v ropotarnico, isto tako pa tudi vse nekdanje somišljenike in prijatelje — Bogovića odslej ni več pogledal!! To mi je povedal o Jurkoviću sam Bogović, ki se je plakal ob toliki človeški brezznačajnosti. Jaz sem že zdavnaj vedel, da se je moj novi nadzornik docela pobirokratil, in torej nisem pričakoval, da bo stal v bodoči pravdi na moji strani. Ali kaj za to? Mene ni skrbelo čisto nič, kajti mi je bilo očitno, da bodo rešile mojo stvar višje instance, nego je ta banov podrepnik Jurković.

Ko pride naš nadzornik na Reko, sem prosil svojega odličnega dijaka Jakšića, naj mi prinese moje predavanje, katero je zapisoval on najbolj natančno med vsemi poslušalci. Dal sem ga potem Jurkoviću, ki ga je odnesel v svoje sta novanje. Hotel sem, da se uveri sam iz avtentnega vira, kako jaz razlagam, potem pa naj že pride, kar hoče, jaz nisem imel nobenega vzroka, da bi se bal. Predaval sem res jako svobodno, ali tega mi ni prepovedoval noben zakon. Zoper vlado, državo in krščansko vero pa nisem govoril nikdar. Kdor trdi o meni kaj takega, je lopovski klevetnik, ki nikdar ne bo mogel dokazati svojih laži. Na Reki sprejme nadzornika v stanovanje glasoviti Vončina, najbrž po dogovoru z mojim ravnateljem. Ta Vončina je bil prototip hrvatskega birokrata, v šoli Bachovih huzarjev se je tudi on popolnoma pohuzaril. Nekdaj je občeval z mano jako prijazno, zdaj pa je bil moj najhujši sovražnik. Da se prilizne dvoru, je glasoval v hrvatskem saboru, da mora Vojna krajina še dalje ostati, kajti je baš ona pozvana, da reši orijentsko vprašanje. To njegovo skrb za barbarski institut granice sem zvedel v Kraljevici. Razkačila me je tako neznansko, da sem predlagal v tamošnji čitalnici, naj se izbriše Vončina iz števila častnih udov, med katere so ga bili sprejeli menda iz hvaležnosti za nekak podar. Podrepniki so naznanili precej drugi dan Vončini moj predlog in od takrat se je pridružil ta avstrijski birokrat najsrditejšim mojim sovražnikom. Ko zagleda Jakšićev rokopis mojega predavanja, ga začne prebirati. Našel je brzo, česar je želel. Dejal je Jurkoviću: „Ti, daj, čitaj, kakove reči pripoveda dijakom ta Trdina“. Nadzornik se usede in začne prebirati rokopis. Kolikor dalje je čital, tem bolj mu je vzki-

pevala birokratska jeza na učitelja, ki se drzne govoriti tako svobodno svojim dijakom o zlati svobodi in pravici narodov in o lopovskih činih njih zatiralcev. Na učiteljski konferenciji je izustil potem besede, naperjene proti meni: „Ja sam se snebivao, kojim duhom se odgaja jedan dio mladeži ove gimnazije“. Disciplinarna preiskava, katero sem sprožil jaz sam, se je zdaj začela. Ravnatelj Mažuranić je izpraševal najprej mene, potem Jakšića in še mnoge druge učence. Na tej podlogi je sestavil svojo zlobno in povse lažno tožbo in jo je poslal deželni vladi. Po njenem ukazu pride na Reko zopet nadzornik Jurković. Vpričo ravnatelja me je izpraševal o tistih točkah mojih predavanj, ki so se mu zdele najbolj nevarne in hudodelske. Meni se bogme ne ljubi ponavljati vseh teh birokratskih bedastoč, zadošča naj ena. Jurković me je vprašal, če sem res govoril, „da je minister Schmerling največji smetenjak v Avstriji?“ Jaz sem dejal: „To je vsekakor moje uverjenje. Jaz sem govoril res tako in to trdim še dandanes, ali v šoli pred dijaki nisem zinil o Schmerlingu ni bele ni črne“. Jurkovič skoči pokoncu in zavpije: „Za Boga svetega, recite, da Vam je žal. Kako morete Vi tako govoriti o državniku, ki je prvi zaupni mož njega veličanstva?“ Jaz sem pokimal z ramama in dejal: „Jaz drugače ne morem soditi o človeku, ki je skoval za Cislajtanijo tako krivičen volilni red, da morajo dobiti Nemci večino v državnem zboru“. Jurković me srepo pogleda in zagodrnja: „Vi narivavate svoja subjektivna mnenja i svojim dijakom. V Vašo šolo jaz ne bi hotel pošiljati svojega sina“. Ta zapisnik je obsegal mnogo strani, potem je pa Jurković še posebej dodal svoje pripomnje in tožbe, ki so bile vse jako perfidne in lažnive. Deželna vlada je dobila zdaj o meni štiri poročila. Eno ji je poslal komisar mestne policije Lazzer ali Lasser, drugo komisar državne policije Galimberti, tretje in najobširnejše je prišlo iz kovačnice mojega ravnatelja Toneta Mažuranića, četrto pa je izdelal nadzornik Jurković. Vsa ta štiri poročila so se strinjala v tem, da jaz k v a r i m š o l s k o m l a d i n o, ker ji vcepljam vsakovrstne prevratne ideje in tendencije. Vsa štiri so naglašala, da govorim v šoli sovražno zoper vlado in dinastijo, zoper krščansko vero in katoliške dogme, z eno besedo, da sem nihilist, kateremu ni sveta nobena reč pod božjim solncem. Najbolj perfidne so bile tožbe Mažuranićeve. Izreke Antona Starčevića je pripisoval meni. Besede, ki so bile povse nedolžne, je iztrgal iz konteksta in jim dal značaj prevratnosti i. t. d. Ta podla duša se je celo predrznila, tožiti me deželni vladi, da „mrzim strašno na špiclje i denuncijante“. Vse te ovade so me preverile, da so se

hrvatski uradniki mnogo naučili od Bachovih huzarjev. Hrvatski kancelar Ivan Mažuranić, njegov brat Tone in prisrčni prijatelj obeh, Ivan Vončina, so znali tako verno posnemati Metternichove kreature v vsem svojem vedenju, govorjenju in mišljenju, da je ohranila hrvatska uprava natanko vsa znamenja in svojstva svoje nemške predhodnice.

Deželni hrvatski vladi res ni kazalo drugo, nego da izroči vse te mnogobrojne tožbe in ovade kr. sodišču, ki je edino poklicano, da to stvar premotri po zakonu in izreče o njej svojo razsodbo. Ko sem to zvedel, mi se je odvadil težek kamen s srca, kajti je prišla zdaj moja pravda v roke nevtralnih mož, ki me bodo sodili objektivno in se bodo ozirali samo na dokazana fakta, ne pa na birokratske klevete, izmišljotine in sumničenja. Bachov sistem je druge domače uradnike silno pokvaril, dasi je trajal le nekaj črez deset let. Sodnikom pa vendar še ni prišel do živega, značajnosti in samostalnosti jim še ni mogel ukrasti. Švab je zahteval, da mu love sodišča politične agente, drugače pa jih je puščal na miru, kar so mu jemale preveč časa ljubavne spletke in pustolovine. Kraljevska sodišča so bila pristranska, če jim je došel v pest kak sovražnik vlade in njenega sistema. Obsodila so v ječo pesnika Bogovića, ki je obema javno in rezko zabavljal. V drugih pravdah se pravica ni kršila tako brezdušno: sodniki so se držali svojih zakonov in paragrafov. Ali veselil se nisem samo jaz, tudi vsi moji sovražniki so kar vriskali od veselja, da me je izročila vlada sodni oblasti. Bili so uverjeni, da me bodo obsodila vsaj v triletno, morda i v petletno ječo. Prijatelj Kurelac me je nujno prosil in nagovarjal, naj v zaporu svojem pridno pišem ali kaj o literaturi ali pa kake povesti. Kazen bo moja trajala dosti dolgo, da bi dogotovil lahko gradivo za več zvezkov. Rečani pa so mi celo prorokovali, da me pošlje vlada gotovo v kako trdnjavo kot cesarjevega sovražnika, in so mi prav iz srca privoščili to usodo. (Dalje prihodnjič.)

Lilija.

O, ti očesci tvoji dve
kot nočnorosna plan,
o, ti očesci tvoji dve
v solzah opojnih sanj! . . .

Z nebes se nagne silni car
ponosno skoz azur, —
in če umreš, — saj ti je mar
le sladka slast teh ur! —

Vladimir.

Iz otožnih dni.

1.

Tiho, tiho, pomlad jasna,
tiho sanjaj krasni maj
pa ne prašaj, kam izginil
mojih je oči sijaj.

V južni zemlji devo srečal
lepo sem kot ti, pomlad,
pa v očeh sem njenih čital:
„Ah ti solnce mojih nad,

daj mi svoje lepe sanje,
svojo dušo v dar mi daj!“
In jaz dal sem vse devici,
dal ji svoje duše raj.

In zdaj vene moje lice
in ugaša luč oči,
deva moja je tak daleč
in tak daleč moji sni!

2.

V tujem mestu blodim po aleji,
in nad mano plavajo oblaki
in ob meni šetajo devojke
kakor vile na zeleni gori.
O, kak pada in opojno vstaja
mladih grudi burno valovanje,
in na čelu jim žarijo sanje
in raz lica sije hrepenenje
za neznanim, nepopisnim.
In za drugo druga ide
in z očmi se mi oko srečuje
in s pogledom vsakim sanje nove
v duši tožni vstajajo.
Sanje, sanje!
Zbral sem vas nekoč, prelepe sanje,
in nanizal vas v prekrasen venec
pa podaril lepi, mladi devi,
njej edini in vsem drugim nič:
rekla je, da dušo da za vas mi.
Pa je dušo dekle obljubilo,
in zavel je sem od juga vetrič,
pa je dekle dušo odtegnilo,
da zdaj blodim po aleji tuji
brez prijatelja, brez dragega dekleta.

Le še sanje vračajo se k meni,
in v somraku mi telo drgeče,
kadar v staja pred menoj in pada
mladih grudi burno valovanje.

3.

Odzveneli so smehovi jasni,
govori poltihi onemeli,
in vetrovi v mraku črez poljano
s temno so otožnostjo zaveli.

Vse je proč, le upi negotovi
še kot nekdaj v srcu šepetajo,
tiho sklanjajo se k duši mladi,
da jo vnovič, vnovič goljufajo.

In srce v samoti neizrečni
silno bije, širi se in vstaja
in za nadami se vnovič dviga,
ah, in vnovič ne doseže raja.

In nad dušo v temi polunočni
harfa se srebrnozvočna sklanja,
upe nove in prevare nove,
vekovečnih solz bolest oznanja.

4.

Pusti me, dekle, ne moti me v sanjah,
čas je minul, ki tvoj se je zval,
davno je najino solnce zapadlo,
davno sem pota si nova izbral.

Čas je bil, dekle, dan davno minuli,
toda poljub tvoj je bil prehladan,
tvoje besede so bile ledene,
divje ljubezni sem čakal zaman.

Zdaj pa, ko solnce na novo mi vzhaja,
vtapljam spet v ženskih oči se sijaj,
v noči sanjavi prihajaš do mene,
braniš stopiti v ljubezni mi raj.

Pusti me, dekle, ne moti me v sanjah,
piti iz sanj daj sladkosti mi vir,
vem, da ljubezen mi več ne zasije,
k smrti ji je zaskovikal skovir;

vendar vsaj v sanjah bi pil rad sladkosti,
ki dodelila mi nisi jih ti,
divje strasti premogočne ljubezni,
ki mi srce po njej koprni! —

Jos. Hacin.

Razkljujejo nas vrani...

Listi iz pesimistovega dnevnika.

Spisal **Vojeslav Molè-Spitignjev.**

5. maja.

Danes sem bil zopet pri njej. Zelo je slaba in zdravnik pravi, da je le malo upanja.

Tako se je torej končalo! Sredi te podle, ničvredne množice sem jo našel, blesteč biser sredi blata, in sedaj naj jo zopet izgubim! Le njena duša me razume, tako zelo, zelo sem ji naklonjen, tako jo ljubim — a ona je le žarek, le utrinek, ki se je zablestel hipno na nebu, pa že ugasuje...

In potem bom zopet sam sredi teh podležev, hinavcev in pohotnežev... Samo močvirje brez mej in nikjer izhoda!

Nocoj dežuje zunaj, tiho, monotono padajo deževne kaplje na šipe in njih tihi zvok budi v duši neutešno hrepenenje in tesno žalost...

Kako me je gledala danes s tožnimi očmi!

„Zakaj si vznemirjen, Pavel?“ je dejala. „Ne boj se zame, kmalu bom zopet zdrava!“ ...

Nisem vedel, kaj bi ji odgovoril. Zatajil sem solzo, ki mi je silila v oko, in sem molčal, a grlo mi je stiskala pekoča bol.

„Pavel, ti mi nekaj prikrivaš!“ je nadaljevala tiho, zapiralo ji je sapo.

„Ah, ne, Olga!“ sem odvrnil razmišljeno. „Skrbi, veš... uradne skrbi“ ...

Govoril sem tako, a mislil sem drugače. Gledal sem njen upadli, rumeni obraz, oči so ji bile globoko udrte. Moril jo je kašelj...

„Kmalu bo dobro,“ sem lagal, „in potem pojdeš zopet z menoj, ljubica, na zeleno polje in v šumeče gozdove, in v najinih srcih bo zopet zgolj radost...“

Nasmehnila se je.

„Pojdeva, pojdeva!... In na oni grič nad reko pojdeva tudi, saj veš, tja, kjer sva videla lani ono jato vranov...“

Odkod ji je prišla sedaj ta misel?

„Saj veš? . . . Takrat se mi še nisi bil razodel! Vedno si bil mračen, tvoje misli so bile temne, vedno si govoril, da ni sreče, da je ne more človek nikdar doseči . . . Oni dan je že zahajalo solnce, ko sva dospela na vrh griča . . . Ob njegovem vznožju nad reko je krožila nad grmovjem jata vranov in ti si dejal, da leži tam doli gotovo kak ponesrečenec ali umorjenec . . . In še dobro vem, kako si pristavil: Vidite, kaj je človek? . . . Nazadnje nas razkljujejo vrani... In drugi dan so res našli v grmovju ubitega človeka...“

„Zakaj govoriš o tem, Olga?“ sem jo vprašal vznemirjen.

„Ne vem . . . Le tako mi je prišlo na misel . . .“

In zopet sva molčala, vse je bilo tiho v sobi, le ura je nihala enakomerno, neprestano . . .

Še vedno dežuje zunaj in se glasi kakor tih, pritajen plač od nekod daleč . . . Glasi se kakor dolg vzdihljaj neba za srečo . . .

V temi blodimo okoli, pod našimi nogami ni tal, brez zvezd smo, in če se včasi zablesti luč nad močvirjem, je le varljiva vešča . . . In slednjič prihaja smrt in nas objema v zlobnem smehu in njen dih je strupen . . . V blato nas vržejo . . . In razkljujejo nas vrani . . .

8. maja.

Danes sem bil v gozdu.

Pomlad je dihala nad njim, kakor mehek sen je šel veter skozi veje, tiho so šumele breze, v dalji se je glasila kukavica . . . Včasi je zazvenel nad mano klic pomladne ptice in se je izgubil v dehtečem vzduhu . . . Skozi veje so se smejali solnčni žarki in izlivali zlate pege po mahovitih tleh . . . In vse zelenje, vse rumeno cvetje je klicalo k življenju, vse je vrelo, plapolalo, zvenelo . . .

Hodil sem med drevjem in moje misli so bile težke, v moji duši je bila tesna žalost. Mislil sem na Olgo . . . nobene pomoči ni več! . . .

In kaj je na vsej tej moji povesti, da me tako boli? . . . Enostavna je, brez zapletk, navadna, vsakdanja . . . Vzljubila sva se, našla sva se z drhtečimi usti, s hlepečim srcem — a že se morava ločiti. In zakaj se je to zgodilo ravno meni? Ne verujem v človeštvo, ne v svet, ne v življenje, in sedaj, ko sem mislil, da sem našel trohico resnice in iskrenosti, sedaj mi je uničen še ta up! Čemu sem sploh začel verjeti? . . . Saj je vse le pena in mi hodimo okoli le kakor sence, pokažemo se in izginemo v nič — to je življenje . . .

Uživanje? — tudi nič! . . . Spominjam se, kako je govoril zadnjič pijani sodnik Grčar: „Prijatelj, uživaj! To je vsa filozofija življenja in ne manj, ne več! . . .“ Objemal je natakarico in jo pritiskal k sebi — a drugi dan je obsodil detomorilko v desetletno ječo, dekle, ki je bilo prevarjeno in je storilo zločin le iz obupa . . . Ostudno! . . .

In kamor se obrneš, sama laž . . . Uzreš sladek obraz, ki bi ga najrajši udaril, drugega vidiš, kako obrača oči k nebu, a v srcu je podlejši kot pijanec na cesti . . . In vsi so taki, drug za drugim vsi ti malomeščanje . . .

Sovražim svet in ljudi; nizki so, v njih ni resnice! Da, na zunaj je vse sveto, a ko začneš razkrajati in zreti v dušo, se ti vse stopi v nič in pusti za sabo le stud in gnus . . .

Samo narava je čista in neomadeževana, le njej se lahko človek razkrije, le ona ga zaziblje od časa do časa v mehek sen, da pozabi za hip vso laž sveta in se opaja v resničnem razkošju . . .

9. maja.

Vso noč sem prebdel ob Olgini postelji. Tako slabo ji ni bilo še nikoli; menil sem, da umre pred mano. Moril jo je kašelj, dušilo jo je; govorila ni mnogo . . .

Grozen je tak pogled — okoli tebe vse tiho in prazno, a pred teboj umira ono, kar ti je najdražje in najljubše, in veš, da ni nobene pomoči! . . . Slonel sem ob postelji in mislil bogvekaj; misel je bežala za mislijo, vse so bile nejasne, vse je bilo v nekakšni nedoločni daljavi, bil sem v bolestnem polusnu. Zdramilo me je Olgino šepetanje.

„Pavel,“ je šepnila, „z mano je pri koncu . . .“

„Ne govori tako!“ sem odvrnil in srce se mi je skrčilo. „Kmalu bo bolje! Saj si še pred par dnevi dejala, da pojdeva —“

„Ne, ne pojdeva, ne!“ me je prekinila in nadaljevala z zasoplim glasom: „Lani si imel prav, ko si dejal tam na griču, da nas razkljujejo vrani . . .“

„Olga! Ne muči se, prosim te! . . . Saj sem le tako dejal, saj ni res! Življenje je solnčno, polno radosti —“

„In trpljenja,“ je dopolnila in se trpko nasmehnila. Umolknila je, na obraz ji je stopil izraz muke. In zopet je bilo vse tiho. Zrl sem ji v prepadlo obličje, težke trepalnice so se ji zaprle nad očmi, bile so črno obrobljene . . . Tišino je motilo njeno težko di-

hanje . . . Moje misli so bile daleč in zopet so bile vse nedoločne — kakor da je bil pred mano vrt in so dehtele na njem rože in resede . . . kakor da se je sklanjal k meni rožnat obraz in so zrle vame žametaste oči . . . kakor da so drhtela usta v poljubih . . . A bežale so misli, bežale in zdramil sem se šele, ko se je začel svitati dan skozi polzagrnjena okna . . .

10. maja.

Popotnik sem, ki je zablodil v neznane poljane in gre in gre, pa ne ve, kam ga vede pot . . .

Olga umre danes ali jutri in potem sem zopet sam, kam naj se obrnem? Naj iščem novih poti? Naj blodim še dalje? Saj je konec vedno enak — razkljujejo nas vrani . . .

Olga se je danes poslavljala od mene . . .

Ne, tega ne pišem v dnevnik, pretežko mi je srce —

11. maja.

Olga je umrla . . .

15. maja.

Zamolklo so zvenele lopate, bobneč je padala prst na krsto — še zdaj slišim vse. V moji duši je nema, topa žalost . . . Tako je šlo vse, vse . . . Sreča, veselje, ljubav . . .

Ne, saj sreče ni, veselja ni, ljubezni ni . . . Vse je le nasmeh večerne zarje, ki zaplapola nad obzorjem in utone v neskončnosti. Olga je šla od mene in njena duša —

Ali pa ima pravzaprav človek nesmrtno dušo? In če je ima, kakšna je? Kakor dih pomladnega vetra, ki plove nad lesom in se izgubi kot sen v brezmejnosti . . .

In kje je resnica? . . . Ah, ni je, ni . . .

V temi blodimo okoli, pod našimi nogami ni tal, brez zvezd smo, in če se včasi zablesti luč nad močvirjem, je le varljiva vešča . . . In slednjič prihaja smrt in nas objema v zlobnem smehu in njen dih je strupen . . . V blato nas vržejo . . . In razkljujejo nas vrani . . .

Stroj.

Črtica. Spisal **Fr. Strnad.**

(Dalje.)

S početka je šlo nenavadno dobro. Misli so mu prihajale trumoma in gladko mu je teklo pero po papirju. Bil je samega sebe vesel. Par dni se je kar samo pisalo. Nikdar še ni bil tako prepričan o svojem talentu kakor zdaj. Sicer so se bili tudi drugi že pohvalno izrekli o njegovi nadarjenosti. Ko je bil poslal nekoč uredniku nekega leposlovnega lista nekoliko pesmi, mu je odgovoril v listnici: „Ako nas vse ne vara, ste pristen pesniški talent! . . .“

Pesmi sicer urednik ni dal natisniti, ker niso bile še dovolj opiljene, a že ta sodba je veljala nekaj! Vendar so se ga včasi lotevali dvomi — v hipih, ko se mu ni hotel razvneti v prsih oni sveti ogenj, od katerega mora biti prešinjena vsaka beseda, da učinkuje in da ne ostane neplodna in mrtva. Zdaj pa je oni žar mogočno plamtel v njegovih prsih; vse, kar je zapisal, se je iskrilo duhovitosti, v vsakem stavku so se čutili topli utripi njegovega srca . . .

Vedel je: to bode nekaj . . . vedel, da se s tem proslavi! . . .

Dva, tri dni je šlo tako, četrti dan pa je začel oni ogenj pojemati. Moči so mu polagoma pešale in odrekle so mu baš v trenotku, ko bi jih bil najbolj potreboval. Čutil je, da bi jih moral izpodbuditi in prisiliti k izredni energiji, če bi hotel dovršiti, kar je nameraval, če bi si hotel priboriti priznanje, po katerem je hrepenel. A niso se dale, njegovega duha peruti so bile hkratu kakor strte, čutil se je hkratu nezmožnega, dati svojim čutom primernega izraza.

Začel je preudarjati. Tudi to slabo lastnost je imel, da je rad preudarjal. Preudarjal je, odkod to, in prišel je resnici na sled.

Ostalo mu je bilo le malo denarja in živel je slabo. Poleg tega ni mogel spati vsled hrepenenja, da bi dokončal srečno, kar je započel. Bil je utrujen, oslabljen, izmučen telesno in duševno. To je bilo naravno in tudi uvideval je, da je naravno, a občutil je bridko, da se ta resnica ni dala spraviti v skladje z njegovim dosedanjim naziranjem. Ali je umetnost, poezija res kakor cvetje, ki poganja samo, če se mu streže, priliva — morda res kakor zelišče tam na

polju, ki ne uspeva, ako mu ni dovolj vlage? Ali je človek res samo tako nekak — parni stroj? . . . Brrr! Zazeblo ga je! — Čul je toliko o umetniški bedi, da si skoro misliti ni mogel umetnika, živečega v izobilju. Zdaj pa je čutil sam na sebi, da bi delal vse laglje, ako bi ga venomer ne motil tisti nasilni krutež pod njegovimi prsmi doli. In zdaj je tudi znal, da je to bridka ironija, če trdi kdo, da je beda pospešiteljica umetnosti! Bil je uverjen, da bi se bili vsi oni, ki so stradali, pa so vendar ustvarili kaj velikega, popeli še mnogo više, če bi bili imeli, česar treba za brezskrbno življenje, uverjen pa tudi, da je vsa slava na svetu krivična, ker bi se morale vpoštevati razmere, v katerih je kdo kaj ustvaril. In prišle so mu na misel še druge reči, ki so razmajale dosedanje njegove nazore, užalostile ga in potrle. Če kdo piše in pesni, da si zasluži s tem svoj vsakdanji kruh, kakor je delal zdaj on, kaj je potem umetnost? Ali se more potem še trditi, da je umetnost sama sebi namen? Ali ni mar umetnost spričo takih dejstev samo posebne vrste rokodelstvo? . . .

Pa tudi do filozofskih razmotrivanj ga je dovedel njegov položaj . . .

Če hoče človek duševno delati in ustvarjati, mora jesti in piti. Čudno! Ali ni dokaz to, da sta materija in duh eno in isto? In ni morda materija vse? Iz tistega zrna, ki je vzklilo na polju, se porodi pozneje misel človeška . . .

Ha, kako čudno . . . kako čudno!

In tako je izvajal še dalje, a zaključki, do katerih je dospel, so ga vznemirjali, navdajali ga z neprijetnimi čuvstvi. Spoznal se ni več prav . . . Bil je zdvojen, sprt sam s sabo . . .

Zdaj prvič se mu je zamerila tudi boginja petja . . . Da mu je postala nezvesta baš v odločilnem trenotku, ko je nedostajalo le še malo, da bi si bil ovenčal glavo z lavoriko, to ga je užalostilo in raztogotilo. Ozlovoljen je vrgel pero od sebe, a s tem, kar je bil napisal, je zakuril peč . . .

Ne, če ni umetnost nič drugega — potem raje nič! Čemu bi se izdajal pred svetom za nekaj, kar ni bil in kar ni mogel biti ni on ni kdo drugi! Ha, umetniki — kako sleparstvo! Rokodelci, sami rokodelci in kruhoborci! . . . — Eden z motiko, drugi s peresom! . . .

A sčasoma ga je minila ta sentimentalnost. Njegova sredstva so se ničila z vsakim dnem. Prodal je bil že nekaj obleke, dasi je ni imel preveč, prodal tudi nekoliko knjig, od katerih se je ločil s krvavečim srcem. In bližal se je dan, ko ne bi bil imel ničesar več.

Spričo takih okolnosti je začel razmotrivati svoj položaj trezno in razum mu je nadvladoval bolj in bolj srce. To se je sicer upiralo, to je vztrajalo pri svojih zahtevah, toda moralo se je pokoriti! . . .

Ako vsi drugi delajo tako, ako vsi drugi pišejo za denar ter se potegujejo za čim večjo nagrado, zakaj ne bi delal on tako? Če so že vsi rokodelci, pa naj bo še on! . . .

In prijel je iznova za pero in pisal. In čudno: pero mu je teklo zdaj brez tistega navdušenja, brez tistega svetega ognja. Pisal je in čital, pa čudil se, da se čita vse, kar je napisal, tako gladko. A čutil je, da je v teh izbranih besedah, v teh gladkih stavkih, v teh krasno zgrajenih perijodah mnogo nepristnega, neistinitega, hlinjenega in ponarejenega, in bilo ga je sram. Toda potem zopet se ga je lotilo neko zlobno veselje, da bode varal ljudi. Ha, slavili ga bodo in povzdigovali, umetnika ga bodo nazivali in ljubimca muz ga bodo imenovali, poveličevali ga bodo kot genija in kdo ve, kaj vse — a on ni nič drugega nego navaden rokodelec! Morda še slabejši nego rokodelec! . . .

Vsak dan se je usedel ob določeni uri k mizi in pisal je določeno število ur. A kadar je prišel določeni čas, je odložil pero in vstal. Skoro mehanično se je godilo vse to. V istini, kakor stroj se je zdel sam sebi, ki teče in dela enakomerno, kakor stroj, ki ga treba namazati od časa do časa in mu dati kuriva, da se ne ustavi . . .

Jed in pijača — kaj sta, če ne tako kurivo in mazilo? . . .

Gomezelo mu je neprijetno preko hrbtenice ob takih prozajskih mislih, a delal je dalje . . . enakomerno . . . vsak dan določeno število ur . . .

Ko pa je delo končal, mu je obvelo srce nekaj kakor veselje. Čutil se je srečnega . . . Kaj pa, ko bi bilo to zadovoljstvo tisto, zaradi katerega ustvarja, se trudi in dela umetnik? Potemtakem bi bili umotvori vendarle otroci ljubezni, a ne kramarsko ali tržno blago! Z neko čudno slastjo bi bil rad pritegnil tej misli, ko se ga lotijo zopet dvomi in se mu zmede v glavi tako, da ni mogel razsoditi, je li vesel zgolj zaradi dela svojega, ali pa morda, ker je menil, da dobi za svoje delo denarja in da bode zdaj za nekaj časa konec bedi in pomanjkanju . . .

„Eh, kdo ve, res! . . .“ je dejal sam pri sebi.

A ravnodušno je zavil nato svoje rokopise — bilo je več pesmi in ena novela — ter jih nesel na pošto. Zadnje novce je izdal za

to, da je pošiljatev priporočil. Raje bi si bil kupil kruha zanje, toda če bi se rokopis izgubil — kaka škoda, kaka nesreča zanj in naposled morda tudi za človeštvo! . . .

* * *

V noči po tistem ni mogel spati. Tisto tiho zadovoljstvo, ki ga je občutil, ko je bil po dokončanem delu odložil pero, se je polagoma razpršilo in na njegovo mesto je stopil mučen nemir. Dokler je imel rokopise v rokah in mu je bila dana možnost, izpremeniti še kaj v njih, je bil prepričan, da morajo ugajati takšni, kakršni so. Pozneje pa, ko te prilike ni imel več, se je spomnil na to in ono, kar se mu je zdelo, da bi bil moral še popraviti, in v svoji razburjenosti si je domišljal napake, katerih v njegovih rokopisih niti bilo ni.

Nestrpno je čakal naslednje dni odločbe. In pri tem že zopet ni vedel, mu li provzroča to nestrpnost bolj skrb, da ne bi imel od svojega dela onega gmotnega dobička, katerega je pričakoval in od katerega je bila zavisna bližnja prihodnost, ali pa strah, da bi bile uničene njegove nade, ki jih je gojil glede svojega talenta. Ali čeprav si ni vedel pomagati iz teh in drugih dvojb in čeprav ga je često zapuščala njegova samozavest, je vobče vendar prevladovalo v njem prepričanje, da mu ne izpodleti in da se mu izpolnijo upi v enem in drugem oziru. Včasi se je tako zapletel v misel, da se mu izteče vse po volji, da je delal že dalekosežne načrte za bodočnost. Z denarjem, ki si ga zasluži, in s slavo, ki si jo pribori — ha, česa ne doseže vse lahko?! Če bode videla tista ponosna Ana vse to in če bode potem še sama čitala — kdo ve . . . kdo ve, če ne predrugači še svojih nazorov, če se še ne premisli — kdo ve, če ji naposled vendar ne vzplamti srce zanj!

V hipih, ko so mu take otročje sanjarije zatemnjevale spomin in razum, je bil nepopisno srečen! —

Toda, ko bi se le že odločilo, ko bi le že bil odgovor tukaj! . . .

Vedel je, da ni možno, da bi tako naglo došlo obvestilo, pa je vendar že drugi dan ves nervozen pričakoval pismonoše. Eh, morda pa je urednik rokopis takoj pregledal — kaka pesem se hitro prečita in presodi — in če mu je stvar ugajala, če je izprevidel, da se mu ponuja nov talent, zakaj bi se ne usedel takoj ter ne napisal par vrstic v odgovor? V svoji razgreti domišljiji je celo že vedel,

kako se bo glasil ta odgovor, kako ga bo zahvalil urednik za poslane mu stvari ter ga prosil, da mu pošlje še drugih . . .

Bil je kakor pijan in pričakati ni mogel, da pride čas, ko se je imel zglasiti pismonoša. Ali določena ura je odbila in poteklo je še precej minut, pismonoše pa ni bilo. Vendar ni obupal. Mogoče, da se je kaj zakasnil. Stokrat je skočil k oknu in od okna, a ob vsaki stopinji, ki se je začula zunaj na stopnicah, mu je zatrepetalo srce . . . Zdajpazdaj se odpro vrata, zdajpazdaj mu izroči pismonoša pismo . . .

Ali ni ga bilo . . .

Naposled je sam uvidel, da je bilo nespametno, nadejati se že danes odgovora. Tolažil se je s prihodnjim dnem. Toda tudi drugega, tretjega in četrtega dne ni bilo nikakega glasu. Pismonoše, ki je prihajal sicer skoro vsak dan v hišo, zdaj kakor nalašč niti na izpregled ni bilo, tako da je že vse mogoče sumil in domneval. Kaj, če bi se bil njemu namenjenega pisma kdo polastil! Mogoče, da mu je poslal urednik že naprej nekoliko honorarja, hote ga na ta način navezati nase, pa da je kdo zasledil denar in si ga pridržal! . . .

Njegova razburjenost je rasla od dne do dne in bilo mu je, kakor bi se ga lotevala vročinska bolezen. Bil je gladen, kajti v zadnjih dneh skoro ničesar ni jedel . . .

Izposodil si je bil nekaj malega pri gospodinji, a zdaj se niti njej ni upal več reči. Izstradan že od prejšnjih dni je imel nov dolg dan pred seboj, a v žepu ničesar . . .

Če pismonoše še danes ne bo?

Naslonil se je na okno in zrl na cesto. Tresel se je od slabosti in vznemirjenosti. Pred očmi so mu plesale črne lise, in če bi bil šel najboljši njegov znanec spodaj, pa bi ga bil težko spoznal. Toda pismonošo je dobro razločil. Videl je njegovo uradno obleko, videl torbo ob strani. Zavil je v ulice . . . Ali zavije tudi v hišo? . . . Prav pred vrati se je ustavil in se pomudil nekoliko. Njemu so se zdeli ti hipi cela večnost. A potem je stopil v vežo. Prav gotovo — imel je pismo zanj! Planil je ven . . . Po lesenih stopnicah so se že čule hreščeče stopinje. Strpeti ni mogel, hitel je pismonoši nasproti in od daleč že je molil roko proti njemu. Toda pismonoša je pripomnil s kruto hladnokrvnostjo: „Nič za vas!“ ter odhitel mimo njega . . .

Omahnil je skoro. Naslonjen na držaj je stal in strmel, strmel in kar načuditi se ni mogel. Počakati je moral, da se mu umiri

srce, predno je mogel zopet po stopnicah navzgor. Prišedši v svojo sobo, se je vrgel na trdo, oguljeno zofo — edina udobnost njegovega revno opremljenega, tesnega stanovanja — položil si sklenjene roke pod glavo ter zamižal. Ležal in mižal je tako celo uro, kakor bi se bal pogledati okoli sebe. Sram ga je bilo, dasi ni vedel česa, in pozabil bi bil rad, pozabil vse to, kar ga je obdajalo, kar se je bilo zgodilo . . . zasanjal bi bil rad lepe, razkošne sanje, ki bi ga bile zmotile, odtegnile ga grenki istinitosti. Ali tega že njegov lačni želodec ni dopustil! Oglašal se je čimdalje odločneje . . . vedno burneje je zahteval svojega deleža, kakor bi ne bilo v njegovem obližju srca, ki je imelo vse druge, vse druge potrebe. „Kak čuden stvor človek“, si je dejal, ko se je zmislil na to. Vse mogoče mu je prihajalo na um. Spomnil se je ljudi, o katerih je čul, da so živeli celo vrsto dni brez jedi, in se ošteval, da je tak slabič. A pomagalo ni vse nič. — On pač ni bil ustvarjen, da bi bil živel brez jedi! In zato se je moralo nekaj zgoditi, moralo . . .

Tedaj se spomni: „Čemu pa čakam pisma? Zakaj ne bi šel sam do urednika?“

Slišal je bil od nekoga, da je urednik dobrosrčen mož, človek, ki je v mladosti sam stradal in ki bode torej umel njegov položaj . . .

Nova moč ga prešine. Ena sama dobra misel, vzbujajoča mu up, ga je okrepila tako, da ni čutil nobene slabosti več. Skočil je pokoncu, vzel klobuk in odšel . . .

* *
*

S tresočo roko je potrkal na vrata. Bil se jim je morda desetkrat približal, pa je zopet odskočil od njih. Naposled se je vender ujunačil in potrkal.

„Naprej!“

Pritisnil je za kljuko in stopil v sobo, da sam ni vedel kako. Kakor bi sanjal, se mu je zdelo.

Kar je imel še krvi, je bila menda vsa v njegovi glavi. Oči so mu bile postale mokre in po ušesih mu je bobnelo.

Urednik se je baš krepčal. Medena je zabolelo v drobu. Lakota ga je za hip premagala tako, da bi bil urednika ubil in se polastil njegove jedi. Toda storil ni ničesar, ampak strahoma in komaj umljivo se je predstavil in povedal, kdo da je . . .

„A, vi ste mi torej poslali tisto? . . . No, nič ne pravim, lep talent! Par pesmic je že stavljenih in se torej obelodanijo! Čestitam

vam! Za drugo se seveda še nisem mogel odločiti. Bodemo videli! . . .“

Meden je slišal samo začetek in mislil je, da je v nebesih. Kaj hoče še več, njegove želje so se izpolnile . . . njegove reči se tiskajo . . . zmagal je, rešen je! . . .

Toda ko je bil urednik vstal in mu s tem namignil, da se ne utegne dalje razgovarjati ž njim, se je nekaj grenkega, trpkega primesilo njegovemu veselju . . .

„Zakaj ne omenja nič honorarja?“ si je mislil. „Ali naj mu sam rečem? . . .“

Urednik ga je bil privedel s svojimi vljudnimi frazami že do vrat in bil je torej skrajni čas, da mu razodene svojo željo. Ali tedaj se mu vzbudi zopet stari ponos. Da bi prosjačil? . . . In da bi na ta način profaniral svojo umetnost? Ne! —

In šel je.

Zunaj pa ni vedel, kam bi se obrnil. Lazil je semtertja, slab in potrt. Ponos se mu je bil hitro razpršil in z njim one hipne moči. Ko je zazvonilo poldne in so ceste oživele, mu ni dalo ostati v mesto. Vse je hitelo in drevilo domov ali v gostilno, on pa je zavil ven iz mesta na izprehajališče. Delavci v zamazanih oblekah so ga trumoma srečavali. Tudi oni so imeli vsak svoj košček kruha, samo on . . . samo on ga ni imel! — —

Ko je tako bežal izmed ljudi, ni gledal na to, kdo gre pred njim ali za njim. Hkratu pa se ozre na stran in poleg sebe zagleda urednika, ki ga je bil par ur prej obiskal. Tudi ta ga spozna in prijazno ga nagovori:

„Kam pa, kam?“

„Nič dobro mi ni danes in glava me boli, zato grem ven na zrak!“

„Najbolje, kar morete storiti v takih okolnostih!“

Meden bi se bil kmalu zasmejal, kajti te besede so se čule kakor dovtip. Šla sta še nekaj časa skupaj in se ločila.

Ta dobri urednik, ki je nekdaj sam stradal, se ni spomnil, da gre človek opoldne obedovat in ne se izprehajat! —

* * *

(Dalje prihodnjič.)

Popotnikova pesem.

Po hribu sneg, dolina polna megle,
na jasnem nebu lune bled obraz —
po poti tiho spem, z menoj gredo spomini,
gorko je v srcu, dasi v lice mraz.

Kaj meni mraz, kaj meni mrzla zima,
in kaj mi smrt, ki tam po polju gre!
Spomin na njen smehljaj drhti mi v srcu,
zato je polno radosti srce.

Spomin na njeno sladko govorico,
spomin na čar nje čudesnih oči,
nje duša gre z menoj — in v mrzli zimi
mi v srcu žar močan in vroč plamti . . .

Ksaver Meško.

Kot da majski topli dihi . . .

Kot da majski topli dihi
nad menoj zaveli so,
v srcu radostni spomini
nate oživeli so . . .

Kje živiš, kako življenja
ti beži najlepši čas?
Al za mrzlimi zidovi
vene svetu tvoj obraz? . . .

Črn oblak morečih slutenj
lega, pada na srcė;
za oblaki ugasnili
žalostno sta zvezdi dve . . .

Borisov.

Prva ljubezen.

Oči rosne — zakaj?
Zakaj na ustnah jok —
„O čuvajte mojo mladost
teh groznih, groznih rok!...“

Obupni vzdih — zakaj?
Zakaj se plašiš me, otrok?
To je ljubezen, draga —
to je mladosti bog! . . .

Griša.

Hrepenenje.

Dovolj je iluzij mi!
Dovolj mi grenkih dni, —
nikdar prisijal žarek
v megle dolin mi ni.
Mučila le mi dušo
pekoča tuga, bol,
le grenko pil sem čašo —
naj bo sedaj dovolj! . . .
— — — — — — — —
Prisveti svetli žarek,
ah, pridi samo zdaj,
ko v neprodorni megli
v neznan jaz tavam kraj!

Ivanov.

Grški motiv.

Razpel je grudi svoje bele čoln,
brezciljne ceste strast ga je navdala
in zemlja rodna je pred njim zbežala:
oj zbogom, čolnič, bridkih misli poln!

Strmi krmar na grad Akrokorint
in dušo polni mu bolest brezbrežna, —
Dafnis, on pušča lica tvoja nežna
in tvojih las dehteči labirint!

Vladimir.

Književne novosti

Ljudmila Poljanec: Poezije. Založil L. Schwentner v Ljubljani. 1906. Cena broširanim: K 2, po pošti K 2·10, elegantno vezanim K 3, po pošti K 3·10. Čitateljem „Ljubljanskega Zvona" pod pesniškim imenom Nataša znana pesnica slovenska je povila v tej knjigi najlepše cvetove svojega pesniškega duha v dehteč šopek ter ga poklonila svojemu narodu. O teh „Poezijah" izpregovorimo kaj več v kratkem, že sedaj pa jih priporočamo našemu občinstvu toplo v nakupovanje.

Ivan Cankar: V mesečini. Knezova knjižnica. XII. (1905.) Čudna res je moč luninih žarkov! Oni namreč ne vplivajo samo na bolne živce psevdopesnikov, da tožijo bledemu mesecu svoje namišljeno srčno gorje, ne povzročajo samo, da hodijo sicer zdravi ljudje po zidovih in strehah kakor zaljubljeni mački, ampak store tudi, da izgine iz človeške glave tista sofistična modrost, ki dela ljudi po dnevi, ko sije žarko solnce in igramo oficijalne vloge pred strogo sodečim moralnim občinstvom, dobre, koristne in rodoljubne člane človeške družbe. Lunina bleda svetloba povzroča s svojo magično-hipnotično silo tudi, da se naseli v sicer boječe srce neka neustrašena podjetnost, ki dela ljudi lahkomiselne in sposobne za vsakojaka dobrodruštva, pa tudi za takozvano visoko čuvstvovanje. Ker pa igrajo vloge dneva in vloge noči, po bistvu in značaju naravnost si nasprotujoče, isti igralci in isti statisti, kako bi potem ne nastala iz tega najsmešnejša komedija: komedija družabnega hinavstva. Po dnevi igramo z masko čednosti, moralnosti, dostojnosti, po noči pa nastopamo brez krink. In vse to stori edino le mesečina s svojo magično močjo. Taka komedija družabne hinavščine je „zgodba iz doline šentflorjanske", ki nam jo je ustvaril Cankar s svojo bujno fantazijo in umetniško genijalnostjo, delo, osnovano na široki podstavi slovenske občnosti, prepleteno pa z globokimi opazovanji dejanskih razmer in prepojeno z ostro satiro, kakor je lastna Cankarju v vseh umotvorih te vrste. Jedro pa, okoli katerega je nasnovano vse dejanje naše komedije, je vprašanje o sovražnem razmerju psevdomoralnosti našega občinstva napram umetnosti, predmet torej, ki se ga je dotaknil naš pisatelj že večkrat; a ta sicer neobširni opis razmotriva vprašanje s čisto novega stališča in v popolnoma novih oblikah in velepoetičnih podobah. Zlasti zanimiv je tisti del, kjer slikar Dioniz razklada svoji ljubici Hiacinti svoje misli o umetnosti in njenem razmerju do modelov, oziroma svoje razmerje do te lepe domovine, ki jo ji razkazuje. Ta del je izveden celo v obliki dvogovora. Pa tudi sicer nam nastopa v tej fino izpeljani komediji kopa plastično očrtanih lic, ki so vsi polnopravni zastopniki splošnosti, vsi: rejeni in rodoljubni župnik, ki ne pozna napuha; zaljubljeni, a za blagor svojih podanikov prevneti župan; premeteni dacar, ki bi bil gotovo postal prvak narodov, da je bil rojen pod srečnejšo zvezdo; debeluhasti poštar in tudi nadebudni, nesrečno zaljubljeni parček, županov Tone in stacunarjeva Mana, sami dovršeni ali vsaj nadebudni grešniki, sicer pa izvrstni rodoljubi. Dasi pa je glavni ton, na katerega je uglašen naš duhoviti satirični umotvor, zamolkel in teman, vendar mu je jedro pozitivno, saj je Dioniz, slikar in pregnanec iz te lepe šentflorjanske doline, zdrava, krepka prikazen, četudi sicer po rojstvu in dosedanji usodi nekak brat nedavno umrlega klasičnega Polikarpa. Prišel je v svojo rojstno dolino, pa ne namerava tu ostati, saj tu ne more biti on niti slavljen penzijonist; prišel je in se naselil v osam-

ljeni koči ob gozdu, samo da od tod pokaže svoji Hiacinti svojo lepo domovino, ki mu je tako bogata oplodila umetniško dušo, iz katere so vzklili tako čarobni liki, prepojeni s tako nadzemsko lepoto, da celo Hiacinta ni mogla verjeti, da so iz resnične grude svoje kali pognali. Prišel je po noči, samo da bi surovi ljudje, ki so nekdaj izruvali ljubezen do teh krajev iz njegovega srca, ne motili harmonije te bajne pokrajine, razsvetljene od mesečnih žarkov. Obvaroval bi rad svojo ljubico pred temi surovimi in pohlepnimi pogledi. A zaman! Raznesel se je glas — o pohujšanju in vsi rodoljubni grešniki se zgražajo v svojih hinavskih dušah. A pohlepnost je silnejša od sofistične modrosti, mesečina je zmedla njih tope misli, in drug za drugim, tajno drug pred drugim romajo tja k bajti ob gozdu, da bi se — starci in prenasičenci! — pasli nad grehi, ki se neki gode tu. In ko se tu snidejo, kar jih je noč zvijačno speljala skupaj, zopet lažejo in igrajo podnevne vloge, četudi drug drugega poznajo do obisti. In drugi dan se nič ne sramujejo in niti moralnega mačka ne čutijo, marveč sede z resnimi obrazi na sodnem stolu in sklepajo o sveti dolžnosti, ki jih zove na branik skupnih svetinj, da poženejo Antikrista, ki je prinesel pohujšanje v to lepo dolino šentflorjansko. Zato pa po pravici pravi Zlodej sam o tej čednostni dolini: „Greh je pozabil stan in poklic, udomil se je in oženil, vzgaja otroke, hodi v cerkev, nabira prispevke za družbo sv. Cirila in Metoda in misli resnično, da je čednost“ (81). Zato se samemu vragu zdi tu dolgočasno, ko gre ves svet po lepo izvoženi poti navzdol proti neizogibnemu peklu, saj tudi Zlodej ceni svoj uspeh le, če se je trudil. Da ne vzdrži doma Dioniz, temu se ni čuditi, saj ljubezen ga veže na tuje kraje, svoje domovine, ki ga je izobčila in ki ga zopet izobčuje v svoji omejeni domišljavosti in čednostni pregrešnosti, ne ljubi več, niti ne sovraži. A tudi mlada vdova, lepa mlinarica, ki je gostila šentflorjanske rodoljube z vinom, gnjatmi in svojo lepoto, ne da bi zahtevala hvaležnost, ki se edina ni zavijala v plašč hinavske čednosti, ker je bilo v njej preveč „vedrega življenja in prešerne razposojenosti,“ tudi nje je škoda, da bi tlačanila tu; sam Zlodej jo odvede tja, kjer bo našla primernejšo oceno, kjer bo lahko javno kazala svoje grehe, v kraje, kjer se pravi grehu greh, čednosti čednost. O lepa si, šentflorjanska domovina, a po tebi brijejo ostre sape, ki so smrt nežnim hijacintam!

Dr. Iv. Merhar.

Slovenske narodne pesmi. 9. snopič. Uredil dr. K. Štrekelj. Izdala in založila Slovenska Matica. V Ljubljani 1905.

V tem sešitku se nadaljuje zbirka „pesmi za posebne prilike“, in sicer nam prinaša: I.) pesmi, ki se pojo „na kolu in plesu“, II.) svatovske pesmi in III.) pesmi v hvalo vinske trte in vina, pesmi o veseli družbi ter zdravice in napitnice posvetne vsebine; ta razdelek se bo prihodnje leto nadaljeval.

Zvezek se odlikuje kakor vsi njegovi predniki po zaključljivi popolnosti, dovršeni natančnosti in vzorni kritičnosti, tako da se lahko s popolno sigurnostjo zanašamo na vse podatke. To je pri znanstveni zbirki, kakor je pričujoča in kot kakršna edino se mora presojati, ne samo poglavitna, ampak svrha sploh. — Kdor išče neposredne zabave in naslade v pesmih samih, zanj ta zbirka sploh ni in on naj gre mimo nje in osobito mimo tega sešitka.

Teh 650 pesmi (št. 5181—5831), ki so vsebina tega sešitka, že po svojem bistvu ni namenjenih, da bi učinkovale same ob sebi, ampak vse te pesmi so le oprema k dejanjem, ki jih spremljajo, in ta dejanja so taka, da pri njih ni poglavitna vsebina besed, v katerih spremstvu se vršijo, ampak oblika, glas ter živahnost in gorečnost produkcije. Kadar kdo pleše, mu je pri pesmi, ki spremlja njegove

kretnje, prav majhna briga, je li vsebina taka, da bi mu tudi ugajala, kadar sliši le pesem samo. Da, pri narodni pesmi ta slučaj niti ne hodi v poštev! Pesmi, ki se pojo med plesanjem kola, si ljudstvo brez kola kar predstavljati ne more; vse besedilo je nerazločljivo vezano na melodijo in ž njo na plesne kretnje. Saj smo na drugem, omejenejšem torišču že vsi izkusili, da nam pri raznih pesmih prihaja besedilo gladko v spomin šele, kadar dotično pesem zapojemo, a da obtičimo, kadar bi hoteli tako pesem le deklamovati. Svatovske pesmi brez svetovščine so takisto prazne: pesmi, „kako prihajajo svatje pe nevesto", razni pozdravi nevesti in ženinu, „prežarske" pesmi imajo le pomen, če jih pojo pravi svatje in pravi prežarji, in naposled: pivske pesmi, zdravice in tak drobiž — kje naj učinkujejo, kolikor se pri njih more govoriti o učinku, kakor pri kupici! Ni treba vprašati, ali je taka mokra poezija še in že poezija; mi celo ne bomo tega vpraševali, to pa lahko naglašamo ob tej priliki, da nas uči pogled na tisočletno kulturno zgodovino človeštva, da so take pesmi opravljale svojo službo že davno in da jo vestno opravljajo še danes, prijetno službo glasnega razveseljevanja ob tihem dejanju — pitja. Naj se estetik tudi umika taki poeziji, a kot človek ima potrpljenje ž njo, zlasti kadar vidi, da opravljajo take pesmi svojo službo tudi blažilno, in to se godi skoraj brezizjemno. Znanstvenemu nabiralcu narodnih pesmi so taka vprašanja deveta briga; on računa z dejstvi in zbira, kar smatra narod za pesem.

Vse pesmi tega rešitka so torej p r i g o d n i c e v pravem pomenu in bi prišle do veljave le uprizorjene na svojem istinitem mestu.

Iz vsega tega je pa tudi razvidno, da je pri teh pesmih poglavitna melodija in da je zatorej zelo škoda, da so zbiralci — kako bi drugače moglo biti? — donašali uredniku skoraj brezizjemno le besedilo! Pri plesih pa bi bilo pravzaprav treba še ilustracij; pridejani so sicer opisi plesov, ali iz njih se težko vse posname. Seveda pa moramo biti veseli, da smo sploh dobili še toliko bogatega tekstnega gradiva, kakor ga je tukaj in kakor ga še pride. Že zdaj se naučimo marsikaj novega; kdo bi si bil n. pr. mislil, da poznamo tudi Slovenci svoje „kolo" in celo v več varijacijah! In koliko je ženitvanskih pesmi za vse postojanke v tem vsaj v prejšnjih časih večdnevnem burnoveselem korakanju v življenja resnost; da je pivskih pesmi mnogo, to se za narod vinopivcev razume samo ob sebi.

Posebno hvaležen bo g. izdajatelju folklorist za njegov neumorni trud, ki velja vsaki drobtinici in se ne straši tistega plačila, ki stori slehernemu delovanje najprej oskodno: nehvaležnosti. *Dr. Jos. Tominšek.*

Slovenska Šolska Matica je za l. 1905. izdala četvero knjig: 1.) P e d a g o š k i L e t o p i s, V. zvezek; 2.) U č n e s l i k e k ljudskošolskim berilom II. del, 3. snopič; 3.) Z g o d o v i n s k a u č n a s n o v z a l j u d s k e š o l e; 4). N a z o r n i n a u k, snov za prvo šolsko leto. — Šolska Matica je za probudo pedagoško-kulturnega zanimanja in napredka storila že jako mnogo. Častno je za nje vodstvo, pa tudi za člane, da uspeva društvo tako ugodno. Uspeh ji zajamčuje i za nadalje njena notranja sila, na vnanje se ji bo pa delokrog razširil in čitateljstvo, ko se je po novem profesorskem društvu trdneje oklene tudi učiteljstvo naših srednjih šol. Velik pomen zadobi na ta način to književno podjetje v okviru celokupnega slovenskega kulturnega življenja. Poudarjajoč to činjenico, opozarjam danes na dva članka v najnovejšem „Ped. Letopisu", ki moreta zanimati tudi one kroge, ki stoje dalje proč od šole. Mislim tu na Brinarjevo razpravo „O slovstvu za mladino" in pa na Schmoranzerjevo razpravo o „Umetniški vzgoji". Kakor je ta poslednja tema moderno aktualna, tako je važno, si v vprašanju o mladinski književnosti ustvariti določeno sta-

lišče in s tem odrediti smer. Načelna važnost gre pri tem slavljencu teh dni, Jos. Stritarju, ki je bil tudi na tem polju reformator ter je bistveno predrugačil nazore, ki so bili podedovani iz Slomškove dobe. „Zgodba bodi povsem sama v sebi resnična, resnična v estetičnem zmislu, to je taka, da bi se bila res lahko godila tako, kakor jo pripovedujem . . . Sosebno je paziti na otroke, da ne bodo same puhle abstrakcije, kakršnih ravno potrebuje pisatelj . . . Ne slepimo se, ne zahtevajmo od nam izročene mladine neke idealnosti, katera je bila nam tuja, da naj veseli njo, kar je bilo nam dolgočasno.“ Brinarjev članek končuje z besedami: „Da bi nam kmalu vstalo več takih mladinoljubov, kakor je Stritar!“

Dr. Fr. Ilešič.

Kritike in prevodi za poskušnjo. Spisal dr. Karel Glaser, vodja zasebnega gimn. zavoda. Samozaložba. Tisk K. Graffeja v Ogrskem Brodu. Knjižica obsega razpravo o Funtkovem prevodu „Kralja Leara“ in o Cankarjevem prevodu „Romea in Julije“ ter prinaša izdajateljev nemški prevod po ene Levstikove, Cimpermanove, Aškerčeve, Medvedove, Pagliaruzzijeve, Sardenkove, Cankarjeve in Zupančičeve pesmi. Iz epiloga posnemljemo, v kateri smeri je gospod izdajatelj ta čas literarno delaven.

Kraški svet in kraške vode. Predaval nadinženir Ivan Sbrizaj v Cerknici dne 21. januarja 1906. Ponatis iz „Notranjca“. Ljubljana, 1906. Tiskarna J. Blasnika naslednikov. Zanimiva študija o vodnih razmerah na kraškem svetu, ki bo razpršila marsikatero krivo mnenje, ki je veljalo doslej o vzrokih obdobno nastopajočih povodnji po Notranjskem in Dolenjskem, obvarovala nemara pa tudi mnogih stroškov one faktorje, ki so smatrali odvajanje kraških voda dozdaj za povsem izvršljivo in primeroma lahko nalogo!

Glasba

Glasbene Matice koncert dne 12. maja se je vrnil po svojem sporedu v milje prireditev, katerim je namen, podajati mnogo in raznovrstnega, da ima vsak svoj užitek. Zborovi nastopi, pianistovska in goslarska proizvajanja, slovenska, nemška, češka in srbska literatura in k vsemu temu zagotovilo, da podaja spored le novosti, novosti vsaj v koncertnem sporedu Matičnem. Kot novosti so zanimale pred vsem nove skladbe slovenskih skladateljev onega, ki mu je kaj za razvoj domače glasbe. Najsmelejši je Emil Adamič s svojo „Ivanico“, moškim zborom, ki mu je hvaliti temperamentni polet, zmisel za krepak ritem in harmonične lepote. Le prisrčnosti je premalo, tako kakor je ni dosti v Hrabroslava Vogriča zboru „Lahko noč“, ki se mu je posrečil pač lepo doneči pričetek in barkarolasto zaslajeni zvršetek, ki pa je sicer le dobra, toda brez notranjega sklada izvršena skladba. Nežno čutnost je hvaliti pri Oskarja Deva „Zarji“, mešanem zboru, pevanem iz srca in prešinjenem z mislimi hipnega srečnega razpoloženja. Dr. Gustava Ipavca moški zbor „Oblaček“ diči blagoglasje, polna toplega in v vplivnosti svojega harmoničnega krasa vnemajočega učinka sta pa Jos. Procházke mešana zbora „Ljubezen“ in „Izpremenjeno srce“.

Iz drugonarodnih skladb je omeniti pred vsem po St. St. Mokranjcu prirejeno srbsko-makedonsko „Kozar“, v kateri se druži pač vse, kar more razvneti pevca do navdušenja ob proizvajanju; poskočni humor, šaljiva razposajenost se družita tu

z ritmičnimi in harmoničnimi lepotami v učinek, ki zadovoljuje in ki vnema. Liadova ruska narodna „Vozle rečki, vozle mostu“ pa podaja ono ljubeznivo melodiko, ki nam omili rusko glasbo kot samosvojo iznajditeljico lepih melodij. A Kirchla peteroglasni moški zbor „Oj čudovito krasna je“ preplavlja sladkoben patos, podaje pa zboru v svoji mogočni popolnosti predmet hvaležnega proizvajanja. Nemškima mešanima zboroma „Dekle“ in „Radost ljubici“ sta skladateljev renomirani imeni Johannes Brahms in J. Herbeck porok za popoln učinek. Prešinja ju velik duh, vznositost krepostnega umetniškega hotenja. Proizvajanje je bilo kajpada vzorno, saj je bil koncert „Glasbene Matice“, koncert Mateja Hubada, ta dva faktorja pa osigurata v vsakem oziru neoporečen uspeh. Koncertnem sporedu so se privzeli tudi nastopi pianista Jos. Procházke in violinista Karla Jeraja, ki sta znala oba zanimati po svojih vrlinah za proizvedbe na svojih glasbilih.

Dr. Vladimir Foerster.

Med revijami

„Österreichische Rundschau“ je prinesla v zvezku z dne 3. maja t. l. izborno pisan pregled našega slovstvenega gibanja v letu 1905. iz peresa dr. Ivana Prijatelja. Opozarjamo vse prijatelje prave kritike na ta spis.

„Slovenski Tehnik“. Glasilo kluba slovenskih tehnikov v Pragi. Strokovni urednik: I. V. Hrásky, profesor češke tehnike v Pragi. Odgovorni urednik: Ciril Jekovec, slušatelj češke tehnike v Pragi. „Slovenski Tehnik“ izhaja mesečno v 30.000 iztisih kot brezplačna priloga znamenitejših naših političnih časopisov. Naroča pa se lahko tudi neposredno pri upravništvu „Slovenskega Tehnika“ in znaša celoletna naročnina 1 K 20 h. Hvale vredno, požrtvovalno podjetje, ki bo mnogo koristilo, ako bodo hoteli oni, ki jim je list namenjen. Treba čitati in učiti se!

„Perotninar“. I. slovenski ilustrovan mesečnik za umno perotninarstvo s priveskom za umno rejo vseh malih domačih živali. Urednik in izdajatelj: Anton Lehrmann. Tržič, Gorenjsko. List izhaja prvi dan v mesecu ter stane 2 K 40 vin. na leto.

Slavjanskija Izvěstija za l. 1905., št. 8. in za leto 1906., št. 1. — Tu čitamo konec Prijateljevih člankov „Slovenci in njih literatura“, ki govori o Levstikovi in Stritarjevi dobi, nadalje kratko o naši najnovejši književnosti. Iz nemškega rokopisa je to Prijateljevo razpravo prevedel tudi pri nas znani prof. Iljinskij. Istotam (št. 8.) je objavil Jacimirskij članek o „Franu Prešernu in njegovi liriki“, ki očividno ni gol posnetek sličnih razprav, temveč sloni na lastnem pisateljevem proučevanju našega pesnika, in pa prevode iz slovanskih pesnikov: prevedene so tri Aškerčeve od S. Štejna („Poslednja noč“, „Karmen“, „Iz potnega dnevnika“ — v železnici med St. Peterburgom in Moskvo), ena Kržišnikova od Noviča, ena pesem črnogorskega kneza Nikole I. od Jacimirskega. x.

Splošni pregled

Stritarjeva slavnost. Slavnost, ki sta jo priredila v proslavo sedemdesetletnice dičnega našega Stritarja ob navzočnosti pesnikovi občinski svet ljubljanski in „Društvo slovenskih književnikov in časnikarjev", se je izvršila povsem dostojno in primerno.

Pesnik je dospel v spremstvu gospe soproge v petek, 19. majnika popoldne z brzovlakom v Ljubljano. Pozdravili so ga na peronu župan ljubljanski g. Ivan Hribar, odbor „Društva slovenskih književnikov in časnikarjev" in deputacija višje dekliške šole pod vodstvom ravnatelja dr. L. Požarja. Pred kolodvorom je čakalo pesnika mnogoštevilno dijaštvo, ki ga je živahno pozdravljalo.

Zvečer tistega dne so priredili dijaki pesniku pred hotelom „Unionom" podoknico, katere se je udeležila ogromna množica, ki je pesnika vsakokrat, kadar se je prikazal, navdušeno pozdravljala.

V soboto, dne 20. majnika je imel občinski svet ljubljanski v prisotnosti pesnikovi slavnostno sejo. Pozdravil ga je s toplimi besedami župan g. I. Hribar, a proslavljal ga v slavnostnem govoru g. občinski svetnik dr. Triller. V tej seji se je storil tudi sklep, da se imajo Špitalske ulice imenovati poslej Stritarjeve ulice. Zvečer je napravilo ognjegasno društvo z društveno godbo pesniku na čast baklјado po mestu, a pred stanovanjem gospoda župana, katerega gost je pesnik ta večer bil, je zapel moški zbor „Glasbene Matice" pod vodstvom gospoda vodje Hubada z znano preciznostjo tri pesmi, ki so pesnika prepričale o visoki umetniški stopnji, ki jo je dosegel ta prvi naš glasbeni zavod.

V nedeljo, dne 20. majnika ob 11. uri dopoldne se je vršila v primerno okrašeni veliki dvorani „Mestnega doma" slavnostna akademija. Tu je pesnika pozdravil t. č. predsednik „Društva slovenskih književnikov in časnikarjev", kot slavnostni govornik pa je nastopil g. prof. dr. Tominšek, ki je v svojem govoru pokazal, kako natanko je proučil vsa dela našega pesnika, kako se poglobil v njegove plemenite ideje. Ob eni popoldne pa se je priredil pesniku na čast v veliki dvorani „Narodnega doma" banket, pri katerem se je čula še marsikatera navdušena in navdušujoča beseda. Zahvalil se je pesnik za vse ovacije s pesmijo, ki jo priobčujemo v tej številki našega lista na drugem mestu.

Vse slavje je imelo na sebi značaj spontanosti in posebne prisrčnosti. Par notic po časopisih, v katerih je bil objavljen spored, naznanjen začetek akademije in banketa — to je bila vsa agitacija za to slavnost. Vse se je završilo kar tako samo od sebe! In baš v tem leži pomen tega slavja, baš to je najlepši dokaz za to, da ima Stritar še veliko veliko odkritosrčnih čestilcev, da njegove ideje še žive med nami in da njegove zasluge za narod niso in ne bodo pozabljene. Zlasti pomenljivo pa je dejstvo, da je sivolasemu pesniku najburnejše ovacije prirejala mladina, kakor bi instinktivno čutila, da ga nima večjega prijatelja in boljšega učitelja, nego ji je on!

Z dvomom v srcu je stopil naš pesnik po mnogih letih zopet na domačo zemljo, a vračal se je lehko s prepričanjem in sladko zavestjo, da njegov trud ni bil zaman, da ni zaman živel, da seme, ki ga je sejal, ni zamrlo, da njegova beseda, porojena iz ljubezni in znaneča ljubezen, ni zgrešila src, ki jih je iskala . . .

Dal Bog, da bi se dolgo dolgo veselil uspehov, ki sta jih rodila njegov nesebični trud in njegova velika ljubezen do naroda!

Domača umetnost. Nadarjeni mladi naš podobar Jos. Vrbanija je izgotovil lesen kipec „Tolažnica v smrtnem boju", ki ga je poklonil Nj. veličanstvu. Nj. veličanstvo je kipec sprejelo ter odredilo, da ga je izročiti deželnemu muzeju v Ljubljani. Mladi umetnik je dobil za svoj umotvor znatno darilo.

Prevodi iz tujih jezikov. Gospod Vojeslav Molè-Spitignjev nam poroča, da je prevel iz poljščine Mickiewiczeve „Krimske sonete" in Orzeszkowino povest „Mirtala", ki izide že letos, dalje da prevaja Konopnickine „Nowele", Reymontove črtice „Z pamiętnika" i. t. d. in knjigo krajših povesti Sieroszewskega „Wmatin". Za „Slovensko Matico" namerava prevesti imenovani gospod Mickiewiczevega „Pan'a Tadeusza" in tudi kako delo Žeromskega.

Zemski ostanki Andrejčkovega Jožeta (Jož. Podmilšaka), znanega poljudnega pisatelja, so se dne 10. maja ob štirih popoldne ob dokajšnji udeležbi občinstva prenesli iz dosedanje gomile v rakev „Pisateljskega podpornega društva". Kakor smo čuli od strani, je upravičeno upanje, da se ta čast v doglednem času izkaže tudi smrtnim ostankom Kettejevim in Murnovim, s čimer bi se popravila napaka, ki se je zgodila ob smrti obeh omenjenih, prerano umrlih naših pesnikov.

† Cvjetko Rubetić, predsednik književnega društva sv. Jeronima in znani pisatelj hrvatski, je umrl dne 4. maja v 65. letu svoje dobe.

† Henrik Ibsen. Dne 23. maja je umrl po dolgi bolezni slavni Norvežan, Henrik Ibsen, star 78 let.

Z Ibsenom je izginila ena najmarkantnejših osobnosti izmed vrste sedaj živečih svetovno znanih pisateljev. Ni je morda literature na svetu, na katero ne bi bil Ibsen kolikor toliko vplival, a najbolj je vplival nemara na nemško. Dasi vse tisto, kar se je hvalilo na njegovih delih, ne bo obveljalo za večne čase, se bo njegovo ime vendar vselej imenovalo med prvimi veleumi. O velikem mrtvecu izpregovorimo kaj več še morda v eni prihodnjih številk.

Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur. Von Dr. Milan Ćurčin. Doktorsdissertation.) Leipzig. Gustav Fock. 1905. S. 220. 5 mark.

Narodna pesem! Kako se je ob času Herderja izobraženi svet navduševal za te plodove proste ljudske domišljije! „Retournons à la nature" je klical Rousseau, nazaj k naravi, nazaj tja, kjer so še narodi na nizki stopnji civilizacije. Herder sicer ni bil tako radikalen, a navzel se je tudi on tega duha, svoje delovanje je osredotočil na narodno pesem vseh mogočih narodov. Izbiral je te umotvore, kjer je le mogel in tako je prišla med svet tudi srbsko-hrvaška pesem. Leto 1778. je pomenljivo. Takrat je izšel 1. zvezek Herderjeve knjige „Volkslieder" in v njem prva srbsko-hrvaška pesem v nemškem prevodu „Pisma od Miloša Kobilića i Vuka Brankovića", katero je znani raziskovalec Fortis preložil na italijanski jezik, v katerem je bila pristopna Herderju. Drugo leto t. j. 1779. je izšel 2. zvezek Herderjevega dela, ki je prinesel še tri pesmi „der Morlaken", namreč: „Pisma od Radoslava", „Pisma od Sekule, Jankova netjaka, divojke dragomana i paše Mustaf bega" in pa „Asan-aginica". Prve tri teh pesmi je preložil Herder po italijanskem prevodu, zadnjo pa Goethe. Gospod Ćurčin se dokaj obširno peča s temi Herderjevimi prevodi, podaja tupatam pojasnila in popravke in nekoliko komentarja. Herder je tedaj začel to gibanje, on je spravil nekako vso stvar v tir, a glavna os je bil pri tem, kakor nam kaže razprava, le Goethe.

„Asan-aginica", ona znamenita, divna pesem, je bila začetek Goethejevega delovanja na tem polju. Sicer pozneje ni več sam prestavljal, a se je vendar tako intenzivno pečal s srbsko-hrvaško narodno poezijo, da ga smemo smatrati kot nekak

centrum, okoli katerega so se sukali drugi, kakor n. pr. Grimm, Talvj, Gerhard. O prevodu „Asan-aginice“ se je pisalo že dosti. Zanimiv je v knjigi dr. Ćurčina dokaz, da Goethe ni rabil italijanskega prevoda, ampak nemški prevod Werthesa in pa — original. To dvoje je tako natančno študiral in primerjal, da je njegov prevod, četudi ni razumel srbsko-hrvaškega jezika, ostal nedosežen.

Prišla je doba romantike. Grimm je propagiral srbsko-hrvaško poezijo, opozoril je seveda tudi Goetheja nanjo, kateri pa leta 1814. ni pokazal ravno dosti zanimanja za vso stvar. No, tako ni ostalo. L. 1823. je Vuk obiskal Goetheja in od takrat se začenja njegov duh zopet pečati s srb.-hrvaško narodno pesmijo. Dnevniki njegovi pričajo o tem, razmerje gospice Jacob (Talvj) do njega, prelagalec Gerhard itd. Gospod Ćurčin je tudi dokazal, da gosp. Talvj ni prelagala toliko iz zanimanja za narodno pesem, ampak bolj iz osebnih interesov do Goetheja (pag. 133.). Da je Goethe vkljub svoji starosti res imel odprto oko za srbsko-hrvaško nar. pesem, bodi dokaz le še to, da je on prvi spoznal mistifikacijo, katero je izdal Francoz Mérimée pod naslovom „La Gurla, ou choix de poésies illyriques itd.“, kakor kaže dnevnik dne 25. julija 1827: „Unterschobene dalmatinische Gedichte“.

Dva druga moža sta si pridobila za to stvar tudi nevenljivih zaslug, namreč naš Kopitar in Grimm. Brez Kopitarja bi ne bilo Vuka in brez Vuka tudi ne srbsko-hrvaških narodnih pesmi tako, kakor jih imamo danes! To poudarja tudi pisatelj (stran 96.) in pravi, da se ta Kopitarjeva zasluga do sedaj ni dovolj cenila. Kaj je bil za to podjetje Grimm, nam najbolj kažejo Vukove besede: „Sie sind das größte Glück unserer Lieder, unserer Sprache und unserer Literatur“ (stran 114.)

Omenil sem že Gerharda. Mož je bil po poklicu trgovec, a se je zelo zanimal za vedo in umetnost. Seznanil se je s Srbom Milutinovićem in se tako začel baviti s srbsko-hrvaško poezijo. Bil je dober znanec Goethejev in je preložil tudi dva zvezka pesmi pod naslovom: „Wila. Serbische Volkslieder und Heldenmährchen“. O priliki te izdaje je napisal Goethe svoj zadnji sestavek te vrste: „Serbische Poesie“ (16. marca 1828).

Od strani 187.—200. omenja gospod pisatelj bolj kratko še nekatere druge prelagalce, n. pr. Weselyja, Goetheja in Frankla. Več zanimanja zaslužita Vogl in Kapper. Prvi je poskusil spraviti pesmi o Kraljeviću Marku v epično celoto: „Marko Kraljevits, serbische Heldensage“, (Wien. 1851. —), drugi pa pesmi o boju na Kosovem: „Lazar der Serbencar“. (Wien. 1851. —)

Toliko iz te zanimive, res znanstvene študije. Povedati bi se dalo še dosti, a bi zanimalo le germaniste in slaviste — in to ne spada toliko v „Zvonovo“ področje. Nekaj bi rad še omenil. Po mojem mnenju so te pesmi, o katerih govori tu gospod Ćurčin, ravno tako hrvaške kot srbske. Zakaj torej samo „serbisch“? V znanstveni knjigi naj bi se vendar ogibali te napetosti, ki nima nikakega pomena. Sicer pravi pisatelj (stran 36.), da so te pesmi dobile obliko v Dalmaciji in na Hrvaškem — „der Kern und das ursprüngliche Volkslied sind aber tiefer in Bosnien und Serbien zu suchen“, a to ga vendar ne opravičuje, posebno še, ker dokaza za to nima. V enakem zmislu piše tudi na strani 65., kjer govori o Asan-aginici.

Sicer pa je zadača, katero si je stavil gospod Ćurčin v uvodu rešena, skozi-inskozi dobro, četudi so stvari, tičoče se nemške literature, primeroma bolje obdelane; pisatelj je germanist. Glavna stvar mu je bila „ein zusammenhängendes Bild zu geben von der Rolle des serbischen Volksliedes in der deutschen Literatur“ (stran 2.), in to nalogo je rešil gotovo s hvalevredno natančnostjo. —

Janko Bratina.

LJUBLJANSKI ZVON

Kako je bilo.

Kako je bilo? — Prelepo!
Zares! — Kaj muzaš se tako,
poredněž, gledaš me po strani? —
Sijajni ta sprejem v Ljubljani!
Prej v Gradcu že na kolodvoru
pozdrav rojakov v polnem zboru.
Kako so stali tu dijaki
slovenski, pravi korenjaki!
Pa živio! je zagrmelo
na Nemškem, da je vse strmelo!
Potem v Ljubljani — imenitno!
In, kar je meni poglavitno:
presrčno vse in ljubeznivo,
navdušenje zares ginljivo!
Pa te gospe in gospodične
sijajnooke, zornolične!
Zaljubil v nje bi bil se prav,
da nisem starec sivoglav!
Tu se pa že lahko nasmeješ,
le da me napak ne umeješ.
Možje? — Prijazni, ljubeznivi,
neznani, znani; Bog jih živi!
Pa ti otroci, te oči,
ki jih veselje jim žari!

To je naravnost iz srca,
to se napraviti ne da;
in, čudno, vsi so me poznali
in s prstkom za menoj kazali. —
Pa govori povzdigujoči,
preveč, da res težko se loči,
kaj je zasluženo, kaj ni
te preobilosti časti. —
Podoknice, ovacije,
vsestranske deputacije,
pa gostoljubje preobilo!
Najbolj pa me je veselilo,
kako je izpremenjena
in lepo poslovenjena
Ljubljana vsa, res bela zdaj,
Bog ji še dalje srečo daj!
Let mnogo, mnogo ji ohrani
moža še, ki ji zdaj župani!
Vesel lahko bi Dunaj bil
sam, ko bi takega dobil
moža za svojega župana,
toda ne da mu ga Ljubljana.
In mestni svet, to so možje,
ki jim vsa čast in hvala gre. —
Nato v Postojni spet sprejetje
slovesno, v jami godba, petje,
prekrasni jami, svetu znani,
nikdar dovolj občudovani!
A še ni vsega konec bilo,
da sklenem svoje poročilo:
Na Bledu, kjer sem se ustavil,
da bi ta ljubi kraj pozdravil,
zvečer pod okni serenada
in — kaj posebnega — baklada!
Pa deklica je govorila,
da se je solza mi utrnila!
Prelepi dnevi! Kakor sanje
se zdaj mi zde, ko mislim nanje!

Jos. Stritar.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

Vstopil je strežaj ter opozoril kardinala, da je voz pred hišo. Ko je bil že pri vratih, je izpregovoril eminenca: „Morda še pride pater Angelo! Naročil sem ga, a svetega moža je gotovo zadržala molitev! Nič ne de, saj mi je itak vse pojasnil. Morda še pride! Povejte mu, signora Margerita, da sem šel na dvor! In dostavite mu, da sem odrinil z najboljšimi upi!“

Ko je bil odšel, se je odvalil signori Margeriti kamen od duše. „Kake sitnosti ima človek s tem starimi gospodi! Kaj ima od tega, da jim streže kolikor le možno? Beatissima virgine! Kaj ima človek od tega? Tista kopica škudov, katere mi kardinal vsak mesec nerad plača, je več nego odtehtana po grenkih besedah, s katerimi me pita njega eminenca! Kaj ima človek od tega? Posla črez pretege, dela in muk kakor jetnik na galeri! Ljubi Bog, kako tepeš nesrečno, a zvesto zakonsko ženo!“

Tako je tarnala dona Margerita. Nato je z resignacijo vzela v roke že prej omenjeni talar, na katerem je bil kardinal pogrešil dveh gumbov. K oknu si je primaknila blazinasti stol, ki je na njem poprej eminenca sedel, ter se široko usedla nanj. Črez kolena si je razgrnila rdeči talar, iz žepa pa izvlekla šivalno orodje ter se takoj vglobila v delo, da bi z rdečo nitjo prišila rdeči gumb na rdeči kardinalov talar.

„Per dio!“ je zastokala „rdečega je preveč v tej hiši in gabi se mi že kakor puranu na dvorišču!“

V tem je nekdo lahno potrkal na vrata. Še prej, nego se je oglasila dona Margerita, so se duri odprle in vstopil je koščeni, dolgi in sveti naš znanec iz tretjega poglavja te pripovesti. Vstopil je Angelus Inglesie. Opazivši, da ni kardinala v stanici, je takoj zdrknil s pogledom proti stropu ter izrožljal kratko molitev, s katero je klical božjega blagoslova na kardinala in njegovo hišo. —

Ko se je pobožni mož izrožljal, je povesil oči. Videl je žensko, zategadelj jih je povesil še globokeje!

„Eminenca me je klical!" je izpregovoril naposled. „Zunaj ni bilo nikogar," je dostavil ponižno, „zatorej sem vstopil!" Ko ni dobil odgovora: „Bojim se, da sem prišel prepozno! Opravljal sem molitve z očeti frančiškani. Da bi se le eminenci ne bil zameril!"

Svetnik ni opazil, kaj se je godilo med tem časom s signoro Margerito. Takoj, ko je bil vstopil, je vprla v njega svoje oči. V trenotku ji je zdrknil talar s kolen in izmed prstov sta ji ušli igla in nit. Dona sama pa se je dvignila s kardinalovega sedeža in po obledelem obrazu se ji je razširilo začudenje, kakršno preobda človeka pri veliki grozi ali pa ob veliki sreči. Kardinalova nečakinja ni vedela, naj se li vda grozi ali sreči, skoraj sta jo prevladala oba občutka. Okamenela je takorekoč in glasu ni mogla dati od sebe!

Ko abé Inglesie le ni dobil odgovora, se je poklical z drugega sveta, v katerega je bil po svetniški svoji navadi zamaknjen, in pričel se je nekoliko bolj baviti s svojo okolico. In takrat se je njegovo oko ujelo s strmečimi pogledi okamenele ženske. Tedaj pa se je tudi vse razvozlalo, kar je tičalo signori Margeriti v grlu. Vzkliknila je, da se je soba zatresla:

„Giacomo!"

Oni pa se je zopet zamaknil v drugi svet in odločno je izpregovoril:

„Jaz vas ne poznam, posvetna ženska!"

Prišel je ogenj v streho! „Ti me ne poznaš, Giacomo Princi? Ta je poštena, svoje zakonske žene ne pozna ta človek!"

Že ji je šlo na jok: „Da sva bila poročena pred oltarjem svetega Andreja, boš tudi tajil? V Frascatiju? Pred oltarjem svetega Andreja? Grdoba!"

„Signora," je odgovoril abé s sladkim glasom, „signora, vi ste v zmoti! Saj morate vendar opaziti, da stoji pred vami mašnik katoliške cerkve. In kje naj pride tak do zakonske žene, do veljavne zakonske žene?"

Inglesie se je od prvega presenečenja že toliko ojačil, da se je sedaj suhotno smejal.

„Kako naj pridem k veljavni zakonski ženi?" je ponavljal. „Drugega vam ne morem odgovoriti! Jaz vas ne poznam, in da se še bolj pomirite, tudi starega Frascatija niso nikdar gledale moje oči!"

A ženska se ni dala prepričati. Kakor ploha se je ulilo nebroj vprašanj iz njenih ust.

„Ti nisi Giacomo Princi, bivši cerkovnik pri Sv. Andreju v Frascatiju?"

„Ne, gospa!"

„Ti nisi živel v Albanskem pogorju in tudi dona Sebastiana, kurata v Frascatiju, nisi poznal?"

„Bog mi bodi svedok, da ne!"

„In do krvi ga nisi pretepel, da ni mogel dva tedna iz postelje? He?"

„Ne, gospa!"

„In ko so te sbiri iskali, nisi pobegnil v gore, he?"

„Ne, gospa!"

Nehote je oponašala svojega kardinala ter zaklicala: „Bravo! bravissimo!"

Pristopila je k njemu ter mu s spretnostjo duhovniške postrežnice odvila kolar izpred obraza. Nato pa je zmagonosno izpregovorila: „Ne taji! Ti si! Tu na vratu je ono znamenje, ki te izdaja, Giacomo!"

Kolar je držala v roki in zagledala se je v ta znak mašniškega stanu. Takrat ji je treščilo v možgane in grozna misel jo je pretresla.

„Mašnik! Un prete! In katoliški duhovnik ne more imeti zakonske žene! Jezus in Marija! Sedaj je pa razveljavljen zakon med nama!"

Vrgla se je na tla v sobi. Jokala je, kričala in razsajala. Preklinjala je papeža, kardinale in vse škofe, ki so dopustili, da je postal Giacomo mašnik svete cerkve, dasi je bil ž njo poročen po vseh predpisih ravno iste svete cerkve! Uganjala je vse hrupe razdražene krvi. In teh hrupov se je svetnik prestrašil. Pazno se je ogledal okrog sebe:

„Ljudje bodo čuli ta šum! Ženski jok iz kardinalove sobe! Nastanejo lahko najrazličnejše govorice! Pomislite vendar, signora!"

„Naj nastanejo! Bepo je šel s kardinalom, kuharja pa tudi ni doma! Kdo naj čuje? Sicer pa naj izve ves svet o tvoji hudobiji!"

Izpozabil se je ter zaklical: „Margerita!"

„Sedaj me poznaš! Vidiš, sedaj me poznaš, brigante!"

Že se je dvignila s tal: „Goljufal si zvesto zakonsko ženo, ki je noč in dan mislila nate!"

Postavila se je pred njega ter dostavila patetično: „Goljufal si pa tudi sveto katoliško cerkev! Oj, kaka groza!"

V največji jezi pa je viknila: „Povej, s kom si oženjen? Ali z mano? Radi tebe sem toliko trpela! Ali s cerkvijo? Je morda ta kaj zate trpela? Povej in govori!“

Ko ji ni ničesar odgovoril, je zatulila: „In svetnik hoče to biti? Človek, ki povsod pregrehe iz njega puhte! O, o, o! Povej in govori!“

Inglesie je uvidel, da se mu ni dalje ustavljati. Vdal se je torej.

„Margerita!“ je prosil, „pomiri se in tiho govori, da te ne čuje kdo!“

Toliko let si se klatil po svetu! Mene pa si izročil žalosti, gladu in izkušnjavam! Vsaka bi bila poginila! In zdaj naj molčim!“

„In vendar te prosim, da se pomiriš!“

„Pri vseh svetnikih, kako naj bom mirna, ko prenašam toliko krivic!“

„Krivice se ti izpremene v srečo in bogastvo!“

„Torej pripoznavaš, da si moj mož!“

„Pripoznavam!“

„Moj zvesti zakonski mož!“

„Prisegam!“

Objela ga je ter zaklicala: „Angelček! Zlata duša! Moja nebesa!“

Pa je takoj zopet odskočila od njega: „Satan! Strupena kača! Saj si vendar mašnik! Un prete! Kaj počenjaš s svojo ženo? Kam me deneš! Da bi nikdar ne bila videla tega sveta, jaz nesrečnica!“

Zopet je pretakala solze in svoje pesti mu je molila pred suhi obraz. Patra Angelusa pa radi tega ni minila hladnokrvnost.

„Imaš kako postransko sobico?“ je vprašal. „Tu ni mogoče govoriti pametne besede s tabo. Sicer mi vse prevrneš, kar sem s trudom zgradil! S trudom in z veliko premišljenostjo! Danes je vse lepo napeljano in tudi kardinal Spina je vprežen v moj voziček. Ti pa kričiš in razsajaš kot dete, katero nima ne pameti, ne glave. Kaj dosežeš? Da se mi splaši živinica, ki prihaja k meni s tovori samega zlata!“

„S tovori samega zlata?“ je ponavljala.

„Samega in suhega zlata!“

„In to zlato bo tvoje?“

„Moje in tvoje.“

„Si torej še vedno oženjen z mano?“

„Še vedno!“

„In tvoje mašništvo?“

„Je plot, za katerim se skrivam!“

„Hvala ti, sveta Marija v Loretu! Sedaj pojdiva!“

Zopet mu je ležala okrog vratu: „Angelček! Moja nebesa! Moje življenje!“

Vlekla ga je v svojo sobico. Tu pa je ostal na blazinastem stolu kardinalov talar in gumba še nista bila prišita na njem. Dolgo časa se je razgovarjal abé Inglesie s svojo ženico. Tiho sta šepetala, in da je kdo prisluškoval pri vratih, ne bi bil umel niti besedice. Oba sta bila prepričana, da je za nju največja previdnost največja korist!

Ko je potem Angelus Inglesie zapuščal kardinalovo stanovanje, je bil zopet — svetnik. Na resastem obrazu mu je kraljevala tista nebeška sreča, ki jo daje mirna vest in popolna sprava z Bogom. Vlekel se je po trgu, kakor da je že napol zveličan! In ženice, katere so zelenjavo ondi prodajale, so se nanj ozirale ter govorile: „Glejte, tam stopa frančiškanski svetnik!“

Komarjeva Magdalena iz Kravje doline, ki je slučajno mimo prišla, je pred njim pokleknila ter mu poljubila belo roko S čudovito ponižnostjo si je dovolil to počeščenje. Da je bila Komarjeva še bolj srečna, je zamrmral nad njo nekaj latinskih besed. Prihitela je k prodajalkam ter zaklicala: „Žene, verujte mi! Kakor duh svetega groba gre od njega! Pravi svetnik je in drugega nič!“

V tistem času je sprejel cesar Franc kardinala iz Bolonje v svojem zasebnem kabinetu. Pazljivo je poslušal prelata dolgi ekspoze o žalostnem položaju katoliške cerkve v Luizijani in o neprecenljivih zaslugah, katere si je abé Inglesie pridobil za to cerkev. V glavnem pa se je opozarjalo na denarne stiske, v katerih tičita oba, katoliška cerkev v Luizijani in abé Inglesie.

Ko je bil kardinal končal, je cesar precej časa molčal. Nato je zaspano oko vprl v steno ter zastokal: „Hem, francoski boji so me mnogo stali!“

„To sveto zadevo zagovarja po meni tudi sveti oče sam!“

„Vam je pisal, eminenca?“

„Lastnoročno pismo!“

„Dobro! Torej je res treba nekaj storiti!“ Zopet je nekaj časa premišljal, a končno se je njega veličanstvo vendarle hotelo izmuzniti iz zanke, katero mu je nastavljal kardinal katoliške cerkve.

„Kaj bi rekli, eminenca, če bi govoril z Metternichom, da bi abeju Inglesieju dali znamenit avstrijski red? Pred svetom bi ga to jako povzdignilo.“

Njega eminenci se je tolsti obraz zavlekel v nezadovoljne gube.

„Vaše veličanstvo!“ je odgovoril odločno, „sveti mož ni od tega sveta in njegova duša ne hrepeni po posvetni časti!“

Zaspani pogled cesarjev se je odtrgal od sten, počasi priromal do kardinala ter obvisel na svetlih njegovih licih.

„Torej denar! Ne bom pozabil! Govoril bodem z Metternichom. Zanašajte se na mojo cesarsko obljubo, eminenca!“

Eminenca se je gostobesedno zahvaljeval ter omenil, da je od prvega katoliškega vladarja v Evropi zanesljivo pričakoval bogate podpore zatirani cerkvi v Luizijani! Le mimogrede je končno še dostavil:

„Dovolite, veličanstvo, preponižno vprašanje?“

Zopet je cesarjev zaspani pogled obtičal na steni: „Vprašajte!“

Nekako v zadregi je bil kardinal: „Kakega mnenja blagovoli biti vaše veličanstvo? Bi me li hotelo sprejeti v tej zadevi tudi rusko veličanstvo? Tudi v Rusiji je obilo katolikov! Trditi se torej ne more, da bi rusko veličanstvo ne bilo v nikaki zvezi z zapuščeno cerkvijo v Luizijani. Izprositi sem si hotel vašega veličanstva cesarsko mnenje!“

Zaspani pogled je bil takoj pri kardinalu in nekaj hudomušnega se je utrnilo v njem.

„Dobra nakana, eminenca! Tudi rusko veličanstvo naj kaj da!“ Sam pri sebi pa je zagodrnjal: „Saj ima več nego jaz!“

S tem je bil kardinal odpuščen.

* * *

Povedali smo že, da je grofa Thurna obitel stanovala v ravno isti hiši, kjer je imel svoje stanovanje kardinal Spina. Ravno tisto jutro, ko je v spodnjem stanovanju mašnik-svetnik Giacomo Princi po čudni božji naključbi po dolgem presledku zopet moral ponoviti zakonsko dotiko s svojo ženo, so sprejemali v drugem nadstropju obiske pri grofu Thurnu. A posebne živahnosti ni bilo, ker je hišnega gospodarja tlačila putika, da je moral tudi po dnevu v postelji ležati. Sprejemala je grofica s kontesama, a tisti, ki so prišli, so gledali, da so se prejkotprej poslovili. Na koncu je ostal samo grof Oton Barbo, ki se je bil v Thurnovi hiši prav kmalu udomačil. In skoraj je vse kazalo, da se uresničijo želje grofa in grofice, radi katerih sta bila odločila za drago preselitev v Ljubljano.

V malem salonu, prav v kotu, sta sedela grof Oton in kontesa Eva Lujiza. Mati grofica se je bila takoj diskretno odstranila, opa-

zivši, da sta mlada dva skupaj sedla. Sestra pa je bila že prej odšla k očetu, katerega je tisti dan putika tlačila, da je moral v postelji ležati. Grofa Otona je še sedaj morilo, kar je bil čul pri cesarskem obedu! Ranilo ga je bilo globoko v srce, tem bolj, ker si ni več prikrival, da je le radi Eve Lujize prepogosto zahajal v Thurnovo hišo. Premišljal je, kako bi namignil deklici, da je njeno pretirano češčenje kneza Metternicha že vzbudilo občno pozornost, kako bi ji namignil, da so se tudi hudobni jeziki polastili tega češčenja in da je skoraj zašlo v nevarnost njeno dobro ime. Kako vse to povedati, da bi Eve Lujize ne užalil in ne razburil nedolžne njene duše? Ko je tako premišljal, mu je dvignil globok vzdih mladeniške prsi. Eva Lujiza, kateri grofovo molčanje itak ni ugajalo, je izpregovorila srepo:

„Vi vzdihujete, grof Oton? In v moji družbi? Kak kavalir pa ste, dragi mòj dolenjski grof?“

„Oprostite, kontesa!“ je odgovoril zamolko. „Na nekaj sem mislil!“

Že je opazila nevarnost. Ni ji namreč bilo prikrito, kaka čutila so se polagoma rodila v srcu dolenjskemu grofiču. Vsaka ženska ima prirojeno lastnost, da prav kmalu izvoha, če se ji kje postavljajo ljubezni oltarji. Dasi zelo mlada, ni bila Eva Lujiza brez te lastnosti. Nasprotno, bila je pri njej ta lastnost že zelo razvita. Prav dobro je vedela, čemu zahaja grof Oton v hišo; vedela je tudi, da bi ga nikdar, nikdar ljubiti ne mogla. Eva Lujiza je bila samo radi enega moža na svetu, katerega sicer tudi ni smela ljubiti, kateremu pa je bilo vzlic temu posvečeno celo njeno srce! Ker je bila ženska, ji je vendar dobro delo, da je zagazil grof Oton v njeno mrežico: niti koraka ni storila, da bi mladi rakovniški grajščak prišel do spoznanja, da se peha z brezuspešno tlako. Ni ji bilo neznano, da iščejo zaljubljeni mladeniči vsake prilike, da si olehčajo trpeče svoje srce. Da grofu Otonu take prilike ne bode nudila, je bila za trdno sklenila. Ko je govoril, da je na nekaj mislil, jo je takoj prešinilo, da ji hoče morda o ljubezni govoriti. Zasmejala se je glasno ter viknila veselo:

„Čemu zdihujete, grof Oton, ko je sedaj tako krasno v Ljubljani!“

Prej, nego ji je mogel odgovoriti, je posegla na drugo polje ter vprašala:

„Niste bili v laški operi predvčerajšnjim?“

„Bil sem! Sedel sem pod ložo, v kateri ste bili vi, kontesa!“

Tužno jo je pogledal.

„Pod našo ložo ste sedeli!“ je vzkliknila. „Ali gledišče je bilo tudi prenapolnjeno!“

Zaječal je: „Menil sem, da ste me opazili!“

Ko ni pritrdila, je še dostavil: „Med drugim aktom vam je zdrknila rdeča roža izpod rok in je padla v parter. S trudom sem jo rešil iz gneče. Še danes jo imam, kontesa Eva Lujiza!“

Tu je pretila zopet nevarnost. Pripravljal se je naskok in Eva Lujiza ga je morala takoj zavrniti.

Hladno je zrla preko njega: „Še danes jo imate? Škoda! Vam, grof Oton, v resnici ni bila namenjena!“

Zveneče se je zasmejala, a on je povesil glavo.

„Tolažil sem se, da vam je roža namenoma padla iz rok!“

„Motili ste se!“

„Rekli ste, kontesa, da meni ni bila namenjena. Mi li dopustite vprašati, komu je bila namenjena?“

„Komu? komu?“ Zagledala se je v podobo na steni. Drugega ni odgovorila. Nekolikokrat je bolj globoko zasopla. Ko pa je oko obrnila proti njemu, je opazil v njem izraz sreče. Dasi mu ni odgovorila, je vedel dobro, komu je bila namenjena rdeča roža.

„Pustiva te otročarije, grof!“ je izpregovorila naposled, „in govoriva raje o čem resnejšem!“

Vzdihnil je: „Kakor ukazujete, kontesa!“

Mladi mož je občutil, kakor da mu hoče usoda podeliti vlogo nesrečne ljubezni. Skoraj se ga je polastil srd, da bi moral vročekrvni grof z Rakovnika igrati tako nedostojno vlogo. Jezno je dodal: „Res so otročarije!“

Pri tem je mislil na njo in kneza Metternicha. Ne vemo, je li deklica umela pomen njegovega odgovora; vsekakor se je delala tako, kakor bi ga ne bila umela.

„Na led ne zahajate?“ je vprašala.

„Ne!“

„Lepo drsališče imajo Ljubljančani! Za novo cerkvijo v Trnovem, ali kako se že kraj imenuje?“

Grof je molčal.

„Le pridite včasi, je obilo zabave. Tuintam — in tu se ji je razžarilo lice — prihaja še celo knez Metternich!“

„Stari knez,“ je odgovoril ironično, „vendar ne bode po ledu plesal!“

Ostro ga je zavrnila: „Mož, kakor je knez Metternich, nikdar ne postane star! To bi morali vedeti, grof Oton!“

Kaj ti čem odgovarjati, otroče? si je mislil grof Barbó, a vzlic temu te hočem iztrgati temu staremu grešniku, temu starikastemu knezu Metternichu!

Hitro se je pomirila: „Včeraj popoldne sem bila tudi na ledu. In pomislite, svetlost mi je predstavil grofa Kapodistrijo!"

„Čestitam!"

„Čemu? Po resnici povedano, ta grški grof mi nič kaj ne ugaja!"

„Kako to?"

„Vedno se na jok drži! Pravijo, da ga tudi njega svetlost knez Metternich ne mara!"

Zopet se je ustavil razgovor. Ko sta nekaj časa molčala, se je oglasila Eva Lujiza: „Kaj novejšega gotovo še ne veste?"

„In to je? Pa že tiči Metternich vmes!"

„Knez Metternich! Brez dvojbe! Tako srečne misli bi nikdo drugi ne imel! In zelo srečna misel! Čujte!"

„Čujem."

„Njega svetlost je sklenil, v ožjo dotiko stopiti z damami ljubljanskega kongresa. Prirejati hoče večere, h katerim bode vabil samo dame. Ni to krasno?"

„Razen njega svetlosti bodo vsi drugi moški izključeni?"

„Čisto izključeni! V tem tiči pikantnost teh večerov!"

„Bojim se, da bodo kmalu poginili ti večeri!"

„Kako to?"

„Ker bodo — predolgočasni!"

„Ne govorite tako nerodno, grof Barbo!"

„Vi, kontesa, se brez dvojbe ne bodete dolgočasili! In morda še nekdo drugi ne?

Vprašala je nestrpno: „Kdo še ne?"

Odgovoril je z lahko ironijo: „Molly Esterhazyjeva!"

Vidno je prebledela, ko je čula to ime. Nato se je razsrdila: „Torej že opaža svet, kako se ta ogrska ženska knezu Metternichu — skoraj bi rekla, če bi se ne sramovala — ponuja!"

Grof Barbo je menil, da je sedaj, ko je malo njegovo prijateljico ljubosumnost kar vidno pretresala, pravi trenotek, vliti nekaj zdravila v skelečo rano. Vprašal je ponižno: „Smem izpregovoriti odkritosrčno, prijateljsko besedo, kontesa?"

„Govorite! Ko bi vi le vedeli, kako sovražim to žensko!"

Ravno tisti hip je vstopil strežaj ter naznanil: „Njega svetlost, knez Metternich!"

Eva Lujiza je vzkipela s svojega sedeža in mavrica se ji je razkrožila po še ravnokar bledem obrazku. Približal se ji je avstrijski kancelar ter izpregovoril galantno:

„Mali rožici malo rožo!“

Podal ji je beli cvet, da je drobna kontesa od sreče kar koprnela in drhtela. Grof Oton pa je izgubil svojo igro tisto jutro!

(Dalje prihodnjič.)

Melanholija.

Ko tiho z lesov vstaja mrak,
se bliža tvoj sanjav korak
in krila temna ti šumijo.

In komaj roka ti drhti
in komaj struna ti brni,
ko mračno poješ melodijo . . .

Ko snežnobelo vzpneš roko —
zamrl tam dan je za goro,
ves svet je tme brezmejno morje . . .

In jaz počivam v temnem dnu,
beže valovi brez miru,
nikjer ne vzpenja se obzorje . . .

In vame zreš, ti bleda moč,
in kroginkrog le san, le noč —
in v snu zveni ti melodija . . .

In kot se roka ti blesti,
in kot ti tožen spev ihti,
drhti srce, melanholija! . . .

Vojeslav Molè-Spitignjev.

Jos. Stritar.

Analiza njegovega življenja in delovanja.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

Bister otrok je bil mali Stritar, dobro se je učil in ves se je navzel diha rodnih tal, da si je pozneje, bivajoč skozi desetletja izven neposredne zveze z domovjem, vendar ohranil v spominu dejanje in nehanje našega kmeta in njegovih otrok; zmisel za našo prirodo in naše šege; tu se je naučil, kako govore ptički med seboj in kako modrujejo krave ter kaj si šepetajo metulji . . . Tu je tudi poslušal narodne pesmi, ki o njih v „Zorinu“ tako obžalujoč trdi, da ginejo bolj in bolj iz našega naroda, ginejo prav tako kakor — to pravi na drugem mestu — kakor „pošteni pipci“.

V tej otroški dobi je z velikim spoštovanjem zrl na „Retinskega gospoda“ (t. j. Levstika, rojenega v bližnjih Retjah), ki je bil 5 let starejši nego on in je znal tako neizrečeno ponosno stopati. Razume se, da ponosni Levstik tedaj Stritarja niti pogledal ni; a imel je Stritar v njem vsaj lahko vzor.

Gimnazijska leta.

V 3. normalki je bil Stritar že v Ljubljani in je stanoval na Poljanah št. 16, kakor nam sam pripoveduje v svojih „Spominih“ (iz l. 1880.). Njegovi tedanji sosedi in njenemu sinu Jožefu Šavsu, poznejšemu njegovemu dunajskemu tovarišu, je posvečena pesem „Prizibeli“ (Zvon 1870, 6). Žal, da nam je Stritar v teh „Spominih“ priobčil le majhen košček iz svojega bogatega življenja, namreč le o navedenem Šavsu, o sošolcu Aumannu in nekaj malega o Davorinu Jenku; sicer si moramo vse s trudom sestavljati po sklepih iz raztresenih podatkov. Res pravi Stritar v začetku svojih „Spominov“, da ni prijatelj kronologije in da ve več številk iz življenja Cezarjevega ali Ciceronovega nego iz svojega; a upajmo in prosimo ga, da bi „Spomine“ še kdaj nadaljeval. Morda ne upamo zastonj; saj končuje svoje „Spomine“ s temi besedami: „Tu so moji spo-

mini, komaj začeti, pri kraju. Ko bi vedel, da poreče blagor. bralec: „Škoda“, utegnil bi jih pozneje kdaj nadaljevati“. — Doslej še menda ni nihče javno rekel: „Škoda!“ zato pravimo to mi na ves glas. Stritar je tisti, ki nam bo vedel največ in vse najlepše povedati o najzanimivejši dobi v našem slovstvu; zato se mu priporočamo!

Leta 1848. je bil Stritar v prvem razredu tedanje ljubljanske še šestrazredne gimnazije. Dvanajstletni deček se pač ni kaj brigal za nemire tega leta. Kot zanimivo podrobnost nam javlja pozneje pri polemiki zaradi Koseskega, da ni osebno videl niti tega niti Prešerna. — Jaz sem se zanimal, kako je Stritar študiral na gimnaziji; saj se redno kaže po malih pojavih že pri mladiču, kak mož bo iz njega. Pregledal sem stare kataloge tedanje ljubljanske gimnazije in našel sem sledeče: l. 1848. je vpisan v prvi gramatikalni razred (Grammatikalklasse) in sicer kot „Strittar Joseph“, 12 let star, rojstna dežela: Kranjska, rojstni kraj: „Laschitz,“ oče: Andrej, kmet, redi so vpisani s številkami in Stritar ima same 1 em. (inens), t. j. prvi red z odliko, splošno pa je bil v razredu „Dritter Eminent“; četrti „eminent“ je bil Erjavec, vpisan kot Erjauz, a prvi eminent je bil stotnikov sin Moric Schwarzenberg; sedmi eminent je Tušek; v istem razredu je bil tudi Umek. Učni predmeti so bili: verouk, latinski jezik in slog, zemljepisje in zgodovina, matematika; torej nič nemščine, nič slovenščine; vrhu tega so se dajali splošni redi iz „Sitten“ in „Verwendung“. — V 2. tečaju ima Stritar takisto v vseh predmetih prvi red z odliko in je bil na koncu leta „Zweiter Prämifer“, drugi obdarovanec (prvi je bil Schwarzenberg).

Drugo leto (1849.) se že pokažejo posledice boja l. 1848.: duh modernosti prešineva vse! Stritarjevo ime je vpisano v tem katalogu vprav kaligrafsko z latinico; poleg dotedanjih predmetov vidimo zdaj uvrščeno tudi nemščino in slovenščino; ker ni bilo primernih tiskovin, je polovica predela za latinščino odmerjena nemščini, a slovenščina je priklopljena grščini. Kakor preteklo leto je Stritar tudi zdaj „zweiter Eminent“ in konec 2. tečaja „zweiter Preisträger“, v drugem tečaju je tudi njegov rojstni kraj vpisan z gajico: „Lašič“.

Za Stritarja velike važnosti je, da je s tem letom (1849.) vstopil v Alojzijevišče („Collegium Aloysianum“). Zavod je bil šele nedavno (1846.) ustanovljen in se je baš tedaj krepko in svobodno razvijal pod vodstvom blagega in duhovitega Zlatousta Pogačarja, kakor to poudarja tudi tiskano letno poročilo ljubljanske gimnazije

iz l. 1850. Zavoda se je Stritar spominjal vedno s hvaležnostjo, in ko je pisal skoraj 40 let pozneje v Lj. Zvonu pravkar umrlemu Levstiku krasno svoje zadnje slovo, je postavil Alojzijevišču lep spominek (zdaj Zbr. sp. VII. 145): „Bilo je tedaj res veselo življenje in gibanje . . . v (našem) semenišču. Tisti čas je vladal, to moram posebno poudariti, v Alojzijevišču neki duh, kakršen ni navaden po takih zavodih. Tu ni bilo tiste duhomorne tesnoprsnosti, tistega samostanskega somraka, ki se tako slabo prilega mladim dušam in njih razvoju. Neko blagodejno solnce je sijalo nad nami ter z gorkoto in svetlobo svojo budilo veselo mlado življenje. Lepo so skrbeli za naš dušni in telesni razvoj in prostost se nam ni omejevala po nepotrebnem." Tudi niso gledali pisano, ako je kdo, tam vzgojen, potem odšel na Dunaj in ne v bližnji seminar, „samo da je kaj poštenega postal, pa je bilo dobro." — A kar je za Stritarja najvažnejše: tedaj so se nahajale v tem zavodu „najbistrejše glavice gimnazije ljubljanske" in med njimi pravo duševno središče, duša vsemu življenju in gibanju v tem zavodu: L e v s t i k, ki je s svojim resnim nastopom vse potegoval za seboj.

Že tu sem segajo prve korenike poznejše Levstikove in Stritarjeve veličine. Prav nič filistrskega ni bilo med temi mladimi navdušenci. Mično je, kar nam pripoveduje Stritar v omenjenem životopisu o njih početju: Levstik je v zavodu vladal kakor kak samosilnik, prirejal je dramatske predstave in je bil dramaturg, režiser in igralec obenem; spravil je na oder poleg vodje, ki mu v svoji velikodušnosti tega ni zameril, tudi slugo, ki je, oblasten kakor vsi sluge, bil zato prav hud. Od l. 1848. dalje je imelo Alojzijevišče tudi svoj list „D a n i č i c o", ki je že po svojem imenu izražala, da je majčkena sestrica „Zgodnje Danice", porojene prav istega leta: „Slovenska Daničica, tednik mladosti Alojzevišča, v poduk in kratek čas".

Te razmere je treba uvaževati, da razumemo, kako je bilo mogoče, da sta Levstik in Stritar stopila v svet z že utrjenimi umetniškimi in pisateljskimi načeli in s spretnim jezikom, v tistih časih, ko iz slovenskih spisov ali votlo doni bombast ali pa hrešči osušela lesenost, ali pa se je večini godilo tako kakor dr. Vošnjaku še l. 1870.: Vošnjak je, kakor nam v „Spominih" pripoveduje, še l. 1860. prvi svoj dopis „Novicam" poslal iz Kranja v n e m š k e m jeziku, ker slovenskega ni imel dovolj v oblasti; a Levstik in Stritar sta se že v mladih letih temeljito izvežbala v slovenščini.

A uk se ni zanemarjal. — Ko je bil Stritar v 3. razredu (l. 1850.), se je dosledno in z velikim uspehom vpeljavala velika reforma avstrij-

skih gimnazij in realk, na kateri temeljimo še sedaj. Veliki šolski katalogi so urejeni v bistvu tako kakor dandanes, a pri redih je posebnost, da se ne oklepajo suhih predpisanih izrazov, ampak da prepuščajo učitelju, da označuje vsakega učenca individualno po svoji in učenčevi individualnosti. Tako se tuintam podajajo cele slike o značaju učencev. — Konec I. tečaja l. 1850. je izstopil Stritarjev tekmec Schwarzenberg in odslej je Stritar prvi v vseh razredih zdaj osemrazredne gimnazije. Učitelji ga ne morejo prehvaliti, nekateri rabijo že pretirano pohvalne izraze[1]), posebno v grščini, na pr. l. 1851. (I. tečaj): „Hervorragend durch ausgezeichnete Gründlichkeit und Sicherheit, glänzende Fertigkeit und außerordentliche Ruhe in der Darlegung"; tudi v nemščini: „ausgezeichnet durch Klarheit der Auffassung, Gewandtheit der schriftlichen Darstellung, Vertrautheit mit der Grammatik, ausdruckvoller Vortrag". — Tudi za slovenščino ni Metelko več tako malobeseden: v prvem tečaju je še samo: „ausgezeichnet durch Gründlichkeit", v drugem že: „ausgezeichnet durch gründliche Auffassung, lebendige Aneignung und klare Darlegung . . ." Mari se to ne glasi tako, kakor bi bili ti gospodje poznali temeljitost, spretno priobčevanje in živahno uprizarjanje, ki je lastno pisatelju in pesniku Stritarju? — — To leto je, kolikor vemo, tudi stopil prvikrat na dan s pesniškim izdelkom, za tedaj le še v ozkem krogu alojzijeviške „Daničice". Tedanji urednik tega lista, I. Marn, nam pripoveduje sam l. 1886. v 126. štev. „Slovenca," da je Josip Stritar, „alojznik 4. gimnazijskega razreda", v 3. listu dne 2. februarja 1851 Daničici poklonil tole „milico", ki jo kot najstarejši Stritarjev proizvod tu priobčujemo (v sedanjem pravopisu):

„Mala hčerka, lepa deva
matere Slovenije,
naj ti vila moja speva,
kar navdaja mi srce.

Ko si prvič prikazala
se na tihem nebesu,
Ogenj plameneč prižgala
že si srcu mojemu.

Črni oblaki pokrivali
naše mlačno so srce;
žarki tvoji pa pregnali
so nam temne te megle.

Svoje ne odtegni luči,
dolgo nas razveseljuj,
mater nas ljubiti uči,
dan nam jasni oznanuj".

---

[1]) Da se vidi, kako so označevali druge, na pr. slabe dijake, navajam izmed mnogoštevilnih dotičnih označb nekaj zgledov: Fleiß: „mechanische Tätigkeit" ali „arbeitsscheu und nicht willig"; Aufmerksamkeit: „passiv", „teilnamslos"; Äußere Form: „leserlich" ali „Anlage zu einer guten Schrift." — Latinščina: „unmerklich"; „völlige Unwissenheit". — Erjavec nima nič posebno dobrih izpričeval, le v slovenščini: ausgezeichnet (poučeval je Metelko).

Naj se reče karkoli, l. 1851. je ta pesem za četrtošolca zelo častna in nam očitno kaže nenavaden talent. Slabša je budnica „Sloga“, ki jo je prinesla „Daničica“ istega leta, dne 30. marca.

Kot petošolec je l. 1852. žel zopet vsestransko, še gostobesednejšo hvalo od svojih učiteljev in tupatam se že izkristalizujejo značajnejše poteze, n. pr. ko se o njegovi pridnosti pravi: „kräftig, sehr gründlich, selbsttätig“, ali v verouku: „ausgezeichnet durch allseitig richtiges, sehr gründliches Wissen bei lebendiger Einsicht, klarer bündiger Darlegung“, posebno v nemščini: „ernste Auffassung, sehr gut geordnete Ideen, zierlicher Stil“ — to se glasi, kakor bi bil učitelj poznal poznejša Stritarjeva dela! Tudi v slovenščini hvali Metelko med drugim „fertige und richtige Darstellung, Gewandtheit und Richtigkeit in der Darlegung“. — To leto se je učil Stritar tudi italijanščine.

V šestem razredu (l. 1853.) je ostal na isti višini. V tem letu je stopil prvikrat, kolikor je meni znano, pred pravo, širše občinstvo, objavivši, šestnajst let star, v „Zgodnji Danici“ (1853., št. 21, z dne 26. vel. travna) štiri sonete, s katerimi proslavlja Marijo. Snov je zanj značilna: izbral si je bodoči idealist najidealnejši predmet vernosti katoliškega kristjana: devico Marijo. Ti štirje soneti tvorijo ciklus, vsak se naslanja na misel prednjega in v zadnjem, četrtem, se zlijejo vsi v slavospev „Mariji“. Podpisal se je pod vsakega z drugo šifro (1. J. S. 2. —tr— 3. —it— 4. —ar), a na prvi pogled vidimo, da združene izražajo pesnikovo ime: „J. Stritar“. Sonetje so po vrsti nastopni: „Luna“, „Danica“, „Zora“, „Marii“; prvi trije slikajo, kako se zasvetijo zaporedoma luna, danica in zora, a njih blesk presega (4.) Marija. Prva kitica prvega soneta se glasi:

> „Noč temnokrila trudno zemljo krije,
> molčijo gaja sladke melodije,
> počiva v miru gora in planjava —
> in zdaj na nebu Luna gor priplava“.

Zadnja kitica 4. soneta pa je ta:

> „Pri svitu žarnih zvezd in blede Lune
> z boječo roko primem liro vbrano
> in posvetim Marii mlade strune.“

Te pesmice so zbudile, ker se dokaj razlikujejo od tedanjih pesmi, po svoji milini in naravni priprostosti, tako pozornost, da je 9. junija istega leta (1853.) objavljena zahvalna pesem „pevcu štirih

sonetov", Stritarju („Zg. Danica", 1853, štv. 96.). Tam se pravi proroško o njem:

> „Da mnogokrat bi svoje strune vbrala
> Ti mlada lira in harmonija prava
> le glasov domorodnih nam donela!" —

L. 1854. je bil Stritar v 7. razredu in se je učil tudi francoščine. Objavil je v „Novicah" tega leta (str. 204.) žalostinko „Josipini Turnogradski na prerani grob". — Tega leta so dobili Slovenci novo zbirko pravih poezij: Levstikove pesmi — Te čudovito krepke in drzno duhovite pesmi so očarale vso mladino[1]).

Prihodnje šolsko leto (1854/55), ko je bil Stritar v 8. razredu, je imel skoraj vsak dijak tega razreda svojega Levstika kar vedno s seboj. A ko je tedanja merodajna slovenska javnost proglasila njegovo poezijo za malodane krivoversko, so bili vsi izvodi v šoli konfiskovani na zvijačen način. Vprašalo se je namreč pri neki priliki kakor mimogrede, kateri dijak ima Levstika s seboj, in ko so se oglasili skoraj vsi, so jim bile knjižice pobrane in niso jih dobili več nazaj; tudi zaloga pri knjigarju se vsled zunanjega pritiska ni razpečavala. Dijaki so bili seveda hudi in so svojega Levstika čislali še bolj; s Stritarjevo pomočjo so tudi stali v neposredni zvezi ž njim. Levstik je bil tedaj v Olomucu v samostanu in je često pisal Stritarju; ta pa je pisma čital javno v šoli ob napeti pozornosti vseh tovarišev. A tedaj ni bilo varno biti v taki zvezi z Levstikom. Kakor nam Stritar sam pripoveduje v životopisu svojega prijatelja, se je primeril tale zanimivi slučaj: Stritar je bil baš dobil pismo od Levstika in ga je ob grobni tišini s katedra čital v šoli svojemu razredu. Poleg učne šole v fizikalnem kabinetu pa je vlekel profesor fizike, Mitteis, vse na uho in je kar gorko ovadil Stritarja zaradi upora in je še pri kolegih deloval na to, da bi bil Stritar izključen. A profesor latinščine in grščine, duhoviti Petruzzi, se je postavil za Stritarja in je, takisto hodeč od kolega do kolega, izposloval, da se Stritarju ni zgodilo nič (Zbr. sp. VII. 153). — Tedaj Stritar tudi ni bil več v Alojzijevišču, ker se je bil že odločil, da pojde na Dunaj. Hotel je bil že v VI. razredu izstopiti, a vodja zavoda ga je pregovoril, da je ostal še eno leto. — V 8. razredu tudi Stritar ni prvi, ampak četrti odličnjak in je dobil le drugo darilo; sodbe profesorjev v posameznih predmetih pa so prav tako pohvalne kakor prej. (Dalje prihodnjič.)

[1]) Po Stritarjevi poznejši sodbi (Zbr. sp. VII. 148) so bile Levstikove najlepše pesmi spevane v Alojzijevišču.

Poljanki.

1.

Ah, ti daljna, neznana, ti tiha,
v sanjah mehkih duša te sluti
in po blaženi tisti minuti
vse že toplo srce koprni.

V moje življenje pada jasnina,
vanje plavajo zvezde visoke,
vanje segajo tvoje roke,
vanje sijejo tvoje oči.

2.

Zdaj so polja že nova vsa,
gozd je ves svež in nov —
Težko je zdaj brez ljubice,
brez ljubice, brez drugov,

težko gledati tvoje oči,
tvoj sladkorožni obraz,
večno želeti te, ljubica,
doseči ne večni čas.

3.

In danes je solnčen poletni dan
in vsa natura je hram
pomladi, ljubezni in srečnih dni —
a jaz sem v tem hramu sam.

Ah, sam pod kostanji košatimi
v aleji senčni sedim
in prejmem pogled iz tvojih oči . . .
Bog bodi, ljubica, ž njim!

Bog bodi ž njim, o ljubica,
in mu vso srečo daj!
Koder sijal bo, naj rože cveto
na vekov vekomaj!

4.

Aj, ti zalo dekle poljansko,
aj, ve zale poljanske oči!
Skoro srce ste že preslepile,
da na vas misli vse tihe noči.

Ali srce preveč je prešerno,
preveč prešerne so te oči —
Dekle poljansko, ah, morda nikoli
ne bomo ljubili se mi! . . .

Roman Romanov.

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal **Ivan Cankar.**

(Dalje.)

VII.

Poljanec je slonel ob oknu, obrnjen v izbo. Matilda je sedela za mizo, glavo skrito v rokah.

„Čemu jokaš? Kaj pa si pričakovala? Praviš, da sem pust, dolgočasen, neprijazen, da te ne ljubim —“

„Da me sovražiš!“

„To je bolj jasno: da te sovražim! Ampak povej: kaj ti nisem bil razodel od začetka in kolikor mogoče razločno, da nisem več poet, temveč da uvažujem praktične razmere? Ali ti nisem povedal?“

Ozrla se je nanj z objokanim, od trpljenja spačenim obrazom.

„Prosim te: ne ubijaj!“

„Kako pa hočeš, da naj govorim? Kako pa hočeš, da naj te ljubim? Da naj govorim in ljubim kakor gospod Valentin? Trubadur na vse večne čase? Ali pomisli, Matilda, jaz nisem trubadur, nisem gospod Valentin, ne maram biti gospod Valentin! — Vse lepši je zdaj najin cilj, Matilda, vsa lepša najina prihodnost —“

Za hip so se zasvetile njegove oči, ali takoj se je vrnil na ustnice hudobni in neodkritosrčni smehljaj.

Matilda je vstala in je stopila k njemu.

„Povej mi, dragi, povej mi, če me ljubiš! Pusti vse drugo in povej mi, če me ljubiš! Povej mi to in govori dalje; poslušala te bom brez solza — samo to mi povej!“

Iztegnil je roko, kakor da bi se je hotel ubraniti.

„Take so torej tvoje želje! Na zofi sediva in si pripovedujeva o ljubezni; berem ti sonete, ki sem jih bil zložil tebi na čast; in ti si Malči in jaz sem gospod Valentin. Ampak to ne sme biti, Matilda, kaj ne razumeš? Boga mi, ničesar ne razumeš!“

Okrenila se je tiho, legla je na zofo in je skrila obraz.

Poljanec je govoril dalje.

„Vprašal bi Petrina, če ljubijo tudi ljudje, ki uvažujejo praktične razmere. In kaj bi mi odgovoril Petrin? Da ne ljubijo in da nikoli niso ljubili. Zato pa imajo neko drugo čednost, ki je vredna več od vsake ljubezni. Izhajajo namreč. Petrin bo prav lepo izhajal s svojo ženo, in vendar vem, da je ne ljubi. Izhajajo zategadelj, ker so spodobni, mirni ljudje, ki uvažujejo. Mož, ki ljubi svojo ženo, je njen večni mučilec in nazadnje njen rabelj. — Jaz sem mislil, Matilda, da bi se na spomlad poročila, in namenil sem ti prav lepo prihodnost. Živela bi prijetno drug poleg drugega, uvaževala bi obadva praktične razmere in godilo bi se nama dobro. Zakaj nočeš, Matilda?“

Vzdignila se je nenadoma, njen obraz je bil zelo bled in globoka luč je bila v njenih očeh. Izpregovorila je z nenavadno mirnim glasom.

„Povej mi, zakaj me mučiš!“

Pogledala mu je naravnost v oči in v tistem trenotku se je prikazal nelep smehljaj na njenih ustnicah.

„Zdaj vem, zakaj me mučiš! Prišel si tisti večer, tisto prvo noč in si me vzel. Privezan si, rad bi se odvezal. Ali vezi ni, ni bilo druge od moje ljubezni. Pojdi!“

Stal je, gledal je nanjo, ki je bila lepša kakor v njegovem srcu.

„Pojdi!“

Stopil je k njej in jo je objel in stisnil k sebi kakor tisto noč.

„Zato, ker te ljubim, Matilda! Zato, ker te ljubim!“

Njen poljub ni bil tako vroč kakor tisti večer . . .

Zunaj se je zmračilo ob polnem dnevu, nebo se je pooblačilo in na okno je potrkal dež. V izbo je stopila teta Mara, slepa starka; poslušala je med durmi njegov glas in njen.

„Kaj si to ti, Štefan Poljanec?“

„Jaz sem, teta Mara!“

„Stopi bliže!“

Njena tenka, zgrbljena roka je zdrknila narahlo in urno po njegovem obrazu. Nato je stopila teta Mara k Matildi in jo je pogladila po laseh.

„Zakaj si žalostna? Nič žalostnega ni, Matilda, ubogi otrok, nič žalostnega! Tudi jaz, tudi jaz — minilo je zdavnaj in lep je spomin —“

Poljanec se je napotil v tisto dolgo, tesno predmestno ulico, kjer je stanoval nekoč gospod Valentin. Zdaj ni več stanoval tam, zakaj v tistem trenotku, ko je stopil Poljanec pred hišo, so nesli

po stopnicah v vežo veliko črno rakev in v rakvi je bilo truplo gospoda Valentina.

Nikoli v svojem življenju se ni Štefan Poljanec tako čudil kakor ob tisti uri. Vsa ulica, od frančiškanske do šentpetrske cerkve, je bila polna ljudi in komaj se je prignetel do hiše. Gospodje v črnih oblekah in z žalostnimi, zamišljenimi obrazi so begali med množico; Bog vedi, kakšno je bilo njih opravilo. V lepi vrsti so stala tam društva z zastavami; pevci so si delili note, gledali so slovesno in so kašljali. Deževalo je zmerom močneje, nekdo je razprl med gnečo velik rdeč dežnik, množica se je smejala, suvala se in prerivala. „Mir!“ je zaklical debel glas. Pripeljal se je naposled župan, pripeljala se je lepa četa občinskih svetnikov, dostojanstvenikov in imenitnikov in stvar se je pričela.

Zbor je zapel žalostinko, in ko je zapel, je ugledal Štefan Poljanec v sprednji vrsti, prav ob vratih, doktorja Petrina. Črn je bil od nog do glave, oziral se je otožno in svečano, stresel je včasi z glavo ter se pogladil po čelu. Poljanec se je priril do njega.

„Kaj pa ti tukaj, Petrin?“

„Kaj bi jaz tukaj?“

Petrin je vzdignil obrvi.

„Kaj si poznal gospoda Valentina?“

„Če sem ga poznal?“

Vzdignil je obrvi še više.

„Če si ga!“

„Nisem ga poznal. Videl sem ga nekoč na cesti. Ali je imel dolgo brado?“

„Dolgo!“

„In širok klobuk?“

„Zelo širok; postrani ga je nosil“.

„Torej je bil tisti. Kakšen pa je bil drugače? Ali si ga poznal?“

„Blag človek je bil. Ampak povej mi: čemu pa si prišel?“

Začudil se je Petrin in je stresel z glavo.

„Saj bom govoril ob grobu! Zato sem prišel!“

Poljancu so omahnile roke in omahnile so mu misli.

„O čem boš govoril?“

„O živinoreji gotovo ne! O gospodu Valentinu bom govoril!“

„Saj ga nisi poznal!“

„Čemu pa naj bi ga bil poznal? Mučenik je bil“.

„Kdo ga je mučil?“

„Rekel si mi, Štefan Poljanec, da misliš uvaževati praktične razmere. Lagal si!“

Okrenil se je in je stopil v vežo, Štefan Poljanec pa se je vrnil na ulico potrt in osramočen.

„Saj ni mogoče ubežati,“ je premišljeval, „saj ni mogoče ubežati škodljivi preteklosti in pohujšljivim spominom! Lepo sem vse uravnal, vse temeljito premislil, in zdaj vidim, da ne vem še prav nič, kako se uvažujejo praktične razmere. Trubadur stoji za mano in mi šepeče neumne besede! Vprašal sem ga, čemu govori o gospodu Valentinu? Čemu pa naj bi ne govoril? Čemu bi, recimo, jaz ne govoril o Prešernu, o Haecklu, o Ahaclju, Bohoriču, Ciglerju, Danjku, o narodnom gospodarstvu, o živinoreji, o astronomiji, o pospeševanju obrtnega in o rešitvi kmetskega stanu? O vseh teh stvareh ne razumem najbrž nič, ampak zakaj bi ne govoril? Poglavitno je, da človek govori, o čemerkoli! Kdor nikoli in nikjer ne govori, ni ugleden rodoljub. In, Boga mi, zapisal sem si bil to, z velikimi črkami sem si bil zapisal in sem pozabil! Saj je dober moj slog, saj je gladek moj jezik in morda bi se razvil iz mene sčasoma pošten govornik. Ampak to je — komaj izpregovorim, komaj uvažujem praktične razmere, že me napade spomin iz starih, žalostnih dni: ne laži! Moj jezik ni več moj, moje pero ni več moje in resnica sije na dan, Bog vedi kako! — Morda bi se kaj naučil; rad bi slišal ta govor o gospodu Valentinu!“

Gneča ga je bila zanesla daleč; komaj je še videl hišo in svetle cilindre dostojanstvenikov. Vzdignili so rakev, množica se je zgenila, prerivala in vrstila se je hrupoma, daleč zadaj je ostal Štefan Poljanec.

Zvonovi so zvonili in žurnalist, ki je sedel pijan v krčmi, je pisal, da se je pomikal veličasten izprevod, z županom in občinskimi svetniki na čelu, z deputacijami „Slovenske Matice“, „Društva slovenskih književnikov,“ „Planinskega društva“ — ampak to smo že vse brali. Štefana Poljanca ni bilo v izprevodu, in da je bil, bi ga pijani žurnalist ne bil omenil. Hitel je po stranskih potih in je dospel na pokopališče dolgo pred pogrebci.

Z venci in zelenjem okrašena je čakala gospoda Valentina odprta raka, kjer so spali večno spanje mnogi imenitniki in zaslužni rodoljubi. Poljanec je stopil pred rako, bral je imena in je povesil glavo.

„Koliko jih je med vami — koliko gospodov Valentinov! Mrtvih pred smrtjo, pozabljenih mučenikov! In s kakšnim velikim,

tihim, morda nezavednim veseljem so vas polagali v to tiho posteljo! Zakopali so preteklost in so zavalili nanjo težek kamen. V prijazni družbi boš počival, blagi gospod Valentin, in ne bo se ti tožilo po živem, tujem svetu . . . Tudi jaz, tudi jaz bi že rad spal; in zdi se mi, da bi bila tudi zame primerna ta tiha postelja, v katero polagajo preteklost".

Vzdignil se je šum, v gostih gručah so prihajali ljudje, izprevod se je približal pokopališču. Poljanca su suvali in prerivali, in ko so se razvrstile deputacije ob raki in ko je odzvenela prva pesem, je komaj še slišal glasove in razločil besede. Spoznal je glas Petrinov in je stopil na prste ter iztegnil vrat.

„Rad bi ga slišal — naučil bi se morda veliko".

Poslušal je in je razumel in se je čudil.

S trepetajočim glasom, kakor napol zastalim od bolečine, napojenim s solzami, je govoril doktor Petrin. Ginjen in navdušen je pripovedoval o neprecenljivih zaslugah pokojnika, o njegovem, v svoji vnetosti, delavnosti in nesebičnosti nedosežnem rodoljubju, poudarjal je —

„Poudarjati je treba!" je pomislil Poljanec. „Poudarjati je zelo primerna beseda!"

— poudarjal je še posebno, kako so preganjali pokojnika zbok njegovega čistega, neomajnega značaja in naposled je zaklical s solzami v očeh in v glasu (tudi občinstvo je ihtelo), da ostane ime gospoda Valentina neizbrisno na veke v srcu vsakega zvestega rodoljuba in da bo smatral vsak zvesti rodoljub za svojo poglavitno in edino dolžnost, posnemati velike čednosti gospoda Valentina, „ki ni umrl, temveč ki živi med nami in bo živel vekomaj. Slava mu!"

Štefan Poljanec se je trudoma izvil iz gneče ter je nastopil pot po lepem, samotnem ljubljanskem polju, ki je že tonilo v mrak. Še je čul šumenje za sabo, od pokopališča sem se je razlegala otožna pesem.

„Splošno je treba govoriti, splošno! Govoriti, govoriti, toda nikar ničesar povedati! Zaslužen je bil — na kakšen način? Koga to briga — dovolj je, da je bil zaslužen! Preganjali so ga — kdo ga je preganjal? Kaj to vprašanje — preganjali so ga! Zakaj so ga preganjali? Zaradi njegovega neomajnega značaja! Hm! — Da, tako se govori! Jaz sem za narodove pravice! Za katere? Za narodove pravice, za vse skupaj, za nobeno posebej! Le špecijalizirati nikar! Kdor špecijalizira, je slab politik in pride kmalu v nevarnost!

Ampak če je že treba, tedaj sem za tiste pravice, ki jih je najteže doseči; tam je nevarnost najmanjša. Tako delajo vsi tisti pametni ljudje, ki uvažujejo praktične razmere. Saj je tudi Petrin govoril za univerzo, pa pravi, da je ne dobimo nikoli. Drugače bi morda ne bil govoril zanjo. Jokal je ob grobu gospoda Valentina, ki ga ni poznal; mene pozna in je bil moj prijatelj, pa vem, da ne pojde za mojim pogrebom. Razumem ga komaj; ah, ne dosežem pa ga najbrž nikoli!“

Vzdignil je glavo, ozrl se je z zlovoljnim, mračnim očesom in takrat je dihnila v njegovo srce lepota večera in prostranega polja.

„Lepše je bilo takrat, lepše je bilo!“ je vzkliknil naglas. „Takrat, ko je bila še v meni lepota tega polja in tega večera, ki jo vidim zdaj komaj s poloslepelimi očmi. — In vendar je vse laž, vse pretvarjanje in hinavstvo! Kdaj sem občudoval Petrina in petrinstvo? Komaj z besedo, nikoli z mislijo, kaj šele s srcem! Na laž bi rad sezidal svoje življenje. Da bi mogel! Dobro je, če je človek Petrin, ki uvažuje praktične razmere. Ampak Petrin je Petrin in ne more biti nič drugega. On je resničen, ves kakor je, in brez hinavščine. Poljanec pa ne more biti Petrin. — Kako sem ljubil to polje, ta tihi večer! Kaj ne ljubim več? Zakaj se nisem vrnil v mesto po veliki cesti, med tolpo? — Kako sem ljubil Matildo! Kaj je ne ljubim več? Zakaj sem jo objel in sem pokleknil pred njo, ko sem jo bil trenotek prej ranil z lažjo, z brezmiselno in neumno hinavščino? — Otroško početje! Oblekel sem se drugače in sem mislil, da se bo izpremenil tudi moj obraz!“

Postal je in se je ozrl proti pokopališču.

„V kolobarju! Zmerom isto! Danes so pokopali gospoda Valentina in kmalu bodo mene in potem Petra Novljana. In Peter Novljan bo imel sinov in vnukov, kakor je imel dedov in pradedov gospod Valentin! Iz dobe v dobo gre plamen in saje padajo in obleže ob poti in vse so enake.“

Povesil je glavo in je stopal dalje. Zvezda se je zasvetila na vzhodu.

„Spoznanje je začetek smrti. Spoznal sem“.

In pospešil je korake, kakor človek, ki je zagledal cilj.

Da bi se bil Štefan Poljanec v tistem trenotku pogledal v ogledalo, ne bil bi videl tako znanega obraza, kakor je bil tisti, ki se je bližal koprneč obrazu Matilde.

„Ljubim te iz vse duše, Matilda!“

Matilda se je smehljala in ustnice so ji trepetale; in groza je bila v njenih očeh in sreča je bila v njenih očeh.

V izbo je stopila teta Mara, stopila je k njemu in njena tenka, zgrbljena roka je zdrknila urno in narahlo po njegovem obrazu.

„Ali si to ti, Štefan Poljanec?“

Obadva sta molčala.

„To si ti, Štefan Poljanec!“

Obadva sta molčala, toda Matilda je prebledela in Peter Novljan je vztrepetal v nezavedni in nerazumljivi grozi.

(Konec prihodnjič.)

Noč je gorela.

Noč je gorela, drhteli so zublji,
žar je poljubljal mrakove,
s svojo ljubeznijo grem med arkade,
grem med spominov grobove.

Ena le zvezda naj meni zasije,
svete mi naj zazvene harmonije . . .
Angel se joka nad tiho gomilo,
kaj te, ubogo srce, je umorilo?

C. Golar.

Bele grudi.

Odprl je Daždbog presvete oči
in zlat smehljaj je vsa polja poplavil
in grud tvojo spečo strmeč je pozdravil,
v poljubu je zatrepetal na nji.

Ej, pa da sem jaz ta presrečni soj,
na veke bi zvezde neba obledele,
na veke poljubljal obrazek bi tvoj
in grudi, nežne kot lilije bele!

Vladimir.

Perspektive.

Estetičen načrt. Napisal **dr. Ivan Prijatelj.**

Čudovito, kako globoke stvari se nahajajo včasi pri Dostojevskem mimogrede. V „Bratih Karamazovih“ čitam naslednje mesto: „Lepota — to je strašna in grozna stvar. Strašna zato, ker je neopredeljiva. A opredeljevati ni moči tam, kjer je Bog dal same uganke. Tu se bregovi strinjajo, tu vsa protislovja skupaj žive“.

*

Kaj je lepo? Kaj je umetnost? Stoletja se že trudijo opredeliti eno in drugo. — Ali ne prihaja vsa težkoča odtod, ker je predmet lepega in umetnosti baš neopredeljenost? Vse delo človeške zavesti ni nič drugega nego opredeljevanje neopredeljenega, uglaševanje razglašenega. Človeku je lastna potreba opredeljevati, ali kakor pravi Maurice Barrès[1]), slast, obstoječa v zmožnosti, „razumeti, se razvijati, vibrirati, ustvarjajoč soglasje med seboj in svetom, se napolnjevati s slikami globočin in neskončnosti“. Zakaj vse nepreiskano človeka obenem straši in vabi, da je pokoren in drzen, ker sta bila v človeku kakor v vseh organizmih vedno oba osnovna elementa življenja: smelost in plahost, pogum in pokornost, upornost in resignacija, delo in molitev — princip individualizacije in princip asociacije. Zato je bilo na poljih najbolj intenzivnega delovanja človeške duše: v religiji in umetnosti vedno toliko demonizma.

*

Človek opredeljuje: združujoč vso vidnost v svojih možganih, jo razumeva, objema s svojo mislijo. In produkt tega opredeljevanja se imenuje resnica. Toda misel, rojena v možganih po vtiskih empirične mnogoličnosti, je navezana na svoje materino naročje — pojavno mnogoličnost. Ne sme se oddaliti od tega trdnega, izoliranega otoka, plavajočega v morju vesoljstva. In zato ji ni bilo in ji ne bo dano videti, kje se je plavajoči otok odtrgal od celine in kje se bo strnil ž njo v eno. Misel je kot zrak, obdajajoč do izvestne višine zemljo. Prišel bo čas, ko se bodo ljudje na zračnih

[1]) Maurice Barrès: Sous l'oeil des Barbares.

krilih svobodno dvigali nad zemljo, a iz njenega objema se vkljub temu ne bodo iztrgali, od vesoljstva bodo vedno enako daleč.

*

Nad atmosfero misli se razprostira eterno kraljestvo čuvstva, sloneče sicer na realnih, omejenih tleh našega otoka, a razširjajoče se v daljave in širjave neovirano od zemeljske težnosti. Čuvstvo ne nosi v sebi mej in jih tudi ne vpošteva. Združujoč v sebi vse delnosti, ne razdeljuje ničesar. Sezajoč do Enote, najvišje točke vesoljstva, ima lastnost, vse izenačevati. Tu se več ne meri po konturah plavajočega otočiča, ki se več ne vidi: „Tu se bregovi strinjajo . . .“ In tu je doma lepo, tu je doma umetnost. Na tej poti človeškega duha torej, na poti proti enemu Vrhu, tam, kjer misel odstopa mesto čuvstvu, tam, kjer na mesto resnice stopa nadresnica: „pulchritudo, quae est supra verum . . .“

*

Enote ne more doseči razum, ki je navezan na mnogoličnost. Enota je postulat čuvstva, v katerem ni zakona različnosti, v katerem „vsa protislovja skupaj žive“, katero je samo enota.

*

Pa porečeš: čuvstvo ima svoje mesto tam, kjer še ni razuma, a imaginacija se umika, čim se pojavlja misel. — Jaz pa ti pravim, da bi najstriktnejša misel ne mogla izhajati brez elementov čuvstva. Ti, ki misliš, da je eksaktna znanost brez njih, poglej v matematiko, in mistično znamenje ∞ se bo ozrlo vate s svojimi skrivnostnimi očmi. In v geometriji boš čul pogovor o zagonetni točki, ki se v njej dve vzporednici sečeta. Ako ga drugje ne čutiš, čuti ga tukaj. To je Absolut. Skrivnost je to, ki jo nosi na dnu svojih raziskavanj s seboj vsa znanost, naj bo še tako eksaktna v svojih razlagah. Po pravici pravi torej Villiers de l' Isle-Adam: „La science consiste à transporter le mystère dans l' explication“.

*

Absolut, Enota je končna tajnost, v sebi najbolj opredeljeni višek vseh naših, to se pravi relativnih neopredeljenosti, in zato cilj vsega delovanja človeške zavesti. Ta končni misterij pa je liki veliko svetilo, katerega žarki so razliti v vsej mnogoličnosti, v vseh podkategorijah, podrejenih najvišji in eni. Zato se mu približuješ vselej kakor po lestvicah, zvezanih na vrhovih v eno, kadarkoli slediš centralnim trakom ali idejam dveh ali več predmetov — in naj bi ti bili tudi iz poslednjih kategorij — proti njih stekališču ali sintezi.

*

Prvo iskanje resnice je bilo umetnost in poslednje bo tudi umetnost.

Ali misliš s Spencerjem, da so se igrali, ko so celi narodi pesnili? Svetlobe željni ko cvetlice na polju so se vzpenjali ob prvih dveh žarkih proti njiju križišču, kjer je jarkeje sevala svetloba misterija. Taka križišča in prve sinteze so bili njih miti in bajke. Prvi odgovori na to, kar je bila tajnost. Prve formule so bile to. Te formule so se šele pozneje izpremenile v $A = B$, v $2 \times 2 = 4$, in glej — lepota je izginila iz njih. Zakaj? Zato, ker je postala resnica.

*

Pa porečeš, da je lepo laž in da ni resnice tam, kjer je lepota. Jaz pa ti pravim, da je v bajki o Erosu in Psihi več resnice nego v tem, da je Cezar prekoračil Alpe. Zakaj poslednje se je dogodilo v zgodovini samo enkrat, to pa, kar pripoveduje bajka, se je godilo, se godi in se bo godilo. Lepota je resnica v ideji, ne pa v kvaliteti. Kvalitete so zemeljske, ideje nadzemeljske. In tako je lepota nadzemeljska resnica ali n a d r e s n i c a. Rečem ti torej, da je tam, kjer je lepota, tudi resnica, a tam, kjer je že resnica, ni lepote več. In to vsled tega, ker je resnica ne obseže.

*

Iz velike tvoriteljice — imaginacije se je izločila znamenita mojstrica — misel. Na polju širokih simbolov so se osamostojile tesne definicije, v področju centralnih žarkov je nastal samostojen spektrum, katerega prizma se zove pozitivnost. Poslednjih, realiziranih, zemeljskih odsevov se je polastila misel, in zakoni in razmerja, ki jih je odkrila med njimi, so naše resnice. Ko pa bo nastala iz zemeljskih resnic ena resnica, ko bo najden glavni žarek našega planeta in nas, takrat se bo misel zopet združila s svojo eterno starejšo in večjo sestro, prestopila „večne stene“ svoje prizme in se izpočila v naročju imaginacije, sedeče pred prestolom Enega, Večnega . . . In umetnost bo poslednja resnica.

*

Obe sestri in obe tvoriteljici — imaginacijo in misel, poezijo in filozofijo pa je gojil človek tako, da sta si kazali tekom človeških evolucij neredko sovražno lice. A to je bil samo videz. Njuno sorodstvo se razodeva v njunem delu. Obe namreč tvorita s pomočjo sinteze. A dočim misel, rojena med empirično mnogoličnostjo, ostaja med njo, izpreminjajoč pisano konkretno mnogoličnost v enostavne

pozitivno-abstraktne enote, se dotika tvorna imaginacija neprestano večne Enote, poslednje tajne, odevajoč njene abstraktne žarke v blagodejno vidnost širokih konkretnih simbolov. Sinteza je obema lastna; razločujeta pa se v tem, da prva sintetizira mnogoličnost v kolikor mogoče enostavno in visoko abstraktnost, druga pa najvišjo abstraktnost v vidno in prostorno konkretnost simbolov, odkrivajoč v njej od vekomaj navzočne sledove najvišje Enote.

*

Kar je filozofiji pojem, zaključek in definicija, to in še več je umetnosti simbol. Simbol je umetnosti sredstvo in obenem predmet. V simbolizmu umetnost odpira nebo in sferska harmonija se izliva na človeštvo, žejno Misterija. In soglasje in slast „onstranske glorije“ objema čuvstvo, misel in čute obenem. Pojem, zaključek in definicija dramijo v človeku samo misel, simbol pretrese celega človeka, ubere vse strune v njem in povzroči, da drhti ves človek v soglasju z osnovnim tonom večne harmonije. V tem zmislu imenuje Valerij Brjusov[1]) umetnost „ključ skrivnosti“.

*

Zato je v umetnosti forma izredne važnosti. Vzeta sicer iz vidne realnosti, ni nikdar gola realnost ali priroda sama. Čim je kos prirode postal simbol, je izgubil svojo indiferentnost, neurejenost. Žarek večnega Misterija, ki je v vsem, se zazna in zasveti v njem kot samostojnem celku, stopajoč v njegovo središče in se zliva kakor enako uglašena struna z umetnikovim genijem v eno. Najvišje harmonije postaja poln najkonkretnejši predmet-simbol; prozoren postaja in od žarka v njegovem osrčju in genijeve bližine je ves svetal. Blešči se in kakor prst sredi križpoti prirode kaže v čisto določeno smer.

*

V soglasju, v katerem je forma z idejo, simbol z večno iskanim, leži pravzaprav ves umetniški užitek. To je zadoščenje stvaritelja in zmagovalca, ki je združil oba kozmična konca, ki je odsev večnosti ujel v končnost, ki je reduciral v simbol to, kar ne pozna mej. Zato so simboli večni. In večna je umetnost. Zakaj ona je „povratek k Enoti. Njen genij obstoji namreč kakor Ljubezen in Smrt v tem, da rešuje od vse hipnosti, zunanjosti, začasnosti, pogojnosti in

[1]) Бѣсы, Москва 1904 ч, 1.

slučajnosti element večnosti in enote, ki sije onkraj vse vidnosti globoko na dnu vsake bitnosti"[1]).

* *
*

Umetnost je v svojem bistvu religijoznega značaja. Iz naročja religije se je porodila in živela ž njo pri vseh narodih stoletja in stoletja eno življenje. Bila je dejanski njen izraz. To je bilo takrat, dokler je še bila vsaka religija življenje v Bogu, čuvstvovanje Misterija, ki ga je umetnost odkrivala in se zato vedno zatekala tja, kjer so neprestano vibrirali njegovi žarki.

*

To soglasje je pretrgalo dogmatiziranje religij, takrat ko je misel ponižala Boga v svoje področje, ko je človek preložil princip Enote iz večnoene in neprotislovne domovine njene — čuvstva v prebivališče mnogoličnosti in pozitivnih enot — v misel, podvrženo vsem peripetijam in evolucijam njegovim. Kakor iz formul je tudi iz dogem izginila lepota brez sledu. In umetnost je pretrgala svojo zvezo z religijo. Ko je pozneje dogmatična misel okorela v sebi in zaostala za evolucijami človeške misli, je prenehalo med dogmatično religijo in umetnostjo še celo ono gradualno razmerje, ki obstoji med čuvstvom in mislijo od narave.

V takem stanju religije je umetnost religijoznejša od religije. Svobodna slika ali pesem človeka bolj zbere nego predpisana molitev. In dogaja se zanimiv pojav, da pričenjajo umetniške duše, težko pogrešajoče plodoviti religijoznoumetniški dualizem, oživljati zamorjeni religijozni zmisel s pomočjo umetnosti. Ko je bil konec XVIII. st. na Francoskem religijo tako spel in ogradil, da ni bilo mogoče prodreti do nje in niti kamenčka premeniti, so imeli enciklopedisti lahko delo. V ljudeh itak že ni bilo več vere, ker je bila v dogmatičnih knjigah. In zavladal je racijonalizem prosto in neovirano. Moral je priti začetek XIX. st., da so ljudje zopet dvignili glave in se zazrli v daljave. In začeli so s Chateaubriandom na čelu graditi religijo na podlagi umetnosti. A ta umetniška religija je bila umetno dete. Zakaj organska umetnost ne more roditi religije. Ona samo išče razodetij Misterija, jih odkriva in ustvarja. A ona, ki z Misterijem živi, ga neprestano uživa in gleda od obličja do obličja, je religija in zato je poslednja najčistejši vir prve.

* *
*

[1]) Charles Morice: La litterature de tout à l'heure.

Mnenja o umetnosti so se menjala, kakor je misel izpreminjala svoje lice. Ko je veljalo, da je končna tajnost že v posesti misli, se je dosledno zahtevalo od umetnosti, naj ne išče, ampak naj izraža — v dogmatičnem spiritualizmu: najvišjo doznano lepoto, Boga z njegovimi dvanajsterimi lastnostmi, nebesi in nebeščani; — v dogmatičnem materijalizmu: materijo v vsej njeni vsakdanji vidnosti. To je bila dogmatična kritika.

*

Ko je en filozofski ekstrem podrl drugega, je pričel človek omahovati v svoji sodbi o svetu. Prišlo je tako daleč, da se je zavedal samo še svoje zavesti, o vsem drugem, kar je bilo zunaj njega, si ni upal izreči sodbe, o vsem drugem je dvomil. To skeptično razpoloženje duhov je porodilo subjektivno kritiko, ki ne vidi v umetnosti nikakih teženj sodobnosti, ne čuti v njej nikakih zakonov, ampak meri vse umotvore samo ob svojem geniju. Kar je ž njim v soglasju, s tem se napolnjuje, drugega naravnost ne odklanja, ampak ji je indiferentno. Ona ne govori o stvareh ampak samo o sebi. „Dobra kritika je ona, ki pripoveduje doživljaje svoje duše sredi umetniških produktov," pravi njen francoski zastopnik Anatole France.

*

Iskanja poslednjega časa gredo veliki sintezi nasproti. Glasneje nego kdaj govori zavest enote, v kateri je materija in duh, ideja in kvaliteta, misel in čuvstvo. In človek in stvari prihajajo do svoje veljave in svojega pomena. Človek se ne zapira več pred zunanjim mrakom vase in ne kleči več samo pred lučco svoje individualnosti. Iz mračne tesnobe se je zasvetila pot, odgrnila smer, na firmamentu je odprlo čuvstvo nebo. In vse stvarce so dvignile svoje glave, vprle žarke svojih oči v smer Enote in se strnile v skupni zavesti željenega, vročega, velikega i s k a n j a, v katerem je zmisel življenja od vekomaj do vekomaj.

Merilo je ostal človek, ker drugega nima, a danes se ne govori več o umotvoru kot o opiju in drugih sredstvih, delujočih na živce. Sedaj se v kritiki govori o tem, kako globoko je umetnik prodrl v predmete, koliko njih žarkov je združil z žarkom svojega genija v eno in v kako sugestivnih simbolih jih je podelil občinstvu, da ž njimi zlije plamene svoje duše, jih oživi ob njih in zagori naproti — novi, višji, svetlejši in enotnejši e v o l u c i j i. In kar dviga in vodi človeka na tej poti, kar ga razvija v njegovi večni smeri,

to ostaja, vse drugo odpada samo od sebe. To je kritika, ki jo je vršil človek nezavedno vso svojo zgodovino, sedaj pa se je zaveda.

*

In kako jo najdem to smer proti Enoti? me vprašuješ na koncu ti, ki je ne čutiš. V zemeljskih perspektivah gre skozi sintezo idej dveh ali več predmetov. Sicer pa imamo čuvstvo, — ta „edini organ, ki ž njim doznavamo božanstvo“, kakor je rekel Carlyle — kot nezmotljiv kažipot v perspektivah vesoljstva. Ne boj se in pogumno izrazi svojo individualnost. Ako je v tebi močan žarek Enega, Večnega, potem si izvoljenec, zakaj ta žarek se bo naravnal v tebi sam od sebe — kakor se obrača sama od sebe busola proti eni točki — proti svojemu izvoru:

„Inquietum cor meum, Domine, donec requiescat in Te“.

Morana.

Ti smrt, spasiteljica, tolažilka!
Bedak je črv, ki tebe se boji,
a meni boš do konca mojih dni
nad trudno cesto čarobna svetiljka.

Ko rosnih lic oddahnem si po boju,
črez cilje zrl ne bodem koprneč
in tudi sredi pustih polj, brez sveč,
brez requiema ležem rad k pokoju.

Smrt, moja duša je praznično mirna,
smrt, moja duša plove naravnost
in kakor jezero sred gorskih host
ponočne lune tebe čaka verna.

Ti zagonetka naša si titanska,
hip sveti onkraj dobrega in zla,
ko v zadnjem boju duh zaplapola
in zadnja tista misel je božanska!

Vladimir.

Romantiki življenja.

Spisal **dr. Ivo Šorli.**

(Dalje.)

„Sedite tukajle sem!“ mu je rekel v svoji sobi konzul prijazno in ga posadil na stol poleg mize. Sam pa je sedel na nasprotno stran in obrnil obraz proti oknu. „Pred vsem želim, da me poslušate mirno in pozorno, zato vas prosim še enkrat: ne bojte se ničesar slabega od mene. Kar je tu notri in tu notri — pokazal je na čelo in na prsi — ostane za vse veke tu notri in jaz sem že prestar in videl sem že preveč na svetu, da bi se vam bilo treba sramovati pred menoj. Ko izveste vse, boste videli tudi, kako sem vas moral ceniti in vas imeti rad od prvega hipa, ko sem vas spoznal; kajti to mi boste že verjeli: če bi jaz ne bil videl, da ste, kar ste, bi bili vi že davno daleč proč od tod“.

Starec je za hip umolknil, a Lastan ni bil zmožen nobene besede. Zdelo se mu je, da je kakor človek ob reki, ki bi se zagnali vsi njeni valovi naenkrat z vso silo naravnost vanj in ga objeli z mrzlimi rokami in mu izmili vse možgane, da ga je izpreletel ljut mraz do mozga.

„Še vedno niste mirni!“ je vzkliknil konzul nevoljno. „No, moje besede lahko premišljujete pozneje, zdaj je dovolj, da jih umete. Jaz pa sem miren, zato vam hočem pripovedovati mirno in prav lepo po vrsti.

Kaj ne, vi in tudi grofica sta imela čudno sodbo o meni? Imela sta me namreč v prvi vrsti za špijona, ki se pa zaman trudi, da bi kaj izvohal. Kolikokrat sem se moral zasmejati na vajin račun! To je že neverjetno, kako ljubezen ljudi oslepi! Saj sta drugače vendar oba pametna človeka in oba tudi dobra opozovalca in psihologa. Pa je že tako, da je na svetu dvoje vrst psihologov: eni nekaki psihologi-misleci in drugi, rekel bi, psihologi-poetje. Prvi vidijo le to, kar se pač vidi, toda to z ostro, neusmiljeno bistrostjo, drugim pa je dano, da na podlagi tega, kar vidijo, še vse globlje in globlje slutijo, kaj se godi v duši onih, ki jih opazujejo, slutijo vse doli do njih najglobljih globin. In zdaj pride ona za psihologe-

poete fatalna razlika: hladni misleci ostanejo hladni, ostanejo opazovalci tudi proti samim sebi, — oni drugi pa izgube vso zavest, kakor hitro so v čem količkaj sami prizadeti. Taka sta bila vidva: grozno naivna v svoji namišljeni bistroumnosti. Spočetka sta pač čutila oba, posebno vi, da vama more vsakdo čitati že v očeh, kaj se godi v vajinih dušah, a kar črez noč sta postala tako samozavestna, da sem se jaz pri tem kraljevski zabaval. Pa sem iztegnil vrat iz svojega zatišja in šel s prežečim pogledom črez vaju ... In za hip sem vaju morda spet zbegal, a kar naenkrat me je zadel tako trd pogled iz vaših ali njenih oči, da sem se revež zdrznil pod njim, kakor bi me bil zadel oster kamen".

Zasmejal se je veselo in se premaknil na svojem stolu.

„Pa mi ne smete zameriti in misliti, da se delam norca iz vaju. Saj ne veste, kako sem vaju ljubil takrat, vaju mlada, nedolžna, pomladanska človeka. A kaj hočete: pusto in revno je moje življenje, in če sem si skrbel za malo zabave, ki ni škodovala ne vama, ne komu drugemu, mi morate že oprostiti ... In zabaval sem se resnično! Moj Bog, kako je mogla Selma le misliti, da jo zalezujem jaz pohabljeni, vse prej nego zapeljivi starec! To ste ji gotovo vi vtepli v glavo, ko ste videli mojo posebno ljubeznivost do nje, drugače si ne morem razložiti te njene čudne fiksne ideje. Vem namreč, da so mladi ljudje često neverjetno ljubosumni na starce!"

„Ne, jaz ji tega nisem rekel!" je vzkliknil Lastan in v svojem skrajnem začudenju ob vsem tem, kar je slišal, bi hip pozneje ne bil vedel, kaj je rekel.

„Verjamem, da se sami tega niste zavedali, toda ko sta prišla na to imenitno misel, nista mogla več iz nje. In to sem jaz porabil in ji podložil nogo; in res se je zvrnila, kakor je dolga in široka, v nastavljeno kado: kompromitiral sem se namreč nalašč pred njo do skrajnih mej in dosegel poleg lastne zabave še več, nego sem nameraval: začutila se je naenkrat varno pred menoj in je pomirila takoj nato tudi vas. O, bilo je nebeško, igrati starega favna ..... Vraga, saj je bilo res že prekomično, kako je strmela v svojega hromega strica, ki se ji je prikazal naenkrat v tej novi podobi!"

In vesel, prešeren smeh mu je stresal zopet vse to borno, slabotno telesce.

„Tako sta imela torej prosto pot," je nadaljeval. „Grofa ni bilo, moj brat je slep za vse in zida svoje paviljone, jaz pa sem bil — moralno ubit," se je zasmejal še bolj poredno.

A takoj se je tudi iznova zresnil in nadaljeval z nekoliko izpremenjenim glasom:

„Toda, ali me zdaj ne vpraša lahko vsakdo: če si pa že vedel, kaj se godi, kako si mogel pustiti, da se godi vse to pred tvojimi očmi, in kako da prihajaš šele zdaj kot nekaka morala tega romana, pač, ker mora imeti vsak resen roman nekako moralo. In še več: kako si mogel to prešestvo celo podpirati in zakrivati pred drugimi? Zakaj, veste, tudi za to sem skrbel. In popolnoma z mirno vestjo odgovarjam: zato, ker vem, da je itak vse zaman, kadar pride tako. Gotovo; če bi bil jaz rekel le eno besedo, bi se bila vidva splašila in morda bi bil preprečil vsaj ono, kar je po zakonu kaznivo; toda zato bi bilo viselo pred vama vse življenje kot sladek, dehteč, vabeč prepovedan sad to, kar mečeta zdaj oba kot črvivo jabolko s plehkim, celo grenkim pookusom brez obžalovanja, in še več: s poznanjem njega prave vednosti od sebe. Pač, spočetka in posebno takrat, tisti dan, ko sem čutil, da sta že zrela, da se mora zgoditi zdaj zdaj med vama, kar je posebno v takih razmerah gotova posledica ljubezni, takrat sem vendar premišljeval, ali bi ne bilo dobro zastaviti vama pota vsaj v krivdo, toda že po kratkem omahovanju sem stopil zopet z napotja. Nazadnje: ali je bila žena res že prav v rokah drugega, ima pomen pravzaprav edino le za soproga, — za vse druge je že isto, če je njena duša odpadla od njega. In potem, ko sem vaju videl drugi dan in sem vedel tudi, da je že dopolnjeno, sem si mislil samo: dobro, zdaj gre zopet navzdol in kmalu bosta ozdravljena. O, jaz sem vedel že prej, veliko prej, nego sta ugriznila, da ima vajino jabolko črva v sebi. Prvič: kar se tiče nje, dejstvo, da je vzela svojega moža iz ljubezni in da ga je ljubila še vedno; a kar je še največ in kar se je pokazalo v vsej svoji grandijoznosti sinoči, ko so ga pripeljali polmrtvega k njej, in kar sem vam jaz že prej imenoval: misterij familije. — Drugič pa, ker ste vi egoist! Pojdite, pojdite, — vi in pa take vrste ljubezen! Vi hočete vse ali pa nič, in ker tu ni več nego polovica, — že zunanje: saj morate, kadar hoče, prepustiti prostor ob svoji ljubici njenemu legitimnemu lastniku, — že zato vas tako razmerje ni moglo zadovoljiti . . . In slednjič je v vas veliko hrepenenja po lepoti, a prešestvo ni lepo, ni — estetično ter je, dokler si pustite rediti svojo ljubico od drugega moža in se hlinite pred svetom, nemoralna! In iz vseh vaših besedi in vaših dejanj sem spoznal tudi, da ste vi precej trezen človek. Ne one odurne, mrzle, kramarske treznosti razuma, ampak neke treznosti — srca. Rekel bi: vaša

glava je pač romantična, vsa vaša duša je zavita v lahke, modre meglice, samo srce leži na prostem in gleda s temi vašimi očmi brez pajčolana v svet in ve prav dobro, kje najde gorko in stalno gredico in kje se mu izplača ukoreniniti, vzkliti in vzcvesti, da, morda pustiti se celo izsrkati, takorekoč popolnoma požreti od nje. O, to vprašanje, ali se izplača, poznajo prav dobro te vrste srca, — jaz sam sem imel tako in zato vem vse to. In pravzaprav moramo biti res dobrim, res prisrčnim ljudem naravnost gabni, če nas naenkrat spoznajo; a verjemite, to je navadno le nezavedna zavist, ker vidijo, kako so naša srca krepka, močna, zdrava, a vendar srca, vendar čvrste kali, ki poganja iz njih vonjivo, sladko cvetje navzgor v našega življenja plan, ko njim rodi srce le bolne rože, bolj bodeče nego dehteče, iz svolih trudnih, gorjupih sokov.

„O pustiva druge in ostaniva pri vas!“ je nadaljeval po kratkem molku nekoliko počasneje, in prej vse zasanjane oči so zadobile zopet navadni ostri, zelenkasti blišč. „Drživa se še nadalje te moje slike. Glejte, na tako-le mehko, trudno srce je padlo slučajno, ker ste pač prišli na svoji poti tod mimo te ženske, vaše srce. In to njeno srce se je oklenilo vašega z vso silo, z vsemi svojimi ročicami . . . No, in vi ste imeli tudi dobro voljo: zakrili ste si oči in hoteli zabraniti luči vstop tja noter v svoje prsi, ustvariti nekako umetno temino kakor človek, ki se hoče vdati svojim sanjam svetel dan in spusti zavese svojih oken; hoteli ste prepustiti prav tako vsaj enkrat svoje srce voljno lastni usodi, pustiti ga kot plen vsemu onemu, po čemer je kričalo.

Pa je bilo vse zaman, vaše srce hoče zdravja, in pod njim je bila bolezen; vaše srce hoče varne posteljice, in pod njim se je vse gugalo in majalo. In morda še to: tam okrog je stopal krut, odločen mož z nabito puško čez rame, ki bi hladno sprožil, če bi zapazil, kaj se godi . . .“ in stari konzul je vohal po zraku kakor krvoločen lovski pes . . .

Konzul se je zopet zasmejal in se ozrl poredno, skoraj že zlobno na Lastana.

„Kaj ne, da vam je bilo tudi to zelo neprijetno?“

Lastanu je šinila vsa kri v glavo. Zdelo se mu je, kakor da mu konzul očita vsaj od daleč bojazljivost, in občutil je tudi vso opravičenost takega očitanja . . . A obenem se je vzbudil ves ponos v njem in precej mrko je odgovoril:

„No, da. Sicer sem bil v življenju vedno pripravljen dati račun, če in kjer sem kaj zagrešil; da bi se moral pustiti pa kar tako iz-

pihniti, celo ne da mi je dana prej sploh kaka prilika, da povem tudi jaz, kar imam povedati, tega ne more pač nihče zahtevati od mene. Toliko romantik življenja, kakor bi rekel vaš gospod brat, seveda nisem," se je nasmehnil, kajti uvidel je naenkrat zopet, da govori starec s toliko prisrčnostjo ž njim, da je bila vsaka njegova rezkost neprikladna, kakor bi bilo tudi smešno in odveč, če bi hotel tajiti svoje razmerje z grofico temu človeku, ki je moral videti naravnost skozi stene in je vendar molčal.

A konzul je dvignil presenečeno svoje oči in gledal nekaj časa molče vanj.

„Romantik življenja", je ponovil počasi in prikimal še enkrat predse: „Romantiki življenja".

„Da, ta izraz je rabil gospod dvorni svetnik v nekem pogovoru z menoj. Romantiki, realisti in naturalisti življenja — — —"

In konzul je prikimal zopet molče predse . . . Potem pa je šel rahel nasmeh črez njegov obraz.

„Razumem. A kaj mislite, da ste vi? Torej mislite, da niste romantik življenja? Zato ne, kar se ne marate pustiti kar tako izpihniti?"

„Hm . . . Seveda ni mislil tega gospod dvorni svetnik popolnoma tako, a vsekakor bi bilo to jako romantično — — —"

„Gotovo. Toda potem bi vi ne bili več romantik življenja, ampak romantik — srca. Saj razumete, kaj hočem reči? Govoriva torej doktrinarno, ko sva že začela. Moj brat je del pod pojem naturalistov najbrže one surove narave, ki hodijo po vseh štirih kakor ljuba živinica, po blatu in seveda tudi po cvetju življenja, pod pojem realistov vse pametne ljudi, ki stopajo pokoncu, a vendar vedno e ltrdno in trezno po tej zemlji in nič drugod nego po tej trdni, zanesljivi zemlji, — vse one pa, ki ima njih duša peruti in ki jih te peruti zanašajo zdaj navzgor v kraljestvo sanj, zdaj na stran v kraje sladkogrenkih grehov, je imenoval romantike življenja. In ti so, ki bi jih jaz imenoval, recimo, idealiste in potem zopet delil v romantike življenja in romantike srca; prve, ki jim je, kakor sem govoril že prej, glava, druge, ki jim je srce polno bajk. In zdaj boste umeli, zakaj sem trdil prej, da je manjkalo ljubezni med vami in grofico temeljnih pogojev stalnosti, in tudi, zakaj sem vas naprosil, da ste prišli z menoj. Saj če bi bili vi romantik srca, bi bilo tudi zdaj še vsako prigovarjanje in rotenje zaman in vi bi bili tavali še dalje in nevzdržno proti prepadu in vlekli še njo s seboj. Vlekli, pravim, ker ona bi se bila še vedno ustavljala, zato, ker je

žena in ker je mati, ker bi jo bilo klicalo in trgalo nazaj, kar sem prej imenoval misterij familije — toda slednjič, slednjič, ako bi jo bila hotela usoda res ugonobiti in bi jo bila zato vrgla v naročje človeku s pijanim, ljubezni blaznim srcem, bi jo bil tak človek res docela omamil in jo potegnil s seboj v pogubo. Njena edina sreča v tej nesrečni zmoti je bila torej, da se je zmotila — v vas samem".

„Morda pa tudi jaz v njej!" je odgovoril Lastan črez nekaj hipov. „Da, in mogoče, gospod konzul, da pa vendar ne vidite popolnoma, kakor je: tudi ona se mi je zdela že prej skoraj vsa naveličana te nevarne igre, in zdaj je bil njen pogled tak, kakor da se me še spominja ne več."

„Aha, vi hočete reči, da tudi ona ni bogve kaka romantikinja srca!" se je nasmehnil oni. „Toda vi zamenjujete! Ona je to že, ker je ženska, a ker je žena, ker je mati, jo vleče to iz romantičnosti v realnost nazaj. Zdaj jo je potegnilo celo popolnoma nazaj k smrtni postelji njenega moža. Toda čakajte, le da se njemu obrne spet na bolje, in poskusite potem iznova, pa boste videli, da se vrže zopet vam na prsi".

„A, saj pravite sami, da ga je vzela iz ljubezni, da je bilo vse, kar je čutila do mene, le nekaka „zmota srca," je skomizgnil vendarlé nekoliko strupeno.

„Vsekakor!" se je nasmehnil oni dobrodušno-hudobno. „In poleg dolžnosti se je oglasila zdaj tudi nekdanja ljubezen v njej. In tudi v naprej je oni, ki lahko dobi celo njeno srce, ako le hoče, gospod grof. Toda, kakor ga prej ni hotel, kakor ga je že prej sunil surovo vstran in ste ga blagovolili pobrati, seveda z vso previdnostjo in z vso reservo vi, tako ga tudi pozneje ne bo hotel in bo njegova prva gesta, ki jo bo mogel napraviti, ta: — ta sunek v njeno srce. In potem, ko odleti zopet vstran, se pripognete lahko zopet vi in ga poberete zopet vi!"

„Hvala!" je vzkliknil Lastan v nehote vzkipelem ponosu.

„Bravo! Potem sva pa tam, kjer sem vas hotel imeti. Prijatelj!" je vzkliknil konzul iskreno, se z muko primaknil bliže in stegnil Lastanu desnico. „Tako me boste torej poslušali, če vam nujno svetujem, da zapustite čimprej ta kraj. To se pravi: čimprej niti ni treba. Tudi če se grof ozdravi, in jaz mislim, da se, bo trajalo še pet, šest tednov, predno bo mogla grofica misliti na kaj drugega in predno bo imel on zopet dovolj moči, biti ž njo surov. V enem mesecu si moj brat pa tudi lahko preskrbi namestnika, in najbolje bi bilo, da mu preskrbite vi sami, ker veste vi sedaj najbolje, kdo

spada sem. Poiščite zato kakega — realista življenja. To bo tudi človek za mojega brata," se je nasmehnil in potem počasi pristavil: „In dasi mislim, da je vsaka skrb popolnoma odveč, . . . taki realisti tudi niso nevarni romantikinjam. Torej — — ?"

„Da!" je prikimal Lastan resno. „In iskrena vam hvala, gospod konzul, da ste ravnali tako. Imeli ste v rokah usodo dveh ubogih bitij, morda celo več, — kajti, kdo naj pregleda vse posledice, če ste bili hoteli udariti trdo in kruto vmes, — toda vi ste ravnali ne samo plemenito, ravnali ste tudi modro in — — —"

„Jaz sem čakal, da se sama izpolni ta usoda po železni logiki zakonov vajinih duš. Morda, če bi ne bila prišla ta nesreča vmes, bi še ne bilo konca med vama, in potem ne vem, če bi bil imel potrpljenje gledati, kako ta na sebi lepa ljubezen propada in gnije od dne do dne bolj, in morda bi bil zato jaz že kmalu stopil med vaju, a ker je prišlo tako, tem bolje . . . Samo žal mi je, da si nisva postala že prej dobra prijatelja . . . Toda kar je, to je!" se je popravil naglo. „Od onega hipa, ko sem videl, da ste se odločili zanjo, — in odločili ste se še veliko prej, nego ste mislili sami, — sem jaz moral stopiti na stran, ako sem hotel, da gredo stvari svojo pot, ne da igram jaz pri tem hinavsko vlogo. Ta čas pa, dokler ostanete še tu, morate priti včasi k meni. Videli boste vsaj, kako tak-le romantik življenja zaključuje svoje življenje, videli tihi solnčni zaton v poznojenski večer, tik pred večno nočjo — — —"

„Povejte, gospod konzul, ali mislite vi često na smrt?" je zadrhtel Lastan naenkrat v čudni grozi, kakor bi se videl že samega sebe vsega strtega in hromega tam v naslanjaču.

Starec ga je pogledal presenečeno, a takoj nato se je nasmehnil veselo in vedro.

„Ah ne, to je le včasi, to je prišlo samo zdaj tako-le zopet enkrat nadme . . . Navadno pa še ne vem ne, da sem star, če me pusti bolezen pri miru. Glejte, moje srce je pokojno, ne potrebuje ničesar več od nikogar, a v moji glavi je še vedno kakor na izsanjanem vrtu . . . In po tem vrtu se izprehajam še vedno zdrav in mlad in srečen kakor nekoč . . . Saj moje sanje niso bile nikdar vezane na realnost. Realnost je bila zunaj mene in znal sem hoditi varno in drzno tudi po njej, in na levi in desni sem utrgal, kar sem mogel in po svoji vesti smel — in česar sem baš potreboval, — danes ne potrebujem zunaj ničesar več, zato tudi ne iščem ničesar več. Zaprl sem glavna vrata, potisnil zapahe črez, in vi ste po mnogih letih prvi, ki sem vas zopet povabil, naj vstopite za hip na ta moj vrt.

Ah, da, kdo bi neki mislil na smrt! Samo včasi, kadar me napadejo bolečine, pogledam nekoliko plašno skozi omrežje, ali že ne stoji zunaj bela žena. No, pa vidim, da je šla za sedaj zopet mimo, in spet mi je dobro. Pride pač dan, ko se ustavi res tam zunaj in zlomi vrata, in me ponesejo potem ven, a to bo, kadar bo, za sedaj pa smo še tu.“

In nasmehnil se je zopet in stisnil Lastanu še enkrat desnico.

Lastan je odšel počasi v svojo sobo. Kakor velika bela luč se mu je razlila starčeva vedrost črez dušo in njegove oči niso videle več teme; šele, ko je stal že v svoji sobi in se ozrl skozi okno, je zapazil, da je okrog njega črna noč.

(Konec prihodnjič.)

Bela je lilija.

Bela je lilija, kelih je zlat,
deklica, pojdi z menoj svatovat!

Že zasijala prečista je zarja,
svetla ljubezen plamti iz viharja.

V togi in žalosti je porojena,
sije srebrno sedaj iz plamena.

V rešnji je krvi očiščena bila,
da bi se vekomaj nama svetila!

Deklica, z drobno objemi me roko,
pojdi z menoj na to goro visoko!

Bela je lilija, kelih je zlat,
pojdiva v angelsko poljice spat!

C. Golar.

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja **dr. Fr. Derganc.**

(Dalje.)

Govorilo se je sploh v Zagrebu, da sem si nakopal to nesrečo po svoji neumnosti. Svoje predavanje da sem izročil nadzorniku zato, ker sem se hotel ž njim pobahati, češ, poglejte, kako lepo zgodovino hrvatske literature sem znal jaz sestaviti. O njej ni bilo še nobene knjige. Moje delo dokazuje torej sijajno mojo izvirnost in nadarjenost. Tudi moj prijatelj Kurelac je verjel tem čenčam in me je tudi prav grdo osmehoval radi njih. Ha! ha! ha! Jaz da sem se hotel pobahati proti neznanstveni ničli Jurkoviću, proti človeku, ki ni mogel prebiti niti poštenega izpita za vso gimnazijo, proti človeku, ki ga niso dvignile za nadzornika srednjih šol zasluge, nego protekcija surovega vojaka, katerega so zabavale Jurkovićeve slavonske anekdote in lakrdije. Jaz sem se smejal tem in še mnogim drugim enako praznim klevetam. Pričakoval sem z mirno dušo rešenja svoje pravde, ki zame ni moglo biti neugodno. Disciplinarne preiskave in sodne razprave so trajale jako dolgo, več nego leto dni. Ves ta čas sem bil suspendiran od službe in sem dobival samo tretjino svoje plače. Obenem sem se nahajal pod najstrožjim policijskim nadzorom. Vse te sitnosti sem prenašal jako lahko že zato, ker mi zdaj ni bilo treba več občevati z mrzkim lopovom Mažuranićem in s svojimi izdajalskimi kolegami. Čital sem doma zgodovinske in zemljepisne knjige in popravljal, kolikor se je dalo, Majerjevo rusko slovnico. Za izpremembo sem se napotil včasi v gorski kotar reške županije ali pa v našo slovensko Bistrico. Vsi znanci so me omilovali radi preganjanja in mi želeli sijajno zmago. Na svetu se rado godi, da se ljudje ogibljejo človeka, ki je zapleten v kako politično pravdo. Vzrok je menda strah, ker se boje, da bi padel i na nje kak sum, ako bi občevali prijateljski s takim grešnikom. Jaz pa se ne morem pritožiti, da bi mi bil zdaj kak znanec pokazal bojazen in preziranje. Vsi so mi čestitali, da sem ostal tako dobre volje, in vsak večer smo se zbirali poleg

stare navade v Florijanovi krčmi „Pri štirih vratih“, kjer smo pretresali politiko in si pravili vsakovrstne anekdote, vmes pa tudi katero zapeli.

Črez nekaj tednov mi piše moj bivši dijak Jakšić iz Zagreba, da je tamošnje višje sodišče zavrglo vse tožbe zoper mene kot povse neosnovane. Poslalo jih je, kakor zapoveda zakon, okrožnemu sodišču na Reki, da jih i ono obravnava in presoja. Da je našlo v njih kak prestopek, bi me bilo obsodilo lahko še tudi v zapor, ki bi trajal več mesecev. Ali niti reška instanca se ni mogla uveriti o kaki resnični moji krivici; kakor zagrebška je zavrgla i ona vse tožbe radi „nedostatka čina“. Ta razburljiva pravda se je torej tako končala, da se niso mogli veseliti moji sovražniki. Hrvatski birokrati in njih zaveznik Vončina so se igrali ne le z mojo usodo, ampak tudi s svojim dobrim glasom in poštenjem. Obe zemeljski sodišči sta izrekli s svojo rešitvijo, da smatrata moje tožnike za zlobne lažnike in klevetnike. Zdaj mi je izplačala državna blagajnica precej tisti dve tretjini moje plače, ki sta mi bili po ukazu deželne vlade pridržani. Zdaj bi bil tudi brez zapreke lahko prišel nazaj v državno službo. Iz Zagreba se mi je namignilo, naj prosim za katero mesto v senjski ali vinkovški gimnaziji. Jaz pa nisem maral več služiti, ker sem bil do grla sit državne sužnjosti in grdobij, ki so njen nasledek. Prosil sem vlado, da mi naznači pokojnino, kar se je po daljšem oklevanju tudi zgodilo. Vlada bana Raucha me je hotela po zahtevanju sabora zopet namestiti in me potrditi za Zagreb, jaz pa sem užival rajši mirno svojo mikroskopsko pokojnino, nego da bi se vrnil iznova v vrtinec politične kolobocije, ki je zagrenila uradnikom vsak kosec bornega kruha. Pa kako bi bil jaz mogel z mirno dušo zopet služiti pod nadzorstvom svojega premaganega sovražnika Jurkovića?! On bi se bil hotel brez dvojbe maščevati za svoj sramotni poraz. Šel sem torej v pokoj po trinajstletni državni službi.

Moj reški gospodar Florijan Virk si je bil kupil takrat v Bršlinu pri Novem mestu hišo in se preselil na Dolenjsko v pozno jesen l. 1867. Jaz sem šel ž njim in sem prebival štiri leta v Bršlinu, potem pa sem si dobil mnogo udobnejše stanovanje v Novem mestu, kjer živim še dandanes. Moja pokojnina je bila precej beraška, samo 315 gld. na leto, ali jaz spadam med tiste mnogobrojne zemljane, ki znajo bolje gospodariti z malimi nego z velikimi dohodki. S svojo pokojnino sem zadovoljil povse lahko vse svoje nevelike potrebe. Prekrasno tolažbo pa so mi dajali tudi moji idealni

pridobitki. Svoboda, ki sem jo zdaj užival, je bila med brati vredna vsak mesec vsaj 5000 gld. in zlati mir, ki sem ga imel, pa še posebej 1000 gld. na mesec. In tako so narasli vsi moji prihodki do 72.000 in 315 gld. na leto. Toliko ne prejemljejo niti ministri največjih držav! Tožilo mi se ni nikoli po službi in dolgčas me je trl le redkokdaj.

V Novem mestu sem se zapisal v čitalnico, ki je bila prav dobro založena z vsake vrste čtivom. Kmalu sem si pridobil tudi prav vrle prijatelje: v Novem mestu sodnega svetnika dr. Vojsko, s katerim sva se poznala že na Dunaju, v Metliki svobodnjaka Navratila, v šentjernejski župi pa grajščaka Dragotina Rudeža, starega znanca, v čigar gostoljubni hiši sem preživel dostikrat po 14 dni zaporedoma. Prijatelj Rudež mi je skrbel tudi najbolje za slavjansko čtivo, ki mi nikdar ni pošlo. Posojal mi je jako dragocene knjige o Rusiji, pa tudi najboljša dela klasične ruske literature. Verska pitanja so najbolj zanimala dr. Vojsko; dobival sem od njega vsakovrstne spise, v katerih se je razpravljala krščanska vera in njena zgodovina. Duševne hrane mi torej ni nikoli nedostajalo.

Jako mnogo zabave in pouka pa so mi dajala tudi moja mnogobrojna potovanja. Obhodil sem prva leta malone vse dolenjske kraje, od Višnje gore do Metlike, od Krškega do Ribnice in Kočevja. Prenočil sem često v kmetiških krčmah na slami ali na senu, užival dolenjsko gostoljubje v premnogih hramih in zidanicah, videl sem božja pota na Žalostni gori, na Zaplazu, pri Materi božji pomočnici poleg Kostanjevice, pri Treh farah poleg Metlike i. t. d. Udeležil sem se vsakovrstnih sejmov bližnjih in daljnih, pa tudi brezbrojnih cerkvenih shodov in proščenj.

Prišel sem na Dolenjsko z namenom, da študiram v tej glavni in najčvrstejši koreniki Slovenstva našo narodnost in značaj in sploh vsa svojstva našega plemena. Za to učenje mi je dajalo obilo prilike že moje stanovanje v Bršlinu. Moj hišni gospodar Florijan Virk je odprl krčmo precej po prihodu in potrdil se je stari pregovor, da nova metla dobro pometa. Naša krčma se je napolnila z gosti skoro vsak dan, zlasti pa ob nedeljah in ponedeljkih, ko je bil tržni dan v Novem mestu. Pazljivo sem vlekel na ušesa njih pogovore, ki so me brzo seznanili z nazori, nadlogami in željami dolenjskih kmetov. Vnele so se pri vinu pogostoma hrupne veselice s petjem, brenkanjem in plesom ne le ob nedeljah, ampak tudi ob delavnikih. Slišal sem brez broja pesmi in med njimi dosti takih, ki so mi bile povse neznane. Kaj čudno mi se je zdelo, da so se

na takih veselicah glasile tudi pobožne pesmi poleg najpredrznejših poskočnic in kosmatin. Najbolj pa sem se čudil dolenjskim starcem, ki so prepevali veselega srca fantovske pesmi, plesali zdržema po pol ure in pravili vsakovrstne, včasi prav debele šale, popolnoma pozabivši svojih 70 let. Iz ust pivcev in pivk pa sem čul na veliko veselje svoje tudi mnogo lepih slovenskih besed, katere so Gorenjci že zdavnaj pozabili. Prve čase sem videl, zapazil in slišal v krčmi in drugod toliko novega, da sem moral imeti pri sebi vedno svinčnik in papir, da si zabeležim, kar me je zanimalo.

Najbolj so me kratkočasila božja pota, ker na njih spozna človek najlaglje dobra in slaba svojstva našega naroda, pa tudi zato, ker se nahajajo često na hribih, ki so me veselili že od nekdaj. Prav posebno me je mikala Trška gora pri Novem mestu, ker mi je dala priliko, da opazujem na njenih cerkvenih shodih ne le kmetiško ljudstvo, ampak tudi dolenjske meščane in gospodo, ki se razlikujejo v marsičem mimo gorenjskih rojakov. Na Trški gori sem se tudi udeležil romarskega „Vrtca“, ki sodi med najbolj izvirne in zanimive pojave dolenjskega življenja. Bolj nego vse druge dolenjske gore pa sem ljubil naše znamenite Gorjance, ki gredo od kočevskih hribov do Save in dele na daleč od Slovencev srbske Žumberčane, Hrvate staroselce in najbližje nam sorodnike Bezjake, obenem pa tudi ogrsko-hrvatsko državo od naše Avstrije. Po kobili napeljana je preko Gorjancev velika cesta, ki gre iz Novega mesta na Metliko v Karlovec. Po tej cesti sem prekoračil to hribovje gotovo da več nego petdesetkrat, ali sem mu spoznal naravo tudi po drugod. Na najvišji vrh, kjer se nahajajo razvaline unijatske cekve sv. Ilije in rimskokatoliške sv. Jederti, sem se popel štirikrat. Petkrat sem se izprehajal po ravnih tratah okoli cerkve sv. Miklavža, mnogokrat pa sem se hladil v senčnatih gozdih ali pa se grel na pisanih košenicah, ki pokrivajo razne vrhove med Semičem in Kostanjevico. Gorjanci so mi se priljubili posebno zato, ker niso enolična gora, ampak polni razlik in izpremen, tu divji, tamo ljubki, idilski, tod kamenita puščava, ondi prekrasen, obširen cvetnik. Zgodovinar in starinoslovec, naravoslovec in etnograf, geolog in geognost imajo tod obilo prilik za svoje študije, morda več nego na katerikoli drugi slovenski gori. Mene je to hribovje tako očaralo, da sem si je izbral za domovino svojim bajkam in povestim, ki sem jih pošiljal „Ljub. Zvonu“. Vse te bajke so se zarodile v moji fantaziji, ali v narodnem duhu, poleg narodnih nazorov, spominov in poročil. Ž njimi sem hotel zopet

oživiti staronarodno slovstvo, to je, narodne pripovedke, ki bodo skoro izginile z lica slovenske zemlje zato, ker se niso razvijale, nego so ostale vedno enake. Trudil sem se, da stare narodne nazore pomnožim in obogatim z idejami napredujočega časa: z rodoljubjem, svobodoljubjem, slovenstvom, slavjanstvom, s hrepenenjem po prosveti in vseh inih zakladih, ki pospešujejo človeško blaginjo. Obenem pa sem odločil udrihati po praznoverju, ki se je obesilo na pravo vero Kristovo in jo tišči k tlom ter ji preti, da jo ugonobi s svojimi izmišljotinami.

Poleg spoznavanja slovenske narodnosti sem se bavil v svojem pokoju največ z zgodovino, zemljepisom, statistiko in etnografijo mogočne slavjanske pokroviteljice Rusije. Teh študij sem se lotil jako resno že na Reki. V tamošnji čitalnici smo pretresali skoro vsak dan razmere ruskega carstva in nekateri udje so imeli o njem tudi dobre poučne knjige, katere so mi radi posojali. Stotnik Borović mi je prinesel Haxthausena, ki je za začetnika prekoristna knjiga še dandanes. On popisuje Ruse povse nepristranski, posebno so ga mikali vsi pojavi narodnega življenja. Od prijatelja Blaža sem dobil francosko delo Tengoborskega; ž njegovo pomočjo sem našel v njem mnogo novega in zanimivega. V čitalnici sem čital tudi rusko „Besědo“ in še več drugih ruskih spisov. Srbski „Javor“ je priobčil dober prevod Gogoljevega Tarasa-Bulbe, ki ga je podala svojem bralcem v nemškem prevodu tudi „Militär-Zeitung“. Na Dolenjskem sem te študije lahko nadaljeval, ker je prijatelj Rudež kupoval vse znamenitejše knjige, ki so pisale o Rusiji, pa tudi vsa dela najslavnejših ruskih pisateljev. Šele zdaj sem čital brezsmrtne Gogoljeve „Mrtve duše“ v izvirniku (v hrvatskem in nemškem prevodu že na Reki), isto tako Puškina, Nekrasova, Lermontova, Dostojevskega, Gončarova, Turgenjeva, Leva Tolstega i. t. d. V ruskem jeziku sem se z vsakdanjim čitanjem tako izuril kakor v hrvatskem, da mi čitanje že zdavnaj ne dela nobene težave več. Knjig, ki poročajo o Rusiji, sem prebral, odkar sem ostavil Reko, gotovo več nego sto in si pridobil torej precej temeljito poznavanje vseh razmer in prilik ruskega carstva. Z neskončnim veseljem sem opazoval velikanske napredke, ki so jih dosegli naši ruski bratje v vseh oddelkih duševnega in materijalnega življenja. S slavjanskimi kolonijami se je prepregel ne le ves Kavkaz, ampak tudi dobra polovica srednje Azije. Vsa znamenja kažejo, da je sprejela Rusija od božje previdnosti častno nalogo, da oživi s svojo mogočno kulturo otrple ude velike Azije in jo prerodi s svojim bogatim in blagodatnim slav-

janskim duhom in čuvstvom. Najboljše knjige, ki pišejo o Rusiji, sem tudi kaj pridno ekscerpiral. Teh posnetkov hranim mnogo še dandanes, dosti pa se mi jih je tudi poizgubilo. Večino ekscerptov sem zapisoval v sešitke, ki imajo napis: Russica; teh se bo našlo po moji smrti več nego 40. Ekscerpti iz slavnega dela Haxthausenovega napolnjujejo cele bukve. Na posebnih polah pa sem zapisoval beležke iz Blasiusa, Petzholda, Kohla, Kocha, Bodenstedta, Bestuževa, Rjumina itd. Jako mnogo sem si zapisal tudi iz temeljite češke knjige: Rusija, zemlja, država in narod. Tudi ti posnetki se nahajajo na posebnih polah.

Ruska književnost mi je odprla nov, čaroben svet, ki se razlikuje znatno mimo tistega, ki mi je bil znan iz evropskih knjig. Pripeljala je pred moje strmeče oči dolgo vrsto pravih slavjanskih klasikov, ki so priborili ruskemu slovstvu povse samostalno in veličastno mesto v svetovni literaturi. Šele ruski pisatelji so me naučili, kakova morata biti roman in novela, da imata in si ohranita stalno, neminljivo vrednost. Lev Tolstoj se je povzdignil s svojim vsemogočnim delom „Vojna in mir“ visoko nad vse evropske romanopisce. Gogolj, Turgenjev, Čehov pa so podali vsem slavjanskim pisateljem večni vzor, po katerih potih jim je hoditi, ako hočejo dospeti do dičnega hrama brezsmrtnosti. Treba priznati, da se je njih blagodatni zgled začel že zdavnaj posnemati in se čuti dobrodejno že skoro v vseh slavjanskih literaturah. Ruska književnost pa je obogatila tudi občo človeško prosveto z mnogimi novimi idejami in nazori, kar ne bo ostalo brez blagih nasledkov za vse izobražene narode. (Konec prihodnjič.)

Al so v oknu lilije zvenele...

Al so v oknu lilije zvenele?
Al so tvoje roke me objele?

Vsako noč tako mi tema laže,
v belih sanjah tebe ona kaže,
tvoje bele roke se svetijo,
moje solze se na njih bleščijo,

Ali v jutru lilije ko sveče
tihe, ravne v oknu tam stojijo,
samo rosa se na njih leskeče.

A. Gradnik.

Vesela pomladnja epistola.

Hej, batjuška, vstani, batjuška, hej!
Tvoj vitez sveti Juri
potrkal nam je na duri,
kar nič se ni ustavil,
takoj se je odpravil
naprej.
A ko za njim smo gledali,
je bilo vse polno zelenih vej
po sveti,
in — metuljčki ali cveti? —
so nanje sedali.
Na levo, na desno je metal oči,
in kamor so pale mu, cvet gori.
Da vidiš zdaj naša polja:
kot mašna ruta, vsa pisana,
vsa z rožami porisana,
in sama židana volja.
Zdaj vprašaj prebujeni log,
kaj let ti je namenil Bog,
brž kukavica odgovor ti da —
dovolj bi jih bilo za dva,
tak naglo šteje leta,
da že bojiš se sivih las.
In, batjuška, dekleta!
Levico v škaf, desnico v pas
tako pod zoro, pod večer
tja v breg, kjer si šepeče vir
sam svoje sanje v mrak in mir
in bisere blesteče
po valih luna vleče . . .
Hej, batjuška, hej!

Ah ne, saj to niso sanje poeta,
to ni pomlad njegovih nad,
le duši njegovi živó razodeta,
iz bolečin, hrepenenja spočeta,
kot si revež spravljiči začarani grad.

Ostani zdrav!
Ker pravzaprav
pri nas je še vse po starem, veš.
Naprimer, če svoja pota greš
in podlost svetohlinko
pod šaro srečaš krinko,
spoštljivo snemi klobuk pred njo,
če hočeš, da ti dobro bo.
Od kvedra do kučme, od kučme nazaj
smo narodni vsi; če te veseli,
pa pridi, oglej si naš dirindaj.
Veselo: pust, čas maskerad.
Še to:
— za direktivo! — nekdo
zasviral on dan je pri naši zabavi —
takoj smo mu gosli razbili na glavi.
In veš zakaj? Na uho to novico:
Bil je še mlad — — — pa je sviral resnico!

Oton Zupančič.

Romanca o poletju.

Tiha zarja je v očesu
devi mladi zablestela
in poletna roža v kito
zlatih las ji venec dela.

Njiva je klasila, cvela,
a nevestica jokala:
bolne slutnje o življenju,
venec vene, noč je pala . . .

In na prtu križ srebrni —
ne stoji tam krsta njena?
Kot bi videla v njej sebe,
smrtna krila jo koprena . . .

Čas podi vihraje leto,
sneg in zima, solnce, vesna —
jasno vriskajo škrjančki,
zopet noč svatuje kresna.

Njiva je klasila, cvela,
mlada žena ni jokala:
venec ji ovija čelo,
trudna v rožah je ležala.

Tihe so ji ustne, prsti
molijo razpelo zlato —
jasno so škrjančki peli,
vriskali nad solnčno trato.

C. Golar.

Stroj.

Črtica. Spisal **Fr. Strnad.**

(Dalje.)

„K železnici pojdi! Pri železnici bi ti mogel preskrbeti kako mesto, kajti tam potrebujejo baš zdaj mnogo uradnikov!“

Vedno iznova je čital te vrstice iz pisma, ki ga je stiskal med prsti. Prvič v življenju mu je bilo bridko resno. Vse tisto, kar ga je bilo zadelo dozdaj grenkega, se mu je zdelo kakor šala ... Pričakoval je od ujca denarja, malo podpore, a dobil je svet: „Pojdi k železnici!“

Le nerad mu je bil pisal — bratu svoje matere, nerad tem bolj, ker mu je mati pravila o njem, da je oduren človek in da ne pozna svojih. Pomišljal se je dolgo, ker se mu ni zdelo nič huje nego prositi; toda naposled se je uklonil sili in se ponižal. Opisal je bil svojemu sorodniku, edinemu, ki bi mu bil mogel pomagati, z živimi besedami vso svojo bedo ... No, pa kaj je hotel več? Saj se ga je usmilil, saj mu je poslal — dober svet, svet, da naj gre k železnici! In še govoriti je hotel zanj! Zares — kaka dobrohotnost!

„Pojdi k železnici!“

Ironija! ...

K železnici — on, ki ni mogel in ni mogel trpeti tistega hrušča in trušča, tistega cviljenja in piskanja, on, ki ni mogel prenašati niti dima, niti tistega smradu po premogu, on, ki je sovražil vse stroje tega sveta, v prvi vrsti pa tisto kleto lokomotivo, tisti grozni, sopihajoči stvor, ki je bil kriv vse njegove nesreče! ...

„Pojdi k železnici!“

Kako enostavno! Oj ti blagi ujec! ... Nehote si ga je predstavljal, kajti ni ga poznal po licu. Oj, to je bil gotovo flegmatik, kakor mu ga ni para! Njemu, pa dati tak svet! Kakor bi se to tako lahko zgodilo! ... Pospravi svoje stvari, pa hajdi k železnici!

„Hahaha! ...“ Naglas se je zasmejal.

„Pojdi k železnici!“

Izvrstno res! ... To se je čulo kakor povelje! „Pojdi k železnici!“ Toda on ni bil človek, ki bi si bil dal ukazovati! Ne, nikdar! K železnici ne in če bi tudi ... Njegov poklic je bil drug,

on ni potreboval zdaj ničesar razen majhne pomoči toliko časa, da se odpro njegovemu talentu prava pota ... da si pribori in izsili nekoliko priznanja! ...

„Ne, k železnici ne!“

Z vso odločnostjo je poudarjal to sam sebi. Toda ko se je spomnil, da so njegovi pripomočki zopet pošli in da bi se moral približati gospodinji z novo lažjo, ga je izpreletela grozica ... Sicer je imel prijateljev, ki bi mu pomagali morda ... Saj je tudi on že marsikomu kaj dobrega storil. Ako je on kdaj imel, imeli so vsi, ki so bili okoli njega! ... Za svoje prijatelje bi bil žrtvoval on svojo srčno kri. Goljufal, kradel bi bil, da bi bil pomagal iz stiske tistemu, ki ga je ljubil ... Veselo je bilo okrog njega, kadar je njemu kaj žvenketalo po žepih. Marsikdo, marsikdo je bil, ki mu je bil dolžan, če bi ga bil hotel terjati ... Toda on ni posojeval! Če je imel, je dajal! ... In vendar, če bi komu potožil? ... Zakaj bi ne bili tudi drugi taki, kakršen je bil on? ... Ta in oni bi se mu morda lahko izkazal hvaležnega za to, kar mu je kdaj storil ... Ali čudno, da so se ga prijatelji zadnje čase tako izogibali! Kakor bi bili vedeli, da ...

Opustil je kmalu take misli ... Bolela bi ga bila nehvaležnost in zato se je raje izognil nevarnosti. Samo gospodinja je bila še torej... Ali tej je obljubil, da ji baš kakor danes plača, zdaj pa naj bi zopet ... In če bi se tudi izmislil kaj dobrega in jo premotil, da bi mu dala še par kron, kaj potem? Tako ne more iti dalje, to bi bilo lopovstvo! ...

Pogum mu je upadel in tisti odpor, ki mu je ravnokar še tako dvigal glavo, ga je mineval. Odložil je pismo in žalosten je stopal semtertja po sobi.

Grenko čuvstvo mu je polnilo srce.

Bože mili! Zakaj, zakaj je tako na svetu in ne drugače ... Zakaj ni življenje urejeno tako, da bi se vsakdo lahko usedal za polno mizo? Ah, kako bi se delalo, če bi človek ne imel takih skrbi, če bi mu ne bilo treba riti vedno za živežem kakor krtu pod zemljo! ... Pa kdo bi mislil na kaj takega! Kdo bi se vdajal takim iluzijam. Človek je pač obsojen v to, da si služi v potu svojega obraza kruh! Ali vsaj svoj poklic naj bi si lahko vsakdo izvolil sam! Vsaj to, vsaj to! ... Vsaj prosto gibati naj bi se smel človek! ...

Delala se je že tema, on pa je še vedno hodil gori in doli. Druge večere je šel ob tem času ven, navidezno večerjat, nocoj je na to popolnoma pozabil. In ko je bilo že pozno in bi bil imel iti

že spat, je hodil še vedno, baveč se neprenehoma z eno in isto mislijo . . . zgražajoč se vedno zopet nad tem, kar ga je čakalo. Kajti uvideval je bolj in bolj, da so okolnosti močnejše od njega in da se bo moral ukloniti svetu, ki mu ga je namesto denarja postal njegov dobri stric . . .

Ha, imenitno! . . . „Pojdi k železnici! . . .“

Stoinstokrat si je ponovil še te besede, stiskajoč pesti, in vselej ga je pretresel mraz spričo zmisla in pomena, ki so ga imele zanj . . .

A ko je drugo jutro po kratkem, nemirnem spanju vstal, je bilo prvo njegovo delo, da je spisal prošnjo za mesto, ki mu ga je hotel nakloniti ujec.

Lagati ni mogel več. Pekla ga je vest in zdel bi se bil sam sebi kakor tat, če bi bil izvabil gospodinji z ničevimi pretvezami še kaj denarja. Več je ni hotel varati, hotel je biti poštenjak, pa naj se zgodi karkoli!

Njegov talent — ha, kdo se zmeni za talente! Njegovih stvari se je bilo res nekoliko natisnilo, a denarja mu ni poslal nihče. Pisal je bil uredniku, a ta mu je odgovoril, da se za „prvence“ ne plačujejo nagrade. Tolažil ga je s prihodnjostjo . . .

„Da, kdo se zmeni za talente!“

S pikrim čuvstvom je izgovoril te besede. Toda potem se je nenadoma domislil: „Talent — kaj pa je pravzaprav talent? Ali je morda kaka zasluga to? Si ga je mar sam dal — talent, če ga ima kaj? Ali ni smešno, da se tako slavi n. pr. Goethe? Slavil naj bi se raje oče njegov, slavila njegova mati!... In naposled, kdo more siliti ljudi, da priznavajo komu talent? Svobodni so! . . .“

Postal je hkratu ves ponižen . . . Meden ni imel samo te navade, de je mnogo preudarjal, ampak tudi dvomil je mnogo. Največ pa je dvomil o sebi. Včasi je bil velik in močan, cel orjak, drugikrat zopet čisto majhen, slab in neznaten . . . Da se od tolažbe in upov ne da živeti niti ne od gole slave, to je vedel in vdal se je . . .

Spisal je prošnjo in jo odposlal . . .

* * *

Stvar bi bila smešna, če bi ne bila tako tragična. A ker je tragična, ni da bi se šalil človek . . .

Meden je bil v službi! . . .

Ni se mu izpolnila želja, ki jo je na tihem gojil, da bi mu prošnjo odbili! Sicer bi ne bil vedel, kaj in kako, če bi se bilo to zgodilo, toda vsaj izgovor bi bil imel! . . .

Ali dobri ujec se je bil potegnil zanj in zdaj je bil v službi! . . .

Prve dni je z nekim čudnim smehom na ustnicah zrl vsaki lokomotivi nasproti, ki se mu je bližala. Smehljal se je tako nekako kakor človek, ki si hoče s svojo prijaznostjo nakloniti koga, o katerem je prepričan, da mu je nasproten in sovražen, a tudi nevaren. Smehljal se je, kakor bi hotel reči tem neokretnim stvorom, ki so s svojim groznim hrskanjem in žvižganjem tako mučili njegova ušesa: „Kaj bi tako — saj smo vendar prijatelji!“

Smehljal se je morda tudi zaradi tega, ker ni maral, da bi vedel kdo, kako mu je pri srcu . .

Smehljal se je skoro zadovoljno, a v dnu svoje duše je bil prepričan, da ne strpi nikdar dolgo . . . zdelo se mu je, kakor da bi se moralo zgoditi nekaj — nemara kak čudež . . . da se mora kar hipoma izpremeniti vse to, kar je bilo okrog njega, izpremeniti tako, kakor bi se prilegalo njegovim željam in prijalo njegovim sanjam . . .

Ta dolgočasna, z opolzkimi tirnicami preprežena, zadimljena ravnica pred njim se pretvori nemara v krasen vrt s šumečimi fontenami in šuštečimi alejami . . . ti grdi stroji s svojimi pošastnimi dimniki se izpremene morda v dražestna poslopja, v lepe vile . . . dimovi oblaki se razprše in jasno zvezdnato nebo razlije svojo milobo, svoj nebeški mir, svojo sladko poezijo nad ta prostor . . .

Toda dan je potekal za dnevom v moreči enakomernosti . . . stroji so hrskali, piskali in sopihali . . . okrog njega se je valil neprenehoma črn, umazan dim . . . na prsi mu je legal težak vzduh, da je mislil, zdajinzdaj ga zaduši in toliko zaželjene izpremembe ni bilo . . . Tedaj pa se ga je začela lotevati letargija, polaščala se ga je neka brezupna apatija . . . Smehljal se je še vedno, toda ta smehljaj je bil bridek in grenak . . .

Kakor jetnik se je zdel sam sebi, ki je obsojen v dosmrtne galere. Bilo ga je groza, kadar se je spomnil, da bode živ dan navezan na posel, ki ga je tako malo ljubil, ki mu je tako malo prijal, ki je bil v tolikem protislovju z njegovimi srčnimi potrebami . . . Ah, kam vse bi se bile rade dvigale njegove misli, kod vse bi se bile rade mudile, pa niso, niso smele! . . . Gibati so se morale vedno v tesnih mejah, gibati tako, kakor se giblje železnični voz vedno, vedno v enem tiru! . . .

Čital je nekoč, da prikujejo v Sibiriji nepoboljšljive zločince k samokolnici, tako da so noč in dan priklenjeni na predmet svoje kazni, čital tudi, da je to najhujše, kar more zadeti zločinca, in da vsi taki nesrečneži ali zblaznijo, ali pa končajo s samomorom . . .

Na to se je zdaj često spomnil in bilo mu je čudno tesno pri srcu ob takih mislih. Kajti tako, kakor so bili oni priklenjeni na kolovoznico, tako se je zdel sam prikovanega na te stroje, mazane z oljem, katerega vonja on ni mogel prenašati, na stroje, iz katerih se je valil neprenehoma tisti grozni dim, ki ga je tako dušil ter mu zakrival ono lepo sveže, sinje nebo, po katerem so tako koprnele njegove oči, katerega si je tako zelo želela njegova duša . . . Da, samo kos jasnega, čistega neba si je želel včasi . . . Ali ni ga bilo, ni ga bilo! Spomnil se je rudarjev, ki so še hujši jetniki, ki še bolj pogrešajo zlatega solnca. Ali to mu ni bilo v tolažbo . . . Še bolj se mu je stisnilo ob tem spominu srce . . . Zakaj mora biti tako? . . . Ah, ko bi bilo le že konec tega! Ali vsak dan, vsak dan je moral nazaj k tem kletim, sovraženim stvorom, za katerimi se je skrivala nevarnost, za katerimi je neprenehoma prežala gladna smrt! . . . Vedno zopet je moral nazaj k njim, in če ni bil pri njih, pa je moral misliti nanje in še ponoči se mu je sanjalo o njih! . . . Da, bil je priklenjen nanje kakor sibirski zločinec na kolovoznico in strah ga je bilo spričo tega dejstva! . . .

Odgovornost, ki mu jo je nalagala služba, je slonela kakor težka skala na njegovih prsih. Če bi se kdaj kak tak stroj zmislil, pa bi zavil v napačni tir ali pa krenil preko tira! Odgovornost pa bi zadela njega, samo njega! Ha!

Tresel se je kot šiba na vodi, kadar je tako preudarjal . . . In ta njegova skrb je postajala od dne do dne večja. Prišli so časi, ko je bil obupan, ko je trpel smrtne muke . . .

„Ah, nekaj se zgodi . . . prav gotovo se nekaj zgodi in jaz bom odgovoren, jaz bom kriv!“ Tako je tožil sam sebi in vzdihoval, a pomagati si ni vedel in znal.

„Nekaj se zgodi . . . nekaj se zgodi! . . .“

Strah pred tistim neizogibnim mu je stiskal srce in iztžemal mrzel pot iz čela . . .

Bilo je grozno, grozno to! Saj je bil na milost in nemilost izročen takemu stvoru, ki ni čutil, ki ni mislil, pa vendar lahko učinil zlo! . . . Danes je še tu uradnik z mesečno plačo — jutri že ga morda zapro in obsodijo! . . .

Misel, da se pripeti vsak hip lahko kaka nezgoda, mu je postajala neznosna. Pri vsakem ropotu se je zdrznil in često se mu je zazdelo, da vidi brluzgati kri in zgibati se umirajoče dele raztrganih človeških trupel . . .

Da bi se potolažil in si pregnal strah, ki ga je mučil, je hodil včasi okrog kolegov, ki so bili starejši, bolj izkušeni v službi od njega, ter jih izpraševal, če so doživeli že kdaj, da bi bila trčila dva vlaka skupaj ali da bi se bila prigodila kaka druga nesreča.

Če so mu zatrjevali, da so nesreče na železnici primeroma redke, je bil nekoliko pomirjen. Ali dolgo ni to nikdar trajalo in iznova so se začeli dvomi, iznova se ga lotevali bojazen, strah in groza...

Nada, da se sčasoma privadi svoji službi, se mu je izjalovila. Privadil se je mehanično delu, katero je opravljal s skropulozno vestnostjo, a kake ljubezni do službe ni čutil v sebi, nasprotno mrzela mu je po mesecih baš tako kakor prvi dan in še bolj . . .

Njegovi predstojniki so bili izredno zadovoljni ž njim in načuditi se niso mogli njegovi natančnosti, njegovi ambiciji. Po trikrat mesto enkrat se je prepričal o vsaki stvari. Da ga priganja k temu smrten strah, neka nevidna sila in da pri tem trpi, grozno trpi, tega ni vedel in slutil nihče. Vrnivši se včasi od obhoda v nadzorovanje mu izročenega železničnega tira, je začel hkratu dvojiti in sam sebi ni verjel, da je obhodil vse do določenega mesta, ali pa se mu je zazdelo, da si ni ogledal vsega s potrebno točnostjo, in tekel je zopet nazaj . . .

Neki tovariš njegov, ki je bil opazil, da telesno peša, ga je nekoč opominjal, da naj opusti nepotrebna dela in pota. Priporočal mu je to iz dobrega namena, toda on ni zaupal nikomur.

„Privoščil bi mi nemara, da bi se kaj prigodilo, kadar sem jaz v službi!“

In še bolj je hitel, tekal in se pehal, a dobrohotnega svojega kolega od tistih dob ni mogel več prav trpeti.

„Nekaj se zgodi . . . nekaj se zgodi! . . . In jaz bom odgovoren, jaz bom kriv! . . .“

Ta misel ga ni zapustila več.

Nekega večera pa se je res nekaj pripetilo. Lokomotiva od brzovlaka, ki je prihajal o polnoči, je podrgnila ob par voz pri miru stoječega tovornega vlaka ter jih dvignila iz tira. To je bila malenkost, škode ni bilo skoro nobene, a on si je domišljal, da je zakrivil zločin. Zatulil je, kakor bi se ga bile oklenile železne roke ter mu s silo iztisnile glas iz prsi.

„Saj ni nič! Smešno!“ so se norčevali tovariši iz njega. Toda on je videl kri, videl konvulzivno zgibajoče se ude razmesarjenih človeških trupel ... Zaječal je še enkrat in se onesvestil ...

Ha, ta stroj, ta pošast s tistimi rdečimi, krvavimi očmi, ki je prihajala tako prežeče vsako noč ... saj je vedel, saj je vedel, da ga uniči! ...

Poslej je občutil še bridkeje, da je suženj — suženj najnižje vrste! Ha, biti odvisen od takega brezčutnega stvora, ki ga vsak hip lahko pahne v nesrečo, vsak hip pritisne mu lahko pečat zločinca na čelo! Peklo in skelelo ga je v dnu srca, da mora on, človek s prosto voljo, s svojimi željami in s svojim vročim hrepenenjem — služiti taki mrtvi stvari in trepetati pred njo ...

A včasi so se ga lotile čudne misli ... zdelo se mu je, kakor da je ta stroj, dasi ga je ustvaril človeški razum in ga sestavile človeške roke, neko višje, živeče, njemu sovražno bitje, in tedaj ga je preobvladal vselej silen strah, tedaj se ga je polastilo neko nepopisno čuvstvo ... obšla ga je slutnja, temna in strašna slutnja, da se vname med njim in tem sovražnikom njegovim nekoč boj ... boj na življenje in smrt ...

Primerilo se je, da mu je odleglo nekoliko, da so ga za hip zapustile grozne misli, da se je zavedal abotnosti svojih fantasmagorij, ali srce mu ni bilo nikdar brez skrbi. Oni vlak, ki bi bil povzročil kmalu nesrečo, mu ni dal spati. Tudi v nočeh, ko ni bil v službi, ki bi jih moral porabiti v to, da si odpočije, ko ni zadela njega nikaka odgovornost, je čakal nanj, in tudi v takih nočeh se je tresel po vsem životu, kadar se je bližal, vedno boječ se, da ne bi zagrmelo, da ne bi zadel kam — da bi se ne zgodilo tisto negotovo, a strašno...

Če se mu je naznanil vlak s svojim žvižgom, je planil k oknu in razburjenost se mu ni polegla, dokler ni obstal ...

In potem šele, ko je zopet odšel, se je ulegel v posteljo. Zdaj se je pač srdil in jezil sam nase, zdaj je pač vedel, da uganja bedastoče ...

„Kaj tebe briga, kaj se godi, kadar tebe ni v službi!“ tako je dopovedoval sam sebi in zaklinjal se, da se prihodnji večer pravočasno uleže in zaspi ter da se prav nič menil ne bo niti za ta niti za kak drugi vlak, pa naj jih trči kolikor hoče skupaj!

A ko je prišel zopet večer, je pozabil vseh sklepov, vseh obljub, lotil se ga je stari nemir in zopet je prisluškoval, kdaj zavriska stroj, in ko je prihrumel, je zopet skočil k oknu in ga hlastno odprl in zopet je zrl težko sopeč oni grozni pošasti nasproti ...

Ah, bil je prikovan na to pošast in ni ga pustila iz svoje oblasti . . . bil je prikovan nanjo, kakor je prikovan sibirski zločinec na svojo samokolnico! . . .

Včasi se je bil s pestjo po čelu, kakor bi si bil hotel pregnati iz glave neumne misli, jokal je včasi in ihtel, a pomagati si ni mogel . . .

Bil je suženj, s težkimi verigami priklenjen suženj . . . človek, ki je izgubil nebeško prostost . . .

(Konec prihodnjič.)

* * *

Sonet.

Nasmehnila se mi je zlata vesna,
ivanjščice žare se po vrteh,
tajinstveno šuštela je v vrheh
iz daljnih krajev sapica objestna.

Ti deklica, čarovnica prelestna —
zagledal iskro v tvojih sem očeh,
krog mene trepeta razkošje, smeh
in žarkov polna mi je izba tesna.

Jetnik je koprnel v globoki ječi,
hitela mimo lin sta noč in dan
enakomerno — on ni vedel kdaj.

Pa prileti od juga ptič droban,
in njega spevi sladko hrepeneči
zanesli so v temnico zlati maj.

Petruška.

Oj te koravde rdeče.

Oj te koravde rdeče,
ves tvoj vrat so pokrile!
Kakor verige goreče,
bodo roké mi vklenile.

Dobro to vem, satanela.
Ali da enkrat ovijem,
róke krog tvojega téla,
rad vso svobodo zapijem!

A. Gradnik.

Književne novosti

Spomini. Spisal dr. Jos. Vošnjak. Izdala Slovenska Matica. Prvi in drugi del 1840—1867. V Ljubljani 1905. Tiskal Dragotin Hribar. Prvi zvezek.

„Spomini" — na ta naslov misliš večkrat, če čitaš knjigo. Tupatam te moti čudna sestava ogromnega gradiva, ki je zbrano in spojeno priprosto, brez vsake umetnosti; nevoljno prenehaš s čitanjem, toda kmalu hitiš naprej, željč si zopet in zopet novih izprememb, katerih ne manjka, iznova se spominjaš, da čitaš „Spomine". Tako se ti godi, dokler ne prečitaš zadnje strani, zadnje vrste in ne odložiš velezanimive knjige. Že ta notranji pojav v čitatelju izpričuje najbolj, da je dobro zadel pisatelj obliko obširne vsebine, katera označuje najbolj njegovo življenje. Če čitaš kak odstavek izmed mnogih odstavkov iz sredine, zdelo se ti bode na prvi mah, da prebiraš neko zmes, prazno besedičenje; toda če pazljivo zasleduješ dogodke od začetka do konca, se prepričaš, da je pisatelj premišljeno spojil v lepe skupine misel za mislijo. Kakor so se mu vzbujali spomini o raznih dogodkih njegovega življenja in raznih osebah, s katerimi je občeval, jih vpleta v svoj spis in loči zlasti dobo 1861—1867 po letih. To razvrstitev opravičuje povsem naslov knjige „Spomini", dasi se ne da tajiti, da opisuje pisatelj obširneje to, kar mu je bližje; tako n. pr. govori mnogo o usnjarstvu; zakaj ravno o tem? — ker je bil oče usnjar (str. 29.). Naslov „Spomini" ga tudi nekoliko brani in zagovarja pred grajo, češ, da omenja le kratko nekatere dogodke in važne osebe, kakor se nam to dozdeva o Bleiweisu i. dr. To napako pisatelj sam čuti, če pravi (str. 184.): „Jaz, žal, tega (— da bi si bil zapisoval dogodke —) nisem storil in to mi zelo obtežuje spisovanje spominov; marsikatera zanimiva epizoda mi je iz spomina izginila".

Dr. J. Vošnjak nam je podal s to knjigo novo obliko pripovedovalne proze; želimo samo, da bi se naše slovstvo pomnožilo s spisi te vrste. Opozarjati moramo na bogato vsebino; toliko raznovrstnih črtic nam more podati le pisatelj, ki je posegal v svojem življenju povsod v javno delovanje, ki je zavzemal lepo mesto med prvoboritelji slovenskimi v dobi preporoda slovenskega naroda. Z veseljem smo čitali stran za stranjo, zakaj zanimali so zlasti nas, ki zbiramo gradivo za zgodovinski spis o probuji štajerskega ljudstva, razni dogodki iz pisateljevega življenja in nam rešili marsikatero zagonetko. Poleg tega opozarja pisatelj na mnoge zgodovinske reči in objavlja pisma, katera bodo pojasnjevali obširneje še drugi. Knjiga ima zgodovinsko vrednost; poučuje nas o razvoju slov. jezika, zlasti pa o probuji in zavedanju štajerskega ljudstva; marsikaj zvemo o gospodarstvu, še več zanimivega nam nudi politična stran.

Če naglašamo zgodovinsko vrednost, ne smemo prezreti subjektivnosti, ki zavzema, kakor je čisto naravno, celo v strogo znanstvenih zgodovinskih razpravah odlično mesto; človek je pač slab, to vemo vsi; ne more se vsekdar otresti popolnoma svojega lastnega bistva in prav lahko zabrede, da opazuje vse dogodke in svojo okolico preveč z lastnimi očmi in jih označuje bolj po svojem okusu in svoji razsodbi. Potemtakem je težavno soditi „Spomine", ki naj imajo tudi zgodovinsko vrednost, zlasti ko se suče vse okrog pisatelja; dr. J. Vošnjakove dogodljaje spremljajo drugi važni dogodki, ki so nekako spojeni z njegovimi; dr. J. Vošnjak se nam

dozdeva, da stoji sredi velikega prostora, njega vidimo vsekdar, a mimo njega nastopa četa rodoljubov in oseb, ki pridejo in izginejo izpred oči, pisatelj sam je nepremičnica sredi trabantov. To dejstvo samo na sebi bi utegnilo še bolj podpreti naše domnevanje zaradi objektivne sodbe.

To stran uvažujoč, si upamo trditi, da ni tako lahko pisati „Spominov“ v pravem zmislu. Pisatelj tem laže zagazi, če je vpleten vseskozi v dejanje. Pri tej priliki se spominjamo „Ormoških spominov“, katere je spisal ravno tako zaslužni nestor štajerskih rodoljubov, dr. Gršak. Če primerjamo ti deli, moramo priznati, da je med njima velika razlika; „Ormoški spomini“, ki nam podajejo lepe črtice in nas razveseljujejo, presenetijo pa nas tem bolj v začetku, ki daje vsej knjigi pečat tendencijoznega dela; druga polovica so životopisi nekaterih rodoljubov, ne pa spomini.

Radi priznavamo dr. J. Vošnjaku, da se je otresel kolikor le mogoče osebnega čuvstva in podal slike objektivno. Zgodovinar narodne probuje bo moral še izluščiti iz tega gradiva jedro in postaviti dr. J. Vošnjaka, ki je v „Spominih“, kakor je naravno, v ospredju vseh rodoljubov, v njih vrsto in spojiti Vošnjakove dogodke z dogodki njegovih sodobnikov enakomerno.

Opozoriti še hočemo samo na nekatere vrline te knjige. Nam ugaja pisava, ker je neprisiljena. Kdo še ni občeval v zadnji dobi z dr. Vošnjakom?! Spoštujemo ga vsi, ki ga vidimo in občujemo z njim. Mož vpliva na mladi zarod z neko posebno močjo; saj je še pred kratkim vzbudil s svojo mirno govorico v veseli družbi „Narodnega doma“ v Mariboru, ko smo se posvetovali o monografiji zelenega Pohorja, pri nekaterih gospodih, ki nimajo žal nobenega zmisla za ideale, občudovanje, češ da je res še rodoljubnih Slovencev med nami. Ravno tako kakor v občevanju nas zanima pisatelj v tem delu. Gledamo neprenehoma v obraz, v žareče se oči svojemu Nestorju, ki živahno pripoveduje o stvareh, ki nas zanimajo, nas oživljajo. Lepo se podaje starčku proroško izvajanje (str. 6.), da vedno izginjajo stari obrabljeni rodovi in da bodo nastopali novi. V tem zgodovinskem faktu išče starček tolažbe v bridkih časih slovenskega naroda. To so zlate besede njegove, ki morajo izpodbujati mladino; mož, ki je toliko delal za svoj narod, ne obupa, temveč stavi svoje upe na mladi krepki zarod. Radi tega mu ne morejo nikdar zameriti dijaki, da ravno on samega sebe stavi za zgled pravega šolanja (str. 49.); posnemati morajo njegovo nesebično delovanje tudi drugi rodoljubi in narodni voditelji. Zlasti v naši politični borbi naj nam svetijo njegove osrečevalne besede, s katerimi tako lepo opisuje složno delovanje do leta 1870. (str. 124.): „Rad se spominjam tiste lepe dobe šestdesetih let, ko nas je iz začetka sicer bilo še maloštevilno krdelce narodnih bojevnikov, a vsi smo bili složni in tesno združeni, delujoči brez ozira na lastno korist, vsi drug drugega podpirajoči, vsak pripravljen svoje mesto odstopiti drugemu bolj sposobnemu. Tu ni bilo nobene zavisti, nobenega skritega rovanja, vezala nas je vse iskrena medsebojna ljubezen i. t. d.“ Pretrese te, če še čutiš zares v sebi čiste ljubezni do svojega naroda, ko čitaš stavek: „Zato Boga ne morem dovolj zahvaliti, da me je ravno v tej mladostni dobi, ko je srce odprto vsem novim vtiskom, pridružil toliko navdušenim sobojevnikom za teptani naš narod“.

V „Spominih“ spoznamo šele dobro dr. Vošnjaka človeka in pisatelja. Kako lepo sodi o svojih sobojevnikih! Nobene zavisti, nobenega očitanja! Tako sodi le velik značaj.

Pisatelj postaja tudi živahen zlasti ob spominih na mladostna leta. Dragi bralec, poglej ga no starčka, ki ti kliče na uho: „Pokleknil sem (pred Pavlino)›

a ona se je branila . . . Potegnem jo k sebi in poljubim jo prav pošteno na njene mehke rdeče ustnice. Vrelo je v meni in najrajši bi jo bil v objetju pridržal za vse žive dni... Onega, dejal bi, električnega toka . . . nisem nikdar več čutil.“ Toda kako sentimentalno govori o tej ljubezni (str. 173.), ko je prenehala, zares — sentimentalen roman. Iz „Spominov“ tudi zvemo, da je dr. Vošnjak vdan spiritizmu, o katerem kaj prepričevalno govori, vnet je pa tudi za grščino na srednjih šolah tako, da bi jo odpravil kar črez noč.

Še nekaj podrobnosti! Na str. 2. bi pisali vojašnice nam. vojaščnice, — nisem zamudil obiskati priljubljene verande nam. preljubljeno verando. Posebno je treba določiti višino nekaterih vrhov: na str. 4. ima pohorski Črni vrh 1535 *m*, Velika kapa 1542 *m*, na str. 52. pa Črni vrh 1548, na str. 107. Velika kapa 1542 z dostavkom „vsi drugi vrhovi so nižji“. Po najnovejših določbah geografskega zavoda dunajskega meri Črni vrh 1543 *m*, je torej najvišji vrh Pohorja, Velika kopa (ne kapa) pa 1542. Tudi ne poznamo Šaleščani hriba „Sv. Križ“, pač pa božjo pot k Sv. Križu na Ostrem vrhu ali tudi Oslovskem vrhu (primerjaj narodno pripovedko!), ki pa ni visok 1244 *m*, temveč 1044. Pot do Sv. Križa ne pelje mimo Vrelih vod, temveč mimo Belih vod; prvič slišim kot domačin to ime. Vrele vode nimajo pravega pomena, ker ni tukaj nikakih toplih vrelcev kakor na Lomu, pač pa tečejo studenci in potočki po belih skalah in pečinah, tako da zagledamo že od daleč lepo bele pase. Ravno tako ne moremo odabravati izraza „Topolščice“; zakaj hodili smo se kopat od nekdaj v Topolšco (Topovšco) ali Topolšce = Topolšice.[1]) Te toplice je kupilo prvotno od kmeta Topolšeka šoštanjsko nemško kreditno društvo in to jih je prodalo dunajskemu zdravniku, o katerem govori dr. Vošnjak. Na str. 42. pišimo Brut, Kasij namesto Brutus, Cassius. Naj mi tudi ne zameri dr. Vošnjak, da se spotikam ob izrazu „Mihaelom (str. 48. in drugod); zakaj ne pusti pisatelj brata Mihe slovenskemu ljudstvu, ki pozna zlasti na Spodnjem Štajerskem le Miho Vošnjaka; radovedni smo zares, če ga pisatelj res kliče le Mihaela; nam je znan povsod le Miha Vošnjak kakor tudi le dr. Jože Vošnjak. Le ostanimo pri teh imenih, ki tako lepo donita, ker sta se že udomačili. Brez potrebe se še piše Žolčpah (str. 52.) in Žolčpaške planine (str. 171.); res je, da še slišimo to ime sedaj, vendar že kaj radi gredo domačini sami v Solčavo ali v Solčavske planine. — Docela neopravičen izraz je pa Pevniški Graben (str. 61.); v spodnji Šaleški dolini, t. j. okoli Šoštanja pravijo ljudje, da gredo v Penk, ali da so bili v Penku, iz zgornje Šeleške doline pa vozarijo plohe v Piunik in nalagajo deske v Piunku (o zanimivi besedi drugje!) — Med starejše rodoljube štajerske bi pač moral prištevati pisatelj dr. Preloga (str. 81.), kar je že vsled tega opravičeno, da je deloval skupno s Trstenjakom, kaplanom v Ljutomeru l. 1846. Dr. J. Vošnjak pozna pač Preloga le iz poznejše dobe v Mariboru, ne pa v Ljutomeru. V svojih zapiskih smo našli, da je dež. posl. Herman neki dobro poplačal prof. Žitka, govori se celo o več tisočakih, ker je agitiral za njegovo izvolitev v deželni zbor. Temu ustnemu sporočilu nismo hoteli verjeti; dr. J. Vošnjak navaja na str. 162. tesno zvezo med Hermanom in prof. Žitkom, katerega je imenoval v oporoki za svojega dediča. Zadeva še ni docela jasna; a najbrže je nastala govorica šele po Hermanovi smrti vsled tega, ker mu je sporočil svoje premoženje. — Umestno se nam tudi zdi, da popolnimo Vošnjakovo poročilo o Cirilovi slavnosti l. 1863. in navedemo slavnostnega

[1]) Edino prava književna oblika je pač samo Topol*šči*ca. Tako pišemo pravilno tudi Konjščica, Planinščica, Begunjščica itd. Te besede so s sufiksom *ica* substantivirani pridevniki na *ski*. Op. uredn.

govornika prof. Majcigerja, ki je govoril pred toliko množico. Najbrže se mu niso tako hlače tresle ko dr. J. Vošnjaku, ki je takrat prvič nastopil javno; pisatelj se gotovo še spominja tega govora (hranimo ga v rokopisu), zato bi ga moral navesti tudi v „Spominih." — Čolnikov dom (224 str.) je bil v Drvanjih pri Sv. Benediktu, kakor je Čolnik sam vedno podpisoval svoje članke, katerih je pa več pošiljal v Novice kakor v Gospodarja; zadnji list je podpiral v tej dobi z gospodarskimi članki posebno njegov prijatelj kaplan Jančar.

To so naše opazke o tej zanimivi knjigi, katero smo čitali z veliko pazljivostjo in z velikim veseljem. Želimo le, da bi jo čitali zlasti vsi štajerski Slovenci, da si ž njo pridobijo še več poguma v hudem boju za narodne svetinje, spoznavši, da so se njih predniki morali še bolj truditi in probujati ljudstvo skoro z obupnostjo. Pisatelju pa želimo krepkega zdravja, da nam poda kmalu še drugi zvezek svojih „Spominov". *Dr. Karel Verstovšek.*

Minka Govékarjeva: Ruska moderna. Gorkij. Andrejev, Skitalec, Bunin, Čirikov. Novele in črtice. V Ljubljani. 1905. Pl. Kleinmayr & Bamberg.

Bili so v naših krajih še prav pred kratkim časi, ko je mislil človek, ki je pisal kolikortoliko gladko slovenščino, da je prevajalni posel zanj poniževalen. In zato so pri nas doslej prelagali oni, ki so se učili jezika, našega in tujega, in pa oni, ki se niso utegnili do dobrega naučiti niti tega niti onega Tako je prišlo, da imamo sedaj samo dijaške in Podravskega prevode.

Minka Govékarjeva dela častno izjemo. Ona piše že več let gladko slovenščino in vendar se ne sramuje posvečevati svojega peresa takim knjigam, kakor je „Slovenska kuharica" in pričujoča knjiga prevodov iz ruščine.

Gospa Govékarjeva je sprejala v svojo knjigo samo družino Gorkega. Temu krogu je sedanji čas v širokih masah na Ruskem kakor na zapadu res nenavadno naklonjen. Zasloveli so čez noč. Zato je čisto prav, da jih dobi tudi naše slovstvo. Iz njih naj bi se naši mladi pisatelji učili neposredne in nebrzdane sile izraza, kadar gre dati duška pekoči misli in trpkosti in bridkosti življenja. Naša literatura, ki je v svojem jeziku tako šolsko plaha, boječa in stidljivo okorna, naj bi pogledala sem, kako govori velika literatura na vsa usta, brez filistrskih ublaževanj, kadar gre za to, da pride do besede s kruto roko poteptano — življenje sámo in golo. In socijalni advokatje so ti ljudje v prvi vrsti. To so vam delavci nekega novega življenja in njih dela bolj socijalni fakti nego umetniški proizvodi. Današnja Rusija in deloma tudi mi na zapadu pa skoro pozabljamo v teh težkih ruskih dneh, da kovačnica ni atelјé in delavnica ne tempelj . . .

Gorkij in tovariši so že dosedaj izvršili velika dela v ruskem gibanju; razširjeni so v tisočerih izdajah po Rusiji, a v hramu ruske umetnosti je njih kotiček dokaj majhen. Pravijo sicer: Inter arma silent Musae. In Rusijo stresajo neprestani boji. Seveda to ni umetnosti na korist. A vendar bi bilo slabo za veliko rusko umetniško dušo, ako bi ne imela tudi v sedanjem času drugih in večjih umetnikov, nego so Gorkij in drugovi. Hvala Bogu, da jih ima, krasne pesniške duše, čuteče povsem moderno . . . Škoda, da jih gospa Govékarjeva v svojem sicer vestno in skrbno sestavljenem uvodu z nobeno besedo ne omenja; tako je videti, kakor da bi bili Gorkij in tov. sedaj na Ruskem edini potomci Gogolja, Turgenjeva, Dostojevskega etc. Gospa Govékarjeva jih celo nekako v eni sapi imenuje z velikimi ruskimi realisti. V resnici pa so potomci Gljeba Uspenskega, Levitova, Slepcova in Pomjalovskega. S temi bi jih bilo treba primerjati, — Gorkij se je zadnjič sam skliceval na nje —, ne pa z Dostojevskim in Tolstim . . . Zato je „Ruska moderna" povsem nepravilen

naslov za te prevode. Ako se namreč pod besedo „moderen“ razume „sodoben“, potem je treba pripomniti, da Gorkij in tov. sami nikakor ne morejo predstavljati sodobne ruske poezije, in je tudi najbrž nočejo, ker so raje praktični, socijalni delavci nego pesniki. Seveda ostanejo vkljub temu pesniki, ker svojih talentov zatajiti ne morejo. — Ako pa se samostalnik „moderna“ rabi tako, kakor ga je uvedel v kritiko Hermann Bahr in se ga je polastila nova literarna zgodovina, potem pomeni ravno nasprotno umetnost, kakor je umetnost Gorkega in tovarišev. Ta literarna družina sloni namreč skozinskoz na materijalizmu, na mehaničnem svetovnem nazoru in nima čisto nikakega zmisla za iskanje novodobne duše, za hrepenenje po finejših dušnih horizontih, z eno besedo: za ono novodobno poezijo, ki jo sedanja literarna kritika imenuje na kratko „moderno.“ — Sploh se mi zdi, kakor da bi naslov in prve strani uvoda ne bile delo naše prevajalke, ker spominjajo čisto na „estetične“ definicije naših takozvanih „novostrujarjev“ iz sredine devetdesetih let, kjer se je „stara“ in „nova“ literatura karakterizirala s takimi, estetično čisto indiferentnimi izrazi: aristokratnost in demokratnost, fantazija in analiza, l'art pour l'art in socijalnost. Danes, ko je naša literatura sama že premagala itak efemerni pojav naturalizma, se slišijo take razlage kakor čivkanje zaostale ptice selilke . . .

Poleg sestavljanja uvoda, ki je, kakor rečeno, za informacije o posameznih pisateljih čisto poraben, je obstajalo delo gospe Govekarjeve v izbiranju avtorjev za zbirko ter proizvodov iz njih del in pa v prelaganju samem. Prvo dvoje je seveda stvar čisto individualna. Jaz na primer bi bil izpustil malo nadarjenega Skitalca in bi bil na njegovo mesto sprejel k istemu krogu pripadajočega Kuprina, ki se v poslednjem času krasno razvija, in pa apartnega psihologa Juškeviča. Iz Gorkega krajših stvari se mi zde najbolj značilne in slovenskega prevoda vredne: „Konovalov“, „Jemeljan Piljaj“, „Starka Izergil“, „Šestindvajset in ena“, „Na plavih“ (ki jo ima tudi g. Gov.) ali „Varenka Olesova“. Iz Andrejeva, ki je v zadnjem času vzrastel visoko nad družino Gorkega, bi bilo treba priložiti „Življenje Vasilija Tibejskega“, njegov znameniti „Rdeči smeh“ in pa globoke „Prikazni“ (izišle v novembrski knjigi moskovske „Pravde“ 1904).

Kar se tiče prevajanja samega, moram priznati, da nisem pričakoval od gospe Govékarjeve, ki se je mogla ruščine učiti pač samo iz knjig, tako dobrega prevoda. Prelagati iz kratkorečne ruščine, ki se izraža brez ovinkov in uvodov, pogosto eliptično in poslovično, izpuščajoč vse pomožne in včasi tudi druge glagole, privzemajoč neredko krepke narodno dialektične oblike, v našo malenkostno akuratno, šolsko natančno in začetniško šibko slovenščino — ni lahko delo. V karakteristiko gospe Govékarjeve kot prelagateljice je treba povedati, da prelaga skrbno, z manjšo pozornostjo živeč v dejanju nego v besedah in stavkih, ne barvajoč teksta s svojo individualnostjo, ampak oklepajoč se slovarja, kamor pogleduje pogostvo. Seveda mora ruski razgovorni ton neredko izginiti v našem šolsko literarnem jeziku. Kakor vse začetnike, ki niso imeli prilike blamirati se pred pravimi Rusi s slovenskimi besedami, enakimi po obliki, ne po pomenu ruskim, tudi njo zapeljejo formalno enaki izrazi, da ne seže po slovarju. Ruske kratke, krepke stavke pogosto čisto po žensko razblinja in od časa do časa jo ruska slovnica pusti malce na cedilu.

V ilustracijo in podkrepilo te splošne karakteristike naj sledi tu nekaj primerov iz ene same krajše povestice, in sicer iz Gorkega „Na plavih“.

Pričenjam kar z drugo vrsto ruskega teksta: vse niže (vedno nižje), Govékarjeva: vse nižje. — U rulevyh vesel (pri krmilnih veslih), Gov.: ob krmilu vesel! — Žal bylo ešče rabotnika nanjatj (škoda se mu je zdelo najeti še enega

delavca), Gov.: Še en. del. naj., mu je seveda žal. — Sergej mrmra v ruščini na kratko: Nu, nu zapljasal! Gov.: No, no, sedaj bo pa celo plesal. — Jeklena prožina (rus. pružiná) se imenuje slovensko vzmet. — Nepravilno si predstavlja Govékarjeva reko kot prepad (rus. omut). — Značilno ruski govor Sergeja: Ženilsja-to?! Směhi! Kak eto bylo-to? Nu, pošli vy, značit, s ženoj spat? Nu, kak že (slov. No, kajpak; „že" pomeni isto ko naš pak) prevaja gospa Govékarjeva: (Kako je že bilo to...) Ko si se ženil. Res, smešno je to! Kako je že bilo? Nu, šla sta, namreč z ženo, spat? No, kako že?! — Tak ty jej i otkolol (tako si se ji odrezal), Gov.: kar tako-le si jo odpravil. — A ona tebja — durakom, Gov.: A ona te je psovala, tepec ti je rekla. — Početa — hoš otbavljaj (spoštovanja na prebitek), Gov.: ceščen. — Ot ploti drug druga pitajetesj vy. Anafema vam! (Od mesa svojih bližnjikov se hranite. Bodite pogubljeni!), Gov.: ki se pitate z mesom svojih bližnjikov. Vrag vas vzemi! (Poslednje slovenske kletvice bi ne izrekel nikoli pobožni Mitrij.) — Jemu hotělosj... buditj etu tišinu... vspugivatj eto pritajivšejesja sozercateljnoje molčanje tjaželoj massy vody, medlenno livšejsja v more, i unylo zastyvšija v vozduhě nepodvižnyja grudy oblakov (hotelo se mu je... buditi to tišino... vzplašiti to potuhnjeno, napeto molčanje težke vodne množine, ki se je počasi lila proti morju, in (razbuditi) one otožno v zraku zastale gruče oblakov, Gov.: hotel je... vzbuditi to tišino... oplašiti to potuhnjeno molčanje težkih vodnih mas, ki so se počasi valile proti morju in so otožno ostavljale v zraku nepremične gruče oblakov. — Mitrij... oter vspotěvšij lob i zamer (M. si je obrisal potno čelo in je osteklel), Gov.: M. si je obrisal potno čelo... ves otrpel. (Od dela otrpel!) — Tjmá uže rěděla (tema se je že redčila), Gov.: se je rudečila. — I kivnuv golovoj na zad plotov (namignivši na zadnji konec plavov), Gov.: In obrnila je glavo navzad. — Ošibka moja byla. Sgryzet ona mně lět pjatok-desjatok, ošibka eta. Umrešj ot neja ranjše smerti... (To je bila moja pogreha. Par let mi bo snedla, ta pregreha. Umrje človek vsled nje še pred smrtjo), Gov.: To je bil moj pogrešek. Pet ali tudi deset let me bo grizel ta pregrešek. Kaj takega lahko človeka umori pred določeno smrtjo! — Dobroděteljprevaja gospa Gov. z dobrotljivostjo, pravi pa se slov. čednost, krepost, nem. Tugend. — Na str. 139. je vse govorjenje Petrova nerazumljivo, ker ni prav preložen kratki stavek: umer by on. — Na predzadnji strani je gornyj bereg = vzvišeni, visoki breg, Gov.: gornji. — Samo še en primer slovnične negotovosti naše prelagateljice: V vozduhě poplyl sočnyj zapah zemlji, toljko što rozdennoj travy (gen.) i smolistyj aromat hvoji (v zraku je zadišalo po sočni zemlji, po mladi travi in po dišečih smolnatih smrekah), Gov.: V zraku sta zavela sočen duh zemlje, ki je jedva porodila travo, in smolnati smrekov vonj.

Glede na to, da sem nabral te netočnosti in zmisel moteče nerodnosti v eni sami, 22 strani dolgi povestici, se mora reči, da je gospa Gov. v prelaganju sicer še precej nesigurna začetnica. Toda ona piše gladko slovenščino in dela marljivo in skrbno, vsled česar bi bilo vsekakor želeti, da ostane še dalje pri prevajanju. Z ozirom na to, kako se je doslej pri nas prelagalo, je ona v prevodni literaturi naših privatnih založnikov že sedaj ena izmed najboljših moči. Ako bi imeli naši založniki same take sile, bi ne bila naša prevodna literatura poprečno nič slabša, nego je drugod.

Na naši „Matici" pa je, da nam da dovršene, to je umetniške prevode, ki ne bodu ustrezali samo potrebam knjižnega trga, ampak se bodo uvrščali tudi v našo umetniško literaturo kot del njen. *Dr. Ivan Prijatelj.*

„Talija“. Te v založništvu „Goriške Tiskarne“ A. Gabrščeka izhajajoče zbirke gledaliških iger sta izšla 21. in 22. snopič. Prvi obsega veseloigro v enem dejanju „Coeur-Dame“ (Srčna dama), nemški spisal Maks Bernstein, poslavenil F. K., drugi izvirno enodejanko „Brat Sokol“, spisal Fridolin Žolna.

Splošni pregled

Fran Selak †. Dne 9. junija je umrl v Zagrebu književnik in časnikar Fran Selak. Rojen l. 1847. na Rečici v gornji Savinski dolini si je izbral Hrvatsko za svojo drugo domovino in je živel zadnjih 25 let skoro nepretrgoma v Zagrebu. Rajni Selak je bil bistra, kritična glava in estetiško fino izobražen mož. Pisal je mnogobrojne eseje o slovenski književnosti, in sicer večinoma v nemškem jeziku, zlasti za praško „Politiko“, za „Agramer Tagblatt“, „Bosnische Post“, „Serajever Nachrichten“ itd. ter si pridobil na ta način za naše slovstvo mnogo zaslug. Lahka mu bratska zemlja!

Vilharjev spomenik. Dne 12. avgusta t. l. odkrijejo v Postojni Vilharjev spomenik. Zahvaliti za to imamo v prvi vrsti vrle notranjske rodoljube, ki so započeli vso akcijo ter jo tudi uspešno izvršili. Miroslava Vilharja zasluge za probujo našega naroda so velike in tudi v slovstveni zgodovini njegovo ime ne bo nikdar pozabljeno. Društvo slovenskih književnikov in časnikarjev namerava povodom odkritja spomenika prirediti posebno izdajo njegovih poezij, kar je gotovo umestno.

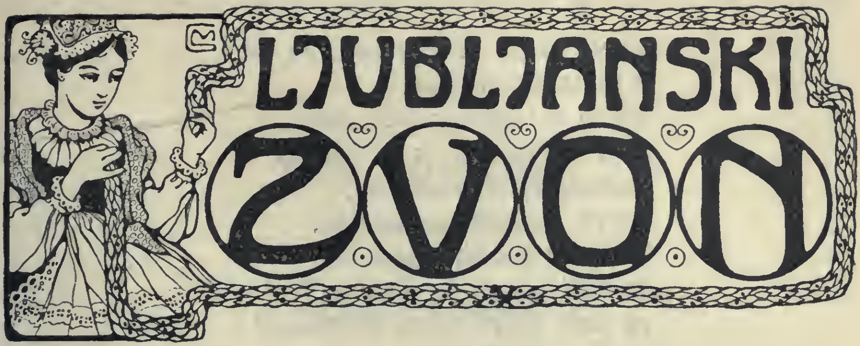
Tehniški slovar. Odsek za izdavanje „Tehniškega slovarja“ je imel nedavno pod predsestvom načelnika, ravnatelja Ivana Šubica, svojo šesto sejo. Tajnik je poročal o sklepih zadnje seje in povedal, kako so bili rešeni. Sklenilo se je nabaviti Deinhardtov ilustr. tehn. slovar, ki izhaja v šestih jezikih pri Oldenburgu v Monakovem. Akad. slov. tehn. društva v Pragi, na Dunaju in v Gradcu je naprositi, da bi prevzela ekscerpiranje cenikov, deželnih in pa državnih zakonov tehniške vsebine. Prošnji, da bi poslale svoje cenike odseku na razpolago, da jih da ekscerpirati, sta se odzvali tvrdki: Majdičeva v Celju in Schneider & Verovškova v Ljubljani, kar je odsek hvaležno vzel na znanje s ponovno prošnjo do drugih tvrdk tehniške smeri, naj bi storile isto.

Druga jugoslovanska umetniška razstava v Sofiji se otvori po sedanjih dispozicijah dne 28. avgusta t. l. Koliko slovenskih umetnikov se udeleži razstave, sedaj še ni definitivno določeno, a iskreno želimo, da bi bila razstava v Sofiji kakor v Belgradu impozantna manifestacija jugoslovanske edinosti in umetnosti. — Par dni pred otvoritvijo razstave bo v Sofiji kongres jugoslovanskih književnikov in časnikarjev.

Strossmayerjev koledar. Odbor za Strossmayerjev spomenik v Zagrebu je sklenil izdati za leto 1907. v korist spomenika ilustrovan koledar, ki bode po svoji vsebini nekaj posebnega, zares umetniškega. Želeti bi bilo, da bi dobilo podjetje tudi med Slovenci obilo podpore. Na koledar, kateremu cena se je nastavila na 2 K, se naroča pri tajnici redakcijskega odbora, gospodični Klotildi Cvetišić, Zagreb, Jelisavina ulica, broj 2.

Henrik Hart, znani kritik nemški, je dne 11. junija umrl v 51. letu svoje dobe.

Tiskovne hibe. V sonetu, ki smo ga priobčili v zadnji številki na uvodnem mestu, ima se glasiti 10. vrsta prav tako le: „in prosil te, o veš, Jeruzalema“ . . .

K osemdesetletnici g. notarja L. Svetca.

To bilo je, že davno bilo,
ko z drugi šel si z živo silo . . .
Za Tabo vidim ozko gaz,
ki čvrst si s hojo jo naporno
med temo robstva neprodorno
v vodilo zaoral za nas.
Tla trnjapolna je in kamenita
Ti noga merila neizpočita,
a Ti si šel in mislil nikedar,
kje trudno se telo Ti odpočije.
Le to si upal, v tem si bil gotov,
da narodu dan vstane krasen, nov,
ko mu oznaniš evangelij sveti,
da vendar že mu blagotvorni žar
prosvete, zlate svobode zasije
in sme v vesoljstvu tudi on živeti . . .
Prišel je zlati, svetli čas,
prišel je prerojenja čas!
Tedaj je pesem sveta zadonela,
tedaj je lipa sveta zadehtela
in narod, ki je spal,
se vzpel je z mračnih tal. —

Vzpel narod se je z mračnih tal
v samozavesti mlad,
jeklen v telesu, v srcu zlat.
Sam v duši zlat in v žilah čil
Radecki si slovenski bil,
ko ste v tisočih taborili,
ko ste v tisočih eden bili,
ko čisti prapor je govoril Tvoj:
za naše pravo srčno za menoj!

Za naše pravo srčno za Teboj
je šla mladost, šli resni so možaki
z zavestnimi in trdnimi koraki.
Uvidel si v teh bojnih časih,
da narod ta postane jak,
ki vcepil v materinskih glasih
že deci je življenja znak.
Na granicah so zablesteli
ponosni domi, domi beli,
ki mlada srca so objeli.
S tem kraj Cirila si in kraj Metoda
apostol tretji našega naroda . . .

Apostol tretji našega naroda,
blesté se lasi Ti ko beli sneg,
ki pal na poti je v življenja breg.
A ta belina ni snegá belina,
to naša je slovenska zgodovina,
ki nje nositelju je srébrno pero
zarisalo jo na častitljivo glavó . . .
In nihče nam ne vzame zgodovine
in nikdar **Svetec** v njej nam ne izgine!

R. M.

Izza kongresa.

Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

Enajsto poglavje.

Vor acht Tagen war ich mit der Minza bey dem Pochlin seiner Predigt. Wie wir aus der Kirche kommen, so versammeln sich eine Menge Menschen gegen St. Florian. Ich frage, was das ist? so hōre ich: jetzt werden sie den Studenten tragen, den der Kapus zu Tot geprūgelt hat.

Iz pisem, katera je gospa Benedičičeva pisala Čopu.

Bilo je nekaj dni pozneje. Pri Topolščakovih v Kravji dolini je Marička opravljala jutranja hišna dela. Mati Maruša je bila odšla v mesto, kjer je stregla po hišah, in tudi oče Martin je bil dobil nekje malo zidarsko delo, da je moral rano od doma. Istotako je gospod študent bil že vstal ter odšel na polje, da se je pred šolo izdatno izprehodil.

Doma pa je hči pospravljala postelje, pometala, omivala okna in sploh čistila vse, kar je bilo čiščenja potrebno. Tudi okrog ognjišča je letala, kjer se je v malem piskrčku grel zajtrk za Janezka, ki je tedaj še spal. Ves čas med delom je rojilo Marički po glavi, kar ji je bila pripovedovala Komarjeva Magdalena pred nunsko cerkvijo. Kdo se je neki zagledal v njo? V njo, ki je bila hči preprostega zidarja! Ona je govorila, da je mlad in lep! Mlad, lep in bogat gospod in pripravljen jo je tudi v zakon vzeti, če bi si bila všeč eden drugemu. Kako visoko so splezale njene misli! Obdajala jo je ljubezen, obdajalo jo je bogastvo. Že se je oblačila v svilo kakor gospa Kandučeva in nosila je širok klobuk na glavi, da ji je zrl izpod njega obraz kakor izpod male strehe! Dvignila se je do oblakov! V hiši bo srebra in zlata na ostajanje! Mati ne bo več požirala trpkih besed po hišah in tudi oče se ne bo več pehal za slabo plačanim delom. In vsako jutro bodo pili kavo, ki so jo sedaj komaj trikrat na leto pili! Da, vzeti ga je hotela, in najsi ne bode

niti tako lep, kakor ga je gledala v svojih sanjah. Iz oblakov jo je poklical nazaj v vsakdanjo revščino otročji glasek, ki se je začul iz sosednje stanice:

„Marička! Vstati!“

V čumnati, kjer sta spala oče in mati, je imel tudi domači sinček Janezek svojo posteljo ali pravzaprav nekako korito, kamor so pokladali noč za nočjo njegovo slabotno telesce. Slama je gledala izpod rjuh in pavola iz odeje. Na revnem ležišču je sedel devetletni deček in pri raztrgani srajčici se je tuintam kazala rjava koža. Marička mu je prinesla drugo srajco in tudi hlačice in čeveljčke ter mu vse položila na posteljico.

„Zdaj se obleci!“

Počasi je zlezel iz svojega korita. Imel je široko glavo in bil je tudi zelo samoglav Topolščakov Janezek, kakor je to navada pri slabo rejenih otročajih. Ko je lezel izpod raztrgane odeje, da bi zlezel v hlačice, katere mu je bila pripravila sestra, je kazal svoji stegenci, ki sta bili tanki kakor bilka sredi travnika. Ko je imel hlačice na sebi, je izpregovoril odločno:

„Marička! Umil se pa danes ne bom!“

„Kaj bodo pa gospodje v šoli rekli, če prideš umazan?“

„Saj nisem umazan! Umil se ne bom, pa je!“

Nato sta sklenila poravnavo, da se bo Janezek umil, a Marička da mu bode v mrzlo vodo prilila nekaj kropa.

Ko je bil fantek napravljen in umit, je zastokal: „Lačen sem!“

„Takoj ti prinesem!“

Iz kuhinje je prinesla lonček, iz žličnika pa vzela veliko leseno žlico ter oboje posadila pred bratca, ki je bil med tem zlezel za veliko mizo, kjer se je pri Topolščakovih jedlo.

„Že spet močnik!“ je zajokal, ko je potisnil žlico v mali lonček.

„Močnik je dober!“ ga je tolažila sestra. „Poglej, oče in mati prav malo zaslužita sedaj v zimi! Koliko jih je, ki še močnika nimajo vsak dan: Le jej, revček, le jej!“

Dvakrat ali trikrat je zajel:

„Nočem! Tudi po sajah diši!“

Jezno je položil žlico na mizo.

„Učil se tudi ne bom! Lačen sem!“

„Če ima človek cel piskrček močnika pred sabo, mu ni treba lačen biti!“

„Le poskusi, pa boš videla, da so saje v njem!“

„Niso! Da je oče doma, bi že rad jedel!“

„Učil se ne bom, pa je ven!“

Zopet se je sklenila poravnava in Janezek je obljubil, da se hoče učiti, če mu prinese sestra Marička kos belega kruha, za katerega je dobro vedel, da je v omari v kuhinji.

Prinesla mu je košček belega kruha in vprašala: „Kaj imate danes?“

„Ajnmalajns ponavljamo!“

Ko je opletal kruh, je zastokal: „Ti ne veš, Marička, kako je težak ta ajnmalajns!“

Nekdo je potrkal na okno. Ko se je Marička ozrla, je opazila pri šipi ostudno prijazni obraz Korenove Magdalene. Migala je z roko. Marički je izginila kri iz obraza.

„Janezek, ponavljaj!“ je dejala ter odhitela v vežo. Ondi je že prežala Komarjeva nanjo.

„Pridna si, Marička! Tako je prav. Pridna dekletca imajo že na zemlji nebesa!“

Stara grešnica je pomenljivo pomežikovala.

Na uho ji je šepnila: „Včeraj mi je pisal. Rad bi govoril s tabo!“ Glasneje je dostavila: „Fantek se uči! Prav tako, prav tako!“

„Drevi ob šestih,“ je šepetala dalje, „ob šestih. Pri šenklavški cerkvi te bom čakala!“

Marička je vzdihnila: „Pa res ni oženjen? Drugače bi bilo greh!“

Iz sobe se je začulo v tistem šolsko-pridigarskem glasu, na katerega slabi učitelji tako radi privadijo svoje učence: „Vier—mal —acht—sind—zwölf“.

Odprla je vrata ter ga pokarala: „Janezek, vendar malo premisli!“

„A—a, že vem, Marička! Vier—mal—acht—sind— dreissig! Kako je težak ta ajnmalajns!“

Ko ga je poučila, da je štirikrat osem dvaintrideset, je hišna vrata zopet zaprla. Proti Komarjevki pa je vzdihnila: „Sama ne vem, kaj bi napravila?“

„Kolikor vem, res ni oženjen. Neoženjeni pa ne morejo vsi biti. Samo „gospodje“ niso oženjeni, in še ti se vselej greha ne boje!“

„Ali jaz se bojim greha,“ je zastokala Marička. „Ko bi že vedela, da me vzame?“

Magdalena se je raztogotila: „Kako te naj vzame, če se prej ne seznani s tabo? Ob šestih torej. Ali prideš, ali ne prideš? Povej vendar! Piše mi, da neprestano misli nate, ti ga pa še videti nočeš!

Kmalu bi ti rekla, da si prismoda. Točno ob šestih pridi! Čakala te bom pri vratih tik škofije. Ali prideš?“

„Bom pa prišla!“

„Drei—mal—acht—sind—zwölf!“

Zopet je odprla duri: „Premisli vendar, Janezek!“

„Aha! že vem! — sind sechs!“

„Da bi se me Mati božja s Šmarne gore usmilila! Ta ne zna ajnmalajnsa in jaz ne vem, kaj naj počnem! Kaj bo, kaj bo?“

„Torej sva se vse lepo dogovorili! Prav tako, Marička! Za tvojo srečo gre in še ob smrtni uri mi boš hvaležna! Lej, lej! Kdo pa tukaj prihaja? Prav kakor zaljubljen parček. In jaz o tem nič ne vem! To je pa čudno! Pa tako zgodaj, lej, lej!“

Magdalena se je pritisnila k zidu, da bi jo ona dva, ki sta v zornem jutru prihajala po samotni Kravjedolinski cesti, ne opazila. Tem živeje ju je opazovala Magdalena.

„Znana mi je postava te ženske,“ je zamrmrala, „kdo bi pač bila?“

Hipoma se ji je zasvetilo: „Božja pomagalka, Češkova Fina je!“

„In gospod, ki je ž njo?“ je vprašala Marička.

„Gospod? Gospoda pa res ne poznam.“ In dostavila je: „Toliko vem, da Smole ni, čeprav govore, da bode ž njim kmalu na oklicih! Pa je res čudno!“

S temi besedami je Korenova Magdalena izginila pri zadnjih vratih Topolščakove hiše, da bi kje izza kakega kravjedolinskega plota izvohala, kdo je gospod, ki je bil tisto jutro v družbi s Češkovo Fino.

Gospodična in gospod sicer nista vedela, da ju kdo opazuje, a vzlic temu se je videlo obema, da sta v velikih zadregah. Gospica je hitela nekaj korakov naprej, a pri Topolščakovi hiši jo je dotekel. Bil je mlad človek, temnega in pikantnega obraza, iz oči pa mu je odsevala čudovita nedolžnost, da se je moralo soditi, da lastnik takih oči še ne pozna življenja, da je pravo jagnje, prava lilija. V resnici pa je bil osmojen kakor trava po jesenskih slanah; bil je najnevarnejši zapeljivec ženskega spola, kar jih je poznal ljubljanski kongres. Poleg nedolžnih oči ga je odlikovalo ljubko in prikupljivo vedenje, da je gospem kar v srca lezel. Bil je Lah; to se mu je poznalo na obrazu in na govorici.

Ko jo je dotekel, je zažvrgolel: „Tisočkrat hvala, gospica, da ste uslišali ponižno prošnjo nesrečnika, ki ni nevreden vašega usmiljenja!“

„Knez — in plaho se je ozrla na vse strani — prvič je in zadnjič!“

— Ni dopustil, da bi govorila. Objel jo je s svojim pasje vdanim pogledom in preplul jo je s povodnjijo svoje govorice.

„Gospica! Prvič sem vas srečal na stopnicah vaše hiše. Nikakor nisem tako predrzen, da bi si lastil toliko sreče, nepopisne sreče, da bi se vi spominjali tistega dne. Kakor od strele zadet sem se pritisnil k steni, vi pa ste v zlati svoji krasoti stopali mimo in niti pogleda niste imeli za nesrečnika, ki bi se bil najraje zvijal v prahu pred vami. Od tedaj je globoka rana vsekana v moje srce!“

Vzdihovala je: „Ne smela bi vas poslušati!“

S tužnim glasom je odgovoril: „Ne pehajte me v obupnost! Prvič in zadnjič je, da me poslušate! In poslušati me morate! Od takrat, ko sem vas prvič videl, od tedaj ga ni imela mirnega trenutka moja duša! V vaše lase se je ujelo nemirno moje srce, kakor se ujame riba v mrežo. Kako sem obupaval, kako sem se boril sam s sabo! Zaman! Izročen sem bil vsem peklenskim mukam! Končno sem vam pisal . . .!“

„Niti sprejeti bi ne bila smela vašega pisma!“

„Bog vam šteje v veliko zaslugo, da ste je sprejeli! Kaj naj bi bil počel tudi drugega? Hitel sem k zvezdi, ki je postala vodnica moji trpinčeni duši! Naj se odloči moja usoda, kakor je ljubo Bogu! Saj ne zahtevam vaše ljubezni. Prositi sem vas hotel, da me ne zaničujete, ker vas ljubim!“

„Molčite! molčite!“ je zakoprnela. V tistem hipu pa je Češkova Fina primerjala plamtečo to govorico z govorico svojega zaročenca in morda je že tedaj padla v njenem srcu prva megla na podobo Andreja Smoleta, ki se nikakor ni mogel meriti z mladim knezom, ki je tisti dan lazil za njegovo nevesto.

Z emfazo je odgovoril: „Ne kratite mi pravice govoriti, gospica! Vsaj toliko usmiljenja izkažite obupanemu človeku! Da sem kamen v globočini morja, bi kričal, da se čuje do neba! Z vami živeti pod eno streho, z vami dihati en in isti zrak, hoditi mimo vas, kakor da ste mi neznani, — to je bolečina, ki bi je niti bogovi prenašati ne mogli! Te bolečine polagajte na pravično tehtnico in ne ukazujte mi, da naj molčim!“

„V istini! Mnogo preveč ste že govorili, knez!“

Kar čutila je, kako ji je dobro delo, kadar je izpregovorila besedico „knez“.

„In moje bolečine!“ je zakričal knez.

Tu se je spomnila govoric, ki so o mladem tem možu še ravnokar švigale po mestu. Kadar se je izpregovorilo ime operne pevke gospodične Morenove ali pa primadone gospe Boronijeve, tedaj se je imenovalo v isti sapi tudi ime mladega laškega kneza. Obe, Morenova kakor signora Boronijeva, sta bili glavna stebra takratne laške opere. Antonio Cunibarti je načeloval tej „stagione", pela pa se je Rossinijeva heroična opera „Edvard in Kristina", ki je danes že davno pozabljena.

Teh govoric se je spominjala Češkova gospica in nekako nagajivo je odgovorila:

„Za bolečine, principe, dobite brez dvojbe tolažbe pri signori Boronijevi!"

Da ga je strela osmodila, bi ne bil močneje vihtel svojih rok, nego jih je vihtel v tistem trenutku. Ni ji mogel odgovoriti, tako je osupel, oziroma tako osuplega se je delal. Gospica je vse to imela za nekaj resnega in zategadelj je z zadovoljstvom dostavila:

„Če ne pri signori Boronijevi, pa vsaj pri signori Morenovi!"

Omahnile so mu roke. Z žalostjo, ki se popisati ne da, je vprl oko v njo, prav kakor bi ne mogel umeti, da se mu od take strani dela taka krivica! Nato je z umirajočim glasom izpregovoril: „Torej do vas so že tudi dospela ostudna ta obrekovanja! In v svojih mislih me teptate v grdo to blato! Kako nezaslužena usoda! Eno je, kar odgovarjam! Nedolžen sem, čist sem, neomadeževan sem! Zavrženi naj bodo vsi hudobni jeziki! Signoro Boronijevo pač poznam. Nekdaj, ko je pela na toskanskem dvoru, sem govoril ž njo. Signore Morenove pa niti ne poznam ne! In radi vsega tega vam zastavljam večni blagor svoje duše!"

Svoje telo je mladi grešnik imel tako v oblasti, da je brez težave privabil v nedolžno oko voden pajčolan. Deklica se je bala, da se mu takoj utrnejo solze. Zategadelj se ji je prav zelo smilil. Pri ženski je to vsekdar nevarno: usmiljenje je navadno koreninica, iz katere požene ljubezen.

Skoraj ga je prosila odpuščanja: „Ne štejte mi v zlo lahkomiselnih besed, knez Neri-Corsini!"

„Izrekam vam hvalo do neba, gospica! Izpregovorili ste dobrohotno besedo, a kakor rosa hladilna je padla na razbeljeno mojo dušo!"

„Sedaj pa končajva razgovor, ki je mučen zame in gotovo tudi za vas! Grešila sem, knez, da sem vam dovolila ta sestanek! Pisali ste mi — —"

„Pisal, gospica! Ali šele po dolgih mukah!“

„Večkrat ste mi pisali! Ko niste dobili odgovora, ste mi iznova pisali.“

„V svojih bolečinah, signorina, v svojih velikih bolečinah!“

„Skoraj že nisem mogla prikrivati vaših listov! Morala sem torej ugoditi vaši kavalirski zahtevi!“

„Prošnji, gospica, preponižni prošnji! Vi mesarite mojo dušo!“

„Ni preostajalo drugega! To pa veste pač sami, gospod knez, da je mladega dekleta lahko spraviti v hudobne jezike!“

„Jaz nesrečnik!“

„Dovolila sem vam ta sestanek, ker ste me v to prisilili! Iz proste volje bi ga ne bila!“

„Jaz nesrečnik!“

„Dovolila sem vam to snidenje, pa le z namenom, da vam povem, da vaša pisma ne morejo doseči uspeha!“

„Bogovi! Jaz nesrečnik!“

„Pisma so nedopustna! Sklicujem se na vašo blago dušo, knez, in na vašo plemenitost. Že sem drugemu vdana — s srcem in dušo!“

Sedaj je mladi Neri-Corsini igral najfinejšo komedijo. Nekaj hipov je stal pred njo, kakor da je iz kamena izklesan. Nato pa vzdihoval: „Oprostite, gospica! Da sem to prej znal, ne bi bil vam pisal zločinskih svojih listov! Drugemu ste oddani! S srcem in dušo! Sedaj se je podrlo nebo name! Kak zločinec sem! Kaj sem učinil? Bode li vam mogoče meni odpustiti! Za Boga, kak zločinec sem! Odpustite, gospica, odpustite!“

Bil je podoba popolne potrtosti. Z galantno ponižnostjo je posegel po njeni roki ter jo poljubil. Pri tem je padla deklici na roko prava in istinita solza!

„Če je mogoče, naj bodem deležen vašega odpuščanja!“

Globoko se je poklonil. Nato je odšel. A kolikor časa so ga dosegali njeni pogledi, je kazal mladi principe podobo potrtosti. Dekletu pa so se dvignile prsi in z globokim vzdihom je izpregovorila sama pri sebi: „Kako plemenit človek!“

Pač bi bila drugače sodila, da je kak teden poprej opazovala Neri-Carsinija v družbi njegovih prijateljev, takozvanih mladih atašejev. Bili so v zgornjih prostorih pri „Belem konjičku“ in napili so se bili sladkega francoskega vina. Cela odlična družba je bila pijana, a najbolj se ga je bil nasrkal mladi principe Neri-Corsini. V tej pijanosti so govorili tudi o njej, o njeni lepoti in o njeni zaroki z

Andrejem Smoletom. Sprožilo se je vprašanje, bi se je ne dalo odvzeti njenemu ženinu. Tedaj je stavil Neri-Corsini petdeset luidorjev, da jo izneveri kramarju, in sicer v teku enega meseca. Stavo je sprejel mlad sekretar francoskega odposlaništva.

Še enkrat je šepnila Češkova Fina: „Kako plemenit človek!“ Nato je počasi odšla za onim, ki njene zvestobe ni više cenil od petdesetih luidorjev in ki je bil v pravem pomenu potepuh, dasi v salonski opravi.

Med tem je Topolščakov Janezek brez odloga gulil svoj ajnmalajns. Šele ob polosmih se je odpravil v šolo. Tudi Marička je hotela oditi na trg, a zadržal jo je obisk, katerega je najmanj pričakovala in ki je čisto nič razveselil ni.

Takoj, ko je bila odšla Češkova Fina, je vstopil pri Topolščakovih Urban Pintar. Sedel je ter vrgel svoj kastorček jezno predse na mizo. Pogledal je na dekleta ter zakričal:

„Hudič naj vzame vse babnice!“

„Na vse jutro že kolneš!“ ga je svarila.

„Kaj tebi mar? Ti se tudi vedeš kot nobeden! Zadnjič pred nunsko cerkvijo sem te iskal. Bog pa ve, kam si se bila zarila in s kom si se pajdašila. Ženske niste prav za nič! To je že rajni moj stari oče pravil!“

„Čemu pa laziš za njimi?“ je odgovorila jezično.

„Laziš za njimi! To je pa beseda, kakor se spodobi! Mene je tvoj stari prosil, da boš vedela, beračil je okrog mene, da naj te vzamem, ker vsi skupaj nič jesti nimate!“

Postala je zelo neljubezniva:

„Vesela sem, če me pri miru pustiš!“

Še bolj se je razkačil: „Torej tako! Iz tvoje raztrganosti te hočem izvleči, postaviti te hočem pred poln lonec! To se pa repenči, kot bi mi kako dobroto storila! Fej te bodi, Marička, fej te bodi!“

Ni se ji videlo, odzvati se temu izbruhu vozniške ošabnosti.

Oni je nadaljeval: „Prav je imel moj stari oče! Vsi skupaj niste za nič! Še toliko niste vredni, da bi vas v kotel pometal pa iz vas mažo za kolesa skuhal! O hov, hov! Poglej le to Češkovo frajlo! Letela je za mojim gospodarjem, da se je vse kadilo po Dunajski cesti. Zakaj pa bi tudi ne. Škrinje so kupoma polne in pri hiši bo precej petic, da se bo lahko živelo, če bo kaj pameti. Marička, pamet, pamet ta je kapo!“

„Da jo le ti imaš!“ se je odrezala zbadljivo.

„Imam jo! Hvala Bogu, imam jo! Zatorej mi pa tudi ni treba stradati in raztrganih hlač nositi! Prej, ko sem po Kravji dolini hodil, kaj meniš, koga sem srečal? Prav zgodaj, ko pošteni ljudje še spe ali pa vsaj jutranjo molitev opravljajo. Češkovo sem srečal in na vse jutro se je platajzala tod okrog. Fej vas bodi!"

„Jaz skrbim zase, druge naj zase!"

„Le nedolžno se delaj! Nič boljša nisi od drugih. Še slabša! Le čakaj, bodeva že še račun imela! Misliš, da je bila sama? Bog varuj! Slinila se je z neko črno glisto, katerih je sedaj vse polno po Ljubljani. Kakor muh po kmečkih krčmah! In ročico mu je dajala in milo sta se gledala. Z mojim bo pa ravnokar na oklicih! Fej vas bodi!"

(Dalje prihodnjič.)

Tiha kraljica.

Bolest prikovala je noč ob dan
z okovi, iz dalj do daljav plamenečimi,
in z nogami, bisere drobne rosečimi,
je stopila tiha kraljica na plan.

Te noge dobrotne poljubljam ji vdan,
dokler ne posveti od vztoka nam daljnega
nebeški čar z žarki kopja kristalnega
na solzno obličje cvetočih poljan . . .

Vladimir.

Pred teboj . . .

Pred teboj zdaj plaho
mi beži srcé,
pred teboj se plaho
skrivajo željé . . .

Tvojega pogleda
sam nebeški žar
v srcu hrepenenje
mi vzbudi vsekdar . . .

In beseda ljuba
— tvojih usten slaj —
pred menoj zapira
sanj prelepih raj. —

Tak bežim, se skrivam
dneve vse, noči —
a ljubezen v srcu
bolj in bolj gori. —

Kristina.

Jos. Stritar.

Analiza njegovega življenja in delovanja.

Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

Stritar kot vseučiliščnik.

Po maturi je odšel Stritar na Dunaj študirat modroslovje, a o počitnicah *se je vrnil na svoj dom in tu se je sešel z Levstikom.* Kakor znano, je bil ta ovaden zaradi svojih pesmi in izbacnjen iz olomuškega samostana. S sto forinti, ki mu jih je bil usmiljeno nakazal olomuški nadškof, je šel na Dunaj; tu je poslušal Miklošiča in se je pogovarjal z Vukom (Levec, Levst. Zbr. sp. V. 318), dokler mu ni pošel denar. Potem se je napotil peš v Ljubljano, je došel z zadnjim krajcarjem do Drave in ga je tu vrgel v vodo (Stritar, VII. 155). V Ljubljani mu je policija prepovedala bivati; zato se je zaril v svoj domači kraj; pri „sosedu Iliji“ (Jožefu Oblaku) v Spodnjih Retjah je imel odslej svoje pribežališče; kajti njegovi roditelji so bili prav tedaj prodali svoj dom in so se naselili v Prečni pri Novem mestu, Levstik pa je ostal v sobici, ki mu jo je z vsem potrebnim ponudil „sosed Ilija“. Tu je študiral svoje jezikoslovne knjige, pilil verze, se igral s svojo deverico, tu je pekel krompir (Stritar, VII. 158) in se je metal s kmetskimi fanti. *Pri njem se je brezdvomno navzel Stritar finega čuta za psiho našega priprostega ljudstva* in plastike v risanju baš nekaterih prizorov iz kmetskega življenja, čuta, ki je ostal Stritarju zvest tudi črez široka desetletja, ko ni več zahajal med priprosto ljudstvo. Kakor peče gospod Mirodolski v njegovem romanu krompir, tako ga je pekel Levstik in tako se ga je naučil peči Stritar. Kako oblastno in vendar jovijalno je postopal Levstik s Stritarjem, to nam opisuje ta sam, pa ta stroga šola je bila dobra za mladega Stritarja; tu *se je naučil paziti na duh in na obliko, učil se je skrajnje narodnosti* — ogenj se je n. pr. smel pri zakurjenju le — ukresati, nikar ne zanetiti z žveplenko, in pravi narodni nož je bil — pipec! Bila je to jedka enostranost, a oprijemala se je močne individualnosti in brezobzirne originalnosti. Mladi,

bodri, dovzetni Stritar se je molče in nekako z užitkom klanjal tej močni individualnosti. Tu si je bistril svoj formalni talent in si je vcepil za vse čase prepričanje, da mora biti v vsem našem delovanju — rekel bi — solidna poštenost in poštena solidnost.

Levstik je bil torej Stritarju nekaka kvintesenca domačega vpliva; razume pa se, da je imel Stritar sam odprte oči in sicer sploh za vse, kar mu je nudil rojstni kraj s svojo originalno, pol resno, pol šaljivo, vedno skoraj sentencijozno govorico in s svojimi originalnimi tipi. Ta govorica je dala Stritarju njegov nedosegljivo bistri, gladki in neprisiljeni jezik, zabavljajoči in zabavajoči, vse obenem, z vednim tihim: „pa brez zamere!“

Posebna sreča je tudi bila, da je živel baš tedaj v onih krajih kmetski trubadur (napol berač, napol gospod), v našem slovstvu dobro znani „Pikin Jožek“, general kranjskih beračev in zato ne berač: godec, pevec, pošten potepuh, pesnik in vsevedec. Taka prikazen je bila mogoča le v prejšnji dobi romantičnega beračenja! Tega Pikinega Jožka nam Stritar večkrat predočuje, n. pr. VII. 197 v Levstikovem nekrologu, pa še tudi mnogo pozneje, leta 1899., v „Jagodah“, kjer nastopa Jožek v dramatskem spevu, pojoč n. pr.:

> „Oj Pikin Jože, Pikin Jože ti,
> kako si lep bil nekdaj, kakor kri
> in mleko! Stara Pika, tvoja mati,
> ne mogla bi te takega spoznati.“

V drami „Logarjevi“ nastopa isti Jožek. — Sploh se vidi, da so ti mladostni vtiski pri Stritarju neizbrisljivi; vedno se vrača k njim in jih izčrpava v svojih spisih, od prvih do zadnjih, tudi po preteku dolgih let še vedno z neposrednim spominom. To daje Stritarju pravico, da zahteva, naj bodo vsi naši spisi „narodni“; kako on umeva pojem narodnosti, je v presenetljivo jasni obliki povedano z izjavo (v „Zvonu“ l. 1876., Zbr. sp. VI. 315—320), da Slovencem ni toliko treba kakega „Fausta“ ali sploh takega orjaškega dela, ampak spisov, ki zgrabijo veliko maso našega ljudstva: „Pustimo (str. 319.) za sedaj tisto visoko literaturo, a ni treba nalašč se izražati po kmetsko; kajti naš kmet je razumen in dovzeten za vse; narodno bodi naše slovstvo (str. 315.), pa ne v zmislu, da bi vedno klicali „domovina!“, ampak da koreninimo v svojem življenju; ono nam naj daje snov, a zveza med slovstvom in življenjem je neobhodno potrebna (str. 320. idd.). Seveda

je prišel do tega veroizpovedanja šele potem, ko je že izkusil bridki sad spoznanja.

Slovanstva pa se je učil pod Levstikovim vplivom iz čistega vrelca, iz srbskih narodnih pesmi.

V ožji zvezi pa doma ni mogel dolgo ostati z Levstikom; ta je šel za domačega učitelja h grofu Pacetu in je ostal pri njem tri leta. Stritar pa je na Dunaju nadaljeval svoje študije. Oba sta odslej študirala tudi življenje. A kolika razlika! Stritarja je spremljala srečna ali vsaj svetla zvezda in njegov talent je prišel povsod hitro do veljave. Blagohotni škof A. A. Wolf je bil hotel Stritarja poslati najprej v orientalsko akademijo, a niso ga mikale te študije, odločil se je za klasično filologijo in se je najbolj oklenil znamenitega filologa, filozofa in pedagoga H. Bonitza. Poroča se tale dogodek (Slovan 1887, 93): Nekoč je čital Bonitz z dijaki „Elektro"; kar se mu pretrga nit predavanja in mož ni mogel naprej. Stritar, ki je sedel nekje v zadnjih klopeh, je nadaljeval natihoma, kar bi imel povedati Bonitz. Hitro vpraša profesor: „Wie heißen Sie dort, der Sie mehr wissen als ich?" Bonitz je spoznal bistro glavo Stritarjevo; postala sta si prava prijatelja in sta zaeno čitala klasike; Bonitz mu je tudi preskrbel državno ustanovo 400 gld.

Stritar stopi v življenje in v boj za načela in vzore.

1. Tako uspešno je začel Stritar svoje studije, jih je nadaljeval in je končal svoja vseučiliška leta. A potem se ni vezal takoj z državno službo, dasi je ostal zvest svojemu pozivu: vzgajal je sinove imenitnih rodbin in se je posvetil javni službi šele, opravivši izpit, ko si je gradil lastno ognjišče (l. 1873.). — V premožnih krogih je vzgajal bivši kmetski deček tudi samega sebe in je postal v njih prav domač; vse je imelo rado duhovitega mladega moža in ni mu bilo treba biti v skrbi za vsakdanji kruh. V fini družbi je postal pravi človek: značajna kremenitost slovenskega kmeta mu je ostala v mozgu, a najhujši brus, svet, mu je obrusil kmetsko trmo in zadirljivost. *Tako se je v njem srečno spojilo dvoje temeljnih elementov: slovenska poštenost in nadarjenost pa evropska kultura v harmonsko celoto.* V takih odnošajih se je v njem izcimilo tisto njegovo tolikokrat naglašeno geslo: *tout comprehendre c'est tout pardonner!* Zato se vedno sme reči: *Stritar je prvi načeloma slovenstvo enačil s kulturnostjo.*

Odtod izvira njegov velikanski vpliv zlasti na idealno mladino, ki hoče biti poštena, domača, ki pa jo tudi mika in z neodoljivo silo vleče nase ta „zapeljivi“ svet in njega krasote in njegov napredek; a odtod izvira tudi načelno sovraštvo proti njemu pri tistih, ki so slovenstvo kot tako smatrali samemu sebi za zadostno, kot srečno stanje nedolžnega otroka, ki „nepokvarjen“ ne pozna sveta, češ, najbolje je, da ga sploh ne pozna.

Tudi se pač ne motim, da ga je baš ta njegova posebnost spravila naposled v neko nemilost pri Levstiku, navzlic temu, da mu je stal Stritar vedno zvesto ob strani. Levstik je bil grča, ki je sesala sok **le** iz domačega debla; ako si jo izbil iz debla, zatrkljala se ti je neporabna pred noge. Zato mu najbrž ni ugajal široki Stritarjev ozir po svetu: kakor je Levstik v jeziku naposled krčevito kar iztikal za vsem, kar je bilo po njegovem mnenju pristno, domače, tako se je — rekel bi — zabubil v svojo domačo kremenitost in ni priznaval nobene druge kremenitosti kakor le svojo, oziroma tisto, ki je bila prav tako trda kakor njegova. Tako je postal res naš največji poštenjak, a tudi velik čudak in postal je nesrečen . . .

Med Stritarjevim geslom in med Levstikovimi nazori leži cel prepad.

Vse to je stopalo sicer šele polagoma na dan. Koncem petdesetih in začetkom šestdesetih let pa sta imela vsak s seboj dovolj posla. Stritar se je učil, je poučeval in popotoval s pomočjo rodbin svojih gojencev po Švici in Tirolskem, po Bavarskem, ob Reni, je šel v Pariz, kjer je zbolevši bival dalje časa; črez gorenjo Italijo se je vrnil preko svoje domovine na Dunaj. Najvažnejše postojanke z njegovega potovanja so z nedosegljivo poetičnostjo ovekovečene v njegovih „Popotnih pesmih“, najlepših te vrste, kar jih pozna naše slovstvo. Te pesmi, ki jih pa ni sproti izdajal, tudi pričajo, kako bodro je Stritar opazoval svet, ki ga je prehodil; a v svoji sobi je čital važna moderna dela tujih slovstev in se je temeljito ukvarjal z estetskimi spisi ter si je uril umetniški okus z očesom, duhom in peresom. — Levstik pa je tičal v ozkih sponah domače tesnosrčnosti, ki mu je zavirala polet tem bolj, ker je tudi njegovo merilo bilo često ozko; bil je domač učitelj, a le doma, in bil je — žalostno! — čitalniški tajnik v Trstu . . . Poskusil je z uredništvom („Napreja“ 1863), a je komaj ušel ječi, bil je tajnik pri „Matici“, a se je odpovedal; izročili so mu uredništvo Wolfovega slovarja, a mu je odvzeli in od l. 1866. do l. 1870. je bil Levstik brez pravega kruha. V teh zanj kritičnih, prehudih časih je tudi

spisal — značilno — največ svojih kritičnih spisov; s pesništvom se je bavil manj. — Stritarju pa je gladko teklo leto za letom, naučil se je mnogo in v trenotkih navdahnjenosti je tudi spesnil kako pesmico, ne da bi jo objavil; teh pesmi je bilo več in več, dasi pravi sam o sebi v „Spominih“ (Zbr. sp. VI. 343), da se mu ni ljubilo pisati. Zato je verjetno, kar poroča dr. Vošnjak v „Spominih“ I. (str. 217.), da je bil Stritar še važnega leta 1866. „manj znan“, seveda mnogo manj kakor Jurčič.

To leto (1866.) pa sta se združila Levstik in Stritar pod Jurčičevo firmo v literarno podjetje, oba že dobro pripravljena, Stritar bolj notranje, Levstik pa že priznan pisatelj in strah vseh nasprotnikov. Tedaj so, vsaj na Kranjskem, „Novice“ gospodovale skoraj brez konkurence; le „Glasnik“ jim je delal nekaj napotja, ker so se ljudje pričeli povpraševati, ne bi se li mogle tudi „Novice“ bolj bližati „Glasniku“; okrog l. 1860. pa so stale še na vrhuncu svoje vplivnosti in čitalo jih je vse z velikim navdušenjem (gl. Vošnjak n. n. m. str. 92.); bila je doba velikih besed v slovstvu in drugod.

Zdaj je Stritar, ko so se mu baš najbolj razvile moči in se mu je pričela tudi zbujati zavest o njegovih močeh, trideset let star, temeljito strokovno izobražen, svetovno olikan in iz lastnih izkušenj motreč s svojega narodno domačega stališča bujno se razvijajočo kulturo, noseč v sebi njene sadove, ki so zrasli v njem na domačem drevesu: zdaj je Stritar prvikrat, a v dejstvih odločno, kakor morda nikdar pozneje, nastopil kot pravi Stritar, uspešneje kakor katerikoli izmed idejepolnih poznejših kulturonoscev, nastopil prvikrat v slovstvu s trojnim namenom, ki ga je nosil že tedaj z vso odločnostjo v srcu, a ga je naravnost povedal šele deset let pozneje (leta 1876., gl. Zbr. sp. VI. 316), češ, slovstvo ima trojen namen: 1) izobraziti naš jezik, 2) braniti našo narodnost, 3) izobraževati, povzdigniti in blažiti narod. — V dosego tega trojnega namena je deloval deset, dvajset, trideset in baš letos štirideset let! Iz tega trojnega namena se da razložiti vsak njegov literarni korak, v tretjem korenini zlasti njegov idealizem in njegova mehkost, ki mu je včasi dobavila očitanje mehkužnosti, a le pri tistih, ki niso vedeli, da je Stritar, kadar si je trebil s pota kamenje in prst, tudi pisal s pekočo satiro, n. pr. kot „Triglavan s Posavja“ (1870), v zelo popopranih „Pasjih pogovorih“ (1870), v „Dunajskih sonetih“ (1872) in v „Drobižu“ 1891.

2. Leta 1866. je torej stopil v zvezi z Levstikom na dan, stopil tako trdo, da je odmevalo po celem slovenskem

logu in da odmeva pravzaprav še zdaj. Izdal je tedaj svoj kritični **uvod v Prešerna,** ki je bil po obsežnosti obzorja in po vglobljenosti umevanja do onih časov nedosežen in je vzoren še do današnjega dne. Znamenito je, da Stritar ni stopil kar sam na plan; morda je bistro čutil, da bi bil tak nastop večini povsem neumljiv. Znak posebne razboritosti je, da je Stritar v tistih časih, ko se je bilo bati, da v slovstvu povsem omaga zdravi okus, nanovo odkril tistega, ki se je tudi boril za one tri ideale v slovstvu, odkril pomen Prešerna. Da danes stoji v sredi Ljubljane Prešernov spomenik, da pozna nanovo odkritega pesnika vsak otrok, to je, smemo trditi, v prvi vrsti Stritarjeva zasluga.

To je bil pravi kulturni čin in izvršil se je natančno trideset let potem, ko je izšel „Krst pri Savici". Povedalo se je tu Slovencem, na kaj res smejo biti ponosni: ne na svojih sedmero sklonov v sklanji, ne na svoje stare bogove in na slovanske korenike v tujih besedah, ne na svojo veliko „majko Slavo", ki bi imela dovolj otrok tudi brez njih, a — rekel jim je: ponosni smete biti na tisto knjižico poezij; kajti, tako jim je rekel svetovno naobražen in izkušen mož, s to knjigo ste stopili v svetovno slovstvo! Prešeren je bil zdaj uvrščen med pesnike, ki se mora ž njimi seznaniti, kdor hoče poznati literarni cvet vseh narodov; in res, da opozorim na zanimivost: slavni germanist Schönbach je uvrstil v svoji znameniti knjigi „Über Lesen und Bildung" med dela, ki jih poznaj literarno naobražen človek, tudi — Prešernova! Tudi ta sodba je posredno Stritarjeva zasluga iz leta 1866.[1]) — Pri izdaji Prešerna samega pa Stritar ni nič sodeloval; le Levstik je tako radikalno „popravil" Prešerna; to je treba še enkrat naglašati, ker se da tudi iz najnovejšega spisa o Stritarju („Slovan", 1906, 98) sklepati neresnica, češ, da je bil Stritar (z Jurčičem) tako izdatno prenaredil pesniku besedilo. Stritar sam je opozoril (n. pr. proti Glaserju, gl. „Lj. Zvon" 1896, 279, 388), da Prešernov tekst v izdaji leta 1866. ne gre na njegov račun.

Tako sta najodličnejša naša pisatelja tedanjega časa dvignila na prestol Prešerna in narod je strme slišal in se prepričal o velikanski razliki, ki je obstojala med tedanjimi imenitniki v slovenskem slovstvu in med Prešernom. Kako globoko je pač v njihovih očeh padlo tisto pesništvo, ki se je tedaj šopirilo po „Novicah, gospo-

[1]) „Novice" 1866, 95 so pozdravile „Klasje", v katerem je prvotno izšla znana Prešernova izdaja z uvodom, naproti „Slovencu" III. 146. Primeri: Stritar, Zbr. sp. V. 196.

darskih, obrtniških in narodnih"; mnogo lepega so sicer prinesle in po krivici jih je prof. Heinrich (gl. l. 1866., str. 197.) imenoval „Schmierblatt", a kaj sličnega, kakor so Prešernove pesmi, po Prešernovi smrti v njih le ni bilo z nobeno silo najti. Kako borni so bili tedaj literarni izdelki, razvidimo iz sestavka na str. 28. in 29.; tam je seznamek vseh slovstvenih del, ki so izšla leta 1865.: s časniki, gimnazijskimi programi in molitveniki vred jih je natančno — 50! Kake so bile pesmi, se da sklepati iz uvodilne „Slovo staremu, pozdrav novemu letu":

„Star škripač pripoveduje,
ako fantič se rodi,
da ves svet kaj pričakuje,
ter se rojstva veseli . . .
Tud' jaz upam, reva uboga,
kadar leto se rodi,
da bo bolje — pasja noga (!),
pa mi vselej spodleti." . . . itd.

In to še ni najslabša, ker vsaj šaljiva biti — skuša! Še hujše je bilo s prozo: „Boj za puro" je vodilna povest v tem letu! Vendar so bile „Novice" še prvo slovensko literarno glasilo z največjim vplivom; „Glasnik", ki je tedaj izhajal že osmo leto, se je moral vkljub svojim vrlinam boriti za obstanek in potrpežljivi Janežič je potreboval vse svoje obzirnosti, da se je obvaroval interdikta pred merodajnimi krogi.

Tu je odprl Stritar v zvezi z Levstikom oči, kažoč jim, kako visoko je bil slovensko slovstvo dvignil že Prešeren in kje je torej Slovencem začeti: pri Prešernu se mora nadaljevati, ne pa vedno prav iznova začenjati. Kakor odrešenje je završelo po okorelem slovstvenem logu slovenskem, prišla je pomlad in zapele so ptice in gradile so si gnezda.

3. Kritika v Glasniku. — Bilo pa je treba pokazati, da oznanjevalci novega časa tudi sami kaj znajo; to so jim tudi kaj hitro kot dolžnost stavili pred oči nasprotniki, ki so Stritarju osobito zamerili, da je sodobne pesnike, posebno Koseskega, molče prezrl, kakor bi jih ne bilo. — Preden je torej šel Stritar s svojci na pozitivno delo, je moral s kritičnim omelcem obrisati pozlačeni prah, ki je pokrival tedanje pesniške velikaše; zgodilo se je to v bolj akademični obliki v „Glasniku" l. 1867. pod naslovom: „Česa je posebno treba našim pesnikom?", kjer pravi Stritar na strani 11. (= Zbr. sp. V. 13): „Vpraša se, ali hočemo Slovenci imeti svojo

literaturo po zgledu drugih narodov ali ne. Če jo hočemo, treba nam je kritike . . . Če je pa nočemo, pa pustimo to igračo in šemarijo, pa lotimo se bolj potrebnih reči.“ In malo prej (str. 10., Zbr. sp. V. 8) je rekel: „Meni je poezija resna, sveta reč — poezija mi je vse — poetje nič! Ker pa mi je poezija sveta reč, kako bi me včasi ne zgrabila pravična jeza, ko vidim, kako se v njeno svetišče vrivajo krivi duhovniki in proroki . . . Kaj pa je korenina in vir žalostnega stanja naše poetične literature, če ne odtod, da pri nas o teh rečeh ni nikakršne sodbe! Kdor pri nas le pisati, to je črke delati zna, je slovenski pisatelj; kdor je zverižil toliko in toliko verzov, on je slovenski pesnik, ‚nadopolni‘, če je mlad, ‚slavni‘, če je že malo stareji . . .!“ — A na str. 12. se zaveda z vsemi kritiki: „Velika zmota je misliti, da kritika koga ustraši. Bog hotel, da bi imela toliko moč. Ali nima je! Pravi, dokazuj pevčetu še tako jasno, da njegove pesmi niso nič prida: še raji jih bo imel — sovražil pa bo tebe!“

Čudimo se, odkod ta bistra sodba, uničujoča in bodreča, in odkod to poznanje domačih razmer pri Stritarju, ki je zdaj živel leta in leta v tujini. Vsaka njegova beseda je zadela v črno kakor tale: „Če se kdo postavi po robu, zareže se (prvaki) nad njim: Kdo pa si ti in kaj si? Ti nisi zapisan v našo zlato knjigo. Kdo te nam je postavil za sodnika? Le sama nevoščljivost govori iz tebe!“ — Res, Stritar ni zahajal v domovino, a ustanovil si je na Dunaju drugo domovino; ne samo da je seveda čital vse, kar mu je prišlo slovenskega v roke (to nam leta 1868. sam pravi; gl. Zbr. sp. V. 46), ampak zbiral je okoli sebe na Dunaju svoje bivše vrstnike, sošolce in druge dovzetne Slovence, se je shajal ž njimi in kmalu se je nabralo kolo čilih in mladih mož, vnetih za svoj rod in za umetnost. Stritar je bil prvi med enakimi kot izkušen in o vsem poučen mož, nasproti njim, omejenejšim, pa v srcu nosečim cel svet. Stritar je sploh ljubil živo, po napredku težečo družbo in zato je vpeljal po starogrškem načinu sestanke (gl. moj spis v Zvonu 1905, 344 idd.) in leta 1867. jeseni se je združil z ožjimi prijatelji v neprisiljeno društvo. Shajali so se vsako nedeljo pri njem in vsak je prinašal kaj spisanega, kar je že bilo. Izdelki so se prečitali in prekritikovali; odločevala je sodba Stritarjeva, izrečena vedno kratko in točno kakor v utrinkih. V tem krogu so dobili prvo konkretno obliko estetski nauki, ki jih je Stritar pač že nosil v srcu, a se jih je zavedal z vso jasnostjo šele, ko je njih merilo preizkušal ob tistih nedeljskih

večerih. — Jasno pa je, da so se presojali tudi literarni izdelki nenavzočnih, t. j. domačih naših pisateljev. Tako razumemo dvojno smer tedanjih čistilnih Stritarjevih spisov; na eni strani „pouk“, ki ga daje, „mladim, bodočim pesnikom“ — tako sta naslovljeni v „Glasniku“ leta 1867. prvi dve „kritični pismi“ — in na drugi strani, zlasti v poznejših kritičnih pismih leta 1868.; ostro presojo domačih književnih razmer.

Najprej je končal svoj spis „Česa je posebno treba našim pesnikom?“, kjer piše o predmetu, ki ga naj opeva osobito liričen pesnik; v mislih ima edino domače razmere, češ (Glasnik 1868, 17; Zbr. sp. V. 27): „Obilo tri četrti vse lirične poezije poje ljubezen in ne kaže se, kakor bi se hotela ta reč premeniti. Pri nas so se poetje, dokler je bilo moč, ogibali tega polzlega predmeta, razen enega (seveda Prešerna! Op. pis.), ki je pa ravno zaradi tega trpel veliko preganjanja. Ko pa so izprevideli, da dolgo časa ni moč izhajati tako, pa so začeli počasi strahoma lotiti se tega prepovedanega sadu.“ — Stritar je sicer (tedaj! pozneje ne več!) snov določeval liriku malo enostranski; čudno je n. pr. tudi, da baš na onem mestu poete nekako pozivlje, naj opevajo po klasičnih zgledih vino in pitje, a obračal je vse to prav tako na domače razmere kakor istotam svoje opazke o takozvanih „rodoljubnih“ pesmih. Da je tak proglašen idealist kakor on pisal baš tedaj tako realno, tega mu niti zdaj ta in oni ne odpusti. Saj še do današnjega dne ni nihče tako naravnost grajal pesnikov, ki so si tako obilo privoščili domoljubje, a so računali pri tem predmetu najbolj na glasno pritrjevanje. Lahko si mislimo, s kako jezo so čitali pesniki Stritarjev izrek (Glasnik 1868, 18): „Lepa, blaga čednost je domoljubje; ali meni je ljubše v dejanju nego v pesmi . . . Ono samo ob sebi ni pripravno za poezijo, če ga pesnik ne približa človeškemu srcu.“ — Kako se to vzorno zgodi, je pozneje pokazal Stritar sam.

In še en presenetljiv izrek se nahaja na navedenem mestu: „**Sentimentalnost** — zdravi slovenski jezik še nima besede za to čudno neslano zmes in Bog daj, da bi mu je ne bilo treba nikoli! sentimentalnost je prava smrt vse poezije.“ Tako je pisal Stritar? Tisti Stritar, ki je dve leti pozneje (1870) objavil „Zorina“, ki velja v našem slovstvu za najsentimentalnejši spis in ki mu sentimentalnosti v pravem pomenu, prozorno fine čutnosti in osrčenosti ne more nihče odrekati? To bi bilo dvojno protislovje; prvič bi nam tista Stritarjeva trditev lahko prevrgla vse nazore o Stritarjevi iskre-

nosti in prepričanosti; in drugič: nekaj take sentimentalnosti ima vsaka in baš tista lirska poezija, ki nam sega često najbolj v srce. — A mi zamenjavamo svojo sentimentalnost s Stritarjevo; kako jo on razume, je razvidno iz njegovih nadaljnjih besed: „Kakor rja ali slana zeleno zelišče, zatre in zamori ta kužna bolezen vsako zdravo misel, vsak krepki čut. Tako ubogo pevče nima srca ne za žalost, ne za veselje; dremaje se ziblje med enim in drugim, da zaspi in ž njim milovanja vredni bralec. Če pa tudi najde kdaj ponevedoma kako misel, zrezlja jo na drobne kosce in jo prevleče z osladnimi polževimi slinami, tako da boš zastonj iskal pri njem grižljaja za zdravo grlo in krepki želodec." — Tak sentimentalist Stritar res ni bil, tudi ne v „Zorinu", v katerem se pretaka dovolj gorke krvi, čigar dejanje pa izprva učinkuje na nas, kakor bi bilo sentimentalno, zato, ker se v njem pretaka kri za vesoljno človeštvo: velika idealnost pa se nam zdi sentimentalnost!

Kakšno sentimentalnost pa je imel Stritar v mislih s svojo zbadljivo označbo? Ko slišimo tiste besede o pevčetu, ki nima srca ne za žalost, ne za veselje in ki svoje redke mislice kosá in krhlja, nam sili v spomin novodobna pesniška struja, mi si je le ne upamo prav vzeti v usta. Vendar, naj se reče, kar hoče: ali ni Stritar poudaril glavnih znakov tistih najhuje sentimentalnih pesnikov, katerih pesmi so se nam vsiljevale pred desetimi leti, namreč pesnikov — **dekadentov?** Sami sebi skoraj ne verjamemo, pa je tako! Že leta 1868. je torej Stritar žigosal tiste pesnike, ki so tedaj nezavestno, trideset let pozneje pa načeloma razcefedravali poezijo! Tega si pač naši dekadenti ob koncu stoletja niso sanjali in to tem manj, ker se je baš tedaj, ko je vzhajala njih zora (leta 1896.), Stritar poslovil od literarne slovenske družbe. — Tudi tu se zopet pokaže harmonija v Stritarjevem življenju in mišljenju: kar je oznanjal v svojem prvem konstruktivno poučnem spisu, veljavnost tega se je pokazala stoprav, a tudi takoj tedaj, ko je postal njegov izrek naravnost aktualen.

A v boj proti dekadentom fin de siècle ni šel več in tudi ni bilo treba; molče in mrze jih je odgnalo slovensko občinstvo, a boril se je proti dekadentom dobe od leta 1866. dalje. Tedaj — pa dekadenti? Ali je to mogoče? Vsi novodobni dekadenti bi se uprli temu naziranju: in vendar je tista doba doba najhujšega dekadentizma, ker je bil že stiliziran. Koseskega bomo najznačilneje imenovali stiliziranega dekadenta lirika in njegov „Če zavist lizuna zvine, da zamrdne sin krtine" in „unuk

unuka unukove žetve“ je najbolj cvetoča cvetka dekadentizma. In Umekove pesmi (1865) so vobče iste, takisto Cimpermanove onodobne, celo Levstik je včasi malo zavozil v to stran, da o manjših ne govorim. Rafiniranost v obliki je namen obojih đekadentov, starih in novodobnih; prvim je rafinirano umetna (nikoli se ni n. pr. skovalo toliko sonetov in drugih težkih oblik kakor tedaj), drugim rafinirano priprosta; a s svojo načelno raztrpano obliko so imeli moderni bržkone prav toliko preglavic kakor stari s svojo preumetno. Vsebine je bilo pri obojih običnо enako malo. — Praznoto in neiskrenost njih pesnikovanja tepe Stritar prav hudo s svojimi tremi obstruktivnimi soneti na solnce in na luno, ki jih je zložil, ker je „mož, ki mu v vsem gre . . . veljavna beseda“, naročil Stritarjevemu prijatelju, naj opeva ta dva predmeta (Glasnik 1868, 19 in 121; „Pesmi“ 1869, Zbr. sp. I. 62).

Da hoče literarnim ljubljanskim diktatorjem napovedati boj in jim kaliti s hudo obstrukcijo okoreli mir, to je povedal ob koncu svojega spisa, posvečenega „našim pesnikom“: „Kdor hoče svete dajati našim pesnikom, mora žgati in rezati bule in gobo, ki pokrivajo zdrava telesa; saj ne gre tu za prid in slavo posameznih, saj literatura morda vendar ni kaka usmiljena naprava, kaka bratovščina, kak zavod, kjer se onemogli mladi in stari s slavo in hrano rede ob srenjskih stroških.“ — —

(Dalje prihodnjič.)

Pesem.

Zdaj, duša, pozabi življenja mizerij,
igraj se mi s solnčnimi dnevi,
igraj se mi z lune odsevi,
zamakni se v božje krasote misterij!

Saj svetega Petra in Pavla so časi!
Vsak dan se ponavljajo popki,
in s tako blestečimi zobki
jih trgajo zale devojke na vasi!

Zasmej se razkošno, jasné se spomini:
ej, bilo je ravno ob letu,
vse rože žarele so v cvetu,
lepo se ljubila sta dva tam v dolini!

Vida.

Balada.

Iskreča solza južnih trt in sladke grudi vitkih dev,
krasnih kot Eden, božji vrt, kot tisočerih sreč odsev!

Poj, svetlo srebro polnih čaš, zdravstvuj, mogotcev svetli roj,
— zakaj le ti, kralj jasni naš, si mračnožalosten nocoj?

Kot val zaplal je pirni šum, nesmrtnik le mračan sedi
in groze poln mu je obraz in roka mu in glas drhti:

„Nalij mi kupo, o točaj! Poslušaj . . . slušaj šum rohneč,
kot bi vojske krvavih senc nazaj prihajale preteč!

Vse kri, vse sama rdeča kri! Ves pestri čilim je krvav —
in glej, iz sten rastoč reži se tisoč krvavečih glav! . . .“

Zveni pokal in klic glasán: „Na zdravje tvoje, silni kralj,
da dolgo še bi kraljeval in slavno z nami piroval!“

Falernca dvigne on do ust: „Strahov se ne bojim, haha! —
— in pustih sanj! . . . Ti kača! Ah, ta tvoja prsa žametna! . . .

Kaj so mi robske duše mar? Kaj so mi milijoni mar?
Gospoda vitezi, le vam to čašo pije vaš vladar!“

A glej, moč vina je zaman, razkošni čar polti zaman,
strahovi bledi so prišli in šli ne bodo noč in dan.

„Ob glasu pesmi naj vzkipi, z radostjo novo vstane pir,
saj spev in strun ubrani glas je hipov sladkih sladki vir!“

Še kralj izustil ni besed in že pred njim je pevec vstal,
suh, razcapan, oči strašnih je vzrastel, vzniknil je iz tal.

Po žilah se razliva kri, ko črez tuleče strune lok
švigaje skače in iz ust se trga pesem pod obok:

„Proslavljam te, ti oče naš, ti skrbni oče naš in kralj,
ki v krvi naši slavni meč ljubeč si tolikrat opral!

In danes, glej, hvaležni vsi, vsi zdaj prihajamo pred té
in danes ni nam sveta več oblast očetovske peté.

Pravica? O, kot tvoja je, toliko takšnih je pravic,
kot je na zemlji duš, pesti, kot mečev je in plamenic!

Ne trepetaj! Mar vredno je, o kralj, da bi se tega bal,
če zdaj ves svet bo svet prestol in rob bo v bagru svojem kralj?

Ne boj za jasno se glavo! Glej, bil si kronan, bil vladar, —
povej, o kralj, če smrti res zato zaslužil nisi mar?“

Srd v srcu kralja zakipi, kaljeno kopje zavihti, —
razžaljena je veličast, naj pade pevec, teče kri!

„Haha!“ Ob marmor trešči ost. „Kje je?“ „Kdo? Kaj, o kralj, veliš?
Nikogar ni: Ti sam s seboj besede čudne govoriš!“

Osupel zre v praznoto kralj in groza je na pir prišla
in hodi tiho naokrog in na ušesa šepeta.

Bledijo lica krasotic, obrazi vitezov blede,
a cesta, čuj, grmí, buči, kot v besni burji vre morje.

„Hej, kapitan! Naj sulic gozd in bičev švist in tresk podkov
pomete cesto, ukroti uporne trume sužnjih psov!“

„Nikdar trinog! Minil je čas! Dovolj prelite je krvi!
Krvnik tvoj truden je postal! Zdravstvuj, nesmrtnik, in — umri!“

Zaboden pade kralj. Umre. In svetli vitezi bežé . . .
Gorjé! Zaman, ko poln je dvor vladarja novega vojské.

Ljut skozi vrata stopa ta, bodočih vekov bog in kralj,
in koder stopa, koder gre, noben gospod ni živ ostal.

Nad sleme vstaja žar ližoč, iz rakve zdaj beži praded,
ko marzeljeza iz dvoran prestolnih vre v svobodni svet.

Pozdravljen, kralj! Še lepši si brez krone, žezla, dragotin,
četudi pleč ne diči plašč in čela prostega rubin.

Zdaj zmaji vsi beže odtod in levi vsi in orli vsi,
trinog je padel, kralj je vstal in kralj pravico govori!

Vladimir.

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal **Ivan Cankar.**

(Konec.)

VIII.

Dolgo je romal Štefan Poljanec po ulicah in ko je prišel domov, je Peter Novljan že ležal, roke pod glavo, oči strmeče v strop; ni se ganil in ni slišal duri. Kakor učaran je gledal Štefan Poljanec njegov obraz.

„Gospoda Valentina sin in moj mlajši brat; ni še spoznal, še hodi v sanjah in že ga je zaznamenovala smrt.“

Legel je na posteljo; Peter je počasi okrenil glavo, ozrl se je nanj in ni izpregovoril.

„Le natanko me poglej, Peter Novljan, le dobro me poglej! Ali ti je znan moj obraz? Ali si ga videl že prej? V sanjah morda? Ali, recimo, v ogledalu?“

Novljan je poslušal, ni razumel. Slišal je od daleč: „To si ti, Štefan Poljanec!“ — in groza je legla v njegovo srce.

Poljanec se je vzdignil na postelji, naslonil se je na komolec in je oprl glavo ob dlan.

„Nisi še spoznal! Ni še tvoj čas! Ampak tvoj čas pride tako gotovo kakor poslednja ura ... Ali me poslušaš? Ali nimaš verzov v glavi?“

„Poslušam.“

„Tako gotovo pride tvoj čas, kakor gotovo mine doba, ki jo spremljaš s svojim klavrnim, nestalnim srcem. Minila je doba gospoda Valentina in tudi moja je že minila. Danes so pokopali gospoda Valentina . . . ali si ga poznal?“

„Poznal sem ga — kakor senco; jutri se ga ne bom več spominjal!“

„O, o, tako nikar ne govori! Spominjal se ga boš, Peter Novljan, in zmerom bolj se ga boš spominjal, kolikor bolj bo raslo v tebi spoznanje. Nazadnje ga boš videl, kakor vidiš zdaj mene pred sabo. In mene se boš spominjal, mene, Peter Novljan!

Ne bo ga človeka na svetu, ki bi ti bil tako blizek, kakor ti bom jaz tedaj! — Moja doba je minila in spremljal sem jo tako zvesto, kakor boš ti spremljal svojo. Samo spremljal, prijatelj! Muzika gre svojo pot in ti greš z muziko; ne godeš, ampak ž njo greš. — Stoj, ti poznaš svojo dobo, saj živiš v njej! Spremljaš jo samo, torej jo vidiš toliko bolj natanko. Povej mi, prosim te za Boga, kakšne ideje ima tvoja doba, kakšne misli? Kako mora človek živeti ž njo? Kakšen mora biti človek, da ga paglavci na cesti ne spoznajo že od daleč: ta je iz preteklosti, ta je umrl? Povej mi vsaj: ali je res potreba uvaževati praktične razmere?"

Dolgo je strmel nanj Peter Novljan in nato je odgovoril.

„Če govoriš resno, ali če si pijan, ali če si hudoben — ne razumem te! Kaj je doba? Kaj je moja doba? Tudi zraka ne vidim, ki ga diham."

Poljanec je zavzdihnil.

„Seveda! Neumno je bilo, da sem te vprašal. In vendar bi mi bil lahko odgovoril. Saj ti si jaz in jaz sem ti!"

„Ni res!" je vzkliknil Novljan vzburjen, s trepetajočimi ustnicami in prestrašenimi očmi.

„Ni res!" in sam ni razumel svoje groze.

„Ni res! Nizko, na tleh je tvoje življenje, moje je nad oblaki!"

Poljanec je ostal miren.

„Tudi moje je bilo, Peter Novljan, ne zameri! In krivico sem ti delal. Saj tudi jaz nisem poznal svoje dobe, dokler sem jo spremljal. Šele zadnjič mi je razodel gospod Valentin tega žalostnega življenja skrivnost in obsenčilo me je spoznanje. — Truden sem, Peter Novljan, počival bi. Upihni luč!"

„Težko ti je pri srcu nocoj."

„Res težko, zakaj mučil sem se pošteno in izprevidel sem, da sem se mučil po neumnem. Samo par dni je bilo, pa me je utrudilo kakor pol življenja. Dvoje sem se bil namenil in oboje mi je izpodletelo. Najprej sem hotel — pomisli, Peter Novljan, hotel sem uvaževati praktične razmere."

„Povedal si."

„Povedal, da; ampak stvar ni tako lahka, kakor se izgovori. Ali bi si ti upal uvaževati praktične razmere?"

„Jaz ne vem, kaj so praktične razmere."

„Seveda ne veš; tudi jaz nisem vedel, še pred tremi dnevi nisem vedel. Nato pa sem spoznal in zdaj ti pravim: praktične razmere so — praktične razmere. Na svetu ni hujše nadloge od njih.

In čemu je sploh na svetu ta nadloga? Edino zato, da jo ljudje uvažujejo. Ali, kakor se izražajo nekateri drugi: da računijo ž njo. Za človeka, ki ga ni vajen, je to opravilo hujše nego vse posvetne muke in bolečine, hujše od jetike, sušice in smrti. Jaz sem poskusil in zdaj mi poglej v obraz: kaj sem živ človek? Nobeden drugi ne zmore tega opravila nego tisti, ki je že od rojstva ustvarjen zanje. Opravlja ga popolnoma nezavedno, kakor da bi dihal, pil ali jedel. In kar je najbolj čudno in česar ne razumem in česar še po smrti, ko bo izpolnjeno vse moje spoznanje, ne bom razumel: dobro se jim godi ob uvaževanju, vesel in tolst je njih obraz in nič jih ni sram. Že prej, ko še nisem razumel globokega pomena teh besed, sem videl zapisano in sem slišal iz zadovoljnih ust: treba je uvaževati praktične razmere. In takrat se mi je zdelo to nekaj sila sramotnega — tako sramotno, kakor se zdi kurbanje čistemu človeku; in slutil sem, da ne le ni potreba uvaževati praktičnih razmer, temveč da se je treba boriti ž njimi in proti njim, dokler ne omahne roka v poštenem boju. Saj veš: takrat sem bil poet, takrat sem spremljal svojo dobo in je nisem poznal in nisem vedel kod in kam, takrat sem bil Peter Novljan.“

„Lažeš!“ je vzkliknil Peter. „Ne poznam te brata!“

„Takrat sem bil Peter Novljan!“ je govoril Poljanec mirno in je gledal v steno: „Potem pa sem izprevidel, da ni prav nič sramotno uvaževati praktične razmere, da so ljudje večjidel, s prav redkimi, nesrečnimi in žalostnimi izjemami ustvarjeni zgolj za uvaževanje praktičnih razmer in da je sramotno, sanjati o prihodnosti človeštva in imeti zakrpano suknjo. Ali se ti to ne zdi sramotno?“

„Ne.“

„Saj sem te samo zato vprašal, ker sem bil že najprej vesel tvojega odgovora. Ampak sramotno je, Peter Novljan, da ležiš tukaj in delaš pesmi in da boš črez leto dni klavrno poginil. Tvoja duša se povzdigne k zvezdam —“

„K zvezdam!“

„— tvojega telesa pa še pes ne bo oblajal. Duša je odpravljena, tako tudi vse podobne besede: duh, duhovitost in tako dalje. Skrbi za telo, Peter Novljan, skrbi za telo in uvažuj praktične razmere! — No, ne boš jih uvaževal nikoli, saj je celo meni izpodletelo, ki sem se pošteno trudil. To je bilo eno razočaranje, drugo pa je bilo še hujše. Imel sem dekleta, Peter Novljan, in sem ga ljubil. Ampak tisti dan, ko sem začel uvaževati praktične nazmere, sem se namenil, da napravim s svojim dekletom po petrinsko.“

„Kako?“

„Po petrinsko; to je način tistih ljudi, ki uvažujejo praktične razmere. Ali si moreš misliti kaj bolj smešnega kakor Štefana Poljanca, ki namerava, da bi goljufal svojo ljubico? Že naprej sem, tepec, užival sladkost svoje zmage: odidem, glavo pokoncu, visok in ponosen kakor Cezar, a na tleh moja ljubezen in ona na tleh, obraz objokan, srce razparano!“

„Ničvrednost! Ničvrednost!“

„Mislil sem namreč, da ravnajo tako tisti ljudje, ki uvažujejo, in da morajo tako ravnati. Kaj misliš, da sem zmagal?“

„Nisi.“

„Ah, nisem je ranil, samo omazal sem jo! In kako se je stvar končala? Ona je obrnila od mene svoj lepi obraz, jaz pa vzdihujem po njej, kakor še nikoli nisem vzdihoval. In to sem spoznal: ona je, ki sem hrepenel po njej od nekdaj, in gospod Valentin jo je ljubil in ti zlagaš pesmi v njeno slavo. Nikar ne poskusi, da bi se kdaj odvrnil od nje, ali da bi jo goljufal, zakaj v tistem trenotku bo zahrepenelo tvoje srce bolj nego kdaj in zahrepenelo bo zaman: trd in neusmiljen bo njen obraz, ne bodo ti več žarele njene oči in njena roka te ne bo več vabila. Ona ne ljubi tistih ljudi, ki uvažujejo praktične razmere in oni je ne poznajo; poete, izgubljence, tavajoče k zvezdam v luči svojih sanj — te ljubi in oni sami jo vidijo. Komaj se obrne poet k zemlji, komaj poskusi uvaževati — in jaz sem poskusil — se odvrne od njega za zmerom in brezupno je njegovo koprnenje.“

Štefan Poljanec je gledal v steno; bled in spačen je bil njegov obraz.

„Brezupno je moje koprnenje. — Kaj bi ti storil, Peter Novljan, če bi spoznal, da si živel preko svojega življenja? Da ne stojiš več tam, kjer so stali tvoji vrstniki, in da tudi ne moreš stopiti tja, kjer stoje tvoji in tvojih vrstnikov sinovi? Kaj bi ti storil, Peter Novljan, če bi spoznal, da je minila doba, katero si spremljal in v kateri nisi živel, in da ti ni dano spremljati dobe, ki je prišla, da tudi živeti ne moreš v njej in ne smeš? Da si nepotreben, mrtev v živem telesu? Kaj bi storil?“

„Zakaj vprašuješ, ko ti je odgovor zapisan v očeh?“

„Rad bi ga slišal v glasni besedi, iz tvojih ust. Iz tvojih ust: kajti odgovoril boš zame in zase. Kaj bi ti storil?“

Peter Novljan se je nasmehnil s hudobnim nasmehom, kakor ga še nikoli ni bilo na njegovih ustnicah.

„Uvaževal bi praktične razmere.“

Tedaj se je nasmehnil Štefan Poljanec z istim hudobnim nasmehom; govorila sta z očmi in sta se razumela.

„Uvaževal bi praktične razmere prvikrat in poslednjikrat, z vso resnobo in z vsem srcem: če je ubita duša, bi ubil še telo.“

Gledala sta si v oči in sta se smehljala. In oči, obraz, smehljaj — kakor lice v ogledalu, kakor senca v senci.

„Uvažuj, Štefan Poljanec!“ je izpregovoril Novljan in Poljancu se je zdel njegov glas tako čudno znan, kakor da bi bil izpregovoril sam.

„Uvažuj!“

Štefan Poljanec je zavzdihnil globoko in je vstal. Hodil je po izbi s povešeno glavo, obraz zelo upal in star.

„Uvažuj!“ mu je svetoval Novljan. „Uvažuj, Štefan Poljanec! Prej nisi znal, pa si se upal; zdaj veš, kako je treba storiti, pa si ne upaš.“

„Rad bi jo videl še enkrat,“ je zaprosil Poljanec in njegov glas je bil trepetajoč, slaboten, otroški.

„Kaj bi jo gledal? Ne dosežeš je več. Sam si rekel, da je ne dosežeš. Zate je bila, dokler si živel; zdaj živimo mi in zdaj je za nas. Saj te ne bo pogledala, saj te ne pozna več — sam si rekel. Čemu bi si delal žalostno smrt?“

Poljanec je stopil k postelji, sklonil se je in je pogledal Novljanu blizu v obraz, da se je skoro dotaknil njegovega lica.

„Kako ji je ime?“

„Matilda ji je ime — za zdaj; ime pa ji je bilo tudi že drugače, vse polno imen je že imela; zdaj ji je ime Matilda.“

„Ali govoriš ti, ali govorim jaz? Čigav je glas?“

„Obadva govoriva.“

„Matilda ji je ime. Bel obraz, bele roke, globoke oči; nedosežna in zmerom dosežena; ideal in priležnica.“

„Dobro si jo opisal.“

Štefan Poljanec je slonel nad njegovim obrazom in je šepetal.

„In zagrnjeno okno —“

„Zmerom zagrnjeno.“

„In slepa starka —“

„Teta Mara, ki pozna Štefana Poljanca že od nekdaj, še iz svoje mladosti, in ki je mislila, da sem jaz ti in da si ti jaz.“

Štefan se je vzdignil in si je oblekel suknjo.

„Še to, Peter Novljan: teta Mara ni slepa. Vedela je natanko, kaj je govorila. In videla te je natanko.“

„Moja stvar je, da ji dokažem zmoto.“

„Ali si že spoznal? Ali misliš uvaževati? Kako pa bi ji drugače dokazal zmoto? Ali že računiš s praktičnimi —?“

„Ne še!“

„To je bil tako dober odgovor, da sam ne veš kako. Ne še! Zdaj še ne! Ampak kmalu! Ne še — je jako dobra beseda. Lahko noč!“

„Hej!“ je zaklical Novljan za njim. „Če že misliš uvaževati, — kaj pa je s tvojimi stvarmi? Čigave so? Zapiši kaj! In kaj naj sporočim ljudem?“

Štefan Poljanec ga je pogledal začuden.

„Tvoje je vendar vse, tvoje, Peter Novljan!“

Zasmejal se je v slovo.

„Tvoje, Peter! Moje stvari, moje telo, moja duša, moja usoda, Matilda in, Peter, in to moje klavrno uvaževanje!“

Potisnil si je klobuk na čelo in je šel.

Noč je bila zunaj.

IX.

Zbogom, Štefan Poljanec, zbogom, Peter Novljan!

Zunaj je bila noč — izgubi se v noč, Štefan Poljanec, kakor si se rodil iz nje! —

Kako lepa prilika mi je dana, da bi ob tem svečanem trenotku zapel svojo poslednjo romantiško pesem! Iz vseh zatišij in kotov mračnih ljubljanskih ulic bi se prikazale plahe, nestalne sence, spremljale bi v dolgi procesiji svojega brata in proroka, ki se je napotil v smrt. Imenitna noč bi bila in imenitna procesija. V eni sami pesmi, kako gre Štefan Poljanec svojo poslednjo pot, v žalostni pesmi, kako je dočakal svoj veliki petek, ko še cvetne nedelje ni slavil, vse nepoplačano, brezkoristno mučeništvo mnogoštevilnega rodu bi razodel v tej pesmi . . . Izgubi se v noč, zatoni, Štefan Poljanec, brez slave in spomina, brez solza in brez pesmi!

Čemu bi prepeval o fantomu, objokaval senco? — Z dolgimi koraki je hitel človek ob zidu, begoten in plah kakor Ahasver; skljućil je bil život kakor pod križem, klobuk je pomaknil globoko na oči; hitel je in če je videl človeka od daleč, se je ognil, zavil v samotnejšo ulico, ali pa se skril v senco pod vrati. Tam je šumela voda, tam je Ahasver postal ter se naslonil ob leseno ograjo.

„Kaj je res potreba uvaževati praktične razmere?“ je pomislil poslednjikrat.

„Res je potreba, Štefan Poljanec, čisto res!“

Ozrl se je prestrašen, nato se je tiho zasmejal.

„Ali je bil tvoj glas, Peter Novljan, ali je bil moj? Zelo se ti mudi — zgodaj dovolj boš nastopil dediščino, ki je ne boš vesel!"

Skočil je preko ograje in zamolklo je zašumela voda globoko v temi .....

Morda pa se je zgodilo drugače. Morda je hitel popotnik z dolgimi koraki iz mesta na polje. Morda ni bila noč pusta in temna, trudno speča pod oblaki, morda je bilo nebo svetlo, z belimi zvezdami posuto, tako da popotnik ni bil ironičen ob svoji poslednji uri, temveč sentimentalen. Morda je pokleknil ter poljubil ljubljeno zemljo, predno se je obesil ....

Tako ali drugače, fantom ostane fantom.

Nekdo mi je očital nekoč, da junaki mojih sentimentalnih tragedij niso živi ljudje, kakor sede v krčmi in pijo za narodov blagor, temveč da so breztelesne sence, ki bi jih nihče ne smatral za ljudi, če bi njih nos ne bil tako natanko opisan. Očitnik ni bil vljuden, ampak kar se tiče Štefana Poljanca in njegovih bratov, je imel bolj prav, nego si je sam mislil. Poljanec ni le fantom, senca človeka, temveč tudi vse njegovo življenje, kolikor se da govoriti o življenju fantoma, je le senca resničnega življenja; in kakor je vsaka senca karikatura, tako je smešno spačen on sam in je spačeno njegovo življenje. Po cesti hodijo živi ljudje, solnce sije nanje in riše na zidove dolge, smešnopošastne sence, ki poskakujejo kakor clowni od tal do strehe, mahajo z nerodnimi rokami ter se ob oglu nenadoma izgubljajo v nič, iz katerega so bile vstale.

Vsaka karikatura je obenem kritika; to je njeno bistvo in njen pomen; zato je dobro in koristno, da skačejo smešne sence po zidovju, kadar sije solnce in hodijo po cesti resni rodoljubi.

Poznal sem gospoda, o katerem sem zmerom mislil, da je pošten človek, ki nikomur ne škoduje, dasi deluje za domovino. Šla sva po cesti, ko je nenadoma pogledal na tla ter hudo namrgodil obraz.

„Čigava pa je tista senca?"

„Vaša senca je, gospod!"

Od tistega dne me ni več pozdravil, zato ker sem videl njegovo senco. Dobro je torej in koristno, da živi na svetu rod Poljančevih. Poljanec je senca živega človeka, njegova senca in tako tudi njegova karikatura in kritika; njegovo življenje je senca resničnega življenja, včasi cele dobe in generacije: senca in karikatura in kritika.

Ampak vse to ne pomaga nič in fantom ostane fantom, ne živi svojega življenja, senca je, na vse večne čase suženjsko pri-

klenjena na tuje telo. Zato je zelo malovažno in ne zanima nikogar, če se je Štefan Poljanec obesil, ali če je utonil. Pripovedovati bi se dalo o tem žalostnem koncu zelo poetične in genljive stvari, toda bile bi popolnoma nepotrebne; bral sem roman, v katerem je bila nazadnje natanko popisana sedmina po junakovi smrti; mojstrsko je bila popisana, ampak nepotrebna je bila; in tisti junak je bil resničen človek, ne fantom.

Pa je še drug vzrok, zelo imeniten in važen, ki mi brani, da bi se dolgo ukvarjal s poslednjo uro in smrtjo Poljančevo. Kar je za tistim črnim mostom utonilo v noč, ali kar se je zibalo na samotni veji tam zunaj sredi polja, ni bilo drugega nego malovredna lupina; še lupina je bila komaj, samo ime je bilo.

Štefan Poljanec je umrl na način, kakor ga svet že dolgo ni videl in ki je globokega premišljevanja vreden. Obešanje je bila formalnost brez pomena. Brezpomembna formalnost je, če si človek sam ostrže mrtvo kožo, ali če čaka, da mu odpade. Seveda je izprevidel Poljanec, da je zaradi snažnosti bolje, če se sam očisti; samo zaradi snažnosti. Tako je šel in se je očistil; lupina je izginila, izginilo je ime, fantom pa je ostal . . .

Dolgo je še ležal Peter Novljan, strmel je v strop z velikimi očmi in je čakal. Vse njegove misli so bile eno samo vprašanje; zdelo se mu je, da je zapisano z razločnimi črkami na stropu.

„Ali bo storil?“

In strah je rastel v njegovem srcu. Strah, da bi Poljanec omahnil v poslednjem trenotku, povesil glavo ter se vrnil. Vztrepetal je, če je začul od daleč korake v veži, na hodniku.

„Ponižan, osramočen in proseč se bo vrnil . . . nikoli ni imel moči, drugače bi ne bil Štefan Poljanec!

Vstal je, hodil je po izbi in je nenadoma obstrmel pred ogledalom. Motno in umazano je bilo ogledalo, videl je v njem obraz kakor v veliki daljavi, toda spoznal ga je takoj.

„Ali si ti, ali sem jaz?“

Zazibalo se mu je pred očmi; ves prestrašen, napol v omotici, se je okrenil proti durim. Duri so bile zaprte, nihče ni bil stopil v izbo.

Peter Novljan se je opotekel, omahnil je na posteljo in je skril obraz v blazino . . .

Danilo se je, ko še je vzdignil, zelo truden, kakor od dolge poti v viharju in dežju.

„Storil je, kakor je bilo zapisano, uvaževal je . . . in vso žalostno dediščino je zapustil meni! . . . Tudi jaz bom morda uvaževal

nekoč, kako je treba umreti, in tudi jaz bom morda zapustil svojo žalostno dediščino fantu, ki bo delal verze, nosil zakrpane čevlje ter gledal name s ponosnim zaničevanjem . . ."

Stal je pred Poljančevo polico in se je sam nasmehnil svojim mislim.

„V spoznanju je smrt; kaj je bil to že začetek spoznanja in kaj je tako blizu že tudi moje . . . uvaževanje?"

Vzel je s police kup papirjev in je sedel za mizo.

„Daleč je še čas; v njem ni bilo solnca več — še sije v mojem srcu; niso se še ozrle v tla moje oči — še gledajo v zvezde . . ."

Z veliko radovednostjo je listal po Poljančevih papirjih in je bil zmerom bolj začuden in zlovoljen. Nastopiti je hotel dediščino, kakor je bil obljubil in kakor mu je bilo zapisano; vedel je, čutil je globoko v svojem srcu, da je ta dediščina žalostna, da je sprejel ž njo svojo usodo in svoj težki križ, ampak zdelo se mu je, da je vsaj zanimiva. Pričakoval je velikih razodetij, večnih besed, pričakoval je, da se mu odpro na stežaj duri obsojenega, v brezkoristnem mučeništvu izkrvavelega srca, tako da bi v sočutju ob bratovem mučeništvu objokaval tudi svoje trpljenje in svojo prihodnost . . . Listal je dolgo, bral je, naposled je zalučil papirje na tla in je šel.

„Še ob poslednji uri ne more biti živ človek! Ne da bi pogledal skozi okno in da bi vsaj žalostinko zapelo njegovo srce, sedi za mizo, pred smrdečo lučjo, in piše . . . Zmotil si se, Štefan Poljanec . . . ne maram tvoje dediščine . . . nikoli ne bom uvaževal!"

Napotil se je v hišo z zastrtim oknom in ko je prestopil prag, ga je pozdravila Matilda z mehkim, sladkim smehljajem.

Peter je vztrepetal in je molče poljubil ustnice, ki so vabile.

* * *

Po pravici se je razljutil Peter, ko je zalučil na tla Poljančeve papirje. Ne da bi bil opisaval Ahasver svoje doživljaje in izkušnje ter na tak način neizmerno koristil rodu Poljančevih, je napisal dolgo in dolgočasno razpravo „o impresionizmu v noveli". Po pravici se je razljutil Peter, zraven pa ni pomislil, da bo on sam nekoč, predno bo uvaževal poslednjikrat praktične razmere, napisal svojemu dediču in bratu pusto razpravo „o muziki v modernih verzih" in da se bo dedič prav tako po pravici razljutil . . .

Zakaj kakor pojde življenje brez prestanka in brez konca po široki cesti v solncu, tako pojdejo sence po zidovju brez prestanka, brez konca, karikatura in kritika živega življenja — breztelesni in kljub svoji breztelesnosti nesrečni fantomi, v nadlego življenju in sebi . . .

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja **dr. Fr. Derganc.**

(Konec.)

Smrt Rudeževa je bila zame strašen udarec, ker mi je bil resničen prijatelj in me je zakladal mnogo let z vsake vrste knjigami, ki so popisovale predrago mi Rusijo. Jaz nisem mogel pričakovati, da mu dobim dostojnega nadomestnika. In vendar mi ga je podarila usoda, ki ji ne morem biti nikdar dovolj hvaležen za ta blagodat. Ta nedomestnik mi je bil odlični rodoljub, notar Aleksander Hudovernik, ki je prišel za notarja v Kostanjevico. Tudi on me je zalagal z ruskimi knjigami in časopisi in z dobrimi nemškimi pisatelji, ki poročajo o razmerah in prilikah ruske države. On mi je posodil n. pr. veliko in radi nepristranosti sloveče delo Roskošnega, isto tako pravi izvirnik „Voskresenija“ Leva Tolstega, ki se je natisnil zunaj Rusije brez tistih izpuščenj, ki so v ruskih izdanjih. Omeniti moram o tej priliki i znamenito knjigo o Rusiji, ki jo je spisal poštenjak Majer-Valdek. Posodil mi jo je doktor Slanc v Novem mestu. V mojih sešitkih z napisom „Russica“ se nahaja med ekscerpti moja kritika o tem in še o marsikaterem drugem spisu. Ta kritika izpričuje, do kakovega spoznanja in uverjenja so me privedle moje mnogoletne študije ruskega naroda in življenja.

Med veleprijetnim proučevanjem slovenske narodnosti in Rusije so mi tekli na Dolenjskem tedni, meseci in leta, dokler sem priromal naposled do obližja svojega groba. Od konca sem imel dovolj jako prijetnega društva. Razen omenjenih prijateljev sem si našel povsod dobrih znancev, s katerimi sem pretresal politiko in naše slovenske reve in potrebe. Med njimi so se nahajali i mnogi duhovniki, ki so bili takrat vsi narodni in so živeli v najlepši slogi s posvetno inteligencijo. V Semič sem večkrat popotoval, da se pozabavim pri svojem starem prijatelju dekanu Alešu, istotako sem hodil na Toplice k svojemu pobratimu, upokojenemu duhovniku Zamidi, ki je bil navdušen rodoljub, zraven pa tudi imeniten čebelar. Ali sčasoma se je vse to izpremenilo. Škofa Misija in Jeglič sta

odcepila duhovščino od posvetnega razumništva in od narodne stranke sploh. Zdaj se je pokazalo, da dekan Aleš ni bil nikdar moj pravi prijatelj in nikdar resničen narodnjak. Hinavščina popovske kaste je stopila i drugje zdaj brez krinke na dan. Zato pa je napredoval tem lepše narodni duh v dolenjskih mestih. Ko sem se priselil na Dolenjsko (1867), je vladalo skoro v vsej gospodi in v vseh mestih (razen belokranjske Metlike) najgrje nemškutarstvo. Naši slabi stranki je pomagala najbolj — smrt! Slovenski odpadniki so cepali povsod kakor muhe konec septembra. Samo v Novem mestu jih je poginilo v dveh letih več nego petdeset! V čitalnici smo razpravljali vsak dan jako živahno vse pojave političnega, narodnega in družabnega življenja. Udje smo si bili kakor pravi bratje, navdajala je vse ista misel, ista navdušenost za slovenstvo in slavjanstvo. Žal, da je to krasno občevanje sčasoma zamrlo po smrti ali odhodu starih in po prihodu novih udov, ki niso marali prijateljskega drugovanja. Rudež je umrl 1885. leta, za njim je šel Navratil in pred dvema letoma doktor Vojska. Smrt mi je ugrabila še mnoge druge vrle znance, s katerimi se je dalo govoriti. In tako sem ostal naposled osamljen. Zdaj nimam na Dolenjskem nobenega človeka več, s katerim bi se mogel intimno pomenkovati. Občevanje z ljudmi pa mi obtežuje tudi perijodična gluhost, ki traja včasi le nekoliko dni, včasi pa tudi več mesecev. In tako se je že večkrat zgodilo, da se celo četrt leta nisem z nikomer razgovarjal. Vendar pa mi nobena tistih mnogobrojnih neprilik, ki tarejo starost, ni mogla vzeti dobre volje in zadovoljnosti z usodo. Živel sem vedno povse lahko ob svoji neznatni pokojnini zato, ker imam jako malo potreb. Moje srce je dobivalo neprenehoma priliko, da se veseli. Skoro vsak dan sem zvedel za kak nov napredek če ne slovenskega, pa vsaj drugih slavjanskih narodov, sosebno Rusov, Čehov in Bolgarjev. Za poglavitni vzrok svoje zadovoljnosti in sreče smatram to, da sem si ohranil vse ideale svoje mladosti. Priroda me pomiče in odušev ljuje s svojim krasom in bogastvom še dandanes ravno tako kakor pred petdesetimi leti. Slovenska in vseslavjanska literatura me zanima tako živo zdaj kakor pred petdesetimi leti. Zgodovinske in zemljepisne knjige so mi ostale enako mile od zgodnje mladosti do sive starosti. Navdušenje za politični in vsak drugi napredek, za demokratska načela, za humanizem, sosebno pa za slovenstvo in slavjanstvo mi gori v prsih z isto silo kakor pred petdesetimi leti. Pohvaliti se morem celo z redko srečo, da mi še ni ugasnila niti nebeška iskra prve ljubezni. Dražestno glavico moje

Radoslave okrožuje še zmerom isti rajski žar kakor pred petdesetimi leti. Pred smrtjo se torej ne bom vprašal: čemu sem živel? Če ne telesno, vsaj v duhu povzdignil bom proti svojemu Bogu roke in in oči in molil: Presrčna ti hvala, blagi oče, da si me ustvaril in mi podaril dovzetno dušo, ki je spoznala tvoj prelepi svet in tvojega človeka in njegovo slavno zgodovino in vzvišeni poklic in namen njegov! — — —

O mojem življenju še te-le črtice. Oženil sem se dvakrat, prvič nesrečno, drugič srečno. V prvi zakon sem stopil z osemindvajsetim, v drugi z enoinpetdesetim letom. Nesrečo prvega zakona sem zakrivil jaz in samo jaz. Moja prva žena je bila jako lepa in tudi dobra, ali je imela seveda človeška svojstva. Jaz pa sem hotel, da bi bila angel, brez hibe, pege in slabosti. Ta moja bedastoča nama je prinesla dosti žalosti in mučnih prizorov. Ker mi se je zdelo doma pusto, iskal sem si razvedrila v čitalnici, na izprehodih po primorskih hribih in žal tudi v krčmah. Trošil sem več, nego so mogle zmagovati moje financije, in zabredel sem v dolgove, katerih sem se bal in varoval prej in pozneje bolj nego kuge in ognja. Prva žena je bila Ljubljančanka. Umrla mi je po triletnem zakonu za sušico. Drugo ženo sem dobil na Dolenjskem. Živela sva v najlepši slogi in prijaznosti skoro deset let. Bridka izkušnja me je izmodrila, da od nje nisem zahteval angelstva. Kakor ž njo bi bil zdaj enako srečen tudi s prvo ženo. Druga soproga mi je umrla 1890. leta. V oporoki mi je volila svojo hišo v Novem mestu, ki sem jo črez deset let prodal, izgovorivši si v njej brezplačno stanovanje do smrti.

Do petdesetega leta nisem poznal skoro nobene bolezni. Tem več pa jih je prišlo pozneje, sosebno takih, ki izvirajo iz prehlajenja. Influenc sem imel do zdaj že enajst, pred petimi leti tri zaporedoma. Pet let me je mučila podagra, ki ji pravijo Gorenjci „pútika“. V svojih boleznih nisem klical nikoli doktorjev na pomoč in nisem rabil nobenih lekov. Samo takrat, kadar mi se je život zaprl, sem poslal po steklenico grenke vode, ki mi je vselej pomogla. To je bil ves moj strošek zaradi zdravja. Lečil sem se torej sam in to s petimi zdravili, ki se zovó: mir, gorkota, post, voda in dobra volja. Brez dvojbe sta mi koristila največ post in dobra volja. Užival sem o bolezni samo mleko, juho in kuhano sadje. Prejšnje čase nisem vina pokusil, dokler mi ni odleglo. Pozneje sem odstopil od te navade. Influence, ob katerih nisem pil nič vina, so trajale po šest tednov, tiste, ob katerih sem si ga privoščil, pa komaj po štiri tedne.

Ta izkušnja me je uverila, da je dobro vino jako hasnovito za bolnika. Od takrat ga popijem, če sem bolan, vsak dan po pol litra, kar mi prav dobro tekne. Preizvrstno zdravilo mi je bila v vseh boleznih dobra volja. Čital sem samo zabavne knjige, ki so me silile na smeh, ali pa take spise, ki so poročali o sijajnih napredkih vseh slavjanskih narodov. To berilo me je navdajalo včasi s takim veseljem, da sem kar vriskal v postelji navzlic vsem bolečinam. Če je prišel k meni kak znanec, nisva imela nikoli resnih pogovorov, nego sva se šalila, si pravila vsakovrstne smešne burke in anekdote in se smejala brez konca in kraja. V vsaki bolezni sem tudi mnogo prepeval. Ako nisem mogel po noči spati, sem pel fantovske poskočnice in podoknice po več ur zaporedoma, včasi prav do belega dne. Tudi sem zložil o vsaki svoji bolezni zabavljivo „pesem“, ji naredil napev in jo krožil potem marljivo, dokler se je bolezen naveličala poslušati mojo strašno „poezijo“ ter je pobegnila. Za pokušnjo náte moj pozdrav influenci:

„Oj dolenjska influenca,
ti si vražja peštilenca,
pust' na miru me Gorenjca!
Brž poberi se od mene,
nade ne imej nobene!
Pihnil bom, ti odletiš,
pljunil bom, ti se zvališ,
kihnil bom, ti omedliš“ itd. itd.

Kaj ne, da ni čudo, ako se je bolezen prestrašila takega pesnikovanja in mi dala kmalu slovo? Drugim ljudem naklada bolezen velike stroške, moje financije pa še okrepčuje. Tiste tri influence pred petimi leti so mi pomogle, da sem si prihranil več nego petdeset goldinarjev!

Zdaj še nekoliko besed o tistih mojih spisih, ki so se natisnili. V „Ljubljanski Zvon“ sem poslal razen bajk tudi „Vinsko modrost“, ki jo bo dal Schwentner zopet na svetlo. V „Novicah“ sem priobčeval nekaj časa življenje naših Kranjcev na Hrvatskem. Ker je pa Bleiweis v moje besedilo jel vtikati svoje besede in pripomnje, me je to tako razkačilo, da spisa nisem maral nadaljevati. Med sotrudnike Hribarjevega in Tavčarjevega „Slovana“ sem se uvrstil tudi jaz. Spisal sem zanj svoje „Hrvatske spomine“, iz haterih sem porabil več anekdot in poročil pozneje tudi za „Bahove huzarje“. Ali ta dva spisa imata različno smer: „Bahovi huzarji“ so zgodovinska knjiga, dočim popisujejo „Hrvatski spomini“ izvečine le privatne

zgodbe in reči. V „Bahovih huzarjih“ govorim o slovenskih uradnikih in profesorjih, torej o naši inteligenciji, v „Hrvatskih spominih“ pa sem hotel razložiti, kako žive na Hrvatskem slovenski delavci, rokodelci in obrtniki. Uredništvo se je na sredi spisa prestrašilo mojega žal le preresničnega popisovanja slavonskih grehov, zlasti odprave zaroda, ki uničuje našo narodnost v Slavoniji. Balo se je, da bi moja povest razžalila brate Hrvate, in je moje priobčevanje ustavilo. „Hrvatski spomini“ so ostali torej torso, ali bi se itak mogli zopet natisniti, ker vem, da so bralce jako zanimali. — — —

Errata corrige! Dejal sem, če se ne motim, da imamo tudi Slovenci dober prevod kraljedvorskega rokopisa. G. Podgorski nam ga je res obetal, ali ne vem, če je to tudi izpolnil. Šele zdaj sem se spomnil, da je natisnjena samo najlepša pesem tega rokopisa („Zaboj, Slavoj i Ludjek“).

O „Bahovih huzarjih“ moram še tudi katero izpregovoriti. Izbral sem jih za predmet svoje knjige zato, ker so se mi zdeli jako zanimivi. Dunajska vlada je hotela Hrvate ponemčiti. Za orodje si je izbrala slovenske birokrate in profesorje. Jaz popisujem, kako so se vedli proti temu navalu Iliri, kako so živeli ti naši rojaki in kako so izvrševali svojo sramotno nalogo in zakaj se je morala izjaloviti nakana avstrijske vlade. To so gotovo zanimive reči za vsakega izobraženega rodoljuba in privrženca slavjanske vzajemnosti. In vendar je očital kritik „Slovenskega Naroda“ moji knjigi dolgočasnost! Moja knjiga je res dolgočasna za proste kmete, rokodelce, za ženski spol in za neodraslo mladino, ali za inteligentne, rodoljubne može mora biti na vso moč zanimiva. Očitati bi se mi smelo samo to, da sem popisoval zanimivo vsebino na dolgočasen način, ali kritik „Slov. Naroda“ tega ni storil, kajti priznava, da sem dober stilist. Kaj sledi iz tega? Jaz mislim to, da je čital mojo knjigo jako površno. Izmed raznih kritik o „Bahovih huzarjih“ dokazujejo tri, da njih očetje moje knjige niso niti čitali. To sem vedel že zdavnaj, da se v nemški literaturi pojavlja jako često taka ženijalnost, ali da so se zaredili te vrste „nadčloveki“ tudi v slovenski, sem zvedel šele zdaj iz svoje izkušnje. — Strašno sem se jezil na tiskarske in korektorske grehe v „Bahovih huzarjih“. Na 24. strani se bere: Znanje se je naredilo navadno na svatbi, ko bi moralo biti „na gostbi“ — take zmote so škandalozne. Kjer pripovedam, katere slavne pisatelje je čitala ilirska inteligencija, bi moralo biti „savojskega vikarja“ in sploh Rousseaua, kajti ni bil ta vikar noben pisatelj, nego samo epizoda v slavnem delu Rousseauvem „Emilu“. Večkrat

mi je korektor zamenil dobre slovenske besede z germanizmi, kakor „zdelovati“ z „izhajati“, n. pr. s svojimi dohodki ne morem zdelovati; „izhajati“ je v tem pomenu eden najgrjih germanizmov. Takih grehov je zakrivil še več moj korektor. Tudi v „Bajkah“ se je ponavljal tak škandal. Čita se v njih n. pr. „obiskati“ mesto „pohoditi“, „ustmen“ mesto „usten“ i. t. d. —

In tako sem zdaj končal svojo biografijo. Od konca nisem mislil, da bo tako dolga, ali tvarine se je nabralo toliko, da nisem mogel biti bolj kratek. Hotel sem pa dati pravo sliko svojega življenja, ne pa le kako megleno, momentno podobo.

Moja pesem.

Moja pesem je jesen skrivnostna
s čarom poznih, poluvelih dni,
ko črez polja pesem gre radostna,
ko pri plodu zlat se plod blesti . . .

Ko usehli lesi krvavijo,
ko skoz nje gre smrti tih pozdrav,
ko v slovo drevesa si šumijo,
ko za listom pada list z dobrav . . .

Ko na ustih nam poljub zamira,
ko le vzdih privre s srca globin,
ko se vtrinja zvezd nebroj z večera,
ko ostaja v duši le spomin . . .

Ko nemirno srca plapojajo,
ko obraz se vzbuja s srečnih dni,
ko v molitvi usta drgetajo
in srce boji se in drhti . . .

Vojeslav Molè-Spitignjev.

Romantiki življenja.

Spisal **dr. Ivo Šorli.**

(Konec.)

XI.

Vse skupno življenje na gradu se je bilo vsled grofove nesreče razdrlo in še celo obedovali so vsak sam zase. Samo po eno uro na dan je bil Lastan pri dečkih in v mraku sta sedela s konzulom na terasi. Ves drugi čas je bil prepuščen docela samemu sebi; in tako je ležal cele dneve tam zunaj v gozdu na mehkem mahu in preslonel vse večere na svojem oknu. In še nikdar prej ni občutil vsega grandijoznega veličastva solnca in poletja s tako silo kakor tiste dni.

Vsak dan više je kipela žareča obla po nebu navzgor in vsak dan dalje ven črez brezkončno planjavo se je razlivala njena svetla, vroča moč. Kakor ogromna, ognjena pest se je ustavila vsak dan za hip tam gori na poldnici, in na obrazu je ležala omamljena molitve in strastnega češčenja zemlja pod njo . . . Ležala je in drhtela in vsi njeni soki so vreli, in šele pozno v črni polnoči se je upala oddahniti tiho in plaho in iz vseh svojih globin . . .

In njemu se je zdelo, da se trga vsako sekundo takih ur atom za atomom z njega in da se potaplja počasi s sladko grozo v popolno breztelesje, dokler slednjič ni drhtela sama še njegova duša pod tihimi vrhovi dreves in pod velikimi, gorkimi zvezdami . . . In počasi, počasi je izdrhtela in izpuhtela še ona kakor rahla meglica v sveti mir in ničesar več ni bilo nikjer . . . In včasi se je zganilo v vejah trudno in slovesno, in včasi je zaspala tam gori zvezdica in padla v globine, in včasi je zakipelo mehko v njegovih prsih... A to je bilo vedno le eno . . . in nikjer več ne bližin in ne dalj in ne začetka in ne konca in mej . . .

In potem, bogvekdaj, se je dvignil počasi in šel . . . In včasi sta se srečala na hodniku, v sobi, na terasi z grofico, a se nista poznala več . . .

„Kako je danes, gospa grofica?“ jo je vprašal tiho.

Stala sta si sama nasproti in nihče ju ni slišal, in rekel bi ji bil tudi lahko ti, ona bi morda še opazila ne bila, kakor ni opazila,

da ji pravi vi. Vseeno je bilo to, tam notri v sobi je ležal ponesrečenec, ob njegovi postelji je stala še vedno smrt, in nihče ni še vedel, kaj misli.

Potem pa, po štirinajstih dneh, so povedali zdravniki, da je zmagalo življenje. Držali so že klobuke v rokah in Lastan jih je našel v obednici, vprav, ko je star gospod iz mesta zatrdil grofici, da ni nobene nevarnosti več.

In odšli so po stopnicah, grofica pa je zaplakala.

„O Bog, hvala ti!“ se ji je izvilo krčevito iz prsi in zakrila si je z obema rokama obraz.

In tisti večer so obedovali prvič zopet skupaj in grajščak je omenil Lastanov odhod.

Lastan je videl, da je grofica izvedela to šele sedaj. Ozrla se je presenečeno vanj in rahlo zadrhtela in potem molčala ves čas.

Po večerji pa je nalašč nekoliko zaostala in odšla na teraso. In tiho je stopil za njo.

„Tako, torej vi odhajate!“ je prikimala po kratkem molku predse.

„Da,“ gospa grofica.

„In zakaj?“

„Ker hoče gospod konzul tako!“

„Konzul?“

„Da. On je videl namreč vse in ve vse in je čakal v čudovitem umevanju najinih src samo, kdaj pride ura, ko bo čas stopiti med naju. In zdaj misli on, da je prišel ta čas, zdaj — — —“

Ustavil se je prestrašen, ko je zapazil, kaj je napravil. Stala je pred njim, njen obraz na črnem ozadju noči, kakor obraz bele sohe.

„On ve vse?“ . . . je strepetala.

„Da, ali pred njim se vam ni treba sramovati in ne se ga bati. O, kako on ume človeško srce! Ne, ne mislite, da ste padli v njegovih očeh tudi le za las, on ve, kako pride to in — — —“

Hitel je že bolj in bolj, da bi zopet popravil, kajti čutil je popolnoma, kako ji bo sedaj stopiti pred ostre oči tega moža. A prikinila ga je naenkrat: „In, ali ve tudi, da... da sem bila — vaša?“ je spravila z največjo muko iz sebe.

„Ne, tega ne ve. Ne, on misli, da sva si bila samo prijatelja, tembolj, ker je rekel sam, da je dobro, ko nisva imela nobene prilike.“

Globoko se je oddahnila, in on je bil vesel, da je s to lažjo zopet vse poravnal, a mogel vendar obenem konzula postaviti med sebe in njo.

„In konzul torej zahteva od vas, da greste.“

„Da. Tisti večer, ko sem se vrnil in ste stali vi okameneli ob postelji svojega moža, je stopil tiho k meni in me odvedel v svojo sobo. In tam je spustil vse zavese s svoje velike duše, a strgal jih je tudi raz mojo in vašo, celo raz misterij krivde same. A odkril mi je zato nov misterij: misterij družine. In ko sem videl ta misterij, je dvignil trdo svojo roko in mi pokazal ven, proč od tam, kjer me je pustil le, dokler ni stala vsa silna moč tega misterija pred menoj in mi kričala tudi sama: „Ven!“ . . . In, grofica, vse te dni je stalo tudi v vaših očeh isto: „Ven, ker tukaj smo doma le štirje: jaz, moje dete, oče tega deteta in bolest! Zakaj, če bi ne bil videl vsega tega na vašem obrazu, bi morda vendar še ne bil šel.“ —

„In vi greste mirno in greste radi, kaj ne?“

Hladen je bil njen glas in izražal ni več ne presenečenja, ne žalosti, ne jeze.

„Jaz grem, ker moram iti“, je rekel votlo.

Oprla se je s komolci na ograjo in se zazrla tja v to čudno mrtvo noč.

„Kaj premišljujete?“ je vprašal slednjič tiho in plaho; zakaj postalo ga je groza, ker ni vedel, kaj se godi v njeni duši.

„Kaj premišljujem? Premišljujem, kako je to čudno, ne da vse premine in ugasne na svetu, ampak da premine skoraj vse, celo ljubezen, tako navadno in vsakdanje.“

„In zakaj poudarjate to tako zelo, to „celo ljubezen?“

Tako miren je postal naenkrat glas obeh in tako tiho je čakala in popila vsako besedo ta mrtva harmonija okrog nju . . .

„Zato, ker je ljubezen vendar najlepša kal, ki jo more pognati človeško srce.“

„A zato tudi najnežnejša in najbolj potrebna opore — trdega kola egoizma. In vsajena mora biti zato v ograjen svet, ki je njega lastnina vpisana v knjigi življenja na ime dveh bitij, za vsakega ena nerazdelna polovica, kakor bi rekli juristi . . . Ni vedno kakor v naravi v človeškem srcu in le enodnevnice rastejo v njem na prostem polju . . .“

„In take-le dobro ograjene cvetlice po vašem mnenju rastejo in cvetejo vedno in ne zvenejo nikdar?“

Trpko se je zasmejala in njen glas je postal oster in bodeč. In hipoma se je spomnil njunega pogovora spomladi, ko mu je rekla: „Gospod pater, ali imate tudi navodilo, kako naj se rabi vaš recept.“

A morala se je istočasno spomniti tega dneva tudi ona, kajti strastno je viknila:

„Da, zdaj imate zopet oni ton, ki ste v njem govorili, predno se je zgodilo z nama tako. O, kako se to dobro čuti, da ste zdaj zopet oni mirni, hladni, trdno stoječi modrijan!“

„Da, zdaj sem zopet tam, odkoder — — —“

„Odkoder sem vas speljala jaz, kaj ne?“

„Ali, gospa grofica!“ je vzkliknil nevoljno. „Previsoko vas spoštujem, da bi mogla vstati le ena taka misel v meni, a tudi vi me ne smete žaliti. Menda bi bilo pač odveč poudarjati, da niste speljali ne vi mene, ne jaz vas, toda — — —“

„Toda v drugič bi se ne zmaknili vi niti za las s svoje bele, čiste ceste, kaj ne?“

Zopet je bil mrzel njen glas in sam ni vedel, ali govori brez stranskih misli, ali pa se mu roga. A bilo mu je vseeno in mirno je odgovoril:

„Tega ne morem prisegati, in če me pokliče z leve ali desne zopet tako sladko ali žalostno, pojdem morda zopet... A to smem reči: branil se bom z zadnjo svojo močjo.“

„Potem se poročite! . . .“

„Morda se tudi!“ je skomizgnil prav tako malomarno.

„In potem, mislite vi, da bo sijalo samo solnce na vašem nebu?“

„Ne vem tega, ali bo vedno sijalo, a to vem, da je na svetu le ena sreča, kakor je le eno solnce na nebu, in da morejo to srečo, srečo samosvoje in harmonične duše zagrniti le težke nesreče, kakor solnce le črni oblaki. In to vem, da so vse drugo le lučke — vseeno, ali žareče električne tulpe ali brleče oljnice — in da jih lahko razbije vsaka nerodna klada in upihne vsak prvi vihar.“

„Glejte, glejte, — vsaka beseda prav taka, kakršna oni popoldan pred tolikimi meseci tam zunaj pod lipo. In prav tam sva zdaj, kjer sva bila, ko sem vas vprašala: kaj pa mi, ki nimamo te harmonične duše v sebi in ki je naše solnce črezinčrez zagrnjeno za vedno s črnimi oblaki? Dajte, povejte — morda boste danes bolj iskreni, ker takrat vam je srce vendar še strepetalo pred grozo teh oblakov.“

„Da, danes bom bolj iskren,“ se je vzravnal strmo pokoncu. „Globoko se klanjam in se bom vedno klanjal pred grozo nesreče, in verjemite, kjer bom mogel, bom pomagal prižgati iz teme stokajočim vsaj borno lučko, toda v svojo lastno dušo ne vtaknem stenja in s svojim lastnim mozgom ne bom redil takih lučk nikdar več. Če bi bil jaz ustvarjal vsemir in jaz dajal zakone življenja, ne bil bi vklenil vseh koles in kolesc tega ogromega organizma v

tako krute, trde verige, — seveda dvomim, da bi bil potem svet lepši in boljši," se je nasmehnil; — „toda ker sem jaz na vsem tem, kar je in kakor je, docela nedolžen, mi je tem laže skloniti v pobožnosti, skoraj tako veliki, kakor je veliko stvarstvo, svojo glavo pred njim in ga moliti ter ne vtikati svojih prstov v njegove vrvi."

„Tako, tako . . ." je zadrhtela. „In če pride nesreča proti vam samim in obstoji naenkrat tik pred vami?"

„Potem jo premerim od nog do glave. In če bom imel le malo upanja, da zmagam, se zaženem v njo in se zgrabiva na življenje in smrt. In če zmagam, zmagam, in če me zmelje, naj me zmelje."

„Toda kaj pa potem, če bodo vaše roke zvezane in trdno zadrgnjene?"

„Ah, to je mogoče danes le še pri zločincih," se je nasmehnil. „In verige okrog rok nam more oviti danes le edina krivda še. In krivde, vsaj krivde se hočem paziti, zakaj krivda je največje zlo, ker je mati sužnosti. In jaz hočem biti in ostati prost! Življenje je težko in nihče ne more brez orožja naprej. A naše orožje, naš meč so smele oči, in nikdar jih nočem povešati pred nikomer več!" . . .

„Amen!" se mu je priklonila ironično. „In s tem sva torej končala!"

In brez vsake druge besede se je obrnila proti izhodu in odšla.

Hotel bi ji bil reči še kaj, karkolisibodi, četudi le prazno frazo, samo da bi se razgrnilo črez to rezko, odurno, trezno slovo nekaj mehkejšega in spravljivejšega; a čutil je predobro, da ona ne rabi od njega ničesar več in da bi spoznala pri prvi besedi, da išče utehe le zase in ne zanjo.

* * *

In odtlej je postala zanj popolnoma in samo še dama iz velikega sveta: prijazna in hladna, in vse, kar je bilo med njima, je bilo izbrisano in pozabljeno in daleč, dvojno daleč sta bila narazen, zakaj vmes je bilo vse, kar je bilo zamrlo med njima, in vsa socijalna razdalja med njim in njo.

In ko je povedal še Staremu, da mora oditi, so bile razvezane vse vezi med vsemi temi ljudmi in njim. In ko so si podali mesec dni pozneje roko v slovo, so si bili popolni tujci.

In z lahko in veselo dušo je skočil na voz in konjički so potegnili. Nemirno so stresali z glavo, dokler je polzela kočija po grajskem holmu navzdol, kakor da komaj čakajo, da pridejo na široko, ravno cesto tam spodaj, potem pa so zapeketala kopita

in tihi, nežni oblački prahu so vstajali s te cvetoče gladine in se izgubljali počasi drug za drugim kakor beli, rahli sni med zasanjane trate na levi in desni.

In na zadnjem ovinku, predno so se zagrnila košata drevesa nad njim, se je ozrl še enkrat nazaj. In vsa dolina je gledala prijazno in otožno za njim, samo grad tam v dalji je bil videti zamišljen sam v se in kakor da se je bil zazrl takoj po njegovem odhodu tja nekam v drugo stran in že pozabil nanj, ki je bil prišel takrat spomladi in zdaj zopet odšel . . .

„Tujec," se je storilo Lastanu pri srcu. A takoj mu je razjasnila zopet vedra misel obraz. Tujec — a kaj zato! Saj so samo grad in vse te hiše raztresene pod njim po ravnini hladne pri njegovem slovesu — vsa planjava pa je otožna in vsak listič mu drhti prisrčen pozdrav. In tam spodaj ga čaka že nov svet in široko so mu odprte nove poljane kakor gorka naročja v prisrčen sprejem.

In tako potujemo po zemlji mi romantiki življenja, in hladno se poslavljajo ljudje od nas in ne prirejajo nam odhodnic in ne govorijo dolgih slavic; in nezaupno in od strani nas ogledujejo, ko pridemo drugam; a zato se nam priklanjajo vse cvetice na desni in levi, ko stopamo med njimi, in vse trate so prepletene kakor ogromni čilimi v belih, rdečih in modrih barvah z vriskajočo besedico „hozijana!" in vsa drevesa iztezajo od desne in leve svoje tihe roke črez nas kakor slavoloki in vsipljejo svoje listje in cvetje pred nas...

Gozd se je začel svitati in prve cvetice so gledale zopet od obeh strani sem k njemu, kakor da so prišle tiho z bližnjih travnikov in se skrile pred smrtno koso, ki zazveni lahko že jutri črez glavice njih manj pametnih sestric . . .

In potem so ostala zadnja drevesa za njim in voz je drdral zopet nekoliko navzdol po sredi med drhtečimi poljanami.

„Moj Bog, kako vas ljubim!" je vzdrhtel iz dna svoje duše in skoraj žgoče razkošje kakor še nikdar se mu je razlilo črez dušo . . . A nekaj kakor praznoverna bojazen je vztrepetalo v njem in povzdignil je svoje srce iskreno in brezmejno pobožno k nečemu, ki je bilo razgrnjeno veliko in silno črez vso to božjo lepoto, in prosil je, naj mu opere dušo vse krivde in ga odveže od vse kazni in ga pusti odslej hoditi s čistimi svečeniškimi nogami črez te svete dalje in sanjati, zaščitenemu od vseh štirih strani z nebotičnimi orjaki, do konca svoje tiho, sladko, polno življenje sredi tega šumnega, grenkega, praznega življenja . . .

Utripi.

I.

Žalosten ves in pobit
ob roži stojim razcveteni
in v duši prihaja k meni
obraz tvoj s solzami zalit.

In dolg kakor večnost je hip,
ko duša med rožami plaka —
ko tvojih korakov čaka
srca nemirni utrip . . .

II.

Pridi k meni nocoj,
pridi in me objemi —
vso to bridkost mi odvzemi,
ki hodi z menoj!

Vsahnil bo moj obraz
kakor roža jeseni,
ki v dalji zapuščeni
zimski mori jo mraz.

Vse dni in vse noči
žalost mi v dušo vliva
želja neizpolnjiva
z dihi morečimi . . .

In moje mrtve oči
bodo za tabo hodile
in tvojo dušo škropile
s solzami vse žive dni . . .

III.

Ustne tvoje molče,
hlad leži v očeh —
hlad, ki hodi zunaj
v mrzlih zimskih dneh,

kadar pada sneg
na poljanah tam,
kadar človek sam
plaka na grobeh . . .

kadar mrzla smrt
žanje in mori
krasni vrt življenja
in vesele dni . . .

IV.

Jaz grem po svetu, draga,
nikdar se ne vidiva več,
nikoli me več ne pozdravi
na oknu tvoj nagelj rdeč.

Nikoli me več ne poljubi
v bridkosti tvoje oko —
nikoli me ne blagoslovi
z ljubeznijo več nebo . . .

Čemu mi bo vsaka ljubezen,
ko tebe več v srcu ni —
čemu, ah, čemu bi pač živel
za druge brezsrčne ljudi! . . .

V.

Pojdi z mano, ah, pojdi! —
„Kam? V to noč in temo?“
Nič ne vprašuj za cilje,
podaj mi belo roko!

Glej tam zeleneče gozdove,
tam zadaj voda šumi —
za sinjimi daljami v morje
reka globoka hiti . . .

Hiti naprej kot veter,
ki temne noči ga rode —
kot v srcu druga za drugo
brezupne želje . . .

VI.

Po svetu naju je gnala
usoda ista oba —
in našla sva se in spoznala
vsa žalostna sredi sveta.

Pozdravile so se oči,
v objem so si pale roke —
natihoma, brez besedi
srce je objelo srce . . .

Par hipov sva se ljubila,
par hipov trpel je odmev —
in spet sva se v svetu ločila
in spet izgubila se v njem!...—

Griša.

Stroj.

Črtica. Spisal **Fr. Strnad.**

(Konec.)

„Ha, zdaj grem . . . tako daleč, da ne bom čul nobenega žvižga več!“

Veselja so se mu žarila lica, ko je pripovedoval to svojim kolegom.

Zdravje mu je bilo vedno slabše. Zdravniki so mu rekli, da si mora odpočiti. Izprosil si je bil dopust in zdaj se je pripravljal, da odide . . .

Bil je vesel, čeprav se neke skrivne skrbi ni mogel iznebiti, čeprav ga je tiščalo nekaj in ga morilo . . .

Pa to že mine!

„Ha, zdaj grem . . . zdaj si oddahnem enkrat! Zdaj grem tako daleč vstran, da ne bom ničesar videl, ničesar slišal o vsem tem! To bo življenje! . . .“

„Pa kam misliš iti, kam?“

„Na gore, prijatelji, na gore — na visoke vrhe, da bom bliže jasnemu nebu!“

In šel je.

Bil mu je zdravnik svetoval, da naj gre kam v samoto, v božjo naravo.

No, storil bi bil to tudi sam od sebe! Saj ga je tako gnalo srce, saj je imel tako neutešno hrepenenje, živeti nekaj časa daleč, daleč vstran od vsega, kar ga je obdajalo tukaj . . .

„Zdaj bom užival zopet enkrat svetlobo, užival čist, nepokvarjen zrak, užival oni sveti mir, ki ga je odmenila narava v svoji dobrohotnosti človeku, a katerega odganja ta od sebe z vse mogočimi izumki svojega nemirnega duha!“

S temi besedami se je poslovil od svojih prijateljev in znancev, ki so ga čudno gledali ter zmajevali z glavo . . .

In šel je v gore!

Daleč ni imel do njih, kajti dvigale so se ob obeh straneh ozke doline, po kateri je tekel železnični tir. Nekaj časa je hodil po kameniti cesti, ki se je vila ob železnični progi, potem pa je krenil navzgor, v zeleneče bukovje. Kakor bi bil nastopil pot proti

nebesom, tako se mu je zdelo. Nobenega pravega smotra ni imel. Vzel je bil za dva dni jedi s seboj in nikamor ni imel namena priti, samo ubežati je hotel onemu neznosnemu hrupu in trušču, ki ga je tako grozno mučil . . . tistemu smrdečemu dimu, ki ga je tako dušil . . . oni strašni pošasti, ki ga je s svojimi žarečimi, krvavimi očmi tako sovražno gledala, kakor bi ga pogoltniti hotela . . . Nobenega smotra ni imel, hotel je biti samo nekoliko bliže tej sinji vedrini, ki se je tako vabljivo, tako sladko smehljala nad njegovo glavo, in stopal je pogumno više in više . . .

„Bože mili, če bi človek vedno mogel, kakor hoče, mogel, kakor mu v svojem nedoumnem hrepenenju veli srce! . . .“ je vzkliknil zdajpazdaj v svoji veliki sreči, postal malo in potegnil globokeje v se čvrsti gozdni zrak in prijetni vonj mladega gozdnega zelenja, po katerem so se zigravali zlati solnčni žarki . . .

Bilo je krasno. Kakor bi lil iz sinjih eterskih višav balzam nizdolu, tako je dehtelo in on je srkal, vlekel vase in se krepil. In zdelo se mu je, kakor bi z vsakim vzdihljajem rasle njegove moči, kakor bi postajal pri vsaki stopinji, ki jo je storil navzgor, bolj krepak, bolj čil, bolj zdrav . . .

„Bože mili . . . Bože mili . . .“

Kakor molitev so se mu izvijali ti vzdihi iz prsi. Vedno iskrenejši so bili ti vzkliki in vedno pobožnejši njegovi pogledi, ki jih je dvigal proti jasnemu nebu . . .

Vmes pa so mu prihajale misli, ki niso bile v nikaki pravi zvezi z njegovim splošnim razpoloženjem. — Godilo se mu je večkrat tako, da je v harmonijo njegovih čuvstev hipoma zabrnelo nekaj kot razglašena struna . . . da so se mu porodile misli, katerih ga je bilo strah . . . Vesel je bil in srečen, a kar hkratu se je spomnil službe, spomnil tistih toli sovraženih strojev in neprijetno mu je bilo . . . Kar zoper njegovo voljo so se mu snovale misli in kar same od sebe so delale najčudnejše zaključke. Pravzaprav sestoji ves svet iz samih strojev . . . tudi vsemir ni nič drugega nego en sam velikanski stroj, tisti čudoviti perpetuum mobile, ki ga do zdaj še ni mogel proučiti človeški duh, in zemlja in solnce in zvezde niso nič drugega nego deli tega stroja — vse, vse, en sam velik stroj, en sam velik mehanizem . . .

Stresel je z glavo in se ozrl naokoli, kakor bi se hotel iznebiti teh misli . . . —

Žolna je nabijala v bližini s svojim trdim kljunom po lubu. Plazil se je bliže k dotičnemu drevesu, da bi jo videl. Uzrl jo je,

ko je baš použivala svoj plen, do katerega se je bila pritolkla. Tudi ta pogled mu je bil neprijeten.

„Stvar požira stvar", je pomislil, „a največji in najrafiniranejši požerun je človek! Vse stvarstvo ni nič drugega nego ena sama velika ironija! Naposled pogoltnejo tudi nebesna telesa drug drugo, močnejše slabejše, in ostalo ne bo nič drugega nego malo megle, a o človeškem duhu in o tem, kar je ustvaril, ne bo najmanjšega sledu . . . Če se izplača živeti? . . ."

A vzdramil se je iz teh obupnih misli, zamahnil je z roko in si rekel: „Kaj tebe to briga! Jutri in pojutrišnjem se še ne zgodi, a pozneje to tebe nemara ne bo več bolelo!"

In užival je zopet mehko pomlad, veselil se jasnega neba nad sabo, veselil se zlatih solnčnih žarkov, v katerih je trepetalo svetlo zelenje . . .

Z nekim čudnim oduševljenjem je stopal naprej . . . popenjal se više in više . . .

Štiri ure je že hodil tako, noge so se mu že šibile, čutil je, da je truden, toda odjenjal ni, dokler ni dospel na vrh.

Srce mu je zadrhtelo v divni radosti. Daleč naokoli se je odprl svet njegovim očem, nič se ni stavilo nasproti njegovim željnim pogledom, tu ni bilo nič megle, nič umazanega dima — sama jasna daljina, samo vedro nebo . . .

In vse tiho . . . tako božanstveno tiho!

Zdrknil je na kolena, dvignil roke kvišku in razjokal se . . . —

* *
*

Solnce se je nagnilo, on pa je še vedno strmel in gledal in se čudil. In srce mu je prekipevalo čuvstev, kakršna so mu včasi v otročjih letih polnila dušo . . . Solnce se je nagibalo, on pa je še vedno sedel in zrl in se čudil, da je svet tako nebeško lep, a čudil se še bolj, da človek tega ne vidi in da hlepeč po vse mogočem uživanju zameta najlepši užitek . . .

Kakor prerojen je bil . . .

Solnce se je nagibalo . . . na zahodnem nebu so se pojavljale različne barve . . . okrog njega so se glasili ptiči in mlado listje je šelestelo, kakor bi si gozdni duhovi pravili bajne pravljice — on pa je sedel in sanjal in sanjal in hrepenel . . .

Nič ga ni motilo. Ptičje petje je v svojih otroških letih strastno ljubil in zdaj mu je budilo neko sladko domotožje, budilo mu

spomine na lepe dni prve mladosti, a rahlo šepetanje listja ga je navdajalo z neko tajno, sladko grozo . . .

Na nič ni zdaj mislil, samo užival je, užival . . . in se vdajal onim prelestnim sanjam, po katerih mu je vedno koprnela duša, a za katere ni imel nikdar, nikdar časa v svoji trdi službi . . .

Na nič ni mislil, samo sanjal je in pogrezal se v neko opojno nezavednost . . . Ali hipoma se zdrzne, kakor bi ga bila neusmiljena roka vzdramila iz sladkega spanja . . .

Preko neba je priplul teman oblak in zagrnil solnce. Nič ni bil zapazil, kdaj in odkod je prišel — kar nemudoma je bil tu, in zdelo se mu je, kakor bi bil orjaški gavran razprostrl svoje velike peroti ter zabranil solnčnim žarkom, da niso mogli prodirati več na zemljo.

Črna senca je legla preko gozda, drevje pa je zaječalo in se streslo, kakor bi se bilo zbalo preteče nevarnosti . . .

Neprijetno čuvstvo ga je prešinilo.

„Doli moram!“ je vzdihnil.

„Doli moram!“ je ponavljal in strah ga je bilo.

V somraku je šuštelo drevje še skrivnostneje. — Ah, zdaj šele bi sanjal! Lotila se ga je želja, da bi legel, zaspal in pozabil...

Ali strah mu ni pustil!

Moral je zopet doli v dolino, zopet bliže hrupu in nemiru, bliže ljudem, ki so mu bili vsi tako tuji . . . Okrog njega je šumelo, skozi mlado vejevje je zvenela sladka, mameča pesem, vsak grm v njegovem obližju je dihal poezijo, a njegove misli so bile že drugje...

Z neodoljivo silo se ga je polastilo in vleklo ga doli v dolino. Grozna skrb se ga je lotila. —

„Doli moram!“ je viknil in planil pokoncu.

„Nekaj se zgodi, nekaj se zgodi! . . .“

Zašumelo je in završelo in presunljiv zvižg je pretresel zrak...

„Nekaj se zgodi!“

Kakor bi ga bil kdo davil, mu je prihajal glas sunkoma iz grla.

„Ne, to ni mogoče,“ je potem pomislil. „Tako daleč se ne čuje žvižg! . . .“ In vendar . . . Zabolelo ga je v glavi in v ušesih mu je zašumelo . . . Da, da, stroj je zapiskal! . . . Aj, kako mu je šlo skozi mozg! In že je videl tudi dim . . . Vse črno, vse temno je bilo okrog njega in vršenje in bobnenje je prihajalo bliže in bliže . . . Ha, skozi gozd buči in naravnost proti njemu drevi! . . . Kako to sopiha, kako to rohni in kako gleda . . . gleda s tistimi krvavimi očmi . . . Vsak hip, zdaj . . . zdaj bo tu . . .

„Hahaha!“

Na glas se je zakrohotal in oddehnil si je. Fenomen se je bil razpršil.

„Nič ni! . . . Saj tudi nič biti ne more! . . .“

Toda njegova duša je ostala vznemirjena. In komaj se je bilo jenjalo, pa se je začelo zopet . . . Iznova je zapiskalo, iznova je videl vstajati dim, iznova čul ropotanje in udarjanje in pod njim se je tresla zemlja, kakor kadar prihaja težko obložen vlak . . .

Na čelu so mu stale potne srage, a život mu je prešinjal grozičast mraz . . . Tresel se je v nepopisnem strahu . . .

Od hipa do hipa se mu je pojavila misel, da to ne more in ne more biti. Zasmejal se je. Toda pred očmi se mu je stemnilo zopet in zopet je videl dim, tisti gosti, umazani dim, ki zakriva jasno nebo, ki odbija zlate solnčne žarke. Videl je, kako se je valil iz strojevega dimnika . . . oni žvižg se je ponavljal ter odmeval stotero iz gozda in zemlja se je stresla pod njim, da se je majalo drevje, da so se zibale skale okrog njega . . .

Ha, prihaja, prihaja pošast... Tam prihaja že s svojimi krvavimi očmi . . .

Nekaj ga je sunilo od tal . . . pahnilo ga . . .

„Ne, ne grem!“ se je uprlo v njem. In oprijel se je z obema rokama bližnjega debla, da bi se ubranil oni silni moči, ki ga je gnala nizdolu, gnala ga v suženjstvo nazaj. Ali njegov odpor je bil zaman... ona sovražna moč ni prihajala od zunaj, tičala je v njem, bila je del njegovega bitja . . . Sovražil je to silo, upiral se ji, a zatreti je ni mogel, ker bi bil moral sicer ugonobiti sebe . . . —

Mislil je, da je prost, a ona veriga, s katero je bil prikovan, se je bila samo raztegnila nekoliko, potem pa je njena prožnost hkratu popustila in čutil je zdaj tem huje, kako ga veže, kako ga drži in vleče nazaj . . . —

Pozabil je na dopust, pozabil na vse, samo služba mu je bila v misli . . . Z zavestjo, da je zanemaril svojo dolžnost, se je spustil v tek. „Nekaj se zgodi . . . nekaj se zgodi . . .“ Život se mu je kopal v potu, sapa mu je pohajala, a on je tekel, tekel, ne meneč se za zapreke, ne meneč se za to, da so veje trgale obleko ž njega, praskale ga po rokah in licih. Tekel je, kakor bi šlo za življenje tisočih in bi bilo samo na njem, da jih reši . . .

„Nekaj se zgodi . . . nekaj se zgodi! Brž, brž, dokler je še čas!“

In hitel je, hitel . . .

Ko je prihajal polnočni vlak, je bil že na mestu. Njegov kolega, ki je opravljal službo, ga je začuden vprašal:

„Kaj delaš pa ti tukaj? Mislil sem, da si že črez hribe in doline!“

„Pozabil sem nekaj in moral sem se vrniti,“ se je izgovarjal. Iztreznil se je bil hipoma in sramoval se je sam sebe.

Navsezgodaj drugega dne je odšel zopet s sklepom, da se ne vrne, dokler ne poteče dopust. Ali obljube ni držal. Zvečer je pribežal kakor prejšnjega dne, gnan od — samega sebe . . . In tako je vsak dan svojega dopusta prihajal in odhajal . . .

Bil je priklenjen, prikovan in bil je preslab, da bi bil raztrgal verige . . . razdrobil okove . . .

V službo pa se je vrnil naposled še bolj truden in izmučen, nego je bil pri nastopu dopusta . . .

* *
*

Prve čase njegovega službovanja so ga držali pokoncu spomini . . . spomini in nade. Toda polagoma so zamrle nade v njegovem srcu in v njegovi glavi ni bilo več prostora spominom. Obvladala ga je bila popolnoma sedanjost s svojo krutostjo . . .

Mislil je samo na to, kako bo vestneje opravljal svoj posel, kako bo odvrnil nevarnost . . . tisto dozdevno nevarnost, ki mu ni dala spati, ki ga je navdajala s strahom noč in dan. Delal je in se trudil, in dasi je bil slab, dasi so mu moči pojemale, ni nič več mislil, da bi šel še kdaj na dopust . . .

Po njegovem životu se je prelival pekoč ogenj. Njegova kri je bila kakor goreča lava . . . Neprenehoma ga je mučila žeja. Čutil se je bolnega, ali bilo je čudno! Če se je pogledal v ogledalu, ni bilo videti znakov bolezni na njegovem obrazu. Nasprotno, v licu je žarel, a da je to samo odsev tistega pogubnega notranjega ognja, tega ni vedel. In tako je često sam dvojil, da je bolan. In ta neskladnost med videzom in istinitostjo ga je še bolj vznemirjala. To, kar je opažal na sebi, je bilo v živem nasprotju s tem, kar je čutil. A ker sodijo ljudje samo po tem, kar vidijo, si ni upal nikomur potožiti. Obdolžili bi ga morda, da simulira. In delal je in se trudil in včasi je bil uverjen, da more samo on, samo on odvrniti tisto — nevarnost . . .

Često se mu je vrtelo po glavi. Kadar je stal poleg vlaka, je čul le njegovo bobnenje, videl samo neko premikanje, a razločeval ni ničesar. Opravljal je svoj posel kakor v snu, in ko je bil vlak mimo,

se mu je zdelo včasi, kakor bi bil kdo drug namesto njega dovršil delo, in čudil se je, da se je izteklo vse tako gladko in da se ni še nič prigodilo. Kajti, da se nekaj zgodi, je vedel . . .

Dostikrat pa je pozabil, da je vlak že odpihal. Bil je že zopet v pisarni, ko ga je izpreletela misel: „Kaj delaš tu? Zamudil boš?“ Planil je pokoncu in v smrtnem strahu hitel ven. Zunaj ni bilo nič, oddahnil si je, vrnil se v pisarno, a čez par hipov se je zopet splašil . . .

Bolj in bolj je vrelo v njem in njegovo sovraštvo do one črne pošasti je raslo od dne do dne . . . Ha, vsak večer, vsako noč ob eni in isti uri je prihajala, režala se mu in gledala ga tako porogljivo, oglašala se tako, kakor bi ga izzivala . . . Sovražil je vse stroje od kraja, a onega s tistimi krvavimi očmi, ki je dospel vedno o polnoči in ki je bil povzročil nesrečo — onega je sovražil nad vse!

Oh, ko bi ga streti mogel!

Včasi je občutil vprav divji srd do njega in čudne misli so mu prešinjale od časa do časa glavo. Nekoč se ga je lotila burna želja, da bi vrgel dinamitno patrono pod črnega vraga ter ga pognal v zrak...

Ko se je nekoliko izpametoval, ga je bilo strah lastne misli...

Godilo se je nekaj čudnega ž njim. Kakor v omotici je bil vedno. Svojo službo je opravljal navidezno mirno, toda z nepopisno ogorčenostjo. Dvignil bi se bil rad zoper tiranstvo, pod katerega težo je vzdihoval, a ni vedel, ni znal kako. Rad bi bil namahnil in udaril, a vedel ni koga, in tudi pravega poguma ni imel. Bal se je celo, da bi kdo njegovih misli ne uganil. Zavedal se je, da je nevaren človek, in se bal, da ne bi planili nanj ter ga pobili. Zdel se je sam sebi zločinec in včasi se mu je videlo, da ga smatrajo tudi ljudje za takega. Spričo vsake besede se je stresel, vsak pogled ga je zabolel, v vsaki reči je videl nekaj posebnega, za vsakim, še tako nedolžnim in slučajnim pojavom je domneval nekaj pomembnega...

Vse to ga je še bolj begalo, še bolj vznemirjalo in navdajalo s še krutejšim sovraštvom do onega stvora, ki je bil, dasi mrtev produkt človeške roke, podjarmil njegovo voljo, strl njegovo moč...

Toda ne, njegove moči ni bil strl! Včasi je čutil nekaj gigantsko silovitega v sebi . . . Kri mu je kipela, prsi se mu dvigale in pesti se mu stiskale krčevito. Včasi je zavrelo v njem in z neodoljivo silo ga je gnalo, da bi se poskusil s tem — vragom! . . .

Ah, da, tej pošasti, tej grozni pošasti bi iztaknil rad oči, da bi ga ne gledale več tako . . . udaril bi jo, udaril do smrti, da bi več ne grmela tako, nikdar več ne hrskala in sopihala!... — —

* *
*

. . Bilo je nekoč, ko je imel zopet nočno službo. Pripravljalo se je k nevihti. Zdajpazdaj je potegnila sapa, da je zažvižgalo okoli streh, preko temnega neba pa so švigali v večjih in manjših presledkih bliski, kakor bi vihtel kdo ognjen bič. Grmenje se je čulo kakor zamolklo rohnenje lačne zverjadi iz daljave. In bilo je soparno, da se je komaj dihalo . . .

On je hodil po železničnem tiru. Bližala se je polnoč... tista usodna ura. Prsi so se mu burno dvigale. Včasi je položil obe roki preko njih, kakor bi se bal, da mu jih ne raznese, da mu ne eksplodirajo . . .

„Bože mili . . . Bože mili!“ je vzdihnil zdajpazdaj, ne da bi bil prav vedel zakaj.

Njegovo čelo je bilo potno, kolena so se mu šibila in život je izpreletavalo konvulzivno zgibanje . . .

Ha, ta pošast, ta grozna pošast!

Kako je trepetal zopet pred njo, kako mu je pretresala mozg vsaka misel nanjo!... In pri tem ga je bilo sram tega strahu!... Še nikdar v svojem življenju se ni čutil tako ponižanega... Pobegnil bi bil, pobegnil... Pobegnil bi bil, a bil je priklenjen, prikovan!...

„Bože mili — kako bi bilo lahko lepo! . . .“

Še nikdar ni čutil tolikega sovraštva . . . — —

Prišli so mu zopet zločinci v Sibiriji na misel . . .

Priklenjen, prikovan . . . strt in ponižan! . . .

V njegovih prsih je vrelo . . . njegovo srce je vpilo po svobodi in po — osveti!

„Bože mili . . . —“

Ah, tiste sladke sanje, ki bi jih bilo rado sanjalo, pa jih ni smelo njegovo srce — tiste sinje višave, h katerim bi se bilo dvignilo rado, pa se ni moglo, pa se ni smelo! . . .

Ali naj traja večno to? Ali naj ne bo nikdar konec suženjstvu?...

Ne, ne! Konec mora biti, konec — — še nocoj!

Nestrpno je pogledaval na uro. Vsaka sekunda se mu je zdela cela večnost.

Konec, konec mora biti!

Čuj, ali ne prihaja že? . . . Ne, le grom bobni! Vendar zdajinzdaj mora biti tukaj. Še par minut, samo še kratkih par minut in — konec bo! . . .

Zdaj — zdaj . . .! Bliža se — prihaja! . . .

Stisnil je pesti, dvignil jih kvišku . . .

Nič? . . . Ali še vedno ne pride . . . ali še vedno ne pride? . . . Čuj — zdaj!

Žvižg in ropot! Ha, kako drevi spet proti njemu in kako ga gleda, gleda s tistimi krvavimi očmi . . . Proklete, stokrat proklete te oči! . . .

Ali zdaj bode konec, zdaj se odloči! Čakaj... čakaj... zdaj... —

S škrtajočimi zobmi in sikajočim glasom je skočil tja in se zapodil kletemu sovražniku nasproti. Napel je vse svoje moči in dvignil je pest, kakor bi hotel z enim edinim udarcem zdrobiti svojega nasprotnika . . .

Ha, zdaj . . . zdaj! . . .

Trčila sta skup, toda stroj je bil tudi to pot močnejši od njega. Izginil je pod njim, kakor bi ga bila pogoltnila temna pošast... —

Regrut?

Bridka sablja, bridka puška,
ljubi dve zdaj ljubim jaz,
ko sem ljubil samo eno,
bogme — bil je lepši čas!

Prva krog pasu objema,
druga rame se tišči,
vrag ju vzemi — hladni ljubi!
Taka nisi bila ti!

Matija Skalar.

Tvoje oči.

Morje skrivnostno, morje globoko
tvoje so lepe oči —
duša vsa moja vdana, ljubeča
često v njegovo se dno potopi. —

In iz skrivnostnega morja jaz dvigam
svetlih draguljev zaklad,
kadar iz tvojih oči se napijem
upov prelestnih, blestečih se nad . . .

Kristina.

Književne novosti

Ivan Cankar: Nina. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1906. Cena broš. 2 K, po pošti 2 K 10 h, eleg. vez. 3 K 50 h, po pošti 3 K 70 h.

Janeza Trdine zbrani spisi. III. knjiga. Bajke in povesti II. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. Cena broš. 2 K, eleg. vez. 3 K 20 h. Po pošti 20 h več.

Nova železnica s Koroškega skozi Karavanke, Bohinjske gore in črez Kras v Trst. Kratek opis železnice v tehničnem in turističnem oziru. Spisal Maks Klodič vitez Sabladoski. S slikami in zemljevidom. Založilo in izdalo „Slov. plan. društvo". Cena 70 h, po pošti 5 h več.

Ljudmila Poljanec (Nataša). Poezije. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. Cena: broš. K 2·—, eleg. vez. K 3·—.

Pesmi so postale knjiga in prej skromno skrita „Nataša" stoji pred nami kot izrazita pesnica Ljudmila Poljanec. In Slovenija zdaj je pevko imela . . . Te pesmi se kar same bero in čutijo; zdi se mi tudi, da bi se lahko pele, ker so „pesmi" v ožjem pomenu, čista lirika od prvih verzov do zadnjih.

Brez šale in s šalo: so in so bili ljudje, ki skoraj zamerijo Bogu, da je ustvaril žensko, to potrebno nepotrebno zlo; a da je ženska vsaj interesanten predmet, to se večinoma priznava; in da je njena poglavitno pasivna nrav v svojih temeljih in pojavih skrivnostna — ker je nepreračunljiva — in zato zanimiva, to si pred lastnim zrcalom priznavajo tudi tisti, ki jim je ženska le vir vseh grehov. Žensko prepoznati mika menda vsakega, dasi mu je, če verjamemo še mlademu Stritarju, potem često žal, da jo je prepoznal. — Ideali radi izpuhte, kadar se nam odkrije in razkaže njih sicer nepristopni budoar. Res! A poleg lažiidealov so tudi taki, ki ne oneme in oblede nikoli, dasi morda izpreminjajo glas in barvo. —

Žensko srce! Mari si ne mislimo, da je v tem srcu pravi dom za ljubezen? „Ljubeče žensko srce" — ta zveza se nam zdi povsem prirodna; in če je pesnik šaljivo rekel: „Trdo, ah, kakor mecesen srce v prsih ti leži," je s tem tudi izrekel, da je bogme „njena" dolžnost, ga ljubiti.

Tako pojo moški pesniki o ženski. Dolgo je trajalo, preden so si upale tudi ženske v pesmih izdajati svoje tajnosti; z njihovimi pesmimi je izginila iz slovstva enostranost, da smo viškom vedeli, kako čuti mož pesniško napram ženi, a da se ni moglo neposredno verodostojno soditi, kako čuti ženska napram moškemu. Sicer veli stari rek, da človek najteže spozna samega sebe, pojave pa, ki tvorijo v njem njegov živelj, čuti in ve vendar sam najbolje. Taki pojavi so zanimivejši kakor kdove kaki globoki zakoni „spoznanja". Ako nam take pojave hoče in zna priobčiti pesniško navdahnjena ženska, izpopolnjuje ona skoraj za polovico naše znanje o človeški duši. Nataša je to hotela in je znala; krepka je ona v čutih in besedah; pa prava ženska je, kolikor jih mi poznamo: neomahljiva in vdana, mehka in vztrajna! Zato je kaj prijetno poslušati te poezije; zdi se nam, kakor bi nam jih kdo priporočal z besedami: „Ali marate kozarec dobrega, zdravega vina?" Brez alkohola te pesmi niso, in mislim, da je to prav! Pri tem pa nimam v mislih baš „Pesmi o vinski trti" (stran 51.) — ali take misli in taki lepi verzi ne rasejo na sicer koristni tepki, temveč na žlahtni trti, „zemlje najsvetejšem lesu". Le malo

je grozdov v teh poezijah, ki še niso bili prav zreli. Potrgali so jih, misleč, da bodo dozoreli pod umetno lučjo krotkih dekadentov. A ni šlo! Ko čitamo pesem „V srebrnih nočeh“, še daleko nismo prišli do spoznanja, da je treba „srebrnih“ noči, ko je pesem že pri kraju. Slično se nam v mistični „V večerni čas“ (47) obljublja tolažilo tam v „violetni dalji“ in pri „violetnih“ zvezdah — to nam je predaleč!

Ta slučaja sta pa tudi skoraj edina. „Aromni objemi“ (64) bi se nam zdeli sumljivi, ko bi se prisojali nam, a verjamemo pesnici, da „rože v aromnih objemih skrivnostno drhte“. Kdo bi si to prej mislil o rožah, in vendar, kaj ne, o rože, je tako? Saj ste ustvarjene druga za drugo in mi smo ustvarjeni drug za drugega (65): „ustvarjena vrtu roža in roži je ustvarjen vrt. Nebo ustvarjeno je zvezdam in zvezde zlate za nebo.“ Tako bi se pelo tudi v čutni narodni pesmi, a „ustvarjena ljubezen srcu, srce ustvarjeno za njo, brez nje pokoja, tihe sreče ne da mu zemlja ne nebo,“ tako se ne poje le v narodni pesmi, tako drhti roža v človeškem srcu v skrivnostnem objemu! A če ni ljubezni? Potem pa se vežejo stihi: „ustvarjeno življenje smrti, ustvarjena življenju — smrt!“ Kako nagel prehod od objema do ločitve, od življenja do smrti — vse v okviru male pesmice. — Ali celo brez objema kar v ločitev, brez življenja kar v smrt — „nemara umirajo rože mi v prvi pomladi . . .“ To je najbridkeje!

Dve pesmi — celo življenje — vsa priroda! Dve pesmi — eno srce! Da! Dvoje src, a ena, enotna ljubezen? Radi bi odgovorili: „Da!“ ali ne moremo, ker ne smemo. Ko bi smeli, bi bila harmonija celotna, a poezija te harmonije bi izginila za ta svet, za nas; umeknila bi se v skrivno zatišje, kjer si je dvoje bitij dovolj, ki si imata drug drugemu povedati mnogo, toda svetu, nam le malo ali nič . . . Pa saj se srci nista združili — čisto navadna stvar je to, pravi Heine, a ob njej poči eno srce! Vendar ne vedno: kot tolažnica se vseli v srce sočutna poezija in ko drhte njeni glasovi po duševnem ozračju, združijo se morda v novo harmonijo, v trpko harmonijo spoznanja, trpljenja in pretrpljenja — in srce ne poči. — Taka je naša pesnica; opevala je „v srečnih dneh mladosti vse, kar krasi življenja lepe dni: ljubezni tiho srečo, nje sladkosti in zdihovanje sred noči . . .“ A davno ni, da bo pela „zadnji spev ljubezni tej, ugasli v uri zgodnji. — A ko odpoje tihi spev labodji, ugasne duši bol in srcu gnev in vzlet duha bo višji in svobodnejši!“ Tako nam poje sama v sonetu na strani 119. Borila se je pesnica in je zmagala.

Priroda — pomlad — mladina — ljubezen, to so štirje stebri gradnje teh poezij. Stara, čisto stara snov, boste rekli; čisto nova — pravi poezija; saj je tudi človek star že dokaj tisoč let, a dobijo se še vendar — mladi ljudje! Snov nas mika tem bolj, ker jo nam podaja dekle, ki odkrito pove, da je dekle. Dolgo bi moral iskati, da bi našel kaj tako srčkanega in globoko srčnega, kakor so n. pr. pesmi v „Intermezzo“ od IV. štev. dalje. Čisto v Prešernovem duhu je zapeta morda najlepša — kdo bi sicer tu meril prav? — v tej zbirki (6.): „Šestnajst pomladi“. — Čim bolj pa čitamo te pesmi, tem bolj se nam odkriva tajna, strastna moč, ki kipi v njih. Zdi se mi, kakor bi gorel v ozadju verzov ogenj, ki ne plapola toli na zunaj, a tem bolj greje v notranjosti. Burno hrepenenje veje iz njih, a ne odurno, ne drastično, ne prekmerno in nebrzdano, ampak prav kakor to pričakujemo od ženske: krepko, pa umerjeno. Tiha strast — elementarna moč, kipeča v zavesti svoje ognjevitosti, pa vedno ublažena z nežno dostojanstvenostjo, ki ne trpi ugovora — to je prav žensko in to je signatura te knjige. — Obstrmel sem, ko sem čital tale verza (76): „In pride boginja mladosti in vprašala bo po dolgeh...“ Kaj

vse je položeno v te „dolgove"! Kdor je bil kdaj mlad, on to ve, naj je poplačal te dolgove ali ne. Lahko si mislimo, da taki dolgovi mnogo bolj teže žensko; saj si ona ne more zbirati kapitala sama ... Lahko bi se v njej izcimila črnoglednost, gnev, ko bi bili dolgovi prehudi; naša pesnica je proti temu zavarovana, kajti ona ima kapital v svojem srcu in v svoji poeziji.

Podrobno knjige ne bomo presojali; o podrobnostih bomo govorili, kadar bo nabrala naša pesnica drugi zvezek svojih poezij. Razveselila nas je s poezijo dekleta v razvoju; govorila je o pomladi in o bližajočem se poletju: zdaj pričakujemo, kaj nam bo povedala o snu v tajnih kresnih nočeh.

Dr. Jos. Tominšek.

Jos. Kostanjevec: Brez zadnjega poglavja. Knezova knjižnica XII. (1905). — Kostanjevec je med tistimi slovenskimi pisatelji, ki nimajo in nikoli ne bodo imeli krepko očrtane umetniške osebnosti, ker jim nedostaje za to potrebnih duševnih sil. Ne moremo jim sicer odrekati gotovih uspehov, ker so vendar umetniki, čeprav le druge in tretje vrste, ali njihova umetnost se giblje med zvezdami nepremičnicami in prejema od njih od slučaja do slučaja del svetlobe in barve. V proizvodih takih umetnikov brez vse težave opazimo nekak notranji nesklad, ki izvira iz nesoglasja med njihovo umetniško voljo in silo. Taki umotvori niso vseskozi naravna in potrebna inkarnacija umetniških idej, bodisi da le-te sploh ne prihajajo iz umetnikove duše, marveč iz zunanjega sveta, ali ne dozorevajo do potrebne plastične izrazitosti, radi česar jim mora umetnik pomagati z razumom in skušnjo ali spretnostjo; pri tem seveda ni več govora o pravem umetniškem stvarjanju, marveč o konstrukciji. In med take umetnike bi štel tudi Kostanjevca. Ker pa se pisatelj menda sam do gotove meje zaveda tega dejstva, zato skuša zlasti z ozirom na originalnost idej in tehnike hoditi svoja pota, pri tem pa le pretirava to, kar nahajamo pri drugih pisateljih v pravem in prikladnem razmerju. Najboljši dokaz za to trditev je Kostanjevčev gosp. Ig. Brumen, na eni strani mozaično konstruiran, na drugi docela neverjeten značaj, četudi se giblje omenjena snov na modernopsihologični podlogi. Tudi tehnična stran imenovanega spisa je surova in neopiljena, kar morem trditi tudi o našem proizvodu „Brez zadnjega poglavja". Sicer pa ta naslov sam kaže, kako mehanično včasi razumeva Kostanjevec svojo umetnost, ker to je vendar nebistveno, če se g. Volec ustreli pred našimi očmi ali odloži ta čin za štirinajst dni, ker vemo, kako se mora dejanje zaključiti, ne da bi bilo treba bogve kako napenjati domišljijo. Pa saj je že prvo poglavje zadnje, vse drugo je samo epizoda, oziroma nekoliko precej zunanje zvezanih epizod, ki so druga v drugo vdete kakor škatle. Stari trgovec Volec ne more spati, ker ga vest peče in zlasti radi samomora bivšega njegovega potnika Zabukovca; zdi se mu, da ga rajni hodi strašit po noči, radi tega je stari grešnik ves potrt in obupan. Prizor v gostilni, kjer je pogovor o pod obnem samomoru nekega potnika, še bolj vznemiri Volca in kes dobiva čim dalje strašnejše poteze, tako si prinese g. Volec revolver k svoji postelji. V ta okvir je vložena povest o Volčevi ljubezni do revne Ane, ki mu vrača to nagnjenje, a mladi trgovec se zaroči in poroči z bogato trgovčevo hčerjo, ki je ne ljubi, kakor tudi ona njega ne. Nesreča moja, sreča tvoja: zdaj Ana usliši agenta Zabukovca, ki se je prej zastonj trudil za lepo Ano; poroka in srečen zakon. Volcu pa se zahoče Anine ljubezni, zato pride z nečednimi nameni k zvesti ženi, ki mu pokaže vrata, dasi je gospodar njenega moža. To je kal katastrofi, kajti Volec se mora maščevati, a Zabukovec ne zve nič o tem. Potem je vložena žalostna povest o prijatelju Kavčiču, ki je poročil napol kmetsko de-

klico, ki pa se začne dolgočasiti ob idealno nepraktičnem in nerodnem možu ter se vda — pijači. Kavčič je nekaj časa ne more pogledati, potem zopet pomirjenje in še bolj slepa ljubezen — namreč v Kavčičevem nemožatem srcu. Ta idealna ljubezen soproga žalostne postave gre tako daleč, da mora zaljubljeni soprog nemudoma plačati znaten dolg svoje goljufive in pijane žene; to je gotovo huda skušnja! Pa naj bi jo prebil ljubeznivi Kavčič, a da mu gre na limanice izkušeni trgovec Zabukovec, ki ima doma ženo in otroke, to je pa že preveč idealizma skupaj. Sploh kake skrajnosti: tam Ignacij Brumen — satan, tu Kavčič in Zabukovec — angelca! Zabukovec namreč posodi Kavčiču potrebno vsoto, ki jo je inkasiral za gospodarja, in postane tako — defravdant. Kavčičev krmežljavi idealizem nas ne more ogreti, Zabukovca smo doslej vsaj spoštovali kot skrbnega glavarja družine in pridnega delavca, ali pa nas bo pretresla katastrofa lahkomiselnega defravdanta, dasi je to storil za prijatelja, to je drugo vprašanje. In na tem sloni vse. Zato skoraj obžalujem starega Volca, da mu gre to tako do srca in da jemlje revolver k postelji; mar naj bi šel k spovedi in še več dal za maše in vbogajme. Brez šale; če smo v začetku Volcu instinktivno vse hudo želeli, na koncu ga ne bomo tako brezpogojno obsojali, to pa gotovo ni dobro znamenje za pisateljevo psihologično karakteristiko.

Dr. Ivan Merhar.

Testament. Narodna igra s petjem v štirih dejanjih. Po romanu Janka Kersnika spisal Janko Rozman. Pevske točke priredil Emil Adamič. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. Mala osmerka. Strani 91. (Cena 1·40 K, po pošti 1·50 K).

Po lanski uprizoritvi „Testamenta“ se glediška kritika ni ravno neugodno izrekla o tej igri in tudi občinstvo je ni naravnost odklonilo. Naglašalo se je, da je sicer še negodna, da se pa utegne stalno obdržati na odru, ako se odpravijo nekateri stvarni in tehniški nedostatki, zlasti pa korenito predela njen konec. Vsa ta mnenja je dramatizator vestno vpošteval, ko je priredil igro za natisk, in reči moramo, da je napravil delce, ki se lepo čita in se bo najbrž tudi na odru dobro obneslo.

Dramatizator se tesno oklepa Kersnikovega romana na vseh onih mestih, kjer je našel dovolj dramatskega dejanja; pa tudi vsebine ni znatno izpreminjal. In to je tudi prav. Pač nastopa v igri Topolščakov sin Andrej, dočim je v romanu samo omenjen. To izpremembo smo videli že pri uprizoritvi in bili smo ž njo zadovoljni. Bili bi pa še bolj, ko bi Andrej manj deklamoval in bolj aktivno posegal v igro. Po našem mnenju bi bila drama zelo mnogo pridobila na efektu, ko bi tudi Andrej bil zapleten v kako ljubavno afero. Tako bi vsaj poznali konkreten razlog, zakaj da je šel iz lemenata, dočim je v igri navedeni malo verjeten, ali vsaj zelo meglen.

Nekaj čisto novega pa je, da nastopata Metka in Gotard že v prvem dejanju, dočim smo ju pri lanski uprizoritvi videli šele v drugem. In ta preosnova je bila srečna misel, ker ž njo ni samo prvo dejanje mnogo pridobilo, ampak je važna za ekspozicijo cele igre. Sploh se je dramatizator, kakor je videti, oklenil Metke z veliko ljubeznijo in ji skusil odmeriti kolikor mogoče veliko vlogo. Vendar pa, da bi bila junakinja, za to je njen značaj premehek in njena vloga preveč pasivna. To je že res, da je ona tista oseba, za katero se bije boj; vendar se „bori“ zanjo pravzaprav le samo Gotard, ako smemo pri njem sploh o kakem boju govoriti, dočim gre Topolščaku samo za denar in za Metko preklicano malo ali pa nič. Prva oseba igri je in ostane kmetski bahač Miklavž Topolščak. On je mož lastne inicijative in markantnih potez, ki mu je zdaj, ko je začelo pokati v nje-

govem gospodarstvu, vsako sredstvo dobro došlo, samo da se vzdrži na svojem bahaškem višku. Seveda ta vseskozi dobro orisani in dosledno izvedeni značaj Topolščakov ni tolikanj zasluga dramatizatorjeva kot Kersnikova, kar velja še tudi o nekaterih drugih vernih prizorih, ki jih je bilo treba iz romana samo posneti, tako n. pr. v drugem dejanju pogovor med Tomažem in Klandrom in v tretjem epizoda o sodnikovih rakcih, ki brezdvomno vzbude pri poslušalcih mnogo neprisiljenega smeha.

Za nas, ki poznamo naše kmetsko življenje, je nenaraven prizor v tretjem dejanju, kjer fantje beže pred Klandrom. To pač niso naši slovenski fantje, zlasti ne, kadar prihajajo po odkupnino za „najlepšo rožo, ki cvete v njih vrtu". Tedaj jih ne bo pripravil v strah noben klatež, tudi ne, ko bi morala kri v curkih teči in črepinje pokati. Seveda uvidimo namen dramatizatorjev, da je hotel lumpa Klandra naslikati tudi kot nasilneža, ki se ga vse boji. Vendar na račun realnosti bi se to ne bilo smelo zgoditi. Ker pa je za celotno igro ta prizor malopomemben, zato tudi splošnega vtiska omenjena hiba ne more pokazati, posebno ne, ker se pri predstavi lahko obrne od nje pozornost gledalcev s karikiranjem.

Lastno delo dramatizatorjevo je pa oris duševnega boja, ki ga bije Topolščak v izpremeni tretjega dejanja, in ta je psihološko fino pogoden. Če se bo igralec znal vglobiti v svojo vlogo, doseže gotovo efekt pri gledalcih. Isto velja tudi o kontrastu v četrtem dejanju: obup Topolščakov in veselost svatov sta očrtana tako plastično, da bi ne mogla biti bolje,

Izvestno največjo preglavico je delal našemu avtorju konec drame. Roman ga je tukaj pustil popolnoma na cedilu. Je pač mnogo lažje, primerno končati pripovedno delo nego igro. Omenili smo že, da je pri lanski uprizoritvi ravno zaključek najmanj ugajal. Zato se je moral korenito izpremeniti in tako se je tudi zgodilo. Drama se končuje sedaj naravno, dasi ne bogve kako izrazito. Jasno nam pa ni, kaj naj pomenijo končne besede Andrejeve, govorjene očetu: „Glejte, upanje prihaja!"

Slednjič naj še opozorim na lapsus, ki se je vtihotapil na strani 64., kjer se dvakrat rabi napačni akuzativ „krča". *Dr. V. Korun.*

„Naš dom". Zbirka povesti, pesmi in narod. blaga, zanimivosti itd. VI. zv. Cena 50 vin., po pošti 10 vin. več. Celje, l. 1906. Izdala in založila zvezna trgovina.

Vsebina tega zvezka je sledeča: 1. Pevčevo srce. Ruski spisal kn. Fedor Kosetkin-Rostovski. Poslovenil Halka. 2. Krvava svatba v Kijevu. Spisal Sacher-Masoch. Prevedel J. V. 3. Prijatelj Lovro. Hrvaški spisal Avgust Šenoa. Poslovenil Janko Bratina.

Makso Pirnat: Juri baron Vega, slovenski junak in učenjak. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1906. — Knjižica je ponatisk iz Koledarja Družbe sv. Mohorja za leto 1906.; ž njo je rešen pozabnosti točni in poljudno pisani životopis učenega Vege, ki smo ga čitali lani. — Razen neposredno interesovanim krogom se priporoča knjižica v nakup posebno šolskim in šolarskim knjižnicam. — Cena ji je za člane „Družbe sv. Mohorja" 30 vinarjev, za nečlane 40 h.

Ksaver Šandor Gjalski. Za materinsku riječ. Slike iz četrdesetosme godine. U Zagrebu (Gj. Trpinac) 1906. — K 5·—

„Za materinsko besedo" — to je naslov knjigi in misel, ki leži v tem geslu, je zlata nit, vežoča mnogoštevilne prizore tega menda najdaljšega pripovednega spisa jugoslovanskega. Snov sama vpliva tudi na obliko in podajanje. Ni mi znan beletristen spis, ki bi v njem bilo toliko govorov kakor tu in toliko poročil o go-

vorih. V tem oziru je ta knjiga verno zrcalo gostobesednega leta 1848.; tuintam se čita kakor zapisnik o kaki seji in je tudi res vestna kronika o dogodkih tedanjega leta ter ima za nekatere nastopajoče osebe veljavo dnevnika. Spričo teh posebnosti se nam včasi zdi, da nimamo pred seboj beletrističnega spisa, ampak kako tajnikovo poročilo. Pripoveduje se nam tako ogromno mnogo „sitnic", da ne pridejo dogodki velike zgodovinske važnosti do prave veljave. Jelačić n. pr. in Gaj, manj Vraz, se nam najprej referatno predočujejo koscema tolikokrat, da nas naposled njih resnični nastop ne prime tako, kakor se že naprej veselimo. Sploh je škoda, da v spisu tako gospoduje „riječ" — beseda; naj bi se raje uprizarjali čini. Tako je postala knjiga zelo poučna, informativna, osobito za tedanje šege in navade, a premalo impulzivna; zato morda ne prepoznamo velikanskega pomena onega burnega leta.

Sicer so morda motimo, iščoč v dogodkih onega leta le veličine, in pozabljamo, da so stali ob tistih dogodkih tudi ljudje, kakor smo mi, ne pa le orjaki, heroji. Prav zato moramo biti hvaležni dičnemu pisatelju, da nas je s čudovito temeljitim znanjem in z gorko navdušenostjo vpeljal v ono dobo; le mož, kakor je on, je mogel izvršiti tako delo. — Posebno zanimiv je vpogled v tedanje obiteljsko življenje; pisatelj nam podaje kaj verno sliko o srečnih plemenitaših, ki so imeli vsega dovolj; spoznamo pa tudi kmetiča tlačana, ki se mu je zdelo opasno znamenje, da se je baš istega leta odpravila tlaka. — — V velike politiške borbe je vpleten roman dveh src z nesrečnim izidom.

Za pričujoče delo si je pripravil tla Gjalski že leta 1892. s povestnim spisom „Osvit", ki ga je izdala omenjenega leta Mat. Hrvatska v „Zab. knj."; tu vidimo jako zanimive „slike iz tridesetih godina" in tu je pisatelj na str. 194. že naprej upravičeval naš spis „Za mat. riječ"; na ugovor: „Može li biti ciljem samim jezik? Što je jezik? Tek sredstvo. Cilj mora biti moralno savršenstvo, sloboda, blagostanje. Ako se budemo borili za sredstvo, a pustili glavno, kuda ćemo doći?" odgovarja tako: „Blagostanje, sloboda, savršenstvo — sve to zavisi od osnovne potrebe, a to je, da budemo svoji, to jest, da smijemo u svojem jeziku ne samo Bogu se moliti, već i u njem misliti i raditi za to blagostanje, slobodu i savršenstvo."

Sedanji realni svet sodi često drugače; s tem pa ni rečeno, da bi se ne mogli ogrevati tudi za ideale, ki jim načeluje klik „za materinsku rječ."

Dr. Jos. Tominšek.

Cvijić J. dr. Promatranja o etnografiji makedonskih Slovena. Drugo popunjeno izdanje. Beograd, knjižara Gece Kona. 1906., 69 strani + statistična tabela — Pisec te brošure, moderen „Ilir", je drugod po svetu bolj znan nego pri nas; Srb Cvijić je geograf s svetovnim imenom; natančneje ga je Slovencem predstavil gosp. dr. Zupanič v 7. številki letošnjega „Slovana", kjer se nahaja tudi Cvijićeva slika. — Macedonsko etnografsko vprašanje je eno izmed najtežjih in najbolj zapletenih. Narodna masa macedonskih Slovanov nima določene nacijonalne zavesti, ni imela samostalne zgodovinske prošlosti, nima svojega knjižnega jezika; ni torej zanesljivih etnografskih znakov, na katerih osnovi bi se narodne slovanske mase označile kot srbske ali bolgarske. Nadalje komplikujejo to vprašanje nacijonalne in versko-nacijonalne propagande. Tuji pisatelji so dobivali informacije od inteligence enega izmed balkansdih narodov, drugi so delali samostalneje, a skoro nobeden ni znal niti srbskega niti bolgarskega jezika. Zato je Cvijić uverjen, da so vsa današnja vladajoča mnenja o etnografiji macedonskih Slovanov osnovana na pomotah, zlasti na krivi misli, kakor da je ime „Bugarin", kakor se praviloma nazivljejo

macedonski Slovani, etnografsko ime, dalje na popolnoma nekritičnih tujih etnografskih kartah in statističnih tabelah. Cvijićeva znanstvena misel je torej: Macedonski Slovani v svoji masi nimajo nikakega narodnega čuta, ne bolgarskega, ne srbskega, pač pa imajo predispozicije, da sprejmo bolgarski ali srbski narodni čut in da se brzo izpremene v Bolgare ali Srbe. Ali pa more ta znanstvena konstelacija služiti za osnovo politične rešitve macedonskega vprašanja? Bo pač zopet tako: masa ne bo dala pravca politiki, marveč politika masi. — Določeno slovansko čuvstvovanje, a nedoločeno nacijonalno čuvstvovanje in nedostatek narodne zavesti pri Macedoncih primerja Cvijić čuvstvovanju tako zvanih „Kranjcev" ali „Kajkavcev" v Hrvatski, ki baje kolebajo med Srbi in Hrvati, ali so v bistvu postali Hrvati radi vere in drž. organizacije — ali misli tu Cvijić na zagorske Hrvate?

Dr. Fr. Ilešič.

Milan Begović: Venus victrix. Komedija u jednom činu. Spljet 1906.

Šestinpetdeset let star, suhoparen starinoslovec ima petindvajsetletno lepo ženo, ki ji je tridesetleten junak ljubši nego njen mož — to je naposled mogoče in včasi verjetno in za burko navadno potrebno. Neverjetno in nepotrebno pa je, da ta mož apostrofira ženko, ki je prečitala ž njim vse pesnike grške in rimske, tako-le: „Bolje je imeti najgršo, a pametno ženo, nego stvor, ki je sicer prekrasen, a glup in neveden". — Ako ta šestinpetdesetletni mož pove v obraz te besede svoji lepi mladi ženi zato, ker ona nima zmisla za vrednost nekega starega novca, in mu ona na take in podobne besede ne ve nič drugega odgovoriti kakor cinični stavek: „Žene niso redke kakor stari novci", ne da bi se morda zavedala, kako visoko ceni s tem svojo vrednost, potem ne uvidimo, čemu je treba koncem igre zapaliti hišo, kjer stanuje ta ljubeznivi parček, zapaliti v to svrho, da dobi ljubček priliko, javno ugrabiti to ženko starega lažiučenjaka, a očitnega suroveža. Zakaj ni prišel ljubček n. pr. lepo po obedu po svojo ljubico, ki se mu itak siloma obeša na vrat? Njen mož bi se je, ako uvažujemo njegovo vedenje, gotovo rad iznebil; saj sploh ne vemo, zakaj se je navezal na to žensko. Vsekakor mu mora biti ljubo, da bo s a m s svojim kipom „Venere zmagovalke" (Venus victrix), ki je dal „komediji" naslov.

Vsebina je torej dokaj čudna, a zasnova je spretna, razvoj živahen in igra učinkuje v ustih dobrih igralcev, kolikor nam je znano, dokaj dobro. Igrala se je v pretekli sezoni i v Zagrebu i v Ljubljani.

Dr. Jos. Tominšek.

Splošni pregled

Prevodi iz tujih jezikov. Gospod Fr. V i r a n t nam naznanja, da prevaja iz poljščine roman B. P r u s a: Placówka (Straža) in K. P r z e r w a - T e t m a j e r j a zbirko črtic in novel: „Melancholia".

Hrvati — Srbi. Prikazujući moju knjigu: „Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur" u „Ljubljanskom Zvonu" (VI. sv. 1906), zamerio mi je g. Janko Bratina, što narodne pesme, o kojima je onde reč, nazivam samo srpskima, ne i hrvatskima. Budući da mi je mnogo do toga stalo, da se takav naziv ne tumači krivo, molim poštovano uredništvo, da mi dopusti objasniti stvar u svome listu.

Pokušaću reći ukratko svoje mišljenje o tome već toliko potezanom, a još konačno ne rešenom pitanju hrvatsko-srpskog imena.

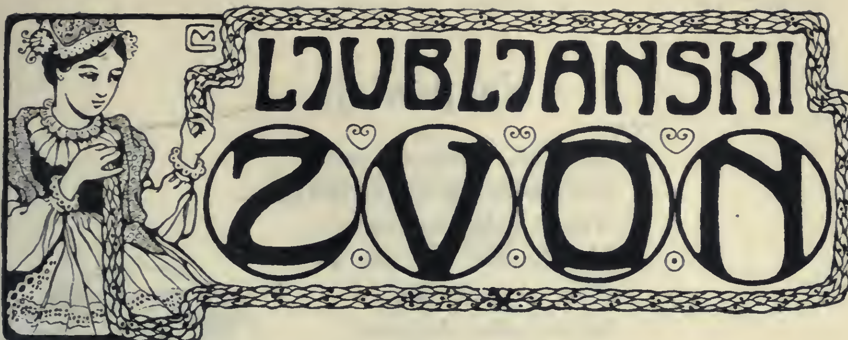
Svi dosadanji pokreti, da se narod istoga porekla i jednoga jezika, razdvojen istoriskim razvitkom dogadjaja, opet ujedini, ostali su bezuspešni, ma kako snažne individualnosti da su im stajale na čelu. Izgleda bar, da nije bilo uspeha, jer se uvek sve vraćalo na staro; uistini je ipak sáma misao ostavljala traga, te jako još ne kod mase, ali u dušama jednog dela kulturnijih sinova danas je to pitanje pre-čišćeno i rešeno, i sad je posao vremena, da čvrsto uverenje o jedinstvu i istovetnosti prodre u šire slojeve. Čim se snažnije bude ovako uverenje širilo, tim će indiferentnije biti ime i naziv, koji će se upotrebljavati. Jer to i jest upravo karakteristično za dosadanje pokrete, da su večito počinjali kod imena te stvarajući pre svega jedno ime mislili, da će na taj način združiti razbraćenu braću. Medjutim, to su korteška sredstva za burna vremena, kad pod jedan poklič treba iskupiti što više pristalica! Ili, u boljem slučaju, to je vatrena težnja oduševljenih rodoljuba, da, kad opasnost navali i trenutak postaje težak, nasilno krste jednim neutralnim imenom sve što je bliže i što ima zajedničke interese, da bi ih neko vreme držali na okupu. Ali kad opasnost predje i duhovi se rashlade, ili ako iskrsne što, da se braća zavade, postaje opet ono, što je bilo, i svako zadržava misli, što ih je nasledio od otaca. Tek kad se izmakne ovaj temelj večitim povraćajima: kad se misli stanu menjati i uverenja čistiti, nastupiće obratan red u toku dogadjaja, — ime će se ostaviti za posledak i ono će doći samo od sebe; pa će i uspeh biti obratan.

Budući u stvari uveren, da su Hrvati i Srbi jedno i da to treba i da ostanu, meni lično ime je sasvim indiferentno, te kad kažem „hrvatski“ mislim i „srpski“, i obrnuto. I kadgod upotrebim ime „srpski“, zato što sam na to navikao, naravno da dopuštam da ga svaki ko hoće zameni imenom „hrvatski“. Polutanski ustupci u nazivima „hrvatski i srpski“, „srpski-hrvatski“ i sl. priliče tesnogrudim filistrima, koji i kad im je stvar jasna, ne mogu da pregore formalnosti, za koje su prirasli.

Svakojako bi najiskreniji izliv ovakog uverenja bio, kad bi baš onaj deo naroda, koji se naziva Srbima, ustupao uvek prvo mestu nazivu „hrvatski“, a obratno Hrvati nazivu „srpski“. Jedini opravdani izuzetak bio bi u tom pogledu: istorija, gde se putevi ovim nazivima dele, te gde ih ne bi trebalo mešati, da ne bi bilo zbrke i zabune. Ali i tu samo tačnosti i potpunosti za ljubav, kad se već tako desilo, da isti narod ima dve istorije. U većini slučajeva odlučuje već osećaj te nikom ni u oči ne padne, kad na pr. uz Strossmayera ide ime „hrvatski“, a uz Miloša Obrenovića „srpski“. I onde gde se oba imena u istoriji dodiruju, obično ima dosta kriterija, koja će, uz malo širokogrudosti, prevagnuti na jednu ili drugu stranu. Tako sam ja mislio, da uz naše narodne pesme istoriski bolje priliči naziv „srpski“, osobito kad je reč o njinom negovanju u tudjini, koje sasvim počiva na istoriskim momentima. U stvari mi dabogme ne može biti krivo, da svaki ko hoće čita onde: Das kroatische Volkslied, jer je za me, kao što sam rekao, ovde u pitanju samo jedna formalna malenkost. *Dr. Milan Ćurčin.*

Izvestje „Goriške Tiskarne A. Gabrščck“. 1906. Opozarjamo na brošurico, ki je priložena tej številki „Ljubljanskega Zvona“; iz nje je razvidno, katera dela je navedena tvrdka založila ter jih ima v zalogi.

Tiskovna hiba. Na strani 459. je čitati v pesmi „Tiha kraljica“ v 9. vrsti car in ne čar.

Nočni psalm.

Zvezde hité črez visoko polnoč
tihe, zlate;
škoda zate,
duh; kam blodiš obupujoč?

Ptič prešumel je plaho gaj
do družice;
tam cvetlice —
vonj in šepet je obkrožil ves kraj.

Pošlji še enkrat k zvezdam oko:
svetla cesta
v daljna mesta,
duš tam hrepenenja pojo.

Slušaj navzdol: rodovi dreves,
od obzorja
daljna morja
zlagajo himno nižin do nebes.

Kakor iz skoljke motnjava glasov,
dih skrivnosti:
ni radosti,
ni bolečine, a polno je snov.

Sredi vsega razprostri peroti
kot dve zarji
in v viharji
harpa boš, ki jo prebira Gospod.

Oton Zupančič.

Na postaji.

Vlak stoji. Peščena plan.
Zrak nad njo miglja razžgan.
Vresje redkoma rastoče.
V dalji dve, tri, štiri koče.
Hiša je postajina
mrtva kakor krajina.
Izpred vhodnih vrat
mož srepó nas gleda mlad
v službeni obleki.
Kam strmi? Kaj gleda neki?
Vlak je tak,
kakršen je vsak.
Dan na dan drdrajo mnogi
po samotni progi,
spet in spet
v glasni svet.
In še več: Svet glasni sam
šviga mimo, kdo ve kam . . .
Svet! Kako to ruši,
kar se dviga v srcu, v duši!
In kedàr odhaja vlak,
ali ni, kakòr bi vsak
del srcá, možgan jemal
s pustih tal?
Stroj hrešči. Piščal
žvižga spredaj. V žive kraje
gremo z mrtve tę postaje!
Dalje spet . . .
Nekdo zre za nami v svet.

A. Funtek.

Izza kongresa.

Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

Zopet je udaril po mizi in še enkrat je zakričal: „Fej vas bodi!“

Ogorčeno je dostavil: „Če mu drug ne pove, povem mu jaz! Taka ženska nam ne bo hodila v hišo, da boš vedela!“

„Zase skrbi, zase!“

„Saj skrbim!“ je zarohnel. „Očeta, seve, ni doma, ali se mi pa skriva! Že ve zakaj! Sporoči mu, da naj mi pripravi tisti denar, katerega sem mu za kratek čas posodil. Sam ga potrebujem.“

Zastokala je: „Vèndar veš, da ti ga sedaj dati ne more! Dela ni!“

Tedaj šele je trdno sklenila, da je zvečer Komarjeva Magdalena ne bo breuspešno čakala pred šenklavško cerkvijo!

„Dati ne more! Ta je lepa! S tem se dolgovi najlaže plačujejo!“

„Berači smo!“ je vzdihnila.

Napel je rahlejše strune: „Berači! Vidiš, to je prva pametna beseda, ki jo čujem iz tvojih ust. Ošabni ste pa bolj nego kralji in cesarji! Primaruha, da je tako!“

Iznova se je zagrizel v jezo: „Posebno ti si visoka, Marička, ti, ti! Meniš, da bi ti krona padla z glave, če me vzameš! Oče naj pripravi tiste krajcarje! Potrebujem jih, da boš vedela!“

„Prav malo potrpi! Morda jih prej dobiš, nego misliš. Še so dobri ljudje na svetu!“

„Dobri ljudje,“ se je zakrohotal, „preklicano so redki! Jaz pa sem dober človek, samo da tega izprevideti nočeš. Dober človek sem, pa tudi mož sem! Spoštujejo me kralji in cesarji, pa tega ne verjameš, ker nimaš pameti!“

„Poglej, Marička,“ je govoril rahlo, „spoštujejo me kralji in cesarji, ti me pa vzeti nočeš. A toliko ti pravim — tu se je zopet togotil — na vsak prst jih dobim deset takih, kot si ti! In takoj tudi!“

„Pa jih dobi!“

„Ponižnost, punca, ponižnost! Jaz pa sem ponižen, zato me časte kralji in cesarji!"

„Kralji in cesarji!" je vpil. „Tisto jutro sem bil tepen, to še veš. Jesti mi niso pustili in pes sem jim bil. Plačal pa sem vse pošteno. Že sem mislil, da ni pravice na svetu. Pa je! In te se boj, dekle! Pred nekaj dnevi so mi prinesli pisano zaplato, klicali so me na sodišče ali nekaj takega. Pa sem mislil: prej si bil tepen, sedaj boš pa še zaprt, ker si se tepsti pustil!"

Marička je brisala mizo in videlo se ji je, da jo vse to malo zanima.

„Tebi," je zakričal, „bi bilo všeč, da so me zaprli, resa snetjava! Pa me niso. Ko pridem na sodišče ter jim pokažem pisano svoje vabilo, me peljejo k človeku, ki je bil tako suh, da sem menil, da so ga ravnokar iz dimnika sneli. Sestradana žival ti je bila, ker ti cesarski gospodje so vsi stradači. Da jih je Bog brez želodca ustvaril, prav bi bil storil! Stradanja se boj, Marička! To je pametna beseda!"

„Kaj je bilo potlej?" je vprašala, da ga je izvabila na drugo polje.

„Kaj je hotelo biti? Stol mi je ponudil in dejal: Sedite, gospod Pintar! In sedel sem. Vedel je, da sem bil tepen, ker sem pri Piškotu jedel za svoj denar. Pravim ti, k Piškotu od tistih dob ne zahajam več. Naj živim do sodnjega dne, Piškotulja me ne bo več videla pod svojo zakrpano streho. No, pa na sodišču so me prijazno sprejeli in povedali so mi, da je sam cesar zvedel o krivici, ki se mi je bila zgodila. Ko je vse zvedel, je bil tako jezen, da kar jesti ni mogel. Zdajci je poklical svoje ministronte — ali kako se že imenujejo tisti ljudje, ki ga izpodjedajo — in zaukazal jim je: Dajte pravico Urbanu Pintarju!"

„Ali res?" se je začudila deklica.

„Res, res! Zdaj pa poslušaj! Rekli so mi, da cesar želi, da se mi izkaže pravica in da naj gledam, kako se mi izkaže pravica. Peljejo me na dvorišče. Prvo, kar ugledam, je dolga klop. In tik nje je čedna palica prislonjena ob steni. Malo se mi je dozdevalo. In zares jih pripeljejo tiste zlate in srebrne gospode, ki so me pri Piškotu tolovajsko napadli. Tudi danes so bili v zlatih in srebrnih oblekah, pa so jih morali sleči. Nato se je drug za drugim ulegel na tisto klop, in palica je glasno zapela. Meni pa se je duša smejala, da ti ne vem povedati kako. Dobil je vsak deset izbranih, da so morto in dio kričali in da sem mislil, zdajinzdaj se ti izluščijo iz tiste rumenkaste laške kože. A najbolje šele pride! Kaj meniš, Marička, kaj?"

„Ne vem!“

„Poslušaj! Naenkrat se odtrga od nekod tisti policaj, ki straži po Dunajski cesti in ki je tisto jutro tako grdo ravnal z mano. Vrag ga naj pozoblje! Sam nisem vedel, odkod se je vzel. Nič mu ni pomagalo: na klop je moral leči. In tisti, ki je palice delil, je vprašal: A z zabelo, a brez zabele? Odgovorilo se mu je: Z zabelo! A ta zabela je meni prav dobro dišala, Marička!“

„Ne umejem te!“

„Takoj se prižge luč v temačnih tvojih možganih. Tudi Tomaž Raznožnik jih je dobil deset, pa z zabelo. To se pravi, padale so na nagoto, kakor jo je Bog ustvaril! Ko pa sem šel od sodišča, sem se od smeha kar tresel. In sam sebi sem govoril: Tak mora cesar biti in nič drugačen!“

Ko je nekaj časa molčal: „Poglej, tako me časte cesarji in kralji! Pa kaj ti čem govoriti, sem že itak dolgo pri tebi! Mudi se mi! Nekaj posebnega imam v mestu. Tam v Gosposkih ulicah so odprli novo kaso. Nekaj sem jim prinesel, ker je škof zraven. Ne vsega. Še veliko več imam pri poštenih ljudeh; osemsto sem jim pa vendar dal, ker je škof zraven. Ta je gotovo pošten, a vmes so kaki drugi pisači in pisač ni navadno nič prida, Marička. Nekaj ti zapiše, pa si ob svojih osemsto, da ne veš kdaj! Pa Urban Pintar ni tako neumen, kot misliš ti in drugi. Prijatelj me čaka v Gosposkih ulicah, ki pregleda knjižico, če je v njej vse prav zapisano in tako, da se nič ne izgubi!“

Iz žepa je potegnil hranilnično knjižico ter jo položil predse na mizo.

„Kdo bi mislil, da je to osemsto vredno, če bi škofa zraven ne bilo!“

Spravil je knjižico: „Kakor vidiš, denar imam! Če boš moja gospodinja, da ga boš tudi imela! Takih mož, Marička, ni od hiše poditi! Odpreti jim je vrata, da se s parizarjem lahko pripeljejo skozi nje!“

Segel je z debelo roko v žep pri hlačah in pričel je rožljati s srebrniki. Izvlekel je polno pest ter dejal: „Tu je dvajsetica, pa jo daj fantku, kadar pride iz šole!“

Dvajsetico je položil na mizo. Še pri vratih se je obrnil ter izpregovoril osorno: „Očetu pa le povej, da naj pripravi denar, če me ne vzameš!“

Kar oddahnila se je, ko so se zaprle duri za njim.

Topolščakov Janezek jo je bil o polosmih v šolo pobrisal. Šola se je pričela sicer šele ob osmih, ali pol ure poprej je bil naš

učenček že vedno na poti. Ta pot mu je dajal največ kratkočasja, katerega itak ni premnogo užil v kratkem svojem življenju. Pri znamenju na voglu je vselej prežal nanj Komarjev Jakec, nezakonski sinček naše znanke Komarjeve Magdalene. Nekdaj v prejšnji mladosti ga je bila pobrala, da sama ni vedela kje in odkod. Ljudski glas, ki ni vsekdar božji glas, je dolžil mladega škofovega dvornega kaplana, kateremu je Magdalena perilo prala. Pa se ni nič gotovega izvedelo. Gotovo je bilo samo to, da je bil Jakec na svetu. Mati Magdalena se ni mnogo pečala ž njim: rastel je, kakor raste trpotec na tnalu ali murava sredi gozda. Zategadelj je bil pristno poulično zelišče ljubljansko.

Predno sta stopila v šolo, sta dognala Jakec in Janezek vsako jutro poseben program, nekak veselični načrt, ki je bil enak od dneva do dneva. Najprej sta si povedala, kaj sta zajtrkovala, potem sta razpravljala še o kaki drugi važni novici, ki se je morda pripetila pri Topolščakovih ali Komarjevih. Nato sta brzih korakov krenila pred frančiškansko cerkev, kjer je ob istem času na stopnicah sedela stara beračica Mina, ki jo je po imenu „Pasja čevca“ poznala vsa Ljubljana. Stara ženska, ki je bila ravno toliko prismojena, da je smela biti skrajno hudobna. Vsako jutro je sedela na frančiškanskih stopnicah, glasno je molila rožni venec ter beračila pri kmeticah, ki so mimo prihajale.

Po Sv. Petra cesti je priskakljal Komarjev Jakec in za njim kakor nekak repek Topolščakov Janezek. Deset korakov pred beračico je obstal Jakec ter pričel:

„Pasja čevca! Pasja čevca!“

„Ježeš, ti meni pomagaj!“ In Mina je zadegala molek na stopnico, a z roko je pričela iskati po globokem žepu, dokler ni izvlekla iz njega debelega kamena, ki ga je jutro za jutrom v ta namen s sabo prinašala. Vstala je, podobna furiji, in s krikom in vikom jo je udrla za šolarčkoma črez Frančiškanski most, kjer so imeli mali trgovci vse polno svojih lesenih lop, katere so se pozneje prestavile v Slonove ulice. Končno pa je Mina vrgla svoj kamen, a vrgla ga je vselej tako, da je, če le mogoče, zadel tega ali onega kramarja, ki je stal pred svojo lopo ter se smejal. Potem se je Mina zadovoljno odpravila na svojo stopnico, vzela zopet v roke molek ter molila: „.... kateri je za nas krvavi pot potil. Dajte no kaj, babnice! Ne bodite tako grde! Da bi vam crkala teleta! Češčena Marija...!“

Nato sta Jakec in Janezek obiskala berača Sasa, ki je imel svoj kvartir pred ljubljanskim rotovžem. Tam je stal na tlaku, molil roke predse ter kričal: „Dajte, ljudje božji, dajte! Sa! Sa!“

Odtod njegovo ime. Če ga je kaj raztogotilo — in raztogotila ga je najmanjša reč — se je metal po zemlji, tulil huje od zveri ter se penil, da ga je bilo groza gledati. Vsa nižja Ljubljana je bila prepričana, da je ta človek obseden od hudiča, in mladi pater Kalist je tudi že nekaj poskušal, da bi izgnal hudobo iz njega. Pa že ni vedel prave molitvice, ker Sasa je ostal od hudiča obseden, kakor je bil prej.

Tudi tega si je izbral Komarjev Jakec za svoje vsakojutranje veselje. Kadar je obstal pred njim, je samo zašepetal:

„Hudič te je obsedel, Sasa! V peklu boš gorel, Sasa!"

Pa je zadostovalo. Sasa je zavrtel oči, da je belo gledal, stiskal je pesti in tulil je, kakor da mu je kdo s sulico prebodel trebuh. Nato je padel po tlaku, suval z nogami in zvijal roke, dokler se mu niso nabrale pene okrog ust. Gledalcev se je v hipu nabralo in glasno se je smejala tolpa božjastnemu revežu, ki se je zvijal na tleh. Če je prišel policaj mimo, se je tudi smejal.

Na šenklavškem stolpu je udarilo tri četrti, Jakec in Janez zdrkneta proti učilnici. Ko sta stopila v razred — bil je to imenitni Kapusov razred —, je višji vzorni dijak — obermusterschüler — že kraljeval na podiju pred črno desko; v predzadnji klopi pa je stal njegov namestnik, da bi opazil še tisto nepravilnost, ki bi morda ušla višjemu vzorniku, dasi je že ta prežal kot jastreb iz višin. Ob notranjem koncu vsake klopi je imel vzorni dijak pred sabo bel košček papirja. Tudi ta ni trpel v svoji klopi najmanjšega nepokoja, in če se je le s trepalnico mignilo, je zgrabil za pero ter zaznamoval dotičnika z debelo piko v svojem protokolu.

Jakec in Janez sta sedla v svojo klop ter položila roke predse kakor vsi drugi. A mlado kri je težava krotiti: tu je eden pogledal drugega, tam je ta nekaj zamrmral, oni nekaj bleknil.

Anton Pengal, višji vzornik, je napisal na desko: „Die ganze".

Začul se je tenak glasek: „Danes bodo pri nas ocvrte piške, ker je atov god." Smeh, katerega so se udeležili še celo nekateri vzorniki. Anton Pengal je na deski dostavil: „Schule hat".

Njegov namestnik — Melhior Sirek — je zvijal roke. Takoj ga je umel Pengal in z debelimi črkami je spodaj zapisal: „Sirek ausgenommen!"

Sedaj so se oglašale prošnje: „Tonček, zbriši! Saj nismo ničesar storili!"

Zaman! Ko je zabengljal zvonec, ki je naznanjal pričetek pouka, je Tone Pengal končal svoje delo na tabli ter pripisal: „geschwätzt".

Z veliko zavednostjo je odšel na svoj sedež v zadnji klopi. Takrat je vstopil Kapus, vsegamogočni, siloviti in grozni. Veljal je za vzornega učitelja, ker je bil svojim učencem prototip groze, strahu in trepeta! Ljubljanske matere so strašile z njegovim imenom otroke, kadar zvečer niso hoteli zaspati.

Učenci so vstali in pozdravili: Hvaljen bodi Jezus Krist! Nekaj je zamrmral kot medved na verigi, gledal v tla ter kazal podobo skrajne neizprosnosti. Na usnjatem obrazu niti ena črta ni govorila o usmiljenju in o ljubezni do malih, ki so mu bili izročeni v odgojo. Na klin v steni je obesil cilinder, nato pa je z otroki zropotal običajno šolsko molitev. Šele potem je slekel dolgopeto svojo suknjo ter jo obesil pod klobuk na steni. Iz malega katedra je vzel rumeno špansko paličico ter jo z nekako sveto ljubeznijo položil predse. Ravno od tam je privlekel veliko črno tobačnico in krajšo, že zelo obrabljeno suknjo in jo slovesno nataknil pred vsem razredom. Istotako slovesno si je nataknil na plešasto glavo malo žametasto čepico. Nato je počasi odprl tobačnico ter si nasul nos s tobakom. Šele sedaj se je ozrl po razredu — temno kot nevihta. Nato je avtomatno zasukal obraz proti črni deski. Pretreslo ga je. Kar okamenel je in z odprtimi usti je čepel za katedrčkom, prav kakor bi ne mogel svojim lastnim očem verovati!

„Torej tako!“ se mu je končno izvilo iz grla. „Die ganze Schule hat geschwätzt!“

Tedaj se je, kakor mu je bilo za take slučaje zabičeno, v predzadnji klopi dvignil Anton Pengal. Hinavsko je zaprosil: „Ich bitte für sie!“

Zaman! Laže bi se omehčal kamen! Že je treščila rumena paličica po katedru: „Kapus vam pokaže hudiča!“

Planil je med klopi: „Ti! ti! Vsak po tri!“

Pet jih je določil, ki naj bodo za ves razred kaznovani. Brez preiskave! Kakor vselej tako tudi danes tistih pet, ki so mu bili najmanj simpatični. Eksekucija se je takoj pričela. Melhior Sirek, višjega vzornika namestnik, je začel svoj uradni posel. Priromal je z debelo palico iz svoje klopi ter obstal pred podijem. Obsojenci so morali po vrsti poklekniti ter zavzeti primerno pozicijo. To pa ni bilo tako lahko, ker Kapus je neprenehoma vpil: „Premalo je napeto! Premalo je napeto!“

Kadar je bila dosežena zadosti primerna pozicija, je vihtel Sirek palico, da je žvižgaje padala ter vzbujala jok in stok. Pri

vsakem udarcu je Kapus vpil: „Premalo tolčeš, Sirek! Saj ne tolčeš po kurjih jajcih, da bi se ti ubila pod palico!“

Sirek je pomnoževal svojo moč od palice do palice in jok in stok sta se krepkeje glasila od udarca do udarca.

Ko je dobilo vseh petero svoje plačilo, je učitelj zaklical:

„Korle Selan!“

V tretji klopi je vstal še precej močan deček, kateremu se je na obrazu kazala nekaka ponosnost.

„Korle Selan,“ je nadaljeval Kapus, „še od včeraj imaš tri na dobrem! Zazvonilo je, zatorej ni bilo časa, da bi se ti bile odštele. Pa prizanesti se ti ne morejo, in naj ima tvoj oče tudi zidano hišo v Krakovem!“

Korle Selan je še precej pogumno prikrevsal iz klopi. Ne da bi se bil k temu posebno opomnil, je takoj pokleknil ter se sklonil ob podiju. Kazal je preveč radovoljnosti; to pa je ravno osupnilo šolskega trinoga ter ga budilo k previdnosti. Sklonjeni Selanček je vzdihnil: „Sirek, udari no! Že bi bil lahko vse tri prestal!“

Kapus je z bistrim očesom opazoval dečkovo ozadje. Nato pa je bliskoma pograbil Selana za vrat, a z desnico mu je švignil pod hlačice ter izvlekel od ondod velik kos stare, debele rjuhe. Kapus se je vprav satansko zasmejal: „Moja setev se posreči le na njivicah, ki niso pognojene! Ha! ha! Sirek, zdaj pa le!“

Sedaj pa zopet Selan ni bil zadovoljen in nikakor ni hotel upogniti telesa, da bi prišel Sirek do svojega kruha. A učitelj je napravil kratko pravdo: pograbil je fanteta, ga z veliko spretnostjo položil črez svoja kolena, iztrgal Sirku palico ter švrkal ž njo po Selanovih napetih hlačicah, da se je kar kadilo. Pri tem udarcev niti štel ni; namesto treh jih je dobil Korle Selan vsaj — deset, kar je bilo spričo njegove upornosti vsekakor pravično!

Eksekucija je bila pri kraju! A pouk se še ni pričel. Učitelj, položivši palico predse, vpraša: „Ali ima še kdo kaj povedati?“

Res se dvigne Albin Kanduč, bogatega trgovca sorodnik in zategadelj Kapusov prvi ljubljenec. Rad je tožaril in tudi danes je zatožil: „Topolščak je kranjsko govoril.“

Pa je bil zopet ogenj v strehi! Učitelj je kar tulil: „Kranjsko, kakor krščenice in perice! Ali že nisem desetkrat prepovedal? Zverina, kdaj si že vendar zapomniš? Hajdi v oslovsko klop, ker si res osel!“

Janezek je moral v posmeh razredu odriniti v najzadnjo klop, ki navadno ni bila zasedena ter je slovela pod imenom „Eselsbank“.

Pa tudi sedaj se pouk še ni pričel. Kapus je iz svoje suknje ob steni izvlekel velik zavitek ter izpregovoril z važnim glasom: „Gospod direktor so na mojo prošnjo dovolili denar za nov jezik. Stari res ni bil več za rabo!

In iz zavitka je počasi izvlekel dolg kos usnja, ki je bil na eni strani z rdečo barvo prevlečen. V tisti dobi je bil ta „jezik“ imenitno odgojevalno sredstvo.

„Radoveden sem,“ je pristavil Kapus hudobno, „kdo ga bo prvi nosil?“

Sedaj se je šele pričel pouk!

Janez Topolščak je med tem poukom tičal v zadnji klopi. Mali možgani so delovali, a želodec se je že tudi oglašal. Lačen je bil in v sramoti je tičal. Ta dva občutka sta ga morila kakor težak mlinski kamen. Pričel je misliti, kaj je pravzaprav takega storil, da je moral v oslovsko klop. Govoril je kranjsko! Je li bila to taka pregreha, da je moral radi nje v zadnjo klop? Oče in mati govorita ves dan kranjsko, pa ju nihče ne pošilja v oslovsko klop! In Marička moli ž njim vsak večer, vsako jutro, pa vedno le kranjsko! Pretrgalo se je nekaj v njegovi duši, in revček je občutil, da se mu godi gola krivica. Temu občutku se ni mogel upreti. Vstal je ter trmoglavo zaklical: „Tu že ne bom sedel!“

Kakor satan je planil Kapus pokoncu: „Renitenca! Upornost! Rajtšola!“

Usodna beseda! Rajtšola! Groza je legla po vsem razredu. Boljša srca so se bojazljivo oglašala: „Janček, beži!“

Anton Pengal — obermusterschüler — se je zavedel svoje naloge. Hitel je k vratom ter se postavil prednje, da bi „konjiček“ ne ušel iz razreda ter tako onemogočil imenitni pouk v jahanju.

Kapus je škripaje z zobmi planil s svojo paličico proti zadnji klopi.

„Janček, beži!“

Otroka se je polastil silovit strah. Kar vse na njem je otrpnilo in kakor v megli je videl prihajati svojega trinoga. Po razredu je zopet zagostolelo:

„Janček, beži!“

Ojačil se je ter skušal na drugi strani uiti iz oslovske klopi. Pa se mu ni posrečilo. Bliskoma mu je bil razljučeni učitelj za hrbtom in sekal je po njem, ne da bil štel udarce, ne da bi pazil, kam so padali. Dvakrat in trikrat je zadel po glavi, da se je Jančku zasvetilo in zažarilo pred očmi.

„Naj se ti le zrahlja prazna buča,“ je vpil, „prav je!“

Rajtšola — za katero se je, če se ne motimo, navduševal sloveči moderni slovenski pedagog, bi se bila še nadaljevala, da ni pozvonilo. Kapus je zgrabil dečka za tilnik ter ga vlekel h katedru.

„Sem vedel, da ga boš ti prvi nosil!“

To rekši, mu je obesil rdeči usnjati jezik okrog vratu.

Tedaj je bila navada, da je moral vsak učitelj voditi svoj razred do glavnih vrat, kjer so se potem šolarčki razšli na šolskem trgu. Kapus je tisti dan istotako vodil svoj razred. S sabo pa je vlekel Janeza Topolščaka, ki je nosil rdeči jezik okrog vratu. Pri stopnicah v prvem razredu ga je posadil k steni, nakar so vsi razredi stopali mimo nesrečnika, ki je bil tako izpostavljen na sramotilnem odru. Ko je bilo defilovanje končano, je mali Topolščak v nekaki omotici taval po stopnicah nizdolu.

Okrog enajstih sta prišla na šolski trg avstrijski Metternich in ruski Nesselrode. V živahnem razgovoru sta korakala gori in doli pred licejskim poslopjem.

„Hvala Bogu,“ je viknil Metternich, „v Neapolju se nam ne bo skuhala prevroča juha!“

„Svet je prismojen dandanes!“ je zaječal Nesselrode. „Nobena avtoriteta ne velja več!“

„Iz Piemonta mi prihajajo vznemirljive vesti!“ je tožil Metternich. „Po mestih revoltirajo siti odvetniki. Da bi mogel postaviti ene same vislice pa na njih obesiti vso to zalego!“

„Večne imamo skrbi,“ je pritrjal Nesselrode. „A jaz jih imam še posebej!“

„Kako to?“

„Moj ima, če se smem tako izraziti, zopet svoje muhe!“

Ta „moj“ je bil ruski car sam.

„Suvereni so nepreračunljivi,“ je vzdihnil knez. „Imam tudi svoje izkušnje!“

„Pomisli!“ je dostavil Nesselrode, „sedaj je moje veličastvo izteknilo, da stanujejo v tej deželi nekaki Slovani, katerih jezik je ruskemu precej soroden!“

„To čujem danes v prvič!“ se je začudil Metternich.

„Pa je vendar tako! In car Aleksander je za trdno sklenil, v tej vaši kronovini iskati proselitov za sveto pravoslavno cevkev!“

Knez je kar otrpnil. Nesselrode pa je hladnokrvno nadaljeval: „Prvi svoj poskus hoče napraviti z nedolžno, mlado — deklico!“

Diplomata sta obstala ter se nekaj trenotkov gledala kakor moža, ki umeta svoj čas in njega razmere. Končno je prešinil rahel smeh obraza obeh, prav kakor bi hotela izraziti, da je škoda vsakega trenotka, o tej proselitski aferi še dalje razpravljati.

Pri svojem razgovoru sta bila obstala tik glavnega vhoda pri licejskem poslopju. Tam je ležal brezzavesten deček na tleh. Prav zelo si je bil onečedil revno oblekico.

„Kako čudo!“ je vzkliknil grof Nesselrode. „Pri vas se že taki dečki opijajo do nezavesti!“

Metternich se je sklonil ter odgovoril: „Meni pa se vidi, da to otroče umira!“

Kakor blisk se je nato raznesla vest, da je učitelj Kapus enega svojih učencev pretepel skoraj do smrti! (Dalje prihodnjič.)

V juniju.

Na vrtu bila sva v večernem hladu,
ko vgasnil junijev je dan,
ko žarke tisočerih zvezdic
zrcalil tihi ocean.

V daljavi se nekje je slavec glasil
mehko, ubrano v toplo noč,
da vztrepetale rože so na vrtu,
da vzdihnila je polunoč.

Zamaknjena sva midva poslušala —
molčala jaz, bil ti si tih,
v naročju mi je mala zadremala,
z nje lasci se igral je vetra dih . . .

Srcé biló je nama mirno, srečno,
počivale skrbi so v njem;
desnica tvoja mene privijala
tak gorko k sebi je v objem! . . .

Utva.

Jos. Stritar.

Analiza njegovega življenja in delovanja.

Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

S takimi trdnimi nazori je stopil Stritar odločno na dan in jih je zastopal še dalje isto leto (1868.) v „Glasniku“ v svojih „Kritičnih pismih“, kjer je posebno hudo prijemal Koseskega (v V. in VI. krit. pismu), braneč Prešerna proti njemu. Vendar je pripomniti, da ni Koseski delal zdražbe (gl. str. 136.), ampak „Novice“ (str. 172.) in „Zgod. Danica“ (str. 150.), a Janežič je skušal pomiriti duhove (Glasnik 1868, 222). Zmagal je seveda Stritar, posebno ko je na zbadljivi poziv nasprotnikov, naj le poskusi prevesti le en odstavek Byronovega Mazepe, v štirih dneh izvrstno prevedel 230 verzov in jih poslal „Novicam“, ki jih pa niso natisnile; natisnjeni[1]) so v „Glasniku“ 1868, 230.

Vzori uprizorjeni; „Mladika“ njih zbornik.

1. Prijatelji so nato Stritarju prigovarjali, naj izda nekaj svojih del, zlasti pesmi, ki jih je imel dokaj; a Stritar se ni dal lahko pregovoriti. Vendar je pač smatral tudi za svojo dolžnost, da po svojem kritičnem nastopu tudi sam pokaže, kaj zna; to je bil tem bolj dolžan, ker je v „Kritičnih pismih“ glasno naglašal (gl. Zbr. sp. V. 45): „Izvirnost, menim, je pri pesniku poglavitna“, in ker je n. n. m. str. 34.) tudi naravnost zahteval, da „pesem mora biti rojena, ne pa narejena“. — Stopil je zopet v zvezo s tedanjima najboljšima pisateljima, z Levstikom in Jurčičem: l. 1868. je izšla lična knjižica z značilnim naslovom **„Mladika.** Izdala in založila J. Stritar in J. Jurčič. Prvo leto“, ki je ostalo tudi zadnje. Levstik je prispel šopek pesmic, ljubavnih in drugih („Kovač Diguž“, „Vsak ob svojem času“), a ne imenuje se pesnik z nobeno besedo; le na

[1]) V „Zbranih spisih“ sta ti dve kritični pismi (V. in VI.) s prevodom Mazepe ponatisnjeni (V. pismo le od strani 133. „Glasnika“ dalje, v dodatnem VII. zvezku zdržema), vsa „Krit. pisma“, ki so jim prišteti tudi trije odstavki „Česa je . . . pesnikom treba“, brez Mazepe pa že v V. zvezku.

koncu njegovega prispevka, izza „Reši nas zlega“, je šifra: —i—, pesem „Na Gorenjskem“, ki pa ni mnogo vredna, je s šifro —s— uvrščena (str. 109.) med Stritarjeve. Jurčič je objavil svojega „Sosedovega sina“, a Stritar, kolikor mi je znano, tu prvikrat s svojim glasovitim psevdonimom „Boris Miran“, osmero izmed svojih „Popotnih pesmi“, šest pesmic pod naslovom „Pomlad in jesen“, znani odlomek „Orest“, balado „Izgubljeni sin“ in prizor „Prešernov god v Eliziju“. Vrhu tega je tu povest „Svetinova Metka“ (= Zbr. sp. II.), essay „Ako bi človek vse videl in vedel“ (= Zbr. sp. VI.) in „Evelina“, odlomek iz tedaj še ne objavljenega romana „Zorina“.

Tako dobimo vtisk, kakor bi bil hotel Stritar z zgledi z raznih polj pokazati, kaj on premore. To se mu je tako posrečilo, da imamo res v tej „Mladiki“, ako še privzamemo k njej istočasne kritične spise iz „Glasnika“, nekakega „malega Stritarja“, z istimi nazori, kakor jih je zastopal še trideset let pozneje. Pa tudi kot taki so sestavki lahko odprli vsem oči do spoznanja, da se je tu zaiskril izreden talent. Kaj tako srčkanega in srečnega, kakor so nekatere izmed objavljenih pesmi, se dotlej še ni bilo slišalo v slovenskem jeziku! „Le enkrat daj še, majnik zlati, da gledam zorni tvoj obraz, v pokoj se potlej čem podati, zagrne naj me večni mraz“ — to je ista večno resnična misel kakor v hrvaški „Za jedan časak“ in v Faustovi pogodbi: „Werd ich zum Augenblicke sagen: Verweile doch, du bist so schön . . ., dann will ich gern zugrunde gehn . . .“, ali v znani „Ein Augenblick, gelebt im Paradiese, wird nicht zu teuer mit dem Tod gebüßt“. — Soglasno s to pa druge: „Zgrbančeno čelo, mladenič, ugladi; veseli hvaležen se zlate pomladi, uživaj mladost, dokler je še čas!“ Tudi kaj takega je treba našincem včasih reči . . . Ali sanjavosrčna: „Pri oknu sva molče slonela, sladko je kos v goščavi pel . . . Molčé ozre se ona náme, molče ozrem se jaz na njó itd.“ — To je sentimentalnost, a kako resnična, realna, kako po življenju posneta! Take pesmi so zlasti mladino, ne samo tedanjo, očarale in jo vnemale za Borisa Mirana. — V vsakem oziru mojstrske so „Popotne“, neprisiljeno družeč mehko sentimentalnost z zdravo, življenja polno realnostjo; vzemimo le tisto „Nisem Nemec, dekle lepo“, postavljeno v Pariz in kar nalašč za Pariz, z njeno šegavo resnostjo — tudi takih nimamo več v svojem slovstvu! — Koga bi ne prijela v dušo globokočutna „Kaj sloniš, ti lepa žena?“ — Kako se naj opeva, res pesniški opeva domovina, pa je pokazal v krepkočutni „Pozdrav moj čuješ, domovina!“ „Prešernov god v Eliziju“ kaže Stritarja ša-

ljivca in spretnega pisca dramatskoepskih prizorov; z le resne strani kaže isto „Orest".

2. In v povesti **„Svetinova Metka"** so kakor v posnetku že vdelane vse najznačilnejše posebnosti njegovih poznejših beletrističnih spisov. Začetek je, kakor bi bil Jurčičev: plastično se slika kmetsko življenje, a nastopajo tudi zastopniki boljših krogov s spretno realistiko kakor pozneje pri Krsniku; opazuje se sploh združitev selskega življenja z zastopniki izobraženih krogov, kakor jo Stritar ljubi v vseh svojih spisih. V posameznih potezah se že javlja spretnost v risanju kmetskih tipov (birič Sila!) — kakor pozneje v dovršenem romanu „Sodnikovi" — vrši se ljubezen med preprostim dekletom in mladeničem boljšega stanu, slično kakor v „Logarjevih", v VII. zvezku „Zbranih spisov". V „Zorinu" se odpove Zorin ljubezni, tu se odpove na isti požrtvovalni način Metka in v „Gospodu Mirodolskem" Zora. Prekrasna žanrska slika je mati, ki pripravlja perilo odhajajočemu sinu. — Kakor tudi sicer v Stritarjevih spisih, so osebe idealizovane, na nekaterih mestih malo osladno (gl. II. 27), vendar so risane toli resnično in globoko, da se nam zasolze oči, kadar smo prečitali povest do konca. Velik je Metkin idealizem, žrtvuje se za ljubezen — res, morda takih sinov ni mnogo na svetu, a so, in kadar čujemo o njih, se zavedamo tudi mi, da smo udje človeštva — trpinstva, in tudi mi bi bili pripravljeni za kako žrtev! Svetinova Metka je ženski Zorin in stara Marina nas spominja imenitno slikanega poštenega vagabunda Zaboja v „Gospodu Mirodolskem"... V realizovanem idealnem svetu se vršijo dogodki, idealizem veje iz vsake vrste in mora v srcu zbuditi ono sladkogrenko hrepenenje, ki o njem slutimo, da ostane neutešeno, v katerege področju pa smo vendarle srečni, ako nam je le trenutek zasijala nada: „Če je bila kratka ta sreča, kaj zato? Ali se meri sreča po dolgosti?" (Zbr. sp. II. 51). Taka zavest je blažilna in povzdiguje človeka nad morečo sedanjost; prav tako kakor notranja zavest, da je ravnal vedno prav! — Naposled ostane še ena tolažba človeku, rezanemu iz trdega kamena, tolažba, ki jo poznajo že grški tragiki: „Naj izgubljanje človeka še tako boli in skeli, da si misli: tega ne prenesem! — vendar se pretrpi še najhujše trenotje".

V tehniškem oziru povečujejo poetičnost spisa (Svetinove Metke) jako spretno vložene pesmice, ki so izmed najlepših v našem slovstvu. Kakor pozneje v „Rosani" prelepi pesmi „Potoček, postoj . . .", tako sta v „Svetinovo Metko" vloženi onidve, ki sta

morda najbolj znani Stritarjevi: kje je kak pevec, ki bi še ne bil pel, kje je kak zaljubljenec, ki bi ne bil naročal oblačku na sinjem nebu: „Oblaček ti, ovčica bela, po nebu plavaj mi naprej —"? (Mladika, 62. Zbr. sp. II. 37). Kje je mladeniško čuteč mož, ki bi ob lepi melodiji ne čutil diha prave poezije pri pesmi: „Le nocoj še, luna mila, razsvetljuj mi pot temno! Danes bova se ločila, k ljubi grem jemat slovo"? i. t. d. — Iz takih pesmic veje pravi Prešernov duh, a proste so Prešernove nesreče: oblaček gre dragi, zvesti ljubici voščit le lahko noč in luna sveti ljubečemu mladeniču, ko gre v slovo še enkrat ljubezen pit, a svetila mu je tudi prej, ko je prihajal večkrat ljubezen pit . . . Le spomnimo se svoje ali mladosti drugih, in izvil se nam bo s smehljajem vzdih iz prsi: take pesmi so v srcu doma, v pesnikovem in v našem!

3. Posebnost Stritarja in vsakega kulturnega človeka je nadalje, da ga obidejo trenotki, ko mu preseda vsa ta kultura in si želi ves ta „olikani" svet postavljen nazaj v svojo pristnost in — tako si misli — nepopačenost. — V vseh večjih Stritarjevih delih zasledujemo to idejo, to realno spominjanje na Rousseauja; tako že v „Svetinovi Metki". Teodor, olikan in iz premožne rodbine, govori Metki, zavedajoči se, da je le preprosto kmečko dekle (II. 36): „Metka, ti ga ne poznaš, tako imenovanega omikanega sveta, njegove notranje puhlosti in praznote... V njegovem hrupu in šumu, svitu in blisku, ki je toliko za uho in oko, a nič za srce — tu sem se tebe spominjal!" — Tako sodimo pač, čisto prav, le v trenotkih; a trajneje se moremo vdajati tej zavesti o varljivosti sreče olikanca in svetnega izvedenca ne tedaj, kadar si želimo povrniti se s človeštvom vred v otroško dobo človeštva, ampak kadar odpremo srce pravi neprisiljeni, istiniti otroški dobi, t. j. našim pravim otrokom: naši otroci so kljub vsej konvencijonalnosti kulture vendarle otroci, in kadar smo kulture prenasičeni, tedaj se zatečemo ali v svojo otroško dobo ali pa k otrokom . . . In Stritar ima rad otroke; to nam sam, kot Zorin, pove naravnost (v „Zorinu") in zdi se mi, da je prav nalašč iz tega romana, v celoti objavljenega v „Zvonu" 1870 (Zbr. sp. II.), že prej natisnil v „Mladiki" baš poglavje o srčkano risani devetletni **Evelini.** Pri tej priliki (Mlad. 91, Zbr. sp. II. 78) je rekel: „Veš, da imam posebno veselje do otrok; rad se z njimi pogovarjam in igram, tudi otroci se me čudno hitro privadijo."

Res nastopajo v njegovih poznejših prizornih spisih (Zbr. sp. IV. zvezek, izšlo pa jih je prvikrat največ l. 1876., pa tudi v ostalih letnikih Dun. Zvona) pogosto otroci in prav otrokom je po-

svetil svoje moči potem, ko je zbral svoje izkušnje v dolgem teku in neprestanih študijah svojega življenja: tri lepe njegove knjige je že izdala Družba sv. Mohorja za mladino: „Pod lipo“ leta 1895., „Jagode“ leta 1899. in „Zimske večere“ leta 1902. in še se obljubljajo novi plodovi. — Skrbeč za otroke pa skrbi tudi za preprosto ljudstvo in se je v duhu gibal med njim tako, da je ušel pretirani kulturi, a pravo kulturo donašal v preproste kroge.

4. Živalska idila o psu Sultanu in o pregrešnih mislih mačka (Svetinova Metka, 3. poglavje) pa nas spominja poznejših „Živalskih pogovorov“ Stritarjevih, ki so prav njegove specialitete. Nahajajo se posebno v Zvonu 1878 ter iznova v „Zimskih večerih“.

5. Še en spis je objavil Stritar v „Mladiki“, takisto programatski, kakor so vsi drugi: članek **„Ako bi človek vse videl in vedel!“** Jedro tega spisa leži v pritajenem odgovoru na vzklik, ki tvori naslov; odgovor bi se namreč po Stritarju glasil: „Skrajnje nesrečen bi bil človek, ako bi vse videl in vedel!“ Torej v bistvu zopet Rousseaujeva misel o nesreči, ki jo donaša kultura na svet. — Spis je že zaradi oblike zanimiv; tu imamo zgled za poznejše Stritarjeve razprave, večinoma v obliki predavanj, o zelo različnih predmetih: razpravljanje se vrši napol resno, napol šaljivo, vedno z obširnim znanjem, nevsiljivo in lahkotno; ena misel izvaja drugo, en stavek rodi drugega in mu podaje roko. Dva taka sestavka je objavil že v „Glasniku“ (o „vinu“ in „želodcu“), drugi so objavljeni pozneje, n. pr. o „ljubezni“ leta 1870. (Zbr. sp. IV.), o glasbi 1870 (Zbr. sp. VI.), o slovenskih imenih 1876 (Zbr. sp. VI.), o šestomeru 1876, o soli 1870, „Srce“ 1887 (Zvon); tudi Popotna pisma (Zbr. sp. VI.) spadajo sem; zgolj satirni so „Triglavan s Posavja“ 1870 (Zbr. sp. VI.), „Deveta dežela“ 1878 (Zbr. sp. VI.), „Zona“ 1876 (Zbr. sp. VI.).

A ne samo zaradi te formalne strani je zanimiv ta sestavek. V tisti človeku prirojeni nedolžnosti, t. j. stremljenju po vedno višjem in globljem znanju, vidi pisatelj vzrok, da silimo vedno v to, kar nam je škodljivo, in da zato postane svet pravcati prostor za nesrečo. Česa nauči človeka vse opazovanje, ves uk? Ko študira živali, najde med njimi večni boj za obstanek, večno medsebojno uničevanje. Isto najde med ljudmi (Mladika 104): „Kakor zver zveri, moral se je vedno braniti človek svojega brata človeka, braniti je moral proti svojemu bratu življenje in imetje, svojo ženo in otroke in svoje dobro ime. Kakor med živalmi, tako je med ljudmi: živeti ima pravico, kdor ima moč; kakor v preteklosti, tako v sedanjosti,

le še vse bolj zmeteno in zoprno, hinavsko, malopridno.“ Tu bi človeka ne minila vedoželjnost? Moškega vleče neka posebna moč do ženske, die dämonische Lust am Weibe (Hebbel) in prerad si beli glavo s to uganko. „Ko pa jej pride do konca, tedaj ga pa groza obide in spomni se Schillerjevih besed: „Človek naj gledati nikdar ne sili, kar so z nočjo mu bogovi pokrili.“ — — Kaj nam je torej treba vednosti in vedno vednosti? vprašuje pesnik, kaj mi koristi, če vidim pod mikroskopom v kapljici vode vse polno plavajočih živalic, v drobtinici sira, ki mi tako diši, gomzeti ostudne — črve?! Pesnika tudi n. pr. nič ne vesele tiste žepne ure, ki se jim vidi vsak zobček na kolescu. Zakaj ne? Ura mu mora nuditi nekaj skrivnostnega, da jo mora pritisniti na uho, če hoče vedeti, da gre ... Kaj bi bilo, ko bi bil celo človek ustvarjen tako, da bi se videlo vanj? „Konec bi bilo vere, prijateljstva, ljubezni, konec vse poezije! Saj resnica sama na sebi, naga, ni poetična; taka je le, kadar jo pokriva lepo zagrinjalo. Opoldne, ko lije solnce obilo luč na zemljo, ali je to čas poezije? Zvečer, ko prede tihi mrak tenko, skrivnostno zagrinjalo in zagrinja vanje slednjo stvar, takrat rosi nebo poezijo na trudno, hrepenečo zemljo.“

Vse te izreke bi mi hitro prečitali, jim po svojem stališču za trenotek čitanja pritrdili ali ne, potem pa bi jih pozabili, ko bi izreki ostali osameli v tem Stritarjevem spisu. A kaj se je izcimilo iz njih tekom let: tu so skrite koreninice pozneje tako razvitega **svetožalja,** dosledno skrajnjega usmiljenja z vsakršno bedo na svetu! V zvezi s svetožaljem pa je dosledni Stritarjev poetični idealizem, poetični — pravim nalašč — kajti ne sme se postavljati temu idealizmu delokrog izven poezije v praktičnem življenju, kar se v sodbah o Stritarju rado zgodi, njemu in idealizmu v krivico. Za poezijo je najbolje, pravi Stritar, da za navedene — grde — tajnosti niti ne ve; te le kvarijo užitek in odjemljejo harmonsko zadovoljivost, češ, bolje je, da se z užitkom česa ne zavedamo in ostanemo v poetičnem somraku, kakor pa, da se kot lažipoetje brez užitka prerivamo do kake konkretne resnice.

Preudarjajoč posebnost tega estetskega naziranja v poeziji, si zopet odkrivamo prvi temelj poznejših, mnogo poznejših Stritarjevih estetskih študij, s katerimi je takisto zadel v črno; v navedenih njegovih izrekih ne tiči nič drugega nego svaritev pred skrajnjim realizmom — naturalizmom, pred početjem, da se poetičnost istoveti z resničnostjo nelepega, grdega. Res, za poeta je morda bolje, da kakih malenkostnih ali celo „grdih“

resnic sploh ne ve, in če jih ve, se ne sme baš potom poezije ponašati, da jih ve! Tako pridemo do nauka, da je prav poetično le, kar je lepo, čeprav ne lepo kar samo ob sebi, a vsaj po obliki, v kateri se nam prezentuje. To naziranje pa pelje do idealizovanja in do idealov, t. j. do vzviševanja nad pozemsko puhlost ali grdobo.

A leta 1868. so bile v Stritarju o vsem tem le še slutnje; ko pa je potem v dolgih desetletjih deloval vedno v prilog temu svojemu nauku in ga je oprezno obvaroval opasne preskrajnje enostranosti, pripuščajoč poeziji vsako snov, da le ni namenoma izbrana iz neidealnega sveta v neidealne svrhe; potem se mu je tudi vse začrtavalo tem jasneje, ker so polagoma vstajali v slovstvih vzorci, ki so se Stritarju zdeli kakor svarilo. Črez skoraj trideset let (leta 1894. branje v slovenskem kljubu, s ponatisom v Ljublj. Zvonu, zdaj v Zbr. sp. VII.) je on prvi opozoril Slovence na šireči se naturalizem („Nova pota“) in tu je obširno razložil svoje prepričanje, ki je v „Mladiki“ povedano le z namigovalnimi stavki. Tudi tu mu je pravo izhajališče za njegovo izvajanje vedoželjnost; a zdaj seveda ni razpravljal o njej kakor leta 1868., ampak zdaj se je vglobil v estetiko in zlasti v psihiški odpor proti le umski vedoželjnosti in povedal je z absolutno resničnostjo tole (VII. 189): „Poleg vedoželjnosti ima človeška duša drugo potrebo, žejo, ki je ne more ugasiti vsa modrost in učenost tega sveta. Otrok ni srečen, ako se ne more igrati, naj tudi ima vsega dovolj. Človek potrebuje umetnosti, poezije. Življenje podaje mislečemu in čutečemu človeku toliko nemira, zmotnjav, krivice, bede, da hrepeni zdajpazdaj za nekaj časa zapustiti svet in iti drugam v obljubljeno deželo —; videti hoče vzvišeno, očiščeno podobo življenja, ne fotografije.“ — Bosonogemu naturalistu pa, ki po ulici kriči: „Resnice, resnice, ne lepote, resnice nam je treba, bodi še tako grda,“ in negodnemu mladeniču, ki še ni izgubil mišje dlake, ki pa se nam vriva za učitelja, učeč nas n. pr., da vseh žensk ni nič prida, ker on pozna le lahkokrilke — takim velja druga trdna resnica: največ ljudi je takih, ki smo v sredi, ne angeli, a tudi ne zveri; a kadar je človek potreben tolažbe in povzdiga, tedaj ne bo iskal baš kaj grdega, kakor je tudi k slabemu nagnjen, ampak zatekel se bo, če mogoče, k idealni poetičnosti (VII. 194). Pozabil pa ni uvaževati (Zbr. sp. V. 413), da more tudi kaj „grdega“ seveda služiti pesniku, le ne v njegov edini in pravi predmet; s to pripustitvijo mu je bilo mogoče se sprijazniti z „modernimi“ v devetde-

setih letih in jih v mnogih ozirih izdatno pohvaliti (gl. Ljublj. Zvon 1895, 425).

Na tak način je zvračal Stritar slovenske pesnike od izrastkov, ki hipno ugajajo, k večnemu namenu, naj iščejo v človeštvu človeka in v človeku človeštva. Tu leži nerazrušljiva realnost, trdnejša kakor v načelnem naturalizmu, ki le razdružuje, ki po duši le vrta, a pusti izvrtane odprtine prazne.

Tako smo čudom spoznali, da je Stritar ob svojem prvem neposredno javnem nastopu leta 1868. bil že dovršena osebnost, prešinjen z vsemi tistimi idejami, ki jih je zastopal še trideset let pozneje in deloma šele tedaj z vso odkritostjo. Mari ni to redka harmonija življenja? Že leta 1868. je dajal odgovor na vprašanja, ki so se naravnost stavila šele dolgo pozneje! Mnogo je pač študiral mladi, za lepoto vneti mož, da so se mu, staremu trideset let, že za vso poznejšo dobo utrdili nazori. Tako je bil obvarovan mnogih zmot in enostranosti, ki jim padejo v naročje premnogi, kateri skušajo vsiljevati svoje nazore drugim še mnogo prej, preden so se utrdili v njih sami. Stritar je tudi v tem pogledu vreden naslednik Prešerna: dovršena stojita oba pred nami, ko se javita na slovstvenem polju.

6. Le ena ideja, ki ji je pozneje posvetil mnogo gorkih besedi in to v časih, ko se pri nas še prav nihče ni ogreval zanjo, le ena ne pošilja svojih žarkov neposredno že v to leto 1868., to je **socijalna ideja.** Stritar je kot idealist moral biti tudi socijalen pesnik, on je prvi, ki je izrečno posvetil svoje umotvore tudi tej ideji, in lahko rečemo, da ni pesnika pri nas, ki bi bil to idejo tako odločno zapisal v svoj program kakor Stritar. Tudi to je svedočba za harmonsko zaokroženost njegovega pesniškega značaja; njegovo svetožalje mu je pravi oče zmisla za socijalnost, ta oče je neobhodno moral dobiti takega otroka. Ker se je k svetožalju pripoznal Stritar že l. 1868., zato lahko rečemo, da se je vnelo gorišče za socijalnost pri njem tudi že leta 1868. Izrečno ga je zastopal pozneje v raznih spisih, posebno v nekaterih „Prizorih“ (n. pr. leta 1870. „Kita“, leta 1876. „Najemnina“), torej v dobi, ko se naši javnosti o tej ideji niti sanjalo ni; tudi v „Zorinu“ leta 1870., n. pr. z izrekom (Zbr. sp. II. 88): „Če ni trpel sam, pa je videl trpeti toliko drugih“; posebno odločno v raznih pesmih („Delavska“, „Pisarjev sin“), tako da so mu, kakor nam poroča sam v „Dunajskih pismih“ (Zvon 1895) očitali (gl. Zbr. sp. VII. 209 idd.), da njegovi spisi diše po socijalizmu. Za vse čase si je treba zapomniti Stritarjevo socijalno

geslo, res idealno in menda neizvršljivo, a vsekakor povzdigljivo (Zbr. sp. VII. 220; Lj. Zvon 1895, 558): „Vsi delavci, nič trotov, nič fidejkomisov. Kdor noče delati, naj ne je; kdor pa hoče delati, imej kaj jesti. To je naš, to je moj socijalizem!“ — Privzemimo še Levstikove verze, ki jih Stritar v takih zvezah rad citira: „Skrbi zase, ljubi brata, dvigni ga, odpri mu vrata, a sodnik naj bo srce“ (V. 127, VII. 177), potem pa se vprašajmo, ali ne smemo biti zadovoljni z idealizmom takega pesnika! Celo opevanje „ljubezni“ v ožjem pomenu se naj nekaj časa umakne socijalni ideji. (Prim. Zbr. sp. V. 418 idd.)

Vseobča ljubezen do človeštva in človeka mu je nadalje vir najidealnejšega **domoljubja.** Slišali smo, kako je obsodil tiste bombastne domoljubne pesmi z umetniškega stališča, a ni obsojal domoljubja! Opeval ga je gorko kakor malokdo, l. 1868. ne, a l. 1869. v „Pesmih“; čist romantik, pa gorko čuteč je v lepi odi „Mojemu narodu“, objavljeni tega leta (str. 99.): s krvavo slavo se ne more ponašati naš narod, pa

„Ti, rod moj, mili rod, ti hudobije,
sovraštva razdejal boš carstvo kleto . . .
tvoj bode venec zmage nekrvave . . .“

To je zorna misel, ki se k njej vedno povrača in ki jo je zlil dvajset let pozneje v krasno pesem „Rojakom“ (Zbr. sp. I. 137) z glasovitim zaključkom: „Človeštvo eno bode naj družina, rešitelj svetu bode naj Slovan!“ Da pa ta misel ni le trenotna iskrica, ampak njegova živa vera, nam je povedal naravnost (Zbr. sp. V. 438 idd.): „Jaz ljubim svoj narod brez ponosa . . .; Vaša kultura, veliki narodi, ne donaša sreče: Voditelj, rešitelj bodi človeštvu Slovan! Krepko imate dlan, bister um; kar se ž njima doseže, dosegli ste vi; a tu je potreba srca; mehkega, blagega srca in to srce ima Slovan!“ Proč pa s puhlim narodnim ponosom! In na str. 446. pravi pesnik: „Jaz pravim samo, da imam, odkar se prav zavedam, to vero, ki je mojega življenja najblažja tolažba, ki je mojemu rodoljubju neomajna podstava. Nesrečnega bi me storil, kdor bi mi dokazal, da je ta moja vera, v kateri živim in umreti želim, prazna vera.“

(Dalje prihodnjič.)

Egipčanka.

(Iz „Egiptovskih arabesk“.)

I.

V Aleksandriji, 27. februarja 189*.

V Egiptu sem, v Egiptu, draga mati!
Tu živel Jožef je egiptovski,
izdan od bratov svojih in prodan.
Tu vrgla v ječo ga je Putifarka
in tu povišal ga je farao
med svetovalce svoje in ministre . . .
Kajneda, imeniten je Egipet?
Pa jaz stojim šele na pragu tu
v deželo faraonov čudovito.
Primorsko mesto Aleksandrija
je lepo kakor Trst naš, samo večje
utegne biti nego Trst, se zdi mi . . .

Oh, mati moja! Kje sedaj ste vi
in kje sem jaz! Kak daleč sva narazen!
Široko in globoko morje, mati,
leží med nama. Jaz ne morem k vam,
in vi ne k meni . . . Kak prepad je to!
In ko poslavljala sem se od vas
in gledali sva solzni si v oči,
pokrival sneg še hribe je vipavske
in burja je divjala po dolini.
A tukaj? Topla smeje se pomlad!
Pa kaj pomlad — poletno vroče solnce
pripeka že in znoj nas že obliva . . .

Šest dni in šest noči smo se vozili
iz Trsta po širokem daljnem morju.
Ko hiša velik bil je parobrod
in stanovali v njem so ko v hôtelu
popotniki gosposki in bogati.
Sprehajali so se, hodili jest
v obednico sijajno in potem
posedali na solncu po palubi.

Ej, blagor jim! Mi siromaki pa
smo stanovali vam v nekaki kleti
in spavali smo kar na golih tleh.
In kakšna družba bila vam je to!
Par poljskih Judov z ženami, otroki
pa ogrski cigani muzikanti
in nekaj ruskih kmetov romarjev,
ki so peljali se v Jeruzalem . . .
Kako se mi je gnusilo tam doli
v trebuhu naše ladje, oh, kakó!
Pa rajša sem posedala črez dan
na krovu sama, mislila na vas,
na svoj domači kraj, se jokala
pa gledala in glèdala na morje . . .
Ponosno plavala je ladja naša
vse dalje, dalje, bogvekam. Črn dim
valil se je iz dimnika. Galebi
so beli obletavali kričeč
visoki jambor. Oj, in tam valovi
šumeli so okoli nas peneči.
In, kamor sem ozrla se okrog —
vse sama svetla, sinja morska plan!
Kako to čudovito je lepó,
pa tudi grozno, moje vam pero
povedati ne more. Ne! ne more . . .

Po dnevi bilo je prijetno. Solnce
sijalo je in jaz sem gledala
po morju neizmernem, saj nikoli
se nisem mogla ga nagledati . . .
Noči pa sem se bala. Vsakikrat,
ko legla spat sem v kot na trda tla,
med tujimi ljudmí, sem tresla se,
da kdo ne storil bi mi v spanju zla.
Kako sem skrivala si v nedrijih
mošnjiček s skromnimi goldinarji!
Kako me gledal je zvečer pohotno
ciganski godec mlad, ko bi pojesti
me hotel bil nemara, ta divjak!
In neki Jud je lazil za menoj

in izprašával me, pokaj in kam
se vozim sama, ko sem mlada še
tako in pa — dostavljal je laskaje —
prikupna bojda. Oh, ta prilizljivec!
In vsak dan sem povpraševala, če
vozili bomo se še dolgo, kali,
v Egipet tisti . . . No, napósled pa
dospeli smo v deželo faraonov . . .
Slovenka, Goričanka, me sprejela
je na pristanu in me spremila
v veliko, pisano to tuje mesto . . .

Polagoma se že udomačujem.
Imam prijetno službo v dobri hiši
trgovski in otroke péstujem
ter vodim jih na sprehod dan na dan.
Gospa je Lahinja, doma nekje
tam blizu Trsta, pravi. Gospodár
pa je Francoz. Bogati so in v kratkem
vam pošljem, upam, že denarja kaj.
Saj ni ga dneva, ni je ure v tednu,
da ne bi mislila na vas. Najrajša
sprehajam se ob morju, po pristanu.
In kadar pride kaka naša ladja
iz Trsta ali z Reke, se oziram
vsa radovedna po popotnikih,
če ni med njimi prišel znanec kak
al znanka iz goriške domovine . . .

Oh, vse bi bilo dobro, samo vroče
po leti nam je tukaj, vroče, vroče!
In pa Arabci zagoreli ti
pa tí zamorci z divjimi očmi —
kako so zoprni mi to ljudjé!
Kaj mislite, ko zadnjič sem sedela
z otrokom v parku, ki mu pravijo
„Mehemet-Ali“, se približa mi
črn gizdalin, opravljen po gosposko,
pa reče mi, da mu zelo sem všeč!
Laská se mi in vpraša me nazadnje,
če bi hotela ga — no, za moža!

Smejala sem se mu! Moj Bog, zamorec
moj mož, ko tinta črn! . . . In moja deca
bi bila tudi črna morebiti . . .
Fej! In smejala sem se mu naglas,
a on uganil je, zakaj se smejem . . .
Od tistih dob ne da mi več mirú
in nadleguje me in zalezuje . . .
Cvetlic prinaša mi, a jaz ne maram
črnuha. Studi se mi, veste, kadar
me gleda ko človekožerec kak
pa kaže tiste bele mi zobé . . .
Ne bojte se! Zamorčeva jaz žena
ne bom nikoli! Sicer pa še hranim
globoko v srcu opomine vaše,
da naj se čuvam moških zapeljivcev!

To pismo pišem pri rojakinji
v podstrešni sobi hiše petnadstropne
in vam pošiljam ga črez sinje morje.
In sto pozdravov in poljubov vročih
pošiljam ž njim vam v svoj domači kraj!
Pa ne pozabite moliti zame
doma in v lepi naši farni cerkvi!
Vas, draga mati, nosi zmerom v srcu
in ljubi vas hči vaša — Malika.

II.

V Kairu, 1. maja 189*.

Res sram me je pred vami, draga mati!
Tri leta že minula so, odkar
vam nisem pisala, in vi ne veste,
da sem odšla iz Aleksandrije
in da v Kahiri zdaj prebivam tukaj . .

Življenje moje se je spremenilo,
ko pusta noč se vselej spremeni
v veseli dan. Ne, svoje Malike
sedaj bržčas bi ne spoznali več!
Otrók ne péstujem nič več. Ne služim
tu pravzaprav. Svobodna dama sem,
bogata, čislana in imenitna.

Ko videli bi stanovanje moje!
Grofica nima lepšega nobena.
V kočiji vozim se po ulicah,
oblačim se v baršun in težko svilo
pa zlate prstane imam na rokah,
okrog vratú pa svetlo bisernico!
Kaj delam? Ah, takorekoč ničesar . . .

Oh, ta Kahira — mesto je prekrasno!
Še trikrat večje nego Trst in pa
kako bogato! Bog ve, koliko
živí tu miljonarjev, ki zlato
kar sipljejo okoli sebe . . . Raj
je zame pisana Kahira ta!

Vsak kot poznam že po ogromnem mestu
in po okolici sem videla
vse znamenitosti . . . Pri piramidah
sem bila često že in stala sem
pred tisto slavno kamenito sfingo,
ki z mrtvimi očmi ozira se
po svetu štiritisoč dolgih let . . .
Velblode jahala sem po puščavi
in osle tudi. In po svetem Nilu
vozila sem se večkrat že na ladji.

Orient, orient je to! Kako ga ljubim!
Ta zmes ljudi rjavih, črnih, belih!
Oh, in kako so lepe vitke palme,
zelene vse po leti in po zimi!

Živim v veselju samem. Česarkoli
srcé si moje poželi, dobim
zastonj. Ne, mati moja, vi ne veste,
kako imajo radi me gospodje
bogati tukajšnji! Jaz ko kraljica
zapovedujem jim in vladam jih
z lepoto svojo . . . Kdo pač bil bi mislil,
da bo slovenska Malika še kdaj
v Kahiri taka imenitna dama!
Kako je prišlo to? . . . Dne nekega
sedela tam sem v Aleksandriji

z otroki v parku, kar pristopi k meni
Arabka stara pa mi reče tiho —
arabski jezik zdaj že tudi znam —:
„Vi, lepa gospodična, smilite
se mi, da morate pečati se
z otroki za plačilo pičlo. Čujte,
če daste majhen mi bakšíš, pa vam
jaz lahko preskrbim sijajno službo.
Imam v visokih krogih svoje zveze
med domačini in med Franki. Oh,
poznajo vsi egiptovski me paše . . .
Verjémite mi, taka rožica
ko vi ne sme tu uveneti, predno
razvila ni na solncu vse lepote!
Zato pa rada bi vas presadila
na drugo boljšo gredico čimprej,
v razkošnejši in bogatejši vrt!
Pa kaj bi tratila besede! Kaj
nosila vode v morje in pokaj
v puščavo peska! Pridite brž k meni
domov in tam pomeniva se več!
Pri Allahu prisegam vam, da vse,
kar govorila sem, je istina!
Sijajna, krasna služba! Dela nič,
a šterlingov ko peska po Sahari! . . .“
Tako mi govorila je Arabka.
Verjeti nisem ji hotela ročno.
Nazadnje gnala me je radovednost
k njej in prepričala sem se takoj,
da žena govorila je resnico . . .

Kako sem srečna in kako vesela!
Saj mlada sem in drugi pravijo,
da lepa tudi. Kaj še hočem več?
Pri nas doma bi rekli po slovensko,
da „godejo mi godci“ . . . Kje je dekle
v dolini vaši in na vsem Goriškem,
ki bi godilo se ji kakor meni?
In za dokaz, da nimam prazne mošnje,
pošiljam danes vam pet zlatih funtov.

A če vam pisala ne bom pogosto,
nikar ne bodite zato hudi
na svojo ljubo, lepo Maliko!
Razmišljena od samih sem zabav
in včasi še pozabim iti spat.
Z oblačenjem in lepotičenjem
potratim dragega veliko časa . . .

To pismo pišem vam v salonu svojem
na mahagonski mizi dragoceni.
Pred oknom maje palma svoj vršič
košati ko pahljačo velikansko.
In na balkonu papiga rumena,
„Amour“, kriči in oponaša smešno
oslarje in velblodarje na cesti . . .

Z dišavami sem poškropila pismo.
Zamorka črna moja, Zulejka,
ponese ga na pošto. Draga mati,
pozdrav svoj in poljub pošiljam vam
črez sinje morje — vaša Malika . . .

III.

In tiste dni je pripeljala se
domov v kočiji lepa Malika.
Deset let nismo videli je več.
Kako se bila je izpremenila,
odkar odpotovala je v Egipet!

Na tuje je odšla ko skromno dekle
in osemnajst je menda štela let.
Bilà je brhka, vitka. Kri in mleko
obličje njeno . . . Kadar ob nedeljah
iz cerkve stopala je kakor srna,
ozirali smo fantje se za njo,
mežikali z očmi, prižigali
si cigarete pa se dražili,
čigava pač bo lepa Malika . . .

In danes! . . . Ko bi mati njena sama
povedala ne bila nam, kako
spoznali bi jo bili! Kot gospá

bogata povrnila se je k nam.
Na glavi je nosila slamnik bel
s peresom nojevim. Obleka njena
vse sama tenka in šumeča svila.
Vse prste pa imela okovane
vam s prstani je zlatimi, na kterih
iskrili so se dragi kamenčki,
nemara dijamanti brušeni . . .
In za pestjo se ji ovijal je
okoli bele roke modras zlat,
ki sebe samega je grizel v rep! .
V ušesih pa je viselo ji dvoje
velikih svetlih solz na zlatih nitkah,
in ženske šepetale so po trgu,
da biserji so ti uhani dragi . . .
In milostno se nam je nasmehljala,
ko radovedni smo obsuli voz.
Je res to tista živa Malika?
Moj Bog, kako se nam je smilila!
Kam, kam šla njena zdrava je mladost?
Kje rožice so sveže, ki cvetele
po licih njenih polnih so nekdaj?
Kje tiste svetle so oči nedolžne,
ki gledale so v svet tako veselo
pa fantom se nasmihale poredno?

Bolelo nas je srce, ko z vozá
je stopala počasi kot bolnica.
Zaplakala je stara mati njena,
ko jo zagledala je in objela . . .

Pa je posedala pred hišo tam
na vrtu dan na dan na solncu bleda.
In kadarkoli šli smo mimo nje,
nam zdelo se je, da sedi pred nami
živ mrlič. Kadar smo utegnili,
obiskali smo jo in sedli k njej.
Oblečena je bila v črno svilo.
Prijazno nam podajala je roko
gosposko tisto svojo, mrzlo roko,
nasmihala se nam prisiljeno

pa govorila neko čudno zmes.
Študenti so pripovedávali,
da Malika je v jezik materni
kaj rada mešala arabščino,
angleščino, francoščino — vse vprek.
A mati njena je ponašala
se ž njo in pravila po trgu ženskam,
kako učena, oh, je njena hči,
ki vse sveta jezike govorí . . .

Tako se solnčila je do jeseni
in tožila nam večkrat, da jo zebe,
če solnce skrilo se je za oblake.
In zdelo se nam je, da Malika
bledi in hujša se od dne do dne.
A rada bila bi živela še,
to čuli često smo iz njenih ust.
Vsak dan jo obiskával je zdravník,
vikarju pa dajala je cekinov,
da bral za njo je maše pri oltarju
privilegiranem in misijonskem . . .

Na Mali šmaren po večernicah
spet šli smo bili v vas k „Egipčanki" —
tako imenoval jo ves je trg —.
Sedela je v obleki črni svoji
kraj matere na klopi silo bleda.
Ko kip iz belega je alabastra
uboga zdela nam se Malika.
Nagnila glavo je nazaj na zid,
strmela v daljo nekam proti jugu
pa govorila, skoro šepetala:
„Tam, tam leži prekrasni moj Egipet —
tam onkraj morja . . . Tam leži mladost
cvetoča moja pokopana v grobu
v puščavi . . . In visoka piramida
stoji na grobu mojem . . . In šamzín,
vihar saharski, piha tam črez mene,
črez moje otrpnelo, mrtvo srce . . .
Po noči pa prihajajo šakali
in lajajo okoli piramide . . .

Živela sem, živela tudi jaz . . .
Sedaj sem mrtva, mrtva . . . Bilo je
lepó, lepó . . . Minulo je, odplulo,
izginilo ko kratke lepe sanje . . .
In kaj ostalo mi je, vprašam vas,
od tistega veselega življenja?
Té cape svilene, okraski zlati,
par biserjev, par svetlih dijamantov,
par sto angleških funtov pa telo
uvelo, ocvetelo, suho, mrtvo . . .“

Zaprla je oči. Po bledih licih
začele teči so ji bridke solze.
Sklonila bele je roké v naročju,
sedela mirno in v trenutku tem
smo mislili, da je umrla že . . .
Kar naglo zgane se, pogleda nas
z velikimi očmi pa reče: „Kaj
stojite tukaj! Pojdite v Egipet
brž tja črez morje po nedolžnost mojo!
Prinesite mladost mi spet nazaj! . . .
Prokleto bodi to-le vse zlato,
ki zanje tam prodala sem mladost! . . .“

In naslonila se je spet ob zid.
Omahnile roké so ji ob strani.
Široko še odprla je očí,
izdihnila globoko . . . Prsi njene
so dvignile se parkrat — in srcé
nehálo biti je „Egipčanki“.

A. Aškerc.

Prijatelj Satan.

Spisal **Vladimir Levstik.**

Nekega dne so našli slovenskega pisatelja Janeza Nepomuka Muko mrtvega nad tole skrivnostno povestjo:

„Sedela sva v mračnem parku. Gosto drevje je črnelo vsepovsod; pot se je lesketala od vlage in zrak nad razgledom, prepreženim s temnimi siluetami debel, je bil nasičen z mokro, absintnobelo meglo.

Na desno in na levo se vleče tamkaj brezkončen drevored; in ko gledaš za njim, kako se oži in gine v nedoločen kaos raztapljajočih se obrisov, se ti zazdi, da se tudi tvoja duša oprijema bežečih črt, da se trga iz tebe in bolestno sili v daljavo. Posebno tisti dan je bila v vsem življenju, kakor je dihalo naokrog in odmevalo v mojih prsih, čudočudna otožnost, polna skelečega hrepenenja . . .

Turobno so se vpirale njegove sive, brezupno kalne oči v moje lice; ko sem jih začutil, sem se obrnil k prijatelju Satanu in najini pogledi so se objeli.

Siromašno je bil oblečen moj prijatelj v razcefrane hlače in oguljen havelok, ki ga je nosil gotovo že na Oljski gori; vegast in prašen je bil njegov širokokrajni klobuk, zmečkana literarna kravata in suho in sivkastobledo neobrito obličje, ki se je skrivalo v somraku, kakor bi ga sploh ne bilo. Med ostrimi, brezkrvnimi ustnicami je dozoreval konec smrdljive papiroske; v tanki pegi se je vil od nje vijoličast dim in kopnel v težkem zraku. Nekaj otroško krotkega in povsem nesumljivega je imel moj prijatelj Satan na sebi, in dasi sva se takrat prvič sešla in se prej še nikdar nisva bila videla, sem dobro vedel, da je on in da me ljubi, in ni me ga bilo strah.

Kdove zakaj sem se nasmehnil in se naslonil z desnim komolcem; obenem sem čutil, da se mi je bridko skremžil obraz.

Satan je zavzdihnil, potegnil dolge noge na klop, objel si kolena in dejal:

„Rekel bi, da razmišljuješ zanimive stvari: ali o dekletu, ali o dolgovih?“

„Sit sem vsega tega pustega življenja; včeraj se mi je sanjalo o mrtve ljubice tihih očeh in od tistihdob mi leži na srcu kakor mora in vsa moja duša je podobna napeti struni; brez volje je in brez jasne misli, kakor bi trepetala od trenotka do trenotka, kdaj prileti ogromen komar, ki trči vanjo in sproži tisto strašno in preteče, liki nevidna mreža razprostrto vsenaokrog. Umrl bi . . .“

„Pa umri, golobček moj, dragi moj Janez Nepomuk Muka,“ je rekel Satan z nedolžnim glasom in se nasmehnil tako ljubeznivo, kakor da mi ponuja škatlo bonbončkov. Meni se je ulilo po hrbtu in lasje so se mi čudno naježili, dasi ni bilo v moji glavi tačas niti najmanjše misli.

„Pa umri!“ je rekel Satan skrivnostno in vrgel ogorek proč, da je siknil na mokrem pesku. „Res, slabe niso tvoje misli; nasprotno, rekel bi, naravnost duhovite so, in ako se sam ne nameravaš ravnati po njih, postaneš lahko še velik filozof. O, prav imaš, če bi rad umrl; res, življenje je nesreča, sama nesreča in kruto prokletstvo!“

In turobno je zavzdihnil Satan iz globine sušičnih prsi in povzdignil oči; dva pramena dolgih črnih las sta mu padla po sencih liki dve kači. Lotevala se me je pozornost, kakor bi iztezal zagonetni prijatelj svoje koščene prste za vsaktero mislijo in jo priklepal na svoja brezkrvna ustna, ki so se jedva vidno premikala.

„Torej ne veruješ v cilj življenja?“ me je vprašal nenadoma in oči so se mu radovedno razširile.

„Dvomim o njem; verovati in tajiti sem se odvadil že davno, zakaj kriva je vera in kriva nevera: pisano je le, da se motimo na veke, da bijemo z glavo ob neprodirnost liki lastovica ob zaprto okno in se zgrudimo naposled ubiti in smrtnotrudni — kam? — to vedi ti . . .“

„Čimdalje bolj mi ugajaš, dragi! Kajpada! V dvomih, ljubček moj, je vedno mnogo resnice, bodisi še tako neverjetne. Božanska reč je dvom, božansko in blagoslovljeno svetotajstvo človeka; glej, veruje v oblast gospodarjevo in taji jo lahko tudi pes, ali dvomiti o njej — to more in zna samo človek . . .“

„V čem pa je zveza med dvomi in smrtjo, o kateri sva prej govorila?“ sem izpregovoril nestrpno.

„Nikakršne ni,“ je dejal Satan z veliko resnobnostjo in nekaj čudnega mu je šinilo preko obraza. Zatrepetale so mu male oči in od njih sivih krogov so se utrnili v zrak blazni, škrlatnosivkasti kolobarji, vse širji in širji in polagoma gubeči se v mrakovih.

„Nikakršne zveze ni, samo slučajno mi je prišlo na um, da bi ti pretipal svetovno naziranje. Reči moram, da si popolnoma mojih misli . . . Kar se torej tiče smrti — vidiš, tudi v tem je človek vzvišenejši; ne sicer v smrti, temveč v svobodi smrti. O Janez Nepomuk Muka, ta svoboda je velika in sveta: solnce zatone, kadar mu velijo večni, neomajni zakoni; cvetje na loki se ospe v jesenskem hladu in trudna žival se zlekne in pogine, kadar ji milostna narava v gluhi samoti zastavi pot; — ti pa si edini, ki lahko vsak hip obstojiš, vržeš breme od sebe in zakličeš vesoljstvu titanski manifest: „Do tukaj in ne dalje!" — V tem je tvoja najlepša in najsvetejša svoboda, tista svoboda, ki ne mami in ne goljufa, svoboda, polna sladostrastja in svečano mirnega blagoslova Nirvane. Brez te svobode je človek črv; ako pa jo sprejmeš in objameš in se ji izročiš, si titan . . ."

„Toda morala? In moški pogum?" sem odgovoril boječe in polnezaupno, zakaj tistikrat se me je še držalo nekoliko staročastitih nazorov, ki se vlečejo liki pajčevina za človekom iz rodne koče v širni svet in ga tako neradi izpuste. Po ušesih mi je šumelo in mrak, ki se je zgrinjal nad parkom, je plal pred mojimi očmi v trudnih in uspavnih valovih.

„Glej ga no, morala, morala!" me je poučil prijatelj Satan. „Morala! Morala! Kakor hitro dvomiš o cilju življenja, dvomiš o morali; in kakor hitro dvomiš o morali, sploh ni več morala. Morala je pogodba, sklenjena brez tvoje vednosti; razjezi se — rsk! — in jo prelomi, pa boš videl, kako titanska je šele nemoralnost! In kaj je sploh moralnost? Moralnost je to, da te je po kakšnem činu strah ali sram. Ali pa te more biti po smrti strah ali sram? A? Ne smeši se, duša draga, za Kriščevo voljo te rotim!"

Satanov obraz se je zmagovito zarežal, da sem zagledal pod njegovo zgornjo ustnico troje širokih, rumenkastih zob. Čutil sem, da vidi v dno moje duše, kjer klije iz njegovih besed prečudna, skrivnostna kal.

Hladno je postajalo; gostil se je mrak, drevesa so se izpreminjala v pošasti in kope oblakov na nebu v rdeče in sivkastovijoličaste nestvore. Megla nad poljem se je vlekla v valovitih koprenah in kakor neizmerna bolna duša je trepetalo med vejami vrvenje skritih sil.

Ne da bi bil odgovoril Satanu, sem vstal, potisnil si klobuk na oči, zavil se v plašč in začel korakati proti domu. On je stopal tesno ob moji levi strani, in dočim je hreščal pesek pod mojimi

koraki, so bile njegove stopinje neslišne, kakor bi jih požiralo tisto skrivnostno ozračje, ki je bilo okrog njega. Stopal je in njegov korak je požirala tišina; stopal je in med obrisi njegove postave so se lovili čimdalje gostejši mrakovi, da se je razlivala in strinjala, ko jo je rezalo grmičje in visoka trava ob potu in debla suhih brez, ki so šepetale med seboj in rosile težke, neznosno hladne kaplje. Toda nepremično so zrle njegove otožne, brezupno kalne oči, tako silne v svoji čudni moči, da se je razlivalo iz njih čarobno valovje in trudna, hrepeneča bolest. Skozinskoz so prodirale Satanove oči in sijale sivo luč; ves zamišljen je bil moj prijatelj in ni me ogovoril celo pot, dočim je od brezmiselne žalosti vrvela moja kri in kovala za vročimi senci.

Takrat sva stopala ob vrsti črnih jagnedov; bili so temna in visoka, kroginkrog obkrhana stena, objedena od viharjev strašnih noči in obdana z vlažnim dihom vetrov, lovečih se v njenih čeréh. Skozi tisočero luknjic in raz je curljala usihajoča kri meglenega večera kakor tisočero ozkih, lokavih ran.

Obstala sva na griču, ki je bil čudno teman. Sence so se ulivale prekinprek in pred mano se je dvigalo trhlo leseno tramovje, ostudno vlažno in zavito v neodoljivo grozo. Zgoraj je sedela tropa gavranov in kričala.

Satan me je potegnil za rokav in mi položil roko na čelo. In tistikrat sem zastrmel in strepetal, zakaj slišal sem, kako so prepevali ptiči s človeškim glasom zateglo, hreščečo pesem:

„Bog nas reši, Bog preloži . . .“

„Ali poznaš to presunljivo elegijo?“ me je vprašal prijatelj Satan in kakor val fosforne luči je splaval po njegovem licu usmev demonskega ponosa.

„Da, spominjam se je kakor iz davnih dni. Jaz sam sicer takšnih-le elegij ne morem trpeti, dasi ljubim glasbo na smrt; ampak vsi govore, da je veličastna, in zato jo občudujem tudi jaz. Kdo jo je neki zložil in uglasbil?“

„Jaz!“ je vzkliknil Satan in se veselo udaril ob prsi. „Jaz, ki znam biti Pietro Aretino in psalmist kralj David obenem. O, izvrstno se mi je posrečila, hahahaha!“

Tistikrat pa so se mu grozno razširile oči, zrastel je do neba, v plamenu mu je zažarelo obličje in kroginkrog so se razpele in udarile temnotemne peruti. Plašč njegov se je razlil kakor kri preko nebes in zemlje in kakor baklje so bile njegove roke. Na tramovju

pred menoj so se zazibale pošasti, privezane na konopcih za tenke, osinjele vratove. In vstalo je tako divje tuljenje kroginkrog in tako strašen pišč je udaril od neba, kakor bi ležala vesoljna zemlja v bolečinah, da izvrže tisto strašno, strupeno breme, ki ga nosi v krilu svojem že vse milijone let . . .

Hropeč sem pribežal domov in se z okrvavljenimi nogami in rokami zgrudil pod stopnice . . .

Odtistihdob je bil Satan moj gost. Doma sva sedela redkokdaj; ali sva razpletala misel za mislijo ob čaši absinta v temnem kotu maloznane kavarne, kjer so bile mize mokre in ostudne, obrazi surovi in zabuhli in je debela natakarica pripovedovala umazane dovtipe, ali pa sva hodila po samotnih potih, koder je bila skrivnostna sapa, lokavo šelestenje dreves in le tupatam pobit in mračen človek, ki je ob srečanju nevoljno umaknil svoj topi pogled. Bila pa sva tudi v Meki in v šumnem Parizu; po brezbrežni stepi sibirski in visoko po zraku nad temno globino Atlantika me je vodil prijatelj Satan s seboj.

Dogajalo se je, da mi je njegova roka kakor zadnjič odgrinjala prikazni, ob katerih mi je stopal znoj na čelo in mi je ledenela kri od groze; toda navzlic temu me je nekaj neodoljivega bolj in bolj priklepalo na čudnega gosta mojih samotnih dni in noči.

Nevidna vez je rasla med nama; v njegovih brezupno kalnih očeh sem zrl že davno svojo lastno dušo, otožno kakor njegov pogled in ravno tako sivo in brezupno in kalno. In čemur sem se čudil pred vsem: njegove besede so bile moje lastne misli iz davnih in nedavnih dni, njegovi odgovori, včasi porogljivi, včasi bolestni kakor jek iz prsi, ki umirajo zdrobljene pod skalo, včasi duhoviti in resnobni, včasi tajinstveni, kakor naravnost naperjena ost štirireznega meča, so bile zgolj rešitve zagonetk, ob katerih so se razbijale moje moči, ali pa so mi oblivali z bliskovito lučjo izhode in pota vseh mojih misli tja v daljnodaljne daljave, kamor ni videl moj človeški duh.

Z nekako naslado sem se razgovarjal s Satanom; iskal sem ga in ljubil sem ga. In zdelo se mi je, da leži v tej moji ljubezni visoka in dragocena skrivnost. Ljubil sem ga in si mesaril srce s tisto svojo ljubeznijo, in čim je curljala moja kri v tenkih, črnih curkih pred njegove noge, je zrl on na moje rane s sočutno hladnim pogledom mogočnega zdravnika . . .

Tisti veliki dan sem sedel od ranega jutra pri mizi in pisal roman. Dolgčas se je vlekel po zaduhli sobi v dolgih koprenah;

celo muhe so bile čemerikave in site življenja. Dve sta se objeli in poljubili visoko gori pod stropom in skočili naravnost doli v kozarec z vodo, ki je stal pred menoj. Daleč nekje spodaj je bil šum ceste; skozi nasprotno okno so se usipali neprijetni zvoki pesmi: mlade šivilje so prepevale o rožmarinu s cvilečimi, slabo ubranimi glasovi.

Tudi jaz sem bil ves ubit; v svinčenem polusnu in s pokorno potrpežljivostjo sem pisal neumnosti. Dokončal sem bil poglavje, kjer leži junak, modrijan Origen Kisličar, zvečer v mesečini pijan na tleh v svoji sobi in pase oči nad siluetami svojih čevljev, ki se ostro rišejo pred bledorazsvetljenim oknom — in pričel drugo poglavje, kjer isti junak v hudem duševnem boju vzklikne iz dna svoje izmučene duše: „O bog, ti morje, kamor meče moja duša vse svoje neuslišano hrepenenje in vsa nerazrešena vprašanja!“

Ko pa sem prišel do klicaja, se je zganil zrak okrog mene, sveže je zavejalo nad mizo, in ko sem radovedno dvignil oči, sem videl, da prijatelj Satan odlaga klobuk in seda meni nasproti. Dobre volje je bil danes; v kotu ob ostrih ustnicah mu je drgetal čuden usmev in roke, ki jih je filistrsko sklepal nad želodcem, so mu odskakovale od neslišnega, hudomušnega smeha.

„Že zopet literatura, o ti moj neumni Janez Nepomuk Muka! Ti edini naivnež, ki misliš, da bo mili slovenski narod čital lepo knjigo, če mu jo napišeš! Kupil pač in hvalil tudi, a čital? Prosim te, čemu pa imamo „Grofico beračico“, prvi slovenski roman? Ne, pusti to in pojdiva na izprehod; le poglej, kako krasna je narava!“

Satan je iztegnil roko z dolgimi, ostrimi prsti proti oknu. Čudovito zamaknjen je postal njegov obraz in poln bolestnega koprnenja, dasi je stala pred oknom le hiša z okrhanim balkonom in majhnimi, glupimi okni, izza nje pa je gledal čisto majhen košček griča, ki je bil ves gol in je nosil le na vrhu tri samotna drevesa, pobita in turobna, kakor samotni stražarji. Kdove zakaj se me je polotila takrat silna želja po naravi; vstal sem in segel po klobuku in palici.

Stopala sva po široki cesti, ki se je vlekla med nizkimi hišami v nedogled.

Moje mučno razpoloženje se je napenjalo do neznosnosti; bilo mi je, kakor da mi vse grozi in me mrzi in se mi smeje. Zelenkaste, rdečeobrobljene lise so plesale pred menoj, po nebu in po hišah in po veselih obrazih ljudi in tisoč zlobnih, gnusno hladnih pesti me je tiščalo na prsi, dočim je prijatelj Satan govoril:

„Včeraj zvečer, ko sva stala na Keopovi piramidi in gledala solnčni zahod, sva govorila o veličastvu smrti; govorila sva, kako se človek v smrti spoji z božanstvom in postane njegova duša zopet isto z veliko, vsesvetovno dušo, od katere se je nekdaj odcepila in živela sama zase, kakor se je zemlja utrnila od večnega ognja in se vrti naprej, vse naprej, svoji veliki smrti v naročje . . .“

Satan je govoril zanosno in premišljeno; njegove besede so plale liki svečano mirna reka, prepražena z omamnimi vonjavami. Bil je velik in krasen; božanska misel ga je venčala liki krona, a iz njegovih oči so vse venomer izvirali blazni, škrlatnosivkasti kolobarji, šireči in gubeči se v trepetajočih žarkih toplega dneva.

„Smrt, prijatelj moj, je božanstvenost človeka. Tvoja dejanja v življenju so suženjska in odvisna, ker morejo biti dobra ali zla, lepa ali ostudna; smrt pa je svoboda in večno usmiljenje, smrt je tisti kraljevski hip, ko raztrgaš svoje verige in pljuneš na življenje, na vso to ostudno pravico in krivico, na vse, kar je lepega in grdega pod solncem. Ko umiraš, Janez Nepomuk Muka, si bog; in čim je tvoja smrt svobodnejša in jasnejša, čim več je v njej volje in hladnega, neizprosno mirnega ponosa, tem svetejše je tvoje božanstvo!“

Takrat sva bila na širokem polju. Na obzorju so rasle črne smreke in veter je nosil bajno šumenje ž njih vrhov. Izpred mene se je ostril ozek pas opojno dišeče trave tja do temnih daljav, na desni in levi pa je bežalo zlato polje v neprestanih valovih. Nepremično, brez oblačkov je slonela nad obzorjem globoka sinjina neba in zrla na čudokrasno sliko poljane, drhteče v opoldanski svetlobi.

Kakor prorok je stal Satan pred menoj; v vetru so vihrali njegovi lasje in njegov glas je bil doneč in mogočen:

„Da, velika je smrt! Objemi jo, o Janez Nepomuk Muka, vrni se v vesoljstvo in združi se z vsemogočno dušo sveta po svoji prosti, kraljevski volji!“

Naraščal je Satan do neba in se ga dotikal s svojo glavo. Črni kodri so mu plapolali v azurju in kakor solnce je bilo njegovo oko in mlado in mirnokrasno njegovo obličje; plašč njegov se je ulival na zemljo kakor živa kri, izginjal in se vračal in plapolal v tisočerih valovih. Moč je šla od njegovih rok in kakor blagovest je vejalo od njegovega čela. Silen in lep je bil moj prijatelj Satan tisti dan!

Prsi so se mi trgale v strmeči pobožnosti in v bolesti tistega čudočudnega hrepenenja po rešitvi. Božalo me je in me objemalo

kakor neznano sladostrastje: zdaj sem razumel Satana in vedel čemu je prišel k meni!

Zgrudil sem se na kolena in jeknil:

„Velik si, o Satan, in vreden oboževanja; silna je tvoja blagovest in jaz klečim pred teboj in te molim, molim, molim!...“

Pozorno sem prijel za tisto hladno, svetlo stvar, ki je že več tednov težko ležala v desnem žepu moje suknje; s skrivnostno tiho naslado sem jo nastavil na desno stran čela in stisnil pest.

Okrog mene se je stresel zrak; zavrtel sem se in padel znak na zemljo. Toplo se mi je ulilo po sencu in vsa moja bolest in hrepenenje je plalo od mene z drobnim, prijetno gorkim curkom krvi. In z blaženstvom, ki je bilo brez mere in mej in neizrazljivo z besedami, sem gledal, kako se je zibal azur nad menoj in bežeče njive naokrog in smreke, šumeče na obzorju. Veličasten je bil Satan, ki je stal pred mano.

Sklonil se je in iztegnil roke in vzdignil od tal nekaj lahkega in jasnega in pritisnil tisto na svoje prsi, da se je stopilo ž njegovim srcem in se strnilo ž njim in ž njim nevidno razplulo v modrini.

To sem bil jaz; in bil sem eno ž njim. Sijal sem v trepetajoči sinjini in bil sem v šumenju vrhov in v vonju sveže trave, bil sem črna zemlja in bežeče polje: bil sem vsevesoljna duša sveta.

Pozabil sem dobro, pozabil slabo, pozabil vse misli sužnjev in stvari; bil sem Jaz, večni, neizmerni, vsemogočni Jaz, večni zakon, poljoč nad poljanami, harmonija in kraljevsko mirna misel nepojmljivega življenja...

Na polju pa je ležalo mrtvo telo Janeza Nepomuka Muke in muhe so sedale na njegovo čelo in srebale gorko kri, ki je v pojemajočem curku drčala ob sencu nizdolu.“

S temi besedami se nehava skrivnostni spis, nad katerim so našli umobolnega pisatelja Muko. Zadnjo vrsto je bilo težko razbrati, kajti pokriva jo široka, črnorjava lisa, ki se vleče črez rob in sili med zvezkovo obrezo.

In ta lisa je kri Janeza Nepomuka Muke, ki je napisal povest o svojem prijatelju Satanu, napravil piko in se ustrelil ob pisalni mizi. Blaženomirno se je smehljal njegov bledi obraz, ki je ležal z licem na rokopisu in z očmi proti oknu, odkoder ga je veselo gledal cvetoči jasmin.

Po istem tiru.

Spisal **Jos. Frančič.**

I.

O Božiču, pa nič snega! To se ji je videlo grozno mikavno! . . .

Po drevju in po tleh se je bilo uleglo črez noč ivje, da je bilo vse izpremenjeno. Zdelo se ji je, kakor bi bila zemlja začarana. Vsaka travica in bilka je imela na koncu svojo belo čepico in vsled tega je bilo videti, kakor bi bili travniki posuti z belimi zvončki — zdaj o Božiču! — Kostanji ob potih so bili podobni velikanskim kandelabrom, na katerih je nataknjeno vse polno blestečih sveč . . . Breze pa so pripogibale globoko doli svoje tanke vejice, ki so se, obdane od nežne, bele skorjice, videle kakor dolgi osiveli lasje . . .

Vse to je z neko posebno radovednostjo opazovala, šetajoč se po drevoredu in po pesku. Bilo ji je vse nenavadno, novo in vsaka malenkost je vzbujala nje pozornost.

Pravzaprav bi o tem času ne bila smela hoditi tod okrog. Na Sveti dan dopoldne se spodobi, da je človek v cerkvi. Sicer je bila, a pri treh mašah ni mogla vztrajati, kakor ji je bila naročila mati. Zdela se ji je že ena tako strašno dolga! . . . Pa mogoče, da bi se bila dalje zamudila, ko bi ji ne bilo nekaj kalilo veselja . . .

Prihajale so v cerkev bogate dame in ž njimi hčerke njene starosti. Prav lahko bi bile nje vrstnice — te punce. In vendar, kolik razloček je bil med njimi in njo! Primerjala je njih obleko s svojo in zardevala je. Ah, le enkrat, le enkrat bi hotela imeti na sebi tako žametasto krilce, obšito okroginokrog ob robu z dragoceno kožuhovino! In tak klobuk, aj, kako bi se podalo to njeni glavici! Vedela je dobro, da bi ji izborno pristalo tako pokrivalo. Toda to strašilo, ki ji je čepelo zdaj na košatih laseh . . . ah, kar sram jo je bilo!

In vedno zopet so ji kaj novega uzrle oči . . . Taka mlada dekletca — niti toliko stara kot ona, pa so jim visele zlate verižice okrog vratu! . . . Mati ji je dostikrat rekla: „Za mlado deklico je najlepše, če nima nobenega nakita na sebi!“ A kako to, da so ga

imele te? In niso bile mar lepe? . . . Ah, njena mamica ji je rekla marsikaj, samo da jo je potolažila . . . samo da se ji ne bi vzbujale želje! Poznala je to . . .

Moliti ni mogla. Oči so ji uhajale venomer v stran od oltarja. Nekaj časa si je prizadevala, da bi zbrala svojega duha, da bi se poglobila v čtivo v molitveni knjižici, ki jo je držala v roki, a naposled se je naveličala. Neko grenko čuvstvo jo je obšlo. Zakaj imajo drugi vsega v izobilju, ona s svojo bolehno mamico pa . . . no, toliko da ne stradata!

Baš tu v cerkvi je še bolj čutila krivico, ki jo je videla v tem, da so darovi na svetu tako različno razdeljeni. Zakaj pa ne da ljubi Bog tudi njej nekaj tega, s čimer obsiplje tako radodarno druge? So bile mar te mladenke njene starosti, ki so se košatile v baržunu in svili, bolj pridne nego ona? So li mar pobožneje molile? Ah, saj niti molile niso! Okrog so se ozirale! Semtertja se ji je zazdelo, kakor bi bila katera tudi v njo obrnila pogled in sicer zaničljiv pogled.

Več je ni strpelo. Ko je bila minila ena maša, se je prerila skozi gnečo ter odšla. Sicer se je je lotevalo neko nesoglasje, neka vznemirjenost, ko je odhajala. Neki glas ji je očital, da ne ravna prav. Toda imela je od nekdaj precej trdno in odločno voljo, katero je včasi tudi onemu opominjajočemu glasu v srcu svojem kljubovalno stavila v nasprotje.

Najbolj sitno se ji je zdelo, odgovarjati materi na vprašanje, če je storila vse, kakor ji je bila naročila. No, treba se bode zopet malce zlagati! Povedala je včasi kako neresnico — ne iz zlobe, temveč bolj iz navade, iz neke prirojene nagnjenosti, morda tudi radi tega, da matere ne bi žalila. Kajti kje dobiti dekletce, ki bi se nikdar ne zazabilo, ki ne bi nikdar učinilo kaj, kar staršem, kar mamici ni po volji? Pri njej se je kaj takega tem češče lahko zgodilo, ker je hodila vedno sama okrog. Mati je že leta in leta bolehala in le redkokdaj si je upala z doma. Bila je torej brez nadzorstva. In tako se je pripetilo včasi, da se je kje dalje zamudila, nego bi se bila smela, in treba je bilo izgovorov. Če bi bila povedala golo resnico, bi bila mati nemara tarnala nad njo in škodovala si s tem še bolj na zdravju. Bolje je bilo torej zamolčati, ali pa malo drugače povedati, nego je bilo res . . .

Stopivši iz cerkve se je spomnila, da ne sme precej domov, ker bi mati takoj vedela, da ni počakala vseh treh maš. Zavila je radi tega proti drevoredu in parku, veseleč se prekrasnega zimskega dne.

Ah, kako lepo, kako lepo je bilo tu! Vse je bilo kakor s sladkorjem posuto. Veje na drevju so bile videti mnogo daljše in šibkejše nego sicer — kakor bi bile zrasle črez noč. Od daleč so bila videti vsa drevesa nekam enolična, podobna drugo drugemu, in to je učinkovalo na poseben način. Zdelo se je, kakor bi bilo zavladalo bratstvo posebne vrste na svetu, kakor bi se bile stvari druga drugi približale, kakor bi se bile poenačile. Bilo je krasno, krasno! Ti kostanji, te breze — kako čudovito! Zlasti pa smrečice! Odrastki so se jim bili črez noč izpremenili v bele tačice, prav take, kakršne je imela njena mačica doma! Ciprese pa so bile podobne ledenim rožam po oknih. Čim bolj je opazovala, tem več lepot se je prikazovalo njenim očem! . . . Razno grmičevje si je bilo nadelo fantastno nakitje. Semtertja se ji je zazdelo, kakor bi imela pred sabo dno morja z različnimi koralami in drugimi morskimi čarobami, ali pa čudesa kake podzemske okapnice . . . Najkrasnejši pa so bili grmi divje rože, ki so bili navzlic mrazu pridržali zeleno perjiče. To je bilo obrobljeno zdaj od iskrečih se čipek, katerih bledikasta barva se je nežno odlikovala od zelene barve perjiča samega, da se ji je videlo, kakor bi imela s srebrom okovane smaragde pred sabo... Pa tudi vse druge predmete je bilo izpremenilo ivje v slikovit, nenavaden čar. Povsod se je držalo, povsod obešalo: po lesenih drogih, ob katerih so bile razpete brzojavne žice, in po žicah samih, ki so bile videti kakor vrvice, na katerih je nanizano vse polno belih biserov.

Prišla je bila naokoli in zavila je zopet proti mestu. Pot jo je privedla do umetno kovanih železnih vrtnih ograj. Vse so bile čudovito lepe. Ob robeh železnih drogov se je bilo izpremenilo ivje v bele, na različne strani štrleče iglice, drug od spet je bilo podobno mehki kožuhovini snežnobelih mladih jagnjet. Ni si mogla kaj, da bi si ne bila tudi tega natančneje ogledala, in zastrmela je, ko je opazila, s kako čudovito pravilnostjo je sestavljen vsak posamezni čopič te bele stvari. Nadiviti se ni mogla krasoti in umetnosti, ki se je kazala tu njenim opazujočim očem. Nehote je začela primerjati te sestavine z umetnimi vezeninami, ki se jih je učila v šoli, in prevzeta od nekega čudnega navdušenja je vzkliknila skoro na glas:

„Ejej, je pa res tisto, da je narava še vse večja umetnica nego me, gojenke višje dekliške šole, kakor nam je rekel profesor za risanje!“

A vsega tega krasa je bilo kar nenadoma konec . . . Izza vijoličastega obzorja se je prikazala rdeča solnčna obla. Zdelo se je

skoro, kakor bi solncu mraza zardevalo lice. Toda počasi je obledelo, žarki njegovi so prodirali zmagovito skozi premraženo ozračje in z neusmiljeno brezobzirnostjo so rušili vse to, kar je bilo tako čudovito stkala hladna noč. Bel prah se je usipal z žic, z dreves, streh in ograj in kmalu ni bilo ničesar več zaznati o prejšnji krasoti, o prejšnji prelesti . . .

Začudila se je, kako to, da toplota razdira to, kar je ustvaril mraz, in naopak? Odkod ta sovražnost moči ene in iste narave?

A dolgo je ni mučilo to vprašanje. Ko se je bil ves ta kras, ki jo je ravnokar še zanimal, razpršil v nič, je bila tudi njena pozornost že drugje.

Zdaj šele je zapazila, da se z nekako iskrenostjo vpirajo vanjo oči vseh ljudi, ki so jo srečavali, zlasti pa moških. Sicer ji ni bilo to nič novega; bila je vajena, da jo je kdo z zanimanjem pogledal, in slutila je tudi že, zakaj se to godi, toda tako koprnečih, tako željnih pogledov ni bila zapazila še nikdar kot danes. Osupnilo jo je to, ker ni vedela, da so prav danes vsled ostrega zraka kakor vrtnice žarela njena lica, žarela tako, da jih je moral biti vesel vsakdo, vsakdo, ki jih je uzrl. In to veselje je menda izzivalo tudi one smehljaje, ki so jo pozdravljali venomer, one smehljaje, ki jih ni prav umela, a jih je vendar vračala — milo za drago. Tudi ona je bila vesela, vesela sama sebe in vesela ljudi, ki so ji bili kar hkratu tako dobri in prijazni. Z neko slastjo je prejemala kakor darila vse te žarne poglede, ki so se vpirali vanjo, vse te smehljaje, ki so jo pozdravljali tako iskreno . . .

Ko je tako stopala mirno in zavestno, uverjena, da je ves svet le radi nje tu, ji je prišel nasproti mlad, lep, elegantno oblečen gospodek, z majhnimi, še nežnimi, a vendar predrzno nakvišku zavihanimi brkicami. Bil je še nekoliko korakov oddaljen od nje, a že je prodiral vonj finih parfumov do nje. Tak vonj je nad vse ljubila in to bi ji bil višek sreče, če bi imela kdaj toliko denarja, da bi si bila kupila stekleničico take dišave. Že zaradi tega vonja se ji je prikupil neznanec. Toda tudi sicer ji je ugajal. Ah, kako je strmel vanjo in kako svetel, bister mu je bil pogled! Imel je modre oči, da jih je nehote primerjala z vijolicami in da se ji je zdelo, kakor bi prav iz teh oči prihajal oni sveži vonj, ki ji je del tako dobro. Kar nehote menda sta se drug drugemu nasmehljala. Povedati bi ne bila mogla, kdo se je nesmehljal preje. Morda oba obenem. Kakor iskra je šinilo nekaj med njima . . . Takoj je čutila, da mu je všeč, in to jo je navdajalo s sladkim razkošjem. Še nikdar

ji ni tako vztrepetalo srce kakor zdaj, ko jo je zadel žarek njegovega očesa. Kri ji je zaplala v obraz, da so se ji še bolj razžarila lica. Nekaj se je završilo kar hipoma med njima . . . Ko je bila mimo njega, ji srce ni dalo, da bi se ne bila ozrla za njim. A prav v tistem hipu se je ozrl tudi on. Sram jo je bilo, in vendar, če bi ji bil namignil, pa bi bila zletela k njemu in šla bi bila ž njim, kamor bi bil hotel . . . Tako čudno se ji je godilo.

Še so jo srečavali ljudje, še so prijazno vpirali vanjo oči, še se ji nasmihavali, a ona ni videla tega nič več. Samo one oči so gledale še vanjo, one svetle, modre, dehteče oči . . .

„Danes je božični dan!“ je vzdihnila zdajpazdaj sama pri sebi, kakor bi se bila zavedela tega šele zdaj, ko so se ji bile prisvetile one sladke oči, ali kakor bi bila hotela poudariti, da bi bil vsak drug dan v letu premalo slovesen za tak dogodek, za tak doživljaj...

„Danes je božični dan!“ je vzkliknila. A pri tem je mislila nanj in duša ji je drhtela ob teh mislih . . .

II.

„Kod si hodila tako dolgo, Dragica? Ti nesrečno dete!“

Mati je sedela v beli jopici in z belo čepico na glavi na postlani postelji. Poleg sebe je imela debelo mašno knjigo, ki jo je bila ravnokar odložila. Bila je že več let hroma. Le s težavo se je ob palici plazila po sobi gori in doli, ven pa že davno ni prišla. Njeno lice je bilo bledo, a navzlic temu čedno. Dasi stara le nekaj nad štirideset let, je bila že popolnoma siva in to jo je delalo nenavadno častitljivo.

„Kod si hodila tako dolgo?“ je ponovila, ko se je hči nekoliko obotavljala z odgovorom.

„Dolgo, praviš, mama? Pomisli vendar!“

„Da, da, tri maše! . . . No, pa si bila pri vseh treh mašah?“

Hči je povesila oči, kakor bi se bala, da bi ji ne čitala mati resnice v njih. Potem pa je odvrnila, izogibajoč se pravšnemu odgovoru:

„Ali mama, kako čudno izprašuješ! Najprej se čudiš, da me dolgo ni, zdaj pa . . .“

„No, da, da! . . . Že dobro, že dobro! . . .“

Zadovoljno so počivale materine oči na hčeri. Pomolčala je malo, potem pa rekla:

„Pojdi sem, Dragica, pojdi sem, da te poljubim!“

„Precej, mama, samo preoblečem naj se!“

Zamenjala je naglo praznično obleko z domačo, vsakdanjo ter stopila k postelji. Mati ji je položila najprej roko na glavo, vprla ljubeznivo pogled vanjo, potem pa jo nežno poljubila na ustnice, rekoč: „Ti moja hčerka, ti moja edinka! . . .“

Pri tem so se ji porosile oči. Nenavadno tople, polne ljubezni so bile njene besede.

Hči je bila vsega tega že tako vajena, da ni napravila materina ginjenost nanjo nobenega posebnega vtiska, kajti ponavljal se je ta prizor domalega vsak dan. Vendar pa je bilo materi danes še mehkeje pri srcu nego sicer, kajti tista mokrota v očesu se je hipoma strnila in po licih sta ji spolzeli dve debeli solzi . . . To je hčer malce vznemirilo in pripomnila je:

„Danes vsaj ne boš žalostna, mama!“

„Ah; kdaj pa naj bom žalostna, ako ne na ta dan?“

Hči je pomislila in se spomnila. A v tem je tudi že mati izrekla s tresočim glasom:

„Ali ne veš, da je prav na ta dan odšla ona — sestra tvoja?“

Tudi hčeri se je sklonila glava. Tudi njej je obvela nekaka otožnost srce. Stopile so ji pred oči vse tiste bridke stvari, katerih ni umela, katere je tudi vedno zopet pozabila, ker je bila preotročja, da bi se ji bile globoče vtisnile v srce, a katerih neprijetnost je vendar čutila, kadarkoli jo je mati spomnila nanje. Odvadila se je bila že svoje sestre, ker je že nekaj let ni bilo doma, a kadar se je je domislila, se ji je vendar stožilo po njej. Saj sta se igrali skupaj, dasi je bila pet let starejša od nje, in stoinsto prijetnih spominov se ji je obudilo, kadar se je zamislila v tiste čase, ko sta bili še obe majhni, še obe nedorasli. A potem se je bilo kar črez noč vse izpremenilo, kar črez noč je bila prišla nesreča v hišo. Sicer v izobilju niso nikdar živeli, odkar je pomnila ona. Oče njen, ugleden uradnik, a brez premoženja, je bil umrl zgodaj in mati ni imela drugega nego borno pokojnino. A vendar je bilo neko prijetno, tiho zadovoljstvo v hiši, dokler se ni zgodilo tisto . . .

Draga ni tudi danes še nič natančnejšega vedela. Slutila je pač nekaj, toda njeni pojmi so bili le deloma v skladju z dejstvi. Poznala ni še življenja, zato tudi resnice poznati ni mogla. V svoji bujni domišljiji si je predstavljala vse mogoče stvari, ki pa z istino niso bile v nikaki zvezi.

Včasi se je je lotila silna radovednost, da bi bila vprašala mater, kam je šla Milka in zakaj je šla. A od tega jo je odvračal

neki negotov čut. Morda se je bala, obnoviti materi rano s takim vprašanjem, mogoče tudi, da ji je dopovedovalo nekaj, da gre tu za reči, katerih še ne sme vedeti . . .

Mati in hči sta nekaj časa molčali, vsaka v svoje misli zatopljena. A bilo je videti, kakor bi postajala mati bolj in bolj žalostna. Sicer se ji ni utrnila nobena solza več, a v obraz se ji je začrtavala bolj in bolj grenka bridkost. Suhi, skoro prozorni prsti njeni, s katerimi je gladila mehke hčerine lase, so trepetali in slabotni nje život je stresalo nervozno zgibanje. Gotovo ji je to, s čimer so se bavile njene misli, povzročalo hudo dušno bol.

„Kaj ne, Dragica . . . kaj ne, Dragica, ti mi ne storiš kaj takega? . . . Oj, Dragica, ti moj up, ti moja nada!“ Glas njen je bil proseč in z neko pobožnostjo je pritisnila svoje osinjele ustnice na teme hčerine glavice.

Hči ni odgovorila. Že stoinstokrat jo je bila mati vprašala to. Prvikrat tisti grozni dan, ko je bilo potočenih toliko solz, ko je njena sestra ležala in so se tako skrivnostno odpirala in zapirala vrata stranske sobe.

„Kaj ne, kaj ne, Dragica, ti mi ne storiš nikdar kaj takega?“ S pretresljivim ihtenjem ji je bila tistikrat zastavila to vprašanje, kakor bi bila vsa njena tolažba vera v to, da se ji ne izgubi še druga hči, ko se ji je izgubila prva. Draga pa, ne da bi vedela, kaj hoče mati s tem, in samo zato, ker se ji je zdelo, da ji drugačnega odgovora dati ne sme, ji je z jokajočim glasom obljubovala, da ne bo taka kakor njena sestra . . . Neštetokrat se je potem še ponavljalo tisto vprašanje, vselej, kadar je mater premagala bridkost, in vselej je materi zatrjevala, da bo drugačna, da ne bo posnemala svoje sestre . . . Mati pa je bila po takih odgovorih pomirjena, dasi je vedela, da hči njenega vprašanja ne more umeti. Upala je nemara, da se že zave o pravem času pomena svoje obljube. Verjela ji je, verjela ji je to, verjela vse, celo stvari, ki bi jih bila morda ob boljšem preudarku spoznala za neistinite — pač zaradi tega, ker bi bil padel glavni steber njene tolažbe, ako bi bila dvomila o istinitosti hčerinih besed, mogoče tudi vsled tiste neskončne ljubezni materine, ki prezre na lastnem otroku tako rada vse slabosti . . .

„Kaj ne, Dragica, ti ne boš taka?“ je vprašala še enkrat s posebnim poudarkom mati hčer, kakor bi jo plašilo, da tako molči danes, kakor bi hotela izsiliti iz nje zagotovilo, da ni pozabila že tolikokrat dane obljube.

In zdaj je hči odgovorila:

„Ne, mamica, jaz te bom vedno ubogala in vse bom storila, kakor boš ti hotela!“

„Da, da, Dragica, ubogaj, ubogaj me! Ubogaj me, Dragica, in — boj se moških!

„Saj se jih bojim!“

In vprla je svoje nedolžne oči v mater. Tej pa je zautripalo srce in zopet se ji je prisvetila solza v očesu — to pot solza istinite radosti . . .

(Dalje prihodnjič.)

Za daljnimi gorami.

Za daljnimi gorami
ugaša zadnji svit . . .
Za daljnimi gorami
je tih večer razlit. —

Prišla bo k rosnim rožam
ljubezen na poset,
sklonila, poljubila
bo žarni rožni cvet . . .

Zasanjala bo sanje
o lepih, solnčnih dneh
in dahnila na lice
mi blažen bo nasmeh . . .

Kristina.

Tvoje ime.

Ime sem tvoje šepetal
jutranji zarji koprneči
in v mrak večera krvaveči,
ko je iz prekogorskih dalj
na oknu tvojem, o Helena,
poslednji žarek trepetal.

In pozno me je sen obdal:
šla si med klasjem v poldan vroči
po poti, v daljo se vijoči . . .
Ime sem tvoje šepetal,
poljubljal sem ti krila bela,
saj bil sem njive solnčni val.

A danes bi se radoval,
da kosec sem z jekleno koso
in ti poljé, pokrito z roso,
poljoče tja do zlatih dalj.
Kosil, kosil bi, o Helena,
in tvoje ime bi šepetal . . .

Vladimir.

Nori Tone.

Spisal **Vojeslav Molè-Spitignjev.**

„Kaj sem jim storil, da me vedno pretepajo?“

Pri srcu mu je postalo hudo, da bi bil zbežal daleč odtod, daleč, pa sam ni vedel kam. Solze so se mu ulile po licu in glasno je zaihtel. In stekel je doli po bregu, skakal črez kamenje, spotaknil se dvakrat, trikrat, pa je zopet vstal in bežal, bežal. Ustavil se je pri reki.

Nad bregom se je belila koča; bila je siromašna, slamnata streha ji vsa razrita, namesto zlomljenih šip so zrle iz malih, udrtih oken umazane cunje. Videti ni bilo nikogar, le iz notranjščine je bilo čuti zdajpazdaj glasen, surov smeh, včasi je zaklel vmes nizek moški glas . . .

„Smejejo se mi,“ je pomislil in je iznova zaihtel. Utrujen je bil; naslonil se je na veliko skalo in se zamislil. A misli so se mu menjavale neprestano, hitro, pred očmi so mu vstajali krohotajoči obrazi in bežali in videl je dvignjene pesti in grozeče poglede, a tudi to se mu je tajalo pred očmi . . . In za hip je postalo vse mirno, le srce mu je glasno utripalo . . . Zagledal se je v reko.

Voda je šumela in kipela, le v globokem tolmunu pod visoko skalo je bila mirna, prozorno zelena, da se je razločno videlo hrastovo deblo, ki je ležalo tam na dnu že leta in leta. Na nasprotnem bregu so se vzpenjale skale, nad njimi so se temnile črne smreke in zrle nemo, zamišljeno na reko.

Tu je stopil nekdo nad bregom iz koče in zaklical z osornim glasom:

„Kam si se zopet izgubil, butec? . . . To-o-ne!“ . . .

Deček se je stresel in se potisnil bliže k skali, da ga oni ne bi zagledal.

„Zopet me išče,“ je zašepetal. „Zopet me bo tepel!“ . . .

Prestrašil se je in zrl z izbuljenimi očmi v vodo. Bežal bi, bežal, pa kam? . . .

Brat njegove matere — pa ga tako preganja! Kako je danes kričal nad njim! . . . „Nič ni bila vredna tvoja mati, vlačuga je bila, spečala se je z grajskim lovcem, pa je tebe dobila . . . Pa saj jo je Bog tudi kaznoval — na cesti je umrla brez Boga . . . In tebe

tudi ni bilo potreba na svet, ti pregrešni sad, da si sedaj v nadlego poštenim krščanskim ljudem . . . Ti tepec, norec!“ . . . In dvignil je pest nad njim in ga udaril, da se mu je ulila kri . . .

Tone ni poznal svoje matere, a težko mu je bilo, ko je govoril stric te njemu neumljive besede. In potem je vedno plakal in ihtel, a oni ga je bil in pretepal . . .

In spomnil se je, kako beže otroci na vasi za njim in kriče: „Oj, Tone! Nori Tone! . . .“

A odrasli so vpili nanj: „Sin vlačugarice!“

Pritiskal se je k skali, komaj si je upal dihati . . . In v glavi so se mu križale misli druga z drugo.

Oni na bregu je zaklel in stopil v kočo.

Tone si je oddahnil . . . Kako se ga boji tega strica! Le ded ga mnogokrat obvaruje njegovega srda. In kadar sta sama, mu vedno pripoveduje, da njegova mati ni bila zlobna, le preveč je verjela sleparju, ki jo je potem zapustil . . . „A ti tega še ne razumeš,“ je pristavil vselej in ga pogladil po laseh. „Revček si, Tone, sirota si! In jaz sem že star, kmalu bom umrl. Kdo te bo potem varoval?“ . . . Ej, ded je res dober, a stric je zloben . . . In ko ne bo več deda, kako bo potem? . . .

Tone je mislil in mislil in vedno tesneje mu je bilo pri srcu. Bežal bi bil, bežal . . .

Reka je šumela in se penila, nad njo so se vzpenjale skale, visoko gori so se temnile smreke . . .

Na bregu so se oglasili koraki in nekdo je zaklical: „Tone!“

Deček se je vzdramil iz misli in je ves strepetal . . . Kot blisk mu je švignila misel skozi glavo — pred očmi je videl grozečo pest, temne poglede . . . „Bežati moram!“ . . .

In stopil je . . . eden . . . dva koraka . . . zmanjkalo mu je tal . . .

„Tone!“ je zaklical oni glas močneje.

Odgovorilo mu je zamolklo grgranje, oni na bregu ga ni mogel slišati.

Na bregu se je zdajci prikazala skljućena starčeva postava, oprta na palico. Bil je ded. Ozrl se je na reko in je videl, kako so odnesli valovi nekaj belega med skalovje. Zaslonil si je z roko oči, a ni videl ničesar, že je izginilo za skalo.

„Tone, kje si? Jaz sem! Ded tvoj!“

Nihče se ni oglasil. Veter je zavel in starcu je zavihrala brada in ves se je stresel v temni slutnji . . .

Latinsko pleme in Jugoslovani.[1]

Spisal **Bogumil Vošnjak.**

Latinci! Kdo bi si bil pred kratkim časom mislil, da zavzame ta beseda kdaj odlično mesto v sodobni politični terminologiji? Na vztoku ima ta beseda še dandanes čisto poseben pomen. Tam imenujejo namreč domačini vse katoličane Latince, kakor da bi vso Evropo združevala le latinska kultura, kakor da bi imeli evropski narodi še danes le en književni jezik. Dočim pa je na vztoku ta pojem verskega značaja in izraža hudo nasprotje napram pripadnikom vzhodne cerkve, rabijo na zapadu to besedo politiki in etnologi, da bi ž njo označili plemensko celoto.

Vendar se nehote nasmehnemo, kadar rabimo izraz „Latinci", in ta nasmeh izzivlje kontrast med visoko donečo besedo in med realnim, bednim življenjem teh neznatnih sinov velikih očetov. Svojih slavnih pradedov se le redko spominjajo čevljar Tulij, branjevka Porcija, perica Aspazija in tovarniški delavec Cesare. Kako sijajna je bila latinska prošlost in kako bedna je sedanjost! Vzvišenost in komika si podajata roko. Prav malo hasni, ako popeva sanjavi D' Annunzio o latinski duši, ako se ognjeviti dijaki navdušujejo za latinski genij. Gospodarska beda je neizprosna in ne ukloni tilnika pred genijem latinstva.

Latinsko pleme obsega vse Romane in latinska zveza bi morala ščititi vse Latince, ki bivajo v raznih državah. Nikakor si ne smemo predstavljati tega panromanizma kot pokreta, kakršen je vseslovanski. Nikdar ne sme pozabiti nepristranski opazovalec, da so vsi ti latinski narodi že zdavnaj prispeli na vrhunec razvitka, da so si ustvarili svojo staro kulturo in da so že prestari in preslabi, da bi si ustvarili nove oblike kulturnega in državnega življenja. Vsak latinski narod je že dosegel svoj politični ideal in velikih realnih ciljev manjka, dočim se nahajajo slovanski narodi šele v nekaki prehodni dobi. Edino ibersko gibanje, ki skuša zediniti Špance in Portugalce, se bliža morebiti zmagi, dasi ostane menda neuspešno

[1]) Da bode občinstvo, kateremu je ta članek namenjen, vedelo, s kakega stališča mu je presojati njega vsebino, pripominjamo, da je bil spisan že pred tremi leti.

zaradi strupene mržnje, ki loči oba bratska latinska naroda. Na kongresih, ki se na njih razpravlja o tem gibanju, se po stari navadi sodobnih Latincev mnogo govori, ploska, napiva, a malo dela.

Panlatinska ideja je mrtva ideja brez bodočnosti in more navduševati samo sanjače, ki ne vpoštevajo pomena plemenske degeneracije v življenju celih narodov. Stari narodi se nikdar več ne pomlade.

Ni še dolgo, odkar se v slovanskem časnikarstvu mnogo govori o zvezi latinskih narodov s Slovani proti vsenemštvu. Skromni so bili začetki tega gibanja. Ko je lepa Jelena črnogorska kot italijanska kraljica prispela v večni Rim, je nastal nekak preobrat v slovanskem in italijanskem javnem mnenju. Pisalo in govorilo se je v Italiji mnogo o Črni gori in o Jugoslovanih. Ljudje, ki pišejo časnike, in dnevni politiki so z redkimi izjemami še mnenja, da odločajo v zgodovini narodov posamezne osebe na prestolih in vojskovodje na bojiščih, in ne uvidevajo, da so to le statisti. Prave gibne sile svet pretresajočih pokretov in dogodkov je treba iskati povsem kje drugje. Razmotrivanje o tem zanimivem problemu bi nas morebiti privedlo do zaključka, da se vsemu dosedanjemu zgodovinopisju bliža hud poraz.

Knez Nikola je gotovo razborit državnik, ki zna porabljati v svoj prid ugodni položaj. Izprevidel je, da bi bilo velikega pomena za njegovo državo, ako se začne Italija zanimati za Jugoslovane. Da se pa to zgodi, treba je pripravljati tla, treba je izkoreniniti ves stari srd in sovraštvo, ki globoko tiči v slovanski duši proti Italijanom. Začelo se je ono gibanje med nami, ki je zagovarjalo najprej prijateljstvo z Italijani, pozneje pa z vsemi Latinci. Izključeno potemtakem ni, da se je spočelo to gibanje na Cetinju. Trditi tega ne smemo, pač pa lahko slutimo.

Pred leti so se čitale v naših listih v onem kotičku, kjer se razpravlja o zunanji politiki, kratke notice o neki bodoči zvezi Slovanov z Latinci. Priznati je treba, da se v tistem kotičku premnogokrat šopirijo čudne misli in nasveti, ki so se slučajno kje pograbili in uvrstili, da bi polnili list. Dokler se je morala slovansko-latinska zveza zadovoljevati s skromnim mestecem v naših listih sredi novic o zunanji politiki, je bilo odveč pečati se ž njo. Dandanes bi pa bilo neodpustno, ko ne bi razpravljali o njej. Naglašati je treba, da mora biti ta zveza tudi kulturnega pomena, ker se more skleniti edinole med narodi in ne med državami. Ne države s svojimi odgovornimi vladami hodijo v prvi vrsti v poštev, ampak narodi

sami. Taka zveza bi morala imeti končno smotre in posledice, kakršne ima zveza med raznimi slovanskimi narodi, to je smotre, tikajoče se kulturnega življenja. Radi tega moramo biti oprezni. Države, ki sklepajo zveze, se ozirajo samo na trenotno politično korist. Pogodbe, sklenjene med državami, nimajo mnogo pomena za notranje življenje celih narodov. Zveza med narodi samimi se sklene, ne da bi zviti diplomati pri zeleni mizi podpisali pogodbe, sklene se v svrho, da bi dobilo kulturno življenje obeh narodov enoten značaj. Take zveze se sklepajo ne na desetletja, ampak na stoletja, na veke. Kadar se govori o zvezi med narodi, ne sme se pozabiti, da je nedopustno uporabljati politično frazeologijo, ki je na svojem mestu, kadar se govori o dvozvezi ali trozvezi ali kaki drugi podobni zvezi, ki se sklepa med državami. Pri zvezah med narodi samimi pa je treba vpoštevati vse to, kar se ne da tehtati in meriti, vse to, kar površne „zunanje politike“ najmanj vznemirja, to so rasa, pomen degeneracije za življenje narodov, skupne tradicije, stopnja kulturnega in gospodarskega razvoja. Poročevalce o dogodkih zunanje politike pa zanimajo navadno čisto druge stvari: število vojakov, cesarji in kralji, ministri in druge slučajnosti. Ako se razpravlja o zvezi med narodi, kakršna bi morala biti latinsko-slovanska zveza, treba je uvaževati argumente in probleme, ki v navadni zunanji politiki ne hodijo v poštev. Mučno je vsekakor za vsakega, ki ljubi točne definicije in sovraži meglene pojme, kakor Latinci, latinski svet, človeštvo in nebroj drugih, ako se mora posluževati takih mogočnih, visoko donečih, preširokih, vse in ničesar ne izražajočih besed. Še bolj mučno je pa tako razmotrivanje za one, ki vedo, koliko je treba med nižjimi sloji narodov še drobnega dela.

Degeneracija romanskih, to je latinskih narodov, ne more ostati prikrita razumnemu opazovalcu. Tudi znanstveno se lahko dokaže ta degeneracija. Vendar nam lahko nadomestuje znanstveni dokaz neko važno in nepobitno dejstvo. Težišče vsega našega kulturnega življenja in vse naše civilizacije je dandanes na severu. Južna polovica Evrope, kjer bivajo latinski narodi, je prav malo pripomogla k mogočnemu razvitku tehničnih ved in k splošnemu napredku, katerega so povzročili v prvi vrsti severni narodi. Politična in gospodarska svoboda, parlamentarizem in prve narodnogospodarske šole so se porodile v Angliji. Sploh ni mogoče zanikati, da je Anglija ogromnega pomena za našo civilizacijo, da so izumeli pod meglenim angleškim podnebjem prve stroje in da se je tam gori na severu najprej kazala ogromna važnost novodobne asocijacije de-

lavstva. V vseh panogah gospodarstva in na znanstvenem polju se odlikujejo skoraj izključno le severne države. Državna in narodnogospodarska veda v novodobnem zmislu besede je prišla s severa in se tudi tam najbolj izpopolnjuje. Angleži so pritisnili politični ekonomiji pečat svoje individualnosti. Narodno gospodarstvo se ne iznebi izlahka pečata, ki bo pričal, da se je rodilo v angleški megli in tovarniškem dimu. Njen oče Adam Smith je polnokrven Anglež. Vsi drugi največji narodni gospodarji so bili rojeni pod severnim nebom.

Velika zmota bi bila, ako bi mislili, da so vsi Francozi Latinci. Severna Francija, tam, kjer je največ bogastva, največ tovarniških dimnikov, podjetnosti in delavnosti, se ne sme prištevati krajem, koder biva latinsko pleme. V severni Franciji je prebivalstvo večinoma keltskega in germanskega pokolenja in le površno polatinčeno. Edmond Démolins piše v svoji knjigi „Današnji Francozi“ o francoskem latinskem jugu: „Jug tira Francijo na ono pot, po kateri hodijo že Grčija, Italija in Španija. To je pot dekadence.“ In Démolins ni morebiti kak sanjarski literat, ampak trezen in hladen narodni gospodar, ki si je stavek dobro premislil, predno ga je bil napisal. O ogromni razliki med italijanskim severom in jugom sem podal že v svojih „Zapiskih mladega potnika“ jasno sliko. V industrijalni severni Italiji še vedno prevladuje nelatinska, keltska in germanska kri, kar je vzrok, da se sever tako silno razlikuje od latinskega juga. Sicer pa mora na vsak način tudi francoski in italijanski sever zaostajati za državami, kjer sploh ni Latincev. V teh poslednjih se je visoko dvignil tovarniški delavec in prisilil družbo, da ga varuje nezgod, mu daje dela in primernega zaslužka. Na severu je doma prava udobnost, ki je glavna podlaga naši civilizaciji. Neki sodoben publicist je to nasprotje med jugom in severom izborno označil: „Kdor potuje danes iz Londona v Rim, pride iz dežele, kjer vladata najrafiniranejša civilizacija in visoka kultura, v deželo, kjer vladajo barbarstvo, umazanost, surovost, nevednost, laž, beda.“

Ruska slovanofilska stranka je zagovarjala mnenje, da je ves zapad gnil in nesposoben, da bi dovršil velike naloge bodočnosti. Bajka o gnilem zapadu je zavladala v Rusiji in med drugimi slovanskimi narodi. Vse, kar se ustvarja na zapadu, je gnilo, nezdravo, smrti posvečeno. Zapadni narodi so stari, onemogli in dekadentni. Z vzhoda mora priti luč nove prosvete. Slovanofili. ki so toliko poudarjali mladeniško svežost vztoka, so pa sami bili vklenjeni v

sramotne okove degeneriranega bizantinstva. Sploh menda ni bilo primerno, tako strogo ločiti zapad od vztoka. Ako bi bili voditelji slovanofilov ostroumnejši, bi izprevideli, da germanski narodi niso nič manj sveži in mladi nego slovanski. S trditvijo pa, da je ves zapad gnil in nesposoben za nadaljni razvitek, so si nakopali mnogo nasprotnikov in povrh se je vsled tega pogreška povsem pozabilo, kje je treba iskati ta gnili zapad in kdo je ta gnili zapad. Latinski narodi so ta pravi, pristni „zapad", nikakor pa ne germanski, ki imajo še mnogo, premnogo življenske sile v sebi.

Degeneracija latinskih narodov je dejstvo, s katerim je treba računati. Mogli bi klicati na pomoč očeta vede o rasah, Gobineaua, v čigar glavnem delu bi našli točen odgovor na vprašanje, kaj je degeneracija. Pri vseh potomcih starih rodbin se kaže ista utrujenost, ista onemoglost in isto pomanjkanje življenske sile. Ni treba, da se javlja degeneracija telesno, mnogokrat se kaže le duševno, in to je še nevarnejše. Kar velja za posameznike in za posamezne rodbine, to velja za cele narode in plemena. Ni treba zamotanega znanstvenega dokaza, dasi nam ga nudi mlada veda o rasah, dostikrat zadostuje bistro oko, da zasleduje pojav degeneracije. Kar se pa tiče latinskih narodov, nadomestuje lahko dokaz že samo dejstvo, da so igrali žalostno, neznatno vlogo v enem času, ko so bili severni narodi pridno na delu, dasi bi bili oni zaradi svoje zgodovinske preteklosti prvi poklicani ustvariti to, kar so morali drugi ustvariti. Tudi v državnem oziru imajo Latinci v sedanji dobi prav malo tvorne sile. Združena Italija ni dokaz nove pomladi italijanskega naroda. Nemci in Francozi so združili Apeninski polotok v eno državo.

(Konec prihodnjič.)

Dan.

Nad vrhovi vstaja dan,
nad bučečimi lesovi,
nad valovi,
solnca božjega pijan.

Nad vrhovi vstaja dan,
jaz pa dvigam trudna vesla:
ah, da nesla
bi zvečer me v tih pristan! —

Vladimir.

Književne novosti

Ksaver Meško: „Mir božji“. Izšlo v založbi Ig. pl. Kleinmayra in Ferd. Bamberga v Ljubljani. — O tej novi, 11 tiskanih pol obsegajoči zbirki Meškovih umetniških proizvodov izpregovorimo več v eni prihodnjih številk.

Nova železnica s Koroškega skozi Karavanke, Bohinjske gore in črez Kras v Trst. Kratek opis železnice v tehničnem in turističnem oziru. Spisal Maks Klodič pl. Sabladoski. — Str. 30. Cena 70 h, po pošti 5 h več. — Slovenci silo malo storimo za reklamo za svojo lepo domovino; pred vsem pa pogrešamo v naši potopisni, domoznanski literaturi knjižic, ki bi služile temu namenu. V zadnjem času je izšlo par takih brošur, ki jih je svet pozdravil z veseljem, in s tega stališča pozdravljam in priporočam vsakemu rodoljubu to knjižico, ki bo vsaj deloma pripomogla po svoje, da spoznavamo bliže prelepo slovensko zemljo, ki je v nekaterih delih večini tako malo znana, da je vprav sramotno. Tu imam pred vsem v mislih oni krasni predel slovenske domovine onostran Karavank, ki bo otvorjen po novi progi širšemu slovenskem občinstvu, — kamor naj se koncentrira vse naše narodno gibanje, zlasti pa turistika. To je naš divni slovenski Korotan, ki je po večini celo našim izobražencem prava španska vas, pred vsem pa prekrasni, slavni Rož. — Komu naših turistov je dozdaj na misel prišlo posetiti naše brate onkraj Golice in Stola!? Daleč črez meje avstrijske je peljala marsikoga pot, — tužni Korotan, kjer je toliko narodnega dela — in velik kos tega dela je že samo občevanje z narodom v slovenščini — pa je ostal na strani, čakajoč odrešenja... Bog ve, ali mu prinese nova železnica to odrešenje! Klodič pravi takoj v začetku, da o tem ne more biti govora in da se nadejajmo le najboljšega, — s tem optimistnim in bodrilnim uvodom je pridobil Klodič takoj moje simpatije, kajti nič mi ni zoprnejšega in bolj demoralizujočega nego tisto nejunaško, malodušno lamentiranje, da je Koroška izgubljena in da je vsak trud zastonj . . . Koroška še ni izgubljena samo pozitivnega narodnega dela je treba, tistega malega dela, ki ga imenujejo Čehi „mali narodni prace“, in lep kos tega dela reprezentuje turistično delovanje in posebno še na Koroškem, ki je eminentno dežela tujskega prometa. Vzbuditi zmisel za tako delovanje je postranski namen te knjižice in s tega stališča je vse hvale vredna. Na kratko, a jedrnato in toplo opisuje pisatelj ozemlje nove železnice, posebno Koroško. O Rožu bi si želeli malo več zanimivih podrobnosti. Spis pa je sploh kratek; v potopisnem delu zaostaja za tehničnim, v zadnjem oziru je pač izboren, vreden pisateljevega stanu. Uvrstiti ga moramo med najboljše spise tega žanra. Zato ga priporočam vsakomu, ki ima kaj zmisla ne le za novo železnico, nego tudi za lepe slovenske kraje, ki jih je otvorila potujočemu občinstvu karavanško-bohinjska železnica. Knjižico krasi tudi 10 lepih slik. Na koncu je pridejan zemljevid, kažoč ozemlje ob novi železnici. *Dr. Jos. C. Oblak.*

„Pisanice“, prvi slovenski pesniški almanah. Tako se glasi naslov razpravi, ki jo je v izvestju c. kr. II. drž. gimnazije ljubljanske napisal g. dr. Šlebinger. Za primernim uvodom, ki nam v kratkih potezah omeni prvi razvoj slovenskega pesništva, kako se je pojavila cerkvena pesem v reformacijski dobi, kako so si razne nabožne pesmarice prizadevale udušiti iz življenja vzniklo narodno pesem, kako so se naposled pokazali prvi poskusi v posvetnem umetnem pesništvu — za tem uvodom

sledi vsebina „Pisanic“, katerih prve tri zvezke je bil 1779 do 1781 dal natisniti Dev, četrtega pa, ki je bil ostal v rokopisu, je v lanskem izvestju imenovane gimnazije objavil dr. Šlebinger. Razprava nam podaja vsebino vseh štirih zvezkov dovolj pregledno, in primerno tudi opozarja na tuje vplive (n. pr. da je bard Marije Terezije in cesarja Jožefa, Mih. Denis, služil za vzor slovenskim pisaničarjem, da so nekateri epigrami samo razblinjeni prevodi Marcijalovih epigramov, da je opereta „Belin“ zasnovana po Metastasijevih vzorcih i. t. d.). — Poročevalčeva dolžnost ni, ponavljati vse, kar je v razpravi priznanja vrednega, tisto najde čitatelj sam; torej bodi spis samo toplo priporočen v proučevanje. Vredno pa se mi zdi izraziti željo, naj bi se bilo poskusilo še to in ono pojasniti in razložiti, kar je v razpravi izpuščeno ali samo z vprašajem opremljeno in čitateljevi iznajdljivosti prepuščeno, n. pr. kdo je med sotrudniki Pisanic B. E. (?), morda Erber ali Erberg (?); ali je verjetno, da bi bil Pavel Ritter (?) znani Valvasorjev sodobnik Vitezović i. t. d. Da je Kletwod izpuščen v tej vrsti, je pohvale vredno, kajti ne spada vmes; Marn sicer pravi v Jezičniku XIV 29: „V stiskanih (t. j. v prvih treh zvezkih Pisanic) je podpisov celih kaj malo“ in navaja med njimi, četudi z vprašajem v oklepaju, podpis Jur Kletwod (?), ne pomislivši, da je to le podpis v pesem vloženega pisma, ki ga je nesrečni prokletec pisal očetu, ko ga je bil proklel, a pesem sama da je brez podpisa in da je „Klet bodi“ (sei verflucht) torej samo govoreče ime, kakršno si je dotični literat izmislil za prokletca. — Kremes (str. 19.) ima vprašaj. Pojasnilni odgovor bi bil: Χρέμης je stalno ime skopušnih starcev v atiški in po njej posneti Terencijevi komediji; iz komedije je prišel Hrémes v pregovor kot reprezentant skopuštva in zakladoskrivalstva. Primeri Horacijev sklep prve epode:

> Dovolj in predovolj si ti (Mecen) dobrotljiv me
> obdaril, ne namerjam pa
> kot Hremes v zemljo zakopati svoj zaklad,
> razsipno ne zadjati ga —

V katerem zmislu da je Pohlin nazval opereto „prepevno prežo“, je težavno določiti: ali je to slovenska „preža“ (die Lauer) v pomenu „napeto gledanje in poslušanje“, ali je italijanka „presa“ (das Ineinandergreifen), zveza ali ujema, t. j. iz arijoznega poseganja glasov med glasove vzrasli in simfonično zaokroženi spev? — Ali je „Škarkon“ (str. 19.) škrtljivec in skopuh? Odkod je izposojen? — Razprava ima na 5. in 6. strani ime ajdovskega potoka transkribirano z „Žubel“, jaz sem obliko v Pisanicah „Shubel“ čital za „Šubel“; napačno je pa oboje, kajti pritok Vipave, ki meji neko daljo med Kranjsko in Goriško in ki teče skozi Ajdovščino, se imenuje „Hubelj“. — O Edlingovem prevodu „Die Menschenliebe Josephs II.“, oziroma o Devovih verzih „Na gnadljivga g. prestavlavca“ in o njih servilnosti se mi zde opombe v razpravi (str. 5.) prav primerne! (Primeri Zbornik Sl. M. IV. 182.) Opomniti bi le še bilo, da je ta Edlingov prevod razen v drugem zvezku „Pisanic“ bil objavljen tudi v Linhartovi zbirki „Blumen aus Krain“ (str. 67.). — Pri slovarskih pohlinizmih smo radovedni, na kaj se etimologično naslanjajo; razprava se mora seveda zadovoljiti, da nam samo kratko pove besede pomen, n. pr. boltek (= kalin, Gimpel), koštomâja (= turški raj, der Türken Paradies) itd. — „Koštamaja“ nam sicer Pohlin na strani 43. svojega glosarija tolmači z italijanskim „gusto mio“ (moje veselje); toda kdo naj smatra tako razlago za resno in znanstveno?! — V sličnem pomenu, kakor rabi Pohlin izraz „koštamaja“, sem večkrat že slišal izraz „koštamèlj“ — in če je res to „turški paradiž“, tedaj bi mu bilo

iskati izvira v turščini, a ne v italijanščini. Kalinovo narodno ime „korarček" (prim. italijan. „monachino") nam je razumljivo, če se spomnimo rdečega ovratnika, a Pohlinov „bolt" (ozir. boltek) je bržkone ljubkovalna okrajšanka (Koseform) kakega lastnega imena (Oswald?? Primeri priimke Bolta, Baltič, Bavdek). —

Najbolj zanimiva v „Pisanicah" je pa alegorija o Belinu (Apolonu), kajti sumiti bi se dalo, da imamo razumeti za Belinom zgodovinsko osebo tedanje dobe, od katere so se tedanji naši prosvetljenci in prijatelji omike nadejali, da jim bo pokrovitelj in — spešitelj narodne izobrazbe. Kakor je Burja (veter) senca ali podoba neusmiljenih tiranov, tako je Belin „ena senca", t. j. reprezentant dobrotljivih **oblastnikov.** In kranjske modrice tožijo, da jim njih laške sestre („nevtekne Lahinje") v svoji nenasitnosti ljubljenega in težko pričakovanega Belina zadržujejo na Laškem, in one prosijo, naj ga jim vrnejo, kakor so obljubile vrniti ga, češ da Kranjice so ga Lahinjam le na kratek čas posodile, rok posojila da je že minul i. t. d. Kranjske modrice se obračajo dalje do Belina s prošnjo: „O ljubi nas, Belin! Goreče bomo me tebe vselej ljubile in ti poklonile Ovide in Vergile. Vsi Kranjci bodo tvojo ljubezen peli in vsa Ljubljana bo tebi čast in hvalo pela, češ da je po tebi prejela zlate čase. Njej boš ti to, kar je bil Rimu August, namreč oče modric, vsa čast nje in nje svetlost." — Kdo naj bi bil takov dobrotljiv vladar, pokrovitelj modric in prosvetitelj? Mar cesar Jožef? Ta je bival v Italiji 1769, tisti čas pa je potoval po Rusiji. Ta je za Kranjsko in za Ljubljano preoddaljen. — Morda nam je pod Belinom razumeti kot dobrotljivega oblastnika Frana Adama grofa Lamberga, ki je baš leta 1780 nastopil deželno glavarstvo na Kranjskem! Prav zmiselno se mi zdi, da so se pisaničarji pri njem hoteli s tako alegorijo ulaskati in prikupiti. Na to misel me napotuje takoj za opereto „Belin" uvrščeni pozdrav ali čestitka s hronogramom 1780 „na veseli prihod njega ekscelence novega gospoda poglavarja kranjske dežele grofa Frana Lamberga". Če bi se dognalo, da je bival prav pred nastopom deželnega glavarstva kranjskega v Italiji, postala bi ta kombinacija dokaj verjetna. — O tem naj nas pouče raziskovalci naše domače zgodovine! —

Sklepno hočem še poudariti, da bodi ta Šlebingerjeva razprava vzor programskim razpravam na naših srednjih šolah, kajti domače slovstvo in domača zgodovina, domače zemljepisje in naravopisje nudi za take razprave gradiva dovolj. — *L. P.*

Iz „Časopisa za zgodovino in narodopisje" so izšle v ponatisku tri razprave vseučiliškega profesorja g. dr. K. Štreklja, in sicer „Razlaga nekaterih krajevnih imen po slovenskem Štajerju", „Nekaj prispevkov k slovenski bibliografiji" in „Književna poročila" (ocena knjig „Materialy dlja istorii slavjanskoj filologii" in Iv. Šašljevih „Bisernic") ter razprava dr. Fr. Ilešiča: Početki štajersko-slovenske književnosti v XVIII. stoletju. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru, 1906.

„Zgodovinska knjižnica". Izdaje „Zgodovinsko društvo" v Mariboru. I. oddelek: Pomožna znanstva. 2. zvezek: Prazgodovinske izkopine. Cena 40 vin. Tisk „Zvezne tiskarne" v Celju 1906.

Ob koncu šolskega leta. Pod tem zaglavjem se hočemo ob kratkem ozreti na letošnja šolska izvestja kranjskih srednjih šol, opozoriti na znanstvene članke, ki jih prinašajo, in končno reči nekaj besed o našem srednjem šolstvu pa njega razvoju.

Začnimo s slovenskimi izvestji!

Peto izvestje mestne realke v Idriji ima na čelu dva članka, namreč: „Nekaj fizikalnih poizkusov“, spisal Julij Nardin (17 strani, z 12 slikami), in „Učni načrt za telovadbo na realkah“, preložil Ivan Bajželj (16 str.). — Pri terminologiji je prelagatelju pomagal prof. dr. Josip Tominšek, kakor čitamo v opombi.

Prvo izvestje škofovih zavodov v Št. Vidu nad Ljubljano prinaša kratek spis „Naši cilji in smotri“ (pisatelj ni podpisan), v katerem se razlaga, kakšni nameni so vodili škofa, ko je ustanavljal svojo gimnazijo. Pred običajnimi šolskimi vestmi je natisnjen še zapisnik učiteljske knjižnice, ki ga je sestavil Anton Jarc.

V izvestju c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani je priobčil marljivi dr. Janko Šlebinger članek: „Pisanice“, prvi slovenski pesniški almanah“. (30 str.) V uvodu riše pisatelj novo dobo, ki se je začela pod vplivom prosvetljenega obsolutizma v našem slovstvu v drugi polovici osemnajstega stoletja; natančno navaja vsebino vseh štirih zvezkov „Pisanic“ in na kratko označuje pesniški jezik v njih.[1])

S tem sem pri kraju s slovenskimi izvestji!

Izvestje I. državne gimnazije v Ljubljani priobčuje temeljit spis izpod peresa prof. Alfonza Paulina „Die Farne Krains“ (44 str.). To je pač najvažnejši članek, kar so jih letos prinesla kranjska srednješolska izvestja.

Izvestje gimnazije v Novem mestu ima na čelu četrto nadaljevanje članka „Das k. k. Staatsobergymnasium in Rudolfswert“ (16 str.) izpod peresa umrlega prof. dr. Gasperja Pamerja. Pisatelj razpravlja tu zgodovino novomeške gimnazije in govori pod zaglavjem „Die Anstalt in ihrem Verhältnisse zur Aussenwelt“ o počitnicah, šolnini in ustanovah.

Za izvestje gimnazije v Kranju je spisal ondotni katehet dr. Frančišek Perne članek „P. Tom Burke (1830—1883). Značajna slika iz zgodovine cerkvene zgovornosti. (Str. 18.) V uvodu podaja pisatelj kratko zgodovino irskega naroda, potem pa popisuje življenje slavnega irskega govornika P. Toma Burkeja pod temi-le zaglavji: I. Mladostna leta — šolanje — doma in v Italiji. II. Delovanje na Angleškem in na Irskem. III. V večnem mestu in v domovini. IV. V Ameriki. Opisovanje Burkeovega življenja v zadnji dobi in oceno njegove zgovornosti je odložil pisatelj za poznejši čas.

Za izvestje ljubljanske realke je opisal prof. Friderik Juvančič članek: „Über Gallizismen in Lessings kritischen Schriften“. (Str. 26.) — Pitatelj opredeli najprvo pojem besede „galicizem“ (= vsaka francoska jezikovna posebnost, potem vsako posnemanje francoščine v tujih jezikih), nato pa razklada, v koliko je vplivala francoščina na Lessinga, in sicer v leksikalnem, pa tudi slovničnem (frazeologičnem in sintaktičnem) oziru.

Med navedenimi članki prevladujejo nemški. Značilno za naše razmere! In vsebina! Slovence bodo zanimali le trije: Paulinov, Šlebingerjev in Pamerjev, saj se ozirajo na naše rastlinstvo, oziroma na našo literarno in obče prosvetno zgodovino. — Škoda, da ni napisal Paulin svojega članka v slovenskem jeziku. Prav tako škoda, da se ni našel domačin, ki bi bil pregledal zanimivi arhiv novomeške gimnazije in nam opisal nje zgodovino v našem jeziku. —

Klasifikacija je bila vobče ugodna. — Le žal, da je med domačiniučitelji še vedno takih, ki trdijo, da je treba zato pritiskati na naše dijake in jih

[1]) O „Pisanicah“ je priobčena posebna ocena na str. 567. sl.

kar možno strogo cenzurirati, da se preveč ne pomnoži naš — duševni proletarijat. Tudi mnenje!

Po učnem načrtu so naše srednje šole pravzaprav nemškega značaja, ako odštejemo utrakvistne nižje razrede. Ministrstvo je sicer dovolilo, da se smejo na idrijski realki vsi predmeti v višjih razredih poučevati v slovenščini s tem pogojem, da se predlože za dotične predmete odobrene šolske knjige v slovenskem jeziku. Kakor čujemo, delujejo na idrijski realki z ravnateljem vred same mlade, čile, vnete moči. Ako bi bili ti mladi možje šli takoj na delo, ko so zvedeli o omenjenem ministrskem dovoljenju, in poskrbeli potrebnih knjig, bi se bili že preteklo šolsko leto učili v V. razredu če že ne vsi, pa vsaj nekateri predmeti v materinščini. Ker se pa za to niso pobrigali — slišali smo o raznih obljubah, ki se žal niso izpolnile, — so se morali razen verouka vsi predmeti učiti v nemščini kakor na nemški realki v Ljubljani. Ko so ustanavljali mestno realko v Idriji, so govorili, da bo to prva slovenska srednja šola. A še danes ima nemški značaj!

Izpregovoriti hočem še o neki stvari. Že stara resnica je, da biva le v zdravem telesu tudi zdrav duh. In prav za zdravje naše ljube slovenske srednješolske mladeži vse premalo skrbijo. Le odprimo nemška srednješolska izvestja pa berimo, kako Nemci negujejo zdravje srednješolcev. Dijaške igre gojijo z največjo vnemo. Kako malomarno postopajo v tem oziru nekateri učitelji pri nas, o tem rajši molčimo! Šolske izlete, poučne in zabavne, prirejajo na nemških zavodih sistematično. Pri nas vržejo z običajnim majniškim izletom ljudem nekaj peska v oči, pa je stvar rešena. Dalje! V zdravstvenem oziru preiščejo vsako leto vse učence, od prvega do zadnjega, bolne in zdrave. Izmerijo jih po velikosti in po prsnem obsegu, stehtajo jih, določijo stanje njih hranitve, pregledajo oči in ušesa, posebno natančno pa zobe. In pri nas! Koliko bi se tu lahko storilo od privatne strani, ako se že ne ganejo pristojna oblastva! Pa hočemo, da nam nebo nakloni boljših, lepših dni. Naklonimo, priborimo si jih sami s tem, da skrbimo za našo mladež, za njeno telesno in duševno zdravje.

S tem zaključujemo svoje opazke o naših srednjih šolah. Povedali smo odkrito svoje misli, nikogar nismo mislili žaliti, ampak le po svoje pripomoči, da se izboljšajo naše srednješolske razmere. *I.*

Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven. Von dr. M. Murko Graz. (Separatabdruck aus Band XXXV und XXXVI [der dritten Folge Band V und VI] der Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien). Mit 9 Abbildungen im Texte. Wien. Im Selbstverlage der Anthropologischen Gesellschaft. 1906. — Prezanimiva studija, o kateri še izpregovorimo!

Die Ortsnamen des Gerichtsbezirkes Ferlach. Sonderabdruck aus dem 56. Programme des Staats-Obergymnasiums zu Klagenfurt. Johann Scheinigg. — O tej zanimivi in važni razpravi bomo pisali v prihodnji številki.

Seznamek markiranih potov v področju „Slov. plan. društva“ je ta mesec izdal osrednji odbor tega marljivega društva. Lično v platno vezana, zelo priročna knjižica obsega 6 tiskanih pol. Sprejeti so v seznamek vsi markirani poti „Slovenskega planinskega društva“, radi popolnosti zvez pa tudi nekatere nemarkirane ceste ob gorskih prelazih ter za zveze važni poti, ki so jih priredila druga društva. Gradivo je razdeljeno na 10 oddelkov, urejenih po zemljepisni legi in z lahko razpreglednostjo. Tako so v posebne skupine združeni poti v Podravskih krajinah (na Kozjaku in na Pohorju), v Mislinjski in Šaleški pokrajini, v Savinskih planinah, v Posavskih pokrajinah pod Ljubljano in

po Dolenjskem, v Ljubljanskem okrožju (Skofjeloško in Krimsko hribovje všteto), v Radovljiški in Blejski okolici, v Karavankah in po Koroškem, v Julskih Alpah, po Notranjskem-Vipavskem ter v Tržaški okolici. V posameznih oddelkih so razvrščeni poti po glavnih izhodiščih, ki imajo radi lahkega pregleda poseben razpredelek, označeni pa so poti na kratko po smeri in po najvažnejših točkah, in kjer treba, je dodan v kratkih potezah tudi opis pota. Kot dodatek je natisnjen novi tarif za vodnike in nosače, ki je določen po okrajnih glavarstvih v Radovljici in Kamniku, in imenik novih in starih vodnikov. Nova knjižica je popoln seznamek vseh potov po slovenskih pokrajinah, ki se odlikujejo po prirodni lepoti in znamenitostih, in bode torej pravi kažipot ne samo turistom, nego sploh potujočemu občinstvu. Seznamek je prvo delo, ki obseza vse slovenske pokrajine. Prekoristno knjižico, s katero je „Slov. plan. društvo“ tako nenadoma podalo najširšemu občinstvu zanesljiv kažipot po vseh slovenskih deželah in ki je nanjo lahko ponosno, priporočamo najtopleje. Iz nje naj se tudi javni faktorji: deželni odbori, županstva in denarni zavodi prepričajo o obširnem in uspešnem delovanju „Slov. plan. društva“ in ga poslej bolje denarno podpirajo, nego so ga dosedaj, pomneč, da dela društvo dejansko neumorno za narod, za ljudstvo, kajti vse njegovo prizadevanje je v prospeh živahnega prometa po lepih slovenskih deželah, ki donaša le korist in blagostanje prebivalcem in probuja vse sloje v narodnem in gospodarskem oziru.

Knjižico razprodaja osrednji odbor „Slov. plan. društva“ po 1 K, po pošti 5 vinarjev več. V knjigarnah se dobi po 1 K 20 vin.

Izvestje „Glasbene Matice“ v Ljubljani o 34. društvenem letu 1905/6. Izdal odbor, sestavil prof. Anton Štritof. Založila „Glasbena Matica“. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani.

Evgenij Kumičić. Jelkin Bosiljak. Pripoviest iz istarskoga života. U Zagrebu, Matica Hrvatska 1905. (Zab. knj. sv. 287—288).

Povest „Jelkin Bosiljak“ je bila natisnjena že pred 25 leti (1881) in pričujoča knjiga ima svojo literarno vrednost ne zaradi nje, ampak zaradi obširnega uvoda, ki zavzema tretjino kjige. Tu je postavil Kumičiću, umrlemu l. 1904., njegov prijatelj, prof. Cherubin Šegvić, lep spomenik; z veliko ljubeznijo in s stališča prijatelja je po najboljšem viru, po osebnem občevanju, temeijito opisano življenje in delovanje Kumičićevo. Z njegovo osebo pa nam stopa tudi njegova doba, doba novejših teženj v hrvaškem javnem življenju, dokaj ostro pred oči.

Kako je Kumičić deloval, si moremo splošno sami začrtati, predočujoč si njegove življenske vloge: po namenu svečenik, de facto profesor — je bil vesten politik, je postal neomahljiv poslanec (pristaš „stranke prava“), a bil je vedno marljiv in nadarjen pisatelj . . . Bil je pa tudi nekaj, kar sicer ni njegova vloga, kar pa je vedno njegova nrav: značajen poštenjak! — Da je mož take vrste moral prestati mnogo bojev, da je morda dosegel kak uspeh, a vsekakor žel mnogo razočaranj, to si lahko mislimo sami, ako smo le malo pokukali v svet; Šegvićev životopis nam to dovolj potrjuje. — Pri nas je pisala o njem največ „Edinost“, ki je prinesla v prevodu tudi njegovo „Teodoro“.

Ako hočemo povest „Jelkin Bosiljak“ prav presoditi, nam je vedeti, da je Kumičić rojen — leta 1850. — na iztočni obali Istre. V njem je trda kremenitost istrskih tal, burna moč in valovito vzkipevanje kakor v razburkanem morju istrskem, a namah bajna, mirna globina in božajoče pljuskanje kakor pri spavajočem morju. Zato tudi tako ljubi svoje ožje rojake v Istri. Vse na njem je istinito, razburkanost

in mirnost, zato on sovraži neodkritosrčnost in puhlo neprepričanost pri izvestnih Hrvatih. V „Neobičnih ljudeh“ pravi: „Ne poznam noroda, koji za svoju domovinu toliko pije kakor naš hrvatski narod; vriedan je sožaljenja ... O političkom moralu nemajo ni pojma, a tomu je kriv najgnusniji materializam ... Psuju se, kano što se psuje služinčad u gospodskoj kući, a kod čaše kuju jedan drugoga u zviezde.“ Vendar je bil globoko preverjen, da je jedro hrvatskega naroda zdravo; lahkomiseln je po njegovem mnenju Hrvat, a pošten in naposled bo spoznal, kaj je zanj dobro; rad je sanjal Kumičić o njegovi krasni bodočnosti. (Uvod str. 58.)

Pisateljska individualnost Kumičićeva se morda res najbolje prepozna na „Jelkinem Bosiljaku“. Slikani so tu njegovi rodni kraji in rodni ljudje, „slikani“, — pravim —, kajti v tej povesti o usodi lepe, skoraj prelepe Jelke, ki ljubi mladega mornarja, a se po njega izgubi utopi, se „pripoveduje“ kaj malo, slika pa se vedno, tudi tam, kjer se vrši pripovedovanje. Ljubezen do teh krajev, prepojenih s tiho poezijo in oživljenih z gorkimi, često leta in leta pritajenimi čuvstvi, je tolika da nam postane pisatelj v svojem sicer ljubkem kramljanju včasi pregostobeseden, česar se zaveda tudi sam. (Str. 61.) Zdi se, kakor bi k nam govoril starček z mladim srcem. *Dr. Jos. Tominšek.*

Vjenceslav Novak: Zapreke. „Pripoviest iz savremenoga hrvatskoga života. U Zagrebu, 1905. Izdala Matica Hrvatska. (Zab. knj. 287—289.)

„Povest“ se nazivlje spis, a smemo ga imenovati imenitneje „roman“, ne toliko po kompoziciji, ki je povsem navadna, ampak po vsebini, bogati ostrega opazovanja, gorkosrčne impulzivnosti in globokega poseganja v dušo, a zopet treznega preudarjanja; mladeniška ognjevitost bo prijala mlademu čitatelju, oprezno pretehtovanje umskih in srčnih pojavov pa zrelemu bralcu.

Da je povest vzeta iz „sodobnega hrvaškega življenja“, bi spoznali brez pisateljeve opozoritve. Da! iz življenja! Taki prizori in tako govorjenje se ne da kar na celini izmisliti, pravi pravcati človek in živa priroda mu morata biti zajemališče. Ti kmetje res orjejo, ti drvarji v šumi res puhte od znoja, njih molitve in njih kletve se res razlegajo v gozdnem svetišču in prokletišču. — In s o d o b n o življenje valuje v tej knjigi. To življenje pa je neločljivo od socijalnega vprašanja; res se z njega rešitvijo mučijo, do krvi mučijo: lesotržec, ki ga zase reši s samomorom, vrli župnik, ki ga hočejo vsi izkoriščati, župnikova sestra, ki si pritrga vsak grižljaj, da bi le vzgojila svojo hčerko za kaj boljšega, muči se ta hčerka Elvira, ki — izprašana učiteljiška kandidatinja — ne dobi mesta, a pričakuje rešitve od lesotržčevega sina, svojega ljubimca, pričakuje celo potem, ko ta sin postane župnik; muči se s tem vprašanjem i ta sin, izprva kot teoretik, ki bi rad dvignil svoj stiskani narod. A naposled rešita vprašanje kolikor toliko le Elvira in njen brat, pa negativno, s tem, da spravita vprašanje z dnevnega domačega reda: oba zapustita dom in gresta v Ameriko po „srečo“, ta edino pričakovani odgovor na socijalno vprašanje. Sicer se pravi na nekem mestu (str. 161.), da je ljubezen višek narodne sreče, a v romanu samem ona ne vodi do te sreče.

Zastopniki višjih slojev ne nastopajo samostalno, le po strani pade kak žarek toliko nanje, da nam kaže njih korupcijo. Sploh je vse ozadje dokaj mrko, tužno; mukotrpnost se vidi povsod, a nihče se prav ne gane, da bi izboljšal položaj, dasi tli v vseh srcih silen gnev, ki izbruha le uničevalno, ki le podira. Znamenito: le zastopnice ženskega stanu čutijo v sebi moč in jo tudi k a ž e j o napram zaprekam: Elvira bi bila uspešno reševala ono vprašanje, ko bi ji ne bilo na poti njeno žensko — srce. Ona namiguje, kje je iskati rešitve: v naslombi na tujo kulturo; že na

„Kranjskem, blizu štajerske meje“ (str. 78.) je videla gospodarstvo, urejeno kakor modél; kaj bo našla šele v Ameriki! Kako zaostala pa je Hrvaška!

Vsi dokazi in sklepi v romanu nas meritorno ne zadovoljijo, zanimivo razpredeni pa so vsi. *Dr. Jos. Tominšek.*

Splošni pregled

Odkritje Vilharjevega spomenika v Postojni. Miroslav Vilhar je umrl leta 1871. na svojem gradu Kalcu. Pet let po njegovi smrti leta 1876. se je sestavil v Zagorju odbor, ki je pričel nabirati prispevke za Vilharjev spomenik. Nabrana vsota, ki ni zadostovala, se je naložila v hranilnici in pri tem je ostalo do našega stoletja, ko je prenovljen odbor sklenil postaviti Vilharju spomenik v središču Notranjske, v Postojni. Po mnogih pripravah in po intenzivnem nabiranju prispevkov je sedanji odbor pod načelstvom g. Jos. Lavrenčiča mogel uresničiti načrt, ki se je v ožjem obsegu bil zasnoval že pred 30 leti. Dne 12. avgusta t. l. se je ob ogromni udeležbi vršil pravi narodni praznik Notranjske: odkril se je Vilharjev spomenik.

Spomenik stoji na glavnem trgu v Postojni; ozadje mu je ljudska šola z nasadi. Osnovo zanj je napravil arhitekt Iv. Jager, sam Notranjec-Pivčan, in mu je namenoma skušal vtisniti notranjski značaj: iz piramidnega podstavka iz domačega repentaborskega kamena (ta podstavek je delo Ivana Caharije) izvira studenec; ob izlivku se objemljeta človeški ribici, a na podstavku je bronast doprsni kip Vilharjev, delo kiparja Alojzija Repiča. Na faseti piramide se sveti Vilharjevo ime in pod njim zadnji verzi iz ponarodnele Vilharjeve pesmi „Na jezeru“: „Čujte gore in bregovi, da sinovi Slave smo“.

Slavnostno odkritje samo je opisano v naših dnevnikih (13. avgusta); mi le na kratko beležimo glavne točke. — Zbrana je bila vsa Notranjska in posebna vlaka iz Ljubljane in iz Trsta sta pripeljala okrog 1200 zunanjih gostov. Sešli so se tudi mnogobrojni sorodniki Vilharjevi; med njimi je došel iz Zagreba Miroslava Vilharja sin, skladatelj F. S. Vilhar. — Slavnostni govor pred spomenikom je imel prof. dr. Josip Tominšek, ki je izvajal te-le misli: Vilhar je pravi sin Notranjske, ki krije v sebi toliko čudovitega in tajinstvenega. Notranjec skriva — ne tako Gorenjec ali Dolenjec — v sebi zaklade in treba jih je šele odkrivati. Prvi, ki nam je razkrival prirodna čudesa Notranjske in srčne skrivnosti Notranjcev, ta je bil M. Vilhar. A kar je odkril, to je postalo last celega naroda. Njegove pesmi so se udomačile pri vsakem ognjišču i v vasi i v mestu tako, da se je pričelo pozabljati, da so Vilharjeve in ne pristno narodne. Zdaj pa, ko se Vilharju klanja ves narod, mu moramo dati in priznati, kar je njegovega. Nato je govornik, omenivši glavne podatke iz dokaj burnega Vilharjevega življenja, slikal natančneje, kako je Vilhar, prevzemši gospodarstvo na Kalcu, rastel in rastel v narodni zavesti, kako je pesnil in pel in bodril ljudstvo z živim zgledom in z živo besedo, da je kot pesnik, skladatelj in naposled kot dramatik, pa tudi javno delujoč kot probuditelj pridobival najprej ožje kroge, potem široke mase. Omenil je govornik tudi značilne primere iz Vilharjevih del, dotaknil se je političnega njegovega delovanja (list „Naprej“!) ter je sklenil s pozivom, naj ostane Notranjska zvesta, Slovenija pa hvaležna možu, ki je žrtvoval za blage namene svoje duševne in telesne sile ter svoje imetje. —

Ko je nato predsednik slavnostnega odbora (Josip Lavrenčič) izročil spomenik občini postojnski v oskrbo in sta mu odgovorila župan g. Pikel in načelnik trškega oskrbništva, g. Ditrich, ter je g. fil. Cividini govoril v imenu Hrvatov, so zapela zbrana pevska društva slavnostno kantato, ki jo je v to svrho uglasbil F. S. Vilhar; ta je tudi raz oder izrekel zahvalo za izredno čast, ki je bila izkazana njegovemu očetu. — Popoldne je bila za posetnike dve uri odprta jama in nato se je vršila ljudska veselica.

Slavnostni odbor je izdal tudi posebno „Vilharjevo spomenico", v kateri razpravlja dr. Jos. Tominšek podrobno o Vilharjevem življenju in delovanju, a v drugem njenem delu je ponatisnjenih nekaj Vilharjevih pesmi, ki jih je izbral in uredil A. Aškerc.

Stoletnica Matevža Hladníka. — Ni bil bogve kako sloveč pesnik Matevž Hladnik, a v svoji dobi je njegovo literarno delovanje imelo tako častno mesto, da se spodobi tudi „Zvonu", da se spomni stoletnice njegovega rojstva. Rodil se je 30. avgusta 1806. leta v Trebčah pri Črnem vrhu. Leta 1832. je postal mašnik ter je kaplanoval par let v Devinu, a leta 1837. je dobil učiteljsko službo na nekdanji nižji realki v Idriji. Nekaj časa je bil tudi učitelj slovenščine na goriški gimnaziji. Ker pa je bil vedno bolehav, je šel v pokoj l. 1860., a umrl je 18. januarja 1865. l. v Gorici. Svoj životopis je sestavil v vezani besedi. Začetek se glasi tako:

Kranjska vas Černi verh nad Idrijo me je rodila
V sélici Trebče, četert ure od cerkvene vasi.
Leta osemnajst sto in šest me Matevža kerstila,
Klical domá se Hládník, ptujc mi Hládnik veli.

Največ je dopisoval v „Novice", pa tudi „Zgodnja Danica" je prinesla mnogo njegovih sonetov. Za vzor pesniške dovršenosti mu je bil Koseski, kar pač priča dovolj o njegovem slogu. Tako je leta 1852. priobčil v „Novicah" „Mojstru pevcov" (Koseskemu), leta 1854. pa: „Ivanu Koseskimu za god". Drugi vzor mu je bil Vodnik; v „Vodnikovem spomeniku" sta dve njegovi pesmi. Nadalje je priobčeval svoje pesmi še v „Učiteljskem Tovarišu", v „Glasu" in „Bčeli". Podpisoval se je razno: M., M. Hladnik, Bogomil, Rodoljubski, Svetogorski, Tomajski, Trebški, Balantinov itd. Boljši nego v verzih je bil v prozi. Svoje pesniške žile tudi sam ni precenjal, to je povedal v sonetu „Skerjančik":

„Ne merim s pesnikov se velikani;
Skerjančik majhin je, al' — živo poje!
Slave naj drugi unajne vam lepote;
Kar pojem jest, slovelo bo jedrote —
Vse živo, krepko, vse izvirno moje."

Z Vodnikom se je sam rad primerjal, češ, oba Kranjca, duhovnika, šolnika, oba jezike učila, oba preganjana in na stare dni pomanjkanje trpela. Zložil si je tudi po Vodnikovem zgledu spomin:

„Po men' ne bode hčere, sina,
Al' svest sem si na vek spomina;
Zastonj se pevc ne vbivam:
Non moriar, sed vivam!"

Hladnik je bil velik čudak, ki se je jezil na vsako novotarijo v pisavi ter zložil za take pisatelje celo vrsto epigramov. Iz tega vzroka je pretrgal pozneje vse vezi z „Novicami" in „Danico".

Njegova precej obširna literarna zapuščina se hrani v nadškofijskem semenišču v Gorici. — Nagrobnico si je zložil sledečo:

„Počivam tu Matevž Hladnik.
Duhoven, pesnik, šolsk učnik;
Vasica Černi verh rodila,
Me v grob Gorica položila.“ *B.*

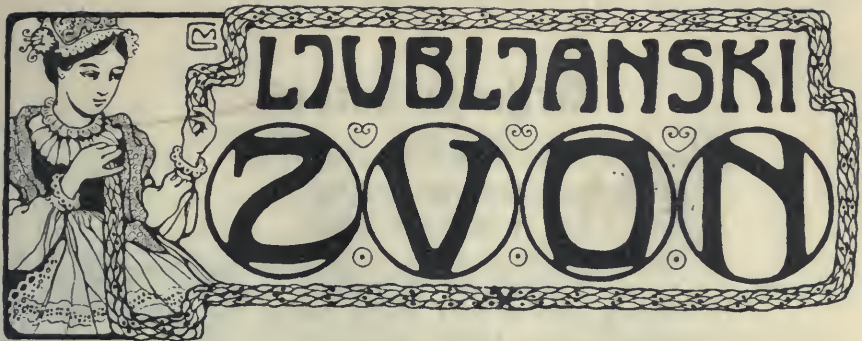
Stoletnico rojstva in petdesetletnico smrti Jovana Sterije Popovića bodo slavili Srbi v Vršcu dne 21. in 22. septembra t. l. Popović je bil oče srbske drame, eden največjih srbskih pesnikov in pisateljev; njegova dela žive še danes v književnosti in na pozornici. On je tudi osnoval najznatnejše prosvetne zavode srbske, kakor „Srbsko učeno društvo“, „Srbsko akademijo naukov“ in kralj. srbsko narodno gledišče v Belgradu. Srbska pravoslavna cerkveno-šolska občina v Vršcu pozivlje tudi Slovence, naj se zbero okoli Popovićevega groba in ga obeležijo z vidnim znakom ljubavi in zahvalnosti, dostojnim spomenikom, ki bo potomcem kazal slavo pesnikovo in kulturno zavest srbskega naroda. — Kdor se hoče slavja udeležiti, naj naznani to najdalje do 7. septembra predsedniku pripravljalnega odbora, g. dr. Marku Rančinu v Vršcu (Vršac), da mu priskrbe stanovanje.

Tudi mi kličemo: slava spominu velikega Popovića!

Pristopajmo k „Matici Hrvatski!“ Sredi političnih kriz sta stopili „Matica Slovenska“ in „Matica Hrvatska“ v ožjo zvezo, da bi očuvali dedino naših preporoditeljev in ovarovali tisočletno našo zajednico. Vsled tega dobiva „Mat. Slov.“ po Hrvatskem nove poverjenike in več članov, nego jih je imela doslej. Število slovenskih članov „Matice Hrvatske“, ki je zadnja leta močno padalo radi naše brezbrižnosti, pa mora tudi zopet rasti, da naš idealizem ne ostane na papirju. Članarina „Matice Hrvatske“ je 3 K, a knjig dobimo 9, reci: devet, leposlovnih in poučnih. Med njimi bode letos kot nekaj posebnega: „Kolo hrv. umetnikov“, zbornik v velikem formatu z reprodukcijami 50 del hrvatskih slikarjev in kiparjev, prava salonska knjiga. Drugi velik zbornik je „Hrv. Kolo“, kjer bode poleg povesti in črtic tudi par razprav o Slovencih v slovenskem jeziku. Končno pa je zlasti poudariti „Antologijo (Cvetje) slovenskega pesništva“ od Vodnika do najnovejše dobe. Priredi jo prof. dr. Ilešič. Doslej nismo imeli Slovenci take antologije. Že radi te antologije mora pristopiti k „Matici Hrv.“ vsak Slovenec, ki mu je mar naše književnosti. Sploh bo odslej „Matica Hrv.“ izdajala tudi po eno slovensko knjigo. — Vsak novi slovenski član „Matice Hrvatske“ dobi hrvatsko-slovenski slovarček navrh.

Natječajne nagrade „Matice Hrvatske“. Uprava „Matice Hrvatske“ razpisala je za god. 1906. pet natječaja za književne nagrade, i to: iz zaklade I. N. grofa Draškovića (K 2000·—), zatim iz svoje imovine pod imenom zaklada: Dušana Kotura (K 900·—), — Adolfa Veber-Tkalčevića (K 900·—), Terezije pl. Tomašić (K 50·—) i Aleksandra pl. Vuščića (K 2000·—), pa upozorujući na to hrvatske književnike javlja, da će potanke tiskane uvjete natjecanja na zahtjev poslati svakomu, tko ih zatraži. (Glej razpis na ovoju!) *Uprava „Matice Hrvatske“.*

Razstava v Sofiji. Udeležba slovenskih slikarjev na II. jugoslovanski razstavi v Sofiji je vsekakor častna. Odposlali so okoli 80 slik in risb, in sicer so razstavili svoja dela: Ferdo Vesel, R. Jakopič, M. Jama, M. Strnen, M. Klein, Iv. Grohar, Saša Šantel, Jeti Šantlova, A. Gvaiz, Iv. Marčič, P. Žmitek, Iv. Vavpotič, Srečko Mogolič, Iv. Sever, Maks Klodič pl. Sabladoski in A. Berthold.

Črez polje gre.

Med drevjem — si čul plahutanje,
šum splašenih kril skozi gaj?
Vse najine ure nekdanje,
noči čarobnih sanje,
vse hrani še ljubi kraj.

Poglej: tam dalja sinja,
kot da se pne v nebó —
se tvoja misel spominja,
kak dan se v škrlat zagrinja,
in rož, ki o kresu cveto?

V življenja najvišji slasti
dva cveta: radost, bolest
iz ene mladike — strásti
obenem sva videla rasti
in bila sva srečna do zvezd.

V očeh sem tvojih iskala,
spoznala ves pogum,
zato se nisem bala,
ko vsa sem trepetala
kot zdaj — o čuješ ta šum?

Šla je črez polje zase
in mislila tako,
še enkrat žila čase
in pila znane glase,
kot on bi hodil z njo . . .

Oton Zupančič.

Življenja darovi.

Nemir ta večni duše hrepeneče,
nestalni vali sreče in nesreče,
lijoči v čas, iz časa spet tekoči,
vse dni življenja v vek se menjajoči . . .

Dovolj, srce, si pilo sladke sreče,
dovolj zavžilo boli si moreče;
a radost, glej, odplavlja čas begoči,
trpljenja dolge dni in mračne nóči.

Da večna žalost si, življenje, laž!
Da večna radost, o beseda prazna!
Vse, kar imaš samó, človeštvu daš.

Različnim mera tvoja res je razna;
kako deliš, to pač račun je tvoj,
a eno daješ vsem — v grobéh pokoj . . .

Ksaver Meško.

Sonet.

Kdaj ti je vedro čelo zatemnelo?
Zakaj, zakaj je moker svit oči?
Zakaj usmeva več na ustnih ni,
zakaj ne poješ kot nekdaj veselo?

Pa mar že res oddaleč je zavelo
po gnusnih kletvah severne noči
in duh peklá ti z žalostne čerí
je pljunil solz, cvetlica, v čašo belo?

O, saj še vedno se smehljaš, smehljaš,
blesti se čelo in oko raduje,
smehlja se cvet: še vedno ga imaš.

Kdor pesmi pa in smeha več ne čuje,
sem jaz . . . Zato nič več me ne poznaš . . .
Bojiš se mojih misli? Prav ravnaš!

Vladimir Levstik.

Izza kongresa.

Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

Dvanajsto poglavje.

Ravno ko je odbilo šest v šenklavškem zvoniku, sta se sešli pred škofijsko cerkvijo Magdalena Komarka in Topolščakova Marička.

„Jezus, ti ne veš, kako sem težko prišla!“ je zaihtela Marička. „Fantek nam je zbolel in prav malo časa se smem zamuditi.“

„Janezek je zbolel!“ se je začudila Majda. „Kaj pa mu je vendar? Tako pripraven fantek kot je!“

„V šoli so ga stepli!“

„V šoli! Grdobe! Kako ima prav gospod Peterček, moj korar! Vedno govori: Otroke v šolo pošiljati, je neumnost. Tudi jaz pravim tako!“

„Po glavi ga je udaril in sedaj mu jo močimo z mrzlo vodo!“

„Pa kar po glavi! Bo že Bog kaznoval to zverino! Tako pripravnega fantka! Sedaj pa pojdiva, se že mudi!“

„Veš, samo piclo uro imam časa! Vzeti me pa mora, da veš! Tudi mi povej, kdo je! V greh se ne podam, Magdalena, ker nočem izgubiti večnega zveličanja.“

„Večno zveličanje! Trajna! Kdo o tem govori! Da veš, neki ruski grof je. Denarja ima kot gnoja! Bil je že oženjen, pa mu je ženo in otroke vzela vročinska bolezen, da je od žalosti kar umiral. Sedaj se je v te zagledal, in jaz pravim, da je to posebna božja milost, Marička! Pojdi, greva v škofijo!“

„V škofijo!“

„Kam pak, če ne v škofijo! V škofijo, kjer prebiva naš škof Avguštin, ki bo sodnji dan tako gotovo sedel na Kristusovi desnici, kakor gotovo upam jaz v nebesa priti! V škofiji, Marička, se greh ne dela! Povsod drugod, samo v škofiji ne!“

Ko je Komarjeva na ta diplomatski način Marički razpršila strah pred grehom, jo je vlekla okrog cerkve k stranskim vratcem škofijskega dvorca. Ker je bilo tema, so bile tedaj že zaprta. Magdalena je pogumno potrkala in res so se takoj odprla. Ko sta vstopili, so

se za njima takoj zopet zaprla. Vsled teme Marička niti videla ni, s kom je njena spremljevalka govorila. Čula je skrivnostno šepetanje. Nato jo je Magdalena pograbila za roko ter jo tirala po tesnem rovu, ki veže stranska vrata z dvoriščem. Tudi spodaj na dvorišču je bilo mračno, dasi so bili hodniki v prvem in drugem nadstropju prav močno razsvetljeni. Na teh hodnikih je vrvelo obilo življenja in vse je pričalo o tem, da se je nastanil v ljubljanskem škofijskem dvorcu eden najmogočnejših suverenov tedanje Evrope. Kamor si pogledal, povsod je mrgolelo od dvorskih služabnikov, ki so dremali po hodnikih naokrog, utrujeni od dolgočasne, enolične službe. Ves dan niso imeli drugega opraviti nego zreti podse na globoko dvorišče, ali pa sloneti ob steni ter le na to paziti, da niso zamudili trenotka, ko se je bilo treba dejati v pozituro, ako je kak dostojanstvenik po mehkih preprogah prikorakal mimo. Dvorec, v katerem je grof Kovnic prešteval nekdaj polne svoje vreče, v katerem je grof Leslic ljubil rdečelične svoje ljubice, v katerem je Karel grof Herberstein koval svoje fine, rimskemu papeštvu tako sovražne misli, v katerem je baron de Brigido — ta eksotična rastlina — gospodoval z laško svojo lahkoživnostjo, — je tedaj tičal pod bleskom ruskega imperatorja. Obdajal ga je milje tujih šeg, tuje vere, tujega, v jedru še vedno barbarskega plemstva. Če bi mogle stene govoriti in pripovedovati o tem, kar se je v dvorcu ljubljanskega škofa godilo za časa ljubljanskega kongresa, bi pokojni kardinal Jakob ne bil mogel nikdar zaspati pod njegovo streho!

Ko sta bili stopili na dvorišče, sta opazili ženski, da ju vodi nekak dvorni orožnik, ki je molče korakal pred njima. V kotu, kjer vodijo ozke, zavite stopnice navzgor, ju je prevzel drugi orožnik ter ju odpeljal po stopnicah. Bil je izpitan in trebušen dvornik; pri vsakem koraku je zastokal, kakor da bi hodil po bodečem trnju. V prvem nadstropju sta morali čakati, spremljevalec pa je izginil v notranje sobe, da je priglasil njun dohod. Marička si skoraj pogledati ni upala v svetlobo, ki se je blesketela po hodniku. Sramovala se je, meneč, da jo gleda vsako oko. Navzočni pa je niti opazili niso, vsaj delali so se tako. V bližini, ob hodnikovi balustradi, sta slonela mlada, rdečelična oficirja. Vse se je svetilo na njiju.

„Maksim Porfirovič!“ je izpregovoril prvi, ko si je bil dekle od strani ogledal, „Maksim Porfirovič, ta Mansurov je vendar preklican lisjak!“

Drugi je odgovoril: „Kaj hočeš, Ivan Arkadjevič, njega imperatorsko veličanstvo ima ravno te dni svoje vladarske muhe!“

„Pravijo, da ga je Metternich popolnoma zmedel.“

Ivan Arkadjevič je šepnil: „Čisto ga je zmedel! Na duši in na telesu! Ta nemški knez velja pri njem vse. Naš Nesselrode je sama senca!“

Maksim Porfirovič pa je dostavil: „Ta Metternich mu nepre-stano poje svojo pesem, da sede kralji in cesarji na vulkanih in da sfrče zdajinzdaj v zrak, če ne napno vseh svojih moči! Da, da, Ivan Arkadjevič, naša Rusija je sedaj avstrijska satrapija!“

„In naš car se je postaral na duši, kakor da je živel že osem-deset let na zemlji!“

„Kar se je uprl petrograjski polk, je izgubilo njega veličanstvo zadnjo svojo sapo! Da se nas Bog usmili!“

„Torej se mu godi kot kralju Davidu, ko je bil star devetdeset let ter so mu dali mlado Morbičanko, da ga je grela v postelji!“

„In našemu carju, Ivan Arkadjevič, ponujajo tudi mlado deklico, da bi mu ogrela staro, posušeno in žalostno dušo!“

„Tako je, Maksim Porfirovič! In nihče drugi nego prekanjeni Mansurov ni izkuhal tega zdravila!“

„Tako je, Ivan Arkadjevič!“

Precej časa je poteklo, predno se je debeli dvornik zopet pri-kazal. Komarki je stisnil nekaj v roko ter ji potem mignil proti stopnicam. Kar ji je v roko stisnil, se je čutilo stari devici dosti obširno, tako da se ji je razlila zadovoljnost po vsem obličju. Ostala bi bila še rada, ker je bila radovedna kot sraka. Ali orožnik je zopet migal proti stopnicam in morala je rada ali nerada odriniti.

„Marička, ne pozabi name!“ je zaklicala, predno je izginila na ovinku stopnic.

Marička pa je s strahom in trepetom odšla za stražnikom, ki je stokal pred njo. Vstopila sta v malo sobico, ki je bila prazna. Nato je zopet odprl vrata ter jo potisnil v drugo sobo, ne da bi sam vstopil za njo. Tudi je vrata zopet zaprl. Nekaka motna, modra svetloba je bila razlita po tem prostoru, tako da dekle v prvem hipu ničesar ni moglo razločiti. Ko so se ji oči privadile modrega so-mraka — svetilnica je bila skrita za nekakim modrim, pajčolanastim pregrinjalom — je opazila Marička, da je sama in da ni nikogar v precej obširnem prostoru. Prvo, kar ji je sililo v pogled, je bila velika podoba na steni. Kazala je čisto Suzano, ko je kopala belo svoje telo in ko sta jo, kakor pripoveduje sveto pismo, opazovala nečista dva starca. Tako se ji je svetila kakor bela roža sredi ze-lenja, obraza obeh starcev pa sta bila grda in ostudna.

„Kaj bo?“ je vzdihnila Marička. „Kako grdo podobo imajo na steni! Kdo more kaj takega gledati!“

Komur niso neznani časi, v katerih je Anton Alojzij, mož blagege duha in izbranega okusa, vladal v škofijskem dvorcu ljubljanskem, se spominja še gotovo ravnokar omenjene Suzane. Kdor je bil blagega duha in izbranega okusa, se ni spotikal nad nebeško nagoto, katera se je kopala v zeleni vodi. Stari korarji, ki so s svojim duhom bili sorodni svetopisemskima dvema starcema, so pač sramežljivo povešali svoje poglede, če so tuintam prišli v sobo, kjer so na steni viseli Suzana in starca - nečistnika. „Kako more milostljivi škof kaj takega vsak dan gledati!“ Tako so godrnjali ter menili, da so boljši od svojega škofa. Pri tem pa nikdar niso pozabili, da bi ne bili — takisto skrivoma od spodaj navzgor — svojih oči na hitro pašo pognali na belo telo nage Suzane! Korarsko to godrnjanje ni dosegalo Antona Alojzija; pod njegovim naslednikom, slabotnim Jernejem, pa je bila bela Suzana pregnana iz škofijskega dvorca. Odkazali so ji samotno steno na samotnih Goričanah. Poznejši škofje, ki so katoliško vero reševali na Kranjskem, so jo pregnali še celo pod streho goričanskega gradiča, kjer še sedaj plesni, če je niso morda prodali kakemu židu. Uboga Suzana!

Marička je čutila, da ji je vročina prešinjala celo telo. Mehanično si je slekla jopič in z glave si je snela ruto. Bila je kakor v kletki sinica, ki si želi nazaj v svobodo, kjer je poprej frfotala. V svoji stiski je pričela moliti in s pogledi je begala po stenah naokrog, da bi ji ne bilo treba gledati nespodobne nage ženske. Končno je sedla na mehek stol, katerih je bilo vse polno po sobi. V svojo tolažbo je ugledala na strani majhno podobo Matere božje, katero je obdajal venec debelih, zlatih žarkov. Ohladila se ji je duša, ker je pred Božjo porodnico brlela kakor iskra majhna lučca. Takrat so se nekje v steni odprle durce, katerih dekle dosedaj niti opazilo ni bilo.

Vstopil je mož v beli uniformi, ki se mu je tesno prijemala telesa. Po dekletovem mnenju je bil vsaj general. Bil je vitek kakor smreka na gori in napake ni bilo opaziti na njegovi podobi. Naslonil se je na zid pri vratih ter si pri tem z belo roko podprl obličje. Melanholično oko njegovo je dolgo objemalo deklico, v kateri je pod temi pogledi vse kipelo. Na misel ji je prišlo, da je pri Frančiškanih na oltarju angel, ki ima ravno tak obraz. A mogoče, da je bil obraz tega moža še krasnejši. Ko jo je nekaj časa gledal, je stopil v sobo ter zaprl tapetna vratca za sabo.

„V imenu Boga in sina spasitelja!“ je izpregovoril in mehki ta glas je segal dekletu do srca.

Ker ni vedela drugega izpregovoriti, je dejala slovensko: „Na vekomaj, amen!“

Obrnil se je proti Mariji na steni, se globoko priklanjal ter delal čudne, široke križe črez obraz in prsi. Suzane niti pogledal ni. To je Maričko docela prepričalo, da ima pred sabo pobožnega in Bogu dopadljivega človeka. Nekaj trenotkov je nato hodil po sobi gori in doli. Šepetal je sam pri sebi in Marički se je zdelo, da je čula besede:

„Ponižaj se, da boš povikšan!“

Obstal je pred njo ter vprašal nemško:

„Kako ti je ime, deklica?“

„Marija,“ je šepnila, „Marija, gospod general!“

Zamislil se je, a pri tem je njegovo oko zopet počivalo na njenem razžarjenem obrazu. Počasi je izpregovoril:

„Marija! Dobro ime, lepo ime je to! Ime matere našega spasitelja!“

Kazal je na melanholičnem obrazu poteze, kakor da ji je povedal Bog zna kako važno, dozdaj ji še neznano novico. Potisnil je blazinasti stol v njeno bližino in sedel je tik nje. Ko je nekaj časa zrl proti stropu, kjer sta bili upodobljeni mitra in škofova palica, je posegel po njeni roki. Čutila je, kako so se je oklenili njegovi prsti, prav kakor bi se vila okrog njene roke mehka mačja tačica, kadar noče pokazati ostrih svojih krempeljčkov! Imela je zavest, da ji ni večje sreče, nego sedeti na strani tega moža, ki se ji je zdel kakor višje bitje. Zanesljivo ni bil hudoben človek, in če ji ta pove, da jo vzame — vzel jo bode gotovo! Imeti takega moža: pri tej misli se je v glavici zbeganega dekliča vse zmedlo.

Ni ji izpustil roke; pri tem je videla, da se mu je po prstih vse svetilo od dragih kamenov. Prav je imela Komarjeva, ta grof je gotovo imel denarja na ostajanje! Skoraj zblaznel je, ko so mu umrli žena in otroci! Da je imel dobro srce, je moral vsakdo opaziti: saj mu je dobrota silila iz vsake črtice na bledem obrazu.

Zopet je izpregovoril: „Marija, povej mi, se li tudi ti tako silno dolgočasiš na zemlji?“

Pri tem je dvakrat ali trikrat prav globoko vzdihnil, da se je deklici od samega usmiljenja topila deviška duša. —

(Dalje prihodnjič.)

Jos. Stritar.

Analiza njegovega življenja in delovanja.

Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

III. Stritar kot dovršen pesnik in pisatelj.

1. Tako smo na pozorišču prvih Stritarjevih del in z njih vidika mogli premotriti po notranji zvezi in psihiškem razvoju vsa njegova dela. Potrebno je, da se postavimo na ono *prvo* stališče, ko se Stritar javlja v našem slovstvu, in odtod merimo njegovo delovanje; sicer bi v njegovem nastopanju, zasledujoč ga le na podlagi njegovih zbranih spisov, videli enake pojave tu in zopet tam in zdelo bi se nam ponavljanje samega sebe, kar je učinek notranjega razvoja. Pazno motreč temeljne ideje v Stritarjevih spisih od tiste dobe, odkar so se zaiskrile, smo uvrstili tudi spise same na njih mestu in šele na tej podlagi je mogoča njih *podrobna* presoja. Ker to ni naša naloga,[1]) nam preostaja le še, da *zunanje* pregledamo nadaljnje Stritarjevo življenje in delovanje (od leta 1868. dalje). A tudi v tem oziru imamo že najpotrebnejše delo dovršeno [2]) in se ta razvoj sploh da netežko zasledovati na podlagi Dunajskega in Ljubljanskega Zvona; tam daje Stritar vedno točen račun o svojih namenih in uspehih.

V prijateljskem krogu dunajskem se je torej izkristalizovala Stritarjeva posebnost, tam je nastopal kot molče priznana avtoriteta. Prijatelji so videli, koliko ima Stritar zlasti pesmi v zalogi, in so mu prigovarjali, naj jih pošlje v domače liste. A on je imel to posebnost, da se je sploh težko odločal za objavo. Kakor nam pozneje pravi sam (V. 319), tožeč, da je mladina postala vsa drugačna, neidealna, si svojih pesmi ni bil upal poslati Janežiču, dočim so jih njegovi sošolci in vrstniki že v latinskih šolah hrabro pošiljali v

[1]) Stritarjeva dela do leta 1887. so kolikor toliko presojena v Celestinovi razpravi „Jos. Stritar“ v „Slovanu“ 1887.

[2]) Prim. moj spis v lanskem „Lj. Zvonu“: „Četrt stoletja . . . na braniku“.

Celovec „očetu Janežiču“; „tak svet strah sem imel pred Janežičem in pred sveto poezijo“.

2. Po letu 1868. pa je bilo marsikaj drugače: „Mladika“ je vzbrstela in je proslavila Stritarjevo ime, „Glasnikov“ zadnji letnik (1868) je bil po duhu že ves Stritarjev; tako se je dal Stritar pregovoriti, da je izdal prihodnje leto (1869.) nekaj svojih poezij. To je tista mala, fina knjižica, obsegajoča 155 strani: **„Pesmi, zložil Boris Miran“**, [1]) ki je bila po preteku okroglih dvajsetih let prva prav vredna, da stoji poleg druge male knjižice, poleg Prešernovih „Poezij“; Levstikove (1854) so kazale še preveč mladostno nerazvitost. Dolgo smo potem morali čakati, in učakali smo leto 1882., preden je naše slovstvo spet rodilo knjižico (Gregorčičevo!), vredno te družbe. — Te Boris Miranove pesmi iz leta 1869. so segle v živo in so potegnile ves mladi svet na mah za seboj. Po pravici! Prebogata je vsebina sedmerih zvezkov Stritarjevih Zbranih spisov in lepe so one tri mladini posvečene knjige, a cvet njegovih del so le te Boris Miranove „Pesmi“. V onih obširnih spisih si iščemo Stritarja, v teh pesmih ga imamo. Tako srčkano in srečno, tako preprosto, preprosto človeško je pel le Prešeren, v tistih svojih pesmih, kjer ga ni premagala tuga. Veselje do življenja, oduševljeno uživanje slasti, ki jih nudi svet, je položil Stritar že v svoj moto: „Lehké nogé, lehkó srcé . . .“; a to uživanje je tako ljubko in obdano z vonjem poezije, da bi moralo zadovoljiti tudi vsakega moralista; to tem bolj, ker so se trenutki tega uživanja — kako resnično! — menjavali s tiho otožnostjo in s svetožaljem; saj se glasi geslo k III. delu z očitno naslombo na Prešerna: „Srce mi vtrujeno miruje, ne vabi ga v življenje hrup; po sreči mi ne izdihuje, neznan mu strah, neznan je up“. A to ni trajalo celo dobo življenja kakor pri Prešernu; že IV. oddelek se začenja: „Nova ljubezen, življenje novó, nove mi pesmi iz prsi vró.“

Da, o ljubezni se poje mnogo v teh pesmih[2]), in to je nakopalo pesniku dokaj nasprotstva, najhujše šele čez petnajst let (Doktor Junij, „Dvanajst večerov“), a izčrpala ga ljubezen ni . . . Kdor ne mara ne ljubezni, ne svetožalja, ne satir — „Koprive“ jih imenuje pesnik — temu bosta prijali vsaj ti dve pesmi izmed „Popotnih“: prva, posvečena Bledu (str. 94.): „Bog sprimi, svetlo te jezero! . . .“ in pozdrav Ljubljani (str. 90.): „Pozdravi Bog te, belo mesto, nad

[1]) Leta 1877. je oskrbel in izdal po njih knjižico: „Boris Mirans Gedichte. Auswahl aus dem Slovenischen“.

[2]) V tem ozira mu piše hvalo dr. Tavčar v „Slov. Narodu“ 1875, št. 283.

tabo sivi, stari grad! Iz daljne sem dežele zvesto prišel te pozno obiskat".

Veliki uspeh, ki so ga dosegle te pesmi — večjega kakor katerakoli slovenska pesniška zbirka pred njimi (gl. V. 197.) — je Stritarja skoraj prisilil, da je stopil izza zatišja. Le en mož, do čigar sodbe bi bilo Stritarju največ, ni kazal prav nikakega navdušenja za te pesmi; bil je Levstik. Stritar nam sam pripoveduje (Lj. Zvon 1889, Zbr. sp. VII. 168), da je, sestavši se tedaj z Levstikom v domovini, na izprehodu mu pokazal svoje pesmi, češ, „ná, poglej, kaj je to, če so pesmi, kali?" A Levstik ni kazal niti veselja niti zanimanja, vsiliti mu je moral Stritar knjižico, naj jo nese domov in pridene svoje opazke; pa šele črez leto dni je dobil knjigo, skoraj po sili, nazaj, prav takšno, kakršno je bil Levstiku izročil. Levstik je bil pač tedaj — živel je kakor kamen ob cesti — jezen na ves svet.

3. Toda zdaj, ko je Stritar žel take uspehe, je iznova poiskal svojega ožjega rojaka. Stritarja so prijatelji, kakor mu je že Janežič svetoval, pregovorili, da se je odločil izdajati moderen, umetniško zasnovan, ne le za prakso preračunjen list; krstil ga je **„Zvon"** (1870) po ruskem listu „Kolokolu" (= zvon), ki ga je, boreč se za prosveto in svobodo, pričel l. 1857. izdajati v Londonu ruski izgnanec Hercen.[1]) — Stritar, ki se je s pravo ljubeznijo oklepal Levstika, je prevzel list le zato, ker ga je hotel prepustiti — prijatelju in ga tako rešiti materijalnega in moralnega pogina. Spravil je res Levstika na Dunaj in mu je rekel (Zbr. sp. VII. 171): „Zvon ni zame, on je zate ustanovljen!" Levstik pa ni hotel in ni; ves dopoldan mu je Stritar med šetnjo po Lichtensteinovem parku prigovarjal, naj prevzame list, tako da so ljudje že postajali pozorni, gledajoč ju; a vse zaman. Levstik je hotel na vsak način le šaljiv list izdajati; iskal je prilike, da bi izbruhal svoj gnev, in Stritar je moral odjenjati, „Pavlihi" pa je izbral on ime. —

Vendar je skrbel za svojega prijatelja; Stritar, ki je bil takrat še privaten učitelj, je odstopil Levstiku službo kontrolnega urednika pri državnem zakoniku, in Levec pravi v Levstikovem životopisu (Levst. Zbr. sp. V. 325): „Ne trdim preveč, ako rečem, da je Stritar s tem blagim činom svojemu nesrečnemu prijatelju rešil življenje, katero je viselo ob tanki niti." — S tem je bil Levstik res rešen; zakaj posledica te službe je bilo potem (1872) Levstikovo imenovanje za skriptorja licejske knjižnice v Ljubljani. — Ob slovesu z

[1]) Podrobnosti o ustanovitvi „Zvona" so navedene v mojem spisu v lanskem „Zvonu", stran 345. idd., o „Kolokolu" istotam, stran 348.

Dunaja je Levstika malo premagala miloba; izvile so se mu besede: „Veš, prijatelj, toliko si storil zame, da tega ne bom nikoli pozabil; vse ti bom povrnil.“ Nista se več videla Stritar in Levstik; Stritar mu je še često pisal, a ni dobil odgovora. Zato je umolknil tudi on (VII. 174); ko pa se je nadejal najmanj, pride od Levstika pismo in ž njim — 300 gld. in pismo je bilo tako, da so se Stritarju zasolzile oči; Boga hvali Levstik, da mu je dal učakati ta trenotek... zdaj zopet lahko govori s Stritarjem . . . In črez leto dni je prišlo še — 200 gld. — Nobena poteza pač ni bolj značilna za malenkostno velikega in veliko malenkostnega, bednega Levstika kakor ta!

Stritar je tudi zdaj računal na ožjo zvezo s prijateljem, dasi Levstik Stritarjevih poezij tedaj očitno ni maral (VII. 177); ko si je gradil svojo hišico, ni pozabil njega. Gori pod streho se je zidala prijazna sobica, nekako taka kakor Levstikova v Retjah. Namenjena je bila Levstiku in Stritar mu je pisal: „Pusti vse ter pridi in živi z menoj. V življenja svojega večerni zarji hočeva se izprehajati družno, pogovarjati se prijazno. Pod eno streho končajva svoje dni.“ — Ni dobil povoljnega odgovora, vendar je čakal in čakal; a leta 1887. je Levstik umrl osamljen; bil je edina nesrečna ljubezen Stritarjeva!

Z letom 1870. je stopil Stritar na vodilno mesto v slovstvu in je začel novo dobo, končana je bila doba patrijarhalstva in filistrstva in slovensko slovstvo je stopilo iz službe, namenjene le domačim potrebam, v krog evropskih literatur. Zadonel je „Zvon“, kakor se naglaša na 1. strani, „organ, kateri ne gleda na desno, ne na levo, na stranke in osebe, držeč se le večnih zakonov resnice in lepote, ima za vodilo le pravo omiko narodovo.“ — Iskreno navdušenje in pravi idealizem je ustanovil list in pravi idealisti so bili njegovi prvi podporniki, poleg Stritarja: „Celestin, Erjavec, Jurčič, Levec, Ogrinec, Valjavec,“ ki so navedeni v „Vabilu“. S kako požrtvovalnostjo so dunajski mladi gospodje zastavili vse svoje sile, to je znano; taki časi se, mislim, ne povrnejo nikdar več, ker tiste mladine in tako srečne skupine odličnih talentov pač ne bo več. Središče vsem je bil Stritar; on se je namenil, kakor obljublja v „Vabilu“, podati mladini zdrave, krepke duševne hrane, a tudi središče, kjer se zbirajo in spoznavajo, zbujajo in vadijo mlade moči.“ In pridobil jih je! Kmalu je stal ob njem (l. 1876.) Emil Leon (dr. Tavčar) in odkril se je neprecenljiv biser, ki bi bil brez Stritarja najbrž ostal zakopan v globini neznanosti: S. Gregorčič. ...„Zvon“ nam je vzgojil naše klasike, nam je zbistril

estetska načela in nam je usposobil in olikal jezik za vselej. — Literarni zgodovinar si mora zapomniti nekdanjo Kornhuberjevo kavarno na Dunaju, v kateri so se shajali člani Stritarjeve literarne družbe na resne pogovore in resno delo.

Glavno delo pri „Zvonu" je bilo na Stritarjevih ramah: so številke, ki so skoraj cele njegove: pesmi, povesti, estetskokritični spisi, listnica uredništva — to so redni njegovi prispevki malodane v vsaki številki vseh šesterih letnikov njegovega „Zvona"; zato ga po pravici imenujemo „Stritarjev Zvon".

4. V prvem letniku (1870) je pisal svoje „Literarne pogovore", v katerih je gradil, kar je bil podrl v „Kritičnih pismih". — Poglavitni njegov toletni spis pa je bil **„Zorin"**, ta Stritarjev „Krst pri Savici", ne le glede važne pomembnosti za pisateljev razvoj, ampak celo po vsebini: Zorinova Dela se odpove — kakor Bogomila — ljubezni, verujoč v združitev na onem svetu. Sicer — posebno v tehniki — je „Zorina" seveda primerjati z Goethejevim „Die Leiden des jungen Werthers". — Poglavitno pa je bilo Stritarju, da je v romanu razpredel sveje svetovno naziranje: usmiljenje z bedo vesoljnega človeštva (gl. Zbr. sp. II. str. 75, 90.); vsa svetovna zgodovina je pesniku le zgodovina človeškega trpljenja — kdo bi torej ne obsojal vojske? Tudi žival na svetu le trpi;[1]) edino umetnik dviga človeštvo iz nesreče in srečni so le trenotki, a tem zakličimo: trenotje, stoj! Stritar nam ljubko nazorno slika tak srečen slučaj (str. 85.): O lepem poletnem dnevu, ko miruje vsa narava in stoji, rekel bi, čas kakor ura, ki se je ustavila, tedaj bi ležal po cele ure vznak v senci in bi želel, da postojijo ti trenotki. Zavzema se tudi za Rousseaujevo pristnost; z zadovoljstvom gleda, kako ljubljena Dela — kravo molze, on pa ji polaga krmo; ne more se nagledati nedolžnosti polotroka Eveline, ki ji viharna strast še ni skalila mirne duše (str. 87.), njega in Delo pa so enkrat, ko sta se naglo spogledala, le obšle pregrešne — misli... Deloma stopa Stritar preko Rousseauja do starogrškega Herodotovega pesimizma; češ, najbolje je za človeka, se ne roditi, a če pride na svet, ga čim prej zapustiti.

Taki nazori se dajo uveljaviti le kot trenotne domislice; silili bi se, ko bi jim hoteli prisojati trajnost.

---

[1]) Zato se zdi Zorinu krivično klati živino in on uživa le mleko, maslo in kruh.

V „Zorinu“ se Stritar tudi prvikrat (str. 111.) zavzema izrečno za ideale; le ti delajo človeku življenje človeka vredno; gorko se tudi spominja domovine (str. 158. idd.), ki nanjo misli i v sanjah.

Vse te ideje so bile, dasi zajete neposredno iz človeškega srca, vendar nekaj tako novega in razburljivega, da se je pojavil hud odpor, zlasti v „Danici“ (1870, 15), proti „Zvonu“ v celoti in proti „Zorinu“ posebe[1]), kot pohujšljivemu. Stritar se je branil v posebni prilogi („Zvonu“) na duhovit način, poudarjajoč posebno, da umetnost sama na sebi kakor lepota ni ne poganska, ne krščanska, ne samoslovenska, ampak le človeška; takisto estetika. Zorin pa ni nič drugega nego človek sam na sebi, ne prav pameten, a hudoben tudi ne; kdor se pa hoče pohujšati, temu ne bo nedostajalo prilike.

Pri vsem tem je v „Zorinu“ vendar dokaj pretirane mehkote, a plemenito je vse. —

(Dalje prihodnjič.)

Karla.

1.

Mesec skoz noč trubaduri,
fantje po krčmah pojó,
mojo dušo spomini
v tvoje naročje nesó.

Kot poznonočni tatovi
po potih sence bežé —
Tak tiha je noč, tak brezmejna,
tak plašno sred nje je srcé...

Jaz pojdem v solnčne kraje,
pod tihe grem palme s teboj,
tam živel bom, tam bom sanjal,
tam jaz bom umrl nocoj.

Ah, svet je poln zavisti,
uniči, ubije nam vse,
kar jasnega duša zasnuje,
kar svetlega ustvari srcé.

2.

Kam greš, ljubica, kam?
Vzemi mene s seboj,
moje srce s seboj,
ki ti v spomin ga dam!

Kadar vse mirno bo,
vanje se tiho ozri,
rdečim rožam prilij,
ki sredi njega cvetó!

[1]) Ostro se je grajala Levčeva „Lovska“ zaradi konca, najbolj pa „Zorin“, češ, njegovo veroizpovedanje je zmes poganstva in židovstva; poziv n. pr „uživajmo življenje, „post mortem nulla voluptas“ pelje baje naravnost v poganstvo. Obsoja se tudi navdušenje za pogansko umetnost.

Da ne povenó,
da se ne posuše —
da ne umrje srcé,
ki te ljubi tako!

3.

Kot nevihta, ki vihra,
črez doline, črez strmine,
nosi k tebi mi v daljine
burno dušo pot temnà.

Kaj noči ji, kaj temè,
kaj vetrovi, kaj strahovi,
kaj viharji, kaj gromovi,
kaj srcá obupne slè!

Zadrhtele so oči
v hrepenenja ognju vročem — —
Jaz te hočem, jaz te hočem
za vse dni, za vse noči!

Vztrepetala je temà,
zvezde se z neba vtrnile,
solze iz oči kanile,
padlo srce v trda tlà . . .

Tiho gre črez dalje smrt,
kdor je gluh, ta je ne čuje,
kdor je slep, je ne pojmuje,
kdor mrlič je, ta je strt . . .

4.

Za roko bi mehko te rad prijel,
črez polje široko s tabo šel,
ko zunaj pomlad je, ko rože cvetó,
iz nočnih mrakov tihe sanje gredó.

Rad gledal bi v tvoje temno oko,
ko solnce nebeško bi vzšlo nad goró,
po zemlji razlilo lepoto vso,
ves solnčen dan z vso svetlo močjo.

Iz težkih dni je rojena ljubav,
kot tujka je iz mrzlih daljav,
vsa nežna je in plašna vsa,
kot bilka v vihri trepetá.

5.

Padajo deževne kaplje
in po oknih bijejo,
črez dobrave, črez planjave
burne vihre vijejo.

In črez nje tak mehka misel
tiho plava za teboj — —
Strah je zunaj . . . kje si ti zdaj,
plahi, drobni ôtrok moj?

6.

Črna noč nocoj
je objela goré,
črez to črno noč
tiha žalost gre.

Mene je strah noči,
mene je žalosti strah,
jaz sem kakor otrok,
ves trepetav in plah.

Dajte mi váruško,
ki mi mila bo,
ki me vodila bo,
ki me ljubila bo . . .

7.

Ljubica moja, kadar me sreča,
nič več se mi ne smehlja,
nič več s pogledom sladkoiskrenim
mojih lic ne obda.

Hladna, ah, tako vsa mrzla
misli pač bogvekam,
nič ne ve, kak o njej še jaz sanjam,
kako sem brez nje ves sam.

Nič več ne ve, kak v mojem življenju
plamen ji vroč gori —
topla ljubezen brez ciljev v daljavi,
brez vere na srečne dni.

Roman Romanov.

Potovalci.

Spisala **Zofka Kveder-Jelovškova.**

V Hamburgu je danes deževno, megleno. Čemerno stoje bahate palače ob umazanem jezeru, ki se je zalilo v osrčje mesta. Kakor božje oko tako modro in krasno je to jezero ob lepih dnevih in bogate palače naokrog kakor blesteči biseri, nanizani okrog belega vratu bujne lepotice. Umazana megla se obeša danes okrog marmornih fasad, okrog muzejskih kupol in razkošnih streh ponosnih cerkva. Sto ulic in kanalov vodi v umazano staro mesto, ki se stiska med aristokratskim jezerom s prebogatimi palačami naokrog in med prostorno luko, polno dima, šuma in krika. Črni čolni se zibljejo po umazani vodi kanalov, med starinskimi, visokimi in ozkimi hišami. Slikovite, rtaste strehe se vzdigajo visoko v žolto meglo. Iz umazanih oken zija razcapana velikomestna beda. Po črnih ulicah se stiskajo prodajalne druga ob drugi, ozke in natlačene, polne svetovne šare. Tesne beznice se tlačijo vmes, ob politih mizah sedi ubožen svet in se krepča molče s pijačo in jedjo. In nad parterjem se vzdigajo nadstropja, polna komptoarjev, pisaren, magazinov in delavnic. Ljudje hite ne veš kam, ne veš zakaj. Kakor ogromno mravljišče je ta ogromni kup bizarnih, črnih, umazanih hiš.

V ogromni luki se ziblje stotine velikih ladij, vmes hite parniki semintja, ljudje se gnetejo na njih, na drugih se kopičijo ogromne vreče in zaboji. Neprestano tulijo sirene, parne piščali žvižgajo, verige rožljajo. Mastna, rjava voda, polna nesnage, kipi in vre, neprestano razburkavana od čolnov in parnikov. Ogromni magazini se vlečejo od kraja do kraja, kamor pogledaš. Umazano blato se cedi povsod. Mrtvo zijajo nepregledne vrste slepih oken nate kakor oči site zverine. Nažrli so se blaga vseh delov zemlje, od tal do vrha so polni in natrpani.

Tisoč dimnikov bruha iz sebe črn dim. Zrak je gost in težak. Mostovi, ladje, ljudje, vse je črno, umazano; vlažna nesnaga se cedi po kandelabrih in ograjah. Blazen nemir je povsod okrog. Mostovi se vzdigajo in zopet spuščajo, tam se naklada, tu razklada; rjavi pomorščaki preklinjajo, parna sopara puhti od povsod, stroji rožljajo.

Okrog voglov se potikajo sumnjivi ljudje, tatovi, goljufi, vlačuge. Vse preži na plen, lačno in nenasitno.

V veliki izseljeniški koloniji pred mestom vrvi tisoč ljudi. Zjutranji vlaki so jih pripeljali iz vseh krajev Evrope kakor črede ovac. Umazani in raztrgani se mečkajo židje, Poljaki, Rusi — vse narodnosti — v ogromni sprejemni dvorani. Otroci jočejo trudni in zaspani. Umazana prtljaga se valja po tleh; kovčegi, blazine, cule. Ženske molijo, jokajo, jadikujejo, moški kolnejo. Uradniki delijo moške od ženskih, potiskajo te na desno, druge na levo stran h kopalnicam. V predsobi jih slečejo do golega in spuščajo potem v kopel. Neprestano teče topla voda iz prh in nesnaga vseh krajev Evrope se odteka v kanale. Slaba, suha telesa vidiš, izžeta od bede, pohabljena že od rojstva, le malo lepih, močnih ljudi.

V drugem poslopju pospravljajo, perejo podlage, preslačijo ozke slamnice za novodošle. Tisoči in tisoči so se že izpočili na teh ležiščih, stokrat desinficiranih, očiščenih od zarodkov bolezni in mrčesa.

Kakor klade popadajo novodošleci na ležišča, da si odpočijejo od mučne vožnje v zaduhlih, natlačenih vagonih. Dva, tri dni so tu, včasi osem dni, potem dalje k dvoranam potovalcev!

Po dva in dva spuščajo v zdravniško sobo in odtod dalje na manjši parnik, ki jih vozi po petsto in več k ogromnemu oceanskemu parniku, pripravljenemu za odhod.

Stotine in stotine ljudi prihaja. Nepregledna človeška čreda. In ko stoji noga zadnji hip na evropskih tleh, prevzame uboga srca temen in grozeč strah. Kam gredo? Po kaj? Po srečo ali po smrt? Učakajo uspeha ali še večje bede, nego jih je izgnala od doma?!

In zajokajo ženske, ki so pobrale svoje otroke in gredo zdaj črez morje iskat nezvestih mož, ki so jih zapustili doma v pomanjkanju. Zajokajo dekleta, ki gredo k svojim ženinom v tuji daljni svet. In kdorkoli gre prostovoljno ali izgnan od bede ali krivde, vsakemu zatrepeta srce.

Vsak se zboji in zatoži se mu prvikrat po domači zemlji, bridko, grenko se mu zatoži. Tam iz Rusije so, iz Galicije, z Ogrskega, s Krasa in iz Alp, od juga in severa. Kakor da so zbežali od zidanja babilonskega stolpa, tako govore vse jezike in narečja in med tisoči so sami, da se jim stiska srce od neizrekljive zapuščenosti in žalosti. Kdo ve, če se izpolnijo upi, kdo ve?! Kaj niso že zaznamenovani s strašnim znakom na čelu tisti izmed njih, ki poginejo po amerikanskih rudnikih in tovarnah, tisti, ki popadajo

od gladu in bolezni po strašnih, neusmiljenih ulicah amerikanskih mest, tisti, ki se izgube v tuji zemlji, da ne bo nikdar več glasu o njih?! In gledajo si v obraz: ali bom jaz, ali boš ti — oba morda?

Oh, oči so težke od solz in kakor obsojenci stopajo na ladjo. Iz krajev so prišli, kjer je zrak žlahten in lahek kakor peresce rožnega cvetja, a zdaj ga duši smrad teh ljudi, ki so se zgnetli v gosto gnečo kakor plahe ovce! Mirna in veličastna se razteza priroda doma v nedogled, tiha in molčeča, a tukaj brez prestanka peklensko ropotanje, žvižg in pisk, grmenje, pokanje, blazen šum. Medli so, trudni, topo vdani v usodo. Ne moreš se braniti. Zašel si v žrelo ogromne, nenasitne zveri, ne veš in ne slutiš, kaj se godi s teboj. Ne moreš nazaj niti na desno ali na levo, samo naprej v žolto meglo. Zapuščen si, in vendar te pričujočnost tisoč drugih moti in muči. Nekam se skriti, nasloniti glavo kam in jokati sladko. Ali pred vsemi temi tujimi očmi jokaš in tvoj jok je grenek kot pelin.

In zdi se ti, kakor da gre od tvojega srca sto niti nazaj v kraj, ki ti je drag, tam v ruski stepi, pod Tatro, kdo ve kje. Sto niti gre od tvojega srca k domači vasi, k domači dolini, k domačemu hribu. Ladja se maje, napno se vezi, ki te vežejo z domom in z ljubimi, ki si jih pustil daleč proč odtod. Ladja se maje in niti se trgajo, da krvavi srce iz tisoč ran.

Ladja se maje in tisoč src krvavi in trepeta. Sam si, odtrgan od vsega, kar je bilo. Sam si in strah te je novega sveta in novega življenja.

Ladja se maje, piščali zarjovejo in jeka gre po vsej umazani hamburški luki, v globino zemlje gre, v daljne zapuščene vasi, tisoč milj odtod.

Z Bogom! Ladja se maje! Z Bogom, oče in mati! Z Bogom sestra, z Bogom brat! Žena, otroci, ali se vidimo še kdaj?! Ljubica, kdaj se bodo srečale zopet oči z očmi?!

Oh, ladja se maje in iz tisoč src je brizgnila bridka, rdeča srčna kri.

Z Bogom, Evropa!

Latinsko pleme in Jugoslovani.

Spisal **Bogumil Vošnjak.**

(Konec.)

Govorili smo dovolj o Latincih, rabili mnogokrat to groteskno, skoraj komično, ali vendar značilno besedo. Ako bi se ta beseda ne bila v zadnjem času mnogokrat čula iz slovanskih ust, ne zmenili bi se zanjo, posebno radi tega ne, ker jo itak že zlorablja naduti, latinsko - dekadentni d' Annunzio in ekscentrični de Gubernatis, ki snuje latinske lige in podobne nedolžne zarote. Latinci niso enoten činitelj, s katerim bi mogel operirati politik. V političnem oziru se morejo vpoštevati le konsolidirani narodi in države, nikdar pa ne antropologične celote, to je plemena. Ako se govori o Latincih, ne mislimo ne na narode, ne na države, ampak edinole na pleme.

Neke realne podlage ne pogreša druga ideja, to je ideja zveze Slovanov z Italijani. Poudarjati je pa treba, da to, kar velja o Latincih sploh, velja ravno tako tudi o Italijanih. Pri tem vprašanju bi prišla v prvi vrsti v poštev politična oportuniteta.

Jurčič je narisal v svoji „Črti iz življenja političnega agitatorja“ hudomušno in izborno karikaturo vročekrvnega slovenskega študenta, ki se je zavzemal za zvezo z Lahi. Debelo so dijačka gledali pošteni Krakovčani v predmestni gostilni, ko jim je razkladal, da se morajo Slovenci z Lahi zvezati in združiti. Krakovsko občinstvo v krčmi ni bilo naklonjeno tej novotariji. Zidarski mojster je dejal, „da Lahi res zaslužek prejemljejo“, drugi, da so mu sina ubili, tretji, da imajo zmerom nože v žepu, s katerimi trebuhe parajo, četrti, da so sleparji in roparji. Vse je postalo nevoljno, mislili so, da je študent špijon, in slednjič so idealnega prijatelja zveze z Latinci pošteno naklestili in ga posadili pred prag na zrak, da bi se njegova živa politična domišljija nekoliko ohladila.

Ta epizoda je jako poučna. Jurčič je bil gotovo dober opazovalec srednjih in nižjih plasti našega naroda in dobro nam je podal v tej kratki črti ves srd, ki ga goji naše ljudstvo proti Lahom. Gotovo so velikega pomena tudi spomini na boje, katere je izvojevala Avstrija v Italiji. Ves ta srd si pa lahko psihološko raztol-

mačimo. Ta laška neodkritosrčnost, zahrbtnost in ta sladkasta lokavost je ljudstvu zoprna. Nikdar pa ne smemo, posebno ne, kadar moramo računati na instinkte, prezirati ljudskega glasa, ampak ga vedno vpoštevati.

Italijani sicer niso v Avstriji mogočen činitelj niti po številu, niti po blagostanju in povprečni inteligenci. Čudni so vzroki, da so žalibog vendar silnejši nego Jugoslovani. Zunanja politika nalaga vladi obzire, ki se nesramno izkoriščajo v prilog Italijanom. Dejstvo, da imajo Lahi svoj stari, dasi sedaj onemogli meščanski stan, je povzročilo, da se je vlada naslanjala doslej na ta popolnoma nezanesljivi element. V svoji zaslepljenosti seveda dunajski mogotci ne vidijo, da so se časi popolnoma izpremenili in da se vedno bolj razvija slovanski meščanski stan, ki bode mnogo bolj soliden in zaupanja vreden, nego je ono italijansko meščanstvo, ki hira in propada. Posebno važna je pa činjenica, da so italijanski trgovci nesposobni, da bi uspešno konkurirali z vedno bolj napredujočimi nemškimi trgovinskimi podjetji, ki so se ugnezdila v Trstu. Kje so časi, ko so se onostran Adrije v Benetkah ustanavljale prve banke na svetu, ko so bili Italijani učitelji finančnega in kreditnega gospodarstva? To so samo še zgodovinske reminiscence. Italijan, in nič manj avstrijski, je dandanes slab trgovec in obrtnik, ker se nikakor noče ravnati po onih načelih, ki odlikujejo vsakega umnega trgovca in obrtnika v napredujočih deželah. Prav poučna je bila enketa o pomorski trgovini, ki se je vršila pred leti na Dunaju. Dokazalo se je, da so domače italijanske tvrdke same največ krive, da tržaška luka ne prospeva. Laški veletržci ne pošiljajo svojih sinov v inozemstvo, kjer bi se mogli temeljito izobraževati. Manjka jim vsake podjetnosti, vsega, kar učini, da procvita trgovina. Ob takih razmerah se ni čuditi, da podjetni in žilavi nemški element vedno bolj narašča in izpodriva sedaj seveda še v skromnem obsegu stare laške trgovske hiše. Nemški element se širi vsled očitne krivde italijanskega meščanstva.

Dočim je bil Trst nekdaj italijansko mesto, ne more se to trditi o Gorici, kjer se je ohranil nekak napol nemški značaj mesta do najnovejšega časa. Italijanski del meščanstva ni imel nikdar dovolj sil, da bi izpremenil Gorico v pristno italijansko mesto. Gorica ni bila nikdar mesto po vzorcu samosvojih staroitalijanskih mest, ponosnih na sijajno preteklost, na svojo ustavo, na blagostanje, palače in slavne sinove. Ko je pa leto 1848. prineslo politično svobodo, potisnil je italijanski element nemški ob stran ter popolnoma

zavladal. Italijani na Goriškem niso nikdar bili nositelji staroitalijanske kulture, dočim spominjajo v istrskih in dalmatinskih mestih še danes monumentalne stavbe na sijajne pretekle čase, na bogastvo in umetniško stremljenje svobodnega meščanstva. Benečanski vpliv je bil najsilnejši v Istri in Dalmaciji, dočim je bil skoraj neznaten v Trstu in na Goriškem. Ni menda slučajno, da se je v Dalmaciji začelo gibanje za združenje z Italijani. Pozabljeno tam še ni kulturno delo benečanskih umetnikov in arhitektov, pozabljene so pa okrutnosti benečanske uprave. Nadalje so Hrvatje iztrgali vlado Italijanom iz rok in so gospodarji na svoji zemlji. Čisto drugačno je pa razmerje na Primorskem: Italijan je neomejen gospod skoraj v vseh mestih, njegova beseda je še vedno odločilna.

Kdo je dvomil, da je politika bila vedno in bode vedno boj za prevlado? Vladajoči življi se nikdar ne pogajajo s podvrženimi. Življi, ki so na krmilu, skušajo ohraniti svojo premoč, ako treba tudi z najnasilnejšimi sredstvi. Nikdar se pa ne zveže močni s slabim proti tretjemu, ki je danes tudi še slab. Presilno je čuvstvo premoči v onem, ki je na krmilu, da bi se spuščal v pogajanja s tistim, ki je v manjšini. Mogoče je edino, da je del stranke vladajočih nezadovoljen z vladajočimi in se odcepi. V strastnem boju bi si pa ti odpadniki ne upali zvezati se s svojim lastnim sovražnikom, ker se čutijo še vedno silnejše, nego bi bil oni po krvi in tradicijah tuji zaveznik, ki je končno vendar še sovražnik. V narodnostnem boju v Avstriji v deželah, kjer je prebivalstvo mešano in kjer očitna nevarnost grozi temu ali onemu narodu, še ni bilo take zveze. Vsekakor je to zanimiv taktičen problem.

Uvaževati je treba pri presojevanju zveze z Italijani razloček med kulturo in politiko. Nikdar ne smemo zabiti, da je ogromen razloček med kulturnim približevanjem in efemerno politično zvezo v sebične strankarske namene. Do kulturnega približevanja ne sme nikdar priti. Pač pa ni izključno, da bi se sklepale v gotovih slučajih začasne, strogo politične zveze v svrho, da se domačini obranijo tujčevega napada. Nikakor nam ne bode v kvar, ko se bodemo spominjali onih Italijanov, ki so gradili po Dalmaciji vse te divne cerkve in mestne hiše in ki nimajo nič skupnega s svojimi širokoustnimi epigoni. Staroitalijanska sveža kultura nam ne bode škodljiva, ako jo bodemo čislali in si je prisvojili včasi kak odlomek, nikdar je pa ne smemo recipirati v večjem obsegu. Čuvati se pa moramo onega, kar je ustvaril narod, ko je bil že na usodni poti, ki vodi navzdol.

Pristni „Theater-General“ je Ricciotti Garibaldi. Tudi on je povzdignil svoj glas v pomirjenje med Italijani in Slovani. Pričakoval je, da bode njegovo rožljanje z ostrogami vzbudilo velikansko pozornost. Sin je slavnega očeta, temu dejstvu ni oporekati. V borbi za neodvisnost so mnogokrat potrebni možje, kakršen je bil Garibaldi, impulzivni, strastni, neprevidni, ognjeviti možje, ki mnogokrat zamotajo niti in delajo najhujše preglavice. Garibaldijev sin se pač ne odlikuje po izrednih političnih zmožnostih, pač pa po veliki vihravosti, ki spominja na slavnega viteza Don Kišota; vsled tega mu tudi ni bilo dano, doma igrati posebne politične vloge. In evo! Garibaldijev sin je nekako boter novemu italijansko-slovanskemu pokretu. Nočemo presojevati, ali pozna dični Ricciotti razmere, v katerih živijo avstrijski Slovani. V nekem svojem javnem pismu piše, da je dobila ta zveza med narodi svoje potrdilo „na sijajnem banketu v Adriji“. Širša javnost ni ničesar izvedela o tem zgodovinskem dogodku, ki bode mejnik v svetovni zgodovini. „In naj se ne imenuje Italijana, kdor nasprotuje tej sveti zvezi med narodi“. Kako patetično in vzvišeno se to glasi! Da se sklepajo take zveze pri šumečih banketih, to je prav značilno za italijansko površnost in nerazsodnost. Nadalje piše, da se zgodovina ponavlja. Nikdar! Zgodovina se nikdar ne ponavlja, to je stara resnica. Stopnja evolucije, ki je dokončana, družabne oblike in državni sistemi, ki so se preživeli, ne ponavljajo se nikdar. In plemenom, ki so vladala, ki so stala na vrhuncu moči, ni nikdar dano, da se pomladijo in prenovijo. To je žalostno svarilo potomcem starih Rimljanov.

Neka zgodbica kaže prav jasno italijanski narodni značaj. To je izrezek iz življenja, ki je trajnega kulturno-historičnega pomena. Neznaten in nedolžen je ta dogodek, ali dal bi narodnemu psihologu premnogo gradiva za dolgo razpravo. V istrskem mestecu Labinu je italijansko mestno starejšinstvo dalo pritrditi na rotovžu marmorno ploščo, katere napis se glasi tako nekako: „V spomin na zmago nad Uskoki, ki so naskočili našo civilizacijo.“ Uskoki so tem gospodom Hrvati, ki žive v okolici. Ta napis je prav po rimsko jedrnat in lapidaren. Žal le, da Italijani niso ničesar drugega podedovali po Rimljanih nego ta lapidarni slog na spominskih ploščah, kar zveni dandanes nekako smešno. V besedah labinske spominske plošče se zrcali vse ono tisočletno zaničevanje naroda, ki je vladal in tlačil ljudstvo, ki je bilo podvrženo, in slednjič tudi oni srd gospodarja proti slugi, ki se mu je postavil po robu. Civilizacije pa, zapadne civilizacije, bi v istrskem laškem gnezdu zastonj iskali, ako imenujemo civili-

zacijo udobnost, komfort, kar je najvažnejši dokaz blagostanja širših plasti. Nič ni zoprnejšega pri Italijanih nego ta večna samohvala, to povzdigovanje lastnega naroda in ponašanje z vrlinami, po katerih se ne odlikujejo posebno.

Razumljivo je, da so se oni primorski Slovani, katerim so skoraj donedavna še — preteklo je od onega časa komaj stoletje — ukazovali benečanski proveditorji, najprej ogrevali za zvezo onostran morja. Kulturne vezi in tradicije so še danes žive. Nikar pa naj ne pozabijo tam doli ob morju, da so bili oni zastopniki oligarhije, katere simbol je bil lev sv. Marka, okrutni upravitelji ne samo brez usmiljenja za podvržene, ampak tudi brez spoznanja pravih državnih interesov. Z rdečo krvjo je omadeževan evangelij, ki ga drži lev sv. Marka v svojih šapah. Grenko čuvstvo mora zavladati v duši vsakega Jugoslovana, kadar hodi po državnih posvetovalnicah doždeve palače v Benetkah. V teh dvoranah se je tolikokrat odločevala usoda dalmatinskih Hrvatov, Istre in včasi tudi slovenskih dežel. V tej dvorani so se klanjali odposlaniki dubrovniške republike in mesta Zadra vsegamogočnemu doždu, se mu hlapčevsko priporočali in ga prosili, naj jim bode milostljiv. V njej se je posvetoval dožd s svojimi svetovalci, koliko davka naj naloži kralju bosenskemu, koliko davka naj plačuje knez trebinjski in kake privilegije se naj dovolijo svobodnemu Dubrovniku in ponosnemu Šibeniku. In v predsobi, v antikolegiju, kjer se smehlja s stene večno mlada in večno sveža umetnost Pavla Veronesa, so mnogokrat čakali odposlanci nestrpljivo ukaza vsemožnega dožda in njegovih častitljivih svetovalcev v hermelinu. V kršni Dalmaciji in Istri je moralo podvrženo ljudstvo robotati, da so od boginje Lepote navdihnjeni možje krasili te dvorane s svojimi umotvori. Množica je morala delati, da je pest izvoljenih svobodno, brez skrbi za vsakdanji zaslužek mogla ustvarjati dela trajne umetniške vrednosti.

Grehi benečanske oligarhije še niso odpuščeni in pozabljeni. Rob, ki je utekel, se navadno ne vrača k svojemu prejšnjemu gospodarju in mu ne ponuja roke v spravo in zvezo.

Jugoslovani so še nekako romantiki. Ni se treba temu čuditi. Topli žarki južnega solnca, prelestno sveža boja rajskega južnega neba in smaragdni valovi južnega morja učinkujejo tudi na politično domišljijo.

Triptih.

1.

Ni ganil list se v tihem, mračnem gaju,
izkrvavel zapad je za gorami,
objel je gaj mrak z bledimi rokami
in ga poljubil v tajnostnem smehljaju . . .

In ptič le zapoznel je videl naju,
ko nemo si prišla v očeh s solzami,
z drhtečim srcem, s tihimi željami
in s koprnenjem po blestečem raju . . .

Molčal je gaj, ko si stopila k meni,
ko nemo sem se k tvojim ustom sklonil,
ko v morju sem razkošja ves utonil . . .

In vrnil se je raj moj izgubljeni
v srce in prosil z glasom sem drhtečim:
„Ah, Bog, daj mi moči, da jo osrečim! . . .“

2.

In skozi gaj je šla molčeča noč.
In v nemi sva molitvi ostrmela,
ko zvezde po nebesju je razpela,
ko pozlatila les je sanjajoč . . .

In žar z neba je pal lesketajoč,
vzžarela v nebu cesta mlečnobela —
vzdrhtela zvezda je in zablestela,
utonila za lesi v temno noč . . .

Molčal je gaj in bilo te je strah,
drhtel ti glas je, bil pogled ti plah:
„Glej, ljubček, to so naju mladi sni! . . .“

Ne, draga! . . . Vsi brezmejni ti prepadi
le vir življenja večni so Pomladi,
življenju novemu in — smrti ni! . . .

3.

Ta tihi gaj! . . . Med listjem rahel smeh
in čar blestečih grudi v mesečini,
kot bajka o nekdanjih davnih dneh,
kot z večnosti prebujeni spomini . . .

Da bil bi najin grob v teh svetih tleh!
Ko trosila bi Vesna po dolini
dehtečih rož, o tvojih vstal očeh
bi v mrtvem srcu sen in v mesečini

bi senci stali dve pod hrastom tem
in zrli zopet zvezde bi blesteče
in strinjali bi v strasten se objem

in sanjali razkošja sveto slast
in k nebu dvigali roké hlepeče
in v temno zemlje ginili oblast . . .

Vojeslav Molè-Spitignjev.

Buddha.

Naprej, naprej! Ne misli! Le naprej!
Ne izprašuj, ne glej, stopinj ne štej,
korakaj tih z drhtečimi koleni,
ne išči cest in mest, ne išči mej!

Zapri srce željám, zapri oči,
slep hodi pota, ki jim cilja ni:
kdovekedaj je pal v brezdanje morje, —
da si počiješ, cilja treba ni!

Kjerkoli padeš, tja si bil poslan;
tam lezi v travo, pljuni v zadnji dan
in se potopi v vekovečno temo
in v konec koncev, v božji samostan.

Vladimir Levstik.

Povest o zaljubljeni deklici.

Spisal **C. Golar.**

1.

Blizu reke ob kolovozni poti, ki je vodila od glavne ceste na most, je stala vesela krčma. Bila je to predmestna, zeleno pobarvana hiša, z modro obrobljenimi okni, na konceh nadstropna, da se je bledikast, visok zid videl daleč naokoli. Na čelu, na sprednjem zidu je bila okrašena z veliko zvezdasto rožo, ki je gledala kot rdeče oko v svet. Na zapadni strani ob griču, mimo katerega je tekla reka, je vstajalo mesto; za hišo, takoj za njo na severno stran se je začenjalo polje. Dolge njive, polne temnozelenega, bohotnega žita so valovale spomladi proti šumi, vmes so se bleščali travniki, pisani in živi.

Zadnji solnčni žarki so oblivali streho, trepetali po visoki jablani in ugasovali. Rdeče oči so pomežikavale iz zarje, izza oblakov so pljuskali vali svetlobe kot iz globokega morja in se zaganjali po nebu. Prisojne gorice na nasprotni strani so že bile v višnjevi senci in sem črez reko skozi gosto jelševo in brezovo šumo je pihljala hladna sapa. Šlo je na večer.

Proti hiši s polja, med njivami je tekla mlada deklica. Včasi se je vsa skrila med žitom, a nenadoma zopet zablestela nad zelenjem, svetel robec ji je zaplapolal na glavi in zdrsnil nazaj. Nesla je velik šop poljskega cvetja, ki je rastel in vedno bolj rdeče žarel v njeni roki, čim hitreje se je pripogibala in izginjala med klasjem. V njivi je pela prepelica, močno in zveneče, zmeraj tik deklice, kot bi tekla za njo. Že jo je vso zakrilo cvetje in videti je bilo samo še živi poljski ogenj, goreči mak, ki se je dvigal in padal. Že ni več bilo deklice; rdeč plamen je hitel po meji, sredi žita, in za njo in pred njo, na desni in levi je pela prepelica.

Bližala se je domu. Na pragu je stal njen oče in klical dva kmeta:

„Ej, Jernej, kam se ti mudi! Malo bi se vsaj oglasil pri meni! In ti, Tonček!“

Tedaj je zapazil hčer:

„No, Barica, le k materi, te je že pogrešila.“

„Ej, deklič, greš malo k meni?“ je zavpil Jernej nad deklico, ki je med tem že stopila v vežo.

„Kdo pa je notri?“ se je oglasil Tonček, mlajši kmet, in gledal proti oknu. Videlo se mu je, da bi rad krenil v hišo.

„Ej, nocoj bo veselo pri meni! Jošt se ženi in daje fantom za vino. Kar ostanita!“

Krčmar je govoril oblastno in prebiral svetle gumbe po oprsniku.

Jernej je pogledal po strmem kolovozu, ki se je vil na cesto, in pogledal Tončka; na jablani nad njimi je zadrobil ščinkavec veselo in razposajeno.

„Še ptiči pojo, pa bi mi ne! Imaš dobro vino?“

„Kapljica, da je ni boljše! Vsa je zorela na moji trti. Troje vrst, kakor jih je Bog dal.“

Gostilničar je stopil naprej in gosta za njim. Takoj jih je pozdravilo nekaj znancev in povabilo, naj pijejo. Miza v kotu je že bila zasedena, zato so primeknili k njej drugo in sedli. Jošt je natočil in poklical zopet vina. Izpili so na njegovo zdravje. Bil je videti jako vesel nocoj, vstajal je vsak hip, lovil z rokami po zraku in zibal glavo. Rad bi bil zapel, pa se mu je zdelo še prezgodaj; zdaj je dobil novih prijateljev in nove srčnosti. Kmalu je lahkoživ glas zadonel od kota:

„Le zapojmo, le zapojmo,
zdaj veselje v goste gre . . .“

Zapela so neuglajena grla in vesela pesem se je razletela po sobi. Kozarci so žvenketali in dolga miza se je zibala pod težkimi pestmi. Pijača in tobak sta širila zagaten duh po nizkem prostoru, pivci so vpili vsekrižem.

„No, Jošt, zgodaj si se spomnil na ženitev.“

„Pa nevesti kupi za poroko plenic! He, jaz vem, kaj je za dekleta!“

Zašumel je razposajen smeh, veseli sejmar poleg ženina se je smejal na vse grlo, snel klobuk z glave in ga vrgel za peč.

„Na dobro zdravje, Matjaž, ti si mi pravi!“

Odprle so se duri in vstopili sta dve novi osebi. Šum se je polegel in vsi so pogledali, a na prvi mah ju ni poznal nihče. V krčmi se je stemnilo prej nego zunaj in zrak je bil ves pomešan z gostim dimom.

Nova gosta sta obstala pri vratih. Prvi je nekaj potegnil izpod pazduhe in položil na klop. Po izbi je zazvenela struna.

„Šandor, si ti? Dobro, dečko, nocoj bo življenje!“

„Kje pa imaš Mavro?“

„No, cigan Mavra, si ti?“

Druga postava je stopila od vrat.

„Nocoj kar godita in piskajta, pa bosta pila, kolikor vama pojde v grlo.“

„Nocoj ste vsi moji gostje, bratci in prijatelji, bodimo veseli in pijmo!“ Jošt je zopet nalival, potem se pa obrnil k ciganoma:

„Mavra, oj, zaigraj na klarinet!“

„Šandor, Šandor, zagodi!“

„Alo, škant v roke, hej, cigan!“

S klopi od zida je skočil fant v rdečem jopiču, skočil na mizo, odtod na tla in začel neusmiljeno ceptati z okovanimi črevlji. Hrušč je bil vedno večji. Vstopil je krčmar z lučjo ter jo obesil na sredo pod strop. Svetiljka se je majala semintja, plamen je trepetal in pojemal med dimom in prahom.

„Alo, cigana, zagodita polko! Jošt se ženi in treba mu je plesati.“

„Le bliže, moža; vino že čaka, potem začnemo.“ Jošt je vabil godca, ki sta stopila k mizi in izpraznila vsak svoj kozarec.

Mavra je bil koščen cigan, velik in zaraščen do oči. Vzel je klarinet in se obrnil proti mlajšemu.

Tih in drhteč glas se je izvil iz strun, vmes je zapiskala piščal in po sobi so zavriskali poskočni zvoki, se razigrali razposajeno, burno. Stari cigan je gledal svetlo naokoli, se včasi zamaknil v polne kozarce na mizi, vrtel vrat in glavo. Podolgasta kučma, čikoš so ji rekli kmetje, mu je visela nizko nad čelom, krajci so bili privihani in za njimi je bilo zataknjenih dvoje petelinjih peres. Usta je pritiskal na piščal in dolga cev je romala semintja, kakor je obračal oči. Včasi je vstal in pogledal tovariša, ki je mirno in zatopljeno sedel na klopi, kot da je pozabil na vse okrog sebe ter slišal samo svoje strune.

Šandor je bil mlad cigan, golobrad in izpod klobuka so mu padali črni lasje po čelu in sencih. Iz temnega lica mu je kipelo zdravje in mladost; izraz njegovega obličja je bil skoro neciganski. Oči so mu gorele in se kresale od luči; ni ganil z vejicami in sanjavo, lahko vodil lok po strunah, ki so včasi nenadoma zaječale. Iz njegovega obraza, iz temnih zenic je dihala globoka otožnost, kot bi se imela vsak hip zalesketati solza pod dolgimi trepalnicami, a namesto nje je blisnila iz pogleda gorka strast in daljno hrepenenje.

Nenadoma je Šandor odložil gosli in strme pogledal goste. Vsi so sedeli za mizami in s prsti objemali kozarce, iz katerih je dišalo vino.

„Mavra, pojdi pit! Piskati znaš in piti menda tudi!" Rdeče lice mladega kmeta je gledalo izza mize.

„Na, pij, in ti, Šandor, pridi bliže!"

„Ej, Šandor, saj te imamo radi!"

Gostje so jima nalivali kozarce. Bili so jako dobre volje in zato so radi imeli cigana.

Zopet sta zagodla. Dva mlada kmeta, prvi z rožmarinovim vršičem za trakom, sta stopila na sredo izbe, se težko naslonila drug na drugega in se začela zibati.

„Jošt, še ti daj!" Glas je prišel iz kota, kjer je pil veseli sejmar. Mavra je prikimal, pogledal vino in odstavil klarinet.

„Bogme, možje, žejen sem. Taka suša, joj!" Z usti se je vsesal v poln kozarec in privzdignil nogo; oči so mu zopet letale po sobi.

„Joj, joj, Šandor, pa še ti pij!"

„Ti dam jaz kozarec, ker si zal dečko," je zaklical Jošt.

Cigan je vstal, a v istem trenotku je stopila v sobo krčmarjeva hčerka, Barica. Ostala je pri vratih in se ogledala po gostih.

Barica je bila vitka deklica, mladost je blestela na njenih licih in prsi so se ji lahno krožile pod tenkim robcem, ki ga je nosila okrog vratu. Mehak ogenj je bil v njenih očeh; zenica ji je sijala kot zvezda, milo in jasno. V prstih je imela belo poljsko rožo in trgala njene cvetne liste. Pogled ji je plaval po gostih in obstal na Šandorju, ki je sedel zopet na klopi.

Njune oči so se srečale in zbližale. Za trenotek samo, potem je Barica pogledala v luč sredi izbe in zadrhtela. Dela je roko na čelo in hipoma jo je zagrnila tema. Zamižala je in zopet pogledala. Počasi je ginila megla izpred njenih oči in zagledala je mladega cigana. Videla je samo njega in čudno ji je bilo pri srcu. Zazdel se ji je lep, kot še nikdar ni videla enakega. Še v svojem življenju ni videla tako temne rdečice, kakor je njemu plala po licih.

Šandor je strmel predse, z levico je stiskal lok in zdajpazdaj je zadrhtel iz strun ihteč, plašen zvok. Pogledal je Barici v obraz in njo je izpreletela sladka zona pod njegovim vročim pogledom.

Na srednji mizi je zmanjkalo vina. Krčmar je vzel prazno steklenico in jo podal hčeri: „Barica, prinesi!" Obrnil se je zopet k gostom: „Le pijte, saj ga imam dosti. Jošt, ne bodi vendar tako dolgočasen! Vesel bodi neveste in pij na njeno zdravje! Ha-ha!"

„Jošt, trčiva!“ Suh mešetar je iztezal roko preko mize. „Pa na ženitvanje me povabi, bes, neveste rad gledam! Jokajo se in sladke so.“

„He-he, mlade žene so kot med.“ Vesel glas se je smejal iz kota.

Barica je prinesla vina na mizo in njene oči so bile kakor zatopljene v sanje. Na sebi je čutila gorak pogled s strani, kjer je sedel mladi cigan. Neznana sila jo je vabila k njemu, vsa je bila omamljena in srce ji je tolklo. Nehote ji je splaval pogled na Šandorja. Njegove oči so zopet počivale na njenem licu in ustnice so mu kipele. Zdelo se ji je, da gori plamen na njih, tako sladek, rdeč plamen. Stopila je od mize in vzbudila se je v njej neutešna želja, da si ogreje ustnice ob tem ognju. Na goslih je zajokala struna in Barica se je vzbudila . . .

Gostje so se med tem že lepo napili; Jošta je bila objela velika žalost, da se poslavlja od fantovskega stanu.

„O, prijatelji tega bi si pa ne mislil,“ je ponavljal.

„Hudo je, hudo, pa pozabi!“ so mu klicali tovariši, a nihče ni vedel, kaj je tako hudo. Radi bi bili zapeli, a nikakor se niso mogli najti. „Hola, hola, zal junak, . . .“ je začel eden peti, drugi so jo udarili za njim, a takoj so se jim zapletli glasovi. Začeli so buditi mladega kmeta, ki je zaspal za mizo.

„No, možje, pa vam Šandor eno zapoje. Saj ste dali za pijačo.“

Mavra je stal pri mizi in izlival vino v grlo.

„Hej, Šandor, fant, zapoj! Ti znaš peti in vsi te imamo radi.“

„Zapoj, zapoj!“

„Kaj lepega zapoj! In pij poprej, da ti bo grlo gladko.“

Šandor je pogledal goste nekako začudeno, kot da ni razumel. Potem se je sklonil niže prav nad gosli, poslušal strune in neka tiha radost mu je razsvetlila lice. Mavra se je sklonil k njemu in mu prigovarjal; šel je k mizi in prinesel kozarec vina tovarišu.

Šandor je izpil in se ozrl proti oknu, kjer je slonela Barica. Strmela je globoko zamišljena po sobi, naglo dihala in izpod obrvi ji je sijalo dvoje zvezd. Zaslišala je, kako so zašumele gosli, zazvenele strune, potem je zadrhtela pesem, polna tožne, koprneče strasti:

„Maričica, duša!
Snoč se mi sanjalo,
da je tvoje lice
kraj mojga spavalo.

Tvoje obrvice
kot da so mi zlate —
kot da so s peresom
zlatim napisane."

Pesem je utihnila, gostje so strmeli.

„Šandor, bogme, ta zna!"

„Oj, Šandor, rad te imam kot brata. In na svoje ženitvanje te povabim. Ti boš moj godec! Pojti k meni in trči z menoj!" Jošt je bil ženin in Šandorjeva pesem se mu je zdela čudovito lepa.

„Kot da si mi jo zapel iz duše, oj, Šandor!" Zatisnil je oči in tiho skušal peti:

„Maričica, duša!
Tvoje obrvice
kot da so mi zlate . . ."

„Šandor, ti si dečko! Kaj ne, Barica?"

Vsa je zadrhtela, a oči ni dvignila.

„Zdaj pa kaj okroglega, Mavra! Na, pij!"

Cigan je vstal s klopi za durmi in plesal k mizi. Izpil je prvi kozarec in že natakal drugega.

„He, Mavra, ti si kot vinska mešica!"

„Pazi se, da ne utoneš!"

„Bog daj zdravje, možje!"

Cigan je postavil kozarec na mizo in pritisnil piščal na usta. Klarinet je pijano zavriskal in za njim so zazvenele strune strastno in bolno.

„Hoj, Mavra, sam godi, tvoj Šandor pojde z Barico plesat!"

„Kaj bo plesala s ciganom!" se jo oglasil mlad zidar. Sedel je na oglu mize s potlačenim klobukom na glavi; bil je golorok ter po hlačah ves oškropljen z apnom.

„Naj gre pa s teboj, Matej, če si dečko!"

Šandorju je blisknila jeza v očeh in lok se je ustavil.

„Šandor, pojdi plesat z Barico," je vdrugič zaklical veseli ženin.

„Jaz grem plesat ž njo!" Matej je vstal in zavpil: „Alo, godi, cigan!"

Mavra je pokazal zobe, kot bi hotel ugrizniti v klarinet. Zapiskal je in namežiknil tovarišu.

„Godi, cigan!" je kričal Matej.

Šandor se ni ganil. Sedel je na klopi kot pripravljen na skok. Zdelo se je, da hoče planiti v tekmeca, vzplavati po zraku in pasti zviška nanj. Toliko gibčnosti je bilo v njegovi sklonjeni postavi,

moči v napetih rokah in poguma na obličju. Ostal je hladnokrven, le oči so mu tlele kot žerjavica.

Matej je zagrabil na mizi bokal in ga nameril proti Šandorju.

„Godi!"

Krčmar ga je hotel prijeti za roko, a že je steklenica zažvenketala ciganu nad glavo in se razbila ob zidu.

„Pustite, pustite Šandorja!" Barica se je plaha in drhteč groze vrgla med goste, planila k mlademu ciganu in ga objela. Zakrila ga je s svojim trepetajočim telesom in gledala nazaj proti gostom. „Pustite ga!" Strah in ljubezen sta sijala iz njenih oči.

Gostje so se zasmejali.

„Bes, ciganova ljubica," je zavriščal Matej.

„Ciganova ljubica," je ponovil še enkrat.

„Ha-ha, oštir, pri ciganu se moži tvoje dekle."

„Kdo to pravi? Tega ne govori, ni za šalo!" Krčmar je bil srdit; prijel je hčer za roko in jo peljal skozi vrata: „Pojdi spat!"

„Matej, kaj pa delaš neumnosti," so se oglasili drugi.

„Ej, tega pa ne," je rekel Jošt in zmajal z glavo. „To se pa nisi postavil!"

„Ne, Barice pa ne pustim vsakemu," je vpil zidar . . . „Ne pustim je pa ne!"

Matej je postal siten, zato so ga vrgli čez prag.

Pozno v noč so se še gostje objemali pri vinu. Vmes je vriskala piščal, gosli so ječale.

(Dalje prihodnjič.)

Topel, solnčen dan.

Topel, solnčen dan poraja
nad gorami se, žari . . .
in na jasnem nebu vstaja
kralj ljubezni in moči . . .

Po poljanah in po dolih
tiho hrepenenje spé . . .
in na cvetju v krasni luči
rosni biseri drhté . . .

Topel, solnčen dan poraja
nad gorami se, žari . . .
dan ljubezni v duši vstaja
zlato solnce v njej gori. —

Dvigajo peroti želje,
skrite želje v dnu srca,
dvigajo peroti k tebi,
dan ljubezni, dar neba!

Kristina.

Po istem tiru.

Spisal Jos. Frančič.

(Dalje.)

III.

Njeno mlado srce se je kmalu iznebilo sentimentalnosti, ki se ga je bila lotila za hip v pogovoru z materjo. Ko se je bila izvila njenemu objemu, da bi šla v kuhinjo poskrbet za kosilo, so ji takoj zarojile druge misli po glavi. Tiste lepe modre oči so se ji prisvetile zopet nasproti in ko je mislila tako nanj, so se ji zakrožile ustnice v prijeten usmev, prav kakor bi stal pred njo in bi se hotela odzvati njegovemu nasmehljaju.

Ah, kako krasen je bil! Zlasti tiste male, predrzne brkice njegove — ah! . . .

Bog ve, kdo je bil, Bog zna, ga bo li še srečala kdaj?

Zadnja misel jo je vznemirila. Če bi ga níkdar, nikdar več ne videla? . . . Nikdar več! Vse drugo bi potrpela, samo tega ne! Ne, ne, mora, mora ga še videti! — —

Razkošnost, ki jo je navdajala ob mislih na ljubega neznanca, ji je skalil zdajpazdaj spomin na materine besede: „Boj se moških!"

Kako čudno povelje to! Zakaj pač je tako govorila mati? . . . In često se je izražala še ostreje! Često se je je lotila neka razjarjenost in tedaj je rohnela:

„Vsi moški so nepošteni, vsi moški so lopovi! Boj se jih, nobenemu ne verjemi, pred vsakim beži! . . ."

Nedoumno! Njega naj bi se bala, pred njim naj bi bežala, ki je bil tako ljub, tako lep, ki jo je znal tako sladko pogledati, ki se ji je tako prijazno nasmehnil? . . . Ne, ne — mati je včasi krivična, ali pa ne misli tako hudo, kakor govori! . . . Zna Bog . . . —

Za nekaj hipov so se je lotile dvojbe, par trenotkov je omahovala . . . Že se je hotela vrniti k materi in ji povedati o današnjem doživljaju. Nekaj ji je reklo, da bi to morala storiti. Toda spomnila se je, da je bila materi prikrila del resnice in da bi morala zdaj iznova lagati, da ne bi prišla v protislovje sama s sabo. In pa — čemu jo vznemirjati, ko se vsake reči tako prestraši! . . .

In obdržala je sladko tajnost zase . . .

Sicer pa — kaj je bilo na vsem tem? Se je bilo mar kaj zgodilo? Nič! Prav nič!

Ali dozdevalo se ji je, da samo pri tem ne ostane! Dozdevalo se ji je, da bo kdaj nemara še govorila ž njim! . . . Njeno srce ni mirovalo, utripalo ji je burno, koprnelo je in zahtevalo . . . „Nič se ni zgodilo in nič se ne zgodi!“ je zatrjevala sama sebi, a pri tem je bil v njeni drobni glavici storjen trden sklep, da pojde še ondod na izprehod, kjer sta se bila srečala . . . da, hoditi je hotela tako dolgo tisto pot, da jo dovede zopet slučaj ž njim skup . . . Oh, samo enkrat, samo enkrat ga je hotela še videti! —

Kaj naj se tudi zgodi? . . . Zakaj naj bi ga ne videla zopet? . . . Bala naj bi se ga? . . . Čemu vendar? Kako čudna je včasi mamica. Kaj pri milem Bogu bi ji mogel prizadeti hudega? Ali se mu ni na obrazu čitalo, da ga je sama dobrota? Ali ni mar njegov pogled napolnil njenega srca z neko čudno slastjo? . . . Ah, kako sladko jo je prešinilo, ko je vprl tiste svoje lepe oči vanjo, kako nepopisno dobro ji je del tisti ljubki smehljaj njegov! . . . In ona naj bi se ga bala, izogibala? . . . Kako bi moglo priti kaj slabega od takega človeka? . . . „Ne, ne, mamica, le prečrno gleda!“ si je rekla. „Ona vedno sumi kaj!“

A tisto — s sestro? . . . No, to je bila neka neprijetna stvar, dasi ni vedela kaka! Mama je jokala tistikrat in tarnala, vila je roke in kričala, da so vsi moški lopovi. Toda v kaki zvezi je bila ona z vsem tem? . . . Vsi moški lopovi! . . . Ah, to ni mogoče! Zakaj pa hodi toliko žena tako mirno in zadovoljno poleg svojih mož? Ne, mamica je v svojem čudnem srdu pretiravala! In ali ji ni ona sama pri drugi priliki priporočala, naj bo pridna in bogaboječa, naj moli rada, ker ji nakloni potem ljubi Bog dobrega moža, ki bo skrbel zanjo? Ej, kako se vse to ujema? . . . Ah, ta mamica, kako čudno je govorila včasi! Zakaj pa ne bi bil baš ta, baš ta tisti dobri mož? Ah, gotovo, prav gotovo je bil ta pravi, če sploh kateri! . . .

Domišljija jo je zanesla v rajske višave, tja, kjer dobi srce v izobilju vsega, kar mu prija, kjer živi lahko vsakdo po svojih srčnih potrebah . . .

Toda vedno zopet se je pojavila neka disonanca v njenih prsih . . . Ko se je najbolj vdajala razkošju, se je iznova spomnila materinega opomina: „Boj se moških!“

Kaj, ako bi ji povedala . . . Najbolje bi bilo! . . . Toda če bi ji odsvetovala . . . če bi ji potem prepovedala? . . .

Materini nauki so se borili z njenimi željami.

A želje so bile silnejše in močnejše . . .

IV.

„Ah, če bi moja mama vedela, da sem si drznila, da sem si upala . . . Veste, ona me vedno ošteva: „Ti si tako sitna, ti si tako nadležna! . . .“ No, in prav ima! Res je to! Ali kaj se hoče? Taka sem in ne morem biti drugačna! Radovedna sem kakor veverica, da, kakor veverica! Vsi pravijo tako, zlasti teta Nina. In res je! Radovedna sem! Od tistih dob, ko ste mi bili rekli, da naj vas obiščem, ko ste rekli, da moram, moram priti k vam, mi ni dalo, pa mi ni dalo miru! . . . Noč in dan mi je bilo v mislih: Bog zna, kako ima, kakšna je njegova soba, česa pogreša, ko nima prave ženske, da bi poskrbela za to in ono! . . .

Žvrgolela je, da je človeku srce igralo veselja, ko jo je čul.

„Ali zakaj me ne tičeš, srček?“ je vprašal on.

„Zakaj vas ne tičem? . . . Ne vem — ne morem! Tako težko bi mi šlo z jezika: ti...ti —. Ah, ne, kako naj bi jaz vas tikala?... Pač bi bilo to lepo, ali —.“ Žalostno je povesila glavico. Vztrepetalo ji je srce, zadrhtelo ji in zakoprnelo po sreči, a obenem zaslutilo nemara, da ji ona sreča ni namenjena . . . Pomolčala je, potem pa zopet začela: „Moja mamica — vidite — skoro kesam se, da sem prišla . . .“

„Pa zakaj?“

„No, glejte, ako ji povem — kdo ve . . .“

„Bog ne daj ji povedati! . . .“

„Ne?“ —.

Punčice v očeh so se ji raztegnile in zastrmela je.

„Torej ima mati morda vendarle kak vzrok, ko jo opominja, ko ji pravi, naj se boji moških?“ je pomislila. Brbljala je ves čas veselo, razposajeno, ali pri srcu ji ni bilo nič prav lahko. In zdaj se ji je zaznalo na obrazu, da se je je lotil dvom, ki jo vznemirja... On je zapazil to in skušal jo je potolažiti.

„Ah, matere imajo vedno tako čudne nazore!“ je dejal in namrdnil se. „Matere tako rade pozabljajo, da so bile same enkrat mlade! . . .“

To jo je zopet presenetilo. To so bile približno tudi nje misli. Takoj je bila zopet bolj mirna in odvrnila je:

„Menda res! . . . Da, da! . . . Toda neprijetno mi je vendarle, da ji ne smem razodeti resnice!“

Njemu se ni ljubilo naravnost odgovarjati na te besede, zato jo je vprašal:

„A kaj ji porečeš, če bode hotela vedeti, kje si bila?“

„Ah, rekla sem ji že, da grem obiskat prijateljico in da me ne bo tako hitro domov!“

„Dober izgovor!“

„Dober, ali grdo je lagati!“

Nikoli ji take majhne neresnice niso obteževale vesti, a danes ji je trepetalo srce v čudni vznemirjenosti ob zavesti, da je lagala. Kakor bi se sramovala, je povesila oči, da so se ji tiste dolge, temne trepalnice ulegle po belih licih.

On jo je motril zvedavo. Potem pa je rekel:

„Iz takih majhnih, dražestnih ustec, kakor so tvoje, srček, je celo neresnica nekaj presrčkanega!“

Počasi je zopet dvignila veke. Kakor bi si potihem ponavljala njegove besede in kakor bi preudarjala njih pomen, je nekaj časa molčala, potem pa so se ji razžarile oči in ustnice so se ji zategnile v vesel nasmeh. Ah, kako ljubko je znal govoriti! Še nihče, nihče ni govoril tako ž njo. Ah, da, to bi bil mož za njo, takega moža bi morala ona imeti, ki bi mu celo nje napake, nje grehi ugajali! Kako dobro so ji dele njegove besede! Takoj se ji je vrnilo zaupanje do njega in ž njim prejšnja živahnost in lahkomiselnost.

„Ah, kake se iznebite!“ je vzkliknila veselo, kakor bi bila kaka postarna dama, a on mlad pobič, ki se sme na tak način zavrniti.

„Sicer pa — kaka laž je to?“ je nadaljeval on trezno in oči so mu še vedno počivale na njej. „Naj obiščem prijateljico ali prijatelja — precej vseeno!“

Nasmejala se je živahno:

„Hihihi, res! . . . Ali vendar! . . .“

Njemu pa je bilo tega že preveč. Obraz mu je izpreletelo nekaj hladnega, krutega, ko je rekel:

„Ah, kaj bi se ukvarjala s temi rečmi! Bodiva vesela! Pij malo in jej in ne misli na nepotrebne stvari!“

Natočil je napol izpraznjena kozarca in pil. In tudi ona je dvignila čašo in s slastjo je srebala iz nje pijačo.

„A — čujte . . . kako vino je to, da je tako sladko? . . .“

„Ti prija? . . .“

„No, da!“

„Vidiš, to je pikolit!“

„Ah, to torej je pikolit? ... O pikolitu sem že čula, toda pokusila ga do danes še nikdar nisem! Kako se to pije! ... Kakor medica! Ah, ah, če bi moja bolna mamica imela kaj takega!... Pa to je drago, jeli?“

„No, tako, tako!“

„Ta steklenica stane nemara eden, dva forinta? Slišala sem že o tako dragih vinih!“

„Približno toliko, da!“

„O — o!“ se je čudila in iznova je približala kozarček k ustom. Zdaj se ji je vino še boljše zdelo, ko je čula, kako je drago.

Pomislila je, koliko denarja je bilo že to pri njej doma.

„Pa pecivo imate tudi izborno!“

„Zato pa jej in pij!“

In ubogala ga je, potem pa je začela:

„Da, res, krasno imate tu — tako nekako sem si tudi predstavljala vaše stanovanje. Ali navzlic temu se vidi — oprostite — da nimate prave gospodinje! ... Moja mama je imela prav, ko je rekla nekoč: „Samci so reveži, pri njih je vse v neredu!“ Vidite, tisto le ondi na primer ...“

Hotela je vstati, a on jo je potegnil k sebi nazaj na zofo. „Nikar, tu ostani! Kaj bi tisto! Pri meni bodi in povej mi raje, če me imaš kaj rada?“

Pogledala ga je globoko in iskreno.

„Kako bi vas ne imela rada, ko ste tako dobri z mano! Ah, rada vas imam, rada! Ali pustite me — jaz vam moram napraviti malo reda! Čemu sem pa prišla? ...“

Neprestano je čebrnjala in zvonko se je razlegal njen prijetni glasek po sobi.

„Da, pospraviti vam hočem in v red vam hočem deti malo! Videti morate, kako bi bilo, če bi bila jaz pri vas! ...“

Zopet se je dvignila, a on jo je iznova obstregel in potegnil jo s tako močjo nazaj, da je padla zviška na zofo in da so se zazibali vzmeti pod njo. To ji je posebno prijalo. Zasmejala se je glasno in še sama je začela poskakovati ...

„Ah, kako prijetno!“

„Kaj ne da? ... Toda pij!“

„Saj pijem!“

Pila je, zibala se še nekaj časa, potem pa je hipoma planila pokoncu. Prepozno je iztegnil roke za njo, zmuznila se mu je. In lotila se je z vso resnobo dela. Pri tem pa je venomer brbljala:

„Vidite, to bi moralo biti tam, a ono tu! Prenesimo torej: A — a?..... Kaj pravite? Ni mar res lepše tako? In ona slika tam — čakajte... No, za silo ostane lahko na svojem mestu, ker nimate druge primernejše . . . Kako pa je kaj v vaših omarah? . . . O jejmine, kak nered to! Skrajni čas, skrajni čas, vam pravim, da dobite žensko, ki bo pospravljala za vami!... Ne, to je kar grozno! . . . Kako prav govori moja mama!... A zdaj poglejmo še to..."

„Ali srček, ne muči se! . . . Pojdi raje pokušat pikolit!"

„Pikolit je res strašno dober! Še nikdar ga nisem pila in Bog zna, če... Toda časa ni zdaj..: No, prinesite mi sem čašico, da bom potem laglje delala . . . Pa kaj sem vas hotela še vprašati . . . Ali smejo — dame piti kaj takega?" . . .

„Saj pikolit je vendar nalašč za dame!"

„Mislila sem si!... O srečne, srečne tiste... Ali zdaj gledimo dalje in delajmo, da bode zopet enkrat vse lepo v teh prostorih..."

Začela je odpirati predal za predalom pri omarah in povsod je naletela na kaj, kar ji ni bilo všeč, povsod je z veliko vnemo prekladala in urejevala.

„Ah, tu bi bilo treba vse druge, vse druge razporedbe! Kako nerodni ste vendar vi moški!... Ničesar ne zadenete! Vam, oprostite, bi bila prisojala res malo več spretnosti . . . Joj, kakšno je tu! Ne, kaj takega, čujete . . . —"

Bila je dražestna, ko se je tako vrtela in sukala ter govoričila tako nebeško naravno, a njega je dolgočasilo. Ustopil se je tik nje, položil ji roko okrog pasa in zdajpazdaj jo je privil k sebi, da so se njeni mehki lasci dotaknili njegovih lic in da je začutil gorkoto, ki je žarela iz njenega razgretega obraza.

Ona pa se ni menila mnogo za to. Trpela je, da jo je pritiskal k sebi, ker ga je imela rada, a pri tem je še nadalje pospravljala in urejevala . . . Bila je uverjena, da mu stori veliko uslugo in da si pridobi njegovo hvaležnost s svojim prizadevanjem.

„Tako, vidite, zdaj ima vsaj nekaj podobe vse to! In zdaj mi je tudi malo odleglo pri srcu. Zdi se mi, da sem storila dobro delo, in če naposled to tudi povem mami . . . Saj me je dostikrat učila, da naj bom postrežljiva! . . ."

„Ah, čemu, čemu bi pravila o tem mami! . . . Bog zna, kaj bi si mislila, in potem bi ne bilo nič več z obiskovanjem — prijateljic."

„No, saj ji nemara ne povem . . ."

„Sediva zdaj zopet, ko je vse v tako lepem redu!" — Prijel jo je za roko, da bi jo povedel nazaj na zofo.

„Ne, čakajte, še te knjige naj si pogledam! Ah — kaj pa je to? . . . Te slike . . . Ne, kaj tako nespodobnega . . .“

„To je vendar lepo, srček!“

„Lepo? . . . To naj bi bilo lepo? Ne! Grdo je, pravim! Vidite, zdaj mi je zopet žal, da sem prišla! . . . Greh je, imeti take slike, veste, greh! . . .“

Ustnice so se ji nabrale v osorne gube, a oči so ji zastajale nehote na posameznih slikah. Napol v tla, napol nanje je zrla pa zardevala. Naposled pa je zatrla radovednost.

„Vstran, vstran s tem!“ je viknila. „In če hočete, da vam pridem še kdaj v red devat vaše stanovanje, potem naj izgine to odtod!...“

Užaljena je stopila k oknu. Toda hipoma je pozabila vse to in začela je s prejšnjim lahkotnim glasom:

„Aj, kak visavis pa imate ondile? Hihihi! Glejte, glejte — neka mlada dama zre s kukalom semkaj!“

On se je dvignil. Pristopil je od strani ter jo potegnil nazaj.

„Zapriva okno!“ je rekel.

„Čemu? Ah, se je — bojite mar?“

„Kaj bi se je bal! Vendar . . .“

„Ne, ne, ne, okno naj ostane odprto!“

In odrinila ga je vstran, dasi se je odmaknila malce od okna... Za trenotek se ji je zresnilo lice, ali takoj ji je šinilo zopet nekaj veselega skozi glavo in iznova se je začela smejati.

„Aj, vi se bojite, da bi ne bila ljubosumna, ta lepa mlada dama!“

„Li veš, kaj se pravi, biti ljubosumen?“

„Moj Bog! Kaj takega se čuje vendar vsak dan! Po časopisih se čita in... No, saj sem bila nekoč že sama skoro ljubosumna!...“

„Kaj praviš! . . . In zaradi koga?“

„Ah — tega, tega pa ne zveste! Toda čujete, to vino . . .“

„Kaj pa je?“

„Ah, tako vesela, tako razpoložena sem in tako toplo, tako radostno in prijetno mi je pri srcu! . . . In je li res to vino za dame? . . .“

„Če ti pravim!“

Pomolčala je zopet. Pomislila je, kje in kake so tiste dame, ki pijo tako dobro vino, in kako imenitne so. Potem pa je nadaljevala:

„Veste . . . veste, še nikdar, nikdar nisem bila pijana, a zdaj se mi zdi, kakor bi bila! Slišala sem praviti, da se pijanemu človeku vse suče . . . vse vrti . . . In meni je zdaj, kakor bi vse plesalo

okrog mene in kakor bi tudi sama plesala. Čujete, če bi bila res pijana . . .“ . . . .

„Kaj — potem?“

„Ah, ne, ne, pijana nočem biti! To bi bilo grdo, to bi bilo gabno! Bog ne daj kaj takega! Vse žive dni bi si ne upala več med ljudi! . . . Ah, ne, samo pijana ne —“ . . .

„Saj nisi, srček!“

„Ali nisem, ali res nisem? A zakaj mi je tako čudno?... Ne, nisem, ker vi pravite, da nisem! Ah, čujete, jaz vas imam tako rada, tako rada! In danes še posebno! Tako dobro, tako prijetno mi je pri vas! Toda povejte mi, ste li pošteni, je li prav, je li prav, da vas imam rada? . . .“

„Ali srček, zakaj bi ne bilo to prav?“

Nagnil se je k njej in ji zatisnil s poljubom usta. Ona pa, kakor bi ji ne bilo za to, ali kakor bi pomena takega poljuba niti umela ne, ga odrine od sebe in nadaljuje:

„Vidite, mama mi je tolikrat rekla: „Dekle se mora varovati!“ Jaz tega nisem umela, a zdaj se mi zdi, kakor — da sem se premalo varovala, kakor da sem bila premalo previdna . . . O Bog, o Bog, kako čudno mi je! . . . Ta neznosna vročina . . . Ah, kaj ne, kaj ne, da ste pošteni? . . . Moja mamica mi je rekla včasi, da so vsi moški nepošteni, vsi lopovi. A vi ste pošteni, kaj ne da, vi ste mi v resnici dobri? . . .“

„O tem vendar ne smeš dvomiti! Rad te imam...zelo rad...“

Sklonil se je zopet k njej in iznova jo je poljubil.

Ona pa je tožila:

„O — meni je, kakor bi se me lotevala omotica! Prosim vas pri milem Bogu!... Ah, kaj poreče moja mamica, če pridem taka... taka domov!“

Opotekaje se je zgrudila na svoj prejšnji sedež in on je sedel poleg nje.

„To preide . . . to preide vse takoj!“ jo je tolažil.

„Tako zaspana sem, tako trudne so mi oči!“

„Pa zaspi, srček, zaspi . . . Naredimo malo bolj temno . . .“

„Ne, ne, okno naj ostane odprto . . .“

Ali on je navzlic njenemu ugovoru vstal, stopil k oknom ter jih zastrl s šaluzijami.

„O da, vi ste dobri, vi ste pošteni, toda tiste podobe morate spraviti proč . . . jaz vam prinesem drugih, lepih . . .“

Nekaj nepopisnega je zvenelo iz njenega glasu: strah, žalost, obup in razkošje — vse obenem. In še mileje je zaprosila:

„O jaz vas imam tako rada, tako nad vse rada, bodite tudi vi dobri meni! . . . O bodite pošteni . . . pošteni . . .“

On ni dal odgovora, a ustnice mu je obvel čuden usmev, ko je prisedel zopet k njej . . . —

(Dalje prihodnjič.)

Skrivnost.

Te tvoje ustne govoré molčeče,
dehtečesladke bajke govoré,
kot roža mlada, ko s temó šepeče,
ki v sinjih lasih črez vrtove gre.

Da z ognjem večnih zvezd te bodem ljubil,
skrivnosten prst zapisal je na nje,
da te bom ljubil in se bom izgubil,
ker v duši nosil tvoje bom ime.

Vladimir Levstik.

V cerkvi.

Uprlo Vanj se trudno je oko . . .
„Glej, duša mi je polna hrepenenja
in želj je v srcu celo mi nebo,
a pot je trnjev — in nikdar ne jenja . . .

Da dvignil kdo bi z močno me rokó
in vedel me do solnčnega žarenja!
Hoditi sam — to je hudó, težkó
in vedno večja mera je trpljenja! . . .“

Vse tiho . . . Vzduh polní tajinstven mrak,
tišine svete ne kali korak —
in v križ popotnik je pogled uprl . . .

Skrivnostno se je razgorél oltar . . .
In videl glave zmučene je žar
in za trpljenjem je vstajenje vzrl . . .

Vojeslav Molè-Spitignjev.

Satura.

Spisal **L. Pintar.**

V Ljubljani je možič,
ki misli, da je ptič —

Rebič je bil za Prešernovega šolanja na ljubljanskem liceju profesor za grško filologijo; pisal se je mož Elija Rebitsch z nemškim pravopisom. Njegov hvaležni učenec Jožef Kovačič, stolni korar v Trstu, je spisal l. 1869. za Drobtinice (XX, 187) o svojem učitelju kratek životopis, iz katerega hočem posneti naslednje podatke.

Elija Rebič se je rodil v vasi Stojdragi ali Stojdraži na Gorjancih v Žumberški vojaški krajini 12. septembra 1784. Oče Pavel je pal kot naddesetnik l. 1789 pod Lavdonom pri naskoku Belgrada, zapustivši vdovo Maro z dvema sirotama, Elijem in Marico. Najprej je poslala mati našega Elija v šolo v Brežice, dalje v Karlovec in po dokončanih tu malih šolah dalje v latinske v Celje in potem v Maribor. Modroslovje je dovršil v Ljubljani, potem vstopil v grško katoliško semenišče v Zagrebu — in želel biti posvečen po rimskokatoliškem obredu. Ker mu to ni izšlo po volji, je šel v Gradec na pravoznanstvo ter postal leta 1812 okrajni komisar na slovenskem Štajerju, pa se v tej službi ni čutil srečnega in zadovoljnega. Na celjski gimnaziji izpraznjena in razpisana služba ga izvabi h konkurznim izpitom — in 25. decembra 1812 ga je izbrala c. kr. dvorna komisija za šolstvo med profesorje humanitetnih šol. Slomšek je bil v Celju njegov učenec. Tukaj se je Rebič zaročil s hčerjo advokata, rojeno Ljubljančanko, Marijo Kastelic. V Celju je bil le nekaj črez tri leta in leta 1816 so ga prestavili v enako službo v Ljubljano za Vodnikovega naslednika, kjer je ostal na isti stopnji do leta 1826, ko so ga povišali za profesorja klasične filologije in občne zgodovine na filozofiji. Leta 1849 je dobil veliko zlato svetinjo za zasluge in po dokončanem šolskem letu 1854 je stopil kot licejski prefekt v pokoj. Po novem letu 1865 je zbolel in po kratki bolezni umrl 17. januarja — ter počiva pri Sv. Krištofu poleg svojega sošolca in tovariša Jurja Pavška.

Rebič je bil načitan in učen mož, ki je poleg hrvaške materinščine znal slovensko, nemško, latinsko, grško in za potrebo francosko, — sicer pa velik čudak, originalen posebnež. Bil je pobožen

in zmeren, znan kot antialkoholik in antinikotinik („hud na tobakarje“). Z desnico na čelo in srce kažoč, je imel navado vzklikati: „Tu nič — in zopet tu nič — o ubogi svet, ki take rojence imaš!“ Drugi pripovedujejo, da je često opominjal svojim učencem: „Der Mensch muß Kopf und Herz am rechten Ort haben“, pripovedujejo seveda s hudomušnim dostavkom, da je pri besedi Kopf položil desnico na prsi, a pri Herz pokazal s kazalcem na čelo. Pri važnih zgodovinskih dogodbah se je v svojem predavanju rad razvnel ter s svojo živo in razločno besedo zašel v pridigarski ton. Zaradi te bobneče njegove retorike so ga baje učenci šaljivo imenovali grmečega Peruna (Juppiter tonans) — in kdo ve, če mu ni morda ravno šegavi Prešeren obesil tega priimka, vsaj je tudi — veleučenemu sicer, a domišljavemu Kopitarju naprtil vzdevek „visoki gromovnik“.

Rebič je poočetno ime (patronymicum) s priponko „-itjь“ izvedeno iz Reb (Jereb) enako kakor Rabič ali Robič iz Rab ali Rob. Kakor je Rab (Raab; javaljne = vran, krokar) iz stsl. apelativnika „rabъ“ (servus) zaosebljen: — rob = ujetnik, suženj, torej Robič (Servius): — enako nam je tudi Reb (primeri Rebek) razlagati menda iz korena „rembъ“, pa mislim, da ne tako, češ da se je vprav ime ptiča „reb“ ali „jereb“ (Repphuhn) preneslo prosto na osebo, — ampak tako, da isti apelativnik, ki označuje grahasto-pikastega ptiča, jereba, označuje tudi po licu pegavega ali od osepnic hrapavega človeka (sommersprossig, pockennarbig). — Znano je, da sta bila i Prešeren i Čop kolikor toliko vneta etimologa, da sta za priimki tudi iskala prvotnih pomenov dotičnih imen, da sta jih v tem zmislu tudi prevajala, bodisi slovenila, bodisi latinila, da jima sploh niso bila osebna imena slučajne konvencijonalne brezpomembnice. Naštejmo nekaj vzgledov. Kopitar jima je Formularius (mož kopitni), Anastazij Grün pa ali Turjačan ali Zelenec. Prešeren piše Čopu iz Celovca (Lj. Zvon VIII. 571.): „Das Stück (Budik's „Adolf von Nassau“) hat mich auf die Etymologie des Namens Budik geführt. Bud Widhopf, inde deminutivum Budik“. (Primeri: Vodeb, Vdovič iz Vdobič, Dabovič.) V svojem imenu vidi Prešeren razposajenca in objestneža,[1]) ko sproži nase sršena:

> Smé nekaj nas, kèr smo Prešérnove, biti prešérnih;
> Pesem káže dovòlj, kàk je naš óče kroták.

[1]) Etimologom bodi opomnjeno, da za „objesten“ ne velja Miklošičeva razlaga (V. Gr. I, 344) eigentlich „voll angegessen“, da besedi ne služi za podlago koren „jad“, ampak „buj“, da je „objest“ nastala iz „bujest“, t. j. silovitost. — —

Razumljivo in ob sebi umevno se mu zdi, da Holzapfel (Lesničnik) ne more peti sladkih in Levičnik ne pravih. — Prevzetna gospodična v „Prekopu“ se zove „Severa“, t. j. stroga, ki ostro sodi o mladem svojem pevcu, a mladi pevec v „Neiztrohnjênem srcu“ se imenuje Dobroslav, ki je dobrosrčen in brez zlobe, potrpežljivo vdan v svojo usodo itd. Dvomno je, ali je Prešeren znal za kako etimologično razlago imena „Rebič“, ali je ni znal, gotovo pa je, da je kedaj o njej razmišljal, ker je bil videti na taka tolmačenja zelo nagnjen, a gotovo tudi, da je tisto ime nalašč izpremenil v „Repìč“, da je le izvrtal priliko, da se iz bombastnega govoruna izza katedre, obenem Pavškovega prijatelja, malo poroglјivo pošali. Zanimivo bi bilo vedeti, kedaj da je Prešeren to zbadljivico zložil, ali že v dijaški svoji prešernosti, ali šele pozneje, če je bil morda Rebič s tovarišem Pavškom kaj soudeležen pri cenzurnih intrigah zoper Čebeličarje in zoper Prešernovo literarno delovanje. — —

Zmisel zbadljivice pa je tale: Mož misli, da je mož — globokoučèn in visokomiseln, da je v literarnih in modroslovnih stvareh njegova sodba temeljita in veljavna, — a v resnici je samo možìč, precej omejenega obzorja, ki brez kritične svoje zmiselnosti, brez estetične razsodnosti v svojih tiradah z blestečim visokoslovjem samo ponavlja iz knjig nabrbano učenost. Pomniti je, da Rebič po osebi ni bil majhne, cahejske postave, ampak dosti visokorasel, da tedaj pomanjševalnica „možìč“ ne more veljati njegovi staturi. Mož misli, da je ptìč (ein Blitzkerl!), ki se z drznim poletom kakor blisk dvigne nebu pod oblake v svoji učenosti in duhovitosti, — da je ptič, ki mu ga ni para, — da je ptič, t. j. da visoko nadkriljuje druge. Toda mož se v svoji domišljavosti moti, on je le zadnji ptičev privesek, namreč repìč (codetta, Schwänzchen), nekakov vlečkonosec v izprevodu prosvetljencev, — stržèk, skrit med peresi orlovega repa pri tekmovalnem vzletu ptičev [v zmislu znane basni]. Tako je zafrknil zbadljivec Prešeren Rébiča, premenivši mu ime v Repìč. —

* * *

V Ljubljani je dehúr —

Dolgo nisem mogel razumeti čudne zveze v znanem sršenu na Čopa z naslovom „Čudni dehúr“. — Nikdar nikjer še nisem ne bral ne slišal, da bi dehurji knjige žrli; to opravljajo razni knjižni molji. — In če nam ime „knjižni molj“ (Bücherwurm) v prenesenem pomenu zaznamuje tudi osebo, ki vedno v knjigah tiči in venomer

po knjigah brba, vendar ne moremo pojmiti, zakaj in kako naj bi taki osebi rekli „dehúr". — Dehúr ima temnorjavo, gorko in trpežno kožuhovino, ki je pa zaradi zoprnega duha malo čislana, in je znan pokončevalec podgan in miši, hrčkov in gadov — dà, gadov pik mu je neškodljiv. Izprva sem mislil: morda je Čopov zimski kožuh bil povod čudnemu vzdevku, potem zopet: morda je bilo temu povod dejstvo, da je bil Čop kolikor toliko krotitelj gadaste svojati, ki je nasprotovala Čebeličarjem. Toda oboje tolmačenje bi bilo neverjetno prisiljeno. —— Brez vsake zveze pa takov vzdevek vendar ne more biti. In tu mi pride na pomoč zgoraj omenjeno strastno veselje Čopovo in Prešernovo do etimologiziranja. Tudi Čop je kedaj vrtal in razglabljal o pomenu svojega imena. To je razvidno iz korespondence. Čop je pisal 1. marca 1820: „Neulich habe ich aus Görz von meinen Freunden Savio und Jeklin Nachrichten über den Vorschlag zur Besetzung der 3 Humanitäten erhalten. Da heißt es: „Unter den 5 Competenten (einer aus Gratz, einer von Fiume, die 3 übrigen kennen Sie) hat der H. Präf. Schoen nur zwey als taugliche Lehrer vorgeschlagen: H. Milharzhizh für Görz und einen gewissen **Cirranus,** der in Laibach competierte (nähmlich mich) für Fiume". — Polatinjena oblika „Cirranus" kaže, da so si razlagali ime „Čop" za čopolasega kodravca (Krauskopf). — Polšesto leto pozneje (27. decemb. 1825) je pisal Čop iz Lvova Metelku: „Noch bestimmter unterscheiden wir ein doppeltes zh; schärfer in zhefhna, zhevli, gelinder in zheda, zhaf. So würde bey uns jeder lachen, wenn man das Zh in meinem Namen so aussprechen würde, wie in zhaf. A propos: Schreiben Sie doch nicht meinen Namen Tschop — hier heiße ich nicht so, man spricht das zh ganz anders aus, und ich gebe mir gar keine Mühe die Aussprache zu berichtigen. Schlagen Sie im Linde czop nach, so werden Sie die Ursache finden." — No, če pogledamo v Lindejev slovnik poljskega jezika, najdemo (I, 376), da pomeni czop storžast les za zatikanje bačev in sodov, t. j. naš čepek, a v prenesenem pomenu da zaznamuje tudi pijančka ali vinskega bratca. „Hop" je znani medmet, s katerim se spremlja skok; zložen s predponko „z" (ozir. „vz") dobi obliko zhop (ozir. vzhop, t. j. poskok, exultatio). — Treznemu Čopu torej ni bilo prav, če bi ga bili Poljaki imenovali pijančka, ljubše mu je bilo, da so izgovarjali njegovo ime shop ter ga tako označevali za poskočnega, veselega človeka. Tu ne bomo mislili na skakače in flagelante, obrnimo se rajši na drugo stran. — Znani ptič „vdab" se imenuje nemško Wiedehopf, kar razlagajo etimologi za Waldhüpfer, češ, ker po pašniških tleh

sredi lesa skakuca in goveje govno prebrskava. Isti ptič se pa tudi odlikuje po svojem čopu (Schopf, Federbusch). Res da imamo še drugih čopastih ptičev, tu je čopasta kokoš ali čopka (Schopfhenne), čoparica (Haubenmeise), čopasti škrjanec ali čufka (Haubenlerche), pa tudi skovir ali čuk (Tschaffitel, Schopfeule) in uharica z nasršenim čopom, ki tej ponočni ptici daje mačje glave obraz. — Ko bi bil torej hotel Prešeren z namigljajem na Čopovo ime izbrati samo čopastega ptiča, bi si bil lahko za označenje mnogega študiranja (knjigožrtja) primerneje in resnobneje izbral čuka, Ateninega ali Minervinega ptiča, kot znak modrosti, kot atribut pravega literarnega lukubracijonista. — Toda Prešeren je bil tu maloresnoben hudomušnik, porogati se je hotel prijatelju Čopu, porogati zlasti zaradi njegove bojazljivosti proti gromovniku Kopitarju in ga tako posredno izpodbosti na literarni abecedni boj zoper Kopitarja in Metelka. Pravi mu „Čudni dehur! Grosser Maulmacher!" češ, privatno se širokoustiš črez nasprotnike, javno si pa ne upaš nadnje. — „Lasse einmal Deine Ansichten über die Lettern drucken, ut infirmi corroborentur. — Accingere. „Rusticus exspectat". — Oboroži se in pripravi na boj! Udari! — Tumpec le čaka in gleda debelo. Ti pa pokaži, da nisi „rusticus", slaboumen preprostež (ein Tschapp, Tschapel —). Tako mislim, da je razumeti tukaj v pismu citat iz Horaca (Epist. I, 2, 42.) — in zopet se za izrazom „rusticus" (Bauerntölpel) skriva nova etimologija imena Čop. — (Primeri priimke: Čap, Čapel in Čaplovič, ki ni od „čaplja", Reiher). Tako piše v pismu iz Celovca de dato 5. februarja 1832. Tudi v prihodnjem pismu črez dober teden (13. februarja) vlada še vedno neko neblagovonjavo vzdušje. Zasmehujoč Čopovo neodločnost in bojazljivost, pravi Prešeren:

> Viel kratzfüsselnder Bücklinge macht Freund Čop dem Kopitar,
> Lasst kein Fürzelein los, eh' er geschrieben nach Wien.

Tudi je v tem pismu Prešeren Čopa in Kastelca (kakor pravi) iz obzirnosti do njune perice oprostil, da lahko pri redigiranju Čebelice izpustita ono zabavljico, s katero je hotel stopiti Kopitarju na prste: (sonitus de formulario, t. j. crepitus ventris Fürzelein, je robat izraz za nespoštljivo opombo, naperjeno proti Kopitarju). — Čop in Kastelic sta se bala zamere pri dunajskem cenzorju Kopitarju in sta torej želela, naj bi Prešeren s tistim sršenom (sonitus, Fürzlein) odjenjal — in to je Prešerna jezilo, da imata tako malo poguma. Po njegovem mnenju bi moral Čop pokazati svoje zmožnosti ter odločno nastopiti proti Kopitarju, a ta se vede

kakor plašljivi čopec vdab. Proti koncu ravno istega pisma navaja Prešeren že zgoraj omenjeno etimologijo imena Budik. Bil pa je ta mož knjižničar v Celovcu. — Torej bi utegnila veljati vzporedba: celovški vdab (Budik) in ljubljanski knjižničar Čop, ki je tudi vdabove čudi, t. j. plašljiv. Vdab je namreč baje zelo plašljiv ptič in opazovalci trde, da vdaba že lastovica, ki v bližini in hitro preleti nad njim, tako prestraši, da kar zdrgetá in samega strahu razprostre svojo perjanico, razčeperi svoj čop. —

Zvezo med dehurjem in vdabom pa imamo v neprijetnem vonju obeh, prvi je smrduhar (Stänker, foetorius) in tudi drugi je smrdokavra (Stinkhahn). — Soditi bi se dalo, da je samo zaradi izraza „žrè" zbadljivcu Prešernu bolj prijal dehur (požeruh) nego bedasti plašljivec vdab, — kajti Čop mu je knjigožerec, ne samo knjigobrbec. — Izraz „figa" naposled za izcimek iz požrtih in prebavljenih knjig je pa zopet popolnoma primeren zgoraj omenjenemu vzdušju. V „sršenu" izraženo očitanje, da Čop ne dá od sebe najmanjše fige, je v navidezmem protislovju z naslednjim stavkom v elegiji:

„Nisi zaklepal domá ti žlahtnega blagodarova,
sebi 'zročêno mladost, druge si z njim bogatil." —

Toda pomisliti treba, da ima Prešeren tu drugačno stališče, drug smoter nego tam. V „sršenu" je njegov namen, prijatelja prisiliti, da zastavi praznujoče pero, da stopi zoper Kopitarja in Metelka na literarni mejdan, da začne javno slovstvovati. V „elegiji" pa je namen, pravično oceniti prijateljeve zasluge, ki si jih je bil ta stekel deloma na tihem že prej, zlasti pa z javnim slovstvovanjem zadnja tri leta, že po Prešernovem sršenu. —

* *
*

Slomšek — Zlomšek.

Tudi znani epigram na Slomška sloni na etimologiji, na napačni seveda in s hudomušnim namenom podtaknjeni etimologiji. Slomšek ima svoje ime po rojstnem kraju Slomu. Iz krajevnega imena Slom dobimo s priponko „-ski" pridevnik Slomski, a iz tega s priponko „-jak" (Slomsk-jak) Slomščák, ali z umaknjenim naglasom Slómšček in v onih narečjih, ki so glasovno skupino šč že zagladila v š, Slómšek. To je torej naseljenec na Slomu, kakor Pustoslemšek na Pustem slemenu ali Andolšek v Andolu. — Od besede zlomek (Teufel) si pa ne moremo misliti deminutiva zlómšek, bodisi, da je že izraz zlomek sam deminutivum iz zlom (?), bodisi, da je zló-mъk ali „zlómak" toliko kot vražji zapeljivec, ki k zlu ali na zlo

mika (t. j. po Trubarjevo povedano „obračuje ino naklanja"); deminutiv bi bil le „zlomček" (Teufelchen). Ker smo že pri etimologiji, opomnimo o zlomku še nekaj. Pleteršnik ima (II, 926) po Murku in Cigaletu zabeleženo obliko „zlòm" (Teufel) z opombo, češ da je beseda ublažena(?) iz „zlodej". — Zlodej je zložen iz zlo + dêj [kor. dê-, deti, dejati], t. j. tisti, ki zlo de ali deje (zlo čini), der Böses stiftet. Primeri čarodêj. — Zlòm bo pa morda poimenjen pridevnik „zloběn" (злобьнъ), der Böse, in zloměk = zlobnik (злобьникъ) Za glasoslovno razlago b'n = m vzamem vzglede, ki se jih ravno domislim: Grōm iz „groběn" (грѫбьнъ), idijot, bedak; Grum (Grub'n, Grud'n?: Gruděn = glebae addictus??); Alb'n (Planina) Alm, Hilb'n (luža) Hilm v Hilmteich, Rab'nvieh (brezsrčnež) Ramvieh. — Oblika „zlûnk" iz „zlov'nk" (t. j. zlob'n'k) kakor „obrûnk" (Abhang) iz ob-rov'nk (Böschung) ob rovu. Primeri: gumno, gubno, guvno, guna (area). —

Ta epigram je bil Prešeren naperil zoper Slomška, ko je ta začel izdajati molitvenik „Kerſhanſko Deviſhtvo. Potrebni nauki ino isgledi sa shenſko mladoſt". Ta molitvenik je prvikrat izšel v Celovcu pri Leonu leta 1834 in je doživel, ko se mu je letnica prve izdaje podvojila, leta 1868 že osmo izdajo. Razpečaval se je torej precej dobro. —

Parafraza: „Hudič, ki je božji postavi, soseb zakonu ino devištvu sovraž in ki zato te stanove često na nečistost, v šuštvo ino prešuštvo obračuje ino naklanja" (Trub.) — ta zlomek je ugrabil že premnogo devištva. In ta ugrabek misli Slomšek nadomestiti in popraviti s svojim molitvenikom, s svojim navodilom k deviškemu življenju. — Kot Zlomšek od starega zlomka ugrabljeno zopet prodaja. —

Solnčna svatba.

Na njivo lega solnčni car,
pod njim trepeče zlata deva,
kot prt ju smeh neba odeva,
kot prt pregrnjen črez oltar.

Ljubav bogov je večnomlada,
ne mrje in se ne rodi;
le nam pred žetvo klasje pada,
le v nas, o bratje, čas duši!

Vladimir Levstik.

Ornamenti.

I.

Cerkev v strmem bregu
je v megle odeta
kakor moja duša —
moja mlada leta.

Solnce sijaj, sijaj
na to cerkev belo,
sijaj mi na dušo
mojo neveselo.

II.

Drevje se drami,
brstje poganja,
srce trepeče,
ljubi in sanja . . .

Doba prelepa,
Vesna vesela —
moje dekle pa
šopek mi dela.

III.

Drugi bi gledal
pogumno v oči —
v te se ne upam ozreti . . . —

Drugo poljubil
neustrašeno bi —
tebe le — v strahu, trepeti . . . —

IV.

Ornament iz src rdečih,
belih rož, zelenih trav
naj krasi te, ti edina,
nepozabljena ljubav!

Pa naj srca kri zalije,
teče naj okoli rož,
pa naj trave slana vzame —
če pozabljena kdaj boš! —

V.

Ne poznajo tebe beli dnevi,
solnčna pesem tebe ne pozna,
le globokočrna noč te ljubi
le tema o tebi šepeta;

ako dan mi govori o tebi,
ga prevpije burni šum svetá,
noč pa v svojem tihem šepetanju
slika te v dno mojega srcá. —

M. Gaspari.

Slikar.

Črtica. Spisal **Janko Rozman.**

Večer. Tonček sedi pri mizi. Svetloba petrolejske svetiljke pada izpod senčnika na mizo in dela velik kolobar po gladki ploskvi. Kos belega papirja, ki leži pod svetiljko, odseva v Tončkov obraz.

V Tončkovi glavici se vrši danes nekaj posebnega. Rdečica pridnosti in razmišljevanja je razlita po njegovem okroglem obrazu in njegove višnjeve oči zro danes mirno, sanjavo, ali vendar nekaj zasledujoče, nekaj — Bog ve kaj . . . Vse stvari okrog njega so mu deveta briga. Ne zmeni se za bratca Franceljna, ki glasno bere povest o „Zlati kači“, in ne za staro pestunjo Uršo, ki tolče debele in okusne orehe.

„Oh, to bo konj — zelo hud, tak, ki brca, ki koplje zemljo, ki se peni, ki gleda kar z belim in ki rezgeta. Uj, tak bo kakor prav zaresni, živi konj, lepši, nego vsi v našem mestu. Pokažem ga materi, pokažem ga očetu in oba se bosta čudila, uj, čudila. Ha, ha.“

„Lej ga fanta — kje pa si se naučil tako risati?“ — poreče oče zmajevaje z glavo. „Mislil sem, da znaš le kavo jesti in sladkor, ali kaj takega . . . Res, tak je kot živ. Tu imaš desetico. Si že priden . . .“

Tonček si podpira glavico, zre, zre in njegova fantazija mu slika same pestre, vesele podobe. Po obrazu mu je razlit lahen smehljaj in v prsih mu je sladko.

„In mati, — ta se bo šele čudila, ta. Ne — že vem, kako bo. K njej pridem po prstih in skrivno bom položil sliko pred njo. Ali ona bo pletla dalje, kot bi se ne bilo zgodilo nič, prav nič; — vem, prav nalašč. Pocukal jo bom za krilo. „Mati, poglejte no, poglejte — konja!“ Ne bo se začudila, niti zasmejala se ne bo. „Tega pa že nisi sam narisal; pomagal ti je nekdo,“ — bo rekla. Ali jaz ji bom odvrnil: „Jaz, jaz sem ga narisal — in nihče drugi! Ali menite, da ne znam kaj takega? Oh, še vse kaj lepšega — boste že videli!“ — In nalašč bom gledal jezno na tla. Toda, mati se bo končno zasmejala, glasno se bo zasmejala, pobožala mi bo lice in me pritisnila k sebi. „Nič se ne jezi; vem, da je to tvoje delo; nalašč

sem te podražila. Res, lep konj je; kot živ. Nihče drugi ne zna kaj takega . . .“

Tonček se vzdrami in oddahne. V njegovih licih mu polje kri, iz njegovih mokrih, sanjavih oči sije zadovoljnost. Pred njim se še vedno blešči kos belega papirja, njegova desnica pa krepko oprijemlje košček svinčnika.

Sedaj pa le!

„Najprvo ušesa. Koničasta morajo biti!“

Desnica nese svinčnik k ustom, potem pa po papirju enkrat gori, enkrat doli in ušesa so gotova.

„Dobro. Sedaj pa oči. To bo težje. Čaj no, kakšne so že konjske oči? . . .“

Pomišlja.

„Aha, prav okrogle so, v sredi črne, okrog pa bele.“

Svinčnik drsa, se ustavlja, senči in dela kolobarčke, da se trga papir.

„Ha, ha, — kako gleda, — uj, ta bo hud! . . . Sedaj pa še nos in usta. — Vse mora biti natanko, kakor v resnici.“

In zopet drsa topi svinčnik po papirju, za njim pa se prikazujejo debele in okorne črte. Sedaj vleče dolgo, valovito črto, sedaj se ustavi in izdeluje vsak del posebej.

Papir je kmalu ves počrtan.

„Lej no, rep bi bil kmalu pozabil.“

Svinčnik šviga urno semtertja in kmalu je tudi rep gotov.

„Dobro! Oj, kako je lep... Sedaj pa spat. Oh, jutri, jutri pa . . .“

Tonček se premetava v postelji. Srce mu utriplje veselo, ali spanca ni. Odeja ga greje, okrogla lica postajajo vroča in rosna. Nenavadna rdečica je razlita po njih.

Vedno vidi iskrega konja, ki brca, ki koplje s kopiti, ki se peni, ki gleda kar z belim, ki rezgeta . . .

Končno se Tončku oči strnejo, usta se mu napol odpro in že se čuje mirno sopenje . . .

Jutro.

Oh, kak dan je že, in glej, solnce že kuka izza strehe. Kako blešči. Še enkrat se Tončku zdehne, še enkrat iztegne svoje ude in hipno v — hlače . . .

Glej čudo! Kamor trene z očmi, povsod vidi konja. Celo bleščeče solnce je zatemnelo, ugasnilo . . .

„Oče, oče — ali vidite?!“

Visoko vihti kos papirja in iz njegovih oči odseva rajsko veselje, ponos in samozavest. „Sam sem ga narisal, prav sam! In vi mati, poglejte no!“

Oh, sedajle, sedajle . . .

Oče se ozre malomarno na Tončka, vzame papir z očetovskim dostojanstvom, pogleduje po njem izza naočnikov — ali njegova usta ne izpregovore besede, njegov obraz se ne zasmeje.

„Hm. Tegale medveda pa nisi napravil dobro. Le poglej, medved nima takih ušes, in takih oči, in take glave . . .“

Mati sedi za mizo in krpa nogavice.

„Mati, vi poglejte, vi, — ali ni lep, ali ni tak kot živ, — tale konj?“

Mati krpa in krpa. Zelo se ji mudi.

„Mati, poglejte no! Ali ni lep? . . .“

„Tonček, učit se, — krščanski nauk, — ali že znaš? Hitro!“

To so edine materine besede. Nič se ne smeje, nič ga ne poboža po licu, nič ga ne pritisne k sebi.

Tonček odide molče . . .

Zaprlo se je nebo. Solnce je posijalo skozi okno, — ali to ni bilo zlato solnce; po stenah so trepetale le navadne, rumene lise. Tončku je bilo tako pusto, tako pusto pri srcu! . . .

Svoboda.

Zasužnjil bom usodo si nezvesto,
življenje svoje bom vkoval v verige
in šlo bo pred menoj vso vročo cesto,
kot sužnji šli so skozi rimsko mesto
pred čelom zmagovalčeve kvadrige.

Zažejalo srce mi je prostosti,
a tiste ne, ki se krvava kupi:
jaz bom kot čer v ledini visokosti,
ki ne pozna gorja in ne radosti,
in nima duše, da jo mrak zastrupi!

Vladimir Levstik.

Književne novosti

Spomenica Miroslavu Vilharju. V Ljubljani 1906. Izdal in založil „Odbor za Vilharjev spomenik“. Natisnila „Narodna tiskarna“. Jako primerna publikacija v proslavo zaslužnemu pesniku in rodoljubu, kateremu so pred kratkim postavili spomenik v Postojni! Knjižica obsega spis „Miroslav Vilhar“, v katerem nam podaje gospod dr. Jos. Tominšek istotako natančen životopis našega pesnika kakor izborno oceno njegovega pisateljskega in rodoljubnega delovanja, potem pa „Venec izbranih Vilharjevih pesmi“, katere je s srečno roko izbral in uredil gospod Ant. Aškerc. Upati je, da se vsa zaloga knjižice hitro razpeča, tem bolj, ker se ima iz čistega dobička pokriti del stroškov za Vilharjev spomenik.

O krajnih imenih boroveljskega sodnega okraja v dolenjem Rožu na Koroškem razpravlja v zadnjem letnem poročilu celovške gimnazije g. prof. Ivan Scheinigg. Otvoritev karavanške železnice je dala nekako povod za to razpravo, češ da bi letoviščniki in turisti, ki bodo poslej mnogoštevilneje dohajali v te kraje, ne le s telesnimi očmi ogledovali in občudovali pokrajinske krasote Korotana, ampak da bi tudi razumeli pomene krajnih imen, kolikor jih je sploh mogoče dognati in razložiti, da bi zmiselno in z razumom uživali razgled po lepem Rožu. Kot sin Rožne doline je poklonil razpravljatelj povodom otvoritve nove železniške proge svoji ožji domovini za spominsko darilo razlago imen teh krajev — in s tem ustregel vsem, ki se zanimajo za toponomastične študije.

Razlaganje krajevnih imen je sicer pri nas zelo zaostalo. Razen Miklošičevega splošnega dela imamo le malo v to stroko spadajočega. Med preiskovalci na drobno moramo v prvi vrsti omeniti Štreklja (za Štajersko) in Scheinigga (za Koroško). Naša zaostalost je pa razumljiva, če pomislimo, da je treba za take študije pred vsem sistematično in kritično sestavljenih podatkov iz starih listin, da se iz njih nekako razbere zgodovinski razvoj in postanek vsakega krajnega imena iz prvotne njegove oblike. Za Štajersko je tako delo sestavil Zahn z naslovom „Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter“, za Koroško izide v kratkem „Ortsregister“ v zadnjem zvezku Jakschevih „Monumenta ducatus Carinthiae“, a za Kranjsko je najti nekaj gradiva pri Schumiju v kazalih njegovih publikacij „Archiv für Heimatskunde“ in „Urkunden und Regestenbuch“. — Na podlagi starih listinskih oblik krajevnih imen izkombinira jezikoslovec pravilno razlago, oziroma pomen sicer nerazumljivega imena. Vsaka razlaga se mu niti pri takem metodičnem postopanju morda ne posreči in čestokrat se mora zadovoljiti le z nekolikšnimi uspehi. A metoda je pri takih študijah potrebna.

Kako važna in aktualnega pomena so krajnoimenska raziskavanja, je razvidno, če pomislimo, kako se od vseh strani pojavljajo poskusi, izriniti slovenska krajna imena iz javnosti, kako se vse prizadeva utajiti jih ali pa spačiti in jim pobrazdati jasnost narodnega značaja slovenskega. Zavednost, oprta na znanstveno razumnost, je najpotrebnejše orožje, če hočemo z uspehom braniti na tem poprišču, kar je naše. Kar pa ni, pa vsekdar radi priznajmo za tuje, kajti trezna poštenost in resnicoljubnost morata v znanstvu več veljati nego drzni šovinizem — in kar po pravici grajamo pri drugih, tega se moramo sami prav skrbno ogibati. O važnosti Scheiniggove

razprave nas lahko prepriča tudi tisti krik nevolje, ki je zašumel po predalih šovinistično nadahnjenega, nam neprijaznega novinarstva, ko je stopila razpravica v javnost; toda vik in krik časopisja nas ne sme motiti, nas ne sme oplašiti. Kar je slovensko, je slovensko, kar tuje, je tuje — in v znanstvu se ne vpraša, kaj komu ugaja ali ne ugaja, vpraša se samo, kaj je resnično in pravilno, kaj je z raznimi razlogi vsaj do verjetnosti utemeljeno, bodisi da je v prilog tej ali oni narodnosti.

Scheiniggova razprava je razdeljena na dva dela; v prvem obravnava prava krajna imena, t. j. imena raznih naselbin (trgov in vasi), v drugem poljska in gozdna imena. Z vsemi razlagami v tej razpravi se jaz seveda ne strinjam in ne bom omecaval, da ne bi izrazil o njih svojih pomislekov. Tako n. pr. se mi ne zdi prav po domnevku postavljati osebna imena, da se iz njih potem razloži krajno ime, — zlasti če eksistenca takega osebnega imena ni drugod dokazana. Na tak način bi kaj hitro in preprosto razložili skoraj vsako krajno ime; kajti če smatram mak (Mohn) ali otrov (Gift) kar naravnost za osebno ime, da iz njega izvedem „Mačani" (Bewohner einer von einem Mak begründeten Siedlung) in „Ótrovca" (die Niederlassung eines Otrov), kaj naj mi potem brani vzeti kateri si bodi apelativni samostalnik za osebno ime ter reči: selo ima ime po ustanovniku naselbine, n. pr. Kolovec (die Niederlassung eines Kol) ali Savlje (Bewohner einer von einem Sava begründeten Siedlung)?? Pa če bi tudi eksistiralo v istini tako osebno ime „Mak" „Otrov", tedaj še vedno ni dokazano, da se dá osebno ime istovetiti z enako se glasečim apelativnikom, kakor da se je apelativno ime kar meni nič tebi nič preneslo na osebo. Mnogo naravneje bi se mi videlo n. pr. razlagati Mače iz * mak (mokra ali močvirna pokrajina), tedaj bi bili Mačani prav barjani; vpraša se samo, če se tudi pokrajinske lastnosti s tako razlago ujemajo. — Prim. Savlje iz * Savljane = naselniki ob Savi ali Posavci. — „Sene" so sicer lahko sen'ne košenine (Heumahdwiesen), pa ravno tako lahko tudi sen'ne ali senčne, t. j. osojno ležeče senožeti ali osojnice (stsl. sênĭnŭ, umbrosus); — in zopet se vpraša, ali bi se zadnja razlaga ujemala z lego kraja. Jezikoslovna razlaga mora biti preprosta, razumljiva in verjetna, a ujemati se mora tudi s krajevnimi razmerami. Ker mi torej v razpravi navedeni kraji niso znani, se morajo kajpada moje razlage smatrati samo za jezikoslovne kombinacije, — z vzporednicami podprte sicer, torej možne, a ne še dognane. I z j e m n o se sicer tudi utegne primeriti, da pogoji, ki so ob svojem času opravičili postanek krajnega imena, dandanes ne bivajo več tako jasno, da so se nekdanji pogoji izpremenili, a ime je ostalo. Toda pri senčnati ali osojni legi si je tako izpremembo skoro nemogoče misliti. — Še bolj smelo in neutemeljeno se mi pa vidi pri razlaganju krajnih imen drugo prejšnjemu podobno početje, namreč po domnevku postavljena osebna imena jemati kar naravnost za krajna imena, n. pr. Resnik in Babnjak naj bodeta čisti osebni imeni in kot taki obenem krajni imeni. Moja pojmovitost se k temu naziranju ne more povzpeti. Priimek Dobrávec n. pr. ali Dóbrovec si iz krajnega imena Dobráva, oziroma Dóbrova prav lahko razložim, če bi pa imel recimo poleg Dobovec razložiti tudi k r a j n o ime Dóbrovec, tedaj ne bi rekel: Dobrovec je čisto osebno ime porabljeno obenem kot krajno ime, ampak bi izvajal takole: Kakor imamo vzporedne oblike „brat" in „bratьr", „hrib" in „hribьr", tako tudi poleg „dob" starejšo obliko „dobьr" — in kakor dobim iz „dob" dobov,-a,-o (dobov gozd = dobovec), tako tudi iz „dobьr" dobrov,-a,-o (torej: dobrov log = dobrovec); primeri: dúbrava (Waldung), adj. dúbravьn,-a,-o in Dúbrovnik. — Drugotne oblike Résnica bi tudi ne izvajal iz lokala „v Resencu" iz baje prvotnejše Resnik, ampak obojno obliko Resnik in Resnica direktno in vzporedno iz pridevnika „resen", oziroma „vresen" (Resnik

= grič z vresjem porasten, Resnica = planjava z vresjem porastena). Primeri: Bazovik in Bazovica, Breznik in Breznica, Lipnik in Lipnica, Osojnik in Osojnica pa Jelovec in Jelovica, Jelševec in Jelševica, Praprotnik in Praprotnica (svet, s katerega dobivajo praprot za steljo, der Farnboden als Streuparcelle) i. t. d. Babnjak, če bi bilo to ime gore, bi si mislil, da je „Klek" (Hexenkogel), kot vas menda tudi ne bo dosti drugačnega pomena; primeri golobnjak, ovčnjak i. t. d. S čisto osebnim imenom (Weibernarr) nikakor ne izhajamo. — Bájtiše (Waidisch) iz bajta (Hütte) je malo verjetno, kajti trditev, da je sufiks „-išče" kolektivnega pomena, nikakor ni opravičena. Izvedenka „bajtišče" bi marveč morala pomeniti kraj, kjer je bajta stala (primeri „gradišče" Burgstätte), ali pa z zaničevalnim značilom kvečjemu morda (?) raztrgano bajto ali podrtino od bajte, kar pa tudi ni dosti verjetno, ker ima sufiks „-išče" tako značilo menda le pri imenih živih stvari (primeri „bábišče" altes Weib, „krávišče" elende Kuh, révišče" armer Tropf). Priimek „Bajt" je ali Veit (Vitus) ali pa, kar je verjetnejše, „vajd" Vogt. Primeri Vogtsdorf na Pruskem, Voitsdorf na Češkem in Voitsberg na Štajerskem, na drugi strani pa seliška imena Iváníšče, Mrávljišče, Trépališče, Gántarišče, Kóčarišče iz osebnih imen Ivan, Mravlja, Trepal, Gantar, Kočar. Navadneje se pač tvorijo seliška imena iz osebnih imen s posredovalno obliko svojilnega pridevnika, n. pr. Krekovo posestvo = Krékovišče (izgov. Krékovše), Kocjanovo = Kocjánovišče (izg. Kocjánovše), Prékovišče, Revénovišče, Smúkovišče, Škrátovišče i. t. d. — Nekdanje „Pérgarše" na Marije Terezije cesti v Ljubljani je pač „Bérgerišče", t. j. Bergerjevo posestvo ali Bergerjeva gostilna. Bájtišče (Waidisch) bi bila tedaj Bajtova ali Vajdova naselbina, Voitsdorf ali Voitsgehöfte. — Stikanje krajnega imena „Lopáre" z loparjem (Brotschieber) je nedoumno; prej bi že mislil na obliko * „lopara", podaljšano iz lopa (die Laube), primeri „daščara" (koliba iz desak), „košara" (pletena ograda), „ovčara" (ovčji hlev), „ugljara" (oglenica) i. t. d. Mikl. Vergl. Gr. II, 88. Lopare bi bile torej koče, kolibe in klonice. — Ljubelj (Loibl), pravilneje pač Lubelj, prvič ni čisto osebno ime, drugič ga pa javaljne smemo izvajati iz „ljub" lieb, ampak iz „lŭbŭ" лъбъ λόφος, t. j. hrib, grič. — V drugi polovici imena Kirschentheuer hoče imeti razpravljatelj besedo „tabor" (Lager). Tako ne gre; iz „krzno" (kožuhovina) in „tabor" se ne dá kar tako zvariti p o m e m b n a sestavljenka, še manj pa iz nem. kürsen in slov. tabor. Krznarstvo in izdelovanje kožuhov je bilo baje od nekdaj domače obrtstvo v tej naselbini in pisatelj se še iz svoje mladosti (kakor pripoveduje) vé spominjati, da so ravno možje iz Kožentavre (?) nosili po zimi dolge, do gležnjev segajoče kožuhe, prešite po hrbtu z rdečimi okraski in rožami in z raznimi obrobki, in ti kožuhi da so bili izdelki tamošnje domače obrti. Potemtakem je jako razumljivo, da so se stanovniki imenovali „krznarji" ali „strojarji krzna" (Kürschentäuer), kakor se na primer imenuje Spodnji M o z e l j na Kočevskem „Kožarji". Primeri imena stanovnikov za kraj: Kovači (obč. Erzelj in obč. Sostro), Kozarji pri Dobrovi, — Balkovci, Dejani, Novoseli, Vukovci, Grduni, Jakovini, Škavrini in Vukobrati v Viniški občini i. t. d. Glagol „zauen" (nizkonem. „t a u e n") pomeni „strojiti" ali „gotoviti" zurichten, bereiten, odtod samostalnik Záuer ali Tauer (Täuer) = strojar, izdelovalec kožuhov, kakor Brauer ali Bräuer = pivovar; primeri zvezo „Lohgärber und Ledertauer" — tauen = lohgares Leder zurichten (s čreslom strojiti). Kürschentäuer so torej krznostrojci ali krznarji — in narodno etimologijo vidim jaz v s l o v e n s k e m imenu Kožentávra v izpremembi krzna v kožo. — Kakor iz nemškega prevoda „Gansdorf" ne gre sklepati, da bi se smela „Gosinja vas" izvajati iz gos (die Gans), ker nam stare listinske oblike dajo jamstvo za Gostinjo ves (Gostinsdorf, vicus hospitalis) ali gostišče, tako mislim, da nam tudi ne moreta nemški imeni

Hundsdorf in Rabensberg dovolj utemeljiti razlage imen „Psinja ves“ in „Vranjica“ iz pes (Hund) in vran (Rabe), če nimamo za to še drugih razlogov, kajti napačnih prevodov vse mrgoli pri krajevnih imenih. — Miklošič pravi sicer Vgl. Gr. II. 156: für *ьnь* findet *inь* in golobinji, gosinji, vrablinji — a oblike „psinji“ nima zabeležene in ime vrelca „Pesje Nosnice“ in livade „Pesji Vlak“ tudi ne podpira razlage „Psinja ves“ = Pasja vas. Pridevnik „psinji“ po mojem mnenju zahteva za podlago „psina“ ali „psin“. Če vzamemo za podlago osebno ime „Psina“, vsporediti nam je to obliko s priimki Mrcina, Možina, Rogina, Trdina i. t. d. Stvar je pa še zelo nejasna. — Vránjica utegne pa biti kakor Vranjek (od koder priimek Vranjkar, ozir. Urankar) od vranj (der Spund), t. j. rupa, iz katere bruha in brbotá vrelec. Primeri „Glince“ (Glinjice), t. j. glinje jame ali glinišča (Thongruben), kjer glino kopljejo, — in pri Valvazorju II, 204 „Urainepotok“ in IV 632 nasl. „Urainajamma“, t. j. Vranji potok in Vranja jama = jama, iz katere voda **vre**. — Razlagi „Triblinje“ = trebljenje (die Rodung, das Geräute) oporeka nemško ime „Trieblach“, ki bi dalo misliti na „trêbljáne“, ne pa na singularni glagolnik. — Encijanovec je pravilno die Enzian-Wiese, analogno naj bo tudi Grintovec (Kreuzkrautalm) in Brdinovec (Bergheuwiese) od „grint“, pa ne Räude, Krätze, ampak Kreuzkraut, senecio, in od „brdina“ (das Bergheu). Grlovec iz grlj (Knorren) ali krlj (Holzblock) bi utegnil biti „grljevec“ (ein Gebirgswald von knorrigen Stämmen). — Kako naj bi se Grašišče izvajalo iz „grad“, ni razumljivo. — Kako naj si predstavljamo del gozda z imenom „Hakl“ kot zakrivljen čavelj (gekrümmter Nagel), ostane tudi nedoumno. „Kočna“ izvedena iz „kocén“ (zelni štor, zelnata glava) je nekaj neverjetnega, iz „kot“ (Winkel) bi se za silo še dalo misliti. Pa zakaj ne bi vzeli za podlago pastirske „koče“ ali pa „kok“ (= kolk, die Koppe, der Hügel). Zadnja domneva je še najverjetnejša. — Livadno ime „Lisjak“ naj bi bilo istovetno z „lisjak“ (Fuchsmännchen)? Primeri „les“ (Gehölz) in „lisa“ = pleša, pa nemški „Pleschkogel“! — Livadno ime „Motovilo“ vzeto za ístovetno z „motovilo“ (Haspel) je nerazumljivo, če pa vzamem sorazmernice „pojiti“ (tränken) in „pojilo“ (Tränke), „kaliti“ (trüben) in „kalilo“ (Pfütze), tedaj „toviti“ (füttern), oziroma „otaviti“ (erquicken) in „tovilo“ (Fütterungsstätte) + predponka „ma“ (primeri: maklen, macesen!), tedaj si vsaj približno morem nekaj misliti. — Óslica kot oslovski prelaz (Eselspass) iz Selske v Ljubeljsko dolino ne verjamem, da bi obveljala; če je tudi „Osel“ pri Slovenji Bistrici že l. 1265 tolmačen z „Eseldorf“ (Zahn p. 369), to vendar še nič ne dokazuje, kakor tudi „Osòv“ (der Eselbauer??) ne. Razlagati bi se stvar dala morda po teh le stopnjah: „Osòv“ je hišno ime, ozir. ime kraja, kjer hiša stoji, in pomeniti utegne osojni kraj [sŭl — sol :|solnce|: in negativni prefiks **o-**, kakor n. pr. oslušati se = ne slišati, osevek = prazen (ne obsejan) prostor na posejani njivi]. Že naglas v imenu „Osòv“ nasprotuje tolmačbi iz „ósel“ (Esel), pač pa soglaša s tolmačbo „osòj“ (Schattenseite, absonniger Ort). Tudi v Poljanski dolini proti tolminski meji imamo „Óslico“, in sicer v sosedstvu „Osojnic“, žalibog da so jo divji etimologi v novejšem času proti narodovi govorici potvorili v „Oselico“ in to neopravičeno spako spravili celo v uradni „Ortsrepertorium“. Primeri krajna imena Ósovník (Osolnik pri Turjaku, Osojnik pri Sorici, Prisang = Prisojnik). Razložiti bi se dala Oslica morda tudi iz oblike Otlica (ątlŭ, cavus, scissus) hohle Gasse = otlik (der Hohlweg). — Priimkov Pogačar in Pogačnik (NB tudi Gačnik) bi ne izvajal iz „pogača“ (Weizenbrot, it. focaccia, podpepelnik), ko je vendar dovolj razširjeno gozdno ime „gača“ = ozka globel ali tokava v gozdu (die Waldschlucht), vprav „zágata“ (koren: gatĭ Mikl. Et. Wb. 60). — Polžji Hribec bi tudi ne razlagal za Schneckenhügel, ampak bi prej mislil na „pólog“ (nekoliko viseč

svet), tedaj „pólžji“ iz „póložji“, kakor „preska, zaska“ iz „préseka“ (Durchhau) in „záseka“ (eingehackter Speck): Polžji hribec torej p o l o ž e n (ne strm) hrib. — „Prdlja“ tolmačena s „prdeti“ (pedere, farzen) ne verjamem, da bi mogla komu ugajati — in priporočil bi v prevdarek domnevo: ali ni morda to „prodlja“, t. j. prodka voda, prodek vrelec (scaturigo, der Brodel, Prudelquell)? Tudi na „prod“ (Gerölle, Sand) in „prodi“ (die Drauinseln) bi prej mislil nego na „prdeti“, češ da je „prodlja“ skozi pesek in prodnata tla pronicajoča in mezeča voda, ki izpod proda zopet pririne na dan (Drängwasser). Setiče iz „setĭnŭ“ (der äußerste) je nerazložljivo. Sópotje je lahko da rázpotje, pa je tudi lahko kraj, kjer slapovi šume. Ščedem iz čediti (roden?) je nerazložljivo; kaj ko bi bilo to ime vkljub obliki „Skedenjč“ vendarle Ščeden, t. j. skedenj (die Tenne, area)? Primeri Čepa = Kepa, Čisóvnjak = Kiselnjak in ščira = sekira. Pri razlagi imena „Vava“ (stranska pánoga Drave) ne kaže sklicavati se na apelativnik „val“ (die Welle); edino verjetno je, da je to „lava“ = močvirnato obrečje (Pleteršnik 502). Primeri „Mlake“ močvirnato obrečje ob Dravi od Kožentavre do Resnika (str. 18.). Vršišče je iz vršič (deminut. od vrh) neizvedljivo, recimo rajši, da je vršišče od glagola vršiti (Getreide austreten), gumno, kjer se žito vrši (der Dreschplatz, die Tenne). Primeri Gumnišče. — „Žlefe“ (die Schleife = Gleitbahn, Holzrutsche) bi rajši izvajal iz domačinke „žleb“ (Mulde), ko bi bila tudi za notranjščino besed in ne samo za konec dokazana dialektična zamemba „b“ z „f“, n. pr. bof = bob, govof = golob, svaf = slab i. t. d. Toda ne gre tako. „Zare“ (ozir. ozare) mislim da ni iz za + ora, ampak iz vŭzŭ + ora (die Pflugwende). — Konjski Britof bi se morda pravilneje nego s Pferdefriedhof dalo prevesti s Pferdepferch, t. j. konjski támar, da bi se ne mislilo morda na konjederčevo pokopališče. — Ime pašnika „na Jivah“ daje misliti na opuščene „njive“ z udušenim n^{om} v začetku besede; pomisliti je tudi na „ivo“ ali vrbo (salix).

Marsikaj bi se morda dalo še povedati kot pomislek proti objavljenim razlagam, a naglasiti moram še enkrat, da sem izrazil izvečine pomisleke jezikoslovnega značaja, ker mi podana razlaga ni postala jasna, ker pogrešam evidentne zveze med krajevnim imenom in njega razlago, oziroma namigljajem take razlage, in ponoviti moram, da so moje opombe, ker tistih krajev ne poznam, d e l o m a le pomisleki izraženi, da se uvažujejo, — ne pa dokončne završbe od g. razpravljatelja podanih razlag; n e k a t e r e završbe bodo pa za definitivno držale, ker so utemeljene. Končno naj še enkrat poudarim, da so toponomastične študije za nas prav posebno aktualnega pomena in da bodi to polje raziskavanja slovenskim jezikoslovcem zlasti priporočeno.

L. P.

Slovenska čitanka za prvi razred srednjih šol. Sestavil in izdal dr. Jakob Sket, c. k. profesor. I. Tretja izdaja. Velja trdo vezana 2 K. V Celovcu, 1904. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. — Kakor kaže naslov, je izšla ta čitanka že pred dvema letoma, rabiti pa so jo začeli, vsaj kolikor je nam znano, šele s šolskim letom 1905/6. Zato pač ni prepozno, da rečemo danes o njej dve, tri besede.

Tretja izdaja se precej razlikuje od druge, dasi to ni povedano na naslovnem listu. Iz druge izdaje, ki je obsegala 187 berilnih sestavkov, jih dr. Sket ni izpustil nič manj nego 27, na novo pa je sprejel v tretjo izdajo 5 beril, tako da jih šteje sedaj vsega skupaj 165. Iz druge izdaje je izpustil dr. Sket te-le: a) p e s m i: „Veverici“, Fr. Cimperman; „Lepo nebo“, L. Jeran; „Večer“, Gr. Krek; „V posnemo“, P. Gross; „Z deža pod kap“, Fr. Krek; „Praznik posvečuj“, Jos. Jurčič; „Vesele počitnice“, F. Krek; „Kapela“, A. Funtek; — b) p r o z a i č n e s e s t a v k e: „O kmetu in kučmah“, Plahtarič; „Zviti kmet“, J. Tomšič; „Stara palica“, Fr. Dolenec; „Valentin Vodnik

kot dijak", P. Bohinjec; „O možičku in levu", Fr. Levstik; „Rimska cesta", J. Jesenko; „Repatice", isti; „Obogateli trgovec", J. Gradačan; „Bankovec", iz „Vrtca"; „Vedro in vodnjak", A. Slomšek; „Kako je Pavliha kukca prodal", F. Peščenikar; „Studenec", iz „Vrtca"; „Srajca zadovoljnega", iz „Vrtca"; „Koliko je vreden en očenaš", J. Tomšič; „Nauki za življenje"; „Če bo prišlo, ne bo prišlo; če ne bo prišlo, bo pa prišlo", Fr. Medič; „Pravda in krivda", Fr. Levstik; „Pošteni loncevezec", Podkrajšek; „Pomagaj si sam", A. Žagar. Na novo pa je sprejel: a) pesmi: „Lev in zajec", „Sv. Miklavž", „Kobila in volk", vse tri Jos. Stritarja; „Pastir", M. Valjavec; — b) prozaični sestavek: „Janko Bože in njegova Pika", J. Stritar.

Glede izbire treba izdajatelju malone popolnoma pritrditi. To izprevidi vsakdo iz pregleda izpuščenih in na novo sprejetih sestavkov, katere smo prav v ta namen nalašč doslovno navedli. Posebno nam ugaja, da je na novo sprejel prelepo Valjavčevo pesem „Pastir" in tako ustregel Fr. Levcu, ki je pisal v svojem uvodu Valjavčevim poezijam: Koliko imamo v našem slovstvu tako ljubih, tako presrčnih pravljic, kakor je Valjavčev „Pastir"? Beri ga na glas otrokom in videl boš, kako bodo strigli z ušesi, kako se jim bodo iskrile oči in kako jim bo rdel obraz od veselja in razgrete fantazije! Čudim se, da še nikomur ni prišlo na misel, da bi bil to prelepo pravljico uvrstil v naša berila. Kakor bistri studenec po zeleni loki mu teče v tej pravljici gladka beseda neprisiljenega pripovedovanja, da se ga poslušavec ne more naslušati". (Matija Valjavec Kračmanov, Poezije, uredil Fr. Levec, izdala Slovenska Matica, 1900. str. XXVIII.) — Tudi Stritarjeve sestavke bodo dijaki radi in z veseljem brali. Odstranil pa je večinoma tako blago, po katerem pač ne bo nikomur žal. Potrebil bi bil lahko brez škode še to in ono. Odpustiti pa mu ne moremo, da ni uvrstil v tretjo izdajo lepega članka „Valentin Vodnik kot dijak" (spisal P. Bohinjec), ki smo ga v drugi izdaji še brali. Prav takih in enakih sestavkov živo pogrešamo v naših srednješolskih čitankah. Zgodaj pač treba s primerno životopisno črtico opozoriti dijaka na naše slovstvene veljake, vzbuditi zanimanje za njih življenje in delovanje. V mladem srcu se mu na ta način vcepi spoštovanje do slavnih prosvetnih prvoboriteljev svojega naroda in nevede se uvaja v domačo slovstveno zgodovino. V vseh štirih čitankah za nižje razrede pa imamo 1, reci eno podobno berilo, namreč kosec Kopitarjeve avtobiografije v IV. čitanki (str. 54. in nasl.). Ali res ne moremo najti v življenju Vodnika, Ravnikarja, Slomška, Prešerna, Jenka, Levstika, Stritarja, itd. itd. ničesar takega, kar bi lahko povedali tudi nižjegimnazijcu in kar bi gotovo bral s slastjo in zanimanjem?

V mnogem oziru je tretja izdaja boljša od druge. Pohvalno je omeniti, da je sestavljalec dosledno uredil in opilil pisavo po Pleteršniku in Levcu. Odločno smo pa proti metodi, po kateri je dr. Sket žal uredil tudi tretjo izdajo. Glavno merilo, po katerem je razvrstil berila, so neki letni časi. V nekoliko je vpošteval tudi druge predmete, ki jih uče v prvem razredu. Škoda, da ni ubral stopinj za A. Neumannom, ki se je ravnal pri svojih čitankah po tem-le načelu: čtivo razdéli po svoji notranji in vnanji obliki na prozo in poezijo; prozo razvrsti nadalje: 1) na pripovedno, 2) popisovalno in opisovalno, 3) poučno; poezijo pa: 1) na epsko, 2) liriško in 3) didaktiško.

Poleg kazala po berilih bi želeli tudi kazala po pisateljih. Imenom pisateljev bi bilo dobro pridejati stan pisatelja, dan in leto rojstva in smrti, pa tudi ime kraja, kjer se je pisatelj rodil, in onega, kjer je umrl, oziroma kjer še živi. To bi bil nekak — čeprav skromen — uvod v literarno zgodovino. Bolje nekaj nego nič. Pogrešamo tudi seznamka pesmi, katerih naj se uče dijaki na izust, kakor tudi po drugih

čitankah običajnega dodatka, ki obsega neogibno potrebne opazke k posameznim sestavkom.

Čujemo, da sestavljajo v Ljubljani nove slovenske čitanke za srednje šole. Upajmo, da jih sestavljalci urede po zdravih, modernih načelih, da bodo obsegale res vzorno vsebino v vzorni obliki in tako služile svojemu prvemu in edinemu smotru: leposlovju. *K.*

Zbornik civilnopravdnih zakonov. Ni dolgo, kar nismo imeli popolnih ročnih izdaj o formalnem sodnem pravu. V ljubljanski tiskarni J. Blasnika nasl. je l. 1902. izšel izboren izvršilni red, izdan po društvu „Pravniku" in urejen po I. Kavčniku, koncem t. m. pa ima iziti še obširnejši zbornik civilnopravdnih zakonov, urejen po dr. E. Volčiču. Prepričali smo se, da je ureditev obeh del slična, samo da se zadnje ni omejilo na določila o pristojnosti zasebnopravnih sodišč in postopanje pri njih, temuč da je privzelo tudi določila za javnopravna in konzulatna sodišča ter odredbe o sodnih pristojbinah. Sprejeti so tudi odgovori justičnega ministrstva ter važne odločbe najvišjega sodišča do zadnjega časa, tako da bode delo obenem točen komentar k besedilu dotičnih zakonov. V posebni knjižici izide: odvetniška tarifa, jezikovne naredbe za rabo slovenskega in hrvaškega jezika pred sodišči ter določila o sodnih pristojbinah. Ta knjižica je posebnega pomena radi zbranih jezikovnih naredeb, ki nam morajo biti še vedno vsak dan pri roki. Cena knjigam je do 20. t. m. znatno znižana naročnikom, ki vpošljejo naročnino tiskarni, in sicer: za zbornik, vezan, 6 K 50 h, za omenjeno knjižico 1 K 40 h; poštnine je za zbornik 50 h, za knjižico 20 h.

Učne slike iz zemljepisja. Vojvodina Kranjska. Uredil Anton Maier. S tremi zemljevidnimi obriski. V Ljubljani, 1906. Založil L. Schwentner. Tisk „Zvezne tiskarne" v Celju. Cena broš. 2 K, eleg. vez. 2·50 K.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti je razposlala za letos sledeče knjige, in sicer: I. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Knjiga XI., svezak 1. Urednik dr. D. Boranić. II. Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 164. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički. 65. III. Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za god. 1905. 20. svezak. IV. Načrt života i djelâ biskupa J. J. Strossmayera i izbrani njegovi spisi: govori, razprave i okružnice. Napisao i sabrao Tade Smičiklas. — Oceno teh publikacij prinesemo pozneje.

Pavle Aršinov: Umu i srcu. Pouke za narodno prosvećivanje. (Knjige za narod, izdaje Matica Srpska. Sveska 119.) U Novom Sadu 1906. (V cirilici.)

V knjižici se poljudno razpravlja o življenskih pravilih, ki naj pripeljejo človeka do gmotne in duševne sreče. — Kakor znano, je izdala tudi naša Mohorjeva družba podobno knjigo, a srbska zasluži v vsakem oziru prednost pred slovensko. Nekako v obliki kakor v Slomšekovi povesti „Blaže in Nežica", z raznimi anekdotami, se prijetno kramlja o najrazličnejših predmetih v posebnih poglavjih, n. pr. „Kje leži naša sreča?", „Brez zdravja ni bogastva", „Boj uma s srcem", „Sovražnik kot naš prijatelj", „Brez krepke volje ni napredka" itd. — V poglavju „I na dobru putu naći se, dosta je" se pripoveduje prilika o mravlji, ki se je napravila na pot v Jeruzalem. Vsi so se smejali: „Taka stvarca, kakor si ti? Ti nisi za tako pot; nikoli ne boš tja dospela." „Dobro to vem," jim odgovori mravlja, „da ne morem dospeti do tja. Toda nisem se zato napotila, da tja baš res dospem, nego navdaja me le živa želja, da hodim po tem svetem potu." —

V taki obliki se ljudstvo poučuj! *Dr. Jos. Tominšek.*

Gledišče

Slovensko gledišče. Vodstvo slovenskega gledišča je objavilo za sezono 1906/7, ki se začne dne 2. oktobra, sledeči program:

A. Dramski repertoar: **1. Izvirni:** *Zofka Jelovšek:* „Egoizem", „Pijanec", „Ljubezen". *Fedor Jaromilov:* „Veliki dan", „Jakobinec". **2. Slovanski:** *Gorkij:* „Malomeščanje". *Ivo Vojnović:* „Ekvinocij". *Štolba:* „Na letovišču". *Spažinskij:* „Vse izgubljeno". *Vrchlický:* „Noč na Karlsteinu". **3. Francoski:** *Moliére:* „Gizdavki". *Daudet:* „Arležanka". *Zola:* „Ubijač". *Meilhac in Halévy:* „Tricoche in Cocolet". *Dumas, sin:* „Prijatelj žensk". *Sardou:* „Teodora". *Mirbeau:* „Kupčija je kupčija". *Bernstein:* „Baccarat". *Lavedan:* „Postelj". **4. Italijanski:** *D'Annunzio:* „Gioconda". *Traversi:* „Svatbeno potovanje". *Gallina:* „Tako ti je na svetu dete, moje". **5. Nemški:** *Goethe:* „Faust, I. del". *Hauptmann:* „Potopljeni zvon", „Elga". *Thoma:* „Lokalna železnica". *Fulda:* „Maskarada". *Hawel:* „Politiki". *Schönthan:* „Sherlock Holmes". *Kadelburg:* „Dva srečna dneva". *Neidhardt:* „Prvi". *Rosenow:* „Maček Spaček". *Schönherr:* „O kresu". **6. Nordijski:** *Ibsen:* „Stebri družbe". *Björnson:* „Nad našo silo". *Strindberg:* „Opojnost". **7. Angleški:** *Shakespeare:* „Kakor želite", „Trgovec beneški", „Hamlet". *Shaw:* „Izgubljeni oče".

B. Operni in operetni repertoar: *G. Donizetti:* „Lucija iz Lamermoora". Tragična opera v treh dejanjih. *H. Marschner:* „Hans Heiling". Romantična opera v treh dejanjih s predigro. *R. Leoncavallo:* „Zaza". Opera v štirih dejanjih. *M. J. Glinka:* „Ruslan in Ljudmila". Romantična opera v petih dejanjih. *V. Rebikov:* „Jelka". Opera v enem dejanju. *G. Bizet:* „Biseri". Opera v treh dejanjih. *G. Puccini:* „Madam Butterfly". Opera v treh dejanjih. *Jules Massenet:* „Manon". Opera v štirih dejanjih. *Audran:* „Poupée". Opereta v treh dejanjih. *S. Albini:* „Nadob". Opereta v treh dejanjih.

Pripomniti treba, da so to same nove drame, opere in operete. Poleg teh se obetajo tudi uprizoritve iz starejšega repertoarja.

Igralsko osebje se je deloma prenovilo in popolnilo. Tako so se za dramo na novo angaževali: gospe Adela Barjaktarovićeva in Mara Taborska ter gospoda Dušan Barjaktarovič in Viljem Taborský. Vrnila sta se k našemu odru gospodična Roža Noskova in gospod Oton Boleška. Novi pevci so: gospodični Kamila Prochazkova in Roža Reissova ter gospod Mihael pl. Rezunov.

Repertoar je lep, nove igralske in pevske moči, kakor se zatrjuje, dobre. Nadejati se smemo torej najboljšega!

Med revijami

Savremenik. I. leto. 5. zvezek. — Na kratko se omenjajo prevodi Šenoe v slovenščino („Karamfil" v „Gorici"' „Prijan Lovro" v „Domovini") in Stritarjeva slavnost. — V prvem članku tega zvezka govori dr. Prohazka obširno o Gjalskega romanu „Za materinsku riječ", deleč s pravo mero hvalo in grajo. Tudi tu se ta roman

vzporeja z romanom „Osvit“, kakor smo to storili mi (gl. zgoraj stran 510.), in dobro je zadet vtisk, ki ga dela na nas, češ, „dojam je u nas čudan, mi gledamo u toj lektiri a priori nešto, što smo već jednom preživjeli, što nam je milo u uspomeni, ali danas već nas ostavlja hladne. Živahni efekat „Osvita“ čini nas literarno imunima prema novom romanu „Za materinsku riječ“.“ Sodi se (str. 324.), da je bila Gjalskemu snov pretežavna: „naišao je Gjalski na granicu svoje moči. On nije pesnik razigranih in divljih strasti, niji psiholog mase . . . On ljubi skladni tableau, slikovitu sceneriju; zato opisuje rado svečane povorke i zborove, ples i sjelo . . . Isti motivi i situacije se često ponavljaju... detalj ide često u sitnice“. A izborno je pogojeno historično ozadje.

II. knjiga se začenja z dvozvezkom (I.—II.); v njem je med drugim štiridejanska drama „Prokletstvo“, ki sta jo spisala A. Milčinović in M. Ogrizović, zanimiva razprava Drag. Hirca o narodni rdeči čepici, a dr. Branko Vodnik piše o „Hrvatski preporodni knjigi u trgovini“, odpirajoč nam vrlo zanimiv vpogled v tiskarske in založniške neprilike v ilirski dobi: knjige so se čitale mnogo manj, nego si mi mislimo (Mažuranićeva Smrt Smail age Čengijića se je čitala z razumom in se je proslavila šele potem, ko je pesnik postal — hrvaški ban!); založnikov ni bilo, pisatelji so izdajali knjige na lastne stroške, „a žrtve im stišava pjesniška ambicija i patrijotički samoprijegor“. Preradović je pak sodil drugače: ko mu „Vijenac“ za neko odo ni poslal honorarja, menda misleč, da generalu ni treba novcev, je on takoj terjal svojih 5 forintov!

Zaradi tiskarne se je vršil tudi razpor med Gajem in Vrazom. Še hujša mizerija je bila z založništvom; Vraz je skušal tudi tu reformovati, a posameznik vsega ni zmogel. Z „Matico Ilirsko“ je leta 1842. stopilo na dan prvo založniško društvo. — Vraz je tudi prvi skrbel za redno oznanilstvo knjig po časopisih; huda ovira pa je bil provincijalni separatizem. — S tole resno besedo zaključuje dr. Vodnik svoj članek (stran 115.): „V oni dobi je učinila za preporod našega naroda več popevka, ki je gromko orila čez hrib in dol, nego narodna umetna književnost: pesem, budnica in davorija, zdravljica in dobro vino so ustvarili zanosno razpoloženje, a na njem so dalje gradili politični časopisi; pa tak duševni preporod ni mogel biti globok in vsestranski, a tudi ne more biti soliden temelj uspešnemu daljnjemu delu za prosveto.“ — — Adela Milčinović je podala obširno študijo o ilirski pisateljici Dragojli Jarnevićevi, o katere življenju je kmalu, ko se je pojavila (rodila se je leta 1812., prva njena pesem je iz leta 1839.), nastalo toliko anekdot, da je bila vsa obdana z romantičnim sijajem.

II. knjiga, 3. zvezek obsega edinole Begovićevo dramo „Gospogja Walewska“; o njej izpregovorimo pri drugi priliki.

Dr. Jos. Tominšek.

„The Magazine of Fine Arts“, August 1906, Nr. 10. Vol. 2., prinaša članek pod naslovom: „Moderna avstrijska umetnost“, ki ga je spisal H. Granville. V tem članku se omenjajo tudi naši slovenski slikarji Grohar, Jakopič, Jama, Vesel in Berneker.

Hrvatska Smotra. Dne 1. septembra je izšel prvi zvezek te nove hrvatske revije, ki prinaša med drugim simpatično pisan članek o našem Vilharju. Lastnik, izdavatelj in urednik listu je gosp. Zvonimir pl. Vukelić. Izhajal bode list po dvakrat na mesec. Uredništvo se nahaja v Zagrebu, Trenkova ulica br. 12, kamor je pošiljati rokopise in naročnino.

„Slovanský Přehled“ prinaša v svoji 10. letošnji številki kratek pregled naše literature v letu 1905. izpod peresa dr. Fr. Vidica, dalje sliko našega prerano umrlega dr. Gregorija Kreka.

„La Revue Slave“. Paris. Rédaction et administration: 50, Rue Molitor, (XVI), Prix: 2 fr. 50. Dosedaj ležita pred nami dva obsežna zvezka te francoske revije, katere namen je, seznanjati Francoze s kulturnimi in političnimi razmerami vseh slovanskih narodov, pa tudi te zbliževati med sabo. Opozarjamo osobito na članek „Un poéte de la renaissance slovéne“, v katerem govori g. Zviezdanić o našem Prešernu ter o našem slovstvu sploh. Članek se bo še nadaljeval. Naj bi to hvalevredno podjetje tudi Slovenci primerno podpirali!

Splošni pregled

Slavnostno odkritje Vegovega spomenika v Moravčah. V nedeljo, dne 16. septembra so v Moravčah na slovesen način odkrili spomenik velikega slovenskega učenjaka Jurja barona Vege. Slovenski govor je imel profesor gosp. Makso Pirnat, a govorila sta tudi artilerijski podpolkovnik gosp. Ruprecht ter umirovljeni polkovnik pl. Lukanc. Spomenik, doprsni kip, je lepo, dostojno delo našega domačega kiparja Ivana Zajca.

† Jan Lego. V ponedeljek, dne 17. septembra je nehalo utripati zlato slovansko srce: preminil je v Pragi v starosti 73 let veliki pospeševatelj češko-slovenske vzajemnosti, blagi Jan Lego. Usoda ga je bila zanesla med nas Slovence v časih, ko je bila narodna zavest pri nas še redko sejana cvetka, ko je bilo še malo upanja, da se naš narod otme pogube, ki mu je pretila od tujega življa. Spoznavši, da je spas poedinih slovanskih narodov, obdanih od germanskega morja, samo v združenju, samo v krepki medsebojni opori, se je začel že kot šibek mladenič zavzemati za československo zvezo in jo pospeševal celo svoje življenje na vse možne načine. V to svrho je med drugim ustanovil „Česko-slovinský spolek“, spisal „Mluvnico jazyka slovinského“ ter „Průvodce po Slovinsku“, v kateri knjižici seznanja svoje rojake s slovensko zemljo. Posebno prisrčna je bila njegova ljubezen do slovenske mladine, katere blagor mu je bil tako pri srcu, da je poslal „Zavezi slovenskih učiteljskih društev“ opetovano večje zneske kot nagrado za najboljše spise, namenjene njej. Bil je tudi sotrudnik „Ljubljanskega Zvona“, v katerem je svoje dni poročal o češki literaturi. Jan Lego je živ zgled za to, kaka bi morala biti slovanska vzajemnost, da bi imela resnične uspehe, in ob njegovi prerani smrti ne želimo nič iskreneje, nego da bi dobil dosti dosti posnemalcev! — Večna slava njegovemu spominu!

Slovanska grobova. Dne 21. avgusta je umrl v Koprivnici po dolgi, mučni bolezni znani hrvatski pisatelj Josip Kozarac. Z njega smrtjo je zadela hrvatsko književnost huda izguba. Dne 30. avgusta pa je umrl v Belgradu znameniti srbski književnik Števan Sremac.

Kongres jugoslovanskih književnikov in časnikarjev v Sofiji. Tri leta so minila, odkar se je jela krepkeje javljati jugoslovanska ideja, težnja, da se Jugoslovani

med sabo spoznamo in se kulturno čim najbolj zbližamo. Prvi plod, ki ga je rodila oživljena jugoslovanska ideja, je bila I. jugoslov. umetniška razstava v Belgradu jeseni l. 1904. Tu je bil položen temelj zgradbi, ki nosi ime jugoslovanskega edinstva in vzajemnosti. Najprvo so se združili umetniki in si osnovali svoje umetniško centralno društvo „Lado". Tudi književniki so stopili na plan in se hoteli pod enim krovom predstaviti svetu v „Jugoslovanskem almanahu". Kakšni so bili pravi vzroki, da se ta načrt ni izvedel, ne vemo, vsekakor je škoda, da se ta prekrasna ideja ni uresničila. Dasi se je prvi poskus, predstaviti jugoslovanske književnike javnosti „pod streho hiše ene", ponesrečil, vendar s tem niso ponehala stremljenja, da bi se osnovala krepka organizacija, ki bi naj družila jugoslovanske književnike, katerim so se pritegnili tudi publicisti, v eno interesno celoto.

Sestanek jugoslovanskih književnikov in publicistov v Zagrebu aprila meseca lanskega leta je bil posvečen temu cilju. Na tem sestanku je predložil predsednik „Družestva na blgarskitje publicisti", St. Bobčev, načrt pravil „Zveze jugoslovanskih književnikov in časnikarjev".

O tem načrtu se je obširno razpravljalo, vendar pa razprava ni dozorela v toliko, da bi se bila definitivno sprejela pravila. Tudi na I. kongresu jugoslovanskih književnikov in časnikarjev v Belgradu meseca novembra lanskega leta se ni moglo o „zvezi" še nič definitivnega skleniti, dasi je predložil hrvatski pisatelj Ljuba pl. Babić (Šandor Gjalski) nov načrt „zveznih" pravil. Ta kongres je določil, naj se izdelajo nova pravila in se predlože v končno odobrenje novemu kongresu jugoslov. književnikov in časnikarjev, ki se ima sklicati l. 1906. v Sofijo. Nalogo, da izvrši vsa pripravljalna dela glede II. kongresa jugoslovanskih književnikov in časnikarjev in da izdela nova pravila nameravane „zveze" v zmislu razprav in sklepov na sestanku v Zagrebu in na I. kongresu v Belgradu, je prevzelo „Družestvo na blgarskitje publicisti" v Sofiji pod vodstvom svojega predsednika, vseučiliščnega profesorja St. Bobčeva. Neumornemu trudu in koncilijantnemu postopanju tega gospoda se je v prvi vrsti zahvaljevati, da so pripravljalna dela v toliko dozorela, da se je II. kongres jugoslovanskih književnikov in časnikarjev lahko sklical dne 26. in 27. avgusta t. l. v Sofijo. Udeležba na tem kongresu je bila izredno velika, razmeroma najmanj je pa bilo slovenskih udeležencev, kar se pa mora odkritosrčno obžalovati, saj je bila sedaj najugodnejša prilika, da si ogledajo srbske in bolgarske zemlje in se seznanijo z brati Srbi in Bolgari. Sprejem gostov na Bolgarskem je bil tako prisrčen in iskren, kakor je to mogoče samo med rodnimi brati. Kongres, ki se je pričel v nedeljo 26. avgusta, je otvoril predsednik „Družestva na blgarskitje publicisti", St. Bobčev, s prekrasnim pozdravnim govorom, v katerem je s pesniško navdahnjenimi besedami slavil jugoslovansko bratstvo in edinstvo. Kongres, ki je bil v dvorani „Slavjanske Besede", so pozdravili: naučni minister dr. Ivan Šišmanov, župan sofijski M. Todorov, predsednik „Slavjanske Besede" S. Kostov, A. Trstenjak v imenu Slovencev in „Slovenske Matice", župan cetinjski iz Črne gore Sava Vuletić, češki drž. poslanec Klofač in Srb iz Bosne Kašiković. Za častne predsednike so bili izbrani: Srb M. Ivanić, Hrvat Šandor Gjalski, Slovenec župan Ivan Hribar in Bolgar Ivan Vazov. Za tajnike so bili izvoljeni: Srba dr. Skerlić in Kočić, Hrvata Milčinović in dr. Livadić, Slovenca A. Trstenjak in R. Pustoslemšek in Bolgara G. Pejev in G. Nikolov. V odsek v končno redakcijo „zveznih" pravil so bili poslani dr. Skerlič, dr. Kumanudi, S. Vuletić, Š. Gjalski, dr. Dežman, A. Trstenjak, R. Pustoslemšek, D. Strašimirov in dr. Zlatarov.

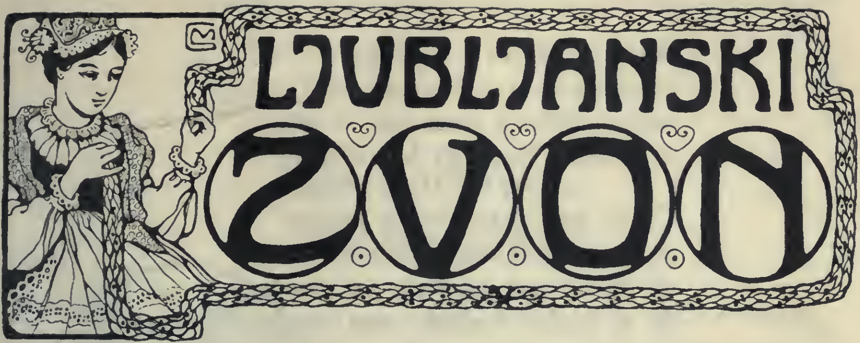
Po daljši debati so se z neznatnimi izpremembami sprejela predložena pravila „Zveze jugoslovanskih književnikov in časnikarjev". To „zvezo" tvorijo ta-le društva, ki so obenem njega osnovatelji: „Srbsko književničko društvo", „Društvo hrvatskih književnika", „Družestvo na blgarskitje publicisti" in „Društvo slovenskih književnikov in časnikarjev". „Zveza" ima namen, da snuje jugoslovanske knjižnice in čitalnice, da olajšuje nabavljanje in prodajo knjig in časopisov, da izdaja svoje glasilo in da skrbi, da sodelujejo jugoslov. književniki in časnikarji pri časopisih vseh jugoslov. narodnosti, da se prijavljajo njih spisi v vseh jugoslov. časopisih in da se prirejajo kongresi. V „Zvezo" se sprejmo vsa jugoslov. književniška in časnikarska društva, ki imajo iste težnje kakor osnovatelji.

Za predsednika „Zveze" je bil z velikim navdušenjem izvoljen njen najzaslužnejši duševni ustvaritelj St. Bobčev, za tajnika G. Nikolov, za blagajnika pa dr. Zlatarov. V „Zvezi" se nahajajoča društva izvolijo svoje zastopnike v centralnem odboru naknadno.

Tako se je ustanovila „Zveza jugoslovanskih književnikov in časnikarjev", ki bo brez dvoma vpliven faktor v jugoslovanski javnosti, zlasti ako ji bodo vedno na čelu možje s tako širokim obzorjem in s tako železno vztrajnostjo kakor Stefan Stefanovič Bobčev!

V ponedeljek, dne 27. avgusta je čital hrvatski pisatelj Hrčić zanimivo razpravo o dramski književnosti med Jugoslovani s posebnim ozirom na Jugoslovane. *Rasto P.*

Otvoritev novega gledišča v Sofiji. Komaj so se razšumeli v bolgarski metropoli bučni glasovi slavnosti povodom otvoritve druge jugoslovanske umetniške razstave in kongresa jugoslovanskih književnikov in časnikarjev, že se pripravlja bratski nam narod na drugo velepomembno slavje: začetkom novembra se ima izročiti uporabi novo gledišče v Sofiji. Novo gledišče je impozantna stavba, ki bo na kras veselo razvijajočemu se, krepko navzgor stremečemu mestu. Z otvoritvijo novega gledišča v Sofiji napoči brezdvomno nova doba v razvoju dramatične umetnosti bolgarske. Naj se spomnimo pri tej priliki srečne misli, ki se je začela propagirati v najnovejšem času in glede katere gojimo iskreno željo, da bi se čim preje obistinila. Vodstva vseh jugoslovanskih gledišč naj bi se namreč zavezala, da ne bodo uprizarjala samo izvirnih domačih dramatičnih proizvodov, temveč da spravijo na oder vsako leto tudi po gotovo število dramatičnih umotvorov iz ostalih sorodnih literatur. Na ta način bi se odprla procvitanju jugoslovanskega dramatičnega slovstva nova krasna perspektiva, naši dramatični pisatelji bi dobili tako hkratu širši delokrog, ne bili bi navezani vedno na eno in isto občinstvo, neuspeh na eni strani bi odtehtalo morda zasluženo priznanje na drugi strani in njih moč in volja ne bi tako hitro opešala, kakor se to zdaj dogaja! — Sicer pa v tej zadevi nemara izpregovorimo še.

Štirska romanca.

O, kdor je vzljubil vas, gorice naše,
ta lic device več ne zaželi;
pred zidanico poje čare vaše
in srka vaših trt božansko kri!

Obesit se je šel na reber solnčno
obupnih misli poln študent Andraž
in klel poljé in klel nebo brezkončno
in klel nezveste svoje ljube laž.

Od smeha se je loza zasolzila:
„Pa bodi moj odslej! Jaz ne slepim
in s komer sem ljubezni vez sklenila,
do praga smrti več ga ne pustim!“

Ubogal je Andraž, zaklel se kupi
in vinski hram je dom njegov postal;
tam lečil je življenja strup gorjupi,
tam knjige prašne je pod sod zagnal:

„Ti, čaša jasna, bodi mi boginja,
ti do resnice moj edini most;
iz tebe le spoznanje se utrinja
in sreča vsa, življenja vsa modrost!“

Andraž prebiva v zidanici beli
in srčna rana več ga ne skeli;
odkar življenja križe tak si celi,
živ človek treznega še videl ni.

Če pa nekoč se ljubica prijoče
in z belim čelom skloni se do tal,
ej, to se vam Andraže zakrohoče,
ej, to se bo Andraže vam smejal:

„Odpustil, deklica, sem ti že davno;
ljubezen, dekle, pa je davno preč:
kdor pije vince tole naše slavno,
še raja božjega ne mara več!

O, kdor je vzljubil vas, gorice naše,
ta lic device več ne zaželi;
pred vinskim hramom poje čare vaše
in srka vaših trt božansko kri!“

Vladimir Levstik.

Nočna pesem.

Tiho je ugasnil dneva žar,
les zakrilo gluho je molčanje,
ogenj svet — bogovom zadnji dar —
vzplapolal v prostore je brezdanje . . .

Noč. Od zvezd gre tiho v dušo sen —
sence plašne . . . davnih dni spomini . . .
nem obraz z bridkostjo napojen . . .
roke bele ginejo v temini . . .

Krik — vzkipela senca do neba,
vzrasla v zvezde roka je proseča —
in vse prazno, prazno v dnu srca . . .
Kriknil ptič je, duša hrepeneča? . .

Vojeslav Molè.

Izza kongresa.

Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

„Kaj se čem dolgočasiti," je odgovorila, „ko niti trenotek nisem brez dela!"

„Ti delaš?"

„Seve, gospod general! Kako bi drugače mogli živeti!"

„In kaj delaš?"

„Perem, pometam, fantku obleko šivam. Ker mati raznaša perilo, moram tudi kuhati."

Nekaj se je zamislil: „Pereš? Kolikor se spominjam, sem te videl, ko si prala ob vodi, pri lesenem mostu tam doli. Opozorili so me na tvoje noge, ki so bile kar rdeče od mrzle vode."

Tu se je zamolklo smejal. Ona pa je odgovorila sramežljivo: „Vsak drugi dan perem na Ljubljanici."

Ker ni poznal stisk preprostega, vsakdanjega življenja, je zaspano vprašal: „Čemu sedaj? Počakala bi raje gorkejšega vremena!"

„S čim pa naj bi potem živeli?" je vzkliknila važno.

Začudil se je: „Ali nimate denarja? Saj ga je vendar toliko na svetu!"

„Ljubi moj Bog," je vzdihnila, „kolikokrat ga ni v hiši! Še soli ne moremo plačati!"

„Čemu rabite sol?"

„Da ž njo jed solimo!"

„Jeli je pri tem toliko potrebujete, da se morate radi soli zadolžiti? Reveži, reveži! Kako je to vendar mogoče?"

Prešinila ga je posebna misel. Posegel je v žep ter izvlekel pleten mošnjiček, ki je bil trdo natrpan s cekini. Zlato se je blesketalo in rožljalo je, ko je mečkal mošnjiček v beli svoji roki.

„Tu je nekaj!" je dejal. „Vzemi, da bodeš imela spomin od mene in da ne boste soli ostajali na dolgu!"

Malo je premišljala, pa že Komarjeva ji je bila pripovedovala, da ima grof denarja na ostajanje! Ker jo bo itak vzel, čemu bi ne

smela od njega vzeti, če ji hoče kaj dati? In denarja so doma tako grozno potrebovali! Zima je bila, mati pa je nosila poletno obleko, ker druge imela ni. Kar tresla se je od mraza. Vzela je torej pleteno mošnjico ter jo previdno spravljala v žep pri svojem krilcu. Pri tem pa je gledala kot črnooka srnica v gozdu, če kaj nepričakovanega vzbuja njeno pozornost.

Zaskrbelo jo je nekaj: „Pa boste morda sami pomanjkanje trpeli, če mi vse daste?“

Tu se je beli general tako iz srca zasmejal, da je smeh napolnil celo sobo. Vstal je in francoski je vzkliknil: „Oj, ta neskaljena narava! Mi pa smo popačeni in grdi grešniki!“

Zopet je sedel k njej in z roko se je dotaknil njenega razbeljenega lica: „Te skrbi ne imej! Prav lehko dobim denarja!“

„Ga imate res toliko?“ je odgovorila. „No potem je pa prav.“

Še vedno se je smejal in z roko si je dal opraviti okrog njenega obraza. Končno je izpregovoril galantno: „Lepe oči imaš, Marija!“

Pogleda sicer ni povesila, a oprostila se je njegove roke ter jo rahlo v stran potisnila.

Odgovorila je mirno: „Lepe oči, gospod, vodijo v greh in dostikrat so človeku v večjo pogubo nego v korist. Tako mi je pravila mati!“

Dvignil se je in pričel po sobi hoditi.

„Res, res!“ je zastokal. „Po grehu gazimo in na tem svetu visimo. In ne mislimo na tja, kjer bode večnost, Marija! Ni vere v Boga, ni zaupanja v Boga, in to je najhujše!“

Deklici se je duša napolnila z zaupanjem do njega, ki je tako govoril. Veroval je v Boga in zaupal je v Boga! Tak mož je ni mogel goljufati! O tem je bila sedaj za trdno prepričana.

„Greha se moramo pač ogibati!“ je odgovorila prepričevalno.

Te besede so ga pretresle: stopil je pred podobo Božje porodnice in pred njo je iznova delal široke svoje križe.

„To čisto dušo rešiti,“ je mrmral, „bi bila velika zasluga. Zavest, da sem jo rešil, bi mi olajševala smrtno uro!“

In pred to smrtno uro se je tako grozno tresel!

„Marija!“ je izpregovoril tiho, „misliš li kdaj na smrtno uro?“

„Sem prevečkrat lačna, da bi mislila na smrtno uro! Tista že sama pride in še prezgodaj.“

„Lačna si tudi?“ je vzdihnil. „Kaka sreča!“

„Sreča to pač ni!“

„To je sreča, deklica, ki je ceniti ne umeš!“

Pozvonil je z zvončkom, ki je bil nekje na mizi. V hipu je prilezel kakor senca sluga v sobo. General mu je v ruskem jeziku nekaj zaukazal.

„Morda si sedaj tudi lačna?“

„Malo sem že!“

Takrat je zopet prihitel v sobo sluga in jako spretno je nosil tableto z jedili. Ž njim je prišel še drugi sluga, ki je nosil steklenico francoskega vina in tenke, dolge čaše, kakršnih Topolščakova Marička do tedaj še ni bila videla. Zadišalo je po pečenki in Bog zna po čem še vse in razširilo se je po sobani, da dekle, ki je dobivalo največkrat češpljevo kašo na mizo, kaj takega poprej še nikdar ni bilo doživelo. Slugi sta na mizi vse lepo razvrstila: beli krožniki, beli kruh, vse je bilo vabljivo razpostavljeno. Na migljaj gospodarjev sta slugi zopet izginila.

„Jej, Marija!“

Čemu bi se dala siliti? Skoraj je že bila njegova nevesta, prav nič čudnega torej ni bilo, če je že sedaj jedla ž njim pri eni in isti mizi. Bila pa je tudi res lačna. Ko je odhajala od doma vsa razburjena, skoraj ničesar ni mogla zaužiti. Čemu bi se sramovala? General sam ji je položil velik kos na krožnik in belega kruha je položil tik nje.

„Sedaj prični, Marija!“

„Jesti res ni sramota! Pa še vi dajte!“

Pri tem ga je tako ljubko pogledala, da se mu je pregrelo telo, ki je bilo od užitkov življenja že precej omagalo. Z zadovoljstvom je počivalo njegovo oko na deviškem njenem obrazu.

Ker je bil tiste dni pietist, ki dostikrat sam ni vedel, kaj hoče, si je zopet mislil: „Nedolžno to dušo moram rešiti in privesti jo moram k pravemu Bogu!“

Odgovoril je: „Ne morem!“

„Jesti ne morete?“ se je začudila. „Morda ste bolni? Kdor dobrih reči ne je, je gotovo bolan.“

„Bolan nisem!“

„Človek je največkrat bolan, da sam ne ve!“

Z veliko skrbnostjo je dostavila: „Vidi se, da nimate gospodinje! Bledi ste in prav bi bilo, da bi pili kamilični čaj, predno ležete spat. Zjutraj bi se prebudili zdravi kot riba v vodi. Škoda, da ga vam ne morem skuhati! Morda kamilic nimate pri hiši?“

Zopet je zazvenel njegov smeh po sobi.

„Drugikrat mi skuhaš tak čaj! Sedaj pa prični jesti, da se ne shladi!“

Pričela je jesti. In jedla je s tisto živo slastjo, katero dajeta mladost in nepokvarjen želodec. Vedla se je pri tem čudovito ročno, v najmanjši zadregi ni bila. Še celo vilice in noži ji niso delali nikake težave! Vladar vseh Rusov pa je kar strmel, kako brzo se je izpraznil krožnik. „Da bi človek le enkrat v letu mogel tako jesti!“ si je mislil. „To je mladost, ki pač prehitro poteče!“

Ko se je bilo dekle nasitilo, je car izpregovoril: „Sedaj moraš pa še piti!“

Natočil je kupico s penečim vinom. Morala je piti, pa se je komaj z usti doteknila čaše ter jo odložila.

„To je pa sladko!“ je vzkliknila. „Pravijo, da raste tako vino v sveti deželi. Od tam je gotovo!“

Iznova je vzela čašo v roke in zopet je malo pila. Kar je bilo ostalo v kupi, je izpil beli general.

Nato je vprašal kipeče: „Veš li, Marija, kaj se je sedaj zgodilo?“

„Ne vem!“ je odgovorila, a pri tem ji je nehote zaplala kri v obraz.

„Ugovarjala nisi, da sem pil s tabo iz ene in iste kupe. Pri nas v Rusiji je to znamenje velikega prijateljstva!“

„Ali res?“

Izvlekla je nekje rutico ter si brisala razvneto lice. In zopet je ponovila: „Ali res?“

„Da, velikega prijateljstva, katero hočeva tudi midva skleniti!“

„Če želite?“

„To prijateljstvo pa se mora potrditi tudi s poljubom. Taka je navada pri nas v Rusiji!“

„Ali res?“

„Naj je potrdiva tako?“

„Če želite?“

Ponudila mu je svoj obrazek in z mladeniškim ognjem je pritisnil svoja usta na njena. Beli sneg je padel na rdečo rožo — in zamoril jo je. Ali ona je živela samo od sladkosti tega trenotka. Zdelo se ji je, kakor bi bilo zasijalo zlato solnce v sobo in tudi v njeno srce, v katerem se je od sreče vse žarilo.

„Prijatelja hočeva ostati!“ Pri teh besedah jo je zopet poljubil. Zašepetala je: „Če želite?“

Preobšlo ga je kesanje. Pričel je gori in doli hoditi ter godrnjal: „Tako te duše ne boš rešil, Aleksander Pavlovič! Kako krasno bi bilo, če bi se po teh krajinah razširila sveta pravoslavna vera!“

In že je bil pred podobo Božje porodnice in lajšal si je vest z globokimi pokloni in s širokimi križi. Takrat se odpro vratca v steni. V okviru teh vratec se je prikazal bogato opravljen dvornik, ki se je skoraj do tal priklonil.

„Kaj je?“ je zarežal car.

Oni je opazil srd svojega visokega gospoda. S strahom je šepnil: „Njega veličanstvo, cesar avstrijski!“

„Pridem takoj! Odrini!“

Dvornik je izginil. Car pa si je jezno — grizel ustnico: „Kaj neki hoče? Ni mogel priti po dne? Brez dvojbe kaj takega, o čemer bi se jutri tudi lahko govorilo! Teh laških vprašanj sem do grla sit!“

Obstal je pred deklico.

„Posli vam napravljajo jezo?“ je vprašala boječe.

„Posli, prav praviš, posli!“

Dobra volja se je povrnila in čaroben smehljaj se mu je razlil po divnem obrazu.

„Nič ne de,“ je govoril sam pri sebi, „lep večer je pa le bil!“

Obrnil se je k dekletu: „Kličejo me! Za danes je čas potekel. In niti povedati nisem mogel, radi česa sem te klical k sebì. Kdaj prideš zopet? Jutri, ravno ta čas!“

„Če želite?“

„Dobro! Jutri, ravno ta čas! A moja skrb bode, da naju nihče ne bo motil. Z Bogom, Marija!“

Oblekla je jopič in zavezala si je ruto okrog glave.

Ko je že odhajala, je zaklical: „Čakaj!“

Stopil je v kot ter ji nekaj prinesel: pred strmečim njenim pogledom je razprostrl dragoceno svilnato ruto, pretkano s srebrom in zlatom.

Dejal je mehko: „Tu imaš dar od mene!“

Odgovorila je srečna: „Še nositi si je ne bodem upala, tako je lepa!“

„Nosi jo v moj spomin!“

„Če želite?“

Sam ji je odprl duri in toliko časa je zrl za njo, da je stopila iz predsobe na razsvetljeni hodnik. Na hodniku je Marička kakor omamljena obstala. Carski poljub ji je še vedno gorel na ustnih, a

v njeni duši je zacvetla ljubezen, prva ljubezen. Vzlic vsemu temu pa se je v njej vzbudila praktičnost: takoj je potipala ob krilcu, če ima še pleteni mošnjiček z rumenimi cekini. Zopet je mislila, kako bodo rumeni ti zlati dobrodošli doma in z lahko vestjo se bodo smeli rabiti, ker na njih ni tičal ne greh, ne hudobija. Ko se je prepričala, da je mošnjiček še v žepu, je spravila vrhu njega še drugi dar, svilnato rutico. Pa njene misli so se dalje predle. Brat je bolan, sedaj mu pokličejo zdravnika. In prav nikogar drugega nego mladega Čubra, ki je za otroke posebno dober. Tudi meso mu je hotela kuhati vsak dan, da ga mine zelenost z obraza, radi katere sta ona in mati imeli že toliko skrbi. Glavica ga bo ponehala boleti in h Kapusu ga tudi več ne pošljejo. Če bi bile kake težave radi tega, ji bo sigurno pomagal general, če ga poprosi pomoči. Vse bo dobro! V tistem hipu se je obljubila na božjo pot na Dobrovo. Takoj prihodnjo nedeljo pojdejo. Tudi fantek bo moral ž njimi.

(Dalje prihodnjič.)

Misel.

Nocoj je nebo visoko,
do njega komaj oči,
komaj misli dosežejo
zvezde te tihe noči.

In ti si, ah, daleč, daleč
in niti misli več
ne najdejo te in vračajo se,
po tebi turobno ihteč . . .

Roman Romanov.

Moj grob.

Ko trudno bo čelo poljubila noč,
med čredo pobožno me ne pokopljite,
pod svoboden bor vrh goré me nesite,
pod bor, tja do morja božanskega zroč!

Ne maram za križ in ne maram za cvet.
Dovolj, ko bom z borom šumel med zrakove,
dovolj, ko bom z borom poslušal vetrove,
od nóči obsanjan, od solnca objet!

Vladimir Levstik.

Amenhotep IV.

(1392—1374 pred Kr.)

(Iz „Egiptovskih arabesk“.)

I.

„Jaz, kralj egiptovski mogočni,
jaz, farao Amenhotep, [1])
oznanjam danes vsemu ljudstvu
svoj trdni, neomajni sklep:

„Vsi dosedanji so bogovi
z današnjim dnem odstavljeni
in vsi maliki brezštevilni
so posihdob odpravljeni!

„Vsa njih svetišča praznoverska
po vrsti naj se pozapró!
Naj bedastoče hiš odznotraj
poslej ne vidi več okó!

„In s pilonov in obeliskov
in z vseh pomnikov in domóv
izpraskajte po vsem Ponilju
imena krivih mi bogóv!

„Vsi ti bogovi in maliki
prevara, zmota so in laž!
Proč ž njimi! Naj jih več ne moli
poslej Egipčan zvesti naš!

„Saj modrijan se samo smeje
pobožnim, abotnim lažém,
izmišljotinam svečenikov
in njihovim sleparstvom vsem!

---

[1]) Glej drja. G. Steindorffa monografijo: „Die Blütezeit des Pharaonenreichs“. Bielefeld u. Leipzig. Velhagen & Klasing. 1900.

„Ne! Amon tebenski sloviti
to ni poslej nič več naš bog!
Naš bog edini in najvišji
je, ki svetá nam vlada krog!

„In ta bog pravi — to je Solnce,
to zlati, svetli je a t ó n!
Egipčani! Jaz danes Solnce
postavljam na molitve tron!

„Najvišji bog poslej je Solnce
in bog edini vaš in moj!
Svetišče najkrasnejše v Tebah
sezida naj se mu takoj!

„To moj današnji nepreklicni
in črez vse važni je ukrep!
To hočem, to vam ukazujem
jaz, farao Amenhotep!

„Pa saj Amenhotep več nisem!
Kaj Amon mi poslej je mar!
E h - e n - a t o n — duh solnčni — zovem
sedaj se jaz, vaš gospodar!“

Razglašen je ukaz. In v Tebah
vse le o njem zdaj govori . . .
In sveti Nil, velblodi hitri
ga raznesó na vse strani.

Egipet ves sprejel z veseljem
Amenhotepov je razglas.
Gospod in kmet, vojak in suženj
spoštujejo njegov ukaz.

Le svečeniki Amonovi
edikta ne spoštujejo;
meščane tebenske zeloti
na faraona ščujejo.

Žrtvujejo malikom svojim
fanatiki še ko poprej
in ljudstvo varajo nevedno
in ga slepijo ko doslej . . .

In tisti dan udari strela
med žrece. Kralj Amenhotep
razglaša vsem meščanom novi,
usodepolni svoj ukrep:

Z vsem dvorom svojim kralj užaljen
iz Teb se starih izselí,
stolico novo in ponosno
na jugu si ustanovi!

Proč iz malikovalcev gnezda!
V deželi solnčnega bogá
tam farao poslej bo vladal
po željah svojega srcá! . . .

II.

Ehút-atón! . . . Prekrasno rezidenco
pričaral si iz tal si, modri kralj!
Še tujci hodijo jo ogledavat
in občudóvat dan na dan iz dalj.

Amenhotep stoji na ploski strehi
palače svoje krasne z ženo vred
pa blažen se ozira, ves zamaknjen
z višave . . . O, kak čudovit pogled!

Dolina sočnatozelena, plodna.
In sveti Nil vali se skozi njo . . .
In sredi tega raja je ustvaril
prestolnico ponosno kralj si to!

In Solncu, svojemu bogú, posvetil
je mesto svoje farao na čast . . .
Ehút-atón ta beli, vsa dolina
boga najvišjega sedaj je last.

„Glej, Nefretete, draga žena moja,
kako me ljubi sveti solnčni bog,
kako z obličjem zlatim svojim gleda
veselo na daritev mojih rok!

„Kaj Tebe, mesto to malikovalsko!
Naj vladajo sleparski žreci tam!
Najlepše dviga tukaj se svetišče
atonu-solncu moj svobodni hram! . . .“

In kadar zarudí na vzhodu zarja
in kadar noč prežene dneva svit,
pa vstane farao in gre v svetišče
atona-solnce molit in častit.

Na mozaičnih tleh na sredi templja
kleči Amenhotep ko svečeník
bogá atona svojega vrhovni
ter prvi solnca prorok in svetnik.

Na glavi sveti krona se mu zlata,
sto dragih kamnov se na njej iskrí . . .
Plašč dragocen na tla mu pada z rame . . .
Dvorjanov družba s kraljem tam klečí.

In glej, ozrlo se je zlato Solnce
v svetišče veličastno s sinjih dalj,
in pred božanstvom svojim dviga roke
in razprostira jih v molitvi kralj:

„O, slava ti, prekrasno Solnce božje!
Ti luč nebeška, vse svetlobe vir!
Ti vir življenja! Glej, klečé te molim!
Ti bog najvišji vladaš nam vsemir!

„Ko ti pokažeš svetlo lice svoje,
izgine črni mrak, izgine noč . . .
Pogled tvoj žarki oživi svetovje
in vsako stvar prešine tvoja moč.

„Ko ti zaukaš na obzorju jasnem,
v vesoljni radosti zavriska svet;
odmevajo stotere melodije
po stvarstvu, kamor šine tvoj pogled.

„Ti solnčni bog ustvaril si svetove,
ti naš najvišji modri si vladar;
in naš Egipet in naš Nil, nas same
rodil je tvoj oplojujoči žar.

„Ti sam ustvaril nam duhá si v glavi,
ti nam ustvarjaš spremenljivi čas . . .
Z največjim spoštovanjem se ti klanjam
in molim tukaj farao te jaz.

„O, sveti, Solnce božje moje, sveti!
Iz glav in src preženi tudi mrak!
Preženi vse malike mi lažnive!
Le tebe naj časti Egipčan vsak! . . .“

In Solnce sije skoz granitni tempelj
na faraona, ki ko svečeník
na tlaku vzpenja kvišku roke svoje,
v molitvi ves zamaknjen kralj-svetnik.

III.

Gorjé, Tebanci, vam, gorjé sedaj!
Zatemnel slave vaše je sijaj!
Ne več med vami, ne! V Ehut-atonu
sedi zdaj farao na zlatem tronu.

Sedi na tronu osemnajst že let
in vlada modro svoj ponilski svet.
In ljudstvo ga posluša in spoštuje
in samo solnčnemu bogú daruje.

Tebanske žrece to boli, jezí;
od gneva, srda škripljejo z zobmí . . .
Po ulicah postopajo potrti . .
Ah, templji njihovi so vsi zaprti.

In bilo v svetlih Tebah je nekoč . . .
Nad mestom plavala je pozna noč.
V napol razsutem starem so svetišču
sestali se vsi žreci na dvorišču.

Le mesec vidi čudni dirindaj,
kako vse to godí se naskrivaj . . .
Živahen starček v sredo se postavi,
tovarišem duhovnim svojim pravi:

„Osvojil faraonov solnčni bog
že ves Egipet si je naokrog . . .
Kaj bode z vami, stari vi bogovi?
Že bližajo se smrti vaše dnovi!

„Ubogi Amon! Moli te še kdo
zdaj v Tebah zapuščenih? . . . In kako
vse smeje danes drugim se malikom!
Kako vse roga nam se svečenikom!

„Kaj mari stara vera je ljudém!
Saj pametnejši so vam z vsakim dnem!
In dogme naše svete in častite
otročje bajke so jim, verjemite!

„In mi, vas vprašam, bratje, kaj smo mi?
Za koga smatrajo nas naše dni?
Za slepce in sleparje, ki resnice
ne vidijo nikoli radi v lice!

„Prezira svet in zaničuje nas,
saj nihče več ne potrebuje nas!
Egipet je okužen z novim duhom —
in mi s trebuhom pojdemo za kruhom!

„Prosveta ljudstva je opasna stvar!
Globokim žepom našim je na kvar!
Poprej gospodje siti in veljaki —
sedaj smo lačni, suhi siromaki!

„In kdo je vsega kriv? . . . Amenhotep
in pa njegov brezbožni, zlobni sklep!
Kralj nam odstavil stare je bogove,
on nam zaklenil njihove hramove!

„Ta blazni farao! Heretik tá!
Sovražimo ga vsi iz dna srcá!
O, ta prevratnik, drzni zapeljivec,
egiptovskega ljudstva pohujšljivec!

„Naj res edini solnčni bog njegov
namesto drugih vlada nas bogóv!?
Ne, krivoverec, ne! V Ehút-atonu
ne bodeš dolgo sedel več na tronu!

„Nesreča je ta farao za nas!
Le smrt njegova nam prinese spas!
Podganskega mu treba dati strupa,
Ni drugega izhoda nam in upa!“

„„Smrt faraonu krivovercu, smrt!““
zaori žrecev enoglasni črt . . .
Obsodba strašna ori po dvorišču
v noč pozno v polrazsutem se svetišču.

Edina priča shodu tisti hip
na nebu jasnem plava tolsti ščip . . .
Osupel gleda burno zborovanje,
posluša tajnostno posvetovanje.

A predno tretjič se je pomladil —
umrje farao, ker strup je pil . . .
Podkupili sovražni svečeniki
točaja dvorskega so mu z zlatniki . . .

IV.

Skrij, skrij se, svetli solnčni bog!
Slovesno davno si odstavljen!
In ves tvoj veličastni kult
je prepovedan in odpravljen!

V gomili spava prorok tvoj
in tvoj navdušeni molitelj,
veliki kralj Amenhotep,
vrhovni žrec tvoj in častitelj.

Sramuj se, Solnce! Za obzor
puščave mrtve brž izgini!
V Egiptu danes nič več bog
najvišji nisi in edini!

Pahnili so z oltarjev, ah,
fanatični te svečeniki;
bedaki verni klanjajo
se spet pred svojimi maliki.

Zaprti templji tvoji so,
o, sveto Solnce, in razsuti!
Oskrunili so žreci jih
nevedni, zlobni in naduti.

In zopet stari vladajo
po vsem Egiptu vsi bogovi;
odprti njih hramovi so
in zidajo se jim še novi.

Gorjé ti, mrtvi farao,
Amenhotep ti krivoverski!
Še v grobu te preklinjajo
in psujejo te žreci zverski . . .

Iz vseh napisov zdaj imé
se slavno tvoje izpraskava;
z vseh obeliskov, pilonov
ga dleto kruto izsekava.

Izbrisati te hočejo
za vselej ljudstvu iz spomina.
Malikovalce črtil si!
Pozabi naj te zgodovina!

In novi farao? . . . Lisjak
laská se, hlini svečenikom;
prezira solnčnega boga
in klanja starim se malikom.

Ubita herezija je
Amenhotepova prokleta;
v Egiptu oživela je
očetov stara vera sveta.

In spet so zadovoljni vsi:
ljudje in njihovi maliki.
Z dohodki mastnimi najbolj
so zadovoljni svečeniki . . .

A. Aškerc.

Jens Peter Jacobsen.

Spisal **Vladimir Levstik.**

Jens Peter Jacobsen je umrl za jetiko. Malodane za vse ljudi, ki bolehajo na prsih, je značilno neko posebno fino čuvstvovanje, tista podvojena nežnost duše, ki je pri zdravem in krepkem normalnem človeku sploh ni mogoče zaslediti. Življenje hira in vene pod smrtonosnimi krili neizprosno se bližajoče smrti in v tej nezavedni slutnji se poglablja tem silneje in s tem večjo ljubeznijo objema ves zunanji svet, pronikajoč z bolestnoneotrpnim drhtenjem v njegovo krasoto in njegove skrivnosti, da jih izcrpa in použije, predno ugasne dan in misel in se zapro oči, da ne izpregledajo nikdar, nikdar več. In to, kar velja o takem človeku sploh, velja tem bolj o bolnem umetniku, redkokdaj pa o komerkoli v toliki meri kakor o Jacobsenu, ki je morda nedosežen v intenzivnosti svojega pripovedovanja.

Značaj njegove umetnosti pa ne izvira zgolj iz vpliva, ki ga je imela na njegov duševni razvoj bolezen, temveč splošno tudi iz domovine, ki ga je rodila. V duši danskega naroda so neizbrisne poteze, podobne mehkim odsevom seelandskih obal; kakor te se tudi ona topi v sanjavosti in izginja v čarobni nedoločnosti svojih lastnih čuvstev, spominjajoča na polizgubljeno šumenje sundovih valov, ki plava črez peščeni breg, opajajoče se z nasičeno vonjavo starodavnih bukovih gozdov, kjer se ob vznožju veličastnih debel prelivajo sence in solnčni refleksi in je polno neizrečenih misli in nerazrešenih zagonetk. To zunanje lice danskih pokrajin je vtisnilo svoj pečat vsemu danskemu slovstvu, ki v svoji mehkobi tvori čudno nasprotje z jasno, tuintam kruto določnostjo Norvežanov. In da je ustvarjajoča duša Danca zares finočutnejša od drugih in njegovi živci v svoji poostrenosti dovzetnejši za zunanje in notranje vtiske, nam priča dejstvo, da se je rodil devetnajstemu veku na Danskem najnežnočutnejši kritik Juri Brandes, kakor je bil Jens Peter Jacobsen njegov najnežnočutnejši poet. Ne posnemanja, pač pa proučevanja je vredna njegova umetnost; tisti nedosežni vzor pisatelja, ki bi družil v sebi realizem in kruto psihološko silo Rusov s krasotami Jacobsena in blestečo tehniko Francozov, bi mogel podariti svetovni književnosti

za vse minule in bodoče čase njen najlepši in najdovršenejši roman.

* *
*

Jacobsen ni postal velik umetnik ob velikih dogodkih zunanjega življenja. Brez viharjev, brez mogočnih strasti, brez čudnih posebnosti in silovitih preobratov so tekli njegovi dnevi in pretekli. Ko je želel Juri Brandes izvedeti kaj o njegovih doživljajih, mu je dne 25. novembra 1880. leta odpisal iz Thistedta: „Kar se tiče dogodkov, res ne vem takih, ki bi utegnili biti zanimivi in vredni, da jih omenim.“

Rodil se je dne 7. aprila 1847. leta v Thistedtu, mestecu z blizu 4000 prebivalci, ki leži severozapadno od Ljimskega fjorda. Njegov oče, imovit trgovec tiste vrste, kakršni so vobče trgovci po deželi, ni bil prav nič izobražen in tudi kasneje v dnevih sinove slave ni umel in poznal njegovega pomena; živel je le svoji trgovini in bil je — da mimogrede omenim — skopega in tesnosrčnega značaja. Bolj je vplivala na pesnika njegova mati; dasi sicer tudi ona ni bila naobražena, vendar je kolikor toliko umevala njegovo pesniško dušo in ga ljubila tako nežno in vroče, kakor sploh more mati ljubiti otroka. Ko je Jacobsen dopolnil šestnajsto leto, so ga poslali v Kodanj, kjer je postal gojenec Dahlovega zavoda. Ne pripovedujejo. da bi bil tiste čase posebno marljiv učenec; nasprotno, najljubša zabava mu je bila ta, da je hodil ob vodi in nabiral alge, kar je gotovo tudi pripomoglo, da ni napravil izpita. Marsikaj zanimivega o pesnikovi mladosti pripoveduje danski pisatelj Skram v časopisu „Tilskueren“. On pravi, da v dolgem, suhem in bledem mladeniču, kakršen je bil Jens Peter tiste čase, nihče ne bi bil slutil posebne nadarjenosti in nenavadnih vrlin. Kar ga je razločevalo od drugih, je bilo edino le to, da je bil bolj slok od drugih ljudi in se je med hojo vedno sklanjal naprej. Pač pa je že takrat pridno čital razne pesnike in pisatelje in tudi sam poskušal svoje moči. Leta 1864. je izdajal celo list, ki se seveda ni tiskal in je imel le enega naročnika.

Ta list — izhajal je vsak teden — ni bil nikaka posebna prikazen na slovstvenem polju. Jacobsenovi prispevki, med njimi povest „Obisk v podzemlju“, pesem „Morju“, spis „O ženskah, damah in babnicah“ in zbirka utrinkov, so bili povsem neznameniti in plitvi.

Na vseučilišču se je Jacobsen najbolj bavil z naravoslovjem. Dočim njegovi vrstniki niso bili vneti za Darwina, je bil on njegov

navdušen pristaš, kar je silno učinkovalo na ves razvoj njegove umetnosti. Preložil je Darvinovi deli „O nastanku vrst“ in „O izviru človeka“, napisal več razprav o Darwinovih naukih v danske časopise in priobčil leta 1874. v kodanjskem „Journal de Botanique“ spis „Kritičen in sistematičen pregled danskih desmidiacej“, ki ga je vseučilišče leto poprej odlikovalo s častnim darilom. O tem delu piše Jurju Brandesu, da je jako zanimivo; „če pa ga je kdo prečital, je dvomljivo“.

Že v teh besedah se razodeva tista ironija, ki je bila od nekdaj last njegove duše in ki tolikokrat prevladuje v njegovih delih. Ljudje, ki so ga poznali, trde, da se je ta ironija razvila v letih 1867—69, ko je bil član dijaškega društva. Prišla je v svojem razvoju tako daleč, da je mogla služiti pesniku kot pajčolan, s katerim je zastiral svojo bogato dušo in tako še bolj okrepil svojo individualnost. Kdor je govoril z Jacobsenom, baje ni smel nikdar doslovno razumevati njegovih besed. Sploh je bil fina in ponosna narava, tih in molčeč že takrat, ko je še v Kodanju kot dijak po dnevi sedel pri svojih knjigah in po noči — v kakšnem samotnem kotičku v kavarni, opazujoč in zasledujoč vse, kar je bilo izven njega in v njem samem.

Polagoma se je začel bolj in bolj zavedati svojega pesniškega poklica. Med pesmimi, ki jih je leta 1869. predložil Jurju Brandesu, se nahaja „Arabeska“, ki je za poznejšega Jacobsena značilna po posameznih mestih, katerih redka krasota čudovito učinkuje sredi precej nejasne in meglene celote; n. pr.:

„Njene besede so padale
liki listki jablanovega cvetja
v moje naročje.“

Ali:

„Na zasneženi poljani,
v rjavem gozdu
raste zapuščen trn;
vetrovi love njegovo listje
in zaporedoma,
rahlo zaporedoma
meče krvavordeče jagode
v beli sneg,
žareče jagode
v mrzli sneg. —“

Dasi Brandes Jabobsenu ni prikrival svoje celotno precej stroge sodbe o teh pesniških poskusih, je vendarle priznal njegovo nadar-

jenost. Ob neki poznejši priliki se izraža: „Izvirnost je šele v povojih, toda opaziti je nekako širokost jezika in silo v izražanju čuvstev, ki mnogo obeta."

Nedolgo zatem je napisal Jacobsen prelestno novelo „Mogens", o kateri pravi Skram, da je bila enaka razodetju iz krasne dežele, o kateri nihče ni vedel, kje da leži. V njej je odprl pisatelj svet pravljic in romantike, ki nima navzlic temu ničesar fantastnega na sebi, s ključem blestečega sloga, ulitega iz barv in razpoloženj, čudovitega v svoji ubranosti, zdaj žarko plamenečega, zdaj polnega drhtečenežnega koprnenja.

Dne 7. marca piše Jacobsen iz Kodanja Edvardu Brandesu, da vstaja sedaj vsako jutro ob osmih, hodi v kraljevsko knjižnico in marljivo čita stare kronike in pergamene. „Iz vsega tega," pravi, „bo nastal čuden roman z zaglavjem: „Gospa Marija Grubbe, interierji iz XVII. veka". Idejo tega romana je zajel Jacobsen iz Holbergovih pisem in Andersenove pravljice o „Kurji Marjetki".

Dne 28. maja poroča istemu prijatelju, da je napisal že tri poglavja povesti o Mariji Grubbejevi; vsega jih bo petnajst. „Prvi dve sem čital tvoji materi in tvojemu bratu Jurju; zelo sta jima bili pogodu." Leta 1874. piše iz Thistedta: „Počasi, a vztrajno nadaljujem Marijo Grubbe. Potem pričnem pisati „Dansko rastlinstvo". Smrtonosna bolezen je že rila po njegovih prsih, ko je dne 4. decembra 1876. leta v Thistedtu zaključil ta roman, za spisom „Niels Lyhne" njegovo najobširnejše delo, v katerem je s čudovito pristnostjo pogodil starinski ton XVII. veka, ki obenem z lastno mu intenzivnostjo barv in tonov navdaja vsakega bralca z občudovanjem.

Ob proučevanju starih rokopisov in historij se je umiril tudi njegov slog, kar je bilo velikega pomena za njegovo poznejše delovanje. Ni sicer zatajil tiste razsipnosti v razpoloženjih, tiste nazornosti in dehteče krasote jezika, ki je tako značilna zanj, in tiste mistike besed, ki se čuti, kakor bi iz vsake pisane dihala še druga, še lepša in neizgovorjena. Toda brzdati je začel ta svoj velikolepi slog in računati z učinkom njegove strasti; previdnejši je postal.

Smrtonosna bolezen, ki je pognala v Jacobsenu že zgodaj svojo kal, ga je hudo mučila že za tistih dni, ko je pisal „Murijo Grubbe", čeprav si je prigovarjal, da ni usodnega pomena. V pismih, ki jih je pisal prijateljem iz Thistedta, se sicer pritožuje, da mu delo ne gre od rok; jezi se, ker mu je zdravnik prepovedal smotke, a bolečin ne čuti nobenih in „zdravje je povoljno". Ganljiva je naivnost, s katero poskuša varati prijatelje o svoji bolezni. Leta 1874.

piše: „Ne prsi, samo prebavljanje ni v redu; to se že popravi. — Nikarite si misliti, da sem bled in otožen! Debel sem in rjav kot cigan.“ Tudi njegov oče, ki je bil za mladih dni sam nekoč bolan na prsih, a je ozdravel, se ni posebno bal sinove bolezni.

Toda ta je napredovala. Ko je leta 1873. potoval po Italiji, se mu je v Florenci udrla kri; pričelo se je tisto počasno umiranje jetičnih bolnikov. In tako lahko rečemo, da je njegova umirajoča duša ustvarila vsa dela, ki jih je napisal v zadnjih enajstih letih svojega življenja; morda so baš zbok tega toli krasna. Leta 1877. je dobil štipendijo, da je mogel zopet pod italijansko solnce.

Tam se je začel pečati z zasnutki novega romana, o katerem piše Jurju Brandesu: „Napisati hočem nov roman v obsegu „Marije Grubbe“. Rokopis bo februarja meseca gotov. Tako bodi: Amen, amen, amen! Živim seveda ob honorarju; za 2500 izvodov sem prejel 1250 kron.“ Boji se, da ne bi bila druga knjiga slabša od prve, kakor se dogaja po navadi. „Dejanje bo sodobno; vrši se v Jütlandiji, večinoma ob Ljimskem fjordu in v Vardeški okolici. Za pisanje se mi zdi ta kraj pripraven.“

Navzlic njegovim presmelim nadam knjiga ni napredovala tako naglo, kot je pričakoval. Njegovi lastni dvomi in negotovosti, ki zadržujejo nastanek vsakega umotvora, in še to in ono v zunanjem življenju je prihajalo vmes. Pritožujoč se radi neznosnega kašlja, piše dne 16. januarja leta 1878. iz Montreuxa: „Moja knjiga, ki jo naj pospeše bogovi, dobi bržkone naslov: „Niels Lyhne, zgodba mladosti, pripoveduje J. P. J.“ — ne morebiti „Zgodba za mladost“. V bistvu bo čisto psihologična in morda nihče razen pisatelja ne bode čutil, da namigavam na tisto mladost, ki je sedaj že stara. Oseb se ti bo zdelo nenavadno mnogo. Glavne so: pesnik, ki ni pesnik, kipar, ki umrje, kandidat prava, ki se oženi, klepetav mladenič, mlado dekle in drugo in tretje mlado dekle. Postranske osebe: oče, mati, teta, domač učitelj in silen mož.“ V poznejših pismih izraža bojazen, da utegne biti knjiga slabo komponirana; drugi del naslova je sklenil opustiti; kar ga veseli, je to, „da so ljudje in njih značaji danski, čisto danski in zopet danski!“.

Začel je torej „Nielsa Lyhne“ že leta 1874.; toda kar je napisal takrat, obsega v danskem izvirniku samo štiri strani, kajti potem se je posvetil do leta 1876. pripravam za „Marijo Grubbe“. Šele kasneje se je zopet lotil tega največjega med svojimi deli, pisal ga v Montreuxu in Rimu in ga dovršil v svojem rojstnem mestecu Thistedtu dne 2. decembra leta 1880. zjutraj ob štirih.

Knjiga, ki je izšla že 15. dne istega meseca, je zbudila v slovstvenih krogih največje zanimanje. Sam lev severne književnosti — Henrik Ibsen — ni prikrival svojega občudovanja. Cenil je roman „Niels Lyhne“ tako zelo, da ga je čital cele štiri tedne, govoril dan za dnevom o tem čudovitem umotvoru in čital na svojih večernih sestankih gostom odlomke, ki so mu najbolj ugajali. Heglu je pisal, da je „Niels Lyhne“ v vsakem oziru veleņežen umotvor ter spada gotovo med najodličnejše, kar je proizvedla sedanjost na tem polju.

Motil pa bi se, kdor bi pričakoval, da se je roman enako lahko prodajal, kot so ga hvalili. Jacobsen piše iz svojega domačega kraja januarja meseca l. 1881., da je popolnoma obupal nad drugo izdajo. Po Kodanju silno hrepeni; ko bi mu le tako ne manjkalo denarja! Tudi v inozemstvo si želi, — seveda zaman. Bavi se z veliko dramo, s katero si želi opomoči, pa še niti ne ve ideje. Pesniške penzije, kakršne dobivajo na Danskem zaslužni književniki, mu ne dovolijo. Vsi upi mu drug za drugim uhajajo po vodi; ves žalosten je in telesno uničen, a vendar pravi v nekem pismu, da bi napisal „nekaj jasnega, lahkega, velikolepega, polnega radosti, življenja in razpoloženja“. Snov je nameraval zajeti iz časov pietistovske vlade Kristijana VI., kjer naj bi se začela, da jo zaključi v veseli dobi Friderika V. Izvršil tega načrta ni, temveč le nekaj manjših novel, ki si jih ogledamo kasneje.

Njegova telesna sila je bila izcrpana; slabi udje, od jetike izsesani, niso mogli več dolgo držati duše, hrepeneče v neskončnost. Bližalo se je slovo od krasnega, mamečega in neumorno rodečega sveta, v katerega se ni zaglobil nihče bolj od njega, od vseh upov in nad, ki so ga gnale v boj za tisto veliko svobodo, ki je bila dih in utrip njegovega življenja.

Kriv je bil tudi sam, ker je premalo pazil nase. Polmrtev se je vrnil iz Italije v Thistedt, kajti navzlic zdravnikovi prepovedi se je vozil sedemindvajset ur nepretrgoma. Ko je zopet okreval — bilo je kmalu po tistem pismu, v katerem opisuje svoje brezuspešne želje — se mu je vendarle posrečilo, da je prišel v Kodanj — umret. Zakaj nedolgo po njegovem prihodu v prestolnico ga je napadla bolezen s toliko silo, da so mu zdravniki naravnost odpovedali vsako nado, da okreva. V naročju ljubeče matere, ki mu je bila zvest angel v poslednjih urah in mu je stregla z brezkončno požrtvovalnostjo, vpirajoč se v njeno obličje s poslednjimi kalnimi pogledi, je izdihnil veliki avtor „Nielsa Lyhne“, reven in zanemarjen od svojega naroda, v majhni, vlažni dijaški sobi v Ny Adelgade.

Zadnje dneve svojega življenja je preležal na ležalki ob oknu, kjer so dehtele njegove ljubimke hiacinte. Njih mogočni vonj ga je opajal do zadnjega. Do znancev je bil nad vse ljubezniv in ni se pritoževal o bolečinah, niti ni obupal nad bežečim življenjem, dasi je grozovito kašljal in trpel hude bolečine. Tako je prišlo ž njim do tega, kar pravi o Nielsu Lyhne:

„In naposled je umrl smrti, težke smrti.“

* * *

(Konec prihodnjič.)

Ni umrla rada.

Nocoj ji kri je bruhnila iz grudi.
Kako širok se pramen je ulil
po beli postelji, kako se vil
življenja tok po tleh je dalje tudi!
Obupen strah ji je srcé preletel:
Tedaj je res? Že zdaj prihaja smrt?
V najlepši dobi da ji je odcvetel
ta svet, ki se ji vidi kakor vrt,
dasi je dokaj, dokaj v njem bodičja? —
Nazaj voščenobledega obličja
se je sklonila, in oči potem,
nje velike oči so se zalile
z otožnimi solzami. Plaval nem
jutranji mrak je okrog nje. Še krile
meglè so zunaj mirno speči svet,
a skoro se zbudi življenje spet.

Ležala je brezgibno kakor kip.
Le prsi bolne hrople so zamolklo
in v njih srcé ni bílo, ampak tolklo,
kakòr bi htelo počiti vsak hip . . .
Ne daj, dobrotni Bog, da strašni vir
ulije se še enkrat, da se loči
tako samotna, bedna, brez pomoči!
Ta gluha noč! Ta strahoviti mir!

Vsaj eno živo bitje se oglási!
A molk. Pokoj. Tišina grobna v vasi.

Kako še spe! In bodo še! Počasi
teko, če vobče ji teko, minute
in sleherna je polna groze ljute.
Tako je, kakor da v temini tej
ni sama, kakor da se nekaj k njej
pošastno plazi bliže, bliže . . . Glej!
Sedaj je tu . . . Ledeni, suhi prsti!
Umira! Smrt! Sedaj počiva v krsti.

Brezumen strah! Okostje naj jo bega,
ki vendar je le domišljije tvor
in dosti neokusen poleg tega?
Kedàr od daljnih veličastnih gor
prisije solnce, kadar zgodnji zor
razlije se po nje ponižnem domu,
bo tudi konec vsakemu fantomu.
A ne li morda konec tudi — njej?

Ne! Laže diha, nego je poprej,
ko jo je davil kašelj otel, suh.
Slabotna je, da komaj se pregiblje,
prosteje pa ji snuje misli duh;
v nebrojnih se spominih davnih ziblje . . .

Prišla je semkaj v zapuščeno vas,
učiteljica mlada. O, na glas
pozdravila je bila list-dekret,
ki ji po teku vseh napornih let
naklonil je življenje samostojno,
če ne sijajno že, pa vsaj pokojno!
Sirota je, in tuji so ljudje
delili kruh ji tuj. Rosila često
ga je s solzami . . . Tak se težko jé!

In zapustila je naposled mesto
izmučena in bleda. Takrat že
je časih kašljala, todà le malo.

Od bede ji je bilo pač ostalo
in od noči, prečutih poleg sklada
učenih knjig. Prišla je služit rada,
in živoradostna življenska nada
je njenemu telesu za napor
prihodnjih dni bilà moči izvor.

Oj, v božjem krilu bujne te narave
po mukah vseh je našla svoj odmor!
Ta čisti zrak in sredi gozdnih smrek
ta mir in ure vse tako sanjave
pod njimi — vse je bilo blažen lek!
In v šoli bistre ali tope glave,
učila in ljubila jih je vprek.

In rada je imela vse ljudi,
dasi so časih trdi in odsečni.
In dnevi so ji tekli brez skrbi.
Zahvaljen Bog: Po dobi vsej nesrečni
poslal si čas, ko duša, k tlom pripeta,
a toli željna višnjega poleta,
polagoma oprašča se vezi!

Seve, kar toliko jo let je trlo,
ni še prešlo docela. Dokaj muk
provzroča tudi ji naporni uk.
Zatohli vzduh in prah jo reže v grlo.
Ženic je ondan slišala šepet:
„Ubožica, kako je vendar bleda!
In pokašljuje tudi . . .“ No, seveda,
krepak ni mestni človek kakor kmet . . .

Nocoj! Ne, misliti ne sme preveč! —
Kako nenadoma se je zgodilo!
Kakòr da spečo jo je zbodel meč
globoko v prsi . . . Pramen vroč, rdeč . . .
In čelo se je mrzlo porosilo.
Ne, misliti ne sme preveč! Preljut
je ta spomin; vznemirja ji ves čut
do skrajnosti . . .

Svetli se zunaj. Dan!
Prihaja vendar, dasi je kesan.
Zdaj pojdejo iz hiš ljudje na plan,
počiti, krepki, zdravi, dobre volje.
Ta v gozd in ta na pod in ta na polje.
Otroci pa z živinčeti na pašo.
Čuj! Zvon oznanja že jutranjo mašo!
Zamolklo poje kakor pri pogrebu . . .
Jasni se daleč na iztočnem nebu . . .
O solnce, lek, življenje, luč in moč!
Prešla je noč. Prešla ta strašna noč . . .

In vendar! Dihala je laže prej,
zdaj prsi ji teži ogromen kamen.
Zdaj . . . Nekaj se utrgalo je v njej!
Če spet ulije se ji rdeči pramen,
tedaj — o Bog . . .

Roke na prsih sklene.
Oči upre ob strop. Obraz rosé
ji bridke solze. In krvave pene
ji silijo na ustnice bledé . . .

*

Tako so našli skoro jo potem.
In baje se je smilila ljudem.
„Pozna se ji, da ni umrla rada“,
so rekli, ker je reči kaj navada.

Jaz žalnejših besed od teh ne vem.

A. Funtek.

Vojvoda Pero in perica.

Spisal **Podlimbarski.**

Nadporočnik Juri Oražem je bil najlepši častnik cele garnizije in ljudje, ki imajo oko, čas in srce za to, so ga uvrstili med najlepše može celega mesta. Ženske so mnogo poskušale, kako bi vplivale nanj; marsikatera se je, gredoč mu po ulici naproti, pregledala v šipah izložnic, se li kaže vse na njej prijetno in vabljivo zaokroženo, Juri Oražem je bil priljubljen človek: Kdor ga je poznal, in mnogo je bilo tistih, se mu je že od daleč smehljal, mu kimal in ga pozdravljal. V kavarnah je igral že z vsemi doktorji, z marsikaterim suplentom je pil v poznem kroku večno pobratimstvo, k nekemu bogatemu tovarnarju s prijetno gospo je hodil vsako nedeljo popoldne igrat wisth, na plesiščih se je zibal iskreno in gibčno, na šetališčih se je gibal vzorno, veličastno in ugledno, vsem premožnim meščanskim hčeram, njih očetom in materam se je klanjal spoštljivo in dostojno in njegov sladki usmev jim je neprestano pravil: k vsem uslugam sem vedno pripravljen. A pred onim, ki je ustvarjen, da živi v prahu, je Juri Oražem neprijazno in prezirno namrdnil obličje. Kdor ga je videl na mestnih ulicah, kako se je samozavestno šetal in kretal, se mu je čudil. V tisti moški dobi je bil, ko čuti človek v vseh žilicah moč in življenje, ko se mu zdi, da se vesoljstvo suče okrog njega in da je prepotreben ud človeške družbe in na potu, da se približa njenemu središču — ako še ni tam. V svesti si svoje veljave je korakal lahko in strumno, gledal zmagovalno in nasmešno, gizdavo se ponašal s svojo visoko in vitko postavo in z imenitno navihanim brkom, o katerem so sanjarile ženske in so moški, videč ga, precej s prsti posukali pod nosom. Kdor je videl tega veljavnega, postavnega, vobče priljubljenega gospoda, si je mislil: ta pa je visokega rodu in že v zibelki se mu je godilo bolje nego nam. To vse je bilo, pa ni več, ker Jurja Oražma ni več v našem mestu.

V službi je bil Juri Oražem zanesljiv človek. Polkovni pobočnik ali adjutant je bil polkovnika Petra Petroviča, torej vedno v središču službenih poslov in gonilna sila v vseh mnogovrstnih zadevah, ki jih je treba urediti v polkovni pisarni, in kar na mah

bi bil moral zastati ves mehanizem polka, ko bi bil odpovedal Juri Oražem, kakor bi nastala precej zmešnjava, ko bi za vedno mrknilo solnce. Polkovnik Peter Petrovič in nadporočnik Juri Oražem sta v polku drug drugega izpopolnjevala, tako da sta oba tvorila harmonično celoto. Pobočnik je poznal vse vojaške predpise točno in natanko, za vsako zamotano stvar in nejasen slučaj je brž vedel najti pravo stran v polkovnih reglementih in nanje je trkal in kazal bolj goreče nego Trubar na svoj evangelj. Ostareli polkovnik se za papirnato učenost ni zmenil kaj; dosti se je v mlajših časih načital službenih knjig, a v teku dolgih let se mu je že marsikaj izkadilo in le nekak moreč duh, ki veje v njih in je vedno tisti, mu je še ostal. S tem duhom je vladal samooblastno svojemu polku, nabiral priznanja ter službena leta in si pripenjal odlikovanja na prsi. Če je prišel včasi v nasprotje s pisano besedo, mu je pobočnik pošepetal s paragrafom in stvar je iztekla. No v skrivnosti vojaške službe nočemo dalje prodirati, le to bodi povedano, da je Peter Petrovič čislal svojega pobočnika in da se mu je ta vdano klanjal in bil zelo dovzeten za pohvalo in grajo.

To je bilo tako v službi. Pri vojakih štejejo dvoje vrst medsebojnih odnošajev ali medsebojnega vedenja; v prvi vrsti stoji vedenje v službi, katero imenujejo „moja prokleta dolžnost“, v drugi vrsti je vedenje v zasebnem občevanju. Oboje vedenje si je popolnoma neenako in marsikakšen vojaški uglednik je že razjarjen zavpil: V službi sem zverina, v zasebnosti pa angel. Tako lahko rečemo, da ima vojak dve duši. Tiste službene duše so vse enake, vse izvršujejo „svojo prokleto dolžnost“, razlike se kažejo šele v zasebnih dušah. Nikjer ne pride ta dvojni človek tako rezko na površje kakor v vojaškem stanu. V vseh stvareh, ki se ne tičejo službe, sta si bila polkovnik Peter Petrovič in nadporočnik Juri Oražem popolnoma neenaka. Mladost na eni, starost na drugi strani, nervozno stremljenje v ospredje na eni, pojemajoča sila in resignacija na drugi strani; vrhutega sta si bila pa tudi značaja nasprotna. Juri Oražem ni ljubil svojih domačih krajev, kjer je bil nastanjen, vedno je sanjal o tujini, kjer je služil par let. Želel je priti zopet kam daleč od rodne zemlje in težko je že čutil čisti planinski zrak, ki ga je tlačil k njej. Po eni strani se je bil svoji ožji domovini že odtujil, po drugi ga je gnala iz dežele ven tista mladostna prešernost in podjetnost, ki želi spoznati svet in se ohladi šele v poznih letih po mnogih prevarah in razočaranjih. Ves drugačen je bil Peter Petrovič. Prehodil, prevozil ali prejahal je bil že vso Avstrijo od albanskih in

tirolskih gor pa do pruskih poljan in sarmatskih ravnin. Tudi v Berlin so ga bili pridelili vojaškemu atašeju; no tam mu ni nič ugajalo, ker je preveč Prusov tam, kakor je rekel, in kmalu se je povrnil v Avstrijo. In naj je bil kjerkoli, vedno je živel s svojo dušo v svoji rodni Liki, o njej je govoril in njenih običajev se je držal, kolikor mu je dopuščal stan, tako da so bistri opazovalci govorili o njem, da svojega ízvira v svoji odkritosti in naravnosti niti v velikomestnih salonih ne more zatajiti, in so ga vzeli za tip vseh onih ljudi, ki pridejo iz Like in Krbave na spolzka parketna tla in se jim na vsakem koraku pozna, kako tiče še v opankah; pa so mu dali zato nemški priimek „Salonlikaner“. Še drug priimek je dobil, kateremu je dala povod njegova ljubezen do kršne Like, priimek, ki je domač in ga je tudi Peter Petrovič rad slišal in katerega so njegovi ožji tovariši javno rabili v kavarnah in pri pojedinah, ne da bi bili užalili ž njim polkovnika. Z ozirom na njegovo mogočnost, ki jo je imel kot polkovni poveljnik, in na njegovo jugoslovansko pokolenje so mu nadeli priimek: Vojvoda Pero.

Peter Petrovič in Juri Oražem sta stanovala v najlepši hiši glavnega mesta, oba v prvem nadstropju. Oba sta imela en hodnik; nadporočnik je bival precej pri stopnicah, polkovnik pa zadaj konec hodnika. Peter Petrovič bi bil svojega pobočnika rad navezal nase, tako da bi mu bil tudi izven službe delal druščino, bodisi doma ali na izprehodih in v gostilni, ker težko je čutil osamelost. Takšni so ti stari ljudje: v svojo notranjost niso vajeni gledati, zato ne najdejo tam prijatelja in tovariša, pa ga iščejo med ljudmi; toda star človek nikjer več ne najde človeka prijatelja, kvečjemu še sovražnika ali zavistnika. Juri Oražem se mu ni podal. Dosti je imel ž njim opraviti v službi, pa da bi mu žrtvoval še svoje proste ure — ne! In zato ne, ker se je ta nori Vojvoda Pero — tako ga je navadno imenoval — prerad pošalil s človekom in je svojo šalo večkrat ogrenil s primesjo porogljivosti in zasmešljivosti, pa tako previdno, da mu živ krst ni mogel priti do živega. Mnogokrat sta se srečala v hiši, pa Juri Oražem je vselej imel pri rokah dober izgovor, samo da se je čimprej iznebil poveljnikove družbe. In Vojvoda Pero je to čutil.

Juri Oražem ni hodil vedno z odličnjaki v človeški družbi. Zibelka mu je tekla v hribovski vasi par ur hoda od mesta. Njegova mati, Katra Oražmova, je pred par leti kot vdova upravljala majhen gruntec, s katerim je šlo od leta do leta po rakovi poti, ker ni umela gospodariti in ker niso bile vse njene misli pri rodni zemlji, ampak pri njenem edinem sinu Jurju, ki je hodil takrat v mestne šole.

Mati Katra je imela svoje nazore: S kmetskim stanom ni nič — tako je modrovala — gospod je vse na svetu. In gospod naj bi postal njen Jurček. Da bi se mogel šolati, je prodala kos za kosom od svojega grunta, češ, Juri ne bo potreboval zemlje, ker bo gospod, in jaz je dobim dosti za grob. Tako trdno je bila uverjena, da bo sin kaj boljšega, da mu niti rojstne hiše ni pustila, tudi to je prodala. Le polpodrto kočo na gruntu in zelnik okrog nje si je prihranila za stara leta. To je bilo takrat, ko je stopil Juri, ki se je bil že naveličal gimnazijskih klopi, v kadetnico. In tako se je bilo prigodilo, da se je sin priril med gospodo in da je, kar ni usojeno vsakemu, z neznansko hitrostjo slekel kmetsko suknjo in vse ono, kar visi ob njej. Jedva se je dobro ogrel v vojaški obleki, je že rekel materi, da ni več Juri, ampak Žorž, in si je prepovedal ono kmetsko poimenovanje. Majka ni mogla umeti, da bi bili njenega sina v kadetnici še enkrat nesli h krstu, in Žorž se ji je zdel tako čuden in tuj, da niti poskusila ni privaditi se tega imena. Juri Oražem je bil natura, ki je po mnogih smešnih naporih s samozatajevanjem in pohlevnimi pokloni prišla na dosti ugodno stališče, ki se je lahko prilagodila modernemu mehkužnemu življenju in se čudovito hitro priučila srebati ž njega smetano, — krepka in smela natura, ki je umela prekoračiti vse plote, prage in klance, ki je ni utrudila in do smrti pretresla vožnja na vegastem, razbitem vozu, on je bil sin krepkega in zdravega očeta. Na njegovi vnanjosti ni ostal niti odsvit prejšnjega uboštva in kmetstva; vse se je polagoma izgladilo, izbrisalo in prevrnilo v velikaštvo.

Ko je bila Katra poprodala grunt in hišo, je šla stanovat v kočo. Nič ni bila težka selitev; za sina bi bila tudi kočo prodala in obleko s sebe. Da bi se preživela, je postala potovka; skupovala je kuretino, jajca in maslo po vaseh in nosila v mesto na prodaj. Tega posla se je lotila zato, ker je najlažji, še bolj pa zato, da bi šla vsak teden v mesto gledat sina, ki se je bil povrnil iz tujih krajev. Jurja je prav oboževala. In izprevrgla se je po njem in je postala nekako gosposka, seveda samo v nekaterih stvareh in po mišljenju, a ne po vnanjosti. Če je ob zgodnji uri šla po bližnji poti, ki nad trdo cesto drži po Rebri v mesto, in je zdolaj na cesti zagledala vojaštvo na vajah, je zablisnilo njeno staro oko in iskalo sina med onimi, ki so bili na konjih. Če je bil res med njimi, je postala in zrla za njim, dokler ni izginil za ovinkom ali lesom; ako so se utaborili vojaki kje na spašniku in je bil njen edinec med njimi, je odložila košarico, sedla v mejo, zatopila se v

sladko sanjarjenje in po cele ure je presedela tam. Včasi se ji je pridružil potujoč lajnar s pohabljeno roko in medaljo na prsih, ki je bil svoje dni sam vojak. In začela sta s svojega vzvišenega mesta in stališča kritikovati vaje, kakor bi bila istinita vojna razsojevalca. Seveda se jima je vojni bog Mart smejal za grmom; pa on se mnogokrat smeja. Tako je dočakovala, da so se bojni oddelki vrnili v mesto. Prišla je potem na trg, ko je bilo že po njem, in je morala po hišah ponujati svoje blago. Če je šla tovarišica ž njo, ji je govorila Katra vso pot o svojem sinu in kakšnega razočaranja doživi človek na svetu tudi tisti, ki dosti moli in nadleguje Boga. Pravila je, kako sta hodila nekoč z rajnim možem z božje poti — Jurček je začel tisto leto v vaški šoli poslušati abecedo — kako sta šla mimo mnogih krdel vojakov, vse zaprašenih, potnih in izmučenih, in kako sta padla pred znamenjem Matere božje na kolena in prosila, naj bi njih sin nikdar ne moral v vojake. In zdaj je njen sin vojak in mnogo je tistih, ki so mu pokorni, in gospod je, da takšnega ni v treh farah. Pa Mati božja naj njej in rajnemu možu odpusti, da sta jo takrat tako po nepotrebnem nadlegovala. Tovarišica je imela o gospodih drugačno mnenje, namreč da to lepo ime zasluži le duhovnik in nihče drug, najmanj pa vojak; pa se je Katra sporekla ž njo in ženici sta molče priromali v mesto. Kadar je šla Katra po Rebri in je potoval ž njo božji človek, ki jo je rad poslušal, je pripovedovala, kako je bilo takrat, ko je prvikrat peljala svojega sina v mestne šole. Potovala sta s sinom po Rebri v mesto; fant je veselo žvižgal, njej je bilo tesno na duši in lepo ga je poučevala. Zdolaj na cesti pa je prihrumela tolpa vojakov na konjih. Vihrali so po ravnini in od njih svetlih čelad je odsevalo jutranje solnce. Kar se je povalil konj z vojakom vred v jarek. Žalostno je zastokala Katra, stemnilo se ji je pred očmi in poklicala je Boga na pomoč. Vojak se je izvil izpod živali, prijel se za nesrečno glavo, tako se je prijel in potipal po tilniku; potem je pomagal konju na noge, pa se je zavihtel nanj in po bliskovo je zadirjal črez polje za svojimi tovariši v krdelo, kjer ga je nekdo dvakrat udaril s palico po plečih. Takrat se je milo storilo materinemu srcu in rekla je sinku: „Oh, Jurček, uči se, dobro se uči, da se ti ne bo treba takole mučiti po svetu, da se izogneš stanu, ki je najhujši in poslednji na zemlji!“ In mnogokrat je v tistih časih prosila Boga, naj odvrne od sina vojaško butaro, kadar pride vrsta nanj. A danes je njen sin gospod, da vse gleda za njim, in prav je naredil Bog, ko ni uslišal njenih prošenj. Božji človek, ki je šel

kraj nje, jo je tiho poslušal in nič ni rekel, čeprav je mislil drugače. Katra je dobro vedela, kaj se spodobi kmetskemu človeku, če ima gosposkega znanca ali sorodnika. Kmetska vsiljivost mora v stran, v kot, in od tam sme s spoštovanjem zreti na gosposko osebo. Že mnogo let ni s sinom govorila na javnem prostoru, pod milim nebom. To si je prepovedal, ko je bil prišel iz kadetnice. „Moje življenje je zapisano službi in onim, ki jo od mene zahtevajo, in ne vam," tako ji je povedal. Majki niti na misel ni prišlo, da je bil Jurček prej njen sin nego cesarski služabnik, in sinov opomin se ji je zdel popolnoma v redu in po njem se je ravnala. Če bi ga bila morala srečati na deželi, je skočila za grm in skrivaj je od tam pokukala za njim, v mestu je stopila v vežo, v kakšen kot ali kam drugam v stran. Če ga je videla samega, se je včasi osmelila in, pohlevno strmeč vanj, je šla mimo njega in navdal jo je samozavesten ponos, ki je rekel vsem, ki so bili blizu: „Vi ga občudujete in glejte — jaz sem mati njegova!" Ali za nobeno stvar na svetu ne bi bila povedala onim gosposkim ljudem, da je temu gospodu mati ona, kmetica, ker bi mu bila s tem škodovala na ogledu. In gospod sin gre ali jaha mimo nje veličavo in vsegamogočno; dobro čuti njen strmeči pogled, pa niti z brkom ne trene, ker njegovo življenje je od nje, pa ni zapisano njej. Oh, in kako slast je čutila Katra, kadar je bila priča javnega češčenja, ki se je izkazovalo sinu na ulici! Pride mu naproti vojaška četa in vodnik z grmečim glasom zakliče: „Abtak! Rek čav!" In vsi tisti, ki so v četi, pogledajo na njega in srepo gledajo vanj, dokler mu niso za hrbtom. Ta prizor je majki posebno prijal. Zrla je na četo s pobistrelim obrazom in tiho je momljala: „Vite, vite — vi gledate na sina mojega! Vreden je tolike časti!"

(Konec prihodnjič.)

Sveti čas.

Jadro belo sred morjá,
sivi sokol sred neba,
duša moja sred bolesti —
čaka časa tistega.

Beli brod črez val zdrči,
sokol vtone v solnčno kri,
in bolest nad dušo vzpolje
in nad dušo obleži . . .

Vladimir Levstik.

Jos. Stritar.

Analiza njegovega življenja in delovanja.

Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

5. Javni in še bolj prikriti napadi pa so Stritarja vendar toliko ogorčili, da je proti koncu letnika pisal dokaj ostreje kot „Triglavan s Posavja“ in osobito v pereče sarkastnih „Pasjih pogovorih“, naperjenih proti „Novicam“ in Bleiweisu, proti zahrbtnim napadom in proti razmeram v domovini. Take obrambe je bilo treba, ker so se Stritarju dosledno podtikali slabi nameni, osobito, da pohujšuje mladino, dasi je (Zvon I. 15) izrečno javil in potem še večkrat naglašal (n. pr. v uvodu k svojim „Zbranim spisom“): „Zvon ne bo zvonček za *otroke*..., ampak za odrasle ljudi; tem pa je treba kazati sčasoma svet, kakršen je, in pa zraven, kakršen bi moral biti“. In to res sme trditi Stritar še leta 1887. v omenjenem uvodu (str. 7.), da se v njegovih spisih ne žali nikjer ne poštenje, ne sramežljivost in zdravi, nepokvarjeni nravnosti se ne bije nikjer v oči.

Posebne omembe zaslužijo v 1. letniku „Klasične podobe“, ki so nekaj redkega v našem slovstvu.

Konec leta 1870. je „Zvon“ brez slovesa prenehal, ne samo zaradi nasprotnikov, ampak zaradi težavne in drage administracije.

Dve leti pozneje (1872)[1] je izdal Stritar svoje ostre in dovršene *Dunajske sonete*, ki so hud odgovor na vse napade nasprotnikov, naperjene proti Novičarjem in Daničarjem. Ti pereči in vendar vedno fini, s popolno tehniko završeni soneti (47 jih je) sploh nimajo para v našem slovstvu. Ti soneti pa „*Dunajske elegije*“ (Zvon 1876) in naposled „*Drobiž*“ leta 1891. so izborni satirični spisi, polni globokih in lepih misli, a vsi premalo znani in premalo uvaževani.

Tekla so leta in Stritar, od leta 1873. zakonski mož, je moral misliti na sigurno bodočnost; stopil je v državno službo na Dunaju

[1] 1872. v prvi izdaji, 1873. leta v drugi; po drugi so ponatisnjeni v Zbranih spisih VII. 65 idd.

in l. 1875. je bil s 1. avgustom imenovan za pravega gimnazijskega učitelja v VIII. okraju istotam in tu je odslej služboval vsa leta. — Bodi pa javljena tudi tale zanimiva vest: baš tedaj je bilo izpraznjeno mesto v Novem mestu. Stritar je vložil prošnjo in kot edini prosilec bi bil mesto tudi dobil; a dunajski njegovi predstojniki so mu prigovarjali, naj prošnjo umakne, češ, osigurana mu je služba v prestolnici... In tako se je odločil tek Stritarjevemu življenju, v njegovo in našo korist — o tem sem prepričan . . .

6. Nastopno leto (1876.) je iznova začel izdajati „Zvon" in značilno je, da je v vabilu blagroval tiste, ki poučujejo mladino v domovini; njemu, žal, to ni dano. Pri tej priliki tudi poudarja socijalno vprašanje in se vnema za idealizem: naš narod nima plemenitnikov — bodimo vsi plemeniti . . .! — V tem letniku, ki ga je res skoraj sam spisal, je nadaljeval „Literarne pogovore" in je pričel s prizornimi spisi (n. pr. Apostrof, Kosana, Ljubezen, Najemnina, Odrtnik, Rejenka, Zapeljivec).

Poleg lepega cikla „Raja", ki zrcali pravo navdušenje za slovanstvo, je glavni spis tega leta **„Gospod Mirodolski"**, njegov najduhovitejši pripovedni spis.[1]) Vsakovrstne snovi nudi že skoraj preveč, vendar je zaokrožen umotvor in vkljub obsežnosti ne tako na široko raztegnjen kakor „Zorin". Sicer se pa kaže tudi tu, da leži glavna moč Stritarjeva v uprizarjanju, v risanju milieuja; ne v dialogu, ampak v pripovedovanju, — ne v strasti (na str. 229. pravi: „Jaz sovražim strastnost in surovost, kjer jo vidim"), ampak v oduševljenosti in vnemi, ne v plamenu, ampak v gorkoti, in kar je najvažneje, ne v dosledni, napeti kompoziciji, ampak v risanju raznih tipov. V vseh teh ozirih je „G. Mirodolski" neizčrpna zakladnica. Navedene posebnosti njegovega značaja so ga posebno usposobile, v svoje spise kot središče pošiljati žarke iz najrazličnejših človeštvo vnemajočih gorišč. Le v tem oziru pogledamo mimogrede v „G. Mirodolskega".

Kdor zasleduje naše najnovejše slovstvo, ta bo s posebnim čudom opazoval izborni tip starega Zaboja; pričakovali bi v njem kakega Jurčičevega Dolefa, a tu najdemo več kakor njega: nekaj Cankarjevega junaka-vagabunda! Prav tako nastopa ta Zaboj s svojim pesimizmom in z zaničevanjem človeštva; o svojem psu pravi (str. 236.): „Brutus (tako je psu ime) je pošten pes, ne človek, a

[1]) Kakor beleži Celestin („Slovan" 1887, 45), je preveden v italijanščino in srbščino.

vendar je nehvaležen, dasi sem mu rešil življenje!“ In glejte! Pokaže se, da pes ni nehvaležen — on pač ni človek . . . Zato ljubi Zaboj le njega![1]) Staremu Mirodolskemu pa svetuje (239): „Precej pri letih ste že; ako Vam je še mogoče, izpreobrnite se, bodite hudobni! Ne upajte nikomur, ne bratu, ne sestri, ne ženi, ne otroku . . . Ta . . . prokleti človeški rod bi najraje zdrobil v kosce.“ — — V nadaljnjem razvoju pa Zaboj, ki se je izpreobrnil v delavnega, dobrega človeka, ni več Cankarjev; kajti kako skrbi Zaboj za ubeglo Zoro, to je mogoče le v romantičnem romanu — a bralci to vedno radi bero! Prav tako radi slišijo neverjetno vest, da se je Zora, potem ko je ubegnila z Edvinom, vrnila poštena . . .

V tem romanu se Stritar zavzema tudi za povzdig žená; pogovori o emancipaciji povzročijo celo konflikt v romanu in na strani 262. idd. (pos. 272.) se jemlje ženstvo — leta 1876.! — v zaščito, kakor bi se vse to godilo trideset let pozneje! Zabavljivo se ugovarja na strani 267.: „Mož naj dela, kar hoče, žena ostani doma, čakaj, tolaži ga, poljubuj šibo, nikjer ne imej svoje volje...“ Nasproti temu zagovarja Stritar žensko osvobojo iz pravočutja in na strani 274. piše idealno, kaj vleče moža k ženi: „mi iščemo, česar pogrešamo v sebi, one mehkote, nežnosti, rahločutnosti“. — Takisto dehteče piše o ljubezni (n. pr. str. 320.), vendar ne zabi zdravega realizma, učeč (str. 290.): „Poezija bi bila lahko nekako bolj v zvezi z dejanskim življenjem, da bi pesniki ne opevali vedno ljubezni, strasti, junaštva, da bi tako rekoč ne bilo dvojnih zakonov poštenosti, čednosti in pravice, drugih v poeziji, drugih v življenju“.

Prava realistna originala v tem romanu sta nadalje oglar Peter in maček Kara Mustafa, ki ne je ptičev.

V tem letniku stopa Stritarjeva individualnost posebno ostro na dan; vedoč, kaj se mu bo očitalo, je rekel (gl. Zbr. sp. V. 205.) jako originalno: „Ako se kdo boji, da bi mu branje mojega lista ne škodilo na duši in na telesu, v tem ali onem življenju, njega prosim, mi to povedati naravnost, brez ovinkov, naročnina se mu povrne vsa brez troškov.“

7. Leta 1877. je poskrbel Stritar tudi za ilustracije, hoteč s tem podpirati tudi upodabljajoče umetnike: Šubičeve slike k „Raji“ so važna pridobitev tega podjetja.

---

[1]) Iste misli čitamo leta 1877. v prizoru „Zorko“ (Zbr. sp. IV. 252): „Kdor pozna človeka, ljubi psa!“

To leto je izšla poleg pesmi (n. pr. „Sreča, poezija in Prešeren“), prizorov in obširnih literarnih pogovorov njegova novela Rosana, slovenska Mignon, spominjaje tudi na „Desetega brata“ (Piškav = Skalar!), polna romantike, pravo veselje naši doraščajoči mladini. — To leto so Stritarja tudi sotrudniki podpirali dokaj pridno.

8. Hujše je bilo nastopno leto (1878.); urednik je moral zelo mnogo pisati sam in tako je postal ta letnik eden najboljših, dasi je Stritarju zaradi zunanjih neuspehov upadal pogum. Izdal je več prizornih spisov (Iz Bosne, Očetovo pismo, Otročji bazar, Deveta dežela, Zimske podobe, Živalski pogovori), a zlasti roman **„Sodnikovi“**, svoje zadnje večje pripovedniško delo, v tehniškem oziru najdovršenejše. Kakor v kakem dramatskem spisu se zlaga sklad na sklad in se po preobratu podira sklad za skladom, vedno zanimivo in vedno realno, a vedno tudi navdahnjeno s Stritarjevimi idejami: čudovito je, kako je tu zadel Stritar naše narodno življenje; v dihu domače prsti se razvija vse in neprisiljeno je ž njim združen njegov „socijalizem“ in je združeno njegovo nagnjenje k pristni preprostosti (velike tovarne, ki so prinesle mirnemu kraju le škodo, — propadajo!); njegovo svetožalje, takisto neprisiljeno, realistno in vendar poetično, se pokaže ob — drvarju Seljanu, ki neusmiljeno in vendar z usmiljenjem seka drevesa ... Prebrisani drvar Seljan spada sploh med najboljše tipe, kar jim imamo v slovstvu, in njegova hčerka je slovensko kmetsko dekle, da smo nanjo lahko ponosni.

9. Leta 1879. je bil „Zvon“ edini slovenski leposlovni list; uspeval pa le ni. Postajalo je očitno, da se tam na Dunaju, daleč od središča Slovenije, ne bo mogel vzdržati, ko so ga njegovi glavni podporniki, dovršivši svoje študije, zapuščali in odhajali v domovino. Stritar pa vsega posla ni mogel opravljati sam in lotila se ga je mala nervoznost; pisal je seveda mnogo, a manjše stvari (Mož z mačico, Priletnega samca sveti večer, Očetov god, Pri večerji . . .); obširno pa je polagal svoje nauke in izkušnje v duhovite „Pogovore“. Čutil jo to leto, da „Zvon“ umira, a čast mu ni pripuščala, da bi bil „Zvon“ kar mirno ustavil; zato mu je nekako navrgel iz lastnega in v lastno škodo še en letnik in je pri tem na blag, res njega vreden način hotel omogočiti, da se vrše v domovini priprave za nov list. Kajti to je poudarjal sam l. 1879., 384: brez leposlovnega lista Slovenci ne morejo več biti, a ustanové si ga naj v Ljubljani. — In tako se je zgodilo.

Leta 1880. je v zadnjem letniku svojega „Zvona“ spisal svoja „Popotna pisma“, noveli „Hudi stric“ in „Odpusti“ in dramatski spis „Klara“ ter je končal s svojimi „Spomini“.

10. Leta 1881. izide s 1. januarjem **„Ljubljanski Zvon“.** Literarni svet je pričakoval, da bo Stritar glavni vodja pri listu (glej Vienac XII. 1880, 233; 1881, 58 in Lj. Zvon 1905, 481 in 485.); a to se ni zgodilo; imel je pač večletnega truda dovolj in smel je nekaj časa le opazovati, kako se bode obnesel pisateljski zarod, ki ga je bil vzgojil on. Vidi se, kakor bi bil nalašč prepustil svoje otroke samim sebi; in res: ta rod — njegovi duševni sinovi — bili so njemu v čast in delali so veselje domovini. Lahko je bil Stritar ponosen, da je ustvaril za slovensko inteligenco list in da je njegova stvar vendarle zmagovala, dasi se ni nikdar posluževal sredstev, ki bi se jih ne smel posluževati gentleman, kakor mora biti — comme il faut! Njegova zdrava kritična in estetska načela si je zapisal „Ljublj. Zvon“ na svoj prapor in je deloval v Stritarjevem zmislu za „napredek, resnico, ukus in dovtip“.

A drugo leto (1882.) je Stritar zopet med Zvonovci, uvrščen med izdajatelje in založnike; v lepi odi je zapel (str. 204.): „Tvoj, tvoj sem zopet, sveta poezija!“ Odslej je smatral za glavno svojo nalogo, da je opozarjal slovstvene kroge na nove literarne struje in jih svaril pred izrastki; tako je on postavil še tega leta prvo stražo v boju proti naturalizmu (gl. Zvon 1905, 671). Odslej je ostal v stalni, dasi že zaradi oddaljenosti nikdar prav tesni zvezi z „Zvonom“ še štirinajst let. Krepkeje se je oglasil leta 1885. v lastno obrambo kot odgovor na dr. Junijevih (dr. Mahničevih) „Dvanajst večerov“ (l. 1884. v „Slovencu“, ponatisk 1887). Stritarjevi tu objavljeni „Pogovori“ spadajo med njegove najboljše estetske spise in so vzor ostre in stvarne polemike. Tu tudi brani svoj idealizem, ki res ni dr. Mahničev filozofski (Rim. Kat. I. 250, 257), a vendar lep, lep baš zato, ker je Stritar rekel, da naš voditelj bodi srce — a nasprotnik bi rad, da bodi voditelj razum in prosta volja.

Poglavitna vsebina Stritarjevih ondanjih „Pogovorov“ pa je bila kritika tedaj med Francozi vzcvetlega naturalizma, ki je na njem, kakor smo že namignili, obsojal brutalnost in ciničnost, a priporočal njegovo razširjanje snovi, poglabljanje v nižje sloje in živo risanje.

Nato je (l. 1886.) pripravljal svoje spise za celotno izdajo, a „Matica“ jih ni kupila zaradi „čudnega duha“, ki baje veje iz njih... To je bilo tesnosrčno, a dobro v tem oziru, ker smo jih dobili vsaj nepristrižene, od privatnega založnika v šestih zvezkih od leta 1887. do 1888., v šestem zvezku s sliko. — S tem je Stritar najlepše praznoval petdesetletnico svojega rojstva in lahko se je z zadovoljstvom oziral na svoje spise, po obsegu in vsebini bogate

kakor dotlej nobenega pisatelja in kritika zbrana dela. Sicer pa je leta 1886. dne 5. junija priredila dunajska „Slovenija“ veliko slavnost v čast Stritarju, obenem kot dvajsetletnico njegovega književnega delovanja. Te slavnosti se je spomnil tudi „Lj. Zvon“ 1886, 446, na kratko označivši Stritarjeve zasluge. [1])

Med izdajanjem svojih del je Stritar utihnil. Jedva so izšla, se je oglasil hud nasprotnik, „Rimski Katolik“ (gl. R. K. I. 242 idd.), očitajoč mu celo stvari, kakor (str. 248): da je l. 1870. pisal „bog“ z malo začetnico in da je priporočal, vsaj za poezijo, slovanska krstna imena namesto starih poštenih svetopisemskih; [2]) sestavljala so se očitanja iz šal, kakor jih je skoval kot „Triglavan s Posavja“, na pr.: „Bolje je malo več verovati nego premalo“. — Posebno hudo pa je prijemal Stritarja zaradi njegovega glasnega poudarjanja, da je originalen; [3]) očita se mu naravnost (R. K. I. 375): „Da, g. Stritar, enega samega nazora, ene same misli nimate lastne“!! Zlasti se je trdilo, da se je oprijel Schopenhauerjevega pesimizma in prinašali so se celo vzporedni citati iz Stritarja in Schopenhauerja. — Zdaj vemo, da je vse to očitanje pretirano, a baš tedaj je nekaj zaleglo, ker se ni pomislilo, da je Stritar svoje dotične ideje že zastopal, predno je poznal Schopenhauerja, in sploh, da se tisti nauki o pesimizmu, nazor, da je za človeka najbolje, ne biti rojenemu i. t. d., porodijo ob ugodnih trenotkih v vsakem človeku, in da so take nauke odločno zastopali že starodavniki. — — Da je „Gospod Mirodolski“ posnetek „Župnika Wakefieldskega“, so očitovalcu kar verjeli tisti, ki tega spisa niso — čitali; drugi pa ne! — Kak spomin na razne tuje vzorce najdemo naposled pri vsakem pisatelju, ki daje kake dalekosežne življenske ali estetske nauke; toda od takih sličnic pa do posnemanja ali celo do naslombe in izposojanja je še silo daleč. Sicer, ako že govorimo o vzorcih; v pesmih je bil — to se menda še ni izrečno naglašalo, Stritarju prvi vzorec — Goethe, gotovo dober vzorec, da, vzor!

(Konec prihodnjič.)

[1]) Stritarjeve petdesetletnice se spominja tudi „Slovenec“ 1886, št. 126.

[2]) Leta 1876. (Zbrani sp. VI. 279) je opomnil Stritar, kako neprikladna za vzvišeno poezijo so imena kakor Boštjan, Mica itd. in kak vtisk bi pač naredilo, ko bi se Romeo in Julija imenovala — Boštjan pa Urša! — Pred tremi leti smo v ljubljanskem gledišču pri predstavi „Device orleanske“ še slišali „Nežo“ na prestolu, a občinstvo se ji je posmehovalo in odslej je ni več.

[3]) V „Glasniku“ je zahteval originalnost od pesnikov in leta 1869. je rekel v humorni pesmi „Bralcu“: „Jaz pojem le kar tako, ko ptica na veji poje; vesele in žalostne vmes, preproste pesmi zares, a — svoje.“

Povest o zaljubljeni deklici.

Spisal **C. Golar.**

(Dalje.)

2.

Drugo jutro je solnce že plavalo visoko po nebu, ko se je Barica zbudila. Hladen zrak je prihajal skozi odprto okno in jo predramil. Niti kaplje krvi ni bilo na njenem licu, in ko je izpregledala, je zadrhtela po vsem telesu. Kita las se ji je pletla ob sencih in izgubljala pod rjuho. Z roko se je pogladila po čelu in prsti so se ji zamedli med dvoje kodrov, ki sta ji padala na oči in lice.

Spomnila se je sinočnjega večera in zamižala. Oni prizor med gosti je hipoma vstal pred njo in z dlanjo si je zatiskala oči, da ne bi videla, kar se ji je tako jasno in živo začrtalo v spominu. Nevede so ji zašepetala usta: „Šandor!“

Hotela je pozabiti in izbrisati iz srca, kar se je zgodilo sinoči. Čutila je, da ji vstaja v srcu nekaj novega, da se poraja v njej doslej neznano, gorko čuvstvo. V spanju je včasi doživela enake trenotke.

V sladkih in čudovitih sanjah, ki jih ni razumela, je prihajal k njej snežnobel fant in jo poljubljal. Srebrno mu je sijalo lice in vse telo njegovo je plamenelo. Ostalo ji je nejasno, kaj se godi ž njo. Po takih nočeh ji je bilo srce nemirno in kri je kipela po njej. Vse to ji je ostalo temno, ni si mogla tega pojasniti, a sinoči je bedečih oči stopila njena duša pred to čudovito uganko.

„Šandor . . .“

Zopet je izrekla to ime in Barico je bilo sram same sebe. Kri ji je bušila v obraz in pritiskala je oči v blazino, da bi nič ne videla in ne slišala. Pred njo so plesale rdeče iskre, a v njih se je svetilo obličje mladega cigana, in pesem, bajna in koprneča pesem o deklici z zlatimi obrvmi je vedno nanovo zazvenela v njenem srcu.

Mislila je, hotela si je predstaviti, kaj je bilo, da je tako vznemirjena.

Bilo je spodaj, v hiši, in tam so pili gostje kot vsak dan. Kričali so in peli. In cigan, vedno žejni Mavra, je godel. A poleg njega . . .

In zopet je Barica zatisnila oči.

Šandor . . . Kako prelepo je pel, kako mu je glas drhtel in jokal kot slavcu v seči. Kot da ima grlo ranjeno, takšna pesem je kipela iz njega. Barica je zopet zagledala njegov obraz: oči so sijale kot dva temna žarka, na njegovih ustnih je trepetal rdeč, sladek plamen.

In kot blisk je zasinilo v njenih prsih zopet nekaj novega, tajnega in nerazumljivega.

Kdo je bil oni fant, ki jo je obiskaval v sanjah? Oni sladki ogenj, ki je žehtel od njegovega telesa, oni strastni poljubi, ki so ji palili lica in nedrija... Bil je Šandor in v njenih sanjah je živel, predno ga je poznala. V tihih, belih nočeh, ko se je lunin blesk razlival po zemlji, jo je obiskaval. Priplaval je k njej, svetel in krasen, in s seboj je prinesel razkošno slast . . .

Barica je jokala, siloma so ji vrele solze iz oči. Obrisala si je obraz in pogledala na okno. Solnce se je bleščalo ravno na njeno posteljo. Zlati žarki so hodili k njej v vas, drug za drugim, gnetli so se in vsak se je hotel poigrati na njenem licu.

Vstala je in se oblekla. Spodaj v veži je srečala mater.

„Barica, kaj pa si storila sinoči? Oče je klel že navsezgodaj."

„Nič."

„Ves je iz sebe. V klet hodi in pije. Kaj pa je bilo s ciganom?"

„Ubiti so ga hoteli."

„Dejal je, da si ga objela."

Barica ni mogla ziniti besedice in solze so se ji svetile v očeh.

„Dejal je, da te bo poslal nazaj v samostan."

„Res? Takoj bi šla."

Mati se je ožalostila. Ljubila je hčer in ne pustila bi je zopet od sebe. Tako dolgčas ji je bilo pri možu, ki ni imel nikoli zanjo prijazne besede.

„Kaj bi pri nunah? Doma boš ostala pri meni."

Tedaj so se začule stopinje iz kleti gori. Prišel je oče. Ustavil se je in pogledal hčer.

„Glej, ali si še pri nas? Ali se ti je kaj sanjalo o ciganih, da so te vzeli? Ali si šla sama ž njimi?" Ni bil več jezen, in glas mu je bil napol dober, napol zasmehljiv.

„Ne oštevaj je, saj ni hudo mislila."

„Že sam vem, kaj je bilo. Pa drugič glej, da pojde spat, kadar pridejo cigani."

„Zakaj?"

„Boji se vsake neumnosti."

Barica je slišala očetove besede, in bilo ji je, kot bi morala oba objeti. Na materinih prsih bi se izjokala in vse bi povedala, kaj se je ž njo zgodilo. A potem bi prosila, naj jo puste v samostan.

Popoldne je šla k delavcem v vinograd; hodila je nekaj časa ob reki, potem na levo črez polje in odtod se je pot vzpela v gorice. Gosti jeseni so šumeli ob njeni strani, predno je zavila v hrib, a potem so se vrstile breze druga za drugo, kakor bi se držale za roko. Šepetale so s svetlim listjem in bile so ponosne, kot bi imele srebrno krono na glavi. Včasi je zanesel gozd iz svojih zatišij hladno sapo, in tedaj so se zamajale breze, završale z vejami po zraku in bilo je, kot da so se spustile v vesel, razposajen ples.

Barica je hodila s svojimi mislimi. Na vsakem ovinku je obstala in se ozrla na vse strani. Bala se je, da ne bi nenadoma kje zagledala Šandorja. Iz lesa na desni strani je vstajal moder dim. — Gotovo kurijo cigani, je menila, mogoče je tudi Šandor pri njih. Ali pa je v mestu na kaki svatbi in gode in poje . . . Spomnila se je zopet deklice zlatih obrvi, in bila je žalostna, da jih ona nima... Potem bi bil Šandor vedno pri njej in bi pel; zdaj pa hodi drugod in se nje niti ne spomni . . .

Prišla je v vinograd in pogledala, koliko delavcev je na delu. Neka ženska jo je poklicala in hotela vedeti, kaj je bilo sinoči v gostilni. Kaj ji to mari, si je mislila in rekla, da je Jošt, ki se ženi plačeval fantom za vino.

Vroče je bilo, zato je ob meji, kjer so rasle breze, legla v mehek, sočen mah. Solnce se je igralo po njem in zlate pege so migljale po zeleni blazini. Tik pod njo je bila v goro zasekana globoka soteska, kjer se je prelival med visoko, ostro travo studenec v plitvi strugi. Nekaj jelš je gledalo z vrhovi iz globine in segalo z dolgimi vejami proti obronku; hotele so na vsak način videti, kako cvete trta. Dva slavca sta se oglašala nekje in vabila drug drugega na ljubezniv sestanek, ali pa sta imela že postlano gnezdo v gostem grmovju in svatovala med rožnimi listi.

Barica je bede zasanjala . . .

Tri visoke jelše so tekmovale med seboj, katera bo više pogledala v gorico. Ena se je nosila nad vsemi; zelena krona ji je vladala nad sestrami, a deblo ji je bilo vitko in gladko. Ostali dve sta se košatili niže pod njo in z vejami jo šibali po stasu, se razgrinjali in gostili, da ji popijeta vso hrano iz zemlje. A prva se je šopirila nad njima, ju zbadala s svojimi mladikami v nos, ščegetala in tepla po licih.

„Ali sta zaspali, da sta pozabili rasti, če smem vprašati?“ Se je hudomušno pošalila.

„Ah, ti ošabna sestra, bomo videli, kaj zapoje zimski vihar,“ je rekla druga in ji svoje veje potisnila pod pazduho.

Tretja se je natihem radovala, ker si je ravno v njeni senci, tik ob deblu, izbral slavčji par mesto za gnezdece. Sladko je šepetala in pihljala hlad na mlada pevca.

„Kli, kli, kli .... tuk!“ je zazvenelo iz mahu, in visoka jelša je nagnila vrh in pogledala z zelenimi očmi, kje gnezdita slavčka. Opazila je mali domek in jezno udarila tretjo sestro po obrazu.

„Tip-vit, pulj, pulj, pulj —“ je burno zazvenelo iz doline, kot bi drobili zvončki ali se razsipali cekini.

„Tip-vit“ — bistri glaski so vzdramili deklico. Nasmehnila se je in se nagnila proti solncu. — Na gorkem je prijetneje.

„Slavčka se ženita,“ in zopet se je zamislila.

Šla je pogledat v dolino — ptiči so že odsvatovali — s čim so ženini pogostili neveste. Tiho in varno, po prstih je tavala mimo gostih lesk, temnih jelš in odgrnila vejico. V travi sta cvetli dve majolčici, v eni je bilo še malo vina, a v drugi se je poznalo na dnu par kapljic medice. — „A, pijanci, zato imate tako sladka grla!“

Deklica je sanjala strmečih oči in lahen smehljaj ji je krožil ustnici.

„Ah, kaj vse mi ne prihaja na misel!“

Vstala je in se napotila proti domu. Breze so že trudno drhtele, listi so dremali po tenkih vejah in se zibali kot v snu, jeseni so metali dolge, koničaste sence. Gora se je ovijala z višnjevim plaščem, kot da se boji pomladnjega hlada.

Pogledala je proti gozdu; med smrekami se je vil lahen stolp dima naravnost pod nebo in visoko gori se je izgubljal v sinjem zraku. Spomnila se je zopet Šandorja in nenadoma ji je bilo srce tako težko. Navdala jo je velika žalost in ni mogla razumeti, zakaj jo teži to plaho čuvstvo. Kaj se ji vzbuja v srcu, odkod te čudne misli, to hrepenenje po nečem, česar niti ne sluti!

Zahotelo se ji je po samostanskih družicah in sestrah, zaželela je nedolžnega veselja med tihimi zidovi. In v mislih je poletela med belo oblečene neveste Kristusove in tam je pokleknila z lilijevim vencem v laseh pred svojega nebeškega ženina. Vse so ga pričakovale v pobožnih molitvah in svetem premišljevanju. Dim kadila je plaval po cerkvi in ovijal Marijo na zlatem prestolu, njeno ozarjeno lice je sijalo v nadzemeljski gloriji in sveti blaženosti.

Barica je bila globoko zamišljena in šele tedaj se je povrnila iz samostana, šele tedaj se je zavedela, ko je zagledala tik pred seboj mladega cigana. Obstala je in se zagledala v tla; vsa kri ji je planila v lice in kot v ognju je zagorela njena glava. Ko je črez dolgo zopet dvignila obraz, ni bilo nikogar na istem mestu. Barica je hitela preplašena mimo, a nikjer ni bilo niti sence. — Le dozdevalo se mi je, da vidim Šandorja, je mislila, — kaj bi delal v lesu?

Po ovinkih in počasi je stopala proti domu, in tedaj se ji je zdelo, da sliši iz hiše pesem, zvenečo pesem, ki pa je takoj zopet utihnila. Pohitela je in želela, da bi zaslišila še enkrat Šandorjev glas, njegove gosli. Sramovala se je te želje, a ko je stopila v vežo, je bil njen prvi korak v gostilniško sobo. Dva neznana gosta sta se naslanjala na mizo ter na vso moč kadila. Tiho je odšla skozi duri in ne vede, kaj bi storila, je šla prilivat rožam. Na njenem oknu v zgornji sobi je bilo polno cvetličnih lončkov; na sredi se je usipal košat nagelj po zidu navzdol in kazal rožne popke. „To bodo zali dečki," je mislila Barica, vzela vsakega posebej v roke in gladila s prsti nežne vršiče.

Ko je legla v posteljo, ji je bil Šandor zopet na misli. Poljubljala je svetinjico na prsih, spomin od samostanske predstojnice, matere Regine, a pri tem mislila na mladega cigana . . . In tedaj ji je prvič nejasno vstalo v duši spoznanje, strah pred grehom . . . Ko je hotela moliti, ni mogla, jezik je izgovarjal hladne besede, a njeno srce se je skrivalo in trepetalo. Ustrašila se je Boga, da ga ne bi poklicala, da se ne bi ozrl nanjo, ji pogledal v dušo in bi videl vse njene misli in želje. Spomnila se je svojega izpovednika, njegovih temnih besed in sedaj je mislila, da jih razume. Njegove grožnje so donele nad njo, obhajala jo je groza in čakala je kazni. Pokrižala se je trikrat, a v njenem srcu se je budilo nezavedno hrepenenje, da bi jo v sanjah zopet obiskal snežnobeli fant . . .

*

Barica je postajala nestrpna. Po nekom je strastno koprnela, a niti sama sebi si ni upala zaupati, da pričakuje Šandorja, da ji drgeta srce že pri spominu nanj. Da bi ga pozabila, je hodila na polje, se ljubila z rožami, hodila je v vinograd in vriskala s slavci, delala je, kar je bilo, a vse zaman. Če je videla gozd, se je spomnila njega, v gostilni je bil pri njej, po noči ga je videla v sanjah. Povsod je bil na njeni strani. V postelji je jokala dolgo v noč, zaspati ni

mogla; a ko je zatisnila oči, se je hipoma grozničavo stresnila in zdramila.

Prišla je sobota, a ciganov ni bilo. Hotela je biti tega vesela, da ne sliši strastnih gosli, a srce ji je postalo žalostno. Miru in pozabljenja ni bilo.

Sredi tedna je prišla neki večer pozno domov s polja, in ko je stopila v vežo, se ji je ustavila noga. V gostilniški sobi so pele gosli. Ko so utihnile, je zaslišala Mavro: „Bog daj zdravje, možje!" Vedela je, da je Šandor ž njim.

Hitela je pomagat materi pri delu, a svoje razburjenosti ni mogla skriti.

„Barica, nocoj nikar ne hodi k gostom; oče je tak kot huda ura!"

„Saj ne grem, česa bi iskala," je mislila reči Barica, a je ostala tiha. Njen glas bi zatrepetal in izdal njeno gorje in njeno tajnost.

„Tako si čudna nekaj dni že," je nadaljevala mati, „ali si bolna?"

Rada bi bila Barica vse priznala, izpovedala bi se čisto in vsega, a plašila jo je misel, kaj bi utegnila mati o njej misliti. Zato je komaj slišno odgovorila: „Nisem."

„Pa vendar?"

Barico je bolela glava.

Ko je prišla v posteljo, je zastonj zatiskala oči. Slišala je zvenenje gosli, piskanje klarineta in glasove pijanih gostov. Pozno, pozno je že bilo, a še vedno je hrumelo spodaj v hiši in v duhu je videla mladega cigana. Sedel je na klopi, temen in tih, njegove črne oči so se bliskale po sobi, na ustnih mu je gorel sladek ogenj.

In stopil je pred njo, jo poljubil na lice, na ustne . . . Objel jo je z obema rokama in šepetal: „Barica, ti si deklica z zlatimi obrvmi — — —". A tedaj je stal na enkrat njen oče pri njih in udaril je Šandorja, ki se je zgrudil na tla, in kri se mu je ulila iz čela . . .

„Šandor!"

Barica je zadrhtela in se zbudila v tistem hipu; slišala je še svoj glas in srce ji je jokalo v prsih.

Nič več ni zaspala. Vstala je in šla k oknu. Spodaj ni bilo več slišati glasu in Barica je gledala na nebo, na sinje in svetlo.

„Utrni se, moja zvezda, in življenje naj mi ugasne... Utrni se..."

A zvezde so sijale jasno in milo, bledele in ugasovale. Na vzhodu so rdeli oblaki, žarelo je obzorje, zlat ogenj je plamenel izza gor.

3.

V mestu je zvonilo nedeljo; iz počrnelega zvonika so kipeli ubrani glasovi, se burno lovili po zraku, hiteli drug za drugim črez polje in izginjali nekje v daljavi. Barica je stala v svoji sobi pri oknu in gledala navzgor proti klancu, kjer se je zavila pot na desno in tekla proti mestu. Nekaj streh, nanizanih ob robu, je bilo razsvetljenih od zahajajočega solnca; temnožolta opeka se je svetila kot pozlačena. Od tam, kjer je tekla reka in se pregibala med nizkimi bregovi, opasana od njiv, se je slišala sanjava pesem; bila je kot vzdih, dolg, enakomeren vzdih, ki ga poje trudno polje, polno ran, polno znoja. Zemlja je valovala in zibala mlade grudi, da se odpočije od tedenskega truda.

Po cesti je šlo nekaj deklet. Ena je pela fantovsko pesem, druge so se objemale okoli vratu, se smejale, kot da gredo iz gostilne. Neusmiljeno delo jih je upijanilo; prihajale so od nedozidane stavbe v rjavih predpasnikih, umazanih krilih in bose.

Barica je gledala in nič ni videla, mislila je in ni vedela, kaj misli.

Iz gostilne se je zaslišal ropot; stoli so se premikali in nerazločna govorica je šumela skozi okna. Sklonila je glavo in pogledala na vse strani okrog hiše. Po zidu je plezala brajda in tik pod njo so goreli temnordeči nageljni; bili so kot kri. Odtrgala je velik cvet in nevede si ga zateknila v kito.

Pod seboj je zaslišala korake; prihajal je Mavra s klarinetom pod pazduho. Hodil je trdo in pokoncu in stiskal obe roki v hlačna žepa; kučma na glavi se mu je izoževala v pokončno štulo, da je bil videti še višji. Naslonila se je skozi okno in si popravljala lase; po obrazu ji je zdrknil nageljnov cvet in plaval na tla. Pogledala je za njim, a tedaj ji je šinila kri v glavo. Šandor je stal pod oknom in roža je gorela v njegovih rokah. Obrnil je svoje oči proti njej; topel žar je sijal v njih, kot bi gorela solza, bleščeča in vdana. Snel je klobuk in izginil za zidom.

Barica je omahnila v sobo in pritisnila vroče čelo ob steklo. Smehljala se je in njen smeh je bil podoben joku. Zakaj sem stala ob oknu, se je vpraševala. Zato, samo zato, da bi videla Šandorja! Mislila je včasi, da ga bo pozabila, da si ga iztrga iz spomina, a njeno srce se je uprlo lastni volji in ljubilo, ljubilo goreče, blazno. Srce je koprnelo po njem in ga pričakovalo. Vrgla se je na posteljo, da črez hip zopet vstane, gledala je v polje, oči so bile slepe. Nagnila se je skozi okno, se takoj vzravnala in hitela proti durim. Hotela jih je odpreti, se premagala in sedla na stol.

V gostilni so zapele gosli, Barici ni bilo miru.

Mati jo je poklicala in poslala v mesto. Oddahnila si je in skoro bi poljubila mater samega veselja, da sme od doma. Poletela je na cesto, ali kot bi jo kdo butil v prsi, se je ustavila sredi teka. Ustavila se je in se ozrla proti domu; skozi okno se je bleščala rdeča luč, in Barica je stala in gledala in menila je, da vidi Šandorja.

Vračala se je iz mesta naglo kot preplašena ptica. Vsa zasopla je planila v vežo. Mati se je čudila, zakaj je tako bežala. Ali jo je kdo podil? Njo je oblival stid in ne vede kdaj je stala med gosti... Nikdo je ni opazil, le gosli so jo pozdravile, zadrhtele in zavriskale.

Mavra je kazal gostom svoje umetnije in pravil začudenim kmetom, kako zna čarati. Zahteval je od njih, naj mu odsekajo glavo, in videli bodo, kaj zna cigan!

Barica je stopila k oknu, in ko se je ozrla na Šandorja, se je spomnila svojih sanj, ki so se ji ponavljale vsako noč. Videla ga je z razklanim čelom in po licih oblitega s krvjo. Hodil je po temnem polju in držal v rokah gosli; strune so same pele na njih, a tako otožno in bolno, da je v spanju jokala in je bila zjutraj blazina vsa solzna pod njeno glavo. In sanje so bile tako žive, da ti je pesem ostala v srcu, in še pri belem dnevu je slišala oni čudoviti, koprneči napev. Zopet drugo noč je stopil Šandor prednjo in ji pokazal gosli. Namesto strun je bilo razpeto na njih trepejajoče srce...

Šandor ni več igral; gledal je Barici naravnost v obraz. Povesila je oči, a videla je popolnoma natanko njegovo lice in zdelo se ji je še lepše. Videla je njegov smeh, kako so mu kipele in trepetale ustnice, in njo je navdala sladka slast. Ah, saj je še radost na svetu, še cveto rože, in njen nagelj si je bil del Šandor za klobuk. A Barica je že mislila, da ni na svetu več veselja, da ni več lepih časov.

„Kaj pa ti tukaj? Ali še ne greš spat?“ Oče jo je zapazil od mize. Pogledala ga je začudeno, potem se je spomnila, da ne bi smela v hišo.

„Ali ne vidiš, da nimajo vina?“

Nocoj je bilo manj gostov; ni bilo Jošta, ki se je bil med tem oženil, in govorili so, kako je bilo na njegovi svatovščini. Nevesta se je menda silno jokala, kadar je zapel Šandor, in vpričo ženina in svatov je prišla k njemu ter ga poljubila.

Za mizo je sedel nocoj tudi star kmet, zelo dobrovoljnega lica in redkih, popolnoma belih las. Smejal se je kot otrok. Upijanil se je že bil in klical venomer nad Mavro s tenkim glasom:

„Ti, Mavra, zakaj pa tiste ne zagodeš, ki sem te jo jaz naučil? Kar plesat bi šel."

„Zagodi jo, drugače ti damo piti vode!" so se smejali kmetje.

„Katero naj zagodem, možje?"

„Tisto, na katero zna Jernej plesati. Okrogla mora biti!"

Mavra je po vrsti poskusil na pet načinov, a Jernej je samo majal z glavo in vpil:

„Nak, ta ni prava, kaj pa misliš, o, o!"

„Zagodi tisto, ki je prava, drugače te ženemo na vodo!"

„Saj res, na vodo ž njim, naj se napije!"

„Nehaj, odloži piščal!" Kmetje so se šalili in kričali nad Mavro, ki je napenjal lica ter strahovito godel sebi na veselje in žalost.

Stari Jernej je prišel izza mize in se postavil na sredo izbe. Začel je nerodno prestavljati noge in kazal ciganu, kako naj gode.

„Kaj boš sam, Jernej, ponudi se Barici! S teboj pojde rada plesat!"

„Pa res, ali kaj poreče Šandor?"

„Ne bo nič, Jernej, Barica je Šandorjeva!"

Gostje so bili dobre volje. Krčmar je sukal kozarec po mizi in videlo se je, kako vre po njem.

„Pustite to stvar na miru in pijte! Saj ni vredno besede."

„Oho, poglejte no Šandorja, kakšno rožo ima za klobukom!" Zidar Matej je nosil jezo s seboj še od zadnjič."

„Kot da gre v svate!" se je zasmejal mešetar.

„Vidiš, sosed, in takšni nageljni cveto samo na tvojem oknu."

„E, Barica že ve, kaj lepo diši, in Šandor je dečko!"

Krčmar je zrastel in treščil kozarec v Mateja.

„Kaj gasiš, kar te ne peče?"

Potem je poiskal z očmi Šandorja, zahrumel ter skočil k njemu. Zgrabil ga je za ramo, nesel po izbi in sunil ž njim ob vrata, ki so se odprla. Zagnal ga je zviškoma ven. Stopil je po gosli in jih treščil za njim.

„Punca, ali naj še tebe zalučim za ciganom?" Oziral se je okoli sebe, Barice ni bilo več v sobi. Gostje so odšli drug za drugim in kmalu je luč v hiši ugasnila.

Zunaj je bila temna noč. Nad zemljo se je plazil veter in vrbje ter jelševje niže ob reki se je vilo in treslo nad valovi. Iz vode je vstajalo temno šnmenje in včasi se je zaslišal od one strani tugujoč glas, kot bi nekdo zablodil in zaklical na pomoč. Po nebu so se lovili črni oblaki in bežali za gore. (Konec prihodnjič.)

Po istem tiru.

Spisal **Jos. Frančič.**

(Dalje.)

V.

Srce jo je bilo speljalo, da je šla, kamor bi ne bila smela iti . . .

Od tistega božičnega dne ji ni bilo več mirno... Vleklo jo je neprenehoma k njemu, neprenehoma ji je koprnelo po njem . . . Moj Bog, koga naj posluša človek, ako ne lastnega srca? Kdo naj mu hoče dobro, ako ono ne? . . .

Čula je nekoč, da je človek sam sebi najhujši sovražnik. Ni umela tega in smešno se ji je zdelo.

In vdajala se je sladkim zahtevam svojega srca, pogrezala se v razkošnost, ki ji jo je povzročala misel nanj, sledila sili, ki je bila del njenega lastnega bitja in kateri ustavljati se je ni nihče — učil...

Pač se je spominjala materinih besed: „Kaj ne, ti ne boš taka kakor tvoja sestra, ti mi ne storiš, kar mi je storila ona?“ Ali v kaki zvezi naj bi bilo to s hrepenenjem njenega srca? . . . In kaj je vedela ona o krivdi svoje sestre? Mati ji nikdar ni povedala, v čem se je pregrešila, in kdo drugi tudi ne, ker z nikomer takim v dotiko prišla ni . . .

Včasi se ji je dozdevalo nekaj . . . Včasi jo je obšla neka slutnja . . .

„Boj se moških! . . .“

Groza jo je izpreletela včasi, če se je spomnila na ta opomin materin . . . Neki glas ji je rekel v prsih, da bi morala ubogati mater... Ali kako? Če pa tistih lepih, modrih oči pozabiti ni mogla, če ji je pa že pri sami misli na tisti prijazni nasmehljaj njegov tako radostno utripalo srce! . . . Ah, kako, kako ji je koprnelo — kako jokalo po njem!

Vedno, vedno so jo zanesle noge proti oni strani, kjer sta se bila srečala . . . in neko čudno domotožje je občutila neprenehoma po onem mestu, kjer ga je bila videla prvikrat. Dostikrat, če jo je mati kam poslala, je zavila daleč na okoli, samo da je prišla ondi

mimo, a potem je tekla domov, da bi se materi ne zdelo preveč čudno. Saj ji je često očitala, da hodi predolgo . . .

No, mati jo je imela rada in hitro ji je odpustila!

„Veš, mama, zazabila sem se malo!“ — Samo to je bilo treba reči in dobro je bilo.

Tako se je bilo dogodilo, da sta se nekoč zopet srečala. In zopet je vprl tiste svoje modre oči tako ljubko vanjo in zopet se ji je tako prijazno nasmejal. Njej pa je sladka zavest prešinila srce, da mu je všeč, in v nepopisni slasti ji je drhtelo mlado telo . . . Poslej sta se srečevala pogosteje. Prišlo je bilo vse tako samo ob sebi! . . . Doznala je bila, da hodi iz pisarne in v pisarno ondod, doznala tudi čas, kdaj hodi. Ko pa je to vedela, ji ni bilo več težko, urediti stvar tako, da sta se videla večkrat. Treba je bilo iti zdaj po to, zdaj po ono reč, odzvati se je morala vabilu zdaj te, zdaj one prijateljice, a mati — kako bi bila odrekla kaj svoji edinki? Privoščila ji je rada malo prostosti!

„Saj ubogi otrok itak nima nič dobrega pri meni!“ je rekla sama pri sebi. „Naj gre, naj se razvedri!“

Ali nikdar je ni pustila od sebe, da bi je ne bila s solznimi očmi stiskala k sebi, in vselej jo je opomnila:

„Pa lepo se vedi, Dragica, veš! Lepo se vedi na ulici in v družbi, da ne bo mogel kdo reči, da . . .“

„Da, da, mama!“

Mater je popolnoma pomiril ta: „Da, da!“, ona pa je odhitela, kamor jo je tako mogočno gnalo koprnenje . . .

In tako je prišlo polagoma vse, kakor pridejo pač take stvari... Čim večkrat ga je srečala, čim večkrat je vprl svoj pogled vanjo, čim večkrat se ji je nasmehnil, tem bolj ji je vzplamtevalo tisto njeno nedolžno, tisto njeno nevedno, a vendar sluteče in mogočno čuteče srce . . . Kadarkoli ga je uzrla, ji je zalila kri lica, da je žarela kakor mak sredi rumene pšenice; vse se ji je vrtelo v glavi, omahovala je in noge so jo posili zanašale k njemu... Včasi ni umeti mogla, zakaj bi se ga ne smela okleniti vpričo vseh ljudi, zakaj bi ne smela stopiti tja k njemu ter mu razodeti, kako si ga želi njena duša, kako koprni, kako sanja o njem... Saj je bil vendar on tisti...

Nekoč sta si prišla tako blizu, da so se doteknile njune roke, ko sta šla drug mimo drugega. Zgodilo se je to slučajno, a njo je prešinila sladka groza in še bolj je bila zmedena nego sicer in v tej svoji zmedenosti se je zopet ozrla za njim . . . Pa tudi on se je ozrl!

Tistikrat se je skoro prestrašila njegovega pogleda. Več ni bil tako mil, neki čuden ogenj je odseval iz njega in tudi njegov nasmehljaj je bil drugačen nego sicer. Ali ko je bil izginil izpred njenih oči, je hitro pozabila na to in prikazal se ji je zopet tak, kakor ga je videla prvič, kakor si ga je želela njena duša . . .

„Ah, to bode . . . to bode mamica vesela, ko zve, kakega čestilca imam, ko pride in jo poprosi, da me sme odvesti! . . .“

Tako si je mislila često po tihem in drhtela je veselja in nebeška blaženost ji je polnila srce.

„O, to bode veselje, to bode sreča! . . . In mogoče je bogat in meni in moji mamici bo dobro!“

In hodila je še dalje po prepovedanih potih, ne da bi se bila zavedela, da ravna zoper materine opomine, da ravna zoper lastne sklepe in obljube... In prišlo je polagoma vse tako, kakor pridejo pač take stvari! —

Nekega večera sta se srečala ob voglu hiše, ležeče ob križpotju. Ona je zavila v ozke, temne ulice, ker se ji je mudilo in je imela tod najkrajšo pot do doma. On pa se je naglo ozrl naokrog in krenil za njo. Bilo je deževno vreme in zato malo ljudi zunaj. Mlado dekletce, ki hodi na večer samo okrog in ki zavije v ozke, samotne ulice — zamikalo ga je to! Požuril se je in jo dohitel . . . In tistikrat sta prvič govorila, prvič si stala tako blizu nasproti, da sta se dotikala drug drugega, čutila drug drugega sapo . . . On je takoj uvidel, da se je motil v svoji sodbi, a to mu jo je delalo še mikavnejšo in je le še bolj podžigalo njegove želje . . .

Z veliko previdnostjo je segel po žlahtnem cvetu, postopal je z vso previdnostjo in obzirnostjo, stremeč za končnim ciljem. Ona pa se je divila njegovim sladkim govoricam in njeno srce se mu je v hvaležnosti odpiralo... odpiralo, kakor se odpira rožni cvet po hladni noči solnčnemu žarku.

Kadar sta se še srečala poslej, da ni bilo nikogar blizu — in skozi tiste ulice je prihajal le malokdo — vselej se je ustavil in jo ogovoril.

„Aha, sva že zopet skup!“ je vzkliknil nekoč: „Nič vam ne pomaga, gospodična, če tudi bežite pred menoj!“

Ah, ona, da bi bežala pred njim! Zdelo se ji je, da mu mora še očitneje pokazati, kako ga ljubi, kako misli noč in dan nanj, kako ga iščejo želje njene duše vedno in povsod! In še vdaneje so se vprle njene oči vanj in njene mladostne grudi so zavalovile, da je moral opaziti njeno razburjenje . . .

Naposled je vedel, da je samo še na njem, kdaj utrga divni cvet . . .

Dala mu je brez pravega preudarka besedo, da pride. Ah, dala bi mu bila življenje, če bi bil zahteval, pa naj bi se upirala taki zahtevi? Posledobno so se ji pač vzbudili dvomi. Zaspati ni mogla tisti večer. Groza jo je izpreletela vselej ob misli, da bi prestopila prag njegovega stanovanja. Ni ji bil jasen vzrok, ni vedela, zakaj bi se bala, a slutila je, da stopa na nevarno pot. Materini opomini so ji hodili na misel, in dasi jih tudi sedaj ni umela, je vendar čutila, da ti opomini niso brez pomena, da imajo temveč svoj zmisel. Hud boj se je lotil njenega srca, ljubezen do matere in ljubezen do njega sta se borili v njej . . . V tem mučnem stanju se ji je parkrat na glas zaihtelo, da jo je mati prestrašena vprašala, kaj ji je . . . Toda ona se je potajila in mati je mislila, da joče v sanjah . . .

Šele proti jutru je bila zaspala. Ko pa se je precej pozno zbudila — mati jo je pustila vedno spati, dokler je hotela — je bila pomirjena. Pomisleki, ki so jo še po noči plašili, so se ji zdeli malenkostni in smešni. Več ni mogla misliti, zakaj ne bi smela iti, kaj bi bilo napačno na tem, ako mu izpolni željo. Ali ni bil on mar njen prihodnji, ali ni bil mar on tisti, ki ji bo živeti celo življenje ž njim skup? Pa da ne bi smela zdaj za par trenotkov k njemu? . . . .

Celo življenje . . . celo življenje, ah, kaka slast, kaka sreča! . . . Kako, kako bo vesela mamica, kadar zve, kadar bo čula . . . Samo, da bi ji že rekel skoro! No, morda ji reče baš danes, morda jo je baš radi tega prosil, da bi prišla! . . .

Vse take misli so ji rojile po glavi, a imela jo je tudi neutešna radovednost, da bi videla njegovo stanovanje, da bi natančneje pozvedela, natančneje se poučila o tem in onem — dognala, kdo je ta njen prihodnji . . .

V hipu, ko se je poslavljala od matere, jo je še enkrat zaskrbelo, nekaj težkega ji je leglo na srce in obenem se ji je storilo milo za mater, ki jo je tako ljubila, pa jo je varala, govorila ji neresnico. Očitala si je, da ji je bila dozdaj vse zamolčala. Bilo ji je, kakor bi morala poklekniti pred njo, prositi jo odpuščanja in razodeti ji vse. A tedaj se je spomnila zopet: „Mamico vznemirja vsaka stvar! Čemu jo begati, ko ni vendar na vsem prav nič! In iti moram, ker sem obljubila!“

In šla je . . .

Šla pa je pozneje še večkrat. S težkim srcem, slabo vestjo je hodila . . . Po najbolj ozkih, skrivnih in zapuščenih ulicah se je plazila, kadar je šla . . . V tla je zrla in nikomur se ni upala ozreti v obraz . . . Bala se je ljudi, celo takih, ki je niso poznali. Prišlo ji je bilo spoznanje, vedela je, zakaj jo je svarila in opominjala mati, dasi se ni še zavedala vseh posledic svojega početja . . . Zavedala se je samo toliko, da hodi, kamor bi ne smela hoditi. Kadar se je vrnila od njega, je jokala in se kesala . . . Po cele noči je prebdela in si očitala . . . A v tem, ko je pretakala solze in obljubovala, da ne pojde več, se je veselila trenotka, ko bo zopet storiti mogla, kar je zdaj objokovala! Čimdalje bolj je plamtelo njeno srce, čimdalje bolj je bilo priklenjeno nanj in grozna ji je bila misel, da bi enkrat ne mogla, da bi kdaj ne smela več k njemu...

(Konec prihodnjič.)

Pesem o nas.

Sred poljane mračne križ lesen,
v vihri nanj je sela jata vran —
Nad oblaki je ugasnil dan,
črez poljé požeto gre jesen.

V vihri stopa potnik zapoznel,
ustavi se pri križu mu korak,
z roko je tresočo križ objel,—
Kam zablodil je v brezmejni mrak?

Prebudila se je jata vran,
z grozo gre črez polje njen krohot —
In takrat je potnik videl pot:
sred grobov je, grobu že prodan.

In pod križ je legel v večno noč
in ni videl zarje zlatih dni,
pustil je brez boja srčno kri —
Pesem pel mu vran krohotajoč . . .

Vojeslav Molè.

Književne novosti

A. Aškerc: Junaki. Epske pesnitve. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1906. Cena broširani knjigi 3 K, elegantno vezani 4 K 50 h.

Ivan Cankar: Nina. Založil L. Schwentner, v Ljubljani 1906. — Cankar se ves čas svojega umetniškega delovanja, odkar se je postavil na lastne noge, ni dosti zmenil za čitajoče občinstvo in je s čimdalje večjo in suverensko samozavestjo hitel naprej, kamor je mislil, da ga vleče njegovo umetniško srce. Seveda je množica zaostajala in nič ni pomagalo, da so kritiki vedno vpili za njim, naj se ozre, naj poda roko — narodu. Cankarju pa je ob tej rodoljubni skrbi kvečjemu zaigral okrog usten ironičen nasmeh, ki ga ni prav nič motil pri krepki hoji po vzpenjajočih se stezah. Včasih ga je pripeljala pot na prijazno zelenico, kjer so rasle poleg planik tudi navadne cvetke, ki si jih je zataknil za klobuk, zavriskal in zažvižgal, kakor delajo slovenski fantje po vaseh. Brž se je vzradostilo srce kritikom, češ, spametoval se je, počakal bo, da hodimo enakim korakom, ki se prilega našim pretolstim ali presuhim bedrom. Ali komaj je začutil smeli hribolazec hrkajoče odkašljevanje množice za seboj, že je imel pot pod nogami in je čilo stopal po stezi, ki je strmo držala med skalovje. Razočarani so bili že samo kritiki, kajti takozvani narod je bil vesel, da se je smel izpočiti na prijetni zelenici, ki vendar ni — pod morsko gladino. Vendar smo bili ponosni na izvršeno pot! Cankar pa je stopal po strmih in neuhojenih stezah, koder se še ni brusila slovenska peta. Tuintam se je prikazal opazovalcem izza skalnatega roba, se malo ozrl, malo oddahnil in zopet stopal. Včasih pa ga je objela megla, kakor je pač navada v planinskih višinah, in morda je pogrešil trdnih točk, kjer bi se orijentiralo njegovo oko. Morda ga je za hip tudi obšel dvom, morda ga je zazeblo v tej osamelosti sredi trdih skal in meglenih oblakov; včasih ga je morda zaskrbelo radi daljnje poti, če se ne konča s prepadom, in ni izključeno, da si je zaželel človeka, saj je človek človeku vendar najboljši kompas. Ali potegnil je oster piš, megla se je razdelila, svet krasote in svetlobe se je odkril strmečemu očesu, srce pa je zatrepetalo, prevzeto od čarobnih oblik in barv, ki so se v deviški lepoti kazale umetniškemu pogledu.

Če morda ta prispodoba pojasnjuje Cankarjevo umetniško pot, tedaj so plodovi meglene višine dela à la Hiša Marije Pomočnice, Gospa Judit itd. Skoraj v neprodirno meglo pa se je zavil fantastni pisatelj z najnovejšim proizvodom, z Nino. Vztrajajoč na svojem kritičnem stališču, nočem učiti umetnika, kako bi bil moral pisati, pač pa odklanjam delo, katerega vsebine niti približno pri vsem trudu nisem mogel s sigurnostjo ujeti. Priznati moram, da sem po vsakem branju drugače tolmačil te sfingične pripovesti anonimnega junaka, da, mislil sem celo, da so to le gole fantazmagorije blaznega človeka, kateremu je bila dodeljena kruta milost, pred svojim koncem še enkrat gledati žalostne podobe prebitega in ubitega življenja. Šele risba ob koncu knjige in epilog sta me prepričala, da mora biti vendar položena v to delo jedrnatejša in filozofska ideja. Morda je sploh risba res najboljši tolmač misli, ki giblje in nosi dejanje, ki se giblje skoraj izključno v abstraktnih sferah duševnega življenja. Narisana pa je smrt s prekrižanima rokama, sedeča na kupu knjig, držeča v desnici skrhano koso na tla oprto; z velikimi latinskimi črkami stoji zapisana zgoraj beseda — finis.

Torej smrt — konec! Umirajoči Kette pa je pel: „In smrti ni! Jaz vidim le življenje," in v tem tiči vsa modrost tega, kar imenujemo življenje in smrt. Posameznik premine, ali zakaj pozabimo, da je mineval, ko je živel? Zato ne, ker tega niti vladar duh, niti sosednji atomi niso spoznali kot kaj nenaravnega, kot nekaj proti življenjskemu principu naperjenega. Isto je tudi s človeško družbo in najbrže z vsem, kar imenujemo življenje. Kdo ve, kje so meje življenju, kdo more določiti, kje so meje telesu in duhu, kje in kako se dotika živa ali organizovana materija s takozvano neživo. Zato pa življenje samo nikoli ne more modrovati, dokler živi življenje celote, dokler se ne postavi v nasprotje s celoto. Zato se starec čudi, da tako mladi mrjo, ko sam ne čuti starosti, zato se grobokopa nad sveže izkopano jamo režita in smeje vstajata iz nje, nad katero bosta brez vseh nevšečnih misli s tekom zaužila obed, kamor ga jim nese rdečelična mlada žena. Čemu neki ne! Ali hrani kako grozo jamica, v katero pogrezne kmet spomladi žitno zrno, da premine, ko je dalo svojo življenjsko silo podobnim stvorom povečano in pomnoženo? Človeštvo kot skupina sploh ne modruje, ampak živi krepko in nepremakljivo življenje nerazdeljeno in enako.

Šele tisti modruje, ki ga je kakršnakoli sila pahnila iz ravnotežnega razmerja s celoto, kar pa je nenormalno, recimo — nezdravo. Šele oni spozna, da reka teče mimo njega, ki se je postavil na breg. Odtod tudi izvira tragični pojem usode, ker se namreč posameznik meri s celoto, kar pa je življenjska in logična hiba.

To pa je sploh le prikazen človeškega življenja, ker le človek ima to sposobnost, da stavi sebe ne le v kontrast z ostalim življenjem, ampak tudi v nasprotje s celoto bitij svoje vrste. Prvo je mogoče, ker se čuti sam kot središče posebnega sveta, drugo, ker se je samoohrana pri človeku postavila v nasprotje z ohrano celote. Obe stališči sta izvir neskončni bedi, ker prvič išče človek opore za vlado lastnega sveta izven sebe, nato v sebi, v notranji koncentraciji, drugič ker posameznik pod pretvezo, da se bori za osebno in družabno srečo in svobodo, skuša v resnici postati le — tiran. Iz tega izvirajo nešteti konflikti, ki jim malokdo ve izvor in odpomoč. Instinktivno je iskal človek, ker je bilo neizogibno skupno življenje, omejitve tem konfliktom in je našel zoper višje ali notranje konflikte moralo, zoper zunanje ali gmotne zakon, oboje pa se po časih in narodih izpreminja in torej nima nič opraviti z direktnimi, od višjega bitja danimi predpisi.

Predstavljajoč življenje po najskritejših in najsplošnejših silah, ki je gibljejo je umetnost izkoristila te višje konflikte v svoje namene, in človeštvo se je pač po naravni sposobnosti in po podedovanih tradicijah navadilo smatrati take konflikte za lepe in koristne za moralno stran svojega bitja. Ker pa smo prej rekli, da konflikt nastane le radi tega, ker se slabejša moč po krivici postavi po robu splošni, torej absolutni, zato mora posameznik podleči, in iz tega je izvirala vsa klasična dramatična umetnost. Moderno razumevanje in reševanje konfliktov torej pomeni pravzaprav površnejše tolmačenje, ker se da voditi navideznim učinkom poulićnega življenja. Seveda je to opravičeno v duhu časa, ker danes hitreje, torej površneje živimo. V tej luči Cankarjeva filozofija, ki ji včasih po pravici očitamo fatalizem in cinizem, ni tako grozna, zato ker se giblje na površju, ker ne gre stvari nikoli do dna, marveč zastopa umetnik vedno stališče posameznika ali manjših skupin, ki je navadno izraz njegove osebnosti. Pač pa utegne prispevati ta filozofija k površnemu razumevanju življenja, ima poleg tega vso sposobnost, da vceplja lahkomiselnemu čitatelju nekako apatijo in malodušnost, ker pisatelj s svojo blestečo zgovornostjo, z bogastvom svojih poetičnih podob in smelo izrečenih globokih misli frapira in se lahko zdi, kakor da ni apela proti njegovemu razumevanju stvari.

S temi vrsticami sem sicer malo globlje posegel v Cankarjevo filozofijo, mislim pa, da sem tudi očrtal okvir, v katerem se giblje dejanje njegovega pričujočega spisa. To dejanje je pravzaprav revno in obsega skoraj izključno človeško notranje življenje, vendar je ideja, na kateri sloni delo, splošnega človeškega, narodnega in osebnega pomena. Junaka sta pravzaprav dva: brezimni pripovedovalec in njegova ljubica, napol otroška Nina, ob katere postelji sloni on in ji v sedmerih večerih razklada hipne misli in želje, kakor tudi spomine iz preteklih dni. Oba sta negativni količini, oba človeka, ki ju je vrglo valovje življenja na prod, kjer mislita, da sta rešena, govorita o vstajenju in boljši bodočnosti, a sama nista v srcu prepričana o možnosti tega — čudeža. Da, čudež bi bil, da bi kdo sam sebe za lase potegnil iz močvirja, saj sta oba bolna na duši in telesu, oba oblatena od greha in mislita, da sta rešilna angela drug drugemu. Kdor je rojen v nizkoti, ta spada v mrak in temo, po kateri hrepeni srce, dasi ustnice drugače govorijo. In tragični boj spoznanja in poslednjega trpkega razočaranja, to je glavni predmet Cankarjevi umetnosti, ki jo razvija v sedmerih poglavjih. A ker je nezdravo srce, so nezdrave tudi misli; razgreta domišljija, od furij smrtnega strahu gnana in mamljena od upa pogrezajočega se človeka, bega kakor nemirna vest od sedanjosti v prihodnost, od prihodnosti v preteklost, od resnice k izmišljotinam, od mračnega hipa k neveseli, ali od časa okrašeni preteklosti. To je moral biti edini razlog, da je Cankar tako nejasen, da mu begajo misli kakor žarek, ki ga odbija zrcalo v roki igrajočega se dečka. Da, to je realistika čuvstev in misli, ki pa se vendar ne dado z današnjimi sredstvi — fotografirati, kar bi moral vedeti umetnik, ki je odvisen od svojih sredstev.

Okoli tega fantastno nestalnega jedra so nanizane vsakojake podobe, ki so često kaj v lahki zvezi z dejanjem, in baš te partije so včasih, ker so poetične in vendar plastično izrisane, največje umetniške vrednosti. Pred vsem treba omeniti prekrasni opis junakove mladosti in zlasti njegove simbolične poti v gozd po butaro suhljadi, pravi biser Cankarjeve blesteče umetnosti, ki ima veliko podobnost i po značaju i po tehničnem pomenu za ves umotvor s Franckino božjo potjo na romarsko goro (Na Klancu). Bolj realistično očrtana sta (v 6. noči) jetični mož in vlačugarska žena, ki se sovražita iz dna duše, in vendar vztrajata pod eno streho; ta s peklensko zlobnostjo osoljena medsebojna pazljivost ima precejšnjo podobnost s „smrtjo kontrolorja Stepnika" (Ob zori, spisal isti pisatelj). Sploh pa so videti še mnogi drugi klasični opisi prizorov in podob iz predmestnega življenja, stvari, kjer se je izkazal Cankar tudi prej že mojstra. Končno moram še opozoriti na lepo in pretresljivo mesto, kjer je postavil pisatelj žalosten spomenik naši slovenski umetnosti, rišoč velikansko, črno hišo ob leni vodi, ki jo imenuje — veliko mrtvaščnico. To je tisti dom, iz katerega je izšel tudi junak naše knjige, to je zgradba, kjer je živel tudi Peter Novljan, tam pa sta hrepenela in umrla tudi Kette in Murn — na isti postelji, pod isto rdečo odejo v revščini in zapuščenosti. Sem se misli vrniti vsaj enkrat pred smrtjo tudi naš junak, saj kdor je enkrat bil notri, ta vzljubi ta mrki dom in hrepeni po njegovih mračnih, vlažnih prostorih, in kamor gre, hodi za njim ta brezmejna mrtvaščnica.

To so zamolkli akordi, ki nam zvene na uho iz te knjige; niso povsem novi, a pristni Cankarjevi so, ki so se enkrat zmedli in zapeli v strašni disonanci. Enolično zvene sicer in skoraj dolgočasna je sedmerovečerna povest enega človeka z enim glasom, dasi se hitro in včasih prehitro ter neposredno menjavajo slike. Morda je bilo treba umetniku iz kakršnegakoli vzroka, da je vsul na nas to neurejeno in mračno bogastvo svoje fantazije, kakor je potrebno, da oblaki preprežejo jasno nebo,

da grom bobni, da buče vetrovi, ker po nevihti je zrak toliko čistejši, dol in gora pa nam odsevata v prerojeni krasoti. Že se napoveduje novo Cankarjevo delo, dostojno njegovih najboljših proizvodov. *Dr. Iv. Merhar.*

„Tilho in drugi“. Zbirka humoresk in satir. Spisal Ferdo Plemič. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1906. Cena broširani knjigi 2 K, elegantno vezani 3 K. O tej knjigi še izpregovorimo.

„Talija“, 23. Zbirka gledaliških iger. Ureja Fran Govékar. „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. Ta zvezček prinaša šaloigro „Cigani“, spisal Jakob Dolinar, in stane 80, po pošti 85 h.

Dr. Fr. Ilešič: Novomeški prošt Fran Nikola Peršić. (1790—1797) Slika iz jožefinske dobe ljubljanskega nadškofa Mihaela barona Brigida. — Odtisk iz „Izv. Muz. društva za Kranjsko“. — Ljubljana, 1906. Natisnila J. Blasnikova tiskarna.

„Slovenski sokolski koledar“ za leto 1907. Uredil Miroslav Ambrožič, vaditelj „Sokola“ v Ljubljani. II. letnik. V Kranju 1906. Izdal in založil vaditeljski zbor „Sokola“ v Kranju. Tisk J. Blasnika naslednikov v Ljubljani. Cena temu ročnemu in jako praktičnemu koledarju, ki obsega tudi več Sokolstva tičočih se člankov, je 1 K, po pošti 1 K 10 h. Dobiva se pri izdajateljih v Kranju.

Leposlovna knjižnica. I. zvezek: Razporoka. Roman, francoski spisal Pavel Bourget, preložil A. Kalan. Založila „Katoliška bukvarna“ v Ljubljani, tiskala tiskarna „Kat. tisk. društva v Postojni“. Cena broširani knjigi 2 K, vezani 3 K, po pošti 8 h več. Leposlovna knjižnica izhaja četrtletno. Prinašala bo v prvi vrsti prevode iz tujih literatur, a ne izključuje tudi izvirnih del. — Prvi zvezek je čedno opremljen.

Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za leto 1907. so sledeče: 1. Zgodbe sv. pisma, Slovencem pričel razlagati dr. Frančišek Lampe. 13. snopič. Spisal dr. Janez Ev. Krek. 2. Sveta družina, vzor krščanskim družinam. Nauki in molitve v posnemo in češčenje sv. družine nazareške. Spisal J. M. Seigerschmied. 3. Koledar „Družbe sv. Mohorja“ za leto 1907. 4. Uporniki. Povest. Spisal Ivan Lah. „Slovenskih Večernic“ 58. zvezek. 5. Lešniki. Knjiga za odraslo mladino. Spisal Jožef Stritar. 6. Pri severnih Slovanih. Potopisne črtice s slikami. Spisal Josip Lavtižar.

Dr. Ivan Žmavc je zasnoval novo socijalno teorijo, slonečo glavno na prirodnih vedah in energetiki. Naslov dotičnemu spisu je: Elemente einer allgemeinen Arbeitstheorie. Beiträge zur Grundlegung einer neuen Wirthschafts- und Rechtsphilosophie in je izšel kot 48. zvezek „Berner Studien“, ki jih izdaja vseučiliščni profesor dr. L. Stein. Cena 1 M (1 K 20 h).

Viljem Rohrman: Kmetijsko gospodarstvo. Cena vezanemu izvodu 1 K 60 h, po pošti 20 h več. Založila „Zvezna trgovina“ v Celju, pri kateri se knjiga tudi dobiva.

Dr. Franc Simonič: Slovenska bibliografija. I. Del: Knjige. (1550—1900). Izdala in založila „Slovenska Matica“. V Ljubljani 1905.

To je ena izmed tistih knjig, ki se do nje popne zase vsak narod le tekom vsakih 100 let, ali morda niti v takih obrokih ne. — Takozvano občinstvo korači mimo nje, ne da bi jo ošinilo s pogledom, a vsak raziskovalec slovstva in kulture sploh jo jemlje vedno in vedno v roke. Taka knjiga je zanj isto, kar za planince seznamek markiranih potov, in opravlja isti dvojni posel: ona mu prvič pokaže, kar je že storjenega dela, in ga drugič s tem opozarja, koliko dela še njemu preostaja. Oboje je za vsakega delavca, ki hoče več nego delati brez smotra, temeljne važnosti.

Dobra bibliografija je v današnjih časih, ko se tako ogromno mnogo tiska in tako hitro pozablja, neogibno potrebna za vsakega, ki se peča s spoznavanjem literature; ako za njo ni poskrbljeno, skrbeti mora za njo vsak sam, kolikor pač more. Veliki narodi so v tem oziru izvečine dobro opremljeni s poročili v listih vseh strok in s posebnimi bibliografskimi objavami; ko bi teh pripomočkov ne bilo, bi bil nemogoč pregled črez njih sodobno slovstvo. Slovenci nimamo sistematskih bibliografskih poročil; vse je prepuščeno dobri volji in naklonjenosti naših listov, ki res v tem oziru precej store; a podjetje „Österr. Bibliographie", ki je nameravalo izdajati bibliografije vseh avstrijskih narodov, je, žal, kmalu prenehalo.

Nič manj važni in potrebni, kakor take tekoče bibliografije, so bibliografski zborniki, ki zbero vse natisnjene, včasih tudi rokopisne slovstvene proizvode za daljšo dobo, morda celo za ves razvoj kakega naroda in njegovega slovstva. K takemu zborniku se zateka strokovni pisatelj pri vsakem svojem delu; često pa opravlja tak zbornik tudi važno vlogo pri reprezentaciji kakega naroda: kažoč na število knjig, zbranih v njem, more vsak zastopnik naroda konkretno dokazati, da je narod produktiven tudi na tem polju. Taka knjiga je nepobiten argument! — Glede take bibliografije smo bili Slovenci doslej na zelo slabem. Čopova-Šafařikova se končava baš tam (1831.), kjer se pripravlja procvit našega slovstva; iz poznejše nimamo nič sistematskega več. Z dr. Simoničevo bibliografijo pa smo dobili knjigo, ki obsega zbornik sploh vseh slovenskih knjig tekom našega književnega razvoja (1550--1900). To uvažujoč, spoznamo neprecenljivi pomen te knjige; ona je opravila za to dobo posel, ki se pač ne bo opravljal nikoli več, ker je opravljen. Le izpopolnjevala bo se še morda tuintam za kak drobiž in treba bo delo nadaljevati.

„Slovenska bibliografija" ima izrečno naslov: „Knjige", t. j., tam so zbrani naslovi le samostojnih slovenskih spisov; izšel pa bo še „drugi del", ki obsega tudi mnogobrojne **članke.**

Da je ureditev knjige izborna in izbor točen, to se razume pri strokovnjaku, kakršen je dr. Simonič, samo ob sebi. Ko sem pred 4 leti (l. 1902. v „Popotniku" in malo prej v „Zvonu") nekaj malega pisal o slovenski bibliografiji, se mi ni sanjalo, da bomo v tako kratkem času mogli pozdraviti tako fundamentalno delo, kakor leži zdaj pred nami. Zdaj, ko imamo do l. 1900 popoln seznamek knjig, je nujno želeti še to-le: v krajših obrokih, n. pr. po preteku vsakih 10 let, naj bi se izdajali zaporedni dodatki k tej bibliografiji; tako bi imeli vse slovensko knjištvo trajno v evidenci. Vse take zvezke naj bi zalagala Sl. Matica in jih izdajala v obliki toletne bibliografije.

Ni moja naloga preskušati popolnosti in zanesljivosti Simoničeve bibliografije; sploh bi tak posel mogel s pridom opravljati le kdo, ki je v tesni zvezi s kako večjo knjižnico. Le en drobiž morem donesti: ko sem pred dvema letoma imel opraviti v berlinski „kraljevi knjižnici", mi je enkrat prišlo na misel, pogledati, ima li ona kaj — slovenskih raritet. Našel sem nekaj malega in zdaj sem primerjal svoj zapisnik s Simoničevo bibliografijo. Znani glasoviti Trubarjev „Catehismus s dveima islagama . . .", ki se nahaja v omenjeni knjižnici, je pri Simoniču točno naveden; takisto „Ta celi Catechismus, eni psalmi inu teh vekshih Godov . . ." ter „Posvetne pesmi" (Dajnkove) in „Slovenske pésmi" (Korytkove). Ni pa pri Simoniču naslednjih dveh del, ki sta vpisani v berlinski kraljevi knjižnici pod Trubarjevim imenom in ki ju slovenska bibliografija, kolikor je meni v tem trenutku znano, doslej še ni nikjer zabeležila, namreč: „Kurze Auslegung der Sonntag-Fest-Evangelien. In Crobatischer Sprache. Litteris Ciruticis (sic!). Tubing. 1563.

4°" ter isto delo, pa „litteris Glagoliticis. Ibid. 1562. 4°. NB. Titulus mutilus!" (Po knjižniškem katalogu.) Isto velja za delo: „Edni kratki . . . nauci, najpotrebnej . . artikuli . . stare prave Vere Kristianske . . . skroz Antona Dalmatina istlmačeni . ." (Naslov sem si zabeležil le izpiskoma.) — Anton Dalmatin sploh ni zastopan v Simoničevi bibliografiji, morda zato ne, ker je pravzaprav Hrvat; vendar bi bilo umestno, tudi njemu dati prostora poleg naših protestantov, ker tedaj pač niso bile merodajne današnje jezikovne meje. — Tudi onadva Trubarjeva spisa sta izostala najbrž zato, ker sta pisana v hrvaščini in celo z glagolico, ozir. cirilico. — Komur nanese prilika, naj si ogleda te knjige v Berlinu in naj pojasni njih literarno ozadje; jaz sem tedaj (l. 1904.) te podatke pobral le ob potu k drugim študijam.

Dr. Jos. Tominšek.

Hrvatsko Kolo. Naučno-književni i umjetnički zbornik. Knjiga I. 1905. Izdala Matica Hrvatska. U Zagrebu 1905.

V predgovoru nas obvešča odbor Matice Hrvatske, da je „Hrv. Kolo" „idejni nastavak" nekdanjemu Kolu Matice Ilirske, a izdala ga je zato, ker hoče ž njim kakor tako nadomestiti „Vienac", češ, da tega lista Matica ni mogla podpirati brez škode za redna svoja izdanja. — Nekoliko pač tudi odtod izvira nasprotstvo „mladih" in „Savremenika" proti „Kolu" in Matici; kajti zamerili so Matici njeno postopanje napram „Viencu" (gl. Savremenik, god. I., knj. II., svez. 1/2, str. 140). — Mi stojimo kot mirni motrilci ob strani tega razpora, ki ga sicer obžalujemo kot takega, ki pa je dobro došel, ker sili obe stranki, da napenjata svoje moči: „Savremenik" je prav dobra revija, „Glas Matice Hrv." je prinašal tudi jedrnate članke in „Kolo" tudi ni na celini „veoma slabo".

Natančne presoje vseh sestavkov v „Kolu" na tem mestu pač nihče ne pričakuje; le obris moremo podati o knjigi, ki jo diči trinajst bolj ali manj uspelih slik (najboljši se mi zdita Medovićeva „Madona" in Crnčićeva „Mlada Istranka"). — Literarnih prispevkov je 25, najrazličnejše vsebine in različne vrednosti. V zadnjem oziru je seveda vsaka cena relativna. Za svojo osebo sem črpal največ dobička in naslade iz „Pogleda na razvoj hrvatske umetnosti v moji dobi", ki ga je po svojih zapiskih spisal znani, v raznih ozirih p r v i hrvaški estetik J. K r š n j a v i (str. 215. do 308.). Ti spomini, pisani spretno in s krepko individualnostjo, odrivajoč vse, kar ji zavira pot, so pravcata zgodovina hrvaške umetnosti (posebno kiparstva); opremljene so s toliko anekdotami, da jih kar ne moremo deti iz rok. Prevažna je tale izjava pisatelja, ki je mnogo, mnogo izkusil (str. 255.): „Mene je nekoč silno veselilo homerično stanje našega naroda, ponosio sam se s tim, da imademo još naših rapsoda; da skute naših seljakinja izgledaju kao starogrčka odijela na arkaističnim kipovima i slikama; da naša tamburica zuji kao grčka kythara i da naš narod još na staro grčki način pjeva. Proučavanje narodnoga kućnoga obrta vodilo me je na proučavanje narodno gospodarstvenih pitanja, pa se moja radost s homeričnoga stanja našega naroda pretvorila u žalost, što smo zaostali tako, da u nas još izgleda mnogo toga, kako je kod velikih naroda izgledalo prije tisuće i tisuće godina." — Takisto zanimive so „Mile uspomene" Vj. K l a i ć a izza njegovega urejevanja „Vienca"; škoda, da jih ni več. — Važen lit.-hist. prispevek je M i l č e t i ć e v „Nikola Tommaseo"; dr. Č u k a je spisal „S p o m e n b i s k u p a J. J. S t r o s s m a y e r a".

Izmed beletristnih sestavkov je Vj. N o v a k o v „Iz velegradskoga podzemlja" dovršena, pretresljiva slika; v isto vrsto stavim Viktorije R i s a k o v i ć e v e povest o ciganski Marti. — T o m i ć e v a „Paka ljubav" predstavlja perverznega kavalirja, ki ljubi tujo zakonsko ženo le tako dolgo, dokler ne obvdovi. — K u z m a n i ć e v a

drama „Zulumćar“ je spreten posnetek iz bosanskega življenja; dr. Zaharjeva novela „Babina vaza“ je nedolžna sentimentalna stvarca, a Draženović je spisal štiri realistne prizorčiče brez posebne veljave. Živa povest je Hranilovićeva „Angjin božić“; tu je zabeležena prislovica: „Vlah tri Kranjce“ (namreč ocigani). Dokaj dobro je opisal Ritig „Moje kumovanje“.

Na koncu „Kola“ je troje razprav, ki zasledujejo isti namen: seznaniti Matične bralce s sodobnim stanjem jugoslovanskih slovstev; pogrešamo le poročila o bolgarski književnosti. Imamo pa „Osvrt na hrvatsku beletristiku od god. 1900 do najnovejšega vremena“ (Jovan Hranilović), „Ocrt najnovije slovenske književnosti“ (dr. Fran Ilešić) ter „Mlada srpska poezija i pripovetka“ (Jovan Skerlić). Vsi trije pisatejji omenjajo v uvodnih besedah, v kak namen so bili najeti, in pribijajo težkoče, Skerlić pa je tudi bistro opozoril na dva pota, ki sta bila pisateljem pri zasnovi njih prispevkov odprta, češ (str. 429.): „ili biti sasvim potpun, dati sva imena, pomenuti sve knjige, ustupiti prevagu bibliografiji, ili se ograničiti na ono, što je najvažnije, najtipičneje..., truditi se, da se čitaocu, koji nije mnogo upoznat sa savremenim (srpskim) piscima, dade onaj utisak, koji ima jedan obrazovan i dobro obavešten Srbin, kada dobro razume dela svoje narodne književnosti. Ja sam se držao toga drugoga puta“. — Mislim, da je prav storil, ubravši to pot; njegova gladka razprava je baš do prave mere poučna. Na isti način je zasnovan Hranilovićev obširnejši in zelo poučni „osvrt“. — Drugače je zgrajen Ilešićev „ocrt“, njegov namen je očitno popolnost; zato je njegov članek brezdvomno najtemeljitejši. Prav zato pa bí ta članek pač bil dobro došel nam Slovencem, ker nam nudi nekako kroniko slovstvenega gibanja v zadnjih letih, a hrvaškemu občinstvu bi bilo z „essaysko obćenitostjo“, ki se zdi pisatelju za njegov slučaj neumestna, brezdvomno bolj in najbolj ustreženo. Kajti treba je pomisliti, da tisti, ki jih imenujemo občinstvo, med Hrvati ne vedo o slovenskem slovstvu naprosto nič; občinstvo pa se ne pridobiva s „študijami“ in zbirkami, ampak s sirenskimi glasovi zapeljivo pisanih essayjev. Zato je dr. Ilešić najbrž pač ugodil baš tistim Hrvatom, na katere izrečno ni računal, namreč onim, „koji bi htjeli popuniti svoje literarno-historijske misli ili studije“ (str. 375.), torej v prvi vrsti maloštevilnim literatom, nikakor pa ne „onima, koji bi željeli čitati našu literaturu“, ki jim je pravzaprav hotel postreči. Na pravem mestu bi njegovo točno in lepo poročilo učinkovalo vse druguče. — Dodatek tem trem spisom je Cherubina Segvića „Geneza najnovijih pojava u hrvatskoj književnosti“, zanimiva študija, postavljena na široko podlago, a oslabljena proti koncu; tendenca se ji spozna n. pr. iz izreka na strani 450.: „Dočim se zanemarjajo stara dela, ne ustvarja novi naraščaj ničesar, za kar bi se narod ogrel, kar bi narod zgrabil, s čimer bi ugodil neodoljivim potrebam svoje duše; zato se moramo bati za bodočnost.“

Dr. Jos. Tominšek.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slovena. (Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti), knjiga XI., svezak I. Urednik dr. Drag. Boranić (Zagreb 1906). — Iz bogate vsebine te knjige, ki nam kaže v daljših in krajših spisih običaje in narodno življenje v raznih krajih Hrvaške, Slavonije, Dalmacije, Črne gore itd., naj posebe iztaknem na prvem mestu stoječo razpravo plodovite pisateljice Jelice Belović-Bernadzikowske o „Vezilački umjetnosti u Hrvata i Srba“. Pri nas se še ni našla ženska, ki bi malo več pažnje obrníla na bistvo narodnega vezenja, oziroma ki bi nam pokazala, koliko narodnih motivov se je kje očuvalo v ženskih ročnih delih preprostega naroda. Zgled Jelice Belovićeve bo to delo olajšal. *Fr.*

Jovo Popović: Pjesme. Knjiga prva. Cijena 40 novčića. Stampa srpske štamparije v Zagrebu. 1906.

Adolf Makole: „Jorgovanke“. Legende in balade. Pjesme za hrvatsku odraslu mladež. Osjek, 1906. Tisak i naklada tiskare i knjižare Ljudevita Szeklera.

Gledišče

Slovensko gledišče. *A.* Drama. Prvo dramsko predstavo v letošnji sezoni smo imeli dne 6. oktobra. Uprizorila se je prvič na našem odru „Gioconda“, žaloigra v štirih dejanjih, italijanski spisal Gabriele d' Annunzio. Ker se nismo utegnili udeležiti predstave, o njej ne moremo govoriti. Morda izpregovorimo o tej igri kaj več po reprizi, katere se nadejamo v kratkem.

Dne 9. oktobra so igrali noviteto „Prvi“, burko v treh dejanjih, spisal Avg. Neidhart. „Prvi“ je še dokaj dostojna, a kakor pri burkah navadno, na nemožnih premisah zgrajena igrica, v kateri nas spominja to in ono stvari, ki smo jih že drugje videli. Kdor je stvar videl enkrat, si jo javaljne pogleda še enkrat! — Pravi tempo je še vedno tisto, česar naši igralci v takih igrah ne zadenejo . . . Ponovili so to burko dne 16. oktobra, a pred njo so igrali ta večer enodejanko „Egoizem“, spisala Zofka Kveder-Jelovšek. Ta igrica bi pridobila nemalo verjetnosti, če bi prizorišče prestavili iz Jelvinega v Nadino ali tudi Vitovo stanovanje. Kajti čudno se vidi zdaj, da zahaja Vito še vedno na Jelvin dom, dasi je že davno ne ljubi več, čudno tudi to, da mu Jelvin brat, ki ve, kaj se godi, ne pokaže vrat, in isto tako čudno, da mora na koncu igre Nada priti v Jelvino stanovanje. Mnogo naravnejše bi bilo, da bi Jelva in njen brat poiskala Vita tam, kjer vesta, da ga najdeta, to je na njegovem ali Jelvinem domu. Nastopi bi se vrstili lahko drug za drugim docela tako, kakor se vrste zdaj, in samo dialog bi se moral nekoliko, toda čisto malo izpremeniti. Tudi samomor se lahko izvrši, če se brez njega že opraviti ne more, natanko tako, kakor se izvrši zdaj, in razloček bi bil samo ta, da bi občinstvo videlo, kak učinek je napravil ta obupni čin Jelvin na njenega nezvestega ljubimca in njegovo novo ljubico, dočim zdaj tega ne vidi. Pa tudi še v nekem drugem pogledu bi bilo dobro, če bi se prizorišče tako izpremenilo. Radov značaj se nam vidi zdaj, kakor že omenjeno, malo neverjeten, Vitov pa nekonsekventno risan. Spočetka se zdi, kakor bi bil Vito sam neke vrste tragičen junak — žrtev neke neodoljive moči, ki ga sili v Nadino naročje, a na koncu se nam razkrinka kot navaden podlež. Na Nadinem ali svojem domu bi lahko govoril isto, kar govori zdaj, a vedeli bi vendar takoj, da so njegove besede gole fraze. Zdaj nas moti baš to, ker še vedno prihaja k Jelvi, dasi ni nikakega zunanjega povoda za to!... Sploh je pisateljica moške značaje bolj površno obdelala; s tem večjo ljubeznijo pa se je bavila z Jelvo, katere značaj je izklesan in izcizeliran do popolnosti. Tu je zajemala pisateljica iz lastnega srca. Zamislila se je globoko v Jelvin položaj... ona sama je bila Jelva, ko je pisala igro! . . Podala nam je premnog detajl iz lastne duše in baš s tem dosegla oni častni uspeh, ki ga je igrica imela... Škoda, da se je igrica priklopila malo duhoviti burki in da se niso vse tri enodejanke iste pisateljice uprizorile skupaj! . . . Upamo, da se to še zgodi! . . .

Prvo popoldansko predstavo smo imeli v nedeljo dne 14. oktobra. „Revček Andrejček“ je pokazal tudi to pot svojo privlačno silo.

Dne 20. in 23. oktobra pa se je uprizorila na slovenskem odru noviteta „Elga", sanjska drama v sedmih prizorih, nemški spisal Gerhart Hauptmann, poslovenil J. W.

Elga je umetniški torso. To nam pojasnjuje marsikaj. To, kar je o tem nedovršenem delu povedal kak brezpogojen entuziast in oboževatelj Hauptmannov, nam ne sme biti merodajno. Dejanje drame je veledramatično, o tem ni dvojbe, veledramatično in grozno. Svojemu možu nezvesta žena ne bo mogla z mirnim srcem prisostvovati uprizoritvi te igre. Posebne globokosti pa v drami ni. Značaj Elgin je načrtan brez vsake psihološke finese. Naslikati žensko take vrste ni težko, teže že jo je igrati. Elga nam je stara znanka iz francoskih dram in romanov, samo da je imela ondi drugo ime. Podla in drzna je ta Elga — angel po zunanjosti, bestija po naravi. Globočji je značaj Starženskega, dasi nas tudi pri njem spominja to in ono, da nam je podal Hauptmann samo skico. Med posameznimi njegovimi emocijami je premalo prehoda, toda morda je baš radi tega učinek tem večji. Najduhovitejša točka v igri je ona, ko grof Staržensk pripoveduje svoje sanje o nagi ženski in ko potem Ogrinski pripovedovanje nadaljuje. — Zakaj nam pisatelj prikazuje dejanje kot sanje in kako pride nemški vitez do tega, da sanja o življenju grofa Starženskega, nam ni jasno. To je več nego licentia poetica!... Petje med posameznimi premori se pri nas ni obneslo in bržčas tudi drugje ne. Umevno: petje za odrom pa ropot vsled premikanja kulis! To je tehnična hiba v zunanji sestavi drame! — Uprizoritev je bila pri nas lepa, dostojna. Gospa Taborska je dobro pogodila Elgo, dasi nočemo trditi, da bi se ta vloga ne igrala lahko tudi drugače. Deloma se nam je zdela njena igra celo prerealistična. To je zakrivil njen glas. Gospod Taborsky je bil kot grof Staržensk docela na svojem mestu. Samo njegovo lice se nam je videlo tuintam malo premrtvo.

O dramskem našem igralskem osebju izpregovorimo natančneje morda ob drugi priliki, potem ko bomo v položaju, napraviti si končno sodbo o novo nastavljenih močeh.

B. Opera. Začeli smo letos pri nas z laško dramo, začeli tudi z laško opero. Otvoritvena predstava je bila dne 2. oktobra in peli so se ta večer Leoncavallovi „Glumači" in pa Mascagnijeva „Cavalleria rusticana". Obe operi sta se ponovili dne 4. oktobra. Dne 12. oktobra pa so se uprizorili prvič na našem odru „Biseri" (Les pêcheurs de perles), spisala M. Carré in E. Cormon, uglasbil Georges Bizet.

Strokovnjaško kritiko o tej operi in njeni uprizoritvi na našem odru prinašamo neposredno za tem poročilom.

Dozdaj smo imeli tri reprize te opere, in sicer dne 18., 26. in 28. oktobra.

Dne 24. oktobra so peli prvič v letošnji sezoni „Trubadurja".

O naši operi letos rečemo vobče lahko toliko, da boljše še nismo imeli in da ji spričo izbornih pevskih moči, ki jih imamo, le malo nedostaje do popolnosti.

Dr. Fr. Zbašnik.

„Biseri." Opera v treh dejanjih. Skladatelj George Bizet, rojen 1838., umrl 1875. leta, je zložil to opero (les pecheurs des perles) v starosti 25 let (leta 1863.). V „Biserih" ni še one samosvojosti, ki oživlja „Carmen", opero, ki je prerano umrlemu Bizetu pridobila svetovno ime; prvenec so ti „Biseri", ki mu daje mladeniško čutenje bogatost melodij, s katerimi se prikupi delo poslušalcu. Liriškemu značaju te opere pristojajo dobro te srčno občutene, tople melodije; zadivljeni v njih lepoto, prizanesemo skladatelju, da jih ni ojačil s krepostjo karakterizacije.

Zloženi so pač „Biseri“ pod vplivom takratnega italijanskega naziranja, kateremu zahvalja mladi Bizet svojo prvo umetniško vzgojo. Že se pa javlja tudi v „Biserih“ novodobno hotenje, osamosvojiti orkester in priznati mu enako vrednost s pevcem, kateremu naj ne služi le kot podrejen spremljevalec, kateremu bodi marveč sovrstnik, ki podpira, da, ki daje glasbi gradečo podlago. Dejanje vzletno in učinljivo zloženi muziki ustvarja pripovest o biserolovcu Nadiru, ki se predrzne zvabiti k ljubimskemu občevanju svečenico Lejlo, kateri so poverili skrb, da obvaruje s svojimi molitvami ribiče nezgod na morju. Prelomila je pa Lejla prisego devištva, ker ni ukrotila svoje ljubezni, ter zapade z zapeljivcem Nadirjem vred smrtni kazni. Njo reši Zurga, kralj „otoka ribičev“, ki se zave svoje dolžnosti hvaležnosti, ko zagleda pri Lejli biserni nakit, s katerim jo je obdaril nekoč, ko ga je ona otela preteče nevarnosti. Nadir in Lejla gresta v prostost, nevolja ljudstva se pa znosi nad rešiteljem Zurgo, ki mora namesto oproščenih v smrt.

Predstava na slovenskem odru zasluži neutesnjeno pohvalo. Okusno in bogato opremljena kakor v dekorativnem tako v sceniškem oziru, je podala predstava „Bisere“ muzikalno zelo skrbno pripravljene. Vloge glavnih predstaviteljev so bile poverjene znamenitim solistom, tenoristu pl. Rezunovu (Nadir), baritonistu Ouředniku (Zurga), basistu Bettettu (Nadurbad) in sopranistinji Skalovi (Lejla), kvartetu, ki ga odlikujeta inteligentnost umetniškega prednašanja in zmožnost vrlega glasovnega znanja. *Dr. V. Foerster.*

Med revijami

„Slavjanskija Izvestija“ so v letošnji tretji številki prinesli prevod Pagliaruzzi-Krilanovega „Vprašanja“ iz peresa N. N. Noviča. — Po istih „Izvestjih“ pa prinaša bolgarski „Slavjanski Glasъ“, ki ga izdaje „Slavjansko blagotvoriteljno društvo“ v Sofiji, v drugem zvezku životopis Prešernov. —

Dr. Fr. Ilešič.

Češka „Osvěta“ je prinesla v svoji deveti letošnji številki pesem „U jezera Bledského“ (Ob Blejskem jezeru) od J. Štemberke. Opetovano opažamo v zadnjih časih, kako se pesniki in pisatelji drugih Slovanov spominjajo naših krajev. Samo nam se je do nedavna krčilo obzorje tako, da smo prepovedovali svojim literatom, nas staviti za hip kam dalje v slovanski svet. *Dr. Fr. Ilešič.*

Splošni pregled

Slovenska Matica. V 145. odborovi seji „Slovenske Matice“ se je sestavil med drugim tudi knjižni program za prihodnje leto. Po tem programu se imajo izdati za leto 1907. sledeče knjige: 1.) Zbornik za leto 1907. 2.) Prevodi iz svetovne književnosti, IV. snopič. 8.) Knezove knjižnice XIV. zvezek. 4.) Dr. Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, 11. snopič. 5.) Zabavne knjižnice XIX. zvezek. 6.) Seidl: Savinske planine (z ilustracijami). 7.) Hrvaške knjižnice II. zvezek. 8.) Letopis za leto 1907. Vse te knjige bodo obsegale okoli 80 tiskanih pol.

Družba sv. Mohorja. D r u ž b a s v. M o h o r j a šteje letos **81.979 udov,** t. j. 1593 manj nego prejšnje leto. Nazadovalo je torej nekoliko, a vendar se je skupno število Mohorjanov še vedno ohranilo na častni višini.

Razmerje udov po posameznih škofijah, oziroma krajih kaže ta-le pregled: goriška nadškofija 9215 (— 221) udov, krška škofija 6173 (— 265), lavantinska 25024 (— 658), ljubljanska 32640 (— 678), tržaškokoprska 4392 (+ 36), sekovska 461 (— 52), somboteljska in druge ogrske škofije 265 (+ 21), zagrebška nadškofija 479 (+ 11), senjska in druge dalmatinske škofije 346 (+ 55), poreška 107 (— 24), djakovska 78 (— 8), bosenske škofije 213 (+ 9), videmska nadškofija 234 (+ 4), razni kraji 364 (— 48), Amerika 1771 (+ 253), Afrika in Azija 217 (— 38) udov. Vkup 81.979 (— 1593) udov.

Številka v družbenih „zlatih bukvah", v katere se vpisujejo na novo vstopivši udje, je narasla od 259.984 na 267.194, torej je vpisanih 7210 novih udov. — Število vseh knjig, ki jih je družba letos razposlala, je 491.874, dozdaj pa je izdala družba vsega skup 10,800.439 knjig, ne glede na razna poznejša naročila in ponatiske. Spričo tega ogromnega števila se nehote vprašamo: kje so vse te knjige? —

Odbor Družbe sv. Mohorja naznanja, da je izmed razpisanih nagrad za dve povesti določil prvo nagrado v znesku 3000 kron povesti pod geslom „Ž i v l j e n j e j e b o j", spisal gosp. Engelbert G a n g l, učitelj v Idriji, drugo nagrado v znesku 1500 kron povesti „N o v o ž i v l j e n j e", spisal gosp. dr. F r. D e t e l a, ravnatelj v p. v Novem mestu.

Jugoslovanska umetniška razstava v Sofiji. Izmed dozdaj prodanih slik umetniške razstave v Sofiji so sledeči proizvodi slovenskih umetnikov: B e r t o l d Avgust: Devin; M a r č i č Rudolf: G o r a p r i L i t i j i; Š a n t e l Saša: O b r e k i S a v i; M a g o l i č Srečko: Z i m a n a G o l o v c u. Prve tri slike je kupil knez bolgarski, zadnjo pa njegova sestra Klotilda.

Listnica uredništva. V novejšem času se obračajo mladi pesniki zopet pogosteje do nas s prošnjami, da bi ocenili njih prvence. Pisma so ljubezniva in zaslužila bi ljubezniv odgovor. Žal, da resnica ni vselej ljubezniva! Da pa vsi ti mladi pesniki, ki se obračajo tako zaupno do nas, enkrat za vselej spoznajo naše stališče, naj jim povemo sledeče: N o b e n o d g o v o r j e t u d i o d g o v o r! Kar je dobrega, zrelega, radi sprejmemo v naš list in pride prej ali slej tudi na vrsto. Samo malo potrpljenja je treba. Kar ne pride na vrsto, po našem mnenju ni dobro ali vsaj ne dovolj dobro za „Zvon". Da bi koga učili, kako naj „zlaga pesmi" ali piše romane, nam ne hodi na um! Zadnjič se sklicuje nekdo na Stritarjeve čase. Vse lepo tisto in nihče ne bo dvojil, da smo se od Stritarja marsikaj naučili. Ali od tistih dob smo tako napredovali, da takih poukov ni treba več. Sicer pa so Stritarjeva navodila veljavna kolikor toliko še zdaj. Vzemi torej in čitaj! Vobče pa smo tega mnenja: Če kdo, bodi pesnik, pisatelj samouk! Komur ni dan čut za lepo, temu ne pomagajo vse estetike tega sveta nič! — Seveda se čut tudi razvija. In zaradi tega naj nihče ne obupuje radi naših besed! Komur je podarjeno pesniško srce, mu itak ne bo mirovalo, in kdor smatra poleg tega pesniški poklic za resno, sveto stvar, bode prej ali slej dosegel svoj cilj. Z a t o p a n i m a m o t u d i n i č z o p e r t o, č e s e n a m v e d n o z o p e t p o š i l j a j o p e s n i š k i i n s p l o h s l o v s t v e n i p r o i z v o d i n a p r e g l e d. Radi jih bomo čitali in se vsakega napredka odkritosrčno veselili. Samo dolžnosti naj nas mladi pisatelji blagohotno odvežejo, da bi jih morali učiti, kako naj pesnijo, in jim pisati ocene za privatno rabo! —

LJUBLJANSKI ZVON

Umetnik in ženska.

Nocoj
zvenijo zvezde zopet kot nekdaj,
zlatijo vale, črez tihotni gaj
gredo — postoj,
da se pogovorim s teboj
pri jasnih pričah teh.
Kaj roke v mojih ti drhte dlaneh
kot plahi ptički dve?

Ker se boje,
da ne dosežejo tvojih daljin,
tvojih višin nikdar.
Ti si kot daljnih carstev sin
tuj in temań;
kot od plamenov čarnih vžgan
je tvojega očesa žar,
od mene, preko mene hrepeni —
zato, glej, vedno se bojim,
da te v daljavi ne zgubim,
glej, ker ne morem za teboj . . .

In ker me ljubiš ti, in ker si moj,
vem: sam se naskrivaj bojiš,
da svojih dalj ne izgrešiš,
in da ostaneš sam z menoj
brez svojih daljnih, tajnih zvezd,
in da ti dolgčas bo po njih
pri meni, in tvoj duh bo tih.
Pove j, ni tvoja to bolest?

Daj, naj poljubim te oči,
ki so mi v dušo gledale,
daj, naj poljubim ustnice,
ki so mi to povedale!
Za to besedo ves sem tvoj —
zdaj vidim: čutiš za menoj.

Oton Zupančič.

Pomladnji veter.

E, mačice! Kdaj pa ste splezale
tak naglo na vrbinje?
Ni dolgo še, kar v inje
zavite so veje iztezale
se v mraz.

Pa kdaj si, glog, si cvetja nabral?
Kot iz snežink posneto
je v bele čipke speto —
Kaj res že kučmo z glave dal
je čas?

Pa deklice! Kaj je dahnilo v vas?
Kaj vam oči je vžgalo,
kaj v nedrih vam pognalo?
„Pst! To se ne pove pri nas
v obraz!“
Pa ne!

Oton Zupančič.

Izza kongresa.

Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

Vsa obitelj se je morala Materi božji spodobno zahvaliti, ker le ona jim je pripomogla do teh dobrot! Zdaj bo fantek že tudi zdrav in z njimi pojde in malega kruhka in drugih sladčic mu nakupi, da bo komaj nosil culico! Ko se je ozirala, se ji je zdelo, da je preustvarjena, da ima druge oči! Vse se ji je videlo drugače: zorno in solnčnato. Pričakovala je je nepopisna sreča, a pridobila jo je — brez greha!

Ravno tedaj je njej nasproti stopil na hodnik njen beli general. Ob njegovi strani pa je stopal plešast človek, ki je bil takorekoč obložen z zlatom. Bil je to cesar Franc, ki ga je car Aleksander vodil v notranje svoje stanovanje. Štela je v dobro znamenje, da ga je še enkrat videla ta večer!

Odšla je po stopnicah. Pod hodnikom na dvorišču je bilo skoraj tema. Obstala je, da bi pomislila, kam ji je iti. Tik stopnic na desno je bila zapuščena čumnata, kjer je škofov hišnik spravljal svojo šaro. Kaj sedaj ondi spravljajo, ne vemo. Za časa kongresa pa so morali tudi ta prostor porabiti za spremstvo ruskega carja. Uporabili so pač vsako luknjo, ki so le mogli v njo postaviti posteljo. Tudi v omenjeni čumnati sta stanovala dva častnika carjeve telesne straže. Za silo so jo izpremenili v stanovanje in peč so postavili tja, ker bi drugače živ krst ne bil mogel prebiti v mrzli votlini.

„Tu je izhod, dekle!" Tako je ogovoril Maričko nekdo, ki je ondi bržkone čakal nanjo. Rahlo jo je potisnil k odprtim vratom. V svoji zmedenosti je mislila, da stoji pred ravno istim izhodom, pri katerem je bila vstopila. Ni se torej branila pritiska. Ko pa je prestopila prag, ni imela pred sabo zidov šenklavške cerkve, pač pa jo je obdajala popolna tema. Čutila je tudi, da so se vrata za njo zaprla. Predno se je svojega položaja čisto zavedela, jo je pograbil nekdo z močno roko. V prvem strahu je hotela zaklicati na pomoč, ali na usta se ji je

položila dlan, da ni mogla dati glasu od sebe. Pač pa ji je pri tem zašel tuj prst med zobe in te zobe je stisnila v svoji grozi z vso močjo, da je kar čutila, kako se ji je po ustih razlila slanikasta tekočina. Brez dvojbe človeška kri! Ugriznjenec je grdo zatulil. Deklica je v svojem obupu grabila z roko po temi: naletela je na kodrasto glavo in z nečloveško močjo je izruvala čop las, da se je tuljenje ponovilo. Čulo se je zamolklo preklinjanje. Potem je nekdo branečo se po glavi udaril ali jo na kak drug način omamil, da se je ž njo lahko počenjalo, kar se je hotelo. Polazijatske razmere so se za tisto noč naselile v ljubljanskem škofijskem dvorcu! —

Car Aleksander Pavlovič je slabo spal tisto noč. Z avstrijskim cesarjem se je moral dolgo časa razgovarjati. Prišla je bila vest, da je v Piemontu zavrelo in da je Aleksandrija, stara trdnjava, v živahnem uporu. Vse to je provzročevalo žive skrbi v kronanih glavah. Polnoči je že bilo odbilo, ko se je poslovil avstrijski vladar. Skoraj do jutra se je premetaval po svojem ležišču: mislil je na vulkan, na katerem so sedeli vsi tedanji suvereni, mislil je na revolto v Piemontu, ali največkrat se je spominjal mlade deklice, s katero se je bil dobro zabaval.

„Otrok narave! In gotovo mi bode sladila puste dni pustega ljubljanskega kongresa!“

Tedaj na greh že niti mislil več ni! Še predno se je mračilo, je hotel vstati.

„Danes zopet pride!“

Pozvonil je telesnemu svojemu strežaju, da bi ga prišel napravit.

Ravno v istem času sta vstajala spodaj v čumnati tik stopnic dva častnika v cesarski telesni straži, mlada aristokrata, ki sta živela v veri, da je njima v Avstriji dovoljeno vse tisto, kar sta smela počenjati na ruskih svojih grajščinah. Bila sta to naša znanca, s katerima smo se bili seznanili na razsvetljenem hodniku škofijskega dvorca.

„Ivan Arkadjevič,“ je izpregovoril prvi, ki je že napol opravljen lazil po sobi ter skupaj vlačil ostalo svojo obleko, „Ivan Arkadjevič, hudič naj me vzame, če mi ni nekaj tesno pri srcu! Neumna afera je to bila!“

„Tepec si, Maksim Porfirovič,“ je odgovoril drugi, ki je počasi lezel iz postelje, „kdo naju če izdati?“

„Morda ženska sama!“

„Ženska, ki se prodaja za denar! Več kot jih je, ljubše ji je. Veruj mi, Maksim Porfirovič, to je povsod tako: v Rusiji kakor v Avstriji!“

„Ne vem, Ivan Arkadjevič, ne vem! Vrag vedi, da me skrbi! Čemu se je potem tako branila?“

„Ljubček moj, tresla se je za svoj denar! Njega imperatorsko veličanstvo plačuje enake reči z zlatom!“

„Morda imaš prav, Ivan Arkadjevič. Ali branila se ni slabo in le satan ji je vodil roko v mojo prokleto grivo!“

Vzel je ubito ogledalo v roko: „Zlodej, Ivan Arkadjevič, kar bela lisa se mi vidi na glavi! Tonzuro imenujejo katoliški popi kaj takega! Preskrbela me je s tonzuro ta ljubezniva devica!“

Opasal si je sabljo ter se prisiljeno smejal.

Odgovoril je Ivan Arkadjevič: „Kaj boš ti vzdihoval! Glej, kako je to preklicano devče mene zdelalo!“

Umival se je ravno in v mrzli vodi si je hladil roko. Dvignil jo je ter pokazal tovarišu prst, na katerem se je videl sredi velike in rdeče otekline grd, črn odtisk.

„Ta peklenska podlasica ima ostre zobe! In ravno v moj prst jih je zasadila! Še obleko s težavo spravljam nase, in kako naj opravljam svojo službo, to mi povej, Maksim Porfirovič?“

„Izgovori se,“ je del oni, „da te je konj v hlevu pograbil za prst. Če me kdo vpraša, mu to potrdim!“

„Dober svet je to, Maksim Porfirovič! Pa prav praviš, branila se ni slabo. A pri koncu je bila mehka kot surovo maslo! Kaj hočeš, je pač taka, ki se za denar postavlja na semenj!“

„Kdaj si jo izpustil?“

„Proti jutru! Vsaj po cerkvah so že nekaj zvonili. Krotka je bila kot ovčica, ko sem jo skoraj nesel do vrat. Le malo je tuintam zaječala!“

„Aha!“ se je cinično zasmejal Maksim Porfirovič. „In potem?“

„No, pred vrata sem jo postavil!“

„Prokleto, pa vendar ni ondi obtičala? Jutra so mrzla, in če je na mestu zmrznila, vedi satan, če se ne bo vse izteknilo! Naj poseže kak zdravniški mazač vmes, pa sva v ledu, Ivan Arkadjevič!“

„Oven! Komaj je čutila sveži zrak okrog sebe, pa je odskakljala kot srna, ki čuti lovske pse za sabo. Tukaj sva brez skrbi! Bila je lepa noč in božjim svetnikom dajajva hvalo zanjo!“

V resnici sta se priklanjala pred sveto podobo v kotu ter napravljala široke križe črez prsi. —

Komaj se je zdanilo, so klicali kneza Volkonskega k carju. Le-ta je bil čemerne volje in z izprehodom po hladu si je hotel iskati krepčila. Ko je knez prihitel, sta takoj odrinila. Vladarju se niti go-

voriti ni ljubilo. Ker pa je Volkonski poznal muhe visokega svojega gospoda, si tudi on ni drznil izpregovoriti, dobro vedoč, da bi se car takoj znosil nad njim, ako bi ga motil z ogovorom. Molče je torej stopal za carjem po širokih stopnicah nizdolu in sicer vsaj zunanje s tistim globokim rešpektom, ki ga kažejo izučeni dvorniki pri vsaki priliki.

Ko sta stopila v temačno vežo, se je pred njima dvignila s kamena, ki je služil tačas korarjem, da so mogli splezati na konjiča — ženska, razmršena in v obleki, ki je bila tupatam raztrgana.

Razjezil se je car ter na straži stoječega Kozaka ostro vprašal: „Kdo je dovolil tej umazani ženski, da lazi tod okrog?"

Stražar je jecljal: „Ne da se odpraviti, batuška! Rotil sem jo, proklinjal sem jo, prosil sem jo, vse zaman. Joka in vzdihuje. Da bi jo tepel, pa nimam srca, veličanstvo!"

Že je spoznala svojega generala in že je jokaje ležala pred njim na kolenih. In proti njemu je dvigala roke kakor pred božjim oltarjem.

„Marija!" je zaklical Aleksander Pavlovič, „kaka si prišla tu sem, ob tej uri in v tako zamazani obleki?"

Sklonila se je k zemlji in zaječala: „Gospod, pomagajte!"

Mrzlo je izpregovoril: „Ti si se celo noč okrog vlačila."

„Nekaj hudega se mi je zgodilo" — in z rokama si je grabila glavo, „skoraj sama ne vem kaj! Oj, ti Jezus, ti mi pomagaj, da pameti ne izgubim!"

S trdim očesom je zrl nanjo: „Kaj se ti je zgodilo?"

„Ko sem šla od vas, tu zadaj v tej hiši, ko se nisem hudega nadejala, so me zgrabili v temi in me nekam vlekli. Sila se mi je delala in grdo so ravnali z mano celo noč!"

Med jokom je polagoma vso to grozo iztisnila iz sebe.

„Sedaj," je zaječala, „si domov ne upam, tako me je sram!"

Aleksandru Pavloviču se je pričelo daniti in obraz mu je postal še kamenitejši.

„V tej hiši! Bog mi je priča, da bi kaj takega ne bilo nemogoče, knez!"

Ostro je pristavil: „In čemu nisi klicala ljudi?"

„Po glavi so me tepli in usta so mi tiščali!"

„Vse je mogoče, Volkonski, na mojem dvoru je vse mogoče!"

Tu se mu je na obrazu pokazalo nekaj nečloveškega, nekaj tartarskega, kakor se je reklo na dvoru. Ob takih prilikah z Aleksandrom Pavlovičem ni bilo dobro govoriti. Treslo se je pred njim

vse, ker se je ob takih prilikah izkazavalo, da je bil pravi sin svojega očeta.

„Skliči Kozake, Volkonski!“

Knez je odrinil kot sapa, da bi sklical cesarsko stražo.

Car še ni hotel misliti najhujšega. „Vzeli so ti denar?“

Zaihtela je: „Denarja ne! Pač pa rutico, katero ste mi dali v spomin. Skoraj celo noč sem bila nezavestna. Da nisem mogla vpiti, so mi mašili usta! Moj Bog, kaj vse so počeli z mano! Kakor z žensko, ki se prodaja! In sram me je tako, da bi najraje v zemljo izginila! Gospod, pomagajte!“

Carju je bilo vse jasno in na vsakem licu se mu je hipoma nabrala temnordeča lisa.

„Kje je to bilo?“ je vprašal srdito.

„Tam pri stopnicah!“

„Pokaži!“

Družba je šla k stopnicam. In tam glede kraja, kjer se je izvršilo zločinstvo, ni mogel nastati nikak dvom.

Prišla je straža ter se v vrsto postavila sredi dvorišča. Na carjevo povelje je privedel knez Volkonski iz sobe Ivana Arkadjeviča in Maksima Porfiroviča. Prišla sta razoglava ter se ustopila pred vrsto Kozakov. Car sam je stopil v njijno sobo, pa se je takoj vrnil. V roki je nosil svilnato ruto, pomečkano iz razdrapano.

„Volkonski“, je izpregovoril suhotno, „dekle govori resnico! Kdo stanuje tn notri?“

Volkonski mu je povedal imeni obeh oficirjev. Car je nato pristopil k vojaški vrsti.

Ivan Arkadjevič in Maksim Porfirovič sta stala, kakor bi bila iz kamena izklesana. Dobro sta vedela, kaj vse to pomeni. Niti trenotek si nista hotela pomagati s tajenjem. Bila sta barbara, a vendar plemiča. Bila sta polna tiste aristokratske ošabnosti, tistega pretorjanstva, ki je zadavilo carja Pavla in ki je malo let pozneje izvihralo v tako imenovani decembrski zaroti. Car tudi ni vse! Ta misel je navdajala oba.

Car je obstal pred Ivanom Arkadjevičem. Vprašal je s srepim pogledom: „Če se ne motim, knez, mi je dolžan tvoj oče hvalo za mnogo dobrot.“

„Pa je svojemu carju tudi zvesto služil!“

In Ivan Arkadjevič je srepi pogled vračal s srepim pogledom. Na obrazu, ki je bil nekaj bledejši nego navadno, se mu ni premeknila črta.

„Kaj imaš na roki, ljubljenec moj?“

Prepustil mu je roko in prav nič ni skrival oteklega prsta.

„Volkonski — knez je takoj pristopil — tu sem mu je zasadila zobe!“

S prisiljeno ljubeznivostjo je dalje vprašal: „Ivan Arkadjevič, kako si spal to noč?“

„Malo sem spal, veličanstvo!“ je odgovoril.

„In kako to, moj ljubček?“

„Deklico sva imela pri sebi,“ je del cinično, „in naravno, da z Maksimom Porfirovičem nisva spala premnogo!“

Aleksandru Pavloviču se je v kotu pri ustnah prikazalo nekaj belih pen.

„Deklico!“ je siknil.

„Kar je odpadlo carju, še vedno prav pride boljarju!“

Pri teh besedah je rahel smeh preplul obraz Ivanu Arkadjeviču. Aleksandru Pavloviču pa se je delalo krvavo-rdeče pred očmi. V paroksismu je bližnjemu kozaku potegnil nagajko izza pasa.

„Pasja kri!“ je zatulil po poljsko in z vso močjo je usekal svojega oficirja po obrazu. Takoj so se prikazale temne črte, ki so se vlekle po vsem obrazu. Po drugem udarcu je že tekla kri, a pri tretjem je že meso v koscih viselo okrog lic! Ivan Arkadjevič je stal kakor kip in niti roke ni dvignil, da bi se branil proti grozni nagajki. Četrtega udarca pa ni več prenesel: zvrnil se je pod njim kot snop na njivi, kadar potegne močna burja črez požeto strnišče.

Car je vrgel bič na tlak ter zapovedal: „Volkonski, da se ta sodrga ostro kaznuje!“

(Dalje prihodnjič.)

Narodna.

Pobelila znova slana
ravno, širno je polje,
vtisnila se nova rana
v moje bolno je srce.

Pred adventom omožila
se je tretja ljubica;
ah, kako se je vozila
v cerkev vsa ozaljšana!

Ah, kako se ji smehljal je
ženin njen ves radosten,
odpeljali so se dalje,
sam ostal sem žalosten!

Petruška.

Jens Peter Jacobsen.

Spisal **Vladimir Levstik.**

(Konec.)

Že v prvi svoji znani noveli „Mogens“ je pokazal Jacobsen vse svoje značilne posebnosti. V nji pripoveduje doživljaje pristnega mladega Danca, odrekajoč se pri tem umetno razdeljenemu, pravilnemu in od stopnje do stopnje napredujočemu dejanju. Ta njegova glavna, toda spričo njegovega čisto posebnega značaja dokaj nebistvena napaka se vrača v vseh njegovih delih, v novelah kakor tudi v romanih „Marija Grubbe“ in „Niels Syhne“. Vsebina je tale:

Junak povesti, Mogens, leži pod hrastom in gleda v naravo, ki je čudovito mirna v soparni vročini poletnega dne; zibljejo se le „božji volki tam na koprivah in nekoliko uvelega listja, ki se zvija rahlo in sunkoma, kakor bi se krčilo pod solnčnimi žarki“. Nenadoma se ulije ploha; Mogensa se prime „deževna veselost“, da plane pokoncu in zapoje proti sivkastim nebesom. Naenkrat se prikaže izza leske dekličja glavica. Smešen se ji zdi prizor, ki ga vidi, in rada bi se mu zasmejala; Mogens pa jo zapazi. Ona se prestraši in zbeži. V svoji razposajenosti teče Mogens za njo. Ne dohiti je tisti dan, pač pa jo spozna kasneje kot hčer sodnega svetnika, Kamilo z imenom, in se ž njo zaroči. Prelestno in šegavo obenem opisuje Jacobsen mlado ljubezen z vso njeno naivnostjo in z vsemi malenkostno blaženimi momenti. Zgodi pa se, da zgori svetnikova hiša in ž njo vred Kamila. Strašna je lepota slike, ki jo podaja pripovednik o požaru. Mogens prihiti, prodre v poslopje in — „takrat je zaslišal ječanje onostran brezdna in videl, kako se je nekaj belega gibalo na tleh Kamiline sobe. Bila je ona. Klečala je, držala se z obema rokama za glavo in se lahno zibala v bokih. Nato je počasi vstala in prišla brezdnu do roba. Stala je pokoncu, onemogle so ji visele roke in glava se je majala na vratu; čisto polagoma se je spustilo njeno zgornje truplo naprej, njeni krasni dolgi lasje so se potegnili preko tal, kratko in silno je zaplal plamen in bilo je pri kraju: hip za tem je padla doli v žerjavico.“

Blazna bolest se poloti Mogensa. Ko ga rešijo iz goreče hiše, divja na polje, v noč . . . Tam gredo mimo njega slike njegovega

življenja in on jih gleda in — kakor pravi Jacobsen — „mirno sedi v snegu, obvladan od luči in barve“. — Kadar pride Jacobsen do vrhunca v svoji strasti plastičnega opisovanja, takrat vse vzkipi in se strne v luč in barve! — Mogens od te nesreče toliko da ne izgubi razuma. Zdi se mu, da mu je storila roka božja osebno krivico, in zato pusti vnemar vse, na kar je bil nekdaj navezan. Vrže se v naročje razuzdani družbi javnih žensk in sumljivih ljudi, dokler se njegova ljubezen ne zbudi od smrti in se ne začne nadaljevati v ljubezni do Thore, ki mu oblije življenje z mamljivostjo novega, mogočnega solnca. Jacobsen opisuje nato še prve dni njunega zakona: Mogens je vstal; „tiho, tiho je ležala ona in spala, roko pod tilnikom, z zaprtimi očmi, dihala je tako lahno in bila je tako rdeča kot odsev cvetočih rož; kakor neokreten faven, ki oponaša plese nimf, je kazala odeja v okornih gubah njeno ljubko postavo —. Ne, ne! on noče misliti nanjo, noče misliti nanjo t a k o, za vse na svetu ne!“ In ko je vstala še ona, sta šla na prosto. Objela ga je, rekoč: „Ne vem, kako, a včasi bi skoro hrepenela, da bi me tepel; vem, kako je to otročje, vem, da sem srečna, ah, tako srečna in vendar nesrečna!“ Naslonila mu je glavo na prsi in se razjokala. Še so tekle solze, ko je začela — izprva čisto tiho, potem pa glasneje in glasneje peti:

„V hrepenenju živim,
v hrepenenju!“

„Sladka moja ženka!“ In dvignil jo je v naročje in jo nesel v hišo. — — —

Že v prvi svoji povesti je očrtal Jacobsen junaka kot sanjavca, mehko dušo, ki se vdaja meglenim valovom domišljije in se ne more spoprijazniti z resnico življenja, ker so njegova čuvstva preveč fina in nežna. Red zunanjega sveta, ki ga vodi hladni in trezni normalni tip človeka, mu je povsod napoti in se oprijema njegovih nog, da se spotika tuintam in pada korak za korakom. Takšni so vsi ljudje, ki jih je opisal Jacobsen s svojo ljubeznijo, pred vsemi Niels Lyhne in Marija Grubbe.

Mnogo novega, presenetljivega so našli sodobniki v „Mariji Grubbe“; tako malo so bili vajeni jezika, ki ga je govoril Jacobsen v tem svojem romanu, da ga je danski slovstveni zgodovinar Frederik Winkel Horn imenoval leta 1880. celo „velezanimivo knjigo, dasi je v njem le malo ali sploh nič tistega, kar se imenuje poezija“. Kratkovidna sodba! In vendar, kdo bi se ji čudil, saj še tudi dandanašnji niso nehali meriti poezije z doktrinami nepoetičnih profe-

sorjev, ovekovečenimi v suhoparnih poetikah, in pisati kritike po tiskanih estetikah, ki olajšujejo glupemu banavzu „umetniško čutenje“.

Marija Grubbe je hči Erika Grubbeja s Fjela. Za ženo jo vzame Ulrik Frederik Gyldenlöwe, dvorni hlevar, torej odličen mož, s kakršnim bi bile druge do smrti zadovoljne. Ona pa čuti, da njen soprog ne odgovarja vzoru, za katerim je stremila; prevarana v svojih nadah, pada globlje in globlje, dokler ne postane žena navadnega voznika. — To je snov romanu. V živobojnem slikanju življenja je Jacobsen tukaj isti mojster kakor drugod, glede razvoja dejanja in junakinje pa bi se dalo reči, da koncu nedostaja tiste veličine, s katero se ponaša „Niels Lyhne“. Kakor opisuje štirinajstletno deklico Marijo Grubbe, kako je potopila gole roke med hladno, opojnodehteče cvetje rož, tako se tudi pisatelj sam zataplja v žarko pijanost barv in jih opisuje v vseh mogočih položajih in odsevih, v luči bakelj in v soju septembrskega solnca.

„Niels Lyhne“ je njegovo najlepše delo, kakor je vedno ena med knjigami vsakega pisatelja lepša od vseh drugih, po navadi tista, v kateri je pisal največ iz svoje lastne duše. In kdor bere „Nielsa Lyhne“, ta čuti, da ga je pisatelj sam v sebi doživel. Sanjavi Niels, ki gori za svetle ideale luči in prostosti in tako nežno čuti duha življenja, ki diha in ustvarja okrog njega, da se mu popolnoma vrže v naročje kakor skrbni materi in pričakuje ves svoj spas od njega, ker je sam nekako prearistokratski, da bi se z lastno silo vzravnal, udaril se z nago resnico vsakdanjosti in sam pritisnil svoj plug v nerazorano njivo bodočih dni, ta poet Niels Lyhne, čigar historija je navzlic plašču trepetajočih čuvstev in koprnenj, globokih barv, prelivajočih se v nestalni luči in neusahljivih tonov, v katerega je zavita, vendarle otožna, drama brez umetnega zapletka, tragedija brez intrig in katastrof, ko junak hodi in pada, pada in hodi, dokler ne umre z neutešenim srcem, — ta Niels Lyhne je Jacobsen sam.

„Imela je črne, jasne oči Blidersovih,“ pričenja Jacobsen svoj roman, govoreč o Nielsovi materi, ki je zapustila svojemu sinu tisto nesrečno sanjavo dušo; ljubila je pesmi in pravljice. „Pozabljala je tisto, kar je toli lahko pozabiti: da niti najlepše sanje in najglobočje notranje hrepenenje niti za palec ne povišajo človeškega duha.“ Tudi svojega moža je vzela le zato, ker je bil potoval po inozemstvu in ji je znal tako lepo pripovedovati o deželah njenega hrepenenja. Kakršen sin, takšna mati: tudi Niels je ljubil že od najbolj rane mladosti pravljice in kraljestva sanj; mističnih odmevov,

neslišnih za druge, je bila polna njegova duša. Jacobsen je vpletel v zgodovino njegovih otroških let epizodo o ljubezni domačega učitelja do Nielsove tete Edele Lyhne, o kateri pravi, da so bili „njeni gosti, težki lasje zlati s tistim medlim rdečkastim odsevom, ki ga vidimo na zreli pšenici“. Edela zavrže učiteljevo ljubezen; ne ve pa pri tem, kako jo obožava učenec njegov, Niels sam, ki začuti prvi in morda najkrutejši udarec življenja takrat, ko teta zboli in umre:

„In luč je prehajala v višnjevkast mrak in trudno so padle roke narazen. Sence so naraščale, sence večera in smrti.

Državni svetnik se je sklonil črez njeno postelj, položil ji roko na žilo in tiho počakal, dokler ni izginilo poslednje življenje in se ni izgubil poslednji slabotni val krvi. Takrat si je dvignil njeno bledo roko do ust:

„Edela mila!“ —

Niels Lyhne vidi v smrti Edele osebno krivico neba proti sebi; zato napove Bogu sovraštvo in ga prežene iz svojega srca.

Tovariša Nielsove mladosti sta njegov osiroteli bratranec Erik, ki postane slikar, in pastorjev Frithjof. Prvi ga kasneje v glavnem mestu seznani z gospo Boye; zanjo se vname Nielsovo srce in ž njo se začne nov oddelek njegovega življenja. Hrepenenje po nečem neznanem in skrivnostni čar Teme Boye, oboje se združi in ga navda z globoko ljubeznijo do nje, ki bi pač narasla in se izpremenila v navadno ljubezen navadnih ljudi, ko bi je Tema ne znala modro krotiti. Ona ga ljubi in polagoma nastane med njima zaupno razmerje, brez posebnih povodov in razodetij. A tudi strasti ni v tem razmerju, niti madeža in greha. Tema Boye je ena izmed tistih žensk, katere ljubiti je včasi moškemu treba, da se mu razpno krila in si duša zavojuje višav in obzorja. Morda bi prišlo kdaj še dalje, morda bi še napočila „noč nad gozdovi šumečimi“, kajti tudi Tema je ženska, ki ljubi in želi ljubiti; toda v tem umrje Nielsu oče in mladenič mora domov; tam pa najde tudi mater že bolehno in jo pokoplje, predno se vrne v Kodanj nazaj. Pred smrtjo mu je dejala:

„Niels, nihče ne more razumeti, koliko gorje je človeku, ko mora ležati takole v soparnem mraku bolniške sobe in se boriti s svojo mrzličnorazburjeno domišljijo, ki čara predenj krasoto neznanih dežel; jaz mislim na snežne vrhe Alp nad sinječrnimi jezeri, na svetlo se blesteče reke med vinogradi, in na dolge hribe, na katerih izmed gozdov štrle razvaline, tudi na visoke dvorane mislim in na marmorne bogove... O Bog, Niels, če vsa duša tako hrepeni po tem, ko vendar čuti, kako se bolj in bolj bliža pragu onega sveta,

ko stoji že na pragu in v koprnenju gleda nazaj, dočim te nekaj nepremagljivega tišči skozi vrata, kamor si nikdar, nikdar ne želiš!... Niels, sprejmi mene v svoje misli, če boš nekega dne deležen vse te krasote, ki je ne bom videla nikoli!“

Ko se vrne v Kodanj, se je zgodilo: gospa Boye pove Nielsu, da je zaročena. Enkrat še vzplamti ljubav in skoro bi se ji Tema žrtvovala v pravem hipu, pa se zave in vse se zaključi tako, kakor je moralo biti. „Erit Niels Lyhne!“ pravi ta, ko odhaja od nje; ne more ji odpustiti, da se je zaradi svoje rodbine zopet vrgla v naročje dolgočasni družbi širokega sveta, kateri se je nekdaj rogala.

Tako ga je zadela nova izguba in prevara na potu življenja. Niels čuti, kar mu razlaga doktor Hjerrild na božični večer, da je bolje, če nosi človek v svojem srcu hrepenenje in vzore čiede, nego da bi v boju proti nji podlegal za zapuščene in izgubljene prapore, najsi bodo še tako vzvišeni in krasni. On je kakor vitez, ki pozna le zvestobo do zadnjega; ne slepe zvestobe! Saj ga vabi plačilo, tiste jasne, zasanjane nade, v katere veruje in ki ne smejo pasti, ker on veruje vanje. Tako vzklikne:

„Ali pa mar ne razumete, da bosta tisti dan, ko se more človek svobodno vzradovati: „Ni Boga!“, kakor od čarobne roke ustvarjena nova zemlja in novo nebo?“

Nepresežno fina je ironija poslednjih besed!

Druga ljubezen Nielsa Lyhne je Fennimore, hči konzula Claudija v Fjordbyju. Obenem ž njim pa jo ljubi bratranec Erik, ki jo naposled dobi za ženo, dasiravno se sam zaveda, da ga mami le njena zunanja lepota in da morda ne bode srečen ž njo.

Tri leta so pretekla. Niels Lyhne, ki ga je Fennimorina možitev hudo potrla, se je med tem v marsičem izpremenil; trudno je postalo njegovo hrepenenje, dasiravno jasni vzori še niso izgubili svojega nekdanjega bleska. Otopela je njegova kri za navdušenje in minilo ga je bilo veselje do dela; vse se je umirilo v njem in obstalo, in če se zdaj spominja prejšnjih dogodkov, je prepričan, da nikdar več ne bo postal žrtva svojih čuvstev in sanj.

Takrat pa prejme pismo, v katerem ga Erik prosi, naj ga obišče, da se razvedri, zakaj taka volja je prišla črezenj, da se skoro že boji, če ni njegova umetnost popolnoma usahnila. Niels Lyhne gre; a motil se je, ko je mislil, da ga Fennimore ne bo več očarala. Stara ljubezen se zbudi tem mogočneje, čim Niels vidi, da je Fennimore nesrečna; Erik ji je vzel vse, kar mu je mogla dati, zdaj pa jo zanemarja in ji trga srce s tem, da popiva okrog z razuzdanimi

tovariši. Niels postane Fennimorin edini prijatelj, toda iz prijateljstva in sočutja se razvije za soprogovim hrbtom ljubezen, iz katere ju nenadoma predrami strašen udarec — nagla smrt Erika, ki se pri vožnji ponesreči.

Hipni kaos razburjenja najde pri Fennimori izhod v tem, da se ji na vsem lepem zazdi, bogve kako strašno je to, kar je počela, kako gnusno in ostudno da je spričo soprogove smrti. Samo sebe obsuje z očitanjem in psovkami; ko pride Lyhne k njej — njemu nesreča še ni znana — ga sprejme z besedami: „Jaz sem, vlačuga Fennimore!“ in ga spodi od sebe.

Zopet se mu je podrl grad v oblakih, izjalovile so se mu nove sanje, zopet se je zavedel, da je življenje kalna megla, po kateri tava človek brez smotra in cilja, dokler se ne zgrudi in ne pogine.

Tretja in najkrajša njegova ljubezen je bila do pevke Odéro, s katero se je seznanil na jugu, v Rivi. Ostal je sam, ko je pevka nenadoma, v njegovi odsotnosti, odpotovala, začutivša, da se ji je njen glas povrnil, ravno tako krepak in krasen kakor prej.

In vendar je čakala nesrečnega Ahasverja še sreča v ljubezni. V hiši pisarniškega svetnika Skinnerupa si je po svojem povratku v domovino pridobil ljubezen mlade Gerde, katere deviška nedolžnost in mladostna prelest ga je očarala tako zelo, da je zaprosil očeta njene roke. Njun zakon je bil srečen; Gerda ga je tako ljubila, da je še ona zavrgla Boga, ki ga on ni nosil v svojem srcu.

Tri leta sta živela v neskaljeni sreči; drugo leto je povila Gerda dečka, ki je obzaril njun zakon z novim veseljem in novimi nadami.

Na pomlad pa Gerda zboli in „nič več ni mogla živeti“. — V zadnjih urah je zahrepenela nazaj v naročje tistega Boga, pri katerem je tako dobro biti, da nas ne obsodi v temo, če ga zares dobimo vladajočega onostran sveta.

„O polnoči je umrla.“

V njegovi veliki žalosti je ostal Nielsu še sinček kot edina tolažba. Ko pa mu ta zboli in umrje, ker ni bilo pravočasno zdravnika, ne ostane Nielsu ničesar več. „Življenja ni znal prenašati, kakršno je bilo; hotel je pomagati izvojevati najvišje, pa se je bil v bojnem metežu izneveril praporu, na katerega je bil prisegel; zakaj tisto novo, ateizem, sveta stvar resnice: kakšen je bil vsega tega namen, kaj je bilo vse to drugega nego pozlačeno ime preprostega gesla: „Prenašaj življenje, kakršno je! Prenašaj življenje, kakršno je, in pusti, naj se tvori po lastnih zakonih življenja.“

Niels Lyhne je šel prostovoljno v vojsko proti Prusiji, bil ustreljen v prsi in umrl v lazaretu. Ko je ležal tam in trpel neznosne bolečine, je mislil nazaj na prošlost, mislil na Gerdo in se spomnil „tiste velike žalosti, da je duša vedno sama. Laž je vsaka vera v spojenje duše z dušo. Niti mati, ki nas jemlje na krilo, niti prijatelj, niti žena, ki je počivala ob srcu . . .“

Na vprašanje doktorja Hjerrilda, če se hoče dati prevideti, je odgovoril, da ne. In ko se je Hjerrild poslovil od njega in stopil v svojo sobo, je zamrmral:

„Da sem Bog, bi raje zveličal tistega, ki se ne ukloni še v poslednjem trenotku.“

Ko je videl Nielsa zadnjikrat, se mu je bledlo, da naj mu dado oklep, ker hoče stoječ umreti . . .

Tega, kar se imenuje tehnika in zanimiva fabula, „Niels Lyhne“ torej ne nudi. Preprosto, epizodno, kolikor mogoče se izogibajoč obširnega poročanja o epičnem dejanju pripoveduje Jacobsen zgodbo duše svojega junaka, kako je blodil in ljubil in trpel in umrl, ne da bi bil dosegel, po čemer je hrepenel. Ali nam je pri tem določno predstavil značaj njegov? Gotovo, v kolikor spada v okvir te snovi! Je li podal harmonično celoto? Tudi to je podal; nikjer ni disonance in junaška smrt Nielsova nas preseneča ravno tako malo kakor njegova želja, da bi stoje umrl. In vendar ni roman, kakršni so nosili nekdaj in nosijo še dandanašnji to ime. To, kar je podal Jacobsen, je prej upodabljajoča umetnost z besedami, umetnost, ki si pridobiva v naši dobi poudarjanja duše v vseh njenih utripih in niansah čimdalje večji pomen. Kakor učinkuje epik bolj s tem, kar zamolči, nego s tem, kar odkrije, tako umevno je, da rabi umetnik razpoloženja v svoje svrhe slikajočega jezika, v vsej krasoti njegovih barv in vsej diskretni, plemeniti noblesi njegovih tonov. Narava, ki nam jo podaja Jacobsen kakor drugod tako posebno v „Nielsu Lyhne“, ni naturalistična kromofototipija po vzorcu Zole, temveč slika, slika z dušo in naslovom, umetniško zložena in umetniško ubrana. Pot, ki jo je pokazal Jacobsen, vodi iz moderne dobe na podobno, četudi zopet popolnoma drugačno stališče, nego so ga zavzemali v svoji kulturi stari Grki; sorodnost obeh obstoji v tem, da je v enem kakor v drugem umetnost enotna, eno bitje z eno dušo. Samo kadar pridemo do tega, bomo šele spoznali, kako nizko pod nami leži okorni torzo začrnelega klasičnega ideala.

Drugih večjih del Jacobsen ni zapustil. Izmed njegovih novel naj omenim v prvi vrsti turobni „Strel v megli“. Snov je ta, da

nesrečen tekmec ustreli srečnega, stori kasneje tudi dekle, katero je ljubil, nesrečno, ker ugonobi njenega moža; ko pa ona umrje, zablodi v tisti pesek, kjer se je pred leti zgodil zločin, in pogine čudne smrti. V tej noveli se nahaja krasno mesto, kjer opisuje Jacobsen Agatine roke: „Kolikokrat so ga jezile, kadar so se morale iztegovati in skakati po glupih tipkah; to se jim ni podalo, morale bi ležati mirno na krilu temne svilene obleke, z velikimi prstani okrašene, liki gole odaliske v haremu."

Pretresajoča je „Kuga v Bergamu", navdahnjena z demonsko silo, kakršne bi od mehkega Jacobsena ne pričakoval. Končno omenjam še njegovo poslednjo novelo „Gospa Fönss", v kateri vidimo odtujenje med materjo-vdovo in njenim odraslim sinom in hčerjo, ki nastane zato, ker se mati poroči z možem svoje prve ljubezni. Tega ji Tage in Ellinor ne moreta odpustiti; obrneta se od nje in na daljnem Španskem, kamor se je z možem preselila, gospa Fönss zboli in pred smrtjo piše otrokoma pismo, ki ga sklepa z besedami:

„Zbogom, vama pravim, a to ni tisti zbogom, ki naj bo poslednji vam vsem; tega bom izrekla, čim pozneje se bo dalo, in vsa moja ljubezen bodi v njem in hrepenenje toliko dolgih let in spomin na čase, ko sta bila majhna, in tisoč želja in tisoč zahval! Zbogom, Tage, zbogom Ellinor, zbogom do zadnjega zbogom!"

* * *

Jacobsen je bil človek silnega čuvstva; bil je skozinskoz erotična narava, dasi nikdar ni uganjal zaljubljenih pustolovščin. In vendar, kako nežna, kako fina je njegova erotika: nič surovega, nič umazanega, le tisto edino, kar je bistveno v umotvoru.

Na njegov slog in na intenzivnost njegovega opisovanja so mnogo vplivale njegove obširne naravoslovne študije. Njegov zgled bi bil pač tudi za nas boljši od tistih nepoklicanih nasvetov, ki priporočajo mladim slovenskim pisateljem „Valvasorja" in „Srbske narodne pesmi". Opazovati svojo okolico in sebe samega pred vsem drugim, je umetnosti prvi pogoj; to devizo si je bil napisal tudi Jacobsen, ker je vedel, da nihče ne more razumeti tuje duše, dokler ne pozna trepetanja najmanjše žilice v svojem srcu in najbledejše senčice v svoji duši.

Jacobsen je romantik moderne misli: ne sanja, temveč velike, vso sodobnost razburjajoče misli in ideje so mu kraljice na prestolu in njih izpolnitev je njegov „sinji cvet".

Juri Brandes imenuje Jacobsena v eseju, ki mu ga je posvetil, največjega kolorista dandanašnje proze. „Njegov jezik,“ pravi dalje, „je nasičen z barvami. Njegov slog je ubranost barv“ in njegovo delo sploh „najmočnejša pijača občutja, ki jo je kdaj kdo pripravil v našem slovstvu.“

Jacobsen bi bil tudi za Slovence zanimiv. S Cankarjem sta si v marsičem podobna; in kakor naše slovstvo zahaja v sanjavost, tako so sanjavi tudi ljudje Jacobsena, ker jih nič ne žene na velika dela v njih malenkostni domovini; žive in ugibajo in se razbijajo ob omejenosti domačih razmer.

Jesen.

I.

V parku se oglaša ptica,
drobna ptica zapoznela . . .
Z velim listjem je pokrita
zapuščena steza bela.

Izgubili so nasadi
živobarvno svoje cvetje,
mrak samuje — kjer ljubezen
našla skrivno je zavetje.

In v jesenskem parku nade
moje mrjejo in želje . . .
vse umira . . . in umrlo
srca sladko je veselje. —

II.

Otožnost sama in njen molk
po gozdnih potih hodita . . .
in resno vladarico — smrt
skoz nje kraljestvo vodita . . .

V megleni sivi pajčolan
jesensko listje se lovi . . .
in pod nogami njenimi
cvetovi mrjejo bledi . . .

In vztrepetala duša je . . .
zavel ji v dno je smrti dih . . .
srcé raztožilo se je . . .
kot da že čaka grob me tih. —

III.

Prišli ste samotni, dolgi večeri,
brez svita — in brez temé,
ko tiha se žalost poraja
brez ljube misli — brez vroče željé. —

Ko duša vsa mirna posluša
srcá tajinstveni glas . . .
Ko gleda o mračnih večerih
mladosti minule rosni obraz . . .

IV.

Na grobove mrtvih upov,
mrtvih slajev, mrtvih nad
položiva kite cvetja,
da jim vzklije spet pomlad . . .

Lučec sto in sto prižgiva
dragim mrtvecem ta dan . . .
da iz grobov nama vstane
lep spomin — in sen krasan. —

Raz nagrobni križ spasitelj
na grobove mrtvih zre . . .
Zatopiva se v molitev . . .
in utešiva srce . . .

Kristina.

Poglavje o Rozki.

Spisal **Ksaver Meško.**

Z bogom!“

Sklonil je glavo, v stran je obrnil oči, da ne bi videl Rozkinih, ki so se odprle široko, plašne, tako polne groze, kakor bi se zagledale v lice strašni dekli božji, bridki smrti, prišedši v obisk nenadoma in pomotoma v življenja mladem, komaj započetem jutru.

Obrnil je oči v stran, povesil jih je kakor hudodelnik, a Rozkine so se širile in so ga gledale plašne in začudene, kakor ne bi mogle umeti težke, grenke resnice. Čutil je njen pogled, ki ga je pekel in mu je očital greh, zato je pogledal doli po dolini, premeril je pot v trenutku, naglo, brez besede je stopil iz gozda.

Rozki je zadrhtelo mlado sedemnajstletno srce, da je začutila telesno bolečino; oči pa so gledale venomer vprašujoče, začudeno in plašno, kakor bi se odklopile v tem hipu prvikrat in bi onemele v velikem strmenju in ne bi mogle umeti ničesar, kar zro pred seboj. In resnično ni umevala, da je dan, velik dan, ker kakor težak, moreč sen je bilo vse. Ni mogla verjeti, da je jesenski dan in da je bila le lep sen vsa ona čudovita pomlad, ki je cvetla z bajno lepoto še ravnokar v njeni mladi duši, a je stopila nenadoma na prag in se je poslovila s kratkimi besedami in je stopila čez prag naglo, da odide in se ne vrne nikoli več . . .

Tako je stala Rozka ob robu gozda in si ni upala stopiti ven na plano, na dan božji, ni si upala in ni mogla. Onemogla se je naslonila ob belo deblo vitke breze. Od tal do vrha je zadrhtelo v drevesu v istem hipu, kakor bi se izlil ves drhteči nemir Rozkinega srca v drevo in bi našla odmev v sanjavem drevesu vsa pekoča bol njene ranjene duše.

Slonela je ob brezi in je strmela tja na cesto, kjer je stopal z naglimi koraki, kakor bi se mu mudilo, z naprej nagnjenim telesom, kakor bi hotel tako pospešiti hod, premeriti cesto brzo, da se skrije prej in prej za ovinkom in ji izgine izpred oči za vedno.

Nepremično, z veliko ljubeznijo in s še večjo grozo je strmelo za njim oko; odprla so se usteca, za hip, čisto malo, za spoznanje

komaj, da zakličejo, da zaprosijo še enkrat: „Ne hodi, dragi, ne zapusti me, ljubljeni.“

V očeh je bila prošnja, v srcu, v mislih, velika, lepa in srčna. A izgovoriti je ni mogla.

Dvignila je roko, da jo iztegne za njim, da ga ustavi, ga zadrži. „Ne zapusti me, ljubljeni! Glej, polno ljubezni je moje srce! Moja duša pozabi vse v hipu, odpusti ti vse za vekomaj!“

A omahnila je roka.

— Kaj hočeš, o Rozka, slabotno dete? Kako ga hočeš zadržati ob sebi, kako ga poklicati nazaj? Glej, morala bi poklicati nazaj vse one lepe dni prve ljubezni, ki so šli in se ne vernejo nikoli več, vso toplo, hrepenenja in sreče polno pomlad . . . In glej, ali jih moreš poklicati nazaj, o Rozka, nežno, slabotno dete? —

Omahnila je roka: res, ne more. V njenem spominu živijo pač vsi oni lepi dnevi, a zamrli so v njegovem . . .

Kakor bi bilo včeraj, danes, živi še v njeni duši oni usodni dan, ko je šla zajemat k studencu v gozdu vode. Zamudila se je pri studencu. Sklanjala se je nad kristalno vodno zrcalo in se je smejala blažena, otroško radostna krasnemu obrazku, ki ji je gledal z žametnimi očmi iz vode naproti, se ji je smehljal z mehkimi, kipečimi usteci in jo je pozdravljal ves dober in prijazen. A nenadoma se je sklonil nad njo drug obraz, da ji je izginil smehljaj z ustec v tistem hipu. Dvoje rok je leglo mehko na njene zavzete oči. Zadrhtelo ji je srce, ko je začutila njih toploto.

„Kdo je?“ — je vprašal mehak, poltih glas.

Poznala ga je napol, imena mu ni vedela. Videla ga je večkrat, ko je hodil po okolici, po polju, po gozdih, gori po pečinah. Pravili so, da je slikar, ki namerava ostati dalje časa v dolini. A za ime ni vprašala nikoli nikogar.

„Izpustite!“ — je prosila plašno in nežno.

Nagnil se je le niže k nji. Na vratu je začutila njegov topli dih.

„Izpustite! Padeva v studenec.“

Topla usta so se ji doteknila vratu, vtisnila so se v mehko meso.

Sklonila se je globlje, da so se ji nemirne prsi doteknile nizkega zidu studenčevega, a prosila ni več, naj jo izpusti . . .

V tvoji duši, o Rozika, živi še tisti usodni dan. Toda ali živi še v njegovi? Kdo ve, čigava roka je potegnila z žametasto mehkobo preko njegovega srca in je izbrisala iz njega oni lepi dan, oni veliki trenutek. In kako ga hočeš vtisniti spet vanj, o Rozka, ti detece, vsa majhna in slabotna!

In ali moreš poklicati nazaj in oživiti tudi v njegovem srcu ves oni čudapolni čas, ko se je oživljala ljubezen in je klila in je zastrupljala s svojo razkošno sladkostjo tvoje srce, tvojo dušo, vse tvoje misli, nemira in hrepenenja polne? Ali moreš, o Rozka?

In oni večeri, ko je gasnil počasi, kakor po življenju koprneč bolnik dan božji in se je spuščal tiho in skrivnostno na lese mrak in je čakal ljubezni tukaj v gozdu. O Rozka, resnično, bili so lepi večeri! Še dremotni, zaspani mrak, sloneč leno ob hribu in ob lesih, se je vzdramil in je poslušal pozorno in z občudovanjem njegove besede, lepote, ljubezni in sladkosti polne.

„Kaj počneš v ti dolini, tesni, žalostni in kmetiški, ti princesinja iz vztočnih bajk! Komu naj sijejo tukaj tvoje oči, polne nebeške svetlobe in sladkosti, koga naj osrečujejo s svojo angelsko lepoto in milino! Kaj naj počne tukaj tvoja roka, slabotna, nežna kakor roka Madonina! Kako naj hodi po teh raskavih potih tvoja noga, majhna in krasna kakor noga kraljičina . . .“

Kakor zvonjenje se je glasil njegov govor, kakor żvonjenje ob največjih praznikih, a ne glasno zvonjenje v zvoniku, ne, kakor čudesna pesem srebrnih zvončkov ob oltarju. Poslušala bi ure, dneve in leta, vso večnost, in se ne bi naslušala, nikoli ne naveličala. Poslušala bi do smrti in ne bi opazila smrti, umirala bi v radosti in v sladkosti. Poslušala bi vso večnost brez konca in kraja in vso večnost bi bila blažena.

„S seboj te vzamem, o Rozka . . . Ali pojdeš, dete?“

„A mama . . .“

Kakor v sanjah se je spomnila mame. Oddaljena ji je bila, zabrisana in nejasna je bila njena slika, kakor bi ji bila umrla, ko je bila stara štiri leta, da se je spominja le še s težavo. Domislila se je je, a ljubezen do nje je bila slaba, zadrževala jo je le povsem slabotno od poti, katero ji je kazal on, ljubljeni s srcem in z dušo in z vsemi močmi. Povsem nalahko jo prime za roko, in glej, ž njim pojde preko ljubezni do matere, kamorkoli hoče, gre ž njim . . .

„Kaj mama? . . . Ali je tako slaba tvoja ljubezen, o Rozka, ljubljena vekomaj? Glej, kako vsa drugačna je moja ljubezen, ognja, moči in požrtvovalnosti polna! Glej, jaz ti bom mati, o dete, in oče, in brat in sestra, jaz domovina, veselje in bogastvo za vse življenje! Potopim te v morje radosti in razkošja, in pozabiš vsega . . .“

Čuj, zvonjenje božičnih zvonov je bilo to, uspavajoče vse bridke misli v srcu, vse skrbi v duši . . . Sveta noč je, ura neskončne radosti — vse drugo je prešlo, ničesar ni razen radosti in sladkosti.

Ni umevala jasno, kar ji je govoril dalje, ker bolela jo je glava, vrelo in vrvelo ji je v nji. A čutila je, da je pesem vsaka njegova beseda, pesem polna žara in prekipevajočega hrepenenja. Poslušala jo je kakor pesem iz drugega sveta, pesem iz nebes, spev angelov v čarobni, sladkih tajen polni sveti noči.

„Ali pojdeš, o Rozka? . . . Glej, v Italijo te povedem s seboj, v deželo solnca in ljubezni, da večno jasno solnce sije večni pomladi večne najine sreče . . . Dolina je v Italiji, videl sem jo nekoč, ne vem, ali v resnici ali v sanjah, a v duši jo nosim še danes — ona na sliki, ki sem ti jo kazal zadnjič, ni ne senca in ne sen tiste resnične — dolina, vsa zasajena z oljkami in palmami, tisočkrat čudovitejšimi, nego so one na moji sliki . . . Si slišala kdaj neskončno lepo pesem, o Rozka, pesem o ljubezni, pesem v nebo kipečo in razlivajočo se in plujočo v neskončni boli, v velikem hrepenenju v daljne daljave, do ljubljene s plamtečo dušo, a nikdar dobljene, v veke ločene, oboževane z veliko, z bridkosti polno odpovedjo? Si slišala kdaj tako pesem, o Rozka? Kakor ta pesem je ona dolina, ne, stotisočkrat lepša je . . . Na vse strani se vrstijo palme po dolini, na vse strani se vijejo poti po alejah palmovih, poltemnih, sanjavih, drhtečih v hrepenenju ob najmanjšem, neslišnem vzdihu vetrovem . . . Vsa dolina je polna ljubezni od konca do kraja, od vzhoda do zahoda, od juga do severa; vsa dolina polna hrepenenja ljubezenskega od zemlje do neba . . . Potok se vije skozi dolino, demanten pas na nežnem telesu deviškem, sredi skozi palmov gozd se steka njega srebro, sredi skozi dremotne aleje. Še v potoku drhti in vzdihuje ob tihih večerih, ob prvem mraku v ljubezenskem hrepenenju, ker je ljubezni domovina ta dolina, ostanek raja, ohranjen od Boga za ljubeče v čistosti in v svetosti . . . V to dolino te povedem, o Rozka . . . Klopi stoje pod širokimi vejami palmovimi, narejene od roke sanjavega umetnika iz samega večno svežega mahu, mehke kakor misli ljubečih v čistosti, hrepenečih v odpovedi . . . Sedeš na klop, jaz ležem v travo k tvojim nežnim nogam, nogam princesinje iz najlepše bajke. Sediva molče, tiho — le veja palmova zavzdihne v hrepenenju in v začudenju, a tiho, kakor bi si oddahnila struna na dragocenih goslih umetnikovih; potok šumlja ob naju svojo pesem, čudovito, uspavajočo, glaseče se kakor daljna godba cimbal, ki jih udarja nežna, mehka roka; sicer molči vse, ker v tisti dolini ni slišati nikoli glasnega, neskladnega glasu . . . In sloneč ob tebi v dehteči travi, ti povem, kako neskončno te ljubim, o Rozka, poltiho, pridušeno ti zapojem visoko pesem svoje velike ljubezni...

A morda ne bi marala besed v tisti dolini, polni molčeče sanjavosti? Glej, pa ti pove vse moje oko, drhteče v hrepenenju, božajoče te z mehkimi poljubi. Ali pa vstanem, prisedem k tebi, če dovoliš. In vso visokost in vso globokost moje ljubezni ti razodene moj objem, moj poljub, en sam, trajajoč vse življenje, vso dolgo brezkončno večnost, ker ni časa, ne minljivosti v tisti nebeški dolini...

Tja te povedem, o Rozka, ponesem te na lastnih rokah, v naročju kakor slabotno detece, v objemu, na srcu, ljubljeno z vsem srcem . . . „Ali pojdeš, o Rozka . . .“

„Pojdem . . . seve . . .“

Brez moči mu je slonela na prsih, pol v nezavesti je pila njegove poljube, vroče in strastne, da je drhtelo srce v radosti blaženih v raju.

Lepe so bile one ure, o Rozka, lepe sanje o veliki, svetli prihodnosti, o solnčni, čarobni poti, ki te povede po nji s seboj v raj . . . A kje so sedaj one sanje, o Rozka, kje je njih uresničenje? In kje je ona čudovita pot, vodeča v obljubljeni raj, posuta s cvetlicami iz angelskih rok? Kje je radost božična, kje rajska razkošnost . . .?

Glej, o Rozka, bila je zmota, pokora za zmoto pa je trpljenje, pokora za radost bolečina, pokora za greh smrt . . .

Glej, o Rozka, tam po dolini se vije cesta, vlažna, rjava, ker glej, jesen je. In on stopa po nji sam, odhaja z naglimi koraki, da se skrije prej in prej za ovinkom, da odhiti prej in prej iz tvoje bližine in se ne vrne nikoli več in ti ne prinese nikoli obljubljene radosti svetonočne, čudovitega razkošja rajskega.

Glej, že je zavil za ovinek, že izginja. Ustavi ga, o Rozka, pridrži ga!

„Vsaj ozri se še enkrat, o edini, neskončno, večno ljubljeni!“

Stopila je za korak od breze, obup ji je dal moč. Dvignila je roke, razprostrla jih je.

A ni se ozrl. Izginil je, ne vidi ga nikoli več, nikoli več ne vidi sreče . . .

Široko, plašno so ji gledale oči tja proti ovinku, oči otroka, ki je spoznal ravnokar lepoto življenja in hrepeni po življenju z vsem srcem, a ga je prijela smrt nenadoma za roko, da ga iztrga brez usmiljenja iz življenja . . .

Vojvoda Pero in perica.

Spisal **Podlimbarski.**

(Konec.)

Ko je bila Katra zasledila v mestu v izložbi pri fotografu dve sličici svojega sina, se je mimogrede vselej ustavila pred izložbo. Ena sličica je predstavljala Jurja na konju, druga samo njegovo doprsje, pa obe sta bili tako lepi, da se ju ni mogla nagledati. Tista s konjem jo je spominjala sv. Jurja v domači cerkvi, le da je bila vse lepša in njen sin je bil na njej upodobljen v svetu zapovedujoči imperatorski pozi. Seveda majka ni vedela, kaj je imperatorska poza, pa njene misli so prišle prav blizu tistemu pojmu, kadar je odprtih ust in kakor v sanjah zrla v izložbo. Na doprsni fotografiji je bil mladi častnik posnet od strani. Vražji fotograf mu je obličje neverjetno krasno izgladil in obrisal, mu obrnil glavo na stran, da gleda kakor vatikanski Apol ter z jasnim obrazom ter iskrim očesom pošilja žarke jutranjemu solncu. Pri tej sličici je majka medlela občudovanja, vdane ljubezni in tihe molitve za sinovo srečo so ji puhtele iz srca k mogočnemu Gospodu vojnih trum.

Juri Oražem ni imel tako trdega srca, da bi bil zameril materi, ker je prišla vsak teden pogledat k njemu v stanovanje. Doma je tudi govoril ž njo, kadar sta bila sama, seveda v prav kratkih stavkih, zvisoka in včasi z neko zakrknjenostjo v besedah, ki je pa majka nič ni čutila, ker je bila presrečna, da sliši svojega sina. Vsak teden mu je odnesla in prinesla perilo, jeseni in po zimi mu je prinašala najžlahtnejše sadje, kar ga je mogla dobiti na deželi, in ko bi bila imela doma še par volov, prodala bi jih bila in ves denar bi mu bila prinesla, naj se ž njim poživi in razprostre. V hiši so vsi vedeli, da je mati Jurja Oražma in da se je nadporočnik sramuje. Radi so jo videli, če je lahkega srca in dobre volje skakljala po stopnicah k sinu, pa nihče ni govoril ž njo, ker se je vsak bal, da ne bi zadel ob občutno struno.

Juri Oražem je imel majhno pa lično stanovanje; pohištvo je bilo fino in najnovejšega sloga, po stenah je viselo vse polno slik ter podob, na mizah je razveseljevalo oko mnogo drobnjave, parket

se je svetil, kakor bi bil narejen iz solnčnih žarkov, in mestoma so ga pokrivale drage preproge; omara, umivalna in posteljna oprava, vse je kazalo obrušen okus in blagostanje. Vso to premično stvar je moral služabnik vsak drugi teden korenito prevetriti in osnažiti. Pri tem delu mu je vselej pomagala Katra. Vse Jurjevo delovanje in nehanje, njegovo vedenje in hotenje se ji je zdelo vselej v redu in na pravi poti, le z njegovim stanovanjem ni bila povsem zadovoljna. Skraja se je spotikala ob mnogih razglednicah nagih obsegov ter ob mnogih razgaljenih ženskah, ki so s stenskih slik prešerno, izzivajoče in predrzno gledale na sina, kakor bi ga hotele odtujiti materi. Rajši bi bila videla na stenah Mater božjo pa Kriščevo trpljenje in je Jurju včasi o tem tudi namigavala, pa sin ni maral ničesar vedeti. No, sčasoma se je s temi preposvetnimi slikami in podobami pomirila, kar se prigodi vsem odraslim ljudem, a nikdar se ni mogla sprijazniti z Mefistovo glavo, ki je v mavec ulita in vsa poslikana kaj grdo gledala in se z rumenkastimi zobmi režala izmed druge drobnjave na mizi. Opremljena je bila z rožički, za katere se je odpirala, tako da se je v njeni votlini lahko hranil duhan. Katra je pač tudi drugo gospodo poznala in je bila že pri vaškem župniku in učitelju v stanovanju, pa peklenskega vraga ni videla še nikjer upodobljenega. Zato je sinu zamerila to ostudno pošast, ki človeku ne pomore ne k časni, ne k večni sreči. Posebno je sovražila Mefista od tistega dne, ko se je bil prikazal v Jurjevi sobi grd človek s satanskim, Mefistu skoraj do pičice podobnim obrazom, s katerim je sin pri zaprtih durih v njej nerazumljivem jeziku dolgo govoril, vedno glasneje in trše in odločneje ter ga naposled porinil skozi duri in vrgel po stopnicah na dvorišče. Ta živi Mefisto ni bil nihče drug nego oderuh Mojšelj, ki sedi na Dunaju pred debelo knjigo, ki ima napis „Vojaški šematizem“, in s svinčnikom dela znamenja k imenom častnikov: kdor je pošten plačnik, dobi križec, kar pomeni neomejen kredit, slabemu naredi ničlo, najslabejšemu pa dve ničli. In vse pozna, ker ima zveze po vsej državi. Katra je bila vesela, ker je sin tako možato zapodil pokveko satanske postave, ali tega ni mogla razumeti, kako more imeti božji človek, ki je pahnil satana iz svoje sobe, njegovo podobo v njej. Pa je prigovarjala služabniku, naj pusti tisto nagnusno glavo pasti na tla, da se razbije na drobne kosce. Toda služabnik, cvet moderne kulture, ki je čutil pred svojim gospodarjem nemo zaničevanje podložnega, pred Katro pa pomilovanje premetenega človeka, ni maral ugoditi njeni želji, rekoč, da mora imeti dolgo žlico oni, ki hoče jesti z

vragom iz ene sklede, on pa take dolge žlice nima. Majko je to govoričenje osupnilo, in ko je razbrala pravi pomen, je pomislila o velikem prepadu, ki se nahaja med njenim mišljenjem in služabnikovim razsodkom, odgovorila pa ni ničesar. Sklenila je, da dovrši sama dobro delo in spravi rogačevo glavo iz sinove sobe. To se ji je posrečilo, pa je imelo zanjo velike posledice.

Nekoč sta Katra in služabnik nosila hišno opravo iz nadporočnikove sobe na hodnik, da jo osnažita in prevetrita. Z drugo drobnjavo je prinesel služabnik tudi Mefista, da umije revčku zaprašeni gobec. Postavil ga je na vrh zida, ki je ograjal hodnik in je bil tako nizek, da je človek črezenj lahko gledal na dvorišče. Tja ga je postavil prav na kraj. Katro je kar dirnilo in pogrelo, ko je videla režečega se satana tako na kraju, in si je mislila: Zdajle je priložnost spraviti greh iz doma. In neka prešerna smelost in podjetnost jo je izpreletela. Pa je zadela s tablico, predstavljajočo spokornico Magdaleno, ob rogača, ki se je prekucnil in prevalil na dvorišče, kjer je razpadel na več kosov. In Katri se je odvalil kamen od srca kakor arhangelu, ko je bil prebrnil Luciferja izpred božjega obličja v večno brezdno. „Na, gobec pasji, zdaj te je konec!“ je zarajala v sebi. Ali ni je sreče brez nesreče. Pripetilo se je, da je baš takrat stopil Juri Oražem skozi velika vrata v hišo. Videč, da je nekaj padlo z njegovega hodnika, je stopil na dvorišče. Ostrmel je, ko je videl ná tlaku razbitega Mefista, dragoceno božično darilo njegove četrte ljubice, do katere je na mah začutil zopet globoko naklonjenost. Zaškrtnil je z zobmi, zarentačil in kliknil gori na hodnik: „No, čakajte!“ Pa je pobral kosce in v hipu je bil po stopnicah pred svojim stanovanjem.

„Kdo je kriv, kdo je vrgel mojega Mefista na dvorišče?“ tako je rohnel, gledaje zdaj na služabnika, zdaj na mater. Katro je minila prejšnja prešernost, srce ji je upadlo in prebledela je.

„Jaz sem s tablico zadela obenj — po neprevidnosti,“ je lepetala in lagala.

„Saj to tako vem, da nihče drug ni tako neroden in neokreten. O, jaz naglavni nilski konj, da pustim kmetici opravljati s svojo drago hišno opravo! Vse mi pojde v nič! Ne, moje potrpljenje je pri kraju! Česa iščete vedno v mojem stanovanju, čemu se dotikate stvari, ki jim ne veste cene? A?“

„Odpusti, Juri!“ je prosila majka vsa prestrašena.

„Kako pravite? Ali ne veste, kdo sem in na kakšni stopnji se nahajam v človeški družbi?“ je vpil častnik ter pogledal po strani

na služabnika. „Prvič sem Žorž in drugič sem gospod nadporočnik in vsako drugačno imenovanje si odločno prepovedujem.“ Okolnost, da ga mati imenuje pred služabnikom Jurja, ga je še posebno razjezila.

Katra se je zasolzila. „Kupim ti drugo vso takšno“ — hotela je reči „pošast“, pa beseda ni mogla iz grla.

„O, hvala, ne maram. No, in vikali bi me tudi lahko, kakor me ves svet. Sicer pa takšna neokretna kmetica ne sme več v moje sobe. Zapomnite si to! Kar prinesete, zložite zunaj pri služabniku. Zbogom! In naučite se manire!“

„O, moj Bog, moj Bog!“ je vsa skesana javkala majka, brišoč si oči.

„Ne bodite tako hudi, gospod nadporočnik, jeza škoduje! Glej, glej, kako se pa repenči!“ Tako se je z mehkim naglasom zdajci nekdo oglasil za nadporočnikom, položivši mu roko na ramo.

Mladi častnik se je ozrl — pri njem je stal polkovnik Peter Petrovič, ki se je takrat odpravljal z doma in je stoječ zadi na hodniku vse videl in slišal. Ko je bil Juri Oražem izprevidel položaj, je v duši preklel polkovnika in sebe, ker se je tako izpozabil, da je javno na hodniku obravnaval neprijetno stvar, kajti skrajno neprilično se mu je zdelo, da ga je ta sitni in zbadljivi salonski Ličan in nori Vojvoda Pero zalotil v pogovoru in prepiru z ljudmi, ki so globoko pod njegovim stanom in dostojanstvom. No, drugega ni bilo mogoče — dvignil je roko in spoštljivo je prisalutiral svojemu poveljniku.

„Vso hišo ste alarmirali. Glejte, povsod se odpirajo okna.“

Juri Oražem se je plaho ozrl po oknih. O strah, v drugem nadstropju stoji pri oknu prav mična punca, o kateri je upal, da postane sčasoma njegova sedma ljubica.

„I kaj se je pa zgodilo, da ste tako vzrasli? Oprostite!“ je poprosil polkovnik.

„O, nič takšnega. Tale moj najljubši spominek mi je uničen,“ je mirno odgovoril nadporočnik in pokazal črepinje nesrečnega Mefista.

„Škoda, škoda. Kdo vam ga je pa razbil?“

„Tale . . . perica.“

„To je vaša perica?“ Polkovnik je zelo razširil in razbistril oči.

„Da, moja perica.“

„Hm . . . da . . . nu,“ je momljal Peter Petrovič, majal glavo in gledal na črepinje v nadporočnikovi roki. Potem je porinil čepico

niže v tilnik ter rekel: „Ej res, gospod nadporočnik, neki moj človek biva pod najino skupno streho, pa ga vam še nisem predstavil. Ali smem sedaj?“

„Prosim, prosim, gospod polkovnik.“ In Juri Oražem se je lahno naklonil.

Pa je Peter Petrovič kliknil tja v ozadje hodnika: „Hej, Ilija, ne boj se, pojdi sem!“ In iz temnega kota se je prigugal postaren, močan človek z dolgimi visečimi brki, od črne čepice pa doli do novih opank ves v ličanski noši, pravi junak po postavi.

„Dovolite, gospod nadporočnik, da vam predstavim tega revnega opankarja. Moj brat je, Ilija Petrovič, kmet iz Like. Danes je prišel k meni na posete in sem se ga zelo obveselil.“

Juri Oražem je izbulil oči, pa se je korenitemu Ličanu lahno priklonil in mu površno segel v desnico.

„Vidiš, bratec, tako si se bal mojega gospoda nadporočnika, pa je i on dober človek. Res, tako sem vesel, da te zopet vidim in da si prišel v opankah. Oprostite mi, gospod nadporočnik — vi me že poznate, da pljunem na marsikako moderno stvar: na žensko emancipacijo, na nadčloveka, na deljenje imetka, a oni zakon, ki pravi: Ljubi svojega bližnjega — visoko spoštujem. In kdo mi je bliže, nego si mi ti, dragi moj Ilija? Vem, da si poštenjak, zato se te ne sramujem. Oprosti, da rabim takšen izraz. No, pojdiva v mesto, da te pogostim. Drugo leto pripelji najino ostarelo majko, ako doživimo in če vas ne posetim do takrat. Boga mi, v opankah mora priti!“

Tako je govoril Peter Petrovič in na njegovem oživljenem obrazu je bilo videti, da mu vro besede iz srca. Pristopil je k ubogi Katri, ki je trepetala po vsem telesu, ter ji pomolil roko: „Zbogom, majka, zdravi ostanite!“ Tudi svojemu pobočniku je potresel desnico, rekoč: „Pridite za nama v gostilno, ako vam drago!“

Juri Oražem se je zopet lahno priklonil in salutiral. Ves rdeč je bil v obraz in srepo je gledal na stopnice, po katerih je Vojvoda Pero pod pazduho peljal svojega brata. V drugem nadstropju se je okno šklepetaje zaprlo. Zamišljen je stal mladi častnik na hodniku. „Kaj ko bi pozval zbadljivca na odgovor, ker je prisluškaval in se vtikal v moje zasebne zadeve? Ne, stvar je nevarna in kočljiva!“

Nekaj tednov pozneje je Juri Oražem vložil prošnjo za premestitev v tuje kraje.

Jos. Stritar.

Analiza njegovega življenja in delovanja.

Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Konec.)

Prav ravnodušen pa je lahko bil Stritar napram povprečnemu očitanju (R. K. I. 203), da ima svetožalje „en vzrok: dušno bolezen, po domače — neumnost!“ Istega kalibra in iste veljave je naval (I. 378): „Doba Stritarjeva v slovenskem slovstvu je doba fraz; krščanstvo njegovo — fraza, usmiljenost njegova — fraza, slovanstvo njegovo — fraza, socijalstvo — fraza, fraza istotako njegov idealizem.“ Na nastopni strani se mu tudi očita, kako bi rekel: lakomnost . . . Sicer, kaj bi pogrevali te očitno prenagljene napade, ki jih je že Benkovič v Glaserjevi „Slovstveni zgodovini“ (IV. 241) osvetlil.

Popolnoma molčal [1]) na to Stritar ni, a odgovoril je jako mirno v zbirki „Drobiž“ (1891. na Dunaju); [2]) to priliko je porabil, da je podal svoj „credo“, veljaven za vse njegovo delovanje. — V javnosti se je še oglašal tudi odslej, dasi ne mnogo; l. 1893. je n. pr. izšla v „Zvonu“ njegova „Olga“, a leta 1894. je spisal aktualni svoj članek „Nova pota“, opozarjajoč, da naturalizem trka tudi pri nas na vrata: pojavljala se je naša moderna, Cankar je pisal o — „morali“ . . . Stritar sicer ni bil, kakor vemo, popoln nasprotnik modernistov, a v vsem jih tudi ni mogel spremljati; slutil je, da bo delovanje ob njih strani težko, in našel je drugje posla po načelu, izraženem že davno prej: izšla je l. 1895. prva njegova knjiga pri „Družbi sv. Mohorja“: „Pod lipo“.

Istega leta ga je še na drug način navdihnila muza v blagor domovine: to leto je bilo potresno leto in Stritar je pomagal s pesmimi, kolikor je mogel, celiti rane! — Istega leta je na urednikovo vabilo zopet pisal svoje essaye v „Zvonu“ z naslovom „Dunajska

[1]) Splošno proti očitanju prevelikega idealizma, svetožalja in usmiljenja do živali se je branil že prej (gl. Zbr. sp. V. 368).

[2]) Zdaj v VII. zvezku Zbr. sp. na strani 97. idd.; zbirka obsega 135 epigramov. Ta „Drobiž“ se ne sme zamenjati s kratkim in krotkim v I. zv. na str. 317.

pisma"; tu piše dokaj simpatično o „novi struji", pozdravlja z veseljem dva nova talenta (Murnika, Govékarja), a že nastopno leto so ga novostrujarji užalili, prištevajoč ga k „stari šari", in zato se je kratko, a za vselej poslovil od „Zvona" in od naših glasil sploh (Zvon 1896, 276): „Tvoja doba je minila", pravi si sam, „če si bil sploh kdaj kaj vreden. Drugi časi, drugi pisatelji, nov rod, novi vzori, novi — ne! vzori, ideali ne smem reči, to je zastarelo..."

Leta 1896. je bila obenem šestdesetletnica njegovega rojstva in tridesetletnica njegovega literarnega delovanja, spominjal se je je na kratko „Lj. Zvon" (str. 762.), a „Slovenija" na Dunaju mu je 4. decembra priredila slavnostni večer.

Črez tri leta je prišla na svetlo pri Mohorjevi družbi druga njegova mladinska knjiga „Jagode" (1899) in v tem letu je dodal svojim „Zbranim delom" še VII. zvezek, ki je vanj sprejel spise po letu 1881. izdane in izmed starejših nekatere prej izpuščene. Posebno znamenita je igra v petih dejanjih „Logarjevi"; prva štiri dejanja so jako dobra in učinkovita — zlasti četrto —, a peto dejanje, ponatisnjeno po prizoru v „Jagodah", ima s prejšnjimi zelo šibko vez; ona dejanja pa spadajo med najboljše, kar imamo v dramatskem pesništvu izvirnega.

Leto 1902. je prineslo v Družbi sv. Mohorja zopet mladinsko knjigo („Zimski večeri"), ki ima v sebi mnogo lepega, le premalo otročji so otroci na nekaterih mestih. — In v tekočem letu (1906.) je izšla pri isti družbi četrta mladinska knjiga: „Lešniki", „knjiga za odraslo mladino", ki obsega poleg 30 pesmi povest „Pavle", dva igrokaza in važne „Spomine". Tu se poslavlja Stritar za vedno od našega občinstva z njemu lastnim humorjem, združenim s prisrčnostjo in s solzico v očeh, češ, „predno se mu začne roka tresti od starosti in slabosti, odloži pero pameten pisatelj" . . .

* * *

Življenje pa je teklo Stritarju mirno ob vestnem opravljanju njegove profesorske službe, leta in leta, desetletje za desetletjem. Leta 1900. je še v uradnem seznamku naveden med službujočimi in je še v VIII. činovnem razredu — z zunanjimi častmi ga torej niso obsipali; nastopno leto (1901) je v VII. čin. razredu in na dopustu; a proti koncu leta je prineslo uradno ministrsko razglasilo (Beilage zum Verordnungsblatt Stück 24, p. 327) tole vest: „Seine kaiserliche u. königliche apostolische Majestät haben mit

Allerhöchster Entschließung vom 28. Nov. 1901 dem pensionierten Professor am Staatsgymnasium im VIII. Wiener Gemeindebezirk, Josef Stritar, das Ritterkreuz des Franz Joseph-Ordens allergnädigst zu verleihen geruht."

To je zunanja realna pridobitev tega neizmerno plodovitega življenja; pričakoval morda niti tega ni, vsaj ne v plačilo za to, da je 30 let najprej vodil, potem pa stražil slovensko slovstvo, ki ga nikdar ni izpustil izpred oči. Bil je najprej slovstveni glasnik najnevarnejši dobi, a tudi vodnik z zgledi in z nauki, ki jim je osigurana trajna vrednost: on je prvi osvobodil slovensko slovstvo provincijalnih spon in ga je povzdignil na višino načelne umetnosti, a pri tem ni pozabil, da ima slovstvo pravo moč le, ako korenini v domačih tleh in črpa tudi nadalje iz njih tajne svoje sile.

IV. Stritar pravi domačin.

Živel je v tujini, a ni se nam odtujil, vedno je ostal naš. Kot umetnik je bil po svojih umetniških ciljih kosmopolit — umetnost kot taka je mednarodna — a v konkretnem ustvarjanju, v poobličanju je bil Slovan — Slovenec. Zajel je v svoje spise mehkosanjavo dušo Slovenca, Slovenca, ki sicer bije hud boj za svoj obstanek, a se tako rad zamišlja v sebe, ne da bi se zavedal; zamišlja tedaj, ko ga prevzame krasna naša priroda ali hrepenenje človeka po človeku, naj se ono imenuje ljubezen ali kakorkoli.

Saj morda ni naroda, ki bi toliko sanjaril kakor mi; odtod velik zaklad modrosti, ki je zakopan v izrekih našega ljudstva, in velik zaklad lepote in miline, a zato tem manjši zaklad proračunjenosti in praktičnosti... Sanjari naš kmet, sedeč na klopi pred hišo, sanjari pastir na gorskem pašniku, sanjari pivec ob kupici, sanjari tudi olikanec, stoječ s cepinom vrh Triglava. Stritar nas je razumel! — — Mehkosanjavi so Slovenci, pa hitro se navdušujejo za ta ljubi svoj dom, ki je tako nedosežno lep in ki si ga vsanjavajo še lepšega! In svoje sreče iščejo in jo najdejo v tej sanjavosti in v tej navdušenosti! —

Koseski jih je le navduševal in je žel njih neomejeno občudovanje; „nemogoče je povedati, kak entuziazem so zbudile Veselove pesmi v vsej narodni inteligenciji naši", poroča rajni Trdina po svoji lastni izkušnji (Zvon 1905, 591); pri vinu, na izprehodih,

povsod si čul njegovo hvalo. — Stritar pa je vsanjal in navduševal; sanjavosti ni doslej nihče tako zadel kakor Stritar in v tem oziru je pravi sin svojega naroda. (Prim. „Slovansko pesem“ na koncu I. zvezka „Zbranih spisov“ in „Rojakom“ I. 138.) A Stritar je znal združiti navdušenje s temi sanjami in vprav najvišje navdušenje za dom: nihče ni n. pr. pri nas niti prej niti slej s tako vnemo in s takim prepričanjem pel o zveličevalni vlogi Slovanstva, kažoč nam s tem na sanje, na ideje, ki nas naj bodre in tolažijo ob zunanjih neuspehih in ob domači revščini in bedi. A kakor Stritar si tudi lahko slikamo daljni, daljni čas, ko (Zbr. sp. VII. 22) „Družina velika so vsi narodi, pravica vlada, ljubezen sodi“ — in naj ta doba tudi ne pride nikoli: ideja je lepa!

Pričakovati bi torej bilo, da bi se vse vnelo s silnim ognjem za Stritarja, ki je tako zadel bistvo slovenskega značaja. Res so mu pritrjevali in mu še pritrjujejo mnogi, a bolj v srcu nego z besedami; v jasni govorici pa ni bilo toliko glasnega pritrjevanja kakor pri Koseskem. Zakaj? Zato, ker Stritar ni zamolčal domačih neuspehov in domače bede, ampak jo je ne samo omenil in zahteval, naj se prizna, temuč tudi žigosal tiste, ki so jo še povekšavali ali celo — poveličavali. Taka resnica prizadetim ni všeč! Stritar se tudi ni zadovoljeval le z zunanjimi gromovnimi besedami, ki zagrme, a se potem izgube, zapustivši grobno tišino, ampak on je rezal globlje in više, na obe strani.

Iz te borbe za resnico se razlaga, da je Stritar tak velik idealist, a da obenem poudarja potrebo, naj se pesniki poprimejo življenja, realnosti, in da jih zvrača k najprimernejšemu predmetu, k našemu slovenskemu narodu, smatrajoč celo za najbolje, pisati le za prosto ljudstvo: „Očitno moramo spoznati, da nas mnogokrat obhaja misel, ali bi ne bilo bolje . . . pustiti vso to visoko literaturo ter pisati samo prostemu ljudstvu.“ Tako je rekel že leta 1870. (v Dun. Zvonu, str. 239. = Liter. pogov. 14; glej Ljublj. Zvon 1905, 349), a l. 1894. (Zbr. sp. V. 384) je bolestno vzkliknil: „Proti reki plavam ves čas svojega pisateljevanja, star parobek sem sredi veselo zelenečega grmovja. Čudno mi je pri srcu v moji zastarelosti in osamelosti sredi mladega glasnega življenja“, — in zdaj je res začel delati za prosto ljudstvo . . . Kaj pa leži v tem trpkem vzkliku? Nič drugega kakor da je uspešno izvršil svoj poziv: pripomoči slovenskemu slovstvu do živahnega procvita; pripomogel mu je, a na Stritarja samega je delalo to dejstvo vtisk, kakor da bi bil zapuščen . . .

Le prostak kmet, pri katerem se je on toliko učil, je še potreboval nujno njegove pomoči, in otroci . . .

Zato le recimo: Stritar je naš in mi smo njegovi, ker smo ljudje in ker je Stritar poveličaval nas in človeštvo. — In ponavljamo še enkrat: tudi njegovo svetožalje je prav človeško; vsakega človeka prevzame včasi človeška beda in ga ali pripelje v sentimentalno svetobežnost ali do bolj ali manj agresivnega, v Slovencih včasi tudi primojduševskega pesimizma, ali pa se vzdrži v sredi, v indiferentnem pravem svetožalju. — Dokler ta svet ni ali pekel ali raj, ampak ta ljuba zemljica, tako dolgo bo čutilo človeško srce svetožalje! — In mi Slovenci, ki se pehamo od pekla pa do raja, mu še celo ne uidemo . . .

Tako je človeško srce! Stritar ga je poznal in znal je zgrabiti poetične utripljaje; da je včasi trenotku dal predolgo trajnost, to so mu očitali. A mi, ki hočemo in moramo pesnika le poznati in mu slediti, ne pa ga soditi ali obsoditi, ga, zdi se mi, razumemo, ker se mu bližamo tudi s srcem, kakor se nam je bližal on. Tako mu postanemo pravični, ne da bi mu bili — sodniki.

* * *

Ko [1]) se ozriamo na to čudovito harmonično življenje in delovanje sivega sedemdesetletnega moža, ki je rojen leta 1836. in je po preteku tridesetih let, leta 1866., dovršen gentleman v vsakem oziru in kot goreč domoljub, a ne kot zakrknjen provincijalec, s Prešernom v roki nastopil boj za harmonijo v življenju, v domovini, v človeštvu; ki je od leta 1870. do leta 1880. z vso odločnostjo zastopal svoje umetniško veroizpovedanje; ki je leta 1886., ko je videl, da slovensko slovstvo vsestransko procvita, zaključujoč svoje izpodbudno delovanje, delal bilanco ob svoji petdesetletnici, ki je le 1896., ob svoji šestdesetletnici, prepustil tedaj že razkošno literarno Slovenijo nje sigurni usodi, posvetivši svoje še vedno latentne moči narodu v ožjem zmislu — ko se oziramo na tega moža, ki kot individualiteta in kot človek v našem slovstvu nima para, in se spomnimo njegovih besed, pisanih leta 1894. (zdaj v Zbr. sp. VII. 194): „človek hoče imeti svojo nedeljo in umotvorov končni učinek

[1]) Nekako s temi besedami se je zaključil slavnostni govor.

bodi harmonija; in ti skromnega naroda skromni sin, ki si želel in poskusil tudi v tem zmislu biti kaj svojim bratom, ne begaj se! Morebiti si vendar pogodil kako besedo, ki je človeku, kar rosna kaplja žejni cvetlici" — in ako še povzamemo njegove besede iz leta 1896. (gl. Zbr. sp. VII. 244), ki jih je pisal, poslavljajoč se od občinstva: „Talenta, ki sem ga prejel od stvarnika, nisem zakopal; delal sem pošteno z njim, ali pa sem kaj pridelal narodu v prid, o tem ne gre meni sodba" — na vse to mu moramo odgovoriti vsi, ki tvorimo narod: delal in skrbel si več kakor eno človeško dobo za nas vse, delal si za brhke in navihane mladeniče, za sentimentalne in hladno računajoče devojke, delal neutrudno za dorasle može in za starce, a delal si in še delaš za našo nado, za ljubo mladino, delal si in delaš še za dom in rod, in dal si nam, kar si imel: vse svoje bitje, to, kar tako nepopolnoma imenujemo „srce"! Pripomogel si, da smo, kar smo. To si nam pridelal! In mi, ki si za nas tako skrbel, smo zdaj vsaj enkrat in vsaj pred Teboj edini in složni: glej, tudi nekdanji nasprotniki — saj sovražnikov Ti, blagi mož, nisi imel — se z nami zedinijo; vsi smo Ti enkrat tudi hvaležni in damo Ti, kar si nam tudi ti dal: odpiramo Ti svoja srca, mi vsi, stari in mladi! A danes Ti glasno kličemo: Ti si naš učitelj, naš voditelj! Zvesti Ti bomo in mladino, ki jo tako ljubiš, bomo učili Te spoznavati in ljubiti in goreti za Tvoje ideale; ko bo doraščala, ji bomo stavili vprašanje: „Kdo je započel klasično dobo v našem slovstvu?" In iz Tvojih del se bo naučila kratko odgovoriti: „Započel je klasično dobo pri Slovencih Jos. Stritar."

Vresje.

Oj, moje rdeče vresje ti,
ti si poljan dišeča kri!
Nešteto sanj je nad teboj,
brez dna skrivnosti pod teboj . . .

Kdo svojo grud je tu odprl
in dušo večno razprostrl
pod bajni klic samotnih ptic
pod žarke svojih lastnih lic?

Vladimir Levstik.

Povest o zaljubljeni deklici.

Spisal **C. Golar.**

(Konec.)

* * *

Poljsko cvetje je bilo globoko priklonjeno, tenke in visoke bilke so otresale hladne kaplje in deževalo je še vedno. Nebo je razlivalo polne curke in včasi je zagrmelo iz silnih prsi, mogočen in zdrav je bil klic prirode.

Bilo je v nedeljo zjutraj in Barica je šla od maše, vsa trudna in slaba. Hodila je po ozki stezici med travniki in vse rosno ji je bilo krilo, vse premočeno, da je drgetala mraza in mokrote. Bila je zelo ponižna, in kadar je nebo zasijalo ter dalo duška svoji divni jezi, je nagnila glavo, kakor bi čakala udarca na teme, na mehke lase. V soteski, kjer je stala vrsta ogromnih, belo-kosmatih hrastov, sreča ženo iz vasi. In Barica jo lepo pozdravi:

„Bog vas srečal, Neža!“

„Glej, glej, ti otrok božji, kakšna pa si!“ je zavriščala dobra žena nad njo. Barica jo je gledala z velikimi očmi.

„Saj te je vedno manj in kako imaš bleda lica! O ti križana nevesta! To pa moram povedati materi, saj vem, da te ne vidi.“

„Strinja, Bog z vami, saj ste hujši od groma!“

„O, ti dekle! Kraljica rožnovenska naj te ne sliši! Molili bomo zate.“

„Ali kaj sem storila . . .“

„Kaj sem storila, in sedaj še vprašuje!“ se je togotila Neža, majala z veliko glavo, prevezano s črno volneno ruto, in bredla naprej po kalni luži, ki je tekla črez pot.

Kakor bi bila zelo hudo ošteta, je stopala deklica dalje. Jezila se je nad seboj, da je takšna. Pobožne žene molijo zanjo! Ali vendar ni vedela, zakaj se je Neža tako burila nad njo. Nič si ni bila v svesti, da bi bila kaj zagrešila, nikomur ni prizadela nič hudega. Barica je bila uboga, počasi je hodila pod težkim, širokim dežnikom in vsa se je tresla slabosti.

Doma je šla tiho v svojo sobo. Pogrnila je na vzglavje beli prt in legla na posteljo. Okno je bilo odprto, kaplje so pršele v sobo, se razbijale ob zidu in škropile po tleh.

Barica je gledala na jablano zunaj pred hišo. Oko se ji je zaprlo in njene misli so vzplapolale kot iskre, se utrinjale in iskale njega, ki je zanetil ta vroči in strastni ogenj v njenem srcu. Lice se je Barici zjasnilo, sladka svetloba je ožarila vse nje obličje, zakaj peljala se je k poroki . . .

Oj, kako je sijalo to božje solnce, kako razposajeni so bili žarki, ki so leteli za vozom, hiteli mimo in spremljali Barico, ki se je peljala s Šandorjem, z onim mladim ciganom, v cerkev. Sama sta bila, čisto sama in žarki so se vpregli v voz in dirjali po srebrni cesti. Vsa sta bila v cvetju, rdeči venci so se vili naokoli in nad njima se je glasila angelska pesem.

Velika blaženost ji je objemala dušo, ker pred njo se je zgrinjalo vesoljstvo brez mej, brez konca. Vedno bo trajala ta pot, naprej in naprej pojde cesta, med rožami, med žarki, do solnca in skozi zlate duri v neskončni raj, kjer je vse sama sreča. Vekomaj ostane Šandor pri njej in njegovi pogledi ji bodo pozlatili obrvi in dva zlata pasa nad očmi bo Barica stopila pred oltar.

Naslonil se je na njeno srce in jo poljubil. Zadrhtela je in vsa je tonila v sreči in radosti. Sladek glas jo je božal: „Baričica, duša, meni se je sanjalo... Tvoje obrvice, kot da so mi zlate...“

„Šandor, Šandor . . .“

— — — — — — — — — — — — — —

„Kaj ti je, Barica, moj otrok, kaj je s teboj?“

Pri njeni postelji je stala mati; pritekla je solza iz ljubečih oči in se zasvetila na velem licu. Glavo je sklonila niže in prijela hčer za roke, za tenke, blede prste.

„Šandor . . .“

„Kaj ti je, moj otrok?“

„Ah!“

Njene oči so počasi izpregledavale, motno so zasijale zenice in bela svetloba je prodrla trepalnice. Barica je prihajala od poroke, solnčni žarki so se skrili, čudovita pesem je utihnila . . .

„Ah, mati, jaz umrjem . . .“

„Barica, povej mi, kaj ti je! Razodeni mi svoje bolečine!“ je govorila mati. Sedla je k njej na posteljo in ji gladila lase, ki so se ji v mokrih, gorkih kodrih prilepili na čelo.

„Reci mi, kaj se ti je zgodilo, da si postala tako tiha in tuja. Ali mi ne zaupaš?“

Barica je zajokala na glas, se sklonila v postelji in se vrgla z vsem telesom materi okrog vratu. Solze so se ji utrinjale iz oči

in tekle v vročem curku po licu; v ihtečem joku, ki je pretresal vse njeno telo, so se izgubljale besede.

„Ne jokaj, utolaži me!“

„Mati, mati!“

Ko je s solzami očistila srce in izplakala žalost, je vsa solzna naslonila lice materi na prsi in začela razkrivati svoje skrivnosti. Plaho in šepetajoč je pravila, kako mora vedno misliti samo na onega mladega cigana, na Šandorja, odkar ga je spoznala, da nima več miru ne po noči, ne po dnevi, da ji je pri srcu tako neizrekljivo tesno. Govorila je hitro, se večkrat prekinila in se zagledala z rosnimi očmi v praznino, potem pa zopet nadaljevala vsa nemirna.

„Ali imaš rada Šandorja?“ je nenadoma vprašala mati.

Barica jo je pogledala, zopet strastno zaihtela in skrila lice v naročje. Začela je praviti, da ima Šandorja rada, da sama ne ve, kako rada ga ima, in bi umrla zanj.

„Vse bi mu dala, in dala bi mu nož, da mi ga v srce zabode . . .“ Mati se je ustrašila teh besed in v grozi je opazila, kako Barici bolno plamte oči.

„Ne bodi tako silna, pozabi!“

„Ne morem, ne morem, ah . . .“ In zopet so ji tonile oči v solzah in v njej se je utrgal vzdih, prepoln žalosti in gorja.

„Mati, jaz pojdem v samostan!“ je kliknila Barica.

„Kakšne so ti misli, vso si me prestrašila. Saj boš kmalu drugačna, pozabila boš tega črnega cigana.“

„Ah, da veste, kako mi je mil, kako . . .“

Gori iz veže so se zaslišali drsajoči, trudni koraki.

„Le pozabi in lezi zopet! Angel varuh ti bo vdihnil druge misli,“ je menila mati in odhajala.

„Moj angel varuh! Kdaj me je že zapustil!“

Črez nekaj časa zasliši spodaj glasno govorico.

„Ti, kaj pa je vaši Barici? Čudno bleda lica ima . . .“

„Ali je to Neža, ali ni,“ je ugibala deklica. „Gluha je, zato tako kriči.“

„Nič ji ni, kaj bi ji bilo? Saj veš, otrok raste.“

„E, ne vem. In oči so se ji razširile; tako gleda kot nevesta. Kot bi videla ženina pred seboj. Križani čas božji!“

„Kako govoriš!“

„Ti, le verjemi! Z Barico ni vse prav. Na vasi sem slišala, da tisti mladi cigan k vam zahaja. Ali je res?“

„Bil je enkrat ali dvakrat.“

„Vidiš, vidiš! Pravijo, da jo je uročil, ali je res? Pa seveda bo res; sama sem jo videla. O, kakšne oči ima! Tako čudne, velike, kot bi sijalo iz njih.“

Počakala je za trenotek in se odsopla. Čakala je odgovora. Ker ni prišel, je poskočila in zopet povzela:

„Videla sem že takšne oči. Tista Ivaničeva Tona, ki se ji je zmešalo, ko je šel njen ženin v Ameriko, tista je gledala ravno tako.“

„Kaj praviš!“ se je zavzela mati.

„Rdeč venec si je pripela na glavo in v rokah in nedrijih je imela vse polno rož. Strmela je daleč, daleč in nič ni videla. Pela je in padla v vodnjak.“

„Neža, kaj me plašiš!“

„Vidiš jo, prav nič te ne plašim! Ali povedati sem ti morala! Kar ustrašila sem se je danes. Dekle je uročeno! Ne bo dobro, srce se ji suši . . .“

Kmalu nato je Barica videla Nežo, ki je šla po poti nad hišo skljućenegu hrbta in majaje z glavo.

„Srce se mi suši,“ je pomislila, „in Šandor me je uročil. Ti poredni fant! Da mi ne prideš več v sanjah v vas!“

Spominjala se je svojih sanj in lepe so se ji zdele. Ne bi jih dala za vse na svetu in vkljub veliki bridkosti je zasijal svetel žarek na obličju zaljubljene deklice.

„O, le pridi, ti sladki fant!“

Njen nočni gost je stal pred njo, snežnobel in blestečih lic.

Bližala se je njegova svatba z zlatoobrvno deklico . . .

4.

Barica je šla s polja; njene oči so bile zadivljene, kot bi gledale čarobne sanje. V duši so ji odmevale strune, spomin na ono noč, ko je prišel Šandor pod njeno okno in igral na gosli pesem, divjo in koprnečo, polno tuge in radosti. Kdaj je to bilo, se Barica ni več spominjala; včasi se ji je zdelo, da je to bilo zdavnaj, zdavnaj, a zopet je mislila, da je to bilo snoči, ker je še vedno rajala pesem v njenih prsih. Vedela je samo, da je bila lepa noč, bela, kot od angelskih kril obsijana, in bi se slišala na zemljo rajska muzika.

Barico so zbudile gosli, razposajeno doneče in zopet žalostno plakajoče, kot bi prelivale solze. Iz strun je zakipela pesem o deklici z zlatimi obrvmi in potem je vriskalo in tugovalo. Blesteči žarki so ovijali drevesa, luna se je razlila po polju in vse je strmelo in

poslušalo. Niti slavec se ni oglasil, dokler so pele gosli. Ko so pa utihnile, je zažvižgalo iz grmovja, kot bi se zablisnilo . . .

„Barica, kod hodiš?“

Strune niso več zapele, a sem od reke se je bliskalo dolgo v jutro. Zaspala je, in tedaj sta priletela dva slavčka k njeni postelji; imela sta s seboj srebrne gosli, da jih darujeta njenemu ženinu...

„Barica, kod hodiš?“

Zagledala je mater in molčala. Bila je že doma.

„Ne hodi vedno tako sama okoli, mene je strah zate. Greš in nič ne vidiš, kot bi spala.“

Zrla je na mater in iz njenih globokih oči je sijala tajna in čudna svetloba in lica ji je objemala tiha skrivnost.

„Razmisli se vendar, kaj bo s teboj!“

„Mati, saj bo kmalu drugače.“

„Seveda, ali ti se moraš iznebiti teh misli! Pa bi le sanjala...“

„No, torej je prišla naša gospodična! Glej jo, kako je lepo bela kot nunica!“

Oče je stal na pragu in jo pozdravljal. Bil je rdeč v obraz in dišal je po vinu. Umaknil se je; ko sta stopali mimo njega, je ustavil hčer.

„Kaj bomo s teboj? V klošter pojdeš in tam boš molila. Šandor ti bo pa hodil gost pod okno. Ha, ha!“

„Ti, bodi tiho,“ je proseče govorila žena.

„Pusti naju na miru! Tam te čaka Neža; pravi, da je nekaj prinesla za to-le gospodično.“

Prijel je hčer težko za čelo in ji nagnil glavo, da se ji je upognil tilnik in so zastrmele proti njemu njene bele oči in njeno drobno obličje. Hitro jo je spustil in pogledal stran.

„Ti prokleti cigan!“

Barica je šla naprej in slišala za seboj očeta, ki je klel Šandorja.

„Še enkrat naj se prikaže, plašar!“

„Ti,“ se je obrnil k ženi, „ali si ga danes videla? Na Lipo k Omladiču sta se vlekla z Mavro; zvečer bo zopet pijan, in naj se le oglasi pri nas! Mu bom jaz zagodel!“

„Kaj res bo z našo?“

„Kaj naj bo! Nič! Se že izpametuje. Ta cigan! Ali si ga slišala v nedeljo, kako je zavijal zunaj pod kapom?“

Barica je hodila po hiši in gledala skozi okno. Nobenega gosta ni bilo in nihče je ni motil.

„Ali pride Šandor ali ne?“

„Pride, ne pride . . .“ je ponavljala in trgala rože.

„Ne pride!“

Stemnilo se je kmalu. Šla je na konec hiše in gledala na nebo.

„Ali pride Šandor ali ne?“

„Pride, ne pride . . .“ je ponavljala in štela zvezde.

„Pride!“

Večer je bil topel in svetel. Žive iskre, bledozelene kresnice so se lesketale in plavale po zraku, vse je migljalo po zemlji in nad zemljo in s polja so dišale rože.

„Pride!“ je klicala Barica. Veselje ji je razsijalo lice, srce je vriskalo v njenih prsih. Šla je v posteljo in čakala. Dvakrat je vstala in pri oknu mislila na mladega cigana. Slednjič se je utrudila in zaspala.

Nenadoma je zavihrala nad njo burna in plameneča melodija, vso so ovili silni, razbleščani zvoki, kot bi jo ogrinjal žarek pajčolan. Zabučala je pesem kot vihar okrog trdih sten, kot bi imel zdajinzdaj udariti grom. Zazvonila je in zaklicala; tiho in pritajeno se je vila iz strun in odmevala kot glas s sijajno obžarjenega obzorja. Zazvenela je zvonko, nežno in čisto, kot bi se zablisnila ljubezen iz oči, zatrepetala je in zahrepenela, polna neutešenih želj, zazvenčala kot zvenk kristalnih čaš . . .

Barica je sanjala in poslušala; ustne so se ji smehljale in oči so se odprle.

„Ah, Šandor . . .“

Vzpela se je na postelji, lica ji je oblivala gorka in jasna radost, njeno srce je plavalo v divni slasti. Zletela je k oknu in pogledala na stezo pred hišo. Pod jablano je temnela visoka senca, donele so gosli in pripovedovale, se smejale in tožile o ljubezni in strasti in obupnih bolečinah, in zdelo se je, da so gosli same prešinjene tega čuvstva in hočejo v joku in smehu in petju izraziti, kar je skrivalo srce v svojih tajnih globinah. In zopet so zarajale strune in zapele tako bajno, kot bi se razlila jutranja zarja črez nebo in bi šumela zlata reka . . .

Barica je gorela v plamenu teh srčnih in vročih melodij, njena duša je plavala na zvenečih valih. Naenkrat je zatrepetala kot uvel list. Zaslišala je, da so se odprle hišne duri.

„Šandor, Šandor!“

Takoj nato so zahreščale gosli kot razbite, in Barica je smrtno pobledela. Pod njo so grmele jezne besede, dva udarca, zazdelo se

ji je, da je zaječal Šandor, nekdo je stekel po poti, in deklica je vztrepetala, kot da ji je kdo ranil srce.

„He, cigan, le beži!“

Onesvestila se je in padla znak po sobi.

* * *

Barica se vso noč ni zavedela. Mati jo je zjutraj položila v posteljo in potem se ni več ganila od nje.

„Kaj si storil,“ je očitala njemu. „Mislil si, da boš cigana, pa si svojega otroka.“

Okoli poldneva se je Barica zdramila in plaho pogledala naokrog. Groza je bila na njenem obličju, in ne da bi bila spoznala mater, je krčevito zaihtela ter skrila oči v dlan.

„Ali me ne poznaš, Barica, jaz sem, tvoja mati!“

Ozrla se je nanjo in zašepetala:

„Kje je moj Šandor?“ Spomnila se je zopet nekaj strašnega in zajokala.

„Šel je sinoči domov, Barica, sliši!“

„Ni ne! Ubili so ga, ubili!“

„Marija, Barica, kaj govoriš!“

Utrudila se je, lice ji je postalo ledeno, vlažne oči so se zopet zaprle.

Okrog poldneva se je zopet zbudila.

„Mati, kaj je s Šandorjem?“

„Ne boj se zanj, nič mu ni.“

„O, saj sem slišala!“

„Nič mu ni, Barica! Zakaj si takšna?“

„Zdaj je dobro, nič mi ni. Ali Šandorja niso ubili?“

„Niso. Zakaj bi ga ubili? Saj si ga slišala teči od hiše.“

„Zdaj mi je dobro.“

Mirno je ležala njena glava na blazini in lica so ji sijala prosojno.

„Mati, jaz ljubim Šandorja, o, tako ga ljubim! In nekaj vas prosim, ali mi dovolite?“

„Vse ti dovolim, vse, Barica!“

„Slišite, pošljite po Šandorja! Naj pride k meni!“

„Oj, nehaj! Jutri, pojutrišnjem, če hočeš, ali danes ne! Oče je divji!“

„Mati pošljite po Šandorja!“

V sobo je plavalo solnce, svetilo se je na oknu. Nekje je zažvižgal slavec in Barica je široko odprla oči.

„Srebrne gosli pojo, Šandorjeve gosli pojo. Dva slavčka sta mu jih prinesla . . .“

Proti večeru je Barica utihnila in zaspala. Mati jo je pustila za nekaj časa samo.

Storila se je tiha noč, svilen plašč je ovil polje in planino, za reko so drobili slavci.

Barica je sanjala.

Zopet so zapele srebrne gosli in jo poklicale. Deklica je planila pokoncu.

„Šandor, ti si . . . Ne boj se, jaz grem k tebi!“

Odgrnila je posteljo in tavala k oknu. Slišala je mile, sladke glasove, ki so jo vabili. Nebeške strune so pele in mamile njeno uho. Nagnila se je skozi okno in zaplavala po zveneči, rajski melodiji. Kot bi jo nosila angelska krila v naročje njenemu ženinu...

„Šandor, k tebi, k tebi . . .“

Ko je Barica to izgovorila, je završalo in zašumelo okoli nje, kot bi trepetale velike mrzle peroti in kot bi letela z neznano hitrostjo nekam daleč. Še enkrat je zadrhtel rahel, uspavajoč glas, potem je vse utihnilo, izginilo in umrlo za Barico. Padla je težko na zemljo in tedaj je oblil njene ustne blažen smeh; njeno srce se je zagnalo burno in divje, utripalo in tonilo v krvi. Roki je razprostrla predse po kamenju, kot bi hotela objeti trda tla, in lice je položila na pesek.

V hiši je vstal vrišč, prihitele so luči k trepetajočemu telesu, kriknil je obupen jok. Iz senc je rosila in kapljala kri.

„Bog, o Bog!“ Tenek glas je obupno in strašno klical Boga na pomoč, na drugi strani pa je nekdo robato rohnel: „Držite cigana!“

Bela mesečina je tekla raz nebo in lila na vse strani, topla, božajoča sapa je igrala po zraku. Noč je bila krasna in tiha, kot bi vse sanjalo in se ljubilo. V seči se je zbudil slavec, morda poleg gorkega gnezdeca, poleg svoje družice in ji iz zaspanega grla prisegal večno ljubezen. V temi je plavala zaljubljena pesem.

Barica je ni slišala.

Faust.

Fantazija.

Morje mojih misli plan je neizmerna,
v nji gubi se zemlja od obzorja do obzorja,
v njo se zlivajo vsa neprešteta daljna morja,
z njo je jutro, v njo topi se stran večerna.

Jaz — titan! Pod mano nizko je življenje,
rastem, širim, dvigam se, za mene ni skrivnosti!
Jaz, jaz stopam nad človeštvom, ni mi mar sladkosti
mičnih, dalje, dalje vede me hlepenje. —

Ah, še dalje? . . . Ni še poti moji konca? . . .
Kam? Naprej? — Ne, ni mogoče! Vse so bile sanje
orla ranjenega onemoglo plahutanje —
nikdar ga ne dvigne let do bleska solnca!

* * *

In zdaj sem zopet tvoj, življenje!
Zdaj zopet me objel je tvoj vihar,
prevzelo dušo je vrvenje,
v srce se dni minulih vrača čar . . .

V dolini zvonijo zvonovi,
nad mestom gubi se njih glas
in diha večer nad lesovi . . .
Ah, v duši je vstal njen obraz —
in moja ljubav je kot morja valovi
in ona nad njimi kot lune je kras . . .
Kako se nebo že žari!
In v duši mi plamen gori
in neti mi strast,
naprej in naprej me drevi —
V nebo li, v prepast?

* * *

Mojemu hlepenju ni nocoj nobene meje,
Gretka, čuj, kako ljubav se v vrtu smeje,
v rahlem vetru šepetajo veje,
slavec poje v tiho noč.

Gretka, daj, da tvoje mehke kodre roka boža,
da vzduhte kot pod zefirjem vrtna roža,
ki v polnočnih sanjah jo obkroža
tajnostno poljubljajoč.

Daj, da v en plamén se združijo plameni naju,
da vzžariva kakor zvezda v nebnem raju,
da zgoriva, v vseh strasti smehljaju
v pozabljenje padajoč . . .

* * *

Umrl sem . . Ne, jaz sem le izzvenel,
jaz spev sem bil, do srca segajoč,
hrumeč in tih, kipeč in plakajoč.
Akord je zadnji zdaj moj onemel
in v gluho se izgubil noč . . .

* * *

Jaz sem ga čul ta divni, ta nadzemski spev,
bil je kot morja razdivjanega odmev.

Šumel je kot nad lesi temnimi vihar,
ko blisk se vžiga in podira hrast udar.

Bil je kot gorskih rek vrvenje v daljno dalj,
bil kot valov kipenje h grudim belih skal.

Nato v zvenenje rahle pesmi je prešel
in kakor zvok zvonov, kot žita šum brnel.

Kot želje tihe je dekliške bil mu glas,
ko polje sniva in meglà zakriva vas.

Topil se je kot tajen, pólnočni šepet,
bil mehek je kot rok objem, kot ust trepet.

In zopet je vzkipel, se dvignil do neba
in vzrastel, v svet bogastvo vse izlil srca —

Tu krik — v obupni žalosti je strepetal,
še en akord — in pevec pesem je končal.

Brez strun je harpa, spev je večno onemel.
Ob pesmi pevec je nadzemski skrvavel.

Vojeslav Molè.

Sveta Ana.

V vasi Tunjicah na gori
cerkev romarska stoji,
sveta Ana v cerkvi s trona
milosti ljudem deli.

Tam pri njej žene neplodne
blagoslov z nebes dobe,
tam device si ugodne,
krotke najdejo može.

In če kdo prišel v vasico
je brez ljubice svoje,
že od cerkve on z ženico
srečen proti domu gre . . .

Sveti Ani v Tunjicah
se pomolim iz srca,
da pri lepih punicah
srečo tudi meni da.

Petruška.

Tebi.

Bil je zapada razgoreli čas,
umirali ihteč so v snu zvonovi,
ko tiho je z molčečimi mrakovi
približal se zamišljen tvoj obraz . . .

Poznal sem te, ti v sanje zatopljena,
iz hrepenenja davnih, davnih dni,
poznal sem po sijaju te oči,
ti iz mojih koprnečih sanj rojena . . .

Z rokami belimi si me objela,
da prišel v dušo praznični je čas.
Zdaj greva v dalj — pred nama cesta bela,
nad nama zarje je škrlatni pas . . .

Vojeslav Molè.

Po istem tiru.

Spisal **Jos. Frančič.**

(Konec.)

VI.

V sobi je bilo mračno in tiho . . . Tišino je pretrgal le semtertja kak ihtav vzdih . . .

Tišina po nevihti —

Med materjo in hčerjo se je bil završil viharen nastop, zdaj sta obe utrujeni molčali in se pogrezali vsaka v svoje misli . . .

Hči je ležala vznak na svoji postelji ter strmela v strop. Preudarjala je, kako se je moglo vse to zgoditi, kako je moglo priti tako . . . Kakor mučen sen se ji je zdelo vse . . .

Spomnila se je tistega božičnega dne, ko se je bilo začelo . . . Njena domišljija ji je pričarala pred oči vso ono krasoto, kateri se je divila tisti dan. Videla je pred sabo travnike, ki so se bili zagrnili v belo tenčico, videla vse tako čudovito izpremenjeno drevje in grmovje, videla tiste nepopisno nežne stvore na železničnih ograjah . . . videla tudi, kako je priplula na nebo krvavordeča obla ter zrušila v prah s svojimi žarki ves ta kras . . .

Spomnila se je, kako je bila srečna, kako je v neumljivi radosti vzklikala sama pri sebi: „Danes je božični dan!“

Ah, da, božični dan, božično petje . . . —

Spomnila se je tudi, kako veselo so jo pozdravljali tistikrat iskreni pogledi in prijazni nasmehljaji . . .

A če se je pokazala na ulici zdaj . . .

Kaka izprememba, kaka izprememba! . . . Kaj so ji hoteli ljudje, zakaj so jo tako kruto motrili, zakaj si šepetali s tako prezirljivimi pogledi, nasmihali si tako čudno? . . .

Spomnila se je tudi tistega hipa, ko je srečala njega, spomnila, kako sladko jo je bilo prešinilo, ko se ji je nasmehnil, ko se je ozrl vanjo . . .

Kako lep, kako nepopisno krasen je bil tisti hip! Zdaj pa . . . —

Zakaj je prišlo tako, zakaj ni ostalo pri tistem edinem? . . . Kdo je kriv? . . . Ali on? . . . Ali ona? . . . Usoda mar? . . .

„Kdo je kriv?“ To vprašanje se ji je zavrtalo v možgane, da jo je bolelo, kakor bi ji bil potisnil kdo ostro orodje vanje.

Kdo je kriv? Premišljala je, preudarjala . . .

„Če bi bila vztrajala pri treh mašah, če bi bila šla iz cerkve naravnost domov, kdo ve? . . .“ Kot kazen je občutila hipoma to, kar jo je bilo doletelo, kazen za to, da se ni ravnala po materini zapovedi in da ji ni povedala resnice . . .

„In če bi se tistikrat ozrla ne bila,“ je pomislila dalje, „če bi bila šla mimo njega s povešenimi očmi, kakor me je vedno učila mati . . . Ah, vse, vse bi bilo morda drugače! . . .“

Umela je zdaj pomen materinih opominov.

„Da, če bi se ozrla ne bila!“

Bilo ji je nenadoma jasno! Kesala se je in bridko si je očitala!

In vendar — zakaj, zakaj je od takih malenkosti, od takih slučajnosti zavisna vsa sreča človeška?

Če bi se ozrla ne bila! — Toda, je li mogla vedeti, je li mogla naprej znati, kaj se izcimi lahko iz tega? . . .

Srce se ji je stisnilo ob misli, kako majhen je bil prvi prestopek in kako velika je zdaj kazen in pokora! . . . Pravzaprav je bilo vzrok njene nesreče samo to, da ga je srečala! Zakaj ga je srečala? . . . Po čigavi volji se je zgodilo to? . . Zakaj ji je moral priti nasproti? . . .

Ah, da bi tistega njegovega modrega očesa nikdar uzrla ne bila! . . .

Ali tej njeni želji, porojeni iz golih, treznih misli, se je takoj uprlo srce . . .

Prešinil jo je iznova spomin na oni trenotek, ko je prvič vztrepetalo njeno srce v ljubezni, na ono slast, ki jo je srkala njena duša iz njegovega pogleda, in zamrl je hipoma ves kes v njenih prsih.

Ali ji ni bilo prisvetilo kakor jutranjica na jasnem nebu njegovo oko? Ali ni bila to prva njena sreča? . . . Ali naj ji bo žal, da ga je spoznala, žal, da so ji božale lica njegove mehke roke? Kako pusto in prazno bi bilo njeno življenje, če bi se on ne bil ponižal do nje! Kaj naj bi ji bilo nadomestilo njegovo ljubezen? Na vsem božjem svetu je ni mogel nihče tako osrečiti, kakor jo je osrečil on! . . .

Seveda, minilo je vse! Minilo je tako hitro, tako hitro! In ni bilo vse lepo! . . . Lepa je bila morda samo tista prva omama! Toda za en sam hip bi dala življenje! Grenko je bilo res spoznanje! Drugače je upala in pričakovala! Da pride tako, ni vedela — ni mislila, da se je bo kdaj izogibal. Toda, da bi ga sovražila, kakor

je zahtevala mati? . . . Nikdar, nikdar! Njeno ljubeče srce ga je opričevalo in opravičilo popolnoma. Da bi bil on čistejši, je dolžila samo sebe. Bila je uverjena, da jo je ljubil, in iz hvaležnosti mu je odpustila vse. Sto izgovorov je imela zanj. Kako bi mogla zahtevati ona uboga, zapuščena, da bi postal njen mož? Dovolj, če se je usmili, če je ne pozabi, če je ne zapusti v stiski, kadar pride tisto najhujše nad njo! In to ji je obljubil! Uvidevala je, da ne more postopati drugače, kakor je postopal, in ničesar mu ni očitala. Kaj pa mu je mogla biti ona? Kaj mu je mogla nuditi? Tisto malo lepote — ah, koliko, koliko je lepih deklet! . . . Ljubezen svojo —, ah, koliko, koliko ljubezni ga je čakalo drugje! . . .

Če se je smela na koga hudovati, je bila to njena usoda, ki je ni posadila v ugodnejše razmere, ki ji ni hotela nakloniti toliko, da bi ga bila vredna . . .

Čudna trpkost se je je lotevala ob misli, da bi bilo naposled lehko tudi drugače, in ta trpkost je naraščala tem bolj, čim živeje si je predočevala srečo, ki bi je bila lahko deležna. Kje je pravičnost? Zakaj nekaterim toliko, drugim tako malo? . . . Samo njen oče naj bi živel, pa bi danes ne bilo tako, pa bi danes morda še upala . . . pa bi ji ne bilo treba danes tešiti svojega hrepenečega srca s samimi spomini! . . .

Iz tega grenkega čuvstva se ji je polagoma porajala neka čudna kljubovalnost, neka upornost . . . Ali je res taka grešnica, ker je ljubila? Naj bi bila li res še to malce sreče pahnila od sebe? Zakaj se mati jezi in togoti nad njo, zakaj ji nadeva priimke, ki . . .? Ali je zaslužila to? Kaj je njena krivda? . . . Kar je storila takega, da ni bilo prav, je storila iz nevednosti! Druge matere spremljajo svoje hčere po vseh potih — njena mati tega ni mogla, ker je bila bolna — dobro — toda vsaj očitala naj bi ji ne! „Bodi poštena!“ to ni dovolj! Kaj ve neizkušeno dekle, kak pomen imajo take besede? Pohujšati bi jo bila morala prej, da bi bila umela! Tega storiti ni mogla, a tudi hudovala naj bi se ne! Kar je storila, je storila iz nevednosti in pa — iz ljubezni! In če bi se bila obvarovala — kaj bi je bilo čakalo? . . . Mati ji je obetala moža, ki naj bi jo osrečil. — Ah, prazne besede! Saj je videla, kako so se možile uradniške hčere brez premoženja! Res so se ji tudi drugi moški nasmihavali, marsikateri je vpiral željne poglede vanjo, a kje je bilo jamstvo, da iz boljših, čistejših nagibov? In če tudi! Ona izmed vseh teh ne bi bila mogla nobenega ljubiti, ljubila je samo njega, njega edinega — samo njegovi pogledi so ji budili v srcu slast, samo po njem so

hrepenele njene želje! . . . Ali ni bilo bolj pošteno tako, da je sledila tistemu, h kateremu jo je tako silno vleklo srce, nego da bi bila s treznim računanjem ulovila moža, ki bi bil skrbel morda zanjo in za njeno mater, a katerega bi nikdar, nikdar ne bila mogla ljubiti? Tako je vsaj en hip živela, en hip uživala! . . . Ta ogenj, ki ji je zoper njeno voljo kar sam ob sebi vzplamtel v prsih, naj bi bil nekaj tako grešnega, nekaj tako nedopustnega, nekaj tako groznega?... Nemogoče se ji je zdelo to! Čista je bila njena ljubezen, zakaj naj bi bila nečista njena duša, nečisto njeno telo! . . .

Vedno drznejše so bile njene misli, vedno smelejši zaključki, ki si jih je delala na podlagi iz svoje samovolje spočetih premis, prizadevajoč si, opravičiti njega, opravičiti sebe . . . Njen odpor je naraščal. V materi, katero je prej tako ljubila, je videla zdaj hkratu svojo nasprotnico . . . Srce ji je zakoprnelo po polni, neomejeni prostosti. Življenje se ji je zdelo brezobzirno, zakaj bi v boju za srečo i ona ne smela biti brezobzirna? Lahko ogrevati se za zapovedi tistemu, čigar življenje je urejeno tako, da ne čuti njih bremena! Ali ona bi bila morala žrtvovati vse, vse! . . . Sovražiti, zaničevati bi ga morala po materinih besedah, njega, ki ji je srce še vedno tako koprnelo po njem! Ne, ne!... Vedela je, česa pričakuje v tem hipu mati od nje. Poklekniti bi morala prednjo, prositi jo in ji obljubiti, kar bi zahtevala! Ali srce ji ni dalo, da bi se ponižala, da bi obljubovala, kar bi bilo zoper njeno prepričanje . . . Upor se je bil naselil v njene prsi in njena kljubovalnost je postajala večja in večja . . . Prešinjale so jo nove misli, prišle so ji kar same od sebe in navdale jo s čudnim pogumom . . . Zakaj bi ne ubogala in ne poslušala lastnih želja? . . . Zakaj bi se pokorila besedam, ki so prihajale morda iz dobrega namena, pa se niso dale spraviti v skladje z zahtevami njenega srca! . . .

Vstala je in šla. Vedela je, kako dobro bi delo materi, v koliko tolažbo bi ji bilo, če bi stopila k nji, izjokala se skesano, oklenila se njenih kolen. Ali ni mogla. Šla je, kamor ji je velelo srce . . . Vedela je, da ga ne bo srečala, da ga ne bo videla — davno ni hodil že več po oni poti — a ni se mogla ustavljati sladkemu domotožju . . . Kadar se je je loteval obup, je hitela na ono mesto, kjer ga je bila prvič uzrla . . . V mislih nanj je iskala tolažbe svojemu srcu in utehe svojim tihim željam . . . Vedela je, da ga ne bo videla, a okrepiti si je hotela svojo potrto dušo s spomini . . . Niti do teh spominov naj bi ne imela pravice? . . . Ne, temu se ni hotela odreči!... Na tisto prvo srečanje ni hotela nikdar, nikdar

pozabiti!... Umreti je hotela z mislijo na tisti najkrasnejši trenotek svojega življenja! Na tisto pot je hotela hoditi, dokler bi jo nosile noge. Tam na tisti poti naj jo pobero nekoč . . . —

Sicer pa, kdo ve? Morda ga zopet sreča . . . in morda se je usmili in jo vzame s seboj, čeprav za deklo svojo!... Ah, samo pri njem, samo ž njim biti — kaj ji vse drugo mar!... Naj govore, naj jo zaničujejo . . naj kažejo za njo! . . . Njegova, njegova biti, samo to! . . .

Šla je, ne da bi pozdravila mater, in ponosna, samozavestna je bila njena stopinja . . .

Mati pa se je spomnila svoje starejše hčere. Tudi ta je nekoč tako odhajala... Spomnila se je z nepopisno bridkostjo onega dogodka in obupno je zaklicala:

„Po istem tiru!“

Malo prej še je molila po tihem in prosila:

„Reši jo propasti, o Bog!“

A ko jo je videla tako odhajati, so ji hipoma zamrle vse nade in nobenega upa ni bilo več v njenem ubogem, tako težko izkušanem srcu! . . .

„Po istem tiru!“ je ponavljala in obupno je vila roke.

„Moj Bog, moj Bog, dve hčeri in obe izgubljeni!“

Umeti ni mogla, zaman je napenjala svoje misli . . . Njena ljubljenka, njena oboževanka, ona, ki ji je tako zaupala, pa . . . Nikdar, nikdar bi ne bila pričakovala kaj takega . . . Starejše hčere nikoli ni tako ljubila; bila ji je vedno nekako tuja in nikdar ni zanjo tako skrbela kakor za svojo mlajšo. Tej je prisojala od nekdaj več kreposti, več značajnosti . . . Užaljena bi bila, če bi ji bil kdo rekel, da naj pazi nanjo; bila je prepričana, da bi bilo odveč... Res jo je včasi opominjala — katera mati ne opominja svoje hčere? — toda nikdar ni mislila na to, da bi bilo v resnici potreba njenih opominov . . . Zaupala ji je tako, da bi bila s svojim življenjem jamčila za njeno čednost. In naposled to! . . .

„Po istem tiru! . . .“

Grozno ji je bilo ob tej misli in srce se ji je upiralo proti Bogu, ki ni čul njene molitve, ko mu je tolikrat v varstvo priporočala, kar ji je bilo najdražje . . .

„Po istem tiru! . . .“

Da, kak razloček je bil zdaj še med njeno mlajšo in njeno starejšo hčerjo? . . . Kar se je bilo zgodilo, se ni dalo preprečiti več... A če bi se vsaj skesala bila, če bi bila pokazala vsaj, da ima

voljo, izpokoriti, poboljšati se! . . . Toda ponosna je bila njena stopinja, ko je odhajala iz sobe, in vedela je, kaj pomeni to, kajti tudi njena starejša hči je odhajala nekoč tako ponosno! . . .

„Po istem tiru! . . . Moj Bog, moj Bog! Dve hčeri in obe izgubljeni! . . .“

Umeti ni mogla in stresala je z glavo, kakor bi se hotela iznebiti mučnih sanj . . .

Umeti ni mogla in obupno je vila roke . . . Vprla je od časa do časa oči proti nebu, toda mehanično, brez poživljajoče vere . . . Nič več, nič več ni mogla potolažiti njenega srca . . .

Zunaj je pozvonilo. Kmalu nato je vstopila postrežnica in ji izročila pismo. S tresočimi rokami ga je odprla. Spoznala je bila pisavo svoje starejše hčere.

Čitala je, a umela ni . . . —

„. . . Bili so trenotki, mati, ko sem Vas sovražila, ker sem mislila, da ste Vi krivi, baš tako, kakor ste zvračali Vi vso krivdo name. Toda zdaj sem prepričana, da ste krivi Vi prav tako malo, kakor sem kriva jaz. Vse to je moralo priti tako . . . Sto in sto je stvari, ki odločujejo človeško usodo, in krivično je, gledati samo na poedini moment, kadar se sodi in obsoja! Res je, nismo vsi ljudje enako dobri in enako slabi, a naposled ne more človek nič za to, da je tak ali tak. In če tudi ni človek samo to, kar store razmere iz njega, so vendar razmere često močnejše od njegove dobre volje. Ne Vi ne jaz nisva krivi, mati! Ne žalujte preveč zaradi mene! . . . Taka sem in ne morem biti drugačna! . . . Smo ženske na svetu, ki smo rojene za suženjstvo! Ljubiti in služiti — ah, kako sladko! Ni samo to sreča, mati, če ima človek jesti in piti in varno streho nad sabo! Človek je ustvarjen tako, da poželi tudi kaj drugega! In zato je neusmiljeno, zahtevati od njega, da se odreče temu, kar ga osrečuje, zahtevati od njega, da ubije svoje lastno srce . . .

Ne žalujte preveč radi mene, mati! Nisem nesrečna! Bili so časi, ko sem mislila, da sem najbolj obžalovanja vredno bitje na zemlji. A prišlo mi je drugo prepričanje. Svoje nazore imam o življenju in o namenu življenja . . . Svoje nazore imam, ki se sicer ne strinjajo povsem z nauki, ki ste mi jih dajali Vi, a ki so v skladju z onimi večnimi zakoni, ki so vcepljeni od narave človeku v srce . . . Uverjena sem o svetosti teh zakonov in zavest imam, da nisem najslabša ženska na svetu, zavest tudi, da se bliža čas, ko ljudje takih grešnic, kakršna sem jaz, ne bodo obsojali več tako hudo, kakor jih obsojajo dandanes. Vsak dan se porodi nova zarja na

nebu, vsak dan se usiplje nova luč na zemljo... Vsak dan prinese kaj novega in vsako stoletje, vsaka doba v zgodovini človeštva pomeni korak naprej... Nazori se izpreminjajo in marsikaj danes ni več greh, kar je bilo greh še pred sto leti... Ne, nisem najslabša ženska! Čista sem navzlic temu, kar sem storila! Jaz ljubim in moj edini greh je to, da ljubim brezpogojno, brezmejno, požrtvovalno. Moj greh je to, da ljubim, pa ne vprašujem, kaj bo!... O mati, naj bo, kar hoče... naj bo, kar hoče, in naj reče svet, kar mu drago, samo ako je moj, moj! — —

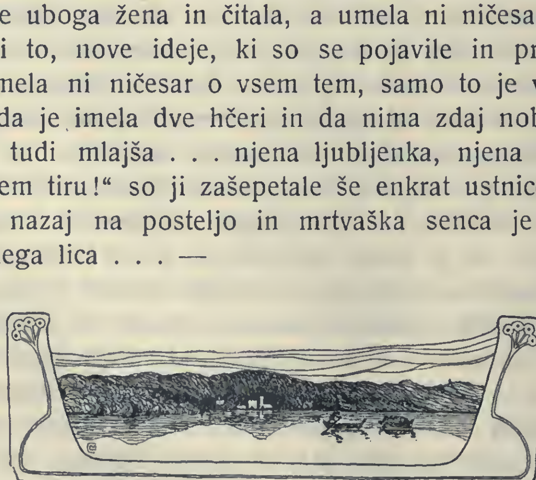
Res, možno je, da se izteče zame vse to žalostno! Možno je, da me pahne kdaj od sebe! Lahko stori to!.... Toda kdo mi je porok, da bi ne bilo žalostno sicer vse moje življenje?... In kdaj, mati, ni konec žalosten? O vem, kako se godi na svetu... vem, koliko nesvetega je često v svetem zakonu!

Odpustite mi, mati, da govorim tako! Odpustite mi vse, kakor jaz Vam odpuščam... Trdi ste bili z mano, mati, toda odpuščam Vam!

In če se zgodi moji mlajši sestri, kakor se je zgodilo meni — in najbrž se ji zgodi, ker je lepa in ubožna pa brez pravega varstva — potem odpustite tudi nji... Njen značaj mi je porok, da se nikdar ne pogrezne v blato. Odpustite ji, ker bo baš tako malo kriva, kakor sem bila kriva jaz! O mati, ko bi vedeli!... In ne očitajte ji ljubezni, pa naj ljubi po Vaši sodbi tudi najnevrednejšega človeka! Zoper ljubezen ni boja... In nekaj svetega je ljubezen, mati!...“

Čitala je uboga žena in čitala, a umela ni ničesar!... Novi nazori so bili to, nove ideje, ki so se pojavile in prišle kar črez noč... Umela ni ničesar o vsem tem, samo to je vedela, samo to je znala, da je imela dve hčeri in da nima zdaj nobene. Izgubljena je bila tudi mlajša... njena ljubljenka, njena edinka!...

„Po istem tiru!“ so ji zašepetale še enkrat ustnice, potem pa je omahnila nazaj na posteljo in mrtvaška senca je šinila preko njenega bledega lica... —

Književne novosti

Oceno Aškerčevih „Junakov" in Meškove knjige „Mir božji" priobčimo v novoletni številki „Zvonovi".

Knjižnica političnih in socialnih spisov. I. Politično življenje Slovencev. Spisal dr. Dragotin Lončar. Ponatisk iz „Naših Zapiskov". Cena 60 h, s poštnino 70 h. V Ljubljani 1906. Založil pisatelj. Tiskal Jožef Pavliček v Kočevju. Prodaja L. Schwentner v Ljubljani.

V tem spisu nam je podal gospod pisatelj jasen, z markantnimi potezami očrtan pregled vsega političnega življenja Slovencev. Z bistrovidnostjo in objektivnostjo zgodovinarja je zasledoval razvoj političnih razmer med nami zlasti zadnjih desetletij preteklega stoletja. V podrobnosti se ni spuščal, to mu ni mogel biti namen. Morda jih tudi vseh poznal ni. Ako gospod pisatelj na pr. na strani 23. omenja, da se je za časa volitev leta 1877. odlikoval po svoji agitaciji zlasti litijski okrajni glavar, dr. vitez Vesteneck, so s tem „zasluge" Vesteneckove za izid volitev še vse premalo označene. Kaj je Vesteneck tistikrat učinil, za to so se dobili pozneje sledovi pod — streho nekdanjega „lontovža", kjer je imela deželna vlada v onih časih svoje urade! . . . Brošuro priporočamo v nakupovanje.

„Ljudska knjižnica". I. sešitek: Znamenje štirih. Londonska povest, angleški spisal A. Conan Doyle, s pisateljevem dovoljenjem poslovenil D. B-t-n. 1906. Založila „Katoliška bukvarna" v Ljubljani.

„Ljudska knjižnica" izhaja po dvakrat na mesec v sešitkih, obsegajočih po tri tiskane pole. Naročnina za 10 zvezkov stane 2 K, s poštnino vred 2 K 20 h. Naročila sprejema „Katoliška bukvarna" v Ljubljani.

Ilustrovani narodni koledar. 1907. Uredil prof. dr. Ant. Dolar. Leto XVIII. Last, založba in tisk zvezne tiskarne v Celju. Cena: broširan 1 K, eleg. vezan 1 K 50 h, po pošti 20 h več. Ilustrovani narodni koledar za l. 1907. se prezentuje enako prejšnjim letnikom v jako lični zunanji opremi. Poleg običajne koledarske vsebine obsega bogat in zanimiv zabavni del, ki so ga oskrbeli Molè, Meško, dr. Dolar, Cankar, Novačan, dr. Merhar, Spindler, Kocbek in drugi.

Trgovski koledar za leto 1907. Izdalo in založilo „Slov. trg. društvo Merkur" v Ljubljani. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. Ta koledar obsega poleg običajne koledarske vsebine vse možne pripomočke in navodila, ki bodo lajšala trgovcu izvrševanje z njegovim poklicem združenih poslov in stanovskih opravil. Da sme tem navodilom zaupati, za to jamči pač ime društva, ki je koledar izdalo.

Slovenski trgovsko-obrtni žepni koledar za leto 1907. Priredil in izdal Fr. Zelenik, trgovski knjigovodja. Ljubljana. Natisnil Iv. Pr. Lampret, Kranj. Samozaložba.

Akad. tehn. društvo „Triglav". Njegov razvoj in zgodovina tekom 30 let. Sestavili: Jakob Kelemina, Šandor Hrašovec, Srečko Serajnik. V Ljubljani 1906. Izdalo in založilo akad. tehn. društvo „Triglav" v Gradcu. Natisnila tiskarna A. Klein & komp. v Ljubljani. Lična knjižica podaje kratek, a jasen pregled vsega delovanja tega društva od njegovega postanka, t. j. od leta 1875. pa do konec leta 1905. Nekdanjim članom društva bode obudila marsikak prijeten spomin!

Adolf Černý, U italských Slovanů. V Praze 1906 (poseben odtisk iz „Květov“ 1906, št. 5. in 6.). — Urednik „Slovanskega Přehleda“, znane slovanske češki pisane smotre, Adolf Černý je bil pred tremi leti že v drugič med Slovenci v Italiji in to južno od Rezije v čedadskih in šentpetrskih krajih. Dogodke, dojme in opazke s tega svojega slovanskega potovanja je opisal v brošuri z navedenim naslovom ter svoja izvajanja ponazoril s slikami poedinih slovenskih vasi. Černý je potoval v Italijo — o, v Italijo potuje tudi mnogo Slovencev, a vse nese brzovlak ali ladja tja med kamenite umetnine Benetek ali Milana, nobeden pa se ne spomni žive slovanske sile, ki še polje blizu avstrijskih mej po žilah kulturno zanemarjenega našega elementa. Kulture iščemo drugod, sami pa je ne nosimo nikamor — ali naj to označim kot beležje našega dela? Preko tiste umetne črte, ki so jo naredili neprijateljski eksperimenti proti hrvatskemu iztoku, ne vidimo, a takisto nas zapusti na cedilu naše oko, ko se zavemo, da smo v Italiji. To nam tudi očita Černý, da se nič ne brigamo za svoje sonarodnike v Italiji, za svoje meje. „Slovenci avstrijski bi mogli brez žrtev krepiti bratski živelj v Italiji. Obrniti tja del svojih izletnikov, izbirati si tam letovišča, pri tem se bližati ljudstvu, delovati nanj, v zvezo stopati z domačo tamošnjo inteligenco: to bi bilo krepilo moralno in — gospodarsko.“

Lepo bi bilo, ko bi tega ne pisal — Čeh! Žalostna je namreč istina, da so o italskih Slovencih pisali doslej več drugi Slovani nego mi, najbližji sosedi.

R—r.

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 164. U Zagrebu 1906. Tu čitamo tri obširne razprave, dve kulturnozgodovinski, eno juridično. Iz peresa Jos. Miloševića je životopis hrvatskega humanista frančiškana Ferkića iz Krka (1583—1669), znamenitega profesorja na padovanskem vseučilišču, prof. Duro Körbler pa piše o latinskem prevodu Teokritovih pesmi, ki sta ga izvršila dva Dubrovčanina iz druge polovice XVIII. stoletja, namreč Rajmund Kunić in Bernard Zamanja, ona ista pisatelja, ki sta svetu podala prvi vernejši latinski prevod celega Homerja (Kunić je prevedel Ilijado, Zamanja Odisejo). Zamanja je zlagal tudi hrvaške pesmi. Najobširnejša pa je razprava dr. Ivana Strohala „Današnje stanje nauke o razvitku vlas(t)nosti“. *Dr. Fr. Ilešič.*

Milan Begović: Gospogja Walewska. Drama u 5 činova u stihovima. Premiera u hrv. zem. kazalištu 1. rujna 1906. (= „Savremenik“ god. I., sv. III.)

Ves omenjeni zvezek „Savremenika“ obsega edino ta dramatski spis, celih 76 strani v 4°. Že iz tega obsega je spoznati, da ni kak drobiž, ki se brzo vrže na oder, ampak izziva k resnemu uvaževanju. Obsežnost sicer ne velja za temelj in merilo pri presoji kakega velikega dela, a kolikor toliko je pravo zadel že Aristotel, zahtevajoč, da pravi dramatski spis imej tudi znaten obseg.

Dandanašnji jemljemo sicer obširnejše spise s precejšnjo skeptiko v roke, obširne drame pa so kar sumljive, ker se baš v drami da na malem prostoru povedati mnogo, a gostobesednost nikjer ni tako mučna kakor v igrokazu. Osobito v hrvaških spisih smo vajeni precejšnje gostobesednosti; to pot pa lahko rečemo: Begović ne govori le lepih besed, ampak on tudi ve mnogo povedati. Ta dobra lastnost je prvi pogoj za učinkovitost igre; njo smo pohvalili tudi že pri Begovićevi burki „Venus victrix“, dasi se nismo mogli strinjati s pretirano hvalo, ki se je igrici tuintam prisojala.

Z „Gospogjo Walewsko“ pa nas je pesnik presenetil; kajti od burke „Venus victrix“ pa do tega obsežnega, resnega dramatskega dela je tak skok, da bi ga

eni in isti osebi ne bili prisojali, skok, kakršen je pač od prazne in ne posebno ukusne burke pa do vsaj v tehniškem in sploh zunanjem oziru dovršenega dramatskega dela. Povsem umljivo in opravičeno se nam zato zdi, da je hrvaško občinstvo to igro sprejelo z navdušenjem, in preverjeni smo, da ta uspeh ni bil le zasluga izborne predstave (ga. Šram, g. Borštnik), ampak zasluga dramatika. — To delo presega provincijalno pomembnost in med jugoslovanskimi dramatskimi spisi slične snovi in slične zasnove bi zastonj iskal spisa, ki bi se mi zdel boljši nego ta.

Prisojajoč igrokazu res to ceno, pa ne nameravam trditi, da je v vsakem oziru dovršen. Neprikrajšano pozitivno pa velja to, da kaže zelo spretnega dramatika, ki ume svoj posel; dialog je živahen, razvoj učinkovit in neprisiljen. Zaradi te spretnosti bralec — in gotovo tudi gledalec — prezre, da je uvajanje v snov, takozvana ekspozicija, prizadevala pesniku precej truda in da nas ne informuje dovolj točno.

V podrobno presojo nismo pozvani. Zamolčati pa ne smemo glavnega nedostatka te igre, tistega, ki je vzrok, da na koncu položimo spis kljub njega vrlinam le z nekakim nezadovoljstvom iz rok; kajti ta nedostatek zadeva baš jedro igre. — Dejanje se namreč vrši v Napoleonovi dobi (pred vojsko z Rusi) in Napoleon nastopa sam s svojim bogatim spremstvom v hiši poljskega grofa Anastaza Walewskega; in med Napoleonom in med gospo Walewsko, soprogo omenjenega grofa, se vršijo odločilni prizori v igri. Takšno pozorišče se gotovo da imenitno izkoriščati v dramatske svrhe in pesnik je res porabil vsa sredstva. Mi si razvoj izprva mislimo sicer drugače, nego se naposled pokaže. Kdor namreč čita seznamek oseb s pristavki: grof Anastaz Walewski (70 let), njegova žena Marija Walewska (18 let), njegov vnuk Kazimir Walewski (27 let), ta bi si takoj mislil, da ima Anastaz baš zato 70 let, da se bo mogla osemnajstletna njegova žena odvrniti od njega k mlademu Kazimiru in da bo iz tega nastal konflikt. A varamo se, vsaj v poglavitnem, in pesnik je upravičen, da nas nekoliko preseneti: res, da obstoji med mlado grofico in med Kazimirjem platonska ljubezen, a ta osemnajstletna žena je nepristopna najmanjšemu konkretnemu pregrešku proti zvestobi do svojega starega soproga, ki ga nenaravno visoko spoštuje in ljubi. — To bi bilo vse prav in taka žena bi bila kar nalašč junakinja, dasi se nam zdi za to morda malo — premlada. Kaj pa se zgodi? Ta žena obožava — Napoleona, še preden ga je videla; tudi on je v njo, takoj ko jo vidi, besno in — ne moremo drugače reči — nesramno zaljubljen, ji pošlje podlo ljubavno pismo in jo skuša skloniti z darili (n. pr. s perzijskimi preprogami!!). Ko si je ne osvoji kar prvi dan, ji obljubi — čujte! — da bo njej na ljubo ohranil, oziroma rešil — poljski državi svobodo!! V zavesti si, da se žrtvuje za domovino, gre Walewska zvečer na sestanek k Napoleonu; ko ta baš iztegne roko po njej, poseže sicer nepoklicana oseba vmes in Walewska odide, a se z lastno voljo, ponosno in — pomislite! — zaljubljeno vrne k Napoleonu — reševat Poljsko!

S tem se igra konča, a tu se tudi vse konča! Tak preobrat je čisto neverjeten, ni v igri nikakor utemeljen in je tako oduren, da zaškripljemo z zobmi. Ta osemnajstletna ženska je šla z blatom kupovat domovino in je tako oblatila sebe in njo. Že Tomić je v svoji „Veroniki Desinićki" takisto malodane vse pokvaril, prisojajoč svoji junakinji, da da svojo ljubezen v zakup za nekako domovinsko korist, a do odurnosti v naši igri se ni ponižal. — To kvari velike vrline naše drame.

Dr. Jos. Tominšek.

Dr. Josef Karásek, Slavische Literaturgeschichte. I.—II. Leipzig (Göschen) 1906. (Nr. 277, 288). — Cena skupno M. 1·60.

Vsaj omeniti moramo to „slovansko slovstveno zgodovino", ker se v okviru sorodnih slovanskih slovstev tiče tudi našega slovstva in ker se v svoji samozavesti, kolikor je imamo, tudi pobrigamo, v koliko je predočil pisatelj širokemu, nemški čitajočemu občinstvu naše literarno imetje v tako razširjenih knjigah, kakor so Göschenovi svetlozeleni zvežčiči. — Tu moramo reči: naj bo v Karásekovem delu zasnova še tako spretna in duhovita in naj prešinjujejo vsa uprizorjena slovanska slovstva še tako bistre ideje, naj ta slovstvena zgodovina res išče in najde vezi med literarnimi dejstvi in naj naposled tudi naša slovenska slovstvena zgodovina dobi prvikrat odkazan svoj prostor v velikem slovstvenem organizmu, ki ga reprezentujeta ti knjižici: vendar ne more biti nobeden Slovenec zadovoljen s prostorčkom, slovenščini tako skopo odmerjenim, in ne z načinom, kako smo mi postavljeni v svet. Godi se nam kakor tistemu, ki vstopi v zaseden kupe in vidi prazno le poldrugo ped klopi tam vmes med razkoračenimi sosedi: ne upa si ne sesti in rajši stoji na hodniku, a gnev mu razjeda obisti, ko pomisli, da je vožnjo pošteno plačal kakor drugi. Morda ga zgrabi energija in odrinil bo sosede, da si pribori pošten sedež.

Tudi Slovenci smemo tako nastopiti in zahtevati, da se v „slovanski" slovstveni zgodovini, ki jo je spisal Slovan, i naše delo dostojno uvažuje. Bogati nismo, a tako revni tudi ne, kakor si bo mislilo mnogobrojno občinstvo, ki se nanje računa pri Göschenovih publikacijah . . . Le pomislimo: 364 strani obsega Karásekovo delo in izmed teh je slovenščini odmerjenih — štel sem natančno — v prvem zvezku ena in pol strani, v drugem enajst in pol strani, skupno trinajst strani, torej le tri odstotke celega obsega! To je brezdvomno premalo; tako malo pa se je Slovencem odkazalo pač zato, ker prvič absolutna cena našega starejšega slovstva ni zelo velika, Karásek pa je zlasti natančno obdeloval povsod starejšo dobo, in drugič, ker Karásek za zgodovino slovanskega slovstva ni imel na razpolago in menda tudi ni iskal njemu najbolj pristopnih nemških in čeških virov, ampak edino Glaserjevo zgodovino, ki ga je pač bolj zbegala nego poučila. Kar pa je izvedel po strani, od znancev itd., to je bilo seveda le subjektivno, nesistemsko in je odvisno od osebnih nagnjenj dotičnikov.

Prav škoda je, da ni mogel obdelati našega slovstva iz lastne moči; ustvaril bi bil za nas prav tako izborno delo, kakor je po sodbi čeških kritikov baš oris njegovega domačega češkega slovstva v pričujočem delu. Tu je pač zajemal iz polnega, kakor je bil za staro dobo sploh — kot Jagićev učenec — vsestransko opremljen. Pri slovenskem slovstvu pa mu ni pomagalo niti eno niti drugo. [1])

Naposled bi se tudi na trinajstih straneh dalo precej povedati, vsekakor več, nego nam pove pričujoča knjiga. Ko bi bil Karásek napisal kaj takega, kakor je dr. Prijateljev pregled slovenskega slovstva v „Österr. Rundschau" 1905, bi si inorodni bralec pač prej predočil sliko našega slovstvenega gibanja. V naši knjigi pa je tudi to, kar je povedano, izvzemši v večini odstavke o Prešernu in Aškercu, čudno medlo, netočno in zmedeno. O protestantski in katoliški dobi se govori na ne čisto eni strani (I. 48/49) in tam izvemo o Trubarju le, da je bil „ein Literat", in pravi se o njem: „in einer ziemlich mangelhaften Sprache bearbeitete(!) er das neue Testament". — In niže: „Durch die katholische Reaktion konnte weder die

---

[1]) Da so „brizinski spomeniki" slovenski, o tem ne izvemo iz knjige nič.

Literatur noch die Volkssprache(!) vernichtet werden, aber in Böhmen und in den slovenischen Ländern wurde derselben ein unüberwindlicher (sic!) tödlicher Schlag versetzt" (komu? slovstvu? jeziku? — Resnično sicer ni nobeno!). — Kako se označuje slovstvo v XIX. stoletju na eni strani (I. 150/51), to dela vtisk kakor šolska naloga kakega sedmošolca, ki pri slovenskih slovstvenih urah ni prav pazil. Dva odstavka naj služita v zgled. Pomen Vodnika se riše v temle mokrem slogu (str. 150.): „Der Priester Vodnik versuchte es, den dürren Boden des literarischen Karstes mit unscheinbaren Quellen zu befeuchten, wobei er sehr vorsichtig und den Verhältnissen entsprechend zu Werke ging, so daß ihm die allmähliche Befruchtung der slovenischen Literatur zu danken ist". Oj te fraze! — Ali kaj naj pravimo k temule odstavku (stran 151.): „Die Schriftsteller haben deutsche Bildung genossen, die meisten Werke haben belehrenden Zweck, besonders solche, deren Autoren Geistliche sind. Eine Zeitlang bildete Wien ihren literarischen Mittelpunkt, nun wird auch vieles in Görz gedruckt!!" — Bog znaj, kako je zadnja fenomenalna vest o Gorici zašla v to knjigo! — — Ali bi se ne bila našla boljša snov iz našega slovstva namesto takih puhlic? In to v knjigi, kjer bi morala imeti vsaka vrsta konkretno vsebino!

Vse, kar se javlja o slovenski dramatiki, je obseženo v temle stavku (I. str. 159.): „Bei den Slovenen, Serben, Bulgaren kann man von der dramatischen Literatur noch nicht viel sprechen". To je vse! — Res, kdor o njej nič ne ve, tudi o njej težko govori.

Tudi razreditev našega bornega slovstva je čudna; dočim se je že v I. zvezku govorilo o protestantski naši dobi in se je podal celo pregled o slovstvu v XIX. veku, sledi vendar v II. zvezku (str. 49—53) odstavek „Anfänge der slovenischen Literatur". Tu čitamo stavek: „Erst gegen Ende des XVIII. und an der Wiege des XIX. Jahrhunderts beginnt die Entwicklung(?) des slovenischen Schrifttums, das (??) an die Namen Vodnik und Prešern (tako se dosledno piše njegovo ime) geknüpft ist". — V II. zvezku se govori o Vodniku razmeroma preobširno in niti ne povsem prav; kako pa je v nemščino prevedena znana kitica: „Kar mat' me učila" itd., to presega res vse meje dopustnosti; avtor zasluži kazen, da pokažemo našemu občinstvu ta prevod (II. 49):

„Was Mütterchen lehrte,
das sing' ich so gern;
wie ich's von ihr hörte,
meinem Dichten ist's Stern(!!)". —

Kopitar se (II. 51) imenuje der Wiener Hofslavist, kakor bi to bil njegov naslov!

„Pregled slovenskega slovstva po Prešernu" je, kolikor ga je, dober; a kaj naj se pove na petih straneh? Malo zavzel sem se, da je tu odmerjena cela stran Miklošiču. Prav! A doslednost bi zahtevala, da bi se, ako je omenjen Miklošič, omenil tudi vsaj Valvasor, čigar ogromno delo je bilo in je še prava zakladnica za naše pesnike in pisatelje in ki spada vsaj z isto pravico v zgodovino slovenskega slovstva kakor Miklošičeve razprave v „Denkschriften" dunajske akademije. Tako bi tudi bila nekaj izpolnjena praznina v naši starejši dobi. — Poldruga stran o „slovenski moderni" zaključuje to delo, ki ž njim Slovenci [1]) nikakor ne moremo biti zadovoljni, izvzemši tiste, ki je poznajo le po platnicah.

Dr. Jos. Tominšek.

[1]) Tudi glede hrvaškega slovstva, ki pa je neprimerno bolje oskrbljeno nego slovensko, se obširna ocena Karásekovega dela v „Glasu Matice Hrvatske" (št. 10, str. 87. — Dr. Zahar) izjavlja jako nepovoljno.

V „Ruskem Filologičeskem Vĕstniku“, ki izhaja v Varšavi, je objavil V. Černyšev v pedagoški prilogi zadnjega zvezka (leta 1906. zv. 3/4) „Zakone in pravila ruske izreke“ (Законы и правила русскаго произношенія). Delo je temeljito, sestavljeno na podlagi obširne literature s pomočjo prof. Šahmatova v Petrogradu. Na 45 straneh navaja avtor zelo pregledno in natančno pravila za pravo izreko ruskih glasov in oblik, s posebnim ozirom na naglas. Namenjeno je delo v prvi vrsti „učiteljem, čitateljem in umetnikom“; seveda ga bodo s pridom rabili sploh vsi, ki se hočejo navaditi merodajne ruske izreke. Tudi Slovencem, ki se učijo ruščine, bi utegnila prav priti pravila, spisana od Rusa, kot dopolnilo ruskim slovnicam, katere se navadno prav malo ozirajo na ortoepijo.

Glasba

Slovenske narodne pesmi. Harmoniziral in deloma za koncert priredil Oskar Dev. Založil L. Schwentner. Cena 1 K 40 h, po pošti 1 K 45 h. — Slovenske narodne pesmi so tako lepe, da z veseljem pozdravljamo vsak nov poskus, oživiti zanimanje zanje. Želimo, da bi našla knjížica toliko kupcev, da bi mogel za prvim kmalu zagledati beli dan drugi zvezek.

Ševčikov kvartet. Dne 12. nov. je priredila „Glasbena Matica“ v Ljubljani koncert, na katerem je ponavljala že od lani znana mešana zbora St. Mokranjca: srbsko-makedonsko „Kozar“ in Jos. Procházke „Ljubezen“. Poglavitnost koncertu je bil prvi nastop „Ševčikovega kvarteta“, nove češke združbe, ki koncertuje dve leti že. Člani so ji: Bohuslav Lhotský (1. violina), Karel Procházka (2. violina), Karel Moravec (viola) in Bedřich Váška (cello). Konkurujejo uspešno s starejšim „Češkim kvartetom“, potujoč po svetu, da širijo dobro ime, ki ga uživa Čeh kot muzik. Na spored so vzeli Mozartov kvartet v B-duru in A. Dvořáka kvartet op. 96. v F-duru ter ju podali v reprodukciji, ki jih kaže mojstre v kvartetni soigri. Njih soigra je dosegla stopnjo virtuoznosti, stopnjo, na kateri neha individualnost posameznika in na kateri se spaja v eno harmonijo, v en krasen akord, v eno misel, kar je čutilo in na godalu govorilo več interpretov. Z nobleso, ki jo daje umetniku zrelost, je zarajal Mozartov kvartet v svojem žuborečem veselju, v svoji vervi, ki mu jo je vdihnil lahkokrili, neumijoči genij Mozartov, in ves melodični in harmonični kras, ki ga obsega Dvořákov v Ameriki ob melodijah zamorcev zloženi kvartet, je razkrila igra koncertujočih mojstov. V drugem stavku (Lento), v njega mehki in topli čuvstvenosti, ki je rahla ko sen in lahka ko dih, so dosegli koncertisti pač višek svojega po poeziji stremečega znanja. Na višino njih uspehov dviga kvartetiste idealno pojmovanje skladbe; čutenje skladatelja je, kar podajajo v svoji igri, duh skladateljev je, kateremu se uklanjajo; v tem svojem umetniškem hotenju so deležni venca slave, ki ga je doneslo skladatelju proizvajano mu delo.

Dr. Vl. Foerster.

Gledišče

Slovensko gledišče. *A.* Drama. Dne 30. oktobra se je ponovila d' Annunzijeva „Gioconda". „Gioconda" je delo velike umetniške vrednosti, obdahnjeno od pristne poezije. Prvi dve dejanji imata sicer le malo dramatičnih poent, veledramatično pa je tretje dejanje, ko si stojita Silvia in Gioconda nasproti. Pretresljivo se izraža v tem dejanju Silvije bol, a isto tako bol Gioconde, ko končno verjame Silviji, da ni Luciju več, kar mu je bila. Iz besed pa, ki jih govorita obe nasprotnici druga drugi, se krešejo iskre. Tu se razodevata obenem človeško srce in človeški duh. V umetniškem oziru je najslabše zadnje dejanje, dasi se nahajajo tudi v tem dejanju krasna poetična mesta. Toda človek se ne more odtegniti čuvstvu, da je napisano zadnje dejanje samo zaradi zunanjega efekta. Silvia brez rok! Kdo bi se ubranil solzi, ko zahteva hčerka od nje, da naj jo objame, da naj se je oklene ter jo pritisne na materino srce, pa tega storiti ne more. In vendar ne spada to pravzaprav v dramo! . . . Gotovo je jako lepa poteza v dramatičnem razvoju igre, da hoče Silvia rešiti soho, izdelano od umetniške roke njenega moža, v kateri je spoznala obličje svoje nasprotnice. Vsa njena neskončna ljubezen do soproga se kaže v tem njenem činu, a da pride pri tem ob svoje roke, je vendar nekaj povsem slučajnega. Izteklo bi se bilo lahko tudi drugače in Silvije zasluga in požrtvovalnost nista zaradi tega nič večji, ker ni mogla vedeti naprej, kaj se zgodi. Ne trdim, da bi se pisatelj ne smel poslužiti tudi takega nesrečnega slučaja, da povzdigne tragični efekt, ali stvar naj bi se z dogodkom končala! Da je spisal d' Annunzio še eno dejanje samo zaradi par ganljivih prizorov, se mi vidi hiba! Kot konec drami četrto dejanje po moji misli torej ni umestno, pač pa bi imelo tisto kot začetek novi drami velik pomen! Pomisliti treba samo, da je Silvia po strašni katastrofi šele prvič pokoncu, da vidi šele prvič svojo hčerko zopet, in poglobiti se treba malo v njeno prihodnost, da moremo pojmiti vso brezmejno tragiko v usodi te tako toplo čuteče ženske. Brez rok! Nikdar, nikdar ne more več objeti svojega otroka, nikdar, nikdar več oprijeti se desnice svojega moža! In pri tem zavest, da je Gioconda še vedno zmagovita, zavest, da si brez rok tem manj pribori kdaj moževo ljubezen, ki je navezana vsa tako zelo le na zunanjo popolnost, na zunanjo lepoto . . . Da, prava tragedija se šele začenja!

Uprizorila se je igra dostojno. Vlogo Silvije je gospa Taborska igrala z umetniško dovršenostjo. Škoda, da ji ni bil glas malo bolj gibčen in melodijozen. Vreden drug ji je bil gospod Taborský kot Lucio. Vrlo so pripomogli k uspehu igre tudi gospa Barjaktarovićeva (Sirenetta), gospa Danilova (Francesca) in gospod Nučič (Cosimo). Igri gospodične Noskove, ki je po svoji zunanjščini kakor rojena za vlogo Gioconde, bi bili želeli nekoliko več oduševljenja in živahnosti.

Še drugo dramsko delo iz laškega slovstva smo videli v zadnjem času na našem odru. Dne 17. novembra se je prvič uprizorila drama v treh dejanjih „Svatbeno potovanje", spisal Giannino Ant. Traversi. Kar mi pri tej igri ne ugaja, je njen naslov. Preveč spekulativen je in tudi premalo prikladen vsebini. Meni se tudi ne vidi, da bi bil hotel pisatelj reševati v tej igri kak problem, in če ga je hotel, potem ga ni rešil, vsaj zadosti prepričevalno ne. Mogoče, da se je hotel s to igro tudi on pokazati nasprotnika tako zvane „dvojne morale", toda dokazal

ž njo ni ničesar. Sicer pa se nahajajo vsi propagatorji ženske osvoboje te vrste v neki zmoti. Stvar ima namreč svoje fiziologično ozadje, ki ga ne smemo prezreti. Ne da se tajiti, da je pisala narava druge zakone za moža, druge za ženo — seveda samo do gotove meje. Tudi možu ni vse dovoljeno in reči hočem le, da je pri možu marsikaj odpustljivo, kar pri ženski ni. Obsoditi gotovo tudi ženske ni brezobzirno. Ženska je v moralnem oziru lahko čista in nedolžna, akoravno ni intaktna. Tako žensko bomo samo pomilovali in drugega nič, če ni eden izmed nas baš — mož te ženske. Ali to je tisto! Razmerje med možem in ženo je nekaj čisto posebnega! Mož lahko stokrat odpusti svoji ženi, najboljšo voljo ima lahko, a ljubiti je morda vendar ne bo več mogel. In naj se žena še tako opraviči, ostalo bo možu navzlic temu sto dvomov, ki mu ne bodo dali miru, ki ga bodo mučili, ki bodo gonobili njegovo ljubezen!

Zdi se mi, da je pisatelj drame na vse to mislil. In prav zato se mi vsiljuje prepričanje, da ni hotel reševati nikakih problemov, temveč da nam je nameraval predočiti zgolj tragiko, ki je skoro neizogibna, ako stopi ženska s tako skrivnostjo v zakon, kakršno ima Laura v tej igri na srcu.

Ta namen se je pisatelju povsem posrečil, daši se ne strinjam popolnoma z njegovo tehniko in tudi ne z vsemi pripomočki, katerih se poslužuje, da bi učinkoval na gledalca. Da se začne obračati sum na Filippa, kakor bi bil on usmrtil svojo ženo, ne moti malo onega, ki obrača svojo pozornost na jedro igre. Celo slabo se vidi meni pa to, da mora ob koncu igre Filippo svojemu tastu dopovedovati, kaj se je pravzaprav zgodilo, in sicer to s tehničnega kakor estetičnega stališča. Besednega pojasnjevanja se je v drami sploh po možnosti izogibati, a tem neumestnejše je pojasnjevanje tu, ker gledalec pri tem ne zve ničesar, kar bi mu ne bilo že prej jasno. Estetični čut pa se upira zoper to, da obtožuje mož svojo ženo v hipu, ko se ona bori s smrtjo. „De morituris nil nisi bene!“ bi zaklicali lahko pisatelju.

Vloga bebastega brata Laurinega ni v nikaki pravi organski zvezi z dejanjem drame in je pisatelju samo nekak pripomoček, da ga na zunanje nekoliko poživi; razen če je hotel pisatelj morda namigniti, da tudi Laura ni povsem normalna in da je ta nenormalnost vzrok njenega padca. V tem slučaju bi bil prestopek Laurin motiviran, a imeli bi potem tudi eklatanten dokaz za to, da se Traversi ni bavil z nikakim problemom. Zunanji efekt igre je precej isti, naj bo stvar že ta ali ta.

Navzlic hibam, ki jih ta drama brez dvojbe ima, jo je vendarle prištevati k umotvorom višje vrste. Za nje uprizoritev je treba inteligentnih igralcev in inteligentnega občinstva. Za naše razmere je skoro pretežka. Tista nema igra, ki je je v njej toliko treba, ni lahka stvar! Naši igralci so si prizadevali, da bi zadostil svoji nalogi, a napravilo je na nas vtisk, kakor bi bili v kretnjah in mimiki drug drugega posnemali, ali vsaj, kakor bi se bili v tem oziru ravnali vsi po enem in istem navodilu. Baš v takih stvareh naj bi se kazala individualnost igralčeva!

Doslej smo imeli eno reprizo te igre, in sicer dne 27. novembra.

„Na višavah“, veseloigra v treh dejanjih, spisal H. Stobitzer, ki se je kot noviteta uprizorila na našem odru dne 9. ter ponovila zvečer 20. in popoldne 25. novembra, je dobra, zabavno igrica, ki niti ni brez vse literarne vrednosti Tendenco ima deloma isto kakor Detelov „Učenjak“, samo da ni ta s tolikim. poudarkom izražena kot v „Učenjaku“, in da sega na drugi strani še nekoliko dalje. Tipi, ki nas seznanja ž njimi pisatelj v tej svoji igri, niso kdove kako originalni in tudi sicer uporablja pripomočke, ki so že drugje pokazali svoj učinek. Toda taka ponavljanja opazujemo bolj ali manj skoro pri vseh nemških veseloigrah.

Odlikovala sta se v tej igri zlasti gospod Taborský (Vladimir) in njegova soproga (Mara), a bili smo tudi z drugim osobjem zadovoljni.

Razen navedenih so se uprizorile zadnji čas še sledeče drame: dne 28. oktobra in 1. novembra „Mlinar in njegova hči“, dne 11. novembra popoldne prvič v sezoni „Sneguljčica in škratje“, dne 13. novembra tretjič „Elga“, ki se je, kakor je pokazalo polno gledišče, našemu občinstvu izredno priljubila.

B. Opera. Dne 3. novembra smo čuli prvič v našem gledišču veliko čarobno opero v petih dejanjih (7 slikah) „Ruslan in Ljudmila“, po besedilu Puškinove pesmi uglasbil M. J. Glinka, mogočno, težko delo, katerega strokovnjaška ocena sledi temu poročilu. Ponovila se je ta slovanska skladba doslej samo enkrat, in sicer 6. novembra.

Dne 11. novembra so peli drugič v sezoni „Trubadurja“, dne 15., 23. in 25. novembra pa „Rigoletta“.

Dr. Fr. Zbašnik.

Ruslan in Ljudmila, velika opera Mihajela Ivanoviča Glinke v 5 dejanjih. Čarovna narodna bajka je, kar uprizarja opera „Ruslan in Ljudmila“, bajka, ki jo je spesnil Puškin, in tej spesnitvi je povzeto besedilo operi. Junaški knez Ruslan, zaročenec vojvode Svetozarja hčere Ljudmile, in pa njegova tekmeca: varšavski knez Farlaf in hozarski knez Ratmir krenejo vsak svojo pot, da rešijo Ljudmilo ki jo je ugrabil in odnesel na svoj grad nepremagljivi pritlikavec Črnomor. Epizode s potovanja teh tekmecev nas dovedejo v špiljo dobrotnega čarovnika, rodom Finca, ki pokaže Ruslanu pot do Ljudmile, dalje v brlog hudobne čarovnice Naine, ki hoče biti Farlafu v pomoč ob pridobitvi Ljudmile, pa v čarovni grad odalisk, v katerem najde Ratmir Grozdano, ki mu naj nadomesti izgubljeno Ljudmilo. Na mrtvaškem polju dobi Ruslan meč, s katerim edinim je moči premagati Črnomora, ko je usmrtil orjaško glavo, ki varuje to čudesno orožje. V grad Črnomorov nas privede končno opera; tu najde Ruslan svojo Ljudmilo potem, ko je premagal Črnomora, vendar pa je Ljudmila začarana v spanje, iz katerega jo prebudi šele prstan, ki ga je izročil Ruslanu njegov zaščitnik, finski čarovnik.

Leta 1842. uglasbena, je dosegla Glinkova opera že čestito starost. Rusom sta Glinkovi dve operi: „Ruslan in Ljudmila“ in še starejša „Žizen za carja“ svetinji, s katerima se ponašajo; saj je Glinka, ki je bil ruski dvorni kapelnik in vodja operi, Rusom to, kar je Smetana Čehom, vzbuditelj narodne glasbe, ustvaritelj narodne opere, zložene v duhu ljudske popevke.[1]) Uprizoritev Glinkove opere na slovenskem odru je ceniti kot priliko, ki nam kaže zgodovinsko delo, značilno v razvoju ruske glasbe; odpira nam pogled v rusko muzikalno literaturo, iz katere je nam znan, kar se tiče opere, le še modernejši Čajkovski v „Oněginu“ in „Pikovi dami“.

Vzgojen muzikalno v Berlinu pri nemških glasbenikih, javlja Glinka (rojen 1. aprila 1804. l. v Novospaskem gubernije Smolenske, umrl 15. februarja 1857. l. na potovanju v Berlinu) v svoji glasbi dokaj sledov svojih študij v Nemcih; že uvertura je v svoji živahni koncepciji ko nadahnjena od Haydna in je vpliv nemških klasikov lahko zasledovati pri Glinkovi tvorbi — učitelja je pač nelahko utajiti.

[1]) Trditev v posnetku opernega besedila, prirejenem za predstavo, da je namreč Glinka skladatelj himne „Bože carja hrani“, je pomotna; zložil jo je Aleksij Fedorovič Lwow (1833). V operi „Žizen za carja“ je najti le sorodno mogočen himnus „Slavsja, slavsja, svataja Rus“.

Izviren je pa Glinka v invenciji, v melodiki; v spevih in v ritmiki je pristno ruski. Ruska popevka s svojimi eksotičnimi primesmi bizantinskega, tatarskega in finskega izvora je našemu ušesu v mnogem tuja, nenavadna, recimo, nekonvencijonalna in zato je pač Glinkova muzika za prvo manj pristopna nego glasba zahodnoevropskih skladateljev. Da ni Giinka takoj izprva umljiv v svojih melodijah, je kriva nemalo tudi zastarelost oblik, v katerih se kreta; obilo rabi Glinka še koloraturo, ta moderni neljubi način umetnega prikrojevanja speva, ob katerem ne uspeva preprostost narodna, ki ji pač ne prija za krilo umni rokoko, ko ljubi le prostost in neprisiljeno prisrčnost.

Velik in pozornost budeč je Glinka v glasbenem pojmovanju, v tvorjenju se javlja vsepovsod njegova umetniška narav. Brezkončna je iznajdljivost, s katero daje pravega izraza prizorom, ki si slede z zabavno raznoličnostjo v tej s slikovito romantiko pretkani bajki. Glinka zna biti epik, dober humorist, nežen lirik, mogočen dramatik, sploh epizodist, ki zavzame vsekdar pravo mesto. Ob enostavnih sredstvih vzbuja strah pri slavju zaročitve v prvem dejanju, ko ugrabi Črnomor Ljudmilo; simfoniški visok je v ariji Ruslanovi: „Polje, polje, kdo te je posejal z mrtvaškimi glavami"; prepričevalna melanholija mu rodi speve Ratmirove, vnemajoč je humor v prizoru Farlafovega obiska pri Naini ali v muziki grotesknega pohoda dvora pritlikavega Črnomora, energična sila vre v razjarjeni pripovesti Finca v prvi sliki II. dejanja; v tem karakteristike polnem spevu je ustvaril Glinka najznamenitejšo točko opere.

Predstava Glinkove opere, ki je bila sceniški kaj povoljna, ker ji je priskrbela uprava nove in učinljive prospekte ter se je potrudila ob spretni režiji g. Ranka tudi v podrobnostih za dostojno uprizoritev čarovnega dejanja, je nudila po glasbeni strani nemalo preglavic, ki jih je kapelnik g. Benišek s krepko roko premagal tako, da je vzdržal uspeh na površju dostojne reprodukcije. Neoporečno dober je tenorist g. pl. Rezunov v vlogi čarovnika Finca; njemu, rojenemu Rusu, je težka ta partija prešla pač že preje v stadij virtuoznosti, h kateri mu pripomaga vzorno šolani zmagoviti njegov glas. Rutiniranega pevca in igralca se je izkazal režiser g. Ranek v svoji basovi vlogi Farlafa, hvaležna je bila naloga g. Betettu za polno zveneči in zdravi njegov baritonski bas, peti starčka Svetozarja. Baritonist g. Ouředník je znal spraviti svoje speve kot junaški Ruslan spričo svojega muzikalnega znanja in glasovnih zmožnosti do uspešne veljave in tudi tenorist gosp. pl. Zach si je pridobil le simpatije ob predavanju speva proroškega pevca. Ljudmilo je pela z vso vnemo primadona gospa Skalova; koloratura njene partije ji ni pač dala popolno uspeti, zmožnosti odlične te pevke jo usposabljajo le bolj za dramatične vloge. Novi članici letošnjega ensembla, gospodični Procházkova (sopran) in Reissova (alt), sta se vrlo potrudili za epizodni vlogi Gorislave, oziroma Ratmira. Obe nastopata to sezono prvo pot na gledališkem odru, diči ju obe lepota vestno izšolanih glasov: Procházkovo zvonek, koloraturo virtuozno obvladujoč sopran, Reissovo toplo zabarvan, globoko čuvstvenost izražajoč alt, ki budi pozornost in opravičuje nado, da dovede k uspehom. Zbor in orkester sta v vsem uzadovoljila.

Dr. Vladimir Foerster.

Splošni pregled

† Simon Gregorčič.

V soboto, dne 24. novembra ob 10. uri 10 min. dopoldne je zatisnil v nevzdramno spanje trudne svoje oči eden najznamenitejših mož, eden največjih pesnikov, kar jih je naklonila usoda bornemu narodu slovenskemu. Utihnil je za večno soški „slavček"! Iztrpelo, izkrvavelo je eno najblažjih, najplemenitejših src, kar jih je utripalo kdaj v okrilju zemlje slovenske!

Bilo bi odveč govoriti na tem mestu o skromnem življenju pesnikovem, itak znanem vsakomur, odveč bi bilo poudarjati pomen njegov za razvoj našega slovstva ter ponavljati to, kar se bo ponavljalo ob njegovi prerani smrti vsepovsod. Simon Gregorčič ni tujec svojemu narodu! Malokaterega slovenskega pesnika verzi so se vtisnili narodu tako globoko v spomin, zažgali se mu tako v srce kot njegovi. Simona Gregorčiča pozna pri nas vsak otrok. On je bil ljubljenec naroda slovenskega in mu ostane še dolgo dolgo! . . .

Premnog izmed nas bode pač posegel te dni po drobnih knjižicah, krijočih v sebi blesteče bisere njegove prelestne poezije, in listal bode in listal ter v sladkem čutju zatapljal se v blagodejne spomine. Listal bode in listal in načuditi se ne bo mogel, in šele zdaj se bo morda zavedal prav velike izgube, ki je zadela naš narod. A ko pride do nekega mesta, tedaj se bo bridka bol polotila njegovega srca. Kdo bode čital brez solznih oči stihe:

„En gorek rek — srcé odprè,
en ljub pogled — srcé se vžgè;
en hud pogled — srce mrjè,
en trd izrek — srce se strè!"

Ti stihi so jedro Gregorčičeve poezije! V teh stihih se razodeva vsa tragika tako malo veselega pesnikovega življenja!

„En trd izrek — srce se strè!" — A njegovo mehko srce so zadevali tako kruti udarci! Težko se je človeku ogniti trpkega čuvstva! Toda čemu tožbe? Nočemo se odreči upanju, da navdaja odkritosrčna žalost ob pesnikovem grobu vse, tudi tiste, ki so mu nekoč sekali krvave rane. Ko bi le tudi upati smeli, da se kaj takega med nami več ne zgodi, ko bi le tudi upati smeli, da prodre v neke kroge prej ali slej prepričanje, da ne pomaga nič, oznanjati vero, ako se ne oznanja obenem tudi vseodpustljiva ljubezen! . . . Vera brez ljubezni — mrtva stvar!

„Ljubljanski Zvon" ima še poseben vzrok, da žaluje ob pesnikovi gomili. Bil je dika med njegovimi sotrudniki in bil mu je vselej odkritosrčen in vdan prijatelj! . . .

Sladek mir njegovi blagi duši! Večna slava njegovemu spominu!

Nova lista slovenska. V Krškem je začel izhajati kot glasilo narodne stranke na Štajerskem tednik „Narodni list". Urejuje ga znani mladi pesnik in pisatelj Vek. Spindler. — Drugi slovenski list, ki je začel na novo izhajati v Ljubljani, je „Naša Zveza", glasilo uradniškega društva „Naše zveze". Že golo dejstvo, da izhaja list, namenjen uradništvu, v našem jeziku, bo napolnilo z zadovoljstvom vsakega, ki ve, kako malo uradništva slovenskega mišljenja smo imeli še pred tridesetimi leti med nami. Urednik listu je gospod Anton Trstenjak.

Prevodi iz tujih jezikov. Gospod Fran Virant nam naznanja, da mu je poljski pisatelj Štefan Žeromski dovolil prevesti svoj roman „Brezdomni ljudje" (Ludzie brezdomni) na slovenski jezik in da se zdaj s tem delom bavi.

Rusko leposlovje 1906. leta. (Kratek pregled.) Vse rusko slovstvo poslednjih dveh let je prepojeno z vtiski političnega prevrata, ki se vrši v Rusiji zdaj. Celo v leposlovnih delih ruskih prvakov, kateri stoje navadno stran od političnega življenja, je odmerjen precejšnji kos revoluciji.

L. N. Tolstoj je poleg prekrasne povesti: „Zakaj?", črtice iz življenja v Sibirijo pregnanega Poljaka — revolucijonarja Migurskega (1831. l.), spisal: „Konec našega veka" in „Zidanje stolpa" (Zmešnjava). V teh spisih razvija Tolstoj misel, da se iz sedanjega prevrata ne more nič dobrega izcimiti, ker voditeljev vstaje pri vseh njih delih za „blagor" domovine ne vodita ljubezen in vera, ampak največkrat le sebičnost in škodoželjnost, druge pa celo zaslepljenost in neumnost.

Leonid Andrejev: „Tako je bilo...", slike iz zgodovine francoske revolucije. V teh prizorih razpravlja pisatelj s psihološkega stališča o enem najzanimivejših trenotkov revolucije — o odstranjenju kralja. — Razen teh črtic je še spisal povest „Gubjernator" (Pravda 1906. zv. 3.) in štiridejansko dramo: „Sava".

Maksim Gorkij je spisal povest: „Barbari" in črtico „Mati".

Barbarji so po mnenju Gorkega pionirji prosvete — inženirji, ki delajo novo železnico skozi kraj, ki ni bil z ostalim svetom doslej v nikaki dotiki. Le-ti prinašajo s seboj „kulturo" z vsemi velikosvetskimi pregrehami in razrušijo s tem ves patrijarhalni stroj, uničijo mir in zadovoljnost krajanov. — V drugi črtici pripoveduje „mati" pretresljivo dogodbo, kako je postal njen sin revolucijonar.

Lepa je povest A. J. Kuprina: „Olesja" (Olgica). — Drami Juškeviča: „Lakota" in Čirikova: „Kmetje" niso nič kaj posebnega...

Nežni, rahločutni pesnik K. Balmont je izdal zbirko otroških pesmic pod naslovom: „Viline pravljice" (Fejnyja skazki).

Valerij Brjusov (eden „modernih") je zbral proizvode svoje muze poslednjih treh let v „Venec", Z. Hippius (istotako moderna pisateljica) je pa nazvala svojo zbirko, ki jo je izdala, „Krvavi meč". V obeh zbirkah se nahaja nekaj pravih biserov poezije.

Posebno hvalo pa si je priborila in tudi zaslužila knjiga: „Domovini", peti zbornik poezij Fedora Sologuba. Ta znameniti pesnik-simbolist je napisal tudi v maniri Dostojevskega velik roman: „Težke sanje", ki silno učinkujejo na bralca.

Svojevrstni mislitelj in pisatelj D. Merežkovskij je dal natisniti svoje najnovejše delo, duhovito monografijo: „Gogolj in hudič..." *Rad. P–n.*

Listnica uredništva. G. A. C. Vi pišete: „Zelo sem radoveden, kdaj se bo ozrla Muza name in kdaj bodo uredniki postali milostivi." Po pravici rečeno: Radovedni smo tudi mi, kdaj se to zgodi!

Vabilo na naročbo.

Z novim letom nastopi „Ljubljanski Zvon“ svoj XXVII. tečaj.

Ko zaključujemo letošnji letnik, si štejemo pred vsem v prijetno dolžnost, da kar najprisrčneje zahvalimo vse obile naše prijatelje in sotrudnike, ki so s svojimi odličnimi duševnimi proizvodi pripomogli, da je tako lepo uspel. Naj jim bo v plačilo zavest, da so storili dobro delo! Njih je zasluga, da je „Ljubljanski Zvon“ list, ki zavzemlje med najboljšimi leposlovnimi listi častno mesto, list, s katerim se Slovenci lahko vsekdar ponašajo pred svetom!

„Ljubljanski Zvon propada!“ je nedavno nekdo zapisal nekje. Z lahko vestjo trdimo: dotičnik sam svojim besedam ni verjel! In verjame jim nihče, ki je zmožen sam in nepristransko soditi! Zato nam tudi ne hodi na misel, da bi se le količkaj razvnemali radi njih. Samo malo prelistati je treba letošnji letnik, samo primerjati je treba malo, da se prepričamo, okoli katerega izmed naših listov je zbran cvet slovenske inteligence, okoli katerega lista se druži elita naših pesnikov in pisateljev! . . .

„Ljubljanski Zvon“ ne propada! Kaj takega more trditi samo zavist!

Ne tajimo pa, da je napredovanje tudi pri „Ljubljanskem Zvonu“ še mogoče. Že zaradi tega, ker silijo vse moči človeškega srca in duha neprestano više in više, že zaradi tega, ker naravni razvoj stvari ne pozna nobene stagnacije! „Naprej!“ to je deviza, ki jo je stvarnica napisala sama sebi na prapor, „naprej!“ mora biti geslo človeštvu tako dolgo, dokler ne dospe do zadnjega cilja, do katerega pa je pot še tako dolga, tako dolga!. . .

Napredek je mogoč povsod, zakaj ne bi napredoval leposloven list od leta do leta? Naša iskrena želja je, da bi bil vsak naslednji letnik „Ljubljanskega Zvona“ eno stopnjo više na potu do one popolnosti, za katero stremimo in hočemo stremiti vedno in vedno.

Zato pa prosimo prav lepo vse čislane sotrudnike našega lista, naj pošiljajo „Ljubljanskemu Zvonu“ vedno najboljše, najzrelejše plodove svojega peresa!

Da se bodoči letnik vredno pridruži svojim prednikom, za to je poskrbljeno.

Imena prvih slovenskih pesnikov in pisateljev bo čitati tudi v prihodnjem letniku „Ljubljanskega Zvona“.

Dobrih krajših pesmi lirične in epične vsebine imamo v izobilju. Večjo pesnitev, obsežen epos, pa priobči pod naslovom **„Vitez Ivan“** v našem listu gospod Etbin Kristan. V gladkih verzih razvija tu pisatelj lepe, vzvišene ideje.

Tudi z dobro prozo smo bogato založeni. Gospod dr. Ivan Tavčar bo v prihodnjem letniku nadaljeval in končal svojo povest **„Izza kongresa“**, to v pestrih barvah žarečo se veliko sliko iz ene najzanimivejših dob v povestnici našega stolnega mesta.

Gospod Ivan Cankar, ki ima namen, napisati cel ciklus „zgodb iz doline šentflorjanske“, je naklonil eno izmed najlepših in najobsežnejših pies tega cikla „Ljubljanskemu Zvonu“, in sicer povest **„Ženitev kancelista Jareba“.**

Gospod dr. Ivo Šorli pa, ki si je s svojo povestjo „Romantiki življenja“ v letošnjem letniku priboril splošno priznanje, priobči v prihodnjem letu „Zvonovem“ večjo povest iz kmetskega življenja z naslovom **„Zlate njive“.**

Krajših povesti in črtic so nam obljubili razni priznani pisatelji. Iz prospektov prejšnjih let se naši naročniki lahko prepričajo, da hranimo več pripovednih spisov tudi še iz prejšnjih časov.

Da nam ob takih razmerah ne bo treba segati po prevodih in da ostane „Ljub. Zvon“ spričo navedenih dejstev zvest dani obljubi, da hoče prinašati samo izvirne reči, je samo ob sebi umevno.

Baš tako ni uredništvo „Ljubljanskega Zvona“ glede dobrih člankov v skrbeh.

Z novim letom začnemo priobčevati pred vsem že lansko leto obljubljene slike **„Iz učenega in neučenega Berlina“**, iz peresa g. dr. Jos. Tominška. Na vrsto pride tudi še ta in oni dober spis, ki smo ga obljubili našim čitateljem že v prejšnjih letih, pa jim obljube radi pomanjkanja prostora nismo mogli izpolniti. Gospod notar Al. Hudovernik priobči v našem listu **„Spomine na Janeza Trdino“**. Spis se naslanja na Trdinova pisma literarne vsebine in je velezanimiv. S posebnim veseljem bodo naši naročniki čitali vest, da nam je svojo pomoč i nadalje zagotovil gospod dr. Ivan Prijatelj. Na naše vabilo nam piše odlični sotrudnik: „Razume se, da bom tudi prihodnje leto sodeloval pri „Zvonu“. Morebiti Vam pošljem kako poglavje ali sliko iz novejše slovenske literarne zgodovine, morebiti kakšen umetniško - kritičen esej, kaj iz ruske moderne, ali pa kakšno splošno kulturno-estetsko premišljevanje“ — same stvari, kakršnih bi si kar največ želeli za naš list! Gosp. Podlimbarski nam je poslal zanimiv daljši spis **„Iz starih zapiskov“** in istotako zanimivo potopisno črtico **„Izlet v Krakov“**. Gospod dr. Jos. C. Oblak nam je dal na razpolago svoje **„Spomine iz Bosne“**. Gosp. prof. L. Pintar bode pod naslovom **„Satura“** nadaljeval svoje zanimive komentarje k Prešernovim poezijam. Gospod Vladimir Levstik nam namerava poročati v krajših člankih o raznih, zlasti umetniških pojavih v Parizu, kjer se sedaj nahaja. Gospod Vojeslav Molè nam je obljubil več študij o poljskem in češkem slovstvu, s katerim se temeljito bavi. Istotako nam napiše članek o italijanski pisateljici Matildi Serao. Gospod dr. Maks Samec nam je izročil članek **„V zrakoplovu nad Alpami“**, zanimiv spis o potovanju skozi nadoblačne višine, katerega se je sam udeležil. Oglasi se v našem listu pa tudi zopet g. Pavel Grošelj, katerega prirodopisne črtice so gotovo še vsem čitateljem „Ljubljanskega Zvona“ v prijetnem spominu.

Uredništvo se hoče potruditi, da bo tudi „Zvonov“ listek vedno raznovrsten, zanimiv in aktualen. Skrbno bomo priobčevali vse znamenitejše pojave v domači, pa tudi svetovni literaturi in umetnosti. Da nam bo možno to nalogo tem vestneje izvrševati, smo pridobili našemu listu več novih sotrudnikov. Posebno pozornost hočemo prej kot slej obračati na dobro kritiko. Kakor doslej bode kritika v našem listu i v bodoče vselej stvarna in vzvišena nad vsako pristranostjo. Stroga bo morda, a namenoma krivična nikdar! Nikdar

se ne bomo dali zapeljati po slabih zgledih na napačno pot! Zahtevalo se je opetovano od nas, naj ne bomo toli obzirni nasproti onim, ki so bili vselej brezobzirni in krivični proti nam. Ta zahteva je v nekem pogledu opravičena. Kolikokrat se je zgodilo, da je izvestna kritika obglavila kakega pisatelja samo zaradi tega, ker je bil slučajno tudi sotrudnik „Ljubljanskega Zvona“! Nekaj povsem človeškega bi bilo, ako bi se postavili na stališče: Kakor ti meni, tako jaz tebi! In vendar nam srce ne dopušča kaj takega! Poštenost nam je bila vsekdar nad vse in pri tem ostane! Naši cenjeni sotrudniki pa naj se ne menijo za besede onih, ki jih je zaslepila strast! Obsojajoč druge obsodi tak kritik v očeh vseh pametnih in razsodnih ljudi vselej najbolj samega sebe! . . .

Iz tega, kar smo navedli, je razvidno, da se je naročnikom „Ljubljanskega Zvona“ nadejati tudi prihodnje leto obilega dušnega užitka. Naj bi naše čitajoče občinstvo vpoštevalo naše prizadevanje ter nam izkazalo svoje priznanje s tem, da nam nakloni čim večjo gmotno podporo. Kajti vedno zopet moramo poudarjati: Čim več naročnikov bo imel „Ljubljanski Zvon“, tem laglje bo vršil svojo nalogo, tem prej bo tudi možno misliti na razširjenje njegovega obsega, kar bi bilo tako zelo želeti!

„Ljubljanski Zvon“ izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po eden pot na mesec v zvezkih ter stane za vse leto 9 K 20 h, za pol leta 4 K 60 h, za četrt leta 2 K 30 h. Za vse neavstrijske dežele znaša naročnina po 11 K 20 h na leto. Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h.

Uredništvo „Ljubljanskega Zvona“.

Vabilo družbe sv. Mohorja.

Bliža se čas za vpis v družbo sv. Mohorja. Vljudno zato vabimo in pozivljemo številne ude naše družbe širom slovenske domovine in v tujini, naj se zopet in v čim največjem številu vpišejo v družbo dosedanji udje in naj pristopi tudi prav mnogo novih! Č. gg. poverjenike pa prosimo, da zopet prevzamejo svoje dostikrat zelo težavno, ali tako hvalevredno in koristno delo ter nabero čim več udov!

Književni dar za leto 1906. je sledeči:

1. **„Zgodbe sv. pisma"**, 13. snopič. — Ali treba „Zgodbe" na novo priporočati? Ne! Priporočajo se same tako po svoji vsebini — saj sv. pismo je knjiga vseh knjig — kakor po lepi razlagi, vnanji obliki in slikah. Zato le pridno zopet sezite po njih!

2. **„Sveta družina"**, vzor krščanskim družinam. Nauki in molitve v posnemo in češčenje sv. družine nazareške. Spisal g. J. M. Seigerschmied. Prvi del obsega 31 premišljevanj o sv. družini, drugi običajne molitve.

Molitvenik se bode dobival tudi vezan, in sicer stane veznina v platnu z rdečo obrezo 60 v, v usnju z zlato obrezo K 1·20. — Cenjene ude prosimo, da naročujejo samo te in ne drugih veznin, da se delo v knjigoveznici in pri razpošiljanju knjig preveč ne otežkoči.

3. **„Pri severnih Slovanih"**. Potopis. Spisal J. Lavtižar.

Slovencem že znani potopisec, gosp. župnik Josip Lavtižar, nas v tej knjigi vodi k našim severnim bratom, na Moravsko, v Šlezijo, Češko in Galicijo. Opisuje nam lepo tamošnje kraje, vodi nas po znamenitih zgodovinskih mestih, pripoveduje nam mnogokaj iz starodavne slovanske zgodovine. Knjiga, katero bodo krasile mnoge podobe, bo gotovo vsestransko zanimala.

4. **„Lešniki"**. Knjiga za odraslo mladino. Spisal J. Stritar.

Profesor Jožef Stritar, znani naš pisatelj, je zopet spisal knjižico za odraslo našo mladež. Obsegala bode knjiga veliko število mičnih pesmic, več igrokaznih prizorov, nekatere živalske pogovore, povest „Pavle" in spomine iz mladostnega življenja.

5. **„Uporniki"**. Zgodovinska povest. Spisal Ivan Lah. („Slovenskih Večernic" 58. zvezek.) Mnogokrat se je že izrekla želja, naj družba izda daljšo povest. Tej želji hočemo ustreči z „Uporniki". Snov je zajeta iz domače slovenske zgodovine v prvi polovici minolega stoletja.

6. **Koledar družbe sv. Mohorja za navadno leto 1907.** Odbor se hoče potruditi, da bo vsebina koledarja kolikor mogoče raznovrstna in mikavna. Cenjene pisatelje pa prosimo, da nam čim preje pošljejo svoje prispevke.

Nabiralne pole z denarjem naj se odboru dopošljejo **do dne 5. marca.** Mnogo truda, sitnosti in nepotrebnih stroškov povzročajo nam tisti, ki nam ne dopošljejo ob pravem času udnine!

Posamezne ude in take kraje, ki nimajo 15 udov, pa prijazno opozarjamo, da morajo po družbenih pravilih letnini (2 kroni) dodati še 40 vinarjev za opravilne stroške, namreč za zavoj, spremnico s kolkom, delo itd. Seveda morajo potem poštnino, ki znaša veliko več, še sami plačati. Isto velja za posamezne pošiljatve.

Mili Bog naj blagoslovi naše delo in geslo za Mohorjevo družbo bodi: „Ne nazaj in navzdol, marveč vselej naprej in navzgor!"

V Celovcu, dne 15. januarja 1906.

Odbor.

Podpirajmo domačo umetnost!

Akoravno se čujejo vedno vzdihi, da se slovenska umetnost ne razvija, kakor bi bilo želeti, se vendar nihče ne potrudi, da bi pospeševal ta razvitek. Nemški umetniki, nemške tovarne si služijo velikanske vsote s slovenskim denarjem. Ali ni to obsojevanja vredno, ako pomislimo, da je število slovenskih umetnikov, ki so slovenski javnosti že itak bolj ali manj znani, razmeroma veliko in da imajo mladi umetniki na Dunaju svojo organizacijo v društvu „Vesni“, ki ji je ravno naloga, posredovati pri umetniških naročilih v prid svojim članom?! Že narodna zavest slovenskih naročevalcev bi zahtevala naročevanje umetniških izdelkov pri „Vesni“. Še bolj pa bi utegnilo vplivati na naročevalce dejstvo, da so cene, ki jih stavi „Vesna“, razmeroma jako nizke, ker so člani navezani na naročila, če hočejo živeti. Posebno slovenske obrtnike, društva, posojilnice, tvornice itd. opozarja podpisani odbor na gori navedeno.

„Vesna“ sprejema sledeča dela: Za večja dela se napravi konkurenca. V tem slučaju se pošljejo naprej skice, ki so naročevalcu na izbiro. Mala naročila se oddado brez konkurence temu ali onemu članu.

Slike (portreti, pokrajinske in druge slike) v vseh tehnikah. Načrte za razglednice, ilustracije, okraske knjig i. t. d. Dekorativne načrte za umetniško-obrtne predmete, kakor: diplome, plakate, okraske pohištva in stanovanja i. t. d. — Cerkvene slike, zastave tudi za ženska ročna dela. Arhitektonične načrte za moderno pohištvo, za cerkvene oltarje i. t. d. Kiparske izdelke, kipe, reliefe, miniature i. t. d. Sploh vse, kar spada v podobljajočo umetnosf.

Cena se določi naprej. Pri konkurenčnih razpisih naročevalcu ni treba plačati posebnega doneska za ceno. Za posredovanje ni treba plačati Vesni nobene takse.

Slovenci, storite torej svojo narodno dolžnost in naročujte pri Vesni. Informacije brezplačno!

Naslov: „Vesna“ Dunaj III. Kollergasse 20. IV.

Za odbor:

J. Birolla,
predsednik.

Al. Šantel,
tajnik.

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

VI. 1906

Vsebina junijskega zvezka:

Listnica upravništva.

Cenjene gg. naročnike, kateri za letos še niso poslali naročnine, prosimo, da jo vpošljejo **do 20. junija t. l.,** sicer bi bili neljubo primorani, netočnim **julijevo** številko ustaviti.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po eden pot na mesec v zvezkih ter stane vse leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h.

Za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h.

Izdajatelj in za uredništvo odgovoren: Valentin Kopitar.
Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Knaflovih ulicah št. 5. v Ljubljani.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Poziv!

Pred dvema letoma se je ustanovila na ljubljanskem magistratu evidenčna zbirka vseh slovenskih časopisov. Uredništva pošiljajo svoje liste na magistrat brezplačno kot dolžnostne eksemplarje, zato da morejo tukaj na enem kraju študirati slovanski literati slovensko žurnalistiko in da jim ni treba radi tega potovati v vsa tista mesta — in celo v Ameriko — koder se izdajejo ali tiskajo slovenski časopisi.

Ravno tako potrebna pa je tudi razvidnica vseh novih knjig slovenskih.

Literati, domači in tuji, potrebujejo za svoje študije to ali ono knjigo ali brošuro, ki je pa v Ljubljani slučajno ni dobiti, ker je izšla morebiti v kaki drugi kronovini; kajti c. kr. licejska knjižnica ljubljanska dobiva dolžnostne eksemplarje samo tistih knjig in brošur, ki so bilo natisnjene na Kranjskem.

Res da ima c. kr. dvorna knjižnica na Dunaju dolžnostne eksemplarje vseh tiskovin, kar jih izhaja v Avstriji sploh; ali na Dunaj se ne more peljati za vsako malenkost literarni zgodovinar.

Zato bi bilo gotovo ustreženo slovenskim književnikom, bibliografom in liter. zgodovinarjem, ko bi se ustanovil na ljubljanskem magistratu zraven že obstoječe evidenčne zbirke slov. časopisov še čisto nov oddelek za evidenco vseh novih slovenskih knjig in brošur.

V imenu dobre stvari se torej obračam do vseh gospodov knjigarjev, založnikov in tiskarjev, ki izdajajo, zalagajo ali tiskajo slovenske knjige in brošure s prošnjo, da poslej blagovolijo pošiljati brezplačno po eden „dolžnosten" eksemplar svojih izdaj za „centralno narodno evidenčno knjižnico" mestnemu magistratu ljubljanskemu.

Pošiljati vladi, licejski (oziroma deželni) knjižnici ter dvorni biblioteki svoje „dolžnostne eksemplarje" so dolžni založniki in tiskarji po zakonu.

Podpisani mestni magistrat se ne more sklicevati v svojem pozivu na noben tak zakon, nego apeluje samo na dobro voljo in na razsodnost ter na narodno zavednost gospodov založnikov in tiskarjev, da pomorejo ustvariti zavod, ki bode pospeševal razvoj domače literature.

Nadejam se, da moj poziv ne ostane pri nobenem založniku in tiskarju brez uspeha.

Ivan Hribar,

župan.

Narodna in gospodinjska šola v Št. Jakobu v Rožu na Koroškem!

Že je minulo poldrugo leto, odkar smo prvokrat stopili pred slovensko občinstvo s prošnjo: Rojaki Slovenci! Pomagajte nam sezidati „Narodno in gospodinjsko šolo“, da se z nje pomočjo rešimo narodnega pogina!

Mnogo rodoljubov se je odzvalo naši prošnji in nad 15000 kron je v tem primeroma kratkem času došlo podpore za nameravano šolo. Obenem so se pa tudi pojavile tolike in takšne zapreke, da smo večkrat že obupali nad uspehom ter smo sami že začenjali verjeti nasprotnikom, ki so venomer zatrjevali: „Narodne šole v Št. Jakobu nikoli ne bode in zbrani denar bodo morali darovalcem vrniti“.

A hvala Bogu in rodoljubnim rojakom: obrnilo se je na bolje tako, da nam je danes mogoče sporočati veselo vest: **Narodna in gospodinjska šola v Št. Jakobu je zagotovljena!** Poskrbljeno je za večino stavbnih stroškov in zasigurana je tudi večina stroškov za vzdrževanje šole!“

Ker pa niso pokriti še vsi stroški — kaže se še primanjkljaj za približno 25.000 kron — se danes oglašamo s ponovljeno prošnjo: Rojaki, pomagajte nam zložiti in pokriti še ta primanjkljaj!

Verjemite nam: nikakor vas ne bi nadlegovali, da nas ne bi silila najhujša sila. — Iz zavsem verjetnega vira se je raznesla novica, da bodo v Podrožici ($^1/_2$ ure od Št. Jakoba) zidali štirirazredno nemško šolo. Ako se ta vest uresniči, in pri naših razmerah o tem ni dvoma, potem nam je bodoča narodna šola za narodni obstoj ravno tako potrebna, kakor je življenju potreben zrak in ribam voda.

Zato rojaki, ne prezrite našega klica na pomoč in ne zamerite nam, če zgornji prošnji dodajemo še drugo: Pomagajte nam hitro, ker vsaka zakasnitev nam utegne biti usodna.

Mat. Ražun	Fr. Majer	Fr. Kobentar
župnik.	nač. š. sv.	župan.

Darove sprejema: Matej Ražun, župnik. Pošta: Št. Jakob v Rožu na Koroškem.

Poziv.

Dne 14. julija t. l. je bilo leto, kar je v Novem mestu zamrl slovenski pisatelj Janez Trdina. Vse svoje žive dni je služil edino le svojemu narodu, kateremu je posvetil vse svoje moči. Porojen v dobi, v kateri se takorekoč še govoriti ni dalo o narodni zavesti, poprijel se je svojega naroda z vso ljubeznijo. Že leta 1849. ga nahajamo med slovenskimi pisatelji in od tedaj naprej do svoje smrti je neprenehoma deloval na polju slovenske prosvete. Trdina nam je prvi odkril zaklad narodnega življenja slovenskega, prvi je bil on, ki nas je opozoril na vrlino in krasoto našega jezika.

Pokojni Trdina je bil pa tudi kremenit, neupogljiv slovenski značaj, kateri se ni nikomur uklonil, mož, kot jih je med nami Slovenci zelo malo. Rajši je žrtvoval vse, kakor da bi se izneveril svojim načelom. Kot učitelj je navduševal mladino za Slovenstvo in Slovanstvo in to v časih, ko je še Slovenstvo spalo spanje popolne narodne brezbrižnosti.

Ostavil je ogromno literarno zapuščino — ni pa ostavil imovine. Če kdo, zasluži torej gotovo pokojni Trdina, da mu postavi njegov narod spomenik. S tem se bode vsaj deloma izkazal hvaležnega svojemu velikemu pisatelju, velikemu slovenskemu mučeniku in vzormožu.

Podpisana se torej obračata do slovenskega občinstva s prošnjo, da naj po možnosti prispeva k temu spomeniku. S tem pokažemo, da vemo ceniti svoje velmože, četudi smo majhen narod.

Prispevki, kateri se naj pošiljajo na notarja Aleksandra Hudovernika v Ljubljani, se bodo izkazali v „Slov. Narodu“.

V LJUBLJANI, avgusta meseca 1906.

Ivan Hribar l. r.,
župan.

Aleksander Hudovernik l. r.,
c. kr. notar.

Književni natječaj „Matice Hrvatske“.

Uprava „Matice Hrvatske“ razpisala je sliedeće književne natječaje:

I. Iz zaklade grofa Ivana Draškovića razpisuje se za godinu 1906. nagrada 2000 kruna za „najbolji pučki spis“, koji prema oporučnoj želji zakladateljevoj „unapredjuje duševnu i materijalnu naobrazbu naroda moje domovine“. Prema odredbi zakladateljevoj ima se kod prosudjivanja djela paziti osobito na to: „da prednost dobije onaj spis, kojemu se prizna, da je za pravu pouku naroda u praktičnim stvarima te time za unapredjenje njegova duševnoga i materijalnoga blagostanja najzgodniji. Kod podieljivanja nagrade nema se ipak gledati samo na absolutnu vrstnoću, nego se nagrada može dosuditi i onomu djelu, koje obzirom na stanje domaće književnosti zaprema u njoj odlično mjesto, te ju je vrstno podići. (Točka c.) — Originalna djela dobivaju cielu nagradu, ako iznašaju najmanje petnaest tiskanih araka; iznašaju li manje, nagradjuju se razmjerno. (Točka d.) — Prievodi istoga obsega dobivaju polovicu nagrade. Imadu li se preradbe po stranim djelima smatrati originalima, ili prievodima, o tom odlučuje književni odbor „Matice Hrvatske“. Nenagradjeni se spisi mogu sliedeće godine opet natjecati. Originali imadu prednost pred prievodima. (Točka e.) — Dosudjena se nagrada ne će izplatiti nego onda, kad nagradjeno djelo izadje tiskom. (Točka h.) — Nagradjeno djelo ostaje svojina piščeva, pa je njegov posao, kako će ga dati u tisak. (Točka i.) — Ne bi li nagradjeni rukopis bio tiskan za dvie godine, od kako je pisac o nagradi obaviešten, izplatit će mu se polovica dosudjene nagrade. (Točka k.)

II. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Dušana Kotura razpisuje se za godinu 1906. nagrada 900 kruna, i to „za jednu izvornu pripoviest (novelu ili roman), koja obseže barem deset tiskanih araka, ili dramatski proizvod bez obzira na obseg“.

III. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Adolfa Veber-Tkalčevića razpisuje se za god. 1906. nagrada 900 kruna, i to za književno djelo „poučnog“ ili „zabavnog“ sadržaja, koje obseže barem deset tiskanih araka, a odgovara sadržajem, smjerom i oblikom književnim publikacijama „Matice Hrvatske“.

IV. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Terezije pl. Tomašić, rodjene Auernhammer de Auernstein, razpisuje se za god. 1906. nagrada 50 kruna „za najbolju pripoviest iz hrvatskoga života“.

V. Iz imovine „M. H.“ pod imenom zaklade Aleksandra pl. Vuščića razpisuje se natječaj za nagradu 2000 kruna „za najbolje djelo, baveće se hrvatskom povjesti (po primjeru Smičiklasove „Hrvatske povjesti“ i Lopašićeve „Poviesti grada Karlovca“), ili najbolji historijski roman ili pripoviest iz hrvatske prošlosti (po primjeru Šenoinih romana: „Zlatarevo zlato“, „Diogenes“ itd.), ili najbolji igrokaz, predstavljajući historijski dogodjaj iz hrvatske prošlosti“. Ova se nagrada može razdieliti i na dva jednako vrstna djela.

Natjecanje za nagrade I., II., III. i IV. traje do uključivo 31. prosinca 1906., a za Vuščićevu nagradu (V.) do konca 1908. Do toga dana imadu se čisto, čitljivo, i to za nagrade pod br. II.—V. tudjom rukom pisani rukopisi predati upravi „Matice Hrvatske“. Ime piščevo ima biti u zapečaćenu omotu, a na omotu isto geslo (motto) kao i na rukopisu. Rukopisi, nagradjeni nagradom Dušana Kotura, Adolfa Veber-Tkalčevića i Aleksandra pl. Vuščića postaju vlastničtvom „Matice Hrvatske“, pa ih je ona dužna tiskati tečajem godine dana, pošto je nagrada dopitana.

Uprava „Matice Hrvatske“.